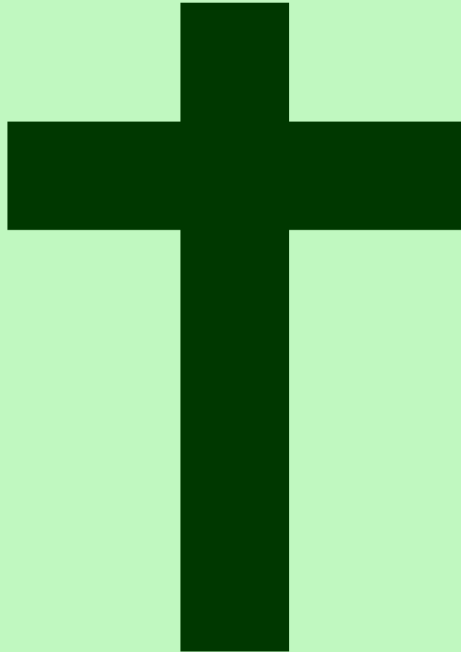

Fanamaket Baibel

The New Testament in the Fanamaket Language of Papua New
Guinea

Fanamaket Baibel
The New Testament in the Fanamaket Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Fanamaket long Niugini

copyright © 2011-2021 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Fanamaket

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents.

For other uses, please contact the respective copyright owners.

2023-03-15

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 13 Dec 2023

8f38b319-3df0-59e5-9ee5-193b805bbef2

Contents

Metiu	1
Mak	44
Luk	71
Jon	115
Aposel	146
Rom	186
1 Korin	205
2 Korin	222
Galatia	233
Efeses	240
Filipai	247
Kolosi	252
1 Tesalonika	257
2 Tesalonika	261
1 Timoti	264
2 Timoti	269
Taitus	273
Pilimon	276
Ibru	278
Jems	292
1 Pita	297
2 Pita	303
1 Jon	307
2 Jon	312
3 Jon	313
Jut	314
Parpar ke Jon	316
XXA	338
Glossary	339
Topical Index	347

Rokap na Fafas ulo Iesu Karisito Metiu i siit u Orek famu

Metiu ae i siit buk igii, i neng lon nenge sangful ini u e kalalik na fafausum ke Iesu. Nenge asa sabin e Liwai. Pakanini i foim la na piklin matanfuntih tina Rom, arae nenge tom kep takiis. Namih, Iesu ka kam pes u ke ka tapiiek nenge kalalik na fafausum kia (par Metiu 9:9-13).

Metiu i nenge sakin Iudaia, ma i sisiit usuf fan Iudaia, ae ri nene la isi tapiiek ken kaltu ae God in wuun ufu isi in tapiiek arae king kiri. Na orek Ibru ri foteng u ini Mesaia, ma na orek Grik ri foteng u ini Karisito.

Metiu i ier le in fas ri le Iesu tom i e Mesaia, king ken fan Iudaia.

I famalal fale orek sabin ae na Buk na Gogoh ae i ususe isi Mesaia. Ke Iesu ka fasuut u mang e foron orek ae.

Nenge tier sabin ae Metiu i ususe isi, e matanfuntih na kukulii, ae Iesu i tel fafausum ini.

Buk ke Metiu i aragii:

- 1:1–2:23 Iesu i pang
- 3:1-12 Foim ke Jon Tom tel Bapitaiso
- 3:13–4:11 Jon i baptais Iesu ke nami Satan ka tof u
- 4:12–18:35 Foim ke Iesu na Galili
- 19:1–20:34 Ninla ke Iesu una Ierusalem
- 21:1–27:66 Farfarop na wik na foim ke Iesu, ke minet kia
- 28:1-20 Apaptifis ke Iesu

Asan foron Tubutamat e Iesu

Luk 3:23-38

¹ Igii e asan foron tubutamat e Iesu Karisito kalalik ke Dewit, ma Dewit kalalik ke Abaram:

² Abaram i e tama Aisak, Aisak i e tama Jekop.

Jekop i e tama Juda turan foron tualik.

³ Juda i e tama Peres ru e Sera, tinruh e Tamar.

Peres i e tama Ebron, Ebron i e tama Ram.

⁴ Ram i e tama Aminadap, Aminadap i e tama Nason.

Nason i e tama Salmon.

⁵ Salmon i e tama Buas, tina e Rahap.

Buas i e tama Obet, tina e Rut.

Obet i e tama Jesi,

⁶ ke Jesi i e tama king Dewit.

Dewit i e tama Solomon, tina i antu Uria ta bii.

⁷ Solomon i e tama Reoboam,

Reoboam i e tama Abia,

Abia i e tama Asa.

⁸ Asa i e tama Jeosafat,

Jeosafat i e tama Jeoram.

Jeoram i e tama Usia.

⁹ Usia i e tama Jotam.

Jotam i e tama Ahas.

Ahas i e tama Esekia.

¹⁰ Esekia i e tama Manase.

Manase i e tama Amon,

Amon i e tama Josaia,

¹¹ ke Josaia i e tama Jekonia turan foron

tualik. Aunbiing ae fan Israel ri ka kamkabet na Babilon.

¹² Nami na kamkabet na Babilon:

Jekonia i e tama Sealtiel,

Sealtiel i e tama Serubabel.

¹³ Serubabel i e tama Abiut.

Abiut i e tama Eliakim.

Eliakim i e tama Asor.

¹⁴ Asor i e tama Sadok.

Sadok i e tama Akim.

Akim i e tama Eliut.

¹⁵ Eliut i e tama Eleasar.

Eleasar i e tama Matan.

Matan i e tama Jekop,

¹⁶ ke Jekop i e tama Josep antu Maria,

tina Iesu, Iesu ae ri foteng u ini Mesaia.

¹⁷ I sangful ini fet e ulul tipes u lo Abaram ulo Dewit, ke i sangful ini fet, tipes u lo Dewit una aunbiing fan Israel ri kamkabet na Babilon, ke i sangful ini fet tina aunbiing na kamkabet na Babilon una aunbiing Mesaia i pang.

Iesu Karisito i Pang

Luk 2:1-7

¹⁸ Ususe lo Iesu Karisito ae i pang i aragii: Maria, tina Iesu, ri fakale ta u le in telpes Josep, isau le aunbiing biil biitom ru kiis

turim, ke ri ka par u le Maria ka tian tah. Tanwa Kalkaluu tom i fatapiek kalalik na bala. ¹⁹ Josep antu Maria i nenge tom tortores, pesu biil i to ier isi famatlawen Maria na matan fanu, ka wol le in lin fakum u sau.

²⁰ Isau le aunbiing i wolwol la biitom, ke nenge angelo ke Kumguui ka tapiiek sing i na nimnibiil, ke ka tarah, “Josep, kalalik ke Dewit, gong o sokeh isi telpes Maria arae antum, wara le kalalik ae na bala, Tanwa Kalkaluu tom i fatapiek u. ²¹ In fang nenge kalalik tamat ma on foteng u ini Iesu, wara le in faliu fanu kia koseng foron sinang laulau kiri.”

²² Foron tier tikii igii i tapiiek una fasuut orek ke Kumguui ae profet i use ta u aragii: ²³ “Gam ongen u, nenge tah ae biil biitom i borong turan ti kaltu, in tian ke ik fang nenge kalalik ma rik foteng u ini Imanuel.” Kamtinan orek ae le, “God i kiis tura kerer.”

²⁴ Aunbiing Josep ka mat, ka telpes Maria arae antu, arae tom angelo ke Kumguui i fas ta u. ²⁵ Isau le Josep biil i borong tura papang na aunbiing Maria ka luun kalalik. Ke Josep ka ta asa le Iesu.

2

Foron Tom Tasum ri La isi Par Iesu

¹ Iesu i pang na Betliem na falifu na Iudaia, na aunbiing ke king Erot. Namih, foron tom tasum tina falifu ae pisihi i susupiek la wah ri ka tapiiek na Ierusalem.

² Ke ri ka diik aragii, “Fia i pang wa e kalalik ae i king ken fan Iudaia? Keme par keltot kia na falifu ae pisihi i susupiek la wah, ke keme ka la isi lotu unaisa.”

³ Aunbiing king Erot ka ongen u, ka lala wol, ke fanu tikii sabin tina Ierusalem ri ka lala wol. ⁴ King Erot ka kam turim foron laulaumet na pris turan foron tom fafausum ini nagogon ke ka diik ri aragii, “Fia in pang wa e Mesaia?” ⁵ Ke ri ka kiliis u aragii, “Na Betliem na falifu na Iudaia. Wara le profet i siit ta u aragii:

⁶ ‘Isau le wo Betliem,
na nanal na Iudaia,
biil o ae na ke sting

na fatpoton foron tom nagogon na Iudaia.

Wara le nenge tom nagogon in la tinawii sing o,

ae in fofonoi lon fanu kiak, fan Israel, arae nenge tom fofonoi na sipsip.’ ”

⁷ Ke king Erot ka kam fakum foron tom tasum ae, ke ka diik ri isi aunbiing sa tom keltot i kiispiiek lo. ⁸ Ka wuun ufu ri una Betliem ke ka fas ri aragii, “Gam la ke gamek im rokap isi kalalik ae. Aunbiing gam tafe u, gamek fas iau, isi ia sabin iak la ma iak lotu unaisa.”

⁹ Ri ka ongen ta orek ke king, ke ri ka la. Na ninla kiri, keltot ae ri par ta u na falifu ae pisihi i susupiek la wah, ka famu ini ri, ke ka kiis tortores na olon falifu ae kalalik i kiis lo. ¹⁰ Aunbiing ri par keltot ae, ke ri fuun ini tara laes. ¹¹ Ri ka kau una fel ae, ke ri ka par kalalik ru lapoko e Maria. Ri ka ilepul ma ri ka lotu unaisan kalalik ae. Ri ka sapeng na foron minsik kiri, ke ri ka fafen unaisa ini goul, tier ae bau lo i furung rokap, ke tier ae imel e rokap na sana, ri foteng u ini mir. ¹² Na nimnibiil, God ka fakiing ri le gong ri fis usuf Erot. Pesu, ri ka fis una maleh kiri na nenge sal keskes.

Josep rituul Fatama rituul Fin una Isip

¹³ Aunbiing ri ka la tah, ke nenge angelo ke Kumguui ka tapiiek sing Josep na nimnibiil ke ka fas u aragii, “On aptih, telpes kalalik tura tina, ma gamtuulek fin una Isip. Gamtuulen kiis aiwa papang na aunbiing ian fas o, wara le Erot in im isi kalalik ae isi ik siimete u.” ¹⁴ Na wor tom ae, ka aptih, ka telpes kalalik tura tina ke rituul ka la una Isip. ¹⁵ Rituul ka kiis aiwa papang na aunbiing Erot ka met. Tier igii i tapiiek una fasuut orek ke Kumguui ae profet i use ta u aragii, “Ia tawi pes keng kalalik tina Isip.”

¹⁶ Aunbiing Erot ka usum mang le foron tom tasum ae ri ka fabal ta u, ka kut laulau e bala. Ke ka luun rakrakai na nagogon le rin siimete foron kalalik tamat tikii na Betliem ke na foron maleh fatat, types u lon foron mirmiriu papang lon berberat ae iwu e bet kiri, arae na aunbiing ae i ongen

ta u sing foron tom tasum. ¹⁷ Ke orek ae profet Jeremaia i use ta u, ka suut:

¹⁸ “Kinen tikas ri ongen u na Rama, i luluen ma ka lala teng.

Rakel i tingis berberat kia, ma biil i ges e bala isi tikas in famor u, wara le ri tikii ri ka met tah.”

Josep rituul Fatama rituul ka Fis una Nasaret

¹⁹ Aunbiing Erot ka met tah, nenge angelo ke Kumguui ka tapiek sing Josep na nimnibiil na Isip. ²⁰ Ke ka tara sing i aragii, “On aptih, telpes kalalik tura tina ke gamtuulek fis una nanal na Israel, wara le fanu ae ri famam ier isi siimete kalalik ae, ri ka met tah.”

²¹ Ke ka aptih, ka telpes kalalik tura tina ke rituul ka fis una nanal na Israel. ²² Isau le aunbiing Josep ka ongen u le Akelaus ka ti kiliis Erot, tama, arae king ken fan Iudaia, Josep ka soke isi in la unaiwa. Ke na nenge nimnibiil, God ka fanau Josep, pesu rituul ka apti tinaiwa una falifu na Galili. ²³ Rituul ka la ke rituul ka melmel na nenge maleh ae ri foteng u ini Nasaret, una fasuut orek ae foron profet ri use ta u le: “Rin foteng u ini sikin Nasaret.”

3

Jon Tom tel Bapitaiso i Fafas

Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28

¹ Na foron biing ae, Jon Tom tel Bapitaiso ka tapiek ma ka fafas na falifu foes na Iudaia. ² Ma ka tarah, “Gamen sokiliis liu kimi, wara le matanfuntih na kukulii ka fatat.” ³ Jon i e kaltu ae profet Aisaia i use ta u, aunbiing i tarah, “Kinen tikas i tautau na sunbiil aragii, ‘Fageges sal sala Kumguui, fatortores sal sala.’”

⁴ Kilkiliis ke Jon ri tel u ini olon kamel ma i fis lifa ini pus ae ri tel u ini punun bulmakau. Inen aia e sukuuw turan mindu aka. ⁵ Fanu tinbae na Ierusalem, fan Iudaia tikii ke fanu tikii tina foron maleh fatat dan na Ioridan ri ka la usuf i. ⁶ Ri ka fapos foron sinang laulau kiri, ke Jon ka baptais ri na dan na Ioridan.

⁷ Isau le aunbiing i par ifuun e Farasi turan foron Sadusi ri la una falifu ae i tel bapitaiso lo, ka tara sing ri aragii, “Gam foron natun sii fafangaet! Se i tara le gamen alfe ngaliaf ke God ae in tapiek? ⁸ In mel e rokap na fua gam, una finngas u le gam ka sokiliis liu tah. ⁹ Na wolwol kimi, gong gam tara sing gam tom le, ‘Abaram i e tama kemem.’ Ia fas gam, God ifasi in sokiliis foron fat igii isi rik tapiek berberat ke Abaram. ¹⁰ Palngget ae mang ta na baulin foron au, ma foron au tikii ae biil ri fua rokap la, rin pok faluut ri ma rik lin ri una yiif.

¹¹ “Ia baptais gam ini dan una finngas u le gam ka sokiliis liu tah, isau le ier ae in mi pes iau, rakrakai kia i liu kulkulef na rakrakai kiak. Pesu, biil ia tortores isi ifasi iak kep su kia. In baptais gam ini Tanwa Kalkaluu ke ini yiif. ¹² I pose na nenge saol una simke ufu foron piin tina wit. Aunbiing ka simke tikii ta u, ik luun turim wit rokap na felu, ke foron piin ik fasok u na tara yiif ae biil i to met la.”

Jon i Baptais Iesu

Mak 1:9-11; Luk 3:21-22

¹³ Ke Iesu ka la tina Galili una dan na Ioridan isi Jon ik baptais u. ¹⁴ Isau le Jon ka totof isi in tikale u, ke ka tara sing i aragii, “Isi sani o ka la usuf iau? I rokap le on baptais iau.”

¹⁵ Isau le Iesu ka tara sing i aragii, “Taftawa ik tapiek tom arae, igii. I rokap le karan tel u arae una fasuut foron tier tikii ae i tortores na mata God.” Ke Jon ka somangat mang isi baptais u.

¹⁶ Aunbiing Jon ka baptais ta u, Iesu ka masah tina dan, ma fanpil kukulii ka sapeng, ke ka par Tanwa God i puh arae nenge bun ma ka top lo. ¹⁷ Ke kinen tikas tinbae na kukulii ka tarah, “Iгии e keng Kalalik, ae ia ier kanaka isi, ma ia laes kanaka ini.”

4

Satan i Tof Iesu

Mak 1:12-13; Luk 4:1-13

¹ Ke Tanwa Kalkaluu ka lame Iesu una sunbiil isi Satan ik tof u. ² Aunbiing Iesu i fafel na ifet e sangful e biing ke ifet e sangful e wor, ka fitol. ³ Ke tom fasobor ka tapiek sing i, ma ka tarah, “Male o Kalalik ke God, ke ok fas foron fat igii rik tapiek beret.”

⁴ Iesu ka kiliis u aragii, “Ri siit ta u ae na Buk na Gogoh le, ‘Fanu biil ri liu la na inen sau, biil. Ri liu na foron sun orek tikii ae i suu tina ngusu God.’ ”

⁵ Namih, Satan ka lame u una Ierusalem, i e maleh kalkaluu, ke ka fiti u bae na fungan Felun Tunmapek. ⁶ Ke ka fas u aragii, “Male o Kalalik ke God, ke ok wof puh. Wara le ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii,

‘God in fas foron angelo kia ini wo ke rik pose pes wo ini limri,

isi biil ifasi on tuke kekem na ti fat.’ ”

⁷ Ke Iesu ka kiliis u aragii, “Ri siit u sabin na Buk na Gogoh le, ‘Gong o luun Kumguui, God kiam, na fatoftof.’ ”

⁸ Namih, Satan ka tel pes Iesu sabin una nenge tara pungpung, ke ka finngas u ini foron matanfuntih tikii na piklinbat ke ini foron memeh kiri. ⁹ Ke ka fas Iesu aragii, “Ian ta foron tier tikii igii usuf o, male on ilepul ma ok lotu unaisang.”

¹⁰ Ke Iesu ka tara sing i aragii, “Satan! Ti koseng iau! Wara le ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii, ‘On lotu unaisa Kumguui, God kiam, ma on wong sing i sau.’ ”

¹¹ Ke Satan ka la koseng u, ma foron angelo ri ka tapiek ke ri ka lupes u.

Iesu i Tipes Fafas na Galili

Mak 1:14-15; Luk 4:14-15

¹² Aunbiing Iesu ka ongen ta u le ri ka luun ta Jon na felun kamkabet, ke ka fis una falifu na Galili. ¹³ Ka apti tina Nasaret ke ka melmel na Kapernaum. Kapernaum i fatat isi dan kawil na Galili, na nanal ken fan Sebulun ke fan Naptali. ¹⁴ Tier igii i tapiek una fasuut orek ae profet Aisaia i use ta u aragii,

¹⁵ “Nanal ken fan Sebulun ke nanal ken fan Naptali, na sal una dan kawil,

na nenge bulin dan na Ioridan, Galili ken fanu ae biil ri fan Iudaia.

¹⁶ Fanu ae ri liu na palgan kubunor, ri ka par ta tara malal.

Ma fanse ae malmaluu ken minet i afit ri, malal ka popos ta ulo ri.”

¹⁷ Na aunbiing mang ae, Iesu ka tipes fafas aragii, “Gamen sokiliis liu kimi, wara le matanfuntih na kukulii ka fatat.”

Iesu i Kam pes Ifet e Kalalik na Fafausum Famu kia

Mak 1:16-20; Luk 5:1-11

¹⁸ Aunbiing Iesu i toltole bulin dan kawil la na Galili, ka par iun latualik, Saimon ae ri foteng u la ini Pita ru latualik e Enru. Ru linlin ubiin la na dan kawil, wara le ru un tom ienmaket. ¹⁹ Ke Iesu ka fas ru aragii, “Kamu mi lo iau, isi iak fausum kamu na sinangun dat fanu.” ²⁰ Fanpil ru ka la koseng foron ubiin kiruh ke ru ka mi lo Iesu.

²¹ Iesu ka la tinaiwa, ke ka par nenge un latualik sabin, Jems ru latualik e Jon, ru un kalalik ke Sebedi. Ru tinawii na palgan mon tura temruh, rituul tumtumarnge foron ubiin kirituul la. Iesu ka kam pes ruh, ²² ma fanpil ru ka la koseng mon ke koseng temruh ma ru ka mi lo Iesu.

Iesu i Faliu Marmarsan Sasem

Luk 6:17-19

²³ Iesu i la na foron falifu tikii na Galili ma ka tel fafausum na foron felun lotu kiri. Ka famam fafas ini Rokap na Fafas na matanfuntih ke God, ke ka faliu fanu koseng marmarsan sasem tikii. ²⁴ Ususe lo ka sararah usuf fanu tikii na falifu na Siria, pesu ri ka filange fanu tikii ae ri sem marmarsan sasem usuf i, fanu ae ri kalsakai tara fangungut, fanu ae tanwa laulau i susuef ulo ri, fanu ae ri gokgok la turan fanu ae baban fo ri i met, ma Iesu ka faliu ri. ²⁵ Tara gur na fanu tina falifu na Galili, Dekapolis, Ierusalem, Iudaia ke tina nenge bulin dan na Ioridan ri ka mi lo Iesu.

5

Fanu ae ri Kalok Tekentu

Luk 6:20-23

¹ Aunbiing Iesu ka par tara gur na fanu, ka tatkau una baban nenge pungpung. Ka kiis, ke berberat na fafausum kia ri ka la unaisa ² ma ka types fausum ri aragii:

³ “Ri kalok e fanu ae ri usum le ri lauu na tanwa,

wara le kiri e matanfuntih na kukulii.

⁴ Ri kalok e fanu ae ri teng,

wara le God in famor ri.

⁵ Ri kalok e fanu ae ri fapu ri la,

wara le God in ta piklinbat tikii usuf ri.

⁶ Ri kalok e fanu ae ri fitol ma ri ka metdan isi tortores na sinang,

wara le nami rin mas.

⁷ Ri kalok e fanu ae ri famais la,

wara le God in mais ri.

⁸ Ri kalok e fanu ae i kalkaluu e balri,

wara le rin par God.

⁹ Ri kalok e fanu ae ri fatapiek siaroh la,

wara le God in foteng ri arae berberat kia tom.

¹⁰ Ri kalok e fanu ae ri kep fangungut sing fanu wara na tortores na sinang,

wara le kiri e matanfuntih na kukulii.

¹¹ “Gam kalok aunbiing fanu ri nes gam, ri ka ta fangungut sing gam ke ri ka use foron orek laulau ulo gam ae biil i tekentu, wara lo iau. ¹² Gamen gesges ma gamek laes, wara le i laumet kanaka e fifil kimi buuii na kukulii. Foron profet sabin ae ri liu famu ta lo gam ri kep ta fangungut arae sing fanu.

Tes ke Malal

Mak 9:50; Luk 14:34-35

¹³ “Gam arae tes an fanu tikii na piklinbat. Isau male in rop e musmus lo, ke arafa sabin rin famusmus fafis u arae? Biil mang i rokap una tel ti tier, i rokap sau le rin fore ufu ma fanu rik fose u.

¹⁴ “Gam arae malal na piklinbat. Nenge maleh ae i kiis na olon pungpung biil ifasi in mumun. ¹⁵ Fanu biil ri fasok lam la ke ri ka luun u la na piklin paket, biil. Ri luun u la tom na sala, isi ik ta malal usuf fanu tikii na palgan fel. ¹⁶ Pesu gam sabin, malal kimi in popos una matan fanu, isi rik par foron rokap na sinangu gam ma rik usefages Tama gam buuii na kukulii.”

Iesu i Tapiiek isi Fasuut foron Nagogon

¹⁷ Iesu ka use u sabin aragii, “Gong gam wol le ia la isi tel ufu nagogon ke Moses turan orek ken foron profet. Biil ia la isi tel ufu ri, biil. Ia la isi fasuut ri. ¹⁸ Tekentu kanaka ia fas gam, papang na aunbiing kukulii turan piklinbat run mangmangal, biil ti fabiro sisiit ke biil ti fabiro tok na pen in mangmangal tina nagogon ke Moses, papang na aunbiing foron tier tikii ik suut. ¹⁹ Se i lek ti fabiro nagogon na foron nagogon tikii igii, ma ka fausum fanu isi rin mi na sinangu, rin foteng u le i fabiro kanaka na matanfuntih na kukulii. Isau le se i misuut na foron nagogon igii, ma ka fausum fanu isi rin mi lo, rin foteng u le i laumet na matanfuntih na kukulii. ²⁰ Ia fas gam, male tortores na sinangu gam biil i liu ufu tortores na sinangun foron Farasi turan foron tom fafausum ini nagogon, ke biil tom ifasi gamen kau na matanfuntih na kukulii.

Sinangun Fatortores Orek

Luk 12:57-59

²¹ “Gam ka ongen ta u le foron tubutamat kerer ri kep ta orek aragii, ‘Gong o siimete tikas, male se i siimete tikas in ti na nagogon.’ ²² Isau le ia fas gam, le se i ngaliaf ulo tualik, in ti na nagogon. Se sabin i orek laulau ulo tualik, in ti na nagogon na matan foron famfamu. Isau le se i tara le, ‘O talos’ ifasi in la una tara yiif ae biil i met la.

²³ “Pesu, male o ier isi ta fafen kiam usuf God na salan tunmapek, ma aiwa o ka wol tafe ti tier laulau ae o tel ta u ulo tuamlik, ²⁴ ke on sok ufu fafen kiam usuf God aiwa na baban salan tunmapek. La famu bii ok pose na lima tuamlik, ke nami ok fis ma ok ta fafen kiam mang usuf God.

²⁵ “Male tikas i ier isi luun o na nagogon, ke on fatortores sape orek tura aunbiing kamu toltole sal la, kiliis ta biil biitom o ti na mata tom nagogon. Tarama ka ta ufu o una liman tom nagogon, ke tom nagogon ka ta ufu o una liman tom parpar kale felun kamkabet, ke ka fakau o na felun kamkabet. ²⁶ Tekentu kanaka ia fas o, biil

ifasi on suuh, papang na aunbiing on ta tikii ifis e pitkalang ae on fiil u.”

Iesu i Tikale Sinangun Puur

²⁷ Ke Iesu ka tara sabin aragii, “Gam ka ongen ta nagogon ae i tara le, ‘Gong o tel sinangun puur.’ ²⁸ Isau le ia fas gam, male tikas i par nenge fifin ma ka mel e wolwol laulau isi, ka tel ta sinangun puur turan fifin ae na wolwol kia. ²⁹ Male kolson matam na miam i faluut o na sinang laulau, au ufu ke ok lin u. In rokap le nenge irin pununfom in mangmangal, isi biil rin lin pununfom kuruur una tara yiif ae biil i met la. ³⁰ Ke, male miam i faluut o na sinang laulau, bus ufu ke ok lin u. In rokap le nenge irin pununfom in mangmangal, isi biil rin lin pununfom kuruur una tara yiif ae biil i met la.”

Iesu i Tikale Sinangun Puk Fakekel Metiu 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18

³¹ “Pakanini ri use ta u le, ‘Kaltu i lin antu, in ta ti aun buk una puk fakekel usuf antu.’ ³² Isau le ia fas gam, nenge kaltu ae i lin foes antu, ae biil i tel ta sinangun puur, i tel fifin ae ka tel sinangun puur, aunbiing i fakekel sabin. Ma kaltu sabin ae i telpes u, ka tel sinangun puur.

Iesu i Orokek isi Sinangun Falimlim

³³ “Gam ka ongen ta u ri fas ta fanu pakanini le, ‘Gong o lek falimlim kiam, isau le on tel fasuut u tom e falimlim kiam usuf Kumguui.’ ³⁴ Isau le ia fas gam, gong gam falimlim ini ti tier. Gong gam falimlim ini kukulii, wara le kukulii i e nian kiiskiis ke God. ³⁵ Ke gong gam falimlim ini piklinbat, wara le piklinbat i e nian fefes ke God. Ke gong sabin gam falimlim ini Ierusalem, wara le i e maleh ken Tara King. ³⁶ Ke gong gam falimlim ini paklu gam, wara le biil ifasi gamen tel ti olmi ik kor le ik pulpulu. ³⁷ Male gam somangat, ke gamen tara sau le, ‘Iuu.’ Ke male gam fakawe, ke gamen tara sau le, ‘Auuh.’ Ti orek sabin ae gamen falimlim ini, i la tom sing kaltu laulau.

Gong gam Kiliis Sinang Laulau ini Sinang Laulau

³⁸ “Gam ka ongen ta u ae ri tara le, ‘Male nenge kaltu i fabor kolson matan tikas, ke rin tel fabor kolson mata sabin. Ke male nenge kaltu i bayi ngisan tikas, ke rin bayi ngisa sabin.’ ³⁹ Isau le ia fas gam, gong gam kiliis sinang laulau ae neng i tel u ulo gam. Male tikas i pose peum na miam, tamikis isi ik pose nenge baba sabin. ⁴⁰ Ke male tikas i ier isi luun o na nagogon isi in kep kolos kiam, ta dolon kaen kiam sabin usuf i. ⁴¹ Male tikas i fangongos o isi on kekep sing i na nenge kilomita, ke on kekep sing i na in u e kilomita. ⁴² Male tikas i sising o isi ti tier, ke on ta u usuf i. Ke male tikas i ier isi kep ti tier ta bii sing o, gong o rut u.”

Gamen Ier isi foron Tuui kimi Luk 6:27-28,32-36

⁴³ “Gam ka ongen ta u ae ri tara le, ‘On ier isi ier ae na fatat o, ma ok ememse tuui kiam.’ ⁴⁴ Isau le ia fas gam: Gamen ier isi foron tuui kimi ke gamek sising isi fanse ae ri ta fangungut usuf gam, ⁴⁵ isi fanu rik iliim u le gam berberat ke Tama gam buuii na kukulii. I tel pisihi kia ka popos ulon fanu laulau ke ulon fanu rokap sabin. Ke ka tel us ka luut na olon foron tom tortores ke na olon fanu sabin ae biil ri foron tom tortores. ⁴⁶ Male gam ier la sau isi fanse ae ri ier isi gam, ke fifil arafa gamen kep u? Matngan sinang ae foron tom kep takiis sabin ri tel u la. ⁴⁷ Ke male gam faorek pes foron tualik gam la sau, ke arafa gam neng keskes arae lon fal? Fanu sabin ae biil ri usum lo God, ri tel u la arae. ⁴⁸ Pesu, gamen tapiek tortores, arae Tama gam buuii na kukulii i tortores kanaka.

6

Iesu i Orokek isi Sinangun Fafen unaisan foron Lauu

¹ “Gamen tumarang, gong gam tel foron rokap na sinang sau na matan fanu isi rik par u. Male gam tel u arae, ke biil in mel e fifil kimi tinbae sing Tama gam buuii na kukulii.

² “Pesu, male gam fen foron lauu, gong gam arae foron tom gargaranmet ae ri kuf tafih la na foron felun lotu ke na foron sun sal isi fanu rik bulat lo ri. Tekentu kanaka ia fas gam, ri ka kep tikii ta fifiil kiri. ³ Isau le, aunbiing o fen nenge lauu, kaisam gong i usum na sani miam i tel u, ⁴ isi fafen kiam ik kum sau. Tamam sau ae i par sani ae o tel fakum u, in suat o.

Iesu i Ororek isi Sinangun Sising

Luk 11:2-4

⁵ “Ke aunbiing gam sising, gong gam arae foron tom gargaranmet. Wara le ri ier kanaka la isi rin soti ma rik sising na foron felun lotu, ke na foron paspasngan sal isi fanu rik par ri. Tekentu kanaka ia fas gam, ri ka kep tikii ta fifiil kiri. ⁶ Isau le aunbiing o sising, kau una fel kiam ke ok babat na matanfel, ke ok sising usuf Tamam ae biil ifasi rin par u. Tamam sau ae i par sani ae o tel fakum u, in suat o. ⁷ Ke aunbiing gam sising, gong gam use ifuun e orek ae biil ti kamtina, arae fanu ae biil ri usum lo God. Ri wol la le foron god kiri rin ongen ri wara na almin orek kiri. ⁸ Gong gam arae ri, wara le Tama gam i usum na sani gam ier isi aunbiing biil biitom gam sising.

⁹ “Gamen sising kol aragii:
‘Tama kemem buuii na kukulii,
keme bulat na asam ae i kalkaluu.
¹⁰ Keme ier isi matanfuntih kiam in tapiek,
ma wolwol kiam ik suut
aga na piklinbat arae sau buuii na
kukulii.

¹¹ Fen kemem ini inen una biing igii.

¹² Pa ufu foron sinang laulau kimem,
arae kemem sabin keme ka wol ufu ta
foron sinang laulau
ae ri tel ta u ulo kemem.

¹³ On lame ufu kemem koseng foron
fatoftof,
ma ok faliu kemem koseng kaltu laulau.’*

¹⁴ “Male gamen wol ufu foron sinang laulau ae fanu ri tel ta u ulo gam, ke Tama gam sabin buuii na kukulii in pa ufu foron sinang laulau kimi. ¹⁵ Isau male biil gam wol ufu foron sinang laulau ken fal, ke Tama gam sabin, biil in pa ufu foron sinang laulau kimi.

Iesu i Ororek isi Sinangun Fafel

¹⁶ “Aunbiing gam fafel, gong gam finngas u na matmi arae foron tom gargaranmet. Ri tel matri ka par mamais una finngas fanu le ri fafel. Tekentu kanaka ia fas gam, ri ka kep tikii ta fifiil kiri. ¹⁷ Isau le aunbiing o fafel, on dalus ma ok luun wel na paklum, ¹⁸ isi fanu biil rin to usum le o fafel, biil. Tamam sau ae biil ifasi rin par u, in par o. Tamam sau ae i par sani o tel fakum u, ik suat o.

Minsik buuii na Kukulii

Luk 12:33-34

¹⁹ “Gong gam luun turim minsik kimi tom aga na piklinbat, ae fitfit in ngutngut u ke ros ik falaulau u, ke ae foron tom sisii rin kau ma rik sukuum u. ²⁰ Isau le gamen luun turim minsik kimi tom bae na kukulii ae fitfit biil ifasi in ngutngut u ke ros biil ifasi in falaulau u, ke ae foron tom sisii biil ifasi rin kau ma rik sukuum u. ²¹ Wara le falifu sa ae minsik kiam i kiis lo, balam sabin in kiis lo.

Malal na Pununfo

Luk 11:34-36

²² “Kolson matam i e malal na pununfom. Male iun kolson matam i rokap, ke pununfom tikii in fuun ini malal. ²³ Isau male iun kolson matam i laulau, ke pununfom tikii in fuun ini kubunor. Male malal ae sing o i kubunor, ke kubunor ae in laumet kanaka.

Gong gam lala Wol

Luk 16:13; 12:22-31

²⁴ “Biil tikas ifasi in foim sing iwu turim e laulaumet. Wara le, in ememse neng ma ik ier isi neng, ke in mi lo neng ma ik ire neng. Biil ifasi gamen foim sing God ke pitkalang sabin.

²⁵ “Pesu ia fas gam, gong gam lala wol isi liu kimi, isi sani gamen ien u le isi sani gamen umin u, ke isi pununfo gam, le sani gamen kilkiliis ini. Arafah, biil gam usum le liu kimi i laumet na inen, ma pununfo gam i laumet na kilkiliis? ²⁶ Gam par foron man ae na mua: Biil ri soso la, biil ri il inen la ke biil ri pakne inen la na papah, biil. Tama gam i fen ri la. Arafah, biil gam usum

6:5: Luk 18:10-14 * **6:13:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri luun pesu e su igii: Wara le kiam tom e matanfuntih, rakraikai ke memeh fitliu ma biil ti farfarop lo. Amen. **6:14:** Mak 11:25,26 **6:19:** Jems 5:2,3

le gam rokap kanaka lo ri? ²⁷ Se lo gam ifasi in bunuut pes ti aunbiing sabin na olon liu kia, aunbiing i lala wol na liu kia?

²⁸ “Ke isi sani gam ka lala wol isi kilkiliis? Gam par foron purpur arafa ri kuum la arae na topormok. Biil ri foim la ke biil ri tel kilkiliis la kiri, biil. ²⁹ Ia fas gam, foron memeh tikii ae king Solomon i ges la ini, biil i par rokap arae tikas lon foron purpur igii. ³⁰ God i me foron fifih na topormok ae ri liu igii ke lumen ri ka lin ri una yiif. Arafah, gam wol le God biil ifasi in fakilkiliis gam? Unune kimi i fabiro kanaka. ³¹ Pesu gong gam lala wol ma gamek tara le, “Sani keren ien u?” le “Sani keren umin u?” le “Sani keren kilkiliis ini?” ³² Fanu ae na kabara is ri lala im la isi foron tier igii, isau le Tama gam buui na kukulii i usum le gam dar foron tier ae. ³³ Isau le gamen im famu bii isi matanfuntih kia turan tortores na sinangu, ke foron tier tikii igii ik ta u sabin usuf gam. ³⁴ Pesu gong gam lala wol isi lumen, biing lumen in wol tom isi. Tatawin na temtem tikii na biing ifasi tom lo.

7

Gong gam Nagogon Sinangun fale Fanu Luk 6:37-38,41-42

¹ “Gong gam nagogon tikas, tarama God ka nagogon gam sabin. ² Wara le matngan nagogon arafa gam ta u usuf fal, matngan nagogon sau ae, God in ta fafis u usuf gam. Ke matngan sinang arafa gam tel u usuf fal, God in tel u sabin arae usuf gam.

³ “Isi sani o ka par fabiro piin na kolson mata tuamluk ma biil o wol na kiptin au ae na kolson matam tom? ⁴ Male imel e kiptin au ae na kolson matam, isi sani o ka tara sing tuamluk le, ‘La iak tel ufu piin ae na kolson matam?’ ⁵ O tom gargaranmet, on tel ufu kiptin au ta bii ae na kolson matam ma aunbiing o ka par rokap mang ke, ok tel ufu fabiro piin mang ae na kolson mata tuamluk.

⁶ “Gong gam ta foron tier ae i kalkaluu usuf foron puul. Ke gong gam lin foron rokap na kutkute kimi usuf foron boh. Tarama foron boh ri ka fosfose u, ke foron

puul ri ka giliim fis ma ri ka ngaet falaulau gam.

Gamen Sising, gamek Im ke gamek Pispisih

Luk 11:9-13

⁷ “Gamen sising, ke gamek kep u. Gamen im, ke gamek im tafe u. Gamen pispisih, ke matanfel ik sapeng isi gam. ⁸ Wara le fanu tikii ae ri sising, rin kep sani ae ri sising isi, ma se i im, in tafe sani i im isi, ke se i pispisih, matanfel in sapeng isi.

⁹ “Se lo gam, male ke kalalik i sising u isi beret ke in fen u bin ini ti fat? ¹⁰ Ke, male i sising u isi ti kok, ke ik fen u bin ini ti sii? ¹¹ Taftawa le gam tel sinang laulau la, isau le gam usum tom na ta foron rokap na fafen usuf berberat kimi. Pesu, gamen usum tom le Tama gam buui na kukulii in ta foron rokap na fafen usuf fanu ae ri sising u. ¹² Pesu, foron sinang tikii ae gam ier isi fanu rin tel u ulo gam, gamen tel u ulo ri. Matngan sinang igii, i e wara e nagogon ke Moses turan fafausum ken foron profet.

Gamen Kau na Fabiro Matanfel

Luk 13:24

¹³ “Gamen kau na matanfel ae i fiuuk. Wara le matanfel una fiu fitliu i laumet ma sal ulo i sapeng, ma fanu fuun ri kau lo. ¹⁴ Isau le matanfel una liu i fabiro, ma sal ulo i fiuuk, ma temtem tikii sau ri tafe u.

Gamen Tumarang isi foron Profet Famfabal

Luk 6:43-44

¹⁵ “Gamen tumarang isi foron profet famfabal. Rin kilkiliis ini punun sipsip ke rik tapiiek sing gam, isau le tekentu lo le, ri foron puul ngalngaliaf. ¹⁶ Gamen iliim ri na fuan foim kiri. Fanu biil ri lus fuan wain la tina finau ae imel e si, biil. Ke biil sabin ri lus fuan fik la tina au ae i moseng, biil. ¹⁷ Ifasi sabin arae foron rokap na au tikii, ri luun foron rokap na fuan au la, ma foron au laulau ri luun foron fuan au laulau la. ¹⁸ Nenge au rokap biil ifasi in fatapieik fuan au laulau, ke nenge au laulau biil ifasi in fatapieik fuan au rokap, biil. ¹⁹ Foron au tikii ae biil ri luun ti rokap na fua ri, rin pok faluut ri ma rik lin ri una

yiif. ²⁰ Ifasi sabin arae lon foron profet famfabal, gamen iliim ri na fuan foim kiri.

²¹ “Biil e fanu tikii ae ri foteng iau le ‘Kumguui, Kumguui,’ rin kau na matanfuntih buui na kukulii, biil. Se sau ae i mi na wolwol ke Tata buui na kukulii. ²² Na biingen nagogon, fanu fuun rin tara sing iau aragii, ‘Kumguui, Kumguui, ini asam keme fafas ta arae profet, keme ka tel ufu ta foron tanwa laulau lon fanu ke keme ka fatapiek ta ifuun e tier an fabitit.’ ²³ Isau le iak fas ri aragii, ‘Biil ia to usum lo gam. Gam ti koseng iau. Gam foron tom tel sinang laulau!’

Iwu e Tom Tel Fel

Luk 6:47-49

²⁴ “Pesu, fanu tikii ae ri ongen pes foron orek kiak ma ri ka mi lo, ri arae nenge tom tasum ae i tel fel kia na olon fatkiis. ²⁵ Us ka luut, dan ka nor, ke kif ka aptih ma ka pipiis na fel ae, isau le biil i to luut, wara le waransinglen lo i ti na olon fatkiis. ²⁶ Fanu tikii ae ri ongen orek kiak ma biil ri mi lo, ri arae nenge talos ae i tel fel kia na kiin. ²⁷ Us ka luut, dan ka nor, kif ka aptih ma ka pipiis na fel ae, ke ka masuuf ma ka tamrabat laulau.”

²⁸ Aunbiing Iesu ka use tikii ta foron tier igii, gur na fanu aiwa ri ka lala bitit na fafausum kia, ²⁹ wara le i fausum ri aragii kaltu ae God tom i ta rakrakai usuf i. Ma biil i fausum ri arae foron tom fafausum ini nagogon ri fausum ri la, biil.

8

Iesu i Fafuu nenge Kaltu ae i Sem Lepra

Mak 1:40-45; Luk 5:12-16

¹ Aunbiing Iesu ka pu tinbae na baban pungpung, tara gur na fanu ri ka mi lo.

² Nenge kaltu ae i sem lepra ka la ma ka ilepul na mata Iesu, ke ka tarah, “Kumguui, male o ier isi, ke ok fafuu pes iau.”*

³ Ke Iesu ka sawe lima, ka sigil u ke ka tara sing i aragii, “Ia ier isi. On fuuh!” Ma fanpil lepra ka rop koseng u. ⁴ Ke Iesu ka tara sing i aragii, “Ongen u, gong o fas tikas ini sani i tapiiek lo wo. Isau le on la ma ok finngas pununfom sing pris, ke ok ta fafen

kiam usuf God arae Moses i use ta u, isi fanu rik usum le sasem kiam ka rop tah.”

Unune ken nenge Kabisit

Luk 7:1-10

⁵ Aunbiing Iesu ka tapiiek na maleh na Kapernaum, nenge kabisit ken nenge mar e tom fapaket tina Rom ka la ke ka sising Iesu isi ti falupes. ⁶ Ka tarah, “Kumguui, nenge fafauun kiak i borong ini sasem na fel, pununfo i met ma i kalsakai tara fangungut.”

⁷ Ke Iesu ka tara sing i aragii, “Ia la ma iak faliu u.”

⁸ Isau le kabisit ae ka kiliis u aragii, “Kumguui, biil ia kaltu rokap isi ok kau na fel kiak, biil. On orek sau, ke fafauun kiak ik liu. ⁹ Ia use u arae, wara le ia sabin ia kiis na piklin nagogon ken fale fanu, ke fale tom fapaket sabin ri kiis na pikling. Ia wuun nenge tom fapaket, ke ka la. Ia kam neng, ke ka la usuf iau. Ke ia ka fas nenge fafauun kiak le, ‘Tel tier igii,’ ke ka tel u.”

¹⁰ Aunbiing Iesu ka ongen u arae, ka bitit, ke ka fas fanu ae ri mimi la lo aragii, “Tekentu kanaka ia fas gam, biil biitom ia tafe tikas na Israel, unune kia i laumet arae ier igii. ¹¹ Ia fas gam, fanu fuun rin la tina falifu ae pisihi i susupiek la wah ke tina falifu ae pisihi i sup la lo, ke rik kiis ma rik ien tura Abaram, Aisak ke Jekop na matanfuntih na kukulii. ¹² Isau le berberat ae le kiri e matanfuntih, God in lin fasuu ri una kubunor, na falifu ae rin teng ma rik faririt gisri.”

¹³ Ke Iesu ka fas kabisit ae aragii, “La mang. Foron tier in tapiiek tom arae na unune kiam.” Ke na aunbiing tom ae, fafauun kia ka liu.

Iesu i Faliu Tina Antu Pita

Mak 1:29-31; Luk 4:38-39

¹⁴ Aunbiing Iesu i kau na fel ke Pita, ka par tina antu Pita i borong kiniis ini gogor.

¹⁵ Iesu ka sigil lima ke gogor ka rop koseng u. Ka aptih ke ka sosok a Iesu.

Iesu i Faliu Fanu Fuun

Mak 1:32-34; Luk 4:40-41

7:23: BukSong 6:8   **7:28:** Mak 1:22; Luk 4:32   **8:2:** Metiu 9:8; Aposel 10:25   * **8:2:** Fan Iudaia ri tara le kaltu ae i sem lepra i duh, ma biil ifasi in la na fatpoton fanu. Par WokPris sapta 13 ke 14   **8:4:** WokPris 14:1-32
8:11: Luk 13:29   **8:12:** Metiu 22:13; 25:30; Luk 13:28

¹⁶ Na efef ae, ri ka lame turim ifuun e fanu ae tanwa laulau i susuef ulo ri usuf Iesu. Iesu i orek sau, ke foron tanwa laulau ri ka suu koseng fanu ae ma ka faliu fanu tikii ae ri sasem. ¹⁷ Tier igii i tapiiek una fasuut orek ke God ae profet Aisaia i use ta u aragii,

“I tom i kep ta foron sasem kirer ke ka tel ufu ta foron fangungut kirer.”

*Fanu ae ri Ier isi Mi lo Iesu
Luk 9:57-62*

¹⁸ Aunbiing Iesu ka par gur na fanu ae ri ti kawil ta u, ke ka fas berberat na fafausum kia le rin sopaket dan kawil una nenge baba. ¹⁹ Ke nenge tom fafausum ini nagogon ka la usuf i, ke ka tarah, “Tom fafausum, ian mi lo wo una foron falifu tikii ae on la ulo.”

²⁰ Ke, Iesu ka kiliis u aragii, “Foron puul aka imel e solsol salri, ke foron man tina mua imel e polpolo ri, isau le Kalalik ken Kaltu biil ti falifu sala una borong.”

²¹ Ke nenge kalalik na fafausum ka tara sing i aragii, “Kumguui, on sok ufu iau ta bii isi iak ile tata.”

²² Isau le Iesu ka tara sing i aragii, “Mi lo iau, ma taftawa foron minet rik ile fafis foron minet kiri tom.”

*Iesu i Tikale Kifturan Panaf
Mak 4:35-41; Luk 8:22-25*

²³ Namih, Iesu ka wof na mon ke berberat na fafausum kia ri ka mi lo. ²⁴ Fanpil, nenge tara kif ka apti na dan kawil, ma panaf ka tamket una palgan mon. Isau le Iesu i masun. ²⁵ Ke berberat na fafausum ri ka la, ri ka famat u ma ri ka tarah, “Kumguui, faliu kerer! Kerek dom mang igii!”

²⁶ Ka kiliis ri aragii, “Isi sani gam ka sokeh? Unune kimi i fabiro kanaka.” Ka aptih ma ka fakiing kif turan panaf, ke falifu ka siaroh tikii.

²⁷ Ri ka bitit ke ri ka tarah, “Matngan kaltu arafa igii? Kif turan panaf ru wong sing i!”

*Iesu i Telufu foron Tanwa Laulau lon iwu e Kaltu
Mak 5:1-20; Luk 8:26-39*

²⁸ Aunbiing Iesu ka tapiiek na nenge baban dan kawil na nanal ken fan Gadara,

ke iwu e kaltu ae tanwa laulau i susuef ulo ruh, ru ka suu tina foron matanfata una luun minet ke ru ka tafe u. Ru bengbeng, pesu biil tikas i la la lo e sal ae.

²⁹ Ru ka ngangeh aragii, “Kalalik ke God, sani o ier isi on tel u ini kamah? Biil biitom i tapiiek e aunbiing,† ma isi sani o ka ier isi ta fangungut usuf kamah?”

³⁰ Nenge tara u na boh ri suupsuup la fatat isi ri. ³¹ Ke foron tanwa laulau ae, ri ka sising Iesu aragii, “Male on tel ufu kemem, ke on wuun ufu kemem una u na boh ae.”

³² Ke Iesu ka fas ri aragii, “Gam la!” Foron tanwa laulau ae ri ka suuh ke ri ka susuef ulon foron boh ae. Ke foron boh tikii ae, ri ka fasasai pu na nenge bolonfam una dan kawil, ke ri ka kong. ³³ Fanu ae ri fofonoi la na foron boh ri ka fin ke ri ka la una maleh. Ri ka fafas ini sani i tapiiek tah ke ri ka ususe sabin na sani i tapiiek ta lo uner ae foron tanwa laulau ri susuef ta ulo ruh. ³⁴ Ke fanu tikii na maleh ae ri ka la isi tafe Iesu. Ma aunbiing ri ka par u, ri ka piispiis u le in la koseng nanal kiri.

9

*Iesu i Faliu nenge Peo
Mak 2:1-12; Luk 5:17-26*

¹ Iesu ka wof na mon, una nenge baban dan kawil, ke ka tapiiek na maleh tutus kia.

² Ke fale fanu ri ka kep nenge peo ini luuf usuf i. Aunbiing Iesu ka par unune kiri, ka tara sing peo ae aragii, “Keng kalalik, in rorokiis e balam. Foron sinang laulau kiam ia ka pa ufu tah.”

³ Fale tom fafausum ini nagogon ri ka ongen orek igii, ke ri ka tara fis tom sing ri tom aragii, “Ter igii i orek laulau, i orek arae le i tom e God.”

⁴ Iesu ka usum ta na wolwol kiri ke ka tarah, “Isi sani ka mel e matngan wolwol laulau arae na balmi? ⁵ Orek sa i malmuh? Ian tara le, ‘Ia ka pa ufu ta sinang laulau kiam,’ le ian tarah, ‘Aptih ma ok la?’ ⁶ Isau le ia use u arae, isi gamek usum le Kalalik ken Kaltu imel e rakrakai kia aga na piklinbat una pa ufu foron sinang laulau.” Ke ka tara sing peo ae aragii, “Aptih, kep mii salam ma ok la una fel kiam.” ⁷ Kaltu ae ka aptih ma ka la una fel kia. ⁸ Aunbiing

gur na fanu aiwa ri par sani i tapiiek, ri ka sokeh ma ri ka sik asa God ae i ta ta matngan rakrakai igii usuf fanu.

Iesu i Tawi Metiu
Mak 2:13-17; Luk 5:27-32

⁹ Aunbiing Iesu ka apti tinaiwa, ka par nenge kaltu asa e Metiu, i kiis ta na felun kep takiis. Ke ka tara sing i aragii, “Mi lo iau.” Metiu ka aptih ke ka mi lo.

¹⁰ Aunbiing Iesu i ienien la na efef na fel ke Metiu, ifuun e foron tom kep takiis turan foron tom tel sinang laulau ri ka tapiiek, ma ri ka ien tura Iesu, ke turan berberat na fafausum kia. ¹¹ Aunbiing foron Farasi ri ka par u arae, ke ri ka diik berberat na fafausum kia aragii, “Isi sani ke tom fafausum kimi ka ien turan foron tom kep takiis, ke foron tom tel sinang laulau?”

¹² Iesu ka ongen u ke ka tarah, “Fanu ae biil ri sasem, biil ri la la usuf dokta, biil. Fanu sau ae ri sasem ri la la usuf dokta. ¹³ Isau le gam la, ma gamek im isi kamtinan orek ae na Buk na Gogoh ae i tarah, ‘Ia ier kanaka isi sinangun famais na foron tunmapek kimi usuf iau.’ Wara le biil ia la uga isi tawi pes foron tom tortores, biil. Ia la isi tawi foron tom tel sinang laulau.”

Ri Diik Iesu isi Sinangun Fafel
Mak 2:18-22; Luk 5:33-39

¹⁴ Namih, berberat na fafausum ke Jon ri tapiiek ke ri ka diik Iesu aragii, “Isi sani ke kemem turan foron Farasi keme ka fafel ma berberat na fafausum kiam biil?”

¹⁵ Iesu ka kiliis ri aragii, “Biil ifasi le foron ses ken kaltu ae i fakekel fuuh rin mamais aunbiing i kiis biitom naisri, biil. Nenge aunbiing in tapiiek, ae rin kep ufu kaltu ae i fakekel fuuh koseng ri, ke aimang rik fafel.

¹⁶ “Biil tikas i mapmap la ini dangan kaen fuuh na olon kaen tofe, biil. Male in tel u arae, ke dangan kaen fuuh ae in paradadat ke ik tamsih tina kaen tofe ae, ma in tel tamrabit ae ik laumet mang tom. ¹⁷ Ke biil tikas i to wain fuu la una pungun dan tofe ae ri tel u ini punun meme, biil. Male in tel u arae, ke wain fuu* ae in rabat punun meme ae, ke wain fuu in bereng ke

punun meme ae ik laulau. Isau le ri to wain fuu la tom una palgan punun meme fuuh, isi ru turim ruk rokap.”

Iesu i Faliu nenge Keleflik, ke nenge Fifin ae i Sem Dah

Mak 5:21-43; Luk 8:40-56

¹⁸ Aunbiing Iesu i ororek la biitom, nenge famfamu ka tapiiek, ka ilepul na mata ma ka tarah, “Keng keleflik i am met sau. Isau le on la ma ok luun limam lo, isi ik liu fis.” ¹⁹ Iesu ka aptih ke ka la tura, ke berberat na fafausum sabin kia ri ka mi lo ruh.

²⁰ Biil i sawin ke nenge fifin ae i sem dah ifasi aragii nenge sangful ini u e bet, ka la tina pokta Iesu ke ka sigil sun kaen kia.

²¹ Wara le fifin ae i wol aragii, “Male ian sigil dolon kaen kia sau, ke ian liu.”

²² Iesu ka giliim, ka par fifin ae ke ka tarah, “Keng keleflik, in rorokiis e balam. Unune kiam tom i faliu o.” Ke na aunbiing tom ae, fifin ae ka liu.

²³ Aunbiing Iesu ka kau na fel ken famfamu ae, ka par fanu ri kuf tulal ma falifu ka rigorigo ini tineng. ²⁴ Ke ka tarah, “Gam suuh. Keleflik igii, biil i to met. I borong sau.” Isau le ri ka yongne u. ²⁵ Aunbiing ri ka wuun fasuu ta gur na fanu ae, Iesu ka kau ke ka pose na liman keleflik ae, ke keleflik ae ka aptih. ²⁶ Ke ususe na sani ae Iesu i tel ta u, ka sarara na falifu tikii ae.

Iesu i Faliu iwu e Kut ke nenge Kaltu ae biil i Orek la

²⁷ Aunbiing Iesu ka apti tinaiwa, iwu e kut ru ka mi lo, ke ru ka famam tau-tau aragii, “Kalalik ke Dewit!† On mais kamah!”

²⁸ Iesu ka kau na fel, ke iun kut ae ru ka la unaisa. Ke ka diik ru aragii, “Arafah, kamu unune le ifasi ian tel u?”

Ke ru ka kiliis u aragii, “Iuu, Kumguui, kama unune.”

²⁹ Ka sigil matruh ke ka tarah, “In tapiiek tom arae lo kamuh namin unune kimuh.” ³⁰ Ke matruh ka rokap fis. Ma Iesu ka piispiis ruh aragii, “Gong kamu fas tikas ini tier igii.” ³¹ Isau le ru ka la bin ke ru ka use sarara u na falifu tikii ae.

9:10: Luk 15:1,2   **9:13:** Metiu 12:7; Hosea 6:6   * **9:17:** Wain fuuh i korkor la   † **9:27:** Fan Juidaia ri foteng Mesaia la le i e Kalalik ke Dewit, i wara le ri usum le Mesaia in la tina mat ke king Dewit.

³² Aunbiing ru suuh, ke fale fanu ri ka kep nenge kaltu usuf Iesu ae tanwa laulau i susuef lo ma biil ifasi in orek. ³³ Aunbiing Iesu ka tel ufu ta tanwa laulau ae, ke kaltu ae biil i orek la, ka orek mang. Gur na fanu ae ri ka wolpane, ma ri ka tarah, “Biil biitom ti tier aragii kere par u la na Israel.”

³⁴ Isau le foron Farasi ri ka tara le, “I tel ufu foron tanwa laulau la ini rakrakai ken laulaumet ken foron tanwa laulau.”

Ituul sau e Tom Foim una Lalamok

³⁵ Iesu i soleng tikii piran maleh turan birbiron maleh ma ka tel fafausum na foron felun lotu kiri. Ka fafas ini Rokap na Fafas na matanfuntih ma ka faliu marmarsan sasem tikii. ³⁶ Aunbiing i par gur na fanu ae, ka mais ri, wara le wolwol kiri i rigorigo ma ri ka bilbiling, arae foron sipsip ae biil ti tom fofonoi kiri. ³⁷ Ke ka tara sing berberat na fafausum kia aragii, “Ifuun kanaka e inen i matuk, isau le foron tom foim i tuul sau. ³⁸ Pesu gamen sising usuf Kumguui na ilfafua, isi ik wuun ufu ti fale tom foim una lalamok na mok kia.”

10

Asan Sangful ini Wu e Aposel

Mak 3:13-19; Luk 6:12-16

¹ Iesu ka tawi sangful ini u e kalalik na fafausum kia usuf i, ke ka ta rakrakai sing ri una tel ufu foron tanwa laulau ke una faliu fanu koseng marmarsan sasem tikii.

² Igii e asan sangful ini u e aposel: Tipes u lo Saimon, ae Iesu ka foteng u ini Pita, ke Enru tualik. Iun kalalik ke Sebedi, Jems ru latualik e Jon. ³ Filip ke Batolomiu, Tomas ke Metiu tom kep takiis. Jems kalalik ke Alfius, ke Tadius. ⁴ Saimon nenge Silot* ke Iudas Iskariot ae in ta ufu Iesu una liman tuui.

Iesu i Wuun ufu Sangful ini U e Aposel

Mak 6:7-13; Luk 9:1-6

⁵ Iesu ka wuun ufu sangful ini u e aposel ae ini fafanau igii: “Gong gam la na fatpoton fanu ae biil ri fan Iudaia, ke gong gam kau na ti maleh ken fan Samaria.

⁶ Gamen la sau usuf fan Israel ae ri arae foron sipsip ae ri rong tah. ⁷ Aunbiing gam la, gamen fafas ini orek igii: ‘Matanfuntih na kukulii ka fatat.’ ⁸ Ke gamek faliu foron sasem, fapti foron minet, fafuu fanu ae ri sem lepra,† ke gamek tel ufu foron tanwa laulau. Gam kep foes ta rakrakai igii sing iau, ke gamen ta foes u usuf fanu. ⁹ Gong gam siing ti goul le siliwa le kopa na pus kimi. ¹⁰ Ke gong gam kep ti sara, le ti kilkiliis sabin, le ti su le ti buk una la. Wara le i foim ken fanu tom una lupes nenge tom foim.

¹¹ “Aunbiing gam tapiiek na ti tara maleh, le fabiro maleh, gamen im isi ti kaltu rokap aiwa, ke gamek melmel tura papang na aunbiing gamen la. ¹² Aunbiing gam kau na fel ae, gamen faorek pes ri ini siaroh. ¹³ Male fanu na fel ae ri somangat pes gam, ke siaroh kimi in kiis aiwa. Male biil ri somangat pes gam, ke siaroh kimi in fis usuf gam. ¹⁴ Male tikas biil i somangat pes gam le biil i ongen pes foron orek kimi, ke gamen pakte ufu piyiif tina foron kekmi aunbiing gam kang koseng fel le maleh ae. ¹⁵ Tekentu kanaka ia fas gam, na biingen nagogon in lilibiit e tatawin ae God in ta u usuf fan Sodom ke fan Gomora, na fan-gungut ae in ta u usuf fanu na maleh ae.

Marmarsan Fangungut in Tapiiek

Mak 13:9-13; Luk 21:12-17

¹⁶ “Ongen u, ia wuun gam arae foron sipsip ae ri la na fatpoton foron puul ngalngaliaf. Pesu, in poh e wol kimi arae foron sii ke gamen kalkaluu arae foron bun.

¹⁷ “Gamen tumarang isi fanu. Rin luse gam ke rik ta ufu gam na liman foron tom nagogon ma rik pis gam na foron felun lotu kiri. ¹⁸ I wara lo iau, ke rik dat gam isi gamek ti na matan foron famfamu na matanfuntih turan foron king, isi gamek famalal iau usuf ri ke usuf fanu ae biil ri fan Iudaia. ¹⁹ Isau le aunbiing rin luse gam, gong gam lala wol le sani gamen use u ke arafa gamen orek arae. Na aunbiing ae,

9:34: Metiu 10:25; 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15

9:35: Metiu 4:23; Mak 1:39; Luk 4:44

9:36: Namba 27:17;

1King 22:17; 2Stori 18:16; Esekiel 34:5; Mak 6:34

9:37: Luk 10:2

* **10:4:** Silot, i nenge uh na fanu ae biil ri ier

isi kiis na piklin matanfuntih tina Rom.

10:8: Aposel 20:33

† **10:8:** Fan Iudaia ri tara le kaltu ae i sem lepra

i duh ma biil ifasi in la na fatpoton fanu. Par WokPris sapta 13 ke 14

10:10: 1Korin 9:14; 1Timoti 5:18

10:14:

Aposel 13:51

10:15: Metiu 11:24; Luk 10:4-12; Stat 19:24-28

10:16: Luk 10:3

10:17: Luk 12:11,12

God tom in fapitil wolwol kimi ini sani ae gamen use u, ²⁰ wara le biil mang e gam ae gamen orek, biil. Tanwa Tama gam tom in luun orek na ngusmi.

²¹ “Nenge kaltu in ta tualik isi rin siimete u, ke nenge tamankak in tel u arae lo ke kalalik. Berberat rin tapiek tuui ini foron temri ke foron tinri ma rik fas fanu isi rin siimete ri. ²² Fanu tikii rin ememse gam, i wara lo iau. Isau le se i tifat una farfarop na aunbiing, God in faliu u. ²³ Aunbiing ri ta fangungut sing gam na nenge maleh, ke gamen fin una nenge maleh. Tekentu kanaka ia fas gam, biil biitom gamen la tikii na foron maleh na Israel, ke Kalalik ken Kaltu ik tapiek.

²⁴ “Nenge kalalik na fafausum biil i to laumet lon tom fafausum kia, biil. Ke nenge fafauun biil i to laumet lon laulaumet kia, biil. ²⁵ Ifasi le kalalik na fafausum in tapiek arae tom fafausum kia ke fafauun ik tapiek arae laulaumet kia. Male taman fel ri foteng u ini Belsebul, ke fanu sabin na fel ae, rin foteng ri ini foron as ae i laulau mang tom.

Gamen soke God sau *Luk 12:2-7*

²⁶ “Pesu, gong gam soke ri. Foron tier tikii ae i mumun in tapiek malal. Ke foron tier ae i kiis kuum tah, fanu rin usum lo. ²⁷ Sani ia fas gam ini na kubunor, gamen use u na siat. Sani ia orek siksikau ini na balbalu gam, gamen soti na olon foron fel ma gamek perek ini usuf fanu. ²⁸ Gong gam soke fanu ae rin siimete pununfo gam ma biil ifasi rin siimete tanwa gam, gong. Gamen soke God ae i sau ifasi in falaulau tanwa gam turan pununfo gam na yiif ae biil i met la. ²⁹ Gam usum le, fanu ri fiil iwu e tomsiksik la ini nenge siliin sau. Isau le biil tikas lo ruh in luut una nanal, ae Tama gam biil i somangat ufu. ³⁰ Temtem tikii na olmi ae na paklu gam, God i usum na wewes tikii lo. ³¹ Pesu, gong gam sokeh. Liu kimi i temin tier lon ifuun e tomsiksik.

Keren Fapos Iesu na Matan Fanu *Luk 12:8-9*

³² “Se i fapos iau na matan fanu, ke ia sabin ian fapos u na matan Tata buuii na kukulii. ³³ Isau le se i fakawe ufu iau na matan fanu, ke ia sabin ian fakawe ufu na mata Tata buuii na kukulii.

Iesu Biil i La isi Ta Siaroh *Luk 12:51-53; 14:26-27*

³⁴ “Gong gam wol le ia la isi ian ta siaroh aga na piklinbat. Biil ia to la isi ta siaroh, biil. Ia la ta isi ta popok una fapaket. ³⁵ Ia la ta uga isi

‘nenge kalalik in ememse tama,
nenge keleflik in ememse tina,
ke nenge fifin ae i fakekel in ememse awa.

³⁶ Fanu na nenge matanfel ken nenge kaltu, rin tapiek arae tuui tom kia.’

³⁷ “Se i ier kanaka isi tama le tina lo iau, biil ifasi in tapiek kalalik na fafausum kiak. Ke se i ier kanaka isi ke kalalik le ke keleflik lo iau, biil ifasi in tapiek kalalik na fafausum kiak. ³⁸ Ke se biil i kusep aupaket kia ma ka mi lo iau, biil ifasi in tapiek kalalik na fafausum kiak. ³⁹ Se i gong kale liu kia, liu kia in mangmangal koseng u, ma se i sok ufu liu kia wara lo iau, in liu.

Se i Somangat pes Nenge Kalalik na Fafausum ke Iesu in Kep Fifiil *Mak 9:41*

⁴⁰ “Se i somangat pes gam, i somangat pes iau. Ma se i somangat pes iau, i somangat pes ier ae i wuun ufu ta iau uga. ⁴¹ Se i somangat pes nenge profet, wara le i nenge profet, ke in kep fifiil arae ken nenge profet. Ke se i somangat pes nenge tom tortores, wara le i nenge tom tortores, ke in kep fifiil arae ken nenge tom tortores. ⁴² Tekentu kanaka ia fas gam, male tikas i faumin tikas lon birbiron berberat na fafausum kiak igii, ini ti kap na dan mir, in kep fasuat kia tom.”

11

Iesu i Use Jon Tom tel Bapitaiso *Luk 7:18-35*

¹ Aunbiing Iesu ka fausum ta sangful ini u e kalalik na fafausum kia, ka la tinaiwa

isi ik fausum fanu ke ik fafas na foron maleh na Galili.

² Aunbiing Jon i kiis na felun kamkabet ma ka ongen foron foim ke Karisito, ka wuun ufu fale berberat na fafausum kia isi diik u aragii, ³ “Arafah, wo mang e ier ae le in tapiiek, le kemen nene biitom isi tikas aiwa?”*

⁴ Ke Iesu ka kiliis ri aragii, “Gam fis ma gamek fas Jon ini foron sani gam ongen u ke gam par u: ⁵ Foron kut ri ka par, foron peu ri ka la, fanu ae ri sem lepra ri ka tapiiek fuuh,† fanu ae i kutkut e foron balbalu ri, ri ka wong, foron minet ri ka liu fis ke foron lauu ri ka ongen Rokap na Fafas. ⁶ I kalok e ier ae i par foron tier igii ia fatapiiek u, ma unune kia biil i luut.”

⁷ Aunbiing berberat na fafausum ke Jon ri ka la tah, Iesu ka fas gur na fanu ae ini Jon, aragii, “Sani gam la isi par u, aunbiing gam la ta usuf Jon na falifu foes? Awii gam la sau isi alim nenge aun ngan ae kif i kufkufe u? ⁸ Male biil, sani gam la ta isi par u? Nenge kaltu ae i kilkiliis ta ini foron rokap na kilkiliis? Biil. Gam par u, fanse ae ri kilkiliis ini foron rokap na kilkiliis ri kiis la na foron fel ken foron king. ⁹ Ke sani gam la isi par u? Nenge profet? Tekentu tom, ia fas gam, Jon tom i laumet lon foron profet tikii. ¹⁰ Ri siit ta u na Buk na Gogoh ulo aragii,

‘I’an wuun famu tom fafas kiak lo wo, ae in fageges sal salam.’

¹¹ Tekentu kanaka ia fas gam, Jon Tom tel Bapitaiso i laumet kanaka lon fanu tikii ae ri fang ta ri, isau le ier ae i fabiro kanaka na matanfuntih buuii na kukulii, i laumet tom lo Jon. ¹² Tipes u na aunbiing ae Jon Tom tel Bapitaiso i fafas, papang igii, fanu ri fapaket isi rin kau una matanfuntih na kukulii, ke foron rakrakai na fanu ri ngon-gos isi rin kep u. ¹³ Foron profet tikii turan nagogon ke Moses, ri famalal orek ke God papang na aunbiing Jon ka tapiiek. ¹⁴ Ke male gam ier isi somangat pes orek kiri,

Jon sau i e Elaija ae ri use ta u le in tapiiek. ¹⁵ Se imel e balbalu, i rokap le in wong ini.

¹⁶ “Sani ian fatof ulul na fanu igii ini? Ri arae berberat ae ri kiis na salan la turim ken fanu ma ri ka tautau usuf fale berberat aragii:

¹⁷ ‘Aunbiing kemem kuf tulal usuf gam, ke biil gam guui.

Ke aunbiing kemem sek nenge seksek an mamais, ke biil gam teng.’

¹⁸ Aunbiing Jon i tapiiek, biil i lala ien la ke biil i umin wain la, pesu ri ka tara le, ‘I mel e tanwa laulau lo.’ ¹⁹ Ke aunbiing Kalalik ken Kaltu i tapiiek, ka ien ke ka yin, ke ri ka tarah, ‘Par u, kaltu igii i nenge tom kiimkiim ke tom ininmet, i talan foron tom kep takiis turan foron tom tel sinang laulau.’ Isau le foim ke God i finngas u tom le i polo na wol tekentu.”

Nagogon ulon Fanu ae Biil ri Kiliis Liu Luk 10:13-15

²⁰ Ke Iesu ka ngaliaf ulon fanu na foron maleh ae i fatapiiek ta ifuun e tier an fabitit lo, wara le biil ri kiliis liu. ²¹ Ka tarah, “Kiskam kanaka sing gam fan Korasin! Kiskam kanaka sabin sing gam fan Bet-saida. Male rin fatapiiek ta foron tier an fabitit igii usuf fan Tair ke fan Saidon, arae ri fatapiiek ta u na matmi, awii pakanini tom rin kiliis ta liu ke rik mamais. Ke rik kilkiliis ini kaen na mamais ma rik saba ini piyiif. ²² Ia fas gam, na biingen nagogon, tatawin ae God in ta u usuf gam in laumet na tatawin ae in ta u usuf fan Tair ke Saidon. ²³ Ke arafa lo gam, fan Kapernaum, gam wol le rin sik falaumet gam tom ubae suusuu na kukulii? Biil. Rin lin fapu gam una tara yiif. Male foron tier an fabitit igii ia fatapiiek ta u na matmi, rin fatapiiek ta u sabin na Sodom, ke igii Sodom in kiis biitom. ²⁴ Isau le tekentu kanaka ia fas gam, na biingen nagogon in lilibiit e tatawin ae God in ta u usuf fan Sodom, na tatawin ae in ta u usuf gam.”

* **11:3:** Fan Iudaia ri nene la isi Mesaia in tapiiek **11:5:** Aisaia 35:5,6; 61:1 † **11:5:** Fan Iudaia ri tara le kaltu ae i sem lepra i duh, ma biil ifasi in la na fatpoton fanu. Par WokPris sapta 13 ke 14 **11:10:** Malakai 3:1 **11:12:** Luk 16:16 **11:14:** Malakai 4:5; Metiu 17:10-13; Mak 9:11-13 **11:21:** Aisaia 23:1-18; Esekiel 26:1–28:26; Joel 3:4-8; Amos 1:9,10; Sekaraia 9:2-4 **11:23:** Aisaia 14:13-15; Stat 19:24-28 **11:24:** Metiu 10:15; Luk 10:12

Gam La usuf Iau ke gamek Mangeh

Luk 10:21-22

²⁵ Na aunbiing ae, Iesu ka tarah, “Tata, o Kumguui na kukulii ke na piklinbat tikii, ia usefages o wara le o fun ta foron tier igii sing foron tom tasum ke sing ri ae ri usum na marmarsan tier, ma o ka finngas u usuf fanu ae ri arae birbiron berberat. ²⁶ Tekentu kanaka Tata, i wara le o ier tom isi arae.

²⁷ “Tata ka ta tikii ta foron tier usuf iau. Biil tikas i usum lon Kalalik, Tama keskes sau. Ke biil sabin tikas i usum lo Tama, Kalalik keskes sau turan fanse ae Kalalik i ier isi in famalal Tama usuf ri.

²⁸ “Gam tikii ae i mut e fo gam ma gam ngar foron tatawin, gam la usuf iau ke iak famange gam. ²⁹ Gamen kusep kiip kiak ma gamek kep fafausum sing iau, wara le sinangung i fofo ma ia fabiro pes iau la tom, ke gamek tafe mangeh na tanwa gam. ³⁰ Wara le kiip ae ian fakuskusep gam ini i malmuh ma i malalah.”

12

Fagalte isi Biingen Mangeh

Mak 2:23-28; Luk 6:1-5

¹ Na aunbiing ae, Iesu ka soleng foron mok na wit na Biingen Mangeh. Berberat na fafausum kia ri ka fitol ke ri ka types lus fale kutun wit ma ri ka ien u. ² Aunbiing foron Farasi ri ka par u, ri ka tara sing i aragii, “Par u, aunbiing berberat na fafausum kiam ri tel u arae, ri ka lek ta nagogon na Biingen Mangeh.”

³ Ke Iesu ka kiliis ri aragii, “Arafah, biil biitom gam wes ususe na sani ae Dewit i tel ta u, aunbiing i turan fanu ae ri batme u ri fitol? ⁴ I kau na fel ke God ma i turan fanu sabin ae ri batme u, ri ka ien foron beret ae foron pris ri ka ta ta u arae fafen usuf God. Na nagogon, biil i tortores le fanu foes rin ien foron beret ae, foron pris sau rin ien u. ⁵ Arafah, biil biitom gam wes u ae na Buk na Nagogon le foron pris ri foim la na Felun Tunmapek na Biingen Mangeh? Isau le biil ri tiu ri la. ⁶ Ia fas gam, igii sau e ier ae i laumet kanaka na Felun Tunmapek. ⁷ Buk na Gogoh i use u aragii, ‘Ia ier kanaka isi

sinangun famais, na foron tunmapek kimi usuf iau.’ Male gam usum na kamtanan foron orek ae, ke biil ifasi gamen tiu fanse ae biil ri lek nagogon. ⁸ Wara le Kalalik ken Kaltu i e Kumguui na Biingen Mangeh.”

Iesu i Faliu nenge Kaltu i Met e Lima

Mak 3:1-6; Luk 6:6-11

⁹ Iesu ka la koseng falifu ae ma ka kau na felun lotu kiri. ¹⁰ Nenge kaltu aiwa, nenge lima i met. Ri ka ier isi tiu Iesu, pesu ri ka diik u aragii, “Arafah, na nagogon kirer i tortores le rin faliu tikas na Biingen Mangeh, le biil?”

¹¹ Ke ka fas ri aragii, “Male tikas lo gam imel e sipsip kia i luut siluung na nenge toh na Biingen Mangeh, ke arafah, biil in pose lo ma ik dat ufu? ¹² Liu ken nenge kaltu i laumet na liu ken nenge sipsip. Pesu, i tortores le keren tel rokap na sinang na Biingen Mangeh.”

¹³ Ke ka fas kaltu ae aragii, “Sawe limam.” Ka sawe lima, ke lima ka rokap fis sabin, arae nenge lima. ¹⁴ Isau le, foron Farasi ri ka suu tina felun lotu ma ri ka puput isi rin siimete Iesu.

Tom Foim ae God i Tim pes u

¹⁵ Aunbiing Iesu ka usum ta le ri puput isi siimete u, ka la koseng falifu ae. Fanu fuun ri mi lo ma ka faliu ri tikii ae ri sasem. ¹⁶ Ke ka fakiing ri le gong ri use famalal u le i e seh. ¹⁷ I use u arae una fasuut orek ae profet Aisaia i use ta u le:

¹⁸ “Igai e tom foim kiak ae ia tim pes ta u, ier ae ia ier kanaka isi, ma ia laes ini. Ian luun Tanwang lo, ma in famalal nagogon ae i tortores usuf foron funmat tikii na piklinbat. ¹⁹ Biil in fapit le in perek, ma biil rin ongen kine na foron sun sal. ²⁰ Biil in bayi ti fifih ae i takukuuw ke biil in kuf mete paupau na lam ae biil i sok rokap.

In tel u tom arae papang na aunbiing in fatapiek tortores na nagogon usuf fanu tikii.

²¹ Ke foron funmat tikii na piklinbat, rik unune na asa.”

Ri Use u le Iesu i Foim ini Rakrakai ke Belsebul

Mak 3:20-30; Luk 11:14-23

²² Ri ka lame nenge kaltu usuf Iesu ae tanwa laulau i susueflo, i kut ma biil i orek la. Ke Iesu ka faliu u, ke ka par ma ka orek sabin. ²³ Fanu tikii ri ka bitit ma ri ka tarah, “I sangan e Kalalik ke Dewit?”*

²⁴ Isau le foron Farasi ri ka ongen u ma ri ka tarah, “Kaltu igii i tel ufu foron tanwa laulau la ini rakrakai ke Belsebul, ae i laulaumet ken foron tanwa laulau.”

²⁵ Iesu ka usum ta na foron wolwol kiri, ke ka tarah, “Male nenge matanfuntih in fapaket fis tom ini, matanfuntih ae in laulau sikit. Male fanu tina nenge maleh, le na nenge matanfuntih ri fapaket fis tom ini ri, biil mang rin kiis turim sabin. ²⁶ Male Satan i fes ufu Satan ma ka fapaket fis tom ini, ke matanfuntih kia in ti rakrakai arafah? ²⁷ Male ia fes ufu foron tanwa laulau ini rakrakai ke Belsebul, ke fanu kimi ri fes ufu foron tanwa laulau la ini rakrakai kiese? Fanu kimi tom rin nagogon gam. ²⁸ Isau, male ia fes ufu foron tanwa laulau ini Tanwa God, ke gamen usum le matanfuntih ke God ka tapiiek ta usuf gam.

²⁹ “Ke biil sabin tikas ifasi in kau na fel ken nenge rakrakai na kaltu isi ik sukuum foron minmara, male biil i kabet famu kaltu ae. In kabet famu u ke nami ik sukuum na fel kia.

³⁰ “Se ae biil i foim turang, i tikale foim kiak. Ma se ae biil i lupes iau na tel turim fanu, i fes sarara ri la. ³¹ Pesu ia ka fas gam le, God ifasi in pa ufu foron sinang laulau tikii ke foron orek laulau tikii ae fanu ri tel u la, isau le se i orek laulau ulon Tanwa Kalkaluu, God biil in to pa ufu sinang laulau kia. ³² Ke male tikas in use ti orek laulau ulon Kalalik ken Kaltu, God in pa ufu. Isau le se i orek laulau ulon Tanwa Kalkaluu, God biil in to pa ufu sinang laulau kia, na liu igii ke na liu sabin ae na mih.

Nenge Au rin Par Failiim u na Fua
Luk 6:43-45

³³ “Male nenge au i rokap, ke fua in rokap, ke male au i laulau, ke fua in laulau, wara le rin iliim nenge au na fua. ³⁴ Gam foron natun sii fafangaet! Gamen use foron tier rokap arafa aunbiing gam fanu laulau? Wara le orek ae i suu tina ngusun nenge kaltu, i famalal sinang ae ifuun na liu kia. ³⁵ Rokap na kaltu i finngas rokap na sinang la tina foron rokap na tier ae na liu kia. Ke kaltu laulau sabin i finngas sinang laulau la tina foron tier laulau ae na liu kia. ³⁶ Isau le ia fas gam, foron orek laulau tikii ae fanu ri use ta u, God in diik ri isi ae na biingen nagogon. ³⁷ Aunbiing on ti na nagogon, foron orek kiam tom in fasengsegeng o le in falaulau o.”

Ri Fas Iesu isi in Fatapieik ti Fakileng
Mak 8:11-12; Luk 11:29-32

³⁸ Namih, fale Farasi turan fale tom fafausum ini nagogon ri ka fas u aragii, “Tom fafausum, keme ier le on fatapieik ti fakileng, isi kemek par u.”

³⁹ Ke ka kiliis ri aragii, “Gam na ulul igii, gam fanu laulau, gam la koseng God arae nenge fifin i lin antu ma ka telpes nenge kaltu sabin. Gam ier isi gamen par ti fakileng, isau le biil ti fakileng in tapiiek usuf gam, fakileng sau ke profet Jona. ⁴⁰ Arae Jona i kiis ta na balan nenge tara kok na ituul e biing ke ituul e wor, ke Kalalik ken Kaltu sabin in kiis na palgan nanal na in tuul e biing ke in tuul e wor. ⁴¹ Na biingen nagogon, fan Niniwe rin tih ma rik pot matan fanu na ulul igii, wara le ri kiliis ta liu kiri sau na fafas ke profet Jona. Ongen u, igii sau e ier ae i laumet kanaka lo Jona. ⁴² Na biingen nagogon, kuin tina Seba in tih ma ik pot matan fanu na ulul igii, wara le i la tom tina tapak isi ongen tasum ke king Solomon. Ongen u, igii sau e ier ae i laumet kanaka lo king Solomon.

⁴³ “Aunbiing nenge tanwa laulau i suu koseng nenge kaltu, ik la una foron falifu sengseng isi ik im isi ti falifu una mangeh. Ma aunbiing biil i tafe ti falifuh, ⁴⁴ ik tarah, ‘Ian fis tom una fel ae ia la koseng ta u.’

* **12:23:** Fan Iudaia ri foteng Mesaia la le i e Kalalik ke Dewit, i wara le ri usum le Mesaia in la tina mat ke king Dewit. **12:24:** Metiu 9:34; 10:25 **12:30:** Mak 9:40 **12:32:** Luk 12:10 **12:33:** Metiu 7:20 **12:34:** Metiu 3:7; 15:18; 23:33; Luk 3:7; 6:45 **12:38:** Metiu 16:1; Luk 11:16 **12:39:** Metiu 16:4 **12:40:** Jona 1:17 **12:41:** Jona 3:5 **12:42:** 1King 10:1-10; 2Stori 9:1-12

Ma aunbiing in tapiiek, ik par u le fel ae i pungu, ri ka sa fakasi ta u ma ri ka tumarange ta u. ⁴⁵ Ke ik la ma ik telpes in fit sabin e tanwa laulau ae ri laulau kanaka mang tom lo. Ri tikii rik kau na fel ae, ke rik mel aiwa. Pesu, liu ken kaltu ae ik laulau kanaka mang tom na liu famu kia. In fasi sau arae usuf fanu laulau na ulul igii.”

Tina Iesu turan foron Tualik
Mak 3:31-35; Luk 8:19-21

⁴⁶ Aunbiing Iesu i ororek la biitom usuf fanu, tina turan foron tualik ri ka la, ke ri ka soti awii na maleh, wara le ri ier isi faorek u. ⁴⁷ Ke nenge kaltu ka fas Iesu aragii, “Par u, tinam turan foron tuamlik ae na maleh ma ri ier isi faorek o.”

⁴⁸ Iesu ka kiliis u aragii, “Se e tinang ma fanse e foron tuaklik?” ⁴⁹ Ka tus berberat na fafausum kia ke ka tarah, “Par u, igii e tinang ke foron tuaklik. ⁵⁰ Wara le se sau i mi na wolwol ke Tata buui na kukulii, i sau e tuaklik, feneklik ke tinang.”

13

Orek Fatoftof na Tom Soso
Mak 4:1-9; Luk 8:4-8

¹ Na biing tom ae, Iesu ka suu tina fel ke ka kiis na baban dan kawil. ² Tara gur na fanu ri ka la usuf i, pesu ka wof na nenge mon ke ka kiis lo, ma tara gur na fanu ae ri ka soti na kiin. ³ Ke ka fas ri ini ifuun e tier ini orek fatoftof ma ka tarah, “Ongen u! Nenge tom soso i la isi saprai kutun wit. ⁴ Aunbiing i sapsaprai, fal ka luut tole sal ke foron man ri ka wofpiek ke ri ka ting tikii u. ⁵ Fal ka luut na olon fatfat ae biil i laumet e nanal lo. Ka rarau sape, wara le nanal biil i to laumet. ⁶ Isau le aunbiing pisihi i popos, ka pose ri ke ri ka mang, wara le biil ti bauli. ⁷ Fale kutun wit ka luut na palgan foron finau ae imel e si. Aunbiing finau i kuum, ka kuruung foron wit. ⁸ Isau le fale kutun wit ka luut na nanal rokap ke ka fua, fal nenge mar e fua, fal iwon e sangful ke fal ituul e sangful. ⁹ Se imel e balbalu, i rokap le in wong ini.”

13:2: Luk 5:1-3   **13:12:** Metiu 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18; 19:26   **13:14:** Aisaia 6:9,10   **13:15:** Aisaia 6:9-10
13:16: Luk 10:23,24

Wara ae Iesu ka Fafas la ini foron Orek Fatoftof

Mak 4:10-12; Luk 8:9-10

¹⁰ Berberat na fafausum kia ri ka la unaisa ma ri ka diik u aragii, “Isi sani o ka orek la usuf fanu ini foron orek fatoftof?”

¹¹ Ke ka kiliis ri aragii, “God i ta ta tasum usuf gam isi gamen usum na foron tier ae i kum na matanfuntih tinbae na kukulii, isau le biil i ta u usuf fanu tikii igii. ¹² Se imel e tasum kia, rin falaumet tasum ae sing i, isi tasum kia ik lala laumet. Isau le se ae biil ti tasum kia, rin tel ufu fabiro tasum ae sing i. ¹³ Ia orek usuf ri ini orek fatoftof, wara le:

‘Taftawa ri par, isau le biil ri par failiim ti tier,
ri wong, isau le biil ri ongen failiim ti tier
ke biil ri malal ulo.’

¹⁴ Ka suut mang e orek ke profet Aisaia ulo ri ae i use ta u aragii:

‘Gamen ongne ma gamek ongne,
isau le biil tom gamen malal.

Ke gamen par ma gamek par,
isau le biil tom gamen iliim ti tier.

¹⁵ Wara le balan fanu igii ka kutkut tah ke biil ifasi rin wong ini balbalu ri ma matri ka kut tah.

Tarama ri ka par failiim ini foron matri,
ri ka ongen failiim tier ini balbalu ri ke wolwol kiri ik malal

ma rik fis usuf iau ma iak faliu ri.’
¹⁶ Isau le gam kalok, wara le gam par ini kolson matmi, ke gam wong ini balbalu gam. ¹⁷ Tekentu kanaka ia fas gam, ifuun e profet turan foron tom tortores, ri kalkal ta isi rin par sani gam par u, isau le biil ri par u. Ke ri kalkal ta isi rin ongen sani gam ongen u, isau le biil ri to ongen u.

Iesu i Famalal Kamtinan Orek Fatoftof lon Tom Soso

Mak 4:13-20; Luk 8:11-15

¹⁸ “Gam ongen u, igii e kamtinan orek fatoftof lon tom soso. ¹⁹ Aunbiing tikas i ongen Ropak na Fafas na matanfuntih ma biil i malal lo, i arae kutun wit ae i luut tole sal. Ke kaltu laulau ka la ma ka tel ufu orek ae ri so ta u na bala. ²⁰ Ke kutun wit ae i luut na olon fatfat, i arae nenge kaltu ae i ongen

orek ma fanpil ka somangat pes u ini laes. ²¹ Isau le biil i ti dolo, arae wit ae biil ti bauli. Ka luut sape sau, aunbiing i tafe tatawin ke aunbiing fanu ri ta fangungut sing i, wara na orek ke God. ²² Kutun wit ae i luut na palgan foron finau ae imel e si, i arae nenge kaltu ae i ongen orek, isau le i mamais kanaka isi foron tier tinaga na piklinbat ma sinangun ier isi in fuun e minsik i fabal u, ke ka aung orek ke God, arae finau i rarau kale wit, ke biil i fua. ²³ Ke kutun wit ae i luut na nanal rokap, i arae kaltu ae i ongen orek ma ka malal lo. I arae wit ae i luun nenge mar, le iwon e sangful le ituul e sangful e fua.”

Orek Fatoftof na Wit ke Fifih Laulau

²⁴ Iesu ka fas ri sabin ini nenge orek fatoftof aragii, “Matanfuntih na kukulii i arae nenge kaltu ae i la isi so foron rokap na kutun wit na mok kia. ²⁵ Isau le aunbiing fanu tikii ri borong, tuui kia ka la ma ka so foron kutun fifih laulau na fatpoton foron kutun wit, ke ka la. ²⁶ Aunbiing foron kutun wit ri ka kuum ma fatat rik fua, foron fifih laulau sabin ri ka kuum turim tura.

²⁷ “Ke foron tom foim ken taman mok ae ri ka la usuf i ma ri ka fas u aragii, ‘Ier, o so ta foron kutun wit rokap sau na mok kiam. Tinga sabin e foron fifih laulau ae ka kuum na mok kiam?’

²⁸ “Ka kiliis ri aragii, ‘Nenge tuui i tel u e matngan sinang ae.’

“Ke foron tom foim kia ri ka diik u aragii, ‘Arafah, o ier le kemen la ma kemek fut sarara ufu ri?’

²⁹ “Ka tikale ri le, ‘Gong, tarama gam ka fut saraf foron wit sabin turan foron fifih laulau. ³⁰ Taftawa bii ruk kuum turim papang na biingen lulus. Na aunbiing mang ae ian fas foron tom lulus le: Gamen fut turim foron fifih laulau famu, ke gamek diit buta, isi gamek fasok ri, namih gamek lus turim foron wit ke gamek siing u na papah kiak.’ ”

Orek Fatoftof na Kutun Mastet Mak 4:30-32; Luk 13:18-19

³¹ Ke ka fas ri sabin ini nenge orek fatoftof aragii, “Matanfuntih na kukulii i aragii kutun mastet ae nenge kaltu i kep

u ma ka so u na mok kia. ³² Kutu i fabiro kanaka na foron kutun au tikii, isau le aunbiing i kuum, ka tapiiek nenge au, ma ka liu ufu foron au tikii na palgan mok ae ri so u la. Ma foron man na mua ri ka tel polpolo ri na foron aka.”

Orek Fatoftof na Is

Luk 13:20-21

³³ Iesu ka fas ri sabin ini nenge orek fatoftof aragii, “Matanfuntih na kukulii i arae is ae nenge fifin i kep u ma ka ikis u turan ifuun e palawa, ma palawa tikii ae ka sut.”

³⁴ Foron tier tikii igii Iesu i use u usuf gur na fanu ini foron orek fatoftof sau. Biil i use famalal ti tier usuf ri, biil. I fafas usuf ri ini foron orek fatoftof sau. ³⁵ I use u arae una fasuut orek ke profet ae i use ta u aragii:

“Ian orek ini foron orek fatoftof.

Ian use foron tier ae ri mumun, tipes u tom na aunbiing God i fakiis ta piklinbat.”

Iesu i Famalal Orek Fatoftof na Wit ke Fifih Laulau

³⁶ Namih, Iesu ka la koseng gur na fanu ae ma ka kau na fel. Berberat na fafausum kia ri ka la usuf i ma ri ka diik u isi in famalal kamtinan orek fatoftof na foron fifih laulau ae ri kuum na mok.

³⁷ Ke ka fas ri aragii, “Kaltu ae i so kutun wit, i e Kalalik ken Kaltu. ³⁸ Mok i e piklinbat, ke foron kutun wit, ri arae fanu tinbae na matanfuntih na kukulii. Foron fifih laulau ri arae berberat ken kaltu laulau. ³⁹ Ke tuui ae i so ta fifih laulau, i e Satan. Ma aunbiing na lulus e farfarop na biing, ke foron tom lulus e foron angelo.

⁴⁰ “Foron fifih laulau ae ri fut turim ri ma ri ka fasok ri na yiif, in tara sabin arae na farfarop na biing. ⁴¹ Kalalik ken Kaltu in wuun ufu foron angelo kia, isi rik rap ufu foron tier tikii tina matanfuntih kia, ae i falamlam fanu la isi tel sinang laulau turan foron tom tel sinang laulau tikii. ⁴² Ke rik lin ri una tara yiif, ae rin teng ma rik faririt ngisri aiwa. ⁴³ Foron tom tortores rik popos arae pisihi na matanfuntih ke Temri. Se imel e balbalu, i rokap le in wong ini.

Orek Fatoftof na Nenge Rokap na Tier ae ri Fun ta u

⁴⁴ “Matanfuntih na kukulii i arae nenge rokap na tier ae ri fun ta u na nenge falifuh. Aunbiing nenge kalto i im tafe u, ka fun kiliis u sabin, ke ka la ini laes isi sufii tikii foron minmara, ma pitkalang lo ik fiil pes sun falifu ae ini.

Orek Fatoftof na Kolson Matanwah

⁴⁵ “Ke matanfuntih na kukulii, i arae nenge kalto sabin i im isi foron rokap na kolson matanwah. ⁴⁶ Aunbiing ka tafe ta nenge kolson matanwah ae i rokap kanaka, ka la ma ka sufii tikii foron minmara, ma pitkalang lo ik fiil pes kolson matanwah ae ini.

Orek Fatoftof na Ubiin

⁴⁷ “Matanfuntih na kukulii sabin i arae nenge ubiin ae ri lin ta u na palgantes, ma marmarsan kok tikii ri ka liil lo. ⁴⁸ Aunbiing ubiin ka fuun, foron tom lin ubiin ri ka dat famasa u, ri ka kiis ma ri ka fule pes fal rokap, ke ri ka siing u na foron sara. Isau le fal laulau ri ka lin u. ⁴⁹ In tara sabin arae na farfarop na biing. Foron angelo rin la, ma rik fule ufu fanu laulau koseng foron tom tortores. ⁵⁰ Ke rik lin fanu laulau una tara yiif ma aiwa, rin teng ke rik faririt ngisri.”

⁵¹ Iesu ka diik ri aragii, “Arafah, gam malal sabin na sani ae ia ka use ta u?”

Ri ka kiliis u aragii, “Iuu.”

⁵² Ke ka fas ri aragii, “Foron tom fafausum ini nagogon tikii ae ri ka kep tasum ta na matanfuntih na kukulii, ri arae nenge taman fel ae i fasuu foron minsik tina fel kia, fal fuuh turan fal tofe.”

Fan Nasaret biil ri unune lo Iesu

Mak 6:1-6; Luk 4:16-30

⁵³ Aunbiing Iesu ka use tikii ta foron orek fatoftof ae, ka la koseng maleh ae ⁵⁴ ma ka fis una maleh tutus kia. Ka fausum fanu aiwa na felun lotu kiri, ke ri ka lala bitit ma ri ka tarah, “Kaltu igii i kep tasum igii tingah? Ke i kep rakrakai una fatapiek foron tier an fabitit igii tingah? ⁵⁵ Kere usum sau le, tama i nenge tom tel fel ke tina e Maria, foron tualik e Jems, Josep, Saimon ke Iudas ⁵⁶ ke foron fenelik igii sau

na aisrer. Ma i kep foron tier igii tingah?” ⁵⁷ Pesu biil mang ri laes ini.

Isau le Iesu ka fas ri aragii, “Nenge profet ri bulat la lo na fale maleh keskes, isau le na maleh tutus kia ke na matanfel kia tom, biil ri bulat la lo.”

⁵⁸ Ke biil i fatapiek ifuun e tier an fabitit aiwa, wara le biil ri unune lo.

14

Minet ke Jon Tom tel Bapitaiso

Mak 6:14-29; Luk 9:7-9

¹ Na aunbiing ae, Erot, famfamu na matanfuntih na Galili, ka ongen ususe lo Iesu. ² Ke ka fas foron tom foim kia aragii, “Jon Tom tel Bapitaiso sau ae. Ka liu fis sabin, pesu ka mel e rakrakai kia una fatapiek foron tier an fabitit.”

³⁻⁴ Pakanini Jon Tom tel Bapitaiso i fas ta Erot aragii, “Biil i tortores arae le o ka telpes Erodias antu Filip, tuamlik.” Pesu, Erot ka fas foron tom fapaket kia isi luse u. Ri ka kabet u ma ri ka fakau u na felun kamkabet. ⁵ Ke Erot ka ier isi siimete Jon, isau le i soke fanu, wara ri use u le Jon i nenge profet.

⁶ Na biingen pang ke Erot, keleflik ke Erodias ka guui na matan foron ses ke Erot. Ke Erot ka lala laes ini keleflik ae ⁷ ma ka falimlim aragii, “Ia falimlim le, sani on sising iau isi, ian ta u.” ⁸ Keleflik ae ka fas Erot aragii, “Luun paklu Jon Tom tel Bapitaiso na ti pelet ma ok ta u usuf iau.” I use u arae, wara le tina i fas ta u le in fas Erot arae. ⁹ King i ongen sising ken keleflik ae ke ka purngis e bala. Isau le, wara na falimlim kia, ke na foron ses ae, pesu ka tel fasuut sising ken keleflik ae. ¹⁰ Ka fawuun isi rin bus ufu paklu Jon awii na felun kamkabet. ¹¹ Ri ka luun paklu na nenge pelet ke ri ka ta u usuf keleflik ae, ke ka kep u usuf tina. ¹² Berberat na fafausum ke Jon ri ka la, ri ka kep pununfo, ke ri ka ile u. Nami ri ka la, ke ri ka fas Iesu.

Iesu i Fen Ilim e Arip e Fanu

Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-14

¹³ Aunbiing Iesu ka ongen ta u le Jon ka met tah, i keskes ka wof na nenge mon una nenge sunbiil ma ka kiis aiwa. Ma

aunbiing fanu ri ongen u arae, ri ka la tina foron maleh kiri ma ri ka tole sal na mi. ¹⁴ Aunbiing i masah ma ka par tara gur na fanu, ka mais ri ma ka faliu fanu ae ri sasem.

¹⁵ Ka efef mang, ke berberat na fafausum kia ri ka la usuf i ma ri ka fas u aragii, “Kiptin biil sau igii ma ka efef tah. Wuun ufu gur na fanu mang igii, isi rik la una foron maleh ma rik fiil inen ari.”

¹⁶ Ke Iesu ka kiliis ri aragii, “Rin la isi sah? Gam fen ri ini ti inen.”

¹⁷ Ke ri ka tara sing i aragii, “Ilim sau e beret turan iwu e kok igii sing kemem.”

¹⁸ Ke Iesu ka fas ri aragii, “Kep u uga usuf iau.” ¹⁹ Namih, ka fas gur na fanu ae isi rin kiis na olon fifih. Ke ka kep ilim e beret turan iwu e kok ae, ka tar una kukulii ke ka fotrokap lo usuf God. Ka sibik foron beret ae, ke ka ta u usuf berberat na fafausum kia, ma ri ka tulus fanu ini. ²⁰ Ri tikii ri ien ma ri ka mas. Namih, berberat na fafausum kia ri ka siing fafuun nenge sangful ini u e kes ini foron tigan inen ae ri mas tiga. ²¹ Wewes lon fanu tamat ae ri ien, ifasi aragii ilim e arip, ma biil ri wes kelefim turan berberat.

Iesu i La na olon Dan
Mak 6:45-52; Jon 6:15-21

²² Fanpil Iesu ka wuun famu berberat na fafausum kia isi rik wof na mon una nenge bulin dan kawil. Ma ka kiis fis isi wuun sarara fanu ae. ²³ Aunbiing ka wuun ufu ta ri, ka tatkau keskes una nenge pungpung isi sising. Ka efef worwor mang, ma i keskes sau tinaiwa. ²⁴ Aunbiing mon ka tapak ta tina kiin, ka panlak na panaf, wara le kif i pipiis tina famu na mon.

²⁵ Na piklin ien, Iesu ka la na olon dan usuf ri. ²⁶ Aunbiing berberat na fafausum kia ri par u i la na olon dan, ri ka ngangeh ini sokeh aragii, “Nenge kinit apiek!”

²⁷ Fanpil Iesu ka fas ri aragii, “Gong gam sokeh! In rorokiis e balmi. Iau sau igii.”

²⁸ Pita ka kiliis u aragii, “Kumguui, male wo sau, ke ok tawi iau, isi ia sabin iak la na olon dan unawii naisam.”

²⁹ Ke Iesu ka tarah, “La ugapiiek.”

Pita ka wof pu tina mon ke ka la na olon dan usuf i. ³⁰ Isau le aunbiing i par tara

kif, ka nangnangih ke ka types dom, ma ka tautau aragii, “Kumguui, faliu iau!”

³¹ Fanpil Iesu ka sawe lima ke ka sik fapti u una mawe ma ka tara sing i aragii, “Unune kiam i fabiro kanaka. Isi sa ka wu e wolwol kiam?”

³² Aunbiing ru ka wof una mon, kif ka met. ³³ Ke berberat na fafausum ae na palgan mon ri ka lotu unaisa ma ri ka tarah, “Tekentu kanaka, o Kalalik ke God.”

Iesu i Faliu ifuun e Sasem na Genesaret
Mak 6:53-56

³⁴ Aunbiing ri ka sopaket ta dan kawil, ri ka masa na Genesaret. ³⁵ Ma aunbiing fanu tinaiwa ri ka iliim Iesu, ri ka fafas una foron maleh fatat ke ri ka filange foron sasem tikii usuf i. ³⁶ Ke ri ka sising u isi rin sigil sun kolos kia sau, ma ri tikii ae ri sigil u, ri ka liu.

15

Ri Fapu Orek ke God
Mak 7:1-13

¹ Ke fale Farasi turan foron tom fafausum ini nagogon tinbae na Ierusalem ri ka la usuf Iesu ma ri ka diik u aragii, ² “Isi sani ke berberat na fafausum kiam ri ka lek foron fafausum ken foron tubutamat kerer? Biil ri sofolim famu la isi rik ien.”

³ Ke ka kiliis ri aragii, “Ke isi sani gam ka lek nagogon ke God ma gam ka mi sau na fafausum ken foron tubutamat gam?”

⁴ Wara le God i tarah, ‘On bulat lo tamam ru e tinam,’ ke ka use u sabin aragii, ‘Male tikas i orek laulau ulo tama le tina, ke rin siimete u.’ ⁵ Isau le gam use u la aragii, in rokap male tikas in tara sing tama ru e tina aragii, ‘Tier ae le ian ta u sing kamuh, ia ka kale ta u le ian ta u usuf God.’

⁶ Aunbiing gam use u arae, ke gam types u isi biil mang in bulat lo tama. Aunbiing gam tel u arae, gam fapu orek ke God isi gamek mi sau na foron fafausum ken foron tubutamat gam.

⁷ Gam foron tom gargaranmet! Profet Aisaia i orek tekentu tom aunbiing i orek famu ta le:

⁸ ‘Fanu igii ri bulat lo iau sau ini ngusri, isau le balri i tapak koseng iau.’

⁹ Ri lotu foes la sau unaisang, wara le ri fausum fanu la sau

ini nagogon foes ken fanu.’ ”

Foron Sinang ae i Fadu Fanu la na Mata God

Mak 7:14-23

¹⁰ Iesu ka kam gur na fanu ae unaisa ke ka fas ri aragii, “Gamen ongen iau ma gamek malal na orek kiak. ¹¹ Sani ae i kau na ngusun nenge kalu, biil i fadu u na mata God, biil. Sani sau ae i suu tina ngusu, i sau i fadu u.”

¹² Ke berberat na fafausum ri ka la usuf i ma ri ka tara sing i aragii, “Be, o usum sabin le orek kiam i fatel foron Farasi ma ka laulau e balri?”

¹³ Ke ka fas ri aragii, “Foron au tikii ae Tata buuii na kukulii biil i so ta u, rin rap ufu. ¹⁴ Sok ufu foron Farasi ae, ri arae foron kut ae ri lame fanu. Male nenge kut i lame nenge kut, ke run luut turim una nenge toh.”

¹⁵ Pita ka fas u aragii, “On famalal kemem ini kamtinan orek fatoftof ae.”

¹⁶ Ke Iesu ka tarah, “Paklu gam i kutkut biitom? ¹⁷ Arafah, biil gam usum le foron tier tikii ae i kau na ngusun nenge kalu, i la sikit una bala, ke nami ka suu tina pununfo? ¹⁸ Isau le foron orek ae i suu tina ngusu, i la tom tina wolwol kia ke ka fadu u na mata God. ¹⁹ Wara le foron matngan sinang aragii i suu la tina wolwol ken nenge kalu: Wolwol laulau, sinangun sisiimete, sinangun puur, sinangun tamfaes, sinangun suksukuum, sinangun tiu foes fal, ke sinangun orek laulau ulon fal. ²⁰ Foron matngan sinang igii, i fadu fanu la na mata God, isau male tikas i ien ma biil i sofolim, sinang ae biil i fadu u na mata God.”

Unune ken nenge fafnan Kenan

Mak 7:24-30

²¹ Iesu ka la tinaiwa una falifu na Tair ke Saidon. ²² Ke nenge fafnan Kenan tina falifu ae, ka la ma ka tautau usuf i aragii, “Kumguui! Kalalik ke Dewit, on mais iau! Tanwa laulau i susuef ulon keng keleflik ma ka lala falaulau u.”

²³ Isau le Iesu biil i kiliis u. Ke berberat na fafausum kia ri ka la usuf i ma ri ka fas u aragii, “Wuun ufu sau, wara le i famam tautau nami kerer.”

²⁴ Iesu ka tarah, “God i wuun ufu ta iau uga isi foron sipsip sau tina Israel ae ri rong tah.”

²⁵ Isau le fifin ae ka la usuf Iesu, ka ilepul na mata ke ka tarah, “Kumguui, on lupes iau!”

²⁶ Ke Iesu ka kiliis u aragii, “Biil i tortores le rin kep inen an berberat ma rik lin u an birbiron puul.”

²⁷ Fifin ae ka tarah, “I tekentu, Kumguui, isau le birbiron puul sabin ri ien foron peksen inen la an foron temri, ae i luut la tina luuf una ien.”

²⁸ Ke Iesu ka kiliis u aragii, “Tinier, unune kiam i laumet kanaka. Sising kiam ka suut tah.” Ke na aunbiing tom ae, ke keleflik ka liu.

Iesu i Fen Ifet e Arip e Fanu

Mak 8:1-10

²⁹ Iesu ka apti tinaiwa, ka tole bulin dan kawil na Galili ke ka tatkau na nenge pungpung ma ka kiis aiwa. ³⁰ Ke nenge tara gur na fanu ri ka la usuf i. Ri ka filange foron peu, foron kut, fanu ae baban fo ri i met, foron tabilikut turan ifuun e sasem sabin usuf i, ke ri ka fakiis ri naisa ma ka faliu ri. ³¹ Gur na fanu ae, ri ka lala bitit aunbiing ri par foron tabilikut ri ka orek, ke fanu ae baban fo ri i met, ri ka rokap, foron peu ri ka la ke foron kut ri ka par. Ke ri ka usefages God ken fan Israel.

³² Iesu ka kam pes berberat na fafausum kia unaisa ke ka fas ri aragii, “Ia mais kanaka fanu igii, wara le ri ka kiis pes ta ituul e biing turang, ma biil mang ti inen ari. Biil ia ier le ian wuun ufu ri foes sau ini fitol, tarama ka taltal e matri tole sal.”

³³ Berberat na fafausum ri ka tara sing i aragii, “Kiptin biil sau igii. Fia keren kep ti beret wah, isi ik fasi una fen tara gur na fanu igii?”

³⁴ Ke Iesu ka diik ri aragii, “Ifis e beret ae sing gam?”

Ri ka kiliis u aragii, “Ifit, ma ituul sau e fabiro kok.”

³⁵ Ka fas fanu ae isi rin kiis na nanal.

³⁶ Ka kep ifit e beret turan foron kok ae, ka fotrokap lo usuf God, ka sibik u ke ka ta u usuf berberat na fafausum kia, ma ri ka tulus fanu ini. ³⁷ Ri tikii ri ien ma ri ka

mas. Ke berberat na fafausum kia ri ka siing fafuun ifit e kes ini foron tigan inen ae ri mas tiga. ³⁸ Ma wewes lon fanu tamat ae ri ien, ifasi aragii ifet e arip, biil ri wes kelefin turan berberat. ³⁹ Aunbiing Iesu ka wuun sarara ta gur na fanu ae, ka wof na mon ma ka la una falifu na Magadan.

16

Foron Farasi turan foron Sadusi ri Diik isi ti Fakileng

Mak 8:11-13; Luk 12:54-56

¹ Foron Farasi turan foron Sadusi ri ka la usuf Iesu ke ri ka ier isi tof u, pesu ri ka fas u isi in finngas ri ini ti fakileng tinbae na kukulii.

² Ke Iesu ka kiliis ri aragii, “Aunbiing pisihi i sup, ke gam use u la le, ‘In aunbiing rokap, wara le bat i melmelek.’ ³ Ma na biingbiing gam use u la le, ‘In luut e us, wara le laukaf i melmelek ma bat ka kubunor.’ Gam par foron fakileng la na bat, ke gam ka usum le aunbiing arafa in tapiiek. Isau le biil ifasi gamen iliim foron fakileng na foron aunbiing igii. ⁴ Gam na ulul igii, gam fanu laulau, ma gam la koseng God arae nenge fifin i lin antu ma ka telpes nenge kaltu sabin. Gam ier isi par ti fakileng, isau le fakileng sau in tapiiek usuf gam, e fakileng ke Jona.” Ke Iesu ka kang koseng ri ma ka la.

Tumarang isi Is ken foron Farasi turan foron Sadusi

Mak 8:14-21

⁵ Aunbiing ri ka tapiiek ta na nenge baban dan kawil, berberat na fafausum ri ruruu le rin kep ti beret. ⁶ Ke Iesu ka fas ri aragii, “Gamen tumarang! Gamen fofonoi lo gam koseng is ken foron Farasi ke ken foron Sadusi.”

⁷ Ri ka ngurke orek ae na fatpoto ri, ke ri ka tarah, “I use u arae, wara le biil kere kep ti beret.”

⁸ Iesu ka usum ta na sani ri ngurke u ke ka tarah, “Unune kimi i fabiro. Isi sa gam ka ngurke fafis u na fatpoto gam le biil gam kep ti beret? ⁹ Arafah, biil biitom gam malal? Gam ka ruruu ta na ilim e beret ae

ilim e arip e fanu ri ien ta u turan i fis e kes ae gam siing fafuun ta u ini foron tigan inen? ¹⁰ Ke gam ka ruruu sabin na ifit e beret ae ifet e arip e fanu ri ien ta u turan i fis e kes ae gam siing fafuun ta u ini foron tigan inen? ¹¹ Isi sa biil gam malal? Biil ia fas gam ini beret. Isau le gamen fofonoi lo gam koseng is ken foron Farasi ke ken foron Sadusi.” ¹² Ke ri ka malal mang le biil i fas ri isi rin tumarang isi is una beret, biil. Isau le rin tumarang isi fafausum ken foron Farasi turan foron Sadusi.

Pita i Fapos u le Iesu i e Mesaia

Mak 8:27-30; Luk 9:18-21

¹³ Aunbiing Iesu i la una nanal na Sisaria Filipai, ka diik berberat na fafausum kia aragii, “Fanu ri use u la le se tom e Kalalik ken Kaltu?”

¹⁴ Ke ri ka kiliis u aragii, “Fal ri tara le wo Jon Tom tel Bapitaiso, fal ri tara le wo Elaija, fal sabin ri tara le wo Jeremaia, le wo neng lon foron profet.”

¹⁵ Ke Iesu ka diik ri aragii, “Ke arafa lo gam? Gam tara le iau e seh?”

¹⁶ Ke Saimon Pita ka kiliis u aragii, “O Mesaia, Kalalik ke God ae i liu.”

¹⁷ Iesu ka kiliis u aragii, “Saimon kalalik ke Jona, o kalok, wara le fanu biil ri fausum wo ini. Tata tom buui na kukulii i finngas wo ini. ¹⁸ Ia fas o, wo e Pita.* Na olon fatkiis igii, ian fiti lotu kiak, ma Edes, salan foron minet biil ifasi in faluut u. ¹⁹ Ian ta foron ki na matanfuntih na kukulii usuf o, sani o kabet u aga na piklinbat, God in kabet u bae na kukulii, ke sani o puk u aga na piklinbat, God in puk u bae na kukulii.” ²⁰ Ke ka tikale berberat na fafausum kia isi gong ri fas tikas le i e Mesaia.

Iesu i Ororek Famu isi Minet Kia

Mak 8:31–9:1; Luk 9:22-27

²¹ Tipesu mang na aunbiing ae, Iesu ka fas berberat na fafausum kia le, in la tom una Ierusalem isi ik kalsakai in fuun tom e tatawin na liman foron famfamu, foron laulaumet na pris turan foron tom fafausum ini nagogon. Fanu rin siimete u ma na fatuul u e biing ik apti fis sabin.

16:1: Metiu 12:38; Luk 11:16   **16:4:** Metiu 12:39; Luk 11:29   **16:6:** Luk 12:1   **16:9:** Metiu 14:17-21   **16:10:** Metiu 15:34-38   **16:14:** Metiu 14:1,2; Mak 6:14,15; Luk 9:7,8   **16:16:** Jon 6:68,69   * **16:18:** Kamtinan asa Pita le, “fatkiis”   **16:19:** Metiu 18:18; Jon 20:23

²² Pita ka lame pes u una baba ke ka fakiing u aragii, “Kumguui, gong o orek arae. Foron tier ae, biil in to tapiek lo wo.”

²³ Iesu ka giliim ma ka tara sing Pita aragii, “Satan! Fin koseng iau! O ti fakut iau, wara le biil o mi na wolwol ke God. O mi sau na wolwol ken fanu.”

²⁴ Ke Iesu ka fas berberat na fafausum kia aragii, “Male tikas i ier le in mi lo iau, in wol ufu tom ma ik kusep aupaket kia ke ik mi lo iau. ²⁵ Wara le se i gong kale liu kia, liu ae in mangmangal koseng u, isau le se i sok ufu liu kia wara lo iau, in liu. ²⁶ Male tikas i kep tikii foron tier tina piklinbat, isau le ka falaulau liu kia, ke foron tier ae in farokap u arafah? Ke in ta sani una fiil kiliis liu kia? ²⁷ Kalalik ken Kaltu in fis sabin ini memeh ke Tama turan foron angelo kia. Na aunbiing ae in fasuat temtem tikii na sani i tel ta u. ²⁸ Tekentu kanaka ia fas gam, fal lo gam igii gam ti la, biil biitom rin met ke rik par Kalalik ken Kaltu in tapiek ini matanfuntih kia.”

17

Pununfo Iesu i Sokiliis

Mak 9:2-13; Luk 9:28-36

¹ Iwon e biing namih, Iesu ka lame pes Pita ke Jems ru latualik e Jon, ke rifet ka tatkau keskes na nenge tara pungpung.

² Aiwa rituul ka par pununfo Iesu ka sokiliis. Posong na mata ka popos arae matan pisihih, ke kilkiliis kia i pos ma ka kilangkilang. ³ Fanpil, tuul kalalik na fafausum ae, rituul ka par Moses ru e Elaija ru tipiek ma ru ka orek tura Iesu.

⁴ Ke Pita ka fas Iesu aragii, “Kumguui, i rokap le kerer mang agawa. Male o ier isi, ke iak tel in tuul e palpalbuang, neng kiam, neng ke Moses ke neng ke Elaija.”

⁵ Aunbiing Pita i ororek la biitom, ke nenge laukaf ae i barang kanaka ka afit ri. Ma kinen tikas ka orek tina laukaf aragii, “Igii e keng Kalalik ae ia ier kanaka isi ma ia laes kanaka ini. Gamen wong sing i.”

⁶ Aunbiing tuul kalalik na fafausum ae rituul ongen u, rituul ka lala sokeh ke rituul ka luut ini posong na matrituul una

nanal. ⁷ Isau le Iesu ka la usuf rituul, ka pose lo rituul ke ka tarah, “Gamtuul aptih, gong gamtuul sokeh.” ⁸ Aunbiing rituul sake matrituul, biil mang rituul par tikas, Iesu keskes mang tinaiwa.

⁹ Aunbiing rifet pupu la tinbae na pungpung, Iesu ka fakiing rituul aragii, “Gong gamtuul fas tikas ini sani gamtuul par ta u, papang na aunbiing Kalalik ken Kaltu in apti fis tina minet.”

¹⁰ Tuul kalalik na fafausum ae, rituul ka diik u aragii, “Isi sani ke foron tom fafausum ini nagogon ri ka use u le Elaija in tapiek famu lo Mesaia?”

¹¹ Ke Iesu ka kiliis rituul aragii, “Tekentu tom, Elaija in tapiek famu ma ik fatortores fafis foron tier tikii. ¹² Isau le ia fas gamtuul, Elaija ka tapiek tah ma biil ri iliim u. Ri tel foron sinang laulau ulo namin wolwol kiri tom. Ifasi sabin lon Kalalik ken Kaltu, in kalsakai fangungut na limri.”

¹³ Ke tuul kalalik na fafausum ae, rituul ka usum mang le i fas rituul sau ini Jon Tom tel Bapitaiso.

Iesu i Tel ufu Tanwa Laulau lon nenge Kalalik

Mak 9:14-29; Luk 9:37-43

¹⁴ Aunbiing rifet ka tapiek naisan gur na fanu ae, ke nenge kaltu ka la usuf Iesu ma ka ilepul na mata, ¹⁵ ke ka tara sing i aragii, “Kumguui, on mais keng kalalik. I gokgok la, ma i kalsakai tara fangungut la. Ifuun e aunbiing i luut la una yiif ke una dan. ¹⁶ Ia ka lame ta u usuf berberat na fafausum kiam, isau le biil ifasi rin faliu u.”

¹⁷ Ke Iesu ka kiliis u aragii, “Gam na ulul igii, gam foron tabun unune, ma gam ka la ger tah. Ia ka kiis dolo ta tura gam. Nangis mang gamek unune? Tangne kalalik ae uga usuf iau.” ¹⁸ Iesu ka balkut ufu tanwa laulau ae, ke tanwa laulau ka suu koseng kalalik ae, ma na aunbiing tom ae, ka liu.

¹⁹ Namih, berberat na fafausum ri ka la usuf Iesu ke ri ka diik fakum u aragii, “Isi sani ke biil ifasi kemen tel ufu tanwa laulau koseng u?”

20-21 Ke Iesu ka kiliis ri aragii, “Wara le unune kimi i fabiro kanaka. Tekentu kanaka ia fas gam, male unune kimi i fabiro arae fabiro kutun mastet, ifasi gamen fas pungpung igii le, ‘Gigin tinaga unawii,’ ke in gigin tom. Biil ti tier in ngangaten usuf gam.”* 22 Aunbiing Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka tapiiek turim na Galili, ka fas ri aragii, “Rin ta ufu Kalalik ken Kaltu una liman fanu. 23 Rin siimete u ma na fatuul u e biing ik apti fis.” Ke balan berberat na fafausum kia ka purngis.

Iesu i Fiil Takiis una Felun Tunmapek

24 Aunbiing Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka tapiiek na Kapernaum, ke foron tom kep takiis tina Felun Tunmapek ri ka la usuf Pita ke ri ka diik u aragii, “Arafah, tom fafausum kiam i fiil takiis la sabin una Felun Tunmapek, le biil?”

25 Ke Pita ka kiliis ri aragii, “Iuu, i fiil u la.”

Aunbiing Pita ka kau una fel, biil biitom i orek, ke Iesu ka diik famu u aragii, “Saimon, o wol arafah? Foron king tinaga na piklinbat ri kep foron takiis la sing fanseh? Sing berberat kiri tom, le sing fal keskes?”

26 Ke ka kiliis u aragii, “Sing fal keskes.”

Ke Iesu ka fas u aragii, “Male arae, ke berberat kiri, biil rin to fiil takiis. 27 Isau le tarama ri ka balkut lo karah, pesu, la una dan kawil ke ok wonwon. Ke kok famu ae o won u, sapeng na ngusu ke ok par nenge pitkalang. Kep u usuf ri isi ok fiil takiis kirah ini.”

18

Se i Laumet Kanaka na Matanfuntih na Kukulii

Mak 9:33-37; Luk 9:46-48

1 Na aunbiing ae, berberat na fafausum ri ka la usuf Iesu ke ri ka diik u aragii, “Se tom i laumet kanaka na matanfuntih na kukulii?”

2 Ka tawi pes nenge fabiro kalalik, ka fasoti u na fatpoto ri³ ke ka tarah, “Tekentu kanaka ia fas gam, male biil gam sokiliis ma gam ka tapiiek arae birbiro berberat, ke biil ifasi gamen kau na matanfuntih na kukulii. 4 Se sau ae i fabiro pes u arae kalalik igii, i laumet kanaka na matanfuntih na kukulii.

5 “Male tikas i somangat pes ti kalalik arae ier igii na asang, i somangat pes iau tom. 6 Male se i faluut tikas lon birbiron berberat igii ae ri unune lo iau na sinang laulau, in rokap ulo le rin kabet ta ti tara fat na kongkongo ma rik fadom ta u na kasap.

7 “Kiskam kanaka usuf fanu na piklinbat, wara na foron tier ae in fatel fanu isi rik luut na sinang laulau. Foron tier ae in tapiiek tom, isau le kiskam kanaka sing ier ae in fatapiiek u. 8 Male nenge limam le nenge kekem i faluut o na sinang laulau, bus ufu ke ok lin u. In rokap le on kep liu fitliu ini kumuk, tarama ri ka lin o turan iun limam ke iun kekem turim una tara yiif ae biil i met la.

9 “Male nenge kolson matam i faluut o na sinang laulau, au ufu ke ok lin u. In rokap le on kep liu fitliu ini in tikii sau e kolson matam, tarama ri ka lin o ini iun kolson matam turim una tara yiif ae biil i met la.

Orek Fatoftof na Sipsip ae i Rong tah Luk 15:3-7

10-11 “Gong gam ire tikas lon birbiro berberat igii. Ia fas gam, foron angelo kiri buuii na kukulii ri par posong na mata Tata la buuii na kukulii.*

12 “Arafah gam wol arae lon nenge kaltu ae imel e nenge mar e sipsip kia, ma neng lo ri ka rong? Arafah, biil in la koseng i siu e sangful ini siu aiwa na pungpung, ke ik im isi neng ae i rong tah? 13 Tekentu kanaka ia fas gam, aunbiing in tafe u, laes kia isi in laumet kanaka na laes kia isi isiu e sangful ini siu ae biil i rong tah. 14 Ifasi sabin arae Tama gam buuii na kukulii, biil i ier isi tikas lon birbiron berberat igii in rong.

* **17:20-21:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le fale orek biitom na rina igii, i aragii: *Isau le matngan tanwa laulau aragii in suu sau na sinangun sising ke na sinangun fafel, ma biil na ti tier sabin.* **17:24:** KisimBek 30:13; 38:26

18:1: Luk 22:24 **18:3:** Mak 10:15; Luk 18:17 **18:8:** Metiu 5:30 **18:9:** Metiu 5:29 **18:10-11:** Luk 19:10

* **18:10-11:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le fale orek biitom na rina igii, i aragii: *Wara le Kalalik ken Kaltu i tapiiek ta isi faliu pes fanu ae ri rong tah.*

Sinangun Fatortores Tuamlik ae i Tel Sinang Laulau ulu Wo

¹⁵ “Male tuamlik i tel sinang laulau ulu wo, la ok fas u ini sinang laulau kia na fatpoto kamu sau. Male ka wong sing o, ke kamuk fatualik fis. ¹⁶ Isau male biil i wong sing o, ke on tel pes in tikii le in u bin e kalto turam, wara le Buk na Gogoh i use u aragii, ‘Orek ken iwu le ituul tom e kalto in tatawin una fatekentu orek.’ ¹⁷ Male biil i wong sing ri, fas foron tom unune tikii ini. Ke male biil i wong sabin sing foron tom unune ae, i rokap le on par u sau arae nenge kalto tina kabara is le nenge tom kep takiis.

¹⁸ “Tekentu kanaka ia fas gam, sani gam kabet u aga na piklinbat, God in kabet u bae na kukulii. Ke sani gam puk u aga na piklinbat, God in puk u bae na kukulii.

¹⁹ “Ia fas gam sabin, male iwu e kalto lo gam aga na piklinbat ru somangat turim le run sising isi ti tier, ke Tata buui na kukulii in ta u usuf ruh. ²⁰ Male iwu le ituul ri la turim na asang, ian kiis turim tura ri.”

Orek Fatoftof lon nenge Fafauun ae biil i Wol ufu Tuka ken Tikiin Foim kia

²¹ Pita ka la usuf Iesu ma ka diik u aragii, “Kumguui, fafis tom ian wol ufu foron sinang laulau ae tuaklik i tel ta u ulu iau? Fafit tom?”

²² Iesu ka kiliis u aragii, “Biil ia fas o le fafit sau, biil. Ia fas o le on wol ufu sinangu tuamlik in fasi aragii ifit e sangful ini fit e aunbiing.

²³ “Ia use u aragii, wara le matanfuntih na kukulii ifasi arae nenge king ae i ier isi kekep fis na foron tuka kia, ae foron fafauun kia ri kekep ta lo sing i. ²⁴ Aunbiing ka diik pes ri, ri ka lame pes nenge fafauun kia usuf i, ae tuka kia ifasi ini nenge sangful e arip. ²⁵ Isau le biil ti pitkalang sing i ifasi una kiliis tuka kia sing king. Pesu king ae ka ier isi in ta kalto ae tura antu ke berberat kia turan foron minmara tikii, isi tikas ik fiil pes ri una kiliis tuka kia.

²⁶ “Isau le fafauun ae ka ilepul na mata ke ka sising u aragii, ‘Ok mais iau ta bii, nami ian kiliis tikii foron tuka kiak.’ ²⁷ King

ka mais fafauun ae ma ka fas u aragii, ‘Gong mang o kiliis foron tuka kiam.’ Ke ka wuun ufu.

²⁸ “Isau le aunbiing fafauun ae ka suuh, ka tafe nenge tikiin foim kia ae i kep pes ta nenge mar sing i. Ka pose papte u ma ka bing kongkongo ke ka fas u aragii, ‘On kiliis sape tuka kiam.’

²⁹ “Ke tikiin foim kia ka ilepul na mata ma ka sising u aragii, ‘On mais iau ta bii, nami ian kiliis tuka kiak.’

³⁰ “Isau le biil i ges e bala. Ka tel pes u ma ka fakau u na felun kamkabet, papang na biing in kiliis tuka kia. ³¹ Aunbiing fale tikiin foim kia ri par sani i tapiiek lo, ka purngis e balri. Ri ka la usuf king ke ri ka fas u ini foron tier tikii ae i tapiiek tah.

³² “King ka tawi pes fafauun ae ma ka tara sing i aragii, ‘O nenge fafauun laulau, ia ka wol ufu ta e foron tuka tikii kiam, wara le o sising ta iau. ³³ Isi sani biil o mais tikiin foim kiam, arae ia mais ta wo?’ ³⁴ King ae ka ngaliaf ulu ke ka ta ufu usuf foron tom parpar kale felun kamkabet isi rik ta fangungut sing i, papang na aunbiing in kiliis tikii foron tuka kia.

³⁵ “Ma Tata buui na kukulii in tel u sabin arae usuf gam, male biil gam wol ufu sinang laulau ken foron tualik gam ini tekentu.”

19

Gong tikas i Lin Antu

Mak 10:1-12

¹ Aunbiing Iesu ka use tikii ta foron tier igii, ka apti tina Galili ma ka la una falifu na Iudaia, na nenge baban dan na Iordan.

² Tara gur na fanu ri ka mi lo ke ka faliu ri aiwa.

³ Fale Farasi ri ka la usuf i isi rin tof u ke ri ka diik u aragii, “Na nagogon kirer, i tortores le nenge kalto in lin foes antu sau, le biil?”

⁴ Iesu ka kiliis ri aragii, “Arafah, biil biitom gam wes foron orek ae na Buk na Gogoh? I use u aragii, ‘Na tanwaran fakfakiis, Tom Fakfakiis i fakiis ta ruh, tamat ke fifin,’ ⁵ ke ka tarah, ‘I e wara ae nenge kalto in la koseng tama ru e tina ma ik kiis turim tura antu, isi ik tikii mang lo ruh.’

⁶ Ma biil mang in u lo ruh, biil. Run tapiiek itikii sau. Pesu, sani ae God ka faturim ta u, gong tikas i tempaek u.”

⁷ Ke foron Farasi ri ka diik u sabin aragii, “Male i arae, ke isi sani Moses ka use u le, male nenge kaltu i ier isi in lin antu, ke in ta ti aun buk una puk fakekel usuf antu?”

⁸ Iesu ka kiliis ri aragii, “Moses i somangat ufu gam isi lin antu gam, wara le balmi i sorokai kanaka, isau le tina tanwara biil i tara ta arae. ⁹ Ia fas gam, male nenge kaltu i lin foes antu ae biil i tel ta sinangun puur, ke kaltu ae ka telpes nenge fifin sabin, kaltu ae i tel sinangun puur.”

¹⁰ Ke berberat na fafausum kia, ri ka fas u aragii, “Male nagogon na kiiskiis an fakekel i ngangaten kanaka, ke i rokap le gong sau e fakekel.”

¹¹ Iesu ka kiliis ri aragii, “Biil e fanu tikii ifasi rin somangat pes fafausum igii, biil. God i ta rakrakai sau usuf fal. ¹² Ifuun e wara ae fale fanu biil ri fakekel. Fal ri pang tom arae. Fal, fanu sau ri falaulau ri, ma fal biil ri fakekel, wara le ri wol na foim na matanfuntih na kukulii. Se ifasi in somangat pes fafausum igii, in somangat pes u.”

*Iesu i Fakalok Birbiron Berberat
Mak 10:13-16; Luk 18:15-17*

¹³ Fale fanu ri ka filange birbiron berberat usuf Iesu isi ik luun iun lima na olri ma ik sising kale ri. Isau le berberat na fafausum kia ri ka fakiing fanu ae.

¹⁴ Iesu ka fas ri aragii, “Gam sok ufu birbiron berberat ae usuf iau. Gong gam tikale ri, wara le matanfuntih na kukulii ken fanu ae ri arae berberat igii.” ¹⁵ Aunbiing ka luun ta iun lima na olri, ka apti tinaiwa ke ka la.

*Guam ae Ifuun e Minsik kia
Mak 10:17-31; Luk 18:18-30*

¹⁶ Nenge guam ka la usuf Iesu ma ka diik u aragii, “Tom Fafausum, sani rokap tom ian tel u, isi iak kep liu fitliu?”

¹⁷ Iesu ka kiliis u aragii, “Isi sani o ka diik iau isi sani i rokap? Itikii sau ae i rokap. Male o ier isi kep liu fitliu, ke on misuut na foron nagogon.”

¹⁸ Guam ae ka diik u sabin aragii, “Foron nagogon arafah?”

Iesu ka kiliis u aragii, “Gong o siimete tikas, gong o tel sinangun puur, gong o suksukuum, gong o tiu foes tikas, ¹⁹ on bulat lo tamam ru e tinam, ke ok ier isi ier ae na fatat o, arae o ier isi wo tom.”

²⁰ Guam ae ka tarah, “Foron nagogon tikii ae, ia ka misuut ta lo. Sani biitom ia pongpong isi?”

²¹ Ke Iesu ka kiliis u aragii, “Male o ier le on tapiiek tom tortores, la ma ok sufii foron minmaram tikii ma pitkalang lo, ok ta u usuf foron lauu. Male on tel u arae, ke kiam e minsik buuii na kukulii. Nami ok fis, ok mi lo iau.”

²² Aunbiing guam ae i ongen u arae, ka la ini mamais, wara le ifuun kanaka e minmara.

²³ Ke Iesu ka tara sing berberat na fafausum kia aragii, “Tekentu kanaka ia fas gam, in ngangaten kanaka isi nenge kaltu ae ifuun e minsik kia in kau na matanfuntih na kukulii. ²⁴ Iak fas gam sabin, i ngangaten usuf kamel isi in kau na solsol na nil una somap, isau le i ngangaten kanaka tom usuf nenge kaltu ae ifuun e minsik kia isi in kau na matanfuntih ke God.”

²⁵ Aunbiing berberat na fafausum kia ri ka ongen u, ri ka lala bitit ma ri ka tarah, “Male i arae, ke se mang ifasi in kep liu fitliu?”

²⁶ Iesu ka par usuf ri ke ka tarah, “Usuf fanu biil ifasih, isau le God ifasi in tel foron tier tikii.”

²⁷ Pita ka kiliis u aragii, “Par u, keme ka la koseng ta foron tier tikii kimem ke keme ka mi lo wo. Sani mang kimem ae namih?”

²⁸ Iesu ka tara sing ri aragii, “Tekentu kanaka ia fas gam, aunbiing foron tier tikii ka tapiiek fuu tah, ke Kalalik ken Kaltu ka kiis na memeh kia arae king, gam ae gam ka mi ta lo iau, gamen kiis na nenge sangful ini u e nian kiiskiis una nagogon nenge sangful ini u e mat tina Israel. ²⁹ Ke ri tikii ae ri la koseng foron fel kiri, le koseng foron tualik ri, le koseng foron fenelik ri, le koseng foron temri le koseng foron tinri, le

koseng berberat kiri, le koseng nanal kiri iwara lo iau, ke rin kep nenge mar, nenge mar sabin e tier ma rik kep liu fitliu.³⁰ Isau le ifuun ae ri famu ta igii, nami rin mih, ma ifuun ae ri mih igii, nami rin famu.

20

Orek Fatoftof isi Fifiil ken foron Tom Foim na Porpor Wain

¹ “Matanfuntih na kukulii ifasi arae: Nenge kaltu ae imel e porpor wain kia. I suu na biingbiing saksak isi telpes ti fale tom foim isi rin foim na porpor wain kia.² Ke ka somangat turim tura ri, le in fasuat ri ini fifiil una nenge biingen foim ke ka wuun ufu ri una porpor wain kia.

³ “Na isiu e aunbiing, ka la sabin ke ka par fale fanu ae ri soti foes la sau na salan la turim.⁴ Ke ka fas ri aragii, ‘Gam la sabin isi gamek foim na porpor wain kiak ke iak fasuat gam fasi ini foim kimi.’⁵ Ke ri ka la.

“Ke na siat tuntun ka la sabin ke ka telpes fale tom foim, ke na ituul e aunbiing na efef ka telpes fal sabin.⁶ Na ilim e aunbiing na efef, ka la sabin ke ka par fale fanu ae ri soti foes la sau ke ka diik ri aragii, ‘Isi sani gam ka soti foes la sau aga na biing kuruur igii?’

⁷ “Ri ka kiliis u aragii, ‘Biil tikas i telpes kemem isi foim.’

“Ke ka tara sing ri aragii, ‘Gam sabin, gam la ma gamek foim na porpor wain kiak.’

⁸ “Na efef worwor, kaltu ae porpor wain kia ka fas famfamu ken foron tom foim kia aragii, ‘Tawi foron tom foim uga ke ok suat ri. On tipes u lon fanu ae ri tapiiek namih ke farop u lon fanu ae ri tapiiek famu.’

⁹ “Foron tom foim ae ri tipes foim sau na ilim e aunbiing ri ka la ma temtem tikii lo ri, ri kep fifiil ifasi na itikii e biingen foim.¹⁰ Foron tom foim ae ri tipes foim famu tah, ri la ma ri ka wol le rin kep fifiil laumet. Isau le, temtem tikii lo ri, ri suat ri sabin ini fifiil sau na itikii e biingen foim.¹¹ Aunbiing ri ka kep fifiil tikii tah, ri ka belbel orek mang ulon kaltu ae porpor wain kia. Ke ri ka tara sing i aragii,¹² ‘Fanu ae o am telpes ri sau, biil ri foim dolo tah.

Ma kemem, keme tel ta tara foim ke pisiuh ka tun kemem, isau le o fiil ri sabin arae kemem.’

¹³ “Ke ka fas neng lo ri aragii, ‘Talang, biil ia falaulau wo. Arafah, biil kara somangat ta isi fifiil una nenge biingen foim?’¹⁴ Kep fifiil kiam ma ok la. Ia tom ia ier le ian suat fanse ae ri tapiiek namih, arae wo ae o tapiiek famu.¹⁵ Arafah, biil i tortores le ian nagogon pitkalang kiak namin wolwol kiak tom? Kol arafah, o bala laulau aunbiing ia rokap ini fanu igii?’

¹⁶ “Fanu ae ri mih ta igii, nami rin famu, ke fanu ae ri famu igii, nami rin mih.”

Fatuul u e Aunbiing Iesu i Use u le in Met Mak 10:32-34; Luk 18:31-34

¹⁷ Aunbiing Iesu i tatatkau la una Ierusalem, ka lame pes sangful ini u e kalalik na fafausum kia una baba ke ka fas ri aragii,¹⁸ “Par u, igii kerek tatkau mang una Ierusalem, ke rik ta ufu Kalalik ken Kaltu mang una liman foron laulaumet na pris turan foron tom fafausum ini nagogon. Rin nagogon u isi ik met.¹⁹ Rin ta ufu usuf fanu ae biil ri fan Iudaia isi rik morot ini, rik pis u ke rik fakulkulik u na aupaket. Ma na fatuul u e biing ik apti fis.”

Sising ke Tinan iwu e Kalalik ke Sebedi usuf Iesu

Mak 10:35-45

²⁰ Namih, tinan iwu e kalalik ke Sebedi turan iwu e kalalik kia, rituul ka la usuf Iesu ke tinruh ka ilepul isi in sising u isi nenge tier.

²¹ Iesu ka diik u aragii, “Sani o ier isi?”

Ke ka kiliis u aragii, “Aunbiing on tapiiek king, on fakiis iun kalalik kiak igii na matanfuntih kiam, neng na miam ke neng na kaisam.”

²² Iesu ka kiliis u aragii, “Biil gamtuul usum na sani ae gamtuul sising isi. Arafah, ifasi kamun yin na kap ae ian yin lo?”*

Ke ru ka kiliis u aragii, “Kama fasih.”

²³ Iesu ka fas ru aragii, “Tekentu le kamun yin na kap kiak. Isau le isi kiis na miang le na kaisang, biil e tier kiak isi ian ta u. Tata tom in ta u usuf fanse ae ka fageges ta u usuf ri.”

20:8: WokPris 19:13; Lo 24:15   **20:16:** Metiu 19:30; Mak 10:31; Luk 13:30   * **20:22:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le kap i e fakileng na fangungut ae Iesu in kalsakai u

²⁴ Aunbiing nenge sangful e kalalik na fafausum ri ka ongen u arae, ri ka ngaliaf ulo ru latualik. ²⁵ Iesu ka kam turim ri ke ka tarah, “Gam usum le foron king ken fanu ae biil ri fan Iudaia, ri lala nagogon fanu la. Ma piran famfamu kiri sabin, ri luun foron rakrakai na nagogon la na olon fanu. ²⁶ Isau le gong gam tara arae ri. Male tikas i ier le in laumet lo gam, ke in fasabiro pes u tom ma ik tapiek arae tom foim kimi. ²⁷ Ma se i ier le in famfamu kimi, in arae fafauun kimi. ²⁸ Ifasi sabin arae lon Kalalik ken Kaltu, biil i tapiek isi fanu rin lupes u, biil. I tapiek isi i tom in lupes fanu ke ik ta liu kia tom una fiil fafis fanu fuun.”

*Iesu i Sapeng na Matan iwu e Kut
Mak 10:46-52; Luk 18:35-43*

²⁹ Aunbiing Iesu turan berberat na fafausum kia ri la koseng Jeriko, nenge tara gur na fanu ri ka mi lo. ³⁰ Iwu e kut ru kiis ta na bulin sal. Aunbiing ru ongen u le Iesu aimang na fatat, ru ka tautau aragii, “Kumguui, Kalalik ke Dewit, on mais kamah!”

³¹ Ke gur na fanu ae, ri ka fakiing ru isi run kiis fofo. Isau le ru ka lala tautau mang tom aragii, “Kumguui, Kalalik ke Dewit, on mais kamah!”

³² Iesu ka sotih, ka tawi pes ruh ke ka diik ru aragii, “Sani kamu ier le ian tel u ini kamuh?”

³³ Ru ka kiliis u aragii, “Kumguui, kama ier isi matmah in sapeng.”

³⁴ Iesu ka mais ruh ke ka sigil matruh. Fanpil ru ka par ke ru ka mi lo.

21

*Iesu i Kau na Ierusalem arae King
Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19*

¹ Aunbiing ri ka la fatat Ierusalem, ri ka tapiek na Betfage na Pungpung na Olif, Iesu ka wuun ufu iwu e kalalik na fafausum kia. ² Ke ka fas ru aragii, “Kamu la una maleh ae na famu lo kamuh. Aunbiing kamun tapiek, kamun par nenge dongki ae ri kabet ta u turan natu. Puk ufu ruh ke kamuk tangne ru uga usuf iau.

³ Male tikas in diik kamu isi, ke kamun fas u le, ‘Kumguui imel e foim kia lo,’ ma fanpil ik mangte ufu ru usuf kamuh.”

⁴ Foron tier igii i tapiek una fasuut orek ke God ae profet i use ta u le:

⁵ “Fas fan Saion* le,
‘Par u! King kimi apiek mang usuf gam,
i fapu u tom ma ka kiis na olon nenge dongki,
na fabiro dongki.’ ”

⁶ Iun kalalik na fafausum ae, ru ka la ke ru ka tel u arae Iesu i patrai ta ruh. ⁷ Ru ka tangne dongki ae turan natu, ke ru ka sol ini iun dolon kaen kiruh na olon iun dongki ae ma Iesu ka kiis lo. ⁸ Nenge tara gur na fanu ri ka sol ini foron dolon kaen kiri tole sal. Fal ri ka pakat foron akan au ma ri ka sol ini tole sal. ⁹ Gur na fanu ae ri famfamu la lo Iesu ke fanu ae ri mimi la, ri ka tautau aragii,

“Osana usuf Kalalik ke Dewit!”

“Fafakalok usuf ier ae i la uga ini asa Kumguui!”

“Osana ubae na mawe!”

¹⁰ Aunbiing Iesu i kau na Ierusalem, falifu tikii ae ka rigorigo ma fanu ri ka diik le, “Se ae?”

¹¹ Gur na fanu ae ri la tura, ri ka kiliis ri aragii, “I e Iesu, profet tina Nasaret na falifu na Galili.”

Iesu i Fes fasuu Fanu tina Felun Tunmapek

Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22

¹² Iesu ka kau na palgan ubiif kale Felun Tunmapek ma ka fes fasuu fanu tikii aiwa ae ri famam fifil turan fanu sabin ae ri suffi foron tier isi fanu rik fiil u. Ka fabereng foron luuf ini fanu ae ri famam sokiliis pitkalang† ke foron luuf ken fanu ae ri suffi foron bun. ¹³ Ke ka tara sing ri aragii, “Ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii, ‘Rin foteng fel kiak le Felun Sising,’ isau le gam ka tel u bin arae ‘salan mumumun ken foron tom sisii.’ ”

20:25: Luk 22:25,26   **20:26:** Metiu 23:11; Mak 9:35; Luk 22:26   **21:5:** Sekaraia 9:9   * **21:5:** Ierusalem nenge asa sabin e Saion   **21:9:** BukSong 118:25,26   † **21:12:** Fan Iudaia ri tikale fanu isi gong ri fafen na Felun Tunmapek ini pitkalang ken fan Rom, ke tina fale maleh sabin, wara le imel e tantanwan foron king kiri ae lo. Pesu, ri sokiliis u na Felun Tunmapek una pitkalang kiri tom.   **21:13:** Aisaia 56:7; Jeremia 7:11

14 Ke foron kut turan foron peu ri la usuf i na Felun Tunmapek ke ka faliu ri. 15 Isau le aunbiing foron laulaumet na pris turan foron tom fafausum ini nagogon ri par foron tier rokap ae i fatapiek ta u ke ri ka ongen berberat ri tautau awii na palgan ubiif kale Felun Tunmapek aragii, “Osana usuf Kalalik ke Dewit,” ke ri ka lala ngaliaf.

16 Ri ka diik Iesu aragii, “O ongen sani berberat igii ri use u?”

Iesu ka kiliis ri aragii, “Iuu. Arafah, biil biitom gam wes u na Buk na Gogoh? I use u aragii,

‘O ka fausum ta birbiron berberat ke foron mirmiriuu isi rin sik asam.’”

17 Ke Iesu ka kang koseng ri na Ierusalem ma ka la una Beteni ke ka borong aiwa na wor.

*Iesu i Bo Au na Fik ke ka Mang
Mak 11:12-14,20-24*

18 Na biingbiing saksak Iesu ka fitol aunbiing i tatkau fis una Ierusalem. 19 Ka par nenge au na fik awii na bulin sal ke ka la fatat u, isau le biil i par ti fua, awu kanan sau. Ke ka fas au na fik ae aragii, “Types u igii ma namih, biil mang on fua sabin.” Ma fanpil au na fik ae ka mang.

20 Aunbiing berberat na fafausum ri par u, ri ka bitit ke ri ka tarah, “Arafa ke au na fik igii ka mang sape?”

21 Ka kiliis ri aragii, “Tekentu kanaka ia fas gam, male gamen unune ma biil iwu e wolwol kimi, gamen tel foim ae ia tel ta u na au na fik igii. Ke ifasi sabin gamen fas pungpung igii le, ‘Apti tinaiwa ma ok luut na palgantes,’ ke in tapiiek tom arae. 22 Male gam unune, ke gamen kep foron tier tikii ae gam sising isi.”

*Ri Galte Iesu isi Rakrakai ae i Tel Foim ini
Mak 11:27-33; Luk 20:1-8*

23 Iesu ka kau na palgan ubiif kale Felun Tunmapek. Ma aunbiing i fafausum fanu la, foron laulaumet na pris turan foron famfamu ken fanu ri ka la usuf i ke ri ka diik u aragii, “Rakrakai tinga o tel foron tier igii ini? Se i ta u e rakrakai igii sing o?”

24 Iesu ka kiliis ri aragii, “Ia sabin ian diik gam ini nenge fagalte. Male gamen kiliis

iau, ke ian fas gam ini rakrakai tinga ia tel foron tier igii ini. 25 Tinga e bapitaiso ke Jon? Tinbae na kukulii, le sing fanu sau?”

Ri ka ngurke u tom na fatpoto ri aragii, “Male keren tara le, ‘Tinbae na kukulii,’ ke in diik kerer le, ‘Isi sani biil gam unune lo?’”

26 Isau male keren tara le, ‘Sing fanu sau,’ ke kere soke fanu sabin, wara le ri tikii ri unune le Jon i nenge profet.”

27 Ri ka kiliis Iesu sau aragii, “Biil keme usum.”

Ke Iesu ka tarah, “Iau sabin, biil ian fas gam le rakrakai tinga ia tel foron tier igii ini.”

Orek Fatoftof na iun Kalalik Tamat ken nenge Kaltu

28 Iesu ka fas ri sabin aragii, “Gam wol arafah? I mel e nenge kaltu iwu e kalalik tamat kia. Ka la usuf neng famu ke ka fas u aragii, ‘Keng kalalik, igii on la ma ok foim na porpor wain.’”

29 “Ka kiliis u aragii, ‘Biil ian la.’ Isau le namih, ka kiliis wolwol kia ke ka la.

30 “Namih, temruh ka la sabin usuf nenge kalalik sabin, ke ka fas u sabin arae. Ke kalalik ae ka kiliis u aragii, ‘Tata, ian la.’ Isau le biil i la.

31 “Se lo ru i tel sani ae temru i ier isi?”

Ke ri ka kiliis u le, “Neng famu.”

Iesu ka fas ri aragii, “Tekentu kanaka ia fas gam, foron tom kep takiis turan foron tamfaes rin kau famu lo gam una matanfuntih ke God. 32 Jon i la tah ke ka fausum gam ini sinang ae i tortores ke biil gam unune lo, isau le foron tom kep takiis turan foron tamfaes ri ka unune lo. Aunbiing gam par u, biil gam kiliis liu kimi ke biil gam unune lo.

Orek Fatoftof lon foron Tom Foim na Porpor Wain

Mak 12:1-12; Luk 20:9-19

33 “Gam ongen nenge orek fatoftof sabin igii: Nenge taman nanal i so ta nenge porpor wain ke ka ubiif kale u. Aiwa na palgan porpor wain ae, ka tuung nenge fat una bing turim danun wain, ke ka tel nenge fabiro fel ae i kangkang ken tom parpar kaleh. Namih, ka ta porpor wain ae usuf fale tom foim isi rin parpar kale ta bii lo

ma ka la na nenge ninla. ³⁴ Na taul lulus, ka wuun ufu fale fafauun unaisan foron tom foim ae ri parpar kale na porpor wain kia, isi rin kep ti fale fuan wain.

³⁵ “Ke foron tom foim ae ri ka luse foron fafauun kia. Ri ka paket neng, ri ka siimete neng ke ri ka luumete neng. ³⁶ Ke ka wuun fale fafauun sabin ma wewes lo ri i laumet lon fal ae i wuun famu ta ri. Isau le foron tom foim ae ri ka tel u sabin lo ri, arae ri tel ta u ulon fal. ³⁷ Nami mang, ka wuun ufu ke kalalik tutus usuf ri. Ka tarah, ‘Rin bulat lo keng kalalik.’

³⁸ “Isau le aunbiing foron tom foim ae ri par ke kalalik, ri ka put orek aragii, ‘Ier ae in ti kiliis tama. Kere mang, kerek siimete u, isi kerek kep u mang e porpor wain igii, ae tama i fakale ta u ini.’ ³⁹ Ri ka luse u, ri ka luu suu ini tina porpor wain ae ke ri ka siimete u.

⁴⁰ “Pesu aunbiing taman porpor wain ae in tapiiek, sani mang in tel u ini foron tom foim ae?”

⁴¹ Ri ka kiliis u aragii, “In siimete ufu fanu laulau tikii ae ma ik ta porpor wain usuf fale fanu keskes, isi rik ta ti fale fuan wain usuf i na taul lulus.”

⁴² Ke Iesu ka kiliis ri aragii, “Arafah, biil gam wes orek ae na Buk na Gogoh? I use u le:

‘Tuh ae foron tom tel fel ri puris ta u,
ka tapiiek temin tuh mang bin.

Tier igii Kumguui tom i tel ta u
ma i rokap kanaka na parpar kirer.’

⁴³ “Pesu ia ka fas gam le God in kep ufu matanfuntih kia koseng gam ma ik ta u usuf fanu ae liu kiri in fatapiiek rokap na fua ae in fasi ini matanfuntih kia. ⁴⁴ Male tikas in luut una tuh ae, in burburngi, ma se ae tuh igii i luut na olo, in pekpekes.”

⁴⁵ Aunbiing foron laulaumet na pris turan foron Farasi ri ongen foron orek fatoftof ke Iesu, ri ka usum ta le i use ri sau.

⁴⁶ Ke ri ka im sal isi luse u, isau le ri soke gur na fanu ae, wara le fanu ri unune le Iesu i nenge profet.

¹ Iesu ka fas ri sabin ini nenge orek fatoftof aragii: ² “Matanfuntih na kukulii ifasi arae nenge king ae kalalik tamat kia in fakekel, pesu king ka geges ini tara inen. ³ Ka wuun foron fafauun kia isi rin til pes fanu ae i sising ta ri isi rin la una inen ken fakekel fuu ae, isau le ri ka ngoingoi.

⁴ “Ka wuun ufu fale fafauun sabin ke ka fas ri aragii, ‘Fas fanse ae ia sising ta ri le, inen ka geges tah. Ia ka siimete ta foron bulmakau turan fal birbiro ae ri sut rokap ma foron tier tikii ka geges tah. Gam la uga na inen ken fakekel fuuh.’

⁵ “Isau le fanu ae i sising ta ri, biil ri wong, ri ka mi tom na wolwol kiri. Neng ka la una mok kia, ke neng ka la isi foimnge pitkalang kia. ⁶ Fal ri ka luse foron fafauun ke king, ke ri ka paket ri ma ri ka siimete ri. ⁷ King ae ka lala ngaliaf ke ka wuun ufu foron tom fapaket kia. Ke ri ka siimete fanu ae ri siimete ta foron fafauun kia ma ri ka fasok maleh kiri.

⁸ “Ka fas foron fafauun kia sabin aragii, ‘Inen ken fakekel fuuh ka geges tah. Isau le fanse ae ia sising ta ri, sinangu ri i finngas u le biil ifasi rin kiis na inen. ⁹ Gam la una foron sunsun sal, ma fanu tikii ae gam tafe ri, gamen fas ri isi rik la uga na inen ken fakekel fuuh.’ ¹⁰ Ke foron fafauun ae ri ka la una foron sunsun sal ma ri ka tawi turim fanu tikii ae ri tafe ri. Fanu laulau ke fanu rokap sabin ma fel ae ka fuun ini foron ses.

¹¹ “Isau le aunbiing king ka kau isi par foron ses kia, ka par tafe nenge kaltu ae biil i luun kaen ifasi una kiis na inen ken fakekel fuuh ae. ¹² Ke ka diik u aragii, ‘Talang, arafa o kau arae uga ma biil o luun kaen ifasi una kiis na inen ken fakekel fuuh?’ Isau le biil i kiliis u.

¹³ “Ke king ka fas foron fafauun aragii, ‘Kabet iun lima ke iun keke ke gamek lin fasuu u una kubunor, isi in teng ma ik faririt ngisa aiwa.’ ”

¹⁴ Ke Iesu ka farop orek kia aragii, “God i tawi ta fanu fuun, isau le i fule pes ta ituul sau.”

22

*Orek Fatoftof na Inen ken Fakekel Fuuh
Luk 14:15-24*

*Fagalte isi Sinangun Fiil Takiis
Mak 12:13-17; Luk 20:20-26*

¹⁵ Namih, foron Farasi ri ka la turim ke ri ka pidai orek le rin tatakuun pes Iesu ini

ti orek kia, isi rik tiu u. ¹⁶ Ri ka wuun ufu berberat na fafausum kiri turan fanu ke Erot usuf Iesu, ma ri ka tara sing i aragii, “Tom fafausum, keme usum le o tom tortores ma o fausum tekentu fanu la tom ini sinangu God. Biil o wol pes sani fanu ri use u ulo wo. Fafausum kiam i fafasi usuf fanu tikii. ¹⁷ Fas kemem, arafa o wol arae, i tortores le keren fiil takiis usuf Sisar,* le biil?”

¹⁸ Isau le Iesu i usum tom na wolwol laulau kiri, pesu ka tarah, “Gam foron tom gargaranmet, isi sani gam ka ier isi tatakuun pes iau? ¹⁹ Gam finngas iau ini ti pitkalang ae ri fiil takiis la ini.” Ke ri ka ta nenge dinaria usuf i. ²⁰ Ka diik ri aragii, “Tantanwa se ke asa se igii lo?”

²¹ Ri ka kiliis u aragii, “Sisar.”

Ka fas ri le, “Sani ke Sisar, ta u usuf Sisar, ma sani ke God, ta u usuf God.”

²² Aunbiing ri ongen u, ri ka bitit ma ri ka la koseng u.

Fagalte isi Fakekel na Biingen Apaptifis
Mak 12:18-27; Luk 20:27-40

²³ Na biing tom ae, foron Sadusi sabin, ae ri tara la le biil ti apaptifis, ri ka la usuf Iesu ini nenge fagalte. ²⁴ Ke ri ka tarah, “Tom fafausum, Moses i fas ta kerer aragii, male nenge kaltu i met ma biil ti kalalik kia, ke tualik in telpes makos kia, isi ik fapuar ti berberat ke tualik ae ka met tah. ²⁵ Nenge ifit latualik, tinaga na aismem. Neng famu i fakekel ta ma ka met ma biil ti kalalik kia. Ke fawu e tualik ka telpes makos kia. ²⁶ Ifasi sabin arae ini fawu e tualik ke fatuul u. Ri fit tikii ri telpes ta u ke ri ka met. ²⁷ Ke nami lo ri tikii, fifin ae ka met. ²⁸ Ke, na biingen apaptifis, fifin ae in antu se tutus mang lo ri? Wara le ifit latualik tikii ae ri telpes ta u.”

²⁹ Iesu ka fas ri aragii, “Gam ka la ger tah, wara le biil gam usum na foron orek ae na Buk na Gogoh ke na rakrakai sabin ke God. ³⁰ Na biingen apaptifis, fanu biil rin to fakekel sabin, rin arae foron angelo buuii na kukulii. ³¹ Gam use u la le foron minet biil rin apti fis. Arafah, biil biitom gam wes foron orek ae God i fas ta gam ini? I use u le,

³² ‘Ia God ke Abaram, God ke Aisak ke God ke Jekop.’ God biil i God ken foron minet, biil. I God ken fanu ae ri liu.”

³³ Aunbiing gur na fanu ae ri ka ongen u, ri ka lala bitit na fafausum kia.

Iun Nagogon ae i Laumet Kanaka
Mak 12:28-34; Luk 10:25-28

³⁴ Aunbiing foron Farasi ri ka ongen u le Iesu ka babat ta na ngusun foron Sadusi, ri ka la turim unaisa. ³⁵ Neng lo ri, i nenge tom tasum na nagogon, ka tof Iesu ini nenge fagalte aragii, ³⁶ “Tom fafausum, nagogon sa i laumet kanaka lon foron nagogon tikii?”

³⁷ Ke Iesu ka kiliis u aragii, “‘On ier isi Kumguui, God kiam ini balam tikii, ini tanwam tikii ke ini wolwol tikii kiam.’ ³⁸ Nagogon igii, i e nagogon famu ma i laumet kanaka. ³⁹ Ma fawu u e nagogon ifasi sabin arae, ‘On ier isi ier ae na fatat o, arae o ier isi wo tom.’ ⁴⁰ Foron Nagogon ke Moses turan foron buk tikii ken foron profet, ri fefesti sau na iun nagogon igii.”

Kalalik Kise e Mesaia?
Mak 12:35-37; Luk 20:41-44

⁴¹ Aunbiing foron Farasi ri kiis turim bitom aiwa, ke Iesu ka diik ri aragii, ⁴² “Arafa gam wol arae lo Mesaia? I kalalik kise tom?”

Ri ka kiliis u aragii, “I kalalik ke Dewit.”

⁴³ Ke Iesu ka tara sing ri aragii, “Male arae, ke isi sani Dewit ka kam Mesaia le, ‘Kumguui kiak,’ aunbiing Tanwa Kalkaluu i susuef ta ulo? Wara le Dewit i use ta u aragii,

⁴⁴ ‘Kumguui God i tara sing Kumguui kiak: Kiis na miang, papang na aunbiing ian luun foron tuui kiam na piklin kekem.’

⁴⁵ Dewit i foteng ta Mesaia le Kumguui kia. Male i arae, ke in tapiiek kalalik ke Dewit arafah?” ⁴⁶ Ma biil tikas ifasi in use ti orek una kiliis u. Tipes u na biing ae, biil sabin tikas i diik u ini ti fagalte, wara le ri ka binbin mang.

* **22:17:** Sisar i e asan laulaumet na matanfuntih na Rom turan foron falifu tikii ae ri kiis na piklin nagogon tina Rom. **22:23:** Aposel 23:8 **22:24:** Lo 25:5 **22:32:** KisimBek 3:6 **22:37:** Lo 6:5 **22:39:** WokPris 19:18 **22:40:** Luk 10:25-28 **22:44:** BukSong 110:1

23

Sinangun foron Farasi ke foron tom Fafausum ini Nagogon

Mak 12:38-39; Luk 11:43,46; 20:45-46

¹ Namih, Iesu ka fas gur na fanu ae turan berberat na fafausum kia aragii, ² “Foron tom fafausum ini nagogon turan foron Farasi ri kep sala Moses na fafausum ini nagogon. ³ Pesu, gamen ongen pes foron orek tikii kiri ke gamek tel foron tier tikii ae ri fas gam ini. Isau le gong gam parpar pes na sinangu ri, wara le foron tier ae ri use u la, ri tom biil ri mi la lo. ⁴ Ri fakuskusep fanu la ini foron kiip tatawin, isau le ri tom biil ri mamlik ta limri la.

⁵ “Ri tel foron rokap na foim tikii isi fanu rik par u. Aunbiing ri tel foron bokiis una siing fale sun orek na Buk na Gogoh, foron Farasi rin tel u kiri, in laumet mang tom lon fanu tikii. Ke aunbiing ri kabet finau na foron sun kaen kiri, in dolo tom lon fanu tikii.* ⁶ Ma ri ier isi nian kiiskiis ken foron laulaumet na foron tel inen, ke ri ier la tom isi rin kiis na foron nian kiiskiis kausi na foron felun lotu. ⁷ Ri ier la tom le fanu rin faorek pes ri ini bulat na foron salan la turim ken fanu ma rik foteng ri le, ‘Rabi.’†

⁸ “Isau le gam, gong ri foteng gam le foron tom fafausum, wara le itikii sau e Tom Fafausum kimi ma gam tikii gam fatfat latualik sau. ⁹ Ke gong gam foteng tikas aga na piklinbat le tama gam, wara le itikii sau e Tama gam ae i kiis buuii na kukulii. ¹⁰ Ke gong ri foteng gam le gam famfamu, wara le itikii sau e famfamu kimi, i e Mesaia. ¹¹ Se i laulaumet kimi, in tapiiek tom foim kimi. ¹² Wara le se i falaumet u tom, God in fasabiro u, ma se i fasabiro u tom, God in falaumet u.

Sinang Laulau ken foron Farasi turan foron Tom Fafausum ini Nagogon

Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52; 20:47

¹³⁻¹⁴ “Kiskam kanaka sing gam foron tom fafausum ini nagogon turan foron Farasi! Gam foron tom gargaranmet! Gam babat ufu fanu isi gong ri kau na matanfuntih na kukulii. Gam tom biil gam kau lo ke gam ka tikale fanu sabin ae ri ier isi rin kau.‡

¹⁵ “Kiskam kanaka sing gam foron tom fafausum ini nagogon turan foron Farasi, gam foron tom gargaranmet! Gam la na nanal ke na palgantes isi dat pes tikas isi ik mi na matngan sinangu gam. Ma aunbiing ka mi ta na sinangu gam, gam tel u isi sinangu ik laulau kanaka lo gam, ke ik kalsakai tara fangungut na tara yiif ae biil i met la.

¹⁶ “Kiskam kanaka sing gam foron famfamu ae gam kut! Gam tara la le, ‘Male tikas i falimlim ini Felun Tunmapek, ke falimlim kia i ier foes, isau male tikas i falimlim ini goul ae na Felun Tunmapek, ke falimlim kia i tekentu.’ ¹⁷ Gam foron talos ma gam kut! Sani i laumet? Goul, le Felun Tunmapek ae i fafuu goul la ka kalkaluu na mata God? ¹⁸ Gam use u la sabin aragii, ‘Male tikas i falimlim ini salan tunmapek, ke falimlim kia i ier foes, isau male tikas i falimlim ini fafen ae ri tun u na salan tunmapek, ke falimlim kia i tekentu.’ ¹⁹ Gam foron kut! Neng sa lo ru i laumet? Fafen, le salan tunmapek ae i fafuu foron fafen la ka kalkaluu na mata God? ²⁰ Male tikas i falimlim ini salan tunmapek, ke i falimlim sabin ini foron fafen tikii ae na olon salan tunmapek. ²¹ Male tikas i falimlim ini Felun Tunmapek, ke i falimlim sabin ini God ae i kiis la aiwa. ²² Male tikas i falimlim ini kukulii, ke i falimlim sabin ini nian kiiskiis an King ke God ke ini God ae i kiis la lo.

²³ “Kiskam kanaka sing gam foron tom fafausum ini nagogon turan foron Farasi! Gam foron tom gargaranmet! Gam ta itikii tina nenge sangful e birbiron au la ae i fafurung inen la, arae layi ke lobo, isau

23:5: Metiu 6:1; Namba 15:38; Lo 6:8 * **23:5:** Fan Iudaia ri siit fale sun orek la tina Buk na Gogoh ke ri ka siing u la na palgan birbiron bokiis, ke ri kabet papte u la na posong na matri, ke na kaisa ri. Ri tel u arae isi rik fasuut orek ae na Lo 6:8, 11:18. Ri kabet finau na foron sun kaen kiri, arae fakileng una foron nagogon ke Moses. Par Namba 15:38-41 † **23:7:** Rabi kamtina le Tom Fafausum. **23:11:** Metiu 20:26,27; Mak 9:35; 10:43,44; Luk 22:26 **23:12:** Luk 14:11; 18:14 ‡ **23:13-14:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le fale orek biitom na rina igii, i aragii: *Kiskam sing gam foron tom fafausum ini nagogon ke foron Farasi, gam foron tom gargaranmet. Gam farop minmaran foron makos la, ke gam ka tel foron dolon sising la isi fanu rik par gam. In laulau kanaka e fangungut ae gamen kep u.* **23:22:** Aisaia 66:1; Metiu 5:34 **23:23:** WokPris 27:30

le biil gam misuut na foron nagogon ae i laumet. Foron nagogon aragii, sinangun nagogon ae i fafasi usuf fanu tikii, famais, ke sinangun tel foim ini tekentu. In rokap le gamen ta in tikii tina nenge sangful usuf God, isau le gong gam ruruu na foron nagogon ae i laumet. ²⁴ Gam foron famfamu, gam foron kut! Aunbiing gam yin la, gam tel ufu foron menmen la tina palgan kap, isau le kamel, gam kiim u sau.

²⁵ “Kiskam kanaka sing gam foron tom fafausum ini nagogon turan foron Farasi! Gam foron tom gargaranmet! Gam gorse poktan kap ke pelet la, isau le ae na palga, ifuun ini sinangun akalemok ke sinangun wol isi gam tom. ²⁶ “O nenge kut na Farasi. On gorse famu palgan kap ke pelet, isi poktan kap ke pelet ik fuu sabin.

²⁷ “Kiskam kanaka sing gam foron tom fafausum ini nagogon turan foron Farasi! Gam foron tom gargaranmet! Gam arae foron matanfata una luun minet ae ri mof ta u. Ri par rokap, aunbiing ri par u tina maleh, isau le na palga, ifuun ini foron tuan minet ma foron tier tikii ae i duh. ²⁸ Ke ifasi sabin arae, fanu ri par gam le gam foron tom tortores, isau le balmi ifuun ini sinangun garan ke ini foron sinang laulau.

²⁹ “Kiskam kanaka sing gam foron tom fafausum ini nagogon turan foron Farasi! Gam foron tom gargaranmet! Gam tel foron fat na namnamne la na olon matmat lon foron profet, ke gam ka me fakasi matmat la ken foron tom tortores. ³⁰ Ke gam ka use u la le, ‘Male kemen liu ta turan foron tubutamat kemem pakanini, ke biil kemen to fatal ta ri na siimete foron profet.’ ³¹ Isau le igii, gam tom gam ka famalal u le, gam berberat tutus ken fanu ae ri siimete ta foron profet. ³² Arik, gam farop u mang e sani ae foron tubutamat gam ri tanwara tah pakanini.

³³ “Gam foron sii! Gam foron natun sii fafangaet! Arafa gamen fin arae koseng nagogon una tara yiif ae biil i met la? ³⁴ I e wara ae ian wuun ufu foron profet ke foron tom tasum ke foron tom fafausum usuf gam. Fal lo ri, gamen siimete ri,

fal gamen fakulkulik ri na aupaket, ke fal sabin gamen pis ri na foron felun lotu kimi ke gamek fes ufu ri tina maleh kimi una fale maleh keskes. ³⁵ Pesu, gamen ti na nagogon isi daun foron tom tortores tikii ae ri siimete ta ri. Tipen u lo Abel ae i nenge tom tortores papang lo Sakaria, kalalik ke Berekaia, ae ri siimete ta u na fatponton Felun Tunmapek ke salan tunmapek. ³⁶ Tekentu kanaka ia fas gam, nagogon kunan foron tier tikii igii, in luut na olon fanu na ulul igii.”

Iesu i Mais Jerusalem *Luk 13:34-35*

³⁷ Ke Iesu ka tara sabin aragii, “Jerusalem! Jerusalem! O siimete foron profet la ke o luumete fanu la ae God i wuun ta ri usuf o. Ifuun e aunbiing, ia lala ier le ian tel turim berberat kiam arae nenge tinantau ae i ruruuf na olon foron natu, isau le biil o ier isi. ³⁸ Par u, maleh kimi in pungu mang. ³⁹ Ia fas gam, biil sabin gamen par iau papang na aunbiing gamen tarah, ‘Fafakalok usuf ier ae i la uga ini asa Kumguui.’ ”

24

Iesu i Use u le Felun Tunmapek in Laulau *Mak 13:1-2; Luk 21:5-6*

¹ Iesu ka suu tina Felun Tunmapek. Ma aunbiing ka la koseng u, berberat na fafausum kia ri ka la usuf i ma ri ka tus u ini foron fel ae na palgan ubiif kale Felun Tunmapek. ² Ke ka fas ri aragii, “Gam par foron tier tikii igii? Tekentu kanaka ia fas gam, namih, biil mang in tikii e fat in borong na olon neng, rin lin sabalke ri tikii.”

Foron Fakileng na Farfarop na Biing *Mak 13:3-13; Luk 21:7-19*

³ Aunbiing Iesu i kiis na olon Pungpung na Olif, berberat na fafausum kia ri ka la usuf i ma ri ka diik fakum u aragii, “Fas kemem, nangis foron tier igii in tapiiek? Ke matngan fakileng arafa in finngas u le paipaifis kiam ke farfarop na foron biing ka fatat?”

⁴ Ke Iesu ka kiliis ri aragii, “Gamen tumarang, tarama tikas ka fabal gam. ⁵ Wara

le in fuun rin la ini asang ma rik use u lo ri tom le, 'Tau e Mesaia,' ke rik fabal fanu fuun. ⁶ Gamen ongen foron fapaket ke babauus na foron fapaket, isau le gong gam nangnangih. Foron tier arae in tapiiek tom, isau le farfarop na biing biil biitom. ⁷ Nenge funmat in fapaket turan nenge funmat, ke nenge matanfuntih ik fapaket turan nenge matanfuntih. Fitol turan gih in tapiiek na fale maleh. ⁸ Foron tier tikii igii in arae tanwaran fangungut ae nenge fifin i kalsakai famu u, aunbiing i fafang.

⁹ "Namih, fanu rin ta ufu gam isi rik ta fangungut sing gam ke rik siimete gam. Ma foron funmat tikii rin ememse gam, i wara na asang. ¹⁰ Na aunbiing ae, unune ken fanu in luut ma rik ta ufu foron talri una liman tuui ke rik ememse fafis temtem tikii lo ri tom. ¹¹ In fuun sabin e profet famfabal rin tapiiek, ma rik fabal fanu fuun. ¹² Sinangun famais na liu ken fanu fuun in mir, i wara le sinang laulau in laumet lalala. ¹³ Isau le se i tifat papang na farfarop, God in faliu u. ¹⁴ Rin fafas ini Rokap na Fafas na matanfuntih usuf fanu tikii na piklinbat arae orek an fafamalal usuf foron funmat tikii. Ke namih, farfarop na foron biing ik tapiiek.

Fafanau isi nenge Tier Laulau in Tapiiek
Mak 13:14-23; Luk 21:20-24

¹⁵ "Gamen par nenge tier ae i laulau kanaka in tapiiek, in kiis na fel ae i kalkaluu ma ik fadu u. Tier igii profet Daniel i ororek famu ta isi pakanini. Se i wes foron orek igii, i rokap le in malal ulu. ¹⁶ Na aunbiing ae, fanse ae ri kiis na falifu na Iudaia, rin fin una foron pungpung. ¹⁷ Male tikas bae na olon fel kia, aunbiing in puh, gong i kau isi kep fasuu ti minmara. ¹⁸ Ke male tikas awii na mok, gong i fis una fel isi kep kilkiis kia. ¹⁹ Kiskam kanaka sing foron tian ke kelefin ae ri fassasus na aunbiing ae. ²⁰ Gamen sising isi aunbiing una fin gong i tapiiek na funiil ae falifu i mir la, le na ti Biingen Mangeh. ²¹ Wara le na aunbiing ae, tatawin in laumet kanaka tom na foron tatawin ae i tapiiek la aga na

piklinbat, types u tina tanwaran fakfakiis papang igii ma namih, biil sabin in mel e tatawin in arae. ²² Male God biil in kiit fatukli aunbiing na tatawin ae, ke biil tikas in liu. Isau le in kiit fatukli u, wara lon fanu ae ka tus pes ta ri. ²³ Na aunbiing ae, male tikas in fas gam le, 'Par u, igii e Mesaia,' le, 'Ae e Mesaia,' gong gam unune lo. ²⁴ Wara le foron mesaia famfabal ke foron profet famfabal rin tapiiek. Rin fatapiiek foron rakrakai na fakileng ke foron tier an fabitit. Male ri fasih, ke rik fabal fanu sabin ae God ka tus pes ta ri. ²⁵ Par u, ia ka fas famu gam mang ini foron tier ae in tapiiek.

²⁶ "Pesu, male tikas in fas gam le, 'Mesaia ae na sunbiil,' gong gam la una falifu ae. Ke male tikas in fas gam le, 'Igi na palgan fel,' gong gam unune lo. ²⁷ Wara le paipaifis ken Kalalik ken Kaltu, in arae pil ae i maeng tina falifu ae pisihi i susupiek la wah, una falifu ae pisihi i sup la lo. ²⁸ Falifu ae imel e minet lo, foron kauko rin la turim aiwa."

Paipaifis ken Kalalik ken Kaltu
Mak 13:24-27; Luk 21:25-28

²⁹ Iesu ka orek biitom aragii, "Aunbiing tatawin na foron biing ae in rop, fanpil 'matan pisihi in kubunor, funiil biil in to popos, foron keltot rin luut tinbae na bat ma foron tier buui na bat rik nut.'

³⁰ "Na aunbiing ae, fakileng na Kalalik ken Kaltu in tapiiek bae na bat, ma foron funmat tikii na piklinbat rin par u ke rik teng. Rin par Kalalik ken Kaltu in tapiiek na laukaf tinbae na bat ini rakrakai ke ini tara memeh kia. ³¹ Tafih in lala ninih ke ik wuun foron angelo kia isi tel turim fanu kia ae ka tim pes ta ri tina ifet e matan kif, tina nenge baban nanal una nenge baba sabin.

Gamen Kep Usum tina Au na Fik
Mak 13:28-31; Luk 21:29-33

³² "Gamen kep usum tina au na fik. Aunbiing foron kubu i kuum ke foron awu ka tampalas, gamen usum le foron funiil ae falifu i tuntun la ka fatat. ³³ Ifasi sabin

arae, aunbiing gam par foron tier tikii ae ia use ta u i tapiiek, ke gamek usum le aunbiing ka fatat, ae mang na matanfel. ³⁴ Tekentu kanaka ia fas gam, fanu na ulul igii biil biitom rin mangmangal, ke foron tier tikii igii ik tapiiek. ³⁵ Kukulii ke piklinbat run mangmangal, isau le foron orek kiak biil in to mangmangal.

Biil Tikas i Usum na Biing ke na Aunbiing Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36

³⁶ “Biil tikas i usum na biing ke na aunbiing. Foron angelo sabin buui na kukulii tura ke Kalalik biil ri usum, biil. Tata keskes sau. ³⁷ Biingen paipaifis ken Kalalik ken Kaltu in fasi arae na foron biing ke Noa. ³⁸ Wara le na foron biing ae nor biil biitom i tapiiek, fanu ri famam ien, yin ke fakekel, papang na biing ae Noa ka kau na sip. ³⁹ Ma biil ri usum le sani in tapiiek, papang na aunbiing nor ka tapiiek ke ri tikii ri ka ring. In fasi sabin arae na biingen paipaifis ken Kalalik ken Kaltu. ⁴⁰ Na biing ae, in wu e kaltu run foim na mok, rin kep pes itikii koseng neng. ⁴¹ Ke in wu e fifin run gosgos wit la ini fat, ke rin kep pes itikii koseng neng.

⁴² “Pesu, gamen tumarang, wara le biil gam usum na aunbiing Kumguui kimi in tapiiek lo. ⁴³ Isau le gamen malal na tier igii: Male taman fel in usum na aunbiing sa na wor ae tom sisii in tapiiek lo, ke ifasi in kiis ma ik famam parpar. Biil ifasi in wol fofoes ufu tom sisii ik suksukuum na fel kia, biil. ⁴⁴ Pesu, gam sabin gamen geges, wara le Kalalik ken Kaltu in tapiiek na aunbiing ae biil gam wol le in tapiiek lo.”

Orek Fatoftof na Fafauun Rokap ke Fafauun Laulau Luk 12:41-48

⁴⁵ Iesu ka orek biitom aragii, “Fafauun sa ae i tel fakasi foim ma imel sabin e rokap na wolwol kia? Matngan fafauun arae, laulaumet kia in luun u isi ik famfamu ken foron fafauun na fel kia ma ik fen ri na aunbiing tom una ien. ⁴⁶ In kalok e fafauun ae, aunbiing laulaumet kia in tapiiek ma ik par u le i tel fasuut foim kia tom. ⁴⁷ Tekentu kanaka ia fas gam,

laulaumet ae in ta ufu foron minmara tikii isi fafauun ae ik fofonoio lo. ⁴⁸ Isau male fafauun ae i kaltu laulau ma ka tara sing i tom aragii, ‘Laulaumet kiak biil in to fis sape,’ ⁴⁹ ke ka types paket foron tikiin foim kia, ka ien ke ka umin dan rakrakai turan foron tom ininmet. ⁵⁰ Laulaumet ken foron tom foim ae in tapiiek na nenge biing ae biil i to wol le in tapiiek lo, le na ti aunbiing ae biil i usum lo, ⁵¹ ke laulaumet kia in tingting burburngi u ma ik luun u turan foron tom gargaranmet. Ma na falifu ae, rin teng ma rik faririt ngisri.”

25

Orek Fatoftof lon nenge Sangful e Tah

¹ Iesu ka use u sabin aragii, “Na aunbiing ae, matanfuntih na kukulii in fasi arae nenge sangful e tah ae ri kep foron lam kiri isi rin fatafe turan kaltu ae in fakekel. ² Ilim lo ri, ri talos ma ilim lo ri, imel e rokap na wolwol kiri. ³ Ilim ae ri talos, ri kep foron lam kiri, isau le biil ri kep ti wel sabin una nanau na lam kiri. ⁴ Ma ilim ae imel e rokap na wolwol kiri, ri ka kep fale wel sabin turan foron lam kiri. ⁵ Kaltu ae in fakekel biil i tapiiek sape, pesu sangful e tah ae, ka tatawin e matri, ke ri tikii ri ka masun.

⁶ “Na fapot, nenge kaltu ka tautau aragii, ‘Par u! Kaltu ae in fakekel, igii mang ka tapiiek! Gam la ma gamek fatafe tura.’

⁷ “Foron tah tikii ae ri ka mat ke ri ka geges ini foron lam kiri. ⁸ Ma ilim ae ri talos, ri ka sising ilim ae imel e rokap na wolwol kiri, aragii, ‘Gam ta ti wel bii usuf kemem, wara le foron lam kimem fatat ik met.’

⁹ “Ma ilim ae imel e rokap na wolwol kiri, ri ka kiliis ri aragii, ‘Wel igii biil in to fasi lo kerer tikii. Gam la ma gamek fiil ti wel kimi na falifu ae ri fiil wel la lo.’

¹⁰ “Isau le aunbiing ri ka la ta isi fiil ti wel una foron lam kiri, kaltu ae in fakekel ka tapiiek. Foron tah sau ae ri geges, ri ka kau isi ien tura na inen ken fakekel ma aunbiing ri ka kau tah, matanfel ka babat.

¹¹ “Namih, ilim ae ri ka tapiiek sabin ke ri ka fakam aragii, ‘Ier! Ier! Sapeng pes kemem!’

12 “Isau le ka kiliis ri aragii, ‘Tekentu kanaka ia fas gam, biil ia to usum lo gam.’

13 “Pesu gam sabin, gamen tumarang, wara le biil gam usum na biing ke na aunbiing.”

Orek Fatoftoflon Ituul e Fafauun

Luk 19:11-27

14 Iesu ka use u sabin aragii, “Matanfuntih na kukulii i arae nenge kaltu ae i geges isi in la na nenge ninla. Ka kam pes ituul e fafauun kia ke ka tem foron minmara usuf rituul, isi rituulen fofonoi lo. 15 Ka ta talen* usuf rituul, neng ilim, neng iwu ke neng itikii. I ta u usuf rituul, namin tasum ken temtem tikii lo rituul. Namih, ka la na ninla kia.

16 “Neng ae i kep ta ilim, i la ke ka foim sape ini ke ka fatapiek ilim sabin. 17 Ifasi sabin arae neng ae i kep ta iwu. I foim sape ini ke ka fatapiek iwu sabin. 18 Isau le neng ae i kep ta itikii, ka la, ka kef toh na nanal ma ka fun pitkalang ken laulaumet kia.

19 “Laulaumet kirituul ka kiis dolo tah ke nami ka fis ma ka fatortores pitkalang kia tura rituul. 20 Neng ae i kep ta ilim ka la usuf laulaumet kia ini ilim sabin ke ka tarah, ‘Ier, o ta ta ilim usuf iau. Par u, ilim sabin igii ia ka fatapiek u.’

21 “Laulaumet kia ka fas u aragii, ‘Rokap kanaka na rokap na foim kiam. O nenge rokap na fafauun, o tel fasuut foim kiam. Ian luun o isi ok fofonoi na in fuun e tier, wara le o tel fasuut foim kiam ini ituul sau e tier. La uga ma karak laes turim.’

22 “Ke ier sabin ae i kep ta iwu, ka la usuf laulaumet kia ke ka tarah, ‘Ier, o ta ta iwu sau usuf iau. Par u, iwu sabin igii ia ka fatapiek u.’

23 “Laulaumet kia ka fas u aragii, ‘Rokap kanaka na rokap na foim kiam. O nenge rokap na fafauun, o tel fasuut foim kiam. Ian luun o isi ok fofonoi na in fuun e tier, wara le o tel fasuut foim kiam ini ituul sau e tier. La uga ma karak laes turim.’

24 “Namih, ier ae i kep ta itikii ka la ma ka tarah, ‘Ier, ia usum le o nenge tom ngalngaliaf. O il inen la tina mok ae biil o so ta u, ke o ka lus fuan au la tina au ae biil o so ta u. 25 Ia soke wo, pesu ia ka la ma ia

ka kef nenge toh ke ia ka fun u. Par u, igii tom e talen kiam.’

26 “Laulaumet kia ka fas u aragii, ‘O fafauun laulau ma o nenge tom angos! O usum le ia il inen la ae biil ia so ta u, ke ia ka lus fuan au la ae biil ia so ta u. 27 Isi sani biil o luun ta pitkalang kiak na felun luun pitkalang, isi aunbiing ian fis, iak kep fafis u ini ti kubu?’

28 “‘Kep ufu pitkalang ae sing i ma gamek ta u usuf ier ae i pose na itikii sangful. 29 Wara le se ae ka mel ta sing i, rin ta tital biitom sing i, isi ik fuun. Ma se ae biil tikas sing i, ituul ae sing i, rin tel ufu koseng u. 30 Gam lin fasuu fafauun laulau ae una kubunor, aiwa in teng ma ik faririt ngisa.’

Kalalik ken Kaltu in Fule Fanu tikii

31 “Aunbiing Kalalik ken Kaltu in fis, in tapiek ini memeh kia, turan foron angelo tikii. Ma in kiis na nian kiiskii ken king ae ifuun ini memeh. 32 Foron funmat tikii rin tapiek turim na mata ma ik fule ri, arae nenge tom fofonoi na sipsip i fule pes foron sipsip koseng foron meme. 33 In fule pes foron sipsip una mia ke foron meme una kaisa.

34 “Ke King ik fas fanu ae na mia aragii, ‘Gam la ugapiék, gam ae Tata ka fakalok ta gam. Gam la, kimi e matanfuntih ae Tata i geges ta ini le kimi na aunbiing i fakiis ta piklinbat. 35 Wara le na aunbiing ia fitol, gam fen iau ini inen, ke na aunbiing ia met dan, gam faumin iau, ke na aunbiing ia arae nenge ses, gam somangat pes iau una foron fel kimi. 36 Aunbiing biil ti kilkiliis kiak, gam ta kilkiliis sing iau, ke aunbiing ia sasem, gam fofonoi lo iau, ke aunbiing ia kiis na kamkabet gam laum iau.’

37 “Foron tom tortores rik diik u aragii, ‘Kumguui, nangis keme par ta wo fitol ke keme ka fen o, ke o met dan ke keme ka faumin o? 38 Nangis keme par ta wo o arae nenge ses ke keme ka somangat pes o una foron fel kimem, ke biil ti kilkiliis kiam ke keme ka ta kilkiliis sing o? 39 Nangis keme par ta o sasem le o kiis na kamkabet, ke keme ka laum o?’

40 “King ae ik kiliis ri aragii, ‘Tekentu kanaka ia fas gam, sani ae gam tel ta u ulon

* 25:15: Foron tom tasum ri wol le nenge talen i liu ufu ituul e arip e Kina 25:29: Metiu 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 25:30: Metiu 8:12; 22:13; Luk 13:28 25:31: Metiu 16:27; Metiu 19:28

foron tuaklik igii ae biil ti asri la, gam tel u sau ulo iau.’

⁴¹ “Ke ik fas fanu sabin ae na kaisa aragii, ‘Gam ti koseng iau. Gam ae ngaliaf ke God ka kiis ta na olmi isi gamen fiu na tara yiif ae biil i met la, ae ri ka fageges ta u le ke Satan turan foron angelo kia.

⁴² Wara le na aunbiing ia fitol, biil gam fen ta iau ini ti inen, ke na aunbiing ia met dan, biil gam faumin ta iau. ⁴³ Aunbiing ia arae nenge ses, biil gam somangat pes ta iau una foron fel kimi, ke aunbiing biil ti kilkiliis kiak, biil gam ta kilkiliis ta sing iau, ke aunbiing ia sasem tah, ke aunbiing ia kiis na kamkabet, biil gam fofonoi ta lo iau.’

⁴⁴ “Ke rik diik u sabin aragii, ‘Kumguui, nangis ae keme par o fitol, le o met dan, le o arae nenge ses, le biil ti kilkiliis kiam, le o sasem, le o kiis na kamkabet ma biil keme lupes ta o?’

⁴⁵ “Ke ik fas ri aragii, “Tekentu kanaka ia fas gam, male biil gam tel ta u lon fanu ae biil ti asri la, ke biil sabin gam tel ta u ulo iau.’

⁴⁶ “Fanu ae, rin kep tara fangungut ae i kiis fitliu, isau le foron tom tortores rin kep liu fitliu.”

26

Foron Famfamu ri Put Orek isi Siimete Iesu

Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53

¹ Aunbiing Iesu ka use tikii ta foron orek igii, ka fas berberat na fafausum kia aragii, ² “Arae tom gam ka usum tah, iwu mang e biing aiwa isi Ngasa na Liuliu Kulef, ke rik ta ufu Kalalik ken Kaltu isi rik fakulkulik u na aupaket.”

³ Namih, foron laulaumet na pris turan foron famfamu ken fanu ri ka la turim una fel ke Kaiapas ae i famfamu ken foron pris. ⁴ Ri ka put orek isi rin luse fakum Iesu ma rik siimete u. ⁵ Ke ri ka tarah, “Gong kere tel u na aunbiing na ngasa, tarama ka mel e fapaket na fatpoton fanu.”

Nenge Fifin i Fore Sanda na olo Iesu

Mak 14:3-9; Jon 12:1-8

⁶ Iesu tinawii biitom na Beteni, na fel ke Saimon ae pakanini i sem ta lepra. ⁷ Aunbiing i ienien la, nenge fifin ka la usuf i ini nenge sanda ae i furung rokap ma mata i fen kanaka, pungu ri tel u ini fat ae ri foteng u ini alabasta. Ke ka fore u na olo Iesu. ⁸ Isau le aunbiing berberat na fafausum ri par u, ri ka ngaliaf ma ri ka tarah, “Isi sani ka falange sanda? ⁹ Ifasi le tikas ik fiil pes ta u ini pitkalang laumet isi rik ta u usuf foron lauu.”

¹⁰ Iesu i usum tom na sani ae ri use u, pesu ka tara sing ri aragii, “Isi sani gam ka fatel fifin igii? Tier igii i tel u ulo iau, i rokap kanaka. ¹¹ Foron lauu rin kiis fitliu naismi, isau le iau, biil ian kiis fitliu tura gam. ¹² I fore sanda igii na olong una fageges pununfong isi biingen ilile kiak. ¹³ Tekentu kanaka ia fas gam, na foron maleh tikii na piklinbat aunbiing rin fafas ini Rokap na Fafas, sani fifin igii i tel ta u, rin use u una namnamne tirik isi.”

Iudas i Fas foron Pris le in Ta ufu Iesu

Mak 14:10-11; Luk 22:3-6

¹⁴ Na aunbiing ae, Iudas Iskariot, neng lon nenge sangful ini u e kalalik na fafausum ke Iesu, ka la usuf foron laulaumet na pris ¹⁵ ke ka diik ri aragii, “Male ian ta ufu Iesu usuf gam, ke sani gamen suat iau ini?” Ke ri ka ta ufu ituul e sangful e siliwa usuf i. ¹⁶ Tipesu mang na aunbiing ae, Iudas ka im isi ti aunbiing rokap isi ik ta ufu Iesu una limri.

Iesu turan Berberat na Fafausum kia ri Ien Inen na Liuliu Kulef

Mak 14:12-21; Luk 22:7-13,21-23; Jon 13:21-30

¹⁷ Na biing famu na foron biingen ngasa na Beret ae biil ti is lo, berberat na fafausum ri ka la usuf Iesu ke ri ka diik u aragii, “Fia o ier le kemen fageges inen kiam wa una Ngasa na Liuliu Kulef?”

¹⁸ Ke ka kiliis ri aragii, “Gamen kau bae na Ierusalem ke gamek tafe nenge kaltu ma gamek fas u le, ‘Tom fafausum i tara le, aunbiing kia ka fatat. I turan berberat na fafausum kia rin ien inen na Liuliu Kulef aga na fel kiam.’” ¹⁹ Ke berberat na

fafausum ri ka tel u tom arae Iesu i patrai ta ri ke ri ka fageges inen na Liuliu Kulef.

²⁰ Na efef, Iesu turan nenge sangful ini u e kalalik na fafausum kia ri ka kiis isi ien. ²¹ Aunbiing ri ienien la, ka tarah, “Tekentu kanaka ia fas gam, neng lo gam tom in ta ufu iau una liman foron tuui.”

²² Ka purngis kanaka e balri ke temtem tikii lo ri ka tarah, “Kumguui, o use iau?”

²³ Iesu ka fas ri aragii, “Kaltu ae kaman falum turim liumah na dis, i sau in ta ufu iau. ²⁴ Kalalik ken Kaltu in met arae tom ri siit ta u na Buk na Gogoh. Isau le kiskam kanaka sing ier ae in ta ufu Kalalik ken Kaltu una liman foron tuui. In rokap male biil in pang tah.”

²⁵ Ke Iudas, ae in ta ufu Iesu, ka diik u aragii, “Rabi, o use iau?”

Ke Iesu ka kiliis u aragii, “Iuu, wo sau.”

Inen ke Kumguui

Mak 14:22-26; Luk 22:14-20; 1Korin 11:23-25

²⁶ Aunbiing ri ienien la, Iesu ka kep beret, ka fotrokap lo usuf God, ka simsibik u ke ka fen berberat na fafausum kia ini, ma ka tarah, “Pununfong igii, gam kep u ke gamek ien u.”

²⁷ Namih, ka kep kap na wain, ka fotrokap lo usuf God ke ka ta u usuf ri ma ka tarah, “Gam tikii gam yin lo. ²⁸ Igii e daung ae i fasuut puput ke God. I ring una tel ufu sinang laulau ken fanu fuun. ²⁹ Ia fas gam le biil sabin ian umin danun wain igii, papang na biing ian umin wain fuuh tura gam na matanfuntih ke Tata.”

³⁰ Ke aunbiing ri ka sek ta nenge seksek, ri ka suuh ma ri ka la una Pungpung na Olif.

Iesu i use u le Pita in Fakawe ufu

Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38

³¹ Ke Iesu ka fas ri aragii, “Igii na wor, gam tikii gamen fin koseng iau, i wara na foron tier ae rin tel u ulo iau. Arae ri siit ta u na Buk na Gogoh le God i tarah, ‘Ian siimete tom fofonoi na sipsip ma uh na sipsip ik sararah.’

³² Isau le aunbiing iak apti fis tah, ian famu lo gam una Galili.”

³³ Pita ka kiliis u aragii, “Taftawa le ri tikii rin fin koseng o, wara na foron tier ae rin tel u ulo wo, ia biil tom.”

³⁴ Iesu ka fas u aragii, “Tekentu kanaka ia fas o, igii na wor aunbiing to biil biitom in teng, ke fatuul ok fakawe ufu iau.”

³⁵ Isau le Pita ka kiliis u aragii, “Taftawa le ian met turam, biil tom ian fakawe ufu wo.” Ke berberat na fafausum tikii sabin, ri ka use u arae.

Iesu i Sising na Getsemani

Mak 14:32-42; Luk 22:39-46

³⁶ Namih, Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka tapiiek na falifu ae ri foteng u ini Getsemani ke ka fas ri aragii, “Gamen kiis sau aga ma iak la bii isi sising.”

³⁷ Ka telpes Pita turan iwu e kalalik ke Sebedi. Na aunbiing ae, ka tipes kalsakai tara mamais ma ka purngis e bala. ³⁸ Ke ka fas rituul aragii, “Mamais ifuun na balang, ma fatat iak met. Gamtuulen kiis agawa ma gamtuulek mat turang.”

³⁹ Ka mamlik la ituul sau ke ka luutuf ini posong na mata una nanal ma ka sising aragii, “Tata, male ifasi, ke ok tel ufu kap* igii koseng iau. Isau le gong o mi lo arae na wolwol kiak, mi tom lo arae na wolwol kiam.”

⁴⁰ Aunbiing i fis, ka par u le tuul kalalik na fafausum kia rituul masun. Ke ka diik Pita aragii, “Arafah, biil ifasi gamtuulen mat bii turang na fatuklin aunbiing? ⁴¹ Mat ma gamtuulek sising, tarama gamtuul ka luut na fatoftof. Tanwa gamtuul i gesges, isau le fo gamtuul i mut.”

⁴² Ke fawu sabin ka la koseng rituul ma ka sising aragii, “Tata, male kap igii biil ifasi in la koseng iau ma o ka ier le ian yin tom lo, taftawa on mi tom lo arae na wolwol kiam.”

⁴³ Aunbiing ka fis, ka par u sabin le rituul ka masun fis tah, wara le matrituul i tatawin kanaka. ⁴⁴ Ka la koseng rituul sabin, ke na fatuul u e sising kia, ka sising sabin arae tom i sising tah.

⁴⁵ Ka fis sabin usuf rituul, ke ka tarah, “Gamtuul borborong la biitom? Par u, ka fatat mang e aunbiing isi rik ta ufu Kalalik ken Kaltu una liman foron tom tel sinang laulau. ⁴⁶ Aptih ma kerek la! Par u, apiekk mang e kaltu ae in ta ufu iau.”

Ri luse Iesu

Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12

⁴⁷ Aunbiing Iesu i ororek la biitom, Iudas neng lon sangful ini u e kalalik na fafausum, ka tapiekk turan nenge tara gur na fanu. Ri kep foron popok una fapaket turan foron kapsil. Foron laulaumet na pris turan foron famfamu ri wuun ufu ta ri. ⁴⁸ Ier ae in ta ufu Iesu ka fas famu ta fanu ae ini matngan fakileng ae in tel u ulo Iesu. I fas ri aragii, “Ier ae ian dor u, i sau e kaltu ae. Gam luse u.” ⁴⁹ Fanpil Iudas ka la usuf Iesu ke ka faorek pes u aragii, “Rabi, wor mang!” Ke ka dor u.

⁵⁰ Ke Iesu ka fas u aragii, “Talang, tier o la isi, tel u mang.”

Ri ka la, ri ka pose lo ma ri ka dat pes u. ⁵¹ Neng lo ri ae ri lala tura Iesu, ka fut ufu popok una fapaket kia ke ka kasim ufu balbalun fafauun ken famfamu ken foron pris. ⁵² Isau le Iesu ka fas u aragii, “Siing fafis popok kiam na poko! Wara le fanu tikii ae ri fating ini popok una fapaket, rin met sabin arae. ⁵³ Arafah, o wol le i ngangaten ulo iau isi ian sising Tata, isi igii tom ik wuun ufu ti foron angelo ae wewes lo ri in laumet lon ifit e sangful e arip, ma rik fapaket isi iau? ⁵⁴ Isau male ian tel u arae, ke foron orek ae na Buk na Gogoh biil mang in to suut, ae i ororek ta isi foron tier ae in tapiekk lo iau.”

⁵⁵ Na aunbiing ae, Iesu ka fas gur na fanu aragii, “Arafah, awii ngan ia nenge tom sisiimete, ae gam ka la ini foron popok una fapaket turan foron kapsil isi luse iau? Foron biing tikii ia kiis la na Felun Tunmapek ma ia ka fausum fanu la, ke biil gam luse iau. ⁵⁶ Foron tier tikii igii i tapiekk una fasuut orek ae na Buk ken foron profet.” Ke berberat na fafausum tikii kia ri ka apti koseng u ma ri ka fin.

Iesu i Ti na Nagogon na Matan foron Famfamu

Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:13-14,19-24

⁵⁷ Ke fanu ae ri luse ta Iesu ri ka lame u una fel ke Kaiapas, famfamu ken foron pris. Ma foron tom fafausum ini nagogon turan foron famfamu ri ka kiis turim ta aiwa. ⁵⁸ Pita i mimi susu la tom ma ka kau una palgan ubiif kale fel ken famfamu ken foron pris. Ka kiis turan foron tom parpar kaleh, isi ik par sani in tapiekk lo Iesu.

⁵⁹ Foron laulaumet na pris turan foron famfamu tikii ken fan Iudaia, ri ka im isi ti fale orek lemlem una tiu Iesu isi rik siimete u. ⁶⁰ Isau le biil ri tafe tikas, taftawa le fanu fuun ri tapiekk ini foron lem kiri.

Nami mang tom, iwu e kaltu ru ka tapiekk ⁶¹ ke ru ka tarah, “Kaltu igii i tara ta le ifasi in rabat ufu Felun Tunmapek ke God, ma ik fapti fafis u na in tuul e biing sau.”

⁶² Famfamu ken foron pris ka sotih ke ka tara sing Iesu aragii, “Arafah, biil ti orek kiam una kiliis u? Orekk arafa igii ru tiu o ini?” ⁶³ Isau le Iesu biil i kiliis u.

Ke famfamu ken foron pris ka fas u aragii, “Ia sising o le on falimlim ini asa God ae i liu. Fas kemem, o Mesaia Kalalik ke God, le biil?”

⁶⁴ Ke Iesu ka kiliis u aragii, “Iuu, arae o ka use ta u. Isau le ia fas gam tikii, ae namih, gamen par Kalalik ken Kaltu in kiis na mia God ae i Rakrakai, ma in tapiekk na laukaf tinbae na kukulii.”

⁶⁵ Famfamu ken foron pris ae ka si dolon kaen kia tom ma ka tarah, “Ier igii ka orek laulau ta ulo God! Isi sani biitom kere ka ier isi ti orek una tiu u? Par u, gam ka ongen ta u e foron orek laulau kia ulo God. ⁶⁶ Arafah gam wol arae?”

Ke ri ka kiliis u aragii, “I rokap le in met.”

⁶⁷ Ke ri ka ubis u na posong na mata ma ri ka tut u. Fal ri ka pose u ⁶⁸ ke ri ka diik u aragii, “Mesaia, on orek profet usuf kemem, se i tut o?”

Pita i Fakawe ufu Iesu

Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27

⁶⁹ Pita i kiis la biitom aiwa na palgan ubiif kale fel ae, ke nenge tah, fafauun tina fel ae, ka la usuf i ke ka tara sing i aragii, “O sabin o neng lon fanu ae ri la la tura Iesu tina Galili.”

⁷⁰ Isau le Pita ka fakawe na matan fanu tikii ae aragii, “Biil ia usum na sani o use u.”

⁷¹ Namih, ka suu una matan ubiif, ke nenge tah sabin ka par u ke ka fas fanu ae aragii, “Ier igii i la la tura Iesu tina Nasaret.” ⁷² Ka fakawe sabin, ke ka falimlim ma ka tarah, “Biil ia to usum lo e kaltu ae.” ⁷³ Namih, fanu ae ri sotsoti la aiwa ri ka la usuf Pita ke ri ka tara sing i aragii, “Tekentu tom le wo sabin o neng lo ri, wara le keme ongen failiim o na orek kiam.”

⁷⁴ Ke ka types fotfot ulo tom aragii, “God in ta fangungut sing iau male ian lem. Biil ia to usum lon kaltu ae.”

Ke fanpil, nenge to ka teng. ⁷⁵ Ke Pita ka wolpes orek ae Iesu i use ta u aragii, “Aunbiing to biil biitom in teng, ke fatuul ok fakawe ufu iau.” Ka suu tina falifu ae ke ka sikpes tineng.

27

Ri ta ufu Iesu usuf Pailat

Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32

¹ Na biingbiing saksak, foron laulaumet na pris tikii turan foron famfamu ken fanu, ri ka put orek isi rin siimete Iesu. ² Ri ka kabet iun lima ke ri ka lame ufu usuf Pailat, famfamu na matanfuntih na Iudaia.

Iudas i Bibing

Aposel 1:18-19

³ Iudas i ta ufu ta Iesu una liman tuui. Aunbiing ka usum mang le ri ka nagogon ta Iesu isi ik met, ka kiliis wolwol kia ke ka la isi ta fafis ituul e sangful e siliwa ae usuf foron laulaumet na pris turan foron famfamu. ⁴ Ke ka fas ri aragii, “Ia ka tel ta sinang laulau, wara le ia ka ta ufu ta kaltu ae biil ti sinang laulau kia isi rin siimete u.”

Isau le ri ka kiliis u aragii, “Sani kimem lo? Tier kiam tom ae!”

⁵ Ka lin sarara foron siliwa aiwa na palgan Felun Tunmapek ke ka la ma ka bibing.

⁶ Foron laulaumet na pris ri ka sik turim foron siliwa ae, ke ri ka tarah, “Na nagogon, biil i tortores le keren luun u na

salan luun pitkalang na Felun Tunmapek, wara le i fifil na minet ken nenge kaltu.”

⁷ Ke ri ka somangat isi rin fiil sun nanal ken tom tel sospen ini pisak, una salan ililii ken foron ses ini pitkalang ae. ⁸ Pesu, ri ka foteng u e sun nanal ae le, “Nanal na Dah.” Papang igii, ri foteng u la biitom arae. ⁹ Ke sani ae profet Jeremaia i use famu ta u ulo Iesu, ka suut mang, ae i tarah, “Ri kep ituul e sangful e siliwa, i e mata ae fan Israel ri somangat ta le rin fiil liu kia ini. ¹⁰ Ke ri ka fiil sun nanal ken tom tel sospen, arae tom Kumguui i fas ta iau.”

Iesu i Ti na Mata Pailat

Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Jon 18:33-38

¹¹ Iesu ka ti na mata Pailat, famfamu na matanfuntih na Iudaia ke Pailat ka diik u aragii, “Be, o king ken fan Iudaia?”

Iesu ka kiliis u aragii, “Arae tom o use u.”

¹² Aunbiing foron laulaumet na pris turan foron famfamu ri tiu u, biil i to kiliis ri.

¹³ Ke Pailat ka diik u aragii, “Arafah, biil o ongen foron orek ae ri tiu wo ini?” ¹⁴ Isau le Iesu biil i kiliis ti orek kiri. Pesu, Pailat ka lala wolpane.

Pailat i Somangat isi rin Fakulkulik Iesu na Aupaket

Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Jon 18:39–19:16

¹⁵ Na foron bet tikii na Ngasa na Liuliu Kulef, famfamu na matanfuntih na Iudaia i fasuu ufu itikii la e kaltu tina kamkabet ae fanu ri tim pes u. ¹⁶ Na bet ae, nenge kaltu asa e Barabas i kiis na kamkabet, ma fanu tikii ri usum le i nenge kaltu laulau.

¹⁷ Aunbiing gur na fanu ae ri ka la turim, Pailat ka diik ri aragii, “Gam ier le ian fasuu se tina kamkabet usuf gam? Barabas le Iesu ae ri foteng u ini Mesaia?” ¹⁸ I use u arae, wara i usum le ri ta ufu Iesu una lima ini wolwol laulau sau kiri.

¹⁹ Aunbiing Pailat i tel nagogon la biitom, antu ka ta orek usuf i aragii, “Gong o tel ti tier ini kaltu ae, wara le biil i tel ti sinang laulau. Na wor ia borong ke ia ka nimbiilnge u ma foron tier ia par u na nimnibiil kiak ka fatel iau ma ka purngis e balang.”

²⁰ Isau le foron laulaumet na pris turan foron famfamu ken fanu, ri ka siingsiing

orek na balan gur na fanu ae isi rin sising Pailat isi in fasuu Barabas ma rik siimete Iesu.

²¹ Pailat ka diik ri aragii, “Se lo ruh, gam ier le ian fasuu ufu usuf gam?”

Ri ka kiliis u aragii, “Barabas.”

²² Pailat ka diik ri aragii, “Sani mang iak tel u ini Iesu, ae ri foteng u ini Mesaia?”

Ri tikii ri ka teme kiliis u aragii, “Fakulkulik u na aupaket!”

²³ Ke ka diik ri sabin aragii, “Isi sah? Sani i tel fager ta u?”

Isau le ri ka lala perek mang tom le, “Fakulkulik u na aupaket!”

²⁴ Aunbiing Pailat ka par u le biil mang ifasi in orek kale Iesu ma fatat nenge tara na fapaket ik tapiiek, ka kep dan ma ka sofolim na matan gur na fanu ae ke ka tarah, “Ia sengsegeng koseng daun tom tortores igii. Gam tom rin nagogon gam isi.”

²⁵ Fanu tikii ri ka kiliis u aragii, “Taftawa, rik nagogon kemem turan berberat kimem isi dawu.”

²⁶ Ke Pailat ka fasuu ufu Barabas usuf ri. Ka fas foron tom fapaket isi rin fuk Iesu, nami ka ta ufu isi rin fakulkulik u na aupaket.

Foron tom Fapaket ri Morot ini Iesu
Mak 15:16-20; Jon 19:2-3

²⁷ Foron tom fapaket ke Pailat ri lame fakau Iesu una tara fel ae Pailat i kiis la lo, ke ri ka tawi turim foron tom fapaket tikii isi rin ka kawil u. ²⁸ Ri ka kasis ufu kilkiliis kia ke ri ka fakilkiliis u ini nenge dolon kaen melmelek. ²⁹ Ma ri ka tel nenge bangbang ini finau ae imel e si ke ri ka luun u na paklu. Ri ka ta nenge bis na mia,* ri ka ilepul na mata ke ri ka morot ini aragii, “King ken fan Iudaia, mangiam!” ³⁰ Aunbiing ri ka ubis ta u, ri ka kep bis ae tina lima ke ri ka famam paket paklu ini. ³¹ Aunbiing ri ka morot ta ini, ri ka kasis ufu dolon kaen ae lo. Ri ka fakilkiliis fafis u ini kilkiliis kia ke ri ka lame ufu isi rik fakulkulik u na aupaket.

^{27:24:} Lo 21:6-9 * ^{27:29:} Kaen melmelek ke bangbang ifasi arae kilkiliis ken foron king, ke bis ifasi arae tier ae foron king ri pose la lo ^{27:34:} BukSong 69:21 ^{27:35:} BukSong 22:18 ^{27:39:} BukSong 22:7; 109:25 ^{27:40:} Metiu 26:61; Jon 2:19 ^{27:43:} BukSong 22:8 ^{27:46:} BukSong 22:1 ^{27:48:} BukSong 69:21

Ri Fakulkulik Iesu na Aupaket
Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27

³² Aunbiing ri ka suu tinaiwa, ri ka tafe nenge kaltu tina Sairini asa e Saimon. Ri ka fangongos u isi in kusep aupaket ke Iesu. ³³ Ri ka tapiiek na falifu ae ri foteng u ini Golgota. Kamtinan as ae le, Salan Tuan Paklun Kaltu. ³⁴ Ri ka ta wain usuf Iesu, ae ri ikis u turan nenge tier ae i mamapek. Isau le aunbiing Iesu i tof u, biil i ier isi umin u. ³⁵ Ke aunbiing ri ka fakulkulik ta u na aupaket, ri ka fangfang laki isi rik tem foron kilkiliis kia lo ri. ³⁶ Namih, ri ka kiis ke ri ka parpar kale Iesu. ³⁷ Bae na olon aupaket isi paklu, ri ka siit nenge sun orek ae ri tiu u ini aragii:

IGII E IESU, KING KEN FAN IUDAIA.

³⁸ Ke ri ka fakulkulik iwu sabin e tom sisii tura na iwu e aupaket, neng na mia ke neng na kaisa. ³⁹ Fanu ae ri liuliu ufu Iesu la, ri ka famam orek laulau ulo ke ri ka famam pakpakte paklu ri ulo. ⁴⁰ Ma ri ka tarah, “O ae o tara ta le on rabat ufu Felun Tunmapek ma ok fapti fafis u na in tuul e biing, ok faliu fafis wo tom! Male o Kalalik ke God, ke ok pu tinbae na aupaket!”

⁴¹ Ke foron laulaumet na pris, foron tom fafausum ini nagogon turan foron famfam ri ka morot ini ma ri ka tarah, ⁴² “I faliu fal, isau le biil ifasi in faliu fafis u tom. Male i King ken fan Israel, ke ik pu tinbae na aupaket isi kerek unune lo. ⁴³ I unune lo God ke ka tara sabin le, i Kalalik ke God. Male God i ier isi, ke igii tom in faliu u.” ⁴⁴ Iun tom sisii sabin ae ri fakulkulik ta ru tura Iesu, ru ka orek laulau ulo.

Minet ke Iesu
Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30

⁴⁵ Tipesu na sangful ini u e aunbiing na siat, papang na ituul e aunbiing na efef, falifu tikii ka kubunor. ⁴⁶ Ma na ituul e aunbiing na efef, Iesu ka ngangeh aragii, “Eloi, Eloi lama sabakatani?” Kamtinan orek ae i aragii, “God kiak, God kiak, isi sa o ka la koseng iau?”

⁴⁷ Fale fanu ae ri sotsoti la aiwa, ri ongen Iesu i ngangeh arae ke ri ka tarah, "I tawi Elaija."

⁴⁸ Fanpil ke neng lo ri ka filau ka kep nenge tier ae i duup pes dan la, ka falum u na wain ae i mingin, ka tu u na nenge au ke ka sik u una mawe isi Iesu ik duup u. ⁴⁹ Isau le fal ri ka tarah, "Nene, kerek par u la bii. Tarama Elaija ka la isi faliu u."

⁵⁰ Ke Iesu ka lala ngangeh sabin ke ka sok ufu liu kia.

⁵¹ Na aunbiing masau ae, tara kaen na Felun Tunmapek, ae i balo kale mua ae na palga, ka tamsih tinbae na mawe ubuif sikit na pikli. Nanal ka nut ma foron fat ka tamtampaek. ⁵² Foron matanfata una luun minet ka sapeng, ke ifuun e fanu kalkaluu ae ri ka met ta, ri ka apti fis sabin. ⁵³ Ri ka suu tina foron matanfata, ma aunbiing Iesu ka apti fis tah, ri ka la una Maleh Kalkaluu† ma ri ka tapiek sing fanu fuun.

⁵⁴ Aunbiing kabisit ken foron tom fapaket ke fanu sabin ae ri parpar kale lo Iesu, ri ongen gih ma ri ka par foron tier ae i tapiek, ri ka lala sokeh ke ri ka tarah, "Tekentu kanaka, ier igii i e Kalalik ke God."

⁵⁵ Ifuun e kelefin ri soti tina tapak ma ri ka alim foron tier ae i tapiek. Kelefin ae ri mi ta lo Iesu tina Galili isi lupes u. ⁵⁶ Tuul fifin sabin igii tinaiwa naisan kelefin ae, Maria Makdalin, Maria tina Jems ru e Joses, ke tinaran iun kalalik ke Sebedi.

Ri Luun Pununfo Iesu na Matanfata

Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42

⁵⁷ Nenge kaltu tina Arimatia, asa e Josep, ifuun e minsik kia ma i neng lon berberat na fafausum ke Iesu. Na efef, aunbiing pisihi biil biitom i sup, ⁵⁸ ka la usuf Pailat ke ka sising u isi pununfo Iesu. Ke Pailat ka fas foron tom fapaket isi rin ta ufu usuf Josep. ⁵⁹ Ka kep pununfo Iesu ke ka afit u ini nenge rokap na kaen fuuh. ⁶⁰ Ke ka fakau u na matanfata fuu kia tom ae i tuung ta u na balan fat una luun minet. Ka fabulbulis nenge tara fat kale matanfata ae ke ka la.

⁶¹ Maria Makdalin ru e nenge Maria sabin ru kiiskiis la aiwa fatat isi matanfata ae.

Foron Tom Fapaket ri Parpar kale Matanfata una luun Minet

⁶² Na biing namih, i e Biingen Mangeh, foron laulaumet na pris turan foron Farasi ri ka la turim unaisa Pailat ⁶³ ke ri ka fas u aragii, "Ier, keme ka wolpes nenge orek ken tom gargaranmet ae i use ta u aunbiing i liu biitom. I use ta u le nami na in tuul e biing in apti fis sabin. ⁶⁴ Wuun ufu ti fanu isi rik parpar rokap kale matanfata ae na in tuul e biing, tarama berberat na fafausum kia ri ka la ma ri ka sukuum pes pununfo ke rik fas fanu le ka apti fis tah. Famfabal kiri igii, ik laumet na famfabal ke Iesu ae i use ta u pakanini."

⁶⁵ Pailat ka fas ri aragii, "Gam tel pes ti foron tom fapaket isi rik parpar rokap kale matanfata ae, arae tom na tasum kimi."

⁶⁶ Ke ri ka la ma ri ka babat rakrakai na matanfata ae. Ke ri ka luun nenge fakileng lo. Ri ka fas foron tom fapaket isi rin parpar kale na matanfata ae.

28

Iesu i Apti Fis

Mak 16:1-10; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10

¹ Nami na Biingen Mangeh, na biingbiing saksak na biing famu na wik, Maria Makdalin ru e nenge Maria sabin ru ka la isi par matanfata una luun minet ae.

² Nenge tara gih ka tapiek, wara le nenge angelo ke Kumguui i pu tinbae na kukulii ke ka fabulbulis ufu fat tinawii na matanfata ae ma ka kiis ta mang na olon fat ae. ³ Posong na mata i kilangkilang arae pil ma foron kilkiliis kia i lala pos arae laukaf. ⁴ Foron tom fapaket ae ri parpar kale matanfata, ri ka soke u, ri ka nananar ma ri ka met pelpel.

⁵ Isau le angelo ae ka fas iun fifin ae aragii, "Gong kamu sokeh, ia usum le kamu im isi Iesu ae ri fakulkulik ta u na aupaket.

⁶ Mangmangal mang aga, ka apti fis tah, arae tom i use ta u. Kamu la ma kamuk par falifu ae i borong ta lo. ⁷ Kamun fis sape ke kamuk fas berberat na fafausum

kia aragii, 'Iesu ka apti fis ta tina minet. In famu lo gam una Galili ma gamen tafe u aiwa.' Par u, igii ia ka fas ta kamuh."

⁸ Ke ru ka fis sape tina matanfatae. Ru sokeh, isau le ru fuun ini laes. Ru ka filau isi fas berberat na fafausum kia. ⁹ Fanpil Iesu ka tafe ruh ke ka faorek pes ru aragii, "Biingbiing mang." Ru ka la usuf i, ru ka pose na iun keke ke ru ka lotu unaisa. ¹⁰ Ke Iesu ka fas ru aragii, "Gong kamu sokeh, kamu la ma kamuk fas foron tuaklik le rin la una Galili ma rik tafe iau aiwa."

Famfabal ken foron tom Fapaket ae ri Parpar kale Matanfatae

¹¹ Aunbiing iun fin ae ru toltole sal la biitom, fale tom fapaket ae ri parpar kale matanfatae, ri ka la una Ierusalem ke ri ka fas foron laulaumet na pris ini foron tier ae i tapiiek tah. ¹² Aunbiing foron laulaumet na pris turan foron famfamu ri kiis turim, ri ka put orek turim isi ti sal rin mih lo. Ri ka ta ifuun e pitkalang usuf foron tom fapaket ae ¹³ ke ri ka fas ri aragii, "Gamen fas fanu le, na wor aunbiing gam masun, berberat na fafausum kia ri ka la ma ri ka sukuum pes pununfo. ¹⁴ Male famfamu na matanfuntih in ongen u ma ka diik, ke kemen orek kale gam sing i." ¹⁵ Ke ri ka pose pes pitkalang ae ma ri ka mi lo arae foron laulaumet na pris ri fas ta ri. Ma ususe ae ka sarara na fatpoton fan Iudaia, papang igii.

Iesu i Ta Foim sing Berberat na Fafausum kia

Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23; Aposel 1:6-8

¹⁶ Ke, sangful ini tikii e kalalik na fafausum ke Iesu ri ka la una Galili, una pungpung ae Iesu i fas ta ri le rin la ulo. ¹⁷ Aunbiing ri ka tapiiek, ri ka par u ma ri ka lotu unaisa. Isau le fal lo ri, biil ri unune. ¹⁸ Iesu ka la usuf ri ke ka fas ri aragii, "Foron rakrakai una nagogon tikii bae na kukulii ke aga na piklinbat, God ka ta ta u usuf iau. ¹⁹ Pesu, gamen la una foron funmat tikii ke gamek fausum fanu isi ri sabin rik tapiiek berberat na fafausum kiak. Gamen baptais ri ini asa Tata, ke Kalalik ke Tanwa Kalkaluu. ²⁰ Ke gamek

fausum ri isi rik mi na foron orek tikii ae ia ka fas ta gam ini. Tekentu kanaka, ian kiis fitliu naismi una farfarop na aunbiing."

Rokap na Fafas ulo Iesu Karisito Mak i siit u Orek Famu

Mak, nenge asa sabin e Jon, i siit ta u e buk igii, ma i kalu famu una siit Rokap na Fafas ulo Iesu Karisito. Mak biil i neng lon nenge sangful ini u e kalalik na fafausum ke Iesu, biil. Fale fanu ri wol le Mak i ongen ususe lo Iesu sau sing Pita, ke nami ka siit u. Mak i kiis la tom na Ierusalem ke ka par fale tier sabin ae Iesu i tel ta u. Fale tom tasum ri wol le na Mak 14:51-52, Mak i use fafis u tom.

Namih, ka tapiiek aragii nenge tom falupes ke Pol ru e Barnabas na foim kiruh (par Aposel 12:25).

Mak i sisiit usuf fan Rom isi rin usum na Rokap na Fafas lo Iesu. Na buk igii, i fas ri le rakrakai ke Iesu i laumet ma ka ier sabin isi rin usum le Iesu sau i e Kalalik ke God.

Mak i siit papte ta ifuun e tier an fabitit ae Iesu i fatapieik ta u turan foron tatawin ae i kalsakai ta u. Isau le biil i to siit papte ifuun e fafausum ke Iesu.

Nenge tier sabin ae Mak i siit u, i aragii: Rakrakai ke Iesu i laumet kanaka lo Satan, ma Iesu i e Tom Fafaliu kirer.

Foron tier ae Mak i siit papte ta u i papang sau na Mak 16:8. Mak 16:9-20 nenge kalu keskes i siit u.

Buk ke Mak i aragii:

- 1:1-13 Iesu i types foim kia
- 1:14–9:50 Iesu i foim na Galili
- 10:1-52 Iesu i la una Ierusalem
- 11:1–15:47 Farfarop na wik turan minet ke Iesu
- 16:1-20 Apaptifis ke Iesu

Jon Tom tel Bapitaiso i Fageges Sal *Metiu 3:1-12; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28*

¹ Igii e tanwaran Rokap na Fafas ulo Iesu Karisito, Kalalik ke God.

² Orek ke God ae profet Aisaia i siit ta u i tarah,
“Ian wuun famu tom fafas kiak lo wo,
ae in fageges sal salam.”

1:2: Malakai 3:1   **1:3:** Aisaia 40:3   **1:6:** 2King 1:8
Mak 9:7   **1:15:** Metiu 3:2

³ Kinen tikas i tautau na sunbiil aragii,
“Fageges sal sala Kumguui,
fatortores sal sala.”

⁴ Jon ka tapiiek na falifu foes, ka famam baptais fanu ke ka famam fafas sing ri le rin sokiliis liu kiri ma rik kep bapitaiso, isi God ik pa ufu foron sinang laulau kiri.

⁵ Fanu tina foron maleh tikii na falifu na Iudaia turan fanu tikii tinbae na Ierusalem ri ka la usuf i. Ri ka fapos foron sinang laulau kiri ke Jon ka baptais ri na dan na Ioridan. ⁶ Jon i kilkiliis la ini kaen ae ri tel u ini olon kamel ke ka fis lifa la ini pus ae ri tel u ini punun bulmakau. Ma i ien sukuuw la turan mindu aka. ⁷ Ma ka fafas aragii, “Ier ae in mi pes iau, rakrakai kia i liu kulkulef na rakrakai kiak. Pesu, biil ia tortores isi ifasi ian parau ma iak puk ufu finaun su kia. ⁸ Ia baptais gam ini dan, isau le in baptais gam ini Tanwa Kalkaluu.”

Jon i Baptais Iesu

Metiu 3:13-17; Luk 3:21-22

⁹ Na aunbiing ae, Iesu ka la tina Nasaret na falifu na Galili ma Jon ka baptais u na dan na Ioridan. ¹⁰ Aunbiing Iesu ka apti tina dan, ka par kukulii i sapsapeng la ma Tanwa Kalkaluu ka pu arae nenge bun ulo. ¹¹ Ma kinen tikas ka orek tinbae na kukulii aragii, “O keng Kalalik ae ia ier kanaka isi wo. Ia laes kanaka ini wo.”

Satan i Tof Iesu

Metiu 4:1-11; Luk 4:1-13

¹² Ma fanpil, Tanwa Kalkaluu ka wuun ufu una sunbiil. ¹³ Ka kiis pes ifet e sangful e biing aiwa ma Satan ka tof u. Foron muruw aka sabin tinaiwa, isau le foron angelo ri ka lupes u.

Iesu i Tawi pes ifet e Kalalik na Fafausum *Famu kia*

Metiu 4:12-22; Luk 4:14-15; 5:1-11

¹⁴ Aunbiing ri ka luun ta Jon na felun kamkabet, Iesu ka la una falifu na Galili ma ka famam fafas ini Rokap na Fafas ke God.

¹⁵ Ke Iesu ka tarah, “Aunbiing ka tapiiek tah, matanfuntih ke God ka fatat. Gamen sokiliis liu kimi ma gamek unune na Rokap na Fafas!”

¹⁶ Na aunbiing Iesu i tole bulin dan kawil na Galili, ka par Saimon ru latualik e Enru

1:11: Stat 22:2; BukSong 2:7; Aisaia 42:1; Metiu 12:18;

ru linlin ubiin la na dan, wara le ru un tom ienmaket. ¹⁷ Ke ka tara sing ru aragii, “Kamu mi lo iau isi iak fausum kamu ini sinangun dat fanu.” ¹⁸ Fanpil ru ka la koseng foron ubiin kiruh ke ru ka mi lo Iesu.

¹⁹ Iesu i la ituul sau ke ka par iun kalalik ke Sebedi, Jems ru latualik e Jon. Ru tumtu-marngé foron ubiin kiru la awii na palgan mon. ²⁰ Fanpil Iesu ka tawi pes ruh, ma ru ka kang koseng temruh turan foron tom foim kiri aiwa na mon ke ru ka mi lo.

Iesu i Tel ufu Tanwa Laulau

Luk 4:31-37

²¹ Ri ka la una Kapernaum, ma na Biingen Mangeh, Iesu ka kau una felun lotu ma ka types fausum fanu. ²² Fanu tikii ae ri ongen fafausum kia ri ka bitit, wara le biil i fausum ri arae foron tom fafausum ini nagogon ri fausum ri la, biil. I fausum ri aragii kaltu ae God tom i ta rakrakai usuf i. ²³ Na aunbiing ae, nenge kaltu aiwa na felun lotu ae tanwa laulau i susuef ulo, ka perek aragii, ²⁴ “Iesu tina Nasaret, sani o ier le on tel u ini kemem? O la isi falaulau kemem? Ia usum le wo e seh. O Kaltu Kalkaluu ke God.”

²⁵ Ke Iesu ka fakiing u aragii, “Babat na ngusum ma ok suu koseng kaltu ae!” ²⁶ Tanwa laulau ae ka gule falaulau kaltu ae, ka lala ngangeh ke ka suu koseng u.

²⁷ Ke fanu tikii aiwa ri ka bitit ma ri ka fadiik faliu ini ri aragii, “Sani aragii? Fafausum fuu ae imel e rakrakai lo? Kaltu igii i fakiing foron tanwa laulau ma ri wong tom sing i.” ²⁸ Ma fanpil, ususe lo Iesu ka sarara na foron falifu tikii na Galili.

Iesu i Faliu Fanu Fuun

Metiu 8:14-17; Luk 4:38-41

²⁹ Fanpil, Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka suu tina felun lotu ke ri ka la tura Jems ru e Jon una fel ke Saimon ru e Enru. ³⁰ Tina antu Saimon i borong kiniis ini gogor, ke ri ka fas Iesu ini. ³¹ Iesu ka la usuf i, ka pose na lima ke ka fapti u. Ke sasem ka rop koseng u ke ka types sosok ari.

³² Aunbiing pisiih ka sup ta na efef, fanu ri ka filange fanu tikii ae ri sasem turan fanu tikii ae tanwa laulau i susuef ulo ri

usuf Iesu. ³³ Ke fanu tikii na tara maleh ri ka tapiék turim una matanfel ae. ³⁴ Ke Iesu ka faliu ifuun e fanu ini marmarsan sasem ma ka tel ufu ifuun e tanwa laulau. Isau le biil i somangat isi foron tanwa laulau rin use ti tier, wara le ri usum le i e seh.

Iesu i Fafas na Galili

Luk 4:42-44

³⁵ Na biingbiing saksak, aunbiing pisiih biil biitom i supiek, Iesu ka aptih, ka suu tina fel ma ka la una nenge kiptin biil isi sising. ³⁶ Ke Saimon turan foron tala ri ka im isi. ³⁷ Ma aunbiing ri ka tafe u, ri ka tarah, “Fanu tikii ri famam im isi wo.”

³⁸ Ke Iesu ka tara sing ri aragii, “Kere mang na ti fale maleh fatat, isi iak fafas sabin aiwa. I e wara ae ia ka la uga.” ³⁹ I la na foron falifu tikii na Galili. Ka famam fafas na foron felun lotu kiri ke ka tel ufu foron tanwa laulau.

Iesu i Fafuu nenge Kaltu ae i Sem Lepra

Metiu 8:1-4; Luk 5:12-16

⁴⁰ Nenge kaltu ae i sem lepra ka la, ka ilepul na mata Iesu ma ka sising u aragii, “Male o ier isi, ke ok fafuu* pes iau.”

⁴¹ Iesu ka mais u, ka sawe lima, ka pose lo ke ka tarah, “Ia ier isi. On fuuh!” ⁴² Fanpil lepra ka rop tina pununfo ke ka tapiék fuuh.

⁴³ Ma Iesu ka wuun ufu ke ka fanau u aragii, ⁴⁴ “Ongen u, gong o fas tikas ini sani i tapiék lo wo. Isau le on la ma ok finngas pununfom sing pris ke ok ta fafen kiam usuf God, arae Moses i use ta u isi rik usum le sasem kiam ka rop tah.” ⁴⁵ Isau le kaltu ae ka la bin ke ka fasarara ususe na foron maleh tikii ini sani i tapiék ta lo. I e wara ae Iesu biil mang i to la malal la na matan fanu na ti maleh. Ka kiis sau na foron sunbiil, isau le fanu tina marmarsan falifu ri famam la biitom usuf i.

2

Iesu i Faliu nenge Peo

Metiu 9:1-8; Luk 5:17-26

¹ Fale biing namih, Iesu ka fis sabin una Kapernaum ke fanu fuun ri ka ongen u le Iesu ae mang ta na fel. ² Pesu, ifuun ri ka tapiék aiwa, ma fel ae ka fuun. Awii sabin

1:22: Metiu 7:28,29   **1:39:** Metiu 4:23; 9:35   * **1:40:** Fan Iudaia ri tara le kaltu ae i sem lepra i duh, ma biil ifasi in la na fatpoton fanu.   **1:44:** WokPris 14:1-32

na matanfêl biil mang ti mua. Ma Iesu ka fafas usuf ri. ³ Fale fanu ri ka tapiek ini nenge peo, ma ifet lo ri, ri kep u ini mii sala. ⁴ Isau le, biil ifasi rin kep u usuf Iesu, wara le falifu ifuun ini fanu. Pesu, ri ka fen ubae na olon fel ke ri ka tel nenge solsol tortores bae na olo Iesu, ke ri ka fasiluung peo ae ini mii sala. ⁵ Aunbiing Iesu ka par unune kiri, ka tara sing peo ae aragii, “Keng kalalik, foron sinang laulau kiam, ia ka pa ufu tah.”

⁶ Fale tom fafausum ini nagogon ae ri kiis ta aiwa, ri ka kiis an wol le, ⁷ “Isi sani kaltu igii ka orek arae? I puris God ini orek kia! Biil tikas ifasi in pa ufu sinang laulau, biil. God keskes sau.”

⁸ Fanpil, Iesu, na tanwa ka usum ta na wolwol kiri ke ka tara sing ri aragii, “Isi sani ka mel e matngan wolwol arae na balmi? ⁹ Orek sa i malmuh? Ian tara sing peo igii le, ‘Ia ka pa ufu ta foron sinang laulau kiam’ le ian tarah, ‘Aptih, kep mii salam ma ok la?’ ¹⁰ Ian use u aragii isi gamek usum le Kalalik ken Kaltu imel e rakrakai kia aga na piklinbat una pa ufu foron sinang laulau.” Ke ka tara sing peo ae aragii, ¹¹ “Ia fas o, aptih, kep mii salam ma ok la una fel kiam.” ¹² Kaltu ae ka aptih, ka kep mii sala ke ka suu na matri. Fanu tikii aiwa, ri ka lala bitit ke ri ka sik asa God ma ri ka tarah, “Biil bii kere par ti matngan tier aragii!”

Iesu i Tawi Liwai

Metiu 9:9-13; Luk 5:27-32

¹³ Iesu ka fis sabin una baban dan kawil na Galili. Ke nenge tara gur na fanu ri ka la usuf i ma ka types fausum ri. ¹⁴ Aunbiing i toltole sal la, ka par Liwai* kalalik ke Alfius i kiis ta na felun kep takiis. Ke ka tara sing i aragii, “Mi lo iau.” Liwai ka aptih ke ka mi lo.

¹⁵ Aunbiing Iesu i ien na efef na fel ke Liwai, ifuun e foron tom kep takiis ke foron tom tel sinang laulau ri ien tura Iesu ke berberat na fafausum kia, wara le fanu fuun ri mi lo. ¹⁶ Aunbiing foron tom fafausum ini nagogon, ae ri foron Farasi, ri par Iesu i ienien la turan foron tom kep takiis ke foron tom tel sinang laulau, ri ka diik berberat na fafausum kia aragii, “Isi

sani Iesu ka ien turan foron tom kep takiis ke foron tom tel sinang laulau?”

¹⁷ Iesu ka ongen u ke ka tara sing ri aragii, “Fanu ae biil ri sasem, biil ri la la usuf dokta, biil. Fanu sau ae ri sasem, ri la la usuf dokta. Biil ia la uga isi tawi foron tom tortores, biil. Ia la isi tawi foron tom tel sinang laulau.”

Ri Diik Iesu isi Sinangun Fafel

Metiu 9:14-17; Luk 5:33-39

¹⁸ Nenge aunbiing berberat na fafausum ke Jon Tom tel Bapitaiso turan foron Farasi ri fafel. Fale fanu ri ka la ke ri ka diik Iesu aragii, “Isi sani ke berberat na fafausum ke Jon turan berberat na fafausum ken foron Farasi ri ka fafel, ma berberat na fafausum kiam biil?”

¹⁹ Ke Iesu ka kiliis ri aragii, “Aunbiing kaltu ae i fakekel fuuh i kiis biitom turan foron tala, arafah, ifasi rin fafel? Biil. Wara le kaltu ae i fakekel fuuh i kiis biitom tura ri, ke biil ifasi rin fafel. ²⁰ Isau le aunbiing rin kep ufu kaltu ae i fakekel fuuh koseng ri, ke na biing mang ae rik fafel.

²¹ “Biil tikas i mapmap la ini dangan kaen fuuh na olon kaen tofe, biil. Male in tel u arae, ke dangan kaen fuuh ae in paradadat ke ik tamsih tina kaen tofe ma in tel tamrabat ae ik laumet. ²² Ke biil tikas i to wain fuuh la una pungun dan ae ri tel u ini punun meme tofe, biil. Male in tel u arae, ke wain fuuh ae in rabat punun meme, ke wain fuuh in bereng ke punun meme ae ik laulau. Isau le ri to wain fuuh la tom una palgan punun meme fuuh.”

Fagalte isi Biingen Mangeh

Metiu 12:1-8; Luk 6:1-5

²³ Na nenge Biingen Mangeh, Iesu i soleng foron mok na wit, ke berberat na fafausum kia ae ri la tura, ri ka lus fale kutun wit, ²⁴ ke foron Farasi ri ka tara sing i aragii, “Par u, isi sani ri ka tel matngan sinang ae nagogon i use u le, gong kere tel u na Biingen Mangeh?”

²⁵ Ke Iesu ka kiliis ri aragii, “Biil biitom gam wes ususe na sani Dewit i tel ta u, aunbiing i turan fanu ae ri batme u ri fitol ma biil ti inen ari? ²⁶ Na aunbiing Abiatar i famfam ken foron pris, Dewit i kau una

* **2:14:** Nenge asa Liwai e Metiu   **2:23:** Lo 23:25   **2:26:** WokPris 24:9; 1Samuel 21:1-6

fel ke God ke ka ien foron beret ae ri ka ta ta u arae fafen usuf God, ma ka fen fanu sabin ae ri batme u ini fal. Na nagogon, foron pris sau ifasi rin ien u.”

²⁷ Ke Iesu ka fas ri sabin aragii, “God i fakiis Biingen Mangeh una lupes fanu, biil i fakiis fanu una lupes Biingen Mangeh, biil. ²⁸ Pesu, Kalalik ken Kaltu i e Kumguui sabin na Biingen Mangeh.”

3

Iesu i Faliu nenge Kaltu ae i Met e Lima Metiu 12:9-14; Luk 6:6-11

¹ Nenge aunbiing sabin, Iesu ka kau una felun lotu, ma nenge kaltu aiwa i met e nenge lima. ² Fale fanu aiwa, ri famam im sal una tiu Iesu. Pesu, ri ka lala luun matri lo isi rik par u le in faliu kaltu ae na Biingen Mangeh, le biil. ³ Ke Iesu ka tara sing kaltu ae i met e lima aragii, “Soti aga na famu.”

⁴ Ke ka diik fanu ae aragii, “Sani nagogon kirer i mangte u le keren tel u na Biingen Mangeh? Keren tel rokap na sinang le keren tel sinang laulau? Keren faliu le keren sisiimete?” Isau le biil ri use ti tier.

⁵ Iesu i parpar ri la ke ka kut e bala. I par balri i arae fat, ka mais ri ke ka tara sing kaltu ae aragii, “Sawe limam.” Kaltu ae ka sawe lima ke ka rokap fis. ⁶ Ke foron Farasi ri ka suu tina felun lotu. Ri ka kiis turim turan foron tala Erot ma ri ka types puput isi siimete Iesu.

Tara Gur na Fanu ri Mi lo Iesu

⁷ Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka kang koseng falifu ae ke ri ka la una baban dan kawil na Galili, ma tara gur na fanu tina Galili ri ka mi lo. ⁸ Aunbiing ri ongen sani ae Iesu i tel u, fanu fuun ri ka la usuf i tina foron falifu na Iudaia, Ierusalem, Idumea, tina nenge bulin dan na Ioridan ke tina foron falifu kawil Tair ke Saidon. ⁹ I wara na tara gur na fanu aiwa, ke Iesu ka fas berberat na fafausum kia le rin geges ini ti mon usuf i, isi fanu gong ri sit u. ¹⁰ Iesu ka faliu ta fanu fuun, pesu fanu ae ri sasem ri ka famam sipsip solsol isi rin sigil u. ¹¹ Ma na aunbiing fanu ae imel e tanwa laulau lo ri, ri par pes Iesu la, ri ilepul la na mata ke ri ka ngangeh la

aragii, “O Kalalik ke God!” ¹² Isau le, Iesu i fakiing foron tanwa laulau la le, gong ri use u le i e seh.

Iesu i Tim pes Sangful ini u e Aposel Metiu 10:1-4; Luk 6:12-16

¹³ Iesu ka tatkau na nenge pungpung ke ka tawi pes fanu ae i ier isi ri, ma ri ka la usuf i. ¹⁴ Ke ka tim pes sangful ini u e kalalik na fafausum ae ka foteng ri ini foron aposel. I tim pes ri, isi rin kiis tura ma ik wuun ri isi fafas ini orek ke God, ¹⁵ ma ik mel e rakrakai kiri una tel ufu foron tanwa laulau. ¹⁶ Igii e asan sangful ini u e aposel ae Iesu i tim pes ta ri: Saimon ae Iesu ka foteng u ini Pita, ¹⁷ tura Jems ru latualik e Jon ru un kalalik ke Sebedi, ae Iesu i ta asruh ini Boanerges, kamtinan orek ae le, iun kalalik tina pah. ¹⁸ Ke Enru, Filip, Batolomiu, Metiu, Tomas, Jems kalalik ke Alfius, Tadius, Saimon nenge Silot* ¹⁹ ke Iudas Iskariot ae in ta ufu Iesu una liman tuui.

Ri tara le imel e Tanwa Laulau lo Iesu Metiu 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10

²⁰ Namih, Iesu ka fis una fel, ke nenge gur na fanu ri ka tapiek turim sabin, pesu i turan berberat na fafausum kia biil ifasi rin ien. ²¹ Aunbiing fanu lo, ri ka ongen u arae, ri ka ier isi rin lame pes u ke ri ka tarah, “Ka talos tah.”

²² Ke fale tom fafausum ini nagogon ae ri la ta tina Ierusalem ri ka tara aragii, “Belsebul, laulaumet ken foron tanwa laulau i susuef lo ma ka ta rakrakai sing i una tel ufu foron tanwa laulau.”

²³ Iesu ka tawi pes ri ke ka fas ri ini fale orek fatoftof aragii, “Arafa Satan in tel ufu Satan arae? ²⁴ Male nenge matanfuntih in fapaket fis tom ini, ke matanfuntih ae arafa in rakrakai arae? ²⁵ Male fanu tina nenge matanfel ri fapaket fis tom ini ri, ke fanu tina matanfel ae biil mang rin kiis turim. ²⁶ Ke male Satan in fapaket fis tom ini, ke fanu kia rin tampaek ma matanfuntih kia biil ifasi in ti dolo, biil. In rop sau. ²⁷ Biil tikas ifasi in kau na fel ken nenge rakrakai na kaltu isi ik sukuum foron minmara, male biil i kabet famu kaltu ae. In kabet famu u, ke nami ik suksuum na fel kia.

3:9: Mak 4:1; Luk 5:1-3   * **3:18:** Silot, i nenge uh na fanu ae biil ri ier isi kiis na piklin matanfuntih tina Rom **3:22:** Metiu 9:34; 10:25

²⁸ Tekentu kanaka ia fas gam, God ifasi in pa ufu foron sinang laulau tikii ke foron orek laulau tikii ae fanu ri tel u la. ²⁹ Isau le se i orek laulau ulon Tanwa Kalkaluu, God biil in to pa ufu sinang laulau kia, biil. Sinang laulau kia in kiis fitliu.”

³⁰ Iesu i use u arae, wara le ri tara le, “Imel e tanwa laulau lo.”

Tina Iesu turan foron Tualik

Metiu 12:46-50; Luk 8:19-21

³¹ Namih, tina Iesu turan foron tualik ri ka tapiek. Ri ka soti awii na maleh ke ri ka fawuun isi Iesu. ³² Tara gur na fanu ri kawil ta Iesu ke ri ka fas u aragii, “Ongen u, tinam turan foron tuamlik ae na maleh, ma ri ier isi par o.”

³³ Ke Iesu ka diik aragii, “Se e tinang ke fanse e foron tuaklik?”

³⁴ Ka par fanu ae ri kiis kawil ta u ke ka tarah, “Ongen u, igii e tinang ke foron tuaklik! ³⁵ Se sau i mi na wolwol ke God, i e tuaklik ke feneklik ke tinang.”

4

Orek Fatoftof na Tom Soso

Metiu 13:1-9; Luk 8:4-8

¹ Iesu ka types tel fafausum sabin na baban dan kawil. Gur na fanu ae ri kawil ta u, ri fuun kanaka, pesu ka wof na nenge mon ke ka kiis lo na dan ma fanu tikii tinawii na mas. ² Ke ka fausum ri ini ifuun e tier ini orek fatoftof. Na fafausum kia, ka tarah, ³ “Ongen u! Nenge tom soso i la isi saprai kutun wit. ⁴ Aunbiing i sapsaprai, fal ka luut tole sal ke foron man ri ka wofpiek ma ri ka ting tikii u. ⁵ Fal ka luut na olon fatfat, ae biil i laumet e nanal lo. Ka rarau sape, wara le nanal biil i laumet. ⁶ Isau le aunbiing pisihi i popos, ka pose ri ke ri ka mang, wara le bauli ri biil i laumet. ⁷ Fale kutun wit ka luut na palgan foron finau ae imel e si. Aunbiing finau i kuum, ka kuruung foron wit ae ke biil ri fua. ⁸ Isau le fale kutun wit ka luut na nanal rokap. Ka kuum ke ka fua. Fal ituul e sangful e fua, fal iwon e sangful ke fal ifasi aragii nenge mar e fua.”

⁹ Ke Iesu ka tarah, “Se imel e balbalu, i rokap le in wong ini.”

Wara ae Iesu ka Fafas la ini foron Orek Fatoftof

Metiu 13:10-17; Luk 8:9-10

¹⁰ Namih, aunbiing Iesu keskes mang tinaiwa, ke sangful ini u e kalalik na fafausum kia turan fale fanu, ri ka diik u isi foron orek fatoftof ae. ¹¹ Ke ka tara sing ri aragii, “God ka finngas ta gam ini foron tier ae i kum na matanfuntih kia. Isau le usuf fanu keskes, ia fausum ri ini foron orek fatoftof sau, ¹² isi,

‘rin par ma rik par, isau le biil tom rin par failiim ti tier,
ke rin ongne ma rik ongne, isau le biil tom rin malal,
tarama ri ka fis, ma God ka pa ufu foron sinang laulau kiri!’ ”

¹³ Ke Iesu ka tara sing ri aragii, “Arafah, biil gam malal na orek fatoftof igii? Ke arafa gamen malal arae na ti fale orek fatoftof sabin? ¹⁴ Kutun wit ae kaltu i saprai u, i e orek ke God. ¹⁵ Foron kutun wit ae i luut tole sal, ri arae fanu ae ri ongen orek. Isau le na aunbiing tom ae ri ongen u, Satan ka tapiek ke ka tel ufu orek ae tina balri. ¹⁶ Fal, ri arae kutun wit ae ri luut na olon fatfat, ri ongen orek ke fanpil ri ka somangat pes u ini laes. ¹⁷ Isau le biil ri ti dolo, arae wit ae bauli biil i laumet. Ri luut sape sau, aunbiing ri tafe tatawin ke aunbiing fanu ri ta fangungut sing ri, wara na orek ke God. ¹⁸ Ke fale fanu, ri arae kutun wit ae ri luut na palgan foron finau ae imel e si. Ri ongen orek, ¹⁹ isau le ri mamais kanaka isi foron tier tinaga na piklinbat, ma sinangun ier isi in fuun e minsik i fabal ri, ke sinangun ier isi fale tier sabin ka aung orek ke God, arae finau i rarau kale wit, ke biil ri fua. ²⁰ Ma fal, ri arae kutun wit ae ri luut na rokap na nanal, ri ongen orek ke ri ka somangat pes u. Ri arae wit ae i luun ituul e sangful, le iwon e sangful ke fal ifasi aragii nenge mar e fua.”

Orek Fatoftof na Lam

Luk 8:16-18

²¹ Ke Iesu ka tara sing ri aragii, “Arafah, gam kep fakau lam la ke gam ka luun u la na piklin paket le na piklin luuf? Auuh, biil. Gam luun u la tom na sala. ²² Isi foron sani

ae i kiis mumun ta ik tapiiek na malal, ke sani ae i kiis kum ta ik malmalal. ²³ Se imel e balbalu, i rokap le in wong ini.”

²⁴ Iesu ka fas ri sabin aragii, “Gamen wol papte sani ae gam ka ongen ta u. Matngan fafen arafa gam ta ta u, tara tier le fabiro, God in ta u sabin arae usuf gam, ma in ta in fuun biitom usuf gam. ²⁵ Se ae ka mel ta sing i, rin ta tifal biitom sing i. Isau le se ae biil ti tier sing i, ituul ae sing i, rin tel ufu koseng u.”

Orek Fatoftof na Kutun Wit i Kuum

²⁶ Ke Iesu ka use u sabin aragii, “Matanfuntih ke God ifasi arae nenge kaltu ae i saprai kutun wit na olon nanal. ²⁷ Na wor i borong la ma na siat ka mat la, foron kutun wit ae ka rarau ke ri ka kuum, isau le kaltu ae biil i to usum le ri kuum arafah. ²⁸ Nanal tom i tel kutun wit ka kuum ke nami ka fua. I luun famu kubu, nami ka sia ke ka luun fua. ²⁹ Aunbiing wit ka matuk, ke kaltu ae ka pakat turim u, wara le ka aunbiing mang una lalamok.”

Orek Fatoftof na Kutun Mastet

Metiu 13:31-34; Luk 13:18-19

³⁰ Iesu ka tara sabin aragii, “Sani keren fatof matanfuntih ke God ini, kol matngan orek fatoftof arafa keren tel u? ³¹ Ifasi arae kutun mastet ae i fabiro na foron kutun au tikii ae ri so u na nanal. ³² Isau le aunbiing ri ka so ta u, ka kuum ma ka liu ufu foron au tikii na palgan mok. Ma foron man na mua ri ka tel polpolo ri na piran aka ae imel e malmaluu lo.”

³³ Iesu i use ifuun e orek fatoftof ae i fafasi usuf ri, namin tasum kiri. ³⁴ Foron tier tikii ae i fas ri ini, i use u ini orek fatoftofsau. Isau le aunbiing i keskes mang turan berberat na fafausum kia, ke ik fas ri mang ini kamtinan foron orek fatoftof tikii.

Iesu i Fakiing Kif turan Panaf

Metiu 8:23-27; Luk 8:22-25

³⁵ Na efef tom lo e biing ae, Iesu ka fas berberat na fafausum kia aragii, “Kere mang una nenge bulin dan kawil.” ³⁶ Ke ri ka la koseng tara gur na fanu aiwa ma ri ka wof na mon ae Iesu tinaiwa mang lo,

ke ri tikii ri ka la. Fale mon sabin ri ka la turim tura ri. ³⁷ Nenge tara kif ka aptih ke panaf ka tamket una palgan mon ma fatat ik dom. ³⁸ Iesu tinawii na min mon, i koskosngoi ta na nenge koskosngoi ma ka masun. Berberat na fafausum ri ka famat u, ma ri ka tarah, “Tom fafausum! Arafah, biil o wol lo kerer? Fatat kerek dom!”

³⁹ Iesu ka aptih, ka fakiing kif ma ka fas panaf aragii, “Mangeh! Ma ok siaroh!” Ke ka met e kif ma ka siaroh.

⁴⁰ Ke Iesu ka tara sing berberat na fafausum kia aragii, “Isi sani gam ka lala sokeh? Arafah, biil biitom ti unune kimi?”

⁴¹ Ri ka lala sokeh ma ri ka fadiik faliu ini ri tom aragii, “Kaltu sa igii? Kif turan panaf ru wong sing i!”

5

Iesu i Wuun ufu foron Tanwa Laulau koseng nenge Kaltu

Metiu 8:28-34; Luk 8:26-39

¹ Namih, ri ka masa na nenge bulin dan kawil na nanal ken fan Gerasa. ² Aunbiing Iesu ka wof pu tina mon, nenge kaltu ae tanwa laulau i susuef lo, ka suu tina foron matanfata una luun minet ma ka tafe u. ³ Kaltu ae i borong la na foron matanfata ae ma biil mang ifasi tikas in kabet u, taftawa le ini sen. ⁴ Wara le ri kabet iun lima la ke iun keke la ini sen, isau le in tiifamut sen tom tina iun lima ke ik bayi aen tina iun keke. Biil tikas ifasi in famo u. ⁵ Na foron wor ke na foron siat, i kiis la na foron matanfata ae, ke na foron pungpung. I ngangeh la ma ka kiitkiit fafis pununfo la tom ini fat.

⁶ Aunbiing i par pes Iesu tina tapak, ka filau isi ke ka ilepul na mata. ⁷ Ke ka lala perek aragii, “Iesu, Kalalik ke God Buuii kanaka na mawe! Sani on tel u ini iau? Falimlim ini asa God le biil on to ta fangungut sing iau!” ⁸ Ka use u arae, wara le Iesu ka fas ta u aragii, “Tanwa laulau, suu koseng kaltu igii!”

⁹ Ke Iesu ka diik u aragii, “Se asam?”

Ka kiliis u aragii, “Asang e Legion,* wara le keme fuun.” ¹⁰ Ma ka piispiis Iesu le gong i wuun ufu ri koseng falifu ae.

4:24: Metiu 7:2; Luk 6:38   **4:25:** Metiu 13:12; 25:29; Luk 19:26   **4:29:** Joel 3:13   * **5:9:** Legion kamtina le, gur na tom fapaket ae wewes lo ri ifasi aragii 3,000 una 6,000

¹¹ Nenge tara uh na boh ri suupsuup la na baban nenge pungpung fatat. ¹² Ke foron tanwa laulau ae ri ka sising Iesu aragii, “Wuun ufu kemem una foron boh ae isi kemek susuef ulo ri.” ¹³ Ke Iesu ka somangat ufu ri. Foron tanwa laulau ri ka la koseng kaltu ae, ke ri ka susuef ulon foron boh. Foron boh ae ri ka fasasai puh na nenge bolonfam una dan kawil ke ri ka kong. Wewes tikii na foron boh ae, ifasi aragii iwu e arip.

¹⁴ Foron tom fofonoi na boh ri par sani ae i tapiek tah, ke ri ka fin ma ri ka use u na tara maleh, ke na birbiron maleh. Ma fanu tikii ri ka la ma ri ka par sani ae i tapiek tah. ¹⁵ Aunbiing ri ka tapiek sing Iesu, ri ka par kaltu ae foron tanwa laulau ri susuef ta ulo ka kiis ta mang ini kaen na pununfo ma wolwol kia ka malal tikii tah ke ri tikii ri ka sokeh. ¹⁶ Fanse ae ri par ta u, ri ka fas fanu ini tier ae i tapiek ta lon kaltu ae tanwa laulau i susuef ta ulo. Ke ri ka fas ri sabin ini foron boh. ¹⁷ Ri ka ongen u arae, ke ri ka sising Iesu isi in la koseng falifu kiri.

¹⁸ Aunbiing Iesu ka ier isi wof na mon, kaltu ae Iesu i tel ufu ta tanwa laulau lo, ka piispiis u le in la tura. ¹⁹ Iesu biil i to somangat pes u, isau le ka fas u aragii, “Fis una fel kiam, ma ok fas fanu lo wo ini foron tier laumet ae Kumguui i tel ta u lo wo, ma ini famais kia unaisam.” ²⁰ Ke kaltu ae ka la ma ka types fafas na Dekapolis ini sani ae Iesu i tel ta u lo. Ma fanu tikii ri ka bitit.

Iesu i Faliu fafis nenge Keleflik, ke nenge Fifin ae i Sem Dah

Metiu 9:18-26; Luk 8:40-56

²¹ Iesu ka sopaket dan kawil sabin ini mon una nenge baba. Aunbiing i tinaiwa biitom na baban dan, nenge tara gur na fanu ri ka kawil u. ²² Ke nenge famfamu tina felun lotu, asa e Jairus ka la, ka par Iesu ma ka ilepul na mata. ²³ Ma ka piispiis u aragii, “Fabiro keleflik kiak fatat in met. Kiskam, la ma ok luun limam lo isi ik liu.” ²⁴ Ke Iesu ka la tura.

Nenge tara gur na fanu ri ka mi lo ke ri ka fasisit kale u. ²⁵ Nenge fifin aiwa i sem dah ifasi aragii sangful ini u e bet. ²⁶ Fifin ae ka kalsakai ta piran fangungut na liman ifuun e dokta, ma ka farop tikii ta pitkalang

kia, isi in liu, isau le sasem kia ka laulaumet la bin. ²⁷ Ka ongen ta ususe lo Iesu, pesu ka sipsip solsol na fatpoton gur ae tina mi Iesu ma ka sigil dolon kaen kia. ²⁸ Wara le i wol aragii, “Male ian sigil dolon kaen kia sau, ke ian liu.” ²⁹ Ka sigil dolon kaen ke Iesu, ma na aunbiing tom ae, dah ka mas ke ka usum le sasem kia ka rop.

³⁰ Fanpil, Iesu ka usum mang le, fale rakrakai tina pununfo ka mangmangal koseng u. Ka giliim fis na fatpoton gur ae, ma ka diik aragii, “Se i sigil kaen kiak?”

³¹ Ke berberat na fafausum kia ri ka kiliis u aragii, “O par tara gur na fanu ri kawil o. Arafa o ka diik le, ‘Se i sigil iau?’ ”

³² Isau le Iesu ka gilgiliim la biitom isi se i sigil ta u. ³³ Fifin ae i usum na sani i tapiek ta lo, ka sokeh ma ka nananar, ke ka ilepul na mata Iesu, ma ka fas u ini foron tier tikii. ³⁴ Ke Iesu ka tara sing i aragii, “Keng keleflik, unune kiam tom ka faliu ta wo. La ini siaroh, sasem kiam ka rop tah.”

³⁵ Aunbiing Iesu i ororek la biitom, fale fanu ri ka la tina fel ke Jairus, famfamu tina felun lotu, ke ri ka tarah, “Kem keleflik ka met tah. Gong mang o fatel Tom Fafausum.”

³⁶ Isau le Iesu biil i wong sing ri, ka fas Jairus aragii, “Gong o sokeh. On unune sau.”

³⁷ Biil i somangat isi tikas in mi lo, Pita sau ke Jems ru latualik e Jon rituul mi lo. ³⁸ Aunbiing ri ka tapiek na fel ke Jairus, Iesu ka par maleh i rigorigo, ma ka ongen fanu ri famam luluen. ³⁹ Ka kau ke ka tara sing ri aragii, “Isi sani maleh ka rigorigo ma fanu ri ka luluen? Keleflik ae biil i to met, i masun sau.” ⁴⁰ Isau le ri ka yongne u.

Ka fasuu fanu tikii, ke ka tel pes taman keleflik ae ru e tina turan berberat na fafausum sau ae ri mi ta lo. Ri ka kau tura una falifu keleflik ae i borong lo. ⁴¹ Ka pose na lima ke ka tara sing i aragii, “Talita koum!” Kamtinan orek ae i aragii, “Lik, ia fas o, aptih!” ⁴² Fanpil keleflik ae ka sotih ke ka la. Ma fanu ae ri par ta sani i tapiek, ri ka lala bitit. Keleflik ae, i sangful ini u e bet kia. ⁴³ Ke Iesu ka fakiing ri le gong ri fas tikas ini sani ae i tapiek tah, ke ka fas ri sabin isi rin fen keleflik ae.

6

*Fan Nasaret biil ri unune lo Iesu
Metiu 13:53-58; Luk 4:16-30*

¹ Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka la tinaiwa, ma ri ka tapiiek na Nasaret na maleh tutus kia. ² Ma na Biingen Mangeh, ka types fausum fanu na felun lotu ma fanu fuun ae ri ongen u ri ka lala bitit ke ri ka tarah, “Kaltu igii i kep u tinga e foron tier igii? Matngan tasum arafa ri ta ta u sing i, pesu ka fasi in fatapiiek foron tier an fabitit igii?” ³ I nenge tom tel fel sau. Ma i kalalik ke Maria, foron tualik e Jems, Josep, Iudas ke Saimon. Ma foron fenelik igii sau naisrer.” Pesu ka laulau e balri ini.

⁴ Iesu ka fas ri aragii, “Nenge profet ri bulat la lo na fale maleh keskes, isau le fanu na maleh tutus kia, foron sikinting lo turan fanu sabin na matanfel kia, biil ri bulat la lo.” ⁵ Iesu biil mang ifasi in fatapiiek ti foron tier an fabitit aiwa, isau le ka luun lima sau na olon fale fanu ae ri sasem ma ka faliu ri. ⁶ Ma ka bitit le biil ti unune kiri.

Iesu i Wuun ufu Sangful ini u e Kalalik na Fafausum kia

Metiu 10:5-15; Luk 9:1-6

Namih, Iesu ka la una foron maleh temtem tikii ke ka famam fausum fanu.

⁷ Ka kam pes sangful ini u e kalalik na fafausum kia, ka ta rakrakai usuf ri una tel ufu foron tanwa laulau, ma ka wuun ri tem u tem u.

⁸ Ma ka fas ri aragii, “Gong gam kep ti tier na ninla kimi, gamen kep ti buk sau una la. Gong gam kep ti inen, gong gam kep ti sara ke gong gam pus kale ti pitkalang na kaen kimi. ⁹ Gamen la sau ini foron su na kekmi, isau le gong gam kep ti kilkiliis kimi.” ¹⁰ Iesu ka fas ri sabin aragii, “Aunbiing gam kau na ti fel, gamen kiis tom aiwa papang na aunbiing gamen kang koseng maleh ae. ¹¹ Male fanu tina nenge maleh biil ri somangat pes gam ke biil ri ongen orek kimi, aunbiing gam la koseng maleh ae, gamen pakte ufu piyiif tina kekmi, isi ik arae fakileng usuf ri le ri kiis na piklin ngaliaf ke God.”

¹² Ke ri ka la ma ri ka fafas usuf fanu isi rin kiliis liu. ¹³ Ri tel ufu ifuun e tanwa

laulau, ke ri ka saba wel lon fanu fuun ae ri sasem ma ri ka liu.

*Erot i wol le Iesu i e Jon Tom tel Bapitaiso
Metiu 14:1-2; Luk 9:7-9*

¹⁴ King Erot ka ongen foron ususe lo Iesu, wara le fanu tikii ri ka usum ta lo Iesu. Fale fanu ri use u le, “I e Jon Tom tel Bapitaiso sau ae ka liu fis sabin, pesu ka mel e rakrakai kia una fatapiiek foron tier an fabitit.”

¹⁵ Fale fanu sabin ri ka use u le, “I e Elaija.” Ma fal sabin ri ka tara le, “I nenge profet arae foron profet tinpakanini.”

¹⁶ Aunbiing Erot ka ongen foron orek arae lo Iesu, ka tarah, “Jon ae ia ka bus ufu ta paklu, ka liu fis sabin!”

Pakanini Erot i bus ufu ta paklu Jon Tom tel Bapitaiso

Metiu 14:3-12

¹⁷⁻¹⁸ Pakanini Erot tom i wuun ta foron tom fapaket isi luse Jon. Ri ka kabet u ma ri ka fakau u na felun kamkabet, wara le Jon i tara sing i aragii, “Biil i tortores arae o ka telpes Erodiias, antu tuamlik.” Jon i use u arae, wara le Erot ka tel pes antu Filip, tualik. ¹⁹ Erodiias i ememse Jon, pesu ka ier le rin siimete u, wara le i sir matruh kunan fakekel kiruh. Isau le Erot biil i somangat ini wolwol ke Erodiias, ²⁰ wara le Erot i usum le Jon i nenge tom tortores ma i nenge kalkaluu na kaltu, pesu ka mel e sokeh kia lo. Ke ka tikale ri le gong ri siimete u. Aunbiing Erot i ongen foron orek la ke Jon, biil tom i malal la ulo isau le i laes la tom le in ongen u.

²¹ Isau le na biingen pang ke Erot, Erodiias ka wolpes nenge sal una siimete Jon. Erot ka tel nenge tara inen ke ka sising foron famfamu na matanfuntih kia turan foron famfamu ken foron tom fapaket ke foron laulaumet ken fan Galili, isi rin ien tura. ²² Aunbiing ri ienien la, keleflik ke Erodiias ka kau ma ka guui na matan foron ses tikii. Erot turan foron ses tikii ae ri ien turim, ri ka laes ini matngan guui kia.

Pesu, king ka fas keleflik ae aragii, “Sani on sising iau isi, ke ian ta u usuf o.” ²³ Ke ka falimlim usuf i aragii, “Matngan sani o sising isi, ian ta u usuf o, taftawa le i

laumet kanaka ma ifasi ini nenge baban matanfuntih kiak, ian ta u.”

²⁴ Keleflik ae ka suuh ke ka diik tina aragii, “Sani ian sising u isi?”

Ke tina ka kiliis u aragii, “On sising u isi paklu Jon Tom tel Bapitaiso.”

²⁵ Fanpil, ka sangar fis usuf king ma ka fas u aragii, “Igii tom on ta paklu Jon Tom tel Bapitaiso usuf iau na ti pelet.”

²⁶ King ka lala purngis e bala, isau le wara na falimlim kia ke na foron ses ae ri ka ongen ta orek ae i use ta u, pesu biil ifasi in ongen ufu sising kia. ²⁷ Fanpil ka wuun ufu nenge tom fapaket ini rakrakai na orek isi in fis ini paklu Jon Tom tel Bapitaiso. Tom fapaket ae ka la una felun kamkabet ke ka bus ufu paklu Jon. ²⁸ Ka kep fafis u na nenge pelet, ka ta u usuf keleflik ae, ke keleflik ae ka ta u usuf tina. ²⁹ Aunbiing berberat na fafausum ke Jon ri ongen u, ri ka la, ri ka kep pununfo ma ri ka luun u na nenge matanfata una luun minet.

Iesu i Fen Ilim e Arip e Fanu

Metiu 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-14

³⁰ Foron aposel ri ka fis unaisa Iesu ke ri ka fas u ini foron tier tikii ae ri tel ta u ke ae ri fausum ta fanu ini. ³¹ Fanu fuun ri famam fapakiliis unaisri, pesu Iesu turan berberat na fafausum kia biil ti aunbiing kiri una ien. Iesu ka fas berberat na fafausum aragii, “Gam sau turang, keren la una ti kiptin biil isi gamek mamlik mangeh.”

³² Ke ri keskes ri ka wof na nenge mon ma ri ka la una nenge sunbiil. ³³ Isau le fanu fuun ae ri par ta ri sawe, ri iliim Iesu turan berberat na fafausum kia. Ke ri ka filau tina foron maleh tikii ma ri ka tapiek famu na falifu ae rin masa lo. ³⁴ Aunbiing ri ka masah, Iesu ka par tara gur na fanu ma ka mais ri, wara le ri arae foron sipsip ae biil ti tom fofonoi kiri. Ke ka tipes fausum ri ini ifuun e tier.

³⁵ Ka efef mang, ke berberat na fafausum kia ri ka la usuf i ma ri ka fas u aragii, “Kiptin biil sau igii ma ka efef laulau tah.

³⁶ Wuun ufu fanu mang una foron fel ke una foron maleh fatat, isi rik fiil inen ari.”

³⁷ Isau le ka kiliis ri aragii, “Gam fen ri ini ti inen.”

Ke ri ka fas u aragii, “O ier le kemen la ma kemek fiil ti foron beret ari? In wu tom ngan e mar e dinaria* in fasi una fiil beret ari!”

³⁸ Ke Iesu ka diik ri aragii, “Ifis e beret ae sing gam? Gam la ma gamek par.”

Aunbiing ri ka usum tah, ri ka fas Iesu aragii, “Ilim e beret ma ka u e kok.”

³⁹ Ke Iesu ka fas berberat na fafausum kia le rin fakiis fanu na foron uh na olon fih makmakrau aiwa. ⁴⁰ Ke ri ka kiis na foron uh, fal nenge mar, ke fal ilim e sangful e fanu. ⁴¹ Ke Iesu ka kep ilim e beret turan iwu e kok ae, ka tar una kukulii ma ka fotrokap usuf God ke ka sibik foron beret ae. Nami ka ta u usuf berberat na fafausum kia isi rin tulus fanu ini. Ka tulus ri tikii sabin ini iun kok. ⁴² Ri tikii ri ien ke ri ka mas. ⁴³ Namih, berberat na fafausum ri ka siing fafuun nenge sangful ini u e kes ini foron tigan beret turan kok. ⁴⁴ Wewes lon fanu tamat ae ri ien, ifasi aragii ilim e arip.

Iesu i La na Olon Dan

Metiu 14:22-33; Jon 6:15-21

⁴⁵ Fanpil Iesu ka wuun famu berberat na fafausum kia isi rin wof na mon una Betsaida ae na nenge bulin dan kawil. Ma ka kiis fis isi in wuun sarara fanu ae. ⁴⁶ Aunbiing ka wuun ufu ta ri, ka tatkau una nenge pungpung isi sising.

⁴⁷ Ka efef worwor mang ma mon tinawii mang ta na fatpoton dan kawil, ma i keskes mang tinaiwa na mas. ⁴⁸ Iesu i par u le i ngangaten kanaka ulon berberat na fafausum kia isi rin awes, wara le kif i pipiis tina famu lo ri. Ma na piklin ien, ka la na olon dan kawil usuf ri ma fatat ik liu ufu ri. ⁴⁹ Isau le aunbiing ri ka par u i la na olon dan, ri ka wol le kinit. Ke ri ka ngangeh, ⁵⁰ wara le ri tikii ri par u ma ri ka lala sokeh.

Fanpil Iesu ka tara sing ri aragii, “In rorokiis e balmi! Iau sau igii. Gong gam sokeh.” ⁵¹ Ke ka wof na mon unaisri ma kif ka met. Ri ka lala bitit, ⁵² wara le biil ri malal rokap na fakileng ae Iesu i fatapiek ta u na beret ke na kok. Balri i sorokai.

6:34: Namba 27:17; 1King 22:17; 2Stori 18:16; Esekiel 34:5; Metiu 9:36 * **6:37:** Nenge dinaria, ifasi ini fifil ken nenge tom foim na itikii e biing

*Iesu i Faliu ifuun e Sasem na Genesaret
Metiu 14:34-36*

⁵³ Aunbiing ri ka sopaket ta dan kawil, ri ka famasa mon kiri na Genesaret. ⁵⁴ Ma aunbiing sau ri pu tina mon, fanu ri ka iliim Iesu. ⁵⁵ Ke ri ka filau una foron maleh tikii na falifu ae. Ma aunbiing ri ongen u le Iesu ae na nenge maleh fatat, ri ka kep foron sasem ini foron salri una maleh ae. ⁵⁶ Na foron maleh, na foron nanal na fel ke na birbiron maleh ae Iesu i la ulo, fanu ri faborong foron sasem na foron salan la turim. Foron sasem ae ri ka sising Iesu sau isi rik sigil sun kaen kia, ma ri tikii ae ri sigil u, ri ka liu.

7

*Ri Fapu Orek ke God
Metiu 15:1-9*

¹ Foron Farasi turan fale tom fafausum ini nagogon ae ri pu tinbae na Jerusalem, ri ka la turim unaisa Iesu. ² Ke ri ka par fale berberat na fafausum ke Iesu ri ien sau ini duh, biil ri sofolim tah. ³ Foron Farasi turan fan Iudaia tikii ri mi la tom na fafausum ken foron tubutamat ri, biil rin ien male biil ri sofolim. ⁴ Aunbiing ri fis la tina salan fifiil, rin sofolim tom ke nami rik ien. Ri mi la tom na ifuun e matngan fafausum kiri aragii: Rin gorse foron kap, foron sospen ke foron ketel.

⁵ Foron Farasi turan foron tom fafausum ini nagogon ri ka diik Iesu aragii, “Isi sani ke berberat na fafausum kiam biil ri to mi na foron fafausum ken foron tubutamat kerer? Ri ien sau ini limri ae i duh.”

⁶ Iesu ka kiliis ri aragii, “Profet Aisaia i orek tekentu tom, aunbiing i orek famu ta ulo gam foron tom gargaranmet, arae tom i siit ta u aragii, ‘Fanu igii ri bulat lo iau sau ini ngusri, isau le balri i tapak koseng iau.’

⁷ Ri lotu foes la sau unaisang, wara le ri fausum fanu la tom ini nagogon foes ken fanu.’

⁸ Gam ka la koseng ta foron nagogon ke God ma gam ka mi mang namin foron fafausum sau ken fanu.”

⁹ Ke Iesu ka fas ri sabin aragii, “Gam usum rokap tom na sinangun ongen ufu

nagogon ke God isi gamek kep papte fafausum kimi tom. ¹⁰ Moses i use u aragii, ‘On bulat lo tamam ru e tinam,’ ke ka use u sabin aragii, ‘Male tikas i nes tama le tina, rin siimete u.’ ¹¹ Isau le gam use u la aragii, in rokap male tikas in tara sing tama le tina aragii, ‘Tier ae le ian ta u sing kamuh, ia ka kale ta u le ian ta u usuf God.’ ¹² Ke gam ka tikale u isi biil mang in lupes tama le tina. ¹³ Male gam tel u arae, ke gam fapu orek ke God ma gam ka mi sau na foron fafausum ae gam kep ta u sing foron tubutamat gam. Ma ifuun tom e tier aragii gam tel u la.”

Foron Sinang ae i Fadu Fanu la na Mata God

Metiu 15:10-20

¹⁴ Iesu ka kam gur na fanu sabin ae unaisa ke ka fas ri aragii, “Gam tikii, gamen ongen iau ma gamek malal na orek kiak. ¹⁵⁻¹⁶ Biil ti tier ae nenge kaltu i kiim u, in fadu u na mata God, biil. Tier ae kaltu i fasuu u tina wolwol kia, in fadu u na mata God.”*

¹⁷ Na aunbiing ka kang koseng gur na fanu ae ma ka kau na fel, berberat na fafausum kia ri ka diik u isi foron orek fatoftof ae i use ta u. ¹⁸ Ke Iesu ka tara sabin aragii, “Paklu gam i kutkut biitom? Arafah, biil gam usum le, tier ae kaltu i kiim u biil in fadu u na mata God? ¹⁹ Wara le biil i kau na wolwol kia, i kau sau una bala ke nami ka suu tina pununfo.” Aunbiing Iesu i use u arae, i famalal u le foron inen tikii i fuu na mata God.

²⁰ Ka use u biitom aragii, “Sani sau ae i suu tina wolwol ken nenge kaltu, i fadu u la na mata God. ²¹ Wara le foron matngan sinang aragii i suu la tina wolwol ken nenge kaltu: Wolwol laulau, sinangun tamfaes, sinangun suk-sukuum, sinangun sisiimete ke sinangun puur, ²² sinangun akalemok, sinangun falaulau fanu, sinangun famfabal, sinangun mi na wolwol laulau na pununfo, sinangun ram, sinangun orek laulau ulon fal, sinangun falaumet wo tom ke sinangun talos. ²³ Foron sinang laulau tikii igii, ri tapiek tina wolwol ken fanu ke ka fadu ri la na mata God.”

7:6: Aisaia 29:13   **7:10:** KisimBek 20:12; Lo 5:16; KisimBek 21:17; WokPris 20:9   * **7:15-16:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le fale orek biitom na rina igii, i aragii: *Se imel e balbalu, i rokap le in wong ini.*

Unune ken nenge Fafnan Fonisia

Metiu 15:21-28

²⁴ Ke Iesu ka apti tina maleh ae ma ka tapiiek na falifu na Tair. Ka kau na nenge fel ma biil i ier le tikas in usum lo le i ae na palgan fel, isau le biil tom ifasi le in mumun. ²⁵ Nenge fifin, keleflik kia tanwa laulau i susuef ulo. Aunbiing ka ongen u le Iesu ae na fel, fanpil ka la ma ka ilepul na mata. ²⁶ Fifin ae biil i fafnan Iudaia, i fafnan Fonisia tina nanal na Siria. Ka sising Iesu le in tel ufu tanwa laulau koseng keleflik kia.

²⁷ Isau le Iesu ka fas u aragii, “Tier famu, rin fen famas berberat ta bii. Biil i tortores le rin kep inen an berberat ma rik lin u an birbiron puul.”

²⁸ Fifin ae ka kiliis u aragii, “I tekentu, Kumguui, isau le birbiron puul sabin ae na piklin luuf una ien, ri ien foron peksen inen la an berberat.”

²⁹ Ke Iesu ka fas fifin ae aragii, “Wara le o kiliis fakasi orek kiak, la mang, tanwa laulau ka suu ta koseng kem keleflik.”

³⁰ Aunbiing fifin ae ka fis una fel kia, ka par ke keleflik i borong na sala ma tanwa laulau ka suu ta koseng u.

Iesu i Faliu nenge Kaltu ae i Baut ma biil i Orek Rokap la

³¹ Iesu ka la tina Tair ke ka soleng maleh na Saidon ke ka tapiiek na dan kawil na Galili, na baba na nanal na Dekapolis. ³² Ma nenge kaltu tinaiwa i baut ke biil i orek rokap la. Fale fanu ri ka tangne u usuf Iesu ke ri ka sising Iesu le in luun lima na olo. ³³ Iesu ka tangne u koseng gur na fanu ae ke ka fakau iun katngan lima na iun balbalu. Ka ubis ke ka sigil kermen kaltu ae. ³⁴ Ke ka par una kukulii, ka mangeh ma ka tara sing i aragii, “Efata!” Kamtinan orek le, “Sapeng!” ³⁵ Ke ka malal e balbalu, ka malalah e kerme ma fanpil ka orek rokap.

³⁶ Iesu ka tikale fanu aiwa le gong ri fas tikas ini tier ae. Isau le aunbiing i tikale ri la, ri ka lala fasarara ususe mang tom lo, usuf fanu. ³⁷ Ma ri ka lala bitit ke ri ka tarah, “Iesu i tel fakasi foron tier tikii. I tel foron baut ke ri ka wong ke foron tabilikut ri ka orek.”

8:11: Luk 11:16   8:12: Luk 11:29

8

Iesu i Fen Ifet e Arip e Fanu

Metiu 15:32-39

¹ Na foron biing tom ae, nenge tara gur na fanu ri ka la turim sabin. Ma aunbiing biil mang ti inen ari, Iesu ka kam pes berberat na fafausum kia unaisa ke ka fas ri aragii, ² “Ia mais kanaka fanu igii, wara le ri ka kiis pes ta ituul e biing naisang ma biil mang ti inen ari. ³ Male ian wuun sarara ri una foron maleh temtem tikii kiri ini fitol, ke in taltal e matri tole sal, wara le fal, foron maleh kiri i tapak.”

⁴ Berberat na fafausum kia ri ka tara sing i aragii, “Kiptin biil sau igii, fia keren kep ti beret wah, isi ik fasi una fen ri tikii?”

⁵ Ke Iesu ka diik ri aragii, “Ifis e beret ae sing gam?”

Ri ka kiliis u le, “Ifit.”

⁶ Ke ka fas fanu ae isi rin kiis na nanal. Ka kep ifit e beret ae, ka fotrokap lo usuf God, ka sibik u ke ka ta u usuf berberat na fafausum kia isi rin tulus fanu ini. Ke berberat na fafausum kia ri ka tel u arae i use ta u. ⁷ Imel e fale birbiro kok sabin tinaiwa. Ka fotrokap sabin usuf God isi ke ka fas berberat na fafausum kia isi rin tulus fanu ini. ⁸ Ri ien ma ri ka mas. Ke berberat na fafausum kia ri ka siing fafuun ifit e kes ini foron tigan inen ae ri mas tiga. ⁹ Wewes lon fanu tamat tikii aiwa, ifasi aragii ifet e arip. Aunbiing ri ka ien tikii, ke Iesu ka wuun sarara ri. ¹⁰ Ka wof na mon turan berberat na fafausum kia ma ri ka la una falifu na Dalmanuta.

Foron Farasi ri Fas Iesu isi in Fatapiiek ti Fakileng

Metiu 12:38-42; 16:1-4

¹¹ Foron Farasi ri ka tapiiek ke ri ka types fapue tura Iesu. Ri ier isi tof u, ke ri ka fas u isi in fatapiiek ti fakileng tinbae na kukulii. ¹² Iesu ka mangeh ma ka tarah, “Sani e wara ae fanu na ulul igii ri ka ier isi rin par ti fakileng? Tekentu kanaka ia fas gam, biil tom ti fakileng in tapiiek usuf gam.” ¹³ Ke ka la koseng ri, ka wof fis na mon ma ka sopaket dan kawil una nenge buli.

Fafanau isi Is ken foron Farasi ke Is ke Erot
Metiu 16:5-12

¹⁴ Berberat na fafausum ri ruruu le rin kep ti fale beret, ri kep itikii tutus sau e beret tura ri na mon. ¹⁵ Ke Iesu ka fanau ri aragii, “Gamen tumarang! Gamen fofonoi lo gam koseng is ken foron Farasi ke is ke Erot.”

¹⁶ Ri ongen u arae ke ri ka ngurke orek ae na fatpoto ri tom, aragii, “I use u arae, wara le biil ti beret arer.”

¹⁷ Iesu ka usum ta na sani ri ngurke u, pesu ka diik ri aragii, “Isi sani gam ka use u le biil ti beret? Arafah, biil biitom gam iliim u ke biil biitom gam malal lo? Kol balmi i sorokai? ¹⁸ Imel e matmi, isau le biil ifasi gamen par ini. Ke imel e balbalu gam, isau le biil ifasi gamen wong ini. Gam wolpes u, ¹⁹ aunbiing ia sibik ta ilim e beret usuf ilim e arip e fanu. Ifis e kes gam fafuun u ini foron tigan beret ae fanu ri mas tiga?”

Ri ka kiliis u le, “Sangful ini u.”

²⁰ Ke ka diik ri sabin aragii, “Ke aunbiing ia sibik ta ifit e beret usuf ifet e arip e fanu, ifis e kes gam fafuun u ini foron tigan beret ae fanu ri mas tiga?”

Ke ri ka kiliis u le, “Ifit.”

²¹ Ke ka diik ri aragii, “Arafah, biil biitom gam malal?”

Iesu i Farokap Matan nenge Kut na Betsaida

²² Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka tapiiek na Betsaida. Ke fale fanu ri ka tangne nenge kut usuf i ma ri ka sising u isi in sigil iun mata. ²³ Ka pose na liman kut ae ke ka tangne ufu tina maleh ae. Aunbiing ka ubis ta matan kaltu ae, ka luun iun lima na iun mata ke ka diik u aragii, “O ka par ti tier?”

²⁴ Ke kaltu ae ka sake paklu, ke ka tarah, “Ia par fanu, ma ri par arae foron au ri la.”

²⁵ Ke Iesu ka luun iun lima sabin na iun matan kut ae. Ke ru ka sapeng fis ke ka par fakasi foron tier tikii. ²⁶ Iesu ka wuun ufu una fel kia ke ka fas u aragii, “Gong o soleng maleh ae.”

Pita i Famalal u le Iesu i e Mesaia Metiu 16:13-20; Luk 9:18-21

²⁷ Ke Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka la una foron maleh fatat isi Sisaria

Filipai. Aunbiing ri toltole sal la, ka diik ri le, “Fanu ri tara le iau e seh?”

²⁸ Ri ka kiliis u aragii, “Fal ri tara le wo Jon Tom tel Bapitaiso, fal ri tara le wo Elaija ke fal ri ka tara le wo neng lon foron profet.”

²⁹ Ke ka diik ri sabin aragii, “Ma arafa lo gam, gam tara le iau e seh?”

Pita ka kiliis u aragii, “O e Mesaia.*”

³⁰ Ke Iesu ka fakiing ri le gong ri fas tikas ini.

Iesu i Oreok Famu isi Minet kia Metiu 16:21-28; Luk 9:22-27

³¹ Namih, Iesu ka types fausum berberat na fafausum kia aragii, “Kalalik ken Kaltu in kalsakai in fuun tom e tatawin. Ma foron famfamu, foron laulaumet na pris turan foron tom fafausum ini nagogon rin ta pokta ri ulo. Fanu rin siimete u, ma nami na in tuul e biing ik apti fis sabin.” ³² I famalal fakasi tom e orek kia, pesu Pita ka lame pes u una baba ke ka fakiing u le gong i orek arae.

³³ Iesu ka giliim ke ka par berberat na fafausum kia ke ka fakiing Pita aragii, “Satan! Fin koseng iau! Wara le biil o mi na wolwol ke God. O mi sau na wolwol ken fanu.”

³⁴ Ke Iesu ka tawi turim gur na fanu ae turan berberat na fafausum kia unaisa ke ka fas ri aragii, “Male tikas i ier le in mi lo iau, in wol ufu tom ma ik kusep aupaket kia ke ik mi lo iau. ³⁵ Wara le se i gong kale liu kia, in mangmangal koseng u, isau le se i sok ufu liu kia i wara lo iau ke Rokap na Fafas, in liu. ³⁶ Male tikas i kep tikii foron tier tina piklinbat, isau le ka falaulau liu kia, ke in farokap u arafah? ³⁷ Ke in ta sani una fiil kiliis liu kia? ³⁸ Fanu na ulul igii, ri fanu laulau ma ri la koseng God arae nenge fifin i lin antu ma ka telpes nenge kaltu sabin. Male tikas na ulul igii i matlawen isi fapos iau ke foron orek kiak, Kalalik ken Kaltu sabin in matlawen lo, aunbiing in tapiiek ini memeh ke Tama turan foron angelo kalkaluu.”

8:15: Luk 12:1   **8:18:** Jeremia 5:21; Esekiel 12:2; Mak 4:12   **8:28:** Mak 6:14,15; Luk 9:7,8   **8:29:** Jon 6:68,69

* **8:29:** Mesaia na orek Ibru ma Karisito na orek Grik. Ma kamtina le, kaltu ae ri to wel na olo una fakileng u le ri ka tus pes ta u.   **8:34:** Metiu 10:38; Luk 14:27   **8:35:** Metiu 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25

9

¹ Ke ka fas ri aragii, “Tekentu kanaka ia fas gam, fal lo gam igii gam ti la, biil biitom rin met, ke rik par matanfuntih ke God in tapiék ini rakrakai.”

Pununfo Iesu i Sokiliis

Metiu 17:1-13; Luk 9:28-36

² Iwon e biing namih, Iesu ka lame pes Pita, Jems ke Jon ma rifet ka tatkau keskes na nenge tara pungpung. Aiwa, rituul ka par pununfo ka sokiliis. ³ Ma kililiis kia ka lala pos ma ka kilangkilang. Biil tikas tinaga na piklinbat ifasi in gorse ti kaen ma ik pos arae. ⁴ Tuul kalalik na fafausum ae, rituul ka par Elaija ru e Moses ru ka tipiek ma ru ka orek tura Iesu.

⁵⁻⁶ Ke tuul kalalik na fafausum ae, rituul ka lala sokeh ma Pita biil mang i usum le sani in use u, pesu ka su tara sau sing Iesu aragii, “Tom fafausum, i rokap le kerer mang agawa. Kemtuulen tel in tuul e palpalbuang, neng kiam, neng ke Moses ke neng ke Elaija.”

⁷ Namih, nenge laukaf ka tapiék ke ka afit ri. Ma kinen tikas ka orek tina laukaf aragii, “Igi e keng kalalik ae ia ier kanaka isi. Gamen wong sing i.”

⁸ Aunbiing rituul ka par sabin, fanpil biil mang rituul par tikas, Iesu keskes mang tinaiwa naisa rituul.

⁹ Namih, aunbiing rifet pupu la tinbae na pungpung, Iesu ka fakiing rituul aragii, “Gong gamtuul fas tikas ini sani gamtuul par ta u, papang na aunbiing Kalalik ken Kaltu in apti fis tina minet.”

¹⁰ Rituul ka im isi kamtinan orek ae ke rituul ka fadiik fis ini rituul tom aragii, “Sani e kamtina e apti fis tina minet?”

¹¹ Ke rituul ka diik Iesu aragii, “Isi sani foron tom fafausum ini nagogon ri ka use u le Elaija in tapiék famu lo Mesaia?”

¹² Ka kiliis rituul aragii, “Tekentu tom le, Elaija in tapiék famu ma ik fatortores fafis foron tier tikii. Isau le, isi sa ke ri ka siit ta u na Buk na Gogoh le Kalalik ken Kaltu in kalsakai in fuun e fangungut ma rik fakawe ufu? ¹³ Ia fas gamtuul, Elaija ka tapiék tah ma fanu ri ka tel ta sinang laulau

ulo namin wolwol kiri, arae tom ri siit ta u na Buk na Gogoh ulo.”

Iesu i Tel ufu nenge Tanwa Laulau koseng nenge Kalalik

Metiu 17:14-21; Luk 9:37-43

¹⁴ Aunbiing Iesu turan tuul kalalik na fafausum kia rifet ka pu unaisan fale berberat na fafausum, rifet ka par tara gur na fanu turan foron tom fafausum ini nagogon ri kawil ta berberat na fafausum ma ri ka fapapue la tura ri. ¹⁵ Ma aunbiing sau fanu ae ri par Iesu, ri ka lala bitit ke ri ka filau isi ma ri ka faorek pes u.

¹⁶ Ke Iesu ka diik berberat na fafausum kia aragii, “Gam fapue tura ri kunan sanih?”

¹⁷ Nenge kaltu tinawii na palgan gur na fanu ae ka kiliis u aragii, “Tom fafausum, ia lame keng kalalik igii usuf o, wara le tanwa laulau i susuef ulo ma biil ifasi in orek. ¹⁸ Aunbiing i fatalos u la, in faluut u na nanal, busbus ik suu tina ngusu ke ik faririt ngisa ma ik sorokai e fo. Ia sising ta berberat na fafausum kiam isi rin tel ufu tanwa laulau ae koseng u, isau le biil ri fasih.”

¹⁹ Iesu ka kiliis ri aragii, “Gam na ulul igii, gam foron tabun unune. Ia ka kiis dolo ta tura gam. Nangis mang gamek unune? Tangne kalalik ae usuf iau.”

²⁰ Ke ri ka lame u usuf i. Ma aunbiing tanwa laulau i par Iesu, fanpil ka faluut kalalik ae una nanal, ka gokgok ma busbus ka suu tina ngusu.

²¹ Iesu ka diik taman kalalik ae aragii, “Nangis i tanwara?”

Ka kiliis u aragii, “I tanwara lo na aunbiing i fabiro kalalik biitom. ²² Ka fuun ta e aunbiing tanwa laulau i luu la ini una yiif ke una dan isi siimete u. Male ifasi on tel ufu tanwa laulau koseng u, ke mais kamah ma ok lupes kamah.”

²³ Iesu ka fas taman kalalik ae aragii, “Isi sani o ka tara le male ia fasih? Se i unune ifasi in tel foron tier tikii.”

²⁴ Fanpil taman kalalik ae ka tarah, “Ia unune, isau le biil i to laumet. Lupes iau isi unune kiak ik laumet.”

²⁵ Aunbiing Iesu ka par tara gur na fanu ri ka faruru kale ri, ka balkut ufu tanwa

laulau ae aragii, “Tanwan baut ke tabilikut! Ia fas o, suu koseng kalalik igii ma gong sabin o susuef ulo.”

²⁶ Tanwa laulau ae ka lala nganggeh ke ka gule faluut kalalik ae ma ka suu koseng u. Ke kalalik ae ka borong la mang ini sut lo aiwa, ma fanu fuun ri ka tara le, “Ka met.”
²⁷ Isau le Iesu ka pose na lima, ka fapti u, ke ka sotih.

²⁸ Aunbiing Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka kau una fel ke ri ka diik fakum u sau aragii, “Isi sani ke biil ifasi kemen tel ufu tanwa laulau koseng u?”

²⁹ Iesu ka kiliis ri aragii, “Ini sising sau, ifasi rin tel ufu matngan tanwa laulau arae.”

*Iesu ka Ororek sabin isi Minet kia
Metiu 17:22-23; Luk 9:43-45*

³⁰ Ri ka apti tinaiwa ma ri ka soleng falifu na Galili. Iesu biil i ier le tikas in usum na falifu ae ri la wah, ³¹ wara le i famam fausum berberat na fafausum kia. Ke Iesu ka tarah, “Rin ta ufu Kalalik ken Kaltu una liman fanu. Rin siimete u, ma nami na ituul e biing ik apti fis.” ³² Isau le biil ri to malal na kamtinan orek kia ke ri ka binbin sabin isi rin diik u.

*Se i Laumet?
Metiu 18:1-5; Luk 9:46-48*

³³ Ri ka tapiek na Kapernaum. Ma aunbiing ri tinawii na palgan fel, Iesu ka diik ri aragii, “Sani gam fafapue la kuna tole sal?”

³⁴ Isau le biil ri kiliis u, wara le ri fapue ta tole sal le se i laumet lo ri tikii.

³⁵ Iesu ka kiis ke ka kam sangful ini u e kalalik na fafausum kia ma ka tara sing ri aragii, “Male tikas i ier isi in famu, ke in kiis na ke sting tutus ma ik tapiek tom foim ken fanu tikii.”

³⁶ Ka tangne pes nenge fabiro kalalik, ka fasoti u na fatpoto ri, ka diit pes u ke ka tarah, ³⁷ “Male tikas i somangat pes ti fabiro kalalik arae neng igii na asang, i somangat pes iau sabin. Ke male tikas i somangat pes iau, biil i somangat pes iau sau, i somangat pes ier tom ae i wuun ufu ta iau.”

*Se Biil i Tikale Kerer i Neng lo Kerer
Luk 9:49-50*

³⁸ Jon ka tara sing Iesu aragii, “Tom fafausum, keme par nenge kaltu i tel ufu foron tanwa laulau ini asam ke keme ka tikale u, wara le biil i neng lo kerer.”

³⁹ Ke Iesu ka tarah, “Gong gam tikale u. Biil ifasi tikas in fatapiek ti fakileng ini asang ke nami sau ik use ti tier laulau ulo iau. ⁴⁰ Wara le se biil i tikale kerer, i neng lo kerer. ⁴¹ Tekentu kanaka ia fas gam, male tikas i faumin gam ini ti kap na dan, wara le gam ke Karisito, in kep fasuat kia tom.

*Foron tier ae i Faluut Fanu la na Sinang
Laulau*

Metiu 18:6-9; Luk 17:1-2

⁴² “Male se i faluut tikas lon birbiron berberat igii ae ri unune lo iau na sinang laulau, in rokap ulo le rin kabeta ti tara fat na kongkongo ma rik fadom ta u na palgantes. ⁴³⁻⁴⁴ Male nenge limam i faluut o na sinang laulau, bus ufu. In rokap le on kep liu fitliu ini kumuk, tarama o ka sok ini iwu e limam turim na tara yiif ae biil i met la. ⁴⁵⁻⁴⁶ Male nenge kekem i faluut o na sinang laulau, bus ufu. In rokap le on kep liu fitliu ini kumuk, tarama ri ka lin o turan iun kekem turim una tara yiif.*

⁴⁷ Male nenge kolson matam i faluut o na sinang laulau, au ufu. In rokap le on kau na matanfuntih ke God ini in tikii sau e kolson matam, tarama ri ka lin o ini iun kolson matam turim una tara yiif ae biil i met la.

⁴⁸ Aiwa,
‘foron sisii ae rin sus pununfo ri, biil ri met la,
ke yiif sabin ae biil i met la.’ ”

⁴⁹ Fan Judaia ri fafuu foron fafen la usuf God ini tes, arae sau rin fafuu fanu tikii ini yiif.

⁵⁰ “Tes i rokap, isau male in rop e musmus lo, ke arafa sabin gamen famusmus fafis u arae? Biil ifasi. Tes i farokap foron inen la, arae gam sabin gamen tapiek arae rokap na tes ae in fatapiek siaroh na fatpoto gam.”

9:34: Luk 22:24   **9:35:** Metiu 20:26,27; 23:11; Mak 10:43,44; Luk 22:26   **9:37:** Metiu 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20   **9:40:** Metiu 12:30; Luk 11:23   **9:41:** Metiu 10:42   **9:43-44:** Metiu 5:30   * **9:45-46:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le fale orek sabin na rina igii, i aragii: *Aiwa na yiif ae, foron sisii ae rin sus pununfo ri, biil ri met la, ke yiif sabin ae biil i met la.*   **9:47:** Metiu 5:29   **9:48:** Aisaia 66:24   **9:50:** Metiu 5:13; Luk 14:34,35

10

Gong tikas i Lin Antu

Metiu 19:1-12; Luk 16:18

¹ Iesu ka apti tinaiwa una falifu na Iudaia ma ka sopaket dan na Ioridan. Ma gur na fanu ri ka la usuf i sabin, ke ka fausum ri arae tom i tel u la.

² Fale Farasi ri ka la usuf i isi rin tof u ke ri ka diik u aragii, "I tortores tom na nagogon kirer le nenge kaltu in lin antu, le biil?"

³ Ke Iesu ka kiliis ri aragii, "Moses i ta ta Nagogon arafa usuf gam?"

⁴ Ri ka kiliis u aragii, "Moses i somangat le nenge kaltu in sisiit na nenge aun buk una puk fakekel isi ik lin antu."

⁵ Iesu ka fas ri aragii, "Moses i siit ta nagogon ae usuf gam wara le balmi i sorokai kanaka. ⁶ Isau le na tanwaran fakfakiis, 'God i fakiis ta ruh, tamat ke fifin.' ⁷ 'I e wara ae nenge kaltu in la koseng tama ru e tina, ma ik kiis turim tura antu, ⁸ isi ik tikii mang lo ruh.' Ma biil mang in u lo ruh, biil. Run tapiiek itikii sau. ⁹ Pesu, sani ae God ka faturim ta u, gong tikas i tempaek u."

¹⁰ Ri ka fis sabin una fel ke berberat na fafausum ri ka diik Iesu sabin isi sani ae i use ta u. ¹¹ Ka kiliis ri aragii, "Male tikas i lin antu ma ka telpes ti fifin sabin, kaltu ae i tel sinangun puur usuf antu famu. ¹² Ke, male ti fifin i lin antu ma ka telpes tikas sabin, fifin sabin ae i tel sinangun puur."

Iesu i Fakalok Birbiron Berberat

Metiu 19:13-15; Luk 18:15-17

¹³ Fale fanu ri ka filange birbiron berberat usuf Iesu isi in luun lima na olri. Isau le berberat na fafausum kia ri ka fakiing ri. ¹⁴ Aunbiing Iesu i par u arae, ka ngaliaf ke ka tara sing ri aragii, "Gam sok ufu birbiron berberat ae usuf iau. Gong gam tikale ri, wara le matanfuntih ke God, ken fanu ae ri arae berberat igii. ¹⁵ Tekentu kanaka ia fas gam, male tikas i ier isi in kau na matanfuntih ke God, isau le biil i arae fabiro kalalik, biil tom ifasi in kau." ¹⁶ Ke ka diit pes berberat ae, ka luun iun lima na olri ke ka fakalok ri.

Kaltu ae Ifuun e Minsik kia i Orek tura Iesu

Metiu 19:16-30; Luk 18:18-30

¹⁷ Aunbiing Iesu ka types la sabin, nenge kaltu ka filau usuf i, ka ilepul na mata ma ka diik u aragii, "Rokap na Tom Fafausum, sani ian tel u isi iak kep liu fitliu?"

¹⁸ Ke Iesu ka kiliis u aragii, "Isi sani o ka foteng iau le ia rokap? Biil tikas i rokap, God keskes sau. ¹⁹ O ka usum ta na foron nagogon: 'Gong o siimete tikas, gong o tel sinangun puur, gong o suksukuum, gong o tiu foes tikas, gong o lem pes ti tier ken tikas, on bulat lo tamam ru e tinam.' "

²⁰ Kaltu ae ka kiliis u aragii, "Tom Fafausum, types u na aunbiing ia kalalik tah, ka papang igii, ia misuut la tom na foron nagogon tikii igii."

²¹ Iesu ka par una mata ma ka lala mais u ke ka tara sing i aragii, "Nenge tier biitom o pongpong isi. La ma ok sufii foron minmaram tikii, ma pitkalang lo, ok ta u usuf foron lauu. Male on tel u arae, ke kiam e minsik buuii na kukulii. Nami ok fis ke ok mi lo iau."

²² Aunbiing i ongen orek ae, ka mingmingin e mata ma ka la ini mamais, wara le ifuun kanaka e minmara.

²³ Iesu ka giliim usuf berberat na fafausum kia ke ka tarah, "I ngangaten kanaka isi fanu ae ifuun e minsik kiri, rin kau na matanfuntih ke God."

²⁴ Berberat na fafausum kia ri ka lala bitit na orek ae. Isau le Iesu ka tara sabin sing ri aragii, "Berberat kiak, i ngangaten kanaka isi fanu rin kau una matanfuntih ke God. ²⁵ I ngangaten usuf kamel isi in kau na solsol na nil una somap, isau le i ngangaten kanaka tom usuf nenge kaltu ae ifuun e minsik kia isi in kau na matanfuntih ke God."

²⁶ Berberat na fafausum ri ka lala bitit ma ri ka fadiik fis ini ri tom aragii, "Male i arae, ke se mang ifasi ik kep liu fitliu?"

²⁷ Iesu ka par usuf ri ke ka tarah, "Usuf fanu, biil ifasi, isau le God i fasih. God ifasi in tel foron tier tikii."

²⁸ Pita ka tara sing i aragii, "Par u, keme ka la koseng ta foron tier tikii kimem ke keme ka mi lo wo."

²⁹ Iesu ka tarah, "Tekentu kanaka ia fas o, se i la koseng fel kia, le koseng foron tualik le foron fenelik, le koseng tina ru e tama,

le koseng berberat kia, le koseng nanal kia, iwara lo iau ke na Rokap na Fafas,³⁰ na liu igii, in kep in fuun tom e tier. In kep nenge mar e fel, nenge mar e tualik, nenge mar e fenelik, nenge mar e tina, nenge mar e kalalik kia ke nenge mar e sun nanal kia, ma fanu rin ta fangungut sabin usuf i. Ke na liu ae namih in kep liu fitliu.³¹ Isau le ifuun ae ri famu ta igii, nami rin mih, ma fanu ae ri mih igii, nami rin famu.”

Fatuul u e Aunbiing Iesu i Use u le in Met Metiu 20:17-19; Luk 18:31-34

³² Iesu i famfamu la ini berberat na fafausum kia aunbiing ri tatatkau la una Ierusalem. Ke berberat na fafausum kia ri ka lala wol, ma fanu sabin ae ri mi lo ri, ri ka sokeh. Iesu ka lame pes sangful ini u e kalalik na fafausum kia una baba ke ka fas ri sabin ini sani ae in tapiiek lo.³³ Ka fas ri aragii, “Par u, igii kerek tatkau mang una Ierusalem, ke rik ta ufu Kalalik ken Kaltu mang una liman foron laulaumet na pris ke foron tom fafausum ini nagogon. Rin nagogon u isi ik met ke rik ta ufu usuf fanu ae biil ri fan Iudaia.³⁴ Rin morot ini, rin ubis u, rin pis u ke rik siimete u. Isau le na fatuul u e biing, ik apti fis sabin.”

Sising ke Jems ru e Jon usuf Iesu Metiu 20:20-28

³⁵ Namih, iun kalalik ke Sebedi, Jems ru e Jon, ru ka la usuf Iesu ke ru ka tarah, “Tom Fafausum, kama ier le on tel sani ae kaman sising u sing o.”

³⁶ Ke ka diik ru aragii, “Sani kamu ier isi ian tel u kimuh?”

³⁷ Ru ka tarah, “Aunbiing on kiis na memeh kiam, on fakiis kamah turam, neng na miam ke neng na kaisam.”

³⁸ Iesu ka kiliis ru aragii, “Biil kamu usum na sani ae kamu sising isi. Arafah, ifasi kamun yin na kap ae ia yin lo? Ke ifasi kamun kep bapitaiso ae rin baptais iau ini?”*

³⁹ Ru ka kiliis u aragii, “Kama fasih.” Iesu ka fas ru aragii, “Kamun yin na kap ae ia yin lo, ke kamuk kep bapitaiso ae rin baptais iau ini.⁴⁰ Isau le isi kiis na miang le na kaisang, biil e tier kiak isi ian ta u, biil.

God tom in ta u usuf fanse ae ka fageges ta u usuf ri.”

⁴¹ Ma aunbiing sangful e kalalik na fafausum ri ka ongen u arae, ri ka ngaliaf ulo Jems ru e Jon.⁴² Iesu ka kam turim ri ke ka tarah, “Gam usum le fanse ae ri foteng ri arae foron king ken fanu ae biil ri fan Iudaia, ri lala nagogon fanu la. Ma piran famfamu kiri sabin ri luun foron rakrakai na nagogon la na olon fanu.⁴³ Isau le gong gam tara arae ri. Male tikas i ier le in laumet lo gam, ke in fasabiro pes u tom ma ik tapiiek arae tom foim kimi.⁴⁴ Ma se i ier le in famfamu kimi, ke in fafauun ken fanu tikii.⁴⁵ Wara le Kalalik ken Kaltu sabin biil i tapiiek isi fanu rin lupes u, biil. I tapiiek isi i tom in lupes fanu ke ik ta liu kia tom una fiil fafis fanu fuun.”

Iesu i Farokap Matan nenge Kut Metiu 20:29-34; Luk 18:35-43

⁴⁶ Ke ri ka tapiiek na Jeriko. Aunbiing Iesu turan berberat na fafausum kia ke tara gur na fanu sabin ri apti tinaiwa, nenge kaltu ae i kut, asa e Bartimeus (kamtinan as ae le kalalik ke Timeus), i kiis la na baban sal isi sising fanu.⁴⁷ Aunbiing i ongen u le Iesu tina Nasaret apie, ka tautau aragii, “Iesu, kalalik ke Dewit, on mais iau!”

⁴⁸ Ma fanu fuun ri ka fakiing u isi in kiis fofu. Isau le ka lala tautau mang tom aragii, “Kalalik ke Dewit, on mais iau!”

⁴⁹ Iesu ka sotih ma ka tarah, “Tawi u uga.” Ri ka tawi pes kut ae ke ri ka tara sing i aragii, “In rorokiis e balam! Aptih! Iesu i tawi o.”⁵⁰ Bartimeus ka lin ufu dolon kaen kia, ka sirok ma ka la usuf Iesu.

⁵¹ Ke Iesu ka diik u aragii, “Sani o ier isi le ian tel u ini wo?”

Kut ae ka kiliis u aragii, “Tom fafausum, ia ier isi par.”

⁵² Iesu ka fas u aragii, “La mang, unune kiam ka faliu ta wo.” Fanpil ka par ke ka mi lo Iesu tole sal.

11

Iesu i Kau na Ierusalem arae King

Metiu 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19

10:31: Metiu 20:16; Luk 13:30 **10:38:** Luk 12:50 * **10:38:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le kap i e fakileng na fangungut ae Iesu in kalsakai u, ke bapitaiso i e fakileng na minet kia **10:42:** Luk 22:25,26 **10:43:** Metiu 23:11; Mak 9:35; Luk 22:26

¹ Aunbiing ri ka la fatat Ierusalem, ri ka tapiiek na Betfage ke Beteni na Pungpung na Olif, ke Iesu ka wuun ufu iwu e kalalik na fafausum kia. ² Ka fas ru aragii, “Kamu la una maleh ae na famu lo kamuh. Aunbiing kamun tapiiek, kamun par nenge fabiro dongki ae biil biitom tikas i kiis lo, ri kabet ta u aiwa. Puk ufu ke kamuk tangne u uga. ³ Male tikas in diik kamu le, ‘Isi sani kamu ka tel u arae?’ ke kamun kiliis u le, ‘Kumguui imel e foim kia lo ma biil in sawin, ke ik filange fafis u sabin.’ ”

⁴ Aunbiing ru ka la, ru ka tafe dongki ae ri kabet ta u na nenge matanfela na bulin sal ke ru ka puk pes u. ⁵ Fale fanu ae ri soti ta aiwa, ri ka diik ru aragii, “Kamu puk ufu dongki ae isi sanih?” ⁶ Ru ka kiliis ri ini orek ae Iesu i fas ta ru ini, ke ri ka somangat ufu usuf ruh. ⁷ Ru ka tangne fabiro dongki ae usuf Iesu ke ru ka sol ini iun dolon kaen kiru na olon dongki ae, ma Iesu ka kiis lo. ⁸ Fanu fuun ri ka sol ini foron dolon kaen kiri sabin tole sal, ke fal ri pakat foron akan au tina topormok ma ri ka sol ini tole sal. ⁹ Ma fanu ae ri famfamu la ke ae ri mimi la, ri ka famam tautau aragii, “Osana!”

“Fafakalok usuf ier ae i la uga ini asa Kumguui!”

¹⁰ “Fafakalok una matanfuntih ke tama kerer Dewit ae in tapiiek!”

“Osana ubae na mawe!”

¹¹ Aunbiing Iesu i kau na Ierusalem, ka la una Felun Tunmapek. Ka par tikii ta foron tier, isau le ka fis una Beteni turan sangful ini u e kalalik na fafausum kia, wara le ka efef mang.

Iesu i Bo Au na Fik *Metiu 21:18-19*

¹² Na biing namih, aunbiing ri fis tina Beteni, Iesu ka fitol. ¹³ Ka par nenge au na fik tina tapak, i batong rokap ke ka la isi par u, isi ti fale fua. Aunbiing i tapiiek aiwa na pikli, ka par u le biil ti fua, awu kanan sau, wara le biil biitom e taul fua ken fik.

¹⁴ Ke ka fas au na fik ae aragii, “Tipos u igii, biil sabin tikas in ien ti fuam.” Berberat na fafausum kia ri ongen u i use u arae.

Iesu i Fes fasuu Fanu tina Felun Tunmapek

Metiu 21:12-17; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22

¹⁵ Aunbiing ri ka tapiiek na Ierusalem, Iesu ka kau na palgan ubiif kale Felun Tunmapek. Ka fes fasuu fanu tinaiwa, ae ri famam fifiil turan fanu sabin ae ri sufii foron tier isi fanu rik fiil u. Ka fabereng foron luuf ini fanu ae ri famam sokiliis pitkalang* ke foron luuf ken fanu ae ri sufii foron bun. ¹⁶ Ma biil i somangat pes fanu isi rin soleng palgan ubiif kale Felun Tunmapek ini foron tier una fifiil. ¹⁷ Aunbiing i fausum ri, ka tarah, “Ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii, ‘Rin foteng fel kiak le Felun Sising ken fanu tikii na piklinbat.’ Isau le gam ka tel u bin arae ‘salan mumumun ken foron tom sisii.’ ”

¹⁸ Foron laulaumet na pris ke foron tom fafausum ini nagogon sabin ri ka ongen u ma ri ka tipos im sal una siimete u. Ri soke u, wara le fanu tikii ri pangang na foron fafausum kia.

¹⁹ Na efef, Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka suu tina nanal na fel na Ierusalem.

Au na Fik i Mang *Metiu 21:20-22*

²⁰ Na biingbiing, aunbiing ri toltole sal fis la, ri ka par u le au na fik ae ka mang tikii ta tina foron bauli. ²¹ Ke Pita ka wolpes orek ke Iesu ke ka tara sing i aragii, “Rabi, par u! Au na fik ae o bo ta u, ka mang tah!”

²² Iesu ka kiliis u aragii, “Gamen unune lo God. ²³ Tekentu kanaka ia fas gam, male tikas i fas pungpung igii le, ‘Aptih ma ok luut na palgantes,’ ma biil iwu e wolwol kia, isau le i unune tom le in tapiiek, ke in tapiiek tom arae. ²⁴ Pesu, ia ka fas gam, foron tier tikii ae gam sising isi, gamen unune le gam ka kep ta u, ke God ik ta u usuf gam. ²⁵⁻²⁶ Aunbiing gam sotih isi sising ma gam ka wolpes ti sinang laulau

11:9: BukSong 118:25,26 * **11:15:** Fan Iudaia ri tikale fanu isi gong ri fafen na Felun Tunmapek ini pitkalang ken fan Rom, ke tina fale maleh sabin, wara le imel e tantanwan foron king kiri ae lo. Pesu, ri sokiliis u na Felun Tunmapek una pitkalang kiri tom. **11:17:** Aisaia 56:7; Jeremia 7:11 **11:23:** Metiu 17:20; 1Korin 13:2 **11:25-26:** Metiu 6:14,15

ae tikas i tel ta u ulu gam, gamen wol ufu, isi Tata buuui na kukulii ik pa ufu foron sinang laulau sabin kimi.”†

Ri Galte Iesu isi Rakrakai ae i Tel Foim ini Metiu 21:23-27; Luk 20:1-8

²⁷ Ri ka tapiék sabin bae na Ierusalem. Aunbiing Iesu ka la na palgan ubiif kale Felun Tunmapek, foron laulaumet na pris, foron tom fafausum ini nagogon turan foron famfamu ri ka la usuf i ²⁸ ke ri ka diik u aragii, “Rakrakai tinga o tel foron tier igii ini? Se i ta u e rakrakai sing o una tel foron tier igii?”

²⁹ Iesu ka kiliis ri aragii, “Ia sabin ian diik gam ini nenge fagalte. Male gamen kiliis iau, ke ian fas gam ini rakrakai tinga ia tel foron tier igii ini. ³⁰ Gam fas iau, bapitaiso ke Jon tinbae na kukulii, le sing fanu sau?”

³¹ Ke ri ka ngurke u tom na fatpoto ri aragii, “Male keren tara le, ‘tinbae na kukulii,’ ke in diik kerer le, ‘Isi sani biil gam unune lo?’ ³² Isau le, gong kere tara le, ‘sing fanu sau.’ ” Ri use u arae, wara le ri soke fanu, wara fanu tikii ri unune le Jon i nenge profet. ³³ Ke ri ka kiliis u sau aragii, “Biil keme usum.”

Iesu ka tara sing ri aragii, “Iau sabin, biil ian fas gam le rakrakai tinga ia tel foron tier igii ini.”

12

Orek Fatoftoflon foron Tom Foim na Porpor Wain

Metiu 21:33-46; Luk 20:9-19

¹ Namih, Iesu ka types fas ri sabin ini foron orek fatoftof igii: “Nenge kaltu i so nenge porpor wain ke ka ubiif kale u. Aiwa na palgan porpor wain ae, ka tuung nenge fat una bing turim danun wain, ke ka tel nenge fabiro fel ae i kangkang ken tom parpar kaleh. Namih, ka ta porpor wain ae usuf fale tom foim isi rin parpar kale ta bii lo, ma ka la na nenge ninla. ² Na taululus, ka wuun ufu nenge fafauun usuf foron tom foim ae, isi ti fale fuan wain sing ri tina porpor wain kia. ³ Isau le ri ka luse

u, ri ka pakti ke ri ka wuun fafis u ini lima kanan sau. ⁴ Ke taman porpor wain ae ka wuun ufu nenge fafauun sabin usuf ri, ri ka paket u na paklu ke ri ka famatlawen u. ⁵ Ka wuun ufu nenge fafauun sabin, ke ri ka siimete u. Ka wuun ufu ifuun sabin, isau le ri ka paket fal ke ri ka siimete fal.

⁶ “Ka tikii mang aiwa tura, e ke kalalik tutus, ae i ier kanaka isi. Ka wuun ufu mang tom usuf ri ma ka tarah, ‘Rin bulat lo keng kalalik.’ ⁷ Isau le foron tom foim ri ka put orek aragii, ‘Ier ae in ti kiliis tama. Kere mang, kerek siimete u isi kirer mang e porpor wain ae tama i fakale ta u ini.’ ⁸ Ri ka luse u, ri ka siimete u ke ri ka lin fasuu u tina porpor wain ae.

⁹ “Sani sabin taman porpor wain ae ik tel u? In la ma ik siimete foron tom foim ae ma ik ta porpor wain ae usuf fale fanu keskes.

¹⁰ Arafah, biil gam wes sun orek ae na Buk na Gogoh? I use u le, ‘Tuh ae foron tom tel fel ri puris ta u, ka tapiék temin tuh.

¹¹ Tier igii Kumguui tom i tel ta u, ma i rokap kanaka na parpar kirer.’ ”

¹² Ke foron famfamu ken fan Iudaia ri ka im sal isi rin luse Iesu, wara le ri usum le i use orek fatoftof igii ulu ri. Isau le ri soke gur na fanu ae, pesu ri ka la koseng u.

Fagalte isi Fiil Takiis usuf Sisar Metiu 22:15-22; Luk 20:20-26

¹³ Namih, ri ka wuun ufu fale Farasi turan fale fanu ke Erot usuf Iesu, isi rik tatakuun pes u ini ti orek ae in use u.

¹⁴ Aunbiing ri la usuf i, ri ka tarah, “Tom fafausum, keme usum le o tom tortores, ma biil o wol pes sani fanu ri use u ulu wo. Fafausum kiam i fafasi sau usuf fanu tikii ma o fausum tekentu ri la tom ini sinangu God. Arafah, i tortores le keren fiil takiis usuf Sisar,* le biil? ¹⁵ Arafah, keren ta u le biil?”

Ka iliim ta lem kiri, pesu ka diik ri aragii, “Isi sani gam ka ier isi takun iau? Ti dinaria† uga iak par u.” ¹⁶ Ke ri ka ta nenge dinaria usuf i. Ke ka diik ri aragii, “Tantanwa se ke asa se igii lo?”

† **11:25-26:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le fale orek biitom na rina igii, i aragii: *Isau, male biil gam wol ufu sinang laulau kia, Tata sabin buuui na kukulii biil in pa ufu foron sinang laulau kimi. **12:1:** Aisaia 5:1,2 **12:10:***

BukSang 118:22,23 * **12:14:** Sisar i e asan laulaumet na matanfuntih na Rom, turan foron falifu tikii ae ri kiis na piklin nagogon tina Rom † **12:15:** Pitkalang ken fan Rom ri foteng u ini dinaria

Ke ri ka kiliis u aragii, “Sisar.”

¹⁷ Ke ka fas ri aragii, “Sani ke Sisar, ta u usuf Sisar, ma sani ke God, ta u usuf God.” Ke ri ka lala bitit lo.

*Fagalte isi Fakekel na Biingen Apaptifis
Metiu 22:23-33; Luk 20:27-40*

¹⁸ Namih, foron Sadusi ri ka la usuf Iesu. Ri use u la le biil ti apaptifis. Ri ka la ini nenge fagalte ke ri ka tarah, ¹⁹ “Tom fafausum, Moses i siit ta u usuf kerer aragii, male nenge kalu i met koseng antu ma biil ti kalalik kiruh, ke tualik in telpes makos ae, isi ik fapuar ti berberat ke tualik ae ka met tah. ²⁰ Nenge ifit latualik, neng famu i fakekel ta ke ka met ma biil ti kalalik kia. ²¹ Ke fawu u e tualik ka telpes makos kia, ke ka met sabin koseng u ma biil ti kalalik kia. Ma fatuul u sabin arae. ²² Ifit latualik tikii ae ri telpes ta fifin ae, ke ri ka met ma biil ti kalalik kiri. Namih, fifin sabin ae ka met. ²³ Na biingen apaptifis, fifin ae in antu se tutus mang lo ri? Wara le ri fit tikii ri telpes ta u.”

²⁴ Iesu ka kiliis ri aragii, “Gam ka la ger tah, wara le biil gam usum na foron orek ae na Buk na Gogoh ke na rakrakai sabin ke God. ²⁵ Aunbiing foron minet rin apti fis, biil rin to fakekel sabin, biil. Rin arae foron angelo buuii na kukulii. ²⁶ Gam use u le biil ti apaptifis. Arafah, biil biitom gam wes ususe ae na buk ke Moses na au ae i sok? God i fas Moses aragii, ‘Ia God ke Abaram, God ke Aisak ke God ke Jekop.’ ²⁷ God biil i God ken foron minet, biil. I God ken fanu ae ri liu. Gam la ger kanaka.”

*Iun Nagogon ae i Laumet Kanaka
Metiu 22:34-40; Luk 10:25-28*

²⁸ Neng lon foron tom fafausum ini nagogon i la ma ka ongen Iesu i fafapit la turan foron Sadusi. Ka ongen u le i kiliis fakasi ri, ke ka diik u aragii, “Nagogon sa i laumet kanaka lon foron nagogon tikii?”

²⁹ Iesu ka kiliis u aragii, “Igi e nagogon ae i laumet kanaka, ‘Fan Israel, gam ongen u: Kumguui God kirer, i keskes sau i e God. ³⁰ On ier isi Kumguui, God kiam, ini balam tikii, ini tanwam tikii, ini wolwol tikii kiam ke ini rakrakai tikii kiam.’ ³¹ Ma fawu u e

nagogon i aragii: ‘On ier isi ier ae na fatat o, arae o ier isi wo tom.’ Biil ti nagogon i laumet lon iwu e nagogon igii.”

³² Tom fafausum ini nagogon ae ka tara sing Iesu aragii, “Tom fafausum, i tekentu kanaka, i tortores e orek kiam, le God itikii sau ma biil sabin tikas awii. ³³ Keren ier isi God ini balrer tikii, ini wolwol tikii kirer ke ini rakrakai tikii kirer. Ke kerek ier isi fanse ae na fatat kerer, arae kere ier isi kerer tom. Iun nagogon igii, ru laumet kanaka lon foron tunmapek tikii ae ri ta u usuf God, ke foron fafen sabin.”

³⁴ Aunbiing Iesu i par u le tom fafausum ae i kiliis fakasi u tom, ka tarah, “Biil o tapak tina matanfuntih ke God.” Ma types u mang aiwa, ri ka binbin mang isi diik Iesu ini ti fagalte.

*Mesaia i e Kumguui ke Dewit
Metiu 22:41-46; Luk 20:41-44*

³⁵ Aunbiing Iesu i fafausum ri la awii na Felun Tunmapek, ka diik ri aragii, “Isi sani foron tom fafausum ini nagogon ri ka tara le Mesaia i e kalalik ke Dewit? ³⁶ Tanwa Kalkaluu i susuef ta ulo Dewit ma ka tarah, ‘Kumguui God i tara sing Kumguui kiak:

Kiis na miang,

papang na aunbiing ian luun foron tuui kiam na piklin kekem.’

³⁷ Dewit tom i foteng ta Mesaia le i Kumguui kia. Male i arae, in tapiiek kalalik ke Dewit arafah?”

*Tumarang lon foron Tom Fafausum ini
Nagogon*

Metiu 23:1-36; Luk 20:45-47

Tara gur na fanu ae ri laes kanaka aunbiing ri ongen orek ke Iesu.

³⁸ Aunbiing i fafausum ri la, ka tarah, “Gamen tumarang lon foron tom fafausum ini nagogon. Ri ier la isi rin soleng fanu ini foron rokap na kilkiliis, ke ri ka ier la isi fanu rin faorek pes ri ini bulat na foron salan la turim. ³⁹ Ma ri ier isi kiis la tom na foron nian kiiskiis kausi na foron felun lotu, ke nian kiiskiis ken foron laulaumet na foron tel inen. ⁴⁰ Ri farop minmaran foron makos la, ke ri ka tel foron dolon sising la isi fanu rik par ri. Matngan fanu

arae, in laulau kanaka e fangungut rin kep u.”

Fafen ken nenge Lauu na Makos

Luk 21:1-4

⁴¹ Iesu i kiis ta fatat isi salan luun pitkalang na Felun Tunmapek ke ka par fanu fuun ri famam luun pitkalang. Ifuun e fanu ae ifuun e minsik kiri, ri luun piran pitkalang aiwa na salan luun pitkalang.

⁴² Isau le nenge lauu na makos, ka la ma ka luun iwu sau e fabiro pitkalang ae i afi kanaka.

⁴³ Iesu ka tawi pes berberat na fafausum kia, ke ka fas ri aragii, “Tekentu kanaka ia fas gam, lauu na makos igii, i luun tara pitkalang na salan luun pitkalang lon fanu tikii igii. ⁴⁴ Ri tikii ri ta u tina foron minsik kiri. Isau le lauu na makos igii, i ta ufu foron tier tikii kia, foron tier tikii ae in fasi na kiis kia.”

13

Iesu i Use u le Felun Tunmapek in Laulau Metiu 24:1-2; Luk 21:5-6

¹ Aunbiing Iesu ka suu tina Felun Tunmapek, neng lon berberat na fafausum kia ka tara sing i aragii, “Tom fafausum, par foron rokap na fel igii ae ri tel ta u ini pirpiran fat.”

² Iesu ka kiliis u le, “O par piran fel igii? Namih, biil mang in tikii e fat in borong na olon neng, rin lin sabalke ri tikii.”

Foron Fakileng na Farfarop na Biing Metiu 24:3-14; Luk 21:7-19

³ Aunbiing Iesu i kiis bae na olon Pungpung na Olif ma ri ka par una Felun Tunmapek, Pita, Jems, Jon ke Enru ri ka diik fakum u aragii, ⁴ “Fas kemem, nangis foron tier igii in tapiiek? Ke matngan fakileng arafa in finngas u le foron tier igii, fatat ik suut?”

⁵ Iesu ka kiliis ri aragii, “Gamen tumarang, tarama tikas ka fabal gam. ⁶ In fuun rin la ini asang ma rik use u lo ri tom le, ‘Iau e Mesaia’, ke rik fabal fanu fuun. ⁷ Aunbiing gamen ongen fapaket ke babauus na foron fapaket, gong gam nangnangih, wara le foron tier arae in tapiiek

tom, isau le farfarop na biing biil biitom. ⁸ Nenge funmat in fapaket turan nenge funmat, ke nenge matanfuntih in fapaket turan nenge matanfuntih. Gih turan fitol in tapiiek na fale maleh. Foron tier igii in arae tanwaran fangungut ae nenge fifin i kalsakai famu u, aunbiing i fafang.

⁹ “Gamen tumarang. Fanu rin ta ufu gam na liman foron tom nagogon ma rik pis gam awii na foron felun lotu. Gamen ti na matan foron famfamu na matanfuntih turan foron king, i wara lo iau, ke gamek famalal iau usuf ri. ¹⁰ Ma Rokap na Fafas in la famu usuf foron funmat tikii na piklinbat. ¹¹ Aunbiing rin dat gam una nagogon, gong gam lala wol isi sani gamen use u. Gamen use orek sau ae Tanwa Kalkaluu in fas gam ini na aunbiing ae, wara le biil e gam ae gamen orek, biil. Tanwa Kalkaluu tom.

¹² “Nenge kalu in somangat ufu tualik isi rin siimete u, ke nenge kalu in somangat ufu ke kalalik isi rin siimete u. Berberat rin fapaket turan foron temri ke tinri ke rik somangat ufu ri, isi fanu rik siimete ri. ¹³ Ma fanu tikii rin ememse gam, i wara na asang. Isau le se i tifat una farfarop, God in faliu u.

Fafanau isi nenge Tier Laulau in Tapiiek Metiu 24:15-28; Luk 21:20-24

¹⁴ “Gamen par nenge tier ae i laulau kanaka in tapiiek, in kiis na falifu ae biil i tortores le in kiis lo ma ik fadu u. Se i wes foron orek igii, i rokap le in malal ulo. Na aunbiing ae, fanse ae ri kiis na falifu na Iudaia, rin fin una foron pungpung. ¹⁵ Male tikas bae na olon fel kia, aunbiing in puh, gong i kau isi kep fasuu ti minmara. ¹⁶ Ke male tikas awii na mok, gong i fis una fel isi kep kilkiliis kia. ¹⁷ Kiskam kanaka sing foron tian turan kelefin ae ri fasfasus na aunbiing ae. ¹⁸ Gamen sising isi foron tier igii gong i tapiiek na funiil ae falifu i mir la. ¹⁹ Wara le foron biing ae, tatawin in laumet kanaka tom na foron tatawin ae i tapiiek la aga na piklinbat, tipes u na aunbiing God i fakiis ta piklinbat papang igii ma namih, biil sabin mel e tatawin in arae. ²⁰ Male Kumguui biil in kiit fatukli

aunbiing na tatawin ae, ke biil tikas in liu. Isau le, ka kiit fatukli u, wara lon fanu ae ka tus pes ta ri ma ka somangat pes ta ri. ²¹ Na aunbiing ae, male tikas in fas gam le, 'Par u! Igii e Mesaia!' le 'Par u! Ae e Mesaia!' gong gam unune lo. ²² Wara le foron mesaia famfabal ke foron profet famfabal rin tapiiek. Ke rik fatapiiek foron fakileng ke foron tier an fabitit. Male ri fasih, ke rik fabal fanu ae God ka tus pes ta ri. ²³ Pesu gamen tumarang. Igii ia ka fas famu gam mang ini foron tier tikii ae in tapiiek.

Kalalik ken Kaltu in Tapiiek
Metiu 24:29-31; Luk 21:25-28

²⁴ "Na foron biing nami sau na tara tatawin ae,

'matan pisiih in kubunor,
funiil biil in to popos,

²⁵ foron keltot rin luut tinbae na bat
ma foron tier buuii na bat rik nut.'

²⁶ "Na aunbiing ae, fanu rin par Kalalik ken Kaltu in tapiiek na laukaf ini tara rakrakai ke memeh kia. ²⁷ Ma in wuun foron angelo kia isi tel turim fanu kia ae ka tim pes ta ri tina ifet e matan kif, tina nenge baban nanal una nenge baba sabin.

Gamen Kep Usum tina Au na Fik
Metiu 24:32-35; Luk 21:29-33

²⁸ "Gamen kep usum tina au na fik. Aunbiing foron kubu i kuum ke foron awu ka tampalas, gamek usum le foron funiil ae falifu i tuntun la ka fatat. ²⁹ Ifasi sabin arae, aunbiing gam par tier ae ia use ta u i taptapiiek la, ke gamek usum le aunbiing ka fatat, ae mang na matanfel. ³⁰ Tekentu kanaka ia fas gam, fanu na ulul igii biil tom rin mangmangal, ke foron tier tikii igii ik tapiiek. ³¹ Kukulii turan piklinbat run mangmangal, isau le foron orek kiak biil in to mangmangal.

Biil tikas i Usum na Biing ke na Aunbiing
Metiu 24:36-44

³² "Biil tikas i usum na biing ke na aunbiing. Foron angelo sabin buuii na kukulii tura ke Kalalik biil ri usum, biil. Tata

keskes sau. ³³ Gamen tumarang ke gamek geges! Wara le biil gam usum le nangis e aunbiing ae in tapiiek. ³⁴ I arae nenge kaltu ae i geges isi in la na nenge ninla. Ka luun fel kia na liman foron fafauun kia isi rin fofonoi lo. Ka tem foron foim usuf temtem tikii lo ri, ke ka fas tom parpar kale na matanfel isi in parpar rokap.

³⁵ "Pesu, gamen tumarang, wara le biil gam usum na aunbiing sa taman fel in tapiiek. Tarama in tapiiek na efef, le na fapot, le na aunbiing to in teng, le na biingbiing. ³⁶ Male in tapiiek sape, ke gong i tafe gam le gam gok. ³⁷ Sani ia fas gam ini, ia fas fanu tikii sabin ini le, 'Gamen tumarang!'"

14

Ri Im Sal isi Siimete Iesu
Metiu 26:1-5; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53

¹ Iwu e biing famu na Ngasa na Liuliu Kulef ke Ngasa na Beret ae biil ti is lo, foron laulaumet na pris turan foron tom fafausum ini nagogon ri ka im sal isi rin luse fakum Iesu ma rik siimete u. ² Ri ka tarah, "Gong kere tel u na aunbiing na ngasa, tarama fanu ri ka fapaket."

Nenge Fifn i To Sanda na Olo Iesu
Metiu 26:6-13; Jon 12:1-8

³ Iesu tinawii biitom na Beteni na fel ke Saimon ae pakanini i sem ta lepra. Aunbiing i ienien la, nenge fifn ka la usuf i ini nenge sanda ae i furung rokap ma ri foteng u ini nat. I fen kanaka e mata ma pungu ri tel u ini fat ae ri foteng u ini alabasta. Ka bayi ufu mata ke ka fore u na olo Iesu.

⁴ Fale fanu ae ri kiis ta aiwa, ri ka ngaliaf ma ri ka tara fis tom sing ri aragii, "Isi sani ka falange sanda igii? ⁵ Ifasi le tikas in fiil pes u ini ituul e mar ma tiga e dinaria,* isi ik ta u usuf foron lauu." Ke ri ka belbel orek ulo.

⁶ Isau le, Iesu ka tara sing ri aragii, "Sok ufu. Isi sani gam ka fatel u? Tier igii i tel u ulu iau i rokap kanaka. ⁷ Foron lauu rin kiis fitliu naismi, ke ifasi gamen lupes ri na aunbiing sa gam ier isi. Isau le iau, biil ian to kiis fitliu tura gam. ⁸ Sani ae ifasi

13:24: Aisaia 13:10; Esekiel 32:7; Joel 2:10,31; 3:15; Parpar 6:12   **13:25:** Aisaia 34:4; Parpar 6:13; Joel 2:10
13:26: Daniel 7:13; Parpar 1:7   **13:34:** Luk 12:36-38   **14:1:** KisimBek 12:1-27   **14:3:** Luk 7:37,38   * **14:5:** Pitkalang kiri, ri foteng u ini dinaria. Ituul e mar e dinaria i aragii fifil ken nenge kaltu na nenge bet.   **14:7:** Lo 15:11

le in tel u, ka tel fasuut ta u. I fore sanda igii na olong, una fageges famu pununfong isi biingen ilile kiak. ⁹ Tekentu kanaka ia fas gam, na foron maleh tikii na piklinbat, aunbiing rin fafas ini Rokap na Fafas, sani fifin igii i tel ta u, rin use u una namnamne tirik isi.”

Iudas i Somangat isi in Ta ufu Iesu

Metiu 26:14-16; Luk 22:3-6

¹⁰ Iudas Iskariot neng lon nenge sangful ini u e kalalik na fafausum, ka la usuf foron laulaumet na pris isi in ta ufu Iesu una limri. ¹¹ Aunbiing ri ongen u arae, ri ka lala laes ke ri ka falimlim le rin suat u tom. Ke Iudas ka types im isi ti aunbiing rokap isi ik ta ufu Iesu una limri.

Iesu turan Berberat na Fafausum kia ri Ien Inen na Liuliu Kulef

Metiu 26:17-25; Luk 22:7-14,21-23; Jon 13:21-30

¹² Na biing famu na Ngasa na Beret ae biil ti is lo, aunbiing ri siimete natun sipsip la lo una Ngasa na Liuliu Kulef, berberat na fafausum ri ka diik Iesu aragii, “Fia o ier le kemen la isi fageges inen kiam wa una Ngasa na Liuliu Kulef?”

¹³ Ke ka wuun ufu iwu e kalalik na fafausum kia ma ka fas ru aragii, “Kamun kau na Ierusalem, ma nenge kaltu ae i kusep nenge luunluun dan in tafe kamuh. Kamun mi lo ¹⁴ una fel ae in kau lo, ke kamuk diik taman fel ae aragii, “Tom Fafausum i diik le, fiawa e falifu ae i turan berberat na fafausum kia rin ien inen na Liuliu Kulef lo?” ¹⁵ Ke ik finngas kamu ini nenge tara sun fel bae na mawe na fel, ae ri ka tumarnge ta u ma ri ka fageges ta u. Ke kamuk fageges inen arer aiwa.”

¹⁶ Iun kalalik na fafausum ae ru ka kau na Ierusalem, ke ru ka tafe foron tier tikii arae tom Iesu i fas ta ru ini. Ke ru ka fageges inen na Liuliu Kulef.

¹⁷ Na efef, Iesu turan sangful ini u e kalalik na fafausum kia ri ka tapiiek. ¹⁸ Aunbiing ri ienien la, Iesu ka tarah, “Tekentu kanaka ia fas gam, neng lo gam tom igii i ienien la turang, in ta ufu iau una liman foron tuui.”

¹⁹ Ka purngis kanaka e balri ke temtem tikii lo ri ka tarah, “O use iau?”

²⁰ Ke Iesu ka fas ri aragii, “Neng lo gam tom e sangful ini u e kalalik na fafausum, ae i falum beret na dis turang. ²¹ Kalalik ken Kaltu in met tom arae ri siit ta u na Buk na Gogoh. Isau le kiskam kanaka sing ier ae in ta ufu una liman foron tuui. In rokap male biil in pang tah.”

Inen ke Kumguui

Metiu 26:26-30; Luk 22:14-20; 1Korin 11:23-25

²² Aunbiing ri ienien la, Iesu ka kep beret, ka fotrokap lo usuf God, ka simsibik u ke ka fen berberat na fafausum kia ini ma ka tarah, “Igii e pununfong, gam kep u.”

²³ Namih, ka kep kap na wain, ka fotrokap lo usuf God, ka ta u usuf ri ke ri tikii ri ka yin lo.

²⁴ Ke ka fas ri aragii, “Igii e daung ae i ring isi fanu fuun, ae i fasuut falimlim ke God isi fanu kia. ²⁵ Tekentu kanaka ia fas gam, biil sabin ian umin danun wain igii papang na aunbiing ian umin wain fuu na matanfuntih ke God.”

²⁶ Aunbiing ri ka sek ta nenge seksek, ri ka suuh ke ri ka la una Pungpung na Olif.

Iesu i Use Famu u le Pita in Fakawe ufu

Metiu 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38

²⁷ Iesu ka fas ri aragii, “Gam tikii gamen fin koseng iau, arae ri siit ta u na Buk na Gogoh le God i tarah,

‘Ian siimete tom fofonoi na sipsip, ke foron sipsip rik fin sararah.’

²⁸ Isau le aunbiing ia ka apti fis tah, ian famu lo gam una Galili.”

²⁹ Pita ka tara sing i aragii, “Taftawa le ri tikii rin fin koseng o, iau biil tom.”

³⁰ Iesu ka kiliis u aragii, “Tekentu kanaka ia fas o, igii na wor aunbiing to biil biitom fawu i teng, ke fatuul ok fakawe ufu iau.”

³¹ Isau le Pita ka rakrakai tom le, “Taftawa le ian met turam, biil tom ian fakawe ufu wo.” Ke berberat na fafausum tikii sabin, ri ka use u arae.

Iesu i Sising na Getsemani

Metiu 26:36-46; Luk 22:39-46

³² Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka la una nenge falifu asa e Getsemani, ke ka fas ri aragii, “Gamen kiis sau aga ma

iak sising.” ³³ Ke ka telpes Pita, Jems ke Jon. Na aunbiing ae, ka tipos kalsakai tara mamais ma ka purngis e bala. ³⁴ Ka fas rituul aragii, “Mamais ifuun na balang ma fatat iak met. Gamtuulen kiis agawa ma gamtuulek mat.”

³⁵ Ka mamlik la ituul sau, ke ka luutuf na nanal ma ka sising le, male ifasi, ke aunbiing ae gong i tapiiek lo. ³⁶ Ka sising aragii, “Aba,† Tata, o fasi on tel foron tier tikii, tel ufu kap‡ igii koseng iau. Isau le gong o mi lo arae na wolwol kiak, mi tom lo arae na wolwol kiam.”

³⁷ Aunbiing i fis, ka par u le tuul kalalik na fafausum kia rituul masun. Ke ka diik Pita aragii, “Saimon, arafah, o ka masun bin? Biil ifasi on mat bii pes ti fatuklin aunbiing? ³⁸ Mat ma gamtuulek sising, tarama gamtuul ka luut na fatoftof. Tanwa gamtuul i gesges, isau le fo gamtuul i mut.”

³⁹ Ke, ka la ma ka sising sabin arae sau i sising ta na famu. ⁴⁰ Aunbiing ka fis sabin, ka par u le rituul ka masun fis tah, wara le matrituul i tatawin kanaka. Biil rituul usum na sani rituulen use u usuf i.

⁴¹ Fatuul u e aunbiing ka fis sabin ke ka tarah, “Gamtuul borborong la biitom? Ka fasi mang. Aunbiing igii mang ka tapiiek tah. Par u, igii mang rik ta ufu Kalalik ken Kaltu una liman foron tom tel sinang laulau. ⁴² Aptih, kerek la. Par u, kaltu ae in ta ufu iau apie mang.”

Ri luse Iesu

Metiu 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12

⁴³ Aunbiing Iesu i ororek la, Iudas neng lon sangful ini u e kalalik na fafausum, ka tapiiek turan nenge gur na fanu. Ri kep foron popok una fapaket turan foron kapsil. Foron laulaumet na pris turan foron tom fafausum ini nagogon ke foron famfamu ri wuun ufu ta ri.

⁴⁴ Ier ae in ta ufu Iesu ka fas famu ta fanu ae ini matngan fakileng ae in tel u ulo Iesu. I fas ta ri aragii, “Ier ae ian dor u, i sau e kaltu ae. Gam luse u ke gamek lame ufu, ma matmi ta tom lo.”

⁴⁵ Fanpil Iudas ka la usuf Iesu ke ka faorek pes u aragii, “Rabi!” Ke ka dor u.

⁴⁶ Ke ri ka pose lo ma ri ka dat pes u. ⁴⁷ Neng lon fanu ae ri soti ta awii na fatat, ka fut ufu popok una fapaket kia ke ka kasim ufu balbalun fafauun ken famfamu ken foron pris.

⁴⁸ Ke Iesu ka tara sing ri aragii, “Arafah, awii ngan ia nenge tom sisiimete, ae gam ka la ini foron popok una fapaket turan foron kapsil isi luse iau, beh? ⁴⁹ Foron biing tikii ia kiis la tura gam ma ia ka fausum fanu la na Felun Tunmapek, ke biil gam luse iau. Isau le ka tapiiek aragii una fasuut orek ae na Buk na Gogoh.” ⁵⁰ Ke berberat na fafausum tikii kia ri ka apti koseng u ma ri ka fin.

⁵¹ Nenge guam ae i mimi la lo Iesu, i fis ta u sau ini nenge kaen. Aunbiing ri luse u, ⁵² ka sok ufu kaen kia aiwa na limri ke ka fin ini pongong.

Iesu i Ti na Matan foron Famfamu ken Fan Iudaia

Metiu 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:13-14,19-24

⁵³ Ri ka lame Iesu usuf famfamu ken foron pris. Ma foron laulaumet na pris tikii, foron famfamu turan foron tom fafausum ini nagogon, ri ka tapiiek turim aiwa. ⁵⁴ Pita i mimi susu la tom ke ka kau una palgan ubiif kale fel ken famfamu ken foron pris. Ka kiis turan foron tom parpar kaleh ma ka mingmingi na yiif.

⁵⁵ Foron laulaumet na pris turan foron famfamu tikii ken fan Iudaia, ri ka im isi ti fale orek una tiu Iesu isi rik siimete u. Isau le biil ri tafe tikas. ⁵⁶ Ifuun ri ka lem ulo Iesu, isau le foron orek kiri biil i fafasih.

⁵⁷ Fale fanu ri ka sotih ma ri ka lem ulo Iesu le, ⁵⁸ “Keme ongen ta u i use u le in rabat Felun Tunmapek igii, ae fanu ri tel ta u, ke na in tuul e biing, ik tel neng ae fanu biil ri tel u.” ⁵⁹ Isau le foron orek kiri biil i fafasih.

⁶⁰ Famfamu ken foron pris ka soti na famu lo ri ke ka diik Iesu aragii, “Arafah, biil ti orek kiam una kiliis u? Orek arafa igii ri tiu o ini?” ⁶¹ Isau le Iesu biil i kiliis ri ini ti orek.

Famfamu ken foron pris ka diik u sabin le, “Arafah, o Mesaia, Kalalik ke God ae i kalok fitliu?”

† 14:36: Aba na orek Aramik le Tata ‡ 14:36: Kap i e fakileng na fangungut ae Iesu in kalsakai u. 14:49: Luk 19:47; 21:37 14:58: Jon 2:19 14:62: Daniel 7:13

⁶² Iesu ka kiliis u aragii, “Iau sau. Nami gamen par Kalalik ken Kaltu in kiis na mia God ae i Rakrakai, ma in tapiek na laukaf tinbae na kukulii.”

⁶³ Famfamu ken foron pris ka si dolon kaen kia tom ma ka tarah, “Isi sa biitom kere ka ier isi ti orek una tiu u? ⁶⁴ Gam ka ongen ta u e foron orek laulau kia ulo God. Arafa gam wol arae?”

Ke ri tikii ri ka somangat ufu le in met tom. ⁶⁵ Ke fal lo ri, ri ka types ubis u. Ri ka kabet kale mata ma ri ka tut u ke ri ka tara sing i aragii, “Arik, orek profet mang!” Ke foron tom parpar kaleh ri dat pes u ke ri ka paket u.

Pita i Fakawe ufu Iesu

Metiu 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27

⁶⁶ Aunbiing Pita tinaiwa biitom na palgan ubiif kale fel ae, nenge tah, fafauun ken famfamu ken foron pris ka tapiek. ⁶⁷ Aunbiing i par Pita i mingmingih la aiwa, ka lala kanap u ke ka tarah, “O sabin o la la tura Iesu tina Nasaret, bikiih?”

⁶⁸ Isau le Pita ka fakawe aragii, “Biil ia to usum ke biil ia malal na sani o use u.” Ka suu una matan ubiif, ke to ka teng.

⁶⁹ Tah ae ka par u sabin ke ka fas fanu ae ri sotsoti la aiwa aragii, “Ier igii i neng lo ri.” ⁷⁰ Ke Pita ka fakawe sabin.

Biil i sawin ke fanu ae ri sotsoti la fatat Pita, ri ka tara sing i aragii, “Tekentu tom, o neng lo ri, wara le wo nenge sikin Galili.”

⁷¹ Ke ka fotfot ulo tom aragii, “God in ta fangungut usuf iau male ian lem. Biil ia to usum lon kaltu ae gam use u.”

⁷² Fanpil fawu to ka teng. Ke Pita ka sikpes tineng aunbiing i wolpes foron orek ae Iesu i use ta u sing i le, “Biil biitom fawu to in teng, ke fatuul ok fakawe ufu iau.”

15

Iesu i Ti na Mata Pailat

Metiu 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Jon 18:28-38

¹ Na biingbiing saksak, foron laulaumet na pris, foron famfamu, foron tom fafausum ini nagogon turan foron laulaumet tikii ken fan Iudaia, ri ka kiis turim ke ri ka tapiek ini nenge wolwol. Ri

ka kabet iun lima Iesu ke ri ka lame ufu usuf Pailat.

² Pailat ka diik u aragii, “Be, o king ken fan Iudaia?”

Iesu ka kiliis u le, “Arae tom o use u.”

³ Foron laulaumet na pris ri ka tiu u ini ifuun e tier. ⁴ Ke Pailat ka diik u sabin aragii, “Be, biil ti orek kiam una kiliis ri? Par u, ri tiu wo ini ifuun e tier.”

⁵ Isau le Iesu biil i to kiliis u ini ti orek, pesu Pailat ka wolpane.

Pailat i Somangat isi rin Fakulkulik Iesu na Aupaket

Metiu 27:15-26; Luk 23:13-25; Jon 18:39-19:16

⁶ Na foron bet tikii na Ngasa na Liuliu Kulef, Pailat i fasuu ufu itikii la e kaltu tina kamkabet ae fanu ri sising pes u. ⁷ Na bet ae, nenge kaltu asa e Barabas, i e neng lon fanu ae ri fapti ta nenge tara fapaket. Ri kiis tikii na kamkabet, wara le ri siimete ta fale fanu. ⁸ Gur na fanu ri ka la usuf Pailat, ke ri ka sising u isi in fasuu tikas ae i kiis na kamkabet, arae tom i tel u la.

⁹ Ke Pailat ka diik ri aragii, “Arafah, gam ier le ian fasuu ufu King ken fan Iudaia usuf gam?” ¹⁰ Ka diik ri arae, wara le ka usum ta le foron laulaumet na pris ri ta ufu Iesu una lima, ini wolwol laulau sau kiri. ¹¹ Isau le foron laulaumet na pris ae, ri ka siingsiing orek na balan gur na fanu ae le rin sising Pailat isi in fasuu Barabas.

¹² Pailat ka diik ri sabin aragii, “Sani ian tel u ini ier ae gam foteng u le King ken fan Iudaia?”

¹³ Ke ri ka perek aragii, “Fakulkulik u na aupaket!”

¹⁴ Pailat ka diik sabin aragii, “Isi sah? Sani i tel fager ta u?”

Isau le ri ka lala perek mang tom le, “Fakulkulik u na aupaket!”

¹⁵ Pailat i ier isi falaes fanu, pesu ka fasuu ufu Barabas usuf ri. Ka fas foron tom fapaket isi rin fuk Iesu, nami ka ta ufu isi rin fakulkulik u na aupaket.

Foron Tom Fapaket ri Morot ini Iesu

Metiu 27:27-31; Jon 19:2-3

¹⁶ Foron tom fapaket ri ka lame Iesu una tara fel ae Pailat i kiis la lo, ke ri ka tawi

turim foron tom fapaket tikii. ¹⁷ Ri fakilkiliis u ini dolon kaen melmelek, ke ri ka tel nenge bangbang* ini finau ae imel e si ma ri ka luun u na paklu. ¹⁸ Ke ri ka faorek pes u aragii, “King ken fan Iudaia, mangiam!” ¹⁹ Ke ri ka famam paket paklu ini nenge akan au, ri ka ubis u ma ri ka lemlem ilepul na mata arae ri bulat lo. ²⁰ Aunbiing ri ka morot ta ini, ri ka kasis ufu dolon kaen melmelek lo. Ri ka fakilkiliis fafis u ini kilkiliis kia tom, ke ri ka lame fasuu u isi rik fakulkulik u na aupaket.

Ri Fakulkulik Iesu na Aupaket

Metiu 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27

²¹ Awii tole sal, foron tom fapaket ri ka tafe nenge kaltu tina Sairini asa e Saimon, tama Aleksenda ru e Rufus. I la tina nenge maleh isi in tatkau una Ierusalem. Ke foron tom fapaket ri ka fangongos u isi in kusep aupaket ke Iesu. ²² Ri ka lame Iesu una falifu ae ri foteng u ini Golgota. Kamtinan as ae le, Salan Tuan Paklun Kaltu. ²³ Ri ka ta wain sing i, ae ri ikis u turan bultan mir,† isau le biil i to umin u. ²⁴ Ri ka fakulkulik ta u na aupaket, ke ri ka fangfang laki isi se tom in kep ti kilkiliis kia.

²⁵ Na isiu e aunbiing na biingbiing, ri ka fakulkulik u na aupaket. ²⁶ Ri ka siit orek ae ri tiu u ini bae na olon aupaket kia, aragii:

KING KEN FAN IUADAIA.

²⁷⁻²⁸ Ke ri ka fakulkulik iwu sabin e tom sisii tura na iwu e aupaket, neng na mia ke neng na kaisa.‡ ²⁹ Fanu ae ri liuliu ufu Iesu la, ri ka famam orek laulau ulo, ri ka famam pakpakte paklu ri ulo ke ri ka tarah, “Uui! Wo, ae o tara ta le on rabat ufu Felun Tunmapek ma ok fapti fafis u na in tuul e biing, ³⁰ pu mang tinbae na aupaket, ke ok faliu fafis wo tom!”

³¹ Foron laulaumet na pris ke foron tom fafausum ini nagogon sabin, ri ka morot ini Iesu na fatpoto ri tom aragii, “I faliu

fal, isau le biil ifasi in faliu fafis u tom! ³² Male i Mesaia, King ken fan Israel, ke ik puh tinbae na aupaket isi kerek par u ma kerek unune lo.” Ke iun kaltu sabin ae ri fakulkulik ta ru na iun aupaket na iun baba, ru ka orek laulau ulo.

Iesu i Met

Metiu 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30

³³ Na sangful ini u e aunbiing na siat, falifu tikii ka kubunor, papang na ituul e aunbiing na efef. ³⁴ Ma na ituul e aunbiing, Iesu ka ngangeh aragii, “Eloi, Eloi, lama sabakatani?” Kamtinan orek ae i aragii, “God kiak, God kiak, isi sa o ka la koseng iau?”

³⁵ Aunbiing fanu ae ri sotsoti la na fatat ri ongen u, ri ka tarah, “Ongen u, i tawi Elaija.”

³⁶ Nenge kaltu ka filau ma ka kep nenge tier ae i duup pes dan la, ka falum u na wain ae i mingin, ka tu u na nenge au ke ka sik u una mawe isi Iesu ik duup u. Ke ka tarah, “Nene, kerek par u la bii, tarama Elaija ka la isi fapu u.”

³⁷ Iesu ka lala ngangeh, ke ka fut paket mangia.

³⁸ Ke tara kaen na Felun Tunmapek ae i balo kale mua ae na palga, ka tam-sih tinbae na mawe ubuif sikit na pikli. ³⁹ Aunbiing kabisit ken foron tom fapaket ae i soti ta na famu na aupaket ke Iesu, i ongen Iesu i ngangeh ma ka par matngan minet kia, ka tarah, “Tekentu kanaka, kaltu igii i e Kalalik ke God.”

⁴⁰ Fale kelefin ri soti ta tina tapak ma ri ka alim foron tier ae i tapiiek. Awii na fatpoto ri e Maria Makdalın, Salome ke Maria tina fabiro Jems ru e Joses. ⁴¹ Tuul fifin igii, rituul mi la lo Iesu aunbiing i kiis na Galili isi lupes u. Ke ifuun e kelefin sabin ri la turim ta tura una Ierusalem, ri sabin tinaiwa.

* **15:17:** Kaen melmelek ke bangbang ifasi arae kilkiliis ken foron king. **15:21:** Rom 16:13 † **15:23:** Mir i nenge matngan au ae bulta ifuun e foim lo. Aunbiing ri ikis u turan wain, ka tapiiek marasin una tel ufu ngungut **15:24:** BukSong 22:18 **15:27-28:** Aisaia 53:12 ‡ **15:27-28:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le fale orek biitom na rina igii, i aragii: *Ri tel u arae una fasuut orek ae na Buk na Gogoh, le, “Ri par u arae nenge tom lek nagogon.”* **15:29:** BukSong 22:7; 109:25; Mak 14:58; Jon 2:19 **15:34:** BukSong 22:1 **15:36:** BukSong 69:21 **15:38:** KisimBek 26:31-33 **15:40:** Luk 8:2,3

Ri Faborong Pununfo Iesu na Matanfat Metiu 27:57-61; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42

⁴²⁻⁴³ Biing ae, i e biingen geges wara le i biing famu na Biingen Mangeh. Josep tina Arimatia, i neng lon foron famfamu ken fan Iudaia ae ri bulat la lo, ma i nene la isi matanfuntih ke God. I kep balamas ma ka la usuf Pailat na efef aunbiing pisihi biil biitom i sup ke ka sising u isi pununfo Iesu. ⁴⁴ Pailat ka bitit aunbiing i ongen u le Iesu ka met tah. Ka kam pes kabisit ken foron tom fapaket ke ka diik u aragii, “Tekentu tom le Iesu ka met tah?” ⁴⁵ Pailat ka ongen ta orek ken kabisit ae, ke ka mangte ufu pununfo Iesu usuf Josep. ⁴⁶ Josep ka fiil nenge rokap na kaen, ka fapu pununfo Iesu ke ka afit u ini. Namih, ka fakau u na matanfat una luun minet ae ri tuung ta u na balan fat, ke ka fabulbulis nenge tara fat una babat kale matanfat ae. ⁴⁷ Maria Makdalin ru e Maria tina Joses, ru par falifu ae ri faborong ta Iesu lo.

16

Iesu i Aпти Fis

Metiu 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10

¹ Nami sau na Biingen Mangeh, Maria Makdalin, Maria tina Jems,* ke Salome rituul ka fiil foron tier ae sana i furung rokap una saba u na pununfo Iesu. ² Na biingbiing saksak na biing famu na wik ae, rituul ka la una matanfat una luun minet. ³ Aunbiing rituul toltole sal la, rituul ka fadiik fis ini rituul aragii, “Se mang ik lupes kertuul na fabulbulis ufu fat ae ri babat kale ta matanfat ini?”

⁴ Isau le aunbiing rituul lin matrituul una famu, rituul ka par u le tara fat ae, ri ka fabulbulis ufu tah. ⁵ Aunbiing rituul ka kau una matanfat ae, rituul ka par nenge guam ae i kilikiis ini kaen pos. I kiis ta tina mia rituul, ma rituul ka sokeh.

⁶ Guam ae ka fas rituul aragii, “Gong gamtuul sokeh. Ia usum le gamtuul im isi Iesu tina Nasaret ae ri fakulkulik ta u na aupaket. Mangmangal mang aga. Ka apti fis tah! Gamtuul par falifu ae ri faborong

ta u lo. ⁷ Gamtuulen la ma gamtuulek fas berberat na fafausum kia tura Pita le, ‘Iesu in famu lo gam una Galili. Gamen tafe u aiwa, arae tom i fas ta gam.’ ”

⁸ Rituul ka fin koseng matanfat ae ke rituul ka nananar ini sokeh. Biil rituul use ti tier usuf tikas, wara le rituul lala sokeh.†

Iesu i Tapiiek sing Maria Makdalin

Metiu 28:9-10; Jon 20:11-18

⁹ Aunbiing Iesu i apti fis na biingbiing saksak na biing famu na wik, i tapiiek famu sing Maria Makdalin ae Iesu i tel ufu ta ift e tanwa laulau lo. ¹⁰ Maria Makdalin ka la ma ka fas fanu ae ri la la tura Iesu. Ri kiis ini mamais ma ri ka famam tingis u. ¹¹ Aunbiing ri ka ongen ta u le Iesu ka liu fis tah, ke Maria Makdalin ka par ta u, biil ri to unune lo.

Iesu i Tapiiek sing Iun Kalalik na Fafausum

Luk 24:13-35

¹² Namih, Iesu ka tapiiek sing iwu e kalalik na fafausum kia ae ru toltole sal la, isau le pununfo i par neng keskes. ¹³ Aunbiing ru fis, ru ka fas fale berberat na fafausum sabin, isau le biil ri unune lo ruh.

Iesu i Tapiiek sing Sangful ini Tikii e Kalalik na Fafausum kia

Metiu 28:16-20; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23; Aposel 1:6-8

¹⁴ Namih, Iesu ka tapiiek sing nenge sangful ini tikii e kalalik na fafausum kia aunbiing ri ienien la. Ka balkut lo ri, wara le biil ti unune kiri, ma balri i sorokai kanaka isi unune na orek ken fanu ae ri ka par ta u nami na apaptifis kia.

¹⁵ Ke ka fas ri aragii, “Gamen la una foron falifu tikii na piklinbat, ke gamek fafas ini Rokap na Fafas usuf foron fakakiis tikii. ¹⁶ Se i unune ke ka kep bapita iso, God in faliu u. Isau le se ae biil i to unune, in fiu na nagogon ke God. ¹⁷ Foron tom unune rin fatapieik foron rakrakai na fakileng aragii: Rin tel ufu foron tanwa laulau ini asang, rin orek ini foron orek fuuh, ¹⁸ rin pose na foron sii ae imel e wef lo ma aunbiing rin umin danun mun, biil

* **16:1:** Maria tina Jems i tina Joses sabin, par Mak 15:40, 47   **16:7:** Metiu 26:32; Mak 14:28   † **16:8:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le Mak i papang sau aga. Ma ri wol le nenge kaltu keskes i siit rina 9-20.

in to falaulau ri. Rin luun limri lon foron sasem, ke rik liu.”

God i Kep Iesu Ubase na Kukulii

Luk 24:50-53; Aposel 1:9-11

¹⁹ Aunbiing Kumguui Iesu ka fas ta ri ini foron tier igii, ke God ka kep u ubase na kukulii ma ka kiis na mia God. ²⁰ Ke berberat na fafausum ri ka la ma ri ka fafas na foron falifu tiki. Kumguui i foim tura ri ma ka farakrakai orek kia ini foron fakileng ae ri fatapiek u.

Rokap na Fafas ulo Iesu Karisito Luk i siit u Orek Famu

Buk igii Luk i siit ta u. Luk biil i neng lon berberat na fafausum ke Iesu, ke biil sabin i sakin Iudaia, i sakin Grik. I tina Entiok na falifu na Siria. Luk biil i par ta foron tier ae Iesu i tel ta u, biil. Fale fanu sau ri fas u ini Iesu.

Luk i nenge dokta, ma i usum rokap na orek Grik. Buk igii i e buk famu ae i siit ta u ma i siit ta Buk Aposel sabin. I siit ta buk igii isi fan Grik rik usum na Rokap na Fafas ulo Iesu le i Tom Fafaliu ken fanu tikii, ma rik unune lo.

Luk i siit u sabin le Iesu i tapiiek kalto toh, ke ka use famais kia usuf foron lauu ke usuf kerer temtem tikii.

I sisiit sabin isi foron tier igii:

Ususefages usuf God,

Rakrakai ken Tanwa Kalkaluu,

Sising,

Liu ken foron lauu ke fanu ae ifuun e minsik kiri.

Buk ke Luk i aragii:

1:1-4 Tanwara na buk igii

1:5-80 Jon Tom tel Bapitaiso i pang

2:1-52 Iesu i pang

3:1-20 Foim ke Jon Tom tel Bapitaiso

3:21–4:13 Iesu i kep bapitaiso ke namih Satan ka tof u

4:14–9:50 Iesu i foim na Galili

9:51–19:27 Fafausum ke Iesu

19:28–23:56 Farfarop na wik, ke minet ke Iesu

24:1-53 Aaptifis ke Iesu ke tatkau kia una kukulii

¹ Usuf Tiofilus:* Ifuun e fanu ri tototof rakrakai isi rin siit papte foron tier ae i tapiiek ta na fatpoto kemem. ² Fanu ae ri par ta foron tier igii ini kolson matri tina tanwara, ma ri fafas la ini orek ke God, ri fas ta kemem ini foron tier igii. ³ Pesu, iau tom ia ka tatang rokap tah ke ia ka tafe ta foron tier tikii tina tanwara, ma ia wol le i rokap sabin le ian sisiit usuf o, Tiofilus, wo

tara kalto. Ia siit u tom arae i tapiiek tah, ⁴ isi ok usum le foron tier tikii ae ri fausum ta wo ini, i tekentu.

Angelo i Fas Sakaria le Antu in Fang ti Kalalik

⁵ Na aunbiing ae Erot i king na falifu na Iudaia, imel e nenge pris asa e Sakaria, i tina uh na pris ke Abia. Antu, asa e Elisabet, i sabin tina mat ke Aron. ⁶ Ru turim ru iwun tom tortores na mata God, ma ru misuut la tom na foron orek ke Kumguui ke na foron nagogon kia. ⁷ Isau le biil ti kalalik kiruh, wara le Elisabet i koros. Ka wok mang ke Sakaria sabin ka tubunkak mang.

⁸ Nenge biing Sakaria i foim arae pris na mata God, wara le na aunbiing ae, uh na pris ke Sakaria ri tel foim na Felun Tunmapek. ⁹ Na sinangun foron pris una tim pes se lo ri in kau na Felun Tunmapek, ri fangfang satu ke asa Sakaria ka tapiiek. Ma ka kau una palgan Felun Tunmapek ke Kumguui isi ik fasok foron tier ae bau lo i furung rokap. ¹⁰ Ma na aunbiing mang una fasok foron tier ae bau lo i furung rokap, gur na fanu ri ka famam sising turim awii na maleh na Felun Tunmapek.

¹¹ Ke nenge angelo ke Kumguui ka tapiiek sing i, ma ka soti awii isi mia na salan tunmapek ae ri fasok foron tier ae bau lo i furung rokap la. ¹² Aunbiing Sakaria ka par u, ka nananar ma sokeh ka kuruung u. ¹³ Isau le angelo ae ka tara sing i aragii, "Sakaria! Gong o sokeh. God ka ongen ta sising kiam. Elisabet antum, in fang ti kalalik kiam, ke on foteng u ini Jon. ¹⁴ On lala laes ke balam in gesges isi, ma fanu fuun rin laes aunbiing in pang, ¹⁵ wara le in laumet na mata Kumguui. Biil in umin wain la le umin dan rakrakai. Ma in fuun ini Tanwa Kalkaluu aunbiing biil biitom i pang. ¹⁶ Ma in lame fafis in fuun e fan Israel usuf Kumguui, God kiri. ¹⁷ In la famu lo Kumguui, ini matngan tanwa ke rakrakai arae Elaija, ke in sokiliis balan foron tamankak isi rik ier isi berberat kiri, ke ik sokiliis wolwol ken foron tom ongen fabulwar isi rik mi na polo na wol

* **1:1:** Tiofilus kamtina na orek Grik le tala God, le kalto ae i ier isi God **1:5:** 1Stori 24:10 **1:15:** Namba 6:3
1:17: Malakai 4:5,6

ken foron tom tortores. In tel u arae una fageges fanu isi tapiiek ke Kumguui.”

¹⁸ Ke Sakaria ka diik angelo aragii, “Arafa ian usum arae le tier igii in tapiiek? Wara le ia ka tubunkak mang ke antung sabin ka wok mang.”

¹⁹ Ke angelo ka kiliis u aragii, “Ia Gabriel. Ia soti la na mata God, ma i wuun iau isi ian fas wo ini rokap na fafas igii. ²⁰ Ongen u, igii in kut e ngusum ma biil ifasi on orek papang na biing tier igii in suut, wara le biil o unune na foron orek kiak, ae in tapiiek na aunbiing tom lo.”

²¹ Na aunbiing ae, fanu ri ka nene pane Sakaria, ri ka wol pane le, isi sani ka mudung awii na Felun Tunmapek. ²² Aunbiing ka suu fis tina Felun Tunmapek, biil mang ifasi in orek. Ri ka usum ta le i par nenge parpar awii na Felun Tunmapek, wara le i famam fakileng sau ini lima usuf ri, ma ngusu i kut ta tom.

²³ Ma aunbiing ka farop foim kia, ka fis una maleh kia. ²⁴ Nami sau, antu Sakaria, Elisabet, ka tian ma na ilim e funiil biil i suu tina fel. ²⁵ Ke ka tarah, “Tier igii Kumguui tom i tel u usuf iau. Ia koros tah, ma na foron biing igii, Kumguui ka mais iau ke ka tel ufu matlawen kiak na matan fanu.”

Angelo i Fas Maria le in Fang Iesu

²⁶ Na fawon u e funiil ke Elisabet, God ka wuun angelo asa e Gabriel una Nasaret na falifu na Galili. ²⁷ Ka wuun ufu usuf nenge tah ae biil biitom i borong turan ti kaltu, asa e Maria. Ri fakale ta u isi in telpes nenge kaltu asa e Josep, tina mat ke king Dewit. ²⁸ Ke angelo ka tapiiek sing i, ma ka tarah, “Tinier, on laes. Kumguui i kating kanaka wo ma i kiis turam.”

²⁹ Aunbiing Maria i ongen foron orek kia, ka lala purngis e bala ma ka wolpane le, sani e kamtina. ³⁰ Isau le angelo ka tara sing i aragii, “Maria, gong o sokeh. God i laes kanaka ini wo. ³¹ Ongen u. On tian ke ok fang nenge kalalik tamat, ke ok foteng u ini Iesu. ³² Asa in laumet, ma rin foteng u ini kalalik ke God Buuii kanaka na Mawe. Ma Kumguui God in luun u na nian kiiskiis an king ke Dewit tama. ³³ In nagogon fitliu

na mat ke Jekop ma matanfuntih kia biil in to rop.”

³⁴ Maria ka diik angelo ae aragii, “Arafa in tapiiek arae e tier igii, wara le biil biitom ia borong ta turan ti kaltu?”

³⁵ Ke angelo ka kiliis u aragii, “Tanwa Kalkaluu in susuef ulo wo, ke rakrakai ke God Buuii kanaka na Mawe ik kumef o. Ke ier ae on fang u, in kalkaluu ma rin foteng u le Kalalik ke God. ³⁶ Par u, sikinting lo wo, Elisabet, ka wok mang. Ri tara la sing i le i koros, isau le igii ka tian mang, ma ka won ta e funiil kia. ³⁷ Wara le biil ti tier ae God biil ifasi in tel u.”

³⁸ Maria ka kiliis u aragii, “Ia fafauun ke Kumguui. I rokap, ik tapiiek arae lo iau, arae tom o ka use ta u.” Ke angelo ae ka la koseng u.

Maria i Laum Elisabet

³⁹ Na aunbiing ae, Maria ka aptih ma ka sangar una nenge maleh na foron pung-pung na falifu na Iudaia. ⁴⁰ Aiwa, ka kau una fel ke Sakaria ma ka faorek pes Elisabet. ⁴¹ Aunbiing Elisabet i ongen Maria i faorek pes u, kalalik ae na bala ka miliu ke Elisabet ka fuun ini Tanwa Kalkaluu. ⁴² Ke ka perek aragii, “O kalok lon kelefing tikii, ke kalalik sabin ae on fang u i kalok. ⁴³ Isau le ia matngan fifin arafa tom ae tina Kumguui kiak ka tapiiek sing iau? ⁴⁴ Aunbiing sau ia ongen o faorek pes iau, kalalik igii na balang ka miliu ini laes. ⁴⁵ O kalok, wara o unune le sani Kumguui i use ta u usuf o, in suut.”

Seksek ke Maria

⁴⁶ Ke Maria ka tarah,
 “Balang i usefages Kumguui,
⁴⁷ ke tanwang ka laes ini God,
 Tom Fafaliu kiak,
⁴⁸ wara i mais iau le,
 ia nenge fafauun foes sau kia.
 Tipesu igii, foron ulul tikii rin use u le ia kalok,
⁴⁹ wara le, God ae i Rakrakai,
 ka tel ta foron tier laumet usuf iau,
 ma asa i kalkaluu.
⁵⁰ Ma famais kia i la usuf fanu ae ri bulat la lo,

tina foron ulul tinpakanini, una foron ulul ae namih.
⁵¹ Ka tel ta foron rakrakai na foim ini lima: Ka tel sarara ta fanu ae wolwol kiri ifuun ini sinangun got.
⁵² Ka fapu ta foron tom nagogon tina foron nian kiiskiis kiri, ma ka falaumet fanu ae ri fapuh ri la tom.
⁵³ Ka fen ta fanu ae ri fitol ini foron rokap na tier, isau le ka wuun ufu ta fanu ae ifuun e minsik kiri ini pungun limri.
⁵⁴⁻⁵⁵ Ka lupes ta Israel,† tom foim kia, wara le i wolpes Abaram turan berberat kia fitliu ini famais, arae tom ka use ta u sing foron tubutamam kerer.”
⁵⁶ Maria ka melmel tura Elisabet pes ituul e funiil, ke nami ka fis una maleh kia.

Elisabet i Fang Jon Tom tel Bapitaiso

⁵⁷ Ka aunbiing mang ke Elisabet una fafang, ka fang nenge kalalik tamam.
⁵⁸ Fanu ae ri mel fatat u turan foron sikinting lo, ri ka ongen u le Kumguui ka finngas tara famais kia usuf Elisabet, ke ri ka laes turim tura.
⁵⁹ Na fawal u e biing ken kalalik, ri ka geges isi rin kiit pununfo, ke ri ka ier isi fafenngo ini Sakaria, tama. ⁶⁰ Isau le tina ka tarah, “Biil. Rin foteng u ini Jon.”
⁶¹ Ri ka tara sing i aragii, “Biil ti sikinting lo wo i kep ta u e as ae.”
⁶² Ke ri ka fapik tama, isi as sa tom i ier le rin luun u lon kalalik. ⁶³ Sakaria ka tutus isi ti tier in sisiit lo, ke ka siit u le, “Asa e Jon.” Ma fanu tikii ae ri ka lala bitit. ⁶⁴ Fanpil ngusu ka sapeng, kerme ka malmalos, ke ka tipes orek, ma ka usefages God. ⁶⁵ Ke fanu tikii ae ri mel fatat ri, ri ka fuun ini sokeh. Ma ususe na foron tier igii ka sarara na foron maleh ae na foron pungpung na falifu na Iudaia. ⁶⁶ Fanu tikii ae ri ongen u, ri ka lala wol lo, ma ri ka diik aragii, “Kalalik igii in tapiiek matngan kalalik arafah?” Wara le lima Kumguui ae lo.

Seksek ke Sakaria

1:52: Jop 5:11; 12:19   **1:54-55:** Stat 17:7; 1Samuel 2:1-10   † **1:54-55:** Israel i fakileng fan Israel tikii   **1:59:** WokPris 12:3   **1:76:** Malakai 3:1   **1:79:** Aisaia 9:2

⁶⁷ Tanwa Kalkaluu i susuef ulo Sakaria, tama Jon, ke ka orek profet aragii,
⁶⁸ “Ususefages usuf Kumguui, God ken fan Israel, wara le ka tapiiek ta usuf fanu kia, ma ka fiil fasengsegeng ri.
⁶⁹ Ka fapiti ta nenge rakrakai na Tom Fafaliu usuf kerer, tina mat ke Dewit, tom foim kia,
⁷⁰ arae tom i use ta u na ngusun foron profet kalkaluu kia tinpakanini.
⁷¹ Ke in faliu kerer koseng foron tuui kirer, ke tina liman fanu tikii ae ri ememse kerer.
⁷² I tel u arae una finngas famais kia usuf foron tubutamam kerer, ke isi ik fasuut puput kalkaluu kia,
⁷³ ae i falimlim ta ini usuf Abaram tubutamam kerer,
⁷⁴ le in faliu kerer tina liman foron tuui kirer, isi kerek foim sing i ma biil keren sokeh,
⁷⁵ ini sinang ae i kalkaluu ke i tortores na mata na foron biing tikii ae kere liu lo.

⁷⁶ Ma wo, keng kalalik, rin foteng o le, o profet ke God Buuii kanaka na Mawe, wara le on la famu lo Kumguui, ma ok fageges sal sala,
⁷⁷ isi famalal fanu kia le God in faliu ri, aunbiing i pa ufu foron sinang laulau kiri,
⁷⁸ wara na tara famais ke God kirer. Pesu, malal tina kukulii in susupiek ulo kerer, arae pisihi i susupiek na biingbiing.
⁷⁹ In popos ulon fanu ae ri kiis na kubunor, ke ulon fanu ae malmaluu na minet i afit ri, ke ik lame kerer na sal ae i siaroh.”

⁸⁰ Ke kalalik ae ka laulaumet la, ma ka lala rakrakai na tanwa. Ka mel na falifu foes papang na aunbiing ka tapiiek malal usuf fan Israel.

2

Iesu i Pang Metiu 1:18-25

¹ Na bet ae, Sisar Augustus ka luun nenge nagogon le, rin kep asan fanu na foron maleh tikii ae ri kiis na piklin matanfuntih na Rom. ² I e aunbiing famu masau ae ri kep asan fanu lo, aunbiing Kurinius i famfamu na falifu na Siria. ³ Ke fanu tikii ri ka la una foron waran maleh tutus kiri isi fakau asri.

⁴ Ke Josep sabin ka la tina Nasaret na falifu na Galili una Betliem na falifu na Iudaia. Betliem i e maleh ke Dewit, wara le Josep i tina mat ke Dewit. ⁵ I la unaiwa isi fakau asru e Maria, ae ri fakale ta u le in telpes u. Maria i tian, ⁶ ma aunbiing ru tinaiwa na Betliem, ka aunbiing mang kia una fafang. ⁷ Ka fang nenge kalalik tamat, i kalalik famu kia. Ka afit u ini foron dangan kaen ma ka faborong u na salan ien ken foron muruw, wara le biil mang ti salrituul awii na salan foron ses.

Angelo i Fafas usuf Foron Tom Fofonoi na Sipsip

⁸ Na wor ae, fale tom fofonoi na sipsip ri fofonoi na foron sipsip kiri na topormok fatat maleh ae. ⁹ Nenge angelo ke Kumguui ka tapiek sing ri, ma memeh ke Kumguui ka popos kawil ri, ma ri ka lala sokeh. ¹⁰ Isau le angelo ka tara sing ri aragii, “Gong gam sokeh. Ongen u, ia la usuf gam ini rokap na fafas na tara laes ae in falaes fanu tikii. ¹¹ Iгии sau, na maleh ke Dewit, i pang e Tom Fafaliu kimi, i e Mesaia, Kumguui. ¹² Gamen par matngan fakileng aragii: Gamen tafe nenge mirmiriuu ae ri afit ta u ini foron dangan kaen, ma i borong na salan ien ken foron muruw.”

¹³ Fanpil nenge tara gur na angelo tina kukulii ri ka puh unaisan angelo ae, ke ri ka usefages God ma ri ka tarah,

¹⁴ “Memeh usuf God buui na mawe, ke aga na piklinbat,

siaroh usuf fanu ae God i laes ini ri.”

¹⁵ Aunbiing foron angelo ri ka la koseng ta ri una kukulii, foron tom fofonoi na sipsip ae, ri ka orek faliu ini ri tom aragii, “Kere mang una Betliem ma kerek par sani ae ka tapiek tah, ae Kumguui i fas ta kerer ini.”

¹⁶ Ke ri ka la sape, ma ri ka tafe Maria ru e Josep turan mirmiriuu ae i borong ta na

salan ien ken foron muruw. ¹⁷ Aunbiing ri ka par ta u, ri ka use orek ae angelo i fas ta ri ini ulon kalalik ae. ¹⁸ Ma fanu tikii ae ri ongen orek ken foron tom fofonoi na sipsip, ri ka lala bitit. ¹⁹ Aunbiing Maria ka ongen ta orek igii, ka luun u na bala ma ka lala wol tole u. ²⁰ Foron tom fofonoi na sipsip ae ri ka fis, ma ri ka me asa God ke ri ka usefages u isi foron tier ae ri ongen ta u, ke ri ka par ta u arae tom angelo i use ta u.

Ri Kaf Iesu una Felun Tunmapek

²¹ Na fawal u e biing ken kalalik, i e biing mang una kiit pununfo, ri ka luun asa le Iesu, arae tom angelo i fas ta Maria ini aunbiing biil biitom i tian.

²² Ka aunbiing mang una fafuu Josep ru e Maria, arae nagogon ke Moses i use u, ke ru ka kaf kalalik ae una Ierusalem isi rik ta u usuf Kumguui. ²³ Wara le nagogon ke Kumguui i use u le, “Foron kalalik tamat famu tikii, rin ta u usuf Kumguui.” ²⁴ Ma ruk ta fafen arae na nagogon ke Kumguui i use u: “Iwu e bun le iwu e fabiro balus.”

²⁵ Imel e nenge kaltu na Ierusalem, asa e Simeon. I nenge tom tortores ma i ta tikii liu kia la tom na lotu. I nene la isi fafaliu ken fan Israel ma ifuun ini Tanwa Kalkaluu. ²⁶ Tanwa Kalkaluu i fas ta u le in par Mesaia ke Kumguui ta bii ke nami ik met. ²⁷ Tanwa Kalkaluu ka lame fakau u una palgan ubiif kale Felun Tunmapek. Maria ru e Josep ru ka kaf fakau kalalik kiruh, Iesu, isi run ta u usuf Kumguui, arae na nagogon i use u. ²⁸ Ke Simeon ka ofe pes u, ka usefages God ma ka tarah,

²⁹ “Kumguui, ia fafauun kiam, igii on sokufu iau,

isi iak la ini siaroh, arae tom o falimlim tah.

³⁰ Wara le iwun kolson matang ka par ta fafaliu kiam,

³¹ ae o ka fageges ta u isi fanu tikii rin par u.

³² I arae nenge malal una famalal God usuf fanu ae biil ri fan Iudaia, ke arae memeh ken fanu kiam, fan Israel.”

³³ Tama ru e tina ru ka pangang na foron orek ae Simeon i use u ulo Iesu. ³⁴ Ke Simeon ka fakalok ruh, ma ka tara sing

Maria tina Iesu aragii, “Kalalik igii, God ka tim pes ta u ma wara lo, in fuun e fan Israel rin fiu ke in fuun sabin rin liu, ma in arae fakileng, le fanu fuun rin ta pokta ri ulo, ³⁵ isi wolwol ae i kum na balan fanu fuun, ik tapiiek na malmalal. Ma on kalsakai u na liu kiam, arae popok una fapaket ae i rup lo wo.”

³⁶ Imel e nenge fifin profet sabin asa e Ana. Tama e Panuel, tina mat ke Aser. Ka wok laulau mang. I kiis sau tura antu na ifit e bet, ³⁷ ke nami ka makos. Ma igii, bet kia ka fasi aragii iwal e sangful ini fet e bet. Biil i la koseng Felun Tunmapek la, ma na foron wor ke na foron siat, i lotu mulmulla, ka fafel ke ka sising la. ³⁸ Na aunbiing ae, ka la unaisa rituul, ka fotrokap usuf God ke ka fafas ini kalalik ae usuf fanu tikii ae ri nene la isi God in fasengsegeng Ierusalem.

³⁹ Aunbiing Josep ru e Maria ru ka tel tikii ta foron tier arae na nagogon ke Kumguui, rituul ka fis una maleh kirituul na Nasaret, na falifu na Galili. ⁴⁰ Kalalik ae ka laulaumet la ke ka rakrakai. I fuun ini rokap na wolwol, ma famais ke God i kiis lo.

Iesu turan foron Tom Fafausum awii na Felun Tunmapek

⁴¹ Na foron bet tikii tama ru e tina Iesu, ru la la una Ierusalem isi Ngasa na Liuliu Kulef. ⁴² Aunbiing i sangful ini u e bet ke Iesu, rituul ka tatkau una Ierusalem isi Ngasa na Liuliu Kulef, arae tom ri tel u la. ⁴³ Nami na ngasa, aunbiing tama ru e tina ru fisfis la una maleh, biil ru usum le Iesu tinaiwa tom na Ierusalem. ⁴⁴ Ru wol le i la tura ri. Aunbiing ka tikii mang e biing na ninla kiri, ru ka types im isi Iesu awii na fatpoton foron sikinting lo rituul ke foron talrituul. ⁴⁵ Aunbiing biil mang ru tafe u, ru ka fis sabin ubae na Ierusalem isi im isi. ⁴⁶ Nami na ituul e biing, ru ka tafe u awii na palgan ubiif kale Felun Tunmapek. I kiis ta turan foron tom fafausum, ka ongen ri, ke ka famam diik ri ini foron fagalte. ⁴⁷ Fanu tikii ae ri ongen u, ri ka lala bitit na foron rokap na wolwol kia, ke na foron kilkiliis kia usuf ri. ⁴⁸ Aunbiing tama ru e tina ru par u, ru ka lala bitit. Ke tina ka tara

sing i aragii, “Keng kalalik, ongen u, kama e tamam kama im ta na foron falifu tikii isi wo, ma i purngis kanaka e balma isi wo. O tel kama arae isi sah?”

⁴⁹ Iesu ka diik ru aragii, “Isi sani kamu ka im isi iau? Arafah, biil kamu usum le, i tortores le ian kiis tom na fel ke Tata?” ⁵⁰ Isau le biil ru malal na sani i fas ru ini.

⁵¹ Namih, rituul ka fis una Nasaret, ma i wong rokap la tom sing ruh. Ma tina i gong kale foron orek tikii ae i ongen ta u. ⁵² Iesu ka laulaumet la na pununfo ke na tasum kia. Ma God i laes isi, ke fanu sabin ri laes isi.

3

Jon Tom tel Bapitaiso i Fafas

Metiu 3:1-12; Mak 1:2-8; Jon 1:19-28

¹ Na fasangful ini lim e bet aunbiing Sisar Taiberias i nagogon, Pontus Pailat i nagogon na matanfuntih na Iudaia, ke Erot i famfamu na matanfuntih na Galili. Ke Filip tualik e Erot i famfamu na matanfuntih na Iturea ke na Trakonitis, ke Lisantias i famfamu na matanfuntih na Abilene. ² Ma Anas ru e Kaiapas ru famfamu ken foron pris. Na bet ae, orek ke God ka tapiiek sing Jon, kalalik ke Sakaria, na falifu foes. ³ Jon i la na foron falifu tikii fatat dan na Ioridan, ma ka famam fafas sing ri le rin sokiliis liu kiri ke rik kep bapitaiso, isi God ik pa ufu foron sinang laulau kiri. ⁴ Arae ri siit ta u na buk ke profet Aisaia,

“Kinen tikas i tautau na sunbiil aragii:

Fageges sal sala Kumguui,
fatortores sal sala.

⁵ Wof foron palgan dan,

kef apu foron pungpung turan foron tatkau.

Foron sal ae i firfirit, fatortores ri.

Foron sal ae ri tohtohnen, tumarnge ri.

⁶ Ma fanu tikii rik par fafaliu ke God.”

⁷ Tara gur na fanu ri ka la usuf Jon isi in baptais ri, isau le ka tara sing ri aragii, “Gam foron natun sii fafangaet. Se i tara le gamen alfe ngaliaf ke God ae in tapiiek?”

⁸ In mel e rokap na fua gam, isi ik finngas u le gam ka sokiliis liu tah. Ke gong gam types tara sing gam tom le, ‘Abaram i e tama kemem.’ Ia fas gam, God ifasi in

2:39: Metiu 2:23   **2:41:** KisimBek 12:1-27; Lo 16:1-8

3:7: Metiu 12:34; 23:33

3:8: Jon 8:33

3:9: Metiu 7:19

2:52: 1Samuel 2:26; Sindaun 3:4

3:4: Aisaia 40:3-5

sokiliis foron fat igii isi rik tapiiek berberat ke Abaram. ⁹ Palngget ae mang ta na baulin foron au, ma foron au tikii ae biil ri fua rokap la, rin pok faluut ri ma rik lin ri una yiif.”

¹⁰ Gur na fanu ae ri ka diik aragii, “Sani mang kemek tel u?”

¹¹ Jon ka kiliis ri aragii, “Se iwu e kaen kia, in ta tikas usuf ier ae biil tikas kia, ke se ae imel e inen, in tel u sabin arae.”

¹² Ke fale tom kep takiis sabin ri ka la usuf i isi in baptais ri, ke ri ka diik u aragii, “Tom Fafausum, sani kemen tel u?”

¹³ Ke ka kiliis ri aragii, “Gamen kep takiis sau namin nagogon ae ri ka luun ta u. Gong gam kep ti fal sabin na olo, gong.” ¹⁴ Ke fale tom fapaket ri ka diik u aragii, “Ke sani kemen tel u?”

Jon ka kiliis ri aragii, “Gong gam fangongos fanu isi rin ta pitkalang usuf gam, ke gong gam tiu foes fanu. Gamen laes sau isi fifiil kimi.” ¹⁵ Fanu ri nene la isi Mesaia. Aunbiing ri ongen Jon, ri ka wol le, “I mang ngan e Mesaia?” ¹⁶ Jon ka kiliis ri aragii, “Ia baptais gam ini dan. Isau le ier ae in mi pes iau, rakrakai kia i liu kulkulef na rakrakai kiak. Pesu, biil ia tortores isi ifasi ian puk ufu finaun su kia. In baptais gam ini Tanwa Kalkaluu ke ini yiif. ¹⁷ I pose na nenge saol una simke ufu foron piin na wit. Aunbiing ka simke tikii ta u, ke ik luun turim wit rokap na felu. Isau le foron piin, ik fasok u na tara yiif ae biil i to met la.”

¹⁸ Jon ka farakrakai ri ini ifuun e orek, ma ka fafas ini rokap na fafas usuf ri.

¹⁹ Isau le aunbiing ka fakiing Erot, wara le i telpes Erodias antu Filip tualik, ke isi fale sinang laulau sabin ae i tel ta u, ²⁰ Erot ka tel nenge tier laulau sabin, aunbiing i luun Jon na felun kamkabet.

Jon i Baptais Iesu

Metiu 3:13-17; Mak 1:9-11

²¹ Aunbiing Jon ka baptais tikii ta fanu, ka baptais Iesu sabin. Ma aunbiing Iesu i sising, kukulii ka sapeng, ²² ke Tanwa Kalkaluu ka puh arae nenge bun ulo. Ma kinen tikas ka orek tinbae na kukulii aragii, “O keng Kalalik ae ia ier kanaka isi wo. Ia laes kanaka ini wo.”

Foron Tubutamam e Iesu

Metiu 1:1-17

²³ Iesu i types tel foim kia aunbiing bet kia ifasi aragii ituul e sangful e bet. Fanu ri wol le i kalalik ke Josep.

Josep i e kalalik ke Eli,

²⁴ Eli i e kalalik ke Matat,
Matat i e kalalik ke Liwai,
Liwai i e kalalik ke Melki,
Melki i e kalalik ke Janai,
Janai i e kalalik ke Josep,

²⁵ Josep i e kalalik ke Matatias,
Matatias i e kalalik ke Amos
Amos i e kalalik ke Naum,
Naum i e kalalik ke Esli,
Esli i e kalalik ke Nagai,

²⁶ Nagai i e kalalik ke Mat,
Mat i e kalalik ke Matatias,
Matatias i e kalalik ke Semein,
Semein i e kalalik ke Josek,
Josek i e kalalik ke Joda,

²⁷ Joda i e kalalik ke Joanan,
Joanan i e kalalik ke Resa,
Resa i e kalalik ke Jerubabel,
Jerubabel i e kalalik ke Sealtiel,
Sealtiel i e kalalik ke Neri

²⁸ Neri i e kalalik ke Melki,
Melki i e kalalik ke Adi,
Adi i e kalalik ke Kosam,
Kosam i e kalalik ke Elmadam,
Elmadam i e kalalik ke Er,
Er i e kalalik ke Josua,

²⁹ Josua i e kalalik ke Elieser,
Elieser i e kalalik ke Jorim,
Jorim i e kalalik ke Matat,
Matat i e kalalik ke Liwai,

³⁰ Liwai i e kalalik ke Simion,
Simion i e kalalik ke Juda,
Juda i e kalalik ke Josep,
Josep i e kalalik ke Jonam,
Jonam i e kalalik ke Eliakim,

³¹ Eliakim i e kalalik ke Melea,
Melea i e kalalik ke Mena,
Mena i e kalalik ke Matata,
Matata i e kalalik ke Neitan,
Neitan i e kalalik ke Dewit,

³² Dewit i e kalalik ke Jesi,
Jesi i e kalalik ke Obet,
Obet i e kalalik ke Buas,
Buas i e kalalik ke Salmon,
Salmon i e kalalik ke Nason,

³³ Nason i e kalalik ke Aminadap,
 Aminadap i e kalalik ke Admin,
 Admin i e kalalik ke Arni,
 Arni i e kalalik ke Esron,
 Esron i e kalalik ke Peres,
 Peres i e kalalik ke Juda,
³⁴ Juda i e kalalik ke Jekop,
 Jekop i e kalalik ke Aisak,
 Aisak i e kalalik ke Abaram,
 Abaram i e kalalik ke Tera,
 Tera i e kalalik ke Naor,
³⁵ Naor i e kalalik ke Seruk,
 Seruk i e kalalik ke Reu,
 Reu i e kalalik ke Pelek,
 Pelek i e kalalik ke Eber,
 Eber i e kalalik ke Sela,
³⁶ Sela i e kalalik ke Kainan,
 Kainan i e kalalik ke Arpakat,
 Arpakat i e kalalik ke Sem,
 Sem i e kalalik ke Noa,
 Noa i e kalalik ke Lamek,
³⁷ Lamek i e kalalik ke Metusela,
 Metusela i e kalalik ke Enok,
 Enok i e kalalik ke Jaret,
 Jaret i e kalalik ke Mahalalel,
 Mahalalel i e kalalik ke Kenan,
³⁸ Kenan i e kalalik ke Enos,
 Enos i e kalalik ke Set,
 Set i e kalalik ke Adam,
 Adam i e kalalik ke God.

4

Satan i Tof Iesu

Metiu 4:1-11; Mak 1:12-13

¹ Iesu ifuun ini Tanwa Kalkaluu, ma aunbiing ka fis tina dan na Ioridan, Tanwa Kalkaluu ka lame u una sunbiil. ² Ka kiis aiwa na ifet e sangful e biing ma Satan ka tof u. Na foron biing ae, Iesu biil i ien ti tier, ke nami ka fitol.

³ Ke Satan ka tara sing i aragii, “Male o kalalik ke God, ke ok fas fat igii ik tapiék beret.”

⁴ Ke Iesu ka kiliis u aragii, “Ri siit ta u ae na Buk na Gogoh aragii, ‘Fanu biil ri liu la na inen sau, biil.’ ”

⁵ Satan ka lame Iesu una nenge falifu ae i buuii kanaka, ma na fatuklin aunbiing sau ka finngas u ini foron matanfuntih tikii na piklinbat. ⁶ Ke ka fas u aragii, “Tan ta foron rakrakai tikii turan foron memeh na foron

matanfuntih igii usuf o, wara le ri ka ta ta u usuf iau ma ifasi ian ta u usuf se sau ae ia ier le ian ta u usuf i. ⁷ Pesu, male on lotu unaisang, ke kiam mang e foron tier tikii igii.”

⁸ Iesu ka kiliis u aragii, “Ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii, ‘On lotu unaisa Kumguui, God kiam, ma on wong sing i sau.’ ”

⁹ Namih Satan ka lame u una Ierusalem ma ka fiti u bae na fungan Felun Tunmapek. Ke ka fas u aragii, “Male o kalalik ke God, ke ok wof pu tinaga. ¹⁰ Wara le ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii, ‘God in fas foron angelo kia,

isi rin fofonoi rokap lo wo,

¹¹ ke rik pose pes wo ini limri,

isi biil ifasi on tuke kekem na ti fat.’ ”

¹² Iesu ka kiliis u aragii, “Ri siit u sabin na Buk na Gogoh le, ‘Gong o luun Kumguui God kiam na fatoftof.’ ”

¹³ Aunbiing Satan ka tof tikii ta u ini foron fatoftof igii, ka la pes ta bii koseng u.

Iesu i Tipes Foim kia na Galili

Metiu 4:12-17; Mak 1:14-15

¹⁴ Iesu ka fis una Galili ini rakrakai ken Tanwa Kalkaluu, ke ususe lo ka sarara na falifu tikii ae. ¹⁵ Ka fausum fanu na foron felun lotu kiri, ma ri tikii ri ka usefages u.

Fan Nasaret ri Tel ufu Iesu

Metiu 13:53-58; Mak 6:1-6

¹⁶ Iesu ka la una Nasaret, na maleh ae i laumet ta lo. Ma na Biingen Mangeh, ka kau na felun lotu arae tom i tel u la, ke ka soti isi wewes. ¹⁷ Ke ri ka ta buk ke profet Aisaia usuf i. Ka sapeng na buk ae ri finris ta u ma ka par falifu ae ri siit ta u aragii,

¹⁸ “Tanwa Kumguui i kiis lo iau,

wara le i tom i kale pes ta iau,

isi ian fafas ini Rokap na Fafas usuf foron lauu.

I wuun ta iau isi ian fafas usuf fanu ae ri kiis na kamkabet, rik sengsegeng,

ke foron kut, rik par sabin,

ke fanu ae ri kalsakai fangungut, rik sengsegeng.

¹⁹ Ke isi iak fafas ini bet ae Kumguui in finngas famais kia.”

²⁰ Nami ka finris fafis buk ae, ke ka ta fafis u usuf tom foim ae, ke ka kiis. Ma fanu tikii na felun lotu ae, ri ka kanap fasoksok

u, ²¹ ke ka types fas ri aragii, “Foron orek ae gam ongen u igii, ka suut mang.”

²² Ma ri tikii ri ka laes isi ma ri ka bitit na foron rokap na orek ae i suu tina ngusu. Ri ka diik aragii, “Be, kaltu igii i e kalalik ke Josep sau?”

²³ Iesu ka tara sing ri aragii, “Tarama gam ka use orek fatoftof igii ulo iau, ‘Dokta, on faliu fafis wo tom. Foron tier tikii ae keme ongen u o tel ta u na Kapernaum, on tel u sabin aga na maleh tutus kiam.’ ”

²⁴ Ke ka fas ri sabin aragii, “Tekentu kanaka ia fas gam, biil ti profet ri somangat pes u la na maleh tutus kia. ²⁵ Na aunbiing ke profet Elaija, ituul e bet ke iwon e funiil us biil i to luut ke tara fitol ka tapiiek na foron maleh tikii ae. I tekentu kanaka tom le, ifuun e makos na Israel, na aunbiing ae. ²⁶ Isau le God biil i wuun ta Elaija usuf tikas lo ri, biil. I wuun u tom usuf nenge makos tina Sarefat na falifu na Saidon. ²⁷ Ke ifuun e fanu ae ri sem lepra ri liu na Israel na aunbiing ke profet Elisa. Isau le biil i fafuu tikas lo ri, biil. I fafuu Naman keskes sau, tina Siria.”

²⁸ Ke fanu tikii ae na felun lotu, ri ka lala ngaliaf, aunbiing ri ongen u. ²⁹ Ri ka aptih ma ri ka tel ufu Iesu tina maleh kiri. Ri ka dat fatatkau u ubase na pungpung ae ri tel maleh kiri lo, isi rik lin fapu u una dim. ³⁰ Isau le Iesu ka la na fatpoton gur na fanu ae, ke ka la koseng ri.

Iesu i Tel ufu nenge Tanwa Laulau *Mak 1:21-28*

³¹ Namih, Iesu ka pu una Kapernaum na falifu na Galili, ma na Biingen Mangeh, ka fausum fanu. ³² Ri ka lala bitit na fafausum kia, wara le orek kia imel e rakrakai lo.

³³ Imel e nenge kaltu aiwa na felun lotu ae tanwa laulau i susuef ulo. Ka perek aragii, ³⁴ “Uui! Iesu tina Nasaret, sani o ier le on tel u ini kemem? O la isi falaulau kemem? Ia usum le wo e seh. O Kaltu Kalkaluu ke God.”

³⁵ Iesu ka fakiing u aragii, “Babat na ngusum ma ok suu koseng kaltu ae.” Tanwa laulau ae ka faluut kaltu ae una pikli na matri, ka suu koseng u ma biil i falaulau pununfo.

4:24: Jon 4:44   **4:25:** 1King 17:1   **4:26:** 1King 17:8-16   **4:27:** 2King 5:1-14   **4:32:** Metiu 7:28,29   **5:1:** Metiu 13:1,2; Mak 3:9,10; 4:1

³⁶ Fanu tikii ri ka bitit ma ri ka fadiik faliu ini ri aragii, “Fafausum arafa igii? Kaltu igii imel e rakrakai kia una nagogon, ke imel sabin e rakrakai kia una fakiing foron tanwa laulau, ke ri ka suuh.” ³⁷ Ma ususe lo ka sararah na foron maleh tikii na falifu ae.

Iesu i Faliu Marmarsan Sasem *Metiu 8:14-17; Mak 1:29-39*

³⁸ Iesu ka suu tina felun lotu ma ka la una fel ke Saimon. Tina antu Saimon i lala gogor ma ri ka sising Iesu isi in lupes u. ³⁹ Iesu ka ti fatat u, ka fakiing gogor ae ke ka rop koseng u. Fanpil ka aptih ke ka types sok inen ari.

⁴⁰ Aunbiing pisiuh fatat in sup, fanu ri ka filange fanu tikii ae imel e marmarsan sasem lo ri usuf Iesu. Ke ka luun iwun lima na olon temtem tikii lo ri, ma ri ka liu. ⁴¹ Ke foron tanwa laulau sabin ri ka suu koseng ifuun e fanu ma ri ka famam perek aragii, “O Kalalik ke God.” Isau le Iesu ka tikale ri isi gong ri orek, wara ri usum le i e Mesaia.

Iesu i Fafas na Fale Maleh *Mak 1:35-39*

⁴² Na biingbiing saksak, Iesu ka la koseng maleh ae una nenge sunbiil. Fanu fuun ri ka famam im isi, ma aunbiing ri tafe u, ri ka totof isi tikale u isi gong i la koseng ri. ⁴³ Isau le ka kiliis ri aragii, “Ian fafas ini Rokap na Fafas na matanfuntih ke God na fale maleh sabin, i e wara ae God i wuun ta iau uga.” ⁴⁴ Ma ka famam fafas tom na foron felun lotu na falifu na Iudaia.

5

Berberat na Fafausum famu ke Iesu *Metiu 4:18-22; Mak 1:16-20*

¹ Nenge biing, Iesu i sotsoti la na bulin dan kawil na Genesaret, ke fanu fuun ri ka faruru kawil u isi ongen orek ke God. ² Ka par iwu e mon awii na bulin dan kawil ae foron tom ienmaket ri la koseng ta u ma ri ka gorse foron ubiin kiri. ³ Iesu ka wof una neng lon iwun mon ae, neng ke Saimon. Ka fas u isi in mamlik sule ufu mon tina mas. Ke ka kiis lo ma ka types fausum fanu.

⁴ Aunbiing ka orek tikii tah, ka tara sing Saimon aragii, “Awes sau ubaewa na maut

ma ok lin foron ubiin kiam, isi ok kep ti fale kok.”

⁵ Saimon ka kiliis u aragii, “Tara Kaltu, keme foim rakrakai nangen na wor kuruur, isau le keme ka puplir. Ma i wara na orek kiam, ke iak lin fapu foron ubiin.”

⁶ Aunbiing ri tel u arae, ri ka kep ifuun e kok ma foron ubiin kiri ka tipes tamrabat. ⁷ Ke ri ka kalif foron talri ae na nenge mon isi rin la ma rik lupes ri. Ri ka la ma ri ka siing fafuun iwu e mon turim ini kok, ma fatat ruk dom.

⁸ Aunbiing Saimon Pita ka par u arae, ka ilepul na mata Iesu ma ka tarah, “Kumguui, la koseng iau. Ia nenge tom tel sinang laulau.” ⁹ I use u arae, wara le i turan fanu tikii ae ri la tura, ri lala bitit na foron kok ae ri kep u. ¹⁰ Iwun kalalik ke Sebedi, Jems ru e Jon, ru iwun tala Saimon, ru sabin ru ka lala bitit.

Ke Iesu ka tara sing Saimon aragii, “Gong o sokeh. Tipesu igii, on dat fanu.” ¹¹ Aunbiing ri ka famasa ta iwun mon kiri, ri ka la koseng foron tier tikii kiri ke ri ka mi lo Iesu.

*Iesu i Fafuu nenge Kaltu ae i Sem Lepra
Metiu 8:1-4; Mak 1:40-45*

¹² Aunbiing Iesu tinawii na nenge maleh, nenge kaltu ae lepra i kuruung tikii pununfo ka la usuf i. Aunbiing ka par u, ka luut ini posong na mata una nanal ma ka sising u aragii, “Kumguui, male o ier isi, ke ifasi ok fafuu pes iau.”

¹³ Iesu ka sawe lima, ka sigil u ke ka tarah, “Ia ier isi. On fuuh!” Ma fanpil, lepra ka rop koseng u.

¹⁴ Iesu ka fakiing u aragii, “Gong o fas tikas, isau le on la ma ok finngas pununfom sing pris ke ok ta fafen kiam usuf God, arae Moses i use ta u, isi rik usum le sasem kiam ka rop tah.”

¹⁵ Isau le ususe lo ka lala sarara mang tom, ma fanu fuun ri ka la turim isi ongen u ke isi ik faliu ri koseng foron sasem kiri. ¹⁶ Isau le ifuun e aunbiing Iesu i la keskes la una foron sunbiil isi sising.

*Iesu i Faliu nenge Peo
Metiu 9:1-8; Mak 2:1-12*

¹⁷ Nenge biing, aunbiing Iesu i fafausum fanu la, fale Farasi turan fale tom fafausum ini nagogon ae ri la tina foron maleh tikii na falifu na Galili, falifu na Iudaia, ke tina Ierusalem, ri kiis ta aiwa. Ma rakrakai ke Kumguui i kiis lo una faliu foron sasem. ¹⁸ Fale fanu ri ka tapiek ini nenge peo ae ri kep u ini mii sala. Ri ka totof isi kau ini una fel, isi rik faborong u na mata Iesu. ¹⁹ Isau le biil ifasi rin kau ini, wara na gur na fanu. Pesu, ri ka fen ubae na olon fel ke ri ka piit ufu fale olon fel ma ri ka fasiluung u ini mii sala na fatpoton gur na fanu, una famu lo Iesu.

²⁰ Aunbiing Iesu ka par unune kiri, ka tara sing peo ae aragii, “Talang, foron sinang laulau kiam, ia ka pa ufu tah.”

²¹ Foron Farasi turan foron tom fafausum ini nagogon, ka tipes fapaket e wolwol kiri tom aragii, “Matngan kaltu arafa igii, i puris God? Biil ifasi tikas in pa ufu sinang laulau, biil. God keskes sau.”

²² Iesu ka usum ta na wolwol kiri, ke ka diik ri aragii, “Isi sani ka mel e matngan wolwol aragii na balmi? ²³ Orek sa i mal-muh? Ian tara le, ‘Ia ka pa ufu ta foron sinang laulau kiam,’ le ian tarah, ‘Aptih ma ok la?’ ²⁴ Ian use u aragii isi gamek usum le Kalalik ken Kaltu imel e rakrakai kia aga na piklinbat una pa ufu foron sinang laulau.” Ke ka tara sing peo ae aragii, “Ia fas o, aptih kep mii salam ma ok la una fel kiam.” ²⁵ Fanpil ka soti na matri tikii, ka kep mii sala ke ka la una fel kia. Na ninla kia, ka famam usefages God. ²⁶ Fanu tikii ri ka bitit ke ri ka usefages God. Ri ka fuun ini sokeh ma ri ka tarah, “Igii kere ka par ta nenge tier ae i neng keskes na matrer.”

*Iesu i Tawi Liwai
Metiu 9:9-13; Mak 2:13-17*

²⁷ Nami na foron tier igii, Iesu ka la tinaiwa ma ka par nenge tom kep takiis, asa e Liwai. I kiis ta na felun kep takiis. Ke Iesu ka tara sing i aragii, “Mi lo iau.” ²⁸ Ka aptih koseng foron tier tikii, ma ka mi lo Iesu.

²⁹ Namih, Liwai ka tel nenge tara inen a Iesu na fel kia. Ifuun e foron tom kep takiis turan fale fanu sabin ri ka ien tura

ruh. ³⁰ Isau le foron Farasi ke foron tom fafausum ini nagogon ae ri sabin ri foron Farasi, ri ka belbel orek ulon berberat na fafausum ke Iesu aragii, “Isi sani gam ka ien ke yin turim turan foron tom kep takiis ke foron tom tel sinang laulau?”

³¹ Iesu ka kiliis ri aragii, “Fanu ae biil ri sasem, biil ri la la usuf dokta, biil. Fanu sau ae ri sasem, ri la la usuf dokta. ³² Biil ia la ta uga isi tawi pes foron tom tortores, biil. Ia la isi tawi foron tom tel sinang laulau, isi rik sokiliis liu kiri.”

Fagalte isi Sinangun Fafel

³³ Ke ri ka tara sing Iesu aragii, “Berberat na fafausum ke Jon ri fafel la ke ri ka sising la, arae sabin lon berberat na fafausum ken foron Farasi. Isau le berberat na fafausum kiam, ri ien ke ri ka yin la sau.”

³⁴ Iesu ka kiliis ri aragii, “Aunbiing kaltu ae i fakekel fuuh i kiis biitom turan foron tala, arafah, ifasi rin fafel? Biil. ³⁵ Isau le nenge aunbiing in tapiiek ae rin kep ufu kaltu ae i fakekel fuuh koseng ri, ke na foron biing mang ae rik fafel.”

³⁶ Ke Iesu ka fas ri ini nenge orek fatoftof aragii, “Biil tikas i si ufu nenge dangan kaen la tina kaen fuuh, isi ik sok papte u turan kaen tofe. Male in tel u arae, ke in tel fatamrabat kaen fuuh ae, ke dangan kaen fuuh ae biil in par fasih arae kaen tofe ae. ³⁷ Ke biil tikas i to wain fuu la una pungun dan tofe ae ri tel u ini punun meme, biil. Male in tel u arae, ke wain fuuh in rabat punun meme tofe, ma wain ik bereng ke punun meme ik laulau. ³⁸ Biil ri tel u la arae. Ri to wain fuuh la tom na punun meme fuuh. ³⁹ Biil tikas ae ka umin ta wain tofe, in ier sabin isi wain fuuh, biil. In tara le, ‘Wain tofe tom i rokap.’”

6

Iesu i e Kumguui na Biingen Mangeh

Metiu 12:1-8; Mak 2:23-28

¹ Na nenge Biingen Mangeh, Iesu i soleng foron mok na wit. Ke Berberat na fafausum kia ri ka types pul fale wit, ri ka gosgos ufu punu ini limri ma ri ka ien u. ² Fale Farasi ri ka diik u aragii, “Isi sani gam

ka tel matngan sinang ae nagogon i use u le, gong kere tel u na Biingen Mangeh?”

³ Ke Iesu ka kiliis ri aragii, “Arafah, biil biitom gam wes ususe na sani Dewit i tel ta u, aunbiing i turan fanu ae ri batme u ri fitol? ⁴ Dewit i kau na fel ke God, ka kep foron beret ae ri ka ta ta u arae fafen usuf God ma ka ien u. Ke ka fen fanu sabin ae ri batme u ini fal. Na nagogon, foron pris sau ifasi rin ien u.” ⁵ Ke Iesu ka tara sing ri aragii, “Kalalik ken Kaltu i e Kumguui na Biingen Mangeh.”

Iesu i Faliu Nenge Kaltu na Biingen Mangeh

Metiu 12:9-14; Mak 3:1-6

⁶ Nenge Biingen Mangeh sabin, Iesu ka kau una felun lotu ke ka fausum fanu. Ma nenge kaltu aiwa, i met e lima ae na mia.

⁷ Foron Farasi turan foron tom fafausum ini nagogon ri ka famam im sal una tiu Iesu, ke ri ka lala luun matri lo isi rik par u le in faliu kaltu ae na Biingen Mangeh, le biil. ⁸ Isau le Iesu ka usum ta na wolwol kiri, ke ka tara sing kaltu ae i met e lima aragii, “Aptih, ma ok soti na matan fanu tikii.” Ka aptih, ma ka soti na matri.

⁹ Ke Iesu ka tarah, “Ian diik gam, sani nagogon kirer i mangte u le keren tel u na Biingen Mangeh? Keren tel rokap na sinang le keren tel sinang laulau, keren fafaliu le keren sisiimete?”

¹⁰ Iesu ka par usuf ri tikii ke ka tara sing kaltu ae aragii, “Sawe limam.” Kaltu ae ka sawe u, ke lima ka rokap fis. ¹¹ Isau le ka kut laulau e balri ma ri ka types ngurke orek ae na fatpoto ri tom le sani rin tel u ini Iesu.

Iesu i Tim pes Nenge Sangful ini Wu e Aposel

Metiu 10:1-4; Mak 3:13-19

¹² Nenge biing, Iesu ka tatkau una nenge pungpung isi sising. Ma na wor kuruur ae i sising usuf God. ¹³ Na biingbiing, ka kam berberat na fafausum kia ke ka tim pes nenge sangful ini u lo ri, ma ka foteng ri ini foron aposel. ¹⁴ Igi e asri: Saimon ae Iesu ka foteng u ini Pita, ru latualik e Enru, Jems, Jon, Filip, Batolomiu, ¹⁵ Metiu, Tomas, Jems kalalik ke Alfius, Saimon ae

6:1: Lo 23:25   **6:4:** WokPris 24:9; 1Samuel 21:1-6
na piklin matanfuntih na Rom

*

6:15: Silot i e nenge uh na fan Iudaia ae biil ri ier isi kiis

i nenge Silot,* ¹⁶ Iudas kalalik ke Jems, ke Iudas Iskariot ae in ta ufu Iesu una liman tuui.

Iesu i Fausum fanu ke ka Faliu ri

Metiu 4:23-25

¹⁷ Aunbiing Iesu turan berberat na fafausum ri ka filaupu tina pungpung ma ka soti na nenge malanbu, nenge tara gur na berberat na fafausum kia tinaiwa. Ma fanu fuun tina falifu tikii na Iudaia, tina Ierusalem ke tina baban kiin na Tair ke Saidon, ri sabin tinaiwa. ¹⁸ Ri la ta isi ongen u ke isi ik faliu ri koseng foron sasem kiri. Ma fanu sabin ae foron tanwa laulau ri fatel ta ri, ri ka rokap fis. ¹⁹ Fanu tikii ri ka totof isi sigil u, wara le rakrakai i la tin lo ma ka faliu ri tikii.

Fafakalok ke Tatawin

Metiu 5:1-12

²⁰ Iesu ka par berberat na fafausum kia, ke ka tara sing ri aragii,

“Gam ae gam lauu, gam kalok,
wara le kimi e matanfuntih ke God.

²¹ Gam ae gam fitol igii,
gam kalok,

wara le namih, gamen mas.

Gam ae gam teng igii,
gam kalok,

wara le namih, gamen yong.

²² Gam kalok aunbiing fanu ri ememse gam,

aunbiing ri wes ufu gam,

aunbiing ri nes gam,

ke aunbiing ri use falaulau asmi,

i wara lon Kalalik ken Kaltu.

²³ “Aunbiing rin tel foron tier igii ulo gam, gamen gesges ma gamek sirok ini laes, wara le i laumet kanaka e fifil kimi buuii na kukulii. Wara le foron tubutamat ri, ri tel ta u sabin arae ulon foron profet.

²⁴ Isau le kiskam sing gam
ae ifuun e minsik kimi,
gam ka kep tikii ta rokap kimi.

²⁵ Kiskam sing gam ae gam mas igii,
nami gamen fitol.

Kiskam sing gam

ae gam yong igii,

nami gamen mamais

ke gamek teng.

²⁶ Kiskam sing gam

aunbiing fanu tikii ri usefages gam,
wara le foron tubutamat ri,
ri tel ta u sabin arae
ulon foron profet famfabal.

Gamen Ier isi foron Tuui kimi

Metiu 5:38-48

²⁷ “Isau le ia fas gam ae gam ongen iau: Gamen ier isi foron tuui kimi ke gamek tel rokap na sinang usuf fanse ae ri ememse gam. ²⁸ Gamen fakalok fanse ae ri bo gam, ke gamek sising isi fanse ae ri falaulau gam. ²⁹ Male tikas i pose nenge peum, tamikis isi ik pose nenge baba sabin. Ke male tikas i kep dolon kaen kiam, gong o rut kolos kiam sabin. ³⁰ Male tikas i sising o isi ti tier, ke on ta u usuf i. Ke male tikas i kep ta ti tier sing o, gong sabin o sising fafis u. ³¹ Foron sinang ae gam ier isi fanu rin tel u ulo gam, gamen tel u ulo ri.

³² “Male gam ier la sau isi fanse ae ri ier isi gam, ke arafa rin usefages gam arae? Wara le foron tom tel sinang laulau sabin ri ier la isi fanu ae ri ier isi ri. ³³ Ke male gam tel sinang rokap la sau usuf fanse ae ri tel sinang rokap la usuf gam, ke rin usefages gam arafah? Wara le foron tom tel sinang laulau sabin, ri tel u la arae. ³⁴ Male gam ta tuka usuf fanse sau ae gam usum le rin kiliis fafis u tom usuf gam, ke rin usefages gam arafah? Wara le foron tom tel sinang laulau sabin, ri ta tuka la usuf foron tom tel sinang laulau, wara ri usum le rin kiliis tikii u tom. ³⁵ Isau le gamen ier isi foron tuui kimi ke gamek tel sinang rokap usuf ri. Male tikas i kep ta ti tuka sing gam, gong gam lala ier isi in kiliis fafis u. Male gamen tel u arae, ke fifil kimi in lala laumet ke gam berberat ke God buuii na Mawe. Wara le i tel sinang rokap la usuf fanu ae biil ri fotrokap la ke usuf fanu laulau sabin. ³⁶ Gamen famais la, arae Tama gam, i tom famais.

Gong gam Nagogon Tikas

Metiu 7:1-5

³⁷ “Gong gam nagogon tikas, tarama God ka nagogon gam. Gong gam tiu tikas isi God gong i tiu gam. Gamen wol ufu foron sinang laulau ae ri tel u ulo gam, isi God ik pa ufu foron sinang laulau kimi. ³⁸ Gamen

fafen, ke God ik fen gam. Isau le fafen ke God usuf gam in laumet kanaka, rin gulgule u, rin suguur fapu u ma ik fuun basbasah ke gamek berau pes u. Wara le matngan fafen arafa gam ta u, tara tier le fabiro, God in ta u sabin arae usuf gam.”

³⁹ Ke Iesu ka fas ri sabin ini nenge orek fatoftof aragii, “Ifasi le nenge kut in lame nenge kut sabin? Arafah, biil run luut turim una ti toh? ⁴⁰ Nenge kalalik na fafausum biil i laumet lon tom fafausum kia. Isau le aunbiing ka farop tikii ta foron fafausum kia, ke ik tapiiek mang arae tom fafausum kia.

⁴¹ “Isi sani o ka par fabiro piin ae na kolson mata tuamlik, ma biil o wol na kiptin au ae na kolson matam tom? ⁴² Male biil o par kiptin au ae na kolson matam, ke isi sani o ka tara sing tuamlik le, “Tuaklik, ian tel ufu piin ae na kolson matam”? O tom gargaranmet. On tel ufu kiptin au ta bii ae na kolson matam ke aunbiing o ka par rokap mang, ke ok tel ufu fabiro piin mang ae na kolson mata tuamlik.

Iwu e Matngan Fuan Au
Metiu 7:16-20; 12:33-35

⁴³ “Nenge rokap na au, biil i luun fuan au laulau la, ke nenge au laulau biil i luun fuan au rokap la, biil. ⁴⁴ Temtem tikii na au rin iliim u tom tina fua. Fanu biil ri lus fuan fik la tina finau ae imel e si, biil. Ke biil sabin ri lus fuan wain la tina au ae i moseng, biil. ⁴⁵ Rokap na kaltu i finngas rokap na sinang la tina foron rokap na tier ae na liu kia. Ke kaltu laulau sabin i finngas sinang laulau la tina foron tier laulau ae na liu kia. Wara le orek ae i suu tina ngusun nenge kaltu, i famalal sinang ae ifuun na liu kia.

Iwu e Tom Tel Fel
Metiu 7:24-27

⁴⁶ “Isi sani gam ka foteng iau le, ‘Kumguui, Kumguui,’ ma biil gam tel sani ae ia use u? ⁴⁷ Ier ae i la usuf iau ma ka ongen pes foron orek kiak ma ka misuut lo, i arae ier igii ian fas gam ini. ⁴⁸ I arae nenge kaltu ae i tel fel. I lala kekef tom ma ka fiti foron tuh na olon fatkiis. Aunbiing nor i tapiiek ma dan ka pipiis na fel ae, biil ifasi in nut, wara le i tel fakasi u tom. ⁴⁹ Isau

le, ier ae i ongen orek kiak ma biil i misuut lo, i arae nenge kaltu ae i fiti fel sau na olon nanal ma biil i kekef met ta ini foron tuh. Aunbiing nor i pipiis na fel ae, ka masuuf ke ka tamrabat sikit.”

7

Unune ken nenge Kabisit
Metiu 8:5-13

¹ Aunbiing Iesu ka use ta foron orek tikii igii na wongwong ken fanu, ka la una Kapernaum. ² Nenge kabisit ken nenge mar e tom fapaket tina Rom i kiis la aiwa. Nenge fafauun kia i sasem ma fatat in met. Fafauun ae, laulaumet kia i ier kanaka la isi. ³ Aunbiing kabisit ae ka ongen ususe lo Iesu, ka wuun ufu fale famfamu ken fan Iudaia usuf i, isi sising u isi in la ma ik faliu fafauun kia. ⁴ Aunbiing ri ka tapiiek sing Iesu, ri ka lala piispiis u aragii, “Kaltu igii, i nenge rokap na kaltu ma ifasi on lupes u, ⁵ wara le i ier isi fanu kirer, ke ka tel ta felun lotu kimem.” ⁶ Ke Iesu ka la tura ri.

Aunbiing ri ka la fatat fel, kabisit ae ka wuun fale tala usuf Iesu ini orek aragii, “Kumguui, fatel o. Biil ia to kaltu rokap isi ok kau una fel kiak. ⁷ Ke biil sabin ifasi ian la unaisam. Isau le, on orek sau ke fafauun kiak ik liu. ⁸ Ia use u arae, wara le ia kiis sau na piklin nagogon ken fale fanu, ke fale tom fapaket sabin ri kiis na piklin nagogon kiak. Ia wuun nenge tom fapaket ke ka la. Ke ia ka kam u ke ka la usuf iau. Ke ia ka fas nenge fafauun kiak le, “Tel tier igii,” ke ka tel u.”

⁹ Aunbiing Iesu ka ongen u arae, ka bitit ke ka giliim usuf fanu ae ri mimi la lo ke ka tara sing ri aragii, “Ia fas gam, biil biitom ia tafe ti sikin Israel, unune kia i laumet aragii.” ¹⁰ Ke fanu ae kabisit i wuun ta ri, ri ka fis una fel ke ri ka par u le fafauun ae ka liu tah.

Iesu i Faliu Kalalik ken nenge Makos

¹¹ Biil i sawin, ke Iesu ka la una nenge maleh asa e Nain. Berberat na fafausum kia turan nenge tara gur na fanu sabin ri ka la turim tura. ¹² Aunbiing ka la fatat matan ubiif kawil maleh ae, ka par fanu ri kep fasuu nenge minet. Minet ae, tina i makos, ma i keskes sau i kalalik kia. Ma ifuun e

fanu tina maleh ae ri batme u. ¹³ Aunbiing Kumguui ka par makos ae, ka purngis e bala isi ke ka fas u aragii, “Gong o teng.”

¹⁴ Ka la fatat, ka sigil luuf ae ri kep minet lo, ke fanu ae ri kep u ri ka sotih. Ke Iesu ka tarah, “Guam, ia fas o, aptih!” ¹⁵ Guam ae i met ta ka kiis ke ka types orek. Ke Iesu ka ta fafis u usuf tina.

¹⁶ Sokeh ka kuruung tikii fanu ae ke ri ka usefages God ma ri ka tarah, “Nenge tara profet ka tapiek ta na fatpoto kerer. God ka tapiek ta isi lupes fanu kia.” ¹⁷ Ususe igii lo Iesu ka sarara na falifu tikii na Iudaia ke na fale falifu fatat sabin.

Iesu i Use Jon Tom tel Bapitaiso

Metiu 11:2-6

¹⁸ Berberat na fafausum ke Jon ri ka fas u ini foron ususe tikii lo Iesu. Ke Jon ka tawi pes iwu lo ri, ¹⁹ ma ka wuun ru usuf Kumguui, isi ruk diik u aragii, “Arafah, wo mang e ier ae le in tapiek, le kemen nene biitom isi tikas aiwa?”

²⁰ Aunbiing ru ka tapiek sing Iesu, ru ka tarah, “Jon Tom tel Bapitaiso i wuun ta kama usuf o isi kaman diik wo le, ‘Arafah, wo mang e ier ae le in tapiek, le kemen nene biitom isi tikas aiwa?’”

²¹ Na aunbiing ae, Iesu i faliu ifuun e fanu ae ri sem marmarsan tier na pununfo ri, fanu ae ri sasem, fanu ae foron tanwa laulau ri susuef lo ri ke ka sapeng na matan ifuun e kut. ²² Ke Iesu ka kiliis ru aragii, “Kamu fis ma kamuk fas Jon ini foron sani kamu ongen u ke kamu ka par ta u: Foron kut ri ka par, foron peo ri ka la, fanu ae ri sem lepra ri ka tapiek fuuh, fanu ae i kutkut e balbalu ri, ri ka wong, foron minet ri ka liu fis ke foron lauu ri ka ongen Rokap na Fafas. ²³ I kalok e ier ae unune kia lo iau biil i luut.”

²⁴ Aunbiing iun kalalik na fafausum ke Jon ru ka la tah, Iesu ka fas gur na fanu ae ini Jon aragii, “Sani gam la isi par u, aunbiing gam la ta usuf Jon na falifu foes? Awii gam la sau isi alim nenge aun ngan ae kif i kufe u? Biil. ²⁵ Ke sani gam la ta isi par u? Nenge kaltu ae i ges ta ini foron rokap na kilkiliis? Biil. Gam par u, fanse ae ri ges ini foron kilkiliis ae i fen e matri ma ri

kiis pikpiik, ri kiis la na foron fel ken foron king. ²⁶ Ma sani gam la ta isi par u? Nenge profet? Iuu. Ia fas gam, Jon i laumet lon foron profet tikii. ²⁷ Ri siit ta u na Buk na Gogoh ulo aragii,

‘Ian wuun famu tom fafas kiak lo wo, ae in fageges sal salam.’

²⁸ Ia fas gam, Jon i laumet kanaka lo fanu tikii ae ri fang ta ri, isau le se i fabiro kanaka na matanfuntih ke God, i laumet tom lo Jon.”

²⁹ Fanu tikii, ke foron tom kep takiis sabin, aunbiing ri ongen foron orek ke Iesu, ri ka somangat le sinangu God i tortores, wara le Jon i baptais ta ri. ³⁰ Isau le foron Farasi turan foron tom tasum na nagogon ri ire sal ke God usuf ri, pesu biil ri kep ta bapitaiso sing Jon.

³¹ Ke Iesu ka tara sabin sing ri aragii, “Sani ian fatof ulul igii ini? Ri matngan fanu arafah? ³² Ri arae berberat ae ri kiis na salan la turim ken fanu ma ri ka tautau usuf fale berberat sabin aragii:

‘Aunbiing kemem kuf tulal usuf gam, ke biil gam guui

ke aunbiing kemem sek nenge seksek an mamais ke biil gam teng.’

³³ Wara le Jon Tom tel Bapitaiso i la, biil i ien beret la ke biil i umin wain la, ke gam ka tara le, ‘Imel e tanwa laulau lo.’ ³⁴ Kalalik ken Kaltu i la, ka ien ke ka yin, ke gam ka tara le, ‘Gam par u, kaltu igii i nenge tom kiimkiim ke nenge tom ininmet, ma i nenge talan foron tom kep takiis turan foron tom tel sinang laulau.’ ³⁵ Isau le foim ke God i finngas u tom le i polo na wol tekentu.”

Nenge Fifi i Fore Sanda na iun Keke Iesu

³⁶ Neng lon foron Farasi ka sising Iesu isi in ien tura. Ke Iesu ka kau una fel ken Farasi ae ma ka kep sala na luuf isi ien.

³⁷ Ke nenge fifin tina maleh ae, i nenge tom tel sinang laulau. Aunbiing i usum le Iesu i ien na fel ken Farasi ae, ka kau una fel ini nenge sanda, ae pungu ri tel u ini fat ae ri foteng u ini alabasta. ³⁸ Ke ka soti awii na pokta Iesu, fatat isi karkeke. Ka teng ke danun mata ka ring una iun keke Iesu, ka

salis fasengseng u ini olo, ka dor u ke ka fore sanda lo.

³⁹ Aunbiing Farasi ae i sising ta Iesu una fel kia ka par u, ka tara sing i tom aragii, “Male kaltu igii i nenge profet, ke in usum le se i sigil u, i matngan fifin arafah, wara le fifin ae i nenge tom tel sinang laulau.”

⁴⁰ Iesu ka tara sing i aragii, “Saimon, ia ier isi ian fas o ini nenge tier.” Ke ka kiliis u aragii, “Tom Fafausum, fas iau.”

⁴¹ Iesu ka tara sing i aragii, “Iwu e kaltu ru kep ta pitkalang sing nenge kaltu. Neng lo ru i kep ta ilim e mar e dinaria,* ke neng i kep ta ilim e sangful e dinaria. ⁴² Biil mang ifasi run kiliis fafis tuka kiruh wara le biil ti pitkalang sing ruh. Ke kaltu ae ka tara sing ruh aragii, ‘Taftawa, igii gong mang kamu kiliis foron tuka kimuh.’ Se lo ru in ier kanaka isi kaltu ae ru kep ta pitkalang sing i?”

⁴³ Saimon ka kiliis u aragii, “Ia wol le ier ae i kep ta tara pitkalang sing i.” Ke Iesu ka tara sing i aragii, “Orek kiam i tortores.”

⁴⁴ Iesu ka giliim usuf fifin ae ke ka tara sing Saimon aragii, “Par fifin igii. Aunbiing ia kau una fel kiam, biil o ta ti dan usuf iau isi iak gorse iun kekeng ini. Isau le fifin igii, ka gorse ta iun kekeng ini danun mata, ke ka salis fasengseng u ini olo. ⁴⁵ Biil o dor ta iau, isau le fifin igii i dor iun kekeng, types u tom na aunbiing ia kau uga. ⁴⁶ Biil o luun ta wel na paklung, isau le fifin igii ka fore ta sanda na iun kekeng. ⁴⁷ Pesu, ia fas o, famais kia usuf iau, i finngas u le ifuun e sinang laulau kia, God ka pa ufu tah. Isau le, se ae God i pa ufu fabiro sinang laulau kia, famais kia i fabiro sau.”

⁴⁸ Ke Iesu ka tara sing fifin ae aragii, “Foron sinang laulau kiam ka pah tah.”

⁴⁹ Fale ses sabin ae ri kiis turim na inen ae, ri ka types orek sing ri tom aragii, “Kaltu arafa igii, ifasi sabin in pa ufu foron sinang laulau?”

⁵⁰ Ke Iesu ka tara sing fifin ae aragii, “Unune kiam tom ka faliu ta wo. La ini siaroh.”

8

Fale Kelefin ae ri Batme Iesu

* **7:41:** Nenge dinaria, ifasi ini fifil ken nenge tom foim na itikii e biing. **8:2:** Metiu 27:55,56; Mak 15:40,41; Luk 23:49 **8:10:** Aisaia 6:9

¹ Nami na foron tier igii, Iesu ka la tikii na piran maleh ke na birbiron maleh sabin, ma ka fafas ini Rokap na Fafas na matanfuntih ke God. Ma sangful ini u e kalalik na fafausum kia ri ka batme u, ² turan fale kelefin sabin ae Iesu i fes ufu ta tanwa laulau lon fal, ke fal i faliu ta ri koseng foron sasem kiri. Igii e asan kelefin ae: Maria ae ri foteng u ini fafnan Makdalin, ae ifit e tanwa laulau ri suu koseng ta u, ³ ke Joana antu Kusa, famfamu na fel ke Erot, ke Susana ma ifuun biitom. Kelefin igii ri lupes Iesu la turan berberat na fafausum kia tina foron minmara ri tom.

Orek Fatoftof lon Tom Soso Metiu 13:1-9; Mak 4:1-9

⁴ Aunbiing tara gur na fanu tina foron maleh ae, ri taptapiek turim la unaisa Iesu, ka fas ri ini orek fatoftof igii:

⁵ “Nenge tom soso i la isi saprai kutun wit kia. Aunbiing i sapsaprai, fal ka luut tole sal ke fanu ri ka fefes lo, ke foron man ri ka ting tikii u. ⁶ Fal ka luut na olon fatfat, ma aunbiing ri kuum, ri ka mang, wara le nanal i sengseng. ⁷ Fale kutun wit ka luut na palgan foron finau ae imel e si. Ke finau ae ka kuum turim turan wit ma ka kuruung foron wit ae. ⁸ Isau le fale kutun wit ka luut na nanal rokap. Ka kuum ke ka fua. Temtem tikii na au na wit i fua ifasi aragii nenge mar e fua.”

Aunbiing ka use ta u arae, ka perek aragii, “Se imel e balbalu, i rokap le in wong ini.”

⁹ Ke berberat na fafausum kia ri ka diik u isi kamtinan orek fatoftof ae. ¹⁰ Ka fas ri aragii, “God i ta ta tasum usuf gam isi gamen usum na foron tier ae i kum na matanfuntih kia. Isau le usuf fale fanu, ian fausum ri ini foron orek fatoftof isi, “Taftawa ri par,

isau le biil rin par failiim ti tier,
ri wong,
isau le biil rin malal.’

¹¹ “Kamtinan orek fatoftof ae, i aragii: Kutun wit i e orek ke God. ¹² Foron kutun wit ae ri luut tole sal, i arae fanu ae ri ongen orek, ke Satan ka tapiek ma ka tel ufu orek ae tina balri, isi biil rin unune ke biil rin

kep liu. ¹³ Foron kutun wit ae ri luut na olon fatfat, i arae fanu ae ri ongen orek ke ri ka somangat pes u ini laes. Isau le biil ri ti dolo, arae wit ae bauli biil i laumet. Na aunbiing fatoftof i tapiiek, ri ka luut. ¹⁴ Foron kutun wit ae ri luut na palgan foron finau ae imel e si, i arae fanu ae ri ongen orek, isau le aunbiing ri la, foron mamais, foron minsik ke foron laes foes tina liu igii, ka kuruung ri ma fua ri biil biitom i matuk ke ka us. ¹⁵ Isau le kutun wit ae i luut na rokap na nanal, i arae fanu ae ri ongen orek ke ri ka pose papte u ini tortores ma ini rokap na balri, papang na aunbiing ri ka fua.

Orek Fatoftof na Lam

Mak 4:21-25

¹⁶ “Biil tikas i fasok lam la ke ka luun u la na piklin paket, le na piklin luuf, biil. I luun u la tom na sala, isi fanu ae ri kau rik par malal lo. ¹⁷ Wara le foron tier tikii ae ri kiis mumun tah, rin kiis na malmalal. Ke foron tier tikii ae i kum tah, nami fanu rin usum lo ma ik tapiiek na malmalal. ¹⁸ Pesu, gamen wolwol rokap, arafa gam ongen orek la arae. Wara le se ae ka mel ta sing i, rin ta tital biitom sing i. Isau le se ae biil ti tier sing i, fabiro ae i wol le imel sing i, rin tel ufu koseng u.”

Tina Iesu turan foron Tualik

Metiu 12:46-50; Mak 3:31-35

¹⁹ Tina Iesu turan foron tualik ri ka tapiiek isi par Iesu, isau le biil ifasi rin la fatat, wara na tara gur na fanu. ²⁰ Nenge kaltu ka fas Iesu aragii, “Tinam turan foron tuamlik ae na maleh ma ri ier isi par o.”

²¹ Iesu ka kiliis u aragii, “Tinang ke foron tuaklik e fanse ae ri ongen orek ke God ma ri ka mi lo.”

Iesu i Tikale Kifturan Panaf

Metiu 8:23-27; Mak 4:35-41

²² Nenge biing Iesu ka fas berberat na fafausum kia aragii, “Kere mang una nenge baban dan kawil.” Ri ka wof na nenge mon ke ri ka la. ²³ Aunbiing ri la, Iesu ka borong. Ke nenge tara kif ka apti awii na dan kawil, ke mon ae ka siing tes ma fatat rik fiu.

²⁴ Ke berberat na fafausum ri ka la usuf i, ri ka famat u ke ri ka tarah, “Tara Kaltu, Tara Kaltu! Kerek dom!”

Iesu ka aptih, ka fakiing kif turan piran panaf, ke ka rop ma ka siaroh e falifuh.

²⁵ Ke ka tara sing berberat na fafausum kia aragii, “Fiawa e unune kimi?”

Ri ka bitit ke ri ka fadiik faliu ini ri tom ini sokeh aragii, “Matngan kaltu arafa igii? I fakiing kif turan panaf ke ru ka wong sing i.”

Iesu i Telufu foron Tanwa Laulau koseng nenge Kaltu

Metiu 8:28-34; Mak 5:1-20

²⁶ Iesu turan berberat na fafausum kia ri sopaket dan kawil na Galili ta tina falifu na Galili, ma ri ka masa na nanal ken fan Gerasa. ²⁷ Aunbiing Iesu ka pu tina mon, nenge kaltu tina maleh ae ka tafe u, ae tanwa laulau i susuef lo. Dolon aunbiing biil i luun kaen la ke biil i kiis la na ti fel, i kiis la sau na foron matanfata una luun minet. ²⁸ Aunbiing i par pes Iesu, ka ngangeh ke ka luut uf na famu lo Iesu. Ke ka perek aragii, “Iesu Kalalik ke God Buuii kanaka na mawe, sani on tel u ini iau? Ia sising wo le gong o ta fangungut sing iau!” ²⁹ I use u arae, wara le Iesu ka fakiing ta tanwa laulau ae isi in suu koseng kaltu ae. Ifuun e aunbiing tanwa laulau i fatel u la. Fanu ri lose u la, rik kabeta iun lima ke iun keke ini sen, isau le i tiifamut u la, ke tanwa laulau ae ka fatel u la isi in fin una foron kiptin biil.

³⁰ Ke Iesu ka diik u aragii, “Se asam?”

Ka kiliis u aragii, “Asang e Legion.*” Wara le ifuun e tanwa laulau ri susuef ta ulo. ³¹ Ma ri ka piispiis Iesu le gong i wuun ufu ri una tara turuung ae biil ti farfarop lo.

³² Nenge tara uh na boh ri suupsuup la na baban nenge pungpung fatat. Ke foron tanwa laulau ae, ri ka sising Iesu isi rin susuef ulon foron boh ae. Ke Iesu ka somangat ufu ri. ³³ Foron tanwa laulau ri ka suu koseng kaltu ae ke ri ka susuef una foron boh. Foron boh ae, ri ka fasasai pu na nenge bolonfam una dan kawil ke ri ka kong.

8:16: Metiu 5:15; Luk 11:33   **8:17:** Metiu 10:26; Luk 12:2   **8:18:** Metiu 25:29; Luk 19:26   * **8:30:** Legion, kamtina le, gur na tom fapaket ae wewes lo ri ifasi aragii, 3,000 una 6,000.

³⁴ Aunbiing foron tom fofonoi na boh ri par sani ae i tapiek tah, ri ka fin ma ri ka ususe na tara maleh ke na birbiron maleh sabin. ³⁵ Ke fanu ri ka la ma ri ka par sani ae i tapiek tah. Aunbiing ri ka tapiek sing Iesu, ri ka par kaltu ae foron tanwa laulau ri suu koseng ta u, i kiis ta fatat iun keke Iesu, ini kaen na pununfo ma wolwol kia ka malal mang. Ke ri ka lala sokeh. ³⁶ Fanse ae ri par ta sani i tapiek tah, ri ka fas fanu arafa Iesu i faliu kaltu ae tanwa laulau i susuef ta ulo. ³⁷ Ke fanu tikii na falifu na Gerasa, ri ka sising Iesu isi in la koseng ri, wara le tara sokeh i kuruung ri. Ke Iesu ka wof na mon ma ka la.

³⁸ Kaltu ae tanwa laulau i suu koseng ta u, ka piispiis Iesu isi in la tura. Isau le Iesu ka wuun ufu ma ka fas u aragii, ³⁹ “Fis una fel kiam ma ok fafas ini tier laumet ae God ka tel ta u lo wo.” Ke kaltu ae ka la ma ka fafas ini sani ae Iesu i tel ta u ulo na maleh tikii ae.

Iesu i Faliu Keleflrik ke Jairus, ke nenge Fifin ae i Sem Dah

Metiu 9:18-26; Mak 5:21-43

⁴⁰ Aunbiing Iesu ka fis, nenge tara gur na fanu ri ka laes isi, wara le ri tikii ri famam nene u. ⁴¹ Ke nenge kaltu asa e Jairus, i nenge famfamu tina felun lotu, ka la ma ka ilepul na mata Iesu. Ma ka sising u le in la una fel kia, ⁴² wara le keleflrik kia fatat in met. Itikii tutus sau e keleflrik kia ma i sangful ini u e bet kia.

Aunbiing Iesu ka la una fel ke Jairus, tara gur na fanu ri ka fasisit kawil u. ⁴³ Nenge fifin aiwa i sem dah na sangful ini u e bet, † ma biil ifasi tikas in faliu u. ⁴⁴ Ka la tina mi Iesu, ka sigil sun kaen kia ma fanpil ka mas e dah.

⁴⁵ Iesu ka diik aragii, “Se i sigil iau?”

Aunbiing ri tikii ri ka fakawe, Pita ka tarah, “Tara Kaltu, tara gur na fanu ri kawil o ma ri ka sit o.”

⁴⁶ Isau le Iesu ka tarah, “Tikas tom i sigil iau. Ia usum le rakrakai i suu koseng iau.”

⁴⁷ Fifin ae i usum le biil ifasi in mumun, ka nananar ma ka ilepul na mata Iesu. Ma na matan fanu tikii, ka fas u isi sani ka sigil u ke ka fas u sabin le fanpil ka liu. ⁴⁸ Ke Iesu

ka tara sing i aragii, “Lik, unune kiam tom i faliu wo. La ini siaroh.”

⁴⁹ Aunbiing Iesu i ororek la biitom, nenge kaltu ka la tina fel ke Jairus, famfamu tina felun lotu, ke ka tarah, “Kem keleflrik ka met tah. Gong mang o fatel Tom Fafausum.”

⁵⁰ Aunbiing Iesu ka ongen u arae, ka tara sing Jairus aragii, “Gong o sokeh. Unune sau, ke ik liu.”

⁵¹ Aunbiing Iesu ka tapiek na fel ke Jairus, biil i ier isi tikas in kau tura. Pita, Jon ke Jems sau, tura tama ru e tinan keleflrik ae. ⁵² Ma fanu tikii ri famam luluen ke ri ka tingis u. Ke Iesu ka tara sing ri aragii, “Gong gam teng! Keleflrik ae biil i to met, i masun sau.”

⁵³ Ri ka yongne u, wara ri usum le ka met tah. ⁵⁴ Isau le ka pose na lima ke ka tara sing i aragii, “Lik, aptih.” ⁵⁵ Ke tanwa ka fis ulo, ma fanpil ka sotih. Ke Iesu ka fas ri isi rin fen u ini ti inen. ⁵⁶ Tama ru e tina ru ka lala bitit, isau le Iesu ka tikale ru isi gong ru fas tikas ini sani ae i tapiek tah.

9

Iesu i Wuun Sangful ini U e Kalalik na Fafausum kia

Metiu 10:5-15; Mak 6:7-13

¹ Aunbiing Iesu ka tawi turim ta sangful ini u e kalalik na fafausum kia, ka ta rakrakai usuf ri una nagogon na olon foron tanwa laulau tikii ke una faliu fanu koseng foron sasem. ² Ke ka wuun ufu ri isi rin fafas ini matanfuntih ke God ke isi faliu foron sasem. ³ I fas ri aragii, “Gong gam kep ti tier na ninla kimi: Gong gam kep ti buk una la, ti sara, ti inen, ti pitkalang le ti kilkiliis kimi, gong. ⁴ Fel sa ae gam la ma gam ka kiis lo, gamen kiis tom aiwa, papang na aunbiing gamen kang koseng maleh ae. ⁵ Male fanu biil ri somangat pes gam, ke aunbiing gam kang koseng maleh kiri, gamen paket ufu piyiif tina kekmi isi ik arae fakileng usuf ri le ri kiis na piklin ngaliaf ke God.” ⁶ Ke berberat na fafausum ri ka la una foron maleh tikii, ri ka famam fafas ini Rokap na Fafas ma ri ka famam faliu fanu na foron falifu tikii.

† **8:43:** Fale Tom Tasum na Buk na Gogoh ri wol le fale orek biitom na rina igii, i aragii: *Ka farop tikii ta pitkalang kia lon foron dokta* **9:5:** Luk 10:4-11; Aposel 13:51 **9:7:** Metiu 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19

⁷ Erot, famfamu na matanfuntih na Galili, ka ongen foron tier ae i taptapiek la ke ka wolpane, wara le fale fanu ri use u le Jon Tom tel Bapitaiso ka liu fis sabin. ⁸ Fal ri tara le Elaija ka tapiek fis, ke fal sabin ri ka tara le nenge profet tinpakanini ka liu fis. ⁹ Isau le Erot ka tarah, “Ia ka bus ufu ta paklu Jon, ma se sabin igii ia ka ongen foron ususe lo?” Ke ka ier le in par Iesu.

Iesu i Fen Ilim e Arip e Fanu

Metiu 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-13

¹⁰ Aunbiing foron aposel ri ka fis, ri ka fas Iesu ini foron tier tikii ri tel ta u. Ka telpes ri ke ri keskes ri ka la tura una nenge maleh ae ri foteng u ini Betsaida. ¹¹ Isau le gur na fanu ri ka usum ke ri ka mi lo. Ka somangat pes ri ke ka fas ri ini matanfuntih ke God ma ka faliu fanu ae ri sasem.

¹² Ka efef laulau mang, ke sangful ini u e aposel ri ka la usuf i ma ri ka fas u aragii, “Wuun ufu fanu mang una foron maleh ke una foron fel fatat isi rik im inen ke falifu una borong, wara le kiptin biil sau igii.”

¹³ Iesu ka kiliis ri aragii, “Gam fen ri ini ti inen.”

Ke ri ka kiliis u aragii, “Ilim sau e beret turan iwu e kok igii sing kemem. Kol, o ier le kemen la ma kemek fiil ti inen an gur na fanu igii?”

¹⁴ Wewes lon fanu tamat aiwa, ifasi aragii ilim e arip.

Ke Iesu ka fas berberat na fafausum kia aragii, “Fakiis ri na foron uh. Nenge uh in fasih aragii ilim e sangful e kaltu.”

¹⁵ Berberat na fafausum ri ka tel u tom arae, ma fanu tikii ri ka kiis. ¹⁶ Ke Iesu ka kep ilim e beret turan iwu e kok ae, ka tar una kukulii, ka fotrokap lo ke ka sibik foron beret ae. Namih, ka ta u usuf berberat na fafausum kia isi rin tulus fanu ini. ¹⁷ Ri tikii ri ien ma ri ka mas. Namih, berberat na fafausum kia ri ka siing fafuun sangful ini u e kes ini foron tigan inen ae ri mas tiga.

Pita i famalal u le Iesu i e Mesaia

Metiu 16:13-19; Mak 8:27-29

¹⁸ Nenge biing, aunbiing Iesu keskes i famam sising ma berberat na fafausum kia

tinaiwa naisa, ka diik ri aragii, “Fanu ri tara le iau e seh?”

¹⁹ Ke ri ka kiliis u aragii, “Fal ri tara le wo Jon Tom tel Bapitaiso, fal ri ka tara le wo Elaija ke fal sabin ri tara le wo neng lon foron profet tinpakanini ae ka liu fis sabin.”

²⁰ Ke Iesu ka diik ri sabin aragii, “Arafa lo gam, gam tara le iau e seh?”

Pita ka kiliis u aragii, “O Mesaia ke God.”

²¹ Ke, Iesu ka fakiing ri isi gong ri fas tikas ini.

Iesu i Ororek Famu isi Minet kia

Metiu 16:20-28; Mak 8:30–9:1

²² Ke Iesu ka fas ri sabin aragii, “Kalalik ken Kaltu in kalsakai in fuun e tatawin tom, ma foron famfamu, foron laulaumet na pris turan foron tom fafausum ini nagonon rin ta pokta ri ulo. Fanu rin siimete u, ma na fatuul u e biing, ik apti fis sabin.”

²³ Ke ka fas ri tikii aragii, “Male tikas i ier le in mi lo iau, in wol ufu tom ma ik kusep aupaket kia na foron biing tikii ke ik mi lo iau. ²⁴ Wara le se i gong kale liu kia, liu kia in mangmangal koseng u. Isau le se i sok ufu liu kia wara lo iau, in liu. ²⁵ Male tikas i kep tikii foron tier tina piklinbat, isau le liu kia ka mangmangal koseng u ma ka laulau, ke foron tier ae in farokap u arafah? ²⁶ Male tikas i matlawen isi fapos iau ke foron orek kiak, Kalalik ken Kaltu sabin in matlawen lo aunbiing in tapiek ini memeh kia ke memeh ke Tama turan foron angelo kalkaluu. ²⁷ Tekentu kanaka ia fas gam, fal lo gam igii gam ti la, biil biitom rin met ke rik par matanfuntih ke God.”

Pununfo Iesu i Sokiliis

Metiu 17:1-8; Mak 9:2-8

²⁸ Iwal e biing kale orek igii, Iesu ka lame pes Pita, Jon ke Jems ma rifet ka tatkau na nenge punggung isi sising. ²⁹ Aunbiing i sisising la, posong na mata ka par neng keskes ma kilkiliis kia ka kilangkilang arae pil. ³⁰ Ke iwu e kaltu ru ka tiptiek, Moses ru e Elaija, ke ru ka orek tura. ³¹ Ru tapiek ini tara memeh ma rituul ka ororek isi minet ke Iesu ae fatat in fasuut u na Ierusalem. ³² Pita rituul masun. Aunbiing rituul ka mat, rituul ka par memeh ke Iesu turan

iwu e kaltu ae ru soti ta tura. ³³ Aunbiing iwun kaltu ae ru ka ier isi la koseng Iesu, Pita ka fas u aragii, “Tara Kaltu, i rokap le kere mang agawa. Kemtuulen tel in tuul e palpalbuang, neng kiam, neng ke Moses ke neng ke Elaija.” Pita biil i usum na sani i use u.

³⁴ Aunbiing Pita i ororek la, nenge laukaf ka tapiiek ke ka afit ri. Ma Pita rituul ka sokeh aunbiing laukaf i afit ri. ³⁵ Ma kinen tikas ka orek tina laukaf aragii, “Igi e keng Kalalik ae ia ka tim pes ta u. Gamen wong sing i.” ³⁶ Aunbiing kinen tikas ae ka orek tikii tah, ri ka par Iesu keskes mang tinaiwa. Ma na aunbiing ae, tuul kalalik na fafausum biil rituul fas tikas ini sani ae rituul par ta u.

Iesu i Tel ufu nenge Tanwa Laulau koseng nenge Kalalik

Metiu 17:14-18; Mak 9:14-27

³⁷ Na biing namih, aunbiing Iesu turan tuul kalalik na fafausum kia rifet puh tinbae na pungpung, nenge tara gur na fanu ri ka tafe u. ³⁸ Nenge kaltu tinaiwa na palgan gur na fanu ae, ka tautau aragii, “Tom fafausum, ia sising o le on par keng kalalik, wara le i sau itikii e kalalik kiak. ³⁹ Nenge tanwa laulau i susuef la ulo, ma kalalik ae ka ngangeh tuktuk la. I gokgok la ma busbus ka suu la tina ngusu. Tanwa laulau ae biil i suaf dolo u la, i falaulau u la tom. ⁴⁰ Ia sising ta berberat na fafausum kiam isi rin tel ufu, isau le biil ri fasih.”

⁴¹ Iesu ka tarah, “Kiskam, fanu na ulul igii, gam foron tabun unune ma gam ka la ger tah. Ia ka kiis dolo ta tura gam ma nangis mang gamek unune? Tangne kem kalalik uga.”

⁴² Aunbiing kalalik ae ka la usuf Iesu, tanwa laulau ae ka luu ini una nanal ke ka gokgok. Iesu ka balkut ufu tanwa laulau ae ke ka suu koseng kalalik ae. Kalalik ae ka liu, ke Iesu ka ta fafis u usuf tama. ⁴³ Fanu tikii ri ka bitit na tara rakrakai ke God.

Aunbiing fanu tikii ri wolwol la biitom tole foron tier tikii ae Iesu i fatapieik ta u, ka fas berberat na fafausum kia aragii, ⁴⁴ “Gam ongen fakasi sani igii ian fas gam ini: Rin ta ufu Kalalik ken Kaltu una liman

fanu.” ⁴⁵ Isau le biil ri malal na kamtinan orek igii. I mumun lo ri, pesu biil ri kep u. Ri ka binbin isi rin diik u isi.

Se i Laumet

Metiu 18:1-5; Mak 9:33-40

⁴⁶ Berberat na fafausum ri ka types fakep ini orek na fatpoto ri le se lo ri i laumet.

⁴⁷ Iesu i usum na wolwol kiri, pesu ka tangne pes nenge fabiro kalalik ke ka fasoti u na baba. ⁴⁸ Ke ka tara sing ri aragii, “Male tikas i somangat pes fabiro kalalik igii na asang, i somangat pes iau sabin. Ke male tikas i somangat pes iau, i somangat pes ier sabin ae i wuun ta iau. Wara le se i fabiro lo gam tikii, i laumet kanaka.”

⁴⁹ Jon ka fas Iesu aragii, “Tara Kaltu, keme par nenge kaltu i tel ufu tanwa laulau ini asam, ke keme ka ier isi tikale u, wara le biil i neng lo kerer.”

⁵⁰ Ke Iesu ka tarah, “Gong gam tikale u, wara le se biil i tikale gam, i neng lo gam.”

Fan Samaria biil ri Somangat pes Iesu

⁵¹ Ka fatat mang e aunbiing ke Iesu isi God ik telpes u ubase na kukulii, pesu ka rakrakai e wolwol kia isi tatkau una Ierusalem. ⁵² Ka wuun famu fale tom fafas, ke ri ka la una nenge maleh na Samaria isi rik fageges foron tier nene u. ⁵³ Isau le fanu aiwa biil ri somangat pes u, wara le in la una Ierusalem. ⁵⁴ Aunbiing iun kalalik na fafausum kia, Jems ru e Jon ru ka par u arae, ru ka diik u aragii, “Kumguui, o ier le kaman tawi fapu yiif tina kukulii isi ik fasok ri tikii?” ⁵⁵ Isau le Iesu ka giliim usuf ru ma ka faking ruh. ⁵⁶ Ke ri ka la una nenge maleh sabin.

Fanu ae ri Ier isi Mi lo Iesu

Metiu 8:19-22

⁵⁷ Aunbiing ri toltole sal la, nenge kaltu ka tara sing Iesu aragii, “Ian mi lo wo una foron falifu tikii on la ulo.”

⁵⁸ Iesu ka kiliis u aragii, “Foron puul aka imel e solsol salri, ke foron man tina mua imel e polpolo ri, isau le Kalalik ken Kaltu biil ti falifu sala una borong.”

⁵⁹ Ke ka fas nenge kaltu sabin aragii, “Mi lo iau.”

Isau le kaltu ae ka kiliis u aragii, “Kumguui, somangat ufu iau ta bii isi iak la ma iak ile tata.”

⁶⁰ Iesu ka fas u aragii, “Sokufu foron minet rik ile foron minet kiri tom, isau le wo, la ma ok fafas ini matanfuntih ke God.”

⁶¹ Nenge kaltu biitom ka fas u aragii, “Kumguui, ian mi lo wo, isau le somangat ufu iau ta bii isi iak fis ma iak faorek ting ta fanu na fel kiak.”

⁶² Iesu ka kiliis u aragii, “Biil ti kaltu i giliim fis la una mih aunbiing i purak. Male in tel u arae, ke biil ifasi in tel foim na matanfuntih ke God.”

10

Iesu i Wuun ufu Ifit e Sangful ini u e Kaltu

¹ Namih, Kumguui ka tim pes ifit e sangful ini u sabin e kalalik na fafausum ke ka wuun famu ri. I wuun tem u tem u lo ri una piran maleh ke una birbiron maleh tikii, ae i sabin in la ulo. ² Ke ka fas ri aragii, “Ifuun kanaka e inen una ilfafua, isau le ituul sau e tom foim. Pesu, gamen sising usuf Kumguui na ilfafua, isi ik wuun ufu ti fal biitom e tom foim una mok kia. ³ Gam la. Ongen u, ia wuun ufu gam arae birbiron sipsip na fatpoton foron puul ngaln-galiaf. ⁴ Gong gam kep ti pauus una siing pitkalang, ti sara le su. Ke gong sabin gam faorek pes tikas ae gam tafe u tole sal.

⁵ “Aunbiing gam kau na ti fel, famu gamen fas ri aragii, ‘Siaroh usuf gam.’

⁶ Male ti kaltu aiwa ifuun ini siaroh, ke siaroh kimi in kiis lo. Male biil, ke siaroh kimi in fis tom usuf gam. ⁷ Gamen melmel tom aiwa na fel ae, gamen ien ke gamek umin sani ae ri ta u usuf gam, wara le nenge tom foim i tortores tom le in kep fifiil kia. Gong gam weswes fel na borong.

⁸ “Aunbiing gam tapiiek na ti maleh ma ri ka somangat pes gam, sani ae ri fen gam ini, ien u sau.

⁹ “Gam faliu foron sasem aiwa ke gamek fas ri le, matanfuntih ke God ka fatat ta isi ri. ¹⁰ Ke male gam tapiiek na ti maleh ma biil ri somangat pes gam, gamen la una

foron sunsun sal na maleh ae ke gamek fas ri aragii, ¹¹ ‘Piyiif tina maleh kimi igii na kekmem, kemem tuke ufu isi ik arae fakileng usuf gam le gam kiis na palgan ngaliaf ke God. Ma gamen usum le matanfuntih ke God ka fatat.’ ¹² Ia fas gam, na biingen nagogon, tatawin ae God in ta u usuf fan Sodom in lilibiit na tatawin ae in tapiiek lon fanu na maleh ae.

¹³ “Kiskam sing gam fan Korasin! Kiskam sabin sing gam fan Betsaida! Male rin fatapiiek ta foron tier an fabitit igii ae ri fatapiiek u usuf gam, usuf fan Tair ke fan Saidon, ke rik sokiliis ta liu kiri pakanini tom. Rik kilkiliis ini foron kaen na mamais ke rik saba ini piyiif. ¹⁴ Na biingen nagogon, tatawin ae God in ta u usuf fan Tair ke fan Saidon in lilibiit na tatawin ae God in ta u usuf gam. ¹⁵ Ma gam fan Kapernaum, gam wol le rin sik gam ubae na bat? Biil tom. Rin fapu gam ubuif sikit na Edes, salan foron minet.

¹⁶ “Se i ongen pes orek kimi, i ongen pes orek kiak. Se i ire gam, i ire iau. Ma se i ire iau, i ire ier sabin ae i wuun ta iau.”

¹⁷ Ke ifit e sangful ini u e kalalik na fafausum ae ri ka fis ini laes ma ri ka fas Iesu aragii, “Kumguui, foron tanwa laulau sabin ri wong sing kemem, aunbiing keme fes ufu ri ini asam.”

¹⁸ Ke Iesu ka kiliis ri aragii, “Ia par Satan i luut tinbae na kukulii arae pil. ¹⁹ Ia ka ta ta rakrakai usuf gam isi gamen fefes na foron sii ke na foron makal ke isi gamek fapu rakrakai ken tuui kimi ma biil ti tier in falaulau gam. ²⁰ Isau le, gong gam laes wara le foron tanwa laulau ri wong sing gam. Gamen laes, wara le ri ka siit ta asmi buuii na kukulii.”

Iesu i Usefages Tama

Metiu 11:25-27; 13:16-17

²¹ Na aunbiing ae, Iesu ka fuun ini laes sing Tanwa Kalkaluu ke ka tarah, “Tata, o Kumguui na kukulii ke na piklinbat tikii. Ia usefages o wara le o fun ta foron tier igii sing foron tom tasum ke sing ri ae ri usum na marmarsan tier, ma o ka finngas

9:61: 1King 19:20   **10:2:** Metiu 9:37,38   **10:3:** Metiu 10:16   **10:7:** 1Korin 9:14; 1Timoti 5:18   **10:10:** Aposel 13:51   **10:11:** Metiu 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5   **10:12:** Stat 19:24-28; Metiu 10:15; 11:24   **10:13:** Aisaia 23:1-18; Esekiel 26:1–28:26; Joel 3:4-8; Amos 1:9,10; Sekaraia 9:2-4   **10:15:** Aisaia 14:13-15   **10:16:** Metiu 10:40; Mak 9:37; Luk 9:48; Jon 13:20   **10:19:** BukSong 91:13

u usuf fanu ae ri arae birbiron berberat. Iuu, Tata, o tel u arae wara o ier tom isi arae.

²² “Tata ka unune ufu ta foron tier tikii usufiau. Biil tikas i usum lon Kalalik, Tama keskes sau. Ke biil tikas i usum lo Tama, Kalalik keskes sau turan fanse ae Kalalik ka tim pes ta ri isi in famalal Tama usuf ri.”

²³ Aunbiing Iesu keskes sau turan berberat na fafausum kia tinaiwa, ka giliim usuf ri ke ka fas ri aragii, “Gam kalok wara le gam par foron tier igii ini kolson matmi. ²⁴ Ia fas gam, ifuun e profet turan foron king ri ier kanaka ta isi rin par sani gam par u, isau le biil ri par u. Ke ri ier kanaka ta isi rin ongen sani gam ongen u, isau le biil ri ongen u.”

Orek Fatoftof lon nenge Rokap na Sikin Samaria

²⁵ Nenge biing, nenge tom tasum na nagogon ka soti ke ka tof Iesu ini nenge fagalte aragii, “Tom Fafausum, sani ian tel u isi iak kep liu fitliu?”

²⁶ Ke Iesu ka kiliis u aragii, “Sani i use u e nagogon? Aunbiing o wes u, o wol arafah?”

²⁷ Kaltu ae ka kiliis u aragii, “‘On ier isi Kumguui, God kiam ini balam tikii, ini tanwam tikii, ini rakrakai tikii kiam ke ini wolwol tikii kiam,’ ke ‘On ier isi ier ae na fatat o, arae o ier isi wo tom.’”

²⁸ Iesu ka tarah, “Orek kiam i tortores. On tel u arae ke ok liu.”

²⁹ Isau le tom tasum na nagogon ae ka ier isi finngas u le i tortores na mata Iesu, pesu ka diik u aragii, “Ier ae na fatat iau, i seh?”

³⁰ Iesu ka kiliis u ini orek fatoftof igii, “Nenge kaltu i filaupu tina Ierusalem una Jeriko. Ma na ninla kia, fale tom suk-sukuum ri ka lose u. Ri ka kasis ufu kilkiliis kia, ri ka paket u ma ka met pelpel, ke ri ka fin koseng u. ³¹ Nenge pris i pu sabin lo e sal ae ma aunbiing i par u, ka alfe u ke ka la. ³² Ke nenge Liwai sabin arae. Aunbiing i tapiek na falifu ae, ka par u ke ka alfe u sabin. ³³ Isau le nenge sikin Samaria, na ninla kia ka tapiek na aisan kaltu ae. Aunbiing ka par u, ka purngis e bala isi. ³⁴ Ka la unaisa, ka to wel turan wain na pununfo ae i dahdahnen ke ka mapmap

lo. Ka sik u una dongki kia ke ka luun u na nenge felun ses ma ka fofonoi lo aiwa.

³⁵ Na biing namih, ka kep iwu e dinaria ke ka ta u usuf tom parpar kale na fel ae ma ka fas u aragii, ‘Fofonoi bii lo. Male ti tier sabin ae on lupes u ini, aunbiing ian fis ke iak kiliis fafis u usuf o.’

³⁶ “O wol arafah, se lo rituul i finngas u le kaltu ae foron tom suk-sukuum ri paket ta u, ae na fatat u?”

³⁷ Tom tasum na nagogon ka kiliis u aragii, “Kaltu ae i mais u.”

Ke Iesu ka fas u aragii, “La ma ok tel u sabin arae.”

Iesu i Kau na Fel ke Mata ru e Maria

³⁸ Aunbiing Iesu turan berberat na fafausum kia ri toltole sal la, ri ka tapiek na nenge maleh. Aiwa, nenge fifin asa e Mata ka somangat pes Iesu una fel kia.

³⁹ Nenge kisilik asa e Maria, i kiis fatat keke Kumguui ke ka ongongen orek la kia.

⁴⁰ Isau le Mata i lala wol na foron tier ae in fageges u biitom, pesu ka la ke ka fas Iesu aragii, “Kumguui, biil o wol lo iau? Kisiklik i la koseng iau ma iau keskes sau ia ka tel foron foim tikii. Fas u bii uga isi ik lupes iau.”

⁴¹ Isau le Kumguui ka kiliis u aragii, “Mata, Mata! I purngis kanaka e balam ma o ka lala wol isi ifuun e tier. ⁴² Itikii sau e tier i laumet. Maria ka tus pes ta sani ae i rokap kanaka, ae biil ifasi rin kep ufu sing i.”

11

Fafausum ini Sinangun Sising Metiu 6:9-13; 7:7-11

¹ Nenge biing Iesu i famam sising na nenge falifuh. Aunbiing ka sising tikii tah, nenge kalalik na fafausum kia ka tara sing i aragii, “Kumguui, fausum kemem ini sising, arae Jon Tom tel Bapitaiso i fausum ta berberat na fafausum kia.”

² Ke Iesu ka fas ri aragii, “Aunbiing gam sising, gamen tara aragii, Tata, keme bulat na asam ae i kalkaluu, keme ier isi matanfuntih kiam in tapiek aga.

³ Fen kemem ini inen una temtem tikii na biing.

⁴ Pa ufu foron sinang laulau kimem, arae kemem sabin keme ka wol ufu ta foron sinang laulau ae fal ri tel ta u ulo kemem.

Lame ufu kemem koseng foron fatoftof.”

⁵ Namih, Iesu ka fas ri aragii, “Male tikas lo gam i la usuf tala na fapot ke ka sising aragii, ‘Talang, ta in tuul bii e beret uga, ⁶ wara le nenge talang i la na nenge ninla ke ka tapiiek naisang ma biil ti beret una fen u.’ ⁷ Ke tala ae na fel ka kiliis u aragii, ‘Gong o famfabos iau! Ka babat ta e matanf fel ma iau turan berberat kiak kemem ka borong tah. Biil ifasi ian suu isi iak ta ti tier usuf o, biil.’ ⁸ Ia fas gam, kaltu ae na fel kia, biil in suu isi ik fen kaltu ae ini ti inen, wara sau le i rokap na tala, biil. In suu ma ik fen u ini sani i ier isi, wara le tala biil i to matlawen ke biil i mangeh na sising.

⁹ “Pesu ia ka fas gam, gamen sising ke gamek kep u. Gamen im ke gamek tafe u. Gamen pispisih ke matanf fel ik sapeng isi gam. ¹⁰ Wara le fanu tikii ae ri sising, rin kep sani ae ri sising isi, ma se i im, in im tafe sani ae i im isi, ke se i pispisih, matanf fel in sapeng isi.

¹¹ “Se lo gam foron tamankak, male ke kalalik i sising u isi ti kok, ke ik fen u bin ini ti sii? ¹² Ke male i sising u isi ti katluunto ke ik fen u ini ti makal? ¹³ Taftawa le gam tel sinang laulau la, isau le gam usum tom na ta foron rokap na fafen usuf berberat kimi. Pesu, gamen usum tom le, Tama gam buuii na kukulii, in ta Tanwa Kalkaluu usuf fanu ae ri sising u.”

Iesu ke Belsebul

Metiu 12:22-30; Mak 3:20-27

¹⁴ Iesu i tel ufu nenge tanwa laulau ae biil i orek la lon nenge kaltu. Aunbiing tanwa laulau ae ka suu ke kaltu ae ka orek mang, ma gur na fanu ae ri ka bitit. ¹⁵ Isau le fal lo ri, ri ka tarah, “Iesu i tel ufu foron tanwa laulau la ini rakrakai ke Belsebul, i e laulaumet ken foron tanwa laulau.” ¹⁶ Fale fanu sabin ri ier isi tof u ke ri ka fas u isi in finngas ri ini ti fakileng tinbae na kukulii.

¹⁷ Isau le ka usum ta na wolwol kiri ke ka tarah, “Male fanu na nenge matanfuntih

ri tampaek ma ri ka fapaket fis tom ini ri, ke matanfuntih ae in laulau sikit. Male fanu tina nenge matanf fel ri tampaek ma ri ka fapaket fis tom ini ri, ke biil mang rin kiis turim sabin. ¹⁸ Male fanu ke Satan ri tampaek ma ri ka fapaket fis tom ini ri, ke matanfuntih kia in rakrakai arafah? Ia use u arae, wara le gam tara le ia tel ufu foron tanwa laulau la ini rakrakai ke Belsebul. ¹⁹ Ke, male ia tel ufu tanwa laulau la ini rakrakai ke Belsebul, ke fanu kimi ri tel ufu foron tanwa laulau la ini rakrakai kish? Ri tom rin nagogon fafis gam. ²⁰ Isau male ia tel ufu foron tanwa laulau ini rakrakai ke God, ke gamen usum le matanfuntih ke God ka tapiiek ta usuf gam.

²¹ “Male nenge rakrakai na kaltu i ges ini foron tier tikii una fapaket ma ka parpar kale fel kia, ke minmara in kiis rokap. ²² Isau male tikas ae i rakrakai kanaka lo ka tapiiek, ka fapaket tura ma ka paket u ke, in tel ufu foron tier tikii una fapaket ae kaltu ae i luun unune kia lo ma ik tem sarara minmaran kaltu ae.

²³ “Se biil i ti turang, i tuui kiak, ma se biil i lupes iau na tel turim fanu, i fes sarara ri la.

²⁴ “Aunbiing nenge tanwa laulau i suu koseng nenge kaltu, ik la una foron falifu sengseng isi ik im isi ti falifu una mangeh. Ma aunbiing biil i tafe ti falifuh, ik tarah, ‘Ian fis tom una fel ae ia la koseng ta u.’ ²⁵ Ma aunbiing in tapiiek, ik par u le fel ae, ri ka sa fakasi ta u ma ri ka tumarng ta u. ²⁶ Ke ik la ma ik telpes in fit sabin e tanwa laulau ae ri laulau kanaka mang tom lo. Ri tikii rik kau na fel ae ke rik mel aiwa. Pesu, liu ken kaltu ae ik laulau kanaka mang tom na liu famu kia.”

²⁷ Iesu i oreak la biitom ke nenge fifin tinawii na palgan gur na fanu ae ka perek aragii, “I kalok e fifin ae i fang ta wo ma ka fasus ta wo.”

²⁸ Isau le Iesu ka kiliis u aragii, “Fanu ae ri ongen orek ke God ma ri ka misuut lo, ri kalok kanaka.”

Fanu ri Ier isi Par ti Fakileng

Metiu 12:38-42

²⁹ Aunbiing gur na fanu ri ka fuunfuun la kale Iesu, ka fas ri aragii, “Fanu na ulul igii,

ri fanu laulau, ri ier le rin par ti fakileng, isau le biil ti fakileng in tapiék usuf ri, fakileng sau ke profet Jona. ³⁰ Jona i arae fakileng usuf fan Niniwe, ke Kalalik ken Kaltu sabin in arae fakileng usuf fanu na ulul igii. ³¹ Na biingen nagogon, kuin tina Seba in tih ma ik pot matan fanu na ulul igii, wara le i la tom tina tapak isi ongen tasum ke king Solomon. Ongen u, igii sau e ier ae i laumet kanaka lo king Solomon. ³² Na biingen nagogon, fan Niniwe rin tih ma rik pot matan fanu na ulul igii, wara le ri kiliis ta liu kiri sau na fafas ke profet Jona. Ongen u, igii sau e ier ae i laumet kanaka lo Jona.

*Malal na Pununfo
Metiu 5:15; 6:22-23*

³³ “Biil tikas i fasok lam la ke ka fun u la, le ka luun u la na piklin paket, biil. I luun u la tom na sala, isi fanu ae ri kau rik par malal lo. ³⁴ Kolson matam i e malal na pununfom. Male iun kolson matam i rokap, ke pununfom tikii in fuun ini malal. Isau male iun kolson matam i laulau, ke pununfom tikii sabin in fuun ini kubunor. ³⁵ Pesu, on tumarang, tarama malal ae na pununfom ka kubunor. ³⁶ Male pununfom tikii ifuun ini malal ma biil ti baba i kubunor, ke in popos kanaka arae lam ae malal lo i popos ulo wo.”

*Sinangun foron Farasi turan foron Tom Fafausum ini Nagogon
Metiu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47*

³⁷ Aunbiing Iesu ka orek tikii tah, nenge Farasi ka sising pes u una fel kia isi rin ien turim. Ka kau ke ka kep sala na luuf una ien. ³⁸ Isau le Farasi ae ka bitit, aunbiing i par Iesu biil i sofolim famu ta bii isi ik ien.

³⁹ Isau le Kumguui ka tara sing i aragii, “Gam foron Farasi, gam gorse poktan kap la ke pelet, isau le balmi ifuun ini sinangun akalemok ke foron sinang laulau. ⁴⁰ Gam foron talos! Arafah, biil gam usum le ier ae i tel ta poktan foron tier, i tel ta palga sabin? ⁴¹ Isau le gamen fen foron lauu ini

foron tier ae na palgan pelet isi foron tier tikii ik fuu usuf gam.

⁴² “Kiskam sing gam foron Farasi. Gam ta itikii la e aunawau tina nenge sangful e aun birbiron au, arae aun ianian, rikrik le fale matngan bi sabin, isau le biil gam misuut na foron nagogon ae i laumet, arae sinangun nagogon ae i fafasi usuf fanu tikii ke biil gam ier isi God. In rokap le gamen ta in tikii tina nenge sangful usuf God, isau le gong gam ruruu na foron nagogon ae i laumet.

⁴³ “Kiskam sing gam foron Farasi, wara le gam ier la isi foron nian kiiskiis kausi na foron felun lotu. Ke gam ier la tom le fanu rin faorek pes gam ini bulat na foron salan la turim ken fanu.

⁴⁴ “Kiskam sing gam, wara le gam arae foron matmat ae biil ti fakileng lo, ae fanu ri la la na olo ma biil ri usum lo.”*

⁴⁵ Ke nenge tom tasum na nagogon ka tara sing Iesu aragii, “Tom fafausum, aunbiing o use u arae, o use falaulau kemem sabin.”

⁴⁶ Iesu ka kiliis u aragii, “Kiskam sing gam foron tom tasum na nagogon, wara le gam fakuskusep fanu la ini piran kiip tatawin ae i ngangaten kanaka ulo ri. Isau le gam tom, biil gam mamlik ta liumi la.

⁴⁷ “Kiskam sing gam, wara le gam tel foron fat na namnamne la na olon matmat lon foron profet ae foron tubutamat gam tom ri siimete ta ri. ⁴⁸ Isau le igii, gam famalal u le gam somangat na sinang ae foron tubutamat gam ri tel ta u. Wara le ri siimete ta foron profet, ma gam ka luun foron fat na namnamne na olri. ⁴⁹ I e wara ke God ae i tasum kanaka ka tarah, ‘Ian wuun foron profet turan foron aposel usuf ri, ma rik siimete fal lo ri ke rik ta fangungut sing fal.’ ⁵⁰ Pesu, gam na ulul igii, gamen ti na nagogon isi daun foron profet ae ri siimete ta ri, types u na tanwaran fakfakiis. ⁵¹ Typesu na dawu Abel, papang na dawu Sakaria ae ri siimete ta u na fatpoton Felun Tunmapek ke salan tunmapek. Tekentu kanaka ia fas gam,

11:30: Jona 3:4   **11:31:** 1King 10:1-10; 2Stori 9:1-12   **11:32:** Jona 3:5   **11:33:** Mak 4:21; Luk 8:16   **11:42:** WokPris 27:30   * **11:44:** Nagogon ken fan Iudaia i tikale fanu isi gong ri la na olon matmat   **11:51:** Stat 4:8; 2Stori 24:20,21

fanu na ulul igii, rin ti na nagogon kunan foron tier tikii igii.

⁵² “Kiskam sing gam, foron tom tasum na nagogon, wara le gam ka fut ufu ta ki tina matanfel na tasum. Gam tom biil gam kau ta ulo, biil. Ma gam ka tikale fanu sabin ae ri ier isi rin kau.”

⁵³ Aunbiing Iesu i suu tina fel ae, foron Farasi turan foron tom fafausum ini nagogon ri ka tipos ngaliaf ulo ke ri ka di-ikdiik faikis u ini ifuun e fagalte, ⁵⁴ isi rik tatakun pes u ini ti orek ae in use u.

12

Gamen Soke God sau Metiu 10:26-33; 12:32; 10:19-20

¹ Aunbiing ifuun e arip na fanu ri tapiek turim ma ri ka famam fasisit fis tom ini ri, Iesu ka fas famu ta berberat na fafausum kia aragii, “Gamen tumarang isi is ken foron Farasi, i e sinangun garan. ² Foron tier tikii ae ri kum tah, rin tapiek malal, ke foron tier ae i mumun tah, fanu rin usum tikii lo. ³ Sani ae gam use ta u na kubunor, namih, rin ongen u na siat. Sani ae gam orek siksikau ta ini na balbalun tikas na palgan fel, nami rin ti na olon fel ke rik perek ini.

⁴ “Foron talang, ia fas gam, gong gam soke fanu ae ifasi rin siimete pununfo gam sau ma namih, biil mang ifasi rin tel ti tier. ⁵ Isau le ian fas gam ini se ae gamen soke u. Gamen soke ier ae ifasi in siimete pununfo gam ke imel sabin e rakrakai kia una lin gam una tara yiif ae biil i met la. Iuu, ia fas gam, gamen soke u sau. ⁶ Fanu ri fiil ilim e tomsiksik la ini iwu sau e siliin. Isau le God biil i ruu ufu tikas la lo ri. ⁷ Ma i tekentu kanaka, temtem tikii na olmi ae na paklu gam, God i usum tikii na wewes lo. Pesu, gong gam sokeh, liu kimi i temin tier lon ifuun e tomsiksik.

⁸ “Ia fas gam, se i famalal iau na matan fanu, ke Kalalik ken Kaltu sabin in famalal u na matan foron angelo ke God. ⁹ Isau le se i fakawe ufu iau na matan fanu, ian fakawe ufu sabin na matan foron angelo ke God. ¹⁰ Se i use ti orek laulau ulon Kalalik ken Kaltu, God ifasi in pa ufu. Isau

le se i orek laulau ulon Tanwa Kalkaluu, God biil in to pa ufu sinang laulau kia.

¹¹ “Aunbiing ri fasoti gam na nagogon na foron felun lotu, le na matan foron tom nagogon turan foron famfamu na matan-funtih, gong gam lala wol arafa gamen orek kale gam arae ke sani gamen use u. ¹² Wara le na aunbiing ae, Tanwa Kalkaluu tom in fausum gam ini sani gamen use u.”

Orek Fatoftof lon nenge Kaltu ae Ifuun e Minsik kia

¹³ Nenge kaltu tinawii na palgan gur ae ka fas Iesu aragii, “Tom fafausum, fas tu-aklik isi ik tem foron minmara teumah lo kamah.”

¹⁴ Ke Iesu ka kiliis u aragii, “Ier, se i luun ta iau isi ian tapiek arae tom nagogon ke iak tempaek foron minmara teumuh lo kamuh?” ¹⁵ Ka fas gur na fanu ae aragii, “Tumarang! Gamen tumarang isi marmarsan sinangun akalemok. Wara le liu ken nenge kaltu, biil i wara na ifuun e minmara, biil.”

¹⁶ Ka fas ri sabin ini orek fatoftof igii, “Nenge kaltu ae ifuun e minsik kia, mok kia i tapiek rokap. ¹⁷ Ke kaltu ae ka tara sing i tom aragii, ‘Sani ian tel u? Biil mang ti mua na papah una siing turim foron inen kiak.’

¹⁸ “Nami ka tarah, ‘Ian tel u aragii: Ian rabat ufu foron papah kiak ke iak tel pes ti fal in laumet, isi ifasi iak siing tikii foron inen na mok kiak turan foron minmarang. ¹⁹ Ke iak tara sing iau tom aragii: Ifuun e rokap na tier kiak ia ka pakne ta u, ae in fasi na in fuun e bet. Liu kiak in malmuh, ian ien, iak yin ke iak laes.’

²⁰ “Isau le God ka tara sing i aragii, ‘O talos! Iгии sau na wor liu kiam in mang-mangal koseng o. Ke se mang ik kep foron tier ae o ka fageges turim ta u le kiam tom?’

²¹ “In fasi sabin arae usuf se ae i luun turim foron minsik kia tom, isau le na mata God, i lauu.”

Gong Gam lala Wol Metiu 6:25-34

²² Namih, Iesu ka fas berberat na fafausum kia aragii, “Pesu, ia ka fas gam, gong gam lala wol isi liu kimi le sani gamen ien u, ke isi pununfo gam le sani gamen

kilkiliis ini. ²³ Liu kimi i laumet na inen, ke pununfo gam i laumet na kilkiliis. ²⁴ Par foron kauko, biil ri soso la ke biil ri il turim inen la ke biil ti papah kiri, isau le God i fen ri la. Gamen usum tom le gam rokap kanaka lon foron man. ²⁵ Se lo gam ifasi in bunuut pes ti aunbiing sabin na olon liu kia, aunbiing i lala wol na liu kia? ²⁶ Male biil ifasi gamen tel fabiro tier igii, ke isi sani gam ka lala wol na fale tier sabin?

²⁷ “Gam par foron purpur arafa ri kuum la arae. Biil ri foim la ke biil ri tel kilkiliis la kiri, isau le ia fas gam, king Solomon na foron memeh tikii kia ae i ges la ini, biil i par rokap arae tikas lon foron purpur igii. ²⁸ God i me foron fifih na topormok ae ri liu igii ke lumen ri ka lin ri una yiif. Male i arae, ke God in fakilkiliis fakasi gam tom. Unune kimi i fabiro kanaka. ²⁹ Gong gam muduung na im isi sani gamen ien u ke sani gamen umin u. Gong gam lala wol isi. ³⁰ Fanu na piklinbat ae biil ri usum lo God, ri lala im la isi foron tier arae, isau le gam, Tama gam ka usum ta le gam dar foron tier ae. ³¹ Isau le, gamen im isi matanfuntih kia, ke foron tier tikii igii, ik ta u sabin usuf gam.

³² “Fabiro uh na sipsip, gong gam sokeh! Wara le Tama gam ka laes ta le in ta matanfuntih sing gam. ³³ Sufii foron minmara gam ma pitkalang lo, gamek ta u usuf foron lauu. Gam tel ti pauus kimi ae biil ifasi in mutmut, i e minsik kimi buuii na kukulii, ae biil in to rop, ma foron tom sisii biil ifasi rin la fatat u ke fitfit biil ifasi in ngutngut u. ³⁴ Wara le falifu sa ae minsik kimi i kiis lo, balmi sabin in kiis lo.

Sinangun Geges

³⁵ “Fitliu gamen kilkiliis geges isi tel foim ma lam kimi in soksok la tom, ³⁶ arae fanu ae ri nene laulaumet kiri in fis tina inen ken fakekel fuuh. Aunbiing in fis ma ka pispisih na matanfelfel, ke fanpil rin sapeng pes u. ³⁷ Ri kalok e foron fafauun ae laulaumet kiri i tapiiek ma ka par u le ri geges ta tom ma ri ka nene u. Tekentu kanaka ia fas gam, laulaumet ae in kilkiliis isi tel foim, ik fakiis ri na luuf ma ik sosok ari. ³⁸ Ri kalok e foron fafauun ae

laulaumet kiri i tapiiek, taftawa le na fapot le na piklin ien ma ka par u le ae tom ri nene u la. ³⁹ Isau le gamen malal na tier igii: Male taman fel in usum na aunbiing sa ae tom sisii in tapiiek lo, ke biil ifasi in wol fofoes ufu tom sisii ik suksukuum na fel kia. ⁴⁰ Gam sabin gamen geges, wara le Kalalik ken Kaltu in tapiiek na aunbiing ae biil gam wol le in tapiiek lo.”

⁴¹ Ke Pita ka diik u aragii, “Kumguui, o use orek fatoftof igii usuf kemem sau, le usuf fanu tikii?”

⁴² Kumguui ka kiliis u aragii, “Tom foim sa ae i tel fakasi foim ma imel sabin e rokap na wolwol kia? Matngan tom foim arae, laulaumet kia in luun u isi ik famfam ken foron fafauun kia ma ik fen ri na aunbiing tom una ien. ⁴³ In kalok e fafauun ae, aunbiing laulaumet kia in tapiiek ma ik par u le i tel fasuut foim kia tom. ⁴⁴ Tekentu kanaka ia fas gam, laulaumet ae in ta ufu foron minmara tikii isi tom foim ae ik fonoi lo. ⁴⁵ Isau male fafauun ae ka wol le, laulaumet kia biil in to fis sape ke ka types paket foron tikiin foim kia, fanu tamat turan kefehin ke ka ien, ka umin dan rakrakai ma ka talos. ⁴⁶ Laulaumet kia ka tapiiek bin na nenge biing ae biil i wol le in tapiiek lo, ma na aunbiing ae biil i usum lo. Ke laulaumet kia ik tingting burburngi u ma ik luun u turan foron tabun unune.

⁴⁷ “Male fafauun ae ka usum ta na sani ae laulaumet kia i ier le in tel u, isau le biil i geges ke biil i tel fasuut foron foim arae na wolwol ken laulaumet kia, ke rin fatakal falaulau u. ⁴⁸ Isau male biil i usum na sani ae laulaumet kia i ier le in tel u ma ka tel nenge tier ae ifasi in kep fangungut isi, ke rin mamlik pis u sau. Se ae ri ta ta ifuun e tier sing i, rin kep in fuun sabin e tier sing i. Ke se ae ri unune ufu ta ifuun e tier usuf i, rin sising u isi in fuun tom e tier.

Iesu biil i La isi Ta Siaroh Metiu 10:34-36

⁴⁹ “Ia la ta uga isi fasok piklinbat ma ia lala ier le aga mang ik soksok la. ⁵⁰ Isau le imel e bapitaiso biitom ae ian kep u. Igii ia kalsakai tara tatawin papang na aunbiing in rop. ⁵¹ Arafah, gam wol le ia tapiiek ta isi ta siaroh na piklinbat? Biil. Ia fas

gam, ia la uga isi tempaek fanu. ⁵² Tipes u igii, male in lim e kaltu na nenge matanfel, ke rin tempaek: In tuul koseng iwu ke in u koseng ituul. ⁵³ Ke nenge tamankak in tempaek koseng ke kalalik ke nenge kalalik koseng tama, nenge finsus koseng ke keleflik ke nenge keleflik koseng tina, nenge fifin koseng awa ke awa koseng u.”

Par Failiim Aunbiing

Metiu 16:2-3

⁵⁴ Iesu ka fas gur na fanu aragii, “Aunbiing gam par laukaf i fenfen la ubase na falifu ae pisiuh i sup la wah, fanpil gam ka tara le, ‘Us in luut,’ ke ka tekentu tom. ⁵⁵ Ke aunbiing gam par taubar i tapiiek, gamek use u le, ‘In pisiuh,’ ke ka tekentu tom. ⁵⁶ Foron tom gargaranmet! Gam par foron fakileng la na piklinbat ke na bat, ke gam ka usum le aunbiing arafa in tapiiek. Arafah, biil ifasi gamen iliim foron fakileng na aunbiing igii?

⁵⁷ “Isi sani gam tom, biil gam par failiim foron sinang ae i tortores? ⁵⁸ Aunbiing kamu e tuui kiam kamu la isi ti na nagogon, on totof rakrakai tom isi kamun fatala fis aunbiing kamu toltole sal la bitom, tarama ka dat o usuf tom nagogon, ke tom nagogon ka ta ufu wo una liman tom parpar kale felun kamkabet isi ik fakau wo una felun kamkabet. ⁵⁹ Ia fas o, biil ifasi on suuh, papang na aunbiing on ta tikii ifis e pitkalang ae on fil u.”

13

Gamen Kiliis Liu

¹ Aunbiing sabin ae, fale fanu ri fas Iesu ini fale fan Galili ae Pailat i siimete ta ri, aunbiing ri tel tunmapek. Dawu ri ka faluuiluui turan dawun foron sipsip una tel tunmapek. ² Ke Iesu ka kiliis ri aragii, “Arafah, gam wol le fan Galili ae, ri foron tom tel sinang laulau tutus tom lon fan Galili tikii, i wara na matngan minet ae ri kalsakai ta u? ³ Biil tom. Isau le ia fas gam, male biil gam kiliis liu, ke gam tikii gamen fiu arae ri. ⁴ Ke arafa lon sangful ini wal e fanu na Ierusalem ae nenge fel na Siloam ae i dolo ubase na mawe, i masuuf na olri ma ka siimete ri tikii? Gam wol le

sinang laulau kiri i laumet lon fanu tikii ae na Ierusalem? ⁵ Biil tom. Isau le ia fas gam, male biil gam kiliis liu, ke gam tikii gamen fiu arae ri.”

⁶ Iesu ka fas ri sabin ini orek fatoftof igii, “Nenge kaltu i so ta nenge au na fik na palgan porpor wain kia. Nami ka la isi par isi ti fuan fik ae, isau le biil i tafe tikas. ⁷ Pesu, ka fas kaltu ae i parpar la na porpor wain kia aragii, ‘Ka tuul mang e bet ia la isi par isi ti fuan fik igii, isau le biil tom ia tafe tikas la. Pok ufu sau! Isi sa ka farop foes inen tina nanal?’

⁸ “Isau le tom parpar kale na mok ka fas u aragii, ‘Kumguui, taftawa bii arae na in tikii bin e bet. Ian susuup kawil u ke iak lin piin una wara. ⁹ Male in fua na bet apie, ke i rokap. Male biil, ke pok ufu.’ ”

Iesu i Faliu nenge Fifin na Biingen Mangeh

¹⁰ Na nenge Biingen Mangeh, Iesu i famam fausum fanu na nenge felun lotu. ¹¹ Nenge fifin aiwa, tanwa laulau i fatel u, ma ka puuw e pokta na sangful ini wal e bet ma biil ifasi in ti tortores. ¹² Aunbiing Iesu ka par u, ka kam pes u ke ka tara sing i aragii, “Tin ier, o sengsegeng koseng sasem kiam!” ¹³ Iesu ka luun iun lima lo, fanpil ka sotih tortores ma ka usefages God.

¹⁴ Famfamu na felun lotu ae ka balkut, wara le Iesu i faliu fifin ae na Biingen Mangeh. Pesu, ka fas fanu aiwa aragii, “Iwon e biing una foim. Gam la isi rik faliu gam na foron biing ae, ma na Biingen Mangeh gong.”

¹⁵ Ke Kumguui ka kiliis u aragii, “Gam foron tom gargaranmet! Arafah, na foron Biingen Mangeh biil gam puk ufu foron bulmakau la ke foron dongki tina felu ri ke gam ka fasu ri la isi faumin ri? ¹⁶ Fifin igii i tina mat ke Abaram, isau le Satan i kabet ta u na nenge sangful ini wal e bet. Arafah, biil i tortores le ian puk ufu na Biingen Mangeh?”

¹⁷ Aunbiing Iesu i use u arae, foron tuui tikii kia ri ka matlawen. Isau le gur na fanu ae, ri laes isi foron rokap na tier ae Iesu i tel u.

*Orek Fatoftof na Kutun Mastet ke na Is
Metiu 13:31-33; Mak 4:30-32*

¹⁸ Ke Iesu ka tarah, “Matanfuntih ke God i arafah? Ke sani ian fatof u ini? ¹⁹ I arae kutun mastet ae nenge kaltu i kep u ma ka so u na mok kia. Ka kuum ma ka tapiiek nenge au ke foron man na mua ri ka tel polpolo ri na foron aka.”

²⁰ Iesu ka diik sabin aragii, “Sani ian fatof matanfuntih ke God ini? ²¹ I arae is ae nenge fifin i kep u ke ka ikis u turan ifuun e palawa, ma palawa tikii ae ka sut.”

*I Fiuuk e Matanfela una Matanfuntih ke
God*

Metiu 7:13-14,21-23

²² Aunbiing Iesu i tatatkau la una Ierusalem, ka famam fausum fanu na piran maleh ke na birbiron maleh sabin.

²³ Nenge kaltu ka diik u aragii, “Be Kumguui, in tuul sau e fanu ae God in faliu pes ri?”

Ke Iesu ka kiliis u aragii, ²⁴ “Gamen rakrakai tom isi gamek kau na matanfela ae i fiuuk. Ia fas gam, fanu fuun rin totof isi kau, isau le biil ri fasih. ²⁵ Aunbiing taman fel in apti ma ik babat na matanfela, gamen soti awii na maleh, gamek pispisih ke gamek famam fakam aragii, ‘Kumguui, sapeng pes kemem!’

“Isau le ik kiliis gam aragii, ‘Biil ia to usum lo gam, le gam tingah.’

²⁶ “Ke gamek fas u aragii, ‘Keme ien la ke keme ka yin la turam, ma o ka fafas la na foron sunsun sal kimem.’

²⁷ “Isau le ik fas gam aragii, ‘Biil ia to usum lo gam, le gam tingah. Gam ti koseng iau, gam tikii foron tom tel sinang laulau.’

²⁸ “Aunbiing gamen par Abaram, Aisak ke Jekop turan foron profet tikii na matanfuntih ke God, gamen teng ma gamek faririt ngismi, wara le ri ka lin fasuu ta gam una maleh. ²⁹ Fanu rin la tina ifet tikii e matan kif ke rik kiis na inen na matanfuntih ke God. ³⁰ Ongen u, fanu ae ri mi igii, nami rin famu, ke fanu ae ri famu igii, nami rin mih.”

*I Tineng e Bala Iesu isi Ierusalem
Metiu 23:37-39*

³¹ Na aunbiing ae, fale Farasi ri la usuf Iesu ke ri ka fas u aragii, “Kang koseng falifu igii ma ok la una ti maleh keskes, wara le Erot i ier le in siimete o.”

³² Ke Iesu ka kiliis ri aragii, “La, ma gamek fas tom gargaranmet ae le, igii ke lumen, ian tel ufu foron tanwa laulau ke iak faliu foron sasem ma na fatuul u e biing iak fasuut foim kiak. ³³ Ian la tom igii, lumen ke pakaii, wara le biil ifasi rin siimete ti profet na ti maleh keskes, biil. Na Ierusalem sau.

³⁴ “Ierusalem! Ierusalem! O siimete foron profet la ke o luumete fanu la ae God i wuun ta ri usuf o. Ifuun e aunbiing ia ier le ian tel turim berberat kiam, arae nenge tinantau ae i ruruuf na olon foron natu, isau le biil o ier isi. ³⁵ Par u, maleh kimi ik sum mang. Ia fas gam, biil sabin gamen par iau papang na aunbiing gamen tarah, ‘Fafakalok usuf ier ae i la uga ini asa Kumguui.’ ”

14

Iesu ae na Fel ken nenge Farasi

¹ Na nenge Biingen Mangeh, aunbiing Iesu i kau isi ien na fel ken nenge laulaumet ken foron Farasi, fanu ri ka lala luun matri lo. ² Nenge kaltu i sutsut e fo, tinawii na mata Iesu. ³ Iesu ka giliim ke ka diik foron Farasi turan foron tom tasum na nagogon aragii, “Arafah, na nagogon i tortores le rin fafaliu na Biingen Mangeh, le biil?” ⁴ Isau le biil ri orek. Ke Iesu ka pose lon kaltu ae, ka faliu u ke ka wuun ufu.

⁵ Iesu ka diik ri aragii, “Male tikas lo gam, ke kalalik le nenge bulmakau kia i luut siluung na toh na dan na Biingen Mangeh, ke arafah, biil in sangar sape na dat ufu?”

⁶ Biil ifasi rin kiliis u ini ti orek.

⁷ Aunbiing Iesu i par foron ses ri tim pes foron nian kiiskiis ae na famu, ka fas ri ini orek fatoftof igii: ⁸ “Male tikas i sising o una inen ken fakekel fuuh, gong o kep nian kiiskiis ae na famu, tarama tikas ae kiiskiis kia i laumet lo wo, ri sising u sabin una inen ae. ⁹ Ke ier ae i sising ta kamu una inen ae, ka la usuf o ma ka fas o aragii, ‘Kang tinawii, ma ier igii ik kep salam.’ Ke

on matlawen ma ok kiis mang tom na nian kiiskiis ae na mih. ¹⁰ Isau le aunbiing ri sising o una ti inen, la ma ok kiis na nian kiiskiis ae tom na mih, isi kalu ae i sising ta wo ik la ma ik fas o aragii, 'Talang, kang una nian kiiskiis ae na famu.' Ke in sik asam na matan fanu tikii ae na inen ae. ¹¹ Se i falaumet u tom, God in fasabiro u, ma se i fasabiro u, God in falaumet u."

¹² Iesu ka fas ier ae i sising pes ta u aragii, "Aunbiing o tel nenge inen, gong o sising pes foron talam, foron tuamlik, foron sik-inting lo wo turan fanu ae ifuun e minsik kiri ae fatat o. Male on tel u arae, ke ri sabin rin sising pes o isi rik kiliis fafen kiam. ¹³ Isau le aunbiing o tel nenge inen, ke on sising pes foron lauu, fanu ae baban fo ri i met, foron peo ke foron kut. ¹⁴ Male on tel u arae, ke on kalok, wara le biil ifasi rin kiliis fafis u usuf o. God tom in kiliis fafis u usuf o na biingen apaptifis ken foron tom tortores."

Orek Fatoftof na Tara Inen
Metiu 22:1-10

¹⁵ Neng lon fanu ae ri kiis ta tura Iesu, ka ongen u ke ka tarah, "I kalok e kalu ae in ien na tel inen na matanfuntih ke God."

¹⁶ Iesu ka kiliis u aragii, "Nenge kalu i geges isi tel nenge tara inen ke ka sising fanu fuun isi rin tapiek. ¹⁷ Na biingen tel inen, ka wuun fafauun kia le in fas fanu ae i sising ta ri, aragii, 'Gam la mang ugapiiek, wara le foron tier tikii ka geges tah.'

¹⁸ "Isau le ri tikii ri ka tel marmarsan orek bin. Neng famu ka tarah, 'Igiu sau ia fiil nenge sun nanal una mok kiak. Kiskam, iak la ta bii isi par u.'

¹⁹ "Neng sabin ka tarah, 'Igiu sau ia fiil nenge sangful e bulmakau kiak una foim. Kiskam, iak la ta bii isi iak tof ri.'

²⁰ "Ke neng sabin ka tarah, 'Ia am fakekel sau, pesu biil ifasi ian la.'

²¹ "Fafauun ae ka fis ke ka fas laulaumet kia ini foron orek ae. Laulaumet kia ka kut e bala ke ka fas fafauun ae aragii, 'On sangar sau una foron saltih ke una foron sunsun sal na maleh ae ke ok telpes foron lauu, fanu ae baban fo ri i met, foron kut ke foron peo.'

²² "Namih, fafauun kia ka tarah, 'Tara kalu, sani o fas ta iau ini, ia ka tel ta u, isau le imel biitom e mua na fel.'

²³ "Laulaumet kia ka fas u aragii, 'La una foron saltih ke una foron sunsun sal na topormok ke ok fangongos pes ti fale fanu sabin ugapiiek, isi fel kiak ik fuun. ²⁴ Ia fas gam, biil tikas lon fanu ae ia sising famu ta ri, in tof ti inen na inen kiak, biil.' "

Orek Fatoftof lon Kalu ae i Ier isi Mi lo Iesu

Metiu 10:37-38; 5:13; Mak 9:50

²⁵ Tara gur na fanu ri la tura Iesu, ke Iesu ka giliim usuf ri ma ka tarah, ²⁶ "Male tikas i ier isi mi lo iau, isau le i lala ier tom isi tama, tina, antu, berberat kia, foron tualik, foron fenelik ke liu kia tom, ma biil isi iau, biil ifasi in tapiek kalalik na fafausum kiak. ²⁷ Ke se biil i kusep aupaket kia tom ma ka mi lo iau, biil ifasi in tapiek kalalik na fafausum kiak.

²⁸ "Male tikas lo gam i ier le in tel nenge fel ae i dolo ubase na mawe, famu in kiis fofu bii ke ik wol tole u, le infis e pitkalang in fasi una farop fel ae. ²⁹ Male biil in tel u arae, ke in tanwara ta sau ma biil in farop u. Ma fanu tikii ae ri par fel ae, rin morot ini kalu ae. ³⁰ Rin tara aragii, 'Ier igii, i tartar u le in tel fel ae. I tanwara ta sau ma biil mang ifasi in farop u.'

³¹ "Male nenge king i ier isi fapaket turan nenge king, famu in kiis fofu ma ik wol rokap bii. Arafah, nenge sangful e arip e tom fapaket kia ifasi rin fapaket turan iwu e sangful e arip e tom fapaket ken nenge king? ³² Male biil ifasi, ke in wuun ti fale fanu isi tel ti orek una fatapiek siaroh turan king ae, aunbiing i tapak biitom. ³³ Ifasi sau arae usuf gam, male tikas lo gam biil i wol ufu foron tier tikii kia, ke biil ifasi in tapiek kalalik na fafausum kiak.

³⁴ "Tes i rokap, isau male in rop e musmus lo, ke arafa sabin rin famusmus fafis u arae? ³⁵ Biil mang i rokap una ti tier sabin ke biil mang ifasi in farokap nanal, rin fore ufu sau.

"Se imel e balbalu, i rokap le in wong ini."

15

Orek Fatoftof lon nenge Sipsip ae i Rong tah

Metiu 18:12-14

¹ Nenge aunbiing, foron tom kep takiis turan foron tom tel sinang laulau, ri tikii ri taptapiek turim la isi ongen Iesu. ² Isau le foron Farasi turan foron tom fafausum ini nagogon ri ka belbel orek aragii, "Kaltu igii i fatala bin turan foron tom tel sinang laulau ke ka ien turim tura ri."

³ Ke Iesu ka fas ri ini orek fatoftof igii: ⁴ "Male tikas lo gam imel e nenge mar e sipsip kia ma neng lo ri ka rong, ke gam wol arafah? Biil in la koseng isiu e sangful ini siu aiwa na falifu foes ma ik im isi neng ae i rong tah, papang na aunbiing ik tafe u? ⁵ Ke aunbiing in tafe u, in laes ma ik kusep pes u ⁶ una maleh. Namih, ik kam turim foron tala turan fanu ae fatat u ma ik fas ri aragii, 'Gamen laes turang, wara le ia ka tafe ta u e sipsip kiak ae i rong tah.' ⁷ Ia fas gam, in fasih sabin arae. Laes bae na kukulii in laumet kanaka aunbiing nenge tom tel sinang laulau i kiliis liu kia, na laes isi isiu e sangful ini siu e tom tortores ae biil ri dar ti sokiliis na liu kiri.

Orek Fatoftof na nenge Siliin ae i Rong tah

⁸ "Ke, male nenge fifin imel e nenge sangful e siliwa* kia ma ka farong neng, ke gam wol arafah? Biil in fasok ti lam, ik sa palgan fel kia ke ik im rokap isi, papang na aunbiing in tafe ta u tom? ⁹ Aunbiing in tafe u, ik kam turim foron tala turan fanu ae fatat u ma ik fas ri aragii, 'Gamen laes turang, wara le ia ka tafe ta nenge siliwa kiak ae ia farong ta u.' ¹⁰ Ia fas gam, imel sabin e matngan laes arae na fatpoton foron angelo ke God, aunbiing nenge tom tel sinang laulau i sokiliis liu kia."

Orek fatoftof lon Kalalik ae i La koseng Tama

¹¹ Iesu ka tara sabin aragii, "Imel e nenge kaltu, ae iwu e kalalik tamat kia. ¹² Fawu u e kalalik kia ka fas tama aragii, 'Tata, ta u mang e foron tier ae le kiak tina foron minmaram.' Pesu, temruh ka tem foron minmara lo ruh.

¹³ "Fale biing nami sau, fawu u e kalalik ka kep foron tier ae kia ke ka la una nenge maleh tapak ma ka langre foron minsik kia na matngan liu ae biil i tortores.

¹⁴ Aunbiing ka farop tikii ta foron tier kia, nenge tara taul fitol ka tapiiek na maleh ae, ma ka tipes bilbiling. ¹⁵ Pesu, ka la ma ka patep isi nenge kaltu tina falifu ae. Ke kaltu ae ka wuun ufu una falifu kia, isi fenfen boh. ¹⁶ I ier isi ien sani sau ae i fen foron boh la ini, isau le biil tikas i fen u ini ti tier.

¹⁷ "Aunbiing ka tapiiek e rokap na wolwol sing i, ka tarah, 'Foron tom foim tikii ke tata, ifuun e inen ari. Isau le iau, ia ka met aiak aga. ¹⁸ Ian aptih ma iak fis usuf tata ke iak fas u aragii: Tata ia ka tel ta sinang laulau na mata God ke na matam sabin. ¹⁹ Biil mang ia tortores isi ok foteng iau le, ia kem kalalik. On tel iau sau arae nenge tom foim kiam.' ²⁰ Ke ka aptih ma ka fis usuf tama.

"Isau le aunbiing i tapak biitom, tama ka par u ke ka lala mais u. Ka filau usuf i, ka diit pes u ma ka dor u.

²¹ "Ke ke kalalik ka tara sing i aragii, 'Tata, ia ka tel ta sinang laulau na mata God ke na matam sabin. Biil mang ia tortores isi ok foteng iau le, ia kem kalalik.'

²² "Isau le, tama ka fas foron fafauun kia aragii, 'Sangar! Kep ti rokap na kaen uga ma gamek fakilkiliis u ini. Gamek luun ti ring na katngan lima ke gamek fakau su na iun keke. ²³ Gam kep natun bulmakau ae i sut rokap uga ma gamek siimete u. Keren ien turim ma kerek laes. ²⁴ Wara le keng kalalik igii, i met tah ma igii ka liu fis sabin. I rong tah ma igii ia ka tafe u sabin.' Ke ri ka tipes laes turim.

²⁵ "Isau le kalalik famu kia tinawii biitom na mok. Aunbiing ka la fatat fel, ka ongen kinen seksek ke niguui. ²⁶ Ke ka tawi pes nenge kalalik ma ka diik u aragii, 'Sani i tara aragii?'

²⁷ "Kalalik ae ka fas u aragii, 'Tuamluk ka fis tah, ke tamam ka siimete natun bulmakau ae i sut rokap, wara le i somangat pes ke kalalik ae i fis ini liu rokap.'

²⁸ "Aunbiing ka ongen u, ka kut e bala ma biil i ier isi kau. Pesu, temruh ka suuh ke

15:1: Luk 5:29,30 * **15:8:** Nenge siliwa i arae fifil ken nenge tom foim na nenge biing

ka famomo pes u isi in kau. ²⁹ Isau le ka kiliis tama aragii, 'Ongen u, ifuun e bet ia foim ta kiam arae nenge fafauun ma biil ia ongen ufu ta ti orek kiam, ke biil tom o ta ta ti fabiro meme usuf iau, isi iak laes turim turan foron talang. ³⁰ Isau le aunbiing kem kalalik ae i langre ta foron minmaram lon foron tamfaes ka tapiek, o ka siimete natun bulmakau tom ae i sut rokap aia.'

³¹ "Tama ka kiliis u aragii, 'Keng kalalik, o kiis la turang na foron aunbiing tikii ke foron minmarang tikii kiam. ³² Isau le, i rokap le keren gesges ma kerek laes, wara le tuamlik i met tah ma igii ka liu fis sabin. I rong tah ma igii ia ka tafe u.' "

16

Orek Fatoftof ulon Tom Parpar Kale ae biil i Tekentu na Foim kia

¹ Iesu ka fas berberat na fafausum kia aragii, "Nenge kaltu ae ifuun e minsik kia, imel e tom foim kia ae i parpar kaleh na foron minmara, isau le ri ka tiu u le i langre foron minmara laulaumet kia. ² Ke laulaumet ae ka kam pes u ma ka diik u aragii, 'Orek arafa igii ia ongen u lo wo? On ta buk ae o siit papte foim kiam lo uga, wara le biil mang on parpar kaleh.'

³ "Tom parpar kale ae ka tara sing i tom aragii, 'Sani mang iak tel u? Laulaumet kiak ik tel ufu iau mang tina foim kiak. Biil ti miang una purak ma ia matlawen sabin isi ian sising fanu isi ti tier. ⁴ Ia usum na sani ian tel u, isi aunbiing in tel ufu iau tina foim kiak, ke fanu rin somangat pes iau una fel kiri.'

⁵ "Ke ka kam temtem tikii lon fanu ae imel e tuka kiri sing laulaumet kia. Ka diik neng famu aragii, 'Ifis e tuka kiam sing laulaumet kiak?'

⁶ "Ka kiliis u aragii, 'Iwal e mar e galen na wel na olif.*'

"Tom parpar kale ae ka fas u aragii, 'Aun buk na tuka kiam igii. Kiis ma ok siit sape ifet e mar sau.'

⁷ "Ka diik neng sabin aragii, 'Ke wo, ifis e tuka kiam?'

"Ke ka kiliis u le, 'Iwu e sangful e arrip e kilogrem na wit.'

"Ke tom parpar kale ka fas u aragii, 'Aun buk na tuka kiam igii, kep u ma ok siit sangful ini won e arrip e kilogrem na wit.'

⁸ "Laulaumet ae ka usefages tom parpar kale ae biil i tekentu na foim kia, wara le sani i tel u, i finngas u le paklu i sapeng. Fanu tina piklinbat i sapeng tom e paklu ri na tumarng e foim kiri tom, lon fanu tina malal. ⁹ Ia fas gam, gamen fatala turan fanu ini minsik tinaga na piklinbat, isi le aunbiing in rop, ke God in somangat pes gam una maleh ae i kiis fitliu.

¹⁰ "Se ae ifasi rin unune ufu ituul e tier usuf i, ifasi sabin rin unune ufu in fuun e tier usuf i. Se ae biil i tekentu na ituul e tier, ke biil sabin ifasi in tekentu na in fuun e tier. ¹¹ Pesu, male biil gam tekentu na foron minsik tinaga na piklinbat, ke se in unune ufu foron minsik tekentu usuf gam? ¹² Male biil gam tekentu na fofonoi na minmaran tikas, ke se in ta ti tier sing gam isi kimi tutus tom?

¹³ "Biil ti tom foim ifasi in foim sing iwu turim e laulaumet, biil. Wara le, in ememse neng ma ik ier isi neng, in mi lo neng ma ik ire neng. Biil ifasi gamen foim sing God ke pitkalang sabin, biil."

¹⁴ Foron Farasi ae ri lala ier la isi pitkalang, aunbiing ri ongen Iesu i use u aragii, ke ri ka mutmut orek ulo. ¹⁵ Ke Iesu ka fas ri aragii, "Gam tel gam arae gam tortores tom na matan fanu, isau le God i usum na balmi. Sani ae i laumet kanaka na parpar ken fanu, i laulau kanaka na mata God.

Fale Fafausum biitom ke Iesu

Metiu 11:12-13; 5:31-32; 19:9; Mak 10:11-12

¹⁶ "Nagogon ke Moses turan orek ken foron profet i papang sau na aunbiing ke Jon Tom tel Bapitaiso. Tipes u mang aiwa, ri fafas ini Rokap na Fafas na matanfuntih ke God ma fanu tikii ri ka totof rakrakai tom isi rin kau ulo. ¹⁷ I ngangaten isi kukulii turan piklinbat run mangmangal, isau le, i ngangaten kanaka tom isi ti fabiro tok na pen in mangmangal tina nagogon ke Moses.

* **16:6:** Na orek Grik ri siit u le "itikii e mar e batos" ma nenge batos ifasi ini iwal e galen. **16:13:** Metiu 6:24
16:16: Metiu 11:12,13 **16:17:** Metiu 5:18 **16:18:** 1Korin 7:10,11

18 “Male tikas i lin antu ma ka telpes ti fifin sabin, i tel sinangun puur, ke kaltu sabin ae i telpes fifin ae antu i lin u, i tel sinangun puur.

Lasarus ru e Kaltu ae Ifuun e Minsik kia

19 “I mel e nenge kaltu ae ifuun e minsik kia. I ges la tom ini foron rokap na kilkiilis ma i ien pikpiik la na foron biing tikii. 20 Ma awii na matan ubiif kale fel kia, ri fakiis ta nenge lauu ae i lotlot e fo, asa e Lasarus. 21 I ier la le in ien foron peksen inen ae i luut la tina luuf una ien ken kaltu ae ifuun e minsik kia. Ke foron puul sabin ri ka dem foron lot la na pununfo.

22 “Namih, lauu ae ka met ke foron angelo ri ka tel pes u ke ri ka fakiis u na baba Abaram. Kaltu sabin ae ifuun e minsik kia ka met ke ri ka ile u. 23 Ma ka la una tara yiif ae biil i met la. Aiwa ka kalsakai tara fangungut. Aunbiing ka tar, ka par Abaram na tapak ma Lasarus awii naisa. 24 Ke, ka fakam usuf Abaram aragii, ‘Tata Abaram, mais iau! Wuun Lasarus bii ik falum tiptipan lima na dan ma ik famir kermeng, wara le ia kalsakai tara fangungut kanaka na yiif igii.’

25 “Isau le Abaram ka kiliis u aragii, ‘Liliif, wolpes u le o kep ta foron rokap na tier aunbiing o liu tah, ma Lasarus i kep ta foron tier laulau. Isau le igii, ka laes aga ma o ka kalsakai fangungut. 26 Ma nenge tier sabin i aragii: Ri ka tel ta nenge tara turuung na fatpoto kerer, isi biil ifasi tikas in la tinaga usuf gam, le tinawii uga usuf kemem.’

27 “Kaltu ae ka kiliis u aragii, ‘Tata, male i arae, ke ia piispiis wo le on wuun Lasarus bii una fel ke tata, 28 wara le ilim e tuaklik. Fas Lasarus le in fakiing ri isi gong sabin ri la una salan fangungut igii.’

29 “Abaram ka kiliis u aragii, ‘Nagogon ke Moses turan orek ken foron profet ae naisri, taftawa rik ongen u.’

30 “Kaltu ae ka tarah, ‘Auuh, tata Abaram! Male tikas tom in liu fis tina minet in la unaisri, ke rik sokiliis liu kiri.’

31 “Abaram ka fas u aragii, ‘Male biil ri wong na foron nagogon ke Moses turan orek ken foron profet, ke biil sabin rin to

unune na orek ken tikas ae i apti fis tina minet.’ ”

17

Sinang Laulau

Metiu 18:6-7,21-22; Mak 9:42

1 Namih, Iesu ka fas berberat na fafausum kia aragii, “Foron tier ae in fatel fanu isi rik luut na sinang laulau in tapiiek tom, isau le kiskam kanaka sing ier ae in fatapieik u. 2 In rokap ulo le rin kabet ta ti tara fat na kongkongo ma rik fadom ta u na palgantes, tarama ka faluut tikas lon birbiron berberat igii na sinang laulau. 3 Pesu, gamen tumarang!”

“Male tuamlik i tel sinang laulau, ke on fakiing u. Male ka kiliis liu kia, ke on wol ufu sinangu. 4 Male i tel sinang laulau ulo wo ifit e aunbiing na nenge biing ma fafit ka fis usuf o ma ka fot kiskam, ke on wol ufu sinangu.”

Sinangun Unune

5 Foron aposel ri ka tara sing Kumguui aragii, “Falaumet unune kimem!”

6 Ke Kumguui ka kiliis ri aragii, “Male unune kimi i fabiro arae fabiro kutun mas-tet, ke ifasi gamen fas au igii le, ‘Kang ini baulim ma ok ti na palgantes,’ ke in wong sing gam.

Sinangun Fafauun

7 “Male tikas lo gam imel e fafauun kia ae i purak, le i fofonoi la na foron sipsip, aunbiing i fis tina potormok, ke biil on fas u le, ‘La ugapieik, kep salam ma ok ien.’ 8 Biil. On tara sing i aragii, ‘Fageges inen aiak! Kilkiilis ma ok sosok aiak ma iak ien, nami on ien ke ok yin.’ 9 Arafah, on fot rokap sing fafauun kiam, wara le i tel fasuut sani o fas ta u le in tel u? Biil tom. 10 Pesu gam sabin, aunbiing gam ka tel fasuut ta sani ae God i fas ta gam isi tel u, ke gamen tara aragii, ‘Keme foron fafauun foes sau, keme tel fasuut foim sau kimem.’ ”

Iesu i Fafuu i Sangful e Kalturi Sem Lepra

11 Na ninla ke Iesu una Ierusalem, i la na fatpoton iwu e falifuh, Samaria ke Galili.

12 Aunbiing ka tapiiek na nenge maleh, i sangful e kaltu ae ri sem lepra ri ka la usuf

i. Ri soti tapak tom ¹³ ke ri ka perek aragii, “Iesu, Tara Kaltu, mais kemem!”

¹⁴ Aunbiing Iesu ka par ri, ka fas ri aragii, “Gam la ma gamek finngas gam sing foron pris.” Ma aunbiing ri ka la, sasem ka rop ma pununfo ri ka fuuh.

¹⁵ Neng lo ri, aunbiing i par u le sasem ka rop mang koseng u, ka fis ma ka kukuk ini ususefages usuf God. ¹⁶ Ka ilepul na keke Iesu ke ka fot rokap. Kaltu ae i nenge sikin Samaria.

¹⁷ Ke Iesu ka diik aragii, “I sangful e kaltu ae sasem i rop ta koseng ri, bikiih? Isiu fiawah? ¹⁸ Arafah, biil tikas lo ri i fis isi usefages God? Ses keskes sau igii i fis?” ¹⁹ Ke Iesu ka tara sing i aragii, “Aptih ma ok la. Unune kiam ka faliu ta wo.”

*Taptapiek ken Matanfuntih ke God
Metiu 24:23-28; 24:37-41*

²⁰ Fale Farasi ri diik Iesu isi aunbiing sa matanfuntih ke God in tapiek, ke ka kiliis ri aragii, “Aunbiing matanfuntih ke God in tapiek, biil ifasi rin par u. ²¹ Ke biil ifasi rin tara le, ‘Iгии,’ le, ‘Ae,’ wara le matanfuntih ke God ae mang ta naismi.”

²² Namih, ka tara sing berberat na fafausum kia aragii, “Nenge aunbiing in tapiek ae gamen lala ier isi par tikas e biing na foron biing ken Kalalik ken Kaltu, isau le biil gamen par u. ²³ Fale fanu rin tara sing gam aragii, ‘Par u, Kalalik ken Kaltu ae,’ le ‘Iгии.’ Gong gam la ke gong gam mi lo ri. ²⁴ Wara le biing ken Kalalik ken Kaltu, in arae pil ae i maeng ma ka famalal tikii bat tina nenge baba una nenge baba. ²⁵ Isau le famu, in kalsakai in fuun e fangungut ma fanu na ulul igii rin ire u.

²⁶ “Foron biing ken Kalalik ken Kaltu, in fasi sau arae na foron biing ke Noa. ²⁷ Fanu ri famam ien, yin ke ri ka fakekel papang na biing ae Noa ka kau na sip. Ke nor ka tapiek ma ka falaulau ri tikii.

²⁸ “Ifasi sabin arae na foron biing ke Lot. Fanu ri famam ien ke yin, ri famam fifil ke ri ka sufii foron tier, ri ka famam soso ke ri ka famam tel fel. ²⁹ Isau le na biing Lot ka la

koseng Sodom, yiif turan salfa ka luut arae us tina kukulii ma ka falaulau ri tikii.

³⁰ “In fasi sabin arae na aunbiing Kalalik ken Kaltu in tapiek. ³¹ Na biing ae, male tikas bae na olon fel kia, gong i pu isi kep fasuu ti minmara. Ke male tikas awii na mok, gong i fis una fel isi kep ti tier. ³² Gam wolpes antu Lot! ³³ Se i totof isi gong kale liu kia, liu ae in mangmangal koseng u. Isau le se i sok ufu liu kia, ke in liu. ³⁴ Ia fas gam, na wor ae, in u run borong turim na nenge luuf ke rik kep pes itikii, koseng neng. ³⁵⁻³⁶ Ke in u e fifin run gosgos wit turim la, rik kep pes itikii, koseng neng.”*

³⁷ Ke berberat na fafausum ri ka diik aragii, “Kumguui, fia in tapiek wa e foron tier igii?”

Ke Iesu ka kiliis ri aragii, “Falifu ae imel e minet lo, foron kauko rin la turim aiwa.”

18

*Orek Fatoftof lon nenge Makos turan
nenge Tom Nagogon*

¹ Ke Iesu ka fas berberat na fafausum kia ini nenge orek fatoftof isi rin sising mulmul ma gong ri angos. ² Ka tarah, “Na nenge maleh, imel e nenge tom nagogon ae biil i bulat la lo God ke biil sabin i mais fanu la. ³ Na maleh sabin ae, imel e nenge makos ae i la mulmul la usuf i ke ka sising u la aragii, ‘On fatortores tatawin ae na fatpoto kama e tuui kiak.’

⁴ “Na dolon aunbiing biil i wong la sing i, isau le namih, ka tara sing i tom aragii, ‘Biil ia bulat la lo God ke biil sabin ia mais fanu la, ⁵ isau le, iwara makos igii i fatel kanaka iau la, pesu ian fatortores tatawin kia, tarama ka famut fong na belbel la unaisang.’ ”

⁶ Ke Kumguui ka tara sing ri aragii, “Gam ongen orek ken tom nagogon laulau ae. ⁷ Arafah, gam wol le God biil in tel tortores na nagogon usuf fanu kia ae i tim pes ta ri, ae ri tautau la usuf i isi falupes na foron siat ke na foron wor? Arafah, in fofu na lupes ri? ⁸ Ia fas gam, in lupes sape ri ke ik tel nagogon ae i tortores usuf ri. Isau

17:14: WokPris 14:1-32   **17:26:** Stat 6:5-8   **17:27:** Stat 7:6-24   **17:28:** Stat 18:20–19:25   **17:31:** Metiu 24:17,18; Mak 13:15,16   **17:32:** Stat 19:26   **17:33:** Metiu 10:39; 16:25; Mak 8:35; Luk 9:24; Jon 12:25   * **17:35-36:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le, fale orek biitom na rina igii, i aragii: *In wu e kaltu run foim turim na mok, rin kep pes itikii, koseng neng.*

le aunbiing Kalalik ken Kaltu in tapiék, ke arafah, in tafe ti fanu tom ae imel e unune kiri aga na piklinbat, le biil?”

Orek Fatoftof lon nenge Farasi ke nenge Tom kep Takiis

⁹ Iesu i use orek fatoftof igii ulon fanu ae ri unune le ri tom ri tortores ma ri ka puris fal la: ¹⁰ “Iwu e kaltu ru tatkau una Felun Tunmapek isi sising, neng lo ru i nenge Farasi ma neng i nenge tom kep takiis.

¹¹ Farasi ae ka sotih ke ka sising isi i tom aragii, ‘God, ia fotrokap lo wo wara le biil ia arae fale fanu: Foron tom sisii, foron tom tel sinang laulau, foron tom tel sinangun puur ke biil sabin ia arae tom kep takiis igii.

¹² Fawu ia fafel la na nenge wik ke ia ka ta itikii la tina nenge sangful na foron tier tikii ae ia fatapieék u la.’

¹³ “Isau le tom kep takiis ae i soti tapak. Biil i ier isi tar una kukulii, isau le ka pose na matan mangia ke ka tarah, ‘Kiskam God, on mais iau, ia tom tel sinang laulau.’

¹⁴ “Ia fas gam, tom kep takiis ae, aunbiing i fis una fel kia, ka tortores ta na mata God ma neng biil. Wara le se i falaumet u tom, God in fasabiro u. Ma se i fasabiro u tom, God in falaumet u.”

Iesu i Tara le rin Sok ufu Berberat usufi Metiu 19:13-15; Mak 10:13-16

¹⁵ Fale fanu ri ka kaf foron mirmiriii sabin usuf Iesu isi in luun lima lo ri. Isau le aunbiing berberat na fafausum kia ri ka par u, ri ka fakiing ri. ¹⁶ Isau le Iesu ka fakam isi berberat ke ka tarah, “Gamen sok ufu birbiron berberat usuf iau. Gong gam tikale ri. Wara le matanfuntih ke God, ken fanu ae ri arae berberat igii. ¹⁷ Tekentu kanaka ia fas gam, male tikas i ier isi kau na matanfuntih ke God, isau le biil i arae fabiro kalalik, biil tom ifasi in kau.”

Kaltu ae Ifuun e Minsik kia Metiu 19:16-30; Mak 10:17-31

¹⁸ Nenge famfamu ka diik Iesu aragii, “Rokap na Tom Fafausum, sani ian tel u isi iak kep liu fitliu?”

¹⁹ Ke Iesu ka kiliis u aragii, “Isi sani o ka foteng iau le ia rokap? Biil tikas i rokap, God keskes sau. ²⁰ O ka usum ta na foron nagogon: ‘Gong o tel sinangun puur, gong

o siimete tikas, gong o suksukuum, gong o tiu foes tikas, on bulat lo tamam ru e tinam.’”

²¹ Ke kaltu ae ka kiliis u aragii, “Tipis u na aunbiing ia kalalik, papang igii, ia misuut la tom na foron nagogon tikii igii.”

²² Aunbiing Iesu i ongen u, ka tara sing i aragii, “Nenge tier biitom o pongpong isi. On sufii tikii foron minmaram ma pitkalang lo, ok ta u usuf foron lauu. Male on tel u arae, kiam e minsik buuii na kukulii. Namih ok fis ke ok mi lo iau.”

²³ Aunbiing i ongen u arae, ka purngis e bala, wara le ifuun kanaka e minmara.

²⁴ Iesu ka par kaltu ae ke ka tarah, “I ngangaten kanaka isi fanu ae ifuun e minsik kiri, rin kau na matanfuntih ke God!

²⁵ Tekentu, i ngangaten usuf kamel isi in kau na solsol na nil una somap, isau le i ngangaten kanaka tom usuf kaltu ae ifuun e minsik kia isi in kau na matanfuntih ke God.”

²⁶ Fanu ae ri ongen orek ae, ri ka diik aragii, “Male i arae, ke se mang ifasi in kep liu fitliu?”

²⁷ Ke Iesu ka kiliis ri aragii, “Sani ae fanu biil ifasi rin tel u, God ifasi in tel u.” ²⁸ Pita ka tara sing i aragii, “Par u! Keme ka la koseng ta foron tier tikii kimem, isi kemen mi lo wo.”

²⁹ Iesu ka tara sing ri aragii, “Tekentu kanaka ia fas gam, se i la koseng fel kia, le koseng antu, le koseng foron tualik, le koseng tama ru e tina, le koseng berberat kia, iwara na matanfuntih ke God, ³⁰ sani in kep u na aunbiing i liu biitom, in fuun kanaka mang tom na sani i la koseng ta u. Ke na liu ae namih, in liu fitliu.”

Fatuul Iesu i use u le in Met Metiu 20:17-19; Mak 10:32-34

³¹ Iesu ka lame pes sangful ini u e kalalik na fafausum kia una baba ke ka tara sing ri aragii, “Par u, igii kerek tatkau mang una Jerusalem ma foron tier tikii ae foron profet ri siit ta u le in tapiék lon Kalalik ken Kaltu, ik suut mang. ³² Rin ta ufu na liman fanu ae biil ri fan Iudaia ke rik morot ini, rik orek laulau ulo, rik ubis u, rik pis u ke rik siimete u. ³³ Isau le na fatuul u e biing ik apti fis sabin.”

³⁴ Berberat na fafausum biil tom ri malal na ti tier ae i use u. Kamtinan orek ae i mumun lo ri ke biil ri usum na sani i use u.

*Iesu i Farokap Matan nenge Kut
Metiu 20:29-34; Mak 10:46-52*

³⁵ Aunbiing Iesu fatat in tapiiek na Jeriko, nenge kut i kiis ta na bulin sal ma ka famam sising fanu. ³⁶ Aunbiing ka ongen gur na fanu ae ri lala fatat u, ka diik aragii, “Be, sani aragii?” ³⁷ Ke ri ka kiliis u aragii, “Iesu tina Nasaret apiek.”

³⁸ Ke kut ae ka tautau aragii, “Iesu, kalalik ke Dewit, on mais iau!”

³⁹ Fanu ae ri famfamu la ri ka fakiing u isi in kiis fofo. Isau le ka lala tautau mang tom aragii, “Kalalik ke Dewit, mais iau!”

⁴⁰ Iesu ka soti ke ka tara le rin lame u usuf i. Aunbiing ka la fatat, Iesu ka diik u aragii,

⁴¹ “Sani o ier le ian tel u ini wo?”

Ke kut ae ka kiliis u aragii, “Kumguui, ia ier la ian par.”

⁴² Iesu ka tara sing i aragii, “On par! Unune kiam tom ka faliu ta wo.” ⁴³ Fanpil ka par ke ka mi lo Iesu ini ususefages usuf God. Ke fanu tikii ae ri par sani i tapiiek tah, ri sabin ri ka usefages God.

19

Iesu i Kau na Fel ke Sakias

¹ Iesu i kau na Jeriko ma ka liu ufu. ² Nenge kaltu aiwa, asa e Sakias. I nenge famfamu ken foron tom kep takiis ma ifuun e minsik kia. ³ I ier le in par u le Iesu i e seh. Isau le, i fatukli ma biil ifasi in par u, iwara na gur na fanu. ⁴ Pesu ka filau famu ke ka fen na nenge au ae ri foteng u ini sikamo, isi in par Iesu, wara le Iesu in la lo e sal ae.

⁵ Aunbiing Iesu ka tapiiek na falifu ae, ka tar ke ka tara sing i aragii, “Sakias, pu sape! Wara le igii, ian kiis na fel kiam.” ⁶ Fanpil Sakias ka puh ke ka somangat pes u ini laes.

⁷ Fanu tikii ri par u ke ri ka ngurngurn-gur aragii, “I tapiiek ses ken nenge tom tel sinang laulau.”

⁸ Isau le Sakias ka sotih ke ka tara sing Kumguui aragii, “Kumguui, par u, igii ian ta baban minmarang kuruur usuf foron

lauu. Male ia ka fabal pes ta ti tier sing tikas ke fafet ian kiliis fafis u.”

⁹ Ke Iesu ka tara sing i aragii, “Iгии tom, fafaliu i tapiiek na matanfel igii, wara le kaltu sabin igii, i nenge tubutamat e Abaram. ¹⁰ Wara le Kalalik ken Kaltu i tapiiek isi im isi fanse ae ri rong tah ke isi faliu ri.”

*Orek Fatoftof lon i Sangful e Fafauun ae
ri kep Pitkalang*

Metiu 25:14-30

¹¹ Aunbiing fanu ri ongongen orek la igii, ka fas ri sabin ini nenge orek fatoftof. Ke ri ka wol le matanfuntih ke God fatat in tapiiek, wara le Iesu ka la fatat Ierusalem.

¹² I fas ri aragii, “Nenge tara kaltu i geges isi in la una nenge falifu tapak isi ik kep as arae king ke nami ik fis. ¹³ Ka kam pes i sangful e fafauun kia ke ka ta i sangful e mina* usuf ri ke ka tarah, ‘Gamen foimnge u isi ik mel e kubu, papang na biing ian fis.’

¹⁴ “Isau le fanu tom tina maleh kia ri ememse u ke ri ka wuun fale fanu nami isi rin tara le, ‘Biil keme ier isi kaltu igii in tapiiek king kimem.’

¹⁵ “Ka tapiiek king tah ke ka fis una maleh kia. Ka fawuun isi foron fafauun ae i ta ta pitkalang usuf ri isi ik usum na ifis e kubu ri ka fatapiiek ta u.

¹⁶ “Fafauun famu ka tapiiek ke ka tarah, ‘Ier, ka sangful sabin e mina na olon mina kiam.’

¹⁷ “Ke ka kiliis u aragii, ‘Rokap kanaka, o nenge rokap na fafauun! Wara le o tel fasuut fabiro foim ae ia unune ufu ta usuf o, ke igii ian luun o isi ok nagogon in sangful e maleh.’

¹⁸ “Ke fawu u ka tapiiek ke ka tarah, ‘Ier, ka lim sabin e mina na olon mina kiam.’

¹⁹ “Ke ka kiliis u aragii, ‘O sabin on nagogon in lim e maleh.’

²⁰ “Ke fatuul u ka tapiiek ke ka tarah, ‘Ier, par u, igii tom e mina kiam. Ia afit u ini nenge dangan kaen ke ia ka luun fakasi ta u tom. ²¹ Ia soke wo, wara le o luun rakrakai na nagogon la na olon foron fafauun kiam. O kep foron tier la ae biil o luun ta u ke o ka il inen la ae biil o so ta u.’

²² “Ke tara kaltu ae ka kiliis u aragii, ‘O fafauun laulau! Ian nagogon o namin

foron orek kiam tom. O usum le ia luun rakrakai na nagogon la na olon foron fafauun kiak. Ia kep foron tier la ae biil ia luun ta u, ke ia ka il inen la ae biil ia so ta u. ²³ Isi sani biil o luun ta pitkalang kiak na felun luun pitkalang, isi aunbiing ian fis, iak kep fafis u ini ti kubu?"

²⁴ "Ke ka tara sing fanu ae ri soti fatat aragii, 'Kep ufu mina ae sing i, ma gamek ta u usuf ier ae i pose na itikii e sangful.'

²⁵ "Isau le ri ka kiliis u aragii, 'Ier, ka mel ta e nenge sangful ae sing i!'

²⁶ "Ka kiliis ri aragii, 'Ia fas gam, se ae ka mel ta sing i, rin ta tifal biitom sing i. Ma se ae biil tikas sing i, ituul ae sing i, rin tel ufu. ²⁷ Isau le foron tuui kiak ae biil ri ier isi ian tapiiek king kiri, gam tel pes ri uga ma gamek siimete ri aga na matang.' "

Iesu i Kau na Ierusalem arae King

Metiu 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19

²⁸ Aunbiing Iesu ka use ta foron orek fatoftof igii, ka famu lo ri ubase na Ierusalem. ²⁹ Aunbiing ka la fatat Betfage ke Beteni na pungpung ae ri foteng u ini Pungpung na Olif, ka wuun ufu iwu e kalalik na fafausum kia ini orek igii, ³⁰ "Kamu la una maleh ae na famu lo kamuh. Aunbiing kamun tapiiek, kamun par nenge fabiro dongki ae biil biitom tikas i kiis lo, ri kabeta u aiwa. Puk ufu ke kamuk tangne u uga. ³¹ Male tikas in diik kamu le, 'Isi sani kamu ka puk ufu?' ke kamun kiliis u le, 'Kumguui imel e foim kia lo.' "

³² Uner ae Iesu i wuun ta ruh, ru ka la ke ru ka tafe u tom arae Iesu i fas ta ruh. ³³ Ma aunbiing ru ka pukpuk fabiro dongki la ae, taman dongki ae ka diik ru aragii, "Kamu puk ufu dongki ae isi sanih?"

³⁴ Ke ru ka kiliis u aragii, "Kumguui imel e foim kia lo."

³⁵ Ru ka tangne u usuf Iesu ke ru ka sol ini iun dolon kaen kiru na olon dongki ae ma ru ka fakiis Iesu na olo. ³⁶ Aunbiing ka toltole sal la, fanu ri ka sol ini foron dolon kaen kiri tole sal.

³⁷ Aunbiing ka la fatat na falifu ae sal i pu tina Pungpung na Olif, tara gur na berberat na fafausum, ri tikii ri ka tips

usefages God ini laes isi foron tier an fabitit tikii ae ri ka par ta u ma ri ka kukuk aragii:

³⁸ "Fafakalok usuf king
ae i la uga ini asa Kumguui!"

"Siaroh ubae na kukulii
ma memeh ubae kanaka na mawe!"

³⁹ Fale Farasi aiwa na palgan gur ae, ri ka tara sing Iesu aragii, "Tom fafausum, fakiing berberat na fafausum kiam!"

⁴⁰ Ke Iesu ka kiliis ri aragii, "Ia fas gam, male rin babat na ngusri, ke foron fat rin kukuk."

Iesu i Tingis Ierusalem

⁴¹ Aunbiing Iesu ka la fatat Ierusalem, ka par u ke ka tingis u. ⁴² Ka tarah, "Ierusalem, male ok usum ta sau na sani ae in ta siaroh usuf o na biing igii, ke in rokap. Isau le i mumun na matam. ⁴³ Fale biing in tapiiek, ae foron tuui kiam rin fiti ti ubiif kale o, rin kawil o ma rik sit o tina foron babam tikii. ⁴⁴ Rin falelep o na nanal, wo turan berberat ae lo wo. Biil rin sok ufu ti fat isi ik borong na olon neng, wara le biil o iliim aunbiing God i tapiiek naisam."

Iesu i Fes Fasuu Fanu tina Felun Tunmapek

Metiu 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22

⁴⁵ Iesu ka kau na palgan ubiif kale Felun Tunmapek ke ka fes fasuu fanu ae ri famam sufii foron tier isi fanu rik fiil u. ⁴⁶ Ke ka fas ri aragii, "Ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii, 'Fel kiak in fel una sising,' isau le gam ka tel u bin arae 'salan mumumun ken foron tom sisii.' "

⁴⁷ Foron biing tikii Iesu i fausum fanu la na Felun Tunmapek. Isau le foron laulaumet na pris, foron tom fafausum ini nagogon turan foron famfamu ken fanu ri ka famam im sal una siimete u. ⁴⁸ Isau le ri im pane isi ti sal una siimete u, wara le fanu tikii ri lala ier tom isi ongen foron orek kia.

20

Ri Galte Iesu isi Rakrakai ae i Tel Foim ini

Metiu 21:23-27; Mak 11:27-33

¹ Nenge biing, aunbiing Iesu i fafausum fanu la ke ka famam fafas ini Rokap na

Fafas na palgan ubiif kale Felun Tun-mapek, foron laulaumet na pris, foron tom fafausum ini nagogon ke foron famfamu ri ka la usuf i, ² ma ri ka diik u aragii, “Fas kemem, rakrakai tinga o tel foron tier igii ini? Ma se i ta u e rakrakai igii sing o?”

³ Iesu ka kiliis ri aragii, “Ia sabin ian diik gam ini nenge fagalte. Gam fas iau, ⁴ bapitaiso ke Jon, tinbae na kukulii le sing fanu sau?”

⁵ Ke ri ka ngurke u tom na fatpoto ri aragii, “Male keren tara le tinbae na kukulii, ke in diik kerer le, ‘Isi sani biil gam unune lo?’ ⁶ Isau male keren tara le, ‘sing fanu,’ ke fanu rin luumete kerer. Wara le fanu tikii ri unune tom le Jon i e nenge profet.”

⁷ Ke ri ka kiliis u sau aragii, “Biil keme usum le tingah.”

⁸ Iesu ka fas ri aragii, “Iau sabin, biil ian fas gam le rakrakai tinga ia tel foron tier igii ini.”

Orek Fatoftoflon foron Tom Foim na Porpor Wain

Metiu 21:33-46; Mak 12:1-12

⁹ Iesu ka fas fanu sabin ini orek fatoftof igii: “Nenge kaltu i so nenge porpor wain ke ka ta u usuf fale tom foim isi rin parpar kale ta bii lo ma ka la na nenge ninla ma biil i to fis sape. ¹⁰ Na taul lulus, ka wuun nenge fafauun usuf foron tom foim ae, isi rik ta ti fale fuan wain tina porpor wain. Isau le foron tom foim ri ka pakti ke ri ka wuun fafis u ini lima kanan sau. ¹¹ Ke ka wuun ufu nenge fafauun kia sabin, ri ka pakti, ri ka famatlawen u ke ri ka wuun fafis u sabin ini lima kanan sau. ¹² Namih, ka wuun ufu fatuul u e fafauun ke ri ka paket falaulau u ke ri ka lin fasuu u.

¹³ “Ke taman porpor wain ae ka tarah, ‘Sani ian tel u? Ian wuun keng kalalik ae ia ier kanaka isi. Awii ngan rin bulat lo.’

¹⁴ “Isau le aunbiing foron tom foim ae, ri par u, ri ka put orek aragii, ‘Ier igii, in ti kiliis tama. Kerek siimete u, isi kirer mang e porpor wain igii, ae tama i fakale ta u ini.’

¹⁵ Ri ka luu suu ini tina porpor wain ae ke ri ka siimete u.

“Sani sabin taman porpor wain ae ik tel u ini ri? ¹⁶ In la ma ik siimete foron tom foim ae ke ik ta porpor wain ae usuf fale fanu keskes.”

Aunbiing fanu ae ri ongen orek igii, ri ka tarah, “Biil tom!”

¹⁷ Iesu ka par tortores usuf ri ke ka tarah, “Ke sani e kamtinan orek ae ri siit ta u na Buk na Gogoh ae i tarah,

‘Tuh ae foron tom tel fel ri puris ta u ka tapiiek temin tuh.’

¹⁸ Fanu tikii ae ri luut una tuh ae rin bur-burghih ma se ae tuh igii i luut na olo, in pekpekes.”

¹⁹ Foron tom fafausum ini nagogon turan foron laulaumet na pris ri ka im sal isi luse Iesu na aunbiing tom ae, wara le ri usum le i use orek fatoftof igii ulo ri. Isau le ri soke fanu.

*Fagalte isi Sinangun Fiil Takiis
Metiu 22:15-22; Mak 12:13-17*

²⁰ Foron tom fafausum ini nagogon turan foron laulaumet na pris ri ka luun matri lo Iesu. Ke ri ka wuun fakum fale fanu isi rin ongen u. Rin garan le ri foron tom tortores, isi rik tatakuun pes u ini ti orek ae in use u, isi rik ta u na liman laulaumet tina Rom ma ik nagogon u. ²¹ Ke fanu ae ri wuun ta ri, ri ka diik Iesu aragii, “Tom fafausum, keme usum le orek turan fafausum kiam i tortores. Fafausum kiam i fafasi sau usuf fanu tikii ma o fausum tekentu ri la tom ini sinangu God. ²² Arafah, i tortores le keren fiil takiis usuf Sisar,* le biil?”

²³ Ka iliim ta garan kiri, pesu ka tara sing ri aragii, ²⁴ “Finngas iau ini ti dinaria.† Tantanwa se ke asa se igii lo?”

²⁵ Ke ri ka kiliis u aragii, “Sisar.”

Ka fas ri aragii, “Pesu, sani ke Sisar, ta u usuf Sisar, ma sani ke God, ta u usuf God.”

²⁶ Biil ifasi rin tatakuun pes u ini orek ae i use u na matan fanu. Ma ri ka bitit na orek ae i kiliis ri ini ke ri ka babat na ngusri.

*Fagalte isi Fakekel na Biingen Apaptifis
Metiu 22:23-33; Mak 12:18-27*

20:9: Aisaia 5:1   **20:17:** BukSong 118:22   * **20:22:** Sisar i e laulaumet na matanfuntih na Rom, turan foron falifu tikii ae ri kiis na piklin nagogon tina Rom   † **20:24:** Nenge pitkalang ken fan Rom, ri foteng u ini dinaria.

20:27: Aposel 23:8   **20:28:** Lo 25:5

²⁷ Fale Sadusi ae ri use u la le biil ti apaptifis, ri ka la usuf Iesu ini nenge fagalte ke ri ka tarah, ²⁸ “Tom fafausum, Moses i siit ta u usuf kerer aragii, ‘Male nenge kaltu i met koseng antu ma biil ti kalalik kiruh, ke tualik in telpes makos ae, isi ik fapuar ti berberat ke tualik ae ka met tah.’ ²⁹ Nenge ifit latualik, neng famu i fakekel ta ke ka met koseng antu, ma biil ti kalalik kiruh. ³⁰ Fawu u, ³¹ ke fatuul u sabin arae. Ifit latualik tikii ae, ri telpes ta fifin ae, ke ri ka met ma biil ti kalalik kiri. ³² Namih, fifin sabin ae ka met. ³³ Ke, na biingen apaptifis, fifin ae in antu se tutus mang lo ri? Wara le ri fit tikii, ri telpes ta u.”

³⁴ Ke Iesu ka kiliis ri aragii, “Na liu igii, fanu ri fakekel la. ³⁵ Isau le na liu ae namih, fanu ae ri tortores isi rin apti fis tina minet, biil rin to fakekel sabin, biil. ³⁶ Ke biil sabin rin met, wara le rin arae foron angelo. Ri berberat ke God, wara le ri ka apti fis ta tina minet. ³⁷ Moses sabin i finngas ta u le foron minet rin apti fis, wara le, na ususe na au ae i sok, i foteng Kumguui le, ‘God ke Abaram, God ke Aisak ke God ke Jekop.’ ³⁸ God biil i God ken foron minet, biil. I God ken fanu ae ri liu, wara le na mata, ri tikii ri liu.”

³⁹ Fale tom fafausum ini nagogon ri ka tarah, “Tom fafausum, i rokap kanaka e orek kiam!” ⁴⁰ Ke ri ka binbin le rin diik u sabin ini ti fagalte.

Kalalik Kise e Mesaia?

Metiu 22:41-46; Mak 12:35-37

⁴¹ Iesu ka diik ri aragii, “Isi sani ri ka tara le Mesaia i e kalalik ke Dewit? ⁴² Wara le Dewit tom i use u na Buk Seksek aragii:

‘Kumguui God i tara sing Kumguui kiak:
Kiis na miang,

⁴³ papang na aunbiing ian luun foron tuui kiam
na piklin kekem.’

⁴⁴ Dewit i foteng ta Mesaia le Kumguui kia. Male i arae, ke in tapiek kalalik ke Dewit arafah?”

Tumarang lon foron Tom Fafausum ini Nagogon

Metiu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-52

⁴⁵ Aunbiing fanu tikii ri ongongen orek la ke Iesu, ka tara sing berberat na fafausum kia aragii, ⁴⁶ “Gamen tumarang lon foron tom fafausum ini nagogon. Ri ier la isi rin soleng fanu ini foron rokap na killiliis ke ri ier la isi fanu rin faorek pes ri ini bulat na foron salan la turim ken fanu. Ma ri ier isi kiis la tom na foron nian kiiskiis kausi na foron felun lotu ke na foron nian kiiskiis ken foron laulaumet na foron tel inen. ⁴⁷ Ri farop minmaran foron makos la, ke ri ka tel foron dolon sising la isi fanu rik par ri. Matngan fanu arae, in laumet kanaka e fangungut rin kep u.”

21

Fafen ken nenge Lauu na Makos

Mak 12:41-44

¹ Aunbiing Iesu i giliim, ka par fanu ae ifuun e minsik kiri ri famam luun pitkalang na salan luun pitkalang na Felun Tunmapek. ² Ke ka par nenge lauu na makos sabin, i luun iwu e fabiro pitkalang. ³ Ke Iesu ka tarah, “Tekentu kanaka ia fas gam, lauu na makos igii i ta tara pitkalang lon fanu tikii igii. ⁴ Fanu tikii igii ri ta fafen kiri tina piran minsik kiri. Ma makos igii, i lauu, isau le i ta ufu foron tier tikii ae in fasi na kiis kia.”

Foron Fakileng na Farfarop na Biing

Metiu 24:1-2; Mak 13:1-13

⁵ Fale berberat na fafausum kia ri famam paeng Felun Tunmapek la, le ri me ta u ini foron rokap na fat ke ini foron fafen ae ri ta ta u usuf God. Isau le Iesu ka tarah, ⁶ “Foron tier igii gam par u, nenge aunbiing in tapiek ae biil mang in tikii e fat in borong na olon neng. Rin lin sabalke ri tikii.”

⁷ Ke ri ka diik Iesu aragii, “Tom fafausum, nangis foron tier igii in tapiek? Ke matngan fakileng arafa in finngas u le foron tier igii, fatat in tapiek?”

⁸ Ka kiliis ri aragii, “Gamen tumarang, tarama tikas ka fabal gam. Wara le in fuun rin la ini asang ma rik use u lo ri tom le, ‘Iau e Mesaia,’ ma rik tara le, ‘Aunbiing ka fatat.’ Isau le gong gam mi lo ri. ⁹ Aunbiing gam ongen ususe na foron fapaket ke fale falifu i rigorigo, gong gam nangnangih, wara le foron tier ae in tapiek famu, isau

le farfarop na biing biil biitom in tapiiek sape.”

¹⁰ Ke ka fas ri sabin aragii, “Nenge funmat in fapaket turan nenge funmat ke nenge matanfuntih in fapaket turan nenge matanfuntih. ¹¹ Piran gih turan fitol ke pirpiran sasem in tapiiek na fale maleh ke marmarsan tier ae in fasoksoke fanu ke piran fakileng tinbae na bat in tapiiek.

¹² “Aunbiing foron tier ae biil biitom in tapiiek, ke rin luse gam ma rik ta fangungut usuf gam. Rin nagogon gam na foron felun lotu kiri ma rik luun gam na kamkabet. Rin fasoti gam na matan foron king ke foron famfamu na matanfuntih, i wara na asang. ¹³ Aunbiing foron tier ae in tapiiek lo gam, ke in rokap na aunbiing kimi una famalal iau usuf ri. ¹⁴ Isau le gong i fik e balmi isi orek arafa gamen orek kale gam ini, ¹⁵ wara le iau tom ian ta orek turan rokap na wolwol usuf gam, isi foron tuui kimi biil ifasi rin panpan ufu ke biil ifasi rin fakawe ufu. ¹⁶ Foron teumi turan foron tinmi, foron tualik gam, foron sikinting lo gam turan foron talmi tom rin ta ufu gam na liman foron tuui ke rik siimete fal lo gam. ¹⁷ Fanu tikii rin ememse gam, iwara na asang. ¹⁸ Isau le biil in tikii e olmi tina paklu gam in mangmangal. ¹⁹ Male gam tifat, ke gamen kep liu.

*Iesu i Use Famu u le Ierusalem in Laulau
Metiu 24:15-21; Mak 13:14-19*

²⁰ “Aunbiing gamen par foron tom fapaket rin kawil Ierusalem, ke gamek usum le fatat ik laulau. ²¹ Na aunbiing ae, fanse ae na falifu na Iudaia, rin fin una foron pungpung. Ke fanu ae na Ierusalem rin fin suuh ma fanu ae ri mel fatat Ierusalem, biil rin kau una Ierusalem. ²² Wara le aunbiing ae, in aunbiing una kep fangungut isi foron orek tikii ae ri siit ta u na Buk na Gogoh ik suut. ²³ Kiskam kanaka sing foron tian ke kelesin ae ri fasfasus na aunbiing ae. Tara tatawin in tapiiek na nanal na Israel ma ngaliaf ke God in luut na olon fanu igii. ²⁴ Rin siimete fal ini popok una fapaket ma rik dat fal isi kamkabet na fale falifu

keskes. Fanu ae biil ri fan Iudaia rin fosose Ierusalem, papang na biing, aunbiing ken fanu ae biil ri fan Iudaia ik rop.

*Taptapiek ken Kalalik ken Kaltu
Metiu 24:29-31; Mak 13:24-27*

²⁵ “In mel e fakileng in tapiiek bae na pisihi, na funiil ke na foron keltot. Ma aga na piklinbat, foron funmat tikii in fik e balri ma rik nangnangih kunan kinen tuun ke piran panaf. ²⁶ In taltal e matan fanu ini sokeh ke ik fik e balri le sani in tapiiek na piklinbat, wara le foron tier buuii na bat rin nut. ²⁷ Na aunbiing ae, fanu rin par Kalalik ken Kaltu in tapiiek na laukaf ini rakrakai ke ini tara memeh kia. ²⁸ Aunbiing foron tier ae in tanwaran tapiiek, gamen sotih ma gamek tar ini gesges, wara le biing una fasengsegeng gam ka fatfat la mang.”

*Orek Fatoftof na Au na Fik
Metiu 24:32-35; Mak 13:28-31*

²⁹ Iesu ka fas ri ini nenge orek fatoftof aragii: “Gam par au na fik turan fale au sabin. ³⁰ Aunbiing gam par foron awu ka tampalas, gamen usum le foron funiil ae falifu i tuntun la ka fatat. ³¹ Ifasi sabin arae, aunbiing gam par foron tier ae ia use ta u i taptapiek la, ke gamek usum le matanfuntih ke God ka fatat.

³² “Tekentu kanaka ia fas gam, fanu na ulul igii biil biitom rin mangmangal, ke foron tier tikii igii ik tapiiek. ³³ Kukulii ke piklinbat run mangmangal, isau le foron orek kiak biil in to mangmangal.

Gamen Tumarang

³⁴ “Gamen tumarang, tarama sinangun umin dan rakrakai ke talos, ke mamais isi foron tier tina piklinbat ka fatel gam ma biing ae ka fabitit gam arae kuun. ³⁵ Wara le biing ae in tapiiek lon fanu tikii ae ri liu aga na piklinbat. ³⁶ Fitliu gamen geges ke gamek sising, isi ifasi gamek alfe foron tier tikii ae fatat in tapiiek, ke isi ifasi gamek soti na mata Kalalik ken Kaltu.”

³⁷ Foron biing tikii, Iesu i fausum fanu la na Felun Tunmapek. Ma na foron efef tikii ka tatkau la una pungpung ae ri foteng u ini Pungpung na Olif ma ka kiis la aiwa

na foron wor. ³⁸ Ma na foron biingbiing saksak, fanu tikii ri la la usuf i, isi ongen u na Felun Tunmapek.

22

Iudas i Somangat le in Ta ufu Iesu

Metiu 26:1-5; Mak 14:1-2; Jon 11:45-53

¹ Ka fatat e aunbiing isi ngasa ae ri foteng u ini Beret ae biil ti is lo,* ri foteng u sabin ini Ngasa na Liuliu Kulef. ² Foron laulaumet na pris turan foron tom fafausum ini nagogon ri ka famam im sal una siimete Iesu, wara le ri soke fanu. ³ Ke Satan ka susuef lo Iudas ae nenge asa sabin e Iskariot, i neng lon sangful ini u e kalalik na fafausum. ⁴ Ka la usuf foron laulaumet na pris turan foron laulaumet ken foron tom parpar kale Felun Tunmapek ke ka pidai orek tura ri arafa in ta ufu Iesu arae usuf ri. ⁵ Ri ka lala laes ke ri ka somangat le rin suat u. ⁶ Ke Iudas ka mangat ke ka im isi ti rokap na aunbiing ae biil ti fanu fuun lo, isi ik ta ufu Iesu usuf ri.

Iwu e Kalalik na Fafausum ru Fageges Inen na Liuliu Kulef

Metiu 26:17-19; Mak 14:12-16

⁷ Na biingen Ngasa na Beret ae biil ti is lo, ae ri siimete natun sipsip la una Ngasa na Liuliu Kulef, ⁸ Iesu ka wuun ufu Pita ru e Jon ke ka fas ru aragii, “Kamu la ma kamuk fageges inen arer una Ngasa na Liuliu Kulef.”

⁹ Ke ru ka diik u aragii, “Fia o ier isi kaman fageges u wah?”

¹⁰ Ka kiliis ru aragii, “Aunbiing kamun tapiek na Ierusalem, nenge kaltu ae i kusep nenge luunluun dan in tafe kamuh. Kamun mi lo una fel ae in kau lo, ¹¹ ke kamuk diik taman fel ae aragii, “Tom fafausum i diik le, fiawa e falifu ae i turan berberat na fafausum kia rin ien inen na Liuliu Kulef lo?” ¹² Ke in finngas kamu ini nenge tara sun fel, bae na mawe na fel, ae ri ka tumarngae ta u. Kamun fageges inen aiwa.”

¹³ Ru la ke ru ka tafe foron tier tikii arae tom Iesu i fas ta ru ini. Ke ru ka fageges inen na Liuliu Kulef aiwa.

Inen ke Kumguui

Metiu 26:20-30; Mak 14:17-26; 1Korin 11:23-25

¹⁴ Aunbiing ka fasi mang, ke Iesu turan foron aposel kia ri ka kiis turim isi ien. ¹⁵ Ke ka fas ri aragii, “Imel e tara wolwol kiak ta tom le ian ien inen na Liuliu Kulef igii tura gam, aunbiing biil biitom ia kalsakai fangungut. ¹⁶ Wara le, ia fas gam, biil sabin ian ien ti inen na Liuliu Kulef, papang na aunbiing kamtina tutus ik suut na matanfuntih ke God.”

¹⁷ Iesu ka kep nenge kap na wain, ka fotrokap lo ke ka tarah, “Gam kep u ma gamek famir ini. ¹⁸ Wara le, ia fas gam, biil sabin ian umin danun wain igii papang na aunbiing matanfuntih ke God ik tapiek.”

¹⁹ Iesu ka kep beret, ka fotrokap lo usuf God ke ka simsibik u ma ka ta u usuf ri. Ke ka tarah, “Igi e pununfong, ae ia ta u usuf gam. Gamen tel u aragii una namnamne tirik isi iau.”

²⁰ Aunbiing ri ka ien tikii tah, ka tel u sabin arae na kap na wain. Ka kep u ke ka tarah, “Kap igii, i e puput fuuh na daung ae i ring isi gam. ²¹ Isau le, par u, liman kaltu ae in ta ufu iau, igii na olon luuf turang. ²² Kalalik ken Kaltu in met arae tom God ka ninwei ta u. Isau le kiskam kanaka sing ier ae in ta ufu una liman foron tuui.” ²³ Ke ri ka fadiik fis tom ini ri le, se tom ifasi in tel u arae.

Se i Laumet?

²⁴ Ke ri ka fakep ini orek na fatpoto ri le, se tom lo ri, ri par u le in laumet kanaka.

²⁵ Ke Iesu ka tara sing ri aragii, “Gam usum le foron king ken fanu ae biil ri fan Iudaia, ri lala nagogon fanu la. Ma foron famfamu kiri ae ri luun foron rakrakai na nagogon ulo ri, ri ier isi rin foteng ri le, ri foron rokap na tom falupes. ²⁶ Isau le, gong gam arae ri. Se i laumet na fatpoto gam, in arae kalalik. Ma famfamu, in arae nenge tom foim. ²⁷ Gam wol le se i laumet? Ier ae i kiis nene isi ien, le ier ae i sosok la? Ier ae i kiis nene isi ien, bikiih? Isau le iau, ia kiis na fatpoto gam arae ier ae i sosok la. ²⁸ Gam ti ta turang na foron fatoftof ae i tapiek ta lo iau. ²⁹ Arae Tata i ta ta matanfuntih usuf

22:1: KisimBek 12:1-27 * **22:1:** Ri tel Inen na Beret ae biil ti is lo, una wolpes aunbiing ri la koseng Isip **22:20:** Jeremia 31:31-34 **22:21:** BukSong 41:9 **22:24:** Metiu 18:1; Mak 9:34; Luk 9:46 **22:26:** Metiu 20:25-27; 23:11; Mak 9:35; 10:42-44 **22:27:** Jon 13:12-15 **22:30:** Metiu 19:28

iau, ke ian somangat ufu gam ³⁰ isi gamen ien ma gamek yin turang na luuf una ien kiak na matanfuntih kiak. Ke gamek kiis na foron nian kiiskiis una nagogon nenge sangful ini u e mat tina Israel.”

Iesu i Use u le Pita in Fakawe ufu

Metiu 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-

38

³¹ Ke Iesu ka tarah, “Saimon, Saimon! Par u, Satan ka sising ta isi in tof gam arae kaltu ae i simke ufu piin tina wit. ³² Isau le ia ka sising ta isi wo Saimon, isi unune kiam gong i luut. Ma aunbiing o ka sokiliis ta liu kiam, ke ok farakrakai foron tuamlik.”

³³ Pita ka kiliis u aragii, “Kumguui, ia geges isi ian la turam una kamkabet ke isi met turam.”

³⁴ Ke Iesu ka tara sing i aragii, “Pita, ia fas o, agii, aunbiing to biil biitom in teng, ke fatuul ok fakawe le biil o usum lo iau.”

Kep Pauus, Sara ke Popok una Fapaket

³⁵ Ke Iesu ka diik ri aragii, “Aunbiing ia wuun ta gam, ke ia ka fas ta gam le gong gam kep ti pauus na pitkalang, le ti sara, le ti su, ke arafah, gam dar ta ti tier?”

Ke ri ka kiliis u aragii, “Auuh, biil.”

³⁶ Ka tara sing ri aragii, “Isau le igii, se imel e pauus kia, in kep u ke sara sabin. Male se biil ti popok kia una fapaket, in sufii dolon kaen kia pes pitkalang ma ik fiil tikas kia. ³⁷ Ia fas gam, rin fasuut orek ae ri siit ta u na Buk na Gogoh ulo iau, aragii, ‘Ri wes fakau u turan fanu laulau.’ I tekentu, sani ae ri siit ta u ulo iau, ik suut mang.”

³⁸ Berberat na fafausum ri ka tarah, “Kumguui, par u! Iwu e popok una fapaket igii.”

Ke ka kiliis ri aragii, “Ifasi.”

Iesu i Sising na Pungpung na Olif

Metiu 26:36-46; Mak 14:32-42

³⁹ Iesu ka suu tinaiwa una Pungpung na Olif, arae tom i tel u la. Ke berberat na fafausum kia ri ka mi lo. ⁴⁰ Aunbiing ri ka tapiiek na falifu ae, ka tara sing ri aragii, “Gamen sising isi gong gam luut na fatoftof.” ⁴¹ Ka mamlik la koseng ri, ifasi

arae nenge kaltu in luu ini ti fat. Ke ka ilepul ma ka sising aragii, ⁴² “Tata, male o ier isi, ke ok tel ufu kap† igii koseng iau. Isau le gong o mi lo arae na wolwol kiak, mi tom lo arae na wolwol kiam.” ⁴³ Ke nenge angelo tinbae na kukulii ka tapiiek sing i, ke ka farakrakai u. ⁴⁴ I kalsakai tara tatawin na liu kia, ke ka lala sising mang tom. Ma songsong na pununfo ka toroptorop arae dah una nanal.‡

⁴⁵ Ka sising tikii tah ke ka fis usuf berberat na fafausum kia. Ka par u le ri masun, wara le i mut e fo ri ini mamais. ⁴⁶ Ka diik ri aragii, “Isi sani gam ka masun? Aptih ma gamek sising, tarama gam ka luut na fatoftof.”

Ri Luse Iesu

Metiu 26:47-56; Mak 14:43-50; Jon 18:3-

11

⁴⁷ Aunbiing Iesu i orek la biitom, nenge gur na fanu ri ka tapiiek. Ma Iudas, neng lon sangful ini u e kalalik na fafausum kia, i famfamu la pes ri. Ka la tortores usuf Iesu isi in dor u. ⁴⁸ Ke Iesu ka diik u aragii, “Be Iudas, on dor Kalalik ken Kaltu isi ok ta ufu na liman foron tuui?”

⁴⁹ Aunbiing berberat na fafausum ri par sani i ier isi tapiiek, ri ka tarah, “Kumguui, arafah, kemen fating ini popok una fapaket?” ⁵⁰ Ke neng lo ri ka ting nenge fafauun ken famfamu ken foron pris, i kasim ufu balbalu na mia.

⁵¹ Isau le Iesu ka tara sing ri aragii, “Gong!” Ka sigil balbalun kaltu ae, ke ka rokap fis.

⁵² Namih, Iesu ka diik foron laulaumet na pris, foron tom parpar kale Felun Tunmapek turan foron famfamu ae ri la isi luse u aragii, “Arafah, awii ngan ia nenge tom sisiimete, ae gam ka la uga ini foron popok una fapaket turan foron kapsil?”

⁵³ Foron biing tikii, ia kiis la tura gam na Felun Tunmapek ke biil gam luse iau. Isau le igii e aunbiing kimi, aunbiing kubunor i nagogon.”

Pita i Fakawe ufu Iesu

Metiu 26:57-58, 69-75; Mak 14:53-54, 66-72; Jon 18:12-18, 25-27

22:35: Metiu 10:9,10; Mak 6:8,9; Luk 9:3; 10:4 **22:37:** Aisaia 53:12 † **22:42:** Kap i e fakileng na fangungut ae Iesu in kalsakai u ‡ **22:44:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le Luk biil i siit ta rina 43 ke 44. Ri wol le nenge kaltu keskes tom i siit u. **22:53:** Luk 19:47; 21:37

⁵⁴ Ke ri ka luse Iesu ma ri ka lame ufu una fel ken famfamu ken foron pris. Pita i mimi susu la tom. ⁵⁵ Ri map ta nenge yiif na palgan ubiif kale fel ae ke ri ka kiis kawil u. Pita sabin i kiis tura ri. ⁵⁶ Ke nenge tah, fafauun tina fel ae, ka par Pita i kiis ta na malal na yiif ae, ka lala kanap u ke ka tarah, “Ier igii, i la la sabin tura Iesu.”

⁵⁷ Isau le Pita ka fakawe ufu aragii, “Tinier, biil ia usum lo.”

⁵⁸ Biil i sawin, ke nenge kaltu sabin ka tara sing i aragii, “O sabin o neng lo ri.”

Pita ka kiliis u aragii, “Ier, ia biil!”

⁵⁹ Biil i mongmong, ke nenge kaltu sabin ka rakrakai aragii, “Tekentu tom, ier igii i la la tura, wara le i nenge sakin Galili.”

⁶⁰ Isau le Pita ka kiliis u aragii, “Ier, biil ia to usum na sani o use u!” Aunbiing i ororek la biitom, ke nenge to ka teng. ⁶¹ Kumguui ka giliim ke ka par tortores usuf Pita. Ke Pita ka wolpes orek ae Kumguui i fas ta u ini aragii: “Agi, aunbiing to biil biitom in teng, ke fatuul ok fakawe ufu iau.” ⁶² Ke Pita ka suu tinaiwa, ke ka sikpes tineng.

Ri Morot ini Iesu

Metiu 26:67-68; Mak 14:65

⁶³ Fanu ae ri parpar kale Iesu ri mor-morot la ini ma ri ka pakpaket u la. ⁶⁴ Ri ka kabet kale mata ke ri ka diik u aragii, “On orek profet, se i tut o?” ⁶⁵ Ke ri ka use ifuun e orek laulau sabin ulo.

Iesu i Soti na Matan foron Famfamu ken fan Iudaia

Metiu 26:59-66; Mak 14:55-64; Jon 18:19-24

⁶⁶ Aunbiing pisihi ka susupiek, foron famfamu ken fan Iudaia tikii ri ka kiis turim, foron laulaumet na pris turan foron tom fafausum ini nagogon. Ri ka fiti Iesu na matri, ma ri ka tara sing i aragii, ⁶⁷ “Fas kemem, o Mesaia, le biil?”

Ke Iesu ka kiliis ri aragii, “Male ian fas gam, ke biil ifasi gamen unune lo iau. ⁶⁸ Ke male ian diik gam ini ti fagalte, ke biil gamen kiliis u. ⁶⁹ Isau le tipes u igii, Kalalik ken Kaltu in kiis na mia God ae i Rakrakai.”

⁷⁰ Ri tikii ri ka diik u aragii, “O Kalalik ke God, beh?”

Ka kiliis ri aragii, “Arae tom gam use u le iau.”

⁷¹ Ke ri ka tarah, “Isi sa biitom kere ka ier isi ti orek una tiu u? Kere ka ongen ta u tina ngusu tom.”

23

Iesu i Soti na Mata Pailat

Metiu 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38

¹ Ke foron famfamu tikii ae ri ka aptih ke ri ka lame Iesu usuf Pailat. ² Ke ri ka tipes tiu u aragii, “Keme tafe ier igii, i lame fager fanu kimem, ka tikale fanu isi gong ri fiil takiis usuf Sisar ke ka tara sabin le i e Mesaia, nenge king.”

³ Pailat ka diik u aragii, “Be, o king ken fan Iudaia?”

Ka kiliis u aragii, “Arae tom o use u.”

⁴ Pailat ka fas foron laulaumet na pris turan gur na fanu ae aragii, “Biil ia tafe ti tier kaltu igii i tel fager u.”

⁵ Isau le ri ka rakrakai tom aragii, “I farigorigo fanu na falifu tikii na Iudaia ini fafausum kia, tipes u na falifu na Galili, uga.”

Iesu i Soti na Mata Erot

⁶ Aunbiing Pailat ka ongen u arae, ka diik ri aragii, “Kaltu igii i nenge sakin Galili?”

⁷ Aunbiing ka usum mang le Iesu tina falifu ae i kiis na piklin nagogon ke Erot, ka wuun ufu usuf i. Wara le Erot tinaiwa na Ierusalem na aunbiing ae.

⁸ Aunbiing Erot i par Iesu, ka lala laes, wara le tinawii tom i nene la isi in par u. Ka ongen ta ususe lo, pesu ka ier isi par ti fakileng Iesu in fatapiiek u. ⁹ Ka diikdiik faikis u ini ifuun e fagalte, isau le Iesu biil i to kiliis u. ¹⁰ Foron laulaumet na pris turan foron tom fafausum ini nagogon ri soti ta aiwa ma ri ka lala tiu u. ¹¹ Erot turan foron tom fapaket kia ri ka mutmut orek ulo, ke ri ka morot ini. Ri ka fakilkiliis u ini nenge rokap na kaen arae ken king, ke Erot ka wuun fafis u usuf Pailat. ¹² Erot ru e Pailat tinpakanini ru tuui tah, isau le na biing ae, ru ka fatala mang.

Pailat i Somangat isi rin Fakulkulik Iesu na Aupaket

Metiu 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:38–19:16

¹³ Pailat ka tawi turim foron laulaumet na pris, foron famfamu turan fanu ¹⁴ ke

ka tara sing ri aragii, “Gam lame kaltu igii usuf iau ke gam ka tara le i famam lame fager fanu. Ma igii, ia ka diikdiik faikis ta u na matmi ma biil ia tafe ti tier i tel fager u na foron tier ae gam tiu u ini. ¹⁵ Erot sabin biil i tafe ti tier i tel fager u, pesu ka wuun fafis u usuf kerer. Par u, kaltu igii biil i tel fager ti tier tah, isi ik met kuna. ¹⁶⁻¹⁷ Pesu, ian ta fangungut sau usuf i, ke nami iak sok ufu.”*

¹⁸ Isau le ri ka teme perek tikii aragii, “Siimete u! Fasuu Barabas usuf kemem!”
¹⁹ Ri luun ta Barabas na kamkabet, wara le i fapti ta nenge tara fapaket na Ierusalem ma i siimete ta fale fanu.

²⁰ Pailat ka ier isi sok ufu Iesu, pesu ka faorek ri sabin. ²¹ Isau le, ri tongon perek tom aragii, “Fakulkulik u na aupaket! Fakulkulik u na aupaket!”

²² Fatuul Pailat ka faorek ri ke ka diik ri aragii, “Isi sah? Sani i tel fager ta u? Biil ia tafe ti tier ae in met kuna. Pesu, ian ta fangungut sau usuf i, ke iak sok ufu.”

²³ Isau le ri ka lala perek mang tom ke ri ka rakrakai tom le, “Fakulkulik u na aupaket!” Ma kukuk kiri ka ian. ²⁴ Ke Pailat ka mi mang na wolwol kiri. ²⁵ Ka fasuu ufu Barabas, ier ae ri sising ta isi. I kiis na kamkabet, wara le i fapti ta nenge tara fapaket ke ka siimete ta fale fanu. Ke Pailat ka ta ufu Iesu, namin wolwol kiri tom.

Ri Fakulkulik Iesu na Aupaket

Metiu 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27

²⁶ Foron tom fapaket ri ka lame ufu Iesu ke ri ka pose lon nenge kaltu tina Sairini asa e Saimon. I la tina nenge maleh isi in tatkau una Ierusalem. Ri ka fakuskusep u ini aupaket ke ri ka fangongos u isi in mi lo Iesu ini. ²⁷ Fanu fuun ri mimi la lo turan kelesin sabin ae ri mais u ma ri ka tingis u. ²⁸ Ke Iesu ka giliim ma ka tara sing ri aragii, “Kelesin na Ierusalem! Gong gam tingis iau. Gamen tingis gam tom turan berberat kimi. ²⁹ Wara le nenge aunbiing in tapiiek, ke gamek tara aragii, ‘Ri kalok

e foron koros ae biil ri fafang ma biil ri fasfasus la!’ ³⁰ Namih, ‘rin tara sing foron pungpung aragii, “Luut una olmem!”

Ke rik tara sing birbiron pungpung aragii, “Wof kemem!”’

³¹ Wara le, male fanu rin tel foron tier igii aunbiing au i matek biitom, ke sani rin tel u aunbiing au ae in mang?”

³² Iwu e kaltu sabin, ru iun kaltu laulau, ri lame fasuu ru isi rin siimete ru tura Iesu. ³³ Aunbiing ri ka tapiiek na falifu ae ri foteng u ini Tuan Paklun Kaltu, aiwa ri ka fakulkulik Iesu turan iwu sabin e kaltu laulau na iwu e aupaket, neng na mia, ke neng na kaisa. ³⁴ Ke Iesu ka tarah, “Tata, wol ufu sinang laulau kiri, wara le biil ri to usum na sani ae ri tel u.” Ke ri ka fangfang laki isi rik tem foron kilkiliis kia.

³⁵ Fanu ri soti aiwa ma ri ka alal ke foron famfamu sabin ri ka morot ini. Ri tarah, “I faliu ta fal, taftawa ik faliu fafis u tom, male i e Mesaia ke God ae i tim pes ta u.”

³⁶ Foron tom fapaket sabin ri ka la ma ri ka morot ini. Ri ka faumin u ini wain ae i mingin ³⁷ ke ri ka tara sing i aragii, “Male o king ken fan Iudaia, ke ok faliu fafis wo tom!”

³⁸ Nenge sisiit sabin bae na olon aupaket kia, i tara aragii:

IGII E KING KEN FAN IUDAIA.

³⁹ Neng lon iwu e kaltu laulau ae ru kulkulik ta aiwa, ka orek laulau ulo aragii, “Be, o Mesaia? Ok faliu wo tom ke kama sabin!”

⁴⁰ Isau le neng ka fakiing u aragii, “Uui! Biil o soke God, beh? O kep u sabin e matngan fangungut arae i. ⁴¹ Fangungut ae ri ta u usuf karah, i tortores, wara le i e fifiil na foron sinangu karah. Isau le ier igii, biil i to tel fager ta ti tier, biil.”

⁴² Ke ka tarah, “Iesu, wolpes iau aunbiing on king na matanfuntih kiam.”

⁴³ Iesu ka fas u aragii, “Tekentu kanaka, ia fas o, igii tom on kiis turang na Paradais.”

Iesu i Met

Metiu 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30

* **23:16-17:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le rina 17, i aragii: *Na foron bet tikii na Ngasa na Liuliu Kulef, i fasuu ufu nenge kaltu la tina kamkabet usufri.* **23:30:** Hosea 10:8; Parpar 6:16 **23:34:** BukSong 22:18 **23:35:** BukSong 22:7 **23:36:** BukSong 69:21 **23:44:** KisimBek 26:31-33

⁴⁴ Ifasi aragii sangful ini u e aunbiing na siat, falifu tikii ka kubunor, papang na ituul e aunbiing na efef, ⁴⁵ wara le pisihi biil i to popos. Tara kaen na palgan Felun Tunmapek ka tamsih na fatpoto una iwu e danga. ⁴⁶ Ke Iesu ka lala ngangeh aragii, “Tata, ia luun tanwang na limam.” Aunbiing ka use ta u arae, ke ka fut paket mangia.

⁴⁷ Aunbiing kabisit ken foron tom fapaket ka par sani ae i tapiek, ka usefages God aragii, “Tekentu kanaka, kaltu igii i nenge tom tortores!” ⁴⁸ Aunbiing fanu tikii ae ri la turim ta isi par sani i tapiek, ri ka par foron tier ae, ke ri ka pose na matan mangia ri ini mamais, aunbiing ri pipiek. ⁴⁹ Isau le fanu tikii ae ri usum lo Iesu turan kelefinae ri mi ta lo tina Galili, ri soti tina tapak ma ri ka alim foron tier ae i tapiek.

Ri Luun Pununfo Iesu na Matanfat

Metiu 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-

42

⁵⁰ Imel e nenge kaltu asa e Josep, i tina Arimatia nenge maleh na Iudaia. I nenge rokap na kaltu ma i nenge tom tortores. ⁵¹ I nene la isi matanfuntih ke God. Taftawa le i neng lon foron famfamu ken fan Iudaia, isau le biil i to somangat na wolwol kiri ke na sani ri ka tel ta u. ⁵² I la usuf Pailat ke ka sising u isi pununfo Iesu. ⁵³ Ka fapu pununfo Iesu tina aupaket ke ka afit u ini nenge rokap na kaen. Nami ka fakau u na matanfat una luun minet ae ri tuung ta u na balan fat. Matanfat ae biil biitom ri luun ti minet lo. ⁵⁴ Biing ae i e Biingen Geges ma fatat ik tanwara e Biingen Mangeh.

⁵⁵ Kelefinae ri la ta tura Iesu tina Galili, ri ka mi lo Josep ke ri ka par matan fat ae ma arafa ri faborong pununfo Iesu arae. ⁵⁶ Namih, ri ka piek una foron fel kiri ke ri ka fageges foron tier ae i furung rokap turan wel ae imel e rokap na sana. Isau le na Biingen Mangeh, ri ka mangeh namin nagonon kiri.

24

Apaptifis ke Iesu

Metiu 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10

23:46: BukSong 31:5   **23:49:** Luk 8:2,3   **23:56:** 20:18,19; Mak 8:31; 9:31; 10:33,34; Luk 9:22; 18:31-33

¹ Na biingbiing saksak na biing famu na wik ae, kelefinae ri ka kep foron tier ae i furung rokap ae ri fageges ta u ke ri ka la una matan fat una luun minet. ² Ri ka par u le fat tinawii na matanfat ae, ri ka fabulbulis ufu tah. ³ Isau le aunbiing ri kau, biil ri to tafe pununfo Kumguui Iesu. ⁴ Aunbiing ri wolwol la biitom tole u, fanpil, iwu e kaltu ae foron kilkiliis kiruh i kilangkilang arae pil, ru ka tipiek na baba ri. ⁵ Ri ka lala sokeh ke ri ka parau una nanal. Isau le uner ae, ru ka fas ri aragii, “Isi sah gam ka im isi ier ae i liu na fatpoto foron minet?” ⁶ Mangmangal aga. Ka apti fis tah! Gamen wolpes orek ae i fas ta gam ini, aunbiing i kiis biitom tura gam na Galili. ⁷ I use ta u aragii, ‘Rin ta ufu Kalalik ken Kaltu una liman foron tom tel sinang laulau ke rik fakulkulik u na aupaket. Ma na fatuul u e biing, ik apti fis.’ ” ⁸ Ke ri ka wolpes foron orek kia.

⁹ Aunbiing ri ka fis tina matanfat ae, ri ka fas sangful ini tikii e kalalik na fafausum turan fale fanu sabin ini foron tier tikii. ¹⁰ Kelefinae ri fas foron aposel ini foron tier ae, e: Maria Makdalin, Joana, Maria tina Jems ke fale kelefinae sabin. ¹¹ Foron aposel ri wol le orek ken kelefinae i orek foes sau, pesu biil ri to unune lo. ¹² Isau le Pita ka aptih ke ka filau una matanfat una luun minet. Ka parau ma ka par foron kaen sau tinaiwa. Ka fis ma ka lala wol tole sani i tapiek tah.

Iesu i Tapiek sing iwu e Kaltu na Sal una Emaus

Mak 16:12-13

¹³ Na biing sabin ae, iwu lo ri ae ru mi la lo Iesu, ru tole sal una nenge maleh asa e Emaus. I tapak aragii sangful ini tikii e kilomita tina Ierusalem. ¹⁴ Ma ru ka ngurngurke foron tier tikii ae i tapiek tah. ¹⁵ Aunbiing ru ororek la biitom ma ru ka ngurngurke foron tier la ae, Iesu tom ka tapiek ma ka la tura ruh. ¹⁶ Isau le matruh arae i kut, pesu biil ru par failiim u.

¹⁷ Ka diik ru aragii, “Sani kamu ngurngurke u, aunbiing kamu toltole sal la?”

Ru ka sotih ma ka mamais e matruh. ¹⁸ Neng lo ruh asa e Kleopas, ka diik u

24:6: Metiu 16:21; 17:22,23; KisimBek 20:10; Lo 5:14

aragii, “Kol, wo keskes sau lon foron ses na Ierusalem ae biil o usum na foron tier ae i tapiiek ta na foron biing igii?”

¹⁹ Ka diik u aragii, “Foron sanih?”

Ke ru ka kiliis u aragii, “Foron tier ae i tapiiek ta lo Iesu tina Nasaret. I nenge profet ma i rakrakai kanaka e orek turan foim kia na mata God ke na matan fanu tikii. ²⁰ Foron laulaumet na pris turan foron famfamu kirer ri ta ufu tah, isi rin nagogon u isi in met ke ri ka fakulkulik ta u na aupaket. ²¹ Isau le keme unune ta le, i e ier ae in fasengsegeng fan Israel. Ma igii, fatuul u mang e biing nami na foron tier tikii ae i tapiiek tah. ²² Nenge tier sabin, fale keleftin lo kemem ri fabitit kemem. Nangen na biingbiing saksak, ri la una matanfata una luun minet, ²³ isau le biil ri tafe pununfo. Ri fis ke ri ka fas kemem le ri par nenge parpar. Iwu e angelo ru fas ri le, ka liu fis tah. ²⁴ Ke fal lo kemem sabin ri ka la una matanfata ae ke ri ka tafe u tom arae keleftin ae ri use ta u, isau le biil ri to par Iesu.”

²⁵ Ke, Iesu ka tara sing ru aragii, “Kamu talos! Balmu i fofu kanaka isi kamun unune na foron orek tikii ae foron profet ri use ta u. ²⁶ Arafah, biil kamu usum le Mesaia in kalsakai u tom e foron tier tikii igii ke nami ik kau una memeh kia?” ²⁷ Ke ka puk foron orek tikii ae ri siit ta u ulo, tipes u na foron buk ke Moses, papang na foron sisiit tikii ken foron profet.

²⁸ Fatat rituulen tapiiek na maleh ae run la ulo, ke Iesu ka tel u arae le in la sikit. ²⁹ Isau le ru ka lala piispiis u aragii, “O agawa naismah, wara le ka efef mang ma ka kumkubunor la e falifuh.” Ke rituul ka kau ma ka kiis aiwa na aisruh.

³⁰ Aunbiing ka kiis isi ien tura ruh, ka kep beret, ka fotrokap lo, ka sibik u ke ka ta u usuf ruh. ³¹ Fanpil, matruh ka sapeng ke ru ka par failiim u, isau le ka rorom na matruh. ³² Ke ru ka fadiik fis ini ru tom aragii, “Be arafah, balrah biil i karef arae yiif, aunbiing i faorek karah tole sal ma aunbiing i puk foron orek ae na Buk na Gogoh usuf karah?”

³³ Ru aptih ke ru ka fis una Ierusalem. Aiwa, ru ka tafe sangful ini tikii e kalalik na fafausum turan fal sabin, ri kiis turim

tah. ³⁴ Ke ri ka fas ru aragii, “I tekentu tom! Kumguui ka apti fis tah ke ka tapiiek sing Saimon.” ³⁵ Namih, ru ka fas ri ini foron tier tikii ae i tapiiek ta tole sal ke arafa ru par failiim Iesu arae, aunbiing i sibik beret.

Iesu i Tipiek na matan Berberat na Fafausum kia

Metiu 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23; Aposel 1:6-8

³⁶ Ru ususe foron tier la biitom ae, ke Iesu tom ka tipiek na fatpoto ri ke ka tarah, “Siaroh usuf gam.”

³⁷ Isau le ri ka bitit ke ri ka sokeh. Ri wol le ri par nenge kinit. ³⁸ Ka tara sing ri aragii, “Isi sani ka purngis e balmi? Ke isi sani ka wu e wolwol kimi? ³⁹ Iau sau igii. Par iun limang ke iun kekeng. Gam sigil iau ma gamek par u. Kinit biil ti pinsa ke biil ti foron tua, arae gam par u igii lo iau.”

⁴⁰ Aunbiing ka use ta u arae, ka finngas ri ini iun lima ke iun keke. ⁴¹ Isau le biil biitom ri unune, wara le laes i kuruung ri ma ri wolpane. Ke Iesu ka diik ri aragii, “Biil ti inen awii sing gam?” ⁴² Ke ri ka fen u ini nenge kiptin kok ae ri tun ta u. ⁴³ Ka kep u ma ka ien u na matri.

⁴⁴ Ka fas ri aragii, “Aunbiing ia kiis bitom tura gam, ia fas ta gam ini orek igii: Foron tier tikii ae ri siit ta u ulo iau, ae na Nagogon ke Moses, na sisiit ken foron Profet ke na Buk Seksek, in suut tom.”

⁴⁵ Ke ka sapeng na wolwol kiri, isi rik malal na foron orek ae na Buk na Gogoh. ⁴⁶ Ka fas ri aragii, “Igi e orek ae na Buk na Gogoh: Mesaia in kalsakai fangungut ma na fatuul u e biing, ik apti fis tina minet. ⁴⁷ Ma na asa, rik fafas, tipes u na Ierusalem ke usuf foron funmat tikii, isi rik sokiliis liu kiri ma God ik pa ufu foron sinang laulau kiri. ⁴⁸ Gamen fas fanu ini foron tier ae gam par ta u. ⁴⁹ Ongen u, ian wuun ufu Tanwa Kalkaluu, arae tom Tata i falimlim ta gam ini. Gamen kiis tom agawa, papang na aunbiing gamen fuun ini rakrakai tinbae na mawe.”

God i Kep Fatatkau Iesu una Kukulii
Mak 16:19-20; Aposel 1:9-12

⁵⁰ Namih, ka lame fasuu ri una nenge falifu fatat Beteni. Aiwa, ka sik iun lima

ke ka fakalok ri. ⁵¹ Aunbiing i fafakalok ri la biitom, God ka kep ufu koseng ri una kukulii. ⁵² Ke ri ka lotu unaisa, namih, ri ka fis una Ierusalem ini tara laes. ⁵³ Ma fitliu ri kiis la na Felun Tunmapek isi usefages God.

Rokap na Fafas ulo Iesu Karisito Jon i siit u Orek famu

Jon i neng lon nenge sangful ini u e kalalik na fafausum ke Iesu (par Metiu 4:21). I par ta foron tier ae Iesu i tel ta u ma ka ongen ta foron fafausum kia. I siit ta buk igii nami na ituul e buk igii, Metiu, Mak ke Luk. I ier le keren usum lo Iesu ke kerek unune lo, wara le lo Iesu sau, kerek kep liu fitliu (par Jon 20:31).

Nenge tier laumet ae Jon i ier le in fas kerer ini, i aragii: Iesu i e Kalalik ke God ma i tom e God. Na tanwaran buk igii, i famalal u le Iesu i e God ma aunbiing God biil biitom i fakiis ta piklinbat, ka kiis ta tura God. I fas kerer sabin ini foron rakrakai na fakileng ae Iesu i fatapiek ta u. Jon i foteng foron rakrakai na tier ae Iesu i fatapiek u, ini “fakileng”, wara le foron fakileng ae i fatekentu u le Iesu i e God.

Jon i fas kerer sabin le fanu fuun biil ri unune lo Iesu. Foron famfamu ken fan Iudaia sabin biil ri unune.

Buk ke Jon i aragii:

- 1:1-18 Orek ka tapiiek kalu
- 1:19-34 Jon Tom tel Bapitaiso
- 1:35-51 Berberat na fafausum ke Iesu
- 2:1–12:50 Foim ke Iesu
- 13:1–19:42 Farfarop na wik turan minet ke Iesu
- 20:1-31 Apaptifis ke Iesu
- 21:1-25 Iesu i tapiiek sing berberat na fafausum kia

Iesu tom i e Orek

¹ Na tanwaran fakfakiis, Orek ka kiis tah ma Orek i kiis ta tura God ma Orek tom i e God. ² I kiis ta tura God na tanwara.

³ Na Orek sau, God ka fakiis foron tier tikii ma biil ti tier God i fakiis ta u na nenge sal keskes, biil. Na Orek tom. ⁴ Sing i tom e liu ma liu ae i e malal ken fanu. ⁵ Ma malal i popos una kubunor, isau le kubunor biil i to fasi in fapu u.

⁶ God i wuun ufu ta nenge kalu, asa e Jon. ⁷ I la arae nenge tom fafas una famalal fanu ini malal ae, isi fanu tikii ae ri ongen u, rik unune. ⁸ I tom biil e malal, i la sau isi fafas ini malal. ⁹ Tekentu na malal ae i ta malal la usuf fanu tikii, ka tapiiek mang aga na piklinbat.

¹⁰ I kiis ta na piklinbat. Taftawa le piklinbat i tapiiek ta sing i tom, isau le fanu na piklinbat biil ri to iliim u. ¹¹ I tapiiek na maleh kia tom ma fanu kia tom biil ri to ier isi. ¹² Isau le, fanu tikii ae ri ka somangat pes ta u ma ri ka unune ta na asa, ka somangat pes ri isi rin tapiiek berberat ke God. ¹³ Biil ri tapiiek berberat ke God wara ri pang namin mat, le namin wolwol ken kalu, le na sinangun fakekel, biil. Lo God tom.

¹⁴ Orek ka tapiiek kalu ma ka liu na fatpoto kemem. Keme ka par ta u e memeh kia, i e memeh ke itikii sau e Kalalik ae i la tinbae sing Tama. I fuun ini famais ke tekentu.

¹⁵ Jon ka famalal fanu ini. I perek ma ka tarah, “Igi mang e ier ae ia use ta u le: I mi pes iau, isau le i laumet lo iau, wara le i liu famu ta tom lo iau.” ¹⁶ Ifuun ini famais ma tina famais kia, kere tikii kere ka kep fafakalok fafamih. ¹⁷ Lo Moses, God i ta ta foron nagogon usuf kerer, isau le lo Iesu Karisito ka ta famais ke tekentu. ¹⁸ Biil biitom tikas i par God, biil. Itikii sau e Kalalik ke God ae i tom i God, i kiis na baba Tama ke ka famalal u usuf kerer.

Jon Tom tel Bapitaiso i Famalal fafis u tom

Metiu 3:1-12; Mak 1:1-8; Luk 3:1-18

¹⁹ Jon i orek malal, aunbiing foron famfamu ken fan Iudaia tina Ierusalem ri wuun fale pris ke foron Liwai* isi rin diik u le, “O seh?” ²⁰ Biil i fun ti orek una kiliis ri. I use famalal u tom aragii, “Ia biil e Mesaia.”

²¹ Pesu, ri ka diik u le, “O seh? O Elaija?”

Ka kiliis ri aragii, “Ia biil e Elaija.”

Ke ri ka diik u sabin le, “Kol wo mang e Profet ae Buk na Gogoh i ororek ta isi?”

Ka kiliis ri aragii, “Biil.”

²² Namih, ri ka diik ta u la aragii, “Ma wo seh? On fas kemem ini ti orek isi kemek

1:6: Metiu 3:1; Mak 1:4; Luk 3:1,2 * **1:19:** Liwai i neng lon nenge sangful ini u e mat tina Israel. Foron Liwai ri foim la na Felun Tunmapek **1:21:** Malakai 4:5; Lo 18:15,18

kep fafis u usuf fanu ae ri wuun ta kemem. O tara le wo se tom?"

²³ Ke Jon ka kiliis ri ini orek ae na buk ke profet Aisaia, ae i tarah, "Ia kinen tikas i tautau na sunbiil aragii, 'Fatortores sal sala Kunguui.' "

²⁴ Foron Farasi ae ri wuun ta ri usuf Jon, ²⁵ ri ka diik u aragii, "Le biil wo e Mesaia, le Elaija, le Profet, ke isi sa o ka baptais fanu?"

²⁶ Jon ka kiliis ri aragii, "Ia baptais fanu ini dan, isau le awii na fatpoto gam e ier ae biil gam usum lo. ²⁷ I mang e ier ae i mi pes iau ma biil ia tortores isi ifasi iak puk ufu finaun su kia."

²⁸ Foron tier tikii igii i tapiiek na Beteni,† na nenge baban dan na Ioridan, na falifu ae Jon i tel bapitaiso lo.

Iesu tom e Natun Sipsip ke God

²⁹ Na biing namih, Jon ka par Iesu i la usuf i ke ka tarah, "Par u! Apiek e Natun Sipsip ke God ae in tel ufu sinang laulau ken fanu tikii na piklinbat. ³⁰ Igii mang e ier ae ia use ta u le, 'I mi pes iau, isau le i laumet lo iau, wara le i liu famu ta tom lo iau.' ³¹ Ia tom biil ia usum ta le i e seh, isau le wara ae ia ka baptais fanu ini dan, isi iak famalal u usuf fan Israel."

³² Ke Jon ka ta orek an famalal kia aragii, "Ia par Tanwa Kalkaluu i filaupu arae nenge bun tinbae na kukulii ma ka kiis lo. ³³ Biil ifasi ian usum ta lo, isau le, God tom ae i wuun ta iau isi baptais fanu ini dan, i fas ta iau le, 'Kaltu sa on par Tanwa Kalkaluu in puh ma ka kiis lo, i sau e ier ae in baptais fanu ini Tanwa Kalkaluu.' ³⁴ Ia ka par ta u ke ia ka famalal u le, i e Kalalik ke God."

Berberat na Fafausum Famu ke Iesu

³⁵ Na biing namih, Jon tinaiwa sabin turan iwu e kalalik na fafausum kia. ³⁶ Aunbiing ka par Iesu i sobel rituul, ka tarah, "Par u! Ae kol e Natun Sipsip ke God."

³⁷ Aunbiing iun kalalik na fafausum ae ru ongen Jon i use ta u arae, ru apti sau ke ru ka mi lo Iesu. ³⁸ Iesu ka giliim fis ma ka par ru mimi la lo, ke ka diik ru aragii, "Sani kamu ier isi?"

Ke ru ka kiliis u aragii, "Rabi, fia o kiis la wah?" (Rabi, kamtina le, tom fafausum.)

³⁹ Iesu ka kiliis ru aragii, "Kamu la, isi kamuk par u." Ru ka la ma ru ka par falifu ae Iesu i kiis la wah. Rituul ka tapiiek na ifet e aunbiing ma ru ka melmel tura papang na aunbiing ka sup e pisiuh.

⁴⁰ Enru, tualik e Saimon Pita, i e neng lo ruh, ae ru ongen ta Jon i use u arae ma ru ka mi lo Iesu. ⁴¹ Tier famu ae Enru i tel u, i im isi Saimon Pita tualik ke ka fas u aragii, "Kama ka tafe ta Mesaia." (Mesaia, na orek Grik le, Karisito.) ⁴² Ka lame u usuf Iesu, ke Iesu ka par u ma ka tarah, "Asam e Saimon, kalalik ke Jon. Rin foteng wo mang ini Sifas." Sifas, na orek Grik le Pita, kamtinan as ae le, fat.

Iesu i Tawi Nataniel ru e Filip

⁴³ Na biing namih, Iesu ka ier isi la una Galili. Ka tafe Filip ke ka fas u aragii, "Mi lo iau."

⁴⁴ Filip i tina maleh na Betsaida, na maleh sau ke Enru ru e Pita. ⁴⁵ Filip ka tafe Nataniel ke ka fas u aragii, "Keme ka tafe ta kaltu ae Moses i use ta u na Buk na Nagogon, le in tapiiek ma foron profet sabin ri ororek famu ta isi. I e Iesu tina Nasaret kalalik ke Josep."

⁴⁶ Nataniel ka tarah, "Tina Nasaret? Ifasi le ti tier rokap in tapiiek na Nasaret?"

Filip ka kiliis u aragii, "La ugapiiek, isi ok par u."

⁴⁷ Aunbiing Iesu ka par pes Nataniel i la usuf i, ka fas fanu aiwa tura le, "Igii mang kol e sikin Israel tekentu, ae biil i lem la."

⁴⁸ Nataniel ka diik Iesu aragii, "O usum lo iau arafah?" Ke Iesu ka kiliis u aragii, "Ia par ta wo tom awii na piklin au na fik, aunbiing Filip biil biitom i tawi pes o."

⁴⁹ Aunbiing Nataniel i ongen u arae, ka tarah, "Rabi! O Kalalik ke God ke o King ken fan Israel."

⁵⁰ Ke Iesu ka tara sing i aragii, "Arafah, o unune sau wara ia fas ta wo le, ia par o awii na piklin au na fik? Nami on par in fuun biitom e tier laumet na neng igii." ⁵¹ Ke Iesu ka tara sabin aragii, "Tekentu kanaka ia fas gam, gamen par kukulii in sapeng ma

1:23: Aisaia 40:3 † **1:28:** Iwu e maleh asru e Beteni. Neng fatat Ierusalem, maleh ke Lasarus, ma neng na nenge bulin dan na Ioridan **1:51:** Stat 28:12

foron angelo ke God rin fen ke rik pu lon Kalalik ken Kaltu.”

2

Iesu i Soikis Dan una Wain

¹ Iwu e biing namih, nenge inen ken fakekel fuuh ri tel u na maleh na Kana na falifu na Galili. Tina Iesu sabin tinaiwa.

² Ri sising ta Iesu turan berberat na fafausum kia sabin isi rin la ulo e inen ae. ³ Aunbiing wain ari ka rop mang, tina Iesu ka tara sing i aragii, “Ka rop mang e wain.”

⁴ Iesu ka kiliis u aragii, “Tin ier, o ka fas iau isi sah? Sani kiak lo? Aunbiing kiak biil biitom i tapiek.”

⁵ Tina ka fas foron fafauun aiwa aragii, “Gamen tel sani ae in fas gam ini.”

⁶ Ma aiwa, iwon e luunluun dan ae ri tel u ini fat. Ri to dan la lo una fakalkaluu ri namin nagogon ken fan Iudaia. Temtem tikii lo ri ifasi rin to nenge mar e lita lo.

⁷ Iesu ka fas foron fafauun ae aragii, “To fafuun foron pungun dan ini dan.” Ke ri ka to fabasbasa ri ini dan.

⁸ Nami ka tarah, “Arik, gam utfe ti fal mang ke gamek ta u usuf kaltu ae i parpar na inen.”

Ri ka mi lo arae i use u. ⁹ Aunbiing kaltu ae i parpar na inen ka tof u, dan ae ka sokiliis ta una wain. Biil i usum le wain ae i la tingah, isau le foron fafauun sau ae ri utfe ta dan, ri usum le wain ae tingah. Namih, ka kam pes kaltu ae i fakekel fuuh una baba ¹⁰ ke ka tara sing i aragii, “Ri faumin famu foron ses la ini wain rokap, aunbiing ri ka mas mang, ke rik faumin ri mang ini wain ae biil i rokap kanaka. Isau le wo, igii sau o ka am ta u bin e wain ae i rokap kanaka.”

¹¹ Igii e fakileng famu ae Iesu i fatapiek u, i fatapiek u na Kana na falifu na Galili. I finngas memeh kia ke berberat na fafausum kia ri ka unune lo.

Iesu i Fes Fasuu Fanu tina Felun Tunmapek

Metiu 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46

¹² Namih, Iesu, tina, foron tualik turan berberat na fafausum kia ri ka filaupu una Kapernaum. Ke ri ka melmel aiwa pes fale biing.

¹³ Aunbiing ka fatat isi Ngasa na Liuliu Kulef ken fan Iudaia, Iesu ka tatkau una Ierusalem. ¹⁴ Aiwa na palgan ubiif kale Felun Tunmapek, Iesu ka tafe fale fanu ri sufsufii foron bulmakau la, sipsip ke bun ma fal ri sokiliis pitkalang* la na olon foron luuf. ¹⁵ Ke Iesu ka tel nenge bis ini finau ma ka pis fasuu fanu tikii tinaiwa na falifu kawil Felun Tunmapek turan foron sipsip ke bulmakau ma ka lin sarara foron pitkalang ken fanu ae ri sokiliis pitkalang la ke ka fabereng foron luuf kiri. ¹⁶ Ke ka fas fanu ae ri sufii bun la aragii, “Tel ufu foron bun ae tinaga. Gong gam ikis fel ke Tata una felun fifil!”

¹⁷ Berberat na fafausum kia ri ka wolpes sun orek na Buk na Gogoh ae i tarah, “Tara mamais kiak isi felum in tun iau arae yiif.”

¹⁸ Namih, foron famfamu ken fan Iudaia, ri ka diik u aragii, “Matngan fakileng arafa on finngas u usuf kemem una fatekentu wo le, God i ta ta rakrakai usuf o una tel foron tier igii?”

¹⁹ Iesu ka kiliis ri aragii, “Rabat ufu Felun Tunmapek igii ma iak fapti fafis u na in tuul e biing.”

²⁰ Ke ri ka diik u aragii, “Be, ifasi on fapti fafis Felun Tunmapek igii na ituul e biing? Ri tel ta u na ifet e sangful ini won e bet.”

²¹ Isau le, Felun Tunmapek ae Iesu i use u, i use pununfo tom. ²² Nami na apaptifis kia tina minet, berberat na fafausum kia ri ka wolpes sani ae i use ta u. Ke ri ka unune na orek ae na Buk na Gogoh ma na orek sabin ae Iesu i use ta u.

²³ Aunbiing Iesu tinawii na Ierusalem na Ngasa na Liuliu Kulef, fanu fuun ri par foron fakileng ae i fatapiek ta u ke ri ka unune na asa. ²⁴ Isau le Iesu biil i luun unune kia lo ri, wara le i usum tom lon fanu tikii. ²⁵ Biil i to dar tikas in famalal u ini sinangun fanu, biil. Wara le, i tom i usum na liu ken nenge kaltu.

2:12: Metiu 4:13   **2:13:** KisimBek 12:1-27   * **2:14:** Fan Iudaia ri tikale fanu isi gong ri fafen na Felun Tunmapek ini pitkalang ken fan Rom ke tina fale maleh sabin, wara le imel e tantanwan foron king kiri ae lo. Pesu, rin sokiliis u na Felun Tunmapek una pitkalang ken fan Iudaia tom.   **2:17:** BukSong 69:9   **2:19:** Metiu 26:61; 27:40; Mak 14:58; 15:29

3

Iesu i Orek tura Nikodimas

¹ I mel e nenge kaltu asa e Nikodimas, i neng lon foron Farasi. Ma i nenge fam-famu ken fan Iudaia. ² I tapiék sing Iesu na wor ma ka tarah, “Rabi,* keme usum le wo nenge tom fafausum ae God i wuun ufu ta uga. Wara le, biil ifasi tikas in tel foron fakileng ae o tel u, male God biil i kiis tura.”

³ Iesu ka kiliis u aragii, “Tekentu kanaka ia fas o, biil ifasi tikas in par matanfuntih ke God, male biil i pang fuu sabin.”

⁴ Nikodimas ka diik aragii, “Male kaltu ka laumet tah, ke arafa sabin in pang fis arae? Biil ifasi in kau fis na bala tina isi ik pang fis sabin.”

⁵ Ke Iesu ka kiliis u aragii, “Tekentu kanaka ia fas o, biil ifasi tikas in kau na matanfuntih ke God, male biil i pang fuu sabin ini dan ke ini Tanwa Kalkaluu. ⁶ Se i pang na pununfo i liu ini pununfo sau ma se i pang na Tanwa Kalkaluu, i liu ini tanwa. ⁷ Gong o bitit na orek ia use u le on pang fuu sabin. ⁸ Kif i kufkufe una falifu i ier le in la ulu. O ongen kine, isau le biil o usum le i la tingah ma in la wah. Ifasi sabin arae fanu tikii ae ri pang na Tanwa Kalkaluu.”

⁹ Nikodimas ka diik aragii, “Arafa in tapiék arae?”

¹⁰ Ke Iesu ka kiliis u aragii, “O tom fafausum ken fan Israel ma arafah, biil o usum na foron tier igii? ¹¹ Tekentu kanaka ia fas o, keme use sani keme usum lo ma keme ka famalal sani keme par ta u, isau le biil tom gam somangat pes fafamalal kimem. ¹² Ia ka fas ta gam ini foron tier tina piklinbat ke biil gam to unune lo. Male ian fas gam ini foron tier tina kukulii, ke gamen unune lo arafah? ¹³ Biil biitom tikas i la ta una kukulii, Kalalik ken Kaltu sau i pu ta tinbae na kukulii. ¹⁴ Arae sau Moses i sik ta sii una mawe na aunbiing ri kiis na falifu foes, ifasi sabin arae, Kalalik ken Kaltu rin sik u una mawe, ¹⁵ isi fanu tikii ae ri unune lo, rik fot u e liu fitliu.

¹⁶ “Wara le, God i ier kanaka isi fanu tikii na piklinbat, pesu, ka ta ufu itikii sau e Kalalik kia, isi se ae i unune lo, biil in to

fiu, biil. In fot u e liu fitliu. ¹⁷ God biil i to wuun ta ke Kalalik uga na piklinbat isi in nagogon fanu, biil. I wuun ufu isi faliu ri. ¹⁸ Se i unune lo, biil in to fiu na nagogon. Isau le se ae biil i to unune lo, ka fiu ta na nagogon. Wara le biil i unune na asa itikii sau e Kalalik ke God. ¹⁹ Wara ae ri ka fiu na nagogon i aragii: Malal ka tapiék ta aga na piklinbat, isau le fanu biil ri ier isi malal, biil. Ri lala ier tom isi kubunor, wara le sinangu ri i laulau. ²⁰ Foron tom tel sinang laulau, ri ememse malal la ma biil ri la la una malal, wara le ri sokeh, tarama sinangu ri ka tapiék na malmalal. ²¹ Isau le se i liu ini tekentu i la la una malal, isi ik malal le sani i tel ta u, i tel u ini rakrakai ke God.”

Fafamalal ke Jon ulu Iesu

²² Namih, Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka la una falifu na Iudaia ke Iesu ka kiis pes fale biing tura ri ke ka baptais fanu aiwa. ²³ Jon sabin i famam baptais fanu na Aion fatat isi Salim, wara le ifuun e dan lo e falifu ae ma fanu fuun ri ka la usuf i, isi ik baptais ri. ²⁴ Tier igii i tapiék famu, nami Jon ka kiis na kamkabet. ²⁵ Fale berberat na fafausum ke Jon ri ka fakep ini orek turan nenge sakin Iudaia kunan sinangun fakalkaluu ri ini dan namin nagogon kiri. ²⁶ Ri la usuf Jon ke ri ka fas u aragii, “Rabi, kaltu ae kamu tinawii ta na nenge bulin dan na Ioridan, ae o famalal ta fanu ini, ka baptais fanu mang. Ma fanu tikii mang ri ka famam la usuf i.”

²⁷ Jon ka kiliis ri aragii, “Biil tikas ifasi in kep ti tier, male God biil i ta u sing i tina kukulii. ²⁸ Gam tom, gam ka ongen ta fafamalal kiak, ae ia fas ta gam ini le, ‘Ia biil e Mesaia, biil. God i wuun ta iau sau isi ian famu lo.’ ²⁹ Fifiin ae in fakekel, i antu tom e kaltu ae in telpes u. Ke talan kaltu ae in fakekel, in nene ma ik wongwong isi kine. Ma aunbiing in ongen kinen kaltu ae, ik fuun ini laes. Laes ae kiak ma igii ka kuruung ta liu kiak. ³⁰ I tortores isi in laulaumet la ma iak fafabiro la.

³¹ “Se i la tina mawe, i laumet lon fanu tikii. Ma se i la tina piklinbat, i tina piklinbat tom ma i orek la tom aragii kaltu tina

* **3:2:** “Rabi” kamtina le tom fafausum **3:14:** Namba 21:9 **3:24:** Metiu 14:3; Mak 6:17; Luk 3:19,20 **3:28:** Jon 1:20

piklinbat. Se i la tina kukulii i laumet lon fanu tikii. ³² I famalal sani i par ta u ma ka ongen ta u, isau le biil tikas i somangat pes orek an famalal kia. ³³ Se i somangat pes orek an famalal kia, i fatekentu u le orek ke God i tekentu. ³⁴ Wara le ier ae God i wuun ufu tah, i use orek la ke God, wara le God i ta kuruur Tanwa Kalkaluu usuf i. ³⁵ Tama i ier kanaka isi ke Kalalik ke ka ta tikii ta foron tier una lima. ³⁶ Se i unune lo Kalalik i fot u e liu fitliu, isau le se ae biil i somangat pes Kalalik, biil in kep liu, biil. Ngaliaf ke God i kiis tom lo.”

4

Iesu i Orek turan nenge Fafnan Samaria

¹ Foron Farasi ri ka ongen u le, fanu fuun mang ri ka mi lo Iesu ke ka famam baptais ri ma wewes lo ri ka laumet lon berberat na fafausum ke Jon. ² Tekentu lo le, Iesu biil i to baptais fanu, berberat na fafausum kia sau ri baptais fanu. ³ Aunbiing Kumguui ka usum mang le foron Farasi ri ka ongen ta u le, fanu tikii ae mang nami, ka apti tina Iudaia ma ka fis una Galili.

⁴ Na ninla kia, ka soleng falifu na Samaria. ⁵ Ke ka tapiek na nenge maleh na Samaria ri foteng u ini Sikar, fatat isi sun nanal ae Jekop i ta ta u usuf Josep, kalalik kia. ⁶ Aiwa, e toh na dan ae Jekop i kef ta u. Iesu i mut e fo na dolon ninla ke ka kiis na baban toh na dan ae. Aunbiing ae, ifasi aragii sangful ini u e aunbiing na siat.

⁷ Na aunbiing ae, nenge fafnan Samaria ka la isi ut ke Iesu ka sising u aragii, “Ifasi on ut aiak?” ⁸ Berberat na fafausum kia ri ka la ta una maleh ae isi fiil inen.

⁹ Fafnan Samaria ae ka kiliis u aragii, “O sikin Iudaia ma ia fafnan Samaria. O ka sising iau bin isi ti dan, arafah?” I use u arae, wara le fan Iudaia turan fan Samaria biil ri fatala la.

¹⁰ Iesu ka kiliis u aragii, “Male on usum ta na fafen ke God ma se ae i sising o isi in yin, ke ifasi ok sising ta u ma ik ta ta u e dan na liu usuf o.” ¹¹ Fifin ae ka tara sing i aragii, “Ier, biil ti utut kiam ma toh na dan igii i puh kanaka. Dan na liu ae, on kep u fiah? ¹² Arafah, o wol le o laumet

lo Jekop, tubutamat kerer? I ta ta u e toh na dan igii sing kemem ma i tom i yin ta lo turan berberat kia ke foron bulmakau turan foron sipsip kia.”

¹³ Iesu ka kiliis u aragii, “Fanu tikii ae ri yin na dan igii, rin metdan sabin, ¹⁴ isau le se i yin na dan ae ia ta u sing i, biil in to metdan sabin, biil. Dan ae ia ta u sing i, in tapiek arae matan dan ae i burburak na liu kia ma i ta liu fitliu.”

¹⁵ Fifin ae ka tara sing i aragii, “Ier, ta dan ae sing iau, isi biil mang ian metdan ke biil sabin ian fis uga isi ut.”

¹⁶ Ke Iesu ka fas u aragii, “La, kam pes antum ma kamuk fis uga.”

¹⁷ Ka kiliis u aragii, “Biil ti antung.”

Iesu ka tara sing i aragii, “O orek tekentu tom aunbiing o tara le biil ti antum. ¹⁸ Wara le o ka telpes ta ilim e kaltu ma kaltu mang igii o ka kiis tura, biil e antum. Sani ae o use u, i tekentu.”

¹⁹ Fifin ae ka tarah, “Ier, ia par u le wo nenge profet. ²⁰ Foron tubutamat kemem ri lotu la na pungpung igii, isau le gam fan Iudaia, gam tara la le, falifu ae rin lotu lo, e Ierusalem sau.”

²¹ Iesu ka fas u aragii, “Tin ier, unune lo iau, nenge aunbiing in tapiek ae biil mang gamen lotu unaisa Tata aga na pungpung igii, le na Ierusalem. ²² Gam fan Samaria, gam lotu unaisan sani biil gam usum lo. Isau le keme lotu unaisan sani keme usum lo, wara le fafaliu ke God i la sing kemem fan Iudaia. ²³ Isau le, nenge aunbiing in tapiek ma igii mang ka tapiek tah, ae foron tom lotu tekentu rin lotu unaisa Tata na tanwa ke ini tekentu, wara le foron matngan tom lotu arae, Tata i im la isi. ²⁴ God i tanwa ma fanu ae ri lotu unaisa, rin lotu tom na tanwa ke ini tekentu.”

²⁵ Fifin ae ka tarah, “Ia usum le Mesaia, ae ri foteng u ini Karisito in tapiek. Aunbiing in tapiek, ke ik famalal kerer ini foron tier tikii.”

²⁶ Ke Iesu ka tara sing i aragii, “Iau sau, igii ia orek turam.”

²⁷ Na aunbiing sau ae, berberat na fafausum kia ri ka tapiek ke ri ka bitit, aunbiing ri tafe u i ororek la turan nenge

fifin. Isau le biil tikas i diik Iesu le, “Sani o ier isi?” le, “O orek tura isi sah?”

²⁸ Fifin ae ka sok ufu pungun dan kia aiwa ma ka fis una maleh ke ka fas fanu aragii, ²⁹ “Uui! Gam la ma gamek par nenge kalu, ae i fas ta iau ini foron tier tikii ia tel ta u. I sangan e Mesaia.” ³⁰ Ri ka apti tina maleh ma ri ka la isi tafe u.

³¹ Aunbiing sau fifin ae i kang koseng ri, berberat na fafausum kia ri ka tara sing i aragii, “Rabi, ien mang.”

³² Isau le ka kiliis ri aragii, “I mel e inen aiak ae biil gam usum lo.”

³³ Ke berberat na fafausum kia ri ka fadiik fis tom ini ri aragii, “Awii ngan tikas ka fen ta u ini ti inen?”

³⁴ Iesu ka tara sing ri aragii, “Inen aiak, le ian misuut na wolwol ke ier ae i wuun ta iau uga ma iak farop foim kia. ³⁵ Gam use u la le, ‘In fet biitom e funiil aiwa isi taul ilfafua.’ Isau le ia fas gam: Sapeng na matmi ma gamek par una mok! Ka matuk mang una ilfafua. ³⁶ Tom lalamok ka kepkep fifil kia la mang ma i lalamok turim una liu fitliu, isi tom lalamok ru e tom soso ruk laes turim. ³⁷ Pesu, orek ae i tekentu, ‘Nenge kalu tom i soso ke neng ka lalamok.’ ³⁸ Ia wuun ta gam isi lalamok na mok ae biil gam foim ta lo. Fal tom ri tel rakrakai na foim ta lo ma gam ka kep rokap mang tina songsong kiri.”

Ifuun e Fan Samaria ri ka Unune

³⁹ Ifuun e fan Samaria tina maleh ae, ri ka unune lo Iesu, i wara na orek an fafamalal ken fifin ae i tara ta le, “I fas ta iau ini foron tier tikii ia tel ta u.” ⁴⁰ Ke na aunbiing fan Samaria ri ka la unaisa, ri ka rut u ke ka kiis tura ri pes iwu e biing. ⁴¹ Ma fanu fuun biitom ri ka tapiiek tom unune, i wara na orek ke Iesu.

⁴² Ri ka tara sing fifin ae aragii, “Biil keme unune sau wara na orek kiam, biil. Keme unune, wara le kemem tom keme ka ongen ta u ke keme ka usum mang le kalu sau igii, i e Tom Fafaliu ken fanu tikii na piklinbat.”

Iesu i Faliu Kalalik ken nenge Tara Kalu

4:44: Metiu 13:57; Mak 6:4; Luk 4:24   **4:45:** Jon 2:23   **4:46:** Jon 2:1-11   * **5:2:** Fale tom tasum ri tara le asan kalpong ae, e Betsaida   † **5:3-4:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le fale orek biitom na rina igii, i aragii: *Fale biing nenge angelo ke Kumguui i pu la, ke ka ikis dan ke dan ka burburak. Se i pu famu una dan ae i burburak, in liu na sasem kia.*

⁴³ Nami na iwu e biing, Iesu ka la una Galili. ⁴⁴ Iesu tom ka use famalal u le, nenge profet, biil ri bulat la lo na maleh tutus kia. ⁴⁵ Aunbiing ka tapiiek na Galili, fan Galili ri ka somangat pes u. Ri par ta foron fakileng tikii ae i fatapiiek ta u na Ierusalem, wara le ri sabin ri la ta na Ngasa na Liuliu Kulef.

⁴⁶ Ka tapiiek fis sabin na Kana, na falifu na Galili, na maleh ae i soikis ta dan una wain lo. Ma imel e nenge tom foim ken king na maleh na Kapernaum ae kalalik kia i sasem. ⁴⁷ Aunbiing kalu ae i ongen u le Iesu ka la ta tina Iudaia una Galili, ka la unaisa ma ka piispiis u isi in la una Kapernaum, isi ik faliu ke kalalik ae fatat in met. ⁴⁸ Iesu ka tara sing i aragii, “Male biil gam par foron fakileng ke foron tier an fabitit, biil tom gamen unune.”

⁴⁹ Kalu ae ka fas u aragii, “Ier, kara mang, tarama keng kalalik ka met.”

⁵⁰ Iesu ka kiliis u aragii, “Fis mang. Kem kalalik in liu.” Kalu ae ka unune na orek ke Iesu ke ka la. ⁵¹ Aunbiing i toltole sal la biitom, foron fafauun kia ri ka tafe u ma ri ka fas u le ke kalalik ka liu tah. ⁵² Ka diik ri isi aunbiing sa tom, i liu rokap lo e ke kalalik. Ke ri ka fas u le, “Gogor i rop koseng u nabiiing na itikii e aunbiing na efef.”

⁵³ Ke taman kalalik ae ka wolpes u le, aunbiing masau ae, Iesu i fas ta u le, “Kem kalalik in liu.” Pesu, i turan fanu tikii na fel kia ri ka unune.

⁵⁴ Igii e fawu u e fakileng ae Iesu i fatapiiek u na Galili, aunbiing i la tina Iudaia.

5

Iesu i Faliu nenge Kalu na Biingen Mangeh

¹ Fale aunbiing namih, Iesu ka tatkau una Ierusalem isi nenge Ngasa ken fan Iudaia. ² Awii na Ierusalem, fatat isi matanf-el ae ri foteng u ini Matanf-el ken foron Sipsip, imel e nenge kalpong ae na orek Ibru ri foteng u ini Betesda* ma awii kawil u, ilim e palpalbuang. ³⁻⁴ Ma na falifu ae,

ifuun e fanu ri borong aiwa ini marmarsan sasem, fal ri kut, fal ri peo ke fal baban fo ri i met.†

⁵ Nenge kaltu aiwa, i peo na ituul e sangful ini wal e bet.

⁶ Aunbiing Iesu ka par u i borong kiniis, ka usum ta le ka kiis ta arae na dolon aunbiing ke ka diik u aragii, “Arafah, o ier isi on liu?”

⁷ Peo ae ka kiliis u aragii, “Ier, biil tikas una lupes fapu iau una kalpong aunbiing dan i burburak. Ia riris la biil le ian puh, ke fale fanu keskes ri ka famu paket.”

⁸ Iesu ka tara sing i aragii, “Aptih! Kep mii salam ma ok la.” ⁹ Fanpil, kaltu ae ka liu, ka kep mii sala ke ka la.

Tier igii i tapiek na nenge Biingen Mangeh, ¹⁰ pesu, foron famfamu ken fan Iudaia ri ka tara sing kaltu ae Iesu i faliu ta u aragii, “Biingen Mangeh igii! Nagogon i ti kale u le, gong o kep mii salam igii.”

¹¹ Isau le ka kiliis ri aragii, “Kaltu ae i faliu ta iau i fas iau le, ‘Kep mii salam ma ok la.’”

¹² Ke ri ka diik u aragii, “Se na kaltu i fas o isi on kep mii salam ma ok la?”

¹³ Isau le kaltu ae, biil i usum le se i faliu ta u, wara le Iesu ka liur ta na fatpoton gur na fanu aiwa.

¹⁴ Namih, Iesu ka tafe u na Felun Tunmapek ke ka tara sing i aragii, “Par u, o ka rokap fis mang. Susuaf mang na tel sinang laulau, tarama ti tier ae laulau kanaka ka tapiek lo wo.” ¹⁵ Kaltu ae ka la ke ka fas foron famfamu ken fan Iudaia le, kaltu ae i faliu ta u, e Iesu sau.

Kalalik i Tel sani sau ae Tama i Tel u

¹⁶ Pesu, foron famfamu ken fan Iudaia ri ka tipes ememse Iesu, wara le i tel foron tier igii na Biingen Mangeh. ¹⁷ Iesu ka kiliis ri aragii, “Tata i fofoim la tom papang igii ke ia sabin, ia fofoim la tom.” ¹⁸ Pesu, ri ka lala rakrakai mang tom le rin siimete Iesu, biil e wara sau le i lek nagogon na Biingen Mangeh, biil. I use u sabin le God i e Tama tutus ma aunbiing i use u arae, i tel u ka fafasi ini God.

¹⁹ Iesu ka tara sing ri aragii, “Tekentu kanaka ia fas gam, Kalalik biil ifasi in tel ti tier ini wolwol kia tom, biil. I tel tier sau ae

i par Tama i tel u la, wara le sani Tama i tel u, ke Kalalik sabin i tel u la. ²⁰ Wara le Tama i ier kanaka isi ke Kalalik ma i finngas u ini foron tier tikii i tel u la. In finngas u ini foron tier laumet na fal igii isi gamek lala bitit. ²¹ Arae sau Tama i fapti foron minet la ma ka ta liu sing ri, ke Kalalik sabin in ta liu sing fanse i ier le in ta u usuf ri. ²² Ma Tama biil sabin i nagogon fanu la, biil. I unune ufu foron foim tikii una nagogon fanu usuf ke Kalalik, ²³ isi fanu tikii rik bulat lo ke Kalalik, arae sau ri bulat lo Tama. Se biil i bulat lo ke Kalalik, biil i bulat lo Tama ae i wuun ta u.

²⁴ “Tekentu kanaka ia fas gam, se i ongen orek kiak ma ka unune lo ier ae i wuun ta iau, i fot u e liu fitliu ma biil in fiu na nagogon, biil. Ka oflek ta koseng minet una liu. ²⁵ Tekentu kanaka ia fas gam, nenge aunbiing in tapiek ma igii mang ka tapiek tah, aunbiing foron minet rin ongen kinen Kalalik ke God ma fanse ri ongen u, rin liu. ²⁶ Tama i e waran liu. Ke arae sabin lo ke Kalalik, Tama ka ta u usuf i, isi i sabin ik waran liu. ²⁷ Ma ka ta ta u e rakrakai una nagogon usuf i, wara le i Kalalik ken Kaltu.

²⁸ “Gong gam bitit na orek igii, wara le nenge aunbiing in tapiek, ae foron minet tikii rin ongen kine ²⁹ ke rik suuh. Fanse ae ri tel ta rokap na sinang, rin apti isi kep liu ma fanse ae ri tel ta sinang laulau, rin apti isi fiu na nagogon. ³⁰ Biil ifasi ian tel ti tier namin wolwol kiak tom, biil. Ia tel nagogon sau namin sani ia ongen u. Ma nagogon kiak i tortores, wara le biil ia mi na wolwol kiak tom, biil. Ia mi sau namin wolwol ke ier ae i wuun ta iau.

Orek an Fafamalal ulo Iesu

³¹ “Male ia tom, ia famalal fafis iau, ke fafamalal kiak biil in tatawin. ³² Isau le, nenge kaltu keskes tom i fafamalal ulo iau ma ia usum le fafamalal kia ulo iau i tatawin.

³³ “Gam wuun ta fale fanu usuf Jon ma ka famalal ta u e tekentu lo iau. ³⁴ Biil ia to dar ti fafamalal ken fanu, biil. Ia use u arae isi gamek kep liu. ³⁵ Jon i arae lam ae i karef ma ka ta ta malal ma gam ka gesges ta isi laes na malal lo na fatuklin aunbiing.

³⁶ “Isau le, imel e fafamalal ulo iau ae i tatawin kanaka na fafamalal ae Jon i use ta u. Fafamalal ae, i e foim tom ae Tata i wuun ta iau isi ian farop u ma igii ia teltel u la. Foim ae i famalal u le Tata tom i wuun ta iau. ³⁷ Ma Tata ae i wuun ta iau, ka fafamalal ta ulo iau. Biil tom gam ongen ta kine ke biil tom gam par u le i par arafah. ³⁸ Ke orek kia biil i kiis na balmi, wara le biil gam unune lo ier ae i wuun ta u. ³⁹ Gam tangtang fakasi foron sun orek la na Buk na Gogoh, wara gam wol le foron orek ae in ta liu fitliu sing gam. Foron orek ae ri famalal iau, ⁴⁰ isau le biil gam ier isi la unaisang, isi gamek kep liu.

⁴¹ “Biil ia dar ti ususefages sing fanu, ⁴² wara ia usum lo gam. Ia usum le biil gam ier isi God na balmi. ⁴³ Ia la ta uga ini asa Tata ke biil gam somangat pes iau. Isau, male tikas in la ini asa tom ke gamek somangat pes u. ⁴⁴ Arafa gamen unune arae lo iau, male gam ier isi kep ususefages sing gam tom ma biil gam totof isi kep ususefages sing itikii sau e God?”

⁴⁵ “Isau le, gong gam wol le ian ususe ami sing Tata. Ier ae in ususe ami, e Moses, ae gam luun unune kimi lo le in lupes gam. ⁴⁶ Male gam unune ta lo Moses, ke gamen unune sabin lo iau, wara le i siit ta orek an famalal ulo iau. ⁴⁷ Male biil gam unune na sani i siit ta u, ke arafa gamek unune arae na sani ia use u?”

6

Iesu i Fen Ilim e Arip e Fanu

Metiu 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17

¹ Fale aunbiing namih, Iesu ka sopaket dan kawil na Galili ae ri foteng u la sabin ini dan kawil na Taiberias. ² Ma gur na fanu ri ka mi lo, wara le ri ka par ta foron fakileng ae i tel ta u lon foron sasem. ³ Namih, Iesu ka tatkau na nenge pungpung ke ka kiis turan berberat na fafausum kia aiwa. ⁴ Aunbiing ae, ka fatat e Ngasa na Liuliu Kulef ken fan Iudaia.

⁵ Aunbiing Iesu i lin mata, ka par nenge tara gur na fanu ri ka la la isi ke ka diik Filip aragii, “Fia keren fiil ti beret wah an fanu

igii?” ⁶ I diik arae una tof u sau, wara le i tom ka usum ta na sani in tel u.

⁷ Filip ka kiliis u aragii, “Iwu e mar e dinaria* biil i to fasi una fiil beret isi temtem tikii na kaltu ik ien in tuul.”

⁸ Neng lon berberat na fafausum kia e Enru, tualik e Saimon Pita, ka fas u aragii, ⁹ “Nenge kalalik igii, imel ilim e fabiro beret ri tel u ini bali ke iwu sabin e kok ae sing i. Isau le, in fasi arafa lon fanu fuun igii?”

¹⁰ Ke Iesu ka fas ri aragii, “Gam fakiis fanu.” Falifu ae imel e fifih lo ma fanu ae ri ka kiis lo. Wewes lon fanu tamat ifasi aragii ilim e arip. ¹¹ Iesu ka kep beret, ka fot rokap lo usuf God ma ka tulus fanu ae ri kiis tah. Ka tel u sabin arae na iwu e kok ma fanu tikii ri ka farop wolwol kiri na ien.

¹² Aunbiing ri ka mas mang, ke Iesu ka fas berberat na fafausum kia aragii, “Siing turim foron tigan inen ae ri mas tiga, tarama ka laulau foes.” ¹³ Ke ri ka siing fafuun nenge sangful ini u e kes ini foron tigan inen, tina ilim e beret ae fanu ri mas tiga.

¹⁴ Aunbiing fanu ri ka par ta fakileng ae Iesu i fatapiek ta u na matri, ri ka tarah, “Tekentu kanaka, igii e profet ae ri use ta u le in tapiek aga na piklinbat.” ¹⁵ Iesu ka usum ta le fanu ae ri ier isi la ma rik fangongos u isi in tapiek king, pesu ka la keskes koseng ri una nenge pungpung.

Iesu i La na olon Dan

Metiu 14:22-33; Mak 6:45-52

¹⁶ Ka efef worwor mang, ke berberat na fafausum kia ri ka filaupu una dan kawil.

¹⁷ Ri ka wof na nenge mon ke ri ka sopaket dan una Kapernaum. Ka kubunor mang ma Iesu biil biitom i tapiek naisri. ¹⁸ Tara kif ka aptih ma ka panaf e dan. ¹⁹ Aunbiing ri ka awes ifasi aragii ilim, le iwon e kilomita, ke ri ka par Iesu ka la na olon dan isi mon ke ri ka lala sokeh. ²⁰ Isau le Iesu ka fas ri aragii, “Iau sau igii. Gong gam sokeh.” ²¹ Ke ri ka laes isi rin siing u ma fanpil ri ka tapiek na falifu ae rin la ulo.

²² Na biing namih, gur na fanu ae ri kiis uf ta na nenge bulin dan kawil, ri ka wol tafe u le itikii ta sau e mon tinaiwa ma Iesu

5:37: Metiu 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22 * **6:7:** Nenge dinaria, ifasi ini fifil ken nenge tom foim na itikii e biing **6:14:** Lo 18:15

biil i to wof ta turan berberat na fafausum kia. Ri keskes tom ri la tah. ²³ Namih, fale mon tina Taiberias ri ka masa fatat isi falifu ae ri ien ta beret ae Kumguui i fotrokap ta lo. ²⁴ Ma aunbiing ri ka iliim u le, Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka mangmangal ta aiwa, ri ka wof na foron mon isi im isi Iesu na Kapernaum.

Iesu i e Beret na Liu

²⁵ Aunbiing ri ka tafe u na nenge bulin dan kawil, ri ka diik u aragii, “Rabi, nangis o la ta uga?”

²⁶ Iesu ka kiliis ri aragii, “Tekentu kanaka ia fas gam, gam im isi iau, biil i wara na foron fakileng ae gam par ta u, biil. I wara sau le gam ien ta beret ke gam ka mas. ²⁷ Gong gam foim isi inen ae in laulau sau, gong. Gamen foim isi inen ae in kiis ma in ta liu fitliu ae Kalalik ken Kaltu in ta u usuf gam. God Tama ka luun ta fakileng lo ke Kalalik, le i somangat ini.”

²⁸ Ke ri ka diik u aragii, “Sani tom kemen tel u isi kemek tel foim ae God i ier isi?”

²⁹ Iesu ka kiliis ri aragii, “Foim ae God i ier isi, i aragii: Gamen unune lo ier ae God i wuun ufu tah.”

³⁰ Pesu, ri ka diik u aragii, “Matngan fakileng arafa on fatapieku, isi kemek par u ma kemek unune lo wo? Wo, sani on tel u? ³¹ Foron tubutamat kemem ri ien ta mana na falifu foes, arae ri siit ta u na Buk na Gogoh le, ‘I fen ta ri ini beret tina kukulii una ien.’ ”

³² Iesu ka fas ri aragii, “Tekentu kanaka ia fas gam, biil e Moses ae i fen ta gam ini beret tina kukulii, biil. Tata tom ma i fen gam ini beret tekentu tina kukulii. ³³ Wara le, beret tekentu ke God, e ier ae i pu tina kukulii ma ka ta liu sing fanu tikii na piklinbat.”

³⁴ Ri ka tarah, “Ier, types u igii, fen kemem mang ini beret ae.”

³⁵ Ke Iesu ka tara sing ri aragii, “Iau tom e beret na liu. Se i la usuf iau, biil in to fitol. Ke se i unune lo iau, biil in to met dan.

³⁶ Isau le, arae ia ka fas ta gam, gam ka par ta iau ma biil tom gam unune. ³⁷ Fanu tikii ae Tata i ta ta u usuf iau, rin la usuf iau. Ma se i la usuf iau, biil ian to tel ufu. ³⁸ Wara le, ia pu ta tinbae na kukulii, biil isi ian mi na

wolwol kiak tom, biil. Ia pu tinbae isi ian mi na wolwol ke ier ae i wuun ta iau. ³⁹ Ma igii e wolwol ke ier ae i wuun ta iau uga, le: Gong ia sok ufu tikas lo ri ae ka ta ta u usuf iau, isau le ian fapti fafis ri na farfarop na biing. ⁴⁰ Wara le, wolwol ke Tata i aragii: Se i par usuf Kalalik ma ka unune lo, in fot u e liu fitliu ma ian fapti fafis u na farfarop na biing.”

⁴¹ Pesu, foron famfamu ken fan Iudaia ri ka types belbel orek ulo, wara i tara ta le, “Iau tom e beret ae i pu ta tinbae na kukulii.” ⁴² Ri ka tarah, “Arafah, biil e kalalik ke Josep sau igii? Kere usum sau lo tama ru e tina. Ma arafa bin ka tara le, i pu tina kukulii?”

⁴³ Iesu ka kiliis ri aragii, “Gong gam belbel orek na fatpoto gam. ⁴⁴ Biil tikas ifasi in la usuf iau, male Tata ae i wuun ta iau, biil i lame u usuf iau ma ian fapti fafis u na farfarop na biing. ⁴⁵ Ri siit ta u na Buk ken foron Profet aragii, ‘God tom in fausum ri tikii.’ Ma fanu tikii ae ri ongen Tata ma ri ka kep fafausum sing i, rin la usuf iau. ⁴⁶ Biil tom tikas i par ta Tata, biil. Ier sau ae i la tinbae sing God, ka par ta Tata. ⁴⁷ Tekentu kanaka ia fas gam, se i unune, i fot u e liu fitliu. ⁴⁸ Iau tom e beret na liu. ⁴⁹ Foron tubutamat gam ri ien ta mana na falifu foes, isau le ri met tom. ⁵⁰ Isau le, igii e beret ae i pu tinbae na kukulii ma se i ien u, biil in to met, biil. ⁵¹ Iau tom e beret ae i liu ae i pu tinbae na kukulii. Male tikas i ien lo e beret igii, in liu fitliu. Beret igii, i e pununfong tom ae ian ta u, isi fanu na piklinbat rik liu.”

⁵² Ke fan Iudaia ri ka types fakep ini orek na fatpoto ri tom aragii, “Kaltu igii, arafa in ta pununfo arae usuf kerer isi kerek ien u?”

⁵³ Iesu ka fas ri aragii, “Tekentu kanaka ia fas gam, male biil gam ien pununfon Kalalik ken Kaltu ma biil gam umin dawu, biil in mel e liu sing gam. ⁵⁴ Se i ien pununfong ma ka umin daung, i fot u e liu fitliu ma ian fapti fafis u na farfarop na biing. ⁵⁵ Wara le pununfong i e inen tu ma daung i e dan tu. ⁵⁶ Se i ien pununfong ma ka umin daung, i patep lo iau ma ia ka patep lo. ⁵⁷ Tata ae i liu, i wuun ta iau. Ma ia liu

i wara lo Tata. Arae sabin ulo se i ien lo iau, in liu wara lo iau. ⁵⁸ Igii e beret ae i pu tinbae na kukulii. Foron tubutamam gam ri ien ta mana ke ri ka met, isau le se i ien na beret igii, in liu fitliu.”

⁵⁹ Foron tier igii i use u, aunbiing i fausum fanu na felun lotu na Kapernaum.

Foron Orek na Liu Fitliu

⁶⁰ Aunbiing ri ongen foron tier igii, ifuun e berberat na fafausum ke Iesu ri ka tarah, “Fafausum igii i ngangaten kanaka. Se ifasi in somangat pes u?”

⁶¹ Iesu ka usum ta na sani berberat na fafausum kia ri ususe u la, pesu ka tara sing ri aragii, “Foron fafausum igii i fatel gam? ⁶² Male gamen par Kalalik ken Kaltu in tatkau fis una falifu ae i pu ta tinlo, ke gamen wol arafah? ⁶³ Tanwa Kalkaluu i ta liu la. Pununfo biil i ta liu la. Foron orek ae ia ka fas ta gam ini, i tanwa, ma i liu. ⁶⁴ Isau le fal lo gam, biil ri to unune.” Iesu i use u arae, wara le ka usum ta tina tanwara lon fanse ae biil ri unune ke se ae in ta ufu una liman tuui. ⁶⁵ Ke ka tara sabin aragii, “Igii e wara ke ia ka fas gam le, biil tikas ifasi in la usuf iau, male Tata biil i ta rakrakai sing i isi in la usuf iau.”

⁶⁶ Tipes u na aunbiing ae, ifuun e berberat na fafausum kia ri ka la koseng u ma biil mang ri mi la lo.

⁶⁷ Iesu ka diik nenge sangful ini u e kalalik na fafausum kia aragii, “Gam sabin, gam ka ier isi la koseng iau, beh?”

⁶⁸ Saimon Pita ka kiliis u aragii, “Kumguui, kemen la usuf se sabin? O sau imel e orek na liu fitliu ae sing o. ⁶⁹ Keme unune ma keme usum le, o Kaltu Kalkaluu ke God.”

⁷⁰ Ke Iesu ka fas ri aragii, “Ia tom ia tim pes ta gam nenge sangful ini u. Isau le neng lo gam i nenge tanwa laulau.” ⁷¹ I use Iudas, kalalik ke Saimon Iskariot. Taftawa le i neng lon sangful ini u e kalalik na fafausum, isau le namih, in ta ufu Iesu una liman tuui.

7

Foron Tualik e Iesu biil ri Unune lo

¹ Nami na foron tier igii, Iesu ka la na foron maleh na falifu na Galili. Biil i ier isi in la una Iudaia, wara le foron famfamu ken fan Iudaia ri puput isi siimete u. ² Isau le aunbiing ka fatfatat la isi Ngasa na Palpalbuang* ken fan Iudaia, ³ foron tualik e Iesu ri ka fas u aragii, “On kang tinaga ma ok la una Iudaia, isi berberat na fafausum kiam rik par foron fakileng on fatapiek u. ⁴ Se i ier le rin usum tikii lo, biil in tel famumun ti tier. O fatapiek foron tier la igii, pesu, finngas o mang usuf fanu tikii na piklinbat!” ⁵ Foron tualik tom ri use u arae, wara le ri sabin, biil ri unune lo.

⁶ Pesu, Iesu ka tara sing ri aragii, “Aunbiing tutus kiak biil biitom i tapiek. Isau le foron aunbiing tikii ifasi sau usuf gam. ⁷ Fanu na piklinbat biil ifasi rin ememse gam. Isau le ri ememse iau, wara le ia famalal u le sinangu ri i laulau. ⁸ Gam la una ngasa ae. Ia tom biil ian la una ngasa ae, wara le aunbiing tutus kiak, biil biitom i tapiek.” ⁹ Ka use ta u arae, ke ka melmel tom na Galili.

¹⁰ Isau le nami sau lon foron tualik ri ka la ta una ngasa ae, ka la sabin. Isau le biil i to la malal, i la mumun sau. ¹¹ Awii na ngasa ae, foron famfamu ken fan Iudaia ri ka famam parpar isi ma ri ka diik aragii, “Fiawa e kaltu ae?”

¹² Ma aiwa na fatpoton gur na fanu ae, ri ka famam ngurke Iesu. Fal ri tara le, “I rokap na kaltu.”

Ma fal ri ka tarah, “I famam lame fager fanu.” Isau le ri orek fofu sau ¹³ ma biil tikas i use ti tier ulo na matan fanu tikii, wara le ri soke foron famfamu ken fan Iudaia.

Iesu i Fafausum Fanu

¹⁴ Na nenge biing na fatpoton ngasa ae, Iesu ka tatkau una Felun Tunmapek ma ka tipes fausum fanu. ¹⁵ Fan Iudaia ri ka lala bitit ma ri ka diik aragii, “Kaltu igii arafa i kep u arae e tasum igii ma biil i to fafausum tah?”

¹⁶ Iesu ka kiliis ri aragii, “Fafausum igii, biil e fafausum kiak tom, biil. I la tom sing ier ae i wuun ta iau. ¹⁷ Male tikas i ier isi mi na wolwol ke God, ke ifasi in iliim u le

6:68: Metiu 16:16; Mak 8:29; Luk 9:20   **7:2:** WokPris 23:34; Lo 16:13   * **7:2:** Ngasa igii, ri tel u la una wolpes aunbiing ri kiis ta na falifu foes. Ri tel u la na Ierusalem, na iwal e biing.

fafausum kiak ia use u ini wolwol kiak tom, le i la sing God. ¹⁸ Se i orek ini wolwol kia tom, i tel u isi fanu tikii rin sik asa. Isau le, se i tel foim una sik asa ier ae i wuun ta u, i e kaltu tekentu ma biil ti famfabal lo. ¹⁹ Tekentu kanaka ia fas gam, Moses i ta ta u e nagogon sing gam. Isau le biil tom tikas lo gam i misuut na nagogon. Isi sani gam ka im sal una siimete iau?”

²⁰ Gur na fanu ae ri ka kiliis u aragii, “Imel e tanwa laulau lo wo. Se i ier isi siimete wo?”

²¹ Iesu ka kiliis ri aragii, “Ia fatapiek ta nenge fakileng na Biingen Mangeh ma gam tikii gam ka lala bitit. ²² Isau le, fale aunbiing gam kiit pununfon berberat la na Biingen Mangeh, wara Moses i ta ta u e nagogon na sinangun fakiit usuf gam. Isau le biil i la sing Moses, biil. I la tom sing foron tubutamam gam. ²³ Ke, male ri kiit pununfo nenge kalalik na Biingen Mangeh isi gong ri lek nagogon ke Moses,† ke isi sani gam ka ngaliaf ulo iau, wara le ia faliu kaltu kuruur ae na Biingen Mangeh? ²⁴ Gong gam nagogon namin parpar kimi sau, gong. Gamen tel tortores na nagogon.”

Fale Fanu biil ri Unune le Iesu i e Mesaia

²⁵ Wara na foron tier ae Iesu i use ta u, fale fanu na Ierusalem ri ka tipes diik aragii, “Be, kaltu sau igii ri famam totof isi siimete u? ²⁶ Par u, ae sau i ororek la na matan fanu ma foron famfamu biil ri use ti tier ulo. Awii ri ka usum mang ngan le i e Mesaia? ²⁷ Isau le kaltu igii kere usum sau le i tingah ma aunbiing Mesaia in tapiek, biil tikas in usum le in la tingah.”

²⁸ Aunbiing Iesu i fafausum fanu la biitom na palgan ubiif kale Felun Tunmapek, ka perek aragii, “Gam usum lo iau ke gam usum le ia tingah. Isau le, biil ia la uga namin wolwol kiak tom, biil. Ier ae i wuun ta iau i tekentu kanaka. Biil gam usum lo, ²⁹ isau le ia usum lo, wara le ia la tinbae sing i ma i wuun ta iau.”

³⁰ Aunbiing ka use ta u arae, ri ka ier isi luse u. Isau le biil tikas i luun lima lo, wara le aunbiing kia biil biitom i tapiek. ³¹ Isau

le ifuun tom e fanu na palgan gur ae ri unune lo. Ke ri ka tarah, “Aunbiing Mesaia in tapiek, ke in fatapiek in fuun sabin e fakileng lon kaltu igii? Awii kaltu sangan igii e Mesaia.”‡

³² Foron Farasi ri ka ongen gur na fanu ae ri ngurngurke foron orek la igii lo Iesu. Pesu, foron famfamu ken foron pris turan foron Farasi ri ka wuun foron tom parpar kale Felun Tunmapek isi rin luse u.

³³ Ke Iesu ka fas ri aragii, “Ian kiis tura gam na fatuklin aunbiing sau ma namih, iak la usuf ier ae i wuun ta iau. ³⁴ Gamen im isi iau, isau le biil gamen tafe iau. Ma falifu ae ian kiis lo, biil ifasi gamen la ulo.”

³⁵ Fan Iudaia ri ka orek fis na fatpoto ri tom aragii, “Kaltu igii i ier le in la wah, ae biil ifasi keren tafe u? Arafah, in la usuf fanu kirer ae ri kiis sarara na foron maleh tikii na Grik ma ik fausum fan Grik?

³⁶ Sani e kamtinan orek kia aunbiing i tarah, ‘Gamen im isi iau, isau le biil gamen tafe iau,’ ke ‘Falifu ae ian kiis lo, biil ifasi gamen la ulo?’”

³⁷ Na farfarop na ngasa ae, i tara na biing, Iesu ka sotih ma ka perek aragii, “Male se i metdan, ke ik la usuf iau isi ik yin. ³⁸ Se i unune lo iau, foron dan ae i ta dan na liu in ring suu tina liu kia, arae Buk na Gogoh i use ta u.” ³⁹ Aunbiing Iesu i use u arae, i use Tanwa Kalkaluu ae fanse ri unune lo, nami rin kep u. Aunbiing ae, God biil biitom i ta ufu Tanwa Kalkaluu, wara le Iesu biil biitom i kep memeh kia.

⁴⁰ Aunbiing fale fanu ri ka ongen u i orek arae, ke ri ka tarah, “Tekentu kanaka, kaltu igii i e Profet ae Buk na Gogoh i fafas ta ini.”

⁴¹ Fal ri tarah, “I e Mesaia.”

Isau le fal ri ka tara le, “Mesaia biil in la tina Galili, biil. ⁴² Wara le Buk na Gogoh i use ta u le, Mesaia in la tina mat ke king Dewit ma in pang na Betliem, na maleh ae Dewit i laumet ta lo.” ⁴³ Pesu ka mel e tampaek na fatpoton gur na fanu, wara lo Iesu. ⁴⁴ Fal ri ka ier isi rin luse u, isau le biil tikas lo ri i luun lima lo.

7:22: Stat 17:10; WokPris 12:3   **7:23:** Jon 5:9 † **7:23:** Nagogon ke Moses i use u le nenge kalalik rin kiit pununfo na fawal u e biing kia nami na biing ae i pang lo. Male biing ae i Biingen Mangeh, rin kiit u tom. ‡ **7:31:** Fan Israel ri unune le aunbiing Mesaia in tapiek, in tel ifuun e fakileng. Na rina igii, ri use u arae una finngas u le ri unune le Iesu sau i e Mesaia.   **7:37:** WokPris 23:36   **7:38:** Esekiel 47:1; Sekaraia 14:8   **7:40:** Lo 18:15
7:42: 2Samuel 7:12; Maika 5:2

Foron Famfamu ken Fan Iudaia biil ri Unune

⁴⁵ Aunbiing foron tom parpar kale Felun Tunmapek ri ka fis, foron famfamu ken foron pris turan foron Farasi ri ka tara sing ri aragii, “Isi sani biil gam lame u uga?”

⁴⁶ Ke foron tom parpar kale ae ri ka kiliis ri aragii, “Biil tom tikas i orek la arae kaltu igii.”

⁴⁷ Foron Farasi ri ka kiliis ri aragii, “Gam sabin ka lame farong ta gam? ⁴⁸ Arafah, tikas lon foron famfamu le foron Farasi ka unune ta lo, beh? Biil tom tikas. ⁴⁹ Isau le gur na fanu ae ri unune lo, biil ri usum na nagogon ke Moses, pesu ngaliaf ke God ka kiis lo ri.”

⁵⁰ Nikodimas i e neng lon foron Farasi ae pakanini i la ta usuf Iesu. Ka tarah, ⁵¹ “Na nagogon kirer, biil ifasi keren ta fangungut usuf tikas, male biil bii kere ongen famu orek an fafamalal kia na sani i tel ta u.”

⁵² Ri ka kiliis u aragii, “O sabin tina Galili? Par foron orek ae na Buk na Gogoh ke ok tafe u le, biil ti profet in la tina Galili.”

⁵³ Ke ri ka pipiek una foron maleh temtem tikii kiri.

8

Ri Lame Nenge Fifin i tel Sinangun Puur usuf Iesu

¹ Isau le Iesu ka tatkau una Pungpung na Olif. ² Na biingbiing saksak, ka tapiek fis sabin na palgan ubiif kale Felun Tunmapek. Ke aiwa, fanu tikii ri ka kawil u ma ka kiis isi fausum ri. ³ Foron tom fafausum ini nagogon turan foron Farasi ri ka lame fakau nenge fifin ae ri tafe u i tel sinangun puur. Ke ri ka fiti u na matri ⁴ ma ri ka diik Iesu aragii, “Tom fafausum, fifin igii ri tafe u i tel sinangun puur. ⁵ Na nagogon, Moses i fas kerer isi keren luumete matngan fifin aragii. Wo, sani on use u?” ⁶ Ri ka tel matngan fagalte arae una tatakuun isi Iesu, isi ik mel e tier rin ti lo una tiu u.

Isau le Iesu ka parau ma ka tipas sisiit na nanal ini katngan lima. ⁷ Aunbiing ri diikdiik u la biitom, ka sotih ma ka tara sing ri aragii, “Male tikas lo gam ae biil ti

sinang laulau kia, ke ik luu famu u ini ti fat.” ⁸ Ka parau fis sabin ke ka sisiit na nanal.

⁹ Aunbiing ri ongen u i use u arae, ri ka suu temtem tikii. Tipas u lon foron tubunkak, papang na aunbiing Iesu keskes mang tinaiwa turan fifin ae i soti tah. ¹⁰ Iesu ka soti fis ma ka diik u aragii, “Tin ier, fiawa mang e fanu aga? Arafah, biil tikas i ier isi luumete wo?”

¹¹ Fifin ae ka kiliis u aragii, “Ier, biil tikas.”

Ke Iesu ka tara sing i aragii, “Ia sabin, biil ia to nagogon o. La mang ma gong sabin o tel sinang laulau.”*

Iesu tom e Malal ken Fanu tikii na Piklinbat

¹² Aunbiing Iesu ka orek sabin usuf fanu, ka tarah, “Iau tom e malal ken fanu tikii na piklinbat. Se i mi lo iau, biil in la na kubunor, biil. In mel e malal na liu kia.”

¹³ Ke foron Farasi ri ka tara sing i aragii, “Igi o ka famalal fafis wo tom ma orek an famalal kiam, biil i tatawin.”

¹⁴ Iesu ka kiliis ri aragii, “Taftawa le ia famalal fafis iau tom, orek an famalal kiak i tatawin, wara le ia usum le ia la tingah ma ian la uwah. Isau le gam, biil gam usum le ia la tingah ma ian la uwah. ¹⁵ Gam tel nagogon la sau namin wolwol ken fanu tinaga na piklinbat, isau le iau, biil ia nagogon tikas. ¹⁶ Isau, male ian tel nagogon, ke nagogon kiak i tekentu, wara le biil ia keskes ia tel u, biil. Ia ti tura Tata ae i wuun ta iau. ¹⁷ Na nagogon kimi tom, ri siit ta u le fafamalal ken in wu tom e kaltu i tatawin. ¹⁸ Ia tom ia famalal fafis iau ma nenge tom fafamalal kiak sabin e Tata, ae i wuun ta iau.”

¹⁹ Ke ri ka diik u aragii, “Fiawa e tamam?”

Iesu ka kiliis ri aragii, “Biil gam usum lo iau ke biil gam usum lo Tata. Male gam ka usum ta lo iau, gamen usum sabin lo Tata.”

²⁰ I use foron tier igii, aunbiing i fausum fanu na palgan ubiif kale Felun Tunmapek, fatat isi falifu ae ri luun foron fafen la wah. Isau le biil tikas i luse u, wara le aunbiing kia biil biitom i tapiek.

7:50: Jon 3:1,2   **8:5:** WokPris 20:10; Lo 22:22-24   * **8:11:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le Jon biil i siit orek tina rina 7:53–8:11. Ri wol le nenge kaltu keskes i siit u namih.   **8:12:** Metiu 5:14; Jon 9:5   **8:13:** Jon 5:31   **8:17:** Lo 19:15

²¹ Iesu ka fas ri sabin aragii, “Ian la koseng gam ma gamen im isi iau ma gamek met ini foron sinang laulau kimi. Falifu ae ian la ulo, biil ifasi gamen la ulo.”

²² Pesu, foron famfamu ken fan Iudaia ri ka diik aragii, “Arafah, in siimete fafis u tom? I sangan e wara ka tara le, falifu ae in la ulo, biil ifasi keren la ulo?”

²³ Ke Iesu ka tara sabin aragii, “Gam tina pikli ma ia tina mawe. Gam fanu na piklinbat ma ia biil tinaga na piklinbat. ²⁴ Ia ka fas ta gam le gamen met ini foron sinang laulau kimi. Male biil gam unune le iau sau e ier ae,† ke gamen met tom ini foron sinang laulau kimi.”

²⁵ Ri ka diik u aragii, “O seh?”

Ke Iesu ka kiliis ri aragii, “Arae sau ia fas gam la ini tinpakanini papang igii. ²⁶ Ifuun biitom e tier ian use u ulo gam ma una nagogon gam. Isau le, ier ae i wuun ta iau, i tekentu kanaka. Ma sani ia ongen ta u sing i, ia ka fas fanu tikii ini.”

²⁷ Biil ri to malal le i fasfas ri la sau ini Tama. ²⁸ Pesu, Iesu ka tarah, “Aunbiing gam ka fafen ta Kalalik ken Kaltu, aimang gamek usum le iau sau e ier ae ke gamek usum le biil ia tel ti tier ini wolwol kiak tom, biil. Ia use sani sau ae Tata i fausum ta iau ini. ²⁹ Ma ier ae i wuun ta iau, igii tom na aisang. Biil i fin koseng iau la, wara le ia tel foron foim la tom ae i laes la ini.” ³⁰ Aunbiing i ororek la biitom, ke fanu fuun ri ka luun unune kiri lo.

Berberat ke Abaram

³¹ Ke Iesu ka fas fan Iudaia ae ri ka unune ta lo aragii, “Male gamen posefat na orek kiak, ke gamen tapiiek berberat na fafausum tekentu kiak. ³² Gamen usum na tekentu ma tekentu ae ik fasengsegeng gam.”

³³ Ri ka kiliis u aragii, “Keme foron tubutamamat e Abaram ma biil tom keme fafauun ta ken tikas. Arafa o ka tara le kemen sengsegeng?”

³⁴ Iesu ka fas ri aragii, “Tekentu kanaka ia fas gam, fanu tikii ae ri tel sinang laulau la, ri tapiiek fafauun ken sinang laulau. ³⁵ Nenge fafauun biil i kiis fitliu la na matanfel, biil. Kalalik sau tina matanfel

ae, in kiis fitliu aiwa. ³⁶ Ke male Kalalik i fasengsegeng gam, ke gamen sengsegeng sikit. ³⁷ Ia usum le gam foron tubutamamat e Abaram. Isau le gam im sal una siimete iau, wara le biil ti salan orek kiak na balmi. ³⁸ Ia use foron tier ae ia par ta u sing Tata ma gam tel sani la ae gam par u sing teumi.”

³⁹ Ri ka kiliis u aragii, “Abaram e tama kemem.”

Iesu ka fas ri le, “Male gam berberat ke Abaram, ke gamek tel ta foron tier ae Abaram i tel ta u. ⁴⁰ Isau le, igii gam ka im sal una siimete iau. Iau sau e kaltu ae i fas ta gam ini tekentu, ae ia ongen ta u sing God. Abaram biil i tel ta ti tier aragii, biil. ⁴¹ Igii gam teltel foron tier la tom ae tama gam i tel u la.”

Ke ri ka kiliis u aragii, “Biil keme pang na sal. Tama kemem e God keskes sau.”

Berberat ke Satan

⁴² Iesu ka fas ri aragii, “Male God i Tama gam, ke gamen ier isi iau, wara le ia la ta tinbae sing God ma igii, ia mang igii naismi. Biil ia la ini wolwol kiak tom uga, biil. God tom i wuun ta iau. ⁴³ Isi sani biil gam malal na orek kiak? I wara le biil gam somangat pes sani ia use u. ⁴⁴ Gam berberat ke Satan, i tama gam, ma gam ier isi mi na wolwol ke tama gam. I nenge tom sisiimete tina tanwara tom ma biil i ti la na tekentu, wara le biil imel e tekentu lo. Ma aunbiing i lem, i ien fakasi u tom, wara le i tom lemlemet ma i taman lem. ⁴⁵ Isau le, taftawa le ia fas gam ini tekentu, biil tom gam unune lo iau. ⁴⁶ Ifasi tikas lo gam in sir matang ini ti sinang laulau ia tel ta u? Male ia fas gam ini orek tekentu, ke isi sani biil gam unune lo iau? ⁴⁷ Se ke God, i ongen orek la ke God. Isau le gam, biil gam ongen pes u, wara le biil gam ke God.”

Iesu i Laumet lo Abaram

⁴⁸ Fan Iudaia ri ka kiliis Iesu aragii, “Keme use fatus u le wo nenge sikin Samaria ma imel e tanwa laulau lo wo.”

⁴⁹ Iesu ka tara sing ri aragii, “Biil ti tanwa laulau lo iau. Ia bulat lo Tata, isau le gam biil gam bulat lo iau. ⁵⁰ Biil ia ier isi sik asang tom, biil. Neng tom i sik asang ma

† **8:24:** Na Kisim Bek 3:14 God i orek ta tura Moses ma i foteng asa tom le, “Iau sau e ier ae”. Igii Iesu ka foteng u tom ini as sabin ae. **8:33:** Metiu 3:9; Luk 3:8

i e tom nagogon. ⁵¹ Tekentu kanaka ia fas gam, male tikas i pose papte orek kiak, ke biil in to met.”

⁵² I use u arae, pesu fan Iudaia ri ka tara sing i aragii, “Igi keme ka usum mang le imel tom e tanwa laulau lo wo! Abaram ka met tah ke foron profet sabin. Isau le wo, o tara le: Male tikas i pose papte orek kiam, ke biil in to met. ⁵³ O wol le o laumet lo tama kemem Abaram? Ka met tah ke foron profet sabin ri ka met tah. O wol le o seh?”

⁵⁴ Iesu ka kiliis ri aragii, “Male ia sik asang tom, ke orek kiak i tier foes. Tata, ae gam tara le i e God kimi, i e ier ae i sik asang. ⁵⁵ Gam, biil gam usum lo, isau le ia usum lo. Male ian tara le biil ia usum lo, ke iak tapiiek tom lemlemet arae gam. Isau le ia usum lo, pesu ia ka mi na orek kia. ⁵⁶ Tama gam Abaram i laes ta isi in par biing kiak. Ma ka par ta u ke ka laes.”

⁵⁷ Ke fan Iudaia ri ka tarah, “Biil biitom i lim e sangful e bet kiam ma o ka tara le o ka par ta Abaram!”

⁵⁸ Iesu ka kiliis ri aragii, “Tekentu kanaka ia fas gam, Abaram biil biitom i pang ma ia ka kiis tah.” ⁵⁹ I use u arae, pesu ri ka kep fat isi rin luumete u. Isau le Iesu ka liur na fatpoton fanu ae ma ka suu tina Felun Tunmapek.

9

Iesu i Faliu nenge Kut

¹ Aunbiing Iesu i toltole sal la, ka par nenge kaltu, i pang ma ka kut tah. ² Ke berberat na fafausum kia ri ka diik u aragii, “Rabi, se i tel ta sinang laulau pesu kaltu igii ka pang ini kut, i tom le, tama ru e tina?”

³ Iesu ka kiliis ri aragii, “Kaltu igii i kut, biil i wara na sinang laulau kia, le na sinang laulau ke tama ru e tina, biil. I kut isi fanu tikii rik par foim ke God ik tapiiek malal na liu kia. ⁴ Aunbiing i ien biitom, i rokap le keren tel foim ke ier ae i wuun ta iau. Wor apiekiek mang ae biil tikas ifasi in rik foim. ⁵ Aunbiing ia kiis biitom na piklinbat, iau tom e malal ken fanu tikii na piklinbat.”

⁶ Ka use ta u arae, ka ubis una nanal ke ka tel pisak ini ubis kia ma ka luun u na matan kut ae. ⁷ Ke Iesu ka fas u aragii, “La ma ok

susuh na kalpong ae ri foteng u ini Siloam.” Siloam, kamtina le wuun. Kaltu ae ka la, ka susuh ma aunbiing i fis, ka par mang.

⁸ Pesu, foron tikiin maleh kia ke fanu ae ri par ta u i kiis la isi sising fanu isi tier, ri ka diik aragii, “I sangan e kaltu igii i kiis la isi sising tier sing fanu, beh?” ⁹ Fal ri tara le, i sau.

Ma fal ri ka tarah, “I biil. I par sau arae i.”

Isau le i tom ka ususe u la le, “Iau sau e kaltu ae.”

¹⁰ Pesu, ri ka diik u aragii, “Arafa ke iun matam ka sapeng?”

¹¹ Ka kiliis ri aragii, “Kaltu ae ri foteng u ini Iesu, i tel pisak ma ka luun u na iun matang. Ke ka fas iau isi ian susuh na kalpong na Siloam. Ia la, ia ka susuh ke ia ka par.”

¹² Ri ka diik u aragii, “Fiawa mang e kaltu ae?”

Ka kiliis ri aragii, “Biil ia usum.”

Foron Farasi ri Diik faikis Kut

¹³ Ke ri ka lame kaltu ae i kut ta usuf foron Farasi. ¹⁴ Ma biing ae Iesu i tel ta pisak ma ka sapeng na matan kaltu ae i kut tah, i nenge Biingen Mangeh. ¹⁵ Pesu, foron Farasi ri ka diik u sabin le, “Arafa i tara arae ke igii o ka par?”

Ke ka fas ri aragii, “I luun pisak na matang ke ia ka susuh ma ia ka par.”

¹⁶ Fale Farasi ri ka tarah, “Kaltu igii, biil i la sing God, wara le i lek nagogon na Biingen Mangeh.”

Isau le fal ri ka diik aragii, “Ifasi le tikas e tom tel sinang laulau in fatapiekiek foron fakileng aragii?” Ke ka mel e tampaek na fatpoto ri.

¹⁷ Ke, ri ka diik ta u la aragii, “O wol le i matngan kaltu arafah? Wara le i sapeng ta na matam.”

Kaltu ae ka tarah, “I nenge profet.”

¹⁸ Foron famfamu ken fan Iudaia biil tom ri unune le kaltu ae i kut tah ma arafa i tara arae ke ka par, pesu ri ka fawuun isi tama ru e tina. ¹⁹ Ke ri ka diik ru aragii, “Kalalik kimuh igii, ae kamu tara le i pang ini kut? Ma arafa i tara arae ke igii ka par mang?”

²⁰ Tama ru e tina ru ka kiliis ri aragii, “Kama usum le i kalalik kimah ma kama

usum le i pang ini kut. ²¹ Isau le, arafa i tara arae ke igii ka par ma se i sapeng na mata, biil kama usum. Gam diik u tom, ka kaltu mang, i tom in orek.” ²² Tama ru e tina ru use u arae, wara le ru soke foron famfamu ken fan Iudaia. Wara le foron famfamu ri ka use ta u le, tikas in fapos Iesu le i e Mesaia, ke rin tikale u isi gong i lotu na felun lotu. ²³ Pesu, tama ru e tina ru ka tarah, “Gam diik u, ka kaltu mang.”

²⁴ Ke, fawu e aunbiing sabin foron Farasi ri ka kam pes kaltu ae i kut tah ma ri ka tara sing i aragii, “Ta memeh usuf God ma ok falimlim. Wara keme usum le kaltu ae i faliu ta wo i nenge tom tel sinang laulau.”

²⁵ Ke kaltu ae ka kiliis ri aragii, “Biil ia usum le i nenge tom tel sinang laulau, le biil. Isau le, ia usum le ia kut tah ma igii ia ka par.”

²⁶ Ke ri ka diik u aragii, “Sani i tel u ini wo? Ma arafa i sapeng na matam arae?”

²⁷ Ka kiliis ri aragii, “Ia ka fas ta gam ma biil tom gam ongen u. Gam ka ier isi ongen u sabin isi sanih? Arafah, gam sabin gam ier isi tapiek berberat na fafausum kia?”

²⁸ Ke ri ka buar u aragii, “O kalalik na fafausum kia e ier ae. Kemem berberat na fafausum ke Moses. ²⁹ Keme usum le, God i orek ta usuf Moses. Isau le kaltu igii, biil keme usum le i la tingah.”

³⁰ Kaltu ae ka kiliis ri aragii, “Tier an fabitit! Biil gam usum le i la tingah, isau le i sapeng na matang. ³¹ Kere usum le God biil i wong la sing foron tom tel sinang laulau, biil. I wong la sau sing fanu ae ri bulat la lo ma ri mi la na wolwol kia. ³² Ka papang igii, biil biitom kere ongen ta u le, tikas ka sapeng ta na matan ti kaltu ae i pang tom ini kut. ³³ Male kaltu igii biil i la sing God, ke biil ifasi in tel ti tier.”

³⁴ Foron Farasi ri ka kiliis u aragii, “O pang ke o ka laumet piek na palgan sinang laulau. Arafa bin o ka ier isi fausum kemem?” Ke ri ka luu suu ini tina felun lotu.

Se biil i Unune i Kut

³⁵ Iesu ka ongen u le foron Farasi ri ka tel ufufu ta kaltu ae tina felun lotu. Aunbiing ka tafe u, ka diik u aragii, “O unune lon Kalalik ken Kaltu?”

³⁶ Kaltu ae ka kiliis u aragii, “Ier, i e seh? Fas iau ini, isi iak unune lo.”

³⁷ Iesu ka fas u aragii, “O ka par ta u ma i igii i ororek la turam.”

³⁸ Ke kaltu ae ka tarah, “Kumguui, ia unune.” Ka ilepul ma ka lotu unaisa.

³⁹ Iesu ka tarah, “Ia la uga na piklinbat isi nagogon fanu, isi foron kut rik par ma fanse ae ri par rik kut.”

⁴⁰ Fale Farasi tinaiwa naisa, ri ongen u i use u arae ke ri ka diik aragii, “Arafah, kemem kut sabin?”

⁴¹ Iesu ka kiliis ri aragii, “Male gam kut, ke biil tikas in tiu gam ini foron sinang laulau kimi. Igii, gam tara le gam par, pesu sinang laulau kimi ae tom.”

10

Iesu tom e Rokap na Tom Fofonoi na Sipsip

¹ “Tekentu kanaka ia fas gam, kaltu ae biil i kau na matan ubiif ken foron sipsip, isau le ka wof paket na ubiif, i nenge tom suksukuum ma i nenge tom dat foes tier ken fanu. ² Ma kaltu ae i kau na matan ubiif, i e tom fofonoi na foron sipsip kia tom. ³ Tom parpar kale matan ubiif i sapeng pes u la ke foron sipsip ri wong la na kine. I kam foron sipsip kia la tom ini asri ma ka lame fasuu ri la. ⁴ Aunbiing tom fofonoi na sipsip ka lame fasuu ta foron sipsip kia, ka famu pes ri. Ma foron sipsip kia ri mi la lo, wara le ri ongen failiim kine. ⁵ Isau le biil tom rin mi lo nenge kaltu keskes, biil. Rin fin koseng u tom, wara le biil ri ongen failiim kinen nenge kaltu keskes la.” ⁶ Iesu i fas ri ini orek fatoftofigii, isau le biil ri to malal na sani i fas ri ini.

⁷ Pesu, ka fas ri sabin aragii, “Tekentu kanaka ia fas gam, iau tom e matan ubiif ken foron sipsip. ⁸ Fanu tikii ae ri famu ta lo iau, ri foron tom suksukuum ke ri foron tom dat foes tier ken fanu. Isau le, foron sipsip biil ri wong ta sing ri. ⁹ Iau tom e matan ubiif. Se ae i kau lo iau, in liu. In kau ke ik suuh ma in tafe in fuun e fifih rokap. ¹⁰ Tom suksukuum i la la sau isi suksukuum, sisiimete ke isi falaulau ri. Isau le, ia la isi rik fot u e liu, liu ae i kuruur.

¹¹ “Tau tom e rokap na tom fofonoi na sipsip. Rokap na tom fofonoi na sipsip i lin liu kia la isi foron sipsip kia. ¹² Kaltu ae ri fiil u sau isi fofonoi na sipsip, biil i

taman foron sipsip, biil. Aunbiing i par pes puul ngalngaliaf, in kang koseng foron sipsip sau ma ka fin. Ke puul ngalngaliaf ae in sungaf ri ma ik fes sarara ri. ¹³ Kaltu ae in fin, wara le ri fiil ta u sau isi fofonoi lon foron sipsip ma biil i mais ri.

¹⁴ “Iau tom e rokap na tom fofonoi na sipsip. Ia usum lon foron sipsip kiak ke foron sipsip kiak ri usum lo iau. ¹⁵ Arae sau, Tata i usum lo iau ke ia ka usum lo Tata. Ma ia lin liu kiak tom isi foron sipsip. ¹⁶ Imel e fale sipsip sabin kiak, ae biil ri kiis na palgan ubiif turan fal igii. Ian lame pes ri isi ri sabin rik ongen kineng ke ik tikii sau e uh lo ri ma ik tikii sau e tom fofonoi kiri. ¹⁷ Tata i ier kanaka isi iau, wara le ia lin liu kiak, isi iak kep fafis u sabin. ¹⁸ Biil tikas i kep ufu liu sing iau, biil. Ia lin liu kiak ini wolwol kiak tom. I mel e rakrakai kiak una lin u ke imel e rakrakai kiak una kep fafis u. Tier igii, Tata tom i fas ta iau isi ian tel u.”

¹⁹ Wara na orek ae, ka mel sabin e tam-paek na fatpoton fan Iudaia. ²⁰ Ifuun lo ri, ri tarah, “I mel e tanwa laulau lo ma i talos. Gam wong sing i isi sah?”

²¹ Isau le fal lo ri ka tarah, “Se imel e tanwa laulau lo, biil i orek la aragii, biil. Tanwa laulau biil tom ifasi in sapeng na matan ti kut.”

Foron Famfamu ken Fan Iudaia biil ri Unune

²² Na aunbiing ae, ri tel nenge ngasa na Ierusalem una wolpes aunbiing ae ri fakalok fafis ta Felun Tunmapek lo. Ri tel u la na funiil ae falifu i mir la lo. ²³ Iesu tinaiwa na palgan ubiif kale Felun Tunmapek, na palpalbuang ae ri foteng u ini Palpalbuang ke Solomon. ²⁴ Foron famfamu ken fan Iudaia ri ka kawil u ma ri ka diik u aragii, “Nangis mang ok fas kemem le wo seh? Male o Mesaia, ke ok fas fatus kemem.”

²⁵ Iesu ka kiliis ri aragii, “Ia ka fas ta gam, isau le biil gam unune. Foron rakrakai na foim ae ia tel u ini asa Tata, i finngas gam le iau e seh. ²⁶ Isau le biil gam to unune, wara le biil gam sipsip kiak. ²⁷ Foron sipsip kiak ri ongen failiim kineng la, ia usum lo ri ma ri mi la lo iau. ²⁸ Ia ta liu fitliu usuf ri ma

biil rin to fiu. Biil tikas ifasi in dat ufu ri tina limang. ²⁹ Ma Tata ae i ta ta ri usuf iau, i laumet kanaka lo ri tikii. Ma biil tikas ifasi in dat ufu ri tina lima Tata. ³⁰ Kama e Tata, itikii sau lo kamah.”

³¹ Ke foron famfamu ken fan Iudaia ri ka sik fat sabin una luumete u. ³² Isau le, Iesu ka tara sing ri aragii, “Ia ka finngas ta gam ini foron rokap na foim sing Tata. Neng sa lo ri ae gam ier isi luumete iau kuna?”

³³ Foron famfamu ken fan Iudaia ri ka kiliis u aragii, “Biil keme ier isi luumete wo kunan foron rakrakai na foim ae o tel ta u, biil. Keme ier isi luumete wo kunan orek laulau ae o use ta u. Wara le wo kaltu foes sau ma o ka tara bin le wo God.”

³⁴ Iesu ka kiliis ri aragii, “Arafah, biil ri siit ta u na Buk na Gogoh le, God i tarah, ‘Gam foron god?’ ³⁵ Fanu ae God i ta ta orek kia usuf ri, i foteng ri ini foron god. Ma foron sun orek ae na Buk na Gogoh in kiis fitliu. ³⁶ Male i arae, ke arafa lo ier ae Tata ka kale ta u ma ka wuun ufu ta uga na piklinbat? Isi sa bin gam ka tiu iau le ia orek laulau, aunbiing ia tara le ia Kalalik ke God? ³⁷ Male biil ia tel foron foim la ke Tata, ke gong gam unune lo iau, gong. ³⁸ Ma igii ia tel foim kia. Taftawa le biil gam unune lo iau, isau le gamen unune, wara na foron foim ia tel u, isi gamek usum ma gamek malal le Tata i patep lo iau ma ia patep lo Tata.” ³⁹ Ke ri ka totof sabin isi luse u, isau le ka alfe ri ke ka la.

⁴⁰ Ke namih, ka sopaket dan na Ioridan sabin una falifu ae pakanini Jon i baptais fanu la wah ke ka melmel aiwa. ⁴¹ Fanu fuun ri ka la usuf i, ke ri ka tarah, “Taftawa le Jon biil i fatapiek ta ti fakileng, isau le foron tier tikii ae i use ta u lon kaltu igii, i tekentu.” ⁴² Ke fanu fuun ri ka unune lo, na falifu ae.

11

Lasarus i Met

¹ Nenge kaltu tina Beteni, asa e Lasarus, i sasem. I fenelik e Maria ru la kisilik e Mata. ² Ma Maria sau ae, i fore ta sanda na iun keke Kumguui ma ka salis fasengseng u ini olo. ³ Pesu, ru la kisilik, ru ka fawuun isi Iesu aragii, “Kumguui, ier ae o ier kanaka isi, i sasem.”

⁴ Isau le aunbiing Iesu i ongen u, ka tarah, “Sasem igii, biil in farfarop na minet, biil. Sasem igii una finngas memeh ke God, isi Kalalik ke God ik kep memeh lo.”

⁵ Iesu i ier kanaka isi Mata ru la kisilik e Maria tura Lasarus fenelik ruh. ⁶ Taftawa ka ongen ta u le Lasarus i sasem, isau le ka kiis biitom na maleh ae pes iwu e biing.

⁷ Nami ka fas berberat na fafausum kia aragii, “Kerek fis sabin una Iudaia.”

⁸ Ri ka tara sing i aragii, “Rabi, pakanini sau foron famfamu ken fan Iudaia ri ier ta isi luumete wo. Ma igii, o ka ier sabin isi fis unaiwa?”

⁹ Ke Iesu ka kiliis ri aragii, “I sangful ini u e kiptin aunbiing na nenge biing, bikiih? Kaltu i la na ien, biil in to tipeh, biil. Wara le i par na malal na piklinbat. ¹⁰ Isau male in la na wor, ke in tipeh, wara le biil ti malal kia.”

¹¹ Aunbiing ka use ta u arae, ka fas ri mang le, “Talrer, Lasarus, ka masun tah. Isau le, ian la ma iak famat u.”

¹² Berberat na fafausum kia ri ka kiliis u aragii, “Kumguui, male i masun, ke sasem kia in rop.” ¹³ Kamtinan orek ke Iesu le, Lasarus ka met tah. Isau le, berberat na fafausum kia ri ka wol le, i masun sau.

¹⁴ Pesu, Iesu ka fas ri mang aragii, “Lasarus ka met tah. ¹⁵ Wara lo gam ke ia ka laes le biil ia tinaiwa naisa, isi gamek unune. Ma igii, kere mang unaisa.”

¹⁶ Ke Tomas ka fas berberat na fafausum tikii ae aragii, “Kere sabin keren la nami, isi kerek met tura.” Tomas, nenge asa sabin e Didimas, kamtina le Kasang.

Iesu i Batme iun Lakisilik

¹⁷ Aunbiing Iesu ka tapiiek, ka tafe u le ka fet ta e biing kale Lasarus awii na matanfata una luun minet. ¹⁸ Beteni i fatat isi Ierusalem, ifasi sau arae ituul e kilomita, ¹⁹ pesu ka fuun e fan Iudaia ri ka la unaisa Mata ru e Maria isi kiiskiis ubaf na olon minet ke fenelik ruh. ²⁰ Aunbiing Mata ka ongen u le Iesu apieik, ka suu isi tafe u, isau le Maria tinaiwa tom na fel.

²¹ Mata ka fas Iesu aragii, “Kumguui, le wo ta tom aga, ke feneklik biil in to met.

²² Isau le igii, ia usum tom le sani o sising God isi, in ta u.”

²³ Iesu ka tara sing i aragii, “Fenemlik in apti fis sabin.”

²⁴ Mata ka kiliis u aragii, “Ia usum le in apti fis sabin na biingen apaptifis na farfarop na biing.”

²⁵ Iesu ka fas u aragii, “Iau tom e apaptifis ke liu. Se i unune lo iau, taftawa le i met, in liu tom. ²⁶ Ma fanse ri liu ma ri unune lo iau, biil rin to met. Arafah, o unune na sani ia use u igii?”

²⁷ Mata ka tarah, “Iuu, Kumguui. Ia unune le wo Mesaia, Kalalik ke God, ae ri use ta u le in la uga na piklinbat.”

²⁸ Aunbiing Mata ka use ta u aragii, ka fis ma ka kam pes Maria kisilik una baba ke ka fas u aragii, “Igi mang e Tom Fafausum ma i diik isi wo.” ²⁹ Aunbiing Maria i ongen u arae, ka sangar suu isi tafe u. ³⁰ Iesu biil biitom i tapiiek na maleh ae, tinawii biitom na falifu ae Mata i tafe ta u lo. ³¹ Fan Iudaia ae ri batme ta Maria awii na fel, ri ka par u i sangsangan na aptih ma ka suuh ke ri ka mi lo. Ri wol le in la una matanfata una luun minet isi teng. ³² Ma aunbiing Maria ka tapiiek na falifu ae Iesu tinaiwa lo, ka par u, ka luut uf na famu lo ma ka tarah, “Kumguui, male wo ta tom aga, ke feneklik biil in to met.”

³³ Aunbiing Iesu ka par Maria i teng ke fan Iudaia ae ri la tura ri ka teng sabin, ka mamais ma ka purngis e bala. ³⁴ Ke ka diik ri aragii, “Fia gam faborong u wah?”

Ri ka kiliis u aragii, “Kumguui, la ma ok par u.”

³⁵ Ke Iesu ka teng.

³⁶ Fan Iudaia ae ri ka tarah, “Par u, i mais kanaka u tom.”

³⁷ Isau le fal lo ri, ri ka tarah, “I sapeng ta na matan nenge kut. Isi sani biil ik lupes ta kaltu igii isi gong i met?”

Iesu i Fapti Lasarus tina Minet

³⁸ Ka purngis sabin e bala Iesu ke ka la una matanfata una luun minet. Matanfata ae, ri babat kale u ini nenge tara fat. ³⁹ Iesu ka fas ri aragii, “Tel ufu fat ae.”

Mata, fenelik e kaltu ae i met, ka tarah, “Kumguui, ka fet ta e biing kale u ma igii ik mapuh tah.”

⁴⁰ Ke Iesu ka fas u aragii, “Arafah, biil ia fas ta wo le, male on unune, ke on par memeh ke God?”

⁴¹ Ri ka tel ufu fat. Ke Iesu ka tar ma ka tarah, “Tata, ia fotrokap lo wo, wara le o ka

ongen ta iau. ⁴² Ia usum le o ongen iau la tom. Isau le, ia use u aragii una rokap ken fanu igii ri soti turang, isi rik unune le, o wuun ta iau.”

⁴³ Aunbiing ka use ta u arae, ka perek aragii, “Lasarus, suuh!” ⁴⁴ Ke kaldu ae i met tah, ka suuh. Iun lima ke iun keke ri afit ta u ini foron kaen ke nenge kaen sabin ri afit ta paklu ini. Ke Iesu ka fas ri aragii, “Gam puk ufu foron kaen ae lo, isi ik la.”

*Ri Put orek isi Siimete Iesu
Metiu 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2*

⁴⁵ Pesu, ifuun e fan Iudaia ae ri la ta isi par Maria, ri ka par sani ae Iesu i fatapiek ta u ma ri ka luun unune kiri lo. ⁴⁶ Isau le fal lo ri, ri ka la usuf foron Farasi ma ri ka fas ri ini sani Iesu i tel ta u. ⁴⁷ Ke foron laulaumet na pris turan foron Farasi, ri ka kam turim foron famfamu ken fan Iudaia ma ri ka diik ri aragii, “Sani keren tel u? Kaldu igii ka famam fatapiek ifuun mang e fakileng. ⁴⁸ Male keren wol fofoes lo arae, ke fanu tikii rin unune lo ke fan Rom rin la ma rik falaulau Felun Tunmapek turan fanu tikii kirer.”

⁴⁹ Isau le neng lo ri, asa e Kaiapas, i famfamu ken foron pris lo e bet ae, ka fas ri aragii, “Biil gam usum na ti tier! ⁵⁰ Biil gam iliim u le, una rokap kimi, in tikii sau e kaldu in met una kep salan fanu tikii, isi fanu tikii gong ri fiu.”

⁵¹ Biil i use u aragii ini wolwol kia tom, biil. I famfamu ken foron pris na bet ae, pesu ka orek profet le Iesu in met isi fan Iudaia. ⁵² Ma biil isi fan Iudaia sau, biil. In met sabin isi berberat ke God ae ri kiis sarara isi ik tel turim ri ma ik tikii mang lo ri. ⁵³ Ke types u mang na biing ae, ri ka puput isi siimete u.

⁵⁴ Pesu, Iesu biil mang i la malal na fatpoton fan Iudaia. Ka kang tinaiwa, una falifu fatat isi falifu foes, na nenge maleh asa e Efraim ma ka melmel aiwa turan berberat na fafausum kia.

⁵⁵ Aunbiing ka fatat isi Ngasa na Liuliu Kulef ken fan Iudaia, fanu fuun ri ka tatkau una Ierusalem tina foron maleh kiri. Ri la famu na Ngasa na Liuliu Kulef isi fakalkaluu ri ini dan, namin nagogon kiri. ⁵⁶ Ke ri ka famam parpar isi Iesu aiwa. Ma

aunbiing ri sotsoti la na palgan ubiif kale Felun Tunmapek, ri ka fadiik faliu ini ri tom aragii, “Arafa gam wol arae? Biil mang ngan in la uga na ngasa, beh?” ⁵⁷ Ri diik arae, wara le foron laulaumet na pris turan foron Farasi ri ka luun ta rakrakai na orek le, male tikas i usum na falifu ae Iesu i kiis lo, ke ik fas ri isi rik luse u.

12

*Maria i To Sanda na iun Keke Iesu
Metiu 26:6-13; Mak 14:3-9*

¹ Iwon e biing famu na Ngasa na Liuliu Kulef ken fan Iudaia, Iesu ka tapiek na Beteni na maleh ke Lasarus, ier ae Iesu i fapti fafis ta u tina minet. ² Na efef, ri ka tel inen una fotrokap lo Iesu. Mata ka sosok ma Lasarus tinawii na fatpoton fanu ae ri kep salri isi ien na luuf. ³ Ke Maria ka kep nenge sanda ae ri foteng u ini nat ma i fen kanaka e mata. Sanda ae, ifasi aragii ituul e mar e grem. Ka to u na iun keke Iesu ke ka salis u ini olo. Ma rokap na sanan sanda ae ka kuruung tikii palgan fel ae.

⁴ Isau le, Iudas Iskariot, neng lon berberat na fafausum kia, ae nami in ta ufu Iesu una liman tuui, ka tarah, ⁵ “Isi sani biil o sufii sanda igii ini ituul e mar e dinaria,* isi ok ta pitkalang lo usuf foron lauu?” ⁶ Biil i use u aragii, wara le i wol lon foron lauu, biil. I use u arae, wara le i nenge tom sisii. I parpar la na pitkalang kiri ke ka sukuum u la.

⁷ Pesu, Iesu ka kiliis u aragii, “Sok ufu. I tel u una fageges iau una biingen ilile kiak. ⁸ Foron lauu rin kiis fitliu naismi, isau le iau, biil ian kiis fitliu tura gam.”

⁹ Aunbiing tara gur na fan Iudaia ri ka usum mang le Iesu tinaiwa, ri ka tapiek. Biil i wara sau lo Iesu ke ri ka tapiek aiwa, biil. Ri la isi par Lasarus sabin, ae Iesu i fapti fafis ta u tina minet. ¹⁰ Ma foron laulaumet na pris ri ka put orek isi siimete Lasarus sabin, ¹¹ wara le, lo Lasarus sau ke ka fuun e fan Iudaia ri ka su koseng ri ma ri ka luun unune kiri lo Iesu.

*Iesu i Kau na Ierusalem arae King
Metiu 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40*

^{12:3:} Luk 7:37,38 * ^{12:5:} Pitkalang kiri, ri foteng u ini dinaria. Ituul e mar e dinaria i aragii fifil ken nenge kaldu na nenge bet. ^{12:8:} Lo 15:11

¹² Na biing namih, gur na fanu ae ri la ta isi Ngasa na Liuliu Kulef, ri ka ongen u le Iesu ae mang tole sal una Ierusalem. ¹³ Ri ka kep foron aun bebeh ma ri ka la isi tafe Iesu ke ri ka tautau aragii,

“Osana!

Fafakalok usuf ier ae i la uga ini asa Kumguui.

Fafakalok usuf king ken fan Israel.”

¹⁴ Iesu ka tafe nenge dongki ae biil biitom tikas i kiis lo ke ka kiis na olo, arae tom Buk na Gogoh i use ta u le,

¹⁵ “Fan Saion, gong gam sokeh.†

Par u! King kimi apiek mang.

I kiis na nenge fabiro dongki ae biil biitom tikas i kiis lo.”

¹⁶ Na famu, berberat na fafausum kia biil ri malal ta na foron tier tikii igii. Isau le, na aunbiing Iesu ka kep ta memeh kia, ri ka malal mang le, Buk na Gogoh i use ta foron tier igii ulo ma foron tier igii ri ka tel ta u ulo.

¹⁷ Ma fanu tinaiwa naisa aunbiing i kam fasuu ta Lasarus tina matanfat ma ka fapti fafis u tina minet, ri ka use sarara u.

¹⁸ Pesu, gur na fanu ri ka la isi tafe u, wara ri ongen ususe na fakileng ae Iesu i fatapiek ta u. ¹⁹ Ke foron Farasi ri ka tara sing ri tom aragii, “Par u, biil ifasi keren tel ti tier. Gam par fanu tikii ae mang na mi.”

Fale Grik ri Ier isi Par Iesu

²⁰ Fale fan Grik tinaiwa na fatpoton fanu ae ri la ta isi lotu na Ngasa na Liuliu Kulef na Ierusalem. ²¹ Ri ka la usuf Filip, i tina Betsaida na falifu na Galili ma ri ka sising u aragii, “Ier, keme ier isi par Iesu.” ²² Filip ka la isi fas Enru ke ru turim ru ka fas Iesu.

²³ Ke Iesu ka kiliis ru aragii, “Aunbiing igii mang ka tapiek tah, isi Kalalik ken Kaltu ik kep memeh. ²⁴ Tekentu kanaka ia fas kamuh, male nenge kutun wit biil i mang ma ka luut una nanal, ke in tikii ta tom e kutun wit. Isau, male in mang ma ka luut una nanal, ke in kuum ma ik fatapiek in fuun e kutun wit. ²⁵ Se i ier kanaka tom isi liu kia, liu ae in mangmangal koseng u. Isau le se i ememse liu kia aga na piklinbat, in pakne u una liu fitliu. ²⁶ Se i foim la sing

iau, in mi lo iau, isi falifu ae ian la ulo, i sabin in la ulo. Se i foim la sing iau, Tata in sik asa.”

Iesu i Ororek isi Minet kia

²⁷ “Igii balang ka tatawin ma sani ian use u? Ian tarah, “Tata, faliu iau koseng aunbiing igii”? Biil! Wara sau na aunbiing igii, ke ia ka la uga. ²⁸ Tata, me asam!”

Ke kinen tikas ka pu tina kukulii, aragii, “Ia ka me ta asang, ma ian me u sabin.”

²⁹ Ke gur na fanu ae ri ti aiwa, ri ka ongen u ma ri ka tara le i pah tah, ma fal ri ka tara le nenge angelo i orek ta usuf i. ³⁰ Iesu ka kiliis ri aragii, “Orek ae una rokap kimi, biil kiak. ³¹ Igii mang e aunbiing una nagogon fanu tikii na piklinbat. Ma igii mang God ik fes ufu laulaumet tinaga na piklinbat.

³² Isau le iau, aunbiing ri ka sik ta iau tina nanal, ke ian dat fanu tikii usuf iau.” ³³ Ka use u arae, una finngas u arafa in met arae.

³⁴ Ke gur na fanu ae ri ka kiliis u aragii, “Keme ongen ta u na Nagogon ke Moses, le Mesaia in kiis fitliu. Ke arafa bin, o ka tara le, Kalalik ken Kaltu rin sik u una mawe? Se tutus e Kalalik ken Kaltu?”

³⁵ Ke Iesu ka fas ri aragii, “Malal ae in kiis biitom naismi na fatuklin aunbiing. Gam la na malal aunbiing imel biitom e malal, tarama kubunor ka afit gam. Kaltu ae i la na kubunor, biil i usum na falifu i la ulo. ³⁶ Luun unune kimi na malal, aunbiing imel biitom sing gam, isi gamek tapiek berberat ken malal.” Aunbiing ka orek tikii tah, ka la ma ka mumun lo ri.

Foron Famfamu ken Fan Iudaia biil ri Unune

³⁷ Taftawa le Iesu ka tel ta ifuun e fakileng ta na matri, isau le biil tom ri unune lo. ³⁸ Foron tier igii i tapiek una fasuut orek, ae profet Aisaia i use ta u aragii, “Kumguui,

se tom ka unune ta na orek kimem? Se tom o ka famalal ta rakrakai kiam usuf i?”

³⁹ Pesu, biil ifasi rin unune, arae profet Aisaia i use ta u le,

⁴⁰ “God ka fakut ta matri ke ka fasorokai ta balri, isi biil ifasi rin par ini matri

ke biil i malal e wolwol kiri,
isi rik fis usuf iau ma iak faliu ri.”

⁴¹ Aisaia i use ta u arae, wara le ka par ta memeh ke Iesu ke ka ususe lo.

⁴² Isau le, ifuun lon foron famfamu sabin ri unune lo Iesu. Ri soke foron Farasi, pesu biil ri fapos unune kiri, tarama ri ka tikale ri isi gong mang ri lotu na felun lotu.

⁴³ Wara le ri ier kanaka tom isi ususefages sing fanu ma biil tinbae sing God.

⁴⁴ Ke Iesu ka perek aragii, “Se i unune lo iau, biil i unune sau lo iau, biil. I unune sabin lo ier ae i wuun ta iau. ⁴⁵ Aunbiing i par iau, i par ier sabin ae i wuun ta iau. ⁴⁶ Ia la uga na piklinbat arae malal, isi fanu tikii ae ri unune lo iau biil mang rin kiis na kubunor.

⁴⁷ “Se i ongen orek kiak ma biil i mi lo, biil ian to nagogon u. Wara le, biil ia la ta uga isi nagogon fanu na piklinbat, biil. Ia la isi faliu pes ri. ⁴⁸ I mel e tom nagogon ae in nagogon fanse ae ri ire iau ke biil ri somangat pes foron orek kiak. Foron orek sau ae ia use ta u, in nagogon ri na farfarop na biing. ⁴⁹ Wara le, biil ia orek ini wolwol kiak tom, biil. Tata tom ae i wuun ta iau, i fas ta iau ini sani ian use u ma arafa ian use u arae. ⁵⁰ Ia usum le orek ke Tata i ta liu fitliu la. Pesu, ia use sani sau ae Tata i fas ta iau isi ian use u.”

13

*Iesu i Sufe Keken Berberat na Fafausum
kia*

¹ Aunbiing Ngasa na Liuliu Kulef ken fan Iudaia ka fatat, Iesu i usum le ka fatat mang e aunbiing isi ik la koseng piklinbat usuf Tama. I ier kanaka isi fanu kia igii na piklinbat ma i mais ri papang na farfarop na liu kia.

² Aunbiing ri ienien la na efef ae, Satan ka susuef ta ulo Iudas Iskariot, kalalik ke Saimon, isi in ta ufu Iesu una liman tuui.

³ Iesu ka usum ta le, Tama ka luun ta foron tier tikii na piklin rakrakai kia ma i la tinbae sing God ke in fis sabin usuf God.

⁴ Pesu, ka apti koseng inen ae, ka tel ufu nenge kolos ae i kau ta lo na maleh ma ka fis nenge taol na lifa. ⁵ Namih, ka to dan

una nenge lus ke ka sufe keken berberat na fafausum kia ma ka salis fasengseng kekri ini taol ae i fis ta u na lifa.

⁶ Iesu ka la usuf Saimon Pita ke Pita ka tara sing i aragii, “Be, Kumguui! On sufe kekeng?”

⁷ Iesu ka kiliis u aragii, “Biil o usum na sani ia tel u igii, isau le namih, on usum.”

⁸ Pita ka tarah, “Biil! Gong o sufe kekeng.”

Ke Iesu ka kiliis u aragii, “Male biil ian sufe iun kekem, ke biil ti su kiam lo iau.”

⁹ Pita ka tarah, “Kumguui, male arae, ke gong o sufe iun kekeng sau, iun limang ke paklung sabin.”

¹⁰ Iesu ka kiliis u aragii, “Kaltu ae ka susuh tah, ka fuu ta e fo. In sufe iun keke sau, wara le pununfo tikii ka fuu tah. Ma gam fuuh, isau le biil e gam tikii.” ¹¹ Iesu ka usum ta lo se in ta ufu una liman tuui, pesu ka use u le, biil e ri tikii ri ka fuu tah.

¹² Aunbiing ka sufe tikii ta kekri, ka kau fis na kolos kia ke ka fis una sala ma ka diik ri aragii, “Arafah, gam malal sabin na sani ia ka tel ta u lo gam? ¹³ Gam kam iau ini ‘Tom Fafausum’ ke ‘Kumguui.’ Ma orek kimi i tortores, wara le iau tom e ier ae. ¹⁴ Ia Kumguui ke Tom Fafausum kimi. Igii ia ka sufe ta kekmi ke gam sabin gamen sufe faliu kekmi. ¹⁵ Ia ka finngas ta gam ini nenge tintof, isi gam sabin gamek tel u arae ia tel ta u lo gam. ¹⁶ Tekentu kanaka ia fas gam, biil ti fafauun i laumet lo famfamu kia ke nenge kaltu ae i kep orek la, biil i laumet lo kaltu ae i wuun u la. ¹⁷ Male gam usum na foron tier igii ke gamen kalok, male gam misuut lo.

*Iesu i Use u le Tikas in Ta ufu na Liman
Tuui*

Metiu 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23

¹⁸ “Biil ia use gam tikii. Ia usum lon fanse ae ia ka fule pes ta ri. Isau le, orek ae na Buk na Gogoh ik suut mang, ae i tarah, ‘Kaltu ae i ien beret turang, ka tapiiek tuui kiak.’

¹⁹ “Ia ka fassas gam la mang igii, aunbiing biil biitom i tapiiek, isi aunbiing in

tapiék, ke gamek unune le iau sau e ier ae.*
²⁰ Tekentu kanaka ia fas gam, se i somangat pes iau, i somangat pes ier ae i wuun ta iau.”

²¹ Aunbiing ka use ta u arae, ka purngis e bala ke ka use famalal u aragii, “Tekentu kanaka ia fas gam, neng lo gam tom in ta ufu iau una liman tuui.”

²² Berberat na fafausum kia ri ka faparia fis ini ri ma ri ka wolpane le, Iesu i use se tutus lo ri. ²³ Neng lon berberat na fafausum, ier ae Iesu i ier kanaka isi, i kiis fatat ta Iesu. ²⁴ Saimon Pita ka fapik kalalik na fafausum ae, aragii, “Diik u, se tutus tom?”

²⁵ Ke kalalik na fafausum ae ka gigin fatat Iesu ma ka diik u aragii, “Kumguui, se tom?”

²⁶ Iesu ka kiliis u aragii, “Ier sau ae ian falum tigan beret igii na dis ma iak ta u usuf i.” Ke, ka falum tigan beret ae, ma ka ta u usuf Iudas kalalik ke Saimon Iskariot. ²⁷ Aunbiing sau Iudas ka ien ta beret, Satan ka susuef lo.

Ke Iesu ka fas u aragii, “Sani ae le on tel u, tel sape u.” ²⁸ Isau le, biil tikas lo ri na inen ae, i usum le isi sa Iesu ka tara arae sing Iudas. ²⁹ Iudas i parpar la na pitkalang kiri, pesu fale berberat na fafausum ri ka wol le Iesu i fas u isi in fiil ti tier ae ri dar u na inen ae, le in ta ti tier usuf foron lauu. ³⁰ Aunbiing sau Iudas i ien tikii beret ae, ka suu koseng ri. Ke ka kubunor.

Iesu i Ta Nagogon Fuuh

³¹ Aunbiing Iudas ka la tah, Iesu ka fas ri aragii, “Igi Kalalik ken Kaltu ka kep memeh ma God i kep memeh lon Kalalik ken Kaltu. ³² Male God i kep memeh lo, ke God tom in me Kalalik ken Kaltu ma God in me sape u.

³³ “Berberat kiak, ian kiis biitom tura gam na fatuklin aunbiing sau. Gamen im isi iau ma arae sau ia ka fas ta foron fam-famu ken fan Iudaia ke igii ia ka fas gam le: Falifu ae ian la ulo, biil ifasi gamen la ulo.

³⁴ “Igi e nenge nagogon fuuh ia ta u usuf gam: Gamen famais faliu ini gam. Arae sau ia mais ta gam ke gam sabin gamen famais faliu ini gam. ³⁵ Male gam famais

faliu ini gam ke fanu tikii rin usum le gam berberat na fafausum kiak.”

Iesu i Use Famu u le Pita in Fakawe ufu Metiu 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34

³⁶ Saimon Pita ka diik u aragii, “Kumguui, on la uwah?”

Iesu ka kiliis u aragii, “Falifu ae ian la ulo, biil ifasi on la ulo igii, isau le namih, on mih.”

³⁷ Pita ka diik u aragii, “Kumguui, isi sani biil ifasi ian mi lo wo igii? Ian lin liu kiak isi wo.”

³⁸ Ke Iesu ka kiliis u aragii, “Arafah, on lin liu kiam isi iau, beh? Tekentu kanaka ia fas o, aunbiing to biil biitom in teng, ke fatuul ok fakawe ufu iau.”

14

Iesu tom i e Sal usuf Tata

¹ Iesu ka tarah, “Gong i purngis e balmi. Unune lo God ke unune sabin lo iau. ² Ifuun e mua na fel ke Tata ma ian la isi fageges ti salmi. Male biil i tekentu, ke biil ian fas ta gam ini foron tier igii. ³ Ke, male ian la isi fageges ti salmi, ian fis sabin ke iak telpes gam unaisang, isi gam sabin, gamek kiis turang na falifu ae ia kiis la wah. ⁴ Gam usum na sal una falifu ae ian la ulo.”

⁵ Tomas ka tarah, “Kumguui, biil keme to usum na falifu ae on la ulo. Ke arafa keme usum arae na sal?”

⁶ Iesu ka kiliis u aragii, “Iau tom e sal, iau tom e tekentu ke iau tom e liu. Biil tikas in la usuf Tata na nenge sal keskes, biil. Lo iau sau. ⁷ Male gam ka usum ta lo iau, ke gamen usum sabin lo Tata. Tipes u igii, gam ka usum ta lo ke gam ka par ta u.”

⁸ Filip ka tarah, “Kumguui, finngas kemem ini Tamam, i sau e tier ae keme ier isi.”

⁹ Iesu ka kiliis u aragii, “Filip, ia ka kiis dolo ta tura gam ma biil biitom o usum lo iau? Se i par iau, ka par ta Tata. Arafa bin, o ka tara le, ‘Finngas kemem ini Tamam?’

¹⁰ Biil o unune le ia patep lo Tata ma Tata i patep lo iau? Foron orek ia fas ta gam ini, biil sing iau tom, biil. Tata tom ae i patep lo iau, i tel foim kia. ¹¹ Unune lo iau, aunbiing ia tara le, ia patep lo Tata ma Tata i patep lo iau. Male biil gam unune na orek kiak, ke

gamek unune sau, wara na foron foim ia tel ta u. ¹² Tekentu kanaka ia fas gam, se i unune lo iau, in tel foron foim ae ia tel u la. Ma in tel foron foim ae in laumet na foron foim ia tel ta u, wara le ian la usuf Tata. ¹³ Ma ian tel sani gam sising u na asang, isi Kalalik ik ta memeh usuf Tama. ¹⁴ Sani gam sising iau isi na asang, ian tel u.

Iesu i Use u le in Wuun ufu Tanwa Kalkaluu

¹⁵ “Male gam ier kanaka isi iau, ke gamen misuut na foron nagogon kiak. ¹⁶ Ma ian sising Tata ke ik ta nenge Tom Falupes sabin usuf gam, ae in kiis fitliu naismi. ¹⁷ I e Tanwan Tekentu. Fanu na piklinbat biil ifasi rin kep u, wara le, biil ri par u ke biil ri usum lo. Isau le gam usum lo, wara le i kiis la tura gam ma in susuef lo gam. ¹⁸ Biil ian to fin koseng gam arae foron natunsih, biil. Ian fis unaismi. ¹⁹ Biil in sawin, ke fanu na piklinbat biil mang rin par iau. Isau le gamen par iau. Wara ia liu, ke gam sabin gamen liu. ²⁰ Na biing ae, gamen usum le ia patep lo Tata ke gam ka patep lo iau ma ia ka patep lo gam. ²¹ Se i pose papte nagogon kiak ma ka mi lo, ier sau ae, i ier kanaka isi iau. Se i ier isi iau, Tata in ier isi ke ia sabin ian ier isi ma ian finngas iau tom usuf i.”

²² Namih, Iudas (biil e Iudas Iskariot) ka tarah, “Isau le, Kumguui, isi sa o ka ier isi finngas wo sau usuf kemem ma biil usuf fanu tikii na piklinbat?”

²³ Iesu ka kiliis u aragii, “Male se i ier kanaka isi iau, ke in misuut na foron fafausum kiak. Tata in ier isi ma kaman la usuf i ke kamak mel tura. ²⁴ Se ae biil i ier isi iau, biil i misuut la na foron fafausum kiak. Foron orek igii gam ongen u, biil e foron orek kiak tom, biil. Foron orek ke Tata tom, ae i wuun ta iau.

²⁵ “Foron tier igii, ia fas ta gam ini aunbiing ia kiis biitom tura gam. ²⁶ Isau le Tom Falupes, i e Tanwa Kalkaluu ae Tata in wuun ufu uga ini asang, in fausum gam ini foron tier tikii ke ik fapitil wolwol kimi ini foron tier tikii ae ia fas ta gam ini. ²⁷ Siaroh ia ta u usuf gam. Ma siaroh kiak tom ia ta u usuf gam. Biil ia ta u arae fanu na piklinbat ri ta u la, biil. Gong i purngis e balmi ke gong gam sokeh.

²⁸ “Gam ongen ta u, ia tara ta le, ‘Ian la koseng gam ma namih, ian fis unaismi.’ Male gam ier kanaka isi iau, ke gamen laes le ian la usuf Tata, wara le i laumet lo iau. ²⁹ Ia ka fas gam mang igii, aunbiing biil biitom i tapiiek, isi aunbiing foron tier ae in tapiiek, ke gamek unune. ³⁰ Biil ian orek dolo tura gam, wara le laulaumet tinaga na piklinbat, apieik mang. Biil ti rakrakai kia na olong, ³¹ isau le, ia tel fasuut sani sau ae Tata i fas ta iau le ian tel u, isi fanu tikii na piklinbat rik usum le ia ier kanaka isi Tata. “Gam aptih ma kerek la.”

15

Iesu tom i e Au na Wain Tekentu

¹ Iesu ka tara sabin aragii, “Iau tom e au na wain tekentu ma Tata i e tom fofonoi na mok. ² I bus ufu la e foron akan au tikii lo iau, ae biil ri fua la. Ma i sifi* foron akan au tikii ae ri fua la, isi rik lala fua. ³ Gam ka tapiiek fuu tah, wara na foron orek ae ia fas ta gam ini. ⁴ Gam patep lo iau, ma iak patep lo gam. Biil ti akan wain ifasi in fua foes kia tom, biil. In patep tom na au na wain. Ifasi sabin arae lo gam, biil ifasi gamen fua, le biil gam patep lo iau.

⁵ “Iau tom e au na wain ma gam foron aka. Male tikas i patep lo iau ma ia ka patep lo, ke in lala fua. Male biil gam patep lo iau, ke biil ifasi gamen tel ti tier. ⁶ Male tikas biil i patep lo iau, ke i arae akan au sau ae ri lin ufu ma ka mang. Foron matngan akan au arae, ri sik turim ri la ke ri ka lin u la una yiif ma ka sok. ⁷ Male gam patep lo iau ma foron orek kiak ka kiis lo gam, gamen sising isi sani gam ier isi, ke gamen kep u. ⁸ Tata in kep memeh aunbiing gam lala fua ma fua gam in finngas u le gam berberat na fafausum kiak.

⁹ “Arae sau Tata i ier kanaka ta isi iau, ke ia sabin ia ka ier kanaka isi gam. Ma gam, fitliu gamen kiis na famais kiak. ¹⁰ Male gam misuut na foron nagogon kiak, ke fitliu gamen kiis na famais kiak. Arae sau, ia misuut ta na foron nagogon ke Tata ke fitliu ia kiis na famais kia. ¹¹ Ia ka fas ta gam ini foron tier igii, isi laes kiak, ik kiis na balmi. Ma laes ae, ik kuruung tikii gam.

* 15:2: Na orek Grik, “sifi” ke “fafuuh” ru fasi sau 15:12: Jon 13:34; 15:17; 1Jon 3:23; 2Jon 1:5

¹² Igii e nagogon kiak usuf gam: Gamen famais faliu ini gam, arae sau ia mais ta gam. ¹³ Biil ti famais ken tikas, i laumet na famais ke ier ae i lin liu kia isi foron tala. ¹⁴ Gam foron talang, male gam tel sani ia use u. ¹⁵ Biil mang ian foteng gam arae foron fafauun, biil. Wara le, nenge fafauun biil i usum na foron foim ken laulaumet kia. Isau le, ia ka foteng ta gam arae foron talang, wara le foron tier tikii ia ongen ta u sing Tata, ia ka famalal ta u usuf gam. ¹⁶ Biil gam tim pes ta iau, biil. Ia tom ia tim pes ta gam ke ia ka tus pes ta gam isi gamen la ma gamek fua. Ma fua gam in ti fitliu. Ke sani gam sising Tata isi na asang, in ta u usuf gam. ¹⁷ Igii e nagogon kiak: Gamen famais faliu ini gam.

Fanu na Piklinbat ri Ememse Berberat na Fafausum

¹⁸ “Male fanu na piklinbat ri ememse gam, ke gamen wolpes u le, ri ememse famu ta iau. ¹⁹ Male gam ken piklinbat, ke in ier kanaka isi gam arae kia tutus tom. Isau le gam biil ken piklinbat, wara le ia ka tim pes ta gam koseng piklinbat. Pesu, fanu tina piklinbat ri ka ememse gam. ²⁰ Gamen wolpes foron orek ae ia fas ta gam ini: Biil ti fafauun i laumet lon laulaumet kia. Male ri ta ta fangungut usuf iau, ke rin ta fangungut sabin usuf gam. Male ri misuut ta na fafausum kiak, ke rin misuut sabin na fafausum kimi. ²¹ Isau le rin fatel gam arae, wara na asang. Wara le, biil ri usum lo ier ae i wuun ta iau. ²² Male biil ia la ta uga ma ia ka fas ta ri, ke biil ifasi rin tiu ri ini sinang laulau kiri. Isau le igii ia ka fas ta ri, pesu biil ti sal kiri una fakawe ufu sinang laulau kiri. ²³ Se i ememse iau, i ememse Tata sabin. ²⁴ Male biil ia tel ta foron rakrakai na foim na palga ri ae biil tikas i tel ta u, ke biil ifasi rin tiu ri ini sinang laulau kiri. Ma igii, taftawa ri ka par ta foron rakrakai na foim ae ia tel ta u, isau le ri ka ememse kama turim tom e Tata. ²⁵ Ri tel u arae, una fasuut orek ae na Buk na Gogoh le, ‘Ri ememse foes ta iau.’

²⁶ “Ian wuun ufu Tom Falupes tinbae sing Tata. I e Tanwan Tekentu, ae in pu tinbae sing Tata. Aunbiing in tapiiek, ik

famalal gam ini iau. ²⁷ Ke gam sabin, gamen famalal iau usuf fanu, wara le aunbiing ia tipes foim, gam kiis tom turang.

16

¹ “Ia ka fas ta gam ini foron tier igii, isi unune kimi gong in luut. ² Rin gogoh ufu gam tina foron felun lotu. Ke nenge aunbiing in tapiiek, ae fanse ae ri siimete gam rin wol le ri tel foim ke God. ³ Rin tel matngan sinang arae, wara le biil ri usum lo kama e Tata. ⁴ Ia ka fas ta gam ini foron tier igii, isi aunbiing in tapiiek ke gamek wolpes u le ia ka fas ta gam ini. Tinpakanini biil ia fas ta gam ini, wara le ia kiis biitom tura gam.

Foim ken Tanwa Kalkaluu

⁵ “Igii, iak la mang usuf ier ae i wuun ta iau ma biil tikas lo gam i diik iau le, ‘On la uwah?’ ⁶ Mamais ka fuun na balmi, wara le ia fas gam ini foron tier ae. ⁷ Isau le, tekentu kanaka ia fas gam, ian la koseng gam una rokap kimi. Wara le, male biil ian la, ke Tom Fafalupes biil in to la usuf gam. Isau male ian la, ke iak wuun ufu usuf gam. ⁸ Ma aunbiing in tapiiek, in famalal fanu na piklinbat ini sinang laulau kiri ke ik famalal ri ini tortores na sinang ke ini nagogon ae God in tel u. ⁹ Sinang laulau kiri, i aragii: Biil ri to unune lo iau. ¹⁰ Ke tortores na sinang i aragii: Ian la usuf Tata ma biil sabin gamen par iau. ¹¹ Ke nagogon ke God i aragii: God ka luun ta nagogon lon laulaumet tinaga na piklinbat isi in fiu.

¹² “Ifuun biitom e tier ian fas gam ini, isau le biil biitom ifasi gamen kep u igii. ¹³ Isau le, aunbiing Tanwan Tekentu in tapiiek, in finngas gam ini foron tier tikii ae i tekentu. Biil in orek ini wolwol kia tom, biil. In use sani sau i ongen u ma ik fas gam ini sani in tapiiek namih. ¹⁴ Ke ik ta memeh usuf iau, wara le in kep orek kiak ma ik famalal u usuf gam. ¹⁵ Foron tier tikii ke Tata, kiak. I e wara ia ka tara le, Tanwa Kalkaluu in kep foron orek kiak ke ik famalal u usuf gam.

Mamais ken Berberat na Fafausum in Sokiliis una Laes

¹⁶ “Biil in sawin ke biil mang gamen par iau. Ke namih, biil in sawin ke gamek par iau sabin.”

¹⁷ Fale berberat na fafausum kia ri ka fadiik faliu ini ri aragii, “Sani e kamtinan iun orek ae i fas ta kerer ini? I tara le, ‘Biil in sawin ke biil mang gamen par iau, ke biil in sawin ke gamek par iau sabin’ ke ka tara sabin le, ‘Wara le ia la usuf Tata.’ ”

¹⁸ Ke ri ka famam fadiik biitom le, “Sani tom e kamtinan orek kia ae i tara le, ‘biil in sawin’? Biil kere malal na sani i use u.”

¹⁹ Iesu ka usum ta le ri ier isi diik u isi sani i use ta u, pesu ka tara sing ri aragii, “Arafah, gam famam fadiik faliu ini gam tom isi kamtinan orek ae ia use ta u le, ‘Biil in sawin ke biil mang gamen par iau ke biil in sawin ke gamek par iau sabin’?”

²⁰ Tekentu kanaka ia fas gam, gamen teng ke gamek mamais, isau le fanu na piklinbat rin laes. Gamen mamais, isau le mamais kimi ik sokiliis una laes. ²¹ Aunbiing nenge fifin i fafang, i kalsakai fangungut wara le aunbiing kia ka tapiiek mang. Isau le aunbiing kalalik ka pang tah, ka ruu ufu mang e fangungut ae i kalsakai ta u. Ka laes mang, wara le nenge kalalik ka pang ta una piklinbat. ²² Ke ifasi sabin arae ini gam, igii e aunbiing kimi una mamais, isau le nami ian par gam sabin ke gamek laes ma biil tikas in tel ufu e laes ae sing gam. ²³ Na biing ae, biil mang gamen sising iau isi ti tier. Tekentu kanaka ia fas gam, sani gam sising Tata isi na asang, in ta u usuf gam. ²⁴ Ka papang igii, biil tom gam sising ta ti tier na asang. Gamen sising ke gamek kep u, isi laes kimi ik kuruur.

²⁵ “Ia fas gam ini foron tier igii, ini orek fatoftof. Isau le, nenge aunbiing in tapiiek, ae biil mang ian use orek fatoftof, biil. Ian use famalal Tata mang usuf gam. ²⁶ Na biing ae, gamen sising ini asang. Biil ia use u le ian sising Tata isi in lupes gam, biil. ²⁷ Tata tom i ier kanaka isi gam, wara le gam ier kanaka isi iau ma gam unune le, ia la tinbae sing God. ²⁸ Ia la ta tinbae sing Tata uga na piklinbat. Ma igii, iak la koseng piklinbat ma iak fis ubae usuf Tata.”

²⁹ Ke berberat na fafausum kia ri ka tarah, “Igii o ka orek malal mang, biil mang

o orek fatoftof. ³⁰ Keme ka usum mang le o usum na foron tier tikii ma biil o dar tikas in diik o. Pesu, keme ka unune le o la tom tinbae sing God.”

³¹ Iesu ka kiliis ri aragii, “Gam ka am unune mang? ³² Isau le nenge aunbiing in tapiiek ma igii mang ka tapiiek tah, ae gamen fin sarara una foron maleh temtem tikii kimi koseng iau. Isau le biil ia keskes, biil. Tata igii tom turang.

³³ “Ia ka fas ta gam ini foron tier igii, isi aunbiing gam patep lo iau, ik mel e siaroh sing gam. Ma aga na piklinbat, gamen ngar tatawin. Isau le in rorokiis e balmi, wara le ia ka farop ta rakrakai ken piklinbat.”

17

Iesu i Sising isi i tom

¹ Aunbiing Iesu ka use ta u arae, ka tar una kukulii ma ka sising aragii:

“Tata, aunbiing ka tapiiek mang. Me kem Kalalik, isi kem Kalalik ik me o. ² Wara le, o ka ta ta rakrakai usuf i na olon fanu tikii, isi ik ta liu fitliu usuf fanu tikii ae o ka ta ta u usuf i. ³ Liu fitliu i aragii: Le fanu rin usum lo wo, itikii sau e God tekentu ke lo Iesu Karisito ae o wuun ta u. ⁴ Ia ka me ta wo aga na piklinbat, aunbiing ia farop foim ae o ta ta u usuf iau isi ian tel u. ⁵ Tata, igii on me iau awii naisam, ini memeh ae imel ta sing iau aunbiing ia kiis ta naisam, aunbiing biil biitom o fakiis ta piklinbat.

Iesu i Sising isi Berberat na Fafausum kia

⁶ “Ia ka famalal ta asam usuf fanu ae o ta ta ri usuf iau tina piklinbat. Ri kiam tom. O ta ta ri usuf iau ma ri ka misuut ta na orek kiam. ⁷ Igii ri ka usum ta le, foron tier tikii ae o ta ta u usuf iau tinawii tom sing o. ⁸ Wara le foron orek ae o ta ta u usuf iau, ia ka ta ta u usuf ri ma ri ka somangat pes ta u. Ri usum tekentu tom le, ia la tinbae sing o ma ri ka unune ta le o wuun ta iau. ⁹ Ia sising isi ri ma biil isi fanu tikii na piklinbat, biil. Ia sising sau isi fanse ae o ka ta ta ri usuf iau, wara le ri kiam tom. ¹⁰ Fanu tikii kiak, kiam, ma fanu tikii kiam, kiak. Ma wara lo ri, ia ka kep memeh. ¹¹ Ma igii, iak la mang tinaga na piklinbat, isau le rin kiis biitom na piklinbat. Tata, o kalkaluu, fofonoi lo ri ini rakrakai ae na

asam, ae o foteng ta iau ini, isi ik tikii lo ri arae itikii sau lo karah. ¹² Aunbiing ia kiis ta tura ri, ia fofonoi lo ri ini as ae o foteng ta iau ini. Ia fofonoi lo ri ma biil tikas lo ri i mangmangal, biil. Itikii sau, ier ae i mi na sal una fiu, isi orek ae na Buk na Gogoh ik suut.

¹³ “Igii iak la mang usuf o. Isau le, ia use foron tier igii, aunbiing ia kiis biitom aga na piklinbat, isi laes kiak ik kuruung tikii ri. ¹⁴ Ia ka ta ta orek kiam usuf ri ma fanu na piklinbat ri ka ememse ta ri. Wara le, biil mang ri ken piklinbat. Arae iau sabin biil ken piklinbat. ¹⁵ Biil ia sising le on kep ufu ri tinaga na piklinbat, biil. Ia sising le on fofonoi lo ri koseng kaltu laulau. ¹⁶ Biil ri ken piklinbat, arae iau sabin biil ken piklinbat. ¹⁷ Fakalkaluu ri ini tekentu ma orek kiam i tekentu. ¹⁸ Arae o wuun ufu ta iau uga na piklinbat ke ia sabin ia ka wuun ri una piklinbat. ¹⁹ Una rokap kiri, ia ka fakalkaluu iau tom, isi ri sabin rik kalkaluu tekentu.

Iesu i Sising isi foron Tom Unune tikii

²⁰ “Biil ia sising isi berberat na fafausum igii sau, biil. Ia sising sabin isi fanse ae rin unune lo iau, wara na fafas kiri. ²¹ Ia sising isi ik tikii sau lo ri. Tata, arae sau o patep lo iau ma ia patep lo wo, ri sabin rik patep lo karah isi fanu tikii na piklinbat rik unune le o wuun ta iau. ²² Memeh ae o ta ta u usuf iau, ia ka ta ta u usuf ri, isi ik tikii sau lo ri arae itikii lo karah. ²³ Ia patep lo ri ma wo patep lo iau, isi ik tikii tutus sau lo ri isi fanu na piklinbat rik usum le o wuun ta iau ma o ier kanaka isi ri, arae o ier kanaka isi iau.

²⁴ “Tata, ia ier isi fanu ae o ta ta ri usuf iau, rin kiis turang na falifu ae ia kiis la wah, ma rik par memeh kiak. I e memeh ae o ta ta u usuf iau, wara le o ier kanaka isi iau, aunbiing biil biitom o fakiis ta piklinbat.

²⁵ “Tata, o tom tortores, taftawa le fanu na piklinbat biil ri usum lo wo, isau le ia usum lo wo ma fanu igii ri usum le o wuun ta iau uga. ²⁶ Ia ka famalal ta wo usuf ri ma ian famam famalal wo biitom, isi famais kiam usuf iau, ik kiis lo ri, isi iau tom iak patep lo ri.”

18

Iudas i Ta ufu Iesu na Liman Tuui
Metiu 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53

¹ Aunbiing Iesu ka sising tikii tah, i turan berberat na fafausum kia ri ka apti koseng falifu ae ke ri ka sopaket palgan dan na Kidron. Na nenge baba, imel e nenge porpor olif ma Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka la unaiwa.

² Iudas, ier ae in ta ufu Iesu na liman tuui, ka usum ta na falifu ae, wara le ifuun e aunbiing Iesu turan berberat na fafausum kia ri kiis turim la aiwa. ³ Pesu, Iudas ka lame foron tom fapaket turan fale tom parpar kale Felun Tunmapek ae foron laulaumet na pris turan foron Farasi ri wuun ta ri ma ri ka la una falifu ae. Ri kep foron lam, foron tier una bul ke foron tier una fapaket.

⁴ Iesu ka usum ta na foron tier tikii ae in tapiiek lo, pesu ka la ma ka diik ri aragii, “Gam im isi seh?”

⁵ Ri ka kiliis u aragii, “Iesu tina Nasaret.”

Ke Iesu ka tarah, “Iau sau igii.” Iudas, ier ae in ta ufu Iesu una liman tuui, tinawii sabin i ti ta tura ri. ⁶ Aunbiing Iesu i tara le, “Iau sau igii,” ke ri ka su fis ma ri ka luut una nanal.

⁷ Iesu ka diik ri tala aragii, “Gam ier isi seh?”

Ke ri ka kiliis u sabin aragii, “Iesu tina Nasaret.”

⁸ Iesu ka kiliis ri aragii, “Ia ka fas ta gam le iau sau igii. Male gam im isi iau, ke gamen sok ufu fanu igii rik la.” ⁹ Tier igii i tapiiek isi foron orek ae Iesu i use ta u ik suut: “Biil tikas i mangmangal lon fanse ae o ka ta ta ri usuf iau.”

¹⁰ Ke Saimon Pita ae imel e popok una fapaket sing i, ka fut ufu ma ka kasim ufu nenge balbalu Malkus na mia. Malkus i nenge fafauun ken famfamu ken foron pris.

¹¹ Iesu ka fas Pita aragii, “Siing fafis popok kiam na poko! Kol, biil mang ian yin na kap* ae Tata i ta ta u usuf iau, beh?”

Ri Lame Iesu usuf Anas

18:11: Metiu 26:39; Mak 14:36; Luk 22:42 * **18:11:** Kap i fakileng na fangungut ae Iesu in kalsakai u na aupaket.

¹² Namih, foron tom fapaket turan kabisit kiri ke foron tom parpar kale Felun Tunmapek ken fan Iudaia ri ka luse Iesu ma ri ka kabet u. ¹³ Ke ri ka lame famu Iesu usuf Anas, ena Kaiapas. Kaiapas i famfamu ken foron pris na bet ae. ¹⁴ Kaiapas sau ae, i ta ta fafanau usuf fan Iudaia, le in rokap male in tikii sau e kaltu in met una kep salan fanu tikii.

Pita i Fakawe ufu Iesu

Metiu 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57

¹⁵ Saimon Pita ru e nenge kalalik na fafausum sabin ru mimi la lo Iesu. Famfamu ken foron pris i usum lo e kalalik na fafausum ae, pesu ka kau tura Iesu una palgan ubiif kale falifu ken pris ae. ¹⁶ Isau le Pita i nene sau awii na maleh na matanfel. Kalalik na fafausum ae famfamu ken foron pris i usum lo, ka fis sabin ma ka fas tah ae i parpar na matanfel, ke ka lame fakau Pita.

¹⁷ Tah ae i parpar na matanfel ae ka tara sing Pita le, “O sabin o neng lon berberat na fafausum kia, bikiih?”

Pita ka kiliis u aragii, “Ia biil.”

¹⁸ Ma foron fafauun turan foron tom parpar kale Felun Tunmapek, ri sotsoti la kawil yiif ae ri map ta u una mingmingih, wara le falifu i mir. Pita sabin i ti aiwa ma ka mingmingih tura ri.

Anas i Diik ikis Iesu

Metiu 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71

¹⁹ Na aunbiing sabin ae, famfamu ken foron pris ka diikdiik faikis Iesu isi berberat na fafausum kia ke isi fafausum kia.

²⁰ Iesu ka kiliis u aragii, “Ia ka orek malal ta usuf fanu tikii, ke ia tel fafausum la tom na foron felun lotu ke na Felun Tunmapek ae fan Iudaia ri la turim la wah. Biil ia use fakum ta ti tier. ²¹ Isi sani o ka diik iau? Diik fanu ae ri ongen ta sani ia fas ta ri ini. Ri usum na sani ia use ta u.”

²² Aunbiing Iesu i use u arae, nenge tom parpar kale Felun Tunmapek tinaiwa, ka pose u na posong na mata ke ka tara sing i aragii, “O kiliis orek ken famfamu ken foron pris arae isi sanih?”

²³ Iesu ka kiliis u aragii, “Male sani ia use u biil i tortores, ke ok famalal u le biil i tortores. Isau male ia orek tekentu, ke isi sa o ka pose iau?” ²⁴ Ke Anas ka wuun ufu ini kamkabet lo usuf Kaiapas ae i famfamu ken foron pris.

Pita ka Fakawe ufu Iesu sabin

Metiu 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62

²⁵ Saimon Pita tinaiwa biitom i mingmingih la, ke ri ka tara sing i aragii, “O sabin o neng lon berberat na fafausum kia, bikiih?”

Ka fakawe aragii, “Ia biil.”

²⁶ Nenge fafauun ken famfamu ken foron pris ma i sikinting lon kaltu ae Pita i kasim ufu ta balbalu, ka tara sing i aragii, “O sangan ia par ta wo tura Iesu na porpor olif, bikiih?”

²⁷ Pita ka fakawe sabin. Ke fanpil nenge to ka teng.

Ri Lame Iesu usuf Pailat

Metiu 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Luk 23:1-5

²⁸ Namih, foron famfamu ken fan Iudaia ri ka lame Iesu tinaiwa sing Kaiapas una fel ken famfamu tina matanfuntih na Rom. Ka biingbiing mang, pesu, fan Iudaia biil ri kau una fel ke Pailat, tarama ri ka duh na mata God ma biil rin ien na Ngasa na Liuliu Kulef.† ²⁹ Pesu Pailat ka suu unaisri ma ka diik ri aragii, “Sani gam tiu kaltu igii ini?”

³⁰ Ri ka kiliis u aragii, “Male biil i tel ta ti sinang laulau, ke biil kemen lame u usuf o.”

³¹ Ke Pailat ka tarah, “Gam tom gamek telpes u ma gamek nagogon u namin nagogon kimi tom.”

Ri ka kiliis u aragii, “Isau le kemem, biil ifasi kemen siimete tikas, wara le gam fan Rom gam tikale kemem.” ³² Tier igii i tapiiek una fasuut foron orek ae Iesu i use famu ta u, una finngas matngan minet kia.

³³ Pailat ka kau fis una fel kia, ka kam pes Iesu ke ka diik u aragii, “Be, o king ken fan Iudaia?”

³⁴ Iesu ka kiliis u aragii, “Fagalte ae kiam tom, le ti fal awii ri fas o ini iau?”

18:14: Jon 11:49,50 † **18:28:** Imel e nagogon ken fan Iudaia ae i tikale ri isi gong ri kau na fel ken tikas ae biil i sakin Iudaia, tarama ri ka duh na mata God. **18:32:** Jon 3:14; 12:32

³⁵ Pailat ka tarah, “O wol le ia sikin Iudaia? Fanu kiam tom turan foron laulaumet na pris ri ta ufu ta wo usuf iau. Sani o tel ta u?”

³⁶ Iesu ka kiliis u aragii, “Matanfuntih kiak biil tinaga na piklinbat, biil. Male matanfuntih kiak tinaga, ke foron tom foim kiak rin fapaket kaleh isi fan Iudaia gong ri luse iau. Isau le igii, matanfuntih kiak biil tinaga.”

³⁷ Pailat ka tarah, “Kol, wo nenge king, beh?”

Iesu ka kiliis u aragii, “Orek kiam i tor- tores le ia nenge king. Tekentu kanaka, wara ae ia pang ma ia ka la uga na pik- linbat isi ian famalal orek tekentu. Fanu tikii ae ri mi la na tekentu, ri wong la na kineng.”

³⁸ Pailat ka diik u aragii, “Sani e tekentu?” Nami ka suu fis sabin ma ka fas foron famfamu ken fan Iudaia aragii, “Biil ia tafe ti tier i tel fager u isi iak nagogon u kuna. ³⁹ Isau le na sinangu gam, na Ngasa na Liuliu Kulef gam ier la le ian fasuu ufu tikas tina kamkabet usuf gam. Arafah, gam ier le ian fasuu ufu King ken fan Iudaia?”

⁴⁰ Ke ri ka perek fis aragii, “Biil! I biil! Fasuu Barabas usuf kemem.”

Barabas i nenge kaltu laulau kanaka.‡

19

Pailat i Somangat isi rin Fakulkulik Iesu na Aupaket

Metiu 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25

¹ Namih, Pailat ka ta ufu Iesu na liman foron tom fapaket isi rin pis u. ² Foron tom fapaket ri ka tel nenge bangbang ini finau ae imel e si ma ri ka luun u na paklu. Ri ka fakilkiliis u ini nenge dolon kaen melmelek* ³ ke ri ka famam la unaisa ma ri ka tara sing i aragii, “King ken fan Iudaia, mangiam!” Ke ri ka famam pose u na posong na mata.

⁴ Pailat ka suu fis sabin, ke ka fas fan Iudaia aragii, “Par u, ia lame fasuu u usuf gam isi gamek usum le biil ia tafe ti tier ae i tel fager u, isi iak nagogon u kuna.”

⁵ Aunbiing Iesu ka suu ini bangbang ae ri tel u ini finau imel e si turan kaen melmelek, Pailat ka tara sing ri aragii, “Par u, igii mang e kaltu ae.”

⁶ Ma aunbiing foron laulaumet na pris turan foron tom parpar kale Felun Tunmapek ri par u, ri ka perek aragii, “Fakulkulik u! Fakulkulik u na aupaket!”

Isau le Pailat ka kiliis ri aragii, “Gam tom gam telpes u isi gamek fakulkulik u na aupaket. Biil ia tafe ti tier i tel fager ta u, isi iak nagogon u kuna.”

⁷ Fan Iudaia ri ka kiliis u aragii, “Imel e nenge nagogon kimem ae i use u le in met tom, wara le i tara le, i Kalalik ke God.”

⁸ Ma aunbiing Pailat i ongen u arae, ka lala sokeh mang tom. ⁹ Ka kau fis una fel ke ka diik Iesu aragii, “O tingah?” Isau le, Iesu biil i kiliis u. ¹⁰ Pailat ka tara sing i aragii, “Arafa biil o kiliis iau? Biil o usum le imel e rakrakai kiak una puk ufu o ke una fakulkulik o?”

¹¹ Iesu ka kiliis u aragii, “Biil in mel e rakrakai kiam na olong, male God biil in ta u usuf o tinbae. Pesu, sinang laulau ke ier ae i ta ufu ta iau una limam, i laumet na sinang laulau kiam.”

¹² Tipes u na aunbiing ae, Pailat ka totof le in puk ufu Iesu tina kamkabet, isau le fan Iudaia ri tongon perek biitom le, “Male on puk ufu kaltu ae, ke biil o tala Sisar.† Se i tara le i king, i tuui ke Sisar.”

¹³ Aunbiing Pailat i ongen u arae, ka fa- suu Iesu ke ka kiis na nian kiiskiis kia una nagogon na falifu ae na orek Ibrui, ri foteng u ini Gabata, kamtinan orek ae le, palgan maleh ae ri tafnge fat lo. ¹⁴ Biing ae, i e Biingen Geges una Ngasa na Liuliu Kulef. Ma na sangful ini u e aunbiing, Pailat ka tara sing fan Iudaia aragii, “Igi mang e king kimi.”

¹⁵ Isau le ri ka perek aragii, “Lame ufu! Lame ufu! Fakulkulik u na aupaket!”

Pailat ka diik ri aragii, “Arafah, ian fakulkulik king kimi na aupaket?”

Foron laulaumet na pris ri ka kiliis u aragii, “Biil ti king kimem, Sisar sau i e king kimem.”

‡ **18:40:** Na buk ke Mak i use u le Barabas i neng lon fanu ae ri fapaket isi tel ufu matanfuntih na Rom koseng Iudaia.

* **19:2:** Bangbang ke kaen melmelek ifasi arae kilkiliis ken foron king † **19:12:** Sisar i e laulaumet ken foron king tikii na piklin matanfuntih na Rom

¹⁶ Ke Pailat ka ta ufu Iesu mang na limri, isi rik fakulkulik u na aupaket.

Ri Fakulkulik Iesu na Aupaket

Metiu 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43

Ke foron tom fapaket ri ka lame ufu Iesu.

¹⁷ Iesu ka kusep aupaket kia tom ma ka la tinaiwa una falifu ae ri foteng u ini salan Tuan Paklun Kaltu. Na orek Ibru ri foteng u ini Golgota. ¹⁸ Aiwa ri ka fakulkulik Iesu turan iwu e kaltu na iun baba ma Iesu na fatpoto.

¹⁹ Pailat i siit ta nenge sun orek ma ri ka kabet u na olon aupaket. Orek ae i aragii:

IESU TINA NASARET,
KING KEN FAN IUDAIA.

²⁰ Ifuun e fan Iudaia ri wes sisiit ae, wara le falifu ae ri fakulkulik Iesu lo i fatat isi Ierusalem. Ma sisiit ae, ri siit ta u ini orek Ibru, Latin ke Grik. ²¹ Foron laulaumet na pris ken fan Iudaia ri ka tara sing Pailat aragii, "Gong o siit u le, 'King ken fan Iudaia.' On siit u le, 'Kaltu igii i tara le, i king ken fan Iudaia.'"

²² Pailat ka kiliis ri aragii, "Sani ia ka siit ta u, ia ka siit ta u."

²³ Aunbiing foron tom fapaket ri ka fakulkulik ta Iesu, ri ka kep foron kilkiliis kia ke ri ka tem u una ifet. Neng usuf temtem tikii lo ri. Ke ri ka kep kolos sabin ae i luun u la tina palga. Kolos ae biil ti tungtugus lo, i dolo sikit sau.

²⁴ Ke ri ka tara sing ri tom aragii, "Gong kere sisi u, kerek fangfang laki ini isi se tom in kep u."

Tier igii i tapiiek una fasuut orek na Buk na Gogoh ae i use u aragii, "Ri tem foron kilkiliis kiak na fatpoto ri ke ri ka fangfang laki ini isi se tom in kep kolos kiak." Ma foron tom fapaket ri ka tel u tom arae.

²⁵ Tina Iesu ru la kisilik ke Maria antu Klopas tura Maria Makdalin rifet soti ta awii fatat aupaket ke Iesu. ²⁶ Aunbiing Iesu ka par tina ru e kalalik na fafausum ae i ier kanaka la isi ru soti fatat tah, ka tara sing tina aragii, "Tin ier, kem kalalik ae." ²⁷ Ke ka tara sing kalalik na fafausum ae aragii, "Tinam ae." Tipesu mang na aunbiing ae,

kalalik na fafausum ae ka lame pes u una fel kia.

Iesu i Met

Metiu 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49

²⁸ Iesu ka usum ta le foron foim tikii ka rop mang, ke ka tarah, "Ia metdan." I use u arae una fasuut orek ae na Buk na Gogoh. ²⁹ Nenge luunluun dan ae imel e wain mingin lo tinaiwa, pesu ri ka falum nenge tier ae i duup pes dan la ke ri ka tu u na nenge akan isop ke ri ka sik u una mawe una ngusu Iesu. ³⁰ Aunbiing Iesu ka yin tikii, ka tarah, "Ka rop." Ka takulem ke ka sok ufu liu kia.

³¹ Foron famfamu ken fan Iudaia ri ka fas Pailat isi rin bayi keke tuul ier ae ri fakulkulik ta rituul, isi rituulek met sape ma rik fapu ufu pununfo rituul tina aupaket. Ri ier isi arae, wara le, i e Biingen Geges ma biing namih, i tara na Biingen Mangeh, pesu biil ri ier isi pununfo rituul in kulkulik na aupaket una Biingen Mangeh. ³² Pesu, foron tom fapaket ri ka la ma ri ka bayi keken iun kaltu ae ri fakulkulik ta ru tura Iesu, ri bayi famu keken neng ke nami neng. ³³ Isau le, aunbiing ri la usuf Iesu, ri ka tafe u le Iesu ka met tah, pesu biil mang ri bayi iun keke. ³⁴ Ke nenge tom fapaket ka so Iesu awii na baba ini lamruut ma fanpil dah turan dan ka ring suuh. ³⁵ Kaltu ae i par ta u, i famalal sani i par ta u ma orek an fafamalal kia i tekentu. I usum le i orek tekentu, pesu ka famalal u isi gam sabin gamek unune. ³⁶ Foron tier igii i tapiiek una fasuut orek ae na Buk na Gogoh, aragii, "Biil rin bayi ti tua." ³⁷ Ke nenge orek na Buk na Gogoh sabin i tara aragii, "Rin par usuf ier ae ri so ta u."

Ri Luun Pununfo Iesu na nenge Matanfat Fuuh

Metiu 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56

³⁸ Namih, Josep tina Arimatia ka sising Pailat isi pununfo Iesu. Josep i nenge kalalik na fafausum ke Iesu, isau le i mi kum la sau lo, wara le i soke foron famfamu ken fan Iudaia. Pailat ka somangat, ke Josep ka la ma ka kep ufu pununfo Iesu.

³⁹ Nikodimas, ae na famu i la ta usuf Iesu na nenge wor, i sabin i la tura Josep. Nikodimas i kep nenge tier ae i furung rokap e sana, ri tel u ini mir turan aloi. Ma tatawin lo, ifasi aragii, ituul e sangful e kilogrem. ⁴⁰ Ru ka kep pununfo Iesu ma ru ka afit u ini foron rokap na kaen turan foron tier ae i sana i furung rokap namin sinang ae fan Iudaia ri mi la lo una fakilkiliis foron minet. ⁴¹ Na falifu ae ri fakulkulik ta Iesu lo, imel e nenge mok ma awii na mok ae, imel e nenge matanfats fuuh una luun minet ae biil biitom ri luun ta ti minet lo. ⁴² Matanfats ae i fatats sau, pesu ru ka luun pununfo Iesu lo. Wara le biing ae, i e Biingen Geges ken fan Iudaia una tara Biingen Mangeh.

20

Iesu i Aпти Fis

Metiu 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12

¹ Na biingbiing saksak na biing famu na wik ae, aunbiing i kumkubunor biitom, Maria Makdalin ka la una matanfats una luun minet. Ke ka par u le fat tinawii na matanfats ae, ri ka fabulbulis ufu tah. ² Ka filau usuf Saimon Pita ru e kalalik na fafausum ae Iesu i ier kanaka isi ma ka fas ru aragii, “Ri ka kep ufu ta Kumguui tina matanfats ma biil keme usum le fia mang ri ka luun u wah!”

³ Ke Pita ru e kalalik na fafausum ae ru ka la una matanfats. ⁴ Ru turim ru filau, isau le kalalik na fafausum ae ka liu ufu Pita ma ka tapiiek famu na matanfats. ⁵ Ka parau, ka kongkiliis ma ka par foron kaen ae ri afit ta Iesu ini tinaiwa tom, isau le biil i kau. ⁶ Saimon Pita ae i mi sau lo, ka tapiiek ma ka kau sikit una palgan fat ae. Ke ka par foron kaen tinaiwa tom ⁷ turan kaen sabin ae ri fis ta u na paklu Iesu. Kaen ae, ri palim ta u ma ri ka luun keskes u tom koseng fale kaen tinaiwa. ⁸ Ke kalalik na fafausum sabin ae i tapiiek famu ta na matanfats, ka kau. Ka par u ma ka unune. ⁹ Biil biitom ri malal na orek ae na Buk na Gogoh le, Iesu in apti fis tina minet.

Maria Makdalin i Par Iesu

Metiu 28:9-10; Mak 16:9-11

¹⁰ Namih, iun kalalik na fafausum ru ka fis una maleh. ¹¹ Isau le, Maria Makdalin

i soti awii na maleh na matanfats ma ka tengteng la. Aunbiing i tengteng la, ka parau ma ka kongkiliis. ¹² Ke ka par iwu e angelo ru kilkiliis ini foron tier ae i pos ma ru kiis ta na falifu ae ri luun ta pununfo Iesu lo, neng na koskosngoi kia ke neng na karkeke.

¹³ Ru ka diik u aragii, “Tin ier, isi sani o ka teng?”

Maria ka kiliis ru aragii, “Ri ka kep ufu ta Kumguui kiak ma biil ia usum le fia mang ri ka luun u wah.” ¹⁴ I use ta u arae ke ka giliim fis ma ka par Iesu i soti ta aiwa, isau le biil i iliim u le, Iesu sau.

¹⁵ Iesu ka diik u aragii, “Tin ier, isi sani o ka teng? O im isi seh?”

Maria i wol le i taman mok ae, pesu ka tara sing i aragii, “Ier, male o ka kep ufu tah ke fas iau ini falifu ae o luun u lo, isi iak kep pes u.”

¹⁶ Iesu ka tara sing i aragii, “Maria.”

Maria ka par usuf i ma ka tara aragii na orek Ibru, “Raboni!” Kamtinan orek ae, le tom fafausum.

¹⁷ Ke Iesu ka fas u aragii, “Gong o pose lo iau, wara le biil biitom ia fis ubae usuf Tata. La usuf foron tuaklik ma ok fas ri le: ‘Ian fis ubae naisa Tata i e Tama gam, usuf God kiak, i e God kimi.’”

¹⁸ Maria Makdalin ka la unaisan berberat na fafausum ke ka fas ri aragii, “Ia ka par ta Kumguui!” Ke ka fas ri le Iesu i fas u ini foron tier ae.

Iesu i Tapiiek sing Berberat na Fafausum kia

Metiu 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49

¹⁹ Na efef worwor na tipes u e biing na wik ae, berberat na fafausum ri kiis turim ma ri ka babat rakrakai na foron matanfats, wara ri soke foron famfamu ken fan Iudaia. Iesu ka tapiiek na fatpoto ri ke ka tara sing ri aragii, “Siaroh usuf gam!”

²⁰ Aunbiing ka use ta u arae, ka finngas ri ini iun lima ke baba. Ke berberat na fafausum ri ka lala laes na aunbiing ri par Kumguui.

²¹ Ke Iesu ka tara sabin sing ri aragii, “Siaroh usuf gam! Arae Tata i wuun ta iau, ke ia sabin ia ka wuun gam.” ²² I use ta u arae, ke ka mangeh ulo ri ma ka tarah,

“Gam kep Tanwa Kalkaluu. ²³ Male gamen wol ufu foron sinang laulau ken tikas, ke God in pa ufu foron sinang laulau kia. Male biil gam wol ufu foron sinang laulau kia, ke God biil in pa ufu foron sinang laulau kia.”

Tomas i Par Iesu

²⁴ Tomas, nenge asa sabin e Didimas, kamtina le Kasang. I neng lon sangful ini u e kalalik na fafausum ma aunbiing Iesu i tapiiek ta sing ri, i mangmangal. ²⁵ Ke fale berberat na fafausum ri ka fas u aragii, “Keme ka par ta Kumguui!”

Isau le, Tomas ka tarah, “Male biil ia par salan nil na iun lima ke iak fakau katngan limang na salan nil ma iak fakau limang na baba, biil tom ian unune.”

²⁶ Na fawal u e biing namih, berberat na fafausum ri ka kiis turim sabin awii na palgan fel ma Tomas sabin tinaiwa naisri. Taftawa ri babat rakrakai na foron matanf-el, isau le Iesu ka tapiiek na fatpoto ri ke ka tarah, “Siaroh usuf gam!” ²⁷ Ke ka tara sing Tomas aragii, “Fakau katngan limam aga, par iun limang. Sawe limam ke ok fakau u na babang. Gong iwu e wolwol kiam, on unune sau.”

²⁸ Tomas ka kiliis u aragii, “Kumguui kiak ke God kiak!”

²⁹ Ke Iesu ka tara sing i aragii, “O unune sau, wara le o par iau. Isau le, ri kalok e fanu ae biil ri par ta iau ma ri ka unune sau.”

³⁰ Iesu i fatapiiek ta ifuun sabin e fakileng na matan berberat na fafausum kia ae biil ia siit papte u na buk igii. ³¹ Isau le, ia ka siit papte foron tier igii, isi gamek unune le Iesu i e Mesaia ma i e Kalalik ke God. Male gamen unune lo, ke gamen fot u e liu na asa.

21

Iesu i Tapiiek sing Berberat na Fafausum kia na Kiin

¹ Namih, Iesu ka tapiiek sabin sing berberat na fafausum kia na dan kawil na Taiberias.* I tapiiek aragii: ² Saimon Pita, Tomas ae nenge asa sabin e Didimas, Nataniel tina Kana na falifu na Galili ke iun kalalik ke Sebedi turan iwu e kalalik na fafausum sabin tinaiwa. ³ Saimon Pita ka tara sing ri aragii, “Ian la isi ienmaket.” Ke

ri ka tara sing i aragii, “Kemen la turam.” Ri ka aptih ma ri ka wof na mon. Isau le na wor ae, ri puplir.

⁴ Na biingbiing saksak, Iesu ka soti na kiin, isau le berberat na fafausum biil ri to iliim u le Iesu sau.

⁵ Ke ka tautau usuf ri aragii, “Foron ta-lang, gam ka kep ti kok?”

Ri ka kiliis u aragii, “Auuh.”

⁶ Ke Iesu ka fas ri aragii, “Gamen lin ubiin kimi na baban mon na mia gam, isi gamek kep ti fal.” Aunbiing ri tel u arae, ke biil mang ifasi rin dat fafis ubiin, wara le ifuun kanaka e kok.

⁷ Ke kalalik na fafausum ae Iesu i ier kanaka isi ka fas Saimon Pita le, “Kumguui sau ae!” Aunbiing Saimon Pita i ongen u le, Kumguui sau, ka kau fis na kaen ae i tel ufu tah ke ka wof una dan. ⁸ Fale berberat na fafausum ri ka mi ini mon ma ri ka date ubiin ae ifuun ini kok, wara le biil ri tapak una mas, ifasi sau aragii nenge mar e mita. ⁹ Aunbiing ri masah, ri ka par nenge yiif ae kumluut lo i soksok la ma imel e kok lo ke fale beret sabin tinaiwa na baba.

¹⁰ Iesu ka tara sing ri aragii, “Kep ti fale kok ae gam am kep u sau uga.”

¹¹ Ke Saimon Pita ka fen una mon ma ka dat famasa ubiin. Ifuun ini piran kok, ifasi aragii nenge mar ini lim e sangful ini tuul. Taftawa ifuun kanaka e kok, isau le ubiin biil i to tamrabat. ¹² Iesu ka tara sing ri aragii, “Gam la ma gamek ien.” Berberat na fafausum tikii ae ri binbin isi diik u le, “O seh?” Wara le ri ka usum ta le i e Kumguui. ¹³ Iesu ka la, ka kep beret ke ka fen ri ini ma ka tel u sabin arae ini kok. ¹⁴ Igii, ka fatuul u mang e aunbiing Iesu i tapiiek sing berberat na fafausum kia, aunbiing i apti fis ta tina minet.

Iesu i Orek tura Pita

¹⁵ Aunbiing ri ka ien tikii tah, Iesu ka tara sing Saimon Pita aragii, “Be, Saimon kalalik ke Jon, o ier kanaka tom isi iau lon fal igii?”

Ke Pita ka kiliis u aragii, “Iuu, Kumguui, o usum le ia ier kanaka isi wo.”

Iesu ka fas u aragii, “Fen foron natun sipsip kiak.”

* **21:1:** Dan kawil na Taiberias, ri foteng u la sabin ini dan kawil na Galili   **21:3:** Luk 5:5   **21:6:** Luk 5:6

¹⁶ Fawu sabin ka tara sing i aragii, “Saimon, kalalik ke Jon, o ier kanaka tom isi iau?”

Pita ka kiliis u aragii, “Iuu, Kumguui, o usum le ia ier kanaka isi wo.”

Iesu ka fas u aragii, “Fofonoi na foron sipsip kiak.”

¹⁷ Fatuul u e aunbiing, Iesu ka tara sing i aragii, “Saimon kalalik ke Jon, o ier kanaka tom isi iau?”

Ka purngis e bala Pita, wara le Iesu fatuul mang ka diik u le, “O ier kanaka tom isi iau?” Pita ka kiliis u aragii, “Kumguui, o usum na foron tier tikii ma o usum le ia ier kanaka isi wo.”

Ke Iesu ka fas u aragii, “Fen foron sipsip kiak. ¹⁸ Tekentu kanaka ia fas o, aunbiing o guam tah, o fakilkiliis fafis wo la tom ke o ka la la una falifu ae o ier isi on la ulo. Isau le aunbiing on tubunkak, on sawe iun limam ke tikas keskes ik fakilkiliis o ma ik tangne o una falifu ae biil o ier isi on la ulo.”

¹⁹ Iesu i use u aragii, una finngas matngan minet ke Pita isi ik ta memeh usuf God. Ke Iesu ka fas u aragii, “Mi lo iau.”

²⁰ Pita ka giliim fis ke ka par kalalik na fafausum ae Iesu i ier kanaka isi, i mimi la lo ruh. Ier sau ae i gigin fatat ta Iesu na aunbiing ri ien turim ma ka tarah, “Kumguui, se in ta ufu wo una liman tuui?” ²¹ Aunbiing Pita ka par u, ka diik Iesu aragii, “Kumguui, arafa lo ier igii?”

²² Ke Iesu ka kiliis u aragii, “Male ia ier isi in liu papang na aunbiing ian fis, ke ti sani kiam lo? Ma wo, mi lo iau.” ²³ I wara na orek igii, ke nenge orek ka sarara na fatpoton foron tom unune le kalalik na fafausum igii, biil in to met. Isau le, Iesu biil i use u le biil in met, biil. I use u sau le, “Male ia ier le in liu papang na aunbiing ian fis, ke ti sani kiam lo?”

²⁴ Kalalik na fafausum sau ae, i famalal u e foron tier igii ke ka siit papte u. Kere usum le orek an fafamalal kia i tekentu.

²⁵ Iesu i tel ta ifuun sabin e tier. Male rin siit papte ta foron tier tikii, ke ia wol le piklinbat biil in mel e mua una luun foron buk tikii.

Foim ken foron Aposel Orek Famu

Buk igii, Luk i siit u. I tungtugus na Rokap na Fafas ulo Iesu Karisito ae i siit ta u. Na Foim ken foron Aposel, kere par u le Tanwa Kalkaluu i farakrakai berberat na fafausum isi fafas ini Rokap na Fafas lo Iesu.

Buk igii i famalal u le lotu ke Karisito i tanwara na Iudaia ke nami ka sarara una foron falifu tikii na piklinbat. Foron tom unune famu, ri fan Iudaia sau. Ri wol le lotu ke Karisito kiri keskes sau ma biil ken fanu tikii. Isau le namih, God ka famalal u le lotu kia, i ken fanu tikii (Par Aposel 10). Fale sikin Iudaia ae ri foron tom unune, ri ier isi foron tom unune ae biil ri fan Iudaia, rin mi na nagogon ken fan Iudaia. Sinangun kiit pununfon fanu tamat i e nenge nagogon ae ri ier isi fale fanu keskes rin mi lo. Isau le aunbiing foron famfamu na lotu ri ka kiis turim, ri ka somangat le ti fale nagogon sau, foron tom unune ae biil ri fan Iudaia rin mi lo (Par Aposel 15).

Nenge tier laumet sabin ae buk igii i use u, e foim ken Tanwa Kalkaluu. Tanwa Kalkaluu i tapiiek na biingen Pentikos ke ka susuef famu ulon berberat na fafausum ke Iesu ma ka ta rakrakai sing ri.

Buk igii i ororek sabin isi foim ke Pol ke na Rokap na Fafas ae i fafas ini na ifuun e falifuh.

Luk i la tura Pol na fale ninla kia (Par Aposel 16:10-17; 20:5-21; 27:1–28:16).

Buk Aposel i aragii:

- 1:1-14 Farfarop na orek ke Iesu usuf berberat na fafausum kia
- 1:15-26 Ri kiis nene isi Tanwa Kalkaluu
- 2:1–8:3 Berberat na fafausum ri fafas na Ierusalem
- 8:4–12:25 Berberat na fafausum ri fafas na Iudaia ke na Samaria
- 13:1–14:28 Ninla famu ke Pol
- 15:1-35 Foron famfamu na lotu ri kiis turim na Ierusalem
- 15:36–18:22 Fawu u e ninla ke Pol

- 18:23–21:16 Fatuul u e ninla ke Pol
- 21:17–23:22 Ri luse Pol na Ierusalem
- 23:23–26:32 Pol i kiis na kamkabet na Sisaria
- 27:1–28:30 Pol i la una Rom

Iesu i Fas ri isi rin Nene Tanwa Kalkaluu
1 Tiofilus,

Na buk famu kiak, * ia siit foron tier tikii ae Iesu i tel ta u ma ka fausum ta fanu ini tina tanwaran foim kia, ² pang na aunbiing God ka telpes u una kukulii. Famu na aunbiing God i telpes u una kukulii, i tapiiek ta sing foron aposel kia ae i tim pes ta ri, ke ini rakrakai ken Tanwa Kalkaluu ka patrai ri ini sani rin tel u. ³ Nami na fangungut ae i kalsakai ta u na minet kia, ka tapiiek sing ri ma ifuun e fakileng ka fatapiiek u, una finngas u le tekentu tom i liu. I famam tapiiek sing ri na ifet e sangful e biing ma ka fas ri ini matanfuntih ke God. ⁴ Nenge aunbiing ri kiis turim ma ri ka ienien la, ke Iesu ka fas ri aragii, “Gong gam la koseng Ierusalem, isau le gamen nene isi falimlim ke Tata, arae ia fas ta gam ini pakanini. ⁵ Jon i tel ta bapitaiso ini dan, isau le biil in sawin, ke gamek kep bapitaiso ini Tanwa Kalkaluu.”

⁶ Aunbiing ri la turim, ri ka diik u aragii, “Be, Kumguui, na aunbiing mang ae on ta fafis matanfuntih usuf fan Israel?”†

⁷ Ka kiliis ri aragii, “Biil e tier kimi isi gamen usum na foron aunbiing ke na foron biing ae Tata tom i luun ta u ini rakrakai kia. ⁸ Isau le gamen kep rakrakai aunbiing Tanwa Kalkaluu in susuef ulo gam. Ke gamek famalal iau na Ierusalem, na foron falifu tikii na Iudaia, na Samaria ke na foron falifu tikii na piklinbat.”

Iesu i Tatkau una Kukulii

⁹ Aunbiing Iesu ka orek tikii tah, ke God ka kep fatatkau u na matri ma nenge laukaf ka afit pes u ke biil mang ri par u.

¹⁰ Aunbiing ri parpar la biitom nami ubase na bat, fanpil iwu e kaltu ae kilkiliis kiru i pos tikii, ru ka tipiek naisri. ¹¹ Ke ru ka tarah, “Fan Galili, isi sani gam ka soti aga ma gam ka parpar la una bat? Iesu

1:1: Luk 1:1-4 * 1:1: Buk famu, i e Rokap na Fafas ulo Iesu Karisito ae Luk i siit u 1:4: Luk 24:49 1:5: Metiu 3:11; Mak 1:8; Luk 3:16; Jon 1:33 † 1:6: Na aunbiing ae, fan Israel ri kiis na piklin matanfuntih na Rom, pesu ri ka wol le Iesu mang in fasengsegeng ri koseng fan Rom 1:8: Metiu 28:19; Mak 16:15; Luk 24:47,48 1:9: Mak 16:19; Luk 24:50,51

sau ae God i kep ufu koseng gam ubase na kukulii, in fis sabin arae sau gam par ta u i la una kukulii.”

*Matias i Kep Sala Iudas
Metiu 27:3-10*

¹² Namih, foron aposel ri ka fis tina pung-pung ae ri foteng u ini Olif una Ierusalem. Pungpung ae i fatat Ierusalem sau ifasi aragii nenge kilomita. ¹³ Aunbiing ri ka tapiiek, ri ka fen na fel ubae na mawe na falifu tom ae ri kiis la lo. Foron aposel ae ri tinaiwa e, Pita, Jon, Jems, Enru, Filip, Tomas, Batolomiu, Metiu, Jems kalalik ke Alfius ke Saimon ae i nenge Silot[‡] ke Iudas kalalik ke Jems. ¹⁴ Ri turan fale kelefin, Maria tina Iesu ke foron tualik e Iesu sabin, ri sising turim la ini tikii sau e wolwol.

¹⁵ Na aunbiing ae, Pita ka soti na fat-poton nenge mar ini wu e sangful e tom unune, ae ri kiis turim tah ma ka tarah, ¹⁶ “Foron tuaklik, pakanini Tanwa Kalkaluu i susuef ta ulo king Dewit ke ka use famu ta sani in tapiiek lo Iudas, ae i famu pes ta fanu isi luse Iesu. Ma igii orek ae na Buk na Gogoh ka suut mang. ¹⁷ Iudas i neng lo kemem ma i foim ta tura kemem.”

¹⁸ Iudas i kep ta pitkalang ae ri suat ta u isi sinang laulau kia ke ka fiil nenge sun nanal. Nami ka luut aiwa ini posong na mata, ma bala ka tampaek ke saka ka bereng sararah. ¹⁹ Fanu tikii na Ierusalem ri ka ongen u ke ri ka foteng sun nanal ae ini Akeldama. Na orek kiri kamtina le, Nanal na Dah.

²⁰ Ke Pita ka tarah, “Ri siit ta u na Buk Seksek aragii, ‘Fel kia in pungu ma biil tikas una kiis lo.’ Nenge orek sabin ri siit ta u i aragii, ‘Nenge kaltu keskes in kep sala na foim kia.’

²¹ Pesu, in rokap le keren tim pes tikas lon fanu ae ri kiis la tura kemem na foron aunbiing tikii ae Kumguui Iesu i kiis ta tura kemem, ²² types u na aunbiing Jon i baptais Iesu, pang na aunbiing God ka kep fatatkau u koseng kerer. I rokap le tikas lo

ri ae i par ta foron tier tikii Iesu i tel ta u, in famalal apaptifis ke Iesu tura kerer.”

²³ Ke ri ka tus iwu e kaltu, Josep ae ri foteng u la ini Barsabas, nenge asa sabin e Jastus, ru e Matias. ²⁴ Namih, ri ka sising aragii, “Kumguui, o usum na wolwol ken fanu tikii. Finngas kemem ini se lo ru ae o ka tim pes ta u ²⁵ una kep sala Iudas arae nenge aposel, foim ae Iudas ka la koseng ta u, una falifu tom ae ifasi ulo.” ²⁶ Ri ka siit asru na iwu e fat isi rik tim pes tikas lo ruh. Ma fat ae asa Matias lo, ka luut famu ke ri ka wes turim u turan sangful ini tikii e aposel.

2

Tanwa Kalkaluu i Tapiiek na Biingen Pentikos

¹ Aunbiing biingen Pentikos* ka tapiiek, foron tom unune tikii ri kiis turim ta na nenge fel. ² Fanpil, nenge tier ka ninih arae kinen tara kif i pu tina kukulii ma ka kuruung tikii palgan fel ae ri kiis lo. ³ Ke ri ka par nenge tier arae karfian yiif ka sararah ma ka kiis lon temtem tikii lo ri. ⁴ Ri tikii ri ka fuun ini Tanwa Kalkaluu ke ri ka orek ini fale orek keskes. Tanwa Kalkaluu tom i tel ri ka orek arae.

⁵ Na aunbiing ae, imel e fan Iudaia ae ri lotu la unaisa God tinaiwa na Ierusalem, ri tapiiek tina foron falifu tikii na piklinbat. ⁶ Aunbiing ri ongen tier ae i ninih, tara gur na fanu ri ka la turim. Ri ka wolpane, wara le temtem tikii lo ri, ka ongen foron tom unune ae ri orek tom ini foron orek tutus kiri. ⁷ Fan Iudaia ri ka lala bitit ke ri ka tarah, “Gam par u, fanu igii ae ri orek, ri fan Galili sau. ⁸ Ma arafa i tara arae, ke kere ka ongen ri, ri ka orek ini foron orek temtem tikii kirer? ⁹ Kere tina Partia, Midia ke Elam, tina Mesopotamia, Iudaia, Kapadosia, tina Pontus ke tina Eisia. ¹⁰ Tina Frigia ke Pamfilia, tina nanal na Isip ke fale maleh na Libia fatat isi Sairini. Foron ses tina Rom, ¹¹ ae fal lo ri e fan Iudaia ke fal sabin biil ri fan Iudaia, isau le ri ka somangat pes ta matngan fafausum ken fan Iudaia. Ke fal

1:13: Metiu 10:2-4; Mak 3:16-19; Luk 6:14-16   **‡ 1:13:** Silot, i nenge uh na fanu ae biil ri ier isi kiis na piklin matanfuntih tina Rom   **1:18:** Metiu 27:3-8   **1:20:** BukSong 69:25; BukSong 109:8   **1:21:** Metiu 3:16; Mak 1:9; 16:19; Luk 3:21; 24:51   **2:1:** WokPris 23:15-21; Lo 16:9-11   * **2:1:** Biingen Pentikos i e tara biingen ilfafua ken fan Iudaia, ae ri fotrokap la usuf God isi

lo kerer tina Krit ke tina Arabia. Kere ongen ri, ri fafas ini foron rakrakai na foim ke God ini foron orek temtem tikii tom kirer.”
¹² Ri ka lala bitit ma ri ka wolpane ke ri ka tarah, “Matngan sani i tapiiek aragii?”

¹³ Isau le fal, ri ka morot ini ri aragii, “Ri umin ifuun kanaka e wain.”

Fafas ke Pita

¹⁴ Isau le Pita ka soti turan nenge sangful ini tikii e aposel ma ka perek aragii, “Gam fan Iudaia ke gam tikii ae gam mel na Ierusalem, gamen ongen fakasi orek kiak ma iak puk u usuf gam: ¹⁵ Fanu igii biil ri umin dan rakrakai, arae gam wol lo, biil. Wara le i siu biitom e aunbiing na biingbiing igii. ¹⁶ Isau le tier igii, profet Joel i orek famu ta isi aragii:

¹⁷ ‘God i tarah:

Na foron farfarop na biing,
 ian fore Tanwang lon fanu tikii.
 Berberat turan foron keleflik kimi rin orek profet,
 foron guam kimi rin par foron parpar,
 ke foron tubunkak kimi rin nimbiil-
 nge foron nimnibiil.

¹⁸ Ke na foron biing ae,
 ian fore Tanwang sabin lon foron fafauun kiak,
 fanu tamat turan keleflik,
 ma rik orek profet.

¹⁹ Ian finngas foron tier an fabitit bae na bat
 ma iak fatapiek foron fakileng na piklinbat.

In mel e dah, yiif ke tara na bau.

²⁰ Matan pisihi in kubunor,
 ma funiil ik melmelek arae dah.

Foron tier ae in tapiiek famu na tara biingen memeh
 ae Kumguui in tapiiek lo.

²¹ Ma fanu tikii
 ae ri fakam na asa Kumguui, rin liu.’

²² “Fan Israel, gamen ongen foron orek igii: Iesu tina Nasaret, i e kaltu ae God tom i ta ta rakrakai usuf i una tel foron rakrakai na foim, foron tier an fabitit ke foron fakileng na fatpoto gam, arae tom gam ka usum ta lo. God i tel u arae, una fatekentu u usuf gam le i tom i wuun ta

u uga. ²³ Kaltu igii, God i ta ufu ta una liumi, ke gam turan foron tom tel sinang laulau gam ka fakulkulik ta u na aupaket ke gam ka siimete u. God i usum famu tom na sani ae gamen tel u. Ma sani ae gam ka tel ta u, gam tel u namin puput kia tom. ²⁴ Isau le God ka fapti fafis u tina minet ke ka fasengsegeng u koseng fangungut na minet, wara le minet biil ifasi in pose papte u. ²⁵ King Dewit i use famu ta u ulo Iesu aragii,

‘Ia par Kumguui la tom na famu lo iau
 ke biil ifasi tikas in gule iau,
 wara le i igii na miang.

²⁶ Pesu balang ka laes

ma ia ka use fages u ini ngusung.

Ke pununfong sabin in liu ini unune,

²⁷ wara le ia usum le
 biil on somangat ufu tanwang

una salan foron minet
 ke biil sabin on par ufu

pununfo Kaltu Kalkaluu kiam ik mapuh.

²⁸ O ka finngas ta iau ini foron sal una liu
 ke ok fafuun iau

ini laes ae na kiiskiis kiam.’

²⁹ “Foron tuaklik, ia fas fatus gam, tubu-
 tamat kerer sing king Dewit ka met ta ma ri ka ile ta u. Ma matanfat ae ri ile ta u lo, igii tom na aisrer, papang igii. ³⁰ Isau le Dewit i nenge profet, ka usum ta le God i falimlim usuf i le, in luun tikas tina mat kia tom, isi in kep sala arae king. ³¹ Dewit i par sani ae na famu ke ka ororek famu isi apaptifis ken Mesaia aragii, Kumguui biil in somangat ufu tanwa una salan foron minet ke biil sabin in par ufu pununfo ik mapuh. ³² God ka fapti fafis ta Iesu igii koseng minet ma kemem tikii igii, keme par fatus ta sani ae i tapiiek tah ke keme ka famalal u. ³³ God ka sik falaumet ta Iesu ma ka fakiis u na mia. Ke Iesu ka kep Tanwa Kalkaluu ae Tama i falimlim ta ini ma ka fore ta sani igii gam par u ke gam ka ongen u. ³⁴ King Dewit biil i tatkau ta una kukulii, isau le i tara ta aragii, ‘Kumguui God i tara sing Kumguui kiak aragii: Kiis na miang, ³⁵ papang na aunbiing ian luun foron tuui kiam na piklin kekem.’

³⁶ “Pesu, gam fan Israel tikii, gamen usum rokap le, Iesu ae gam fakulkulik ta u na aupaket, God ka luun ta u arae Kumguui ke Mesaia sabin.”

³⁷ Aunbiing fanu ri ka ongen u arae, ka lala purngis e balri ke ri ka tara sing Pita turan fale aposel sabin ae aragii, “Foron tualikmem, sani kemen tel u?”

³⁸ Ke Pita ka kiliis ri aragii, “Temtem tikii lo gam, in sokiliis liu kia ma ik kep bapitaiso na asa Iesu Karisito, isi God ik pa ufu foron sinang laulau kia ke ik ta Tanwa Kalkaluu arae fafen usuf i. ³⁹ Falimlim igii usuf gam turan berberat kimi ke fanu tikii ae ri kiis tapak, fanse ae Kumguui God kirer in kam pes ri.”

⁴⁰ Pita i famalal ri sabin ini ifuun e orek ke ka fanau ri aragii, “Gamen fofonoi lo gam tom koseng fanu laulau na ulul igii, tarama gam ka fiu.” ⁴¹ Ri tikii ae ri somang-gat pes fafas kia, ri ka kep bapitaiso. Ma na biing ae, wewes lon fanu tikii ae ri kau tura ri, ifasi aragii ituul e arip.

Liu na Fatpoton foron Tom Unune

⁴² Ri kiis mulmul la na piklin fafausum ken foron aposel, ri kiis turim la, ri ien turim la ke ri ka sising turim la. ⁴³ Fanu tikii ri lala bitit na ifuun e tier an fabitit ke ifuun e fakileng ae foron aposel ri fatapiek ta u. ⁴⁴ Ke foron tom unune tikii, ri kiis turim la ma foron minmara ri, kiri tikii sau. ⁴⁵ Ri sufii foron minmara ri la turan foron minsik kiri, ma pitkalang lo, ri ka tem u la namin sani temtem tikii i dar u. ⁴⁶ Na foron biing tikii, ri la turim la una palgan ubiif kale Felun Tunmapek. Ri ien turim la na foron matanfel kiri ini laes ma limri i sapeng la usuf ri tikii. ⁴⁷ Ke ri ka sik asa God la ma fanu tikii ri laes ini ri. Ma foron biing tikii, Kumguui i luluun pes la na olon wewes kiri lon fanu ae God ka faliu ta ri.

3

Pita i Faliu Nenge Peo

¹ Nenge biing, Pita ru e Jon ru la una Felun Tunmapek na aunbiing una sising, na ituul e aunbiing na efef. ² Ma nenge kaltu ae i peo tina kalalik lo, fale fanu ri sik u ma ri ka fakiis u la na nenge matanfel

na ubiif kale Felun Tunmapek ae ri foteng u ini Rokap na Matanfel. I kiis la aiwa isi sising fanu isi pitkalang na foron biing tikii, aunbiing ri kau la una palgan ubiif kale Felun Tunmapek. ³ Aunbiing i par Pita ru e Jon ru ka ier isi kau, ka sising ru isi pitkalang. ⁴ Isau le ru ka par tortores una mata, ke Pita ka tarah, “Par kamah!” ⁵ Ke peo ae ka par sok lo ruh, i wol le run ta ti tier sing i.

⁶ Isau le Pita ka tara sing i aragii, “Biil ti siliwa le goul sing iau, isau le sani igii sing iau, ian ta u usuf o. Na asa Iesu Karisito tina Nasaret, aptih ma ok la!” ⁷ Ke ka pose na mia ma ka fapti u. Fanpil, iun keke turan foron tungtugus na keke ka rakrakai. ⁸ Ka sirok, ka sotih ke ka types la. Ke ka kau tura ru una palgan ubiif kale Felun Tunmapek. Ma aunbiing i la, i sirsirok la ma ka ususefages God la. ⁹ Aunbiing fanu tikii ri par u i la ma ka ususefages God la, ¹⁰ ri ka iliim u le, i sau e kaltu ae i kiis ma ka sising fanu la na nenge matan Felun Tunmapek, ae ri foteng u ini Rokap na Matanfel. Ke ri ka bitit ma ri ka pangang na sani ae i tapiek ta lo.

Pita i Fafas na Felun Tunmapek

¹¹ Peo ae i pospose la tom lo Pita ru e Jon, ke fanu tikii ri ka bitit ma ri ka filau unaisrituul na falifu ae ri foteng u ini Palpalbuang ke king Solomon. ¹² Aunbiing Pita i par u arae, ka tara sing ri aragii, “Fan Israel, isi sani gam ka bitit na sani i tapiek? Ke isi sa gam ka kanap kemtuul? Arafah, gam wol le kama tel kaltu igii ka la ini rakrakai kimah, le ini sinangu kama ae i tortores na mata God? Biil. ¹³ God ke Abaram, Aisak ke Jekop ke God ken foron tama kerer ka me ta Iesu, tom foim kia. Gam ta ufu ta isi rin siimete u ma gam ka fakawe ufu na mata Pailat, taftawa le Pailat ka wol ta le in puk ufu. ¹⁴ Gam ka fakawe ufu Ier ae i Kalkaluu ma i Tortores ma gam ka sising le rin fasuu ufu tom sisiimete usuf gam. ¹⁵ Gam siimete Ier ae i e waran liu, isau le God ka fapti fafis u. Keme par fatus sani ae i tapiek tah ke keme ka famalal u. ¹⁶ Kaltu igii gam par u ma gam

usum lo, i rakrakai wara na unune kimah na asa Iesu. Na asa Iesu sau ae kama unune lo, ke kaltu igii ka liu ma gam tikii gam ka par u.

¹⁷ “Foron tuaklik, ia usum le sani ae gam turan foron famfamu kimi gam ka tel ta u, biil gam usum lo. ¹⁸ Isau le tier igii ka tapiiek una fasuut sani ae God i use famu ta u na ngusun foron profet tikii, le Mesaia kia in kalsakai fangungut. ¹⁹ Pesu, gamen sokiliis liu kimi ma gamek fis usuf God, isi ik pa ufu foron sinang laulau kimi, ²⁰ ma namih, Kumguui in ta rakrakai fuu usuf gam. Ke ik wuun ufu Mesaia, ae pakanini tom God i tus pes ta u le in wuun ufu usuf gam, i e Iesu. ²¹ I tom baewa na kukulii, papang na aunbiing ae God in fatortores fafis foron tier tikii, arae tom i use ta u na ngusun foron profet kalkaluu kia. ²² Wara le Moses i use ta u aragii, ‘Kumguui God kimi in fapti ti profet kimi arae iau, tina foron sikinting lo gam tom. Gamen ongen foron tier tikii ae in fas gam ini. ²³ Ma se biil i ongen pes foron orek kia, God in tel ufu koseng fanu kia ma ik falaulau u.’

²⁴ “Foron profet tikii, types u lo profet Samuel, ulon fale profet sabin ae ri tapiiek namih, ri tikii ri ororek famu ta isi foron biing igii. ²⁵ Ma sani ae foron profet ri use ta u turan puput ae God i tel ta u turan foron tubutamat gam, kimi. Pakanini, i tara ta sing Abaram aragii, ‘Fanu tikii na piklinbat rin kalok, iwara lo tubumtamam.’ ²⁶ Aunbiing God i fiti ta Tom Foim kia, i wuun famu ta u usuf gam isi ik sokiliis liu ken temtem tikii lo gam koseng foron sinang laulau ke ik fakalok gam.”

4

Pita ru e Jon ru Ti na matan foron Famfamu

¹ Aunbiing Pita ru e Jon ru ororek la bitom usuf fanu, ke foron pris turan kabisit ken foron tom parpar kale Felun Tunmapek turan foron Sadusi* ri ka tapiiek sing ruh. ² Ka kut laulau e balri, wara le Pita ru e Jon ru famam fausum fanu ma ru ka tara le, foron minet rin apti fis, arae

Iesu i apti fis tah. ³ Ke ri ka luse ruh. Iwara le ka worwor tah, pesu ri ka luun ru na kamkabet papang na biingbiing.

⁴ Isau le fanu fuun ae ri ongen ta fafas kiruh ri ka unune. Ma wewes tikii lon fanu tamat ae ri unune, ifasi aragii ilim e arip.

⁵ Na biing namih, foron tom nagogon, foron famfamu turan foron tom fafausum ini nagogon ri ka kiis turim na Ierusalem.

⁶ Anas ae i famfamu ken foron pris tura Kaiapas, Jon ke Aleksenda turan fale sikinting sabin lon famfamu ken foron pris sabin tinaiwa. ⁷ Ri ka fiti Pita ru e Jon na matri ke ri ka types diik ru aragii, “Kamu tel tier igii ini rakrakai tingah ma ini asa seh?”

⁸ Pita ifuun ini Tanwa Kalkaluu ke ka kiliis ri aragii, “Foron tom nagogon ke foron famfamu ken fanu, ⁹ gam diik kamah, iwara le kama tel ta rokap na sinang usuf kaltu ae i peo, ke gam ka diik kama sabin arafa kama faliu u arae. ¹⁰ Igii, ian famalal u usuf gam turan fanu tikii tina Israel. Gam par kaltu igii i soti na matmi ini liu rokap, i liu na asa Iesu Karisito tina Nasaret, ae gam fakulkulik ta u na aupaket, isau le God ka fapti fafis u. ¹¹ I sau i e ‘Tuh ae gam foron tom tel fel gam puris ta u,

ka tapiiek temin tuh mang.’

¹² Biil keren kep fafaliu sing tikas sabin awii, biil. Wara le biil ti as sabin aga na piklinbat God i ta ta u usuf fanu ae ifasi in faliu kerer.”

¹³ Ri par u aragii le Pita ru e Jon biil ru orek binbin. Ri usum le ru kaltu foes sau ma biil sabin ru kep fafausum tah, pesu ri ka bitit ke ri ka iliim ru le ru la la tura Iesu.

¹⁴ Isau le kaltu ae ru faliu ta u, i sotsoti la tom awii na matri, pesu biil ifasi rin use ti tier. ¹⁵ Ke ri ka wuun fasuu ru tinaiwa ma ri ka orek fis tom ini ri aragii, ¹⁶ “Sani keren tel u ini uner igii? Fanu tikii na Ierusalem ri usum le, ru fatapiiek ta nenge rakrakai na fakileng na matri, pesu biil ifasi keren fakawe. ¹⁷ Isau le una tikale u isi gong i sararah na fatpoton fanu, keren fakiing ru isi gong ru fas tikas sabin ini asa Iesu.”

¹⁸ Ri ka tawi fakau ru sabin ke ri ka fakiing ru le gong sabin ru fafas, le fausum tikas ini asa Iesu. ¹⁹ Isau le Pita ru e Jon

ru ka kiliis ri aragii, “Gam tom gamen wol tole u: I tortores na mata God le kaman wong sing gam le sing i? ²⁰ Biil ifasi kaman mange na use sani kama ka par ta u ke kama ka ongen ta u.”

²¹ Aunbiing ri ka ta ta ifuun e fafanau sing ruh, ke ri ka wuun ufu ruh. Biil ri fasi rin ta fangungut sing ruh, wara le fanu tikii ri famam usefages God isi sani ae ka tapiiek tah. ²² Wara le kalta ae i liu na rakrakai na fakileng ae ru fatapieu, bet kia ka liu ufu ta ifet e sangful.

Sising ken foron Tom Unune

²³ Aunbiing ri ka sok ufu ta Pita ru e Jon, ru ka fis usuf fanu kiruh ke ru ka fas ri ini foron tier tikii ae foron laulaumet na pris turan foron famfamu ri use ta u usuf ruh. ²⁴ Aunbiing foron tom unune ri ongen u, ri tikii ri ka sising turim usuf God aragii, “Rakrakai na Kumguui, o fakiis ta kukulii, piklinbat ke palgantes turan foron tier tikii ae lo ri. ²⁵ God, pakanini, o ta ta orek kiam usuf Tanwa Kalkaluu, ke ka susuef ulo tom foim kiam, Dewit tama kemem ma ka tarah,

‘Isi sani ke foron funmat tikii
ri ka lala ngaliaf?’

Ke isi sani fanu ri ka puput
isi tel foron tier laulau
ae biil ti fua?’

²⁶ Foron king tina piklinbat
ri ka geges isi fapaket,
ke foron famfamu ri ka ti turim
isi rin tikale Kumguui
ke Mesaia kia.’

²⁷ Foron tier ae ka tapiiek tekentu tom, aunbiing Erot ru e Pontius Pailat ru ti turan fanu ae biil ri fan Israel ke turan fan Israel aga na Ierusalem, ma ri ka ti turim isi tikale Iesu, Tom Foim kalkaluu kiam, ae o tus pes ta u. ²⁸ Ri tel foron tier ae namin rakrakai kiam, ke na wolwol kiam ae pakanini tom o put ta u le in tapiiek. ²⁹ Ma igii, Kumguui, on wol na foron orek ae ri fasoksoke kemem ini ma ok ta rakrakai sing kemem foron tom foim kiam, isi gong keme sokeh aunbiing keme fafas ini orek kiam. ³⁰ Sawe limam isi ok faliu foron sasem ma ok fatapieu foron

fakileng ke foron tier an fabitit ini asa Iesu, Tom Foim kalkaluu kiam.”

³¹ Aunbiing ri ka sising tikii tah, falifu ae ri kiis turim lo ka nut. Ke ri tikii ri ka fuun ini Tanwa Kalkaluu ma ri ka fafas ini orek ke God ini balamas.

Foron Tom Unune ri Falupes Faliu

³² Foron tom unune tikii, i tikii sau e balri ke i tikii sau e wolwol kiri. Biil tikas i tara le foron minmara kia tom, biil. Foron minmara ri, kiri tikii sau. ³³ Foron aposel ri ka famam fafas ini apaptifis ke Kumguui Iesu ini tara rakrakai, ke God ka fore fafakalok kia na olri. ³⁴ Biil tikas na fatpoto ri i bilbiling, wara le fanse ae imel e nanal kiri le fel kiri, ri sufii u la ma pitkalang lo, ri ka kep u la ³⁵ ke ri ka ta u la usuf foron aposel ma ri ka tem u la namin sani temtem tikii i dar u.

³⁶ Nenge kalta asa e Josep, foron aposel ri foteng u ini Barnabas. Kamtinan as ae le, “Kalalik an Farakrakai.” I nenge Liwai ma i tina bit na Saiprus. ³⁷ I sufii ta sun nanal kia ma pitkalang lo ka ta u usuf foron aposel.

5

Ananias ru e Safira ru Famfabal

¹ Nenge kalta asa e Ananias ru lamansilik e Safira, ru sabin ru sufii ta nenge sun nanal kiruh. ² Ke Ananias ka pose papte baban pitkalang na nanal ae ke ka ta tiga sau usuf foron aposel. Antu sabin i usum lo.

³ Ke Pita ka tarah, “Isi sani o ka somangat pes Satan isi in fafuun liu kiam, ke o ka famfabal na mata Tanwa Kalkaluu ma o ka pose papte fale pitkalang na nanal kiam?”

⁴ Nanal ae kiam tom aunbiing biil biitom ri fiil pes u. Ke aunbiing ri ka fiil pes ta u, pitkalang kiam tom. Isi sani ka mel e matngan wolwol laulau arae sing o? Biil o fabal fanu sau, biil. O famfabal na mata God.”

⁵ Aunbiing Ananias i ongen u arae, fanpil ka luut ke ka met. Fanu tikii ae ri ongen u, ri ka lala sokeh. ⁶ Ke foron guam ri ka aptih ke ri ka afit pununfo ini kaen ke ri ka kep u isi ile u.

4:24: KisimBek 20:11; Nehemia 9:6; BukSong 146:6
23:1,7-11; Jon 18:28,29

4:32: Aposel 2:44,45

4:25: BukSong 2:1,2

4:27: Metiu 27:1,2; Mak 15:1; Luk

⁷ Na ituul e aunbiing namih, antu ka kau, biil i usum na sani i tapiiek tah. ⁸ Ke Pita ka diik u aragii, “Fas iau, pitkalang igii, i e matan nanal tikii kimuh?”

Ke ka kiliis u aragii, “Iuu, i e mata nanal tikii.”

⁹ Pita ka tara sing i aragii, “Isi sani kamu ka somangat turim isi tof Tanwa Kumguui? Par u, fanu ae ri ile ta antum, ri sau ae na matanfel ma rin sik fasuu wo sabin.”

¹⁰ Fanpil Safira ka luut una keke Pita ke ka met. Aunbiing foron guam ae ri kau, ri ka par fifin ae ka met tah. Ri ka sik fasuu h u ma ri ka ile u na baba antu.

¹¹ Foron tom unune tikii, turan fale fanu sabin ri ka lala sokeh na aunbiing ri ongen sani ae i tapiiek tah.

Foron Aposel ri Faliu Fanu Fuun

¹² Foron aposel ri fatapieik ifuun e fak-ileng turan foron tier an fabitit na fatpoton fanu. Ma foron tom unune tikii ri fatafe la na Palpalbuang ke king Solomon, ae na palgan ubiif kale Felun Tunmapek. ¹³ Fale fanu keskes ri soke la isi kiis turim tura ri, isau le ri lala bulat la tom lo ri. ¹⁴ Ma ifuun biitom e fanu turan kelefing ri ka unune lo Kumguui ma ri ka wes fakau ri turan foron tom unune. ¹⁵ I wara na sani ae foron aposel ri tel ta u, ke fanu ri ka lame foron sasem una foron bulin sal, ma ri ka faborong ri na foron luuf ke foron mii salri, isi aunbiing Pita i tole sal, ke tantanwa sau ik la ulo ri. ¹⁶ Gur na fanu tina foron maleh fatat Ierusalem ri ka tapiiek sabin ini fanu ae ri sasem turan fal sabin ae foron tanwa laulau ri ta fangungut la usuf ri, ma ri tikii ri ka liu.

Ri Ta Fangungut usuf foron Aposel

¹⁷ Ke famfamu ken foron pris turan foron tala ae ri foron Sadusi, ka laulau e balri lon foron aposel. ¹⁸ Ke ri ka luse ri ma ri ka fakau ri na felun kamkabet ken fanu tikii. ¹⁹ Isau le na wor, nenge angelo ke Kumguui ka tapiiek ke ka sapeng na foron matanfel na felun kamkabet ma ka fasuu ri. ²⁰ Ka fas ri aragii, “Gam la ma gamek soti na palgan ubiif kale Felun Tunmapek ma gamek fafas ini foron orek tikii na liu fuuh igii.”

²¹ Ri ka ongen ta orek ke angelo, ke na biingbiing saksak ri ka kau una palgan

ubiif kale Felun Tunmapek ke ri ka tipes fafas.

Aunbiing famfamu ken foron pris turan foron tala ri tapiiek, ri ka kam turim foron famfamu tikii ken fan Israel. Ke ri ka wuun ufu fale tom fapaket isi telpes foron aposel tina felun kamkabet. ²² Isau le aunbiing ri tapiiek na felun kamkabet, biil ri to par ri. Ke ri ka fis ma ri ka tarah, ²³ “Aunbiing keme tapiiek, foron matanfel na felun kamkabet i babat rokap ta tom. Ma fanu ae ri parpar kaleh, ri tom tinaiwa ri soti tah. Isau le aunbiing keme sapeng, biil mang keme par tikas aiwa.” ²⁴ Kabisit ken foron tom parpar kale Felun Tunmapek turan foron laulaumet na pris ri ka ongen orek ae ma ri ka wolpane, biil ri usum na sani in tapiiek.

²⁵ Namih, nenge kaltu ka tapiiek ke ka tarah, “Par u, fanu ae gam fakau ta ri na kamkabet, ri mang ae na palgan ubiif kale Felun Tunmapek, ri ka famam fausum fanu.” ²⁶ Ke kabisit ae turan fale tom parpar kale Felun Tunmapek ri ka la ma ri ka tel pes foron aposel. Isau le biil ri to fangongos ri, wara le ri sokeh, tarama fanu ri ka luumete ri.

²⁷ Aunbiing ri ka telpes ta foron aposel, ri ka fiti ri na matan foron famfamu. Famfamu ken foron pris ka fas ri aragii, ²⁸ “Keme ta ta rakrakai na orek igii usuf gam, le gong sabin gam fafas ini asa Iesu. Isau le igii, Ierusalem ka fuun ta ini fafausum kimi ke gam ka ier isi tiu kemem ini dawu.”

²⁹ Ke Pita turan fale aposel ri ka kiliis ri aragii, “Kemen wong sau sing God. Biil kemen wong sing fanu. ³⁰ God ken foron tubutamat kerer i fapti fafis ta Iesu tina minet, ae gam siimete ta u, aunbiing gam fakulkulik ta u na aupaket. ³¹ Ke God ka sik u una mawe ma ka fakiis u na mia arae Famfamu ke Tom Fafaliu kirer. God i tel u arae, isi ifasi kere fan Israel kerek sokiliis liu kirer, ma ik pa ufu foron sinang laulau kirer. ³² Keme par fatus ta foron tier ae ke kemem tura Tanwa Kalkaluu, keme ka famalal u. Tanwa Kalkaluu i e fafen ke God usuf fanu ae ri mi na orek kia.”

³³ Aunbiing ri ongen u arae, ri ka lala ngaliaf ma ri ka ier isi siimete foron aposel.

³⁴ Isau le neng lon foron Farasi, asa e Gamaliel, i nenge tom fafausum ini nagogon ae fanu tikii ri bulat la lo. Ka sotih ke ka tara le rin fasuu foron aposel ta bii. ³⁵ Ke ka tara sing ri aragii, “Fan Israel, gamen wol rokap bii isi sani gamen tel u ini fanu igii. ³⁶ Gam usum le pakanini sau, Teudas i tel u arae nenge tara kaltu, ma fanu ae ri mi la lo, ifasi aragii ifet e mar. Isau le ri ka siimete u ke fanu ae ri mi la lo, ri ka fin sararah ma foim kia ka rop. ³⁷ Ke namih, Iudas nenge sikin Galili ka tapiek na bet ae ri kep asan fanu tikii ta lo ke ka dat fanu fuun nami, isi fapaket turan matanfuntih na Rom. Ri ka siimete u sabin ke fanu tikii ae ri mi la lo, ri ka sararah.

³⁸ “Pesu, ia ka fas gam le gong gam tel ti tier ini fanu igii. Taftawa rik la. Male ri tel foron tier ae namin wolwol ken kaltu sau, ke in rop paket. ³⁹ Isau male foron tier ae i la sing God, biil tom ifasi gamen tikale ri. Tarama gam ka fapaket tura God.”

Ke foron famfamu ri ka somangat na orek ke Gamaliel. ⁴⁰ Ri ka tawi fakau foron aposel ke ri ka fas foron tom parpar kale Felun Tunmapek isi pis ri. Namih, ri ka ta rakrakai na orek sing ri le, gong sabin ri fafas ini asa Iesu, ke ri ka sok ufu ri.

⁴¹ Aunbiing ri la koseng foron famfamu ae, ri la ini laes, wara God i par u le i rokap rin ngar matlawen, i wara na asa Iesu. ⁴² Na foron biing tikii, biil ri mange la na fausum fanu ke fafas ini Rokap na Fafas le Iesu i e Mesaia, na palgan ubiif kale Felun Tunmapek ke na foron matanfel ken fanu.

6

Ri Tus pes Ifit e Tom Falupes

¹ Na aunbiing ae, wewes lon berberat na fafausum ka laulaumet la. Fal lo ri, ri fan Iudaia ae ri orek Grik la, ri ka fabalkut turan fale fan Iudaia ae ri orek Ibru la. Ri belbel orek la le, ri par ufu foron makos kiri la na foron biing tikii aunbiing ri tulus la ini inen. ² Ke sangful ini u e aposel ri ka tawi turim berberat na fafausum tikii ke ri ka fas ri aragii, “Biil i rokap le kenen sok ufu foim na fafas ini orek ke God, isi kemek tulus ini inen. ³ Pesu foron tualikmem,

gamen tim pes in fit e kaltu na fatpoto gam ae gam usum le ri fuun ini Tanwa Kalkaluu ma imel e polo na wol kiri, isi kerek luun foim igii na limri. ⁴ Ma kemek luun tikii aunbiing kimem na sising ke foim na fafas ini orek ke God.”

⁵ Ke ri tikii ri ka laes ini orek ken foron aposel. Ke ri ka tus pes Stiwen ae i nenge rakrakai na tom unune ma ifuun ini Tanwa Kalkaluu, tura Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas ke Nikolas. Nikolas i sikin Entiok, biil i sikin Iudaia, isau le ka somangat pes ta matngan fafausum ken fan Iudaia. ⁶ Ri ka fiti fanu ae na matan foron aposel, ke foron aposel ri ka luun limri na olri ma ri ka sising na olri.

⁷ Orek ke God ka sararah ma wewes lon berberat na fafausum na Ierusalem ka laumet lalala, ma ifuun e pris ri ka tapiek tom unune.

Ri luse Stiwen

⁸ Stiwen i nenge kaltu ae ifuun ini rakrakai ae God i ta ta u usuf i. I tel ifuun e tier an fabitit ke ifuun e fakileng na fatpoton fanu. ⁹ Isau le fale fanu tina nenge felun lotu ken fan Iudaia ae ri foteng u le, “Felun Lotu ken Fanu ae ri Sengsegeng,”* ri ka fakep tura Stiwen. Ri la tina Sairini, Aleksendria, Silisia ke tina Eisia. ¹⁰ Ri fakep tura, isau le biil ifasi rin kiliis orek kia, wara le i orek ini polo na wol sing Tanwa Kalkaluu.

¹¹ Pesu ri ka fas fakum fale fanu isi rin tara le, “Keme ongen Stiwen i orek laulau ta ulo Moses ke ulo God sabin.”

¹² Aunbiing ri use u arae, ri ka fakut balan fanu turan foron famfamu ke foron tom fafausum ini nagogon. Ri ka luse u ma ri ka lame u isi fiti u na matan foron famfamu. ¹³ Ke ri ka lame fakau fale fanu isi rin tiu u ini foron orek ae biil i tekentu. Ke fanu ae, ri ka tarah, “Kaltu igii, biil i mange la na orek laulau una Felun Tunmapek ke una nagogon ke Moses. ¹⁴ Wara le keme ongen ta u i tara le, Iesu tina Nasaret igii, in rabat Felun Tunmapek ma ik sokiliis foron nagogon ae Moses i ta ta u usuf kerer.”

¹⁵ Ke fanu tikii ae ri kiis ta aiwa, ri ka kanap Stiwen, wara le ri par posong na

* **6:9:** Ri foteng felun lotu ae ini “Felun Lotu ken Fanu ae ri Sengsegeng,” wara le fanu ae pakanini ri tapiek fafauun ta ken fale fanu keskes

mata i aragii posong na matan nenge angelo.

7

Fafas ke Stiwen

¹ Famfamu ken foron pris ka diik Stiwen aragii, “Orek ae ri tiu wo ini, i tekentu le biil?”

² Ke ka kiliis u aragii, “Fon tuaklik ke fon tamang, gam ongen iau! God ae ifuun ini memeh, i tapiiek ta sing tubutamat kerer Abaram, aunbiing imel biitom na Mesopotamia ma biil biitom i la una Aran. ³ Ke God ka fas u aragii, ‘On kang koseng nanal kiam turan fon sikinting lo wo ma ok la una nanal ae ian finngas o ini.’

⁴ “Pesu ka la koseng nanal ken fan Kaldia ma ka mel na Aran. Aunbiing tama ka met tah, ke God ka wuun u una nanal ae igii mang gam ka kiis lo. ⁵ Biil tom ti sun nanal God i ta ta u usuf Abaram, biil. Isau le i falimlim ta usuf i, le i turan fon tubutamat rin kep nanal ae. Aunbiing ae Abaram biil biitom ti kalalik kia. ⁶ God i fas ta u aragii, ‘Fon tubumtamat rin kiis arae fon ses na fale nanal keskes, ma fanu rin tel ri aragii fon fafauun foes ma rin ta fangungut usuf ri na in fet e mar e bet. ⁷ Isau le, ian ta fangungut usuf funmat ae i tel fon tubumtamat arae fon fafauun foes. Ma namih, rin suu tina falifu ae ke rik lotu una aisang aga na falifu igii.’ ⁸ Namih, God ka fas Abaram isi kiit pununfo arae fakileng na puput kia usuf i. Abaram ka fapuar Aisak ma nami na iwal e biing ae i pang lo, ka kiit pununfo Aisak. Nami Aisak ka fapuar Jekop, ke Jekop ka fapuar sangful ini u e tubutamat kerer.

⁹ “I wara le berberat ke Jekop i laulau e balri ini tualik ri sing Josep, ke ri ka ta u isi fanu rin fiil pes u arae nenge fafauun foes una Isip. Isau le God i kiis tura ¹⁰ ke ka fasengsegeng u koseng fon tatawin tikii ae i tafe u. Parau, king tina Isip ka naim u, wara le Josep i keppolo na wol sing God. Ke

Parau ka luun u isi nagogon tikii Isip turan fon tier tikii na fel kia.

¹¹ “Namih, nenge tara fitol ka tapiiek na falifu tikii na Isip ke na Kenan ma ka fatapieik tara na fangungut, ma fon tubutamat kerer biil ifasi rin tafe ti inen. ¹² Aunbiing Jekop ka ongen u le imel e inen na Isip, ka wuun fon tubutamat kerer na ninla famu kiri unaiwa. ¹³ Na fawu e ninla kiri, Josep ka fas fon tualik mang le i e seh, ke Parau ka usum mang lon fon tualik e Josep ke tama. ¹⁴ Namih, Josep ka fawuun isi tama turan fon sikinting tikii lo. Wewes tikii lo ri, ifasi aragii ifit e sangful ini lim. ¹⁵ Namih, Jekop ka pu una Isip ke ka met aiwa turan fon tubutamat kerer. ¹⁶ Ri ka kep fafis pununfo ri tom una Sekem ma ri ka luun ri na matanfata una luun minet, ae Abaram i fiil pes ta u ini fale pitkalang sing berberat ke Amor.

¹⁷ “Ma aunbiing ka fatat mang isi God in fasuut falimlim kia usuf Abaram, wewes lon fanu kirer na Isip ka lala laumet. ¹⁸ Namih, nenge king ae biil i usum lo Josep ka nagogon na Isip. ¹⁹ King ae ka fabal fon tubutamat kerer ma ka ta fangungut usuf ri ke ka fangongos ri isi rin lin fon mirmiriuu kiri, isi rik met.

²⁰ “Na aunbiing ae, Moses ka pang. Ma God i laes kanaka ini. Na ituul e funiil, ri fofonoi lo na fel ke tama. ²¹ Aunbiing ri ka luun ta u koseng ri, keleflik ke king Parau ka patak pes u ma ka fofonoi lo arae nenge kalalik tutus kia. ²² Moses ka kep fafausum na matngan tasum tikii ken fan Isip, ma i rakrakai kanaka na orek kia ma na foim kia.

²³ “Aunbiing Moses ka fet e sangful e bet kia, ka ier isi in laum fon sikinting lo. ²⁴ Ka par nenge sikin Isip i paket neng lo ri, pesu ka la isi tikale u. Ke ka siimete sikin Isip ae, una kiliis sinang ae i tel ta u. ²⁵ Moses i wol le fanu tutus kia rin iliim u le God i tus pes ta u isi in faliu ri, isau le biil ri iliim u. ²⁶ Na biing namih, Moses ka tafe iwu e sikin Israel ru fapaket, ke ka totof

7:2: Stat 12:1   **7:4:** Stat 11:31; 12:4   **7:5:** Stat 12:7; 13:15; 15:18; 17:8   **7:6:** Stat 15:13,14   **7:7:** KisimBek 3:12   **7:8:** Stat 17:10-14; 21:2-4; 25:26; 29:31–35:18   **7:9:** Stat 37:11,28; 39:2,21   **7:10:** Stat 41:39-41   **7:11:** Stat 42:1,2   **7:13:** Stat 45:1   **7:14:** Stat 45:9,10,17,18; 46:27   **7:15:** Stat 46:1-7; 49:33   **7:16:** Stat 23:3-16; 33:19; 50:7-13; Josua 24:32   **7:17:** KisimBek 1:7,8; Aposel 7:5   **7:19:** KisimBek 1:10-11,22   **7:20:** KisimBek 2:2
7:21: KisimBek 2:3-10   **7:23:** KisimBek 2:11-15

isi tikale ruh ma ka tarah, ‘Uner, kamu iun latualik sau. Isi sani kamu ka fapaket fis ini kamuh?’

²⁷ “Isau le kaltu ae i paket nenge tala, ka sule ufu Moses ke ka tara sing i aragii, ‘Se i luun ta wo isi on tapiek famfamu ke tom nagogon kimem?’ ²⁸ Arafah, o ier isi siimete iau arae o siimete ta nenge sikin Isip nabiing?’ ²⁹ Aunbiing Moses ka ongen u arae, ka fin una Midian ma ka mel aiwa arae nenge ses ke ka fapuar iwu e kalalik tamat.

³⁰ “Nami na ifet e sangful e bet, nenge angelo ka tapiek sing i na falifu foes fatat pungpung na Sinai. I tapiek sing i na palgan karfian yiif na nenge au. ³¹ Aunbiing i par u, ka lala bitit na sani i par ta u. Ma aunbiing i la fatat isi par fakasi, ka ongen kine Kumguui i tara aragii, ³² ‘Ia God ken foron tubumtamat. Ia God ke Abaram, Aisak ke Jekop.’ Moses ka nananar ma ka lala binbin isi in par.

³³ “Ke Kumguui ka tara sing i aragii, ‘Tel ufu su kiam, wara le falifu ae o soti lo i kalkaluu. ³⁴ Ia ka par ta foron fangungut tikii ae ri ta u usuf fanu kiak na Isip. Ia ka ongen ta tineng kiri ke ia ka pu isi fasengsegeng ri. Ma igii, la mang. Ian wuun fafis o una Isip.’

³⁵ “Moses ae, ri fakawe ufu tah ma ri ka tara ta sing i le, ‘Se i luun ta wo isi on tapiek famfamu ke tom nagogon?’ Moses sau ae, God i wuun fafis u usuf ri, isi in famfamu kiri ke isi ik fasengsegeng ri. I wuun ufu na aunbiing angelo i tapiek ta sing i na au ae i sok. ³⁶ Moses ka lame fasuu ri koseng Isip ma ka fatapiek foron tier an fabitit ke foron fakileng na Isip, na palgantes ae ri foteng u ini Tes Melmelek ke na falifu foes na ifet e sangful e bet.

³⁷ “Moses sau ae, i fas ta fan Israel le, ‘God in wuun ti profet arae iau usuf gam tina foron sikinting lo gam tom.’ ³⁸ Moses i kiis turim turan foron tubutamat kerer na falifu foes ke turan angelo ae i faorek ta u na pungpung na Sinai. Ke ka kep ta foron orek ae i liu isi in ta u usuf kerer.

³⁹ “Isau le foron tubutamat kerer biil ri wong sing i. Ri ka soke ufu bin ma na wolwol kiri, ri ier tom isi fis una Isip. ⁴⁰ Ri ka fas Aron aragii, ‘Tel ti foron god kirer ae in famu pes kerer, wara le Moses ae i lame fasuu ta kerer tina Isip, biil mang kere usum le sani mang ka tapiek lo.’ ⁴¹ Na aunbiing ae, ri ka tel nenge god famfabal arae nenge natun bulmakau. Ri ka ta foron fafen usuf i ma ri ka lala laes ini sani ri tel ta u ini limri. ⁴² Isau le God ka ta pokta ulo ri, isi riklotu una aisan foron tier tikii buuii na bat. Arae sabin na buk ken foron profet ri siit u aragii,

‘Fan Israel, aunbiing gam la na falifu foes na ifet e sangful e bet,

biil gam tel ta ti tunmapek usuf iau ke biil gam ta ti fafen ta usuf iau.

⁴³ Gam kusep ta felu Molek, god kimi.

Ke nenge keltot, tantanwa Refan, i e god kimi.

Iun god ae, gam tom gam tel ta u isi gamen lotu una aisruh.

Pesu, ian tel ufu gam

una fale maleh ae i tapak koseng Babilon.’

⁴⁴ “Aunbiing foron tubutamat kerer ri la na falifu foes, palpalbuang ke God, tinaiwa tom na aisri. Palpalbuang ae i fakileng u le God ae tom na aisri. Ri tel palpalbuang ae arae tom God i patrai ta Moses, namin tantanwa ae i par ta u. ⁴⁵ Namih, foron tubutamat kerer ri ka kep pes palpalbuang ae sing foron temri. Ri ka kusep u tura ri aunbiing Josua i famu pes ri ma ri ka kep nanal sing fale funmat ae God tom i tel ufu ta ri na famu lo ri. Ke palpalbuang ae, tinaiwa tom, papang na aunbiing ke king Dewit. ⁴⁶ Dewit i falaes God ke ka sising usuf i le in somangat ufu isi ik tel ti rokap na felu God ke Jekop. ⁴⁷ Isau le king Solomon mang ka tel fel ae.

⁴⁸ “Isau le God Buuii na Mawe, biil i kiis la na foron fel ae fanu ri tel u. Arae tom profet i use ta u le,

⁴⁹ ‘Kumguui i tarah,

Kukulii i e nian kiiskiis an king kiak,

7:29: KisimBek 18:3,4   **7:30:** KisimBek 3:1-10   **7:35:** KisimBek 2:14   **7:36:** KisimBek 7:3; 14:21; Namba 14:33   **7:37:** Lo 18:15,18   **7:38:** KisimBek 19:1–20:17; Lo 5:1-33   **7:40:** KisimBek 32:1   **7:41:** KisimBek 32:2-6   **7:42:** Amos 5:25-27   **7:44:** KisimBek 25:9,40   **7:45:** Josua 3:14-17   **7:46:** 2Samuel 7:1-16; 1Stori 17:1-14   **7:47:** 1King 6:1-38; 2Stori 3:1-17   **7:49:** Aisaia 66:1,2

ma piklinbat i e salan luun kekeng.
Matngan fel arafa gamen tel u salang?

Ke fiawa e salan mange kiak?

⁵⁰ Foron tier tikii igii,

ia tom ia tel ta u ini limang.’ ”

⁵¹ Ke ka tara sabin aragii, “I arae fat e balmi! Ma gam arae fanu ae biil ri usum lo God ke balbalu gam i kutkut! Gam fasi sabin arae foron tubutamat gam. Gam tikale foim la ken Tanwa Kalkaluu. ⁵² Arafah, imel e ti profet awii, ae foron tubutamat gam biil ri ta fangungut ta usuf i? Ri siimete ta fanu sabin ae ri fafas famu ta ini taptapieke ke Ier ae i Tom Tortores. Ma igii, gam ka siimete ta u, na aunbiing gam ta ufu ta una liman foron tuui. ⁵³ Gam sau gam kep ta nagogon ke God ae foron angelo ri filange ta u, isau le biil tom gam misuut lo!”

Ri Luumete Stiwen

⁵⁴ Aunbiing ri ongen orek ke Stiwen, ri ka lala ngaliaf ma ri ka ngaitpam ulo. ⁵⁵ Isau le Stiwen ifuun ini Tanwa Kalkaluu. Ka par una kukulii ma ka par memeh ke God ke ka par Iesu i soti na mia God. ⁵⁶ Ke ka tarah, “Par u, ia par kukulii i sapeng ma Kalalik ken Kaltu i soti na mia God.”

⁵⁷ Ri ongen orek ae ke ri ka piis kale foron balbalu ri ma ri ka kukuk ulo. Ri ka faruru kale u ⁵⁸ ke ri ka dat fasuu u tina maleh ae ma ri ka types luuluu u. Ke fanu ae ri tiu ta u, ri ka tel ufu foron dolon kaen kiri ke ri ka luun u fatat iun keke nenge guam, asa e Sol.

⁵⁹ Aunbiing ri luuluu u la biitom, Stiwen ka sising aragii, “Kumguui Iesu, pose pes tanwang.” ⁶⁰ Namih, ka ilepul ma ka tau-tau aragii, “Kumguui! Gong o kiliis fafis sinang laulau igii ri tel u!” Ka use ta u arae ke ka met.

8

¹ Sol tinaiwa ma i somangat sau na minet ke Stiwen.

Soli Ta Fangungut sing foron Tom Unune

Na biing ae, fanu ri ka types ta tara fangungut sing foron tom unune na Ierusalem. Foron tom unune tikii ri ka sarara na falifu tikii na Iudaia ke na Samaria. Foron aposel sau tinaiwa tom na Ierusalem. ² Fale fanu ae ri mi la na

wolwol ke God ri ka ile Stiwen ma ri ka lala tingis u. ³ Isau le Sol ka types falaulau foron tom unune. I la una foron fel kiri ma ka dat ufu fanu tamat turan kelefin una felun kamkabet.

Filip i Fafas na Samaria

⁴ Foron tom unune ae ri fin sararah tah, ri ka fafas ini Rokap na Fafas na foron falifu tikii ae ri la ulo. ⁵ Filip ka la una tara maleh na Samaria ke ka fafas ini Mesaia aiwa. ⁶ Aunbiing gur na fanu ae ri ongen orek ke Filip ma ri ka par foron fakileng ae i fatapieke u, ri ka kiis fofu isi ongen sani i use u. ⁷ Foron tanwa laulau ri suu ini ngangeh koseng fanu fuun, ma fanu fuun ae i met e nenge baban fo ri turan fanu fuun ae ri peo, ri ka liu. ⁸ Ma fanu na maleh ae, ri ka lala laes.

Saimon Tom Latlat

⁹ Nenge kaltu na maleh ae, asa e Saimon, i usum na marmarsan latlat ma fan Samaria tikii ri pangang la na foron tier ae i tel u la. Ma i falaumet u la tom na matan fanu. ¹⁰ Ma fanu tikii, pirpiran fanu turan fanu foes, ri tikii ri wong la sing i ma ri ka paeng u la aragii, “Rakrakai ke God igii sing ier igii, ae ri foteng u ini Tara Rakrakai.” ¹¹ Ri mi la lo, wara le ka fatel ta wolwol kiri ini marmarsan latlat ae ka tel ta u na dolon aunbiing. ¹² Isau le aunbiing Filip ka fafas ini Rokap na Fafas na matanfuntih ke God ke ini asa Iesu Karisito, fanu tamat turan kelefin ri ka unune ma ri ka kep bapitaiso. ¹³ Saimon sabin ka unune ke ka kep bapitaiso ma ka mi lo Filip una foron falifu tikii. Ka par foron fakileng turan foron rakrakai na foim ae Filip i fatapieke u ma ka lala bitit.

¹⁴ Aunbiing foron aposel na Ierusalem ri ka ongen ta u le fan Samaria ri ka so-mangat pes ta orek ke God, ri ka wuun ufu Pita ru e Jon usuf ri. ¹⁵ Aunbiing ru tapieke, ru ka sising usuf God isi rin kep Tanwa Kalkaluu, ¹⁶ wara le Tanwa Kalkaluu biil biitom i susuef ta ulon tikas lo ri. Ri kep bapitaiso ta sau na asa Kumguui Iesu. ¹⁷ Ke Pita ru e Jon ru ka luun limruh na olri, ma ri ka kep Tanwa Kalkaluu.

¹⁸ Saimon ka par fanu ri kep Tanwa Kalkaluu aunbiing iun aposel ae ru luun

limruh lo ri. Pesu ka ier isi ta pitkalang sing ruh, ¹⁹ ke ka tarah, “Kamu ta rakrakai sabin ae usuf iau, isi aunbiing ian luun limang na olon fanu, ke rik kep Tanwa Kalkaluu.”

²⁰ Isau le Pita ka kiliis u aragii, “Taftawa ok fiu turan pitkalang kiam, wara o wol le ifasi on fiil fafen ke God ini pitkalang.

²¹ Biil ifasi on foim tura kemem na foim igii, wara le balam biil i tortores na mata God. ²² On kiliis liu kiam koseng wolwol laulau kiam ma ok sising usuf Kumguui. Awii ngan, in pa ufu sinang laulau ae na balam. ²³ Wara ia par u le o fuun ini sinangun ram ma o kiis na kamkabet na sinang laulau.”

²⁴ Ke Saimon ka kiliis u aragii, “Sising usuf Kumguui isi iau, isi foron tier ae o ka use ta u, biil in tapiek lo iau.”

²⁵ Aunbiing Pita ru e Jon ru ka famalal tikii ta sani Kumguui ka tel ta u, ru ka fahas ini orek kia ma namih, ru ka fis una Ierusalem. Ma na ninla kiruh, ru ka famam fahas ini Rokap na Fahas na ifuun e maleh na Samaria.

Filip i Fahas usuf Nenge Sikin Itiopia

²⁶ Nenge angelo ke Kumguui ka tara sing Filip aragii, “Aptih ma ok la ubaeng na sal ae na falifu foes, ae i pu tina Ierusalem una Gasa.” ²⁷ Filip ka la ma na ninla kia, ka tafe nenge sikin Itiopia. I nenge tara kaltu na matanfuntih ke Kandake, kuin tina Itiopia, ma i parpar la na foron pitkalang tikii ke kuin. I la ta una Ierusalem isi lotu, ²⁸ ma na ninla fis kia, i kiis na kariis ma ka weswes buk la ke profet Aisaia. ²⁹ Ke Tanwa Kalkaluu ka fas Filip aragii, “La fatat kariis ae ma ok la tura.”

³⁰ Filip ka filau fatat ma ka ongen u i weswes orek la ke profet Aisaia. Ke ka diik u aragii, “Arafah, o malal sabin na sani ae o weswes u la, le biil?”

³¹ Ka kiliis u aragii, “Arafa ian malal arae, male biil tikas i puk u usuf iau?” Ke ka sising Filip le in fen ma ik kiis tura.

³² Sun orek na Buk na Gogoh ae i weswes u la, i aragii, “Biil i use ti tier.

I arae nenge sipsip ae ri lame u isi siimete u, ke arae natun sipsip ae ri kiit ufu olo ma biil i ngangeh.

³³ Ri puris ta u ke biil ri tel tortores na nagogon ulo.

Biil tikas ifasi in ususe sing berberat kia, wara le ri ka tel ufu ta liu kia na piklinbat.”

³⁴ Kaltu ae ka tara sing Filip aragii, “Kiskam, fas iau, se ae profet i use u? I use fasis u tom le tikas keskes?” ³⁵ Ke Filip ka fas u ini Rokap na Fahas lo Iesu. I tipes u ini sun orek tom na Buk na Gogoh, ae kaltu ae i weswes u la.

³⁶⁻³⁷ Na ninla kiruh, ru ka tapiek na nenge dan, ke kaltu ae ka tarah, “Par u, nenge dan igii. Sani i tikale iau isi biil ian kep baptaiso?”* ³⁸ Kaltu ae ka tara le in mangedh bii e kariis. Ke ru e Filip ru ka pu tina kariis una dan, ke Filip ka baptais u. ³⁹ Aunbiing ru apti koseng dan ae, fanpil Tanwa Kumguui ka kep ufu Filip. Kaltu ae biil mang i par u, isau le na ninla kia, ka la ini laes. ⁴⁰ Ke Filip ka tafe u le, i mang ta ae na Asotus. Ka tipes fahas aiwa ini Rokap na Fahas na foron maleh tikii, papang na aunbiing ka tapiek na Sisaria.

9

Sol i Kiliis Liu kia Aposel 22:6-16; 26:12-18

¹ Na aunbiing ae, Sol i lala ier le in ta fangungut usuf berberat na fafausum ke Kumguui ma ka ier isi siimete ri. Ka la usuf famfamu ken foron pris ² ke ka fas u isi in siit ti fale leta una foron felun lotu na Damaskas, isi aunbiing in tafe ti kaltu le fifin ae i mi na fafausum ae ri foteng u le Sal ke Kumguui, ke ik luse u isi kamkabet na Ierusalem. ³ Ka apti ke ka la. Aunbiing ka la fatat isi Damaskas, fanpil nenge malal tina kukulii ka popos kawil u. ⁴ Sol ka luut una nanal ke ka ongen kinen tikas i tara sing i aragii, “Sol, Sol, isi sani o ka ta fangungut usuf iau?”

8:32: Aisaia 53:7,8 * **8:36-37:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le fale orek biitom na rina igii, i aragii: *Filip ka kiliis u aragii, “Male o unune ini balam tikii, ke ifasi on kep baptaiso.” Ke kaltu ae ka kiliis u aragii, “Ia unune le Iesu Karisito i e Kalalik ke God.”*

⁵ Ke Sol ka diik u aragii, “Kumguui, wo seh?”

Ke ka kiliis u aragii, “Ia Iesu, ae o famam ta fangungut sing iau. ⁶ On aptih ma ok kau na Damaskas, ma aiwa nenge kaldu in fas o ini sani on tel u.”

⁷ Fanu ae ri la tura, ri ka bitit ma biil ri use ti tier, wara le ri ongen kinen kaldu, isau le biil ri par tikas. ⁸ Sol ka apti tina nanal, isau le aunbiing i par, biil ifasi in par ti tier. Pesu ri ka tangne u sau una Damaskas. ⁹ Na ituul e biing, biil ifasi in par ke biil i ien ke biil i yin.

¹⁰ Imel e nenge kalalik na fafausum ke Iesu na Damaskas, asa e Ananias. Kumguui ka tapiiek sing i na nenge parpar ma ka tara sing i aragii, “Ananias!”

Ke ka kiliis u aragii, “Kumguui, ia igii.”

¹¹ Ke Kumguui ka tara sing i aragii, “Aptih ma ok la una fel ke Iudas na sal ae ri foteng u ini Sal Tortores ma ok diik isi nenge kaldu tina Tarsus asa e Sol. Wara le i famam sising ¹² ma na nenge parpar, ka par nenge kaldu asa e Ananias i kau ma ka luun iun lima lo isi ik par sabin.”

¹³ Ke Ananias ka kiliis u aragii, “Kumguui, ia ka ongen ta ifuun e ususe lon kaldu ae ma na foron fangungut ae ka ta ta u usuf fanu kalkaluu kiam na Ierusalem. ¹⁴ Ma i tapiiek aga ini rakrakai sing foron laulaumet na pris, isi luse fanu tikii ae ri fakam la unaisam.”

¹⁵ Isau le Kumguui ka tara sing Ananias aragii, “Aptih ma ok la! Kaldu ae ia ka tim pes ta u arae nenge tom foim kiak, isi in fafas ini asang usuf fanu ae biil ri fan Israel ke usuf foron king kiri ke usuf fan Israel sabin. ¹⁶ Ian finngas u ini foron fangungut ae in kalsakai u, wara na asang.”

¹⁷ Namih, Ananias ka la ke ka kau una fel ae Sol i kiis lo. Ka luun iun lima na olo, ke ka tarah, “Sol, tuaklik, Kumguui Iesu ae i tapiiek ta sing o na sal aunbiing o la ugapiiek, i wuun iau isi ok par sabin ma ok fuun ini Tanwa Kalkaluu.” ¹⁸ Ma fanpil foron tier arae kupan kok ka luut tina iun kolson mata, ke ka par sabin. Ka aptih ma ka kep bapitaiso. ¹⁹ Aunbiing ka ien tah, ke pununfo ka rakrakai fis.

Ke Sol ka melmel turan berberat na fafausum ke Iesu na Damaskas pes fale biing sabin.

Sol i Fafas na Damaskas ke na Ierusalem

²⁰ Biil i sawin, ke Sol ka types fafas na foron felun lotu le Iesu i e Kalalik ke God. ²¹ Ma fanu tikii ae ri ongen u, ri ka bitit ma ri ka tarah, “Ier sau igii i falaulau ta fanu na Ierusalem ae ri lotu la una asa Iesu. Ke ka la sabin uga isi luse ri usuf foron laulaumet na pris.” ²² Isau le, fafas ke Sol ka lala rakrakai ma ka fatekentu u le Iesu sau i e Mesaia. Fafas kia ka fatel fan Iudaia tikii ae na Damaskas ri ka wolpane.

²³ Na fale biing namih, fan Iudaia ri ka put orek isi siimete u. ²⁴ Isau le Sol ka usum ta na puput kiri. Na foron siat ke na foron wor ri luun matri la na foron matan ubiif kale maleh ae, isi rin siimete u. ²⁵ Isau le na nenge wor, fanu ae ri mi la lo, ri ka silung fapu u na nenge kes na nenge matanbuat na ubiif kale maleh ae.

²⁶ Aunbiing Sol ka tapiiek na Ierusalem, ka totof isi in kiis turim turan berberat na fafausum ke Iesu, isau le ri tikii ri ka soke u. Biil ri unune le i sabin i nenge kalalik na fafausum. ²⁷ Isau le Barnabas ka tel pes u usuf foron aposel. Barnabas ka ususe sing ri le Sol i par ta Kumguui na ninla kia ma Kumguui ka faorek u. Ka fas ri sabin le aunbiing Sol i fafas ta na Damaskas ini asa Iesu, ma biil i sokeh. ²⁸ Ke Sol ka melmel tura ri ma ka sol turim tura ri na Ierusalem, ma i fafas ini asa Kumguui ini balamas. ²⁹ I orek turan fan Iudaia ae ri orek Grik la ma ka fapit tura ri, isau le ri ka totof isi rin siimete u. ³⁰ Ma aunbiing foron tom unune ri ka ongen u, ri ka telpes u una Sisaria ke ri ka wuun ufu una Tarsus.

³¹ Namih, foron tom unune na foron maleh tikii na Iudaia, Galili ke Samaria, ri ka kiis ini siaroh. Ma na falupes ken Tanwa Kalkaluu ka farakrakai ri ma wewes lo ri ka laumet lalala. Ma ri ka liu ini sinangun bulat lo Kumguui.

Pita i Faliu Aineas ru e Dokas

³² Aunbiing Pita i la una foron maleh, i la sabin isi laum fanu kalkaluu ke God ae na Lida. ³³ Ma aiwa, ka tafe nenge kaldu asa e Aineas. I met e baban fo ma na iwal e bet, biil ifasi in apti tina mii sala. ³⁴ Pita ka tara

sing i aragii, “Aineas, Iesu Karisito i faliu wo. Aptih ma ok finris mii salam!” Fanpil, ka aptih. ³⁵ Ke fanu tikii ae na Lida ke na Saron ri ka par u ma ri ka ta liu kiri sing Kumguui.

³⁶ Imel e nenge fifin na Jopa asa e Tabita, i nenge tom unune. Tabita na orek Grik le Dokas. I tel rokap na sinang ma i lupes foron lauu la. ³⁷ Na aunbiing ae, ka sasem ke ka met. Ri ka sufe u ke ri ka faborong u na nenge dek bae na mawe na fel. ³⁸ Lida i fatat sau isi Jopa. Ma aunbiing foron tom unune ri ongen u le Pita ae na Lida, ri ka wuun ufu iwu e kaltu isi, ke ru ka fas u aragii, “Kiskam, on sangar una aismem.”

³⁹ Pita ka aptih ma ka la tura ruh. Aunbiing ka tapiek, ri ka lame u ubae na mawe. Foron makos tikii ri soti kawil ta u ma ri ka tengteng la, ke ri ka finngas u ini foron kaen ae Dokas i tel ta u, aunbiing i liu biitom.

⁴⁰ Pita ka wuun fasuu ri tinaiwa, ka ilepul ke ka sising. Ka giliim usuf fifin ae i met ke ka tarah, “Tabita, aptih!” Aunbiing Tabita ka par, ka par Pita, ke ka kiis. ⁴¹ Pita ka pose na lima ke ka fapti u. Namih, ka kam foron tom unune turan foron makos ke ka ta ufu fifin ae ka liu ta usuf ri. ⁴² Ususe ae ka sarara na falifu tikii na Jopa, ma fanu fuun ri ka unune lo Kumguui. ⁴³ Pita ka melmel na Jopa na fale biing sabin turan nenge kaltu asa e Saimon. Saimon ae i fii foron punun muruuw la.

10

Konelius i Par nenge Parpar

¹ Na maleh na Sisaria, imel e nenge kaltu asa e Konelius, i nenge kabisit ken nenge mar e tom fapaket ae ri foteng ri le foron tom fapaket tina Itali. ² Konelius turan fanu tikii ae na matanfel kia, ri foron tom lotu ma ri bulat la lo God. I fen foron lauu la ke ka sising la usuf God. ³ Na ituul e aunbiing na nenge efef, i par nenge parpar. I par fatus nenge angelo ke God i tapiek sing i ma ka tarah, “Konelius!”

⁴ Ke Konelius ka par sok lo ini sokeh ke ka kiliis u aragii, “Kumguui, sanih?”

Angelo ae ka fas u aragii, “Foron sising kiam ke foron fafen kiam usuf foron lauu,

God ka ongen ta u ma ka somangat pes ta u. ⁵ Ma igii on wuun ufu ti fanu una Jopa isi rin tel pes nenge kaltu ugapiiek asa e Saimon, nenge asa sabin e Pita. ⁶ Ma i melmel tura Saimon ae i fii foron punun muruuw la ma fel kia ae na baban kiin.”

⁷ Aunbiing angelo ae i faorek ta u ka la, ke Konelius ka kam pes iwu e fafauun kia turan nenge tom lotu tekentu tina palgan foron tom fapaket kia, ae i foim la tom tura. ⁸ Ke ka fas rituul ini foron tier tikii ae i tapiek tah ke ka wuun ufu rituul una Jopa.

Parpar ke Pita

⁹ Na fawu u e biing na ninla kirituul na sangful ini u e aunbiing na siat, rituul ka lala fatat la isi maleh na Jopa. Aunbiing sabin ae, Pita ka fen ubae na olon fel isi sising. ¹⁰ Ka fitol ke ka ier isi ien ti tier, ma aunbiing ri tel tel inen la biitom, ka ruungruung e wolwol kia ke ka par nenge parpar. ¹¹ I par kukulii i sapeng ma ka par nenge tier arae tara na kaen ae ri pose na ifet e su ma ri ka fapfapu u la una piklinbat. ¹² Aiwa na palgan kaen ae, marmarsan muruuw tinaiwa, fal ifet e kekri, fal ri kakak la turan foron man. ¹³ Ke kinen tikas ka tarah, “Pita, aptih! Siimete ri ke ok ien ri.” ¹⁴ Isau le Pita ka kiliis u aragii, “Kumguui, biil tom! Biil biitom ia ien ta ti tier ae biil i kalkaluu ma i duh na matam.” ¹⁵ Kinen tikas ae, ka fas u sabin aragii, “Sani ae God ka fafuu ta u, gong o tara le i duh.” ¹⁶ Fatuul u e aunbiing i tapiek e tier igii, ke fanpil ri ka kep fafis kaen ae ubase na kukulii. ¹⁷ Aunbiing Pita i wolwol la biitom isi kamtanan parpar ae i par ta u, ke tuul kaltu ae Konelius i wuun ufu ta rituul, rituul ka tafe ta fel ke Saimon ma rituul ka soti ta mang awii na matanfel kia. ¹⁸ Ke rituul ka fakam una palgan fel aragii, “Saimon ae nenge asa sabin e Pita, mang-mangal awii?” ¹⁹ Aunbiing Pita i wolwol la biitom na parpar kia, ke Tanwa Kalkaluu ka fas u aragii, “Pita, ituul e kaltu rituul im isi wo. ²⁰ Aptih ma ok puh, gong o lala wol. Mi lo rituul, wara le ia tom ia wuun ta rituul uga.” ²¹ Pita ka puh ke ka fas tuul kaltu ae aragii, “Tau sau e kaltu ae gamtuul im isi. Sani gamtuul ier isi?” ²² Rituuul ka fas u aragii, “Konelius, ae i kabisit ken nenge

mar e tom fapaket i wuun ufu kemtuul. I nenge tom tortores ma imel e bulat kia lo God ma fan Iudaia tikii sabin ri lala bulat la lo. Nenge angelo kalkaluu i tapiiek ta sing i ke ka fas u le in fawuun pes o, isi ok la una fel kia ma ik ongen sani on fas u ini.”²³ Ke Pita ka fakau rituul isi rituulen borong bii aiwa, lo e wor ae.

Pita i La una Fel ke Konelius

Na biingbiing, Pita ka la tura rituul. Fale fanu sabin ae ri fatfat latualik na asa Iesu tina Jopa, ri ka la turim tura ri.²⁴ Na biing namih, ri ka tapiiek na Sisaria. Konelius i usum le rin tapiiek, pesu ka kam turim foron sikinting lo turan foron rokap na tala una fel kia.²⁵ Aunbiing Pita ka kau na fel ke Konelius, Konelius ka ilepul na mata ke ka lotu unaisa.²⁶ Isau le Pita ka fapti u ke ka fas u aragii, “Sotih, ia kaltu sau arae wo.”

²⁷ Aunbiing ru ororek kau la, Pita ka par almin fanu ri ka kiis turim ta aiwa.²⁸ Ke ka tarah, “Gam tikii gam usum le na nagogon kimem fan Iudaia, i tikale kemem le gong keme fatala turim turan fanu ae biil ri fan Iudaia, ke gong sabin keme la isi laum ri. Isau le God ka famalal ta iau le gong ia foteng tikas le biil i kalkaluu ma i duh na mata God.²⁹ I e wara ia ka la uga ma biil ia ongen ufu fakam kiam. Ma igii iak diik gam le, gam fawuun isi iau isi sah?”

³⁰ Konelius ka kiliis u aragii, “Ka fet ta e biing kale biing ae ia sising na fel kiak na matngan aunbiing aragii ituul e aunbiing na efef. Fanpil ia ka par nenge kaltu i tapiiek na matang ae kilkiliis kia i barang kanaka.³¹ Ke ka tara sing iau aragii, ‘Konelius, God ka ongen tikii ta foron sising kiam ma ka usum ta na foron fafen tikii kiam usuf foron lauu.³² On fawuun una Jopa isi Saimon ae nenge asa sabin e Pita. I melmel na fel ke Saimon, kaltu ae i fii foron punun muruuw la ma fel kia ae na baban kiin.’³³ Pesu, ia ka fawuun sape isi wo. Ma i rokap mang, o ka tapiiek aga. Kemem tikii igii, keme kiis na mata God isi kemen ongen foron orek tikii, ae Kumguui ka fas ta wo isi on fas kemem ini.”

Pita i Fafas na Fel ke Konelius

³⁴ Ke Pita ka types fafas aragii, “Tekentu kanaka, igii ia ka usum mang le sinangu

God i fafasi usuf fanu tikii.³⁵ Ma i so-mangat pes fanu tina foron falifu tikii ae ri bulat lo, ma ri tel sinang ae i tortores.³⁶ Gam usum le fafas igii God i ta ufu ta usuf fan Israel, i e Rokap na Fafas na siaroh na fatpoto God turan fanu, ae lo Iesu Karisito, Kumguui ken fanu tikii.³⁷ Gam usum na sani ae i tapiiek ta na falifu tikii na Iudaia, types u na Galili, aunbiing Jon Tom tel Bapitaio i fafas ta ini bapitaio.³⁸ Gam usum le God i ta ta Tanwa Kalkaluu turan rakrakai usuf Iesu tina Nasaret, ke Iesu ka la na foron falifu tikii. Ka tel rokap na foim ke ka faliu fanu la ae ri kiis ta na piklin rakrakai ke Satan, wara le God i kiis tura.

³⁹ “Keme use fatus foron tier tikii ae keme par Iesu i tel ta u na nanal ken fan Iudaia ke na Ierusalem. Ri siimete ta u, aunbiing ri fakulkulik u na nenge aupaket.⁴⁰ Isau le na fatuul u e biing, God ka fapti fafis u sabin ke ka finngas u isi fanu rik par u.⁴¹ Biil i finngas u usuf fanu tikii, i finngas u sau usuf kemem ae God i fule pes ta kemem isi kemek fas fanu ini ususe lo. Keme ien ke keme ka yin ta tura nami na apaptifis kia.⁴² Ke ka wuun ta kemem isi kemen fafas ke kemek famalal u le, i tom e ier ae God i tus pes ta u le in tapiiek tom nagogon ken fanu ae ri liu ke ken foron minet.⁴³ Foron profet tikii sabin ri ororek ta isi Iesu, le se i unune lo, God in pa ufu sinang laulau kia, wara na asa Iesu.”

Fanu ae biil ri Fan Iudaia ri Kep Tanwa Kalkaluu

⁴⁴ Aunbiing Pita i ororek la biitom, Tanwa Kalkaluu ka susuef ulon fanu tikii ae ri ongen fafas kia.⁴⁵ Ke foron tom unune tina Iudaia ae ri la ta tura Pita ri ka bitit wara le, God ka ta ta Tanwa Kalkaluu arae fafen usuf fanu sabin ae biil ri fan Iudaia.⁴⁶ Ma ri ka ongen fanu sabin ae ri orek ini marmarsan orek ke ri ka famam usefages God. Ke Pita ka tarah,⁴⁷ “Biil ifasi tikas in tikale fanu igii isi gong ri kep bapitaio ini dan. Ri sabin ri ka kep ta Tanwa Kalkaluu arae kere kep ta u.”⁴⁸ Ke Pita ka fas ri isi rin kep bapitaio na asa Iesu Karisito. Ke ri ka rut Pita isi in melmel pes fale biing bii naisri.

11

Pita i Famalal foron Tier ae i Tapiiek tah

¹ Foron aposel turan foron tom unune tikii ae na Iudaia ri ka ongen ta u le, fanu sabin ae biil ri fan Iudaia ri ka somangat pes ta orek ke God. ² Ke aunbiing Pita i la una Ierusalem, foron tom unune ae ri kiit pununfo ri, ri ka belbel orek lo aragii, ³ “Isi sani o ka kau na fel ken fanu ae biil ri fan Iudaia ke o ka ien tura ri?”

⁴ Ke Pita ka fas fakasi ri ini foron tier tikii ae i tapiiek tah. ⁵ Ka fas ri aragii, “Aunbiing ia tinawii na Jopa, ia sisising la, ka ruungruung e wolwol kiak ma ia ka par nenge parpar. Ia par nenge tier arae nenge tara na kaen, ri pose na ifet e su ma ri ka fapfapu u la tinbae na kukulii usuf iau. ⁶ Ia par na palga ke ia ka par foron muruw tina piklinbat ae ifet e kekri, fal aka ke fal ri kakak la turan foron man. ⁷ Ke ia ka ongen kinen tikas i tara aragii, ‘Pita, aptih! Siimete ri ke ok ien ri.’

⁸ “Isau le ia ka kiliis u aragii, ‘Kumguui, biil tom! Biil biitom ia ien ta ti tier ae biil i kalkaluu ma i duh na matam.’ ⁹ Isau le kinen tikas tina kukulii, ka tara sabin aragii, ‘Sani God ka fafuu ta u, gong o tara le i duh.’ ¹⁰ Fatuul u e aunbiing i tapiiek e tier igii, ke namih, ri ka dat fafis kaen ae ubase na kukulii.

¹¹ “Na aunbiing masau ae, tuul kalu ae ri wuun ufu ta rituul tina Sisaria isi iau, rituul ka tapiiek na fel ae ia kiis lo. ¹² Tanwa Kalkaluu ka fas iau isi ian mi lo rituul ma gong ia lala wol. Ke iwon e kalu igii, ri la sabin turang, kemem tikii keme kau na fel ke Konelius. ¹³ Ke Konelius ka fas kemem le i par ta nenge angelo i tapiiek na fel kia ke ka fas u aragii, ‘On fawuun una Jopa isi Saimon, nenge asa sabin e Pita. ¹⁴ In fas o ini orek ae in faliu wo turan fanu tikii ae na fel kiam.’

¹⁵ “Aunbiing ia tipes orek, ke Tanwa Kalkaluu ka susuef ulo ri, arae i susuef ta ulo kerer pakanini. ¹⁶ Ke ia ka wolpes sani ae Kumguui i use ta u aragii, ‘Jon i tel ta bapitaiso ini dan, isau le namih, gamen kep bapitaiso ini Tanwa Kalkaluu.’ ¹⁷ God i ta itikii sau e matngan fafen usuf ri arae i ta ta u usuf kerer, aunbiing kere unune lo Kumguui Iesu Karisito. Male God i tel ta u

arae, ke ia matngan kalu arafa tom, isi iak tikale foim kia?”

¹⁸ Aunbiing ri ongen u arae, biil mang ri fapue, isau le ri ka usefages God aragii, “God ka sapeng sabin na sal isi fanu ae biil ri fan Iudaia rin sokiliis liu kiri ma rik kep liu.”

Fan Entiok ri ka Unune

¹⁹ Aunbiing ri ka siimete ta Stiwen, ri ka ta fangungut sabin usuf foron tom unune, ke foron tom unune ri ka sarara una foron male tapak arae Fonisia, Saiprus ke Entiok ke ri ka fafas ini Rokap na Fafas usuf fan Iudaia sau. ²⁰ Isau le fale tom unune tina Saiprus ke tina Sairini, ri ka la una Entiok ke ri ka tipes fafas usuf fan Grik sabin ini Rokap na Fafas lo Kumguui Iesu. ²¹ Rakrakai ke Kumguui i kiis lo ri ma fanu fuun ri ka unune ma ri ka ta liu kiri sing Kumguui.

²² Aunbiing foron tom unune na Ierusalem ri ka ongen u, ri ka wuun ufu Barnabas una Entiok. ²³ Aunbiing i tapiiek ma ka par u le imel e fuan famais ke God na liu ken fanu, ka laes ma ka farakrakai ri isi rin tifat tom lo Kumguui ini liu tikii kiri. ²⁴ Barnabas i nenge rokap na kalu, i nenge tom unune ma ifuun ini Tanwa Kalkaluu. Ma fanu fuun ri ka ta liu kiri sing Kumguui.

²⁵ Namih Barnabas ka la isi im isi Sol na Tarsus. ²⁶ Aunbiing ka tafe u, ka telpes u una Entiok. Na nenge bet kuruur, Barnabas ru e Sol ru kiis turim turan foron tom unune na Entiok. Aiwa mang, ri ka tipes foteng berberat na fafausum ini fanu ke Karisito.

²⁷ Na aunbiing sabin ae, fale profet tina Ierusalem ri la una Entiok. ²⁸ Neng lo ri, asa e Agabus, ka soti ke ka use nenge orek ae Tanwa Kalkaluu i fas u ini le, “Nenge tara na taul fitol in tapiiek na foron maleh tikii ae ri kiis na piklin nagogon ken matanfuntih tina Rom.” (Tier igii i tapiiek na aunbiing ae Klaudius i king na Rom.)

²⁹ Pesu berberat na fafausum ae ri ka put orek le, temtem tikii lo ri in ta sani sau ae ifasi i ta u, una lupes foron tom unune na Iudaia. ³⁰ Ri ka tel u tom arae ma ri ta foron fafen kiri usuf foron famfamu na lotu ae na Ierusalem, sing Barnabas ru e Sol.

12

Erot i Luun Pita na Kamkabet

¹ Na aunbiing ae, king Erot ka ta fangungut sing fale tom unune. ² I fas foron tom fapaket ke ri ka siimete Jems tualik e Jon ini popok una fapaket. ³ Aunbiing i par u le fan Iudaia ri laes ini tier i tel u, ka luse Pita sabin. Tier igii i tapiek na aunbiing na Ngasa na Beret ae biil ti is lo. ⁴ I luse Pita ke ka fakau u na felun kamkabet ma ka luun u na liman ifet e puis* na foron tom fapaket isi rin parpar kale u. Ke nami na Ngasa na Liuliu Kulef, Erot ka ier isi ik fasuuh Pita ma ik nagogon u na matan fanu tikii.

⁵ Aunbiing Pita i kiis na felun kamkabet, foron tom unune ri sising mulmul tom usuf God isi.

Nenge Angelo i Fasuu Pita tina Felun Kamkabet

⁶ Na wor mang lo isi Erot ik nagogon u, Pita i borong na fatpoton iun tom fapaket, ma ri kabet u ini iwu e sen ke fale tom fapaket sabin ri soti awii na matanfel. ⁷ Fanpil, nenge angelo ke Kumguui ka tipiek, ke nenge malal ka popos na felun kamkabet. Ke angelo ae ka tuk Pita na baba, ka famat u ke ka fas u aragii, "Sangar! Aptih!" Ke iwun sen tina iun lima ka luut uf.

⁸ Namih, angelo ae ka fas u aragii, "Kilkiliis ma ok kau na su kiam." Ke Pita ka tel u tom arae. Ka fas u sabin aragii, "Kau na dolon kaen kiam ma ok mi lo iau." ⁹ Pita ka suu nami tina felun kamkabet, isau le biil i usum le matngan sani i tapiek lo, i wol le i nimnibiil sau. ¹⁰ Ru ka liu ufu foron tom parpar kale na matanfel famu ke na fawu u e matanfel, ke ru ka la una tara matanfel ae ri tel u ini aen, ae i suu una maleh. Matanfel ae i sapeng kia tom, ke ru ka suu lo. Aunbiing ru ka tapiek na nenge pasngan sal, ke fanpil angelo ae ka mangmangal koseng u.

¹¹ Ka pitil e wolwol ke Pita ke ka tarah, "Igii ia ka usum mang le i tekentu tom, Kumguui tom i wuun nenge angelo kia isi in faliu iau tina lima Erot ke koseng foron tier tikii ae fan Iudaia ri wol le rin tel u ulo iau."

¹² Aunbiing ka iliim ta u, ka la tinaiwa una fel ke Maria, tina Jon ae nenge asa sabin e Mak. Fanu fuun ri tapiek turim ta aiwa ma ri ka famam sising. ¹³ Aunbiing Pita ka pispisih na matanfel, nenge tah asa e Roda, i nenge fafauun, ka la isi in sapeng. ¹⁴ Aunbiing i ongen failiim kine Pita, ka lala laes, isau le biil i sapeng pes u, ka filau fis isi fas fanu ae na palgan fel le, "Pita mang ae na matanfel."

¹⁵ Fanu ae na palgan fel ri ka tara sing i aragii, "O talos?" Ka lala rakrakai tom le Pita ae na matanfel. Ke ri ka tara sing i aragii, "Angelo kia sangan ae." ¹⁶ Isau le Pita ka famam pispisih tom, ma aunbiing ri sapeng na matanfel, ri ka par u ke ri ka lala bitit. ¹⁷ Pita ka piispiis ri le rin kiis fofu. Nami ka fas ri arafa God i fasuu ufu arae tina felun kamkabet. Ka fas ri aragii, "Gamen fas Jems turan fale tom unune sabin ini sani ae i tapiek ta lo iau." Ke ka la koseng ri sabin una nenge maleh keskes.

¹⁸ Na biingbiing, foron tom fapaket ri ka lala bitit ma ri ka wolpane na sani i tapiek lo Pita. ¹⁹ Erot ka fas fanu ma ri ka im rokap isi Pita, isau le biil ri tafe u. Erot ka diikdiik ikis foron tom fapaket ae, ke ka tara le rin siimete ri.

Namih, Erot ka la koseng Iudaia una Sisaria ke ka melmel aiwa.

Minet ke Erot

²⁰ Erot i balkut ta lon fan Tair ke fan Saidon, pesu ri ka la turim ma ri ka wuun fale fanu isi rin la unaisa. Ri fatala famu bii tura Blastus ae i parpar la na fel ke Erot isi in lupes ri. Namih ri ka la isi diik Erot isi in fatapiek fafis siaroh na fatpoto ri, wara le ri kep inen ari la sau tina maleh ae i kiis na piklin nagogon kia.

²¹ Na biing ae Erot i put ta u, ka kilkiliis ini ges ken king ma ka kiis na nian kiiskiiis kia ke ka orek usuf fanu. ²² Ke fanu ri ka perek aragii, "Orek ken nenge god igii, biil e orek ken kaltu sau." ²³ Fanpil, nenge angelo ke God ka faluut u ini nenge sasem, ma foron sisii ri ka sus u ke ka met, wara le biil i ta ususefages usuf God.

²⁴ Isau le orek ke God ka kuumkuum lalala, ma ka sararah.

²⁵ Aunbiing Barnabas ru e Sol ru ka tel tikii foim kiruh na Ierusalem, ru ka fis una Entiok tura Jon ae nenge asa sabin e Mak.

13

Ri Tus pes Barnabas ru e Sol

¹ Na lotu na Entiok, imel e foron profet turan foron tom fafausum arae, Barnabas, Simion ae nenge asa sabin e Niger,* Lusius tina Sairini, Sol ke Manaen ae i laumet turim ta tura king Erot. ² Aunbiing ri fafel ma ri ka sisising la unaisa Kumguui, Tanwa Kalkaluu ka fas ri aragii, “Gamen tus pes Barnabas ru e Sol isi run tel foim ae ia ka kam pes ta ru isi.” ³ Ke aunbiing ri ka fafel ke ri ka sising tikii tah, ri ka luun limri na olruh, ke ri ka wuun ufu ruh.

Ninla ke Sol ru e Barnabas una Saiprus

⁴ Tanwa Kalkaluu ka wuun ufu ruh ke ru ka la una kiin na Selusia. Ru ka wof na nenge sip ma ru ka la una bit na Saiprus. ⁵ Aunbiing ru ka tapiiek na Salamis, ru ka fafas ini orek ke God na foron felun lotu ken fan Iudaia. Jon sabin tinawii naisruh arae nenge tom falupes kiruh.

⁶ Ru la na falifu tikii na bit ae, ke nami ru ka tapiiek na nenge maleh ae ri foteng u le Pafos. Aiwa, ru ka tafe nenge sikin Iudaia ae i tom latlat ma i profet famfabal, asa e Bar-Iesu. ⁷ I kiis la turan famfamu na matanfuntih na bit ae, asa e Sergius Paulus. Sergius Paulus i nenge kaltu ae imel e rokap na wolwol kia. I fawuun isi Barnabas ru e Sol wara le i ier le in ongen orek ke God. ⁸ Isau le Elimas (na orek Grik le tom latlat) ka totof isi tikale foim kiruh ma ka siingsiing orek na bala famfamu na matanfuntih isi gong i unune lo Iesu. ⁹ Isau le, Sol nenge asa sabin e Pol, ifuun ini Tanwa Kalkaluu ma ka kanap fasoksok Elimas ke ka tarah, ¹⁰ “O kalalik ke Satan, liu kiam ifuun ini sinangun lem ke famfabal, o tuui ken foron tier tikii ae i tortores. Nangis mang on mangeh na falaulau foron tortores na foim ke Kumguui? ¹¹ Ongen u, igii ngaliaf ke Kumguui in kiis na olom ma ok kut na ti fale aunbiing ma biil ifasi

on par malal na pisiuh.” Fanpil bau turan kubunor ka afit iun kolson mata, ke ka types tamtabam isi tikas in tangne u. ¹² Aunbiing famfamu na matanfuntih ae ka par sani i tapiiek, ka unune, wara le i lala bitit na foron fafausum lo Kumguui.

Pol ru e Barnabas ru Fafas na Entiok

¹³ Pol tura uner ae ru la tura, rituul ka wof na sip tina Pafos ke rituul ka la una Perga na falifu na Pamfilia. Aiwa mang, Jon ae nenge asa sabin e Mak, ka la koseng ruh ma ka fis una Ierusalem. ¹⁴ Pol ru e Barnabas ru ka la tina Perga una Entiok na falifu na Pisidia. Ma na Biingen Mangeh, ru ka kau na felun lotu ken fan Iudaia ke ru ka kiis. ¹⁵ Aunbiing ri ka wes tikii ta foron nagogon ke Moses turan foron orek ken foron profet, foron famfamu na felun lotu ri ka sotih ke ri ka fas ru aragii, “Iun tualikmem, male imel e orek kimu una farakrakai fanu, ke kamuk use u.”

¹⁶ Pol ka sotih ke ka piispiis kale ri ini lima, ke ka tarah, “Fan Israel ke gam ae biil gam fan Israel ae gam lotu la unaisa God, gam ongen iau. ¹⁷ God ken fan Israel i tim pes ta foron tubutamat kerer ma ka falaumet ta wewes lo ri aunbiing ri kiis ta arae foron ses na Isip, ke ini tara rakrakai kia tom ka lame fasuu ta ri tina Isip. ¹⁸ Na ifet e sangful e bet aunbiing ri la na falifu foes, taftawa ri tel sinang laulau, isau le biil i to angos na fofonoi lo ri. ¹⁹ I falaulau ifit e mat tina Kenan ke ka ta nanal kiri usuf fanu kia, fan Israel, isi kiri mang. ²⁰ Foron tier tikii igii i tapiiek na palgan ifet e mar ini ilim e sangful e bet. Namih, God ka ta foron famfamu usuf ri papang na aunbiing ke profet Samuel. ²¹ Ke aunbiing ri ka diik isi ti king kiri, God ka ta Sol kalalik ke Kis arae king kiri tina mat ke Benjamin, ma ka kiis arae king na ifet e sangful e bet. ²² Isau le God ka kiliis ufu Sol ke ka fakiis Dewit arae king ke ka tarah, ‘Ia ka im tafe ta Dewit kalalik ke Jesi, ma i e kaltu ae i kiis na eteng, in tel foron tier tikii ae ia ier le in tel u.’

²³ “Tubutamat e Dewit, ae God i falimlim ta usuf fan Israel le in wuun ufu, igii ka tapiiek tah, i e Iesu, Tom Fafaliu.

* **13:1:** Niger, kamtina le “pulpulu” **13:17:** KisimBek 1:7; 12:51 **13:18:** Namba 14:34; Lo 1:31 **13:19:** Lo 7:1; Josua 14:1 **13:20:** Hetman 2:16; 1Samuel 3:20 **13:21:** 1Samuel 8:5 **13:22:** 1Samuel 13:14; 16:12; BukSong 89:20 **13:24:** Mak 1:4; Luk 3:3

24 Aunbiing Iesu biil biitom i types tel foim kia, Jon Tom tel Bapitaiso ka fafas usuf fan Israel tikii le, rin sokiliis liu kiri ma rik kep bapitaiso. 25 Aunbiing Jon fatat in farop foim kia, ka diik fanu aragii, 'Gam wol le iau e seh? Ia biil e ier ae gam nene isi, isau le ier ae in mi pes iau, biil ia tortores isi ifasi ian puk ufu su kia.'

26 "Foron tuaklik, berberat ke Abaram ke gam ae biil gam fan Iudaia ma gam unune lo God, orek igii God i tule ufu ta una faliu kerer. 27 Fanu na Ierusalem turan foron tom nagogon kiri biil ri iliim ta Iesu ke orek ken foron profet, ae ri wes u la na foron Biingen Mangeh tikii. Isau le ri ka fasuut u tom e orek ae, aunbiing ri somangat isi rin siimete u. 28 Biil ri im tafe ti rokap na wara isi ik fiu kuna, isau le ri ka diik Pailat tom isi in siimete u. 29 Aunbiing ri ka fasuut tikii ta foron orek ae foron profet ri use ta u ulo, ri ka fapu u tina aupaket ke ri ka luun u na matanfata una luun minet. 30 Isau le God ka fapti fafis u, 31 ma na ifuun e biing i tapiiek sing fanu ae ri la ta tura tina Galili una Ierusalem, ma igii ri ka famalal u usuf fanu kirer.

32 "Keme fas gam ini Rokap na Fafas. Tier ae God i falimlim ta ini usuf foron tubutamamat kerer, 33 ka fasuut ta u usuf kerer berberat kiri, aunbiing i fapti fafis Iesu. Na fawu e seksek ae na Buk Seksek ri siit ta u aragii,

'O keng kalalik,
ma igii ia ka tapiiek Tamam.'

34 God i fapti fafis ta Iesu ma biil i par ufu isi in mapuh. God i use ta u aragii,

'Tekentu kanaka, ian ta kalkaluu na fafakalok usuf gam,
ae pakanini ia falimlim ta ini usuf Dewit.'

35 Ri siit u sabin na Buk na Gogoh aragii, 'Biil on par ufu pununfo Kaltu Kalkaluu kiam ik mapuh.'

36 "Dewit i misuut ta na wol ke God, aunbiing i liu. Namih, ka met, ke ri ka ile u turan foron tubutamamat ke pununfo ka

mapuh. 37 Isau le ier ae God i fapti fafis ta u, pununfo biil i to mapuh.

38 "Pesu, foron tuaklik, fafas kiak i aragii, ia ier isi gamen usum le, iwara sau lo Iesu, ke God ka pa ufu foron sinang laulau kimi.

39 Nagogon ke Moses biil ifasi in tel gam isi gamek tortores na mata God, biil. Fanu sau ae ri unune lo Iesu, God i foteng ri le ri foron tom tortores. 40 Gamen tumarang, tarama foron orek ken foron profet ka suut ulo gam. Ri use ta u aragii:

41 'Ongen u, gam ae gam orek kamgas,
gamen bitit ke gamek fiu,
wara le na foron bet ae gamen liu lo,
ian tel nenge tier.

Male tikas in fas gam ini,
ke biil tom ifasi gamen unune lo.' "

42 Aunbiing Pol ru e Barnabas ru ier isi suu tina felun lotu, fanu aiwa ri ka sising ru le run kiis fis isi ruk fafas biitom ini foron tier ae, na nenge Biingen Mangeh sabin. 43 Aunbiing ri ka suu ta tina felun lotu, ifuun e fan Iudaia turan fale fanu ae ri somangat pes matngan fafausum ken fan Iudaia ri ka mi lo Pol ru e Barnabas, ke ru ka farakrakai ri isi rin tifata tom na famais ke God.

44 Na nenge Biingen Mangeh sabin, fatat arae fanu tikii tina maleh ae ri ka la turim isi ongen orek ke Kumguui sing Pol ru e Barnabas. 45 Aunbiing fan Iudaia ri ka par tara gur na fanu ae, balri ka laulau ke ri ka types use falaulau foron tier tikii ae Pol i use u.

46 Pol ru e Barnabas ru kep balamas tom ma ru ka kiliis ri aragii, "I tekentu le kaman fas famu gam ta bii ini orek ke God, isau le biil gam somangat pes u. I par aragii le biil gam ier isi kep liu fitliu, pesu, kama ka tamikis usuf fanu ae biil ri fan Iudaia ke kama ka fas ri ini orek ke God. 47 Wara le Kumguui i fas kama ini nenge rakrakai na orek aragii,

'Ia tus pes ta wo
arae malal ken fanu ae biil ri fan Iudaia,

isi ok finngas fanu tikii na piklinbat

13:25: Jon 1:20; Metiu 3:11; Mak 1:7; Luk 3:16; Jon 1:27 13:28: Metiu 27:22,23; Mak 15:13,14; Luk 23:21-23; Jon 19:15 13:29: Metiu 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42 13:31: Aposel 1:3 13:32: BukSong 2:7 13:34: Aisaia 55:3 † 13:34: Na 2Samuel 7:12-16 God i falimlim usuf Dewit le tikas lon foron tubutamamat in kiis fitliu arae king 13:35: BukSong 16:10 13:41: Habakuk 1:5 13:47: Aisaia 42:6; 49:6

ini sal una kep liu.’ ”

⁴⁸ Aunbiing fanu ae biil ri fan Iudaia ri ka ongen orek igii, ri ka lala laes ke ri ka use fages Kumguui isi orek kia. Ke fal ae God ka tim pes ta ri isi rin kep liu fitliu, ri ka tapiiek foron tom unune.

⁴⁹ Ke orek ke Kumguui ka sarara na falifu tikii ae. ⁵⁰ Isau le fan Iudaia ri ka siingsiing orek na balan kelefina na lotu ae fanu ri bulat la lo ri turan fanu tamat ae ri famfam na maleh ae. Ri ka fatel fanu isi ta fangungut sing Pol ru e Barnabas ke ri ka fes ufu ru tina falifu kiri. ⁵¹ Pesu, ru ka pakte ufu piyiif tina kekruh isi ik arae fakileng usuf ri le ri kiis na palgan ngaliaf ke God, ke ru ka la una Aikonium. ⁵² Isau le foron tom unune ri ka fuun ini laes ke ini Tanwa Kalkaluu.

14

Pol ru e Barnabas ru Fafas na Aikonium

¹ Na Aikonium Pol ru e Barnabas ru ka kau na felun lotu ken fan Iudaia, arae tom ru tel u la. Aiwa, ru ka fafas, ma orek kiruh ka fapti balan ifuun e fan Iudaia turan fanu ae biil ri fan Iudaia, ma ri ka unune. ² Isau le fale fan Iudaia ae biil ri unune, ri ka siingsiing orek na balan fanu ae biil ri fan Iudaia ke ri ka fatel wolwol kiri isi rik ememse foron tom unune. ³ Pol ru e Barnabas ru kiis pes dolon aunbiing tom aiwa, ma biil ru binbin isi fafas ini famais ke Kumguui. Kumguui tom i fatekentu u, aunbiing i ta rakrakai sing ru una fatapieik foron fakileng ke foron tier an fabitit. ⁴ Isau le fanu na maleh ae ri ka tampaek ma ka u lo ri, fal ri mi lon fan Iudaia ke fal ri ka mi lon iun aposel. ⁵ Fanu ae biil ri fan Iudaia ke fan Iudaia turan foron laulaumet kiri, ri ka ier isi rin falaulau ruh ma rik luumete ruh. ⁶ Isau le ru ka usum, ke ru ka fin una Listra ke Derbe na falifu na Likonia ke una foron maleh fatat. ⁷ Aiwa na foron maleh ae, ru ka famam fafas tom ini Rokap na Fafas.

Pol ru e Barnabas ru Fafas na Listra

⁸ Awii na maleh na Listra, imel e nenge kaltu i pang ma ka peo tah ma biil ifasi in la. ⁹ Aunbiing Pol i fafas, kaltu ae i kiis tah ma ka ongen u. Pol ka par tortores usuf i ke

ka iliim u le imel e unune kia le in liu. ¹⁰ Ke ka perek aragii, “Aptih!” Kaltu ae ka ongen u, ka sirok ma ka tipes la.

¹¹ Aunbiing gur na fanu ae ri ka par tier ae Pol i fatapieik ta u, ri ka perek ini orek kiri tom, fan Likonia aragii, “Iun god ru tapiiek arae iun kaltu toh ma ru ka pu unaisrer.” ¹² Ri foteng Barnabas ini Jus, ke Pol ini Ermes, wara le i tom ororekmet.* ¹³ Felun sising ken fanu ae ri lotu la usuf god Jus i fatat sau isi ubiif kale maleh ae. Pris tinaiwa turan gur na fanu ri ka kep foron bulmakau tamat turan foron sian au ae ri tu turim ta u arae kutkute, ke ri ka la unawii na matan ubiif na maleh ae isi rin tel tunmapek usuf Barnabas ru e Pol.

¹⁴ Isau le aunbiing iun aposel ae, Barnabas ru e Pol, ru ka ongen u, ru ka rages foron kirkiliis kiruh ke ru ka filau suu na fatpoton gur na fanu ma ru ka perek aragii, ¹⁵ “Fanu ri, isi sani gam ka tel u arae? Kama sabin, kama kaltu sau arae gam. Kama la sau isi fas gam ini Rokap na Fafas isi gamek fin koseng foron matngan tier igii ae biil ti kamtina ma isi gamek tamikis usuf God ae i liu ma i fakiis ta kukulii, piklinbat ke palgantes turan foron tier tikii ae lo ri. ¹⁶ Na foron ulul pakanini, i sok ufu ta foron mat tikii isi mi na foron sinangu ri tom. ¹⁷ Isau le biil i sok ufu gam foes ta sau isi biil mang gamen usum lo. I finngas foron rokap na sinang tom usuf gam aunbiing i ta us tinbae na kukulii ke foron au ri ka fua na foron taul fua kiri. I fen gam ini ifuun e inen ke ka fafuun balmi ini laes.” ¹⁸ Ru orek arae usuf fanu, isau le ri ngongos isi tel tunmapek usuf ruh. Pesu ru ka rakrakai tom isi tikale ri.

¹⁹ Namih, fale fan Iudaia ri ka la tina Entiok ke tina Aikonium ke ri ka siingsiing orek na balan gur na fanu ae isi gong ri mi na orek ke Pol ruh. Ri ka luuluu Pol ke ri ka dat fasuu u tina maleh ae, wara ri wol le ka met tah. ²⁰ Isau le aunbiing foron tom unune ri ka ti kawil u, ka aptih ke ka fis sabin una maleh ae. Ma na biing namih, ru e Barnabas ru ka la una Derbe.

Pol ru e Barnabas ru fis una Entiok

^{13:51}: Metiu 10:14; Mak 6:11; Luk 9:5; 10:11 * ^{14:12}: Jus ru e Ermes, ru iwu lo foron god ken fan Grik. Na unune kiri, Jus i e famfam ken foron god, ke Ermes i e tom kep orek ke Jus ^{14:15}: KisimBek 20:11; BukSong 146:6

²¹ Aunbiing Pol ru e Barnabas ru ka fafas ini Rokap na Fafas na Derbe, fanu fuun ri ka tapiiek berberat na fafausum. Namih, Pol ru ka fis una Listra, Aikonium ke una Entiok. ²² Ma ru ka farakrakai berberat na fafausum isi rin tifat ini tekentu na unune ke ru ka tarah, “Keren kalsakai in fuun e tatawin tom isi kerek kau na matanfuntih ke God.” ²³ Ke ru ka tim pes fale fanu isi rin tapiiek foron famfamu ken foron tom unune na temtem tikii na maleh ae. Ru sising ke ru ka fafel ma ru ka ta foron famfamu ae usuf Kumguui ae ri luun unune kiri lo. ²⁴ Na ninla kiruh, ru soleng falifu na Pisidia, ke ru ka tapiiek na falifu na Pamfilia. ²⁵ Ke aunbiing ru ka fafas ta ini Rokap na Fafas na Perga, ru ka pu una Atalia.

²⁶ Ru ka wof na sip aiwa ke ru ka fis una Entiok, na maleh ae foron tom unune ri luun ta ru na piklin famais ke God, isi tel foim ae igii mang ru ka farop u. ²⁷ Aunbiing ru tapiiek aiwa, ru ka kam turim foron tom unune tikii ke ru ka fas ri ini foron tier tikii ae ru ka tel ta u na falupes ke God, ma arafa God i sapeng na sal arae isi fanu ae biil ri fan Iudaia ri ka unune. ²⁸ Ru melmel pes dolon aunbiing tom aiwa turan foron tom unune na Entiok.

15

Foron Famfamu na Lotu ri Kiis turim na Ierusalem

¹ Aunbiing Pol ru e Barnabas ru tinawii na Entiok, fale fanu ri ka la tina Iudaia ke ri ka famam fausum foron tom unune aragii, “Male biil gam kiit pununfo gam namin nagogon ae Moses i fafausum ta ini, ke biil tom ifasi gamen kep liu.” ² Foron orek ae, ka fatel Pol ru e Barnabas, ru ka lala fapue tura ri. Namih foron tom unune ri ka tus pes Pol ru e Barnabas turan fale tom unune sabin isi rin la una Ierusalem ma rik par foron aposel turan foron famfamu ma rik diik ri isi orek ae ri ongen ta u. ³ Foron tom unune ri ka wuun ufu ri, ma aunbiing ri ka soleng falifu na Fonisia ke Samaria, ri ka fas foron tom unune ae le, fanu sabin ae biil ri fan Iudaia, ri ka kiliis liu mang

kiri. Aunbiing ri ka ongen u, ri ka lala laes. ⁴ Aunbiing ri tapiiek na Ierusalem, foron tom unune turan foron aposel ke foron famfamu ri ka somangat pes ri. Ri ka fas fanu tikii ini foron tier tikii ae ru ka tel ta u na falupes ke God.

⁵ Isau le fale tom unune tina baba ken foron Farasi, ri ka sotih ke ri ka tara aragii, “Foron tom unune ae biil ri fan Iudaia, rin kiit pununfo ri tom ma rik mi na nagogon ke Moses.”

⁶ Foron aposel turan foron famfamu ri ka kiis turim isi ngurke orek ae. ⁷ Ri ka lala orek tah, nami Pita ka sotih ke ka tarah, “Foron tualik, gam usum le pakanini tom God i tim pes ta iau tina fatpoto gam isi fafas ini Rokap na Fafas usuf fanu ae biil ri fan Iudaia, isi rik ongen u ma rik unune. ⁸ God i usum na balan fanu tikii, ka finngas u le i somangat pes ri, aunbiing i ta Tanwa Kalkaluu usuf ri, arae sau i ta ta u usuf kerer. ⁹ Sinangu God usuf kerer, ifasi sau arae sinangu God usuf ri, wara le ka fafuu ta balri, aunbiing ri unune. ¹⁰ Ma igii, isi sani gam ka ier isi tof God? Gong gam kep au na olon berberat na fafausum. Kere tom turan foron tubutamat kerer biil ifasi keren ngar u. ¹¹ Isau le kere unune le kere tikii kere kep fafaliu na itikii sau e matngan sal, kere kep fafaliu sau na famais ke Iesu, Kumguui kirer.”

¹² Fanu tikii ae ri kiis turim ta biil ti tenge ri, aunbiing Barnabas ru e Pol ru fas ri ini foron fakileng ke foron tier an fabitit ae God i fatapieik ta u na limruh na fatpoton fanu ae biil ri fan Iudaia. ¹³ Aunbiing ru ka use ta u arae, Jems ka sotih ke ka tarah, “Foron tuaklik, gam ongen iau. ¹⁴ Saimon ka fas ta kerer arafa God i finngas famu ta famais kia arae usuf fale fanu ae biil ri fan Iudaia, aunbiing i fule pes ta ri isi rik tapiiek arae fanu tutus kia tom. ¹⁵ Orek ken foron profet i somangat ini tier igii, arae tom ri siit ta u na Buk na Gogoh le:

¹⁶ ‘Namih, ian fis

ke iak tel fafis fel ke Dewit* ae i luut tah.

Foron iri ae i laulau tah,

ian fapti fafis u,

ke iak tumarnge u,

17-18 isi fale fanu keskes,
 ae biil ri fan Iudaia,
 rik im isi Kumguui,
 ri ae ia ka kam pes ta ri le ri kiak.
 Orek igii ke Kumguui,
 ae pakanini tom i use ta u le
 foron tier igii in tapiiek.’

19 “Pesu, na wolwol kiak le, gong kere tel u isi ik ngangaten kanaka usuf fanu ae biil ri fan Iudaia, ae ri ka ta ta liu kiri usuf God. 20 Isau le keren sisiit usuf ri ma kerek fas ri le, gong ri ien foron inen ae ri ta ta u arae fafen usuf foron god famfabal, gong ri tel sinangun tamfaes, ke gong ri ien pinsan foron muruuw ae ri bing mete u, ke gong ri ien dah na foron muruuw. 21 I wara le, tinpakanini tom, ri fafas la ini nagogon ke Moses na foron maleh tikii, ma na foron Biingen Mangeh tikii, ri ka wes u la na foron felun lotu.”

Leta ken foron Famfamu na Lotu na Ierusalem

22 Namih, foron aposel turan foron famfamu ke fanu tikii na lotu ri ka wol le rin tus pes ti fale fanu lo ri tom, isi rik wuun ri tura Pol ru e Barnabas una Entiok. Ri ka tus pes Iudas, nenge asa sabin e Barsabas, ke Sailas ae foron tom unune ri bulat la lo ruh. 23 Ma leta ae ru kep u, i aragii:

Igii e leta sing foron aposel ke foron famfamu na lotu na Ierusalem, kemem foron tualik gam.

Keme sisiit usuf gam ae biil gam fan Iudaia ae gam kiis na maleh na Entiok, Siria ke Silisia.

Famais kimem usuf gam.

24 Keme ka ongen ta u le, fale fanu ri la tinaga na aismem, isau le kemem tom biil keme wuun ta ri. Ri la ma ri ka falaulau ta unune kimi ma ri ka fapul gam ini foron fafausum kiri. 25 Kemem tikii, keme somangat le kemen tus iwu lo kemem isi kemek wuun ru usuf gam tura Barnabas ru e Pol. Barnabas ru e Pol ru iun rokap na talmem, 26 ae ru lin liu kiru tom na tel foim igii, iwara na asa Kumguui kirer, Iesu Karisito. 27 Pesu,

keme ka wuun ufu Iudas ru e Sailas, isi ruk fasuut u tom ini ngusruh e foron tier igii keme siit u usuf gam. 28 Tanwa Kalkaluu i kiis tura kemem ke keme ka somangat tikii le, gong keme ta ti fale tatawin sabin usuf gam. Igii sau e fale tier gamen mi lo: 29 Gong gam ien inen ae ri ta ta u arae fafen usuf foron god famfabal, gong gam ien dah na foron muruuw, gong gam ien pinsan foron muruuw ae ri bing mete u ke gong sabin gam tel sinangun tamfaes. Gong gam tel foron sinang aragii, isi kiis kimi ik rokap.

Famais kimem usuf gam.

30 Ri ka wuun ufu ri, ke ri ka la una Entiok. Ma aiwa, ri ka tel turim foron tom unune ke ri ka ta leta usuf ri. 31 Fanu ri ka wes leta ae, ke ri ka lala laes aunbiing ri ongen foron orek ae i farakrakai ri. 32 Iudas ru e Sailas, ru turim ru iun profet, pesu ru ka ta ifuun e rokap na orek una fanau ri ma una farakrakai unune ken foron tom unune. 33-34 Ru ka kiis pes fale biing aiwa tura ri, ke nami foron tom unune aiwa ri ka wuun fafis ru ini siaroh, unaisan fanu ae ri wuun ta ruh.† 35 Isau le Pol ru e Barnabas tinaiwa biitom na Entiok. Ru turan fanu fuun ri ka fausum fanu ke ri ka fafas ini orek ke Kumguui.

Pol ru e Barnabas ru Sararah

36 Fale aunbiing namih, Pol ka fas Barnabas aragii, “Karak fis bii isi karak laum foron tualikrah na foron maleh ae kara ka fafas ta ini orek ke Kumguui lo, isi karak par ri le ri rokap biitom, le biil.” 37 Ka somangat e Barnabas, ke ka ier sabin le in telpes Jon ae nenge asa sabin e Mak tura ruh. 38 Isau le Pol biil i somangat pes u, wara le Mak i fin koseng ta ru na Pamfilia ma biil i to la ta tura ru isi tel foim. 39 Pol ru e Barnabas ru ka fakep ini orek ke ru ka sararah. Barnabas ka tel pes Mak, ke ru ka wof na sip una bit na Saiprus. 40 Isau le Pol ka tim pes Sailas ke ru ka la. Ma aunbiing ru ka ier isi la, foron tom unune ri ka sising isi famais ke Kumguui in kiis naisruh. 41 Ru ka la na foron maleh tikii na falifu na Siria

15:20: KisimBek 34:15-17; WokPris 17:10-16; 18:6-23 † 15:33-34: Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le fale orek biitom na rina igii, i aragii: Isau le Sailas ka ier isi in melmel biitom aiwa. 15:38: Aposel 13:13

ke na Silisia, ma Pol ka farakrakai foron tom unune.

16

Timoti i La tura Pol ru e Sailas

¹ Pol ru e Sailas ru la famu una Derbe ke nami una Listra. Aiwa imel e nenge kalalik na fafausum asa e Timoti. Tina i nenge fafnan Iudaia ma i nenge tom unune sabin, isau le tama i nenge sikin Grik. ² Foron tom unune na Listra ke na Aikonium ri use u le Timoti i e nenge rokap na kaltu. ³ Pol ka ier le in telpes u tura ruh, pesu ka kiit famu pununfo Timoti, i wara lon fan Iudaia ae ri kiis na falifu ae, wara ri usum le tama i nenge sikin Grik. ⁴ Aunbiing rituul ka la na foron maleh tikii, Pol ka tata na foron leta ae foron aposel turan foron famfamu na lotu na Ierusalem ri siit ufu ta isi fanu rin mi lo. ⁵ Ke unune ken foron tom unune na foron maleh tikii ka tapiiek rakrakai, ma foron biing tikii, wewes lon foron tom unune, ka laumet lalala.

Pol i Par nenge Kaltu tina Masedonia na nenge Parpar

⁶ Pol turan iun tala rituul ka soleng falifu na Frigia ke Galatia, wara le Tanwa Kalkaluu i tikale Pol le gong i fafas ini Rokap na Fafas na falifu na Eisia. ⁷ Aunbiing rituul ka tapiiek na nanal na Misia, rituul ka totof isi rituulen kau na falifu na Bitinia, isau le Tanwa Iesu biil i somangat ufu rituul. ⁸ Pesu rituul ka liu ufu Misia ke rituul ka pu una Troas. ⁹ Na wor, Pol ka par nenge parpar. I par nenge kaltu tina Masedonia i soti ma ka famam sising u aragii, “La uga na Masedonia ma ok lupes kemem.” ¹⁰ Aunbiing Pol ka par tikii ta parpar ae, fanpil, keme ka ge ges ma keme ka la una Masedonia, wara keme usum le God tom i kam kemem isi kemen fafas ini Rokap na Fafas usuf ri.

Lidia tina Filipai i Unune lo Iesu

¹¹ Keme ka wof na sip na Troas ma keme ka filau tortores una Samotres. Ma na biing namih, keme ka masah na Neapolis. ¹² Tinaiwa, keme ka tapiiek na Filipai. Filipai i nenge maleh ae fan Rom ri fuun lo ma i e nenge tara maleh na falifu na Masedonia, ma keme ka melmel aiwa na fale biing.

¹³ Na Biingen Mangeh, keme ka suuh tina palgan ubiif kale maleh ae una baban dan, wara keme wol le imel e salan la turim isi sising ken fan Iudaia aiwa. Keme ka kiis ke keme ka types orek usuf kelefin ae ri la turim ta aiwa. ¹⁴ Neng lon kelefin ae, asa e Lidia. I sufii foron kaen melmelek la pes pitkalang. Lidia i tina maleh na Taiatira ma i lotu la unaisa God. Aunbiing ka ongen kemem, Kumguui ka sapeng na bala ke ka somangat pes fafas ke Pol. ¹⁵ Aunbiing i turan fanu ae na fel kia ri ka kep ta bapitaiso, ka sising kemem aragii, “Male gam wol le ia unune tekentu lo Kumguui, ke gamek la isi melmel na fel kiak.” Ka ngongos tom, papang na aunbiing keme ka somangat.

Ri luun Pol ru e Sailas na Kamkabet na Filipai

¹⁶ Nenge biing, aunbiing keme la una falifu ae ri sising la lo, keme ka tafe nenge tah. I nenge fafauun ma imel e tanwa laulau lo ma i use famu foron tier la ae in tapiiek namih. I tel ifuun la e pitkalang ken fanu ae i foim la sing ri. ¹⁷ Tah ae ka mimi la lo Pol tura kemem ke ka famam tautau aragii, “Fanu igii ri foron fafauun ke God ae i Buuii kanaka na Mawe ma ri ka tapiiek aga isi fas gam ini sal una kep liu.” ¹⁸ Ifuun tom e biing, fifin ae i tara la arae, pesu Pol ka kut mang e bala. Ka giliim fis ma ka fas tanwa laulau ae aragii, “Na asa Iesu Karisito, ia fas o: Suu koseng fifin ae!” Fanpil, tanwa laulau ae, ka suuh koseng u.

¹⁹ Aunbiing foron laulaumet ken tah ae ri ka usum le biil mang ifasi in fatapiiek ti pitkalang, ri ka luse Pol ru e Sailas ke ri ka dat ru una salan la turim ken fanu, isi ruk ti na matan foron famfamu. ²⁰ Ri ka lame ru una matan foron tom nagogon ke ri ka tarah, “Uner igii ru sikin Iudaia, ru tel maleh kirer ka rigorigo. ²¹ Ru fausum fanu ini matngan sinangu ri, ae biil i tortores le kerer fan Rom keren somangat pes u ke kerek mi lo.”

²² Gur na fanu ae ri ka la turim isi paket Pol ru e Sailas. Ke foron tom nagogon tina maleh ae ri ka tara le rin kasis ufu foron kilkiliis kiruh ma rik pis ruh. ²³ Ri ka pis falaulau ta ruh ke ri ka lin fakau ru na felun kamkabet ma ri ka fas tom parpar kaleh isi in parpar rokap lo ruh, tarama

ru ka fin. ²⁴ Aunbiing i ongen matngan orek arae, ka fakau sikit ru una palga tutus e felun kamkabet ae, ke ka kabet foron kekruh una foron kiptin au.

²⁵ Na fapot, Pol ru e Sailas ru ka famam sising ke ru ka sek foron seksek usuf God, ma fale fanu sabin ae ri kamkabet, ri ka ongen ruh. ²⁶ Fanpil, nenge tara gih ka tapiek, ma foron tuh tikii na felun kamkabet ka nut. Foron matanfel tikii na felun kamkabet ka sapeng, ke foron sen lon fanu tikii ae ri kamkabet ka tampupuk. ²⁷ Tom parpar kale felun kamkabet ae ka mat ma ka par foron matanfel tikii ri sapeng. Ka fut pes popok una fapaket kia ke ka ier le in siimete fafis u tom, wara i wol le fanu tikii ae ri kamkabet ri ka fin tah. ²⁸ Isau le Pol ka perek aragii, “Gong o falaulau fafis o! Kemem tikii igii tom.”

²⁹ Kaltu ae ka tautau isi ti lam, ka filau ke ka nananar ini sokeh ma ka luut uf na mata Pol ru e Sailas. ³⁰ Ka lame fasuu ruh ke ka diik ru aragii, “Uner, sani ian tel u, isi God ik faliu iau?”

³¹ Ru ka kiliis u aragii, “On unune lo Kumguui Iesu, isi God ik faliu o, wo turan fanu tikii na fel kiam.” ³² Namih, ru ka fafas ini orek ke Kumguui usuf i turan fanu tikii ae na matanfel kia. ³³ Na aunbiing tom ae na fapot, tom parpar kaleh na felun kamkabet ka tel pes ruh ke ka gorse foron lot kiruh. Ma na aunbiing tom ae, ru ka baptais u turan fanu tikii na matanfel kia. ³⁴ Ka fakau ru una fel kia ke ka tel inen aruh. Liu kia ifuun ini laes, wara le i turan fanu tikii na matanfel kia ri ka unune mang lo God.

³⁵ Na biingbiing, foron tom nagogon ri ka wuun foron tom foim kiri usuf tom parpar kale felun kamkabet ini orek aragii, “Puk ufu uner ae.”

³⁶ Tom parpar kale felun kamkabet ka fas Pol aragii, “Foron tom nagogon ri tara le ian puk ufu kamu e Sailas. Kamu suu mang ma kamuk la ini siaroh.”

³⁷ Isau le Pol ka fas foron tom foim ae aragii, “Kama iun sikin Rom ma ri piis ta kamah na matan fanu tikii, biil ri ongen fakasi ta foron orek kimah ma ri ka lin fakau ta kama una felun kamkabet. Biil rin wuun fakum ufu kama sau, biil. Ri tom rin la ma rik lame fasuu kama tinaga.”

³⁸ Foron tom foim ri ka fas foron tom nagogon ini orek ke Pol, ma aunbiing ri ka ongen u le Pol ru e Sailas ru iun sikin Rom, ri ka sokeh. ³⁹ Pesu ri la ke ri ka fot kiskam sing ruh. Ke ri ka lame fasuu ru tina felun kamkabet ma ri ka sising ru isi run la koseng maleh kiri. ⁴⁰ Aunbiing Pol ru e Sailas ru ka suu ta tina felun kamkabet, ru ka la una fel ke Lidia ke ru ka fatafe turan foron tom unune ma ru ka farakrakai ri. Namih, ru ka la koseng ri.

17

Pol i Fafas na Tesalonika

¹ Aunbiing Pol ru e Sailas ru ka soleng ta maleh na Amfipolis ke Apolonia, ru ka tapiek na Tesalonika ma aiwa, imel e felun lotu ken fan Iudaia. ² Arae tom Pol i tel u la, ka kau na felun lotu ma ituul e Biingen Mangeh, ka ngurke foron orek ae na Buk na Gogoh turan fanu. ³ Ka famalal ri ke ka fas ri le Buk na Gogoh i tara le Mesaia in kalsakai fangungut tom, ke ik apti fis. Ke ka fas ri sabin aragii, “Iesu ae ia fas gam ini, i e Mesaia.” ⁴ Fale fan Iudaia ae ri ongen orek ke Pol ru e Sailas, ri ka unune ke ri ka mi lo ru turan ifuun e fan Grik ae ri lotu la unaisa God ke almin kelefis sabin ae asri laumet.

⁵ Isau le fale fan Iudaia ka laulau e balri lo Pol ru e Sailas, pesu, ri ka la una salan la turim ken fanu. Ri ka lame turim foron toltol na fanu ma ri ka tel maleh ae ka rigorigo. Ri ka la una fel ke Jeisen ma ri ka im isi Pol ru e Sailas, wara ri ier le rin dat fasuu ru usuf fanu. ⁶ Isau le aunbiing biil mang ri im tafe ruh, ri ka dat pes Jeisen turan fale tom unune usuf foron famfamu na maleh ae ma ri ka perek aragii, “Uner ae ru fatapiek tatawin la na marmarsan maleh, ru mang ta igii. ⁷ Jeisen ka somangat pes ta ru una fel kia ma igii, ri tikii ri ka lek ta nagogon ke Sisar, wara ri use u la le, imel e nenge king sabin ae ri foteng u le Iesu.” ⁸ Ka rigorigo e maleh ini gur na fanu ae turan foron famfamu tina maleh ae aunbiing ri ongen orek igii. ⁹ Ke foron famfamu ri ka fas Jeisen turan fale tom unune sabin isi rin ta pitkalang una fiil ufu ri isi gong ri kamkabet, nami rik sok ufu ri.

Pol i Fafas na Berea

¹⁰ Na wor tom ae, foron tom unune ri ka wuun ufu Pol ru e Sailas una Berea. Aunbiing ru ka tapiek aiwa, ru ka kau na felun lotu ken fan Iudaia. ¹¹ Fan Iudaia ae ri kiis na Berea, sinangu ri i rokap kanaka lon fan Iudaia ae na Tesalonika. Ri somangat pes fafas ke Pol, wara ri ier kanaka isi ongen u. Foron biing tikii ri wes foron orek la ae na Buk na Gogoh isi rik par u le orek ke Pol i tekentu le biil. ¹² Ifuun e fan Iudaia ri ka unune ma ifuun sabin e kelefina tina Grik ae asri i laumet turan almin fanu tamat tina Grik ri ka unune.

¹³ Aunbiing fan Iudaia ae na Tesalonika ri ongen u le Pol ka fafas ini orek ke God na Berea, ri ka la sabin unaiwa, ke ri ka siingsiing orek na balan fanu ma wolwol kiri ka rigorigo. ¹⁴ Fanpil ke foron tom unune aiwa ri ka wuun Pol una kiin, isau le Sailas ru e Timoti ru tom tinaiwa na Berea. ¹⁵ Fanu ae ri filange ta Pol una Athens, ri ka fis ini orek ke Pol usuf Sailas ru e Timoti le, run sangar sape nami.

Pol i Fafas na Athens

¹⁶ Aunbiing Pol i famam nene Sailas ru e Timoti na Athens, ka purngis e bala aunbiing i par ifuun e tantanwan foron god famfabal na maleh ae. ¹⁷ Pesu ka la una felun lotu ke ka orek turan fan Iudaia ke turan fale fan Grik sabin ae ri lotu la unaisa God. Ma na foron biing tikii, i la la una salan la turim ken fanu ke ka faorek fanse ae ri tapiek la aiwa. ¹⁸ Iwu e uh na foron tom tasum tinaiwa, neng ri foteng ri ini Epikurian ke neng ini Stoik, ri ka types fakep ini orek tura Pol. Fal lo ri, ri tara le, “Tom orek foes igii, sani i ier isi use u?” Fal ri ka tarah, “I famam fafas ini foron god tina fale maleh keskes.” Ri use u arae, wara le Pol i fafas ini Rokap na Fafas lo Iesu ke ini apaptifis. ¹⁹ Ri ka lame pes Pol una pungpung na Areopagus ae foron tom tasum ri kiis turim la wah ke ri ka fas u aragii, “Keme ier le on fas kemem ini foron fafausum ae o fafas la ini. ²⁰ Wara le o use fale tier ae i fuuh una wongwong kimem, pesu keme ka ier isi usum na kamtanan foron orek kiam.” ²¹ Fanu tikii na Athens turan foron ses ae ri melmel la aiwa, biil ri tel ti tier la, ri muduung la sau na ongen foron orek fuuh ma ri ka ngurke u la.

²² Pol ka ti na fatpoton foron tom tasum ae, ke ka tarah, “Fan Athens, ia par u le na foron tier tikii gam tel u, gam mi kanaka na sinangun lotu. ²³ Aunbiing ia soleng maleh kimi, ia par foron tier ae gam lotu la unaisri ma nenge salan tunmapek ia par u, imel e sisiit lo i aragii:

USUF NENGE GOD AE BIIL KERE USUM
LO.

God ae gam lotu unaisa, ma biil gam usum lo, igii ian fas gam ini.

²⁴ “I e God ae i tel ta piklinbat turan foron tier tikii lo, i e Kumguui tina kukulii ke tina piklinbat ma biil i kiis la na ti Felun Tunmapek ae fanu ri tel u ini limri, biil. ²⁵ God igii, i ta ta liu turan kif usuf fanu ke foron tier tikii. Biil i lauu, isi kerek tel foim ini limrer una lupes u, biil. ²⁶ Lo itikii sau e tubutamat kerer, God ka fatapiek foron mat tikii. Ka fakiis ri na foron falifu tikii ke ka luun aunbiing ae rin liu lo ke foron falifu tutus ae rin kiis lo. ²⁷ God i tel ta foron tier igii, isi fanu rik im isi, ma awii rik la usuf i, ma rik tafe u. Isau le God biil i tapak koseng temtem tikii lo kerer. ²⁸ Wara lo i sau, kere ka liu, kere ka miliu ke kere ka kep kif. Arae fale tom pit seksek kimi tom ri ka use ta u le, ‘Kere berberat kia.’

²⁹ “Kere berberat ke God, pesu gong kere wol le God i tara arae goul, siliwa, fat ke arae foron tantanwan tier ae fanu ri tel u namin wolwol ke tasum kiri. ³⁰ Tinpakanini, God i par ufu ta foron sinang arae, wara le fanu biil ri usum na sani ri tel u. Isau le igii, i use u le fanu tikii na marmarsan falifu rin sokiliis liu kiri. ³¹ Wara le God ka luun ta nenge biing ae in nagogon fanu tikii na marmarsan maleh ma nagogon kia in tortores usuf fanu tikii. Ka tus pes ta nenge kaltu isi in tel nagogon ae ma ka fatekentu ta u usuf fanu aunbiing i fapti fafis u tina minet.”

³² Aunbiing ri ongen Pol i use nenge kaltu i apti fis tina minet, fal ri ka morot ini, isau le fal ri ka tarah, “Keme ier isi on bele fas kemem sabin ini tier igii.” ³³ Ri ka use ta u arae ke Pol ka suu koseng ri. ³⁴ Fal ri ka tapiek foron tom unune ke ri ka mi lo Pol. Neng lo ri asa e Dionisius, i neng lon fanu

ae ri kiis turim la na Areopagus, ke nenge fifin asa e Damaris turan fal sabin.

18

Pol i Fafas na Korin

¹ Namih, Pol ka la koseng Atens una Korin. ² Ka tafe nenge sikin Iudaia aiwa, asa e Akuila, ae i pang ta na Pontus. Ru lamansilik e Prisila ru am kang sau tina Itali, wara le Klaudias Sisar i tel ufu fan Iudaia tikii tina Rom,* ke Pol ka la isi par ruh. ³ Pol i nenge tom tel fel ini kadiis sabin arae ruh, pesu ka melmel aiwa, ma ka foim tura ruh. ⁴ Na foron Biingen Mangeh tikii, Pol i la la una felun lotu ken fan Iudaia ma ka orek la tura ri, ke ka totof isi in tel wolwol ken fan Iudaia turan fan Grik isi rik unune lo Iesu.

⁵ Aunbiing Sailas ru e Timoti ru ka tapiiek ta tina Masedonia, Pol ka ta tikii foron aunbiing kia na fafas ini Rokap na Fafas, ka famalal fan Iudaia le Iesu i e Mesaia. ⁶ Isau le, aunbiing fan Iudaia biil ri ier isi ongen fafausum kia ma ri ka orek kamgas ulo, Pol ka pakte ufu piyiif tina kaen kia ke ka tarah, “Male gamen fiu, ke wara lo gam tom. Ia sengsegeng. Tipes u igii, ian la mang ma iak fafas usuf fanu ae biil ri fan Iudaia.”

⁷ Ke Pol ka suu tina felun lotu ma ka la una fel ke Titius Jastus. Biil i sikin Iudaia, isau le i lotu la unaisa God ma fel kia i fatat sau isi felun lotu ken fan Iudaia. ⁸ Krispus, i e famfamu na felun lotu ae, i turan fanu tikii ae na fel kia ri ka unune. Ifuun e fanu na Korin sabin ae ri ongen orek ke Pol, ri ka unune ke ri ka kep bapitaiso.

⁹ Nenge wor Kumguui ka faorek Pol na nenge parpar ma ka tara sing i aragii, “Gong o sokeh, on famam orek tom, gong o babat na ngusum. ¹⁰ Wara le ia igii naisam. Biil tikas ifasi in fatel o ma ik falaulau wo, wara le fanu fuun na maleh igii, ri kiak.” ¹¹ Pesu Pol ka melmel tura ri pes nenge bet ma tiga ma ka famam fausum ri ini orek ke God.

¹² Isau le aunbiing Galio ka tapiiek famfamu na matanfuntih na falifu na Akaia,† fan Iudaia ri ka ti turim ke ri ka luse Pol ma

ri ka lame u isi in ti na nagogon. ¹³ Ke ri ka fas famfamu ae aragii, “Kaltu igii i dat wolwol ken fanu la ma ri ka lotu unaisa God na matngan sal ae biil i tortores ini nagogon kimem.”

¹⁴ Isau le aunbiing Pol ka ier isi orek, Galio ka fas fan Iudaia ae aragii, “Fan Iudaia gam ongen iau, male kaltu igii i tel fager ti tier le i tel ti tara na sinang laulau, ke in tortores le ian wong sing gam. ¹⁵ Isau male gam tiu u ini foron orek, le ini foron as, le ini foron nagogon kimi tom, ke gam tom gamek nagogon u. Biil ia ier le ian nagogon tikas kunan foron tier arae.” ¹⁶ Ka use ta u arae, ke ka wuun fasuu ri tina felun nagogon. ¹⁷ Ke ri tikii ri ka pose papte Sostenes, famfamu na felun lotu kiri, ma ri ka paket u aiwa tom na felun nagogon. Isau le Galio biil i engenges le in tel ti tier ini ri.

Pol i Fis una Entiok

¹⁸ Pol ka kiis pes fale aunbiing biitom na Korin ke nami ka kang koseng foron tom unune aiwa ma ka wof na sip una Siria tura Prisila ru e Akuila. Isau le aunbiing i ier isi la, ka la famu ta bii una Senkria ke ka kukuur ufu olo, i wara na falimlim ae i tel ta u usuf God.‡ ¹⁹ Ri ka tapiiek na Efeses ke Pol ka la koseng Prisila ru e Akuila. I keskes ka kau una felun lotu ke ka orek turan fan Iudaia. ²⁰ Aunbiing ri ka sising u isi in kiis biitom tura ri, biil i to somangat. ²¹ Isau le, aunbiing ka ier isi la koseng ri, ka falimlim usuf ri aragii, “Male na wolwol ke God, ke ian fis sabin isi par gam.” Namih ka wof na sip koseng ri aiwa na Efeses. ²² Aunbiing ka masah na Sisaria, ka tatkau una Ierusalem ke ka ta orek an famais kia usuf foron tom unune ke namih ka la una Entiok.

²³ Ka kiis pes fale aunbiing aiwa na Entiok, ke nami ka la una temtem tikii na maleh na falifu na Galatia ke Frigia ma ka farakrakai unune ken foron tom unune tikii.

Apolos i Fafas na Efeses

²⁴ Na aunbiing sabin ae, nenge sikin Iudaia asa e Apolos tina maleh na Aleksendria i la una Efeses. I paket fakasi orek

* 18:2: Rom i e tara maleh na falifu na Itali † 18:12: Korin i e tara maleh na falifu na Akaia 18:18: Namba 6:18 ‡ 18:18: Na sinangun fan Iudaia, aunbiing ri ka fasuut ta nenge falimlim usuf God, ke rik kukuur ufu olri.

la ma i usum rokap sabin na Buk na Gogoh. ²⁵ Ri fausum ta u ini Sal ke Kumguui§ ma i lala laes la tom aunbiing i fausum fanu ini Iesu. Ma fafausum kia i tortores, isau le i tom i usum sau na bapitaiso ke Jon. ²⁶ Ma Apolos i kep balamas ta tom ma ka tipos fafas na felun lotu ken fan Iudaia. Aunbiing Prisila ru e Akuila ru ka ongen ta u, ru ka tel pes u una fel kiruh ke ru ka famalal fakasi u mang tom ini Sal ke God.

²⁷ Aunbiing Apolos ka ier isi la una falifu na Akaia, foron tom unune ri ka farakrakai u ke ri ka sisiit usuf berberat na fafausum na Akaia, isi rin somangat pes u. Ma aunbiing i tapiiek, ka ta tara falupes usuf fanu ae ri ka unune tah, wara na famais ke God. ²⁸ I lala fakep ini orek turan fan Iudaia na matan fanu tikii ma ka fas ri ini foron sun orek na Buk na Gogoh ae i fatekentu u le Iesu i e Mesaia.

19

Pol i Kiis na Efeses

¹ Aunbiing Apolos tinawii biitom na Korin, Pol ka la na sal na foron pungpung ke ka tapiiek na Efeses ma ka tafe fale berberat na fafausum aiwa. ² Ke ka diik ri aragii, “Arafah, gam kep Tanwa Kalkaluu sabin aunbiing gam unune?”

Ri ka kiliis u aragii, “Biil. Biil biitom keme ongen u le imel e Tanwa Kalkaluu.”

³ Ke ka diik ri sabin aragii, “Matngan bapitaiso arafa ae gam kep u?”

Ri ka kiliis u le, “Bapitaiso ke Jon.”

⁴ Ke ka fas ri aragii, “Bapitaiso ke Jon i e bapitaiso una sokiliis liu. Jon i fas fanu le rin unune lo ier ae i mi pes u, i e Iesu.” ⁵ Aunbiing ri ka ongen ta orek ke Pol, ri ka kep bapitaiso na asa Kumguui Iesu. ⁶ Aunbiing Pol i luun iun lima na olri, Tanwa Kalkaluu ka susuef ulo ri, ma ri ka orek ini marmarsan orek ke ri ka orek profet. ⁷ Fanu tamat tikii aiwa ifasi arae nenge sangful ini u.

⁸ Pol i kau una felun lotu ma i kep balamas aunbiing i orek. Ka fakep tura ri ma ka fatel wolwol kiri ini foron tier na matanfuntih ke God. I tel u arae na ituul

e funiil. ⁹ Isau le fal lo ri balri i sorokai kanaka ma biil ri ier isi unune ma ri ka use falaulau Sal ke Kumguui na matan fanu tikii. Pesu, Pol ka la koseng ri. Ka tel pes foron tom unune, ma na foron biing tikii ri ka orek turim la na felun fafausum ke Tiranus. ¹⁰ I tel u arae na iwu e bet, pesu fan Iudaia tikii turan fan Grik tikii ae ri kiis na falifu na Eisia, ri ka ongen orek ke Kumguui.

Berberat ke Skewa

¹¹ God i fatapieik foron fakileng na lima Pol, ae i neng keskes lon foron fakileng i fatapieik u la tinpakanini. ¹² Pesu ri ka kep foron anggisiip ke fale dangan kaen sabin ae ka tus ta na fo Pol, ke ri ka luun u la lon foron sasem ma ri ka liu, ke foron tanwa laulau sabin ri ka suu koseng ri.

¹³ Fale fan Iudaia ri la la na foron maleh, ke ri ka fes ufu foron tanwa laulau. Ri totof isi rin fes ufu foron tanwa laulau ae ri susuef ulon fanu, ini asa Iesu. Ri use u la aragii, “Na asa Iesu ae Pol i fafas la ini, ia fas gam le gamen suuh!” ¹⁴ Ifit e kalalik tamat ke Skewa ri tel u la arae. Skewa i nenge laulaumet na pris. ¹⁵ Nenge biing ri tel u arae, isau le tanwa laulau ka kiliis ri aragii, “Ia usum lo Iesu ke ia usum sabin lo Pol, isau le gam fanseh?” ¹⁶ Ke kaltu ae tanwa laulau i susuef lo, ka sirok ulo ri ma ka paket sarara ri. Ka paket falaulau ri, ke ri ka finfin suuh tina fel ini pongong ma pununfo ri ka dahdahnen.

¹⁷ Aunbiing fan Iudaia turan fan Grik ae ri kiis na Efeses ri ongen u, ri tikii ri ka lala sokeh ma ri ka sik asa Kumguui Iesu. ¹⁸ Ifuun lon fanu ae ri unune tah, ri ka la ma ri ka fapos foron sinang laulau kiri na matan fanu. ¹⁹ Ke ifuun lo ri sabin ae pakanini ri latlat la, ri ka kep turim foron buk na latlat kiri ma ri ka fasok u na matan fanu tikii. Aunbiing ri wes turim matan foron buk ae, ifasi arae ilim e sangful e arip e siliwa.* ²⁰ Pesu orek ke Kumguui ka sararah ma ka kuum rakrakai.

Fan Efeses ri Ngaliafulo Pol

²¹ Nami na foron tier ae ka tapiiek tah, Tanwa Kalkaluu ka luun orek na wolwol ke Pol le in soleng falifu na Masedonia,

§ 18:25: Fale fanu ri foteng sinangun lotu unaisa Iesu le “Sal ke Kumguui,” le “Sal ke God” 19:4: Metiu 3:11; Mak 1:4,7,8; Luk 3:4,16; Jon 1:26,27 * 19:19: Nenge siliwa i arae fifil ken nenge tom foim na nenge biing

na Akaia ke namih, ik la una Ierusalem. Pol ka use u aragii, “Nami na kiis kiak na Ierusalem, iak la sabin una Rom.” ²² Ka wuun famu Timoti ru e Erastus, iun tom falupes kia, una Masedonia ma ka kiis fis pes fale aunbiing biitom na falifu na Eisia.

²³ Na aunbiing ae, ka apti e nenge tara fabalkut kunan Sal ke Kumguui. ²⁴ Nenge kaltu, asa e Demitrius, i tel foron tier la ini siliwa. I tel birbiron felun lotu la ke Artemis, fifin god kiri, ma i turan foron tom foim kia ri fatapiek tara pitkalang la na foim ae. ²⁵ Demitrius ka kam turim foron tom foim kia turan fale fanu sabin ae foim kiri ifasih, ma ka fas ri aragii, “Fanu ri, gam usum le kere kep fakasi pitkalang la na foim igii. ²⁶ Gam par u ke gam ka ongen ta u le kaltu ae asa e Pol, i dat wolwol ken fanu fuun ma ka lame fager ta ri aga na Efeses ke na falifu tikii na Eisia. Ka fas ri le foron tier igii kere tel u sau ini limrer, biil ri foron god tekentu. ²⁷ Tier igii, biil in falaulau rokap na asan foim kirer sau, biil. In fapul wolwol sabin ken fanu isi biil rin bulat na felun lotu ken tara na god Artemis, ke tara na memeh kia ik tier foes, ae ri lotu la unaisa na falifu tikii na Eisia ke na piklinbat.”

²⁸ Aunbiing ri ongen u, ri ka lala ngaliaf ma ri ka types perek aragii, “I laumet kanaka e god Artemis ken fan Efeses!” ²⁹ Ka rigorigo tikii e maleh ae ke ri ka luse Gaius ru e Aristarkus, iwun kaltu tina Masedonia ae ru la la tura Pol, ma fanu tikii ri ka fasasai kau una felun la turim tura ruh. ³⁰ Pol ka ier isi kau sabin na palgan fanu ae, isau le foron tom unune ri ka tikale u. ³¹ Ke fale tala sabin, ri foron laulaumet na matanfuntih na falifu na Eisia, ri ka ta orek usuf i, ma ri ka sising u le gong i kau una felun la turim.

³² Ma ka rigorigo e wolwol ken gur na fanu ae. Fal ri ka perek ini nenge tier, ke fal ini nenge tier keskes. Ma ifuun biil ri usum na sani ri la isi. ³³ Fan Iudaia ri ka sule Aleksenda una famu ma ri ka fas u ini sani ae in use u. Ke Aleksenda ka piispiis kale fanu isi rin kiis fofo ma ik tel orek an fafamalal kia na matri. ³⁴ Isau le aunbiing ri ongen u le Aleksenda i nenge sikin Iudaia, ri tikii ri ka teme perek na iwu e awa aragii, “I laumet kanaka e god Artemis ken fan Efeses!”

³⁵ Tom sisiit tina maleh ae ka fas fanu isi rin kiis fofo ke ka tarah, “Fan Efeses, fanu tikii na piklinbat ri usum le maleh na Efeses ri fofonoi la na felun lotu ke fifin god Artemis ke tantanwa sabin ae i luut ta tinbae na kukulii. ³⁶ Pesu, gamen kiis fofo, wara le biil tikas ifasi in fakawe ufu. Gong gam tel tier ini gargar. ³⁷ Gam ka lame ta iun kaltu igii uga, isau le biil ru suksukuum tina felun lotu ma biil ru use falaulau ta fifin god kirer. ³⁸ Male Demitrius turan foron tom foim kia ri tiu tikas ini ti tier, ke i sapeng e felun nagogon ma imel e foron tom nagogon. Ri fasih rin nagogon u aiwa. ³⁹ Male imel e tier biitom ae gam ier isi orek lo, ke rin fatortores u aunbiing foron famfamu na maleh rin kiis turim. ⁴⁰ Pesu, tarama fan Rom ri ka luun kerer na nagogon kunan tatawin ae i tapiek igii. Ke sani keren use u una orek kale kerer? Wara le biil ti rokap na wara.” ⁴¹ Aunbiing tom sisiit ka use ta u arae, ka wuun sarara ri.

20

Ninla ke Pol una Masedonia ke Grik

¹ Aunbiing tatawin ae ka rop tah, Pol ka fawuun isi foron tom unune ma ka farakrakai ri ke ka ta orek an mamais kia usuf ri. Namih, ka la una Masedonia. ² I la na fatpoton foron maleh ae ma ka farakrakai fanu ini ifuun e orek, ke namih, ka tapiek na Grik. ³ Ka kiis pes ituul e funiil aiwa. Aunbiing ka geges isi wof na sip una Siria, ka usum ta le fale fan Iudaia ri ka puput ta le rin siimete u. Pesu, ka tole sal fis sabin una Masedonia na ninla kia una Siria. ⁴ Sopater, kalalik ke Pirus tina Berea, Aristarkus ru e Sekundus tina Tesalonika, Gaius tina Derbe, Timoti sabin tura Tikikus ru e Trofimus tina Eisia, ri la tura Pol. ⁵ Fanu ae ri famu una Troas, ma ri ka nene kemem aiwa. ⁶ Nami na Ngasa na Beret ae biil ti is lo, keme ka wof na sip tina Filipai ke nami na ilim e biing, keme ka masah naisri na Troas ma keme ka kiis pes ifit e biing aiwa.

Pol i Faliu nenge Guam na Troas

⁷ Na biing famu na wik ae, aunbiing keme kiis turim isi ien, Pol ka tel dolon orek usuf ri papang na fapot, wara i ier isi la koseng ri na biing namih. ⁸ Ifuun e lam

na kakah bae na mawe ae keme kiis turim wah. ⁹Nenge guam asa e Iutikus, i kiis ta na olon matanbuat na fel ae. Na aunbiing Pol i ororek la biitom, mata ka masmasun, ka gok ma ka luut tinbae na mawe na fatuul u e dek ubuif na nanal. Ri sik pes u ma ka met tah. ¹⁰Isau le Pol ka puh ma ka luutuf na olon guam ae, ka diit u ke ka tarah, “Gong i purngis e balmi, i liu sau.” ¹¹Namih, Pol ka fen fis sabin ubae na mawe, ka sibik beret ke ka ien tura ri. Ka orek papang na biingbiing, ke ka la. ¹²Fanu ae ri ka tel pes guam ae ka liu fis ta una fel kia ini tara laes.

Pol i La tina Troas una Miletus

¹³Keme ka wof famu na sip una Asos ma keme ka nene Pol aiwa. I puput ta arae, wara le i ier isi in tole sal. ¹⁴Aunbiing keme fatafe tura na Asos, keme ka siing pes u ke keme ka la una Mitilene. ¹⁵Keme ka apti tina Mitilene ke na biing namih, keme ka liu ufu Kios. Na biing nami sabin keme ka sopaket una Samos ke na biing nami keme ka masa na Miletus. ¹⁶Pol i ier isi in liu ufu Efeses, wara le biil i ier isi kiis pes dolon aunbiing na falifu na Eisia. I ier isi sangsangar una Ierusalem isi in tapiiek bae famu na biingen Pentikos.

Farfarop na Orek ke Pol usuf foron Famfamu na Lotu

¹⁷Na Miletus, Pol ka ta orek isi foron famfamu na lotu na Efeses. ¹⁸Aunbiing ri ka tapiiek, ka fas ri aragii, “Gam tom gam usum na kiis kiak tura gam, types u na biing famu ae ia tapiiek ta aga na falifu na Eisia. ¹⁹Ia fapu iau la tom ma ia ka tel foim ke Kumguui ini danun matang, taftawa le fan Iudaia ri puput ta isi falaulau iau ma sinangu ri ka arae tara fatoftof unaisang. ²⁰Aunbiing ia fafas tah ke ia ka fausum ta gam na matan fanu ke na foron fel kimi, biil ia fun ta ti orek ae in lupes gam, biil. ²¹Ia ka fafas ta usuf fan Iudaia ke fan Grik sabin, isi rin sokiliis liu kiri usuf God ma rik unune lo Iesu, Kumguui kirer.

²²“Ma igii Tanwa Kalkaluu ka rakrakai tom isi ian la una Ierusalem ma biil ia usum le sani in tapiiek lo iau bae. ²³Ia usum sau le na foron maleh tikii, Tanwa Kalkaluu i fas iau le felun kamkabet ke tatawin i nene iau. ²⁴Isau le, ia wol le liu

kiak biil i laumet, biil. Tier ae i laumet, le ian farop ninla kiak ke foim ae Kumguui Iesu i ta u usuf iau, le ian fafas ini Rokap na Fafas na famais ke God.

²⁵“Ma igii, ia usum le biil mang tikas lo gam ae ia la ta ma ia ka fafas ini matanfuntih ke God usuf i, in par matang sabin. ²⁶Pesu, ia ka fas gam, male tikas lo gam in fiu na nagogon ke God, ke ia sengsegeng na dawu. ²⁷Wara le biil ia fun ta ti orek, biil. Ia ka fas ta gam ini foron wolwol tikii ke God. ²⁸Gamen fofonoi rokap lo gam tom, ke na u na sipsip tikii ae Tanwa Kalkaluu i ta ta u usuf gam, isi gamen famu pes ri. Gamen fofonoi lon fanu ke God, ae ka fiil ta ri ini dawu tom. ²⁹Ia usum le, aunbiing ian la koseng gam, foron puul ngalngaliaf rin la una fatpoto gam ke rik falaulau u na sipsip. ³⁰Ke fale fanu sabin tina fatpoto gam tom, rin aptih ke rik use fale orek famfabal isi foron tom unune rik mi lo ri. ³¹Pesu, gamen tumarang! Gamen wolpes u le na ituul e bet, biil ia mange na fanau temtem tikii lo gam, na siat ke na wor sabin ini danun matang.

³²“Ma igii, ia ta gam na piklin fofonoi ke God ke na piklin fafas na famais kia. Orek ae ifasi in farakrakai gam ke ik fakalok gam ini foron rokap na fafen ae God i ta u la usuf fanu kalkaluu kia. ³³Biil ia ram ta isi ti siliwa le goul le kilkiliis ken tikas. ³⁴Gam tom gam usum le ia rik foim ta tom ini iun limang isi foron tier ik fasi na kiis kiak ke una lupes fanu sabin ae ri batme iau la. ³⁵Na foron tier tikii ae ia ka tel ta u, iau arae rokap na tintof usuf gam isi gam sabin gamen foim rakrakai, ke gamek lupes fanu ae biil ti rakrakai kiri. Gamen wol papte foron orek ke Kumguui Iesu, ae i tom i use ta u aragii, ‘Ri kalok kanaka e fanu ae ri fafen, lon fanu ae ri kep fafen.’ ”

³⁶Aunbiing ka use ta foron orek ae, ka ilepul ke ka sising turan foron famfamu tikii ae. ³⁷Ke ri tikii ri ka teng ke ri ka diit papte Pol ma ri ka dor u. ³⁸Ma tier ae i lala purngis e balri lo, i fas ta ri le biil mang rin par mata sabin. Ke namih, ri ka filange u na sip.

21

Ninla ke Pol una Ierusalem

¹ Aunbiing keme ka faorek ufu ta ri, keme ka wof na sip ke keme ka filau tor-tores una nenge bit, asa e Kos. Ma na biing namih, keme ka filau una Rodes ke tinaiwa, keme ka tapiiek na Patara. ² Ke aiwa, keme ka par nenge sip ae in la una Fonisia. Keme ka wof lo ke keme ka la. ³ Keme ka par bit na Saiprus ke keme ka alfe u na kaisa kemem. Keme ka la una falifu na Siria ma keme ka masa na Tair, isi sip ik fassuu na foron tier aiwa. ⁴ Aunbiing keme ka tafe foron tom unune, keme ka kiis pes ifit e biing aiwa. Ma Tanwa Kalkaluu ka fas ri isi rin fas Pol le gong i la ubae na Ierusalem. ⁵ Isau le nami na ifit e biing, keme ka aptih ke keme ka tungtugus na ninla kimem. Foron tom unune tikii turan foron antu ri ke berberat kiri, ri ka la tura kemem tina maleh ae. Awii na kiin keme ka ilepul ma keme ka sising. ⁶ Aunbiing ri ka fatule tah, ri ka fis una foron fel kiri, ke keme ka wof na sip.

⁷ Keme ka apti tina Tair ke keme ka masa na Potolemais. Aiwa, keme ka fatafe turan foron tom unune ma keme ka kiis tura ri na nenge biing. ⁸ Na biing namih, keme ka apti tinaiwa ma keme ka tapiiek na Sisaria. Keme ka melmel na fel ke Filip, nenge tom fafas ini Rokap na Fafas, neng lon ifit e kaltu ae foron aposel ri fule pes ta ri. ⁹ Kaltu igii, ifet e keleflik kia biil biitom ri fakekel ma ri orek profet la.

¹⁰ Aunbiing keme ka kiis ta aiwa na ifuun e biing, nenge profet asa e Agabus ka filapu tinbae na falifu na Iudaia. ¹¹ Ka la usuf kemem, ka kep pus ke Pol, ke ka kabet iun lima ke iun keke tom ma ka use u aragii, "Tanwa Kalkaluu i tarah, 'Fan Iudaia buuii na Ierusalem rin kabet kaltu ae pus kia igii, aragii ia tel u ke rik ta ufu usuf fanu ae biil ri fan Iudaia.'"

¹² Aunbiing keme ongen u, kemem turan fanu tinaiwa, keme ka tikale Pol isi gong i tatkau una Ierusalem. ¹³ Ke Pol ka kiliis kemem aragii, "Isi sani gam ka famam teng ke gam ka fapurpurngis balang? Ia geges isi biil rin kabet iau sau, biil. Ia geges sabin isi rin siimete iau bae na Ierusalem, wara

na asa Kumguui Iesu." ¹⁴ Aunbiing biil ifasi kemen tikale u, keme ka mangedh sau ke keme ka tarah, "I rokap le wolwol ke Kumguui ik suut."

¹⁵ Namih, keme ka geges ke keme ka la ubae na Ierusalem. ¹⁶ Fale berberat na fafausum tina Sisaria, ri la tura kemem ke ri ka filange kemem na fel ke Manason, isi kemen kiis tura. I tina Saiprus ma pakanini tom i tapiiek nenge tom unune tah.

Pol i Tapiiek na Ierusalem

¹⁷ Aunbiing keme tapiiek bae na Ierusalem, foron tualikmem na asa Iesu ri ka somangat pes kemem ini laes. ¹⁸ Na biing namih, kemem tikii tura Pol keme ka la isi par Jems turan foron famfamu tikii na lotu. ¹⁹ Pol ka ta ta orek an laes kia usuf ri ke ka fas ri ini sani God ka tel ta u na foim kia na fatpoton fanu ae biil ri fan Iudaia.

²⁰ Aunbiing ri ongen u, ri ka usefages God. Ma ri ka tara sing Pol aragii, "Tualikmem, o usum le ka fis tikii ta e arip lon fan Iudaia ri ka unune tah ma ri tikii ri rakrakai tom isi mi na nagogon ke Moses. ²¹ Ri ka ongen ta nenge orek ulo wo le, o fausum fan Iudaia tikii ae ri kiis na fatpoton fanu ae biil ri fan Iudaia le, gong ri mi na nagogon ke Moses. Ke o ka fas ri sabin le gong ri kiit pununfon berberat kiri ke gong ri mi na sinangu kemem fan Iudaia. ²² Aunbiing rin ongen u le o ka tapiiek tah aga, ke sani keren tel u? ²³ Pesu, on tel sani kemen fas wo ini. Ifet e kaltu igii na aisrer, ri ka falimlim ta na mata God. ²⁴ Tel pes ri ke gamek fafuu gam tom arae namin nagogon, ma ok fiil ti foron fafen kiri ae rin ta u usuf God, isi rik kukuur ufu olri. Male on tel u arae, ke fanu tikii rin usum le foron orek ae ri ka ongen ta u, biil i tekentu, ke wo sabin o misuut tom na nagogon ke Moses. ²⁵ Ke usuf foron tom unune ae biil ri fan Iudaia, kere siit ta nenge leta usuf ri le, gong ri ien foron inen ae ri ta ta u arae fafen usuf foron god famfabal, gong ri ien dah na foron muruuw, gong ri ien pinsan muruuw ae ri bing mete u ke gong ri tel sinangun tamfaes."

²⁶ Na biing namih, Pol ka telpes ifet e kaltu ae, ke ri tikii tura Pol ri ka fafuu ri tom. Ka kau na Felun Tunmapek ke ka put biing ae foim na fafuu ri in rop lo ke na biing sa rin ta foron fafen temtem tikii kiri lo.

Ri Luse Pol na Felun Tunmapek

²⁷ Aunbiing ifit e biing ae fatat in rop, fale fan Iudaia tina falifu na Eisia ri ka par Pol awii na Felun Tunmapek. Ke ri ka siingsiing orek na balan gur na fanu tikii ae ma ri ka luse Pol. ²⁸ Ke ri ka tautau aragii, “Fan Israel, gam lupes kemem! Kaltu igii i fausum fanu tikii na piklinbat le rin ememse kerer turan foron nagogon ke Moses ke Felun Tunmapek. Ma igii ka lame fale fan Grik sabin una palgan Felun Tunmapek ke ka fadu fel kalkaluu igii.” ²⁹ Ri use u arae, wara le pakanini, ri par ta Trofimius sikin Efeses tura Pol na Ierusalem ke ri ka wol le Pol ka lame fakau ta u una palgan Felun Tunmapek.

³⁰ Ma maleh tikii ae ka rigorigo. Fanu ri ka filau suuh tina foron falifu tikii, ke ri ka luse Pol ma ri ka dat fasuu u tina Felun Tunmapek. Fanpil ri ka babat tikii na foron matan Felun Tunmapek. ³¹ Aunbiing ri totof la biitom isi rin siimete u, fafas lo ka tapiek sing kabisit ken foron tom fapaket tina Rom, le maleh tikii na Ierusalem i rigorigo. ³² Kabisit ae ka lame sape turim foron tom fapaket turan fale famfamu kiri sabin ma ri ka filaupu usuf gur na fanu ae. Aunbiing ri ka par kabisit ae turan foron tom fapaket kia, ri ka susuaf na paket Pol.

³³ Kabisit ae ka la usuf Pol ke ka pose lo ke ka fas ri isi kabet u ini in wu e sen. Ke ka diik ri aragii, “Kaltu sa igii? Sani i tel fager ta u?”

³⁴ Fale fanu na gur ae ri perek ini nenge tier ke fal ini nenge tier keskes. Ma aunbiing kabisit ae biil ifasi in malal na wara e fabalkut ae, wara le falifu i rigorigo, ka fas foron tom fapaket isi rin lame Pol una falifu ken foron tom fapaket. ³⁵ Aunbiing Pol ka la fatat leta na fel ae, foron tom fapaket ri ka kusep u, wara le gur na fanu ae ri ka lala ngaliaf mang tom. ³⁶ Ma gur na

fanu ae ri mimi la lo ri, ri ka famam perek aragii, “Siimete u!”

Pol i Orek usuf Gur na Fanu

³⁷ Aunbiing foron tom fapaket fatat rin kep fakau Pol una palgan fel kiri, ke Pol ka sising kabisit kiri aragii, “Ifasi ian fas o ini nenge tier?”

Ke kabisit ae ka diik u aragii, “O usum sabin na orek Grik? ³⁸ Ia wol le, wo sau o sikin Isip ae i tanwaran nenge fapaket ta pakanini ma ka lame ifet e arip e foron tom sisiimete una falifu foes.”

³⁹ Ke Pol ka kiliis u aragii, “Ia nenge sikin Iudaia tina Tarsus na falifu na Silisia. Ia biil tina ti maleh foes sau, biil. Kiskam, ia sising o isi on somangat ufu iau isi iak orek usuf fanu igii.”

⁴⁰ Aunbiing kabisit ken foron tom fapaket ka somangat ufu tah, Pol ka ti na leta na fel ma ka piispiis kale ri ini lima. Aunbiing ri ka soti fofu tah, ka orek usuf ri ini orek Ibru.

22

¹ Ka tarah, “Fon tuaklik ke foron tamang, gam ongen orek ae igii ian orek kale iau ini.” ² Aunbiing ri ongen u le i orek usuf ri ini orek Ibru, ri ka lala kiis fofu mang tom.

Ke Pol ka fas ri aragii, ³ “Ia nenge sikin Iudaia. Ia pang na Tarsus na falifu na Silisia. Isau le, ia laumet aga na Ierusalem ma ia nenge kalalik na fafausum ke Gamaliel, i fausum fakasi iau ini foron nagogon ken foron tama kerer tinpakanini. Ma ia foim rakrakai ta ke God arae gam sabin igii. ⁴ Ia ta ta fangungut usuf fanu ae ri mi la na Sal ke Kunguui, ma fal ri ka met. Ke ia luse ta fanu tamat turan kefein ma ia ka luun ri la na kamkabet. ⁵ Famfamu ken foron pris turan foron famfamu tikii ken fan Iudaia, ri usum le orek kiak i tekentu. Ia kep ta foron leta sabin sing ri usuf foron tualik ri ae na Damaskas, ke ia ka la unaiwa isi luse foron tom unune isi kamkabet aga na Ierusalem ma rik ta fangungut usuf ri.

⁶ “Aunbiing ia la fatat isi Damaskas na siat tuntun, fanpil nenge tara malal tina kukulii ka popos kawil iau. ⁷ Ia ka luut una nanal ke ia ka ongen kinen tikas i tara

sing iau aragii, 'Sol! Sol! Isi sani o ka ta fangungut sing iau?'

⁸ "Ke ia ka diik u aragii, 'Kumguui, wo seh?'

"Ka kiliis iau aragii, 'Ia Iesu tina Nasaret, ae o famam ta fangungut sing iau.' ⁹ Ma fanu ae ri la turang ri par u e malal ae, isau le biil ri ongen failiim orek ke ier ae i faorek iau.

¹⁰ "Ke ia ka diik u aragii, 'Kumguui, sani ian tel u?'

"Ke Kumguui ka kiliis iau aragii, 'Aptih ma ok kau na Damaskas. Ke aiwa rik fas o ini foron tier tikii ae ia tim pes ta wo isi on tel u.' ¹¹ Fanu ae ri la turang ri ka tangne iau una Damaskas, wara le rakrakai ken malal ae i fakut matang.

¹² "Nenge kaltu asa e Ananias ka la isi par iau. I nenge tom lotu tekentu ae i mi rokap la na foron nagogon tikii. Ma fan Iudaia tikii ae ri kiis la aiwa, ri bulat la lo. ¹³ Ka soti fatat iau ma ka tarah, 'Sol tuaklik, par mang.' Ke na aunbiing tom ae, ka sapeng e matang, ke ia ka par Ananias.

¹⁴ "Ke Ananias ka fas iau aragii, 'God ken foron tubutamam kerer ka tus pes ta wo isi on usum na wolwol kia ke ok par Ier ae i Tom Tortores ke ok ongen foron orek ae i suu tina ngusu. ¹⁵ On tapiiek tom fafas kia usuf fanu tikii, na sani o ka par ta u ke o ka ongen ta u. ¹⁶ Ma igii, sani biitom o nene u? Aptih, kep bapitaiso ke ok sising una asa, isi ik pa ufu foron sinang laulau kiam.'

¹⁷ "Ia ka fis uga na Ierusalem ma aunbiing ia ka sisising la na Felun Tunmapek, ka ruungruung e wolwol kiak ma ia ka par nenge parpar. ¹⁸ Ia ka par Kumguui i orek turang. Ka tara sing iau aragii, 'Apti sape ma ok la koseng Ierusalem, wara le biil rin somangat pes foron fafamalal kiam ulo iau.'

¹⁹ "Ia ka kiliis u aragii, 'Kumguui, fanu igii ri usum le pakanini ia kau la na foron felun lotu tikii, isi luun fanu ae ri unune lo wo na kamkabet ke ia ka pis ri la. ²⁰ Na aunbiing ri siimete ta Stiwen, tom fafas kiam, ia soti ta aiwa, ke ia ka somangat turim tura ri ma ia ka parpar na foron kilkiliis ken fanu ae ri siimete u.'

²¹ "Isau le Kumguui ka fas iau aragii, 'La! Ian wuun o una tapak usuf fanu ae biil ri fan Iudaia.' "

Pol i Tara le i Sikin Rom

²² Gur na fanu ae ri ongen foron orek ke Pol papang na sun orek ae, ke ri ka perek aragii, "Siimete u! I rokap le matngan kaltu aragii in mangmangal tinaga na piklinbat. Biil i rokap le in liu!"

²³ Aunbiing ri tautautau la, ri ka tel ufu foron dolon kaen kiri ke ri ka saprai piyiiif una mawe, ²⁴ kabisit ae ka ta orek sing foron tom fapaket isi rin fakau Pol una fel kiri ke ka fas ri isi rik pis u ma rik diik u le, isi sani fanu ri ka perek ulo. ²⁵ Ke aunbiing ri ka kabet u isi rin pis u, Pol ka tara sing nenge famfamu ken foron tom fapaket ae i soti fatat aragii, "Arafah, i tortores na nagogon le gamen pis nenge sikin Rom ae biil biitom ri tafe u le i tel fager ta ti tier?"

²⁶ Aunbiing ka ongen u arae, ka la usuf kabisit ke ka fas u aragii, "Sani mang on tel u? Wara le kaltu igii, i sikin Rom."

²⁷ Kabisit ae ka la usuf Pol, ke ka diik u aragii, "Fas iau, wo sikin Rom, le biil?"

Ke ka kiliis u aragii, "Iuu, ia sikin Rom."

²⁸ Ke kabisit ae ka tarah, "Ia fifiil ini tara pitkalang isi tapiiek arae nenge sikin Rom."

Isau le Pol ka kiliis u aragii, "Ia sikin Rom tom aunbiing ia pang."

²⁹ Ma fanu ae ri ier ta isi diik u, fanpil ri ka la koseng u. Ke kabisit sabin ka sokeh aunbiing ka usum mang le Pol i nenge sikin Rom, wara le ka kabet ta u ini sen.

Pol i Ti na Matan foron Famfamu ken Fan Iudaia

³⁰ Na biing namih, kabisit ae ka ier tom le in usum rokap le isi sani fan Iudaia ri ka tiu Pol. Pesu ka puk ufu sen lo ke ka fawuun isi foron laulaumet na pris turan foron famfamu tikii, ke ri ka tapiiek turim. Ka lame Pol ke ka fiti u na matri.

23

¹ Pol ka par tortores usuf foron famfamu ke ka fas ri aragii, "Foron tuaklik, ia ka tel fasuut ta foron foim tikii kiak usuf God ma biil ia sir kunan ti tier, papang igii." ² Na orek sau igii, pesu Ananias famfamu ken

foron pris ka fas fanu ae ri soti fatat Pol isi rin pose ngusu. ³ Ke Pol ka tara sing i aragii, “God in pose wo sabin. O arae nenge baban baloh ae ri mof ta u ma ka pos. O kiis sau aiwa isi nagogon iau namin nagogon ke Moses, isau le wo tom o ka lek ta nagogon, aunbiing o fas ri isi rin pose iau.”

⁴ Fanu ae ri soti fatat Pol, ri ka tarah, “Arafah, biil o usum le o ka orek laulau ta ulon famfamu ken foron pris ke God?”

⁵ Ke Pol ka kiliis ri aragii, “Foron tuaklik, biil ia usum le i famfamu ken foron pris, wara le ri siit ta u na Buk na Gogoh le, ‘Gong gam orek laulau ulon ti famfamu kimi.’ ”

⁶ Pol ka usum ta le fallo ri, ri foron Sadusi ke fal sabin ri foron Farasi, pesu ka perek aragii, “Foron tuaklik, ia nenge Farasi ma ia kalalik ken nenge Farasi. Ia soti na nagogon, wara ia unune le foron minet rin apti fis sabin.” ⁷ Aunbiing ka use ta u arae, ka mel e fabalkut na fatpoton foron Farasi turan foron Sadusi. Ke ri ka tampaek, ka wu lo ri. ⁸ Wara le foron Sadusi ri unune le biil imel e apaptifis ke biil imel e angelo ke biil imel e tanwa, isau le foron Farasi ri unune na foron tier igii.

⁹ Ke ka mel e tara fabalkut na fatpoto ri ke fale tom fafausum ini nagogon ae ri foron Farasi ri ka aptih ma ri ka ngaliaf ke ri ka tarah, “Biil keme tafe ti tier kaltu igii i tel fager ta u. Arafa male, ti tanwa le ti angelo i faorek ta u?” ¹⁰ Fabalkut ae ka laulaumet la, pesu kabisit ae ka sokeh, tarama ri ka paket falaulau Pol. Ke ka fas foron tom fapaket isi rin la ma rik dat pes u koseng ri ma rik lame fafis u una fel ken foron tom fapaket.

¹¹ Na wor ae, Kumguui ka soti fatat Pol ma ka tarah, “In rorokiis e balam! Arae tom o ka famalal ta iau aga na Ierusalem, ke on famalal iau sabin na Rom.”

Ri Put Orek isi Siimete Pol

¹²⁻¹³ Na biingbiing na biing namih, fale fan Iudaia ae wewes lo ri i liu ufu ifet e sangful, ri ka orek turim isi rin tel nenge falimlim le biil rin ien ke yin, papang na aunbiing rin siimete Pol. ¹⁴ Ri ka la usuf foron laulaumet na pris turan foron famfamu ma ri ka tarah, “Keme ka tel ta nenge

rakrakai na falimlim le biil kemen ien ti tier, papang na aunbiing kemek siimete Pol. ¹⁵ Keme ier isi gam turan foron famfamu, gamen ta orek usuf kabisit isi gamek fabal pes Pol. Gamen use u le, gam ier isi ongen ti fale orek rokap biitom na tatawin kia. Ma kemen ge ges isi siimete u, aunbiing biil biitom in tapiiek sing gam.”

¹⁶ Isau le aunbiing kawa Pol i ongen puput igii, ka la una fel ken foron tom fapaket ma ka fas Pol ini.

¹⁷ Ke Pol ka tawi pes nenge famfamu ken foron tom fapaket ke ka fas u aragii, “Telpes guam igii usuf kabisit. Imel e orek in fas u ini.” ¹⁸ Ke ka telpes u usuf kabisit.

Ke ka fas u aragii, “Pol, ier ae i kiis na kamkabet, i tawi pes iau ma ka sising iau le ian lame guam igii usuf o, wara le imel e orek in fas wo ini.”

¹⁹ Kabisit ka pose na lima ke ka lame u una baba ma ka diik u aragii, “Sani o ier le on fas iau ini?”

²⁰ Ka kiliis u aragii, “Fan Iudaia ri ka puput turim ta isi rin fabal pes Pol sing o, le lumen on wuun ufu usuf foron famfamu, isi rik ongen ti fale orek rokap biitom na tatawin kia. ²¹ Pesu gong o mi na orek kiri, wara le i liu ufu ifet e sangful e fanu ri mumun, nene isi rin siimete u. Ri ka falimlim ta isi biil rin ien ke yin, papang na aunbiing rin siimete u. Ma igii, ri nene sau isi on somangat.”

²² Ke kabisit ka wuun ufu guam ae, ma ka fanau u aragii, “Gong o fas tikas le, o ka ususe ta sing iau.”

Ri Wuun ufu Pol una Sisaria

²³ Ke kabisit ka tawi pes iwu e famfamu usuf i ma ka tarah, “Kamun fageges in wu e mar e tom fapaket, in fit e sangful e tom fapaket ae ri kiis la na os turan in wu e mar e tom fapaket ae ri pose la na foron iu, isi gamek la una Sisaria na isiu e aunbiing igii na wor. ²⁴ Kamun fageges ti foron os sabin usuf Pol isi ik la lo. Gamen fofonoi rokap lo papang na aunbiing gamen tapiiek sing Feliks, laulaumet na matanfuntih na Sisaria.”

²⁵ Ke ka siit nenge leta usuf i aragii:

²⁶ Ia Klaudias Lisias, ia sisiit usuf o Feliks, laulaumet na matanfuntih. Famaus usuf o.

²⁷ Kaltu igii, fan Iudaia ri luse u ma fatat rin siimete u. Isau le ia ka la turan foron tom fapaket kiak ke keme ka faliu u, wara le ia ka usum mang le i nenge sikin Rom. ²⁸ Ia ier le ian usum le matngan sani tom ri tiu u ini, pesu ia ka lame u usuf foron famfamu kiri. ²⁹ Ia ka tafe u le, foron tier ae ri tiu u ini, e foron tier na nagogon na lotu kiri. Ma biil i tel ti tier laulau ae ifasi una siimete u le luun u na kamkabet. ³⁰ Ia ka ongen ta u le, ri ka puput ta isi rin siimete u. Pesu ia ka wuun sape ufu usuf o. Ke ia ka fas fanu sabin ae ri tiu u le, rin la usuf o ma rik fas o ini wara ae ri ka tiu u.

³¹ Ke foron tom fapaket ri ka telpes Pol na wor una Antipatris, arae tom ri patrai ta ri. ³² Na biing namih, foron tom fapaket ae ri kiis la na foron os ri ka la tura ma ifet e mar e foron tom fapaket ri ka fis una fel ken foron tom fapaket na Ierusalem. ³³ Aunbiing ri tapiiek na Sisaria, ri ka ta leta usuf laulaumet na matanfuntih ae ke ri ka ta ufu Pol sabin usuf i. ³⁴ Aunbiing famfamu na matanfuntih ka wes ta leta ae, ka diik Pol aragii, “O tina falifu sah?” Aunbiing ka usum mang le i tina falifu na Silisia, ka tarah, ³⁵ “Aunbiing fanu ae ri tiu wo rin tapiiek aga, ke iak ongen sani ae ri tiu wo ini.” Ke ka fas ri isi rin luun u na kamkabet na fel ke Erot, ma rik parpar kale u.

24

Fan Iudaia ri Tiu Pol na mata Feliks

¹ Ilim e biing namih, Ananias, famfamu ken foron pris turan fale famfamu na lotu ke Tertulus, nenge tom tasum na nagogon, ri ka puh una Sisaria ma ri ka fas famfamu na matanfuntih ae ini sani ae ri tiu Pol ini. ² Aunbiing ri ka tawi pes ta Pol, Tertulus ka types orek mang na mata Feliks aragii, “Dolon aunbiing keme liu rokap ini siaroh na piklin nagogon kiam. Wara le rokap

na tasum kiam, i fatapieik foron sokiliis na falifu igii. ³ Feliks, o tara kaltu kanaka, na foron falifu tikii, ke na foron sal tikii, keme laes la ini wo ke keme ka fotrokap la usuf o. ⁴ Isau le biil mang ian lala orek, tarama ia ka fangos fom. Ia sising o sau isi on mais kemem ke ok ongen pes fatuklin orek kimem ulon kaltu igii.

⁵ “Keme tafe u le kaltu igii, i nenge kaltu una fatapieik kiis laulau ma ka fatapieik ta ifuun e fabalkut na fatpoton fan Iudaia na piklinbat tikii. Ma i nenge famfamu na lotu famfabal ae ri foteng u ini lotu tina Nasaret. ⁶⁻⁷ Ke i ier sabin le in fadu Felun Tunmapek na mata God, pesu keme ka luse u.* ⁸ O tom ok diik u ke ok usum tole u le foron tier igii keme tiu u ini, i tekentu.”

⁹ Ke fan Iudaia sabin aiwa, ri ka somangat le foron tier ae ri tiu u ini, i tekentu.

Pol i Orek Kale u na mata Feliks

¹⁰ Aunbiing laulaumet na matanfuntih ka famangat Pol isi in orek, Pol ka sotih ke ka tarah, “Ia usum le na ifuun e bet o kiis arae tom nagogon ken fanu tikii na falifu igii, pesu ia ka laes isi orek kale iau na matam. ¹¹ O tom ifasi on tafe u le i sangful ini u sau e biing pakanini, ia la ta una Ierusalem isi lotu. ¹² Fanu ae ri tiu iau, biil ri tafe ta iau le ia fapue turan tikas awii na Felun Tunmapek, le ia fapti ta ti fabalkut na foron felun lotu, le na ti fatpoton maleh, biil. ¹³ Ma biil ifasi rin fatekentu foron orek ae ri tiu iau ini. ¹⁴ Isau le ian fas wo le, ia lotu la unaisa God ken foron tama kemem ke ia mi la tom na Sal ke Kumguui ae ri use u le i lotu famfabal. Ia unune na foron tier tikii ae ri siit ta u na Buk na Nagogon ke na Buk ken foron Profet. ¹⁵ Ma unune kiak lo God ifasi sabin arae fanu igii, le God in fapti fafis fanu rokap turan fanu laulau tina minet. ¹⁶ Pesu, ia totof rakrakai la tom isi liu kiak in tortores na mata God ke na matan fanu sabin.

¹⁷ “Na ifuun e bet, biil ia kiis na Ierusalem, pesu ia ka fis isi ta fafen usuf fanu kiak ae ri lauu ke iak ta foron fafen sabin usuf God. ¹⁸ Aunbiing ri tafe iau na Felun Tunmapek, ia ka fafuu fafis ta iau.

* **24:6-7:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le fale orek biitom na rina igii, i aragii: *Keme ier isi nagogon u namin nagogon kimem. Isau le Lisias, kabisit, turan foron tom fapaket ri ka la ma ri ka date pes u tina liumem. Ke ka fas kemem ae keme tiu u, isi kemen tapiiek na matan nagogon kiam.* **24:17:** Aposel 21:17-28

Biil ti fanu fuun turang ke biil ia fatapiek ti fabalkut. ¹⁹ Isau le fale fan Iudaia tina falifu na Eisia ri tinaiwa. Male imel e tier rin tiu iau ini, in rokap le ri tom rin la uga ma rik tiu iau na matam. ²⁰ Male biil, ke fanu igii rik use famalal tier laulau arafa ri tafe u lo iau, aunbiing ia ti ta na matan foron famfamu ken fan Iudaia. ²¹ Awii ri tiu iau ngan ini nenge orek kiak, aunbiing ia ti ta na matri ma ia ka perek aragii, 'Ia ti na nagogon na matmi igii, wara le ia unune na apaptifis.' "

²² Feliks i usum rokap na Sal ke Kumguui, pesu ka famange ri, ke ka put kakte u. Ka fas ri aragii, "Aunbiing kabisit Lisias in tapiek, ke iak tel wolwol kiak mang." ²³ Ke ka fas famfamu ken foron tom fapaket isi rin luun Pol na kamkabet, isau le gong ri ta tara tatawin usuf i, rin somangat pes foron tala tom isi rin laum u ma rik ta sani i dar u.

Pol i Orek usuf Feliks ru e Darusila

²⁴ Fale biing namih, Feliks ru lamansilik e Darusila, ae i nenge fafnan Iudaia ru ka tapiek. Feliks ka fawuun isi Pol ke ka ongen orek kia na sinangun unune lo Karisito Iesu. ²⁵ Aunbiing Pol i famam orek isi sinang ae i tortores, sinangun nagogon fakasi wo tom ke nagogon ke God ae in tapiek, Feliks ka sokeh ke ka tarah, "Ifasi ta bii igii. La mang. Na ti fale biing ia sengsegeng, ke iak fawuun isi wo." ²⁶ I wol sabin le Pol in ta fakum ti pitkalang sing i, isi ik fasuu u, pesu ka famam fawuun isi, ke ru ka orek turim.

²⁷ Nami na iwu e bet, Porsius Festus ka kiliis Feliks. Isau le, Feliks i ier isi falaes fan Iudaia, pesu biil tom i fasuu Pol tina kamkabet.

25

Pol i Soti na mata Festus

¹ Ituul e biing nami na tapiek ke Festus na falifu ae, ka la tina Sisaria una Ierusalem. ² Foron laulaumet na pris turan foron famfamu ken fan Iudaia, ri ka tapiek sing i ke ri ka fas u ini foron tier ae ri tiu Pol ini. ³ Ke ri ka piispiis u isi in mais ri ma ik wuun ufu Pol una Ierusalem. Ri use u

arae, wara le ri ka puput ta isi rin siimete u na ninla kia.

⁴ Festus ka kiliis ri aragii, "Pol in kiis na kamkabet tom na Sisaria, ma ia sabin fatat ian fis unaiwa. ⁵ In rokap male ti fale famfamu kimi rin la turang, isi rik use sani ae ri tiu kaltu ae ini, male ka tel fager ta ti tier."

⁶ Festus ka kiis pes iwal, le i sangful e biing biitom tura ri, namih, ka pu una Sisaria. Na biing namih, ka kep nian kiiskiis sala una nagogon ke ka fawuun isi Pol isi in ti na mata. ⁷ Aunbiing Pol ka tapiek, fan Iudaia ae ri filaupu ta tinbae na Ierusalem, ri ka ti kawil u. Ri ka tiu u ini ifuun e orek laulau, isau le biil ri use ti tier una fatatawin foron orek kiri.

⁸ Ke Pol ka orek kale u aragii, "Biil ia tel fager ta ti tier na nagogon ken fan Iudaia, le na Felun Tunmapek, le usuf Sisar."

⁹ Festus i ier le in falaes fan Iudaia ke ka tara sing Pol aragii, "Arafah, o ier le on fis ubae na Ierusalem isi ok ti na nagogon na matang na foron tier igii ri tiu wo ini?"

¹⁰ Pol ka kiliis u aragii, "Igi ia ka ti mang na matan nagogon ke Sisar, ma i tortores le rin nagogon iau aga. Biil ia tel fager ta ti tier ulon fan Iudaia, arae wo tom o usum rokap lo. ¹¹ Male ia tel fager ta ti tier ae ifasi ian met lo, ke biil ia soke isi ian met. Male foron tier ae fan Iudaia igii ri tiu iau ini biil i tekentu, ke biil tikas ifasi in ta ufu iau usuf ri. Ia sising le Sisar tom in ongen sani ae ri tiu iau ini."

¹² Aunbiing Festus ka faorek tikii ta foron tom nagogon kia, ka tarah, "Igi o ka sising ta le on la usuf Sisar, ke ian ta ufu wo usuf Sisar."

Festus i Fas King Agripa ini Pol

¹³ Fale biing namih, king Agripa ru e Bernis* ru ka tapiek na Sisaria isi run ta orek an laes kiruh usuf Festus. ¹⁴ Aunbiing ri ka kiis pes ta ifuun e biing aiwa, Festus ka fas king ini ususe lo Pol, aragii, "Imel e nenge kaltu igii ae Feliks i luun ta u na kamkabet. Ma igii, i kiis biitom na kamkabet. ¹⁵ Aunbiing ia la ta una Ierusalem, foron laulaumet na pris turan foron famfamu ken fan Iudaia ri ka fas iau ini foron tier ae

ri tiu u ini, ke ri ka sising iau le ian nagogon u isi ik met.

¹⁶ “Ia ka fas ta ri le biil e sinangun fan Rom le rin nagogon foes tikas isi ik met. Famu, in ti ta bii na nagogon turan fanu ae ri tiu u, isi i sabin ik orek kale u koseng foron tier ae ri tiu u ini. ¹⁷ Aunbiing ri la turang uga, biil ia ta dolon aunbiing sing ri. Na biing nami sau, ia ka kiis na nian kiiskiis salang una nagogon ke ia ka fas ri isi lame fakau kaltu igii. ¹⁸ Isau le, aunbiing fanu ae ri tiu u ri apti isi orek, biil ri tiu u ini ti sinang laulau, ae ia wol le rin use u. ¹⁹ Ri tiu u sau ini fale tier na matngan lotu kiri, ke ini nenge kaltu ae ka met tah, asa e Iesu, ae Pol i use u le ka liu fis. ²⁰ Biil ia usum le arafa ian im tafe wara arae, pesu ia ka sising u le in somangat isi ik la una Ierusalem, isi iak nagogon u aiwa. ²¹ Isau le aunbiing ka sising ta le Sisar in nagogon u, ia ka fas ri le in kiis biitom na kamkabet, papang na biing ian wuun u usuf Sisar.”

²² Ke Agripa ka tara sing Festus aragii, “Ia sabin ia ier le ian ongen kaltu igii.”

Ke Festus ka kiliis u aragii, “Lumen on ongen u.”

Pol i Ti na mata King Agripa

²³ Na biing namih, Agripa ru e Bernis ru ka tapiiek ma ru ka ges ini foron rokap na kilkiliis. Ru ka kau na felun nagogon turan foron famfamu ken foron tom fapaket ke foron famfamu tina maleh ae. Ke Festus ka fawuun isi Pol ke ri ka lame fakau u. ²⁴ Ke Festus ka tarah, “King Agripa, ke gam tikii igii naismem, gam par kaltu igii! Fan Iudaia tikii, ri sising ta iau na Ierusalem ke aga sabin na Sisaria isi ian nagogon u. Ma ri ka perek le, biil in liu, in met ta tom. ²⁵ Ia tafe u le biil i tel fager ta ti tier ae ifasi in met lo, isau le, iwara sau ka sising ta le Sisar in nagogon u, pesu ia ka ier le ian wuun u una Rom. ²⁶ Isau le biil ia usum le ususe arafa ian siit u usuf Sisar, lon kaltu igii. Pesu, ia ka fasoti u na matmi, ke na matam, King Agripa, isi gamek diik faikis u isi ik mel e tier ian siit papte u. ²⁷ Wara ia wol le biil i rokap le ian wuun foes ti kaltu ae i kamkabet usuf Sisar, ma biil ti rokap na orek una famalal sani ae ri tiu u ini.”

26

¹ Ke Agripa ka tara sing Pol aragii, “Ia somangat ufu wo isi ok orek kale wo tom.” Pol ka sangal ke ka types orek kale u aragii, ² “King Agripa, igii ia laes kanaka isi ti na matam, isi orek kale iau na sani ae fan Iudaia ri tiu iau ini. ³ Wara le o usum rokap na matngan sinangu kemem fan Iudaia ke sani ae keme fapue la kuna. Pesu ia ka sising o isi on kiis fofo ma ok ongen fakasi iau.

⁴ “Fan Iudaia tikii ri usum rokap na liu kiak, types u na aunbiing ia kalalik ta na maleh tutus kiak ke bae sabin na Ierusalem. ⁵ Ri ka usum ta lo iau na dolon aunbiing. Male ri ier isi, ke ifasi rin fas o le ia nenge Farasi, ae keme misuut rokap la na sinangun lotu kimem. ⁶ Ma igii ia ka ti na nagogon, wara ia unune na falimlim ae pakanini God i tel ta u usuf foron tubutamat kemem. ⁷ Nenge sangful ini u e mat kimem ri lotu la unaisa God na foron siat ke na foron wor tikii, wara le ri nene isi falimlim ae ik suut. King, iwara sau na unune igii, ke fan Iudaia ri ka tiu iau. ⁸ Isi sani gam ka wol le God biil ifasi in fapti fafis foron minet?

⁹ “Iau sabin ia tof tikii ta foron sal una fapu asa Iesu tina Nasaret. ¹⁰ Ke ia tel ta u sabin arae bae na Ierusalem. Foron laulaumet na pris ri ta rakrakai usuf iau, ke ia ka luun ifuun e fanu kalkaluu na kamkabet. Ma aunbiing ri siimete ri, ia sabin ia somangat. ¹¹ Ifuun e aunbiing ia kau la na foron felun lotu isi ta fangungut usuf ri, ke ia ka fangongos ri la isi rin orek laulau ulo Iesu. Ia ngaliaf la ulo ri ma ia la la sabin una fale maleh keskes isi ta fangungut usuf ri.

¹² “Na nenge ninla kiak sabin, foron laulaumet na pris ri ta rakrakai usuf iau ke ri ka wuun iau una Damaskas. ¹³ King, na siat tuntun, aunbiing ia toltole sal la, ia ka par nenge malal tina kukulii, i barang kanaka na matan pisiuh ma ka popos kawil iau turan fanu ae ri la turang. ¹⁴ Kemem tikii keme ka luut una nanal, ke ia ka ongen kinen tikas i tara sing iau na orek Ibru aragii, ‘Sol, Sol, isi sani o ka ta fangungut

usuf iau? O ta fangungut usuf o tom aunbiing o fapaket turang.’

¹⁵ “Ke ia ka diik u aragii, ‘Kumguui, wo seh?’ Ke Kumguui ka kiliis iau aragii, ‘Ia Iesu ae o famam ta fangungut sing iau. ¹⁶ Kang, ok sotih. Ia tapiiek sing o, wara le ia tim pes ta wo arae nenge tom foim ke nenge tom fafamalal na sani o ka par ta u lo iau ke na sani ian finngas wo ini. ¹⁷ Ian fofonoi lo wo koseng fanu kiam ke koseng fanu sabin ae biil ri fan Iudaia. Ma iak wuun o usuf ri, ¹⁸ isi ok sapeng na matri, ke rik tamikis koseng kubunor una malal ke koseng rakrakai ke Satan usuf God, isi God ik pa ufu foron sinang laulau kiri ma isi ik mel e salri turan fanu ae ia ka fakalkaluu ta ri aunbiing ri unune lo iau.’

¹⁹ “Pesu, King Agripa, biil ia ongen fabulwar na parpar tina kukulii. ²⁰ Ia fafas famu tom usuf fan Damaskas, namih, na Ierusalem ke na falifu tikii na Iudaia ke usuf fanu sabin ae biil ri fan Iudaia. Ia fafas le rin sokiliis liu kiri, ke rik tamikis usuf God ma rik finngas u na sinangu ri le ri ka sokiliis liu tah. ²¹ I sau e wara ae fan Iudaia ri ka luse iau awii na palgan ubiif kale Felun Tunmapek ke ri ka totof isi siimete iau. ²² Isau le God i lupes ta iau papang igii, ma igii ia ka ti na matam ke ia ka fafamalal usuf fanu foes ke usuf piran fanu sabin. Ia use foron tier sau ae Moses turan foron profet ri use ta u le in tapiiek. ²³ Ri use u le Mesaia in kalsakai fangungut ke ik apti fis famu tina minet ma ik fafas ini malal usuf fanu kia tom, fan Iudaia, ke usuf fanu sabin ae biil ri fan Iudaia.”

²⁴ Aunbiing i famam orek kale u biitom, Festus ka perek ulo aragii, “Pol o ka talos tah. Tara na tasum kiam ka fatalos wo mang.”

²⁵ Pol ka kiliis u aragii, “Festus, kiiskiis kiam i laumet, biil ia talos. Sani ia use u i tekentu ma imel e kamtina. ²⁶ King i usum rokap na foron tier igii, pesu ifasi ian famalal u usuf i. Ia usum le ka ongen ta orek na foron tier tikii igii, wara le biil i tapiiek sau na ti songno, biil. ²⁷ King Agripa, arafah, o unune sabin lon foron profet? Ia usum le o unune.”

²⁸ Ke King Agripa ka tara sing Pol aragii, “Be, o wol le ifasi on fatel wolwol kiak na fatuklin aunbiing sau, isi iak unune lo Karisito?”

²⁹ Pol ka kiliis u aragii, “Taftawa le na fatuklin aunbiing le na dolon aunbiing, ia sising le God biil in sokiliis wo keskes sau, biil. In sokiliis ri tikii sabin ae ri ongen iau igii, isi gamek tapiiek arae iau, isau le biil rin kabek gam ini foron sen.”

³⁰ King ka apti turan famfamu na matanfuntih ae, Bernis ke fanu tikii ae ri kiis ta tura ri. ³¹ Aunbiing ri suu tina fel ae, ri ka orek usuf temtem tikii lo ri tom aragii, “Kaltu igii biil i tel fager ti tier ae ifasi in met kuna, le in kamkabet isi.”

³² Agripa ka fas Festus aragii, “Ifasi rik fasuuh ta kaltu igii tina kamkabet, male biil in sising ta isi Sisar in nagogon u.”

27

Tanwaran Ninla ke Pol una Rom

¹ Aunbiing ri ka use ta u le kemen wof na nenge sip una falifu na Itali, ri ka ta ufu Pol turan fale fanu sabin ae ri kamkabet una liman nenge kabisit ken foron tom fapaket, asa e Julius, i neng lon foron tom fapaket ke Sisar Augustus. ² Keme ka wof na nenge sip tina Adramitium ae in masah na foron salan masa na foron maleh tole kiin na falifu na Eisia. Aunbiing keme ka la, nenge kaltu tina falifu na Masedonia na maleh na Tesalonika tinaiwa tura kemem, asa e Aristarkus.

³ Na biing namih, keme ka masah na Saidon. Julius ka mais Pol, ke ka somangat ufu isi in la una aisan foron tala, isi rik lupes u ini sani i dar u. ⁴ Keme ka wof na sip sabin tinaiwa, ke keme ka filau mumun na bit na Saiprus, wara le kif i kufkufe tina famu lo kemem. ⁵ Aunbiing keme ka filau ta na kasap na Silisia ke Pamfilia, keme ka masa na Mira na falifu na Lisia. ⁶ Aiwa kabisit ken foron tom fapaket ka tafe nenge sip tina Aleksendria ae in filau una Itali, ke ka fawof kemem lo. ⁷ Ifuun e biing keme filau fofu sau, wara le i ngangaten kanaka isi kemen tapiiek na Kinidus. Kif i kufkufe tina famu lo kemem, pesu biil ifasi kemen filau tortores. Keme ka filau

mumun na bit na Krit fatat isi Salmone. ⁸ Keme ka rarat sau, wara le kif i rakrakai kanaka biitom, ke keme ka tapiiek na nenge falifu ri foteng u ini Rokap na Matan Warn-gansau, fatat isi maleh na Lasea.

⁹ Keme ka kiis dolo ta aiwa, ma ninla kimem tole palgantes ka laulau kanaka mang tom, wara le Biingen Fafel* ka rop tah. Ke Pol ka fanau ri aragii, ¹⁰ “Fanu ri, ia par u le ninla kirer mang tinaga in laulau kanaka. Sip turan foron tier tikii ae na palga in laulau ke liu kirer sabin.” ¹¹ Isau le kabisit ken foron tom fapaket biil i ongen pes sani Pol i use u. I mi tom na orek ke kipten turan taman sip. ¹² Falifu ae keme masah lo, biil e falifu rokap una masah na foron funiil ae maleh i mir la. Pesu, ifuun tom lo kemem, ri ka use u le kemen la tom una Foiniks isi kemek kiis aiwa na foron funiil ae falifu i mir la. Salan masah ae, i kiis na Krit na falifu ae pisihi i sup la lo.

Tara na Kif

¹³ Aunbiing rifrif na taubar ka tapiiek, ri ka wol le ka rokap na aunbiing mang una filau, pesu ri ka dat foron angga ke keme ka rarat na bit na Krit. ¹⁴ Isau le biil i sawin, ke nenge tara kif ka aptih, ri foteng u ini mata lames, ma ka kufkufe tina bit ae. ¹⁵ Tara kif ae ka papam na baban sip ma ka ngangaten kanaka isi sip in filau tortores, pesu keme ka mi sau namin kif. ¹⁶ Aunbiing keme filau mumun na nenge fabiro bit ae ri foteng u ini Kauda, ka ngangaten ulo kemem isi kemen luun fakasi mon ae sip i datdat u la. ¹⁷ Aunbiing ri ka dat fatatkau ta u, ri ka lin fapu foron finau una piklin sip ke ri ka diit papte u. Ri ka binbin sabin tarama kif ka lin famasa sip una mas fatat Sartis, pesu ri ka ruf foron sel, isi sip ik bok tom namin kif. ¹⁸ Na biing namih, kif ae ka lala rakrakai mang tom, pesu ri ka lin fasuu fale tier ae sip i kep u. ¹⁹ Na fatuul u e biing, foron tom foim na sip ri ka lin fasuu fale tier tom tina sip una palgantes. ²⁰ Aunbiing ae, pisihi turan keltot biil i popos na ifuun e biing ma tara kif ae biil i to mangeh, pesu ka pongpong e wol kimem, keme wol le biil mang kemen liu.

²¹ Ifuun e biing biil mang ri ien, pesu Pol ka soti na famu lo ri ma ka tarah, “Fanu ri, male gamen wong ta sing iau le gong kere apti ta koseng Krit, ke biil ti tier aragii in falaulau kerer turan sip ke foron tier biil in mangmangal. ²² Isau le igii ia fas gam, gong gam sokeh, wara le biil tikas lo gam in fiu, biil. Sip sau in laulau. ²³ Nangen na wor, nenge angelo ke God ae i tim pes ta iau ke ia lotu la unaisa, i soti na babang ²⁴ ma ka tarah, ‘Pol gong o sokeh. On ti tom na nagogon na mata Sisar. Ma na famais ke God, fanu tikii ae na sip rik liu, wara na sising kiam.’ ²⁵ Pesu, fanu ri, gong gam sokeh, wara le imel e unune kiak lo God ma in tapiiek tom arae i fas ta iau. ²⁶ Isau le keren fentole lunmaket tom na ti bit.”

Sip i Liil na Kiin

²⁷ Na fasangful ini fet u e wor, kif i famam kufe kemem biitom una palgantes ae ri foteng u ini Adria. Na fapot, foron tom foim na sip ri ka wol le keme ka bok fatat mas. ²⁸ Ri ka fatof maut ini nenge finau. Ke ri ka par u le ifasi arae iwu e sangful e kipti. Nami ri ka fatof pes u sabin ke ri ka tafe u le ifasi arae nenge sangful ini lim e kipti. ²⁹ Foron tom foim na sip ri ka sokeh, tarama keme ka baunge foron fat, pesu ri ka fapu ifet e angga tinawii na min sip ma ri ka sising isi pisihi ik susupiek sape. ³⁰ Foron tom foim na sip ri ka totof isi rin fin tina sip, pesu ri ka fapu mon tinawii na palgan sip una palgantes. Ri ka garan le rin fapu fale angga tina matan sip. ³¹ Pol ka fas kabisit ken foron tom fapaket turan foron tom fapaket aragii, “Male fanu igii biil rin kiis aga na sip, ke biil ifasi gamen liu.” ³² Ke foron tom fapaket ri ka ting ufu foron finau ae i pose papte ta mon ma ri ka suaf ufu ka luut una palgantes.

³³ Na biingbiing saksak, Pol ka sising ri tikii isi rin ien. Ke ka fas ri aragii, “Na nenge sangful ini fet e biing gam kiis ini sokeh ma biil gam ien ti tier. ³⁴ Pesu, ia ka sising gam isi gamen ien. Gamen ien isi gamek liu. Biil tikas lo gam, in mang-mangal e ti olo tina paklu.” ³⁵ Aunbiing ka use ta u arae, ka kep fale beret, ka fotrokap

* **27:9:** Taul kif i tapiiek la, nami na Biingen Fafel ken fan Iudaia

lo usuf God na matri tikii, ka sibik u ke ka types ien. ³⁶ Ri tikii ri ka kep rakrakai sing Pol ke ri sabin ri ka ien. ³⁷ Wewes lo kemem tikii aiwa na sip, ifasi arae iwu e mar ini fit e sangful ini won. ³⁸ Aunbiing ri ka ien mas tah, ke ri ka lin fasuu foron wit una palgantes, isi ik malalah e sip.

³⁹ Na biingbiing, biil ri iliim falifu ae, isau le ri par nenge falifu i kau ma imel e rokap na kononkiin lo, pesu ri ka wol le, male ifasi, ke rik famasa sip aiwa. ⁴⁰ Ri ka ting famut foron finau na foron angga ke ri ka sok ufu una palgantes. Ri ka kiit foron finau sabin ae i pose papte fiis ae ri ikis sip la ini. Namih, ri ka fafen sel ae na famu, isi kif ik kufe sip una kiin. ⁴¹ Isau le sip ae ka baunge nenge sun kiin ae na palgantes, ke matan sip ka liil aiwa ma biil ifasi in gigin. Isau le min sip ae ka types tamrabat, wara na pirpiran tuun.

⁴² Foron tom fapaket ri ka puput isi rin siimete fanu ae ri kamkabet una tikale ri, isi gong ri kakes masah ke gong ri fin. ⁴³ Isau le kabisit ken foron tom fapaket ka ier tom isi Pol in liu, pesu ka tikale ri isi gong mang ri tel fasuut puput kiri. Ka fas fanu ae ifasi rin kakes, isi rin wof famu una palgantes ma rik kakes masah. ⁴⁴ Ma fal ri ka bok ini foron dangan au ke foron dangan sip una mas. Ri tel u arae, ke ri tikii tom ri ka masa rokap na kiin.

28

Pol i Masah na Malta

¹ Aunbiing keme ka masah rokap tah, keme ka usum mang le asan bit ae, e Malta. ² Fanu tina bit ae ri ka finngas rokap na sinang usuf kemem. Ri ka somangat pes kemem tikii ke ri ka map nenge tara yiif, wara le us i luut ma falifu i mir. ³ Pol ka potek turim fale akan au, ma aunbiing ka luun u na yiif, nenge sii ka fin suuh, wara na tuntun na yiif, ke ka ngaet fafat na lima. ⁴ Aunbiing fanu tina bit ae ri par sii ae i kulkulik na lima, ri ka tara sing temtem tikii tom lo ri aragii, “Awii ngan kaltu igii i nenge tom sisiimete? Taftawa le biil i kong na palgantes, isau le god ae i kiliis fafis sinang laulau la, biil i somangat ufu isi in liu.” ⁵ Isau le Pol ka pakte ufu sii ae una palgan yiif ma biil i kalsakai ti fangungut.

⁶ Fanu ae, ri ka wol le fo in sut, le biil in sawin ke ik met, isau le ri ka nene pane le in met ma ri ka par pane sabin le ti tier in tapiiek lo, pesu ri ka kiliis wolwol kiri ma ri ka tara le, i nenge god.

⁷ Awii na fatat falifu ae keme masah lo, imel e nenge sun nanal ken tara kaltu tina bit ae, asa e Publius. Ka somangat pes kemem una fel kia ma ka fofonoi rokap lo kemem na ituul e biing. ⁸ Tama Publius i borong ini sasem, i gogor ma ka balse. Pol ka laum u ma aunbiing i sising, ka luun iun lima na olo ma ka faliu u. ⁹ Nami na tier ae i tapiiek tah, foron sasem tikii na bit ae ri ka la usuf i ke ri tikii ri ka liu. ¹⁰ Ri ka finngas tara bulat kiri usuf kemem, ma aunbiing keme ka geges isi la, ri ka fen foes kemem ini foron tier ae keme dar u.

Pol i Tapiiek na Rom

¹¹ Keme kiis aiwa pes ituul e funiil. Namih, keme ka wof sabin na nenge sip ae i masah ta na bit ae, na foron funiil ae falifu i mir la. Sip ae tina Aleksendria, ae imel e tantanwan iwu e god awii na famu lo, ru iwun kasang. ¹² Keme ka masah na Sirakus ke keme ka kiis pes ituul e biing aiwa. ¹³ Keme ka aptih tinaiwa ke keme ka tapiiek na Regium. Na biing namih, taubar ka aptih, ke na fatuul u e biing, keme ka tapiiek na Puteoli. ¹⁴ Keme ka tafe fale tom unune aiwa, ke ri ka sising kemem isi kemen kiis tura ri na ifit e biing. Namih, keme ka tapiiek na Rom. ¹⁵ Aunbiing foron tom unune na Rom ri ongen ususe lo kemem, ri ka la tina foron maleh tapak isi tafe kemem na falifu ae ri foteng u ini Salan La Turim na Apius ke na maleh ae ri foteng u ini Ituul e Felun Borong. Aunbiing Pol i par ri, ka fotrokap usuf God ma ka kep rakrakai. ¹⁶ Aunbiing keme ka tapiiek na Rom, ri ka somangat ufu Pol isi in mel keskes na nenge fel, ma nenge tom fapaket ik parpar kale u.

Pol i Fafas na Rom

¹⁷ Ituul e biing namih, Pol ka tawi turim foron famfamu ken fan Iudaia aiwa. Aunbiing ri ka kiis turim tah, Pol ka fas ri aragii, “Foron tuaklik, taftawa le biil ia tel fager ta ti tier ini fanu kirer, le na matngan sinangun foron tubutamaterer, isau le ri

ka luse iau na Ierusalem ke ri ka ta ufu iau usuf fan Rom. ¹⁸ Fan Rom ri ka ier isi rin fasuu ufu iau, wara le biil ri tafe ti tier laulau ae ifasi rin siimete iau kuna. ¹⁹ Isau le aunbiing fan Iudaia biil ri somangat isi, ia ka sising le ian ti na nagogon na mata Sisar. Isau le biil imel e orek kiak una falaulau fafis fanu kiak. ²⁰ I e wara ia ka sising isi ian par gam, ke iak orek tura gam. Ia kiis na kamkabet, wara na unune kiak lo ier ae kerer fan Israel kere nene isi.”

²¹ Ri ka kiliis u aragii, “Biil biitom keme kep ti leta tina Iudaia na ususe lo wo. Ke biil biitom tikas i la tinaiwa isi ik ususe sing kemem, le fas kemem ini ti orek laulau lo wo. ²² Isau le keme ier isi ongen ti wolwol kiam, wara keme usum le fanu na falifu tikii ri famam orek laulau na matngan lotu ae o fafas la ini.”

²³ Ri ka put nenge biing isi rin kiis turim tura Pol. Na biing ae, ka fuun mang tom e fan Iudaia ri ka tapiiek na falifu ae Pol i kiis la lo. Tipesu na biingbiing, papang na efef, Pol i pupuk ke ka famalal ri ini Matanfuntih ke God. Ke ka totof isi sokiliis wolwol kiri, isi rik unune lo Iesu, tina nagogon ke Moses ke tina Buk ken foron profet. ²⁴ Fal ri ka unune na sani Pol ka use ta u, isau le fal biil. ²⁵ Ri ka famam fapue fis tom ini ri ke ri ka tipes sararah, aunbiing ka use ta farfarop na orek kia le, “Tanwa Kalkaluu i orek tekentu ta usuf foron tubutamat gam, aunbiing i fas ta profet Aisaia aragii,

²⁶ ‘La usuf fanu ae,
ma ok fas ri aragii,
Gamen ongne, ma gamek ongne,
isau le biil tom gamen malal.
Gamen par, ma gamek par,
isau le biil tom gamen iliim ti tier.

²⁷ Wara le balan fanu igii ka kutkut tah,
biil ifasi rin wong ini balbalu ri
ke matri ka kut tah.
Tarama ri ka par ini matri,
ke ri ka wong ini balbalu ri,
ke ka malal e wolwol kiri,
ke rik fis usuf iau
ma iak faliu ri.’

²⁸⁻²⁹ “Pesu, ia ier isi gamen usum le fafaliu ke God ka la ta usuf fanu ae biil ri fan Iudaia, ma rin ongen u.”*

³⁰ Na iwu e bet kuruur, Pol i kiis na fel kia tom ae i fil u la, ma i somangat pes fanu tikii ae ri la la isi par u. ³¹ I kep balamas tom aunbiing i fafas ini Matanfuntih ke God ke ka fausum ri ini Kumguui Iesu Karisito, ma biil ti tier i tikale u.

28:19: Aposel 25:11   **28:26:** Aisaia 6:9,10   * **28:28-29:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le fale orek biitom na rina igii, i aragii: *Aunbiing ka use ta u arae, fan Iudaia ri ka suuh ma ri ka famam fapue fis tom ini ri.*

Leta ke Pol usuf Fan Rom Orek Famu

Leta igii, Pol i siit u usuf fan Rom, aunbiing i kiis na Korin. Ke ka ta u usuf nenge fifin asa e Fibi, ke ka kep u una Rom (par Rom 16:1).

Rom i tara maleh, ae tara king ri foteng u ini Sisar i kiis la lo.

Aunbiing Pol i siit leta igii, biil biitom i la una Rom, ke biil biitom i fausum ri. Pesu, na leta igii ka ier isi fausum ri ini ifuun e tier. Nenge tier ae i ier isi rin malal rokap lo, i aragii: Fanu tikii ri ka tel ta sinang laulau, ma biil tikas i tom tortores na mata God. Ma na unune sau lo Iesu Karisito, God in foteng kerer le kere foron tom tortores. Aunbiing kere unune lo Iesu Karisito, keren liu ini liu fuuh, ke kerek liu namin wolwol ken Tanwa Kalkaluu.

Pol i use fan Iudaia sabin le God biil tom i ruu ufu ri, ma ka fas ri sabin le i ier isi la unaisri.

Ke na farfarop lo, Pol ka ororek isi foron rokap na sinang ae foron tom unune rin mi lo.

Leta usuf fan Rom i aragii:

1:1-17 Tanwara na leta igii

1:18-3:20 Fanu tikii ri ka tel ta sinang laulau

3:21-4:25 God in faliu kerer aunbiing kere unune lo Karisito

5:1-8:39 Lo Karisito, ifasi keren liu ini liu fuuh

9:1-11:36 God biil tom i ruu fan Israel

12:1-15:13 Gamen mi na foron rokap na sinang

15:14-16:27 Farfarop na orek ke Pol usuf fan Rom

¹ Ia Pol, ia nenge fafauun ke Karisito Iesu. I kam pes ta iau arae nenge aposel, ke ka tim pes ta iau isi fafas ini Rokap na Fafas. ² Rokap na Fafas ae, pakanini tom i falimlim ta ini, ke foron profet kia ri ka siit papte ta u na Buk na Gogoh. ³ I e fafas lo ke Kalalik. Na pununfo i sikinting lo king Dewit, ⁴ isau le God i famalal u le Iesu Karisito, Kumguui kirer, i e Kalalik ke God, aunbiing i fapti fafis ta u tina minet ini rakrakai ken

Tanwa Kalkaluu. ⁵ Lo Karisito sau, God ka mais kemem, ke keme ka tapiiek aposel isi kemek sik asa, aunbiing kemen fafas usuf fanu tikii ae biil ri fan Iudaia, isi rik unune lo ke rik mi lo. ⁶ Gam sabin, gam ae na palgan fanu ae God ka kam pes ta ri arae fanu ke Iesu Karisito.

⁷ Ia sisiit usuf gam tikii na Rom ae God i ier kanaka isi gam, ma ka kam pes ta gam isi gamen tapiiek fanu kalkaluu kia.

Famais ke siaroh usuf gam, sing God Tama kerer, ke sing Kumguui Iesu Karisito.

Pol i Lala Ier isi Laum Fan Rom

⁸ Tier famu, lo Iesu Karisito, ia fotrokap lo God kiak isi gam tikii, wara le fanu tikii na piklinbat ri ongen ususe na unune kimi. ⁹ God, ae ia foim la sing i ini balang tikii, aunbiing ia fafas la ini Rokap na Fafas ulo ke Kalalik, i usum le fitliu ia wolpes gam la ¹⁰ na foron sising tikii kiak. Ma igii, ia ka sising usuf God le, male na wolwol kia, ke ik sapeng mang na sal salang isi iak la unaismi.

¹¹ Ia lala ier le ian par gam, isi iak ta ti fafen una farakrakai tanwa gam, ¹² isi gam, ke iau sabin, kerek farakrakai faliu kerer ini unune kirer. ¹³ Foron tuaklik, ia ier le gamen usum le, ifuun e biing ia puput ta le ian la unaismi, isi iak par fuan foim kiak na liu kimi, arae sau ia par fuan foim kiak sing fale fanu sabin ae biil ri fan Iudaia. Isau le ka pang igii, ia riris le ian la.

¹⁴ Tara foim kiak tom una fafas usuf fan Grik, turan fale fanu sabin, ke usuf fanu ae imel e tasum kiri, turan fanu sabin ae biil ti tasum kiri. ¹⁵ I e wara, ia ka lala ier tom isi fafas sabin ini Rokap na Fafas usuf gam fan Rom.

Rokap na Fafas i e Rakrakai ke God

¹⁶ Biil ia to matlawen kunan Rokap na Fafas, wara le i e rakrakai ke God una faliu fanu tikii ae ri unune. Famu usuf fan Iudaia, ke usuf fanu sabin ae biil ri fan Iudaia. ¹⁷ Wara le Rokap na Fafas i famalal sal ae God i foteng kerer le keren tortores lo na mata. Kere tapiiek tortores na sinangun unune keskes sau. Arae ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii, "Se sau i unune, God in foteng u le i tom tortores, ke in liu."

Ngaliafke God ulon Fanu ae ri Tel Sinang Laulau

¹⁸ God i finngas ngaliaf kia tinbae na kukulii ulon fanu ae biil ri bulat lo ma ri ka tel sinang laulau, ma na foron sinang laulau kiri, ri ka tikale tekentu. ¹⁹ Wara le tier ae ifasi rin usum lo, lo God, i malal sau usuf ri. God tom i famalal ta u usuf ri. ²⁰ Wara le, types u na tanwaran fakfakiis, aunbiing fanu ri par foron fakfakiis, ifasi rin usum na sinangu God, taftawa le biil ri par sinangu. Ifasi rin usum le rakrakai kia i kiis fitliu, ma rin usum le i e God. Pesu, biil ti sal ken fanu una fakawe ufu.

²¹ Taftawa ri usum lo God, isau le biil ri ta memeh usuf i arae i e God, ke biil sabin ri fotrokap la usuf i, biil. Ma sinangun wolwol fofoes ka kuruung ri, ma ri ka arae foron talos, ae balri ifuun ini kubunor. ²² Ri tom, ri tara le imel e rokap na wolwol kiri, isau le ri tapiiek arae foron talos. ²³ Biil ri lotu unaisa God ae i liu fitliu, ma ifuun ini memeh, biil. Ri ka lotu bin unaisan tantanwan fanu ae rin met sau, ke unaisan tantanwan foron man, foron muruw ke foron tier ae ri kakak la.

²⁴ Pesu, God ka sok ufu ri, isi rik tel foron sinang ae i duh, namin sani ae ri tom ri kalkal isi, ke rik tel foron tier an famatlawen faliu na pununfo ri. ²⁵ Ri ka sokiliis fafausum tekentu lo God una lem. Ke ri ka lotu ma ri ka fapu ri na piklin foron tier sau ae God i fakiis ta ri, isau le biil bin rik lotu unaisa Tom Fakfakiis, ae fitliu ususefages in la usuf i ma biil ti farfarop lo. Amen.

²⁶ I e wara, God ka sok ufu ri isi rik mi na foron wolwol laulau ae ifasi rin matlawen kuna. Kelefin kiri sabin, ri ka sokiliis tortores na sinangun fakekel, ma ri ka borong fis tom ini ri. ²⁷ Fanu tamat sabin arae, ri ka sok ufu tortores na sinangun fakekel turan kelefin, ma ka apti tom e balri isi ri tom, ke ri ka borong fis tom ini ri. Ma aunbiing ri tel matngan sinangun famatlawen arae, ri tom rin kep fafis fangungut kunan sinang laulau ae ri tel ta u.

²⁸ Nenge tier sabin, biil ri wol le i temin tier isi rin usum lo God, pesu God ka sok ufu wolwol kiri ka laulau, isi rik tel foron tier ae biil i tortores isi rin tel u. ²⁹ Liu

kiri ifuun ini foron matngan sinang tikii ae biil i tortores, sinang ae i laulau, sinangun akalemok ke sinangun ememse fal. Ri fuun ini bala laulau, sinangun sisiimete, sinangun tempaek fanu, ri ka famfabal ke ri ka fafating. Ri ka orek kumkum, ³⁰ ke ri ka use falaulau fal. Ri ka ememse God, ri ka falaumet paklu ri, ri ka sik asri tom, ri ka orek kamgas. Ma ri ka wolpes marmarsan sal una tel sinang laulau. Ri foron tom ongen fabulwar sing foron temri ke tinri. ³¹ Ma biil ti rokap na wolwol sing ri, biil ri tel fasuut falimlim la kiri, biil ri ier isi fal, ke biil ri mais fal. ³² Ma taftawa ri usum ta na tortores na nagogon ke God le, fanse ri tel matngan sinang arae, i tortores tom le rin met, isau le ri tongon tel u tom e foron sinang ae. Ma biil i sau ae, biil. Ri somangat sabin ini fal ae ri tel u.

2

God in Tel Tortores na Nagogon

¹ Pesu, wo ae o sir matan fal la, biil ti sal kiam una fakawe. Sani o sir matan fal ini, wo tom o sir kuna, wara le wo sabin o tel u la e foron sinang arae. ² Kere usum le nagogon ae God in tel u ulon fanu ae ri tel matngan sinang arae, i tortores. ³ Ma o kaltu sau. Aunbiing o sir matan fal isi sinang ae ri tel u, ma wo tom o tel u la, ke arafah, o wol le ifasi on alfe nagogon ke God? ⁴ God i finngas ta tara rokap kia usuf o, ma biil i sangar na nagogon o isi foron sinang laulau kiam, ke biil i usum na tuktuke wo. Arafah, o puris u e rokap kia? Biil o par failiim u le i ta aunbiing usuf o isi on sokiliis liu kiam?

⁵ Isau le balam i sorokai kanaka, ma biil o sokiliis liu kiam, pesu, wo tom o ka pakne turim ngaliaf ke God ulo wo, una aunbiing tortores na nagogon kia in tapiiek malal. ⁶ God in nagogon temtem tikii, namin sani tom ae i tel ta u. ⁷ God in ta liu fitliu usuf fanse ae ri tongon tel rokap na sinang, isi rik kep memeh, as laumet, ke liu ae biil ti farfarop lo. ⁸ Isau le fanse ae ri wol lo ri tom, ma biil ri mi na tekentu, ma ri ka mi na foron sinang laulau, ngaliaf turan balkut ke God in kiis na olri. ⁹ In mel

e fangungut turan tatawin in tapiiek lon fanu tikii ae ri tel sinang laulau, famu usuf fan Iudaia, ke namih, usuf fanu ae biil ri fan Iudaia. ¹⁰ Isau le God in ta memeh, as laumet, ke siaroh usuf fanu tikii ae ri tel rokap na sinang, famu usuf fan Iudaia, ke namih, usuf fanu ae biil ri fan Iudaia. ¹¹ Wara le sinangu God i fafasih sau usuf fanu tikii.

¹² Fanu tikii ae biil ri usum na nagogon ke Moses ma ri ka tel sinang laulau, rin fiu tom. Ke fanu tikii ae ri usum na nagogon ae ma ri ka tel sinang laulau, God in nagogon ri tom namin nagogon ae. ¹³ Wara le biil e fanu ae ri ongen nagogon ke Moses, ri tortores na mata God, biil. Fanu sau ae ri misuut na nagogon ae, God in foteng ri le ri foron tom tortores. ¹⁴ Fanu ae biil ri fan Iudaia, biil ri usum na nagogon ke Moses, isau le aunbiing ri tel rokap na sinang arae nagogon i use u, i finngas u le nagogon i kiis na dah lo ri. ¹⁵ Matngan fanu arae, i malal le sani ae nagogon ke Moses i use u i kiis na balri. Aunbiing ri tel sinang laulau, le sinang ae i rokap, wolwol kiri tom i famalal u le ri sir le biil. ¹⁶ Na biingen nagogon, God in ta ufu foim na nagogon usuf Iesu Karisito isi ik nagogon wolwol kum ken fanu, arae tom ia use u la, aunbiing ia fafas ini Rokap na Fafas.

Fan Iudaia ri Orek Kamgas le ri Usum na Nagogon

¹⁷ Igii, ian fas wo ae o tara la le o nenge sikin Iudaia: O wol le foron nagogon ke Moses ifasi in lupes o, ma o ka orek kamgas la le, wo ke God. ¹⁸ O usum na sani God i ier isi, ma o iliim sani i tortores, wara le o ka kep ta fafausum na foron nagogon. ¹⁹ Ma na wolwol kiam, o tara la le, o arae kaltu ae i fatangtangne foron kut, ma arae malal ken fanu ae ri kiis na kubunor. ²⁰ Ke o wol la sabin le, wo arae nenge kaltu una patrai foron talos, arae tom fafausum ken berberat puun, wara le o ka kep ta foron rokap na tasum turan orek tekentu tina foron nagogon. ²¹ O ae o fausum fal la, ke isi sa biil ok fausum fafis wo tom? O ae o fafas la le, “Gong gam sisii,” arafah, biil o

sisii la? ²² O ae o tara la le, “Gong gam tel sinangun puur,” arafah, biil o tel sinangun puur la? O ae o ememse foron god famfabal la, arafah, biil o suksukuum la tina felun tunmapek ken foron god famfabal? ²³ O ae o orek kamgas la le o usum na foron nagogon, o fapuh asa God, aunbiing o lek foron nagogon kia. ²⁴ Arae ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii, “Fanu ae biil ri fan Iudaia ri orek laulau una asa God, i wara lo gam.”

²⁵ Male o misuut na foron nagogon, ke sinangun fakiit i temin tier.* Isau male o lek foron nagogon, ke wo arae kaltu ae biil biitom ri kiit pununfo. ²⁶ Male tikas ae biil ri kiit pununfo, i misuut la na sani ae nagogon i use u, arafah, God biil in par u arae kaltu ae ri ka kiit ta pununfo? ²⁷ Se biil ri kiit pununfo, isau le i misuut na foron nagogon, in sir matam wara le o nenge tom lek nagogon, taftawa le imel e buk na nagogon sing o, ke ri ka kiit ta pununfom.

²⁸ Se i sikin Iudaia sau na as, biil i sikin Iudaia tutus. Ke se ri kiit pununfo sau, biil e sinangun fakiit tekentu, biil. ²⁹ Isau le se ae bala i tortores na mata God, i e sikin Iudaia tutus. Ma sinangun fakiit tekentu, biil e sinang ae fanu ri tel u aunbiing ri misuut na nagogon, biil. Tanwa Kalkaluu tom i tel u na bala. Matngan kaltu arae, God tom in usefages u, biil e fanu, biil.

3

God i Tel Fasuut Orek kia la

¹ Male nenge kaltu i sikin Iudaia, sani e rokap lo? Ke sinangun fakiit, imel e rokap lo? ² Iuu, ifuun e rokap lo. Tier famu, God i unune ufu ta orek kia usuf fan Iudaia.

³ Arafa in tara arae male fal biil ti unune kiri? Male biil ti unune kiri, ke ifasi in tikale God isi biil in fasuut orek kia? ⁴ Biil tom! God i tekentu, taftawa le fanu tikii ri foron tom lemlemet. Arae ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii,

“I malal le o tortores aunbiing o orek, ma aunbiing ri tiu wo, biil rin tafe ti tier i ger na orek kiam.”

⁵ Isau male sinang laulau kirer i famalal tu u le God i tortores, ke arafa keren tara

2:11: Lo 10:17   **2:24:** Aisaia 52:5; Esekiel 36:22   * **2:25:** Sinangun kiit pununfon fanu tamat, i e sinangun fan Israel. I e fakileng le ri ka tapiiek fanu ke God   **2:29:** Lo 30:6   **3:4:** BukSong 51:4

arae? Arafah, God i tel sinang ae biil i tortores aunbiing i ngaliaf ma ka ta fangungut usuf kerer? Kiskam, matngan orek arae, i tapiek la sau na wolwol ken fanu. ⁶ Biil tom! Male nagogon kia biil i tortores, ke arafa in nagogon fanu na piklinbat arae? ⁷ Isau le fal rin fapue aragii, “Male ia nenge tom lemlemet, sinangung i famalal tu u le orek ke God i tekentu, ma in ta memeh usuf i. Ke isi sani biitom God ik nagogon iau isi iak fiu kunan sinang laulau kiak?” ⁸ Awii, fal rin tara aragii, “Keren tel sinang laulau isi rokap ik tapiek.” Fale fanu ri lem ulo kemem, le kemem fausum fanu la arae. Isau le biil i tekentu. Fanse ri use u arae, i tortores tom le God in nagogon ri isi rik fiu.

Biil Tikas i Tortores na Mata God

⁹ Arafa keren tara arae? Kemem fan Iudaia keme rokap kanaka lon fale fanu? Biil tom! Kere ka famalal ta u le fan Iudaia turan fanu ae biil ri fan Iudaia, kere tikii kere kiis sau na piklin rakrakai ken sinang laulau. ¹⁰ Arae ri siit ta u na Buk na Gogoh le,

“Biil tikas i tortores,
biil tom in tikii.

¹¹ Biil tikas i malal e wolwol kia,
ke biil tikas i im isi God.

¹² Ri tikii ri ka tamikis koseng ta u,
ma ri tikii ri ka tapiek arae tier foes.

Biil tikas i tel sinang rokap,
biil tom in tikii.”

¹³ “Pogong ari i arae toh na minet ae i sapeng.

Ma kerme ri i lasan na lem.”
“Pununbuli ri imel e wef lo,
arae sii fafangaet.”

¹⁴ “Ngusri ifuun ini fatuam,
ke ini orek ae i fapising.”

¹⁵ “Ri paskek sape la isi siimete fanu.

¹⁶ Laulau turan tatawin i arae melel na falifu ae ri la lo.

¹⁷ Ma sal na siaroh, biil ri usum lo.”

¹⁸ “Na matri, biil ti sinangun bulat lo God.”

¹⁹ Kere ka usum mang le foron tier ae nagogon ke Moses i use u, i use u lon fanu ae ri kiis na piklin nagogon. Pesu, fanu tikii na piklinbat rin ti na nagogon ke God, ma biil tikas ifasi in fakawe. ²⁰ Wara le

biil tikas in tapiek tortores na mata God na sinangun mi na foron nagogon, biil. Foron nagogon ri finngas kerer la sau ini foron sinang laulau kirer.

Keren Tapiek Tortores na Sinangun Unune sau

²¹ Isau le igii, God ka finngas ta nenge sal ae i foteng kerer le keren tortores lo na mata, ma biil na sinangun mi na foron nagogon, biil. Sal igii, Buk na Nagogon, turan orek ken foron profet ka famalal ta u. ²² Sal ae, i aragii: Fanu tikii ae ri unune lo Iesu Karisito, God in foteng ri le ri tortores na mata. Biil tikas i neng keskes, biil. ²³ Wara le fanu tikii ri ka tel ta sinang laulau, ma ri pongpong isi memeh ke God. ²⁴ Isau le na famais kia ae i ta foes ta u sau, ka foteng ri le ri tortores na mata, wara na foim ae Karisito Iesu i tel ta u una fiil fasengsegeng ri. ²⁵ God ka ta ufu ta ke Kalalik, isi in met arae tunmapek una farop ngaliaf kia. I met ma dawu ka pa ufu sinang laulau ken fanu tikii ae ri unune lo. God i tel u arae, una finngas u le i tortores, aunbiing i fofo ini fanu ma i par ufu ta foron sinang laulau kiri tinpakanini, ma biil i ta fangungut usuf ri. ²⁶ Ma igii, God ka tel u arae una finngas u le i tortores, isi ik malal le i tel sinang ae i tortores aunbiing i foteng fanu le ri tortores na mata, na unune kiri lo Iesu.

²⁷ Pesu, ifasi keren orek kamgas? Biil tom! Isi sah? Keren orek kamgas wara le kere misuut na foron nagogon? Biil! Na unune sau kirer, kere ka tortores na mata God. ²⁸ Wara le igii, kere ka usum mang le, God i foteng fanu le ri tortores na mata, na unune sau, ma biil na sinangun mi na nagogon. ²⁹ Arafah, God i God ken fan Iudaia sau, ma biil i God ken fanu ae biil ri fan Iudaia? Biil. I God ken fanu sabin ae biil ri fan Iudaia. ³⁰ Wara le itikii sau e God, ae in foteng fan Iudaia le ri tortores na mata, na unune kiri. Ke ik foteng fanu sabin ae biil ri fan Iudaia le ri tortores na mata, na unune kiri. ³¹ Arafah, kere sai ufu foron nagogon, aunbiing kere unune? Biil! Aunbiing kere unune, kere finngas u le nagogon i rakrakai.

4

Abaram i Tapiiek Tom Tortores na Unune

¹ Sani keren use u ulo Abaram, tubutama kerer, ke sani ae i im tafe ta u? ² Male God i foteng Abaram le i tortores namin rokap na foim ae i tel ta u, ke ifasi in orek kamgas ulo tom. Isau le, biil in orek kamgas na mata God. ³ Buk na Gogoh, sani i use u? I use u aragii, “Abaram i unune lo God, ke na unune kia, God ka par u le i tortores na mata.”

⁴ Male tikas i foim, ke fasuat kia biil rin par u arae fafen, biil. I fuan foim tom kia. ⁵ Ke arafa lon kaltu ae biil i foim isi in tapiiek tom tortores, isau le i luun unune kia lo God, ae i foteng fanu laulau la le ri tortores? Kaltu ae, God in par u le i tortores na mata, na unune sau kia. ⁶ Dewit sabin i use ta u arae. I tara le, nenge kaltu i kalok aunbiing God i par u le i nenge tom tortores, na unune kia sau, ma biil na foim ae i tel ta u, biil.

I use u aragii,

⁷ “Ri kalok e fanu
ae God ka pa ufu ta foron sinang ae ri
tel fager ta u,
ke ka wol ufu ta foron sinang laulau kiri.

⁸ I kalok e kaltu
ae God biil in wol papte foron sinang
laulau kia.”

⁹ Arafah, fafakalok igii ken fanu sau ae ri kiit pununfo ri,* le ken fanu sabin ae biil ri kiit pununfo ri? Kere use u la le, na unune sau ke Abaram, ke God ka par u le i tortores na mata. ¹⁰ Nangis God i par ta u le i tortores? Nami na aunbiing ri ka kiit ta pununfo, le na famu? Biil namih, na famu! ¹¹ Ri kiit pununfo mang namih, una fakileng u le God ka par ta u le i tortores, i wara na unune sau kia. Pesu, Abaram ka tapiiek taman fanu tikii ae ri unune, ke God ka par ri le ri tortores na mata, taftawa le biil ri kiit pununfo ri. ¹² I taman fanu sabin ae ri kiit pununfo ri. Biil i wara sau le ri kiit pununfo ri, biil. I wara sabin le ri mi na sinangun unune arae tama kerer Abaram i mi ta lo, aunbiing biil biitom ri kiit pununfo.

Abaram i Taman Fanu ae ri Unune

¹³ God i falimlim ta le in fakale Abaram turan foron tubutama, ini piklinbat. Falimlim igii, God i tel ta u usuf i, i wara sau le i tom tortores na mata, na unune kia. Biil i kep u wara le i mi ta na nagogon, biil. ¹⁴ Male God in ta piklinbat usuf fanu, wara le ri mi na foron nagogon, ke unune biil in mel e kamtina, ke falimlim ke God in arae tier foes sau. ¹⁵ Wara le ngaliaf ke God in kiis lon fanse ae ri tototof isi mi na nagogon, isau le biil ri misuut lo. Male biil ti nagogon, ke biil in mel e sinangun lek nagogon.

¹⁶ Pesu, sani ae God i falimlim ta ini, in ta u sau usuf fanu ae ri unune, isi ik arae fafen ae i ta foes u sau usuf foron tubutama tikii e Abaram. Biil in ta u sau usuf fanu ae ri mi na nagogon, biil. In ta u usuf fanu sabin ae ri unune arae Abaram, wara le i taman fanu tikii ae ri unune. ¹⁷ Arae ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii: “Ia ka luun ta wo arae taman ifuun e mat.” Na mata God, Abaram i e tama kerer, wara le i unune ta lo God ae i ta liu la usuf foron minet, ma i orek sau, ke foron tier ae biil tikas tah, ka tapiiek.

¹⁸ Abaram i nene tom ini unune isi falimlim ke God, taftawa i par aragii le biil mang ti tier in pilok. Pesu, Abaram ka tapiiek taman ifuun e mat, arae ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii, “Fon tubumtamat rin fuun.” ¹⁹ Taftawa le ka nenge mar ta e bet kia, ma biil mang ti rakrakai kia, ke Sara sabin biil mang ifasi in fafang, isau le unune ke Abaram biil tom i puh tah. ²⁰ Ma biil iwu e wolwol kia na falimlim ke God, biil. I tifat tom ma unune kia ka kuumkuum la, ke ka usefages God, ²¹ wara i usum tom le God imel e rakrakai kia una tel fasuut falimlim kia. ²² I e wara, ae God ka par u le i tortores na mata. ²³ Orek ae na Buk na Gogoh ae i tara le, “God ka par u le i tortores na mata,” biil ri siit u usuf Abaram keskes sau, biil. ²⁴ Ri siit u usuf kerer sabin. Male keren unune lo God ae i fapiti fafis ta Iesu, Kumguui kirer, tina minet, ke God in par kerer sabin le kere tortores na mata. ²⁵ God i ta ufu ta Iesu isi in met isi foron

4:3: Stat 15:6; Galatia 3:6   **4:7:** BukSong 32:1,2   * **4:9:** Fanu ae ri kiit pununfo ri, ri fan Iudaia, ma fanu ae biil ri kiit pununfo ri, ri fanu keskes   **4:11:** Stat 17:10   **4:13:** Stat 17:4-6; 22:17,18; Galatia 3:29   **4:14:** Galatia 3:18   **4:16:** Galatia 3:7   **4:17:** Stat 17:5   **4:18:** Stat 15:5   **4:19:** Stat 17:17   **4:25:** Aisaia 53:4,5

sinang laulau kirer, ke ka fapti fafis u tina minet, isi kerek tortores na mata.

5

Kere Fatala tura God

¹ Na unune kirer, God ka foteng kerer le kere tortores na mata. Pesu, ka mel e siaroh na fatpoto kerer tura God, i wara lo Kumguui kirer, Iesu Karisito. ² Ka sapeng ta na sal salrer una famais kia, wara na unune kirer. Ma igii, kere mang ta ae na palga. Ke kere laes ma kere ka nene ini unune isi memeh ke God ae keren kiis lo. ³ Biil i sau ae, biil. Kere laes sabin na foron fangungut ae kere kalsakai u la, wara le kere usum le i farakrakai kerer isi keren tifat. ⁴ Ma tifat kirer, i fatapieki matngan liu ae ifasi God in somangat ini. Ma aunbiing imel e matngan liu ae sing kerer, ke in fatapieki sinangun nene ini unune isi fafaliu ke God. ⁵ Aunbiing kere nene ini unune isi fafaliu ke God, biil keren nene song, biil. Wara le God i ta ta Tanwa Kalkaluu usuf kerer, isi in fafuun balrer ini famais kia.

⁶ Ma na aunbiing tutus ae God i put ta u, Karisito i met ta isi kerer fanu laulau, na aunbiing biil ti rakrakai kirer una lupes fafis kerer. ⁷ In ngangaten tom le tikas in met isi nenge tom tortores. Awii ngan ifasi tikas in ier isi met isi ti kaltu rokap. ⁸ Isau le, God i finngas famais kia tom usuf kerer aragii: Aunbiing kere arae foron tom tel sinang laulau biitom, Karisito ka met ta isi kerer.

⁹ Ma iwara na dawu, ke God ka foteng kerer le kere tortores na mata. I tekentu kanaka, male i arae, ke kere ka usum mang le Iesu in faliu kerer sabin koseng ngaliaf ke God. ¹⁰ Pakanini, kere kiis ta arae foron tuui ke God, isau le God ka fatala fis ta tura kerer, wara na minet ke ke Kalalik. I tekentu kanaka, male God ka fatala fis ta tura kerer, ke kere ka usum mang le in faliu kerer, wara na liu ke ke Kalalik. ¹¹ Biil i sau ae, biil. Kere laes sabin tura God, i wara lo Kumguui kirer Iesu Karisito ae i fatala fafis kerer tura God.

Minet i la sing Adam, ke Liu i la sing Karisito

¹² Sinang laulau i tapiek na piklinbat, i wara sau lo itikii e kaltu ae i tel ta sinang

laulau. Ke sinang laulau ka fatapieki minet. Ma minet ka la ulon fanu tikii, wara le fanu tikii ri ka tel ta sinang laulau. ¹³ Aunbiing God biil biitom i ta ufu ta foron nagogon, ka mel ta e sinang laulau na piklinbat. Isau male biil ti nagogon, ke biil ifasi keren iliim sinang laulau. ¹⁴ Isau le, types u lo Adam papang na aunbiing ke Moses, fanu tikii ri kiis na piklin rakrakai ken minet. Taftawa le biil ri lek orek ke God arae Adam, isau le ri sabin ri kiis na piklin rakrakai ken minet. Adam i e tintof lo ier ae in tapiek namih.

¹⁵ Isau le fafen ke God biil ifasi arae sinangun lek nagogon ke Adam. Fanu fuun ri met wara na sinangun lek nagogon ken itikii sau e kaltu. Isau le, famais ke God i laumet kanaka, ma lo itikii sau e kaltu, Iesu Karisito, God ka fore famais kia arae fafen usuf fanu fuun. ¹⁶ Ma fafen ke God sabin biil i arae fuan sinang laulau ke Adam, biil. Wara na itikii sau e sinang laulau, ke fanu ri ka fiu na nagogon ke God. Isau le fafen ke God i aragii: Aunbiing fanu fuun ri lek nagogon, God ka finngas famais kia ke ka foteng ri le ri tortores na mata. ¹⁷ I wara na sinangun lek nagogon ken itikii sau e kaltu, ke fanu tikii ri ka kiis na piklin nagogon ken minet. Isau le famais ke God i laumet kanaka. I tekentu kanaka, kere usum le fanse ae ri kep tara famais turan fafen kia ae i foteng ri le ri tortores, rin liu fitliu ma rin nagogon arae foron king, i wara sau lo itikii e kaltu, Iesu Karisito.

¹⁸ Ke, na itikii sau e sinang laulau, fanu tikii ri ka fiu na nagogon ke God. Arae sabin, na itikii sau e tortores na sinang, ke God ik foteng fanu tikii le ri tortores na mata, ma rik liu. ¹⁹ Na ongen fabulwar ken itikii sau e kaltu, ke fanu fuun ri ka tapiek foron tom tel sinang laulau. In fasi sabin arae, na sinangun misuut ken itikii sau e kaltu, ke fanu fuun, God ik foteng ri le ri foron tom tortores.

²⁰ God i ta foron nagogon usuf fanu, isi rik iliim u le sinangun lek nagogon i laulaumet la. Isau le aunbiing sinang laulau i laulaumet la, famais ke God ka lala laumet mang tom. ²¹ Fanu ri kiis na piklin rakrakai ken sinang laulau, ke sinang laulau ka fatapieki minet. Isau le, fanu ae

ri kiis na piklin famais ke God, na famais kia ri ka tapiiek foron tom tortores na mata, ma rik kep liu fitliu, wara lo Iesu Karisito, Kumguui kirer.

6

Kere Met ta tura Karisito, ke keren Liu sabin tura

¹ Pesu, sani keren use u? Keren tongon tel sinang laulau biitom, isi famais ke God ik laulaumet la unaisrer, beh? ² Biil tom! Kere ka met ta ufu foron sinang laulau, ke arafah, ifasi keren tongon tel sinang laulau biitom? ³ Ke, biil gam usum le, aunbiing kere kep ta bapitaiso isi patep lo Karisito Iesu, kere patep sabin na minet kia? ⁴ Pesu, aunbiing kere kep bapitaiso, kere met ke ri ka ile ta kerer tura. Ke ifasi sabin arae, na tara memeh ke Tama, ka fapti fafis u, ke kere sabin keren liu ini liu fuuh.

⁵ Male kere patep ta arae tura na minet kia, ke kere usum le keren patep sabin tura na apaptifis kia. ⁶ Kere usum le liu tofe kirer ka met ta tura Karisito na aupaket, isi sinang laulau na pununfo kerer, biil mang in mel e rakrakai kia na olrer. Pesu, biil mang keren arae fafauun ken sinang laulau, biil. ⁷ Wara le se ae ka met ta tura Karisito, ka sengsegeng ta koseng sinang laulau.

⁸ Male kere met tura Karisito, ke kere unune le keren liu sabin tura. ⁹ Wara kere usum le, God i fapti fafis ta Karisito tina minet, ke biil mang in met sabin. Minet biil mang in mel e rakrakai kia na olo. ¹⁰ I met fatikii ta sau, ma aunbiing i met, i met isi farop ufu rakrakai ken sinang laulau. Ma aunbiing i liu fis, i liu isi ta memeh usuf God.

¹¹ Gam sabin, gamen iliim u le gam ka met ta koseng rakrakai ken sinang laulau, ma gam ka liu isi ta memeh usuf God, lo Karisito Iesu. ¹² Pesu, gong mang gam somangat pes sinang laulau isi ik nagogon pununfo gam, ma gamek misuut na foron wolwol laulau na pununfo. ¹³ Ke gong sabin gam ta ti irin pununfo gam usuf sinang laulau, arae nenge tier una tel foron sinang ae i laulau, gong. Gamen ta gam tom usuf God, wara le gam ka liu fis ta

koseng minet. Pesu, gamen ta tikii foron irin pununfo gam usuf i, arae tier una tel foron tortores na sinang. ¹⁴ Sinang laulau, gong i arae laulaumet kimi, wara le biil mang gam kiis na piklin foron nagogon, biil. Gam kiis na piklin famais ke God, ae i ta foes u sau.

Kere Fafauun ken Tortores na Sinang

¹⁵ Arafah, keren tel sinang laulau, wara le kere ka kiis mang na piklin famais ke God, ma biil na piklin foron nagogon? Biil tom! ¹⁶ Biil gam usum le, aunbiing gam ta ufu gam tom usuf tikas ma gam ka wong sing i, gam arae fafauun foes kia? Male gam foron fafauun ken sinang laulau, ke in ta minet usuf gam. Isau male gam fafauun ken sinangun misuut na orek ke God, ke gamen tapiiek foron tom tortores na mata. ¹⁷ Ia fotrokap usuf God, wara le pakanini, gam fafauun ta ken sinang laulau, isau le igii, gam ka misuut ini balmi tikii na foron fafausum ae God i ta ta u usuf gam. ¹⁸ Gam ka sengsegeng ta koseng sinang laulau, ma gam ka tapiiek fafauun ken tortores na sinang.

¹⁹ Tarama i ngangaten usuf gam isi malal rokap na foron tier na tanwa, pesu, ia ka use foron orek fatoftof usuf gam. Pakanini gam ta ta pununfo gam arae fafauun ken foron sinang ae biil i to kalkaluu, ke ken foron sinang laulau ae i laulaumet la. Isau le igii, gamen ta pununfo gam arae fafauun ken tortores na sinang, isi gamek kalkaluu. ²⁰ Aunbiing gam fafauun ta ken sinang laulau, gam sengsegeng ta koseng tortores na sinang. ²¹ Sani e fua e foron tier ae gam tel u la tinpakanini? Igii gam ka matlawen mang kuna, ma farfarop lo, e minet sau! ²² Isau le igii, God ka fasengsegeng ta gam koseng sinang laulau, ma gam ka tapiiek fafauun mang ke God. Ma fua ae gamen kep u, e kalkaluu na sinang, ma farfarop lo, e liu fitliu. ²³ Wara le fifiil na sinang laulau, e minet sau. Isau le fafen foes ke God, e liu fitliu lo Karisito Iesu, Kumguui kirer.

7

Tintofna Sinangun Fakekel

¹ Foron tuaklik, ia ier isi ta orek igii usuf gam ae gam usum na foron nagogon. Arafah, biil gam usum le nenge kalu i kiis na piklin foron nagogon aunbiing i liu biitom? ² Igii e nenge tintof na sinangun fakekel: Nenge fifin ae i fakekel, i kiis na pikli antu aunbiing antu i liu biitom. Isau, male antu ka met, fifin ae ka tampupuk mang tina nagogon na fakekel. ³ Ke, male fifin ae ka telpes nenge kalu sabin, aunbiing antu i liu biitom, i tel sinangun puur. Isau male antu ka met, ka tampupuk mang koseng nagogon ae. Taftawa le ka telpes nenge kalu sabin, biil i tel sinangun puur.

⁴ Foron tuaklik, aunbiing Karisito i met tah, gam sabin gam met ta tura. Pesu gam sabin gam ka tampupuk ta koseng foron nagogon, isi gam mang ke Iesu ae i apti fis ta tina minet, isi ik mel e fua kerer usuf God. ⁵ Wara le aunbiing kere kiis ta na piklin rakrakai ken liu tofe, foron nagogon ka fapti ta foron wolwol laulau na pununfo kerer. Ma wolwol laulau kirer i fatapiek sinang laulau, ke sinang laulau ka ta minet. ⁶ Isau le igii, kere ka met ta koseng foron tier ae ri kabet papte ta kerer. Ma kere ka tampupuk ta koseng foron nagogon, ma kere ka foim mang namin sal fuuh ae Tanwa Kalkaluu tom i fatapiek u. Biil mang namin sal tofe, ae i la tina foron nagogon ae ri siit ta u, biil.

Foron Nagogon ke Moses i Famalal Sinang Laulau

⁷ Pesu, sani keren use u? Keren tara le foron nagogon i e sinang laulau? Biil tom! Male biil ti foron nagogon, ke biil ifasi ian iliim sinang laulau. I aragii: Male nagogon biil in use ta u le, "Gong o ram na tier ken tikas," ke biil ian usum ta le sinangun ram i sinang laulau. ⁸ Isau le sinang laulau ka tafe nenge mua sala na nagogon ae, ke ka fapti marmarsan sinangun ram na balang. Male biil ti nagogon, ke sinang laulau biil in mel e rakrakai kia. ⁹ Ia liu, aunbiing biil biitom ia usum na foron nagogon. Isau le aunbiing foron nagogon ka tapiek sing iau, sinang laulau ka apti ka liu, ke ia ka met.

¹⁰ Ia ka tafe u aragii le foron nagogon ae le in ta liu, ka ta minet bin.

¹¹ Wara le sinang laulau i tafe nenge mua sala una foim ini nagogon, isi ik fabal iau, ke ka siimete iau. ¹² Pesu, nagogon i kalkaluu, ma sani ae nagogon i use u i kalkaluu, i tortores, ma i rokap. ¹³ Arafah, tier ae i rokap i siimete iau? Biil tom! Sinang laulau sau i foim ini tier ae i rokap, ke ka ta minet sing iau. Foron nagogon i tel kerer ka par failiim u le sinang laulau, i laulau kanaka.

Sinang Laulau i Fapaket na Liu kirer

¹⁴ Kere usum le foron nagogon tinbae tom sing God. Isau le, iau tina piklinbat, ma ia kiis na kamkabet arae fafauun ken sinang laulau. ¹⁵ Biil ia malal na sani ia tel u. Wara le sani ae ia ier isi tel u, biil ia tel u. Sani bin ae ia ememse u, ia ka tel u. ¹⁶ Ke aunbiing ia ka tel sani bin ae biil ia ier isi tel u, i finngas u le ia somangat le nagogon i rokap. ¹⁷ Pesu, biil e iau ae ia tel u, biil. Sinang laulau tom igii lo iau, i tel u. ¹⁸ Ia usum le biil ti tier rokap igii lo iau, ia use liu tofe kiak. Wara le, ia ier tom isi tel sani ae i rokap, isau le biil ifasi ian tel u. ¹⁹ Wara le sani ia tel u, biil e tier ae ia ier isi tel u, biil. Sinang laulau ae biil ia ier isi tel u, i bin ia ka famam tel u. ²⁰ Male ia tel sani ae biil ia ier isi tel u, biil e iau mang ae ia tel u, biil. Sinang laulau tom igii lo iau i tel u.

²¹ Ke ia ka iliim nenge matngan sinang igii, i foim na liu kiak: Aunbiing ia ier isi tel rokap na sinang, sinang laulau igii tom turang. ²² Wara le na balang, ia gesges isi nagogon ke God. ²³ Isau le na pununfong ia ka par nenge sinang sabin, ka fapaket turan rokap na wolwol kiak, ke ka tel iau ia ka kamkabet na sinang laulau ae i foim na foron irin pununfong. ²⁴ Kiskam sing iau! Se in fasengsegeng iau koseng pununfong ae in fiu? ²⁵ Ia fotrokap usuf God, wara lo Iesu Karisito, Kumguui kirer!

Pesu, na wolwol kiak tom, ia arae nenge fafauun ken nagogon ke God. Isau le na liu tofe kiak, ia arae fafauun na piklin rakrakai ken sinang laulau.

8

Liu namin Tanwa Kalkaluu

¹ Pesu, fanu ae ri patep lo Karisito Iesu, God biil mang in nagogon ri isi rik fiu, biil. ² Wara le, lo Karisito Iesu, rakrakai ken Tanwa ae i ta liu la, ka fasengsegeng iau koseng rakrakai ken sinang laulau turan minet. ³ Nagogon ke Moses biil ifasi in faliu kerer, wara le liu tofe kirer biil ti rakrakai kia una misuut na foron nagogon. Isau le, sani ae nagogon biil ifasi in tel u, God ka tel u, aunbiing i wuun ufu ta ke Kalalik una farop rakrakai ken sinang laulau lo kerer. I tapiiek arae kerer foron tom tel sinang laulau, ma ka met ta arae fafen una tel ufu sinang laulau. ⁴ I tel u arae isi tortores na sinang ae nagogon i use u, ik suut na liu kirer. Wara le biil mang kere liu ini liu tofe kirer, biil. Kere ka liu mang namin Tanwa Kalkaluu.

⁵ Fanse ae ri liu ini liu tofe, wolwol kiri i kiis na sani ae liu tofe i ier la isi. Isau le fanse ae ri liu namin Tanwa Kalkaluu, wolwol kiri i kiis na sani ae Tanwa Kalkaluu i ier isi. ⁶ Kaltu ae i luun wolwol na liu tofe, in met. Isau le kaltu ae i luun wolwol na Tanwa Kalkaluu, in kep liu turan siaroh. ⁷ Ma se ae i luun wolwol na liu tofe, i tuui ke God, wara le biil i fapu u na piklin nagogon ke God, ke biil sabin ifasi in misuut lo. ⁸ Fanse ae ri liu namin liu tofe, biil ifasi rin falaes God.

⁹ Isau le gam, biil mang gam liu namin liu tofe, biil. Gam ka liu mang namin Tanwa Kalkaluu, aunbiing Tanwa God ae lo gam. Male tikas Tanwa Karisito biil i kiis na liu kia, ke, biil i ke Karisito. ¹⁰ Isau le, male Karisito ae na liu kimi, taftawa pununfo gam in met wara na sinang laulau, isau le tanwa gam in liu tom, wara le gam ka tapiiek tortores ta na mata. ¹¹ God ae i fapti fafis ta Iesu tina minet, Tanwa ae lo gam. Ma arae sau i fapti fafis ta Karisito tina minet, in ta liu sabin na pununfo gam ae in met, ini sau e Tanwa ae lo gam.

Tanwa Kalkaluu i Patak pes Kerer arae Berberat Tutus ke God

¹² Pesu foron tuaklik, imel e foim kirer, isau le biil isi keren liu namin liu tofe, biil. ¹³ Wara le, male gamen liu namin liu tofe,

ke gamen met. Isau, male na rakrakai ken Tanwa Kalkaluu gam ka siimete foron sinang laulau na pununfo, ke gamen liu. ¹⁴ Wara le fanse ae ri liu namin Tanwa God, ri berberat ke God. ¹⁵ Wara le biil gam kep ta matngan tanwa ae in fatel gam sabin arae foron fafauun foes ae ri sokeh la, biil. Gam kep Tanwa ae i patak pes gam arae berberat tutus ke God. Tanwa ae i susuef ulo kerer, ke kere ka fakam la aragii, "Aba,* Tata." ¹⁶ Tanwa Kalkaluu tom i famalal u tura tanwa kerer le kere berberat ke God. ¹⁷ Male kere berberat ke God, ke, keren kep foron tier ae God i fakale ta kerer ini, arae i fakale ta Karisito ini. Wara, male kere kalsakai fangungut tura, ke keren kep memeh sabin tura.

Memeh ae na Mih

¹⁸ Ia usum le foron fangungut ae kere kalsakai u igii, biil ifasi keren fatof u ini memeh ae God in famalal u usuf kerer namih. ¹⁹ Foron fakfakiis tikii, ri famam pilpimat isi aunbiing ae berberat ke God rin tapiiek na malal. ²⁰ Wara le igii, foron fakfakiis tikii ri kiis arae foron tier foes ae rin laulau. Biil namin wolwol kiri tom, biil. God tom i ninwei ta u arae, isi rik parpar famu ²¹ isi aunbiing ae God in fasengsegeng ri koseng kamkabet ken minet, una memeh ae in ta u usuf berberat kia.

²² Kere usum le igii, foron fakfakiis tikii ri tongon ngange fangungut biitom, arae nenge fifin fatat in fafang. ²³ Biil e foron fakfakiis sau, kerer sabin ae God i ta ta Tanwa Kalkaluu usuf kerer, arae fafen famu kia. Kere sabin kere ngange fangungut na tanwa kerer, ke kere parpar famu isi aunbiing ae God in patak pes kerer arae berberat tutus kia, ke ik fasengsegeng pununfo kerer. ²⁴ God i faliu ta kerer, pesu kere ka nene ini unune isi foron tier ae in tapiiek. Isau male tikas ka kep ta tier ae i nene isi, ke biil sabin in nene, biil. Se i nene la isi tier ae ka kep ta u? ²⁵ Isau le, aunbiing kere nene isi tier ae biil biitom kere kep u, biil keren tuktuk.

²⁶ Arae sabin, Tanwa Kalkaluu tom i lupes kerer la, wara le biil ti rakrakai kirer. Ma biil kere usum na sani keren sising isi,

isau le Tanwa Kalkaluu tom i sising la isi kerer, ini kalkalsakai ae biil ifasi rin puk u ini ti orek. ²⁷ Ma God ae i tie balrer la, i usum na wolwol ken Tanwa Kalkaluu, wara le Tanwa Kalkaluu i sising la namin wolwol ke God isi fanu kalkaluu.

²⁸ Ma kere usum le God i foimnge foron tier tikii una rokap ken fanse ae ri ier kanaka isi, ae ka kam pes ta ri namin wolwol kia tom. ²⁹ Wara le, fanse ae God i usum famu ta tom lo ri, ka kale pes ri isi rin tapiiek arae ke Kalalik, isi ke Kalalik ik tapiiek kalalik famu lon ifuun e tualik. ³⁰ Ma fanse ae i kale pes ta ri, ka kam pes ta ri. Ma fanse ae i kam pes ta ri, ka foteng ta ri le ri tortores. Ma fanse ae i foteng ta ri le ri tortores, ka me ta ri sabin.

Famais ke God usuf Kerer

³¹ Pesu, sani keren use u una foron tier igii? Male God i tibel kerer, ke se ifasi in tikale kerer? ³² God biil i rut ta ke Kalalik, i ta ufu ta tom isi kerer tikii. Male i tel ta u arae, ke arafah, biil in fen foes kerer ini foron tier tikii sabin? ³³ Se ifasi in tiu fanu ae God ka tim pes ta ri? God tom i foteng kerer le kerer foron tom tortores. ³⁴ Se ifasi in tara le keren fiu? Biil tikas! Karisito Iesu tom i met ta isi kerer. Ma biil i sau ae, biil. Ka apti fis sabin, ma igii, ka kiis na mia God, ke ka famam sising una lupes kerer. ³⁵ Se ifasi in tel ufu kerer koseng famais ke Karisito? Male kere kalsakai fangungut, le kere kiis na tatawin, le ri ta fangungut usuf kerer, le kere fitol, le biil ti kilkiis kirer, le fatat keren fiu, le ri ier isi fapaket tura kerer, ke arafah, ti tier arae ifasi in tel ufu kerer koseng famais ke Karisito? ³⁶ Arae sau ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii, “I wara na asam,

ke foron biing tikii ri ka ier isi siimete kemem.

Ri par kemem sau arae foron sipsip, ae ri geges isi siimete ri.”

³⁷ Biil tom. Taftawa foron tier ae in tapiiek lo kerer, isau le, lo Karisito ae i ier kanaka isi kerer, ifasi keren tifat tom. ³⁸ Wara le, ia usum tom le, biil ti tier ifasi in tel ufu kerer koseng famais ke God: Minet, le liu, le foron angelo, le foron tanwa laulau, le ti matngan tier ae i tapiiek igii, le in tapiiek

namih, le ti tier ae imel e rakrakai kia, ³⁹ le ti tier tinbae na mawe le na pikli. Biil sabin ti tier na fakfakiis ifasi in tel ufu kerer koseng famais ke God, lo Karisito Iesu Kumguui kirer.

9

I Purngis e Bala Pol isi Fan Israel

¹ Ia orek tekentu na asa Karisito, biil ia to lem. Tanwa Kalkaluu i fatekentu u na wolwol kiak le orek igii i tekentu, le ² ia mamais kanaka, ma fitliu balang i purngis, ³ isi foron tuaklik, foron tikiin mat kiak. Awii ngan, male in fasih, ke iak tampapak koseng Karisito ma iak fiu, isi rik kep fafaliu. ⁴ Ri fan Israel, fanu ae God i patak pes ta ri arae berberat tutus kia. Ka finngas ta memeh kia usuf ri, ka tel ta foron puput tura ri, ka ta ta nagogon usuf ri, ka finngas ta ri ini sinangun lotu tekentu, ke ka tel ta foron falimlim tura ri. ⁵ Ma foron aulaumet lo ri tinpakanini e Abaram, Aisak ke Jekop. Ke aunbiing sabin Karisito i tapiiek kaltu toh, i pang na mat kiri. Ususefages fitliu usuf i, wara i God ken foron tier tikii. Amen.

Fulfule ke God

⁶ Aunbiing ia use u arae, biil ia use u le God biil i fasuut ta falimlim kia usuf fan Israel, biil. Wara le biil e fan Israel tikii ri fan Israel tekentu na mata God, biil. ⁷ Ke biil e foron tubutamat e Abaram tikii, ri berberat tutus kia, biil. Wara le God i fas ta Abaram aragii, “Fanu sau ae Aisak i fapuar ri, ri foron tubumtamat tutus.” ⁸ Kamtinan orek ae i aragii, biil e berberat tikii ae Abaram i fapuar ri, ri berberat ke God, biil. Berberat sau ae ri pang namin falimlim ke God, God i foteng ri arae foron tubutamat tutus e Abaram. ⁹ Ma falimlim ke God i aragii, “Na aunbiing aragii na bet apie, ian fis, ke Sara ik fang ta nenge kalalik tamat.”

¹⁰ Nenge tier sabin, Rebeka, iwu e kalalik tamat kia, ma itikii sau e tama ruh, i e Aisak tubutamat kerer. ¹¹⁻¹² Isau le, na aunbiing iun kasang ae biil biitom ru pang, ma biil biitom ru tel ti sinang rokap le sinang laulau, God ka fas famu ta Rebeka aragii, “Neng lon kasang ae in pang famu

in fafauun ken neng ae in pang namih.”
 God i tel u arae, una finngas u le biil i tim
 pes fanu la namin ti rokap na foim kiri, biil.
 Namin wolwol kia tom. ¹³ Arae tom ri ka
 siit ta u na Buk na Gogoh le, “Ia ier isi Jekop,
 isau le ia ememse Esau.”

¹⁴ Pesu, sani keren use u? Arafah, God
 biil i tel tortores na sinang? Auuh, biil!

¹⁵ Wara le i fas ta Moses aragii,
 “Ian finngas famais kiak usuf ier ae ia ier
 isi mais u,
 ke ian lupes ier ae ia ier isi lupes u.”

¹⁶ Pesu, fulfule ke God biil i wara na foron
 tier ae fanu ri ier isi, le ri tel u la, biil. I
 wara tom na famais kia. ¹⁷ Buk na Gogoh
 i use u ulo king Parau aragii, “Ia luun ta wo
 arae king, isi iak finngas rakrakai kiak lo
 wo, ma isi asang ik sararah na falifu tikii na
 piklinbat.” ¹⁸ Pesu, God in finngas famais
 kia usuf fanse ae i ier isi mais ri, ma ik
 fasorokai balan fanu ae i ier le in fasorokai
 balri.

¹⁹ Tarama tikas lo gam ik diik iau aragii,
 “Male i arae, ke isi sani biitom God ka tiu
 kerer? Wara le biil tikas ifasi in tikale sani
 ae God i ier isi tel u na liu kia.” ²⁰ Ier, o
 wol le wo se tom, isi ok kiliis orek ke God?
 “Arafah, ifasi le nenge sospen in diik kalu
 ae i tel ta u le, ‘O tel iau aragii isi sah?’ ”
²¹ Arafah, gam wol le tom tel sospen, biil
 ifasi in mi na wolwol kia tom ma ik tel ti
 sospen una piran biing, ke ti sospen sabin
 una foron biing foes sau, ini itikii sau e irin
 pisak, beh?

²² Ke ifasi sabin arae, taftawa le God ifasi
 tom le in finngas ngaliaf ke rakrakai kia,
 isau le i fofo tom usuf fanu ae ri kiis na
 piklin ngaliaf kia, ae ka fageges ta ri isi
 rin fiu. ²³ I tel u arae, una finngas tara na
 memeh kia usuf fanu ae ri kiis na piklin
 famais kia, ae ka fageges ta ri isi rin kep
 memeh kia. ²⁴ Kerer sau e fanu ae kere kiis
 na piklin famais kia. I kam pes ta kerer, biil
 lon fan Iudaia sau, biil, lon fanu sabin ae
 biil ri fan Iudaia. ²⁵ Arae God i use ta u na
 buk ke profet Osea aragii,
 “Fanu ae biil ri fanu kiak,
 ian foteng ri le fanu kiak.
 Ke ier ae biil ia ier ta isi,
 ian kating u.”

²⁶ Ke,
 “Na maleh ae i fas ta ri le,
 ‘biil gam fanu kiak,’
 rin foteng ri mang le,
 ‘berberat ke God ae i liu.’ ”

²⁷ Ma profet Aisaia sabin i ororek ta isi
 fan Israel, aragii,
 “Taftawa le wewes lon fan Israel in fasi
 arae karkarat ae tole kiin,
 isau le in tuul sau lo ri, Kumguui in
 faliu pes u.”

²⁸ Wara le, Kumguui in fasuut nagogon kia
 na piklinbat,
 in sangsangan ma in farop tikii u.”

²⁹ Profet Aisaia i use ta u sabin aragii,
 “Male Kumguui ae Rakrakai kia i Liuliu
 Kulef
 biil i suaf ufu ta ti fal lo kerer,
 ke keren rop sikit arae fan Sodom,
 ke arae fan Gomora.”

Fan Israel biil ri Unune

³⁰ Pesu, sani keren use u? Fanu ae biil
 ri fan Israel biil ri engenges ta isi tapiiek
 tortores, biil. Isau le ri ka tapiiek tortores
 na mata God, na unune sau kiri. ³¹ Fan
 Israel ri engenges isi rin tapiiek tortores,
 aunbiing ri mi na nagogon, isau le biil bin
 ri tortores na mata God. ³² Isi sanih? I
 wara le ri wol le rin tapiiek tortores na mata
 God na sinangun mi na nagogon, ma biil
 na unune. Ri tipeh ta na fat ae ri tipeh la
 lo. ³³ Arae tom ri siit ta u na Buk na Gogoh
 aragii,

“Par u, ia luun ta nenge fat na Saion,
 ae i tel fanu ri ka tipeh,
 ma i e fatkiis ae i tel fanu ri ka luut la.
 Isau le se i unune lo, biil in to matlawen.”

10

¹ Foron tuaklik, na liu tikii kiak, ke na
 foron sising kiak usuf God, ia lala ier tom
 isi fan Israel rin kep fafaliu. ² Ia usum
 rokap lo ri le, ri lala ier isi mi lo God, isau
 le biil ri usum le sal sa rin mi lo. ³ I wara
 le biil ri usum na sal ke God isi rin tapiiek
 tortores lo na mata, ma ri wol le rin tapiiek
 tortores namin wolwol kiri tom, pesu biil
 ri fapu ri na pikli God isi i tom ik foteng ri
 le ri tortores. ⁴ Karisito ka fasuut ta foron

nagogon, isi se i unune ik tapiek tortores na mata God.

Fafaliu usuf Fanu tikii

⁵ Moses i ororek ta isi fanu ae ri mi na foron nagogon, le rin tapiek tortores arafa na mata God. I use ta u aragii, “Se i mi na pintokon foron nagogon tikii, in liu.” ⁶ Isau le Buk na Gogoh i ororek ta sabin isi fanu ae ri unune, le rin tapiek tortores arafa na mata God. I use u aragii, “Na balam, gong o use u le: Se in tatkau una kukulii?” (isi telpes Karisito uga na piklinbat.) ⁷ Ke gong o use u le, “Se in pu una salan foron minet?” (isi fapti pes Karisito tina minet.) ⁸ Isau le sani i use u? “Orek ae sau na fatat o, ae na ngusum ke ae na balam.” Orek ae, i e orek na unune ae kemem fafas ini. I aragii: ⁹ Male o fapos u ini ngusum le, Iesu i e Kumguui, ke o ka unune na balam le God i fapti fafis ta u tina minet, ke God in faliu wo. ¹⁰ Ma i wara na unune kiam na balam, ke God ik foteng wo le, o tom tortores. Ke i wara na fafapos kiam ini ngusum, ke ik faliu wo. ¹¹ Arae Buk na Gogoh i use u, “Se i unune lo, biil in to matlawen.” ¹² Fan Iudaia ke fanu ae biil ri fan Iudaia, ri fasi tikii sau: Itikii sau e Kumguui, i Kumguui kiri tikii, ma i sapeng e lima usuf fanu tikii ae ri fakam la usuf i. ¹³ Wara le, “Fanu tikii ae ri fakam na asa Kumguui, rin liu.”

¹⁴ Isau le, fanu rin fakam usuf i arafah, male biil ri unune lo? Ke rin unune lo arafah, male biil ri to ongen ti fafas lo? Ke rin ongen fafas lo arafah, male biil tikas i fafas ini usuf ri? ¹⁵ Ke rin fafas arafah, male biil tikas i wuun ri? Arae ri siit ta u na Buk na Gogoh, “I rokap kanaka, e tapiek ken nenge tom fafas ae i la ini Rokap na Fafas.”

¹⁶ Isau le, biil fan Israel tikii ri soman-gat pes Rokap na Fafas, arae profet Aisaia tom i use ta u, aragii, “Kumguui, se tom ka unune na orek kimem?” ¹⁷ Pesu, kere unune wara le kere ongen Rokap na Fafas, ma fafas ae kere ongen u, i fafas lo Karisito. ¹⁸ Isau le ian diik aragii: Arafah, fan Israel biil biitom ri ongen ta Rokap na Fafas? Biil

sau! Ri ka ongen ta u. Wara le, Buk na Gogoh i tara aragii, “Kine ri ka la tikii ta una falifu tikii na piklinbat,

ma orek kiri ka sarara ta usuf fanu tikii na ifet e matan kif.”

¹⁹ Ian diik sabin aragii: Arafah, fan Israel biil ri malal lo? Ri malal sau lo. Wara le, na aunbiing ke Moses, God i use ta u aragii, “Ian tel gam fan Israel isi gamek ram na liu ken fanu ae funmat kiri biil ti asa.

Ian fakut balmi, wara lon fanu ae biil ti malal na wol-wol kiri.”

²⁰ Ke Aisaia i kep balamas tom aunbiing i use orek ke God, aragii, “Fanu ae biil ri to im ta isi iau, ri im tafe iau.

Ia tapiek tom sing fanu ae biil ri diik isi iau.”

²¹ Isau le isi fan Israel, ka use u aragii, “Na foron biing tikii ia sangal, isi foron tom ongen fabulwar ke foron tom arakausi.”

11

Ituul sau lon fan Israel God i Fule pes ta ri

¹ Pesu, ia ka diik: Arafah, God ka ta pokta ta usuf fanu kia, fan Israel? Biil tom! Wara le ia sabin ia nenge sikin Israel, nenge tubutamam e Abaram, tina mat ke Benjamin. ² God biil i ta pokta ulon fanu kia, ae pakanini tom i tim pes ta ri. Arafah, biil gam usum na orek ae na Buk na Gogoh ae i orek isi Elaija? I ususe an fan Israel usuf God ma ka tarah, ³ “Kumguui, ri ka siimete ta foron profet kiam, ke ri ka rabat ta foron salan tunmapek kiam. Ia keskes mang igii, ma ri ier sabin isi rin siimete iau.” ⁴ God ka kiliis u arafah? I kiliis u le, “Imel ifit e arip e fanu kiak ae biil tom ri ilepul ta usuf Bal.”* ⁵ Ke ifasi sabin arae igii, God ka tim pes ta ituul sau e fan Israel, wara na famais kia, ae i ta foes u sau. ⁶ Male fulfule kia i wara na famais kia, ke, biil i wara na foim ae ri tel u. Male na foim, ke famais kia biil in famais tekentu.

10:5: WokPris 18:5   **10:6:** Lo 30:12-14   **10:11:** Aisaia 28:16   **10:13:** Joel 2:32   **10:15:** Aisaia 52:7
10:16: Aisaia 53:1   **10:18:** BukSong 19:4   **10:19:** Lo 32:21   **10:20:** Aisaia 65:1   **10:21:** Aisaia 65:2
11:1: Filipai 3:5   **11:3:** 1King 19:10,14   **11:4:** 1King 19:18   * **11:4:** Bal e asan nenge god famfabal, ae ri lotu la naisa

⁷ Pesu, sani keren use u? Tier ae fan Israel ri famam im isi, ituul sau lo ri ae God i tim pes ta ri, ri ka kep ta u. Baban fanu tikii lo ri, ka sorokai ta e balri. ⁸ Arae ri siit ta u na Buk na Gogoh, aragii, “God ka faruungruung ta wolwol kiri, ka fabau matri isi biil ifasi rin par ti tier, ke ka fakutkut ta balbalu ri isi biil ifasi rin ongen ti tier papang igii.” ⁹ King Dewit sabin i sising aragii, “Aunbiing ri laes na foron tel inen, taftawa ik tapiiek arae biin ke arae kuun, taftawa rik tipeh ke rik luut, arae fifiil kiri na sinang laulau ae ri tel ta u. ¹⁰ Taftawa matri ik kubunor ma biil ifasi rin par, ma pokta ri ik puuw fitliu.”

Orek Fatoftof na iwu e Matngan Akan Olif

¹¹ Ke iak diik sabin aragii, “Arafah, aunbiing fan Israel ri luut tah, biil mang ifasi rin apti fis sabin?” Biil sau. Rin apti fis tom. Isau le, i wara na sinang laulau ae ri tel ta u, ke fafaliu ka la bin usuf fanu ae biil ri fan Israel, isi fan Israel rik par u ma rik ram. ¹² Aunbiing fan Israel ri tel sinang laulau na mata God, God ka fakalok fanu tikii na piklinbat. Ri luut, ke God ka fakalok fanu bin ae biil ri fan Israel. Male i arae, ke aunbiing fan Israel rin fis usuf God, ke fafakalok in lala laumet mang tom.

¹³ Ia use foron tier igii usuf gam, ae biil gam fan Israel. God i tus pes ta iau arae aposel usuf gam, ma foim igii i tier laumet na liu kiak. ¹⁴ Ma wara na foim igii, awii ngan iak faram fanu kiak, fan Israel, isi fal lo ri rik kep liu. ¹⁵ Aunbiing God i ta pokta ulo fan Israel, ka ta fafaliu usuf fanu tikii na piklinbat. Ke aunbiing in somangat pes ri sabin, sani in tapiiek? In ta liu usuf foron minet. ¹⁶ Male rin ta beret famu arae fafen usuf God, ke foron beret tikii ae i kalkaluu. Ke male baulin nenge au ke God, ke foron aka tikii sabin ke God.

¹⁷ Fan Israel ri arae rokap na au na olif. Ma gam ae biil gam fan Israel, gam arae

olif aka. Ri bayi ufu ta fale akan rokap na au na olif, ma ri ka kep akan olif aka ke ri ka tugus u na au na olif ae. Ma igii, ka kep rokap na inen turim turan foron akan au tikii, na bauli. ¹⁸ Gong gam par pu na foron akan au ae ri bayi ufu tah. Male gam tel u arae, ke gamen wolpes u le, biil gam ta inen una baulin au, biil. Baulin au i ta inen usuf gam. ¹⁹ Ifasi gamen tara aragii, “Ri bayi ufu foron akan olif rokap, isi rik tugus iau na sala.” ²⁰ I tekentu, isau le ri bayi ufu foron akan au ae, wara le biil ri unune. Ma gam patep lo, wara na unune kimi. Pesu, gong gam falaumet gam tom, isau le gamen sokeh. ²¹ Male God ka bayi ufu ta foron akan olif ae, ke gam wol le biil ifasi in bayi ufu akan olif aka ae ri tugus ta u sau?

²² Pesu, gamen usum na famais ke God ke ngaliaf kia. I finngas ngaliaf kia usuf fanu ae ri ongen fabulwar, ke ka finngas famais kia usuf gam, male gamen tifat na famais kia. Isau male biil, ke rin bayi ufu gam sabin. ²³ Male fan Israel ri ka wol fis ma ri ka unune, ke God in tugus fafis ri sabin una au na olif, wara le imel e rakrakai kia una tugus fafis ri sabin. ²⁴ Gam ae biil gam fan Israel, gam arae akan olif aka, ae ri bayi pes ta u sau, ke ri ka tugus u na nenge au na olif keskes, ae ri so ta u. Fan Israel ri arae akan au na olif ae ri so ta u, ma in malmu kanaka tom usuf God isi in tugus fafis u na au tom lo.

God in Faliu Fan Israel

²⁵ Foron tuaklik, ia ier le gamen malal na tier igii ae pakanini i kum tah, tarama gam ka falaumet paklu gam. Fale fan Israel ka kutkut ta e balri, isau le biil in to tara sikit arae. In papang sau na aunbiing wewes in suut lon fanu ae biil ri fan Israel rin unune lo God. ²⁶ Na sal sau igii, ke fan Israel tikii rik kep liu. Arae tom ri siit ta u na Buk na Gogoh, aragii,

“Tom fasengsegeng in la tina Saion,
ma ik fagiliim fafis fan Israel
isi biil mang rin ta pokta ri ulo God.

²⁷ Ma igii e puput kiak tura ri:
Ian tel ufu foron sinang laulau kiri.”

²⁸ Fan Israel ri tapiék tuui ken Rokap na Fafas, una rokap ken fanu ae biil ri fan Israel. Isau le God i ier tom isi ri, wara i tus pes ta foron tubutamát ri, Abaram, Aisak ke Jekop. ²⁹ Wara le, foron fafen ae God i ta u, biil i kep fafis u la, ke fulfule kia, biil i sokiliis u la. ³⁰ Pakanini, gam ongen fabulwar ta sing God, isau le, aunbiing fan Israel ri ongen fabulwar sing i, gam bin gam ka kep famais kia. ³¹ I arae ri sabin, igii ri ongen fabulwar, isi rik kep u sabin e famais ke God, wara na famais kia usuf gam. ³² Ke, God ka tel fanu tikii ri ka kamkabet na sinangun ongen fabulwar kiri, isi ik finngas famais kia usuf ri tikii.

Ususe Fages usuf God

³³ Uu! I maut kanaka e minsik ke God, turan rokap na wolwol, ke tasum kia! Foron wolwol kia, biil ifasi tikas in usum lo. Sal sala, biil ifasi tikas in tang u.

³⁴ Se i usum na wolwol ke Kumguui? Ma se ifasi in patrai u?

³⁵ Se imel e tuka kia sing God isi God ik kiliis fafis u usuf i?

³⁶ Wara le God tom i fatapiék ta foron tier tikii, ke ri liu sing i tom, ma isi kia tom. Keren usefages u, fitliu ma biil ti farfarop lo. Amen.

12

Gamen ta Pununfo gam arae Fafen usuf God

¹ Pesu, foron tuaklik, i wara na tara famais ke God, ia ka sising gam isi gamen ta pununfo gam usuf God arae fafen ae i liu, ma i kalkaluu. Matngan fafen ae, God in laes ini. Ma i e lotu tekentu kimi unaisa. ² Gong mang gam tinmi pes matngan liu sabin tina piklinbat, gong. Taftawa God tom ik sokiliis gam aunbiing i fafuu wolwol kimi, isi ifasi gamek tof u ke gamek usum na foron sinang ae God i ier isi. Foron sinang ae i rokap, i falaes u ma i tortores na mata.

³ Na famais ke God unaisang ka ta ta foim igii usuf iau. Pesu, ia ka fas temtem tikii lo gam le: Gong gam sik foes asmi tom, isau le gamen usum rokap tom lo gam, namin unune ae God ka ta ta u usuf temtem tikii lo gam. ⁴ Ifuun e irin pununfo kerer, ma temtem tikii lo ri, imel tom e temtem tikii na foim ri tel u la. ⁵ Ifasi sabin arae lo kerer. Kere fuun, isau le, itikii sau lo kerer na pununfo Karisito, arae foron irin pununfo. Ma temtem tikii na irin pununfo i tungtugus turim. ⁶ Na famais ke God, ka ta ta marmarsan fafen usuf kerer. Male nenge kalu God ka ta ta fafen una orek profet usuf i, ke in tel u tom arae namin unune kia. ⁷ Male God i ta fafen usuf tikas una falupes, ke taftawa ik falupes. Ke male God i ta fafen usuf tikas una tel fafausum, ke taftawa ik tel fafausum. ⁸ Ke male God i ta fafen usuf tikas una farakrakai fanu, taftawa ik farakrakai ri. Ke male God i ta fafen usuf tikas una fafen, ke taftawa ik tel u ini liu tikii kia. Ke male God i ta fafen usuf tikas una tapiék famfamu, taftawa ik famu pes fanu tom ini rakrakai tikii kia. Ke male God i ta fafen usuf tikas una finngas sinangun famais, ke taftawa ik tel u ini gesges ae na liu kia.

Sinangun Famais na fatpoton foron Tom Unune

⁹ Sinangun famais kimi in tekentu. Gamen ememse sinang ae i laulau, ma gamek pose papte sinang ae i rokap. ¹⁰ Gamen famais faliu ini gam arae foron fatlatualik, ke gamek lala bulat faliu tom ini gam. ¹¹ Gong gam angos, isau le gamen rakrakai tom. Somangat pes Tanwa Kalkaluu isi in fapti balmi isi gamek tel foim ke Kumguui. ¹² Gamen laes aunbiing gam nene ini unune isi biing ke Kumguui. Gamen tifat tom na aunbiing na tatawin, ma gamek sising mulmul. ¹³ Gamen lupes fanu ke God ae ri lauu. Gamen falasan gam na somangat pes foron ses una fel kimi.

¹⁴ Gamen sising God isi in fakalok fanu ae ri ta fangungut usuf gam. Gamen fakalok ri ma gong gam sising isi God in luun tatawin na olri. ¹⁵ Gamen laes turan fanu ae ri laes, ke gamek teng turan fanu ae

ri teng. ¹⁶ Gamen liu ini siaroh na fatpoto gam. Gong gam falaumet gam, isau le gamen gesges tom isi liu turim turan fanu ae asri biil i laumet. Ma gong gam wol le imel e tara tasum kimi.

¹⁷ Gong gam kiliis sinang laulau ken tikas ini sinang laulau, gong. Gamen totof tom isi tel sinang ae i tortores na matan fanu tikii. ¹⁸ Gamen rakrakai isi tel sani ae ifasi gamen tel u, una fatapiek siaroh turan fanu tikii. ¹⁹ Foron talang, gong gam kiliis sinang laulau ae ri tel u la ulo gam, gong. Gamen sokufu tom usuf God isi i tom in finngas ngaliaf kia. Wara le orek ke Kumguui ae ri ka siit ta u na Buk na Gogoh i aragii, "Iau tom ian kiliis fafis sinang laulau kiri, ian kiliis u." ²⁰ Ri siit ta u sabin le,

"Male tuui kiam i fitol, fen u.

Male i metdan, faumin u.

Male on tel u arae,

ke in matlawen

kunan sinang laulau i tel ta u."

²¹ Gong gam somangat pes sinang laulau isi in fapu gam, gong. Gamen fapu rakrakai ken sinang laulau ini rokap na sinang.

13

Gamen Fapu Gam tom na Piklin foron Famfamu

¹ Fanu tikii rin tobo fapu ri tom na piklin foron famfamu ae imel e kiiskiis laumet kiri una nagogon, wara le biil ti famfamu i kep kiiskiis una nagogon, male God biil i ta ta u usuf i. Ma foron famfamu, God tom i ta ta kiiskiis una nagogon usuf ri. ² Pesu, male tikas biil i mi na nagogon ken foron famfamu, biil i mi na sani ae God ka luun ta u. Ma fanse ri tel u arae, rin dat nagogon ke God una olri tom. ³ Wara le, fanu ae ri tel rokap na sinang, biil ifasi rin soke foron tom nagogon, biil. Fanu sau ae ri tel sinang ae i laulau. Gam ier isi gong gam soke foron famfamu? Ke tel tier ae i rokap, isi rik usefages gam. ⁴ Wara le, foron famfamu ri foron tom foim ke God, ma i luun ta ri una rokap kimi. Isau male gam tel sinang laulau, ke gamen sokeh, wara le imel e rakrakai kiri una nagogon

gam. Ri foron tom foim ke God, ma i luun ta ri una ta fangungut usuf fanu ae ri tel sinang laulau. ⁵ Pesu, gamen tobo fapu gam tom na piklin foron famfamu ae imel e kiiskiis kiri una nagogon. Biil gamen tel u sau, wara gam soke fangungut ae rin ta u usuf gam, biil. Gamen tel u wara gam usum le i tortores tom le gamen tel u arae. ⁶ Wara sabin ae gam ka fiil takiis, wara le foron famfamu ri foron tom foim ke God, ma foron aunbiing tikii kiri, ri ta u tom una tel foim. ⁷ Gamen ta sani ae i tortores isi gamen ta u, usuf temtem tikii. Usuf se ae i kep takiis la, ta takiis usuf i, ke usuf se ae i kep matan foron tier la, ta u usuf i. Usuf se ae i tortores isi rin bulat lo, bulat lo, ke usuf se ae i tortores isi rin sik asa, sik asa.

Famais i e Fafasuut na Nagogon ke God

⁸ Gamen kiliis foron tuka kimi. Isau le nenge tuka kimi ae gong gam mangeh na kiliis u, i aragii, gamen famais faliu ini gam. Ma se i ier isi tala, ka tel fasuut ta nagogon ke God. ⁹ Ma foron nagogon aragii, "Gong o tel sinangun puur," "Gong o siimete tikas," "Gong o suksukuum," "Gong o ram na tier ken tikas," ma fale nagogon sabin, ri tikii ri kiis sau na itikii e nagogon igii, "On ier isi ier ae na fatat o, arae o ier isi wo tom." ¹⁰ Se i ier isi ier ae na fatat u, biil in tel ti tier laulau ulo. Pesu, sinangun famais i e fafasuut na foron nagogon tikii.

¹¹ Gamen tel foron tier igii, wara le gam usum na aunbiing igii. Aunbiing ka tapiek ta isi gamen mat tina masun, wara le fafaliu kirer ka fatfatat la mang, na aunbiing ae kere tipes unune tah. ¹² Wor ik rop mang, ma fatat ik ien. Pesu, keren tel ufu foron matngan foim tina kubunor, ma kerek kilkiliis ini foron ges una fapaket na malal. ¹³ Ke sinangu kerer in tortores arae fanu tina malal, ma gong arae fanu ae ri fatalmak isi umin dan rakrakai ke talos, ke ri tel sinangun puur ke sinangun tamfaes, ke sinangun fafating ke sinangun bala laulau. ¹⁴ Isau le, gamen kilkiliis ini Kumguui Iesu Karisito arae nenge kolos, ma gong gam wol isi mi na foron wolwol laulau ken liu tofe.

14

Gong gam Fapit kunan foron Tier ae biil gam Malal lo

¹ Gamen somangat pes ier ae unune kia biil i rakrakai, ma gong gam fapit tura kunan fale tier ae biil i malal rokap lo.

² Unune ken nenge kalu i somangat ufu isi in ien foron tier tikii, isau le unune ken neng ae unune kia biil i rakrakai, i ien bi la sau. ³ Kalu ae i ien foron tier tikii, gong i par pu lon kalu ae biil i ien foron tier tikii la. Ke kalu ae biil i ien foron tier tikii la, gong i tiu ier ae i ien foron tier tikii, wara le God ka somangat pes ta u. ⁴ O seh, ma ok tiu fafauun ken nenge kalu keskes? I tifat, le i luut, i tier ken laulaumet kia. Isau le, in tifat, wara le Kumguui tom ifasi in fiti farakrakai u.

⁵ Nenge kalu i par nenge biing arae i kalkaluu lon fal. Isau le nenge kalu bin ka par foron biing tikii arae ri fasi tikii sau. Pesu, i rokap le temtem tikii tom in mi na sani ae i usum lo le i tortores na wolwol kia. ⁶ Ier ae i par nenge biing arae i kalkaluu lon fal, i tel u ini bulat usuf Kumguui. Ier sabin i ien foron gemgem la, i ien u ini bulat usuf Kumguui, wara le i ien u ini fotrokap usuf God. Ma ier ae biil i ien foron tier tikii, i tel u arae ini bulat usuf Kumguui, ma i fotrokap usuf God. ⁷ Wara le biil tikas lo kerer liu kia, kia tom. Ke biil tikas lo kerer minet kia, kia tom, biil. ⁸ Male kere liu, kere liu ke Kumguui. Ke male keren met, kere met sabin ke Kumguui. Pesu, kere liu le kere met, kerer ke Kumguui tom.

⁹ Wara ae Karisito ka met ke ka liu fis, isi ik tapiek Kumguui ken foron minet, ke ken fanu sabin ae ri liu. ¹⁰ Ier, isi sani o ka tiu tuamlik? Ke isi sani sabin o ka par pu lo tuamlik? Wara le kerer tikii, keren ti na nagogon na matan nian kiiskiis ke God.

¹¹ Arae ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii, "Kumguui i tarah,

'Tekentu kanaka, ia liu,
ma ia falimlim le,
fanu tikii rin ilepul na matang,
ke rik fapos u ini ngusri
le iau e God.' "

¹² Pesu, temtem tikii lo kerer tom in use fafis sinangu usuf God.

Gong kere Faluut ti Tualikrer

¹³ Pesu, gong mang kere fatiu faliu ini kerer. Isau le, gamen wolpes u sabin le gong gam tel ti sinang isi fatel ti tualik gam na asa Iesu, isi ik luut na sinang laulau.

¹⁴ Lo Kumguui Iesu, ia usum, ma imel e rakrakai na wolwol kiak le, biil ti inen ae biil i tortores isi keren ien u. Isau le, male tikas i wol le nenge inen biil i tortores isi in ien u, ke gong i ien u. ¹⁵ Male tuamlik na asa Iesu i luut e unune kia, wara na sani o ien u, ke biil o finngas sinangun famais, biil. Gong o falaulau tuamlik ae Karisito i met ta isi, ini sani o ien u, gong, ¹⁶ tarama ri ka use falaulau tier ae o wol le i rokap. ¹⁷ Wara le na matanfuntih ke God, ien ke yin biil e temin tier, biil. Isau le temin tier e tortores na sinang, siaroh ke laes ae Tanwa Kalkaluu i fatapiek u la. ¹⁸ Ma se i tel foim ke Karisito ini matngan sinang aragii, God in laes ini, ke fanu sabin rin somangat ini.

¹⁹ Pesu, keren totof rakrakai tom isi keren tel sinang ae in fatapiek siaroh ma in farakrakai faliu kerer. ²⁰ Gong gam falaulau foim ke God, wara sau na inen, gong. Foron inen tikii i tortores isi rin ien u, isau le biil i tortores isi tikas in ien ti tier ae i fatel neng ma ka luut na sinang laulau. ²¹ In rokap kanaka le gong o ien gemgem, ke gong o umin wain, le on tel ti tier sabin aiwa ae in fatel tuamlik isi ik luut.

²² Pesu, sani ae o unune le i tortores isi on tel u, i tier kiam sau tura God. I kalok e ier ae wolwol kia biil i sir kunan sani ae i tel ta u, ae i usum le i tortores. ²³ Isau le kalu ae i wu e wolwol kia na inen ae i ien u, i tel sinang laulau male i ien u, wara le biil i ien u namin unune kia, biil. Wara le foron tier tikii ae biil i la tina unune, i sinang laulau.

15

Keren Lupes Fanu ae Unune kiri biil i Rakrakai

¹ Kerer ae unune kirer i rakrakai, foim kirer una lupes fanu ae unune kiri biil i to rakrakai, ma gong kere wol sau lo kerer, gong. ² Temtem tikii lo kerer in wol tom isi ier ae na fatat u una rokap kia, isi ik farakrakai u. ³ Wara le Karisito sabin, biil i wol lo i tom, biil. Arae tom ri siit ta u

na Buk na Gogoh aragii, “God, foron orek laulau ae fanu ri use ta u lo wo, i luut na olong.” ⁴ Wara le, foron orek tikii ae pakanini ri siit ta u na Buk na Gogoh, ri siit ta u una fausum kerer, isi keren tifat na palgan tatawin, ke una farakrakai balrer, aunbiing kere nene ini unune isi God in fasuut foron falimlim kia.

⁵ Ia sising le God ae i ta sinangun tifat la na palgan tatawin, ke ae i farakrakai balrer la, in faturim wolwol kimi aunbiing gam mi lo Karisito Iesu, ⁶ isi ini itikii e balmi ke itikii e ngusmi gamek usefages God Tama Kumguui kirer, Iesu Karisito.

Karisito i Tapiék isi Fanu sabin ae biil ri Fan Iudaia

⁷ Pesu, gamen somangat faliu ini gam, arae tom Karisito ka somangat pes ta gam, isi gamen ta memeh usuf God. ⁸ Ia fas gam, Karisito i tapiék arae nenge tom foim una lupes fan Iudaia una finngas u le orek ke God i tekentu, aunbiing i fasuut foron falimlim ae God i tel ta u usuf foron tubutamamat ri. ⁹ I tel u arae, isi fanu ae biil ri fan Iudaia rik usefages God isi famais kia, arae ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii,

“Pesu, ian usefages o na fatpoton fanu ae biil ri fan Iudaia.

Ian sek foron seksek una sik asam.”

¹⁰ Nenge orek sabin i tara aragii,

“Gam ae biil gam fan Iudaia, gamen laes turan fanu kia.”

¹¹ Ke neng sabin i aragii,

“Gam tikii ae biil gam fan Iudaia, gamen usefages Kumguui, ma gam, fanu na marmarsan falifuh, gamen sek foron seksek an ususefages unaisa.”

¹² Aisaia sabin i use ta u aragii,

“Nenge bawu Jesi* in kuumpiek, ae in nagogon fanu tikii na marmarsan maleh,

ma fanu ae biil ri fan Iudaia rik nene isi ini unune.”

¹³ Ia sising le, God ae i farakrakai kerer la isi nene ini unune, in fafuun gam ini tara

laes turan siaroh, aunbiing gam luun unune lo, ma na rakrakai ken Tanwa Kalkaluu, ik fafuun liu kimi ini sinangun nene ini unune.

Pol i e Tom Fafas usuf Fanu ae biil ri Fan Iudaia

¹⁴ Foron tuaklik, ia usum rokap tom le gam fuun ini foron rokap na sinang, ke marmarsan tasum, ma ifasi gamen fausum fal. ¹⁵ Isau le fale orek kiak usuf gam i rakrakai kanaka, ma ia siit u una fapitil pes wolwol kimi sabin, wara le, na famais ke God unaisang, ¹⁶ ia ka tapiék tom foim ke Karisito Iesu usuf fanu ae biil ri fan Iudaia. Ma ia tel foim arae nenge pris na fafas ini Rokap na Fafas ke God, isi fanu ae biil ri fan Iudaia rik tapiék arae fafen ae God in somangat pes u, ma Tanwa Kalkaluu tom i fakalkaluu u.

¹⁷ Pesu, lo Karisito Iesu, ifasi ian got ini foim kiak usuf God, ¹⁸⁻¹⁹ ma biil ini ti tier awii, biil. Ian use sani sau ae Karisito i tel ta u na foim kiak ke na orek kiak, na rakrakai tina foron fakileng, ke foron tier an fabitit, ke rakrakai ken Tanwa Kalkaluu, una lame fanu ae biil ri fan Iudaia isi rik wong sing God. Ia ka fasuut ta foim kiak na fafas ini Rokap na Fafas lo Karisito, na foron falifu tikii tipes u na Ierusalem papang na Iirikum. ²⁰ Tara wolwol kiak tom le ian fafas ini Rokap na Fafas una falifu ae biil biitom ri usum lo Karisito, isi biil ian tel fel na olon waran singlen ae nenge kaltu keskes i luun ta u. ²¹ Arae ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii,

“Fanu ae biil biitom tikas i fas ri ini, rin par,

ke fanu ae biil biitom ri ongen u, rik malal.”

²² Ifuun e aunbiing ia ier la isi la unaismi, isau le ia muduung na foim igii, pesu biil tom ia la tah.

Pol i Puput isi Laum Fan Rom

²³ Isau le igii, biil mang ti foim kiak na foron falifu igii, ma na ifuun e bet ia lala ier ta isi par gam, pesu, ²⁴ ia ka puput mang isi ian par gam aunbiing ian la una Spein. Ia unune le ian laum gam na ninla

15:9: 2Samuel 22:50; BukSong 18:49   **15:10:** Lo 32:43   **15:11:** BukSong 117:1   **15:12:** Aisaia 11:10

* **15:12:** Jesi e tama king Dewit. Na orek ken foron profet ri use u le namih, nenge king in tapiék tina mat ke Jesi.

15:21: Aisaia 52:15   **15:22:** Rom 1:13   **15:25:** 1Korin 16:1-4

kiak ma ian lala laes isi kiis tura gam na fatuklin aunbiing. Ma nami gamek lupes iau na ninla diak una Spein. ²⁵ Isau le igii, iak la ta bii una Ierusalem isi lupes fanu kalkaluu ke God. ²⁶ Wara le fanu na falifu na Masedonia ke na Akaia ri laes isi lilin turim una fen foron lauu na fatpoton fanu kalkaluu ke God na Ierusalem. ²⁷ Ri laes isi lilin turim, ma i tekentu, imel e tuka kiri lon fan Iudaia. Wara le, fanu ae biil ri fan Iudaia imel e su kiri sabin na foron fafakalok na tanwa ae God i fakalok fan Iudaia ini. Pesu, ka mel e tuka kiri lon fan Iudaia, isi rin ta falupes usuf ri ini foron fafakalok na pununfo. ²⁸ Ma aunbiing ia ka tel ta foim igii, ke ia ka filange ta fafen kiri, namih, iak la isi par gam na ninla diak una Spein. ²⁹ Ia usum le aunbiing ian tapiiek naismi, ian tapiiek ini fafakalok ke Karisito ae ifuun kanaka.

³⁰ Foron tuaklik, ia piispiis gam na asa Kumguui kirer Iesu Karisito, ma na famais ken Tanwa Kalkaluu, isi gamen ti turang na foron tatawin diak, aunbiing gam sising usuf God isi iau. ³¹ Gamen sising le God in faliu iau koseng fan Iudaia ae biil ri unune. Ke gamen sising sabin isi fanu kalkaluu ke God na Ierusalem rin somangat pes foim diak, ³² isi na wolwol ke God, iak la unaismi ini laes ma aunbiing kere kiis turim iak rakrakai fis. ³³ Ma ia sising le God ae i ta siaroh la in kiis tura gam tikii. Amen.

16

Orek an Famais ke Pol

¹ Ia ier isi gamen usum le Fibi i rokap na fenelik kerer, ma i nenge tom foim ken foron tom unune na Senkria. ² Ia sising gam le gamen somangat pes u na asa Kumguui, na matngan sinang ae i tortores isi fanu kalkaluu ke God rin tel u, ma gamek lupes u ini sani in dar u, wara le i ta tara falupes ta usuf fanu fuun, ke usuf iau sabin.

³ Gamen ta orek an famais diak usuf Prisila ru e Akuila, ru iun tikiin foim diak lo Karisito Iesu. ⁴ Ru lin ta liu kiruh isi lupes iau. Ia fotrokap kanaka isi ruh. Ma biil e iau keskes sau, biil. Foron uh na tom

unune tikii sabin ae biil ri fan Iudaia, ri fotrokap usuf ruh.

⁵ Ta orek an famais diak usuf foron tom unune ae ri la turim la na fel kiruh.

Ta orek an famais diak usuf Epenetus, rokap na talang. I kalu famu na falifu na Eisia ae i unune lo Karisito.

⁶ Ta orek an famais diak usuf Maria ae i foim rakrakai ta isi lupes gam.

⁷ Ta orek an famais diak usuf Andronikus ru e Junias, ru iun sikinting lo iau ae kemtuul kiis turim ta na kamkabet. Asru i laumet na fatpoton foron aposel, ma ru unune famu lo Karisito, lo iau.

⁸ Ta orek an famais diak usuf Ampliatus ae ia ier kanaka isi na asa Kumguui.

⁹ Ta orek an famais diak usuf Urbanus, i tikiin foim kirer lo Karisito, ke usuf Stakis, rokap na talang.

¹⁰ Ta orek an famais diak usuf Apeles, i kalu tu na mata Karisito.

Ta orek an famais diak usuf fanu ae na matanfel ke Aristobulus.

¹¹ Ta orek an famais diak usuf Erodion, i sikinting lo iau.

Ta orek an famais diak usuf fanu ae na matanfel ke Narsisus ae ri ke Kumguui.

¹² Ta orek an famais diak usuf Trifena ru e Trifosa, iun fifin ae ru foim rakrakai ta na foim ke Kumguui.

Ta orek an famais diak usuf Persis, rokap na talang, nenge fifin sabin ae i foim rakrakai tah na foim ke Kumguui.

¹³ Ta orek an famais diak usuf Rufus, ae Kumguui tom i tim pes ta u, ke usuf tina Rufus, ae i arae tinang sabin.

¹⁴ Ta orek an famais diak usuf Asinkritus, Flegon, Ermes, Patrobas, Ermas ke foron tualikrer ae naisri.

¹⁵ Ta orek an famais diak usuf Filologus, Julia, Nereus ke usuf fenelik, ke usuf Olimp as turan fanu tikii ke God ae naisri.

¹⁶ Aunbiing gam fatafe, gamen fador faliu ini gam ini sinang ae i kalkaluu.

Foron uh na tom unune, ri tikii ri ta orek an famais kiri usuf gam.

Fale Fafanau ke Pol

¹⁷ Foron tuaklik, ia fas gam isi gamen tumarang isi fanu ae ri fatapiek tampaek la na fatpoto gam, ma ri ka tel kale salsalmi ini fafausum ae i neng keskes na fafausum

ae gam ka kep ta u. Gamen fin koseng ri.
¹⁸ Wara le matngan fanu arae, biil ri mi lo
 Karisito Kumguui kirer, biil. Ri mi la sau
 na foron matngan sinang ae pununfo ri i
 ier isi. Ri ka fabal wolwol la ken fanu ae i
 kalwa bii e wolwol kiri, ini foron musmus
 na orek ke ini foron moek na orek kiri.
¹⁹ Fanu tikii ri ka ongen ta sinangun wong
 kimi, pesu, ia ka lala laes ini gam. Isau le
 ia ier isi in mel e rokap na wolwol kimi
 ini sani ae i rokap, ma gamen sengsegeng
 koseng sani ae i laulau.

²⁰ God ae i ta siaroh la, fatat in fose
 fapekpekes Satan na piklin kekmi.

Famais ke kirer Kumguui Iesu in kiis
 tura gam.

Orek an Famais usuf Fan Rom

²¹ Timoti, tikiin foim kiak i tule orek an
 famais kia usuf gam. Lusius, Jeisen ke
 Sosipater sabin rituul tule orek an famais
 kirituul usuf gam. Rituul tuul sikinting lo
 iau.

²² Ia, Tertius, ia siit papte ta foron orek na
 leta igii, ma ia ta orek an famais kiak usuf
 gam na asa Kumguui.

²³⁻²⁴ Gaius, i ta orek an famais kia usuf
 gam. Iau turan foron tom unune tikii igii,
 kemem laes isi fofonoi kia na matanfel kia.

Erastus, ae i parpar la na pitkalang ken
 tara maleh igii, ke Kuartus, tualikrer, ru
 tule orek an famais kiruh usuf gam.

Ususefages

²⁵ Keren ta memeh usuf God! I tel gam ka
 tifat na unune kimi, namin Rokap na Fafas
 lo Iesu Karisito ae ia fafas ta ini. Na fafas
 ae, God ka famalal puput kia, ae i kum ta
 tinpakanini tom. ²⁶ Isau le igii, namin sisiit
 ken foron profet, ke na orek ke God ae i liu
 fitliu, puput kia ka malal mang usuf fanu
 tikii na piklinbat, isi ri sabin rik unune lo
 God, ma rik wong sing i. ²⁷ Wara na foim
 ke Iesu Karisito, fitliu keren ta ususefages
 usuf i, itikii sau e God ae ifuun ini rokap na
 wolwol! Amen.

Leta Famu ke Pol usuf Fan Korin Orek Famu

Leta igii, Pol i siit ta u usuf foron tom unune na Korin, aunbiing i kiis na Efeses. Korin i nenge tara maleh ae i kiis na baban kiin na falifu na Akaia. I maleh ken fan Grik, isau le ifuun e fan Iudaia sabin ri mel aiwa.

Pol i la unaiwa na fawu u e ninla kia, ke ka fafas ini Rokap na Fafas usuf ri. Ka fausum ri na nenge bet ma tiga, aunbiing i kiis tura ri (par Aposel 18:1-17). Namih, Apolos ka la usuf ri (par Aposel 18:27).

Pol i siit leta igii, wara le i ongen u le ri tampaek (par 1 Korin 1:10).

I sisiit sabin usuf ri, una kiliis fale fagalte ae ri siit ta u usuf i na nenge leta (par 1 Korin 7:1, ke 8:1).

Leta Famu usuf fan Korin i aragii:

- 1:1-9 Tanwara na leta igii
- 1:10—4:21 Tamtampaek na fatpoton foron tom unune
- 5:1—6:20 Sinang laulau ae fale tom unune ri tel ta u
- 7:1-40 Fafanau isi sinangun fakekel
- 8:1—11:1 Gong kere lotu unaisan foron god famfabal
- 11:2—14:40 Nagogon na sinangun lotu, ke fafen ken Tanwa Kalkaluu
- 15:1-58 Apaptifis ke Iesu tina minet, ke ken foron tom unune
- 16:1-4 Fafen ken foron tom unune usuf fan Iudaia
- 16:5-24 Farfarop na orek ke Pol

¹ Ia Pol, God tom i kam pes ta iau na wolwol kia, isi ian tapiiek aposel ke Karisito Iesu. Kama e Sostenes tualikrer, kama sisiit ² usuf gam, foron tom unune na lotu ke God ae na Korin. Gam ae Karisito Iesu ka fakalkaluu pes ta gam, ma ka kam pes ta gam isi tapiiek fanu kalkaluu. Gam turan fanu na foron falifu tikii ae ri fakam la na asa Kumguui Iesu Karisito. I Kumguui kiri, ke kirer sabin.

³ Fama is turan siaroh usuf gam sing God Tama kerer, ke sing Kumguui Iesu Karisito.

Fotrokap ke Pol usuf God

⁴ Ia fotrokap la usuf God isi gam, wara na famais kia usuf gam, lo Karisito Iesu.

⁵ Wara le, lo Karisito Iesu, God ka fakalok gam na foron sal tikii, na orek kimi, ke na tasum kimi. ⁶ Aunbiing i fakalok gam arae, i fatekentu u usuf gam le, fafamalal kimem ulo Karisito i tekentu. ⁷ Pesu, igii, gam ka kep tikii ta foron fafen sing Tanwa Kalkaluu, ma biil gam dar ti fafen sabin, aunbiing gam nene ini gesges isi Kumguui kirer, Iesu Karisito in tapiiek malal. ⁸ I tom in farakrakai gam papang na farfarop, isi biil in mel e tuk lo gam na biing ke Kumguui kirer, Iesu Karisito. ⁹ God ae i fasuut orek la kia, i tom i kam pes ta gam isi gamen fatala tura ke Kalalik, Iesu Karisito, Kumguui kirer.

Tamtampaek na Fatpoton foron Tom Unune

¹⁰ Foron tuaklik, ia sising gam na asa Kumguui kirer, Iesu Karisito, le gam tikii, gamen somangat faliu ini gam, isi gong imel e tamtampaek na fatpoto gam. Ma gamen ti turim isi ik tikii e balmi, ke ik tikii e wolwol kimi. ¹¹ Foron tuaklik, fale fanu tina matanfel ke Kloe, ri fas ta iau le imel e fafating na fatpoto gam. ¹² Sani ia use u, i aragii: Fal lo gam ri tara le, “Ia mi lo Pol.” Ke fal ri ka tarah, “Ia mi lo Apolos.” Ke fal ri ka tarah, “Ia mi lo Sifas.*” Ke fal sabin ka tara le, “Ia mi lo Karisito.”

¹³ Arafah, Karisito i tamtampaek? Kol, Pol i kulkulik ta na aupaket isi gam, beh? Ke arafah, gam kep bapitaiso ta na asa Pol?

¹⁴ Ia fotrokap usuf God, wara le ia tom, ia baptais ta Krispus ru e Gaius sau, biil ia baptais tikas sabin awii, biil. ¹⁵ Pesu, biil ifasi tikas in tara le, gam kep bapitaiso na asang, biil. ¹⁶ Iuuh! Ia baptais ta fanu sabin na matanfel ke Stefanas. Ma biil mang ia usum, le ia baptais ta tikas sabin awii, le biil. ¹⁷ Wara le Karisito biil i wuun ta iau isi tel bapitaiso, biil. I wuun ta iau isi ian fafas ini Rokap na Fafas. Ma biil ian fafas ini tasum ken fanu sau, tarama rakrakai ken aupaket ke Karisito ka arae tier foes.

Karisito i e Tasum ke Rakrakai ke God

1:2: Aposel 18:1   **1:12:** Aposel 18:24   * **1:12:** Sifas, e nenge asa Pita sabin   **1:14:** Aposel 18:8; 19:29; Rom 16:23   **1:16:** 1Korin 16:15

¹⁸ Wara le fafas na aupaket, i arae talos na orek usuf fanu ae rin fiu. Isau le usuf kerer ae God i faliu kerer, i e rakrakai ke God. ¹⁹ Wara le ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii,

“Ian falaulau wolwol ken fanu ae imel e polo na wol sing ri.

Ma iak tel ufu tasum ken foron tom tasum.”

²⁰ Fiawa e foron tom tasum? Fiawa e foron tom fafausum ini nagogon? Ke fiawa e fanu tina piklinbat, ae ri lasan kanaka na fakep ini orek? God ka fatalos ta tasum ken fanu tina piklinbat. ²¹ Wara le, God ka ninwei ta u na rokap na wolwol kia le, fanu na piklinbat biil ifasi rin usum lo ini tasum tom kiri, biil. Isau le, God i laes la isi faliu fanu ae ri unune, aunbiing ri ongen orek ae fanu ri wol le i talos na orek, i e orek ae keme fafas la ini. ²² Fan Iudaia ri urin la isi rin par ti fakileng, ke fan Grik ri ka im la isi tasum. ²³ Isau le keme fafas ini Karisito ae i kulkulik ta na aupaket. Fafas ae, i arae bolonfam usuf fan Iudaia, ma arae talos na orek usuf fanu ae biil ri fan Iudaia. ²⁴ Isau le usuf fanu ae God ka tawi pes ta ri, fan Iudaia ke fan Grik sabin, Karisito i e rakrakai ke God, ma i e tasum ke God. ²⁵ Wara le, tasum ke God ae fanu ri wol le i talos, i laumet kanaka na tasum ken fanu. Ma rakrakai ke God ae fanu ri wol le biil i rakrakai, i rakrakai kanaka na rakrakai ken fanu.

²⁶ Foron tuaklik, gam wolpes u le gam matngan fanu arafa ta aunbiing God i tawi pes ta gam. Na parpar ken fanu, biil ifuun lo gam imel ta e tasum kimi, biil ifuun lo gam ri kep ta kiiskiis laumet, ke biil ifuun lo gam ri pang lon fanu ae imel e asri. ²⁷ Isau le God i tim pes ta fanu ae ri arae foron talos na parpar ken fanu na piklinbat, una famatlawen foron tom tasum. Ke ka tim pes ta fanu sabin ae biil ti rakrakai kiri na parpar ken fanu na piklinbat, una famatlawen fanu ae imel e rakrakai kiri. ²⁸ God i tim pes ta fanu, ae fanu na piklinbat ri puris ri, ma ri ememse ri, ma ri wol le ri tier foes sau, isi sani ae i laumet na parpar ken fanu na piklinbat, ik tier foes bin. ²⁹ Pesu, biil tikas in got na mata. ³⁰ Wara le i tom i tel gam ke

gam ka patep lo Karisito Iesu. I waran tasum kirer ae i la sing God, ma i tom i tel kerer ka tapiiek tortores na mata God, ka fakalkaluu kerer, ke ka fasengsegeng kerer koseng foron sinang laulau kirer. ³¹ Pesu, arae ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii, “Male se i ier le in got, i rokap le in got ini Kumguui.”

2

¹ Foron tuaklik, aunbiing ia tapiiek ta sing gam isi fafas usuf gam ini orek kum ke God, biil ia use ti foron orek but, le ti orek ken foron tom tasum, biil. ² Wara le aunbiing ia kiis ta naismi, biil i ges e balang isi ian wol na ti tier sabin awii, biil, lo Iesu Karisito sau ma na minet kia na aupaket. ³ Ma aunbiing ia tapiiek ta naismi, biil ti rakrakai kiak, ia sokeh ma ia ka lala nananar. ⁴ Ma orek turan fafas kiak usuf gam, biil ia tel u ini tasum ma ini foron mot na orek ae ian dat gam ini, biil. Tanwa Kalkaluu tom i fatekentu u ini rakrakai kia, ⁵ isi unune kimi gong i ti na tasum ken fanu, gong. Na rakrakai tom ke God.

Tasum Sing Tanwa Kalkaluu

⁶ I tekentu le, keme fausum fanu la ae ka matuk ta e unune kiri, ini polo na wol. Biil e tasum tina piklinbat, le sing foron famfamu tinaga na piklinbat, ae rin mangmangal sau, biil. ⁷ Keme fafas ini tasum ke God ae i kum, ae i mumun tah ma ae i ninwei ta u aunbiing biil biitom i fakiis piklinbat, una memeh kirer. ⁸ Biil tikas lon foron tom nagogon tinaga na piklinbat ri malal ta lo, biil. Male rin malal ta lo, ke biil ifasi rin fakulkulik ta Kumguui ae ifuun ini memeh na aupaket. ⁹ Arae ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii, “Biil tikas i par ta u, biil tikas i ongen ta u, ke biil tikas i wolpes ta u, e sani ae God ka fageges ta u usuf fanse ae ri ier kanaka isi.”

¹⁰ Isau le, Tanwa God ka famalal ta u usuf kerer. Wara le, Tanwa Kalkaluu i usum rokap na foron tier tikii, ma i usum sabin na piran wolwol kum ke God. ¹¹ Se ifasi in usum na wolwol ken nenge kaltu keskes?

Biil tikas. Tanwa kaltu tom ae i usum fis na wolwol kia. Ifasi sabin arae, biil tikas i usum na wolwol ke God, biil. Tanwa God tom i usum lo. ¹² Biil e tanwa tinaga piklinbat, ae kere kep u, biil. Kere kep Tanwa ae i la tom sing God, isi kerek usum na sani ae God i ta foes ta u usuf kerer. ¹³ Ma aunbiing keme fausum gam ini foron tier ae, biil keme use foron orek ae i la tina tasum ken fanu sau, biil. Foron orek ae, Tanwa Kalkaluu tom i fausum kemem ini, ma keme famalal foron orek na Tanwa, ini falupes ken Tanwa. ¹⁴ Se biil ti Tanwa Kalkaluu na liu kia, biil ifasi in somangat pes foron tier ae i la sing Tanwa God, wara le in arae orek talos usuf i, ma biil ifasi in malal lo. Wara le, se sau ae imel e Tanwa Kalkaluu na liu kia, ifasi in malal lo. ¹⁵ Se ae imel e Tanwa Kalkaluu na liu kia, ifasi in ninwei fakasi foron tier tikii, isau le, i tom, biil tikas ifasi in ninwei liu kia. ¹⁶ Buk na Gogoh i tara aragii,

“Se i usum na wolwol ke Kumguui, isi ik fasi in patrai u?”

Isau le kerer, kere malal na foron tier ae, wara le wolwol ke Karisito igii sing kerer.

3

Pol ru e Apolos ru iun Tom Foim sau ke God

¹ Foron tuaklik, biil ia to faorek ta gam arae fanu ae imel e Tanwa Kalkaluu na liu kiri, biil. Ia faorek ta gam arae fanu ae ri mi biitom na sinangun liu tofe, ma na unune kimi lo Karisito, gam arae berberat puun.

² Ia faumin ta gam ini danun sus, ma biil ia fen ta gam ini inen rangas, wara le biil gam fasih. Ma igii, biil biitom gam fasih. ³ Gam mi biitom na sinangun liu tofe, wara le imel e bala laulau turan fafating na fatpoto gam. Be, gam wol arafah, sinang ae gam tel u, biil i la tina liu tofe? Foron sinang ae, i finngas u le gam liu biitom arae fanu tina piklinbat. ⁴ Wara le, aunbiing neng lo gam i tara le, “Ia mi lo Pol,” ke neng ka tara le, “Ia mi lo Apolos,” ke i finngas u sau le gam tina piklinbat.

⁵ Se e Apolos? Ke se e Pol? Kama iun tom foim sau, ma gam ka unune, i wara

na foim kimah, ae Kumguui tom i ta ta u usuf kamah. ⁶ Ia so ta kutun au, ke Apolos ka to u ini dan, isau le God tom i fakuum u. ⁷ Pesu, ier ae i soso ke ier sabin ae i to dan la, biil ru laumet, biil. Ier sau ae i laumet e God, ae i fakuum foron tier la. ⁸ Ier ae i soso ke ier ae i to dan la, itikii sau e waran wolwol kiruh. Ma temtem tikii lo ruh, rin suat u namin foim kia. ⁹ Wara le kama tikiin foim ke God. Ma gam arae mok ke God, ke arae fel kia.

¹⁰ Na famais ae God i ta ta u usuf iau, ia ka luun waran singlen na fel arae nenge tom tasum na tel fel, ma nenge kaltu keskes i fiti fel na olo. Isau le, temtem tikii in tumarang rokap arafa i tel fel arae. ¹¹ Wara le, biil tikas ifasi in luun pes ti waran singlen sabin, na neng ae ia ka luun ta u. Waran singlen ae, i e Iesu Karisito. ¹² Male tikas i tel fel na olon waran singlen igii ini goul, siliwa, foron fat ae i fen kanaka e matri, au, fiit le pokpokon fifih, ¹³ ke rin famalal matngan foim kia na biingen nagogon. Biing ae in tapiiek ini yiif, ma yiif ae in tof foim ken temtem tikii, i rokap le biil. ¹⁴ Male nianlima biil i to sok, ke in kep fasuat kia. ¹⁵ Male foim kia i sok tikii, ke foim kia in tier foes. Isau le i tom in liu, in arae kaltu ae ri faliu u tina yiif.

¹⁶ Biil gam usum le gam tom gam Fel ke God, ma Tanwa God i kiis lo gam? ¹⁷ Male tikas i falaulau Fel ke God, ke God in falaulau u. Wara le Fel ke God i kalkaluu, ma gam e fel ae.

¹⁸ Gong gam fabal fafis gam tom. Male tikas lo gam i wol le imel e tasum kia tinaga na piklinbat, i rokap le in tapiiek arae nenge talos na matan fanu, isi ik tapiiek nenge tom tasum tekentu. ¹⁹ Wara le tasum ken piklinbat, i arae talos sau na mata God. Arae ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii: “I tatauun pes foron tom tasum la ini tasum kiri tom.” ²⁰ Ke ri siit u sabin na Buk na Gogoh aragii: “Kumguui i usum le biil ti tier in pilok na wolwol ken foron tom tasum.” ²¹ Pesu, gong mang gam sik asan ti kaltu, wara le foron tier tikii kimi sau: ²² Pol, Apolos, Sifas, le piklinbat, liu le minet, foron tier igii le foron tier ae namih,

foron tier tikii igii kimi. ²³ Ma gam ke Karisito, ke Karisito ke God.

4

Foron Aposel ke Karisito

¹ Pesu, i rokap le gamen par kemem arae foron tom foim sau ke Karisito, ma arae fanu ae God tom i unune ufu ta foron orek ae i kum usuf ri. ² Ma fanu ae i unune ufu foron tier na limri, i rokap le rin tel fasuut u tom e foim kiri. ³ Pesu, i fabiro tier kanaka usuf iau, male gam le fale fanu keskes rin nagogon iau. Ia sabin, biil ifasi ian nagogon fafis foim kiak. ⁴ Wolwol kiak i malal, isau le ia tom biil ifasi ian use u le ia tortores, biil. Kumguui tom i nagogon iau. ⁵ Pesu, gong bii gam nagogon tikas, wara le aunbiing, biil biitom i tapiiek. Gamen nene, papang na aunbiing ae Kumguui in tapiiek. I tom in luun u una malal e sani ae i kiis mumun ta na kubunor, ke ik fapos foron wolwol ken fanu. Na aunbiing ae, God in usefages temtem tikii.

⁶ Foron tuaklik, ia use foron tier igii lo iau tom, ke lo Apolos, una rokap kimi, isi gamek kep usum sing kama na kamtinan orek igii: “Gamen mi sau na sani ae ri ka siit ta u na Buk na Gogoh.” Pesu, gong gam sik asa neng, ke gam ka fapu neng, gong. ⁷ Wara le, se i tel o ka neng keskes lon fal? Sani ae sing o, ae God biil i ta ta u usuf o? Male God i ta ta u usuf o, ke isi sa o ka sik asam le o kep u tom ini rakrakai kiam?

⁸ Arafah, foron tier tikii ae gam dar u ka mel ta sing gam? Kol, ka fuun ta e minsik kimi, beh? Gam wol le gam ka tapiiek mang arae foron king, ma kemem biil, beh? Ia ier kanaka isi gamen tapiiek arae foron king tekentu tom, isi kemem sabin kemek tapiiek king tura gam. ⁹ Wara le, na parpar kiak igii, ia wol le God i luun ta kemem foron aposel na ke sting tutus, arae fanu ae ri ka nagogon ta ri isi rin siimete ri na matan fanu, isi piklinbat tikii, foron angelo ke fanu sabin, rik alim kemem aunbiing ri siimete kemem. ¹⁰ Wara lo Karisito, keme ka tapiiek arae foron talos, isau le gam, gam ka tapiiek tom tasum lo Karisito. Biil ti rakrakai kimem, isau le gam, imel e rakrakai kimi. Gam, ri bulat la lo gam, isau

le kemem ri ire kemem la. ¹¹ Ka papang igii, keme fitol ke keme ka metdan, keme ka kilkiliis la ini foron tier tamtamrabat. Ri paket kemem la, ma biil ti fel tutus kimem. ¹² Keme foim rakrakai la ini liumem tom. Aunbiing ri nes kemem, keme fakalok ri sau. Aunbiing ri ta fangungut usuf kemem, keme kalsakai u sau. ¹³ Aunbiing ri orek laulau ulo kemem, keme kiliis fakasi ri ini orek an famais. Ka papang igii, keme arae foron piin tina piklinbat, ma arae foron morton tier ae fanu ri lin ufu.

¹⁴ Biil ia siit foron tier igii una famatlawen gam, biil. Ia siit u una fanau gam arae berberat kiak ae ia ier kanaka isi ri. ¹⁵ Taftawa le i sangful e arip e fanu ae ri fofonoi la lo gam na liu kimi lo Karisito, isau le tama gam, biil ifuun. Ma lo Karisito Iesu, ia tapiiek arae tama gam, aunbiing ia fafas ini Rokap na Fafas usuf gam. ¹⁶ Pesu, ia ka piispiis gam le, gamen mi na tintof kiak. ¹⁷ I e wara ia ka wuun Timoti usuf gam. I e keng kalalik na asa Kumguui, ae ia ier kanaka isi, ma ia luun unune lo. In fapitil wolwol kimi ini matngan liu kiak lo Karisito Iesu. Liu kiak i somangat ini sani ia fausum foron tom unune la ini, na foron maleh tikii.

¹⁸ Fal lo gam ri falaumet paklu ri, wara ri wol le biil mang ian la isi laum gam. ¹⁹ Isau le, biil in sawin ke iak tapiiek sing gam, male Kumguui in somangat ufu iau. Ma aunbiing ian tapiiek, biil ian usum sau na sani foron tom falaumet paklu ri, ri use u la, biil. Ian usum sabin na matngan rakrakai arafa ae sing ri. ²⁰ Wara le matanfuntih ke God biil e orek sau, biil. Imel e rakrakai lo. ²¹ Sani gam ier isi? Gam ier isi ian tapiiek sing gam ini bis, le ini famais ke sinangun fofu?

5

Tel ufu foron Tom Tel Sinangun Puur na Fatpoto Gam

¹ Ia ongen nenge ususe le imel e sinangun puur i tapiiek na fatpoto gam: Nenge kaltu i tel sinangun puur ini antu tama. Matngan sinang arae, fanu tina kabarais, biil tom ri tel u la! ² Ma gam ka got isi sah? Ifasi gamen mamais ke gamek

matlawen ma gamek tel ufu ta e kalto ae i tel ta matngan sinang ae, tina fatpoto gam. ³ Taftawa le na pununfong biil ia kiis naismi, isau le na tanwa, ia kiis tura gam. Ma ia ka luun ta nagogon na olon kalto ae i tel matngan sinang ae, arae tom ia kiis tura gam. ⁴ Gamen kiis turim na asa Iesu, ma tanwang turan rakrakai ke Iesu, Kumguui kirer, in kiis naismi. ⁵ Ke gamek ta ufu kalto ae una lima Satan, isi ik falaulau pununfo, isau le tanwa ik liu na Biing ke Kumguui.

⁶ Biil i ges e got kimi. Biil gam usum le fabiro irin is sau in tel palawa tikii ik sut? ⁷ Gamen tel ufu e is tofe,* isi gamek tapiiek arae palawa fuuh ae biil ti is lo. I tekentu tom le biil mang ti is lo gam. Wara le Karisito i tapiiek arae natun sipsip kirer, ae ri siimete ta u arae tunmapek usuf God na Ngasa na Liuliu Kulef. ⁸ Pesu, kere arae fanu ae ri tel Ngasa na Liuliu Kulef. Gong kere tel u ini is tofe, i e sinang laulau ke sinang ae i duh, gong. Keren tel u tom ini sinang ae i tekentu ma biil ti garan lo, arae beret ae biil ti is lo.

⁹ Na leta ae ia siit ta u usuf gam pakanini, ia fas ta gam le gong gam faluuiluui turan fanu ae ri tel sinangun puur la. ¹⁰ Biil ia use fanu tinaga na piklinbat ae ri tel sinangun puur la, ri akalemok la, ri fabal pes tier ken fal la, ke fanu ae ri lotu la unaisan foron god famfabal, biil. Male gam ier isi alfe matngan fanu arae, ke gamen la uf tom tinaga na piklinbat. ¹¹ Isau le igii, ia sisiit usuf gam, isi gong tom gam faluuiluui turan tikas ae i tara le i nenge tualikrer na asa Iesu, isau le i nenge tom tel sinangun puur, le nenge tom akalemok, tom lotu unaisan foron god famfabal, i orek laulau la ulon fal, i tom ininmet le tom fabal pes tier ken fal. Matngan kalto arae, gong tom gam faluuiluui tura, ke gong sabin gam ien tura.

¹² Biil ti foim kiak una nagogon sinangun fanu ae na kaberais, biil. Foim kimi una nagogon sinangun fanu ae na palgan lotu kimi. ¹³ God tom in nagogon fanu ae na kaberais. Isau le, Buk na Gogoh i use u

aragii: “Gamen tel ufu kalto laulau tina palga gam.”

6

Foron Tom Unune Gong ri Luun Fafis foron Tualik ri na Nagogon

¹ Male tikas lo gam imel e tatawin kia turan tikas e talmi, isi sa bin ka ta tatawin kia usuf fanu ae na kaberais isi rik nagogon u, ma biil ik ta ta u bii usuf fanu ke God? ² Arafah, biil gam usum le fanu ke God rin nagogon piklinbat? Ke, male gamen nagogon piklinbat, ke arafah, biil ifasi gamen fatortores birbiro tatawin? ³ Arafah, biil gam usum le keren nagogon foron angelo? Male i arae, ke ifasi keren nagogon foron tier na liu igii! ⁴ Pesu, male imel e tatawin kimi na liu igii, isi sa gam ka ta u usuf fanu ae biil ti asri na palgan lotu isi rik fatortores u? ⁵ Ia use u aragii, una famatlawen gam. Arafah, biil tikas aiwa na palgan lotu imel e rokap na wolwol kia una fatortores ti tatawin na fatpoto foron tom unune? ⁶ Isau le gam fiti foron tualik gam la bin na nagogon, ma gam tel u na matan fanu ae biil ri unune.

⁷ Aunbiing gam fiti fal lo gam la tom na nagogon, i finngas u le gam ka luut tah. Isi sa biil gamek wol ufu sau e sinang laulau ae ri tel u ulo gam? Ke isi sa biil gamek wol ufu sau e tier ae ri fabal pes ta u sing gam? ⁸ Isau le gam tom, gam tel sinang laulau la ke gam ka fabal pes tier la, ma gam tel u la usuf foron tikiin tualik gam tom na asa Iesu.

⁹ Arafah, biil gam usum le fanu laulau biil rin kau na matanfuntih ke God, beh? Gong gam fabal fafis gam: Wara le fanu ae ri tel sinangun tamfaes la, fanu ae ri lotu la unaisan foron god famfabal, fanu ae ri tel sinangun puur la, fanu tamat ae ri arae foron tamfaes, fanu tamat ae ri fakekel fis ini ri, ¹⁰ foron tom sisii, foron tom akalemok, foron tom ininmet, fanu ae ri orek laulau la ulon fal, ke fanu ae ri fabal pes tier la ken fal, ri tikii biil rin kau na matanfuntih ke God. ¹¹ Fal lo gam pakanini, gam tara ta arae ri. Isau le na

5:6: Galatia 5:9   **5:7:** KisimBek 12:5   * **5:7:** Na Ngasa na Liuliu Kulef, fan Iudaia ri tel ufu is la na foron fel kiri, ma biil ri luun is la na beret ari na tel inen ae. Na rina igii, is i fakileng sinang laulau.   **5:8:** KisimBek 13:7; Lo 16:3   **5:12:** Lo 13:5; 17:7

asa Kumguui Iesu Karisito ke na Tanwa God kirer, God ka sufe fafuu ta gam ke ka fakalkaluu ta gam ma ka foteng ta gam le gam tortores na mata.

Pununfo Gam i e Felun Tunmapek ken Tanwa Kalkaluu

¹² Fal ri use u la aragii, “Foron tier tikii ifasi ian tel u.” Isau le biil e foron tier tikii ifasi in lupes ri. Ke, “foron tier tikii ifasi ian tel u,” isau le gong ia somangat pes ti tier isi ik tel iau arae fafauun kia. ¹³ Fal ri use u la sabin le, “Inen una balang, ke balang una inen.” Isau le God in falaulau ru turim. Pununfo kerer biil una tel sinangun puur, biil. Pununfo kerer ke Kumguui, ma Kumguui i fofonoi la na pununfo kerer. ¹⁴ God i fapti ta Kumguui ini rakrakai kia tom tina minet, ma in fapti fafis kerer sabin arae. ¹⁵ Arafah, biil gam usum le pununfo gam i foron irin pununfo Karisito? Ke arafah, ifasi ian kep ti irin pununfo Karisito ma iak fapatep u turan nenge tamfaes? Biil tom! ¹⁶ Biil gam usum le se i borong turan nenge tamfaes, itikii lo ru na pununfo? Wara le ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii, “In tikii mang lo ruh.” ¹⁷ Isau le se i patep lo Kumguui, na tanwa ru tapiiek itikii sau.

¹⁸ Fin koseng foron sinangun puur. Foron sinang laulau tikii ae fanu ri tel u la, biil i kiis la na pununfo ri, biil. Isau le se i tel sinangun puur, i tel sinang laulau una pununfo tom. ¹⁹ Arafah, biil gam usum le pununfo gam i e Fel ken Tanwa Kalkaluu? Tanwa Kalkaluu ae lo gam, God i ta ta u usuf gam. Gam biil kimi tom, biil. ²⁰ Wara le God ka fiil pes ta gam, ma fifiil ae i laumet kanaka. Pesu, gamen ta memeh usuf God ini pununfo gam.

7

Fafanau isi Sinangun Fakekel

¹ Igii ian kiliis foron orek ae gam siit ta u usuf iau: I rokap le nenge kaltu gong i fakekel. ² Isau le, wara na sinangun puur i laumet kanaka, in rokap le temtem tikii na kaltu in mel tom e antu, ke temtem tikii na fifin in mel tom e antu. ³ Kaltu gong i

rut pununfo sing antu, ke fifin sabin arae, gong i rut pununfo sing antu. ⁴ Pununfon fifin, biil kia keskes sau, biil. Ke antu sabin. Ifasi sabin arae lon kaltu, pununfo biil kia keskes sau, ke antu sabin. ⁵ Nenge iun lamansilik, gong tikas lo ru i rut pununfo sing neng. In rokap le run somangat turim isi gogoh kale pununfo ru na ti fale aunbiing, isi ruk ta ru tom na sising. Isau le namih, ruk faturim fis tom, tarama biil ifasi run tikale wolwol kiruh ma ru ka luut na fatoftof ke Satan. ⁶ Orek igii ia use u, una lupes gam sau, ma biil arae nagogon ae gamen mi lo, biil. ⁷ Ia wol le fanu tikii gong ri fakekel arae iau, biil ia fakekel. Isau le temtem tikii na kaltu imel e fafen kia tom sing God: Fal, God ka tus pes ta ri isi rin fakekel, ke fal biil.

⁸ Ma orek igii usuf fanse ae biil ri fakekel ke usuf foron makos: I rokap le gong ri fakekel, arae iau. ⁹ Isau, male biil ifasi rin tumarnge fakasi foron wolwol kiri tom, ke in rokap le rin fakekel, isi gong i tuntun e wolwol kiri isi tel sinangun puur.

¹⁰ Ma igii e fafanau kiak usuf fanse ae ri ka fakekel tah. Orek igii biil kiak, ke Kumguui tom: Fifin ae i fakekel, gong i lin antu. ¹¹ Isau male in lin antu, ke gong i fakekel sabin. Le biil, ke ik kiis fis tom tura antu. Ke kaltu sabin gong i lin antu.

¹² Ma igii e orek kiak tom usuf fanu tikii, biil e orek ke Kumguui, biil. Male ti tualikrer na asa Iesu imel e antu ae biil i unune, ma ka somangat isi kiis tura, kaltu ae gong i lin u. ¹³ Ke, male ti fifin imel e antu ae biil i unune, ma ka somangat isi kiis tura, fifin ae gong i fin koseng u. ¹⁴ Wara le kaltu ae biil i unune ka tapiiek kalkaluu tah, i wara lo antu. Ke fifin sabin ae biil i unune ka tapiiek kalkaluu tah, i wara lo antu. Male biil i tara arae, ke berberat kimi biil ri to kalkaluu, isau le igii, ri kalkaluu.

¹⁵ Isau male tikas ae biil i unune i fin koseng antu, taftawa ik fin. Kaltu le fifin ae i unune i sengsegeng tina fakekel kiruh, wara le God i kam pes ta kerer isi keren liu ini siaroh. ¹⁶ O fifin, biil o usum male ifasi on faliu antum, le biil. Ke wo kaltu sabin

arae, biil o usum male ifasi on faliu antum, le biil.

Liu ini Matngan Kiiskiis ae Kumguui i Ta ta u

¹⁷ Temtem tikii in liu tom ini matngan kiiskiis ae Kumguui i ta ta u usuf i, ke na matngan kiiskiis ae i kiis ta lo aunbiing God i kam pes ta u. Nagogon igii, ia ta u la usuf foron uh na tom unune na foron maleh tikii. ¹⁸ Male ti kaltu ae ri ka kiit ta pununfo ka somangat pes ta fakam ke God, gong i totof isi tel ufufu fakileng na fakiit na pununfo. Ke, male ti kaltu ae biil biitom ri kiit pununfo ka somangat pes ta fakam ke God, gong ri kiit pununfo. ¹⁹ Ri kiit pununfon tikas, le biil ri kiit pununfo, i tier foes sau. Temin tier le keren misuut na foron nagogon ke God. ²⁰ Temtem tikii in liu tom ini matngan kiiskiis ae i kiis ta lo aunbiing God i kam pes ta u. ²¹ Male wo nenge fafauun foes aunbiing o somangat pes ta fakam ke God, ke tier ae gong i fatel o. Isau male imel e sal isi on sengsegeng, ke mi lo arae. ²² Wara le se i nenge fafauun foes na aunbiing Kumguui i kam pes ta u, igii ka kaltu sengsegeng mang ke Kumguui. Ifasi sabin arae, se ae ka sengsegeng ta aunbiing Kumguui i kam pes ta u, igii ka tapiek fafauun mang ke Karisito. ²³ God ka fiil pes ta gam ini fifiil ae i laumet kanaka. Gong gam tapiek arae fafauun foes una mimi na orek ken fanu sau, gong. ²⁴ Foron tuaklik, na liu kimi tura God, in rokap le temtem tikii lo gam in liu tom ini matngan kiiskiis ae i kiis ta lo aunbiing God i kam pes ta u.

Fafanau usuf Fanu ae biil ri Fakekel

²⁵ Ma usuf fanu ae biil biitom ri fakekel, biil ia kep ti nagogon sing Kumguui. Isau le ian use wolwol kiak sau. Ma wara na famais ke Kumguui unaisang, ke ifasi gamen unune na orek kiak. ²⁶ Wara na foron aunbiing laulau igii kere kiis lo, pesu, ia ka wol le in rokap le gamen kiis sau arae. ²⁷ Male o ka fakekel tah, ke gong o lin antum. Male biil biitom o fakekel, ke gong o fakekel. ²⁸ Isau male o ka fakekel, biil o tel sinang laulau. Ke male ti tah sabin i fakekel, biil i tel sinang laulau. Isau le fanse ae ri fakekel, rin tafe in fuun e

tatawin na liu igii, pesu ia ka ier isi gamen alfe foron tatawin ae.

²⁹ Foron tuaklik, kamtinan orek kiak i aragii, aunbiing i fatukli. Tipes u igii, fanu ae ri fakekel, rin liu arae le biil ti antu ri. ³⁰ Ke fanu ae ri mamais, rin liu arae le biil ri mamais, ke fanu ae ri laes, rin liu arae le biil ri laes. Ke fanu ae ri fiil nenge tier, rin liu arae le biil ti tier kiri. ³¹ Ke fanu ae ri foim ini foron tier tina piklinbat, rin liu arae le biil ri muduung na foron tier ae. Wara le matngan liu tina piklinbat igii, i roprop lalala.

³² Ia ier isi gamen sengsegeng koseng sinangun lala wol. Kaltu ae biil i fakekel, i lala wol la sau na foim ke Kumguui, ma arafa in falaes Kumguui arae. ³³ Isau le kaltu ae i fakekel, i lala wol la isi foron tier tinaga na piklinbat, ke arafa in falaes antu arae. ³⁴ Ma wolwol kia ka kasang. Fifiin ae biil i fakekel le nenge tah, i lala wol la sau na foim ke Kumguui. Wolwol kia sau isi in ta tikii pununfo ke tanwa usuf Kumguui. Isau le fifin ae i fakekel i lala wol la isi foron tier tinaga na piklinbat, ke arafa in falaes antu arae. ³⁵ Sani ia use u igii, una rokap kimi, biil una tikale gam, biil. Ia ier isi gamen liu namin tortores na sinang, ma gamek ta tikii gam usuf Kumguui ma biil ti tier sabin in fatel wolwol kimi.

³⁶ Male tikas i wol le sinangu biil i tortores usuf tah ae ri ka fakale ta u ini, wara le ka tuntun mang e wolwol kia isi fakekel, taftawa ik mi na wolwol kia, ma ruk fakekel. Biil i tel sinang laulau, biil. ³⁷ Isau male kaltu ae i rakrakai e wolwol kia le gong i fakekel, ma biil ti tier i fatel u isi fakekel, ke i tumarnge fakasi wolwol kia, ma biil i ges e bala isi telpes tah ae, kaltu ae i tel sinang ae i tortores. ³⁸ Pesu, kaltu ae i telpes tah ae, i tel sinang i tortores. Isau le ier ae biil i telpes tah ae ri fakale ta u ini, i rokap lo ruh.

³⁹ Nenge fifin ae i fakekel, imel e nagogon i kabet kale u tura antu na aunbiing antu i liu biitom. Male antu ka met, ke ka sengsegeng mang isi in telpes tikas ae i ier isi, isau le kaltu ae in unune lo Kumguui. ⁴⁰ Ia wol le fifin ae, in kalok male in kiis sau arae. Wolwol kiak arae, ma ia wol le ia sabin, imel e Tanwa God igii lo iau.

8

Pol i Ororek isi Inen ae ri Ta u arae Fafen usuf foron god Famfabal

¹ Igii, ian ororek isi inen ae ri ka ta ta u arae fafen usuf foron god famfabal: Kere usum le, kere tikii imel e tasum kirer. Tasum i fatapiek sinangun got la, isau le famais i fakuum liu ken fanu la. ² Se i wol le ka usum rokap ta na nenge tier, tasum kia biil biitom ifasi arae i wol lo. ³ Isau le se i ier kanaka isi God, God i usum rokap lo.

⁴ Pesu, ia ka orek isi inen ae ri ka ta ta u arae fafen usuf foron god famfabal aragii: Kere usum le foron god famfabal, ri foron tier foes sau na piklinbat. Itikii sau e God, ma biil sabin tikas awii. ⁵ Taftawa le imel e foron tier ae ri foteng ri le foron god, bae na kukulii le aga na piklinbat, ma i tekentu, ifuun e tier ae ri foteng ri le foron god ke foron kumguui, ⁶ isau le kere usum le, itikii sau e God. I e God, Tama kerer, ae foron tier tikii i la sing i, ma kere liu usuf i. Ke itikii sau e Kumguui, i e Iesu Karisito. Lo i sau foron tier tikii ka tapiek, ma lo i sau kere ka liu.

⁷ Isau le biil e fanu tikii ri usum na tier igii. Fale fanu dah lo ri ae biitom na sinangun ta fafen usuf foron god famfabal. Ma aunbiing ri ien foron inen ae ri ka ta ta u arae fafen usuf foron god famfabal, ri wol le ri ka lotu sabin unaisri. I wara le wolwol kiri biil i malal rokap, pesu ri ka sir kunan sinang ae ri ka tel ta u. ⁸ Isau le inen biil i lame kerer la unaisa God, biil. Male biil kere ien, ke biil i falaulau kerer, ke male kere ien, biil sabin i lupes kerer isi tapiek rokap na mata God, biil.

⁹ Gam usum le ifasi gamen ien marmarsan inen, isau le, gamen tumarang, tarama gam ka faluut fanu ae biil i malal rokap e wolwol kiri. ¹⁰ Male tikas ae wolwol kia biil biitom i malal rokap, i par gam ae gam wol le imel e tasum kimi gam ien na felun tunmapek ken foron god famfabal, ke arafah, gam wol le biil gam fatel u isi ik ien foron inen ae ri ka ta ta u arae fafen usuf foron god famfabal, beh? ¹¹ Male gam tel u arae, ke tasum kimi in falaulau tualikrer ae biil i malal e wolwol kia, ae Karisito ka met ta isi. ¹² Aunbiing

gam tel ti matngan sinang laulau arae ulon foron tualik gam na asa Iesu, ma gam ka fatel wolwol kiri, ae biil biitom i malal rokap, gam tel sinang laulau ulo Karisito. ¹³ Pesu, male sani ia ien u i faluut tualik na sinang laulau, ke biil sabin ian ien gemgem, tarama ia ka faluut u.

9

I Tortores le foron Aposel rin Kep Fifil

¹ Arafah, biil ia sengsegeng? Ma biil ia nenge aposel? Ke arafah, biil ia par ta Iesu Kumguui kirer? Ma gam biil e fuan foim kiak lo Kumguui, beh? ² Taftawa le fale fanu biil rin par iau arae nenge aposel, isau le usuf gam, i tekentu le ia nenge aposel. Wara le liu kimi i e fakileng ae i finngas u le ia nenge aposel ke Kumguui.

³ Aunbiing fanu ri pue foim kiak, ke ia orek kale iau la aragii: ⁴ Arafah, biil i tortores isi rin fen kemem ini inen turan dan? ⁵ Arafah, biil i tortores isi kemen lame foron antu kemem ae ri unune, tura kemem, arae fale aposel turan fale tualik e Kumguui, ke Sifas* ri tel u la? ⁶ Kol arafah, kama sau e Barnabas kaman foim una lupes kiis kimah tom?

⁷ Se na tom fapaket i fiil fafis u la tom? Se i so nenge porpor wain ma biil in ien ti fua la? Se i fofonoi la na foron sipsip ma biil in umin ti danun sus tinlo? ⁸ Orek igii ia use u, biil i la tina wolwol ken fanu sau, biil. Ifasi sabin arae nenge orek ae na Buk na Nagogon. ⁹ Ri siit ta u na Nagogon ke Moses aragii: “Gong o kabet kale ngusun bulmakau aunbiing i fosfose ufu punun wit, taftawa i sabin ik ien.” Arafah, God i lala wol sau isi foron bulmakau, aunbiing i use u arae? Biil. ¹⁰ I use u ulo kerer, bikiih? Iuu, ri siit ta u ulo kerer, wara le kaltu ae i purak ke kaltu ae i simke ufu piin tina wit, aunbiing ru foim, ru unune tom le run kep ti fuan inen ae. ¹¹ Male keme so ta inen na Tanwa na fatpoto gam, ke arafah, biil i tortores le kemen il ti inen na pununfo sing gam? ¹² Male gam somangat ta isi tibel fale fanu, ke arafah, biil i tortores le gamen lala tibel kemem?

Isau le foron tier ae i tortores le kemen kep u sing gam, biil keme sising gam isi.

* **9:5:** Pita, nenge asa sabin e Sifas   **9:9:** Lo 25:4; 1Timoti 5:18   **9:11:** Rom 15:27

Keme somangat pes foron tatawin, isi gong keme tikale Rokap na Fafas ke Karisito. ¹³ Biil gam usum le, fanu ae ri foim la na Felun Tunmapek ri kep inen ari la tina Felun Tunmapek? Ke fanu sabin ae ri foim la na salan tunmapek, ri ien la tina sani ae ri ta u la arae fafen na salan tunmapek. ¹⁴ Ifasi sabin arae, Kumguui ka use ta u le fanu ae ri fafas la ini Rokap na Fafas, tier una lupes kiis kiri rin kep u tina foim na fafas ini Rokap na Fafas.

¹⁵ Isau le falupes ae i tortores le ian kep u sing gam, biil ia ier isi kep u. Ma biil ia sisiit isi ian kep ti tier sing gam, biil. Tier ae ia got ini, ia laes isi ian foim foes sau, ma kiskam sing iau male tikas in tel ufu tier igii ia got la ini. In rokap le ian met famu. ¹⁶ Isau le aunbiing ia fafas ini Rokap na Fafas, biil ifasi ian got ini, biil. Wara le God tom i luun ta iau isi ian fafas, ma ian tobo tel u tom. Kiskam kanaka sing iau, male biil ia fafas ini Rokap na Fafas! ¹⁷ Male ia fafas ini wolwol kiak sau, ke i rokap le ian kep fifil. Isau le biil, ia tel foim sau ae God i unune ufu ta usuf iau. ¹⁸ Ma sani e fifil kiak? Fifil kiak i aragii sau, le aunbiing ia fafas ini Rokap na Fafas, biil tikas in fiil iau, isi gong ia sising gam isi falupes kimi ae i tortores le gamen ta u usuf iau.

¹⁹ Taftawa ia sengsegeng ma biil ia kiis arae nenge fafauun ken tikas, isau le ia tel iau tom arae fafauun ken fanu tikii, isi iak lame fanu fuun tom usuf Karisito. ²⁰ Aunbiing ia kiis turan fan Iudaia, ia mi tom na matngan liu ken fan Iudaia isi iak lame ri usuf Karisito. Ke aunbiing ia kiis naisan fanu ae ri kiis na piklin nagogon ke Moses, taftawa le biil ia kiis na piklin nagogon, isau le ia tel iau tom arae ia kiis na piklin nagogon, isi iak lame fanu ae ri kiis na piklin nagogon usuf Karisito. ²¹ Aunbiing ia kiis naisan fanu ae biil ri kiis na piklin nagogon ke Moses, ia kiis arae biil ia kiis na piklin nagogon, isi iak lame fanu ae biil ri kiis na piklin nagogon usuf Karisito. Isau le biil i arae le biil ia kiis na piklin nagogon ke God, biil. Ia mi tom na nagogon ke Karisito. ²² Aunbiing ia kiis

turan fanu ae biil ti rakrakai kiri, ia sabin ia tel iau arae biil ti rakrakai kiak, isi iak lame ri usuf Karisito. Ia liu fafasi arae fanu tikii, isi na foron sal tikii, ifasi iak faliu ti fal lo ri. ²³ Ia tel foron tier tikii igii, wara na Rokap na Fafas, isi iak kep fafakalok turan fanu ae rin unune na Rokap na Fafas.

²⁴ Arafah, biil gam usum le fanu ae ri filau na nenge fatingting, ri tikii ri filau, isau le itikii sau in kep fifil? Gamen filau rakrakai isi gamek kep fifil.

²⁵ Fanu tikii ae ri fatingting na fangfang ri falasan fakasi pununfo ri tom. Ri tel u isi rin kep nenge bangbang ae biil in kiis dolo. Isau le kerer, kere tel u isi kep bangbang ae i kiis fitliu. ²⁶ Pesu biil ia filau arae nenge kaltu ae i filau foes sau, biil. Ke biil sabin ia fapaket arae nenge kaltu ae i lin lima una mua foes sau, biil. ²⁷ Ia falasan pununfong tom isi ik tapiek arae fafauun kiak. Ia tel u arae, tarama ia ka fafas ini Rokap na Fafas usuf fal, ma ia tom ia ka puplir ma biil ian kep fifil.

10

Ususe lon Fan Israel i arae Tintof unaisrer

¹ Foron tuaklik, ia ier isi gamen usum le foron tubutamam kerer na aunbiing ke Moses, ri tikii ri la ta na piklin laukaf ma ri tikii ri ka sopaket ta palgantes. ² Ri kep bapitaiso na laukaf ke na palgantes una finngas u le ri fanu ke Moses. ³ Ri tikii ri ien itikii sau e inen na Tanwa, ⁴ ke ri ka yin tina itikii sau e dan na Tanwa, wara le ri yin tina fatkiis na Tanwa ae i batme ta ri, ma fatkiis ae, i e Karisito tom. ⁵ Isau le God biil i laes ini ifuun lo ri. Ke ri ka met ma pununfo ri ka salabarbar na falifu foes.

⁶ Ma foron tier tikii igii i tapiek arae tintof unaisrer, isi gong kere ram na foron tier laulau arae ri. ⁷ Gong gam lotu unaisan foron god famfabal arae fal lo ri. Arae ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii, "Fanu ri kiis isi ien ma yin, ke ri ka sotih isi fangfang laulau na matan tantanwan god famfabal." ⁸ Ke gong kere tel sinangun puur, arae fal lo ri, ri tel ta u. Ma na nenge

9:13: Lo 18:1   **9:14:** Metiu 10:10; Luk 10:7   **10:1:** KisimBek 13:21,22; 14:22-29   **10:3:** KisimBek 16:35
10:4: KisimBek 17:6; Namba 20:11   **10:5:** Namba 14:29,30   **10:6:** Namba 11:4   **10:7:** KisimBek 32:6
10:8: Namba 25:1-18   **10:9:** Namba 21:5,6

biing sau, iwu e sangful ini tuul e arip lo ri ka met. ⁹ Gong kere tof Kumguui, arae fal lo ri, ri tel ta u, ma foron sii ka siimete ri. ¹⁰ Ke gong sabin kere belbel orek arae fal lo ri, ke angelo ae i sisiimete la ka siimete ri.

¹¹ Foron tier igii, i tapiiek ta lo ri arae tintof usuf kerer, ma ri siit papte ta u una fakiing kerer ae kere liu na foron farfarop na aunbiing. ¹² Pesu, male se i wol le i tifaf, in tumarang, tarama ka luut. ¹³ Foron fatoftof tikii ae i tapiiek la lo gam, i tapiiek la lon fanu tikii ma biil lo gam sau, biil. God i tel fasuut orek kia la, ma biil in par ufu gam isi ti fatoftof ae i laumet na rakrakai kimi in tapiiek lo gam, biil. Isau le aunbiing fatoftof i tapiiek lo gam, in tel sal salmi isi ifasi gamen alfe u ma gamek tifaf.

Gong kere Lotu unaisa Kumguui ke foron god Famfabal sabin

¹⁴ Pesu foron rokap na talang, gamen fin koseng sinangun lotu unaisan foron god famfabal. ¹⁵ Ia faorek gam ae imel e rokap na wolwol kimi. Gam tom gamen ongen failiim sani ia use u, i tortores le biil. ¹⁶ Aunbiing kere yin na kap na fafakalok ae kere fakalok ta u, i faturim kerer na dawu Karisito. Ke aunbiing kere ien beret ae kere sibik ta u, i faturim kerer na pununfo Karisito. ¹⁷ Itikii sau e beret, ma taftawa le kere fuun, itikii sau e pununfo kerer, wara le kere tikii kere ien sau na itikii e beret.

¹⁸ Gam wolpes fan Israel: Aunbiing fanu ae ri ien inen ae ri ka ta ta u arae fafen usuf God na salan tunmapek, i faturim ri tura God. ¹⁹ Arafah, kamtinan orek kiak le foron fafen ae ri ta u usuf foron god famfabal i tier laumet, le foron god famfabal ri laumet? ²⁰ Biil. Isau le, foron fafen ae ri ta u la usuf foron tanwa laulau, ma biil usuf God, biil. Ma biil ia ier isi gamen faturim turan foron tanwa laulau. ²¹ Biil ifasi gamen yin na kap ke Kumguui ke kap ken foron tanwa laulau sabin. Ke biil sabin ifasi gamen ien na luuf una ien ke Kumguui ke na luuf una ien ken foron tanwa laulau, biil. ²² Arafah, kere ier isi

soksok Kumguui isi ik parkale ulo kerer? Kol arafah, kere rakrakai lo?

Na foron Tier tikii Gam Tel u, Gamen Ta Memeh usuf God

²³ Fal ri use u la aragii, “Foron tier tikii ifasi ian tel u,” isau le biil e foron tier tikii ifasi in lupes iau. Foron tier tikii ifasi ian tel u, isau le biil e foron tier tikii ifasi in farakrakai iau. ²⁴ Gong tikas i wol lo i tom, gong. I rokap le in wol lon fal.

²⁵ Gamen ien foron gemgem tikii ae gam fiil u na felun sufii gemgem ma gong gam diik le tingah, isi gong i falaulau wolwol kimi. ²⁶ Wara le Buk na Gogoh i tarah, “Piklinbat turan foron tier tikii ae lo, ke Kumguui tom.”

²⁷ Male ti fal ae biil ri unune ri sising gam una ti inen, ma gam ka ier isi la tura ri, ien u sau e inen arafa ri luun u na famu lo gam, ma gong gam diik le tingah, isi gong i falaulau wolwol ken fal. ²⁸ Isau, male tikas in tara sing gam le, “Inen igii ri ka ta ta u arae fafen usuf foron god famfabal.” Ke gong gam ien u. Gamen wol isi kaltu ae i fas ta gam, tarama gam ka fatel wolwol kia. ²⁹ Ia use wolwol ken kaltu ae, biil ia use u le i falaulau wolwol kimi, biil. Wara le, ia sengsegeng isi ian ien sani ae ia ier isi ien u. Ma isi sani wolwol ken nenge kaltu keskes ik nagogon wolwol kiak isi sani ia ien u? ³⁰ Male ia fotrokap usuf God isi inen ae ia ien u, isi sani tikas ik orek laulau ulo iau isi inen ae ia ka fotrokap ta lo?

³¹ Pesu, male gam ien le gam yin, le sani sabin gam tel u, gamen tel tikii u una ta memeh usuf God. ³² Gong gam fatel tikas isi in luut, taftawa le i nenge Iudaia, le nenge Grik, le nenge tom unune ke God. ³³ Arae iau sabin, ia totof isi falaes fanu tikii na foron tier tikii ia tel u la. Wara le biil ia wol isi rokap kiak tom, biil. Ia wol isi rokap ken fanu fuun, isi rik kep liu.

11

¹ Gamen mi na tintof kiak, arae ia mi na tintof ke Karisito.

Sinangun Bo Paklu ri na palgan Lotu

² Ia sik asmi, wara le gam wolpes iau na foron tier tikii ma gam pose papte foron fafausum, ae ia ta ta u usuf gam.

³ Igii ia ier isi gamen usum le, paklun fanu tamat tikii e Karisito. Ke paklun fifin e kalto, ke paklu Karisito e God. ⁴ Male ti kalto i bo paklu aunbiing i sising le i orek profet, i famatlawen paklu. ⁵ Ke male ti fifin biil i bo paklu ma ka sising, le ka orek profet, i famatlawen paklu. I arae ri kukuur paklu. ⁶ Male ti fifin biil i bo paklu, i rokap le rin kiit ufu olo. Ke male in matlawen aunbiing rin kiit ufu olo, le rin kukuur u, ke i rokap le in bo paklu. ⁷ Nenge kalto gong i bo paklu, wara le i e tantanwa God ma i finngas memeh ke God. Isau le fifin i e memeh ken kalto. ⁸ Wara le kalto biil i tapiiek lon fifin, biil. Fifin i tapiiek lon kalto. ⁹ Ke kalto sabin biil ri fakiis ta u ken fifin, biil. Fifin ri fakiis ta u ken kalto. ¹⁰ I e wara, ke wara sabin na foron angelo, nenge fifin in bo paklu una fakileng u le i kiis na pikli antu.

¹¹ Isau le, lo Kumguui, fifin biil i tipisih lon kalto, ke kalto sabin biil i tipisih lon fifin, biil. ¹² Arae fifin i tapiiek lon kalto, ke kalto sabin i pang sau lon fifin. Isau le foron tier tikii ri la sing God. ¹³ Gam tom gamen wol tole u: Arafah, i tortores le nenge fifin in sising usuf God ma biil i to bo paklu? ¹⁴ Sinangan fanu tom, in fausum gam le kalto ae olo i dolo, i arae tier an famatlawen unaisa. ¹⁵ Isau le fifin ae olo i dolo, i e memeh kia. Wara le olo ae i dolo, God i ta u usuf i una bo paklu. ¹⁶ Isau, male tikas i ier isi fapue kunan sani ia use u, ian use u aragii le, biil ti matngan sinang sabin awii kimem, le fale uh na tom unune sabin ke God ri mi la lo, biil.

Inen ke Kumguui

Metiu 26:26-29; Mak 14:22-25; Luk 22:14-20

¹⁷ Na foron orek igii ia fanau gam ini, biil ian to usefages gam, wara le aunbiing gam kiis turim isi lotu, gam tel foron sinang ae i biil i lupes gam, i falaulau gam sau. ¹⁸ Tier famu, ia ongen ta u le, aunbiing gam la turim la isi lotu, imel e tampaek na fatpoto gam. Ma orek ae, ia mamlik unune tom lo.

¹⁹ I tekentu le, in mel tom e tamtampaek na palga gam, una finngas u le se lo gam i tortores na mata God. ²⁰ Aunbiing gam kiis turim, biil e Inen ke Kumguui ae gam ien u, ²¹ wara le aunbiing gam ien, fal lo gam ri ka ien famu ma biil ri nene fal. Ke fal ri fitol tom, ma fal ri ka lala umin wain ma ka bau e fo ri. ²² Arafah, biil ti fel kimi ae gamen ien ke gamek yin lo? Kol arafah, gam ier sau isi par pu na lotu ke God, ma gam ka ier isi famatlawen fanu ae biil ti tier sing ri? Sani ian use u ulo gam? Ian usefages gam? Auuh, biil tom!

²³ Wara le sani ia kep ta u sing Kumguui, ia ka ta u sabin usuf gam: Kumguui Iesu, na wor ae isi rik ta ufu una liman foron tuui, i kep beret, ²⁴ ma aunbiing ka fotrokap ta lo, ka simsibik u ke ka tarah, "Igii e pununfong, ae ia ta u isi gam. Gamen tel u aragii una namnamne tirik isi iau." ²⁵ Nami na inen, ka tel u sabin arae, ka kep kap ma ka tarah, "Kap igii i e puput fuu na daung. Aunbiing gam umin u, gamen tel u una namnamne tirik isi iau." ²⁶ Wara le foron aunbiing tikii gam ien beret igii ma gam ka yin na kap igii, gam fafas ini minet ke Kumguui, papang na aunbiing in tapiiek.

²⁷ Pesu, male tikas i ien beret igii le i yin na kap ke Kumguui na matngan sinang ae biil i tortores, ke i tel sinang laulau na pununfo Kumguui ke na dawu. ²⁸ Pesu, in rokap le temtem tikii in wol tole sinangu ta biil, ke nami ik ien beret ke ik yin na kap. ²⁹ Wara, male tikas i ien ma ka yin ma biil i to iliim pununfo Kumguui, i tom i dat nagogon una olo na sani i ien u ke i umin u. ³⁰ I e wara, fanu fuun lo gam biil ti mia ri ke fal ri ka sasem, ma fal ri ka met tah. ³¹ Isau, male keren nagogon fakasi kerer tom, ke God biil in nagogon kerer. ³² Aunbiing Kumguui i nagogon kerer, i ta fangungut una fatortores kerer, isi biil keren fiu turan piklinbat.

³³ Pesu, foron tuaklik, aunbiing gam la turim isi ien, i rokap le gamen nene fakasi fal lo gam. ³⁴ Male tikas i fitol, i rokap le in ien famu na fel kia, isi aunbiing gam la turim, biil gamen dat nagogon ke God una olmi.

Ma aunbiing ian tapiiek, ian ta ti fal bitom e fafanau usuf gam.

12

Foron Fafen ken Tanwa Kalkaluu

¹ Foron tuaklik, isi foron fafen ken Tanwa Kalkaluu, biil ia ier isi gamen talos ulo, biil. ² Gam usum le aunbiing gam kiis biitom na kabarais, ri lame fager ta gam na marmarsan sal isi lotu unaisan foron god famfabal ae biil ri orek la. ³ Pesu, ia ka fas gam le biil tikas ae i orek ini rakrakai ke Tanwa God in use ti orek laulau ulo Iesu. Ke biil tikas in tara le, "Iesu i e Kumguui," male Tanwa Kalkaluu biil i susuef lo.

⁴ Ifuun e marmarsan fafen, isau le itikii sau e Tanwa i ta u la. ⁵ Ifuun e marmarsan sal na ta falupes, isau le itikii sau e Kumguui ae kere foim sing i. ⁶ Ifuun e marmarsan foim, isau le itikii sau e God, ae i foimnge ri tikii na liu ken fanu tikii.

⁷ Ma foim ken Tanwa Kalkaluu i tapiiek malal na liu ken temtem tikii, una rokap ken foron tom unune tikii. ⁸ Usuf nenge kalu, Tanwa Kalkaluu i ta fafen una orek ini polo na wol, ke usuf neng, Tanwa sau ae ka ta fafen una orek ini tasum. ⁹ Usuf neng, Tanwa sau ae ka ta sinangun unune, ke usuf neng, Tanwa ae ka ta fafen una fafaliu. ¹⁰ Usuf neng, ka ta rakrakai una fatapieik foron tier an fabitit, usuf neng, ka ta fafen una orek profet, usuf neng ka ta fafen una iliim marmarsan tanwa, usuf neng, ka ta fafen una orek ini marmarsan orek, ke usuf neng sabin, ka ta fafen una puk kamtinan marmarsan orek. ¹¹ Foron fafen tikii igii, i foim ken itikii sau e Tanwa, ma i ta u usuf temtem tikii, namin wolwol kia tom.

Kerer foron Irin Pununfo Karisito

¹² Itikii sau e pununfon nenge kalu, isau le ifuun e irin pununfo. Taftawa le ifuun e irin pununfo, isau le ri fatapieik itikii sau e pununfo. Ma ifasi sabin arae lo Karisito. ¹³ Wara le kere tikii, kere kep bapitaiso na itikii sau e Tanwa, isi tapiiek itikii e pununfo. Taftawa le fan Iudaia, le fanu ae biil ri fan Iudaia, foron fafauun foes, le

fanu ae biil ri fafauun, kere tikii kere yin na itikii sau e Tanwa.

¹⁴ Ma pununfon nenge kalu, biil itikii sau e iri, biil. Ifuun e iri. ¹⁵ Male nenge keke in tarah, "Biil ia nenge limam, pesu biil ia irin pununfom." Taftawa i tara arae, isau le i nenge irin pununfo tom. ¹⁶ Ke, male nenge balbalu in tara le, "Biil ia nenge kolson matam, pesu biil ia irin pununfom." Taftawa i tara arae, isau le i nenge irin pununfo tom. ¹⁷ Male pununfo kuruur i nenge kolson mata sau, ke arafa mang ik wong arae? Ke male pununfo kuruur i nenge balbalu, ke arafa in oseng tier arae? ¹⁸ Isau le, God ka ninwei ta temtem tikii na irin pununfo kerer, arae tom na wolwol kia. ¹⁹ Male pununfon nenge kalu foron iri tikii ifasi sau, ke biil rin tapiiek arae pununfo. ²⁰ Isau le, ifuun e irin pununfo kerer, ma itikii sau e pununfo.

²¹ Matan nenge kalu biil ifasi in tara sing lima aragii, "Biil ti foim kiak lo wo!" Ke paklu biil ifasi in tara sing iun keke aragii, "Biil ti foim kiak lo kamuh!" ²² Biil i tara arae, biil. Foron irin pununfo kerer ae kere wol le biil ti rakrakai kiri, imel tom e foim kiri. ²³ Ke foron irin pununfo kerer ae kere matlawen la ini, kere me u la. Ma foron irin pununfo kerer ae biil kere finngas u la, kere fun fakasi u la. ²⁴ Ma foron irin pununfo kerer ae i par rokap, biil kere me u la. Isau le God i faturim ta foron irin pununfo nenge kalu ma ka ta memeh usuf foron irin pununfo ae ri ire u la, ²⁵ isi biil in mel e tampaek na fatpoton pununfo. I tel u arae, isi temtem tikii na irin pununfo ik fofonoi faliu ini ri. ²⁶ Male nenge irin pununfo i kalsakai fangungut, ke foron irin pununfo tikii rin kalsakai fangungut tura. Male itikii e irin pununfo, ri ta memeh usuf i, ke foron irin pununfo tikii rin laes tura.

²⁷ Ma gam, gam pununfo Karisito, ma temtem tikii lo gam, i irin pununfo. ²⁸ Ma lon foron tom unune, God ka tem ta ri ini foron foim aragii: Foim famu, e foron aposel, fawu u e foron profet, fatuul u e foron tom fafausum ke namih, foron tom fatapieik foron tier an fabitit, fanu sabin ae imel e fafen kiri una fafaliu, fanu ae ri fasi rin lupes fal, fanu ae imel e fafen kiri una

famu ini foim na lotu ke fanu ae ri orek la ini marmarsan orek. ²⁹ Arafah, ri tikii ri foron aposel? Ri tikii ri foron profet? Ri tikii ri foron tom fafausum? Ri tikii ri fatapiek foron tier an fabitit la? ³⁰ Ri tikii imel e fafen kiri una fafaliu? Ri tikii ri orek la ini marmarsan orek? Kol, ri tikii ri puk kamtinan orek la? Biil! ³¹ Isau le, gamen lala ier isi foron fafen ae i laumet kanaka.

Ma igii ian finngas gam ini sal ae i rokap kanaka.

13

Famais

¹ Male ia orek la ini marmarsan orek ken fanu ke ken foron angelo sabin, isau le biil ia famais la, ia arae kinen siif ke arae kinen gamtih ae i famfabos. ² Male imel e fafen kiak una orek profet ma ia malal na foron tier tikii ae i kum ma ia usum na foron tier tikii ke imel e rakrakai na unune kiak una gin foron pungpung, isau le biil ia famais la, ke ia tier foes sau. ³ Male ia ta tikii foron minmarang usuf foron lauu, ma ia ka ta pununfong sabin isi rin fasok u, isau le biil ia famais la, ke sinang ae biil tom in lupes iau.

⁴ Famais i e sinangun fofu ke sinangun tel rokap na sinang. Famais biil e sinangun bala laulau, ke sinangun got ke sinangun falaumet ri tom, biil. ⁵ Famais biil e sinangun tabun bulat, biil e sinangun akalemok, biil e sinangun ngaliaf sape, ke biil e sinangun wol papte sinang laulau ken fal, biil. ⁶ Famais biil e sinangun laes ini foron sinang laulau, biil. Famais i e sinangun laes ini sani i tekentu. ⁷ Famais i fofonoi la, i unune la, i nene la isi falupes ke God, ke i tifat la na palgan tatawin.

⁸ Fafen na orek profet, in rop. Fafen na orek ini marmarsan orek, in mangmangal. Ke fafen na kep tasum na marmarsan tier, i sabin in rop, isau le famais i kiis fitliu. ⁹ Wara le igii, usum kirer i tiga sau, ke orek profet kirer sabin i tiga sau, ¹⁰ isau le nenge aunbiing in tapiek, ae foron tier tikii in kuruur ke foron tier tikii ae i tiga, rik mangmangal.

¹¹ Aunbiing ia kalalik, ia orek arae nenge kalalik, tasum kiak arae nenge kalalik, ke

ia ka wol arae nenge kalalik. Isau le aunbiing ia ka kaltu matuk, ia ka sok ufu mang e sinangun kalalik. ¹² Wara le igii, i arae kere par tantanwan foron tier sau na tutues, ae biil i malal rokap. Isau le namih, keren faparia. Igii tasum kiak i tiga sau, isau le namih, tasum kiak ik kuruur mang, arae sau God i usum rokap lo iau.

¹³ Ituul e tier igii, in kiis fitliu: Unune, sinangun nene ini unune ke famais. Ma famais tom i laumet lo rituul.

14

Fafen na Orek Profet ke Fafen na Orek ini Marmarsan Orek

¹ Gamen mi na sinangun famais. I rokap le gamen ier isi foron fafen ken Tanwa Kalkaluu. Isau le fafen ae gamen lala ier isi, e orek profet.* ² Wara le se imel e fafen kia na orek ini marmarsan orek, biil i faorek fanu, biil. I faorek God. Ma biil tikas i usum na sani i use u, wara le i use foron tier ae i kum ini rakrakai ken Tanwa Kalkaluu. ³ Isau le, se imel e fafen kia na orek profet, i lupes fanu na fakuum unune kiri, farakrakai ri ke batme ri.

⁴ Se i orek ini nenge matngan orek keskes, i farakrakai fafis u tom, isau le se i orek profet, i farakrakai foron tom unune tikii. ⁵ Ia ier isi gam tikii gamen orek ini marmarsan orek, isau le i rokap kanaka le gam tikii gamen orek profet. Wara le se i orek profet, i laumet lo ier ae i orek la ini nenge orek keskes. Isau male in puk u, ke i rokap, isi ik farakrakai foron tom unune.

⁶ Foron tuaklik, male ia la unaismi ma ia ka faorek gam ini nenge matngan orek keskes, ke arafa ian lupes gam arae? Male ia ier isi lupes gam, ke ian famalal gam ini foron orek ae God i finngas ta iau ini, le foron tasum, le foron orek profet, le foron fafausum. ⁷ Foron tier sabin ae biil ti liu kiri arae tulal ke gita, male kine ri i teng siari, ke fanu rin usum arafa na kinen seksek? ⁸ Ke male kinen tafih biil i teng rokap, ke se in geges isi fapaket? ⁹ Ifasi sabin arae gam. Male orek kimi biil i to malal, ke fanu rin usum arafa na sani gam use u? Orek kimi in la sau una mua.

13:2: Metiu 17:20; 21:21; Mak 11:23 * **14:1:** Orek profet, i e orek ae God i ta u usuf neng isi in fas fanu ini, isi tier ae in tapiek igii le namih.

¹⁰ Tekentu, ifuun e marmarsan orek igii na piklinbat, isau le biil tikas lo ri le biil imel e kamtina. ¹¹ Male biil ia malal na kamtinan sani nenge kalto i use u, ia arae nenge ses usuf i, ke i sabin i arae ses usuf iau. ¹² Ifasi sabin arae gam. Gam lala ier isi foron fafen ken Tanwa Kalkaluu, ke, gamen rakrakai isi foron fafen ae in fakuun foron tom unune.

¹³ Pesu, se i orek la ini nenge orek keskes, in sising isi ifasi ik puk kamtinan orek ae i use u. ¹⁴ Male ia sising ini nenge orek keskes, tanwang i sising, isau le wolwol kiak i kiis foes. ¹⁵ Ke sani ian tel u? Ian sising ini tanwang, ke iak sising sabin ini wolwol kiak. Ian seksek ini tanwang, ke iak seksek sabin ini wolwol kiak. ¹⁶ Male o usefages God na tanwam, ma tikas awii na fatpoto gam biil i usum na sani o use u, biil ifasi in tara le, "Amen," na fotrokap kiam usuf God, wara le biil i usum na sani o use u. ¹⁷ Taftawa le fotrokap kiam usuf God i rokap, isau le biil i lupes neng.

¹⁸ Ia fotrokap usuf God le, ia lala orek ini marmarsan orek la lo gam tikii. ¹⁹ Isau le na fatpoton foron tom unune, male ia use ilim e sun orek ae ifasi rin malal lo, una fanau ri, ke in rokap na nenge sangful e arip e sun orek na nenge orek keskes.

²⁰ Foron tuaklik, gong mang gam wol arae berberat puun. Na foron sinang laulau, gamen arae foron puun, isau le wolwol kimi, in arae fanu matuk. ²¹ Ri siit ta u na Buk na Nagogon aragii:

Kumguui i tarah,

"Ian ta orek sing fanu tina fale orek keskes,
ke na ngusun foron ses
usuf fanu kiak,
isau le biil rin wong sing iau."

²² Pesu, fafen na orek ini marmarsan orek, i nenge fakileng usuf fanu ae biil ri unune, biil usuf foron tom unune, biil. Ke fafen na orek profet, i nenge fakileng usuf foron tom unune, biil usuf fanu ae biil ri unune, biil. ²³ Male foron tom unune tikii ri faturim ma ri tikii ri ka orek ini marmarsan orek, ma fale fanu ae biil ri malal lo, le fal ae biil ri unune, ri ka kau tura gam, ke arafah, biil rin fotfot talos lo gam? ²⁴ Isau, male tikas ae biil i unune, le tikas ae

biil i malal na sinangu gam, i kau talalnge gam aunbiing gam tikii gam ororek profet la, orek kimi in kirip bala, ma ik iliim u le i nenge tom tel sinang laulau, ma ik sir kuna. ²⁵ Ma foron tier tikii ae i kum ta na bala ik tapiiek na malmalal. Ke ik ilepul ma ik lotu unaisa God, ke ik use u le, "Tekentu kanaka, God i kiis na fatpoto gam!"

Sinangun Tafnge Fakasi Filau ken Lotu

²⁶ Pesu, foron tuaklik, sani keren use u? Aunbiing gam la turim, neng lo gam imel e seksek kia, ke neng imel e orek una fapanau, ke neng imel e orek ae God i finngas ta u ini, neng imel e nenge matngan orek keskes, ke neng imel e fafen una pupuk na orek ae. Foron tier tikii igii, gamen tel u una farakrakai foron tom unune. ²⁷ Male ti fal ri ier isi orek ini fale orek keskes, in wu le in tuul, ifasih. Ma temtem tikii in orek, neng ta bii ke nami neng, ma in mel tom e kalto una pupuk na orek. ²⁸ Male biil tikas una puk orek, ke in rokap le kalto ae i ier isi orek in kiis fofosau na fatpoton foron tom unune, ma ik orek usuf i tom ke usuf God.

²⁹ In wu le in tuul sau e kalto rin orek profet, ma fal rik wol tole sani ri use u, le i tekentu le biil. ³⁰ Ke, male tikas aiwa i kiis tah, God i ta orek usuf i, kalto famu ae i ororek la, in mangeh. ³¹ Wara le gam tikii ae ifasi gamen orek profet, gong gam teme orek tikii, gamen orek fafamih, isi fanu tikii rik kep fapanau ke farakrakai kimi. ³² Fanu ae ri orek profet la, ri tom ifasi rin nagogon fakasi orek kiri. ³³ Wara le God biil i God na rigorigo, biil. I God na siaroh.

Na foron uh tikii na fanu kalkaluu ke God, ³⁴ kefein rin kiis fofosau na palgan lotu. Biil i tortores isi rin orek. Rin fapu ri tom, arae nagogon i use u. ³⁵ Male ri ier isi usum na ti tier, i rokap le rin diik foron antu ri tom na fel. Wara le i tier an famatlawen le nenge fifin in orek na palgan lotu.

³⁶ Arafah, orek ke God i tanwara sing gam? Kol, gam keskes sau orek i tafe ta gam? ³⁷ Male tikas i wol le i nenge profet, le imel e Tanwa Kalkaluu lo, i rokap le in iliim u le, sani ia siit u usuf gam, i e nagogon ke Kumguui. ³⁸ Male biil i iliim u, ke i sabin biil rin iliim u.

³⁹ Pesu, foron tuaklik, gamen lala ier isi fafen na orek profet, ma gong gam tikale fafen na orek ini marmarsan orek. ⁴⁰ Isau le foron tier tikii, gamen fatortores u isi ik fatafngne rokap.

15

Apaptifis ke Karisito

¹ Foron tuaklik, igii ia ier isi fapitil wolwol kimi sabin ini Rokap na Fafas ae ia ka fafas ta ini usuf gam, ae gam ka somangat pes ta u ma gam ka tifat ta lo. ² Ma na Rokap na Fafas sau igii, God ka faliu ta gam, male gam posefat ta tom na orek ae ia fafas ta ini usuf gam. Male biil, ke unune kimi in tier foes.

³ Wara le sani ae ia kep ta u, ia ka ta ta u usuf gam, ma i temin tier. Orek ae i aragii: Karisito i met ta isi foron sinang laulau kirer, arae tom Buk na Gogoh ka use ta u. ⁴ Ri ile ta u, ke na fatuul u e biing ka apti fis, arae tom Buk na Gogoh i use ta u. ⁵ Ka tapiek sing Pita, namih, usuf sangful ini u e aposel, ⁶ ke namih, ka tapiek sing fale tom unune na itikii sau e aunbiing, ma wewes lo ri i liu ufu ilim e mar. Ifuun lo ri, ri liu biitom ma fal ri ka met tah. ⁷ Namih, ka tapiek sing Jems, nami usuf foron aposel tikii, ⁸ ma nami lo ri tikii, ka tapiek sing iau. Ia arae kalalik ae tina biil i fang u na funiil tutus ae in pang lo.

⁹ Wara le ia kiis na ke sting lon foron aposel tikii, ma biil ifasi ta le rin kam iau le ia nenge aposel, wara le ia ta ta fangungut usuf fanu na lotu ke God. ¹⁰ Isau le na famais ke God, ia ka tapiek aragii. Ma biil i langre famais kia usuf iau, biil. Ia foim rakrakai tom lon foron aposel tikii. Isau le biil e iau, ia tel u, famais ke God tom i foim na liu kiak. ¹¹ Taftawa le iau le ri, ri fafas, isau le itikii sau e tier ae kemem tikii keme fafas la ini, ma i e tier ae gam ka unune ta lo.

Apaptifis ken foron Minet

¹² Isau, male keme fafas la le Karisito i apti fis ta tina minet, ke isi sani fal lo gam ri ka tara le, biil ti apaptifis ken foron minet? ¹³ Male biil ti apaptifis ken foron minet, ke

Karisito sabin biil i apti fis tah. ¹⁴ Ke, male God biil i to fapti fafis ta u, ke fafas kimem in tier foes sau, ke unune kimi sabin in tier foes. ¹⁵ Nenge tier sabin, fafas kimem lo God in arae lem sau, wara le keme ka famalal ta u le God i fapti fafis ta Karisito tina minet. Isau, male foron minet biil rin apti fis, ke God biil sabin i to fapti fafis ta Karisito. ¹⁶ Wara, male God biil in fapti fafis foron minet, ke biil in fapti fafis ta Karisito. ¹⁷ Ke, male God biil i fapti fafis ta Karisito, ke unune kimi in tier foes ma gam kiis biitom na foron sinang laulau kimi. ¹⁸ Ke fanu sabin ae ri ka met ta ini unune kiri lo Karisito ri ka fiu tah. ¹⁹ Male kere luun unune kirer sau lo Karisito isi foron tier na liu igii, ke, kere bilbiling kanaka tom lon fanu tikii.

²⁰ Isau le tekentu kanaka, God i fapti fafis ta Karisito tom tina minet. Ma i arae inen famu tina mok, una fakileng u le foron minet tikii rin apti fis sabin. ²¹ Wara le minet i tapiek lon nenge kaltu, ke apaptifis sabin i tapiek lon nenge kaltu. ²² Lo Adam, fanu tikii ri met. Ifasi sabin arae, lo Karisito, fanu tikii rin liu.

²³ Isau le aunbiing na apaptifis i aragii: Karisito tom i apti fis famu tah, arae inen famu tina mok, ma na aunbiing in fis, fanu kia sabin rin apti fis. ²⁴ Namih, farfarop ik tapiek ma na aunbiing ae Karisito ik ta ufu matanfuntih usuf God, Tama. Ma in tel u, aunbiing ka fapu ta foron tanwa ae ri famfamu, foron tanwa ae imel e rakrakai kiri una nagogon, ke foron tanwa ae imel e rakrakai kiri. ²⁵ Wara le Karisito in nagogon tom papang na aunbiing ik luun ta foron tuui tikii kia na piklin keke. ²⁶ Ma farfarop na tuui mang una falaulau u, e minet. ²⁷ Wara le Buk na Gogoh i tara aragii, “Ka luun ta foron tier tikii na piklin keke.” Aunbiing i tara le, “foron tier tikii,” i malal le biil i use u le God sabin i kiis na pikli, biil. Wara le God tom i luun foron tier tikii na pikli Karisito. ²⁸ Aunbiing ik tel ta foron tier igii, namih, Kalalik tom ik fapu u na pikli ier ae i luun ta foron tier tikii na piklin keke, isi God tom ik paklun foron tier tikii.

15:3: Aisaia 53:5-12   **15:4:** BukSong 16:8-10; Metiu 12:40; Aposel 2:24-32   **15:5:** Luk 24:34; Metiu 28:16,17; Mak 16:14; Luk 24:36; Jon 20:19   **15:8:** Aposel 9:3-6   **15:9:** Aposel 8:3   **15:25:** BukSong 110:1   **15:27:** BukSong 8:6

²⁹ Male biil ti apaptifis, ke arafa lon fanu ae ri baptais ri una kep salan fanu ae ri ka met tah? Male foron minet biil tom rin apti fis, ke isi sani ri ka kep bapitaiso na salri? ³⁰ Ma kemem, isi sani keme ka falange liu kimem na foron aunbiing tikii? ³¹ Foron tuaklik, na foron biing tikii, minet i fatat ta sau isi iau. Ia falimlim le orek kiak i tekentu, ifasi ini tara laes kiak ulo gam, wara na sani ae Karisito Iesu, Kumguui kerer, ka tel ta u na liu kimi. ³² Male ia fapaket turan fanu ae ri arae foron muruuw aka tinaga na Efeses, na wolwol sau ken kaltu, ke sani rokap ian kep u lo? Male biil ti apaptifis, ke

“I rokap le keren ien ma kerek yin,

wara le lumen keren met.”

³³ Gong gam somangat pes tikas isi in lame fager gam, wara le: “Sinangun fatalmak i falaulau rokap na sinang la.” ³⁴ In malal fis tom e wolwol kimi, isi gamek mi na sinang ae i tortores, ma gong mang gam tel sinang laulau. Wara le fal lo gam biil biitom ri usum lo God. Ia use u arae una famatlawen gam.

Matngan Pununfo ae keren Aпти fis ini

³⁵ Isau le, tikas in diik aragii, “Foron minet rin apti fis arafah? Ma rin apti fis ini matngan pununfo arafah?” ³⁶ O talos! Sani ae wo so ta u biil in kuum, male biil in to met tah. ³⁷ Aunbiing o so nenge kutun wit, le ti kutun au sabin awii, biil o so fatus au ae in tapiiek namih, biil. O so kutu sau. ³⁸ Ma aunbiing i kuum, in tapiiek matngan au arae tom God ka ninwei ta u. Ma marmarsan kutun au sabin, i fatapieik marmarsan au, arae tom God ka ninwei ta u. ³⁹ Pununfo kerer sabin biil ifasi, biil. Fanu, nenge matngan tom, foron muruuw nenge matngan tom, foron man nenge matngan tom ke foron kok nenge matngan tom. ⁴⁰ Foron tier buui na kukulii, pununfo ri i neng keskes, ke foron tier tina piklinbat, pununfo ri i neng keskes. Ma pununfon foron tier buui na kukulii, memeh lo i neng keskes tom, ke pununfon foron tier na piklinbat, memeh lo i neng keskes. ⁴¹ Pisiih, i neng keskes e memeh lo, funiil

i neng keskes, ma temtem tikii na keltot sabin, memeh lo i neng keskes.

⁴² Ma in fasi sau arae na apaptifis ken foron minet. Pununfo ae ri ile ta u, in pekes, isau le pununfo ae in apti fis ini, biil mang in to laulau. ⁴³ Aunbiing ri ile ta u, i par laulau ma biil ti rakrakai kia, isau le pununfo ae in apti fis ini, in mel e memeh turan rakrakai lo. ⁴⁴ Pununfo ae ri ile u ini, tina piklinbat ma pununfo ae in apti fis ini, i tanwa.

Male imel e pununfo tina piklinbat, ke imel sabin e pununfo na tanwa. ⁴⁵ Ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii: “Adam famu, i kaltu toh ae God i ta liu usuf i.” Ma fawu u e Adam, i tanwa, ae i ta liu la. ⁴⁶ Liu na tanwa biil i tapiiek famu, biil. Liu na pununfo i tapiiek famu ke nami e liu na tanwa. ⁴⁷ Kaltu famu i tapiiek na piyiif tina piklinbat, ma fawu u e Kaltu i la tina kukulii. ⁴⁸ Fanu tina piklinbat, ri arae ier ae i God i tel ta u ini piyiif tina piklinbat. Ke fanu tina kukulii, ri arae Ier ae i la tina kukulii. ⁴⁹ Igi, kere kep tantanwa kaltu ae i tapiiek na piyiif tina piklinbat, ke in fasi sabin arae namih, keren kep tantanwa Kaltu ae i la tina kukulii.

⁵⁰ Foron tuaklik, kamtinan orek kiak i aragii, pununfo tina piklinbat, biil ifasi in kau na matanfuntih ke God. Ke foron tier sabin ae ri pekes la, biil ifasi rin kiis turan sani ae i kiis fitliu. ⁵¹ Ongen u! Ian fas gam ini nenge tier ae i kum tah, aragii: Biil kere tikii keren met, isau le kere tikii keren sokiliis. ⁵² Na aunbiing itikii mang e tafih aiwa in teng, ke kerek sokiliis na fatuklin aunbiing sau, arae pil ke arae kere piskut. Wara le na aunbiing tafih in teng, ke foron minet rik apti fis ma biil mang rin met sabin. Ma kerer ae kere liu, kerek sokiliis tikii. ⁵³ Wara le pununfo ae i laulau la in sokiliis una pununfo ae biil ifasi in laulau. Ke pununfo ae i met la, in sokiliis una pununfo ae biil ifasi in met. ⁵⁴ Aunbiing pununfo ae i laulau la ik sokiliis ta una pununfo ae biil ifasi in laulau, ke pununfo ae i met la, ik sokiliis una pununfo ae biil ifasi in met, ke orek ae na Buk na Gogoh ik suut: “God ka fapu ta rakrakai ken minet

ma ka farop tikii u.”

⁵⁵ “Minet, fiawa e rakrakai kiam?

Minet, fiawa e
fapising kiam?”

⁵⁶ Fapising ken minet, e sinang laulau, ma rakrakai ken sinang laulau, e nagogon.

⁵⁷ Isau le keren fotrokap lo God. I ta rakrakai usuf kerer una fapu rakrakai ken sinang laulau turan minet, lo Kumguui kirer Iesu Karisito.

⁵⁸ Pesu, foron rokap na tuaklik, gamen tifat. Gong gam somangat isi ti tier in gin ufu gam. Fitliu gamen ta tikii gam tom na foim ke Kumguui, wara le gam usum le, songsong kimi na foim ke Kumguui, biil in to tier foes.

16

Pitkalang usuf Fan Ierusalem

¹ Igii ian kiliis fagalte kimi isi foron pitkalang ae gamen lin turim u una lupes fanu ke God: Gamen tel u tom arae ia fas ta foron tom unune na falifu na Galatia. ² Na biing famu na foron wik tikii, temtem tikii lo gam in luun ufu ti fale pitkalang namin ifis e pitkalang i fatapiek u la. In guun u, isi aunbiing ian tapiek, biil sabin gamen lilin turim. ³ Gamen tus ta ti fale fanu isi aunbiing ian tapiek, iak ta leta usuf ri una famalal ri, ke iak wuun ri ini fafen kimi una Ierusalem. ⁴ Male in rokap le ia sabin ian la, ke, kemen la turim.

Pol i Ier isi Laum fan Korin

⁵ Ian soleng falifu na Masedonia, ke nami iak la unaismi. Wara le ian la ta bii na Masedonia. ⁶ Awii, ian mamlik kiis sau tura gam, le ian kiis tura gam na foron funiil ae falifu i mir la, isi ifasi gamek lupes iau na ninla kiak, na falifu sa ian la ulo. ⁷ Biil ia ier isi par gam na fatuklin aunbiing sau, biil. Ia ier isi ian kiis dolo tom naismi, male Kumguui i somangat. ⁸ Isau le ia biitom agawa na Efeses papang na biingen Pentikos, ⁹ wara le God ka sapeng ta na nenge tara matanfel usuf iau, isi foim kiak ik mel e fua. Fanu fuun sabin ri ier isi tikale foim kiak.

¹⁰ Aunbiing Timoti in tapiek, gamen somangat pes u, isi gong i binbin e fo aunbiing i kiis na fatpoto gam, wara le i tel foim sabin ke Kumguui, arae iau sau. ¹¹ Ke gong tikas lo gam i par pu lo. Ma aunbiing in fis unaisang, gamen tule fafis u ini siaroh. Ia nene u aunbiing in tapiek aga turan foron tualikrer na asa Iesu.

¹² Ma isi Apolos, tualikrer: Ia piispiis ta u le in la unaismi turan fale tualikrer. Isau le biil i ges e bala isi in la igii, in la mang na ti aunbiing tom ae i par u le in rokap.

¹³ Gamen tumarang ma gamek tifat na unune kimi. Gamen kep balamas ma gamek rakrakai. ¹⁴ Gamen tel foron tier tikii ini famais.

¹⁵ Gam usum le matanfel ke Stefanas ri fanu famu ae ri sokiliis ta liu kiri na falifu na Akaia. Ma ri ta tikii liu kiri tom una lupes fanu kalkaluu ke God. Foron tuaklik, ia sising gam ¹⁶ le gamen fapu gam tom na piklin fanu arae ke na piklin fanu tikii ae ri ti turim na foim igii ma ri foim rakrakai lo. ¹⁷ Ia lala laes, aunbiing Stefanas, Fortunatus ke Akaikus rituul tapiek, wara le rituul kep salmi na ta foron falupes ae biil ifasi gamen ta u usuf iau. ¹⁸ Rituul farokap fafis ta balang ke balmi sabin. Fanu arae, gamen par failiim ri.

Orek an Famais

¹⁹ Foron uh na tom unune na falifu na Eisia, ri ta orek an famais kiri usuf gam. Akuila ru e Prisila turan foron tom unune tikii ae ri la turim la na fel kiruh, ri tule tara orek an famais kiri usuf gam, na asa Kumguui. ²⁰ Foron tualikrer tikii igii, ri sabin ri ta orek an famais kiri usuf gam. Aunbiing gam fatafe, gamen fador faliu ini sinang ae i kalkaluu.

²¹ Ia Pol, ia siit orek an famais igii ini limang tom.

²² Male tikas biil i ier isi Kumguui, ke, ngaliaf ke God in kiis lo. Kumguui, la ugapiek!*

²³ Falupes ke Kumguui Iesu, in kiis naismi.

²⁴ Famais kiak usuf gam tikii, lo Karisito Iesu. Amen.

16:1: Rom 15:25,26   **16:5:** Aposel 19:21   **16:8:** WokPris 23:15-21; Lo 16:9-11; Aposel 19:8-10   **16:10:** 1Korin 4:17   **16:15:** 1Korin 1:16   **16:19:** Aposel 18:2   * **16:22:** Na orek Ibru, “Kumguui, la ugapiek” le “Marana tha”

Fawu e Leta ke Pol usuf Fan Korin Orek Famu

Na leta igii, Pol ka sisiit tala usuf fan Korin, aunbiing i kiis na Masedonia. Korin i nenge tara maleh ae i kiis na baban kiin na falifu na Akaia.

Na leta famu kia, i orek rakrakai isi sinangu ri. Namih, ka wuun Taitus usuf ri. Ma aunbiing i fis, ka fas Pol le ri ka sokiliis liu tah. Isau le fal lo ri, ri wol le Pol biil i nenge aposel tekentu.

Na leta igii, Pol i use ituul e tier:

Tier famu, Pol i laes wara le ri ka sokiliis liu tah.

Fawu u, ka fas ri le rin geges ini foron fafen kiri usuf foron lauu.

Ke fatuul u, ka famalal ri le i nenge aposel tekentu ke Iesu.

Fawu u e Leta usuf fan Korin i aragii:

1:1-11 Tanwara na leta igii

1:12–7:16 Foim ke Pol usuf fan Korin

8:1–9:15 Fafen kiri usuf foron tom unune na Ierusalem

10:1–13:10 Pol i nenge aposel tekentu

13:11-13 Farfarop na orek ke Pol

¹ Ia Pol, nenge aposel ke Karisito Iesu na wolwol ke God, kama e Timoti tualikrer, kama sisiit usuf gam, foron tom unune ke God ae na Korin, turan fanu kalkaluu tikii ke God ae na falifu na Akaia.

² Famais ke siaroh usuf gam sing God Tama kerer ke sing Kumguui Iesu Karisito.

God Tom Fafafen

³ Ususefages usuf God, Tama kirer Kumguui Iesu Karisito, i e Tama kerer ae i tom famais, ma i God ae i fafnen kerer la na foron tier tikii. ⁴ I fafnen kerer la na foron tatawin tikii kirer, isi kere sabin kerek fafnen fanu ae imel e tatawin kiri ini sinangun fafafen ae kere kep ta u sing God. ⁵ Kere kalsakai tara fangungut arae Karisito, ke arae sabin lo Karisito, fafafen usuf kerer in laumet. ⁶ Aunbiing kama kalsakai tatawin, kama kalsakai u una fafnen gam ke una rokap kimi. Ke aunbiing God i fafnen kamah, i tel u, isi

kama sabin kamak fafnen gam, ma in fatapiek sinangun tifat usuf gam na foron tatawin, arae kama sabin kama ngar ta u. ⁷ Ma unune kimah lo gam i rakrakai, wara kama usum le, aunbiing gam ngar tatawin tura kamah, ke God in fafnen gam sabin arae i fafnen ta kamah.

⁸ Foron tualikmah, kama ier le gamen usum na foron fangungut ae kama kalsakai ta u na falifu na Eisia. Foron fangungut ae ri ta ta u usuf kamah, i rakrakai kanaka ma i liu ufu rakrakai kimah, ma kama ka wol le biil mang kaman to liu. ⁹ Tekentu tom, na parpar kimah le kaman met mang tom. Isau le tier igii i tapiek, isi gong kama luun unune kimah na rakrakai kimah tom. Isau le kaman unune lo God sau, ae i fapti fafis foron minet la. ¹⁰ Ka faliu pes ta kamah koseng tatawin ae ifasi kaman met lo ma in faliu kama biitom. Kama luun unune kima lo, le in famam faliu kama tom. ¹¹ Ma aunbiing gam lupes kama ini foron sising kimi, ke fanu fuun rik fotrokap lo God, wara le i mais ta kamah, ma ka somangat ta ini foron sising kiri.

Pol i Sokiliis Puput kia

¹² Nenge tier ae kama laes ini i aragii: Na wolwol kimah, kama usum tom le kama mi na sinang ae i kalkaluu ma i tekentu ae i la tom sing God, aunbiing kama kiis turan fanu tina piklinbat, ma kama rakrakai tom na mi lo, aunbiing kama kiis tura gam. Biil kama mi na tasum tina piklinbat, biil. Kama liu namin famais ke God. ¹³ Wara le biil kama siit ti tier usuf gam ae biil ifasi gamen wes u, le biil ifasi gamen malal ulo, biil. Ia unune le, ¹⁴ arae gam ka mamlik malal ta na orek kimah, ke gamen malal rokap mang tom lo. Ke na biingen paipafis ke Kumguui Iesu, ifasi gamen laes ini kamah, arae sau kama sabin kaman laes ini gam.

¹⁵ Ia unune arae, pesu fawu ia ka puput ta isi laum gam, isi fawu gamek kep fafakalok. ¹⁶ Ia puput ta le ian laum gam na ninla kiak una Masedonia, ke na fis kiak sabin tina Masedonia, isi gamek lupes iau na ninla kiak una Iudaia. ¹⁷ Isau le aunbiing biil ia tapiek sing gam, ke arafah,

gam wol le puput kiak ia tel foes ta u sau, beh? Kol, ia tel u sau na sinangun fanu tina piklinbat? Ri somangat foes la le, "Iuu," isau le namih, rik fakawe le, "Biil."

¹⁸ Gam usum le God i fasuut orek kia la tom, ke kemem sabin, aunbiing keme somangat, biil ifasi kemen to fakawe sabin.

¹⁹ Wara le Kalalik ke God, Iesu Karisito ae kemtuul e Sailas ru e Timoti kemtuul fafas ta ini usuf gam, biil i somangat la, ke nami ka fakawe, biil. I tel fasuut orek kia la tom. ²⁰ Foron falimlim tikii ae God i tel ta u, ka fasuut ta u lo Karisito. Ma lo Karisito sau, kere ka tara le, "Amen" una ta memeh usuf God. ²¹ Ma God tom i tel kemem tura gam kere ka tifat lo Karisito. God i tim pes ta kerer, ²² ka luun fakileng kia lo kerer, ke ka luun Tanwa Kalkaluu na balrer arae fifil famu una fakileng u le nami keren kep foron tier tikii ae i fakale ta kerer ini.

²³ God i usum le orek kiak i tekentu: Biil ia tapiiek sape unawii naismi na Korin, i wara sau le biil ia ier isi buar gam, biil.

²⁴ Ke biil keme ier isi fangongos gam isi sani gamen unune lo, biil. Keme ier isi foim tura gam una laes kimi, wara le gam tifat na unune tom kimi.

2

¹ Pesu, ia ka sokiliis puput kiak le biil mang ian laum gam sabin, tarama ia ka falaulau balmi. ² Male ian fatamais gam, ke se mang ik falaes iau? Gam sau ae ia fatamais ta gam. ³ I e wara ia ka sisiit usuf gam pakanini, isi biil gamen fatamais iau aunbiing ian la isi par gam, wara le gam sau ifasi gamen falaes iau. Ia luun unune kiak lo gam tikii, le kere tikii keren laes turim. ⁴ Ia sisiit usuf gam ini tara tatawin ke mamais na liu kiak ma ini ifuun e danun matang. Biil ia siit u una fatamais gam, biil. Una finngas tara famais kiak isi gam.

Wol ufu Sinang Laulau ke Ier ae i Tel Sinang Laulau

⁵ Se ae i fatamais tikas, biil i fatamais iau sau, i fatamais gam tikii sabin. Ia use u le i mamlik fatamais gam, isi orek kiak gong i rakrakai kanaka. ⁶ Ifuun lo gam, gam ka ta ta fangungut usuf i, ma ifasi sau. ⁷ Ma i rokap le gamen wol ufu sinang laulau kia ke gamek famor u, tarama tara mamais ka

kuruung u. ⁸ Pesu, ia ka piispiis gam isi gamen finngas u sabin le gam ier kanaka tom isi. ⁹ Wara ae ia ka sisiit ta usuf gam, una tof gam isi iak par u le ifasi gamen wong na foron tier tikii, le biil. ¹⁰ Male gam wol ufu sinang laulau kia, ke ia sabin ian wol ufu sinang laulau kia. Male imel e ti sinang laulau kia, ke ia ka wol ufu ta na mata Karisito una rokap kimi, ¹¹ isi Satan gong i fapu kerer ini famfabal kia. Wara le kere usum tom na wolwol kia.

Pol i Ier le in Par Taitus

¹² Aunbiing ia tapiiek na Troas isi fafas ini Rokap na Fafas ulo Karisito, ia ka tafe u le Kumguui ka sapeng ta na nenge matanfel usuf iau. ¹³ Isau le, biil biitom imel e siaroh na liu kiak, wara le biil ia tafe Taitus, tuaklik, aiwa. Pesu, ia ka faorek ufu ri sau aiwa ke ia ka la sikit una Masedonia.

Rokap na Fafas i arae Tier ae i Furung Rokap

¹⁴ Isau le ia fotrokap usuf God, wara le aunbiing kere patep lo Karisito, i famu pes kerer arae nenge King, ae ka paket ta foron tuui kia, ke ka wuun kemem isi fasarara Rokap na Fafas lo Karisito, isi fanu rik usum lo na foron falifu tikii. Ma Rokap na Fafas ae, i arae tier ae imel e rokap na sana usuf fanu ae ri ongen u. ¹⁵ Wara le keme arae tier ae i furung rokap la, ae Karisito i ta u arae fafen usuf God, ma i sarara na fatpoton fanu ae God in faliu ri, ke fanu sabin ae rin fiu. ¹⁶ Usuf fanu ae rin fiu, keme arae sanan minet. Isau le usuf fanu ae God in faliu ri, keme furung rokap arae tier ae i ta liu la. Se ifasi ini matngan foim aragii? ¹⁷ Biil keme arae fanu fuun, ae ri fafas ini orek ke God isi kep pitkalang sau, arae fanu ae ri falamlam fal isi fifil sing ri, biil. Isau le, lo Karisito, foim kimem i tekentu na mata God, wara le i tom i wuun ta kemem.

3

Puput Fuuh

¹ Arafah, gam wol le keme ka types falaumet kemem sabin? Kol arafah, gam ier isi kemen kep ti leta usuf gam, le sing gam, una famalal kemem, arae fale fanu ri

tel u la? ² Auuh. Gam tom e leta kimem, ae ri siit ta u na balmem, ae fanu tikii ri ka usum ta lo ma ri ka wes ta u. ³ I malal le gam e leta ae i la sing Karisito, ae i finngas fuan foim kimem. Biil ri siit ta u ini ti pen, biil. Ri siit u ini Tanwa God ae i liu. Biil ri siit u na dangan fat leplep, biil. Ri siit u na balan fanu.

⁴ Ifasi kemen use u aragii, wara le lo Karisito, ma na mata God, keme usum le foron tier igii i tekentu. ⁵ Keme usum le kemem tom biil ifasi kemen tel u e foim igii, isau le God tom i ta rakrakai usuf kemem, ke ka fasi kemen tel u. ⁶ I tom i ta rakrakai usuf kemem ke ka fasi kemen tapiiek arae foron tom foim na puput fuu kia. Biil e puput ae ri tel u ini foron nagogon ae ri siit ta u, biil. I e puput ae i la tom sing Tanwa Kalkaluu. Wara le puput ae ri siit ta u, i siimete fanu la, isau le Tanwa Kalkaluu i ta liu la.

Memeh na Puput Fuuh

⁷ Foron nagogon ae God i ta ta u usuf Moses, ri siit ta u na iwu e dangan fat leplep ma i tapiiek ta ini memeh ke God. Aunbiing Moses i kep ta iun dangan fat ae usuf fan Israel, fan Israel biil ifasi rin par posong na mata Moses, wara le mata i popos ini memeh ke God, isau le namih, malal ae ka roprop la mang tina posong na mata. Male foron nagogon ae i ta minet la i tapiiek ini memeh, ⁸ ke foim ken Tanwa Kalkaluu i laumet kanaka e memeh lo. ⁹ Male imel e memeh na foim ae i ta minet la, ke i tekentu tom le foim ae i tel fanu ri ka tapiiek tortores na mata God, memeh lo i laumet kanaka tom. ¹⁰ Puput famu, biil mang ti memeh lo, wara le memeh na puput fuuh i liu ufu memeh na puput famu. ¹¹ Male puput famu ae i roprop la i tapiiek ta ini memeh, ke i tekentu tom le puput fuuh ae i kiis fitliu, memeh lo i laumet kanaka.

¹² Keme unune le puput fuuh in kiis fitliu, pesu, keme kep balamas tom. ¹³ Biil keme arae Moses ae i bo kale ta posong na mata ini dangan kaen, isi gong fan Israel ri par memeh ae i roprop la tina posong na mata. ¹⁴ Isau le wolwol kiri i kutkut, ma ka

papang igii, aunbiing ri wes puput tofe* ae, ke i arae ri bo kale posong na matri biitom ini dangan kaen ae. Biil tom ri tel ufu, wara le lo Karisito sau, ke ifasi ik lauf. ¹⁵ Ka papang igii, aunbiing ri wes foron nagogon ke Moses, ke i arae nenge dangan kaen i bo kale balri. ¹⁶ Isau le aunbiing tikas i tamikis usuf Kumguui, ke dangan kaen ae, God ik tel ufu koseng u. ¹⁷ Kumguui i e Tanwa, ma se imel e Tanwa Kumguui lo, i sengsegeng. ¹⁸ Ma kerer ae biil ti dangan kaen i bo kale posong na matrer, kere fapil memeh ke Kumguui ma kere ka sosokiliis la arae i tom, na memeh kia. Memeh ae, i la sing Kumguui ae i tom e Tanwa.

4

Pununfo kemem i arae Sospen ae ri Tel u ini Nanal

¹ Na famais ke God ka ta foim igii sing kemem, pesu, biil keme to angos isi tel u, biil. ² Keme ka sokufu ta foron sinang laulau ae fanu ri tel fakum u la, turan foron matngan sinang ae i famatlawen la. Biil keme foim ini lem ke biil keme use fager orek ke God, biil. Keme famalal fakasi u tom e orek tekentu ke God usuf fanu isi temtem tikii lo ri tom ik iliim u le keme orek tekentu na mata God. ³ Male imel e ti tier ae i bo kale Rokap na Fafas igii keme fafas la ini, ke i mumun usuf fanu sau ae rin fiu fitliu. ⁴ Satan, i e god tinaga na piklinbat, ka fakubunor ta wolwol ken fanu ae biil ri unune, isi biil ifasi rin par malal na Rokap na Fafas na memeh ke Karisito, ae i tantanwa God. ⁵ Wara le biil keme fafas ini kemem tom, biil. Keme fafas ini Iesu Karisito le i Kumguui, ma kemem tom arae foron fafauun kimi wara lo Iesu. ⁶ God ae i use ta u aragii, "Malal in popos una kubunor," God sau ae, i tel ta malal ka popos na liu kirer ke ka famalal kerer isi kerek usum na memeh ke God ae na posong na mata Karisito.

⁷ Tier igii lo kemem, i arae minsik ae ri siing ta u na palgan sospen ae ri tel u sau ini nanal, isi ik malal le rakrakai igii sing kemem ae i liuliu kulkulef, biil kimem, ke God tom. ⁸ Keme tafe tatawin la na foron

3:3: KisimBek 24:12; Jeremia 31:33; Esekiel 11:19; 36:26   **3:6:** Jeremia 31:31   **3:7:** KisimBek 34:29   **3:13:** KisimBek 34:33   * **3:14:** Puput tofe, i e puput ae God i tel ta u turan fan Israel aunbiing i ta ta foron nagogon usuf Moses.   **3:16:** KisimBek 34:34   **4:6:** Stat 1:3

sal tikii, isau le biil i falaulau kemem. Fale aunbiing i pongpong e wol kimem, isau le biil keme to angos. ⁹ Fanu ri ta fangungut la sing kemem, isau le God i kiis la tom tura kemem. Fanu ri paket falaulau kemem la, isau le biil keme laulau sikit. ¹⁰ Na foron aunbiing tikii ae keme kalsakai tatawin na pununfo kemem, keme famalal minet ke Iesu, isi liu ke Iesu sabin ik tapiiek malal na pununfo kemem. ¹¹ Keme liu, isau le fitliu minet i fatat kemem, wara lo Iesu, isi liu kia ik tapiiek malal na pununfo kemem ae in met sau. ¹² Pesu, minet i famam foim na liu kimem, isau le liu i famam foim na liu kimi.

¹³ Ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii, “Ia unune, pesu ia ka orek tah.” Ke ini itikii sau e matngan unune, kemem sabin keme ka unune ke keme ka orek. ¹⁴ Wara keme usum le ier ae i fapiti fafis ta Kumguui Iesu tina minet, in fapiti kemem sabin tura Iesu ma ik fiti kemem tura gam na mata. ¹⁵ Foron tier tikii igii, una rokap kimi, isi famais ke God ae i famam sarara usuf fanu fuun, ik fatapiiek sinangun fotrokap. Ma sinang ae ik kuumkuum la, isi God ik kep memeh lo.

¹⁶ Pesu, biil keme to angos. Taftawa pununfo kemem i rufuf la, isau le tanwa kemem ka fufuuh la na foron biing tikii. ¹⁷ Wara le foron tatawin igii keme kalsakai u, i fabiro ma i kiis na fatuklin aunbiing sau, isau le, i ta memeh ae in kiis fitliu usuf kemem. Ma tara memeh ae kemen kep u, i liuliu kulkulef na foron tatawin tikii igii. ¹⁸ Pesu, biil keme to luun matmem na tier ae keme par u, biil. Keme luun matmem tom na tier ae biil keme par u. Wara le tier ae keme par u, in kiis na fatuklin aunbiing sau, isau le tier ae biil keme par u in kiis fitliu.

5

Kere Ier isi Kilkiliis ini Pununfo kerer tina Kukulii

¹ Pununfo kerer i arae nenge palpalbuang ae kere liu lo aga na piklinbat. Ma aunbiing palpalbuang igii in laulau, kere usum le God in ta nenge fel ae keren kiis fitliu lo bae na kukulii. Fel ae, fanu

biil ri tel u ini limri, biil. ² Igii, kere ngange fangungut, ma kere ka ier mang le kerek kilkiliis ini pununfo kerer tina kukulii. ³ Wara le aunbiing kere ka kilkiliis ta ini, ke biil mang keren pongong sabin. ⁴ Aunbiing kere liu biitom ini liu na pununfo, kere ngangeh ma kere ka kalsakai tatawin, wara le biil kere ier isi rin kiliis ufu pununfo kerer igii, isau le kere ier isi kilkiliis ini pununfo tina kukulii, isi pununfo ae i liu, ik bo neng ae in met. ⁵ God tom i fageges kerer isi keren sokiliis, ke ka ta ta Tanwa Kalkaluu usuf kerer, arae fakileng una fatekentu u le keren kep u e sani ae in tapiiek namih.

⁶ Pesu, tier igii i farakrakai kemem la. Ma aunbiing keme liu na pununfo tinaga na piklinbat, kemem tapak koseng Kumguui. ⁷ Igii keme liu ini unune, ma biil na sani keme par u. ⁸ I rakrakai e unune kimem ma ia use u, keme ier le kemen la koseng pununfo igii, ma kemek kiis tura Kumguui na maleh tutus kirer. ⁹ Ke pesu, taftawa le keme kiis biitom ini pununfo igii le keme mangmangal koseng u, tier ae keme nunuk u, le kemen falaes Kumguui. ¹⁰ Wara le kere tikii, keren ti na nagogon na matan nian kiiskiis ke Karisito, ma ik nagogon temtem tikii lo kerer, namin foron sinang tom ae kere ka tel ta u aunbiing kere liu na pununfo. Taftawa le sinang rokap le sinang laulau, temtem tikii in kep fifiil ifasi na sinangu.

Keren Fatala Fis tura God

¹¹ Keme usum le kere tikii keren ti na nagogon ke Kumguui, pesu, keme lala bulat lo. I e wara, ke keme ka fapiti wolwol ken fanu isi rin unune. God i usum lo kemem ma ia unune le gam sabin gam usum lo kemem. ¹² Ke biil sabin keme ier isi kemen falaumet kemem tom na matmi, biil. Keme ier isi gamen laes ini kemem, isi ifasi gamek kiliis orek ken fanu ae ri got ini sani na pununfo, isau le biil ri wol isi sani ae na balri. ¹³ Male fanu ri tara le kemem arae foron talos, ke keme tel u tom una ta memeh usuf God. Male wolwol kimem i malal, ke una rokap kimi. ¹⁴ Famais ke Karisito i sule kemem isi tel foim kia, wara le keme usum le itikii sau e Kaltu i met ta isi

fanu tikii, ke keme ka unune sabin le kere tikii kere ka met ta koseng liu tofe kirer. ¹⁵ I met ta isi fanu tikii, isi fanu ae ri ka kep ta liu fuuh sing i, biil rin liu isi ri tom, biil. Rin liu mang usuf ier ae i met ta isi ri, ae God i fapti fafis ta u.

¹⁶ Ma tipes u igii, parpar kimem usuf fanu biil mang in arae pakanini, biil. Pakanini keme par fanu la na matngan parpar na pununfo. Keme par ta Karisito sabin na matngan parpar arae, isau le igii, biil mang keme par u arae pakanini. ¹⁷ Pesu, male tikas i patep lo Karisito, ke i nenge fakfakiis fuuh. Liu tofe ka mang-mangal tah, ma liu fuuh ka tapiek tah. ¹⁸ Foron tier tikii igii sing God tom, ae i fatala fafis ta kerer usuf i tom wara lo Karisito, ma ka ta foim na fatala fafis fanu tura God sing kemem. ¹⁹ Ma lo Karisito, God ka fatala fis turan fanu na piklinbat ma biil mang in nagogon ri kunan sinang laulau kiri. Ma ka unune ufu ta orek an fatala fis usuf kemem. ²⁰ Pesu, kemem ti fakileng Karisito, ma aunbiing keme orek, i arae God i sisising gam la, ma keme piispiis gam na asa Karisito le, "Gamen fatala fis tura God." ²¹ Karisito biil ti sinang laulau kia, isau le una lupes kerer, God ka luun sinang laulau kirer na olo Karisito, isi lo i sau, kerek tapiek foron tom tortores ke God.

6

¹ Arae foron tikiin foim ke God, keme sising gam le gong gam langre famais kia.

² Wara i tarah,
"Na aunbiing tutus kiak,
ia ka ongen o,
ke na biingen fafaliu,
ia ka lupes o."

Ongen u! Igii sau e aunbiing tutus ke God. Igii sau e biingen fafaliu.

Tifat ke Pol na palgan Tatawin

³ Biil keme ier le kemen tel ti tier ae in tel fakut sal salan tikas, tarama fanu ri ka orek laulau una foim kimem. ⁴ Isau le, na foron tier tikii keme tel u, keme finngas u tom le kemem foron fafauun tekentu ke God: Keme tifat na aunbiing keme tafe tatawin, aunbiing keme

kalkalsakai fangungut, aunbiing keme ma-mais, ⁵ aunbiing ri paket kemem, aunbiing keme kiis na kamkabet, aunbiing fanu ri kawil kemem ini ngaliaf, aunbiing foim i rakrakai, aunbiing keme matene, ke aunbiing na fitol. ⁶ Keme finngas sinang ae i kalkaluu, rokap na tasum, sinangun kiis fofu, ke sinangun falupes. Ke keme foim ini rakrakai ken Tanwa Kalkaluu, ini sinangun famais tekentu, ⁷ ini orek tekentu, ke ini rakrakai ke God. Ma keme ka pose na tortores na sinang arae tier una fapaket na mia kemem ke na kaisa kemem. ⁸ Taftawa fanu ri bulat lo kemem le biil, ri use falaulau kemem le ri usefages kemem, isau le keme tel foim tom. Keme orek tekentu, isau le fanu ri use u le kemem lem. ⁹ Ri usum lo kemem, isau le ri tara le biil ri usum lo kemem. Minet i fatat kemem, isau le keme liu tom. Ri paket kemem, isau le biil ri siimete kemem. ¹⁰ Keme fuun ini mamais, isau le keme laes la masau. Keme lauu, isau le keme tel ifuun e fanu ri ka kalok. Biil ti minmara kemem, isau le foron tier tikii kimem.

¹¹ Foron talmem, fan Korin, keme ka use foron tier tikii ta usuf gam, ma balmem i sapeng usuf gam. ¹² Balmem biil i babat usuf gam, isau le gam babat na balmi usuf kemem. ¹³ Igii ia orek usuf gam arae gam berberat tom kiak: I rokap le gam sabin gamen sapeng na balmi usuf kemem, una kiliis sinang ae keme tel ta u ulo gam.

Gong Gam Patep turan Fanu ae Biil ri Unune

¹⁴ Gong gam patep turan fanu ae biil ti unune kiri. Tortores na sinang ifasi arafa turan sinang laulau? Ke malal in fatala arafa turan kubunor? ¹⁵ Matngan sosomangat arafa imel na fatpoto Karisito ke Satan? Matngan sani i fafasi na fatpoton nenge tom unune ke kalu ae biil i unune? ¹⁶ Matngan sosomangat arafa ifasi le in mel na fatpoton Felun Tunmapek ke God turan foron god famfabal? Ma kere tom kere Fel ke God ae i liu fitliu. God i use ta u aragii, "Ian kiis naisri
ma iak la na fatpoto ri,
ian God kiri
ma rik fanu kiak."

¹⁷ I e wara, Kumguui ka tara sabin aragii,
 “Gamen suu koseng ri,
 ma gamek tampaek koseng ri.
 Ke gong gam sigil ti tier ae i duh na matang,
 isi iak somangat pes gam.”

¹⁸ “Kumguui ae Rakrakai kia i liuliu
 kulkulef, i use u sabin aragii,
 ‘Tan Tama gam,
 ma gamek berberat kiak
 ke foron keleflik kiak.’ ”

7

¹ Foron rokap na talang, God ka falimlim
 ta usuf kerer ini foron tier igii, pesu keren
 fafuu kerer koseng foron tier tikii ae in
 fadu pununfo kerer ke tanwa kerer sabin
 ma kerek liu ini liu ae i kalkaluu kanaka,
 wara le imel e bulat kirer lo God.

Pol i Laes ini Fan Korin

² Gamen sapeng pes kemem na liu kimi.
 Biil keme tel ta ti sinang laulau ini tikas,
 biil keme falaulau ta tikas, ke biil keme
 fabal pes ta ti tier ken tikas, biil. ³ Biil ia
 use u arae una fasir gam, biil. Ia ka use ta
 u pakanini le gam kiis na ete kemem, ma
 keme geges isi liu le met turim tura gam. ⁴ I
 mel e rakrakai na unune kiak lo gam, ma ia
 lala got ini gam. Gam lala farakrakai iau,
 ma na foron tatawin kimem, balang ifuun
 ini laes.

⁵ Aunbiing keme tapiiek ta na falifu na
 Masedonia, biil tom keme kep ta ti rokap
 na mangeh. Wara le keme fatafe ini
 tatawin na foron sal tikii: Fale fanu ri
 fabalkut tura kemem, ma ka mel e soke
 na liu kimem. ⁶ Isau le God ae i fafnen
 fanu la ae i purngis e balri, i fafnen kemem
 aunbiing Taitus i tapiiek, ⁷ ma biil na tapiiek
 kia sau, biil. God i fafnen kemem sabin
 aunbiing keme ongen u le gam fafnen ta
 Taitus. Ma Taitus i fas kemem le gam ier
 kanaka tom isi par iau, ke i purngis e balmi
 ma imel e tara engenges kimi isi iau. Pesu,
 ia ka lala laes.

⁸ Taftawa le leta famu kiak usuf gam
 i fatamais ta gam, isau le iau tom biil i
 purngis e balang isi. Pakanini i purngis ta
 e balang isi, wara ia par u le leta kiak i fatel
 ta gam, isau le na fatuklin aunbiing sau.
⁹ Ma igii ia laes, biil i wara le ia fatamais

ta gam, biil. Ia laes wara le mamais na
 balmi i tel gam ka sokiliis liu kimi. Ma
 gam lala mamais arae namin wolwol tom
 ke God, pesu orek kimem biil i to fatel ta
 gam. ¹⁰ Mamais ae i rokap na mata God,
 i fatapieik sokiliis na liu ken fanu, ma in
 ta fafaliu. Matngan mamais arae i rokap,
 isau le mamais tina piklinbat i fatapieik
 minet la. ¹¹ Par u, mamais ae i rokap na
 mata God, i fatapieik ifuun e rokap na tier
 na liu kimi: I tuntun e balmi, gam engenges
 isi tumarnge gam tom, gam ngaliaf ulo se
 i tel sinang laulau, gam sokeh, gam kalkal
 ta isi par iau, gam gesges ke gam geges isi
 fatortores foron tatawin. Na foron tier tikii
 igii, gam finngas u le biil ti tuk lo gam. ¹² Ia
 siit ta leta igii usuf gam, biil i wara lon kaltu
 ae i tel ta sinang laulau, le kaltu ae ri tel
 sinang laulau ulo, biil. Isau le ia sisiit usuf
 gam isi gam tom gamek usum le na mata
 God, gam tibel kemem. ¹³ Foron tier igii i
 farakrakai kemem.

Ma biil i sau ae, keme gesges sabin isi par
 Taitus i laes, wara le gam tikii gam farokap
 fafis ta tanwa. ¹⁴ Pakanini ia usefages
 ta gam na mata, ma aunbiing i fis biil ia
 matlawen kuna gam. Arae foron tier tikii
 ae keme ka fas ta gam ini, i tekentu, ke
 usefages kimem sabin na mata Taitus
 ulo gam, ka tekentu tom. ¹⁵ Ma igii, laes kia
 isi gam ka lala laumet mang tom, aunbiing
 i wolpes u le gam tikii gam wong, ma gam
 ka somangat pes ta u ini bulat, ma gam ka
 nananar isi. ¹⁶ Ia lala laes, wara ifasi ian
 luun unune tikii kiak lo gam.

8

Pol i Farakrakai Sinangun Fafen

¹ Foron tuaklik, igii keme ier le gamen
 usum na famais ae God i ta ta u usuf foron
 uh na tom unune na falifu na Masedonia.
² Taftawa le ifuun e tatawin i tof ri ma ri
 lala bilbiling, isau le liu kiri ifuun tom ini
 laes, ma laes ae i fapti balri isi lala fafen.
³ Ia fas gam le, sani ae ifasi rin ta u, ri
 fafen ini, ma fafen kiri i liu ufu tom e sani
 ae ifasi rin ta u. Ri tel u tom arae namin
 gesges kiri. ⁴ Ri lala piispiis kemem le ri
 sabin rin falupes ini foron fafen kiri usuf

fanu ke God na Ierusalem. ⁵ Ri tel tier ae keme wol le biil ifasi rin tel u. Ri ta famu ri tom usuf Kumguui, ke namih, usuf kemem arae tom namin wolwol ke God. ⁶ Pesu, keme ka piispiis Taitus isi in farop foim na fafen, ae i types ta u tura gam. ⁷ Gam rokap kanaka tom na foron tier tikii: Na unune kimi, na orek kimi, na tasum kimi, na engenges kimi isi tel foim, ke na famais kimi isi kemem. Pesu, i rokap le gamen rokap sabin na sinangun fafen.

⁸ Biil ia to fangongos gam, biil. Ia fas gam ini gesges ken fale tom unune, isi iak par famais kimi, i tekentu le biil. ⁹ Wara le, gam usum na famais ke Kumguui kirer Iesu Karisito. Taftawa le i kalok, isau le una rokap kimi, ka tapiek arae nenge lauu, isi na kiiskiis an lauu kia, gam sabin gamek kalok.

¹⁰ Ma wolwol kiak i aragii: In rokap le gamen farop sani ae gam tanwara ta na bet pakanini. Gam fanu famu ae gam fafen ke gam fanu famu sabin ae gam gesges isi tel u. ¹¹ Ma igii, gamen farop foim na fafen ae gam ka tanwara tah, isi farfarop na foim ik fakep ini gesges kimi tinpakanini. Gamen tel u tom arae, namin sani imel sing gam. ¹² Male imel e gesges kimi isi fafen, ke God in somangat pes u. Wara le God i somangat pes fafen la namin sani imel sing neng, ma biil namin sani ae biil imel sing i.

¹³ Biil ia ier isi fafen kimi in famalmu fal, ma ik ta tatawin usuf gam, biil. Ia use u le gamen tel u isi gam tikii gamen fasi sau. ¹⁴ Na aunbiing igii, ifuun e minsik kimi, ke gamen fen fanu ae ri bilbiling. Isi namih, aunbiing ik fuun e minsik kiri, ke ri bin rik fen gam, aunbiing gamen bilbiling. Male gamen tel u arae, gamen fasi tikii sau. ¹⁵ Arae tom ri siit ta u na Buk na Gogoh, le, “Se ae i kep turim ta ifuun, sani i kep u ifasi sau lo, ma se ae i kep ituul sau, sani ae i kep u ifasi tom lo.”

Pol i Wuun Taitus una Korin

¹⁶ Ia kating gam, ma ia fotrokap lo God, ae i fapti ta bala Taitus, ke i sabin ka kating gam. ¹⁷ Taitus i somangat ini sising kimem le in la isi par gam, wara le i tom, i lala ier sabin le in fis isi par gam. ¹⁸ Keme wuun nenge tualikmem sabin tura Taitus,

ae foron uh na tom unune tikii ri usefages u la le i nenge rokap na tom foim ini Rokap na Fafas. ¹⁹ Ma biil i sau ae, biil. Foron uh na tom unune ri tus pes u sabin isi in la tura kemem aunbiing kemen la una Ierusalem isi ta foron fafen. Keme tel u una ta memeh usuf Kumguui, ke una finngas sinangun gesges kimem isi falupes. ²⁰ Keme ier isi alfe foron orek laulau na aunbiing kemen kep tara na fafen kimi una Ierusalem, pesu kemem tikii kemek la turim. ²¹ Keme nunuk tom isi tel sani i tortores, biil na mata Kumguui sau, biil. Na matan fanu sabin.

²² Kemen wuun nenge tualikmem sabin tura ruh. Ifuun e aunbiing keme ka tof ta u, ke keme ka par u le imel e tara gesges kia isi foim igii. Ma igii, ka lala ier mang tom le in tel u, wara le imel e tara unune kia lo gam. ²³ Ma Taitus, i talang ke tikiin foim kiak una lupes gam, ma iun tualikmem ae, ru ti fakileng foron uh na tom unune, ma ru ta memeh usuf Karisito. ²⁴ Pesu, gamen finngas rituul ini famais kimi, ke ini waran laes kimem lo gam, isi foron uh na tom unune rik par u.

9

¹ Igii, biil mang ian sisiit sabin usuf gam isi foron falupes usuf fanu ke God na Ierusalem. ² Wara ia usum tom na gesges kimi isi falupes, ma ia got ta ini aunbiing ia ususe sing fan Masedonia. Ia fas ri le types u tom na bet pakanini, gam ae na falifu na Akaia gam geges isi fafen, ma gesges kimi ka fapti balan ifuun lo ri isi fafen. ³ Isau le, ian wuun tuul tualikmem igii usuf gam, isi fageges gam, arae tom ia fas ta fan Masedonia. Tarama biil gam geges ma got kiak ini gam ka tier foes. ⁴ Male ti fale fan Masedonia ri la turang ma ri ka par u le biil gam geges, ke ian matlawen wara na unune kiak lo gam, isau le gam, gamen lala matlawen mang tom. ⁵ Pesu ia ka wol le i rokap tom le ian wuun tuul tualikrer igii isi laum famu gam, isi fageges fakasi fafen ae gam fas ta iau ini. Aunbiing gam ta fafen kimi ia ier le gamen ta u ini liu tikii kimi, ma biil arae sau le ri fangongos gam, biil.

Sinangun Fafen ini Balrer Tikii

⁶ Gamen usum le: Se i so ituul, in il in tuul sau. Ma se i so ifuun, in il in fuun tom. ⁷ Temtem tikii in ta tier arae tom namin wolwol kia. Gong gam ta fafen kimi ini bala laulau ke arae ri fangongos gam, gong. Wara le God i ier la isi kaltu ae i fafen la ini laes. ⁸ Ma God ifasi in ta fafen kia ik fuun usuf gam. Ke fitliu gamen kep foron tier tikii ae gam dar u, ma in fuun biitom isi ifasi gamek tel foron rokap na foim. ⁹ Arae ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii, “God i tulus sarara ini foron fafen kia usuf foron lauu, ma tortores na sinangu i kiis fitliu.”

¹⁰ God ae i ta kutun au la usuf foron tom soso, ke inen una ien, in ta in fuun sabin e tier usuf gam una tel foron rokap na foim, ma ik falaumet fuan tortores na sinangu gam. ¹¹ God in fakalok gam na foron tier tikii, isi gamek geges isi fafen na foron aunbiing tikii. Ke aunbiing kemen filange fafen kimi, fanu rik fotrokap lo God isi.

¹² Foim igii gam tel u, in lupes fanu ke God ini sani ri dar u ke in fapti ri isi rik lala fotrokap sabin usuf God. ¹³ Foim igii gam tel u, i fatekentu unune kimi. Ma fanu rin usefages God, wara na unune kimi na Rokap na Fafas lo Karisito, i fatapiek sinangun wong. Ke rin usefages God sabin, wara na tara fafen kimi unaisri ke usuf fal sabin. ¹⁴ Ma aunbiing rin sising isi gam, rin ta tikii liu kiri usuf gam, wara na tara famais ae God i ta ta u usuf gam. ¹⁵ Keren fotrokap usuf God isi fafen kia ae i laumet kanaka, ma biil ifasi keren wes u.

10

Pol i Famalal Foim Kia

¹ Ia Pol, ae gam tara le, ia fofu la ini gam aunbiing ia kiis ta naismi, ma biil ia balbalan pes gam la aunbiing ia kiis tapak. Na asa Karisito, ae i fapu u la ke i fofu la, ² ia sising gam igii le, aunbiing ian tapiek, gong gam fatel iau isi iak balkut lon fanu ae ri wol le keme liu arae fanu tina piklinbat. ³ Taftawa le keme kiis na piklinbat, isau le biil keme fapaket arae fanu tina piklinbat. ⁴ Foron tier una fapaket igii keme fapaket ini, biil tina piklinbat, biil. Keme fapaket

ini rakrakai ke God isi rabat foron rakrakai na ubiif ken foron tuui. ⁵ Keme falaulau foron orek famfabal, ke foron sinangun orek kamgas tikii ae i tikale fanu la ma biil ri usum lo God. Ke keme ka kabet foron wolwol tikii, ma keme ka dat ri isi rik wong sing Karisito. ⁶ Ma aunbiing gam ka wong rokap mang, ke kemek geges isi nagogon fanu ae ri ongen fabulwar biitom.

⁷ Par fakasi foron tier ae na matmi. Male tikas i unune tom le i ke Karisito, ke ifasi in iliim u le kemem sabin ke Karisito, arae i. ⁸ Taftawa le ia got ini rakrakai ae Kumguui i ta ta u usuf kemem, isau le biil ian to matlawen kuna, wara le i ta ta u una fakuum unune kimi ma biil una fapul u. ⁹ Gong gam wol le ia ier isi fasoksoke gam ini foron leta kiak. ¹⁰ Ia use u arae, wara le fale fanu ri tarah, “Foron orek ae na foron leta ke Pol i tatawin ma i rakrakai kanaka, isau le aunbiing i kiis naisrer, biil ti rakrakai kia, ma orek kia i tier foes sau.” ¹¹ Matngan fanu arae, rin usum le, foron tier ae keme siit ta u na foron leta kimem aunbiing keme mangmangal, kemen tel u arae aunbiing kemen kiis tura gam.

¹² Keme binbin isi kemen fatof kemem turan fanu ae ri sik asri tom. Aunbiing ri ngaf ri tura ri tom ke aunbiing ri fatof ri ini ri tom, biil ti usum kiri. ¹³ Ma kemem, biil kemen got ini ti tier sabin, biil. Kemen got sau ini foim ae God ka tem ta u lo kemem. Ma foim ae, i la sikit unaismi. ¹⁴ Male biil keme la ta unaismi, ke keme got foes. Isau le, keme fanu famu masau ae keme la ta unawii na Korin ini Rokap na Fafas lo Karisito. ¹⁵ Biil keme got foes ini foim ae fale fanu keskes tom ri tel ta u, biil. Unune kimem i aragii, aunbiing unune kimi in kuumkuum la, ke foim kimem na fatpoto gam ik sisisit la, ¹⁶ isi kemek fafas ini Rokap na Fafas na foron maleh ae ri kiis na pokta gam. Wara le biil keme ier isi kemen got ini foim ae fal tom ri tel ta u na falifu kiri, biil. ¹⁷ Buk na Gogoh i use u aragii, “Male se i ier le in got, i rokap le in got ini Kumguui.” ¹⁸ Wara le se i sik fafis u tom, biil i laumet na mata Kumguui, biil. Ier sau ae Kumguui i sik asa, i laumet.

11

Foim ke Pol Biil Ifasi ini Foim ken foron Aposel Famfabal

¹ Ia ier le gamen somangat pes fabiro talos na orek kiak. Kiskam, gamen wong sing iau. ² Ia parkale ulo gam, wara le God i ier isi gam kia keskes sau. Ia ka fakale ta gam usuf nenge kalu, i e Karisito, arae nenge dafal i kalkaluu ae ia fageges u isi in fakekel. ³ Isau le ia binbin, tarama ri ka lame fager wolwol kimi koseng sinang ae i kalkaluu ke unune tekentu kimi lo Karisito, arae Iwa, ae sii i fabal ta u ini foron lemlem kia. ⁴ Male tikas i la usuf gam ma ka fafas usuf gam ini nenge Iesu keskes na Iesu igii keme ka fafas ta ini, ke male gam kep nenge tanwa keskes na Tanwa Kalkaluu ae gam kep ta u, ke male gam ongen nenge fafas ae i neng keskes na Rokap na Fafas ae gam unune lo, gam su somangat pes u sau. ⁵ Isau le ia wol le biil ia fabiro kanaka lon foron aposel ae ri foteng ri la tom le, "foron aposel kausi." ⁶ Taftawa le biil ia usum rokap na sinangun paket fakasi orek, isau le imel e tasum kiak. Keme ka famalal fakasi ta u usuf gam na foron sal tikii.

⁷ Arafah, i sinang laulau, aunbiing ia fapu iau tom ma ia ka sik gam aunbiing ia fafas ini Rokap na Fafas ke God usuf gam ma biil ia sising gam isi gamen suat iau? ⁸ Ia kep pitkalang sing fale uh na tom unune, arae ia sukuum ri, una lupes foim kiak na fatpoto gam. ⁹ Ma aunbiing ia kiis ta tura gam ma ia ka dar nenge tier, biil ia ta tatawin ta sing tikas lo gam, wara le foron tualikrer ae ri la ta tina falifu na Masedonia, ri lupes iau ini foron tier tikii ae ia dar u. Biil i ges e balang isi ian ta ti tatawin usuf gam, ma ian tongon tel u tom arae. ¹⁰ Tekentu kanaka, ia falimlim na olon orek tekentu ke Karisito igii lo iau, le biil tikas tina falifu na Akaia ifasi in tikale iau isi ian got na matmi ini sinang igii. ¹¹ Isi sani ia ka tel u arae? Kol, biil ia ier isi gam, beh? God i usum le ia ier isi gam. ¹² Ian famam tel u tom e sani ae ia tel u la, una tikale fanu isi biil ifasi rin got ini foim kiri le, ri fasi ini kemem. ¹³ Matngan fanu arae, ri foron aposel famfabal, foron tom foim

lemlem, ma ri garan le ri foron aposel ke Karisito. ¹⁴ Isau le biil e tier una bitit. Satan sabin i garan la arae i nenge angelo tina malal. ¹⁵ Pesu, biil e tier una bitit male foron tom foim kia ri garan arae ri foron tom foim ken tortores na sinang. Farfarop kiri, in fasi ini sinang laulau kiri.

Pol i Got ini foron Tatawin i Tafe u

¹⁶ Ian bel pes u sabin le, gong tikas lo gam i wol le ia talos. Isau male gam wol le ia talos, ke i rokap le gamen somangat pes iau, isi ia sabin iak mamlik orek got, arae nenge talos. ¹⁷ Matngan orek got igii, biil sing Kumguui, biil. Isau le ian orek got arae nenge talos. ¹⁸ Ifuun ri orek got ini foron tier tina pununfo, pesu ia sabin ian orek got arae. ¹⁹ Taftawa le gam wol le gam foron tom tasum, isau le gam somangat pes foron talos la bin. ²⁰ Ma tekentu le gam su somangat pes fanu la sau isi tel gam arae fafauun kiri, isi ien gam, isi luun gam na piklin nagogon kiri, isi falaumet ri tom na matmi, ke isi pose gam na posong na matmi. ²¹ Kiskam kanaka isi use u le biil ti rakrakai kimem una tel matngan sinang aragii!

Sani ae biil ri soke isi orek got ini, ia sabin, biil ia soke isi ian orek got ini. Ma igii ia orek arae nenge talos. ²² Ri fan Ibru? Ia sabin. Ri fan Israel? Ia sabin. Ri foron tubutamat e Abaram? Ia sabin. ²³ Ri tom foim ke Karisito? Ian orek arae nenge talos le, ia rokap kanaka lo ri. Ia lala foim ta lo ri, ia ka kiis ta na kamkabet na ifuun e aunbiing lo ri, ri ka lala pis ta iau lo ri, ma ifuun e aunbiing fatat ian met. ²⁴ Ka lim ta e aunbiing ia kep bis sing fan Iudaia. Ma na temtem tikii na aunbiing ae, ia kep ituul e sangful ini siu e bis. ²⁵ Ituul e aunbiing ri fuk ta iau ini sun au. Itikii e aunbiing ri luuluu ta iau. Ituul e aunbiing sip i dom ini iau. Nenge wor ke nenge siat kuruur ia bok na kasap. ²⁶ Na ifuun e ninla kiak, fatat ian fiu na foron dan, na liman foron tom suksukuun, na liman fanu tutus kiak tom, ke na liman fanu keskes. Fatat ian fiu na piran maleh, na foron falifu foes, ke na liman foron tom unune famfabal. ²⁷ Ia foim rakrakai ta ma ia ka songsong,

ke ifuun e wor biil ia to borong rokap tah. Ifuun e aunbiing ia fitol ke ia ka metdan, ma biil ia to ien. Fale aunbiing ia manun ma biil ti kilkiis kiak una afit pununfong. ²⁸ Ma nenge tier sabin, na foron biing tikii, ia sem wol isi foron uh na tom unune tikii. ²⁹ Male tikas lo ri liu kia i puh, ke ia sabin i pu e liu kiak. Ke aunbiing ri faluut nenge tom unune na sinang laulau, ke i yiif e balang.

³⁰ Male ian orek got, ke ian orek got ini foron tier ae i finngas u le biil ti rakrakai kiak. ³¹ God, Tama Kumguui Iesu, ae i tortores tom le in kep foron ususefages fitliu, i usum le biil ia to lem. ³² Aunbiing ia kiis na Damaskas, famfamu tinaiwa ae i kiis na piklin nagogon ke King Aretas, i luun foron tom parpar kale na maleh ae, isi luse iau. ³³ Isau le ia ka fin koseng u. Ri fasiluung iau na nenge matanbuat na ubiif kale maleh ae, na palgan nenge kes.

12

Parpar ke Pol

¹ Ian tongon got tom. Taftawa le biil ti fua e matngan orek got igii, isau le ian orek got tom ini foron nimnibiil ke foron parpar ae Kumguui ka finngas ta iau ini. ² Ia usum lon nenge kaltu ke Karisito,* na itikii e sangful ini fet e bet pakanini, God i lame pes ta u una fatuul u e kukulii. Biil ia usum, God i kep u turan pununfo le tanwa sau. Biil ia usum, God sau i usum. ³ Ma ia usum le kaltu igii, God i tel pes ta u una Paradais. Taftawa le ini pununfo le tanwa, biil ia usum, God sau i usum. ⁴ God i tel pes ta u una Paradais, ma ka ongen foron tier ae biil ifasi rin fatof u ini ti orek, ma God biil i mangte u isi in fas fanu ini. ⁵ Ian got ini matngan kaltu arae, isau le iau tom, ian got sau ini foron tier ae i finngas u le biil ti rakrakai kiak. ⁶ Male ian ier isi got, ke biil ian arae nenge talos, wara le ian orek tekentu tom. Isau le biil ian tel u arae, isi biil tikas in lala bulat lo iau wara na orek got kiak sau, biil. Ia ier sau le fanu rin par failiim iau namin orek kiak ke na foim kiak.

Pol i Laes aunbiing biil ti Rakrakai Kia

⁷ Isau le, isi gong ia lala sik asang ini pirpiran parpar ae ia par ta u, God ka suaf ufu nenge angelo ke Satan isi in ta fangungut usuf iau, arae nenge sin au ae i famamrup na pununfong. ⁸ Fatuul ia sising ta le Kumguui in tel ufu koseng iau. ⁹ Isau le ka kiliis iau aragii, “Famais kiak i laumet ma ifasi lo wo. Wara le, rakrakai kiak i laumet kanaka na aunbiing biil ti rakrakai kiam.” Pesu, ian lala laes ma iak got aunbiing biil ti rakrakai kiak, isi rakrakai ke Karisito ik kiis lo iau. ¹⁰ Ia laes tom aunbiing biil ti rakrakai kiak, ke aunbiing ri use falaulau iau, aunbiing ia tafe tatawin, aunbiing ri ta fangungut sing iau, ke na foron rakrakai na aunbiing, wara ia tel foim ke Karisito. Wara le, aunbiing biil ti rakrakai kiak, ke ia rakrakai tom.

Tara Wolwol ke Pol isi Fan Korin

¹¹ Ia orek ta arae nenge talos, isau le gam tom gam tel iau ke ia ka orek ta aragii. Taftawa le ia kaltu foes, isau le ifasi gamek usefages ta iau, wara le biil ia fabiro kanaka lon foron aposel ae ri foteng ri la le, “foron aposel kausi.” ¹² Ia fatapiek ta foron fakileng, foron tier an fabitit ke foron rakrakai na foim na fatpoto gam, ma ia tel u ini sinangun tifat na foron tatawin. Foron tier ae, i finngas u le ia nenge aposel tekentu. ¹³ Isi sani gam ka wol le ia puris gam? Itikii sau e tier ae biil ia tel u lo gam, ae ia tel ta u lon fale uh na tom unune: Biil ia sising ta gam isi ti falupes. Kiskam, gam wol ufu sinang laulau kiak!

¹⁴ Igii ia ka geges isi laum gam, fatuul u mang e aunbiing. Ma biil ian to sising gam isi ti falupes, wara le, ia ier isi gam, ma biil e foron minmara gam, biil. Wara le, berberat biil ifasi rin luuluun ken foron temri ke foron tinri, biil. Foron temri ke foron tinri rin luuluun ken berberat kiri. ¹⁵ Pesu, ian lala laes tom isi ian ta foron tier tikii kiak, ke liu kiak sabin isi gam. Male ia lala ier isi gam, ke arafah, famais kimi usuf iau, ik fabiro mang? ¹⁶ Gam usum le, biil ia sising ta gam isi ti falupes, isau le fal lo gam ri tara le ia fabal pes ta foron tier sing gam ini foron garan kiak. ¹⁷ Kol, ia fabal

11:32: Aposel 9:23-25

* 12:2: Pol i use fafis u tom, aunbiing i tara le, “nenge kaltu ke Karisito”

pes ta ti tier sing gam, aunbiing ia wuun ta fale fanu usuf gam? ¹⁸ Ia piispiis ta Taitus isi in la unaismi, ma ia ka wuun nenge tualikmem sabin tura. Arafah, Taitus i fabal pes ta ti tier sing gam? Biil. Wolwol kimah ke sinangu kama ifasi tikii sau.

¹⁹ Aunbiing gam wes orek igii, awii gam wol ngan le kemem famam orek kale kemem na matmi, beh? Biil. Keme orek arae foron fafauun ke Karisito na mata God. Foron talang, foron tier tikii keme tel u, una farakrakai gam. ²⁰ Ia binbin, tarama ia ka tapiek ma biil ian tafe matngan sinang ae ia ier isi lo gam, ke gam biil gamen tafe matngan sinang ae gam ier isi lo iau. Ia binbin, tarama ka mel e fapue, bala laulau, fabalkut, tampaek, orek laulau, orek kumkum, sinangun sik asmi tom, ke sinang ae i rigorigo na fatpoto gam. ²¹ Ia sokeh, tarama ia ka tapiek sabin, ma God kiak ka fapu iau na matmi. Ma ik purngis e balang isi fanu fuun ae ri tel ta sinang laulau, ma biil biitom ri sokiliis liu koseng foron sinang ae i duh ke foron sinangun puur ke sinangun tamfaes, ae ri tel u la.

13

Farfarop na Fafanau ke Pol

¹ Igii, fatuul u mang e ninla kiak unaismi, ma Buk na Gogoh i use u aragii, "Orek ken iwu le ituul tom e kaltu in tatawin una fatekentu orek." ² Na fawu u e ninla kiak, ia ka fakiing ta gam. Igii iak fanau gam sabin aunbiing biil ia kiis naismi le, aunbiing ian fis, biil mang ian balbalan pes fanu ae ri tel ta sinang laulau pakanini, le tifal sabin ae ri tel sinang laulau. ³ Ia use u aragii, wara le gam ier isi ian fatekentu u le Karisito i ta orek kia na ngusung. Rakrakai ke Karisito biil i fabiro aunbiing i foim na fatpoto gam, rakrakai kia i laumet kanaka na fatpoto gam. ⁴ Taftawa le biil ti rakrakai kia aunbiing ri fakulkulik ta u, isau le ini rakrakai ke God ke igii ka liu. I arae sabin, lo Karisito, kemem tom biil ti rakrakai kimem, isau le kemen liu tura Karisito ini rakrakai ke God, aunbiing kemen foim na fatpoto gam.

⁵ Gam tie fafis gam tom: Imel e unune kimi, le biil? Gam par fafis gam tom.

Arafah, gam iliim u sabin le Iesu Karisito ae na liu kimi? Male biil, ke unune kimi biil i tekentu. ⁶ Male gamen tof kemem, ke ia usum le gamen iliim unune kimem le i tekentu. ⁷ Ma igii keme sising usuf God isi gong gam tel ti sinang laulau. Biil keme use u aragii isi fanu rik par kemem le keme foron tom foim tekentu, biil. Isau le, isi gamek tel tier ae i tortores, taftawa le fanu ri par kemem arae foron tom foim tekentu, le biil. ⁸ Biil ifasi kemen tel ti tier una tikale tekentu, biil. Una tibbel tekentu sau. ⁹ Keme laes sau, aunbiing biil ti rakrakai kimem, ma gam, imel e rakrakai kimi. Ma sising kimem le unune kimi in matuk. ¹⁰ I e wara ia ka siit foron tier igii usuf gam aunbiing biil ia kiis naismi, isi aunbiing ian tapiek, ke biil ian tuktuk ini gam ini rakrakai igii sing iau. Rakrakai igii Kumguui i ta ta u usuf iau, una fakuum gam, ma biil una fapul gam, biil.

Orek an Famais

¹¹ Foron tuaklik, igii e farfarop na orek kiak mang usuf gam: Unune kimi in matuk, gamen farakrakai faliu gam, in tikii sau e wolwol kimi, ke gamen liu ini siaroh. Ma God an famais ke siaroh in kiis tura gam.

¹² Aunbiing gam fatafe, gamen fador faliu ini sinang ae i kalkaluu. ¹³ Fanu kalkaluu tikii ke God ri ta orek an famais kiri usuf gam. ¹⁴ Falupes ke Kumguui Iesu Karisito ke famais ke God turan fafafnen ken Tanwa Kalkaluu in kiis naismi tikii.

Leta ke Pol usuf Fan Galatia Orek Famu

Leta igii, Pol i siit ta u usuf fanu na foron maleh na falifu na Galatia. Na famu, Pol i la ta una foron maleh tikii na falifu na Galatia ma ka fafas ini Rokap na Fafas usuf ri. Foron tom unune na Galatia, biil ri fan Iudaia, biil. Rokap na Fafas ae Pol i fafas ini le, na unune sau kiri lo Iesu, God in foteng ri le ri tortores na mata.

Namih, fale sikin Iudaia ri ka tapiek ke ri ka tara le orek ke Pol biil i to tortores. Ri tara le foron tom unune rin misuut na foron nagogon ke Moses isi rik tapiek foron tom tortores na mata God. Ri tara le, rin kiit pununfon fanu tamat tikii ae ri unune. Sinangun fakiit, i e fakileng le ri ka tapiek fan Iudaia, ke le rin misuut na foron nagogon tikii ke Moses, ke ken fan Iudaia.

Aunbiing Pol ka ongen u, ka lala ngaliaf. Ka tara aragii, male kere wol le keren tapiek foron tom tortores, aunbiing kere misuut na foron nagogon, ke minet ke Karisito bae na aupaket i tier foes sau, ma biil ifasi in pa ufu foron sinang laulau kirer. Pol i lala fanau fan Galatia tom na leta igii. I ier isi rin fin koseng foron fafausum ken foron tom fafausum famfabal, ma rik unune sau lo Iesu.

Leta usuf fan Galatia i aragii:

- 1:1-10 Itikii sau e Rokap na Fafas
- 1:11–2:21 Pol i nenge aposel tekentu
- 3:1–4:31 God in faliu kerer, wara na unune kirer sau lo Iesu, ma biil le kere mi na foron nagogon
- 5:1–6:10 Karisito ka fasengsegeng ta kerer, pesu keren mi na wolwol ken Tanwa Kalkaluu
- 6:11-18 Farfarop na orek ke Pol usuf ri

¹ Ia Pol, ma ia nenge aposel. Fakam kiak arae aposel biil i la sing fanu, ke biil na wolwol ken ti kaltu, biil. I la tom sing Iesu Karisito tura God Tama kerer ae i fapti fafis ta u tina minet. ² Foron tuaklik na asa Iesu igii na aisang, keme siit leta igii usuf gam foron tom unune na foron maleh tikii na falifu na Galatia.

³ Famais turan siaroh sing God Tama kerer, ke sing Kumguui Iesu Karisito ⁴ ae i lin liu kia ta isi foron sinang laulau kirer, ke isi faliu kerer koseng foron aunbiing igii ae ifuun ini sinang laulau. I tel u arae namin wolwol ke God Tama kerer ⁵ ae keren ta memeh fitliu usuf i, ma biil ti farfarop lo. Amen.

Itikii sau e Rokap na Fafas

⁶ Ia bitit le gam ka sangar ta na fin koseng God ae i kam pes ta gam na famais ke Karisito ma gam ka mi na nenge fafas keskes ⁷ ae biil i arae Rokap na Fafas. Ia use u arae, wara le fale fanu ri fatel wolwol kimi ma ri ka totof isi sokiliis Rokap na Fafas ke Karisito. ⁸ Isau le, taftawa kemem, le ti angelo tinbae na kukulii in fafas ini ti fafas ae i neng keskes na Rokap na Fafas igii kemem fafas ini usuf gam, i rokap le se i tel u arae, in fiu fitliu! ⁹ Keme ka fas ta gam pakanini, ma igii, iak use pes u sabin: Male tikas i fas gam ini ti fafas ae i neng keskes na Rokap na Fafas ae gam ka somangat pes ta u, taftawa ik fiu fitliu!

¹⁰ Biil ia ier isi ususefages sing fanu, biil. Ia ier isi God tom in laes ini iau. Biil ia ier isi falaes fanu, biil. Male ian falaes fanu sau, ke biil ia nenge fafauun ke Karisito.

God tom i Tim pes ta Pol

¹¹ Foron tuaklik, ia ier isi gamen usum le, Rokap na Fafas ae ia fafas la ini, biil e tier ae fanu sau ri fapiyiik ta u, biil. ¹² Biil ia kep u sing ti kaltu, le tikas i fausum ta iau ini, Iesu Karisito tom i famalal ta u usuf iau.

¹³ Gam ka ongen ta u e matngan sinangung na palgan lotu ken fan Iudaia. Gam usum sabin na fangungut arafa ia ta ta u usuf foron tom unune ke God, ma ia ka totof ta isi ian falaulau ri. ¹⁴ Ia rakrakai tom na mi na sinangun lotu ken fan Iudaia, ma tasum kiak na sinangun lotu i laumet kanaka lon fanu fuun tina Iudaia ae ifasi e bet kimem. Ma ia ta tikii liu kiak tom na sinangun lotu ken foron tubuktamat. ¹⁵ Isau le aunbiing biil biitom ia pang, God ka tim pes ta iau, ma na famais kia ka tawi pes ta iau ¹⁶ isi ian usum lo ke Kalalik ma iak fafas ini usuf fanu ae biil ri fan Iudaia. Biil ia kep tasum sing tikas, ¹⁷ ke biil sabin

ia tatkau una Ierusalem isi kep tasum sing fanse ae ri aposel famu ta lo iau, biil. Isau le ia la ta bii una Arabia, ke nami ia ka fis una Damaskas.

¹⁸ Nami na ituul e bet, ia ka tatkau una Ierusalem isi par Pita, ma ia ka melmel tura na nenge sangful ini lim e biing. ¹⁹ Biil ia par ti fale aposel sabin aiwa, biil. Jems keskes sau, tualik e Kumguui. ²⁰ Ongen u! Ia falimlim na mata God le, foron tier igii ia siit u usuf gam, biil e lem. ²¹ Namih, ia ka la una Siria ke una Silisia. ²² Isau le fanu na foron maleh na Iudaia ae ri unune lo Karisito, biil tom ri par ta posong na matang, biil. ²³ Ri ongen ususe la sau le, “Ier ae pakanini i ta fangungut la usuf kerer, igii ka fafas mang ini unune ae pakanini i totof ta isi in falaulau u.” ²⁴ Ke ri ka usefages God, i wara lo iau.

2

Foron Aposel ri Somangat pes Pol

¹ Sangful ini fet e bet namih, ia ka fis sabin ubae na Ierusalem, aunbiing ae, kama e Barnabas. Ia tel pes Taitus sabin tura kamah. ² Ia la, i wara le God tom i fas ta iau. Ia la usuf fanu ae ri use u le ri foron famfamu na lotu aiwa. Aunbiing kemem keskes sau keme kiis turim, ia ka fas ri ini Rokap na Fafas ae ia fafas la ini usuf fanu ae biil ri fan Iudaia. Ia ier le rin somangat lo, isi foim kiak igii ma tinpakanini, gong i tier foes. ³ Taitus i kiis turang, taftawa le biil i sakin Iudaia, isau le biil ri fangongos ta u isi rin kiit pununfo namin nagogon ken fan Iudaia. ⁴ Keme ka ngurke tier igii wara le, fale tom unune famfabal ri kau na fatpoton foron tom unune arae fanu una kep fakum orek. Ri ongen orek na kiis an sengsegeng ae imel sing kerer lo Karisito Iesu, isi rik tel kerer arae foron fafauun foes na piklin nagogon. ⁵ Isau le biil tom keme wong sing ri, wara le keme ier isi tekentu ae na Rokap na Fafas ae, in fasi ta tom arae usuf gam.

⁶ Fanse ae foron tom unune ri par ri arae piran fanu, biil ri sokiliis Rokap na Fafas ae ia fafas la ini, ke biil sabin ri luun pes ti nagogon kiri na olo. Ri piran fanu le biil,

na parpar kiak i tier foes sau. Na mata God, fanu tikii ri fasi sau. ⁷ Ri par failiim u le God i ta foim na fafas ini Rokap na Fafas usuf iau, isi ian fafas ini usuf fanu ae biil ri fan Iudaia. Ifasi sabin arae Pita, God i ta foim na fafas ini Rokap na Fafas usuf i, isi in fafas usuf fan Iudaia. ⁸ Wara le itikii sau e God ae i ta rakrakai usuf Pita una tel foim arae nenge aposel usuf fan Iudaia, i ta rakrakai sabin usuf iau, isi ian tel foim arae nenge aposel usuf fanu ae biil ri fan Iudaia. ⁹ Jems, Pita, ke Jon, fanu ri par failiim rituul arae tuul famfamu. Rituul par failiim famais ke God usuf iau, ke rituul ka somangat le kama e Barnabas, kaman la usuf fanu ae biil ri fan Iudaia, ma rituulen la usuf fan Iudaia. Rituul ka somangat pes kamah, ke rituul ka fapose ini kamah, arae fakileng le kemem foron tikiin foim. ¹⁰ Nenge tier sau ae rituul sising isi, le kaman wolpes foron lauu la. Ma foim ae, ia lala ier tom isi ian tel u.

Pol i Sir Mata Pita

¹¹ Isau le aunbiing Pita i tapiiek na Entiok, ia ka sir mata, wara le sani i tel u, biil i tortores. ¹² Aunbiing foron tom unune ae Jems i wuun ta ri biil biitom ri tapiiek, Pita i ien la bii turan fanu ae biil ri fan Iudaia. Isau le aunbiing ri ka tapiiek mang, ke biil mang bin i ien turim tura ri. Ka kiis koseng ri mang, wara le i soke fan Iudaia ae ri tara la le rin kiit pununfon fanu tamat tikii ae ri unune. ¹³ Fale fan Iudaia sabin ri ka tel u e matngan garan ae sing Pita. Ma sinangun garan kiri, ka dat wolwol sabin ke Barnabas.

¹⁴ Aunbiing ia ka par matngan sinang ae ri tel u biil i tortores ini tekentu ae na Rokap na Fafas, ia ka tara sing Pita na matan fanu tikii aragii, “O nenge sakin Iudaia, isau le liu kiam arae le biil o sakin Iudaia. Isi sani mang bin o ka ier isi fangongos fanu ae biil ri fan Iudaia isi rin mi na sinangun fan Iudaia?”

¹⁵ “Aunbiing kere pang, kere fan Iudaia tom, ma biil arae fanu ae biil ri fan Iudaia, ae kere foteng ri la le ‘foron tom tel sinang laulau’.” ¹⁶ Kere usum le God biil i foteng tikas le i nenge tom tortores, male i misuut na nagogon, biil. Isau le, se i unune lo Iesu

Karisito, God in foteng u arae nenge tom tortores. Ifasi sabin arae kerer, kere ka unune ta lo Karisito Iesu, isi kerek tapiiek tortores na mata God, wara le kere unune lo Karisito, ma biil na nagogon ae kere mi lo. Wara le God biil in foteng tikas le i tortores, male i mi sau na foron nagogon.

¹⁷ “Kere sabin fan Iudaia, God in foteng kerer le kere tortores na mata, aunbiing keren unune sau lo Karisito. Ke in malal sau le kere sabin kere foron tom tel sinang laulau arae fanu ae biil ri fan Iudaia. Kol arafah, Karisito ngan i farakrakai sinang laulau? Biil tom! ¹⁸ Male ia ka mi fis sabin na nagogon ae ia ka mangeh koseng ta u, ke i finngas u tom le ia nenge tom lek nagogon. ¹⁹ Wara le, igii ia ka usum ta le biil ian tapiiek tortores male ian mi na foron nagogon. Ia ka met ta koseng ri. Foron nagogon tom ri famet iau. Ia ka met ta isi liu kiak ke God. ²⁰ Ri ka fakulkulik ta iau turim tura Karisito bae na aupaket, ma biil e iau mang igii ia liu, biil. Karisito tom i liu igii lo iau. Ia liu ini liu na pununfo, isau le ia liu ini unune lon Kalalik ke God ae i ier kanaka isi iau, ma i lin ta liu kia tom isi iau. ²¹ Biil ia ier isi par ufu famais ke God arae i tier foes, biil. Male God i foteng tikas le i nenge tom tortores namin foron nagogon, ke i finngas u le minet ke Karisito, i tier foes sau.”

3

Unune ke Sinangun Mi na Nagogon

¹ Fan Galatia! Gam foron talos. Se i tuam ta wolwol kimi? Ia ka famalal fakasi ta gam ini minet ke Iesu Karisito bae na aupaket. ² Ia ier isi gamen fas iau sau ini nenge tier: Arafah, Tanwa Kalkaluu i susuef ulo gam aunbiing gam misuut na nagogon, le aunbiing gam unune na Rokap na Fafas ae gam ongen ta u? ³ Gam talos kanaka! Gam tanwara ta ini rakrakai ken Tanwa Kalkaluu. Isi sani sabin gam ka ier isi tapiiek tortores na mata God ini rakrakai kimi tom? ⁴ Arafah, ifuun e fangungut ae gam kalsakai ta u, in tier foes sau? Biil ia to unune arae. ⁵ Arafah, God i ta Tanwa Kalkaluu usuf gam ke ka fatapieik foron tier an fabitit na fatpoto gam, i wara le gam

misuut na nagogon le, i wara na unune kimi na sani gam ongen ta u?

⁶ Buk na Gogoh i use u aragii: “Abaram i unune lo God, ke na unune kia, God ka par u le i tortores na mata.” ⁷ Ke gamen usum le, fanse ae ri unune, ri berberat ke Abaram. ⁸ Buk na Gogoh ka orek famu ta le God in foteng fanu ae biil ri fan Iudaia le ri tortores, i wara na unune kiri. Ke God ka fas famu ta Abaram ini Rokap na Fafas aragii: “Foron mat tikii na piklinbat rin kalok, i wara lo wo.” ⁹ Pesu, fanse ri unune, rin kalok, arae God i fakalok ta Abaram ae i unune tah.

¹⁰ Fanse ae ri wol le rin misuut na nagogon isi God ik foteng ri le ri foron tom tortores, ri kiis na piklin ngaliaf ke God. Wara le Buk na Gogoh i tara aragii: “Ngaliaf ke God in kiis na olon fanse ae biil ri misuut na foron tier tikii ae na Buk na Nagogon.” ¹¹ I malal le, biil tikas in misuut na nagogon ke ik tapiiek tortores na mata God, biil. Wara le Buk na Gogoh i tara aragii, “Se sau i unune, God in foteng u le i tom tortores, ke in liu.” ¹² Isau le nagogon biil i la turim la turan unune, biil. I neng keskes. Arae Buk na Gogoh i tara aragii, “Male tikas i wol le in liu aunbiing i misuut na foron nagogon, ke in misuut lo ri tikii.” ¹³ I wara le biil ifasi keren mi na foron nagogon tikii, pesu nagogon ka fakiis kerer na piklin ngaliaf ke God. Isau le Karisito ka fiil fafis ta kerer koseng ngaliaf ke God, aunbiing i kep salrer na kusep ngaliaf ae le keren kep u. Wara le Buk na Gogoh i tara aragii, “Se ae ri fakulkulik u na olon au, i kiis na piklin ngaliaf ke God.” ¹⁴ Karisito i fiil fafis kerer, isi God ik fakalok fanse ae biil ri fan Iudaia, ini fafakalok ae i ta ta u sing Abaram. Pesu, aunbiing kere unune lo Karisito Iesu, God in ta Tanwa Kalkaluu usuf kerer, arae tom i falimlim tah.

Nagogon Biil Ifasi in Ting ufu Falimlim ke God

¹⁵ Foron tuaklik, ian fas gam ini nenge orek fatoftof na sinangu kerer. Male iwu e kaltu ru tel ta nenge puput ae ru ka so-mangat turim ta lo, biil sabin tikas ifasi in ting ufu, le in luun pes ti wolwol kia na olo.

¹⁶ Ifasi sabin arae, falimlim ae God i tel ta u usuf Abaram ke usuf tubutamat. God biil i tara le, usuf foron tubutamat, biil. Male i tara le usuf foron tubutamat, kamtina le ifuun e fanu. Isau le i tara aragii, “usuf tubutamat,” kamtina le itikii sau e kalu, i e Karisito. ¹⁷ Igii e kamtina orek kiak: God i falimlim ta usuf Abaram ini foron tier ae in fasuut u tom. Foron nagogon ae i tapiiek na ifet e mar ini tuul e sangful e bet namih, biil ifasi in ting ufu falimlim ke God usuf Abaram. ¹⁸ Arafah, gam wol le fafakalok ke God i la usuf kerer, wara le kere misuut na nagogon? Biil. I wara na falimlim kia tom. God i falimlim ta ini usuf Abaram, i wara na famais kia usuf i.

¹⁹ Sani e wara ae God ka ta nagogon? I ta u, isi fanu rik iliim sinang laulau kiri. Rin mi na nagogon papang na aunbiing tubutamat e Abaram ik tapiiek, ae God i falimlim ta ini. God i ta nagogon sing foron angelo, ke ri ka ta u usuf Moses, ae i soti na fatpoto God ke fanu. ²⁰ Isau le aunbiing God i falimlim usuf Abaram, biil tikas i soti na fatpoto ruh. God tom i orek.

²¹ Arafah, nagogon i tikale foron falimlim ke God? Biil tom! Male God i ta ti nagogon ae in ta liu usuf fanu, ke fanu rin tapiiek tortores na mata, aunbiing ri mi sau na nagogon. ²² Isau le Buk na Gogoh i famalal u le, fanu tikii na piklinbat ri kiis na kamkabet ken sinang laulau. Pesu, fanse sau ae ri unune lo Iesu Karisito, rin kep sani ae God i falimlim ta ini.

²³ Aunbiing sinangun unune biil biitom i malal usuf kerer, kerer arae fanu ae ri kiis na kamkabet na rakrakai ken nagogon. Biil tom kere sengsegeng, papang na aunbiing God ka famalal sinangun unune usuf kerer. ²⁴ Nagogon i arae tom parpar kaleh kirer, una lame kerer usuf Karisito, isi God ik foteng kerer le kere foron tom tortores, aunbiing kere unune. ²⁵ Ma igii, kere ka unune tah, pesu, biil mang kere kiis na piklin nagogon, biil.

Kere Tapiiek Berberat ke God, aunbiing Kere Unune

²⁶ Igii gam tikii gam ka tapiiek berberat ke God, i wara le gam unune lo Karisito Iesu.

²⁷ Wara le, aunbiing gam kep bapitaiso, i fakileng u le gam patep lo Karisito, ma gam ges ini liu kia. ²⁸ Ma igii, biil sabin tikas i neng keskes na mata God: Fan Iudaia turan fanu ae biil ri fan Iudaia, foron fafauun foes turan fanu ae biil ri fafauun, ke fanu tamat turan kelefin. Gam tikii gam tapiiek itikii sau lo Karisito Iesu. ²⁹ Male gam ke Karisito, ke, gam berberat ke Abaram, ma God in fakale gam ini sani ae i falimlim ta ini.

4

Orek Fatoftolon Iun Latama

¹ Sani ia ususe u la, i aragii: Male imel e nenge iun latama, ke, kalalik ae in kep foron tier tikii ke tama, isau le aunbiing i fabiro biitom, i arae nenge fafauun foes sau. ² Aunbiing i fabiro kalalik biitom, i kiis na piklin fofonoi ken fale fanu ke imel e fanu ri parpar kale na foron minmara, papang na aunbiing tama tom i put ta u. ³ Kere fasi sabin arae kalalik ae. Aunbiing biil biitom kere unune, kere kiis arae foron fafauun foes na piklin foron tanwa tinaga na piklinbat. ⁴ Isau le na aunbiing tutus ae God i put ta u ka tapiiek, God ka wuun ufu ke Kalalik uga. Nenge fifin ka fang u, ma ka kiis na piklin nagogon ⁵ isi ik fasengsegeng fanu ae ri kiis na piklin nagogon, isi kerek tapiiek berberat tutus ke God. ⁶ I wara le gam berberat ke God, pesu ka wuun Tanwa Kalkaluu una balrer, i e Tanwa ke Kalalik. Tanwa ae i tautau la aragii, “Aba,* Tata.” ⁷ Pesu, biil mang o kiis arae nenge fafauun foes, biil. O ka tapiiek kalalik tutus mang kia. Aunbiing o ka tapiiek kalalik kia tah, God ka fakale ta wo ini foron tier kia.

I Pongpong e Wol ke Polisi Fan Galatia

⁸ Pakanini, aunbiing biil biitom gam usum lo God, gam foim arae foron fafauun foes sing foron tier ae biil ri foron god tekentu. ⁹ Isau le igii, gam ka usum ta lo God. Ma i tekentu, God i usum lo gam. Ma isi sani ke gam ka fis sabin usuf foron tanwa ae biil ti rakrakai kiri ma biil ifasi rin tel ti tier? Arafah, gam ka ier isi tapiiek arae foron fafauun foes kiri sabin? ¹⁰ Igii,

3:16: Stat 12:7; 13:15; 24:7

3:17: KisimBek 12:40

3:18: Rom 4:14

3:29: Rom 4:13

4:5: Rom 8:15-17

* **4:6:** Na orek Aramik, Aba le Tata.

gam rakrakai tom na misuut na foron nagogon na piran biing, foron funiil, foron matngan aunbiing ke foron bet. ¹¹ Ia binbin ini gam, tarama rakrakai kiak usuf gam ka tier foes.

¹² Foron tuaklik, ia sising gam le gamen rakrakai isi tapiiek arae iau. Wara le ia sabin ia sengsegeng koseng foron nagogon arae gam. Aunbiing ia kiis ta tura gam, biil gam tel fager ta ti tier ulo iau. ¹³ Gam tom gam usum le, sasem kiak i e wara ae ia ka la ta usuf gam pakanini, ke ia ka fafas famu ini Rokap na Fafas usuf gam. ¹⁴ Taftawa le sasem kiak i fatel ta gam, isau le biil gam ememse ta iau, ke biil sabin gam tel ufu ta iau, biil. Gam somangat pes ta iau tom arae nenge angelo ke God, le arae Karisito Iesu. ¹⁵ Ma igii, fiawa mang e tara laes kimi? Awii ngan male ifasi ke pakanini gamen au ufu ta foron kolson matmi, ke gamek ta ta u usuf iau. ¹⁶ Kol, ia ka tapiiek tuui kimi mang bin aunbiing ia fas gam ini tekentu?

¹⁷ Fanu ae, ri lala ier sau isi gamen mi lo ri, ma biil isi rokap kimi, biil. Ri ier sau isi rin dat ufu gam koseng kemem isi gamek lala luun wol kimi lo ri. ¹⁸ I rokap le gamen lala luun wol kimi na tier ae i rokap. Gamen tel u arae, biil na aunbiing sau ia kiis naismi, biil. Na aunbiing sabin ia mangmangal koseng gam. ¹⁹ Berberat kiak, ia kalsakai fangungut sabin isi gam, arae fangungut ae nenge fifin i kalsakai u aunbiing i fafang. Ma ian kalsakai fangungut igii, papang na aunbiing rin par Karisito na liu kimi. ²⁰ Igii ia lala ier tom isi ian kiis tura gam ma iak faorek fakasi gam, wara le i pongpong e wol kiak isi gam.

Orek Fatoftof lo Agar ru e Sara

²¹ Gam ae gam ier isi misuut na nagogon, gam fas iau: Arafah, biil gam usum na sani ae nagogon i use u? ²² Buk na Gogoh i tara aragii, Abaram iwu e kalalik kia. Neng sing fifin ae i fafauun foes, ke neng sing fifin ae biil i fafauun. ²³ Kalalik kia sing fifin ae i fafauun foes, i pang na sinangun fakekel, isau le kalalik kia sing fifin ae biil i fafauun, i pang namin falimlim tom ke God.

²⁴ Ususe igii, i arae orek fatoftof usuf kerer. Iun fifin igii, ru arae iwu e puput. Neng i fapuar berberat ae rin tapiiek arae foron fafauun foes, i e Agar, ma i arae puput† ae God i tel ta u na Pungpung na Sinai. ²⁵ Agar i arae Pungpung na Sinai na falifu na Arabia, ma i arae maleh na Ierusalem na aunbiing igii, wara le i turan berberat tikii kia, ri kiis arae foron fafauun foes.

²⁶ Isau le Ierusalem buuii na kukulii i sengsegeng. Ifasi arae Sara, ma i e tinrer.

²⁷ Wara le Buk na Gogoh i tara aragii,

“O koros, on laes,

wo ae biil o fang ti kalalik.

On seksek ma ok kukuk ini laes,

wo ae biil o kalsakai fangungut la na aunbiing na fafang.

Wara le in fuun kanaka

e berberat

ken fifin ae antu i lin u,

lon berberat ken fifin ae imel e antu.”

²⁸ Foron tuaklik, gam arae Aisak, gam pang na falimlim ke God. ²⁹ Na aunbiing ae, kalalik ae i pang na sinangun fakekel, i ta ta fangungut usuf kalalik ae i pang na rakrakai ken Tanwa Kalkaluu. Ma ifasi sabin arae, igii. ³⁰ Isau le Buk na Gogoh i tara arafah? “Wuun ufu fifin ae i fafauun foes tura ke kalalik, wara le kalalik kia, biil tom in pose na ti baban minmara tama. Kalalik sau ken fifin ae biil i nenge fafauun, in pose tikii na foron minmara temruh.”

³¹ Pesu foron tuaklik, biil kere berberat ken fifin ae i fafauun foes, biil. Kere berberat ken fifin ae biil i fafauun.

5

Lo Karisito, kere ka Sengsegeng

¹ Karisito tom i fasengsegeng ta kerer isi kerek sengsegeng tekentu. Pesu gamen tifat, ma gong gam somangat pes tikas isi in fatel gam sabin arae foron fafauun foes na piklin foron nagogon.

² Gam ongen u! Ia Pol, igii ia fas gam, male gam somangat ufu gam tom isi rin kiit pununfo gam, ke foim ke Karisito, i arae tier foes sau sing gam. ³ Igii ia fanau temtem tikii lo gam sabin aragii: Male

4:22: Stat 16:15; 21:2 † **4:24:** Puput ae, i e foron nagogon ae God i ta ta u usuf Moses na Pungpung na Sinai
4:27: Aisaia 54:1 **4:29:** Stat 21:9 **4:30:** Stat 21:10

tikas lo gam in somangat isi rin kiit pununfo, ke in misuut tom na foron nagogon tikii. ⁴ Gam ae gam totof tom isi gamen tortores na mata God aunbiing gam mi na nagogon, gam ka tampaek ta koseng Karisito. Ma gam ka la koseng ta famais ke God. ⁵ Isau le na rakrakai ken Tanwa Kalkaluu, kere nene ini unune isi God in foteng kerer le kere foron tom tortores, i wara sau na unune kirer. ⁶ Wara le aunbiing tikas i unune lo Karisito Iesu, taftawa le ri kiit pununfo le biil, biil ti tier lo. Tier laumet, i e unune ae kere finngas u na sinangun famais kirer.

⁷ Pakanini, gam filau rokap tah. Ma igii, se i fatel gam, ke biil mang gam misuut na tekentu? ⁸ Matngan fafausum ae i fatel wolwol kimi, biil i la sing God ae i kam pes ta gam, biil. ⁹ Wolpes u, “Fabiro irin is sau, ifasi in tel nenge beret kuruur ik sut.” ¹⁰ Isau le ia unune tom le Kumguui in lupes gam isi biil in mel e ti wolwol keskes na wolwol kiak. Ma ier ae i faruungruung wolwol kimi, taftawa le i matngan kaltu arafah, God in ta fangungut tom usuf i. ¹¹ Foron tuaklik, biil mang tom ia fausum fanu ini sinangun fakiit. I e wara ri ka famam ier isi ta fangungut usuf iau. Isau le ia fausum fanu le rin unune na aupaket ke Karisito, pesu, ri ka ta fangungut usuf iau. ¹² Ia ier le fanu ae ri fatel wolwol la kimi ini sinangun fakiit, rin falas famu ri tom!

¹³ Foron tuaklik, God ka kam pes ta gam isi gamen sengsegeng. Isau le, gong gam wol le gam sengsegeng isi gamen mi na sinangun liu tofe, gong. Gamen falupes faliu tom ini gam na sinangun famais. ¹⁴ Foron nagogon tikii ke God, ri kiis sau na itikii e nagogon igii: “On ier isi ier ae na fatat o, arae o ier isi wo tom.” ¹⁵ Male gam tongon fangait ke fangutuk fis tom ini gam, gamen tumarang, tarama gam ka falaulau fafis temtem tikii lo gam tom.

Keren Mi na Wolwol ken Tanwa Kalkaluu

¹⁶ Ma igii, ian fas gam aragii: Gamen liu namin wolwol ken Tanwa Kalkaluu isi biil gamen mi na foron wolwol laulau tina liu tofe. ¹⁷ Wara le sani wolwol na pununfo

i ier isi, biil ifasi ini sani Tanwa Kalkaluu i ier isi. Ru arae iun tuui, pesu biil ifasi gamen tel sani ae gam ier isi tel u. ¹⁸ Isau, male Tanwa Kalkaluu i lame gam, ke biil gam kiis na piklin nagogon.

¹⁹ Kere ka usum ta na foron sinang ae pununfo kerer i fatapiiek u la, aragii: Sinangun puur, sinang ae i duh, sinangun tamfaes, ²⁰ lotu unaisan foron god famfabal, wef, sinangun ememse fal, fabalkut faliu, bala laulau, ngaliaf, sinangun ier isi kiiskiis laumet, sinangun tempaek fanu, sinangun wes ufu fal, ²¹ ke sinangun ram. Sinangun umin dan rakrakai, sinangun talos ma kukuk foes, ke fale matngan sinang laulau sabin. Pakanini ia fanau ta gam, ma igii ia ka fanau pes gam sabin le, fanse ae ri tongon tel foron matngan sinang arae, biil rin kau na matanfuntih ke God.

²² Isau le fuan Tanwa Kalkaluu e: Famais, laes, siaroh, sinangun kiis fofu, sinangun falupes, rokap na sinang, sinangun tel foim ini tekentu, ²³ sinangun bulat ke sinangun nagogon fakasi wolwol. Biil ti nagogon in tikale foron matngan sinang igii. ²⁴ Fanu ae ke Karisito Iesu, ri ka fakulkulik ta foron wolwol laulau na pununfo na aupaket ke Karisito. ²⁵ Male kere liu ini Tanwa Kalkaluu, ke keren mi tom na minsala Tanwa Kalkaluu. ²⁶ Gong kere sik fafis asrer, gong kere fabalkut faliu ini kerer ke gong imel e bala laulau na fatpoto kerer.

6

Keren Tel Rokap na Sinang usuf Fanu tikii

¹ Foron tuaklik, male tikas i luut na ti sinang laulau, ke gam ae gam fuun ini Tanwa Kalkaluu, gamen kep fafis u ini sinangun bulat. Isau le gamen tumarang, tarama gam sabin gam ka luut na ti sinang laulau. ² Gamen kusep faliu foron tatawin kimi. Male gamen tel u arae, ke gamen fasuut nagogon ke Karisito. ³ Male tikas i tara le asa i laumet, isau le biil, ke i fabal fafis u tom. ⁴ Isau le temtem tikii, in tie fafis u tom, ke nami ik sik asa. Gong i fatof u turan fanu keskes, gong. ⁵ Wara le temtem tikii, in kusep kiip kia tom.

⁶ Se i kep fafausum na orek ke God, i rokap le in lupes tom fafausum kia ini ti foron rokap na tier ae sing i.

⁷ Gong gam fabal fafis gam tom. Biil tikas ifasi in fabal God, biil. Nenge kaltu in il fafis sani tom ae i so ta u. ⁸ Se i mi na wolwol laulau tina liu tofe, tina liu tofe in il fiu fitliu. Ma se i mi na wolwol ken Tanwa Kalkaluu, tina Tanwa Kalkaluu, in il liu fitliu. ⁹ Gong i mut e fo kerer na tel foron rokap na sinang, wara le aunbiing na ilfafua in tapiiek, ke kerek kep fuan foim kirer. ¹⁰ Pesu, keren tel rokap na sinang na foron aunbiing tikii ae ifasi keren tel u. Keren tel u usuf foron tom unune, ke nami usuf fanu tikii.

Farfarop na Orek

¹¹ Gam par piran sisiit igii ia siit u, ia siit u usuf gam ini limang tom.

¹² Fanse ae ri fangongos gam isi rin kiit pununfo gam, ri ier sau isi rin falaumet ri na matan fanu. Ri tel u sau arae, i wara ri binbin tarama fanu ri ka ta fangungut usuf ri, male rin fafas ini aupaket ke Karisito.

¹³ Fanu tom ae ri kiit pununfo ri, biil ri misuut la na foron nagogon tikii, biil. Ri ier sau isi rin kiit pununfo gam, isi rik kep as laumet na sani ae ri tel ta u na pununfo gam. ¹⁴ Isau le iau tom, biil ia ier isi sik asang ini ti tier awii, biil. Ian sik asa Kumguui Iesu Karisito sau ae i met ta na aupaket. I wara na aupaket ke Karisito, ke foron sinang laulau tina piklinbat ka met koseng iau, ke ia sabin, ia ka met koseng foron sinang laulau tina piklinbat.

¹⁵ Taftawa ri kiit pununfo, le biil ri kiit pununfo, biil ti tier lo. Tier sau ae i laumet le, kere fakfakiis fuuh ke God. ¹⁶ Siaroh turan famais usuf fanu tikii ae ri misuut na fafausum igii, ri fan Israel tutus ke God.

¹⁷ Una farop orek kiak, biil ia ier isi tikas sabin in ta tatawin usuf iau, wara le foron buliir igii na pununfong, i finngas u le iau ke Iesu.

¹⁸ Foron tuaklik, famais ke Kumguui kirer, Iesu Karisito in kiis na tanwa gam. Amen.

Leta ke Pol usuf Fan Efeses Orek Famu

Leta igii, Pol i siit ta u aunbiing i kiis na kamkabet na Rom. Aunbiing i kiis na kamkabet i siit ta ifet e leta. Neng usuf fan Efeses, neng usuf fan Filipai, neng usuf fan Kolosi ke neng usuf Pilimon. Leta igii i siit ta u usuf foron tom unune na Efeses, isi rin wes u ke namih, rik ta u usuf fale fanu keskes.

Efeses i tara maleh na falifu na Eisia. Fanu na male igii, ri ier kanaka isi ifuun e pitkalang, ke ri lotu unaisan nenge god famfabal ae ri foteng u ini Artemis (Par Aposel 19:17).

Na fawu u e ninla ke Pol, ka fafas usuf fan Iudaia ae ri kiis na Efeses (Par Aposel 18:18-21). Ke na fatuul u e ninla kia ka fis sabin una Efeses, ma ka melmel aiwa pes ituul e bet, ma ka fausum fanu ae ri ka sokiliis liu tah, ma ri ka unune ta lo Iesu (Par Aposel 19). Fale tom unune aiwa, e fan Iudaia ke fal e fanu keskes.

Na leta igii, Pol ka fausum ri le, lo Iesu sau, ke kere tikii kere ka tapiiek arae itikii sau, fan Iudaia turan fale fanu sabin.

Leta usuf fan Efeses i aragii:

1:1-2 Tanwara na leta igii

1:3–3:21 Kere tapiiek arae itikii lo Karisito

4:1-16 Ti turim ken foron tom unune

4:17–5:20 Liu fuuh lo Karisito

5:21–6:9 Keren fapu kerer usuf fal

6:10-20 Kilkiliis ken nenge tom fapaket ke Karisito

6:21-24 Farfarop na orek ke Pol

¹ Ia Pol, nenge aposel ke Karisito Iesu na wolwol ke God.

Ia siit leta igii usuf gam fanu kalkaluu ke God na Efeses, ae gam unune tekentu lo Karisito Iesu.

² Famais turan siaroh sing God Tama kerer ke sing Kumguui Iesu Karisito in kiis naismi.

God i Fakalok Kerer ini foron Tier na Tanwa

³ Keren usefages God Tama Kumguui kirer, Iesu Karisito. I fakalok ta kerer ini foron tier tikii tinbae na kukulii, una lupes tanwa kerer, aunbiing kere patep lo Karisito. ⁴ Aunbiing God biil biitom i fakiis ta piklinbat, ka tim pes ta kerer ae kere patep lo Karisito, isi keren tapiiek kalkaluu ma biil imel e tuk lo kerer na mata. ⁵ Na famais kia, i put ta u pakanini tom le in patak pes kerer arae berberat kia, wara le kere patep lo Iesu Karisito. I tel u arae namin wolwol kia tom ke na laes kia. ⁶ Ke keren usefages God isi rokap na tara famais kia, ae i ta foes ta u usuf kerer lo ke Kalalik ae i ier kanaka isi. ⁷ Aunbiing kere patep lo Karisito, kere ka sengsegeng, wara na dawu, ke God ka pa ufu foron sinang laulau kirer. Famais ke God i laumet kanaka, ⁸ ae i ta tikii u usuf kerer turan polo na wol ke tasum. ⁹ God ka famalal ta kerer ini puput kia ae pakanini i kiis mumun tah ma in fasuut u lo Karisito. In tel u tom arae namin wolwol kia. ¹⁰ Puput kia i aragii: In tel turim foron tier tikii buuii na kukulii ke na piklinbat, isi ri tikii rik kiis na piklin nagogon ke Karisito, isi i tom ik paklun foron tier tikii. Ma na aunbiing tutus mang ae, God ik fasuut u.

¹¹ Pakanini tom i tim pes ta kemem fan Iudaia, ae keme patep lo Karisito. Foron tier tikii ae, God i tel u namin wolwol kia tom, ke foron puput kia i fasuut u la tom. ¹² God i fule pes ta kemem arae fanu famu ae keme unune lo Karisito, isi kemek usefages God isi memeh kia. ¹³ Ke gam sabin ae biil gam fan Iudaia, gam patep lo Karisito aunbiing gam ongen orek tekentu, i e Rokap na Fafas na fafaliu ke God usuf gam. Aunbiing gam ka unune ta lo Karisito, God ka luun fakileng kia lo gam, i e Tanwa Kalkaluu ae pakanini tom i falimlim ta ini. ¹⁴ Tanwa Kalkaluu i e tier famu ae i fatekentu u le namih, na aunbiing ae God in fasengsegeng fanu kia, kerek kep foron tier ae God ka fakale ta kerer ini. Pesu, keren usefages u isi memeh kia.

Pol i Sising isi foron Tom Unune

¹⁵ Pesu, aunbiing ia ongen ususe na unune kimi lo Kumguui Iesu ke famais kimi usuf fanu ke God, ¹⁶ biil ia mange la na

fotrokap usuf i isi gam, ma na foron sising kiak, ia wolpes gam la. ¹⁷ Ia sising la le God ke Kumguui kirer Iesu Karisito, Tama kerer ae ifuun ini memeh, in ta Tanwa Kalkaluu ae in ta rokap na wolwol usuf gam, ma in sapeng na wolwol kimi, isi gamek usum rokap tom lo God. ¹⁸ Ia sising sabin le in famalal kolson matan tanwa gam, isi gamek usum na tier ae gam nene isi ae God i tawi ta gam le gamen kep u. Foron tier ae kerer fanu ke God keren kep u, i laumet kanaka ma ifuun ini memeh. ¹⁹ Ke gamek usum le rakrakai ke God ae i lupes kerer ae kere unune, i laumet kanaka ma biil ifasi keren fatof u. Na tara rakrakai sau igii, ²⁰ ka fapti fafis Karisito tina minet ma ka fakiis u na mia bae na kukulii. ²¹ Ma i laumet lon foron rakrakai tikii, foron tier tikii ae imel e rakrakai kiri una nagogon, foron tier tikii ae imel e rakrakai kiri, ke foron famfamu tikii. I laumet lon foron as na aunbiing igii ke nami sabin. ²² God ka luun ta foron tier tikii na piklin rakrakai ke Karisito, ke ka luun u isi in paklun foron tier tikii una rokap ken foron tom unune. ²³ Ma foron tom unune, ri arae pununfo Karisito. Ma Karisito ifuun lo ri, ma i fafuun foron tier tikii na foron falifu tikii.

2

God i Faliu kerer lo Karisito

¹ Pakanini tanwa gam i met tah, wara na foron tier laulau gam tel ta u, ke na foron sinang laulau kimi. ² Gam ka mi ta na foron sinang tinaga na piklinbat, ke gam ka mi ta lo Satan, famfamu tina matanfuntih ae na mua. Ma igii, tanwa ae ka famam foim na liu ken fanu tikii ae biil ri wong la sing God. ³ Pakanini kere tikii kere kiis ta sabin arae ri. Kere falaes ta pununfo kerer ma kere ka mi na foron wolwol laulau ke na foron sinang na liu tofe. Ma aunbiing kere mi na foron sinang arae, kere kiis ta na piklin ngaliaf ke God, arae fanu tikii. ⁴ Isau le famais ke God i laumet kanaka ma i ier kanaka isi kerer, ⁵ pesu, taftawa le kere ka met ta ini foron sinang laulau kirer, ka faliu ta kerer isi keren liu tura Karisito. God ka faliu ta gam, wara sau

na famais kia. ⁶ God ka fapti fafis ta kerer tura Karisito, ma ka fakiis ta kerer turim tura na nian kiiskiis kia buuii na kukulii, aunbiing kere patep lo Karisito Iesu. ⁷ Ke ka tel u arae una finngas tara famais kia usuf kerer lo Karisito Iesu, isi famais kia ae i liuliu kulkulef ik tapiiek malal usuf foron ulul tikii ae namih. ⁸ God ka faliu ta gam aunbiing gam unune, i wara sau na famais kia. Biil na rakrakai kimi tom, biil. I arae fafen ke God unaismi. ⁹ Biil i faliu gam wara na ti rokap na foim ae gam tel ta u, biil. Pesu, biil tikas ifasi in got ini. ¹⁰ Wara le kere tikii, aunbiing kere patep lo Karisito Iesu, God tom ka fafuu pes ta kerer, ma ka fakiis kerer isi keren tel foron rokap na foim ae ka geges famu ta ini, isi keren tel u.

Lo Karisito Kere Tapiiek Itikii sau

¹¹ Pesu, gamen wolpes liu kimi pakanini. Gamen usum le biil gam fan Iudaia, gam pang na fale mat keskes. Fan Iudaia ri kiit ufu pununfo ri la aragii fakileng, le ri fanu ke God. Sinangun fakiit igii, fanu sau ri tel u ini limri. Ri foteng gam la le, biil gam fanu ke God, wara le biil gam kiit pununfo gam. ¹² Gamen wolpes u le, pakanini gam tapak ta koseng Karisito, biil gam fan Israel, gam foron ses, ke puput ae God i falimlim ta ini usuf ri, biil kimi. Ma na liu kimi aga na piklinbat biil gam usum lo God, ke biil ti rokap na tier ae gam kiis nene isi.

¹³ Pakanini gam kiis tapak ta koseng God. Isau le igii, aunbiing gam patep lo Karisito Iesu, dawu ka filange gam fatat God. ¹⁴ Wara le Karisito tom i e siaroh kirer. I tel turim fan Iudaia ke fanu sabin ae biil ri fan Iudaia, isi ik tikii sau lo ri. Pakanini kere kiis arae foron tuui, isau le Karisito ka tel ufu ta ubiif ae i tempaek ta kerer ini pununfo tom. ¹⁵ Ka farop ufu ta foron nagogon ken fan Iudaia turan foron pintoko, isi ik tel turim iwu e uh na fanu ma rik tapiiek arae itikii sau e mat, isi ri tikii rik kiis turim tura ini siaroh. ¹⁶ Karisito i tel turim iwu e uh lo kerer ka tikii, ke ka tel kerer isi kerek fatala fis tura God, ke ka tel ufu kiiskiis an tuui kirer aunbiing i met bae na aupaket. ¹⁷ I tapiiek ma ka fafas ini

siaroh usuf gam ae gam kiis tapak, ke usuf fanu sabin ae ri kiis fatat. ¹⁸ Ma igii, kere tikii ifasi keren la usuf Tata ini itikii sau e Tanwa, i wara lo Karisito.

¹⁹ Pesu, biil mang gam arae foron ses ke fanu keskes, biil. Igii ka tikii mang lo gam turan fanu ke God, ma gam ka tapiek fanu tutus mang ke God. ²⁰ Gam arae fel ae God i fiti ta u na olon waran singlen. Waran singlen ae, i e foron aposel turan foron profet, ma Karisito Iesu tom i e rakrakai na tuh na fel ae. ²¹ Fel kuruur ae, i tungtugus turim na tuh ae, ma in laulaumet la, ke ik tapiek nenge Felun Tunmapek Kalkaluu ke Kumguui. ²² Ke aunbiing gam patep lo Karisito, in tel turim gam sabin, isi gamek tapiek arae nenge fel ae Tanwa God i kiis lo.

3

Foim ke Pol usuf Fanu ae biil ri Fan Iudaia

¹ Ia Pol, ia kiis na kamkabet wara ia tel foim la ke Karisito Iesu usuf gam ae biil gam fan Iudaia.

² Ia wol le gam ka usum ta le God i ta ta foim igii usuf iau ini tara famais kia, isi ian lupes gam. ³ Ke ka famalal ta nenge tier ae i mumun ta usuf iau. Ma na leta igii, ia ka mamlik ususe ta lo. ⁴ Ma aunbiing gam wes u, gamen usum le ia usum na fafas lo Karisito ae i kiis mumun tah. ⁵ Foron ulul tinpakanini, God biil i famalal ta ri ini, isau le igii, Tanwa Kalkaluu ka famalal u usuf foron aposel kalkaluu ke God, turan foron profet. ⁶ Tier ae i kiis mumun ta i aragii: Fanse ae biil ri fan Iudaia, aunbiing ri unune na Rokap na Fafas, imel sabin e su kiri turan fan Iudaia, ma ri tikii rin tapiek itikii, arae pununfon itikii e kaltu. Ma kiri sabin e falimlim ke God, lo Karisito Iesu.

⁷ Ia tapiek nenge tom foim na Rokap na Fafas igii ae God tom i ta ta u na famais kia arae fafen usuf iau ini rakrakai kia. ⁸ Taftawa le ia fabiro kanaka lon fanu tikii ke God, isau le i mais iau ke ka ta ta foim igii usuf iau, isi ian fafas usuf fanu ae biil ri fan Iudaia ini foron minsik ke Karisito, ae i laumet kanaka ma biil ifasi keren fatof u ini ti tier. ⁹ God ae i fakiis ta foron tier

tikii, i ta ta foim igii usuf iau, isi ian famalal fanu tikii ini wolwol kum kia ae pakanini i kiis mumun tah. ¹⁰ Ma igii, ka tel ta foron tier igii usuf foron tom unune, una finngas marmarsan tasum kia usuf foron rakrakai na tanwa, ke foron tanwa ae imel e rakrakai kiri una nagogon na bat. ¹¹ I tel u arae namin puput kia tinpakanini tom, ma ka fasuut u mang lo Karisito Iesu, Kumguui kirer. ¹² Lo Karisito sau, ke na unune kirer lo, kere ka sengsegeng isi la usuf God, ma biil keren binbin. ¹³ Pesu, ia ka sising gam le unune kimi gong i puh aunbiing gam par foron tatawin ae ia kalsakai ta u isi gam. Wara le foron tatawin ae ia kalsakai ta u, una rokap kimi.

Pol i Sising isi Fan Efeses

¹⁴ I e wara, ke ia ka ilepul na mata Tata ¹⁵ ae i Taman foron mat tikii buuii na kukulii ke aga na piklinbat sabin, ma nian fotfoteng kiri i tom i ta ta u. ¹⁶ Ma ia sising le, tina minsik kia ae ifuun ini memeh, in ta Tanwa usuf gam isi ik farakrakai tanwa gam, ¹⁷ isi Karisito ik kiis na balmi, wara na unune kimi. Ma ia sising sabin le gamen posefat ma gamek tifat na famais kia arae baulin au i rarau na nanal, ¹⁸ isi ik mel e rakrakai kimi turan fanu kalkaluu tikii ke God una usum na famais ke Karisito. Famais kia i sapeng kanaka, i dolo kanaka, i buuii kanaka ma i puh kanaka. ¹⁹ Ke gamek usum sabin le famais kia i laumet kanaka na tasum ken fanu, isi gamek fuun ini liu tikii ke God.

²⁰ Ususefages usuf God, ae i rakrakai kanaka ma ifasi in tel foron tier ae i laumet kanaka na foron tier ae kere wol la lo, ke ae kere sising la isi, ma in foim ini rakrakai kia na liu kirer. ²¹ Kerer turan foron ulul tikii ae namih, keren ta memeh usuf i isi foron tier ae ka tel ta u lon foron tom unune, ke lo Karisito. Ma fitliu keren me u, ma biil ti farfarop lo! Amen.

4

Kere Pununfo Karisito

¹ Ia kiis na kamkabet wara ia foim ke Kumguui. Pesu ia ka piispiis gam le gamen liu fawasi ini liu ae God i tawi pes ta gam isi. ² Fitliu gamen fabiro pes gam, ke gamek

liu ini siaroh. Gamen finngas sinang ae i fofo, ke gamek somangat pes temtem tikii lo gam, ini sinangun famais. ³ Gamen rakrakai isi pose papte sinangun ti turim ae Tanwa Kalkaluu i ta ta u usuf gam, wara i kabet turim ta gam ini siaroh. ⁴ Itikii sau e pununfo, ke itikii sau e Tanwa, arae itikii sau e tier gam nene isi, ae God i tawi pes ta gam isi. ⁵ Itikii sau e Kumguui, itikii sau e unune ke itikii sau e bapitaiso. ⁶ Ma itikii sau e God, i e Tama kerer tikii. I laumet lon fanu tikii, i foim na liu ken fanu tikii, ma i kiis lon fanu tikii.

⁷ Isau le usuf temtem tikii lo kerer, Karisito ka tem ta kerer ini foron fafen, namin famais kia tom. ⁸ I e wara ae Buk na Gogoh ka use u aragii,

“Aunbiing i tatkau ubae na mawe,

ka lame foron tuui kia una kamkabet, ma ka ta foron fafen usuf fanu.”

⁹ Aunbiing ri siit u arae le, “i tatkau”, kamtinnan orek igii le, pakanini i filaupu ta una piklinbat.* ¹⁰ Ier ae i filaupu tah, i tom i tatkau tah ma ka liu kulef foron tier tikii na bat, isi ik fafuun foron tier tikii. ¹¹ I tom i ta ta foron fafen usuf foron tom unune, arae: Foron aposel, foron profet, foron tom fafas, foron tom fofonoi na lotu, ke foron tom fafausum, ¹² una fageges fanu ke God isi tel foim kia una fakuun pununfo Karisito. ¹³ In arae papang na aunbiing ka tikii lo kerer na unune, ke na tasum kirer lon Kalalik ke God, ma unune kirer ik matuk. Keren kuum arae, papang na aunbiing keren fuun ini liu ke Karisito.

¹⁴ Biil mang keren arae berberat puun, ae unune kiri i guuiguuiguui arae tier ae panaf i lin u una mih ke una famu, biil. Ke gong kere mi na fafausum ken foron tom famfabal ae ri ier isi lame fager fanu ini foron garan kiri ke ini foron lem kiri. Fafausum kiri i farigorigo wolwol ken fanu arae kif ae i kufe nenge tier ubase ke ugapiiek. ¹⁵ Isau le keren orek tekentu ini famais isi na foron tier tikii kere tel u, kerek kuum isi kerek arae Karisito, i e Paklu kerer. ¹⁶ Ma lo Karisito, pununfo kuruur ka tungtugus ma ka patep turim, aunbiing temtem tikii na irin pununfo i

foimnge foim kia, ke pununfo kuruur ik kuum ma ik rakrakai ini famais.

Liu Fuuh lo Karisito

¹⁷ Ke na asa Kumguui, ia fas gam ke ia ka fanau gam le, gong mang gam liu arae fanu tina kabaraais ae wolwol kiri biil ti fua. ¹⁸ Wolwol kiri i kubunor ma ri tapak koseng liu ke God, wara le biil ri usum na ti tier ma balri i kutkut. ¹⁹ Biil mang ti matlawen kiri ma ri mi tom na foron wolwol laulau una tel marmarsan sinang ae i duh, ke biil ri ier le rin susuaf lo.

²⁰ Isau le gam, biil ri fausum ta gam ini Karisito ini matngan sinang aragii, biil.

²¹ Ia usum le gam ka ongen ta ususe lo Iesu, ke ri ka fausum ta gam ini orek tekentu lo. ²² Ri fausum ta gam isi gamen la koseng foron matngan liu ae gam mi la lo tinpakanini. Pesu, gamen kiliis ufu liu tofe kimi ae ka laulau ta ini foron wolwol laulau ae i fabal gam la, ²³ isi God ik fafuu tanwa gam turan wolwol kimi. ²⁴ Ke gamek kilkiliis ini liu fuuh ae God i tel ta u arae i tom, isi kerek mi tekentu na tortores na sinang ke sinang ae i kalkaluu.

²⁵ Pesu, temtem tikii lo gam, in susuaf na sinangun lem, ma ik orek tekentu usuf ier ae na fatat u, wara le kerer tikii kere foron irin pununfo Karisito. ²⁶ Aunbiing gam ngaliaf, gong gam tel ti sinang laulau. Ke pisiuh gong i sup ini ngaliaf kimi, ²⁷ isi gong gam ta ti mua sing Satan. ²⁸ Ier ae i suksukuum la, gong mang i suksukuum. Isau le in tel rokap na foim ini iun lima, isi ik mel e tier sing i una lupes foron lauu.

²⁹ Ma gong ti orek laulau i suu tina ngusmi. Isau le gamen use foron orek sau ae in farakrakai unune ken fanu ke ifasi in lupes liu ken temtem tikii. Gamen tel u arae una rokap ken fanu ae ri ongen gam. ³⁰ Ma gong gam fatamais Tanwa Kalkaluu ke God, i e fakileng ae i finngas u le God ka fakale ta gam una biing ae in fasengsegeng gam. ³¹ Gamen tel ufu foron sinang arae: Sinangun bala laulau, sinangun ngaliaf, sinangun fabalkut, sinangun faperekwar, sinangun fanes ke marmarsan sinang laulau tikii. ³² Isau le

4:8: BukSong 68:18   * **4:9:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le kamtinnan orek igii le, i puh sikit ta tom una salan foron minet.   **4:16:** Kolosi 2:19   **4:22:** Kolosi 3:9   **4:24:** Kolosi 3:10; Stat 1:26   **4:25:** Sekaraia 8:16
4:26: BukSong 4:4   **4:32:** Kolosi 3:13

gamen tel rokap na sinang ke gamek mais temtem tikii lo gam, ke gamek wol ufu sinang laulau ae ri tel u ulo gam, arae sau God i wol ufu ta foron sinang laulau kimi, lo Karisito.

5

Liu na palgan Malal

¹ Gam berberat ke God, ma i ier kanaka isi gam. Pesu, gamen parpar pes na liu ke God, ² ma gamek liu ini famais, arae Karisito i ier isi kerer ma i ta ta liu kia isi kerer, arae nenge fafen ae sana i furung rokap usuf God.

³ Pesu na fatpoto gam, gong tom gam tel ti sinangun puur, le ti sinang ae i duh ke sinangun akalemok. Wara le, biil tom i tortores le fanu kalkaluu rin tel foron sinang aragii. ⁴ Ke gong sabin gam fanes, le orek talos, ke gong gam use ti foron morot laulau. Foron orek igii biil i rokap isi gamen use u, isau le i rokap le gamen fotrokap usuf God. ⁵ Gamen usum le, fanu ae ri tel sinangun puur, le foron sinang ae i duh turan foron tom akalemok, biil ti su kiri na matanfuntih ke Karisito, ke ke God. Wara le foron tom akalemok, minmara ri i arae god kiri. ⁶ Gong gam somangat pes tikas isi in fabal gam ini foron orek foes. Wara le foron sinang ae, in dat ngaliaf ke God ulon fanu ae ri ongen fabulwar la. ⁷ Pesu, gong gam fatalmak tura ri.

⁸ Wara le pakanini gam kiis ta na kubunor. Isau le lo Kumguui, igii gam ka kiis na malal. Ke gamen liu arae fanu tina malal. ⁹ Wara le malal i fatapieki rokap na sinang la, tortores na sinang ke tekentu. ¹⁰ Ke gamen totof isi tafe matngan sinang ae in falaes Kumguui. ¹¹ Gong gam fatalmak turan fanu ae ri tel foron sinang la tina kubunor, ae biil imel e fua. Isau le gamen fapos sinangu ri na malmalal. ¹² Wara le tier an matlawen le keren use sani ae foron tom ongen fabulwar ri tel fakum u la. ¹³ Isau le foron tier tikii ae malal i fapos u, in tapiek na malmalal. ¹⁴ I wara le malal sau ae, i tel foron tier tikii ka tapiek la na malmalal. Arae fanu ri use u la,

“Tom masmasunmet, mat!

Apti koseng minet,
ma Karisito ik popos ulo wo.”

¹⁵ Gamen fofonoi rokap na kiis kimi. Gong gam kiis arae foron talos, gamen liu arae fanu ae imel e rokap na wolwol kiri. ¹⁶ Ma na foron biing tikii, gamen totof rakrakai tom isi tel rokap na foim, wara le foron biing igii, i laulau. ¹⁷ Pesu, gong mang gam talos, isau le gamen usum na wolwol ke Kumguui. ¹⁸ Gong gam lala umin wain isi gamek talos ini, wara le in falaulau liu kimi. Isau le gamen fuun ini Tanwa Kalkaluu. ¹⁹ Gamen faorek temtem tikii lo gam ini foron seksek ae na Buk na Gogoh, foron gaun lotu ke foron seksek ae Tanwa Kalkaluu i ta u usuf gam. Gamen seksek ke gamek ususefages ini balmi tikii usuf Kumguui. ²⁰ Ma fitliu gamen fotrokap usuf God Tama kerer isi foron tier tikii, na asa Kumguui kirer Iesu Karisito.

Pol i Ororek isi Sinangun Fakekel Kolosi 3:18-19

²¹ Gamen fapu gam usuf temtem tikii lo gam, wara le gam bulat lo Karisito.

²² Kelefin, gamen fapu gam na piklin foron antu gam, arae sau gam fapu gam la na pikli Kumguui. ²³ Wara le kalu i e paklu antu, arae Karisito i e paklun foron tom unune, ma ri arae pununfo, ma i tom e Tom Fafaliu kiri. ²⁴ Arae foron tom unune ri fapu ri la na pikli Karisito, ke kelefin sabin rin fapu ri na piklin foron antu ri na foron tier tikii.

²⁵ Fanu tamat, gamen ier isi foron antu gam, arae Kumguui i ier isi foron tom unune, ma ka ta ta liu kia tom isi ri, ²⁶ isi ik fakalkaluu ri, aunbiing i sufe fafuu ri ini dan ke ini orek kia. ²⁷ I tel u arae isi ik lame foron tom unune usuf i tom, ma rik fuun ini memeh ke biil in mel e toktok lo ri, le duh le fale tier laulau sabin lo ri. Isau le rin kalkaluu, ma biil ifasi tikas in tiu ri ini ti tier. ²⁸ Arae sabin lon fanu tamat, rin ier isi foron antu ri arae ri ier tom isi pununfo ri. Kalu ae i ier isi antu, i ier isi i tom. ²⁹ Biil ifasi tikas in ememse pununfo tom, biil. Isau le in fen u ke ik fofonoi lo, arae Karisito sabin i tel u la usuf foron tom

unune,³⁰ wara le kerer foron irin pununfo.
³¹ Arae Buk na Gogoh i use u le, “I e wara ae nenge kalu in la koseng tama ru e tina, ma ik kiis turim tura antu, isi ik tikii mang lo ruh.”³² Tier ae i kum na orek igii, i laumet, ma ia ororek sau isi Karisito ke foron tom unune.³³ Ke gam sabin, temtem tikii lo gam in ier isi antu arae i ier isi i tom, ma fifin in bulat lo antu.

6

Pol i Ororek isi Berberat turan foron Temri ke foron Tinri

Kolosi 3:20-21

¹ Berberat, gamen wong sing foron teumi ke foron tinmi na asa Kumguui, wara i tortores tom le gamen tel u arae.
² Buk na Gogoh i use u le, “On bulat lo tamam ru e tinam.” Igii e nagogon famu ae imel e falimlim i la turim tura,³ ae i tarah, “Male on tel u arae, ke kiis kiam in rokap ma liu kiam aga na piklinbat in dolo.”⁴ Ke gam foron tamankak, gong gam fatel berberat isi rik ngaliaf, isau le aunbiing gam fofonoi lo ri, gamen fausum ri ke gamek falasan ri ini liu ke Kumguui.

Foron Fafauun turan foron Laulaumet

Kolosi 3:22–4:1

⁵ Foron fafauun, gamen wong sing foron laulaumet kimi tinaga na piklinbat ini bulat ke ini sokeh. Gamen wong sing ri ini tekentu ae na balmi, arae tom gam wong la sing Karisito.⁶ Gong gam wong sing ri sau aunbiing ri par gam, isi gamek falaes ri. Isau le gamen foim tom arae foron fafauun ke Karisito, ma gamek tel foim ae God i ier isi ini balmi tikii.⁷ Gamen foim sing foron laulaumet kimi ini gesges arae gam foim sing Kumguui, ma biil sing fanu.⁸ Wara gam usum le, Kumguui in suat temtem tikii isi foron rokap na foim tikii, ae i tel u, taftawa le i fafauun foes le biil i fafauun.

⁹ Ma gam foron laulaumet, gamen tel u sabin arae usuf foron fafauun kimi. Ke gong gam fasoksoke ri, wara gam usum le itikii sau e Kumguui buuii na kukulii, kiri ke kimi sabin. Ma Kumguui, biil i kating fal la, ma fal biil.

Ges ken foron Tom Fapaket ke God

¹⁰ Farfarop na orek kiak i aragii: Gamen tifat lo Kumguui, ke na tara rakrakai kia.
¹¹ Gamen kilkiliis ini foron ges una fapaket tikii ke God, isi gamek tifat na aunbiing Satan in tof gam ini foron garan kia.
¹² Wara le biil kere fapaket turan fanu, biil. Kere fapaket turan foron rakrakai na tanwa, foron tanwa ae imel e rakrakai kiri una nagogon, foron tanwa ae ri pose na rakrakai tina kubunor aga na piklinbat ke foron tanwa laulau tinbae na bat.¹³ Pesu, gamen ges ini foron kilkiliis ke God una fapaket, isi aunbiing biing laulau in tapiiek, ke ifasi gamen tifat. Ke aunbiing fapaket in rop, gamen ti rakrakai ta tom.¹⁴ Gamen tifat, ke gamek pus ini tekentu na lifa gam. Ke gamen ges ini tortores na sinang arae dangan aen una tel kale matan mangia gam.¹⁵ Gamen luun su na kekmi, arae ge ges kimi una fafas ini Rokap na Fafas na siaroh.¹⁶ Ke gamen pose papte unune kimi sabin arae pil una tikale foron lamruut ke Satan ae i karef.¹⁷ Ke fafaliu ke God i arae luukluuk una fapaket kimi, ke gamen pose na popok una fapaket ken Tanwa Kalkaluu, i e orek ke God.¹⁸ Ke gamen sising ini rakrakai ken Tanwa Kalkaluu na foron aunbiing tikii ini marmarsan sising, ke sising isi sani gam ier isi. Pesu, gamen kiis an ge ges ma gamek sising mulmul isi fanu kalkaluu ke God.

¹⁹ Gamen sising sabin isi iau, isi God ik ta orek usuf iau isi iak use u, ma biil ian to binbin isi famalal foron tier ae i kum na Rokap na Fafas.²⁰ God i luun ta iau isi ian fafas ini Rokap na Fafas, ma wara na foim igii, ia ka kiis na kamkabet. Gamen sising isi ian kep balamas ma iak fafas ini Rokap na Fafas ini rakrakai.

Farfarop na Orek ke Pol

²¹ Tikikus, i rokap na tualikrer ke i nenge tom foim tekentu ke Kumguui, in fas gam ini foron tier tikii, isi gamek usum sabin le kiis kiak aga i arafah ma sani ia teltel u la igii.²² Igii e wara ae ia ka wuun u usuf gam, isi gamek usum le arafa keme kiis arae igii, ke isi ik farakrakai gam.

6:1: Kolosi 3:20   **6:2:** KisimBek 20:12; Lo 5:16   **6:4:** Kolosi 3:21   **6:5:** Kolosi 3:22-25   **6:9:** Kolosi 4:1; Lo 10:17; Kolosi 3:25   **6:14:** Aisaia 11:5; 59:17   **6:15:** Aisaia 52:7   **6:17:** Aisaia 59:17   **6:21:** Aposel 20:4; 2Timoti 4:12   **6:22:** Kolosi 4:7,8

²³ Foron tuaklik, siaroh usuf gam, ke famais turan unune sing God Tama kerer, ke sing Kumguui Iesu Karisito. ²⁴ Famais usuf fanu tikii ae ri ier isi Kumguui kirer Iesu Karisito ini famais ae biil ti farfarop lo.

Leta ke Pol usuf Fan Filipai Orek Famu

Leta igii, Pol i siit ta u aunbiing i kiis ta na kamkabet na Rom. Aunbiing i kiis na kamkabet, ka siit ta ifet e leta: Neng usuf fan Efeses, neng usuf fan Filipai, neng usuf fan Kolosi ke neng usuf Pilimon.

Leta igii, i siit ta u usuf fan Filipai, una fotrokap isi pitkalang ae ri fen ta u ini. Ri ta ta u sing Epafroditus, ke ka kep u usuf Pol.

Filipai i nenge tara maleh na falifu na Masedonia. Na fawu u e ninla ke Pol ini Rokap na Fafas ka tapiiek na Filipai. Na aunbiing ae, fan Filipai biil biitom ri ongen Rokap na Fafas ma fanu ae ri unune na fafas ke Pol, ri fanu famu masau ae ri unune lo Iesu na Filipai (par Aposel 16:12-40).

Foron tom unune na Filipai biil ifuun e pitkalang kiri. Isau le ri laes sau isi rin fen Pol ini pitkalang, turan foron tom unune sabin ae ri bilbiling na Iudaia.

Pol i laes sau aunbiing i kiis na kamkabet, pesu ka ier isi fan Filipai sabin rin laes aunbiing ri tafe tatawin. Pol i fas ri sabin le, rin tifat ma rik tumarang isi foron tom fafausum famfabal, ae ri fausum fanu la le rin kiit ufu pununfon fanu tamat. I fas ri sabin le Iesu i fapu u la tom, pesu i rokap le rin mi na tintof ke Iesu.

Na leta igii, kere par u le Pol i ier kanaka isi foron tom unune ae na Filipai.

Leta usuf fan Filipai i aragii:

1:1-11 Tanwara na leta igii

1:12-26 Pol i fas ri ini kiis kia na kamkabet

1:27–2:18 Sinang ae foron tom unune rin mi lo

2:19-30 Pol i ier isi wuun Timoti ru e Epafroditus

3:1–4:9 Rin tifat na unune

4:10-20 Pol i laes kanaka ini fafen kiri

4:21-23 Farfarop na orek ke Pol

¹ Ia Pol kama e Timoti, kama iun fafauun ke Karisito Iesu. Kama sisiit usuf fanu

1:1: Aposel 16:12   1:13: Aposel 28:30

kalkaluu tikii ke God, turan foron famfamu na lotu ke foron tom falupes na lotu ae ri unune lo Karisito Iesu, na Filipai. ²Famais ke siaroh usuf gam sing God Tama kerer ke sing Kumguui Iesu Karisito.

Pol i Sising isi Fan Filipai

³ Foron aunbiing tikii ae ia wolpes gam la, ia fotrokap la tom lo God kiak. ⁴ Na foron sising tikii kiak usuf God isi gam tikii, ia sising la tom ini laes. ⁵ Ia laes, wara na rokap na ti turim kimi turang na Rokap na Fafas tina tanwara, papang igii. ⁶ Ia usum tom le, God ae i tanwara ta nenge rokap na foim na liu kimi, in foim lalala ma ik farop u, papang na biing ke Karisito Iesu.

⁷ I tortores tom le in mel e matngan wolwol aragii sing iau isi gam tikii, wara le gam kiis na eteng. Taftawa le ia kiis na kamkabet, le ia tikale fanu ae ri orek laulau na Rokap na Fafas, le ia farakrakai Fafas ae, gam sabin gam ti turim ta turang na foim ae God i ta ta u sing iau na famais kia. ⁸ God i usum le ia lala kalkal tom isi ian par gam, wara le ia ier kanaka isi gam ini famais ke Karisito Iesu.

⁹ Ma ia sising le famais kimi in laumet lalala, ke tasum sabin kimi in kuum turan sinangun iliim fakasi tier. ¹⁰ Male gamen tapiiek arae, ke gamen par failiim foron tier ae i rokap kanaka, ke gamen kalkaluu, ma biil ifasi rin tiu gam ini ti tier na biing ke Karisito. ¹¹ Ke liu kimi in fuun ini fuan tortores na sinang ae Iesu Karisito i fatapiiek u ma na foron fua gam, fanu rin me God ke rik usefages u.

Kiis ke Pol na Kamkabet i Lupes Rokap na Fafas isi ik La Sararah

¹² Foron tuaklik, ia ier isi gamen usum na foron tier ae i tapiiek ta lo iau, ka lupes Rokap na Fafas tom isi ik sarara una foron falifu tikii. ¹³ Ke pesu, foron tom fapaket ae ri parpar kale la na fel ke Sisar turan fale fanu sabin, ri usum le ia kiis na kamkabet, wara lo Karisito. ¹⁴ Kiiskiis kiak na kamkabet, ka farakrakai ta ifuun e tuaklik na asa Kumguui. Pesu, ri ka rakrakai na fafas ini Rokap na Fafas ma biil ri sokeh.

¹⁵ I tekentu le fal ri fafas ini Karisito, wara le wolwol kiri ulo iau i laulau, pesu

ri ka ier isi rin fapu iau tina kiiskiis an famfamu kiak. Isau le fal lo ri, ri fafas ini rokap na balri. ¹⁶ Ri tel u arae ini famais, wara ri usum le God tom i tus pes ta iau isi ian tikale fanu ae ri orek laulau na Rokap na Fafas. ¹⁷ Isau le fal, ri fafas ini Karisito, biil ini tekentu, biil. Ri ram sau na matngan kiiskiis ae i laumet, pesu ri ka wol le in malmu ulo ri, le rin fatapiek foron tatawin ulo iau na aunbiing ia kiis biitom na kamkabet. ¹⁸ Isau le i rokap. Male rin fafas ini wolwol laulau, le ini tekentu na wolwol, i rokap sau. Tier sau ae i laumet i aragii, ri tikii ri fafas tom ini Karisito. Pesu ia ka laes.

Ma ian laes la tom, ¹⁹ wara ia usum le, na foron sising kimi ke na falupes ke Tanwa Iesu Karisito, sani ae i tapiek ta lo iau in sokiliis isi iak sengsegeng. ²⁰ Na wolwol tikii kiak, ia unune le biil ian tel ti tier una famatlawen iau. Isau le ia lala ier le in mel e rakrakai kiak una sik asa Karisito igii, arae tom tinpakanini. Taftawa le ia liu le ia met, liu tikii kiak una sik asa Karisito. ²¹ Wara le ia wol aragii, male ian liu, ian liu tura Karisito. Isau male ian met, ke in rokap kanaka tom. ²² Male ia liu biitom ini liu na pununfo, ia usum le foim kiak in mel e rokap na fua. Biil ia usum le neng sa lo ru ian tim pes u, ian liu le ian met. ²³ Iwu e wolwol kiak. Ia ier le ian la koseng liu igii ma iak la usuf Karisito, ae in rokap kanaka. ²⁴ Isau le una rokap kimi le ian liu biitom. ²⁵ Pesu ia usum tom le ian liu biitom, ma iak kiis tura gam isi unune kimi ik kuum lalala. Ma gamek laes i wara na unune kimi. ²⁶ Aunbiing keren fatafe sabin, ke gamek lala laes ini Karisito Iesu, i wara na tapiek kiak usuf gam.

²⁷ Tier ae i laumet i aragii, gamen liu ini matngan liu ae i tortores fafasi ini Rokap na Fafas ke Karisito. Pesu, male ian la tom isi par gam, le biil ia la, ia ier isi ongen ti fale rokap na ususe lo gam, le gam tifat ini itikii e wolwol, ke gam ka foim rakrakai turim tom arae itikii sau e kalu, isi fanu rik unune na Rokap na Fafas. ²⁸ Ma gong gam soke foron tuui kimi. Matngan sinang arae, in finngas famalal ri le, God in falaulau ri ma ik faliu gam. ²⁹ Wara le

God ka fakalok ta gam, biil na unune kimi sau lo Karisito, biil. Na fangungut sabin ae gam kalsakai u na asa. ³⁰ Gam ka kalsakai fangungut arae, wara le gam sabin gam kau na fapaket ae gam par ta u ia kiis ta lo, ma igii biitom ia kiis lo, arae gam ka ongen ta u.

2

Keren Fasabiro pes Kerer arae Karisito

¹ Ke, kiiskiis kimi lo Karisito i farakrakai gam la. Famais kia i fafnen gam. Tanwa Kalkaluu i faturim la tura gam. Gam tel sinang rokap la ke gam ka famais faliu la ini gam. ² Pesu, in tikii sau e wolwol kimi, ma in tikii sau e matngan famais gamen finngas u usuf gam temtem tikii. In rokap sabin le in tikii sau e balmi, ke ik tikii sau e wolwol na foron foim ae gam ier isi tel u. Male gamen tel u arae, ke ian laes kanaka. ³ Gong gam tel ti tier una farokap gam keskes tom, ma fal biil. Ke gong gam usefages foes gam tom, gong. Temtem tikii lo gam, in fabiro pes u tom, isi ik par fal le ri laumet lo. ⁴ Gam temtem tikii, gong gam wol na farokap fafis gam tom, isau le gamen wol sabin isi farokap fal.

⁵ In rokap le foron wolwol kimi tikii in fasi ini wolwol ke Karisito Iesu, ma in tara aragii:

⁶ I tom e God.

Isau le biil i wol le in pose papte kiiskiis laumet kia, isi ik fasi tura God, biil.

⁷ I suaf ufu kiiskiis laumet kia, ma ka kep sinangun nenge fafauun, ke ka tapiek kalu toh.

⁸ Fanu ri par u arae nenge kalu sau,

i fasabiro u ma ka misuut lo God papang na minet kia, ma i met tom bae na aupaket.

⁹ Pesu, God ka sik u una kiiskiis ae i buuii kanaka, ma ka ta as usuf i ae i laumet kanaka na olon foron as tikii.

¹⁰ Pesu, ri tikii buuii na kukulii, ke na piklinbat ke na piklin nanal sabin,

rik ilepul na asa Iesu,
¹¹ ma kerme ri tikii ik fapos u le,
 Iesu Karisito i e Kumguui,
 isi God Tama kerer in kep memeh lo.

Gamen Popos arae foron Keltot

¹² Pesu foron talang, arae tom gam misuut la na foron orek aunbiing ia kiis ta tura gam, ke igii sabin aunbiing biil ia kiis tura gam, ia ier le gamen famam foim rakrakai tom ini sokeh, una finngas u le God ka faliu ta gam. ¹³ Gamen liu arae, wara le God tom i foim na liu kimi, isi gamen ier isi mi na wolwol kia, ma i farakrakai gam isi gamek misuut lo.

¹⁴ Na foron tier tikii gam tel u, gong gam belbel orek ke gong gam fapue kuna, ¹⁵ isi liu kimi biil in faluuluui ini foron sinang laulau ke biil in mel e tuk na liu kimi, ke gamek tapiiek berberat ke God ma biil ti tier in ger na liu kimi. Gamen popos arae foron keltot buuii na bat, aunbiing gam liu na fatpoton fanu na ulul igii, ae ri la ger, ma sinangu ri i tapak koseng rokap na sinang. ¹⁶ Ke gamen liu arae, aunbiing gam pose fat na orek ae imel e liu lo, isi iak laes na biing ke Karisito, le foim turan filau kiak, biil i tier foes.

¹⁷ Ropak na foim ae i la turan unune kimi i arae tunmapek usuf God. Isau male ian met, ke daung in ring arae wain na olon tunmapek ae, ian laes tura gam tikii. ¹⁸ Ma gam sabin gamen laes turang.

Timoti ke Epafroditus

¹⁹ Male Iesu Kumguui i somangat na wolwol kiak, biil in sawin, ke ian wuun Timoti usuf gam isi in farakrakai iau ini ususe lo gam, aunbiing in fis. ²⁰ Ma biil sabin tikas arae Timoti, ae imel e wolwol kia una farokap gam. ²¹ Wara le fanu tikii ri ier isi rin farokap fafis ri tom, ma biil ri ier isi farokap foim ke Iesu Karisito. ²² Isau le gam tom gam ka usum ta le Timoti i nenge rokap na kaltu, wara le i foim turim ta turang arae nenge iun latama. Ma ka foim ta turang na Ropak na Fafas. ²³ Ke pesu, aunbiing sau ian usum na matngan sani in tapiiek lo iau, ia unune le ian wuun ufu usuf gam. ²⁴ Na unune kiak lo Kumguui, ia

usum le biil in sawin ke ia sabin iak la usuf gam.

²⁵ Isau le, ia wol le in rokap kanaka le ian wuun fafis Epafroditus tuaklik na asa Karisito usuf gam. I nenge tikiin foim kiak, ae i tibel ta iau na fapaket igii, ma i e talmi ae gam wuun ufu ta isi lupes iau. ²⁶ I rokap le ian wuun fafis u, wara le i kalkal kanaka tom isi le in par gam, ma ka tatawin kanaka e wol kia, aunbiing gam ongen ta u le i sasem. ²⁷ Tekentu tom le i sasem tah, ma fatat in met. Isau le God i mais u ma biil i keskes sau, biil. I mais iau isi gong sabin ia lala mamais. ²⁸ Pesu wolwol kiak ka rakrakai kanaka le ian wuun fafis u, isi gamek lala laes aunbiing gamen par u sabin, ke isi biil mang ian lala mamais. ²⁹ I rokap le gamen somangat pes u ini laes arae nenge tualik gam na asa Kumguui. Gamen bulat lon matngan kaltu arae, ³⁰ wara le i ta liu kia tom na foim ke Karisito, ma fatat in met. Aunbiing biil ifasi gamen lupes iau, i ier tom le in kep salmi na lupes iau, ma biil i lala wol na liu kia, le in met le biil.

3

Se i Unune lo Karisito, i Tom Tortores Tekentu

¹ Foron tuaklik, nenge tier sabin, i rokap le gamen laes na kiiskiis kimi lo Kumguui. Biil i tatawin usuf iau isi ian siit foron tier sabin igii usuf gam. Ia siit u sabin una ubiif kale gam.

² Gamen tumarang isi foron tom tel sinang laulau, ae ri kiit falaulau pununfon fanu tamat la. ³ Kerer ae kere lotu la unaisa God ini Tanwa, kere tom kere fanu tekentu ke God, ae ri kiit tu pununfo kerer. Biil kere unune na sani ri tel u sau na pununfo kerer, biil. Kere laes sau na foim ae Karisito Iesu i tel ta u usuf kerer. ⁴ Male imel e falupes tina sinangun fakiit, ke tina rakrakai ken fanu sau, iau tom ifasi ian unune lo.

Male tikas i wol le ifasi in unune na rakrakai ken fanu sau, foron tier ae i unune lo, ia rokap kanaka lo. ⁵ Wara le ri kiit ta pununfong na fawal u e biing. Ma ia nenge sikin Israel tina mat ke Benjamin. Ia nenge sikin Ibru tutus. Ma ia nenge Farasi,

pesu ia ka misuut la na nagogon ke Moses. ⁶ Ia ta fangungut ta usuf fanu na lotu ke Karisito, wara le imel e rakrakai na wolwol kiak isi ian misuut na lotu ken fan Israel. Na nagogon ke Moses ia tortores, biil ifasi rin tiu iau ini ti tier.

⁷ Isau le foron tier ae ia par ta u le in farokap iau, igii ia ka par u arae foron tier foes, i wara lo Karisito. ⁸ Tekentu, ia par foron tier tikii ae, arae foron tier foes sau, wara le ia iliim nenge tier ae i laumet kanaka. Tier ae, isi ian usum lo Karisito Iesu, Kumguui kiak. I e wara, ia ka sokufu foron tier tikii, ma ia ka par ri arae foron piin, isi iak somangat pes Karisito, ⁹ ma iak patep u. Biil ia tapiiek tom tortores, i wara le ia mi na nagogon, biil. I wara sau na unune kiak lo Karisito. Tekentu, God i foteng kerer arae foron tom tortores, wara le kere unune lo Karisito. ¹⁰ Ia ier le ian usum lo Karisito, ke na rakrakai kia ae i finngas ta u, aunbiing i apti fis ta tina minet. Ke ia ka ier sabin le ian ti turim tura isi kalsakai fangungut arae i kalsakai ta u, isi iak fasi ini na minet kia. ¹¹ Male i tara arae, ke ia unune le God in fapti fafis iau tina minet.

Pol i Filau una Farfarop

¹² Biil ia use u le foron tier igii ia ka kep ta u, le ia ka tapiiek ta na farfarop lo, biil. Isau le ia totof rakrakai tom isi ian kep sani ae Karisito Iesu i fakale ta iau ini. ¹³ Foron tuaklik, biil ia use u le ia ka kep ta u, biil. Isau le tier ia tel u, biil ia giliim fis, ia totof rakrakai tom isi kep tier ae na famu lo iau. ¹⁴ Ia filau rakrakai tom isi ian tafe farfarop, isi iak kep fifiil na filau kiak. Fifiil ae God i tawi pes ta iau isi, isi ian la ubae na kukulii, wara lo Karisito Iesu.

¹⁵ Pesu, kerer tikii ae unune kirer ka matuk ta lo Karisito, in mel e matngan wolwol aragii sing kerer. Ke, male foron wolwol kimi i neng keskes na ti tier, God in famalal u usuf gam. ¹⁶ Isau le, keren mi tom na sal ae kere mi la lo papang igii.

¹⁷ Foron tuaklik, gamen mi na matngan sinangung ke gamen par fakasi fanse ae ri liu fafasi ini matngan liu ae keme finngas ta u usuf gam. ¹⁸ Wara le ifuun, sinangu ri i finngas u le ri ememse ta aupaket ke

Karisito. Arae ia fas ta gam pakanini, ke igii sabin ia ka use u ini danun matang. ¹⁹ Ma farfarop na liu kiri, rin fiu. Foron wolwol na pununfo i e god kiri. Ri got la ini foron sinang ae ifasi rin matlawen kuna. Ma ri luun wolwol kiri la tom na foron tier tinaga na piklinbat. ²⁰ Isau le kerer, kere fanu tutus tina kukulii, ma kere nene isi Tom Fafaliu kirer, Kumguui Iesu Karisito in fis tinbae. ²¹ Ma in sokiliis pununfo kerer igii ae biil ti memeh lo, isi ik fasi ini pununfo tom ae ifuun ini memeh. Ini rakrakai kia, in luun foron tier tikii na piklin nagogon kia, ma ini rakrakai sau ae, ik sokiliis pununfo kerer.

4

Orek una Farakrakai foron Tom Unune

¹ Pesu, foron tuaklik, gamen tifat arae lo Kumguui. Ia use u aragii usuf gam, fanse ae ia ier kanaka isi gam. Ma ia ier kanaka le ian par gam. Gam foron rokap na talang, gam falaes iau ke liu kimi i arae fifiil una foim kiak.

² Ia sising Ewodia kamu e Sintike le in tikii sau e wolwol kimuh, wara le kamu ke Kumguui. ³ Ma ia sising o sabin, o tikiin foim tekentu kiak, le on lupes iun fifin ae, wara le ru foim rakrakai ta turang na Rokap na Fafas. Ru foim rakrakai ta tura kama e Kelemen ke foron tikiin foim tikii kiak, ae asri ka kiis ta na Buk na Liu.

⁴ I rokap le gamen laes la masau na kiiskiis kimi lo Kumguui. Ma ian use u sabin le, gamen laes. ⁵ Gamen fofu ini fanu tikii, isi rik par sinangu gam. Kumguui fatat in fis. ⁶ Gong gam lala wol na ti tier, isau le na foron tier tikii, gamen sising ke gamen fas God ini sani gam ier isi, ma gamek sising an fotrokap usuf i. ⁷ Ma siaroh ke God ae i laumet kulkulef na tasum ken fanu tikii, in fofonoi na liu kimi, ke na wolwol kimi tikii na kiiskiis kimi lo Karisito Iesu.

⁸ Foron tuaklik, igii e farfarop na orek kiak usuf gam: Wolwol kimi in kiis na foron tier ae i rokap, ke foron tier ae keren ususefages ulo. Gamen wol na foron tier ae i tekentu, ke foron tier ae keren bulat lo, ke foron tier ae i tortores, ke foron tier ae i kalkaluu, ke foron tier ae i rokap kanaka,

ke foron tier ae imel e memeh lo. ⁹ Sani ae ia ka fausum ta gam ini, ke gam ka kep ta u, ke gam ka ongen ta u, ke gam ka par ta u na liu kiak, gam sabin gamen mi lo arae. Ma God ae i ta siaroh la, in kiis tura gam.

²² Fanu tikii ke God ri ta orek an famais kiri usuf gam. Ke fanu tikii sabin na fel ke Sisar ri ta orek an famais kiri usuf gam.

²³ Famais ke Kumguui kirer, Iesu Karisito in kiis na tanwa gam. Amen.

Pol i Fotrokap isi foron Fafen sing foron Tom Unune na Filipai

¹⁰ Ia laes kanaka na kiiskiis kiak lo Kumguui, wara le gam ka wolpes iau sabin. Ia usum le gam wol la lo iau, isau le biil ti sal kimi isi gamen lupes iau. ¹¹ Biil ia orek aragii wara le ia bilbiling, biil. Ia ka usum ta le ian laes la tom, taftawa matngan tier arafa ia fatafe tura. ¹² Ia ka lasan ta aunbiing ia bilbiling, ke ia ka lasan ta na aunbiing ifuun e minmarang. Ia ka usum ta le ian laes sau, taftawa male ia mas le ia fitol, ke male ia lauu le ifuun e minmarang. ¹³ Ia fasi ian tel foron tier tikii, lo Karisito ae i ta rakrakai la sing iau.

¹⁴ Isau le, i rokap sabin gam ka ti turim turang ta na foron tatawin kiak. ¹⁵ Gam fan Filipai, gam ka usum ta na aunbiing ae ia fafas ta ini Rokap na Fafas na falifu na Masedonia, ke gam ka kiliis liu ta kimi. Gam usum le aunbiing ia la koseng Masedonia, biil ti fale tom unune sabin ri fatal ta iau na sinangun fafen faliu, biil. Gam keskes sau. ¹⁶ Aunbiing ia kiis ta na Tesalonika, biil gam fen iau na itikii sau e aunbiing, isau le gam fen mulmul iau, aunbiing ia dar fale tier. ¹⁷ Gong gam wol le ia im isi ti fafen sing gam, biil. Ia ier isi in mel e fafakalok na liu kimi. ¹⁸ Ia ka kep ta foron fafen tikii kimi, ae Epafroditus i filange u usuf iau. Ma foron fafen kimi, i laumet kanaka tom na foron tier ae ia dar u. Foron fafen tikii kimi ae, i arae fafen usuf God ae i furung rokap, ma God i somangat pes u ini laes. ¹⁹ God kiak in tel fasuut foron tier tikii ae gam bilbiling isi, tina foron rokap na minsik kia, wara le gam ke Karisito Iesu.

²⁰ Keren usefages God Tama kerer fitliu, ma biil ti farfarop lo. Amen.

Farfarop na Orek

²¹ Gamen faorek pes fanu ke God na asa Karisito Iesu. Foron tualikrer sabin igii naisang, ri ta orek an famais kiri usuf gam.

Leta ke Pol usuf Fan Kolosi Orek Famu

Leta igii, Pol i siit u aunbiing i kiis ta na kamkabet na Rom. Aunbiing i kiis na kamkabet ka siit ta ifet e leta. Neng usuf fan Efeses, neng usuf fan Filipai, neng usuf fan Kolosi ke neng usuf Pilimon.

Leta igii i siit u usuf foron tom unune na Kolosi, ke ka ta u sing Tikikus ru e Onesimus, ma ru ka kep u usuf ri.

Aunbiing Pol i kiis na Efeses, i wuun nenge tom foim asa e Epafras una Kolosi isi ik fafas usuf ri (par Kol 1:7), ke usuf fanu sabin na maleh na Laodisia ke na Ierapolis (par Kol 4:13). Pol biil i to la ta una Kolosi, biil. I ongen u sau le ri ka kiliis ta liu kiri, pesu ka sising isi ri.

Aunbiing Epafras ka fis, ka ususe sing Pol le foron tom fafausum famfabal ri ka ier isi falaulau unune ken foron tom unune na Kolosi. Pesu, Pol ka siit leta igii, una farakrakai unune kiri. Foron tom fafausum famfabal ri use u le fanu rin lotu unaisan foron rakrakai na tanwa ke foron angelo, ke ri ka use u sabin le Iesu biil e Kalalik ke God, i arae foron angelo sau. Ri ier sabin le fanu rin mi na foron nagogon ke Moses ma rik kiit pununfon fanu tamat.

Na leta igii, Pol i fausum fanu le Iesu ru e God ru itikii sau. Memeh, wolwol, ke sinangu ru itikii sau. Ke lo Iesu Karisito sau, God ka fakiis ta piklinbat, ma keren kep liu fitliu lo i sau.

Leta usuf fan Kolosi i aragii:

1:1-2 Tanwara na leta igii

1:3-14 Pol ru e Timoti ru sising isi fanu na Kolosi

1:15-23 Karisito i laumet kanaka

1:24—2:5 Foim ke Pol usuf foron tom unune

2:6-23 Fafanau isi fafausum famfabal

3:1-17 Liu fuuh lo Karisito

3:18—4:6 Fafausum na foron rokap na sinang

4:7-18 Farfarop na orek ke Pol

¹ Ia Pol, ia nenge aposel ke Karisito Iesu, na wolwol ke God tom. Kama e Timoti,

tualikrer, ² kama sisiit usuf gam ae na Kolosi, gam fanu kalkaluu ma gam foron tualikmem na asa Karisito.

Famais ke siaroh usuf gam sing God Tama kerer.

Pol ru e Timoti ru Sising isi foron Tom Unune

³ Aunbiing kama sising la isi gam, kama fotrokap la tom lo God, Tama Kumguui kirer, Iesu Karisito, ⁴ wara kama ka ongen ta ususe na unune kimi lo Karisito Iesu ke famais kimi usuf fanu kalkaluu tikii. ⁵ Unune turan famais kimi i tapiiek tina sani ae gam nene isi ini unune, ae God ka pakne ta u kimi buuii na kukulii, ma gam ka ongen ta u na orek tekentu, i e Rokap na Fafas, ⁶ ae i tapiiek ta usuf gam. Na piklinbat tikii, Rokap na Fafas igii i fufua la ke ka kuumkuum la. I arae sabin na fatpoto gam, tipes u na aunbiing gam ongen ta u, ma gam ka malal tekentu na famais ke God. ⁷ Epafras ka fausum ta gam ini. I tikiin foim kimem ae kemem ier kanaka isi, ma i nenge tom foim tekentu ke Karisito una lupes gam. ⁸ I fas ta kama sabin ini sinangun famais kimi ae Tanwa Kalkaluu i ta ta u usuf gam.

⁹ I e wara ke biil kama mangeh la na sising isi gam, tanwara na aunbiing kama ongen ususe lo gam. Kama sising God isi ik fafuun gam ini tasum isi gamek usum na wolwol kia, ke isi ik mel e polo na wol turan tasum sing gam, ae Tanwa Kalkaluu i ta u la. ¹⁰ Kama sising arae, isi liu kimi ik fasi ini wolwol ke Kumguui, ke fitliu gamek falaes u ini foron rokap na foim tikii, ae i arae rokap na fuan liu kimi, ke tasum kimi lo God ik kuum lalala. ¹¹ Ma God in farakrakai gam ini rakrakai tikii ae ifuun ini memeh kia, isi gamek kiis fofoma gamek tifat na foron tatawin tikii ae gam tafe u, ke gamek laes. ¹² Ma gamek fotrokap usuf Tama kerer, ae i somangat ufu ta gam isi gamek kep foron rokap na tier turan fanu kalkaluu ae ri kiis na malal na matanfuntih kia. ¹³ I wara le ka faliu pes ta kerer koseng rakrakai ken kubunor, ke ka lame fakau kerer una matanfuntih ke ke Kalalik ae i ier kanaka isi, ¹⁴ ae i

fiil fasengsegeng ta kerer, ke ka pa ufu ta foron sinang laulau kirer.

Karisito i Laumet Kanaka lon foron Fakfakiis tikii

¹⁵ Karisito i e tantanwa God, ae biil ifasi keren par u, ma i e Kalalik famu ae i laumet na olon foron fakfakiis tikii. ¹⁶ Wara le, lo Karisito sau, God ka fakiis foron tier tikii:

Foron tier tikii buuii na kukulii,
ke igii na piklinbat,
foron tier ae kere par u la,
ke foron tier ae biil ifasi keren par u arae,
foron tanwa ae kiiskiis kiri i laumet,
foron tanwa ae imel e rakrakai kiri,
foron tanwa ae ri famfamu,
ke foron tanwa ae imel e rakrakai kiri
una nagogon.

Foron tier tikii God i fakiis ta u lo Karisito, ma ke Karisito tom. ¹⁷ I liu famu na foron tier tikii, ma lo i sau, foron tier tikii ka kiis turim. ¹⁸ Ma i e paklun foron tom unune ma ri e pununfo. I e tanwara, ma i e Kalalik famu ae i apti fis ma ka fapu rakrakai ken minet, isi i tom ik famfamu na foron tier tikii. ¹⁹ Wara le God i laes kanaka le liu tikii kia ifuun lo ke Kalalik. ²⁰ Ma lo ke Kalalik, foron tier tikii na piklinbat ke bae na kukulii, ri ka fatala fis tura. God i tel u arae aunbiing i fatapiek siaroh ini dawu ke Kalalik ae i ring na aupaket.

²¹ Pakanini gam kiis tapak ta koseng God, ma gam tapiek tuui kia na wolwol kimi, wara na foron sinang laulau ae gam tel ta u. ²² Isau le igii, ka fatala fis ta tura gam ini pununfo Karisito na minet kia. Ke ik fasoti gam arae fanu kalkaluu na mata God, ma biil imel e tuk lo gam, ke biil tikas in tiu gam ini ti tier. ²³ Pesu, gamen tifat ta tom na unune kimi, ma gong gam gigin koseng tier ae gam nene isi ini unune. Tier ae, gam ongen ta u na Rokap na Fafas. Ri fafas ta ini una piklinbat tikii. Ma ia Pol, ia tapiek nenge fafauun una fafas ini.

Foim ke Pol usuf foron Tom Unune

²⁴ Ia laes aunbiing ia kalsakai fangungut isi gam na pununfong tom, wara le fangungut ae ia kalsakai u, ia kalsakai u una fasuut fangungut ae Karisito i kalsakai ta u isi foron tom unune kia ae ri pununfo. ²⁵ God i unune ufu ta foim igii usuf iau, isi

ian tapiek tom foim una lupes foron tom unune kia, ke ka tim pes ta iau isi fafas tikii ini orek kia usuf gam. ²⁶ Orek ae, i kum ta sing fanu na foron ulul pakanini, isau le igii mang ka tapiek malal usuf fanu ke God. ²⁷ God ka famalal u usuf fanu kia, wara le i ier le fanu ae biil ri fan Iudaia rin usum na foron rokap na memeh tikii ae na orek kia ae pakanini i kum tah. Orek ae i kum tah, i aragii: Karisito i kiis na liu kimi, pesu gam ka nene ini unune isi gamen kiis na memeh ke God.

²⁸ Keme fafas ini Karisito usuf fanu tikii, keme ka fanau ri, ke keme fausum ri ini foron rokap na wolwol tikii kimem, isi aunbiing kemen ta ri usuf God, ke liu kiri lo Karisito ik matuk. ²⁹ I e wara, ia ka foim ke ia ka totof rakrakai ini tara rakrakai ke Karisito, ae i foim igii lo iau.

2

¹ Ia ier le gamen usum le ia ngangai ken iru isi gam, isi fanu na Laodisia ke isi fanu tikii ae biil biitom ri par ta posong na matang. ² Wara ia ka tel u arae, isi iak farakrakai ri ma rik ti turim na famais, ke rik fuun tekentu ini tasum tikii isi rik malal rokap na wolwol ke God ae i kum tah, i e Karisito tom. ³ Foron rokap na wolwol turan tasum tikii, i mumun ae lo Karisito, i arae rokap na minsik. ⁴ Ia fas gam ini foron tier igii isi biil ifasi tikas in sok balmi ini ti garan ae i musmus rokap. ⁵ Taftawa le ia mangmangal koseng gam na pununfo, isau le ia kiis tura gam na tanwa, ma ia laes kanaka aunbiing ia ongen u le sinangu gam i tortores ma gam tifat na unune kimi lo Karisito.

Gong Gam Mi na Fafausum Foes ken Fanu

⁶ Pesu, arae gam ka somangat pes ta Karisito Iesu arae Kumguui kimi, i rokap le gamen la tom tura. ⁷ Ke gamek kuum lo arae au ae i rarau e bauli na nanal, ke gamek tifat lo arae fel ae ri fiti u na rakrakai na waran singlen. Ma unune kimi ik rakrakai arae tom ri ka fausum ta gam, ma liu kimi ik fuun ini sinangun fotrokap.

⁸ Gamen tumarang, tarama tikas ka fatel pes gam ini ti foron matngan tasum foes,

ke foron garan na fafausum ae i tapiiek na titiipapah foes ken fanu, ke sing foron tanwa tinaga na piklinbat, ma biil sing Karisito.

⁹ Wara le liu tikii ke God ifuun lo Karisito na pununfo. ¹⁰ Ma liu kimi ka kuruur lo Karisito, ma i paklu ri tikii ae imel e rakrakai kiri, ke ri ae imel e rakrakai kiri una nagogon. ¹¹ Lo i sau, ke gam sabin gam ka arae fanu ae ri kiit pununfo ri,* isau le fakiit ae fanu biil ri tel u, biil. Karisito tom i tel u aunbiing i kiit ufu liu tofe kimi. ¹² Aunbiing gam kep bapitaiso, i arae ri ile ta gam tura Karisito. Ma gam ka apti fis tura, wara na unune kimi na rakrakai ke God ae i fapti fafis ta Karisito tina minet.

¹³ Pakanini gam mi la na foron sinang laulau, ke biil ri kiit ufu ta liu tofe kimi, ma i arae gam ka met tah. Isau le, God ka faliu pes ta gam tura Karisito, ke ka pa ufu ta foron sinang laulau tikii kirer. ¹⁴ Kere lek ta foron nagogon, ke kere ka sir kuna. Isau le God ka palis ufu ta tier ae kere sir kuna, aunbiing i fakulkulik u bae na aupaket.† ¹⁵ Karisito ka farop ta rakrakai ken foron tanwa ae imel e rakrakai kiri, ke foron tanwa ae imel e rakrakai kiri una nagogon. I famatlawen ri na matan fanu tikii na piklinbat, wara le aunbiing i met na aupaket, i finngas u le ka fapu ta rakrakai kiri.

¹⁶ Pesu, gong gam somangat pes tikas isi in pue gam kunan sani gam ien u, sani gam umin u, ke fatel gam isi mi na pintokon piran Biingen Lotu, foron Funiil Fuuh ke Biingen Mangeh. ¹⁷ Foron tier ae, i tantanwan sani sau ae in tapiiek namih, isau le, tier tekentu e Karisito tom. ¹⁸ Gong gam somangat pes tikas ae i garan fapu u la tom, isi in fabal pes gam ini foron nimnibiil kia, ke ini sinangun lotu unaisan foron angelo, tarama ka lame ufu gam koseng fifiil kimi. Gong gam ongen pes foron ususe foes kia, wara le matngan kaltu arae, i got foes ini foron wolwol laulau tina pununfo tom. ¹⁹ Biil mang i patep lo Karisito ae i paklu kerer, ma kere pununfo. Karisito

i farakrakai pununfo kuruur tom, ke ka fapatep turim u ini foron tungtugus ke ini foron loles, ke ka kuum namin wolwol tom ke God.

²⁰ Aunbiing gam ka met ta tura Karisito, ka fasengsegeng ta gam koseng foron matngan fafausum tinaga na piklinbat. Ke isi sani biitom gam ka tongon mi na foron matngan nagogon tina piklinbat? ²¹ Foron matngan nagogon aragii, “Gong o pose lo!” “Gong o ien u!” “Gong o sigil u!” ²² Foron nagogon ae, i la sau sing fanu, ke tina fafausum foes kiri. Ri use foron tier ae ri laulau la sau, aunbiing kere ka foim ta ini. ²³ Tekentu le foron matngan nagogon ae, i par arae le i rokap, wara le fanu ae ri mi la lo, ri rakrakai tom na sinangun lotu, sinangun fapu ri tom ke sinangun ta fangungut na pununfo ri tom, isau le foron nagogon ae, biil ifasi in lupes ri isi rik fin koseng foron sinang ae pununfo ri i ier isi.

3

Liu Fuuh lo Karisito

¹ Gam ka apti fis ta tura Karisito, pesu, gamen luun wolwol kimi na foron tier buui na kukulii, na falifu ae Karisito i kiis lo na mia God. ² Luun wolwol kimi na foron tier buui na kukulii, ma gong na foron tier tina piklinbat. ³ Wara le gam ka met tah, ma liu kimi ka mumun ta tura Karisito lo God. ⁴ Aunbiing Karisito in tapiiek, ke gam sabin gamen tapiiek tura na memeh kia, wara le Karisito tom i e liu tekentu kimi.

⁵ Pesu, gamen siimete foron matngan sinang laulau tikii tina piklinbat ae lo gam, arae: Sinangun tamfaes, foron sinang ae i duh, wolwol isi tel sinangun puur, foron wolwol laulau, ke sinangun akalemok, wara le sinangun akalemok i e sinangun lotu unaisan god famfabal. ⁶ Wara na foron matngan sinang laulau aragii, ke ngaliaf ke God ik tapiiek ulon fanu ae biil ri ongen pes orek kia. ⁷ Gam tel u la e foron matngan sinang aragii, na liu tofe kimi pakanini. ⁸ Isau le igii, gamen tel ufu tom e foron matngan sinang tikii arae: Sinangun

* **2:11:** Fan Iudaia ri kiit pununfo ri la aragii fakileng, le ri fanu ke God **2:12:** Rom 6:4 **2:13:** Efeses 2:1-5
2:14: Efeses 2:15 † **2:14:** Na sinangun fan Rom, aunbiing ri fakulkulik nenge kaltu na aupaket, rin siit foron sinang laulau ae ri fakulkulik u kuna, ke rik luun u na olon aupaket kia **2:16:** Rom 14:1-6 **2:19:** Efeses 4:16
3:1: BukSong 110:1

ngaliaf ke balkut, sinangun ememse fal, sinangun orek laulau ulon fal, ke fanes gong i suuh tina ngusmi. ⁹ Gong gam fam-fabal faliu ini gam, wara le gam ka kiliis ufu ta liu tofe kimi turan foron sinang ae lo. ¹⁰ Ma gamek fakau liu fuuh kimi, ke gamek tapiek fuuh, aunbiing gamen usum lalala lon Tom Fakfakiis kimi, ma gamek tapiek arae i. ¹¹ Taftawa le o nenge sikin Iudaia le nenge sikin Grik, ri kiit pununfom le biil ri kiit pununfom, o nenge ses le o tina nenge mat keskes, o nenge fafauun foes le biil. Biil ti tier lo, Karisito sau i e temin tier, ma i kiis na liu kirer tikii.

¹² Gam fanu ae God ka tus pes ta gam, ae gam kalkaluu ma i ier kanaka isi gam. Pesu, gamen kilkiliis ini sinangun mamas, sinangun tel rokap na sinang lon fal, sinangun fapu gam tom, ke sinangun fofu ini fanu, ke gong gam tuktuk ini fanu. ¹³ Gamen somangat pes temtem tikii lo gam. Male tikas lo gam i tel ta ti sinang laulau lo gam, ke gamen wol ufu, arae sau Kumguui ka wol ufu ta foron sinang laulau kimi. ¹⁴ Na olon foron rokap na sinang tikii igii, gamen kilkiliis ini sinangun famais, ae i kabet turim foron sinang tikii, ke ri ka tapiek itikii.

¹⁵ I rokap le siaroh ae Karisito i ta ta u usuf gam in nagogon na liu kimi. God i kam pes ta gam isi gamen liu ini siaroh, wara le gam arae itikii sau na pununfo Karisito. Ma gamen fotrokap la tom usuf God. ¹⁶ I rokap sabin le orek ke Karisito in kiis ma ik fuun na liu kimi. Gamen fausum fanu ke gamek patrai ri ini, ma gamen tel u ini rokap na wolwol. Ke gamen seksek sabin ini orek ae, aunbiing gam sek foron seksek ae na Buk na Gogoh, foron seksek una lotu ke foron seksek ae Tanwa Kalkaluu i ta u usuf gam. Gamen sek u ini fotrokap na liu kimi usuf God. ¹⁷ Na foron tier tikii gam tel u, na orek kimi le na foim kimi, gamen tel u tom ini asa Kumguui Iesu, ma na asa Kumguui Iesu gamek fotrokap usuf God Tama kerer.

Sinangun Fatlatama

Efeses 5:22–6:4

¹⁸ Kelefin, gamen fapu gam na piklin foron antu gam. Matngan sinang ae, i tortores na mata Kumguui.

¹⁹ Fanu tamat, gamen ier isi foron antu gam, ma gong gam tuktuke ri.

²⁰ Berberat, gamen wong sing foron teumi ke foron tinmi na foron tier tikii, wara le matngan sinang ae, i falaes Kumguui la.

²¹ Foron tamankak, gong gam fakut balan berberat kimi, tarama gam ka fapul ri.

Sinangun Foron Fafauun

Efeses 6:5-9

²² Foron fafauun, gamen wong sing foron laulaumet kimi tinaga na piklinbat na foron tier tikii. Gong gam tel fakasi foim sau, isi gamek falaes ri aunbiing ri par gam, isau le gamen tel u ini balmi tikii, ke ini bulat usuf Kumguui. ²³ Sani gam tel u, gamen tel u ini liu tikii kimi, arae gam foim sing Kumguui, ma biil sing fanu, ²⁴ wara gam usum le gamen kep sani ae Kumguui i fakale ta gam ini arae fifil kimi. Gam usum le gam foim sing Kumguui Karisito. ²⁵ Se i tel sinang laulau, Kumguui in fiil u tom namin sinang laulau kia. Biil in kating fal, ma fal biil.

4

¹ Foron laulaumet, gamen tel sani ae i rokap ma i tortores usuf foron fafauun kimi, wara gam usum le imel sabin e Laulaumet kimi buuii na kukulii.

Fale Fafanau sabin

² Fitliu gamen ta liu kimi tom na sising, ke aunbiing gam sising, in malal e wolwol kimi, ma gamek fotrokap usuf God. ³ Ke gamen sising sabin isi kemem, isi God ik sapeng na sal isi kemek fafas ini Karisito, fafas ae pakanini i kum tah. I wara na fafas ae, ke igii ia ka kiis na kamkabet. ⁴ Gamen sising le ian famalal fakasi u, aunbiing ian fafas ini. ⁵ I rokap le, in mel e rokap na wolwol sing gam, aunbiing gam kiis na

3:9: Efeses 4:22   **3:10:** Efeses 4:24; Stat 1:26   **3:12:** Efeses 4:2   **3:13:** Efeses 4:32   **3:16:** Efeses 5:19,20
3:18: Efeses 5:22; 1Pita 3:1   **3:19:** Efeses 5:25; 1Pita 3:7   **3:20:** Efeses 6:1   **3:21:** Efeses 6:4   **3:22:** Efeses 6:5-8
3:25: Lo 10:17; Efeses 6:9   **4:1:** Efeses 6:9   **4:5:** Efeses 5:16

fatpoton fanu ae biil ri unune, kiliis ta imel e rokap na aunbiing kimi. ⁶ I rokap le foron orek kimi fitliu in fuun ini fafakalok, ma in musmus rokap, isi gamek usum na matngan orek arafa gamen kiliis fagalte ken fanu ini.

Farfarop na Orek

⁷ Tikikus in fas gam ini foron ususe tikii lo iau. I nenge rokap na tuaklik, nenge tom foim tekentu, ma i nenge fafauun ke Kumguui, ae kama foim turim la. ⁸ Ma wara tutus ae ia ka wuun u usuf gam, isi gamek usum na liu kimem aga, ma isi ik farakakai liu kimi. ⁹ In la tura Onesimus, i nenge tekentu ma rokap na tualikrer, ma i neng lo gam tom. Run fas gam ini foron tier tikii ae i tapiek ta aga.

¹⁰ Aristikus, ae kama kiis turim na kamkabet, i ta orek an famais kia usuf gam. Ke Mak sabin i ta orek an famais kia usuf gam. Mak i e mal ke Barnabas. Gam ka kep ta orek lo: Male in tapiek sing gam, ke gamen somangat pes u. ¹¹ Iesu ae nenge asa sabin e Jastus, i sabin i ta orek an famais kia usuf gam. Rituul sau rituul sakin Iudaia na palgan foron tikiin foim kiak ae keme foim isi matanfuntih ke God, ma rituul ka tapiek rokap na falupes unaisang. ¹² Epafras i ta orek an famais kia usuf gam. I neng lo gam tom, ma i nenge fafauun ke Karisito Iesu. I sising rakrakai la tom isi gam, isi ik matuk e unune kimi, ma gamek tifat, ma gamek usum rokap na foron wolwol tikii ke God. ¹³ Ia fas fatus gam le i foim rakrakai la tom isi gam, ke isi fanu na Laodisia ke na Ierapolis. ¹⁴ Dokta Luk, ae i rokap na talrer, ru e Demas ru ta orek an famais kiru usuf gam. ¹⁵ Ta orek an famais kiak usuf foron tualikrer ae na Laodisia, ke usuf Nimfa* turañ foron tom unune ae ri lotu turim la na fel kia.

¹⁶ Aunbiing ri ka wes ta leta igii usuf gam, ke gamek ta u bin usuf foron tom unune ae na Laodisia isi ri sabin rik wes u. Ke gamek wes leta sabin ae ia siit ta u usuf foron tom unune na Laodisia.

¹⁷ Gamen fas Arkipus le, in farop fakasi tom e foim ae Kumguui i ta ta u usuf i.

¹⁸ Ia Pol, ia siit orek an famais igii ini limang tom. Gong gam ruruu lo iau igii na kamkabet.

Famais ke Kumguui in kiis tura gam.

4:7: Aposel 20:4; 2Timoti 4:12   **4:8:** Efeses 6:21,22   **4:9:** Pilimon 1:10-12   **4:10:** Aposel 19:29; 27:2; Pilimon 1:24; Aposel 12:12,25; 13:13; 15:37-39   **4:12:** Kolosi 1:7; Pilimon 1:23   **4:14:** 2Timoti 4:10,11; Pilimon 1:24

* **4:15:** Nimfa i nenge fifin   **4:17:** Pilimon 1:2

Leta Famu ke Pol usuf Fan Tesalonika Orek Famu

Leta igii, Pol i siit u aunbiing i kiis ta na Korin. Ma i e leta famu kia usuf foron tom unune na Tesalonika.

Tesalonika i tara maleh na falifu na Masedonia. Na fatuul u e ninla ke Pol, ka tapiiek na Tesalonika ke ka fafas usuf ri (par Aposel 17:1-14). Fale fanu ae ri sokiliis ta liu kiri, ri fan Iudaia ma fal tina fale maleh keskes. Foron famfamu ken fan Iudaia na Tesalonika ri ka balkut aunbiing ri par u aragii le fale fanu kiri, ri ka unune mang lo Iesu, pesu ri ka fes ufu Pol tina maleh kiri, ke ka la una Beroia. Namih, ka wuun ufu Timoti una Tesalonika ke Timoti ka ususe sing Pol na liu ken foron tom unune.

Na leta igii, Pol i fotrokap lo God, wara le fan Tesalonika ri tifat na unune kiri aunbiing ri tafe tatawin. Pol i ier sabin isi farakrakai unune kiri ke ka kiliis fagalte kiri isi foron minet.

Leta Famu usuf fan Tesalonika i aragii:

- 1:1 Tanwara na leta igii
- 1:2-10 Pol i laes ini ri
- 2:1–3:13 Foim ke Pol na Tesalonika
- 4:1-12 Liu ae i falaes God
- 4:13–5:11 Paipaifis ke Kumguui
- 5:12-28 Farfarop na orek ke Pol

¹ Ia Pol, Sailas ke Timoti, kemtuul sisiit usuf gam foron tom unune na maleh na Tesalonika ae gam unune lo God Tama kerer ke Kumguui Iesu Karisito.

Famais turan siaroh ke God usuf gam.

Liu ke Unune ken Fan Tesalonika

² Kemtuul fotrokap la tom lo God isi gam tikii ke kemtuul ka wolpes gam la na foron sising kimemtuul. ³ Aunbiing kemtuul sising la usuf God Tama kerer, kemtuul wolpes foron tier ae gam tel u la ini unune kimi, foron foim ae gam tel u la ini famais kimi, ke tifat sabin kimi aunbiing gam nene ini unune isi Kumguui kirer Iesu Karisito.

⁴ Foron tualikmemtuul ae God i ier kanaka isi gam, kemtuul usum le God i tus pes ta gam. ⁵ Wara le Rokap na Fafas ae kemtuul fafas ta ini, biil i la usuf gam arae orek foes sau, biil. I la turan rakrakai ke turan Tanwa Kalkaluu ma gam usum na tara unune kimemtuul na fafas ae. Gam usum rokap tom na sinangu kemtuul aunbiing kemtuul kiis ta na fatpoto gam, una rokap kimi. ⁶ Gam ka mi ta na sinangu kemtuul ke na sinangu Kumguui. Taftawa le fanu ri falaulau gam, isau le gam somangat pes orek tom ini laes ae Tanwa Kalkaluu i ta ta u usuf gam. ⁷ Pesu, gam ka tapiiek rokap na tintof usuf foron tom unune tikii na falifu na Masedonia ke na falifu na Akaia. ⁸ Orek ke Kumguui ae gam fafas ta ini ka sarara ta arae kinen tafih. Biil na falifu na Masedonia ke na falifu na Akaia sau, biil. Foron maleh tikii ri ka usum ta na unune kimi lo God. Pesu, sani sabin kemtuulen use u? ⁹ Ri tom, ri use famalal foron sinangu gam, aunbiing gam somangat pes ta kemtuul. Ke ri use u sabin le gam ka tamikis koseng ta foron god famfabal ke gam ka ta liu kimi sing God tekentu ae i liu ma igii gam ka foim mang sing i. ¹⁰ Ke gam ka nene ke Kalalik ae in pu tinbae na kukulii, ae God i fapti fafis ta u tina minet. I e Iesu, ae i faliu kerer koseng ngaliaf ke God ae in tapiiek.

2

Foim ke Pol na Tesalonika

¹ Foron tualikmemtuul, gam usum le ninla kimemtuul unaismi, biil i tier foes tah, biil. I mel tom e fua. ² Gam usum le fanu ri ta ta fangungut usuf kemtuul ma ri ka falaulau ta kemtuul na Filipai, aunbiing biil biitom kemtuul la unaismi. Isau le na falupes ke God kirer, kemtuul kep balamas tom isi fas gam ini Rokap na Fafas kia, taftawa imel e fanu ae ri rakrakai isi tikale kemtuul. ³ Aunbiing kemtuul piispiis gam isi sokiliis liu, biil kemtuul orek ini barung na wolwol, le ini ti wolwol laulau, ma biil sabin kemtuul fasobor gam, biil. ⁴ Kemtuul fafas, wara le God tom i somangat ta ini kemtuul ke ka unune ufu ta Rokap na Fafas usuf kemtuul. Ma biil kemtuul ier isi falaes fanu sau, biil. Kemtuul fafas isi God tom ae i tof balmemtuul la, in laes ini. ⁵ Gam usum

le biil kemtuul falaes gam ini foron moek na orek ke biil kemtuul garan fafas isi kep ti tier sing gam, biil. God i par kemtuul. ⁶ Biil kemtuul im isi ususefages sing fanu, le sing gam le sing tikas awii, biil.

Ifasi le kemtuulen sising gam isi ti falupes, wara le kemtuul aposel ke Karisito.

⁷ Isau le biil kemtuul tel u arae. Kemtuul kiis fofona na fatpoto gam, arae nenge finsus i fofonoi na birbiron berberat kia. ⁸ Kemtuul ier kanaka isi gam ma kemtuul laes isi fafas ini Rokap na Fafas usuf gam. Ma biil i sau ae, kemtuul laes sabin isi ta liu kimemtuul usuf gam, wara le kemtuul kating kanaka gam.

⁹ Foron tualikmemtuul, gam ka usum ta na foron rakrakai na foim kimemtuul ke na songsong kimemtuul. Kemtuul foim la na wor ke na siat, isi foimnge pitkalang kimemtuul tom, isi biil kemtuulen ta tatawin usuf tikas, aunbiing kemtuul fafas ini Rokap na Fafas ke God usuf gam.

¹⁰ Gam par u ke God sabin i par ta u e liu kimemtuul na fatpoto gam foron tom unune. Liu kimemtuul i kalkaluu ma i tortores ma biil imel e tuk lo kemtuul. ¹¹ Gam usum na sinangu kemtuul usuf temtem tikii lo gam, i arae sinangun nenge tamankak usuf berberat kia. ¹² Pesu, kemtuul ka farakrakai gam, kemtuul ka famor gam ke kemtuul ka piispiis gam isi gamen liu ini matngan liu ae in falaes God ae i kam pes ta gam una matanfuntih kia ke una memeh kia.

¹³ Ke kemtuul fotrokap la sabin usuf God, wara le aunbiing gam posefat na orek ke God ae gam ongen ta u sing kemtuul, biil gam somangat pes u arae orek ken fanu sau, biil. Gam somangat pes u, wara le i orek ke God tom. Orek ae i foim na liu kimi ae gam unune. ¹⁴ Foron tualikmemtuul, gam fasi arae foron uh na tom unune ke God, ae ri unune lo Iesu Karisito na Iudaia. Wara le gam kalsakai ta fangungut sabin sing fanu lo gam tom, arae foron tom unune na Iudaia ri kalsakai ta u sing fanu lo ri tom, fan Iudaia. ¹⁵⁻¹⁶ Ri siimete ta Iesu Kumguui, turan foron profet ke ri fes ufu ta kemtuul sabin. Ri tof u le rin tikale

kemtuul isi gong kemtuul fafas usuf fanu ae biil ri fan Iudaia isi God gong i faliu ri. Aunbiing ri tel u arae, God biil i laes ini ri ma ri kiis arae foron tuui turan fanu tikii. Na matngan sinang arae, ri ka purim foron sinang laulau kiri. Ma types u aiwa, ngaliaf ke God ka luut na olri.

Pol Rituul ier isi Par Fan Tesalonika

¹⁷ Foron tualikmemtuul, aunbiing ri fes ufu ta kemtuul koseng gam, kemtuul la koseng ta gam na fatuklin aunbiing sau, isau le kemtuul wol la tom lo gam. Ma kemtuul ier kanaka isi par gam, pesu kemtuul ka rakrakai tom isi kemtuulen par gam sabin. ¹⁸ Kemtuul ier isi fis unaismi. Ia Pol, fafuun ia ka totof ta isi la unaismi, isau le Satan i tikale kemtuul tikii. ¹⁹ Kemtuul ier isi par gam sabin, wara le aunbiing Iesu Kumguui kirer in fis ma kere ka soti na mata, gam tom e wara ae biil kemtuulen matlawen, ke gam tom e laes turan bangbang kimemtuul ae kemtuulen got ini. ²⁰ Tekentu kanaka, gam tom e memeh turan laes kimemtuul.

3

¹ Kemtuul lala wol lo gam, pesu biil mang kemtuul ier isi nene. Kemtuul ka wol le, in rokap le kama e Sailas agawa sau na Atens ² ma kamak wuun ufu Timoti, tualikrer. I tikiin foim kimah na fafas ini Rokap na Fafas lo Karisito. Kama wuun ufu isi farakrakai gam ke isi lupes unune kimi, ³ isi biil tikas lo gam in nut e unune kia na foron tatawin ae gam tafe u. Wara le, gam usum le foron tatawin ae, God tom ka ninwei ta u isi keren kalsakai u. ⁴ Aunbiing kere kiis turim biitom, kemtuul fas gam la le fanu rin ta fangungut sing kerer. Ke gam ka usum ta le foron tatawin ae, igii mang ka tapiiek tah. ⁵ Ia lala wol lo gam ma biil mang ia ier isi nene, pesu ia ka wuun ufu Timoti usuf gam, isi iak usum rokap na unune kimi. Ia sokeh, tarama tom fasobor ka faluut gam, ma foim kimemtuul ka tier foes.

Ususe sing Timoti i Farakrakai Pol

⁶ Isau le, Timoti i am fis sau tinawii naismi unaismah. Ma i fis ini nenge rokap

na ususe na unune ke na famais kimi. I fas kama le gam laes la tom aunbiing gam namne pes kiis turim kirer. Ke gam kalkal tom isi par kemtuul, arae kemtuul sabin, kemtuul kalkal isi par gam. ⁷ Pesu, foron tualikmemtuul, unune kimi i farakrakai ta kemtuul na kiis kimemtuul na palgan tatawin ke na foron fangungut ae fanu ri tel u ulo kemtuul. ⁸ Ma igii, liu kimemtuul ka rokap mang, wara le gam tifat lo Kumguui. ⁹ Pesu, arafa kemtuulen fotrokap arae usuf God, isi ik fasi ini tara laes kimemtuul isi gam na mata God kirer? ¹⁰ Kemtuul lala sising la tom isi gam na foron siat ke na foron wor, isi kemtuulen par gam sabin ma kemtuulek fausum gam ini fale tier ae gam pongpong isi na unune kimi.

¹¹ Pesu, kemtuul ka sising God, Tama kerer ke Iesu Kumguui kirer le sal sala kemtuul in sapeng isi kemtuulek laum gam. ¹² Ma kemtuul sising le Kumguui in falaumet famais kimi isi ik fuun basbasah na fatpoto gam ke usuf fal sabin, arae kemtuul mais ta gam. ¹³ Kemtuul sising sabin le in farakrakai balmi isi gamek tapiiek kalkaluu ma biil in mel e tuk lo gam, aunbiing gam ti na mata God Tama kerer na biing ae Iesu Kumguui kirer in fis turan fanu kalkaluu kia.

4

Matngan Liu ae in Falaes God

¹ Foron tualikmemtuul, nenge orek sabin i aragii: Kemtuul ka patrai ta gam ini matngan liu ae gamen liu ini, isi gamek falaes God, arae tom gam mimi la lo. Ma igii kemtuul ka sising gam ke kemtuul ka piispiis gam na asa Iesu Kumguui, isi matngan liu ae, ik lala kuum. ² Wara le, gam ka usum ta na foron fafausum ae kemtuul patrai ta gam ini. Foron fafausum ae i la tom sing Iesu Kumguui.

³ God i ier le liu kimi in kalkaluu na mata. Pesu, gamen fin koseng sinangun tamfaes ⁴ ke temtem tikii lo gam in lasan na nagonon fakasi pununfo tom,* ini sinang ae i kalkaluu ke ini sinang ae fanu rin bulat

lo ⁵ ma biil isi mi na rakrakai na wolwol isi tel sinangun puur, arae fanu tina kabaraais. ⁶ Gong tikas i tel sinangun puur ini antu tualik ae ru fatlatualik na asa Iesu. Male in tel u arae, ke i fabal tualik. Kemtuul ka use ta u ke kemtuul ka fanau ta gam le, Kumguui in ta fangungut sing fanu ae ri tel matngan sinang arae. ⁷ Wara le, God biil i tawi pes ta kerer isi liu kirer in duh, biil. I tawi pes ta kerer isi keren liu ini matngan liu ae i kalkaluu. ⁸ Pesu, male tikas i soke ufu fafausum igii, biil i soke ufu kaldu sau, biil. I soke ufu God ae i ta Tanwa Kalkaluu la usuf gam.

⁹ Biil kemtuulen sisiit sabin usuf gam na sinangun famais usuf foron tualik gam, biil. Wara le, God tom ka fausum ta gam isi gamen famais faliu ini gam. ¹⁰ I tekentu le gam ier kanaka isi foron tualik gam ae na falifu tikii na Masedonia, isau le, kemtuul piispiis gam le, famais kimi usuf ri in laulaumet la.

¹¹ I rokap le gamen nunuk isi liu ini siaroh ke gong gam fakau paklu gam na tier ken nenge kaldu, isau le gamek foim ami ini liumi tom, arae kemtuul fas ta gam. ¹² Male gamen tel u arae, ke fanu ae biil ri unune, rin bulat lo gam ma biil sabin gamen tapiiek arae foron tom fapare.

Paipaifis ke Kumguui

¹³ Foron tualikmemtuul, kemtuul ier le gamen malal lon fanu ae ri ka met tah, isi gong gam mamais arae fanu ae biil ri unune le foron minet rin apti fis. ¹⁴ Kere unune le Iesu i met tah ke ka apti fis sabin. Pesu, kere ka unune le fanse ae ri unune lo Iesu, ma ri ka met† tah, God in fapiti fafis ri isi rik la turim tura Iesu, aunbiing in fis sabin. ¹⁵ Namin orek ke Kumguui tom le, kerer ae keren liu papang na biing ae Kumguui in fis lo, biil keren famu lon fanse ae ri ka met tah, biil. ¹⁶ Wara le, keren ongen kinen tikas in tautau, famfamu ken foron angelo ik orek, kinen tafih ke God ik ninih ma Kumguui tom ik pu tinbae na kukulii. Na aunbiing ae, fanu ae ri met ini unune kiri lo Karisito, rin apti famu. ¹⁷ Namih, kerer ae kere liu biitom, God ik

* **4:4:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le kamtanan orek igii le, temtem tikii lo gam in telpes in tikii sau e fifin. † **4:14:** Pol biil i siit “met”, i siit “masun”, wara le foron tom unune biil rin met sikit. **4:15:** 1Korin 15:51,52

kep turim kerer tura ri na laukaf ubase isi kerek tafe Kumguui bae na mua. Ma kerek kiis fitliu turim tura Kumguui. ¹⁸ Pesu, gamen farakrakai faliu gam ini foron orek igii.

5

Keren Geges isi Paipaifis ke Kumguui

¹ Foron tualikmemtuul, biil kemtuulen sisiit sabin isi fas gam ini aunbiing, le biing sah, Kumguui in fis lo. ² Wara gam usum rokap tom le, paipaifis ke Kumguui in tapiiek arae tom sisi i la isi suksukuum na wor. ³ Aunbiing fanu ri ususe u la le, “Biil keme tafe ti tatawin. Kere liu ini siaroh sau.” Ke fanpil tara tatawin ik tapiiek lo ri, arae fangungut ae nenge fifin i kalsakai u aunbiing fatat in fafang. Biil ifasi rin alfe u e tatawin ae.

⁴ Isau le gam, foron tualikmemtuul, biil gam kiis na kubunor isi biing ae ik fabitit gam arae nenge tom sisi, biil. ⁵ Gam berberat tina malal ke tina kiptin ien. Kere biil tina wor le tina kubunor, biil. ⁶ Pesu, gong kere arae fanu ae ri masun. Keren mat ma ik poh e wolwol kirer. ⁷ Wara le, foron tom masmasunmet, ri masun la na wor ke foron tom ininmet, ri yin la na wor. ⁸ Isau le, kere fanu tina ien, i rokap le wolwol kirer in malal. Keren kilkiliis ini unune ke famais arae nenge dangan aen una tel kale matan mangia kerer. Ma keren luukluuk ini unune le God in faliu kerer. ⁹ Wara le, God biil i tim pes ta kerer isi keren kalsakai fangungut na ngaliaf kia, biil. I tim pes ta kerer isi keren kep fafaliu sing Kumguui kirer, Iesu Karisito. ¹⁰ I met ta isi kerer, isi keren liu turim tura, taftawa le kere liu le kere met, keren liu tom tura. ¹¹ Pesu, gamen farakrakai faliu gam ke gamek fakuum faliu unune kimi, arae tom gam tel u la.

Farfarop na Orek

¹² Foron tualikmemtuul, kemtuul sising gam isi gamen bulat lon fanu ae ri foim rakrakai na fatpoto gam arae foron fam-famu kimi na foim ke Kumguui ma ri fausum gam la. ¹³ Gamen lala bulat lo ri ini famais, wara na foim kiri. Ke gamen liu ini

siaroh faliu ini gam. ¹⁴ Foron tualikmemtuul, kemtuul sising gam isi gamen fanu foron tom angos, gamek farakrakai foron tom matmatlawen, gamek lupes fanse ae unune kiri biil i rakrakai ma gamek fofu ini fanu tikii. ¹⁵ Gamen tumarang, isi gong tikas lo gam i kiliis laulau ini laulau. Isau le, fitliu gamen rakrakai isi tel sinang ae i rokap usuf temtem tikii lo gam ke usuf fal sabin.

¹⁶ Gamen laes la masau. ¹⁷ Ke gamen sising mulmul. ¹⁸ Gamen fotrokap usuf God na foron tier tikii ae i tapiiek sing gam, wara le God i ier le gam ae ke Karisito Iesu, gamen tel u arae.

¹⁹ Gong gam pusmete yiif ken Tanwa Kalkaluu. ²⁰ Gong gam ire foron orek profet. ²¹ Isau le, gamen tof ri tikii ke gamek pose papte sani ae i rokap. ²² Alfe marmarsan sinang laulau tikii.

²³ Kemtuul sising le God tom ae i ta siaroh la, in fakalkaluu gam isi gamek kalkaluu sikit. Kemtuul sising sabin le God in fofonoi na tanwa gam, na wolwol kimi ke na pununfo gam isi biil in mel e tuk lo gam na biingen paipaifis ke Kumguui kirer, Iesu Karisito. ²⁴ God ae i tawi pes ta gam, in tel u arae, wara le i fasuut orek kia la tom.

²⁵ Foron tualikmemtuul, gamen sising isi kemtuul. ²⁶ Aunbiing gam fatafe, gamen fador faliu ini gam ini sinang ae i kalkaluu. ²⁷ Ia piispiis gam na asa Kumguui le gamen wes leta igii usuf foron tualikrer tikii.

²⁸ Famais ke Kumguui kirer, Iesu Karisito in kiis tura gam.

Fawu u e leta ke Pol usuf Fan Tesalonika Orek famu

Leta igii Pol, Sailas ke Timoti rituul siit u usuf fan Tesalonika, aunbiing rituul kiis ta na Korin.

Pol i ongen u le fal lo ri iwu e wolwol kiri kunan paipaifis ke Iesu. Fal lo ri, ri tara le Iesu ka fis tah, i e wara ae Pol ka famalal ri ini paipaifis ke Iesu na leta igii. Ka fas ri le tom lek nagogon in tapiiek famu ma ik lame fager in fuun e fanu. Namih, Iesu ik fis sabin ma ik nagogon foron tom tel sinang laulau.

Pol i fas ri sabin le gong ri tapiiek foron tom angos, rin rakrakai tom na tel foron rokap na sinang.

Fawu u e Leta usuf fan Tesalonika i aragii:

- 1:1-2 Tanwara na leta igii
- 1:3-12 God in nagogon fanu
- 2:1-17 Taptapieik ken tom lek nagogon ma nami Iesu ik fis sabin
- 3:1-15 Keren tel foron rokap na foim ma gong kere angos
- 3:16-18 Farfarop na orek ke Pol

¹ Ia Pol, Sailas ke Timoti, kemtuul sisiit usuf gam foron tom unune na Tesalonika, ae gam unune lo God Tama kerer ke Kumguui, Iesu Karisito.

² Famais ke siaroh usuf gam sing God Tama kerer ke Kumguui Iesu Karisito.

Nagogon ke God usuf Fanu

³ Foron tualikmemtuul, i rokap le kemtuulen fotrokap la tom lo God isi gam. Ma i tortores tom le kemtuulen tel u arae, wara le unune kimi i laulaumet la ke famais kimi usuf temtem tikii lo gam i kuumkuum la.

⁴ Pesu, na fatpoton foron uh na tom unune ke God, kemtuul got la ini sinangun tifat kimi ke ini unune kimi na palgan foron tatawin turan fangungut ae gam famam kalsakai u.

⁵ Foron tier tikii igii, i famalal u le nagogon ke God i tortores. Ma wara na tifat

kimi na foron tatawin ae gam kalsakai u isi matanfuntih ke God, ke God in foteng gam le gam tortores isi kau na matanfuntih kia.

⁶ God i tortores ma in ta fangungut usuf fanse ae ri ta fangungut usuf gam. ⁷ Ke in famange gam ae gam kalsakai fangungut ma in tel u sabin arae lo kemtuul, aunbiing Kumguui Iesu in tapiiek tinbae na kukulii na karfian yiif turan foron rakrakai na angelo kia. ⁸ In ta fangungut usuf fanu ae biil ri usum lo God ke biil ri misuut na Rokap na Fafas ke Iesu Kumguui kirer. ⁹ Rin kep fangungut ae biil ti farfarop lo ma Kumguui in babat ufu ri tina kiiskis kia ke tina rakrakai kia ae ifuun ini memeh. ¹⁰ Tier igii in tapiiek na aunbiing Kumguui in fis, isi kep memeh ke ususe fages sing fanu kalkaluu kia ae ri unune lo. Gam sabin tura ri, wara le gam ka unune ta na foron orek ae kemtuul fas ta gam ini.

¹¹ I e wara, ae kemtuul ka sising mulmul usuf God kirer isi gam. Kemtuul sising le in lupes gam isi ifasi gamek mi na matngan liu ae i tawi pes ta gam isi. Ke na rakrakai kia, in lupes gam isi gamek tel fasuut foron rokap na foim ae gam ier isi tel u, ke foron tier tikii ae unune kimi i fatapieik u la. ¹² Kemtuul sising arae, isi liu kimi ik ta memeh una asa Iesu Kumguui kirer ma i sabin ik ta memeh usuf gam, wara na famais ke God kirer ke Kumguui Iesu Karisito.

2

Tom Lek Nagogon in Tapiiek

¹ Foron tualikmemtuul, igii kemtuulen fas gam ini paipaifis ke Kumguui kirer Iesu Karisito ke ini tapiiek turim kirer unaisa. Kemtuul sising gam ² isi wolwol kimi gong i rigorigo sape ke gong i fik e mangia gam, aunbiing gam ongen u le biing ke Kumguui ka tapiiek tah. Taftawa tikas i use u le nenge tanwa i fas ta u ini, le gam ongen ususe lo, le gam wes u na ti leta arae le kemtuul siit ta u usuf gam, gong gam unune lo. ³ Gamen tumarang, tarama tikas ka fabal gam ini ti lem, wara le biing ae, biil biitom in tapiiek papang na aunbiing fanu fuun rik ta pokta ri usuf God, ke tom lek nagogon ik tapiiek

malal, ier ae in fiu fitliu. ⁴ In tapiiek arae tuui ke God turan foron tier tikii sabin ae fanu ri foteng ri la ini foron god ke ae ri lotu la unaisri ma ik falaumet u tom. In kiis na Felun Tunmapek ke God, ke ik use u le, i tom e God.

⁵ Arafah, biil gam wolpes foron tier ae ia fas ta gam ini, aunbiing ia kiis ta tura gam?

⁶ Gam usum na sani ae i ti kale u ma na aunbiing tutus kia ik tapiiek malal. ⁷ Wara le rakrakai ken sinangun lek nagogon igii mang ka foim kum ta na piklinbat. Isau le ier ae i ti kale u, in titi kale u la biitom, papang na aunbiing ier ae i ti kale u la ik mangmangal. ⁸ Namih, tom lek nagogon ae ik tapiiek na malmalal, ke Iesu Kumguui ik falaulau u ini kif tina ngusu ke ik farop u ini memeh na paipaifis kia. ⁹ Tom lek nagogon ae in tapiiek isi tel foim ke Satan. In fafinngas ini marmarsan tier una fabal fanu, aragii: Foron rakrakai na foim, foron fakileng ke foron tier an fabitit. ¹⁰ Na marmarsan foim laulau ae in tel u, in fabal fanu ae rin fiu. Rin fiu wara le biil i ges e balri isi ier isi orek tekentu, isi God ik faliu ri. ¹¹ I e wara, ke God ka lala faruungruung wolwol kiri isi rin unune sau na lem, ¹² isi ri tikii ae biil ri unune na tekentu ma ri laes sau ini foron sinang laulau, rik fiu na nagogon ke God.

Gamen Tifat

¹³ Foron tualikmemtuul ae Kumguui i ier kanaka isi gam, i rokap le kemtuulen fotrokap la tom lo God isi gam, wara le na tanwaran fakfakiis, God i tim pes ta gam isi in faliu gam arae fuan au famu. I faliu ta gam aunbiing Tanwa Kalkaluu i fakalkaluu pes ta gam ke gam ka unune na tekentu. ¹⁴ God i tawi pes ta gam na Rokap na Fafas ae kemtuul fas ta gam ini, isi gam sabin gamek kiis tura Kumguui kirer, Iesu Karisito, na memeh kia. ¹⁵ Pesu foron tualikmemtuul, gamen tifat ke gamek posefat na foron fafausum ae kemtuul fausum ta gam ini, aunbiing kemtuul kiis naismi, le kemtuul siit ta u usuf gam.

¹⁶ Kemtuul sising usuf Kumguui kirer, Iesu Karisito ke God Tama kerer ae i ier kanaka la isi kerer ke na famais kia fitliu i farakrakai kerer la ma i lupes kerer la

isi nene ini unune isi rokap ae in tel u. ¹⁷ Kemtuul sising le in fafat balmi ma ik farakrakai gam na foron rokap na foim kimi ke na foron rokap na orek tikii sabin kimi.

3

Gamen Sising isi Kemtuul

¹ Foron tualikmemtuul, una farop orek kimemtuul, kemtuul ier isi gamen sising isi kemtuul, isi orek ke Kumguui ik sarara sape ma fanu rik bulat lo arae sabin gam bulat lo. ² Ke gamen sising sabin isi God ik faliu kemtuul koseng fanu laulau, wara le biil e fanu tikii imel e unune kiri. ³ Isau le Kumguui ae i fasuut orek kia la, in farakrakai gam ke ik fofonoi lo gam koseng Kaltu Laulau. ⁴ Imel e rakrakai na unune kimemtuul lo Kumguui le, gam tel foron tier la tom ae kemtuul fas ta gam ini ke gamen tel u la tom arae. ⁵ Kemtuul sising le Kumguui in lame wolwol kimi isi gamek usum rokap na famais ke God ke isi gamek tifat na foron tatawin arae Karisito.

Fafanau usuf foron Tom Angos

⁶ Foron tualikmemtuul, kemtuul ta rakrakai na orek usuf gam na asa Kumguui, Iesu Karisito le, gamen ti koseng foron tualikrer ae ri angos la, ae biil ri liu namin foron fafausum ae kemtuul fas ta gam ini. ⁷ Gam tom, gam ka usum ta le, i tortores le gamen mi na tintof ae kemtuul ka finngas ta u na matmi. Aunbiing kemtuul kiis ta tura gam, biil kemtuul angos. ⁸ Ke biil sabin kemtuul ien foes ta ti inen sing tikas ae biil kemtuul fiil u, biil. Kemtuul foim rakrakai tom na wor ke na siat ini liumemtuul ke kemtuul ka songsong tom na foim kimemtuul, isi biil kemtuulen ta tatawin usuf tikas lo gam. ⁹ I tortores le kemtuulen sising isi ti falupes sing gam. Isau le biil kemtuul tel u arae, biil. Kemtuul foim rakrakai tom isi fofonoi fis lo kemtuul, isi kemtuulek arae rokap na tintof na matmi isi gamek mi lo. ¹⁰ Wara le aunbiing kemtuul kiis ta naismi, kemtuul ta ta nagogon igii usuf gam, “Male tikas biil i ier isi foim, ke gong i ien.”

¹¹ Kemtuul ongen u le fale fanu ae na fatpoto gam ri foron tom angos. Biil ri

foim la, ri fakau paklu ri la sau na tier ken fale fanu keskes. ¹² Na asa Kumguui, Iesu Karisito, kemtuul faking matngan fanu arae ke kemtuul ka piispiis ri isi rin mi na sinangun kiis turmis ma rik foimnge inen ari. ¹³ Ma gam, foron tualikmemtuul, gong i mut e fo gam na tel sani ae i tortores.

¹⁴ Male tikas biil i mi na foron fafanau na leta igii, ke gamen luun matmi lo. Gong gam fatala turim tura, isi i tom ik par failiim u ma ik sir. ¹⁵ Isau le gong gam par u arae nenge tuui kimi, gong. Gamen fanau u sau arae nenge tualik gam.

Orek an Famais ke Pol

¹⁶ Kemtuul sising le Kumguui ae i ta siaroh la, in ta siaroh usuf gam na foron aunbiing tikii ke na foron sal tikii. Kumguui in kiis tura gam tikii.

¹⁷ Ia Pol, ia siit orek an famais igii usuf gam ini limang tom. I e fakileng na foron leta tikii kiak. Ia sisiit la tom arae.

¹⁸ Famais ke Kumguui kirer, Iesu Karisito in kiis naismi tikii.

Leta Famu ke Pol usuf Timoti Orek famu

Leta igii, i e leta famu ke Pol usuf Timoti. Timoti i tina falifu na Eisia. Tina i nenge fafnan Iudaia ma tama i nenge sikin Grik. Aunbiing Pol i la na fawu u e ninla kia, ka tafe Timoti ke ka tim pes u isi run la turim isi tel foim (Par Aposel 16:1-3). Namih, ka luun Timoti isi in fofonoi na lotu na Efeses.

Na leta igii, Pol i fas Timoti isi in fofonoi rokap na lotu koseng foron profet famfabal, tarama ri ka falaulau unune ken fanu. I fas u sabin le matngan fanu arafa in tim pes ri isi rin kep foim na lotu, ke matngan rokap na sinang arafa rin mi lo.

Leta Famu usuf Timoti i aragii:

- 1:1-2 Tanwara na leta igii
- 1:3-20 Timoti in tikale foron tom fafausum famfabal
- 2:1-15 Fafausum na sinangun lotu
- 3:1-16 Foron famfamu na lotu
- 4:1-16 Timoti in fofonoi rokap lo i tom isi ik tapiek rokap na tom foim
- 5:1–6:21 Fafausum usuf Timoti isi foim kia

¹ Ia Pol, nenge aposel ke Karisito Iesu, namin fakam ke God Tom Fafaliu kirer, ke, ke Karisito Iesu, ae kere nene isi, ini unune.

² Ia sisiit usuf o Timoti, keng kalalik tekentu na unune. Famais, falupes ke siaroh usuf o sing God Tama kerer ke Karisito Iesu kirer Kumguui kirer.

Timoti in Tikale foron Fafausum Famfabal

³ Ia ier isi on kiis tom aiwa na Efeses, arae ia piispiis ta wo aunbiing ia la ta una falifu na Masedonia, isi ok tikale fanse ae ri fausum fanu la ini fale fafausum famfabal.

⁴ Ke ok tikale ri isi gong ri muduung ini foron titiipapah foes ke ini foron ususe na foron mat. Foron ususe arae, biil ti farfarop lo, i fakuum sinangun fapue faliu la sau ma biil e foim ke God. Foim ke God i kuum ini unune.

⁵ Wara ae ia ka use u arae, isi kerek famais faliu. Famais ae i la tom tina balrer

ae i fuuh, tina rokap na wolwol ke tina tekentu na unune. ⁶ Isau le, fal ri ka la koseng ta foron sinang igii ke ri ka mi na foron orek fofoes sau. ⁷ Ri ier isi fausum fanu ini foron nagogon ke God, isau le biil ri usum na sani ri use u. Biil sabin ri malal na kamtinan orek ae ri use u, ri wol le imel e tasum kiri lo.

⁸ Kere usum le i rokap e foron nagogon ke God, male tikas i foim rokap ini. ⁹ Kere usum sabin le foron nagogon, biil ri tel u ken foron tom tortores, biil. Ken fanu aragii: Foron tom lek nagogon turan foron tabun wong, fanu ae biil ri lotu la unaisa God turan foron tom tel sinang laulau, fanu ae biil ri kalkaluu turan fanu tina kabarais, foron tom sisiimete turan fanu ae ri siimete foron temri ke foron tinri la, ¹⁰ foron tom tel sinangun puur, kalu ae i fakekel fis tom ini nenge kalu le fifin ae i fakekel fis ini nenge fifin, fanu ae ri dat fangongos fanu la isi tel foim, foron tom lemlemet, foron tom falimlim foes ke fale sinang sabin ae i neng keskes na foron fafausum ae i tekentu. ¹¹ Fafausum ae, ifasi ini Rokap na Fafas ma i la sing God ae ifuun ini fafakalok. Rokap na Fafas ae, i fafas ini memeh ke God ae i unune ufu ta usuf iau isi ian fafas ini.

Pol i Fotrokap isi Famais ke God

¹² Ia fotrokap lo Karisito Iesu kirer Kumguui, ae i ta ta rakrakai usuf iau, wara le i unune lo iau ke ka tim pes ta iau isi ian tel foim kia. ¹³ Taftawa le pakanini ia use falaulau Iesu la, ia ka ta fangungut la usuf foron tom unune ke ia ka falaulau ri la, isau le famais ke God usuf iau i laumet kanaka, wara le biil ia to usum na sani ia tel u ke biil biitom ia to unune. ¹⁴ Famais ke Kumguui kirer ae i fore u lo iau, i laumet kanaka ma i la usuf iau turan sinangun unune ke famais, wara lo Karisito Iesu.

¹⁵ Orek igii, i tekentu kanaka ma ifasi keren unune lo. Karisito Iesu i pu uga na piklinbat isi faliu foron tom tel sinang laulau. Ma ia laulau kanaka lon fanu tikii. ¹⁶ Ma wara ae God ka mais iau, isi Karisito Iesu ik finngas tikii sinang ae i fofu aunbiing i faliu iau. Ma ia laulau kanaka lon foron tom tel sinang laulau tikii, pesu iau arae tintof usuf ri tikii ae rin unune lo ma

rik kep liu fitliu. ¹⁷ Keren usefages King ae i kiis fitliu, ae biil i met la, ae biil ri par u la ma i keskes sau i God. Ma fitliu keren ta memeh usuf i. Amen.

¹⁸ Timoti keng kalalik, fapanau igii ia ta u usuf o, i arae orek profet ae ri use ta u ulo wo. On mi na foron orek kiri, isi ok fapaket na rokap na fapaket, ¹⁹ ok posefat na unune kiam ke ok mi na wolwol ae o usum le i rokap. Fale fanu biil ri mi lo arae, ke unune kiri ka laulau arae mon ae panaf i pagal u ma ka dom. ²⁰ Imeneus ru e Aleksenda ru tel ta u sabin arae, ke ia ka ta ufu ta ru una lima Satan, isi ruk kep usum ma biil sabin run use falaulau God.

2

Fafausum na Sinangun Lotu

¹ Tier famu, ia piispiis gam isi gamen sising. Gamen sising isi sani gam ier isi, gamen sising isi fanu, ke gamek sising una fotrokap usuf God. Gamen sising arae, isi fanu tikii. ² Ke gamen sising sabin isi foron king turan foron famfamu tikii, isi kerek liu ini siaroh ma kiis kirer ik rokap namin wolwol ke God ma ini sinang ae i kalkaluu. ³ Male keren sising arae, ke i rokap ma in falaes God Tom Fafaliu kirer ⁴ ae i ier isi faliu fanu tikii, ma i ier isi rin usum na tekentu. ⁵ Wara le itikii sau e God, ke itikii sau e kalu ae i ti na fatpoto God ke fanu, i e Karisito Iesu ⁶ ae i ta ta liu kia tom arae fifil una fiil fafis fanu tikii. Na aunbiing tom ae God i put ta u, Iesu ka fatekentu wolwol ke God ae i ier isi faliu pes fanu tikii. ⁷ I e wara, God ka tim pes ta iau isi ian tapiiek nenge aposel ke nenge tom fafas usuf fanu ae biil ri fan Iudaia ma iak fausum ri ini unune tekentu. Ia orek tekentu, biil ia to lem.

⁸ Ia ier isi fanu tamat na foron maleh tikii rin sising. Ma aunbiing rin sising, rin sik limri ae i kalkaluu una mawe, ma biil rin sising ini ngaliaf le ini fapue.

⁹ Ia ier sabin le kekefin rin kilkiliis ini foron kilkiliis tom ken kekefin. Rin kilkiliis ini foron kaen ae i finngas bulat ke rokap na sinang. Gong ri fis olri, gong ri me ri tom ini goul le ini kolson matanwah, ke gong sabin ri kilkiliis ini foron kilkiliis ae i fen kanaka e matri. ¹⁰ In rokap le kekefin ae ri

tara le ri lotu la unaisa God, rin kilkiliis tom ini foron rokap na sinang.

¹¹ Ke aunbiing kekefin ri kep fafausum, i rokap le rin kiis fofo ma rik lala fapu ri tom. ¹² Biil ia to somangat ufu ti fifin isi in fausum ti kalu, le in luun ti nagogon na olo. I rokap le in kiis fofo sau. ¹³ Wara le God i fakiis famu ta Adam ke nami Iwa. ¹⁴ Ke biil e Adam ae Satan i fabal ta u, biil. Fifiin ae Satan i fabal ta u ke ka tel sinang laulau. ¹⁵ Isau le God in faliu kekefin na sinangun fafang, male rin tifat na unune, na famais, na sinang ae i kalkaluu ke na sinang ae i tortores.

3

Foron Famfamu na Lotu

¹ Orek igii i rokap le keren unune lo: Male tikas i ier isi tapiiek nenge famfamu na lotu, foim ae i tim pes u, i rokap kanaka. ² Nenge famfamu na lotu, i rokap le sinangu in tara aragii: Biil rin tiu u ini ti tier, in tikii sau e antu, wolwol kia in malal, in nagogon fakasi wolwol kia tom, in matngan kalu ae fanu ri bulat la lo, in tom somangat pes fanu la una matanfel kia, ke ifasi in fausum fanu. ³ Ke biil in tom ininmet, biil in tom ngalngaliaf. In kalu una kiis fofo, biil in tom balbalkutmet ke biil in lala ier la isi pitkalang. ⁴ In nagogon fakasi matanfel kia ke ik fausum berberat kia isi rin wong rokap sing i ma rik bulat lo. ⁵ Male nenge kalu biil i usum na nagogon fakasi matanfel kia, ke arafa in fofonoi lon foron tom unune ke God arae? ⁶ Male i am sokiliis liu kia sau, ke gong i tapiiek nenge famfamu, tarama ka falaumet u tom ma ka luut ke ka ti na nagogon arae Satan. ⁷ In rokap le nenge famfamu na lotu, in matngan kalu ae fanu na kabara is rin bulat lo, isi biil rin orek laulau ulo, ma ka fiu na kuun ke Satan.

Foron Tom Falupes na Lotu

⁸ Ifasi sabin usuf foron tom falupes na lotu, i rokap le rin matngan fanu ae ifasi fanu rin bulat lo ri, biil rin fanu ae iwu la e kerme ri, biil rin fanu una lala umin dan rakrakai, ke biil rin tom akalemok. ⁹ Rin posefat na tekentu na unune ini tortores

na wolwol. ¹⁰ Gamen tof famu ta ri bii, male biil ti tuk lo ri, ke aiam gamek somangat pes ri isi kep foim arae foron tom falupes na lotu.

¹¹ Ifasi sabin usuf foron antu ri, rin matngan kelefin ae ifasi fanu rin bulat lo ri, biil rin orek kumkum la. I rokap le in malal e wolwol kiri ma rin tekentu na foron foim tikii.

¹² Nenge tom falupes na lotu, in tikii sau e antu ke in nagogon fakasi berberat kia turan fanu tikii ae na matanfel kia. ¹³ Fanse ae ri tel fakasi foim arae foron tom falupes na lotu, fanu rin bulat lo ri, ke unune kiri lo Karisito Iesu ik lala rakrakai.

Waran Unune Kirer

¹⁴ Ia ier isi la sape unaisam, isau le ia wol le, in rokap le ian sisiit famu ta bii usuf o. ¹⁵ Male ti tier i tel kale iau ma biil ia la sape, ke on usum tom na sinang ae fanu ke God rin mi lo na fatpoto ri tom. Wara le fanu ke God ae i liu, ri arae rakrakai na tuh ke waran singlen ae i farakrakai orek tekentu. ¹⁶ I malal le fafausum ae kere unune lo, i laumet kanaka. Pakanini, i kiis mumun tah, isau le igii ka tapiek malal mang ma i lame kerer isi unune lo God. Waran fafausum ae i aragii:

Karisito i tapiek kaltu toh,
ke Tanwa Kalkaluu ka famalal u le,
Karisito i tortores na mata God.
Foron angelo ri par ta u,
ma fafas lo ka sarara na fatpoton foron
funmat tikii
ke fanu na piklinbat ri ka unune lo.
Ke God ka kep fatatkau u una memeh
kia.

4

Fafanau isi Fafausum Famfabal

¹ Tanwa Kalkaluu i famalal u le, na foron aunbiing namih, fale fanu rin tamikis koseng foron orek tekentu ae kere unune lo, ma rik mi na foron tanwan famfabal ke na fafausum ken foron tanwa laulau. ² Foron fafausum ae, i la sing foron tom gargaranmet ae biil mang ti moseng na liu kiri. I arae rokap na wolwol kiri ka babaweh tah. ³ Ri fausum fanu la le gong ri fakekel ke gong ri ien ti fale matngan inen. Isau le God i fakiis ta foron inen igii isi fanse ae ri unune ma ri usum na

tekentu, rin fotrokap lo ke nami rik ien u, ⁴ wara le foron tier tikii ae God i fakiis ta u, i rokap. Biil ifasi keren soke ufu ti tier, biil. Keren somangat pes u ini fotrokap tom usuf God, ⁵ wara le orek ke God turan sising, i fakalkaluu u.

Timoti in Tapiek Rokap na Tom Foim ke Karisito Iesu

⁶ Male on fausum foron tuamlik na asa Iesu ini foron tier igii, ke on tapiek nenge rokap na tom foim ke Karisito Iesu, ke on kuum ini tekentu na unune turan rokap na fafausum ae o ka mi ta lo. ⁷ Fin koseng foron titiipapah foes ae biil ifasi in lupes unune kiam. Isau le on falasan o tom na mi na foron sinang ae i rokap na mata God. ⁸ Male kere falasan pununfo kerer isi keren fangfang rokap, ke in farokap kerer sau na fatuklin aunbiing. Isau male keren falasan kerer isi mi na sinang ae i rokap na mata God, ke in farokap kerer na foron tier tikii, in farokap kerer na liu igii ke na liu sabin ae namih.

⁹ Orek igii ia use u i tekentu kanaka ma ifasi keren luun unune tikii lo. ¹⁰ Kere lala foim ke kere ka gugul tom, wara le nene kirer ini unune i kiis lo God ae i liu. I Tom Fafaliu ken fanu tikii, ma tekentu le in faliu fanu ae ri unune lo.

¹¹ On fanau ri ke ok fausum ri ini foron tier igii. ¹² Gong o somangat pes tikas isi in puris o wara le o guam, isau le on tapiek nenge rokap na tintof na matan foron tom unune: Na orek kiam, na sinangum, na famais kiam, na unune kiam ke na liu kiam ae i kalkaluu. ¹³ On ta liu kiam tom na wes Buk na Gogoh usuf fanu, na fafas ke na tel fafausum papang na aunbiing ian tapiek. ¹⁴ Gong o wol fofoes na fafen ae Tanwa Kalkaluu i ta ta u usuf o, aunbiing foron famfamu na lotu ri luun ta limri na olom ma ri ka sising ke ri ka orek profet ta ulo wo.

¹⁵ On falasan wo tom na tel fakasi foron tier igii ke ok ta tikii liu kiam tom lo, isi fanu tikii rik par foim kiam le i filfilau rokap la. ¹⁶ On fofonoi rokap na sinangum ke na fafausum kiam. On posefat na iun tier igii, wara, male on tel u arae, ke on faliu wo tom turan fanse sabin ae ri ongen o.

5

Fafanau ulon foron Makos

¹ Gong o orek tuktuk ulon ti kaltu ae i pang famu lo wo aunbiing o fakiing u. On faorek u sau arae i tamam, ke foron guam arae foron tuamlik, ² ke kekefin ae ri pang famu lo wo arae ri foron tinam, ke foron tah arae ri foron fenemlik. Ma on tel u ini sinang ae i kalkaluu.

³ On par failiim foron makos ae biil tom tikas una lupes ri. ⁴ Isau, male nenge makos imel e berberat kia le foron tubufin, ke i rokap le rin finngas famu unune kiri usuf fanu lo ri tom, isi rik kiliis fafis fofonoi ken foron temri ke foron tinri turan foron tubufin ri. Wara le matngan sinang arae in falaes God. ⁵ Makos ae i kiis keskes tom ma biil tikas una fofonoi lo, i nene ini unune isi God sau in lupes u, i sising mulmul la na foron wor ke na foron siat isi God in lupes u. ⁶ Isau le makos ae i ier la sau isi falaes pununfo, tanwa ka met tah aunbiing i liu biitom. ⁷ On ta fafanau igii usuf fanu na lotu sabin, isi biil tikas in tiu ri ini ti orek. ⁸ Male tikas biil i fofonoi lon foron sikinting tom lo turan fanu tutus tina matanfela kia, ka la koseng ta tekentu na unune ma i laulau kanaka lon fanu ae biil ri unune.

⁹ Gong o fakau asan ti makos turan foron makos una kep falupes, male biil biitom iwon e sangful e bet kia. On fakau asan makos sau ae i tel pes ta itikii sau e kaltu, ¹⁰ ae fanu tikii ri usum na foron rokap na foim kia le i fofonoi rokap la lon berberat kia, i somangat pes foron ses la una matanfela kia, i sufe keken fanu la ke God,* i lupes fanu la ae ri tafe tatawin, ke i ta liu kia la tom na tel foron rokap na foim tikii.

¹¹ Gong o fakau asan kekefin fufuuh ae ri makos. Wara le aunbiing wolwol na pununfo in rakrakai, ke rik ier sabin isi fakekel ma rik ta pokta ri ulo Karisito. ¹² Aunbiing ri tel u arae, ke rin ti na nagogon, wara le ri ka lek ta falimlim famu kiri tura Karisito. ¹³ Biil i sau ae, ri foron tom angos ae ri muduung la sau na kiis kang tole foron matanfela. Ma nenge tier sabin, ri foron tom orek kumkum ma ri

fakau paklu ri la na tier ken fale fanu keskes ma ri ka use foron tier la ae biil rin to use u. ¹⁴ Pesu, ia ka use u le kekefin fufuuh ae ri makos, i rokap le rin fakekel sabin, rik fafang ma rik fofonoi na matanfela kiri, isi biil rin ta ti mua sing foron tuu kirer isi rik use falaulau kerer. ¹⁵ Ia use u arae, wara le fal ri ka tamikis ta isi mi lo Satan.

¹⁶ Male nenge fifin ae i unune, imel e foron sikinting lo ri makos, i rokap le in lupes ri isi gong i ta tatawin usuf foron tom unune, isi foron tom unune rik lupes foron makos sau ae biil tom tikas una lupes ri.

Fafanau isi Sinangun Fofonoi lon foron Famfamu

¹⁷ Foron famfamu na lotu ae ri tel fakasi foim kiri, ifasi rin fafen fifiil kiri. Ma i tekentu kanaka ulon fanse ae ri foim rakrakai na fafas ke tel fafausum. ¹⁸ Wara le Buk na Gogoh i use u aragii, “Gong o kabet ngusun bulmakau aunbiing i fosose ufu punun wit la, isi i sabin ik ien.” Ke nenge orek sabin i tara aragii, “I tortores le se i foim, in kep fifiil kia.” ¹⁹ Gong o ongen pes orek ken itikii sau e kaltu, aunbiing i tiu ti famfamu. Male in u le in tuul e kaltu rituul somangat turim, ke ok ongen orek kirituul. ²⁰ Foron famfamu na lotu ae ri tel sinang laulau, gamen fakiing ri na matan fanu tikii, isi fal sabin rik sokeh.

²¹ Ma na mata God ke Karisito Iesu turan foron angelo ae i tim pes ta ri, ia ta fafanau igii usuf o: On posefat na foron orek igii. Gong o kating fal ma fal biil.

²² Gong o luun sape limam na olon tikas isi in tapiiek nenge famfamu, tarama sinang laulau ken fale fanu ka tus lo wo. Fofonoi lo wo tom isi ok kalkaluu.

²³ Gong o umin dan kanan sau, on umin in tuul sabin e wain una lupes balam ke una sasem ae o sem u la.

²⁴ Sinang laulau ken fale fanu i kiis na malmalal, famu na biingen nagogon. Isau le sinang laulau ken fal ae i mumun biitom, nami in tapiiek na malmalal. ²⁵ Ke, ifasi sabin arae, fale rokap na sinang i kiis na malmalal, ma fal ae biil i kiis na malmalal, biil tom ifasi in mumun.

* **5:10:** Sinangun fan Iudaia i aragii, male foron ses ri tapiiek, ke fafauun in sufe ufu piyif tina kekri **5:18:** Lo 25:4; Metiu 10:10; Luk 10:7 **5:19:** Lo 17:6; 19:15

6

Fafanau ulon foron Fafauun

¹ Fanu ae ri foron fafauun foes ken fal, i rokap le rin lala bulat lon foron laulaumet kiri, isi biil tikas in use falaulau asa God turan fafausum kirer. ² Ke foron fafauun sabin ae foron laulaumet kiri ri foron tom unune, foron fafauun ae gong ri wol le biil rin bulat lo ri, wara sau le ri fatfat latualik na unune, gong. Rin wong rokap tom sing ri, wara le ri foim sing foron tom unune ae ri ier kanaka isi ri. Foron tier igii on farakrakai ri ini ke ok fausum ri ini.

Sinangun Ier kanaka isi Pitkalang

³ Male tikas i fausum fanu ini ti fafausum ae i neng keskes na foron fafausum tekentu ke Kumguui kirer Iesu Karisito, ma i neng keskes sabin na fafausum ae i rokap na mata God, ⁴ matngan kaltu ae, i falaumet u tom ma biil i usum na ti tier. Kaltu ae i ier sau isi in fapue ke ik fakep ini foron orek fofoes, ma sinang ae, ka tapiiek arae nenge sasem kia, ma ka fatapiiek foron sinang aragii: Sinangun ram, sinangun ngaliaf, fanes, ke wolwol laulau ulon fal. ⁵ Wolwol kiri i laulau ma fitliu ri fabalkut faliu ini ri, ma foron tekentu na orek ka mangmangal ta koseng ri. Ri wol le sinangun lotu kiri unaisa God i e sal una fatapiiek pitkalang kiri.

⁶ Isau le kere kalok male lotu kirer in la turim turan laes ini foron tier ae God ka fen ta kerer ini. ⁷ Wara le biil kere pang ta ini ti tier uga na piklinbat, ke aunbiing sabin keren met, biil ifasi keren kep ufu ti tier tinaga, biil. ⁸ Male imel e inen arer ke kilkiliis kirer, ke keren laes sau ini. ⁹ Fanu ae ri ier la isi in fuun e pitkalang, ri luut la na fatoftof. Rin liil na kuun ken talos na wolwol ae in falaulau ri, ma in fatel fanu fuun ke rik fiu sikit. ¹⁰ Wara le sinangun lala ier isi pitkalang, i e waran foron sinang laulau tikii. Ma fanu fuun ae ri lala wol la na pitkalang, ri ka la koseng ta tekentu na unune ma ri ka falaulau fafis liu kiri tom ini ifuun e mamais.

Pol i Fanau Timoti na Foim kia

¹¹ Isau le wo, o kaltu ke God, fin koseng foron tier ae ma ok rakrakai isi mi na foron sinang aragii: Tortores na sinang, sinang ae i rokap na mata God, sinangun

unune, sinangun famais, sinangun tifat na palgan tatawin ke sinangun kiis fofu. ¹² On fapaket na rokap na fapaket na unune ke ok posefat na liu fitliu ae God i tawi pes ta wo isi on kep u, aunbiing o tel ta rokap na fafapos na matan fanu fuun. ¹³ Na mata God ae i ta liu la usuf foron tier tikii ke na mata Karisito Iesu ae i tel ta rokap na fafapos na mata Pontius Pailat, ia fas o: ¹⁴ On misuut na foron fafanau ae o ka kep ta u, isi biil in mel e tok lo wo ma biil rin tiu wo ini ti sinang laulau, papang na biingen paipaifis ke Kumguui kirer, Iesu Karisito. ¹⁵ In fis na aunbiing tom ae God ka put ta u. God ae ifuun ini fafakalok, i keskes sau i Tom Nagogon, i King ken foron king tikii ke i Kumguui ken foron kumguui tikii. ¹⁶ I keskes sau biil i to met la ma i kiis na tara na malal ae biil ifasi tikas in la fatat u. Biil biitom tikas i par u ma biil ifasi tikas in par u. Keren bulat lo, ma rakrakai kia in kiis fitliu. Amen.

¹⁷ On fanau fanse ae ifuun e minsik kiri aga na piklinbat le, gong ri falaumet ri tom ke gong ri luun unune kiri na pitkalang ae biil in to kiis dolo. Isau le rin luun unune kiri sau lo God ae i lala fen kerer la ini foron rokap na tier tikii una falaes kerer. ¹⁸ On fanau ri le rin tel foron rokap na sinang, rik fuun ini foron rokap na foim, sinangun fafen ke rik gesges isi lupes fal. ¹⁹ Male rin tel u arae, ke rin pose papte minsik tekentu, i e rokap na waran singlen una liu ae namih, isi rik kep u e liu ae i liu tekentu.

²⁰ Timoti, on fofonoi rokap na foim ae God i unune ufu ta na limam. On fin koseng foron orek fofoes ae biil ifasi in lupes o isi mi lo God. Ke on fin koseng fanu sabin ae ri fapue la kunan tier ae ri foteng u ini tasum, isau le biil e tasum tekentu. ²¹ Fale fanu ri mi ta na matngan orek arae, pesu ri ka la koseng tekentu na unune.

Famais ke God usuf gam.

Fawu u e Leta ke Pol usuf Timoti Orek Famu

Leta igii, i e fawu u e leta ke Pol usuf Timoti. I siit u aunbiing i kiis ta na kamkabet na Rom. Timoti i nenge tikiin foim ke Pol, namih, ka tapiek famfamu na lotu na Efeses.

Pol i usum le fatat in met, pesu ka siit leta igii. I ier isi farakrakai unune ke Timoti ke ka fas u sabin isi gong i mangeh na fafas ini Rokap na Fafas.

Fawu u e Leta usuf Timoti i aragii:

1:1-2 Tanwara na leta igii

1:3-18 Pol i farakrakai unune ke Timoti

2:1-26 Sinangun nenge tom foim tekentu

3:1-9 Sinangun fanu na foron farfarop na biing

3:10—4:5 Pol i farakrakai Timoti

4:6-18 Pol i use fafis u tom

4:19-22 Farfarop na orek ke Pol usuf Timoti

¹ Ia Pol, ia nenge aposel ke Karisito Iesu na wolwol ke God isi ian fafas ini liu ae God i falimlim ta ini usuf kerer, lo Karisito Iesu. ² Ia sisiit usuf o Timoti, rokap na keng kalalik na asa Iesu. Famais, falupes ke siaroh sing God Tama kerer ke Karisito Iesu Kumguui kirer, in kiis turam.

Pol i Farakrakai Unune ke Timoti

³ Na foron wor ke na foron siat, aunbiing ia wolpes o la na foron sising kiak, ia fotrokap lo God ae ia tel foim la kia ini tortores na wolwol, arae foron tubuktamat ri tel u la. ⁴ Ia wolpes aunbiing o tingis ta iau, ma ia ka lala ier tom isi ian par o sabin, isi liu kiak ik fuun ini laes. ⁵ Ia wolpes tekentu na unune kiam ae ifasi arae unune ke Lois, tubumfifin ke Yunis, tinam. Ma igii, ia usum le unune igii, ae sabin sing o. ⁶ I e wara, ia ka fas o sabin isi ok fatuntun fafis fafen ae God i ta ta u usuf o, aunbiing ia luun ta iun limang na olom. ⁷ Wara le God biil i ta ta tanwan sokeh usuf kerer, biil. I ta Tanwa Kalkaluu usuf kerer ae i ta rakrakai la, sinangun famais ke sinangun nagogon fakasi liu kirer.

⁸ Pesu, gong o matlawen isi fafas ini kirer Kumguui, le ini iau, wara ia kiis na kamkabet na asa. Isau le, on ge ges isi kalsakai fangungut turim turang isi Rokap na Fafas, ma God tom in ta rakrakai sing o. ⁹ I tom i faliu ta kerer ke ka kam pes ta kerer isi keren tapiek kalkaluu. Biil i wara na foron foim ae kere tel ta u, biil. I wara sau na wolwol kia tom ke na famais kia ae i ta ta u usuf kerer lo Karisito Iesu, aunbiing biil biitom i fakiis ta piklinbat. ¹⁰ Ma igii kere ka par ta famais ke God usuf kerer na tapiek ke Tom Fafaliu kirer Karisito Iesu, ae ka farop ta rakrakai ken minet ke na Rokap na Fafas, ka famalal sal una liu fitliu. ¹¹ Ma iau, God i tim pes ta iau isi ian tapiek nenge tom fafas, nenge aposel ke nenge tom fafausum ini Rokap na Fafas. ¹² I e wara ia ka kalsakai foron fangungut igii. Isau le, biil ia to matlawen, wara le ia usum lo ier ae ia unune lo ma ia usum sabin le i fofonoi la na foim ae i unune ufu ta usuf iau, papang na biingen paipaifis kia. ¹³ On posefat na foron fafausum ae ia ka fausum ta wo ini, ma in arae rokap na tintof isi on mi lo. Ke on tifat na unune ke famais kirer, lo Karisito Iesu. ¹⁴ On fofonoi na rokap na tier ae God i unune ufu ta u usuf o. On fofonoi lo ini rakrakai ken Tanwa Kalkaluu igii lo kerer.

¹⁵ O usum le Figelus ru e Ermogenis turan foron tom unune tikii na falifu na Eisia ri ka la koseng ta iau.

¹⁶ Ia sising le God in mais fanu tikii na matanfel ke Onesiforus, wara le fafuun i falaes fafis ta iau ma biil i to matlawen kunang aunbiing ia kiis ta na kamkabet. ¹⁷ Aunbiing i la uga na Rom, i im rakrakai tom isi iau, papang na aunbiing ka tafe iau. ¹⁸ Ia sising le Kumguui in finngas famais kia usuf Onesiforus na biingen paipaifis kia. O usum rokap tom na foron falupes tikii kia usuf iau na Efeses.

2

Rokap na Tom Foim ke Karisito Iesu

¹ Keng kalalik, on tifat na famais ae God i ta ta u usuf kerer lo Karisito Iesu. ² Foron fafausum ae o ongen ta u ia fafas ta ini na matan fanu fuun, on fausum fanu ae

o unune lo ri le ifasi rin fausum fal sabin ini. ³ On kalsakai fangungut turim tura kemem arae nenge rokap na tom fapaket ke Karisito Iesu. ⁴ Nenge rokap na tom fapaket biil i muduung la na tel fale foim keskes, biil. I tel foim tom kia una falaes laulaumet kia. ⁵ Ifasi sabin arae nenge kaltu ae i filau na nenge fatingting, biil in kep ti fifiil male biil i mi na pintokon fang-fang. ⁶ Nenge tom soso ae i foim rakrakai, i tom in ien famu na foron inen tina mok kia. ⁷ On wol rakrakai na foron orek ae ia fas ta wo ini, wara le Kumguui tom in famalal kamtinan foron orek tikii usuf o.

⁸ On wolpes Iesu Karisito, ae God i fapiti fafis ta u tina minet ma i tina mat ke king Dewit. Orek igii, ia fafas ini, i e Rokap na Fafas. ⁹ I e wara ia ka kalsakai fangungut ke ri ka luun iau sabin na kamkabet arae nenge kaltu laulau. Isau le orek ke God biil i kiis na kamkabet. ¹⁰ Pesu, ia ka tifat na foron fangungut, isi fanse ae God i tim pes ta ri, ri sabin rik fot u e liu ae sing Karisito Iesu turan memeh ae i kiis fitliu.

¹¹ Orek igii, i tekentu kanaka:

Male kere met ta tura Karisito Iesu,
ke keren liu sabin tura.

¹² Male kere kalsakai fangungut tura,
ke keren kiis sabin arae foron king
tura.

Male kere fakawe ufu,
ke i sabin in fakawe ufu kerer.

¹³ Male biil kere fasuut orek kirer,
in fasuut orek kia tom,
wara le biil ifasi in fakawe ufu orek kia
tom.

Tekentu na Tom Foim

¹⁴ On famam fapitil pes wolwol kiri ini foron fafausum igii. Fanau ri na mata God isi gong ri fapue kunan foron orek. Fapue biil i fatapiek ti tier rokap la, biil. I falaulau fanu la sau ae ri ongen u. ¹⁵ On totof rakrakai tom isi on ta wo usuf God arae nenge tom foim ae God i somangat ini, ae biil ifasi in matlawen kunan foim kia ke ifasi in fausum fakasi fanu ini orek tekentu. ¹⁶ Fin koseng foron minok foes ae biil i tortores ini wolwol ke God, wara le i fatel fanu ri ka taptapak la koseng God. ¹⁷ Foron fafausum kiri in sararah arae simbal. Iwu lo ri e Imeneus ru e Filetus, ¹⁸ ru ka la tapak ta koseng tekentu. Ri falaulau

unune ken fal, aunbiing ri tara le apaptifis ka tapiek tah. ¹⁹ Isau le God ka luun ta nenge rakrakai na waran singlen ae biil ifasi in to nut ma orek ae ri siit ta u lo, i aragii, “Kumguui i usum lon fanse ae kia.” Ke nenge orek sabin i aragii, “Fanu tikii ae ri fapos asa Kumguui, rin tamikis koseng foron sinang laulau kiri.”

²⁰ Na nenge tara fel, imel e marmarsan minmara. Fal ri tel u ini siliwa ke fal ini goul, isau le fal ri tel u ini au ke fal ini nanal. Fal una piran biing, ke fal una foron biing foes sau. ²¹ Male tikas i fafuu liu kia koseng foron sinang laulau kia, in arae tier ae ri foim ini na piran biing. Wara le i kalkaluu ma ifasi Kumguui in foim ini ke i geges isi in tel foron rokap na foim tikii.

²² Fin koseng matngan wolwol laulau ken foron guam ke ok rakrakai isi pose papte tortores na sinang, sinangun unune, sinangun famais ke siaroh, wo turan fanu ae ri fakam la na asa Kumguui ini kalkaluu na balri. ²³ Gong o ongen pes foron talos na orek ae biil ti kamtina, wara o usum le i fatapiek fabalkut la sau. ²⁴ Nenge fafauun ke Kumguui, gong i balkut. Isau le in tel rokap na sinang usuf fanu tikii, ke ifasi in fausum fanu, ma ik finngas sinang ae i fofu usuf fanu tikii. ²⁵ In orek ini siaroh aunbiing i fatortores fanu ae biil ri ier isi fafausum kia, awii ngan God in somangat pes ri isi rin kiliis liu ke rik iliim tekentu ²⁶ ma wolwol kiri ik malal rokap, isi rik tampisik tina kuun ke Satan, ae pakanini i fatel ta ri isi mi na wolwol kia.

3

Sinangun Fanu na foron Farfarop na Biing

¹ Isau le, on wol papte foron orek igii: Na foron farfarop na biing, piran tatawin in tapiek. ² Fanu rin wol lo ri tom, rin ier kanaka isi pitkalang, rin sik asri tom, rin falaumet ri tom, rin make fal, biil rin wong sing foron temri ke foron tinri, biil rin usum na fotrokap, biil rin ier isi tel sinang ae i kalkaluu, ³ biil in mel e sinangun famais na liu kiri, biil rin usum na wol ufu sinang laulau ae fal ri tel u lo

ri, rin orek laulau ulon fanu, biil ifasi rin nagogon fakasi wolwol kiri tom, rin pak-paket foes fanu, ke biil rin ier isi rokap na sinang. ⁴ Rin falaulau fafis foron talri tutus, rin tapiek foron tom tel furuus, rin foron tom gotgotmet, rin ier kanaka isi laes tina piklinbat ma biil rin ier isi God. ⁵ Rin lotu unaisa God ini pununfo ri sau, isau le rin soke ufu rakrakai kia. Fin koseng matngan fanu arae.

⁶ Matngan fanu arae, ri im sal la isi kau na fel ken fanu, ma ri ka fatel kelefin la ae wolwol kiri i rigorigo isi rin mi na wolwol kiri. Matngan kelefin arae, foron sinang laulau kiri i tawin ri, ma marmarsan wolwol laulau kiri ka dat ri isi tel sinang laulau. ⁷ Ri kep fafausum mulmul, isau le biil ifasi rin usum na tekentu. ⁸ Fanu igii ri tikale fafausum tekentu, ri fasi sau arae Janes ru e Jambres ae ru ier ta isi tikale orek ke Moses.* Wolwol kiri i laulau kanaka, ma unune kiri i tier foes ma biil i tekentu. ⁹ Isau le foron foim kiri biil in ti dolo, wara le fanu tikii rin iliim sinangun talos ae sing ri, arae fanu pakanini ri iliim ta sinangun talos ae lo Janes ru e Jambres.

Pol i Farakrakai Timoti

¹⁰ Isau le wo, o usum tikii na foron fafausum kiak, liu tikii kiak, sani ae i laumet na liu kiak, unune kiak, sinangun kiis fofo kiak, famais kiak ke tifat kiak na foron tatawin. ¹¹ O usum sabin na foron fangungut ae fanu ri ta u usuf iau ke na foron tatawin ae ia kalsakai ta u ke na tara fangungut ae fanu ri ta ta u usuf iau na Entiok, na Aikonium ke na Listra. Isau le Kumguui tom i faliu ta iau koseng foron tatawin tikii igii. ¹² I tekentu, fanu tikii ae ri patep lo Karisito Iesu ma ri ier isi mi na wolwol ke God, rin ngar fangungut tom sing fanu. ¹³ Ma fanu laulau turan foron tom gargaranmet, rin lala laulau mang tom. Rin fabal fale fanu ke fale fanu rik fabal ri sabin. ¹⁴ Isau le wo, on tifat na foron fafausum ae o ka kep ta u ma o ka unune ta lo, wara le o usum rokap lon fanu ae ri fausum ta o. ¹⁵ O usum na Buk na Gogoh tipes u na aunbiing o kalalik biitom. Buk na Gogoh ifasi in ta rokap na wolwol

sing o isi ok kep fafaliu na unune kiam lo Karisito Iesu. ¹⁶ Foron sun orek tikii ae na Buk na Gogoh, God tom i wara, ma i rokap kanaka una fafausum, una fafakiing, una fatortores fanu ke una falasan ri isi tel tortores na sinang, ¹⁷ isi ifasi fanu ke God rik tel foron rokap na foim tikii.

4

Timoti in Rakrakai na Fafas ini Orek ke God

¹ Na mata God ke Karisito Iesu ae in nagogon fanu ae ri liu ke foron minet ma ae in tapiek ini matanfuntih kia, ia ta rakrakai na orek igii usuf o: ² Fafas ini orek ke God. On ge ges isi fafas na foron aunbiing tikii, taftawa ri ier isi ongen u le biil. On fatortores ri, ok fakiing ri ke ok farakrakai ri. Ma on tel u ini sinangun fofo ke ok fausum fakasi ri. ³ Wara le nenge aunbiing in tapiek ae fanu rin soke ufu fafausum ae i tekentu ma rik mi na wolwol kiri tom ke rik lame turim in fuun e tom fafausum usuf ri, isi rik fausum ri ini sani ae balbalu ri i kah isi ongen u. ⁴ Rin piis kale balbalu ri koseng tekentu ma rik somangat pes foron titiipapah foes. ⁵ Isau le wo, in poh e wolwol kiam na foron aunbiing tikii. On tifat aunbiing o tafe tatawin, on rakrakai na fafas ini Rokap na Fafas ke ok tel fasuut foron foim tikii ae God i ta ta u usuf o.

⁶ Wara le fatat ian met ma liu kiak in arae wain ae ri to u na olon tunmapek usuf God. ⁷ Ia ka fapaket ta na rokap na fapaket ke ia ka filau ta una farfarop ma ia ka posefat ta na unune kiak. ⁸ Ma igii, God ka ge ges ta ini fifiil kiak. Fifiil ae, i e bangbang ae i fakileng u le ia tortores na mata. Kumguui tom tel tortores na nagogon, in ta u usuf iau na biingen paipaifis kia. Ma biil usuf iau sau, biil. In ta u sabin usuf fanu tikii ae ri lala ier isi par paipaifis kia.

⁹ On rakrakai tom isi ok la sape unaisang, ¹⁰ wara le Demas ka la koseng ta iau. I ier kanaka isi sinang tina piklinbat, ke ka la ta una Tesalonika. Kresens ka la una falifu na Galatia, ke Taitus ka la ta una falifu na Dalmatia. ¹¹ Luk keskes sau igii naisang. On telpes Mak isi kamuk la

* **3:8:** Janes ru e Jambres ru iun tom latlat ke Parau, king tina Isip. Par KisimBek 7:11 **3:11:** Aposel 13:14–14:20
4:10: Kolosi 4:14; Pilimon 1:24; 2Korin 8:23; Galatia 2:3; Taitus 1:4 **4:11:** Kolosi 4:10,14; Pilimon 1:24; Aposel 12:12,25; 13:13; 15:37-39

ugapiek, wara le ifasi in lupes iau na foim kiak. ¹² Ia ka wuun ufu ta Tikikus una Efeses. ¹³ Aunbiing on la ugapiek, kep dolon kaen kiak ae ia luun ufu ta na fel ke Karpus, ae na Troas. Kep foron buk kiak sabin ma gong o ruruu ta na fal ae ri tel u ini punun sipsip.

¹⁴ Aleksenda, ae i tel foron tier la ini aen, i tel ta ifuun e sinang laulau ulo iau. Isau le sani i tel ta u, Kumguui tom in kiliis u.

¹⁵ O sabin on tumarang lo, wara le i lala rakrakai isi tikale foron fafausum kirer.

¹⁶ Na aunbiing famu ae ia ti ta na nagogon, biil tikas i tibet ta iau, ri tikii ri fin koseng iau. Ia sising le God gong i kiliis sinangu ri. ¹⁷ Isau le Kumguui i ti turang ke ka farakrakai iau, isi iak tel fasuut foim na fafas ini Rokap na Fafas, isi fanu tikii ae biil ri fan Iudaia rik ongen u. Aunbiing ri ier ta isi siimete iau, Kumguui tom i faliu iau. ¹⁸ Kumguui in faliu iau koseng foron sinang laulau ae fanu rin tel u ulo iau ke ik filange fakasi iau na matanfuntih kia bae na kukulii. Fitliu keren ta memeh usuf i. Amen.

Farfarop na Orek an Famais

¹⁹ Ta orek an famais kiak usuf Prisila ru e Akuila turan fanu tikii ae na fel ke Onesiforus. ²⁰ Erastus i melmel na Korin, ma ia ka la koseng Trofimus, i sasem na Miletus. ²¹ On rakrakai tom isi tapiek sape aga, famu na foron funiil ae falifu i mir la. Ebulus, Pudon, Linus ke Klodia turan foron tuamlik tikii na asa Iesu, ri ta orek an famais kiri usuf o.

²² Kumguui in kiis na tanwam. Famais ke God usuf gam.

Leta ke Pol usuf Taitus Orek Famu

Leta igii Pol i siit u usuf Taitus. Taitus biil i sikin Iudaia. I ongen fafas sau ke Pol ke ka sokiliis liu kia, ma ka unune lo Iesu Karisito. I la ta tura Pol una Ierusalem aunbiing foron aposel tikii ri la turim (par Aposel 15:2). Pol fawu i wuun ta u una Korin (par 2 Korin 7:6-7 ke 8:7). Namih, Pol ka tus pes u isi in fofonoi na lotu na bit na Krit (par Taitus 1:5).

Na leta igii, Pol i fas Taitus isi matngan fanu arafa in fule pes ri isi rin tapiek tom foim na lotu. Ke ka fas u isi in fofonoi rokap na lotu koseng foron tom fafausum famfabal, ke in fausum fakasi fanu ini rokap na sinang.

Leta usuf Taitus i aragii:

- 1:1-4 Tanwara na leta igii
- 1:5-16 Foron famfamu na lotu
- 2:1-15 Fafausum usuf foron tom unune
- 3:1-11 Rokap na liu ae rin mi lo
- 3:12-15 Farfarop na orek ke Pol usuf Taitus

¹ Ia Pol, ia nenge fafauun ke God ke nenge aposel ke Iesu Karisito, isi ian farakrakai unune ken fanu ae God ka fule pes ta ri. Ke iak fausum ri isi rik usum na tekentu ae in filange ri isi rik mi na wolwol ke God. ² Unune turan tasum igii ru fefesti na liu fitliu ae kere nene ini unune isi. I wara le God i falimlim ta isi in ta liu fitliu, aunbiing biil biitom i fakiis ta piklinbat. Ma God ae, biil i lem la. ³ Ma na aunbiing tom i put ta u, God Tom Fafaliu kirer ka famalal orek kia. Orek ae i unune ufu ta usuf iau ma ka wuun ta iau isi fafas ini.

⁴ Ia sisiit usuf o Taitus, o keng kalalik tutus, wara le itikii sau e unune kirah.

Famais ke siaroh usuf o sing God Tama kerer ke sing Karisito Iesu, Tom Fafaliu kirer.

Foron Famfamu na Lotu

⁵ Ia la koseng ta wo aiwa na Krit,* isi ok fatortores fakasi foron foim ae biil i rop tah ke ok tim pes ti foron famfamu na lotu

na foron maleh, arae tom ia patrai ta o. ⁶ Aunbiing on tim pes ti famfamu, on tim pes kaltu ae biil ti tuk lo, itikii sau e antu ke berberat kia rin foron tom unune ma biil ri tiu ri la ini sinangun talos, ma biil rin foron tom ongen fabulwar. ⁷ Nenge famfamu na lotu ae le in parpar kaleh na foron foim ke God, in rokap le in kaltu ae biil ti tuk lo. Biil in falaumet u tom, biil in tom ngaliaf sape, biil in tom ininmet, biil in tom fapaket, ke biil in tom akalemok. ⁸ Isau le in kaltu una somangat pes fanu una matanfel kia, in ier la isi rokap na sinang, in nagogon fakasi wolwol kia tom, in tom tortores, in kalkaluu na mata God ke in fatortores fakasi liu kia. ⁹ In posefat na orek tekentu ae ri ka fausum ta u ini, isi i sabin ik farakrakai fanu ini fafausum ae i tekentu ke ik famalal sinangun fanu ae ri tikale Rokap na Fafas la.

Pol i Fanau Taitus na Foim kia

¹⁰ Foron famfamu na lotu rin mi na foron rokap na sinang arae, wara le ifuun e fanu ri ongen ufu fafausum tekentu ma ri foron tom orek foes ke foron tom famfabal. Ifuun lo ri e fan Iudaia, ae ri tara la le, rin kiit pununfon fanu tamat tikii namin nagogon ke Moses. ¹¹ On babat na ngusri, wara le ri famam falaulau unune ken fanu na fale matanfel ini matngan fafausum ae biil i rokap le rin fausum fanu ini. Ri tel u sau arae una fabal pes pitkalang sing fanu. ¹² Nenge profet tom tina Krit i use ta u aragii, “Fan Krit ri foron tom lemlemet, sinangu ri i laulau arae foron muruw, ri foron tom angos, ke ri foron tom kimkiim.” ¹³ Ma orek ken profet ae ulo ri, i tekentu kanaka. Pesu, on fakiing ri isi unune kiri ik tekentu, ¹⁴ isi gong mang ri mi na foron titiipapah foes ken fan Iudaia ke na nagogon ken fanu ae biil ri somangat pes tekentu. ¹⁵ Fanu ae balri i kalkaluu, foron tier tikii i kalkaluu usuf ri, isau le fanse ae balri i duh ma biil ri unune, foron tier tikii i duh usuf ri. Wolwol tikii kiri i duh na mata God ma biil ifasi rin iliim sani i tortores. ¹⁶ Ri use u le ri usum lo God, isau le sinangu ri i fakawe ufu. Ri fanu laulau kanaka tom, ri foron tom ongen fabulwar ma biil ifasi le rin tel ti foim rokap.

1:4: 2Korin 8:23; Galatia 2:3; 2Timoti 4:10 * **1:5:** Krit i e nenge tara bit ma ifuun e maleh aiwa lo. **1:6:** 1Timoti 3:2-7

2

Taitus in Fausum ri ini Tekentu na Fafausum

¹ Isau le wo, on fausum ri ini fafausum ae i tortores ini fafausum tekentu. ² On fausum foron tubunkak isi wolwol kiri in malal tom, rik liu ini matngan liu ae ifasi fanu rin bulat lo ri, rik nagogon fakasi sinangu ri tom ke rik tekentu na unune, na sinangun famais ke na tifat kiri na palgan tawin.

³ Ke on fausum foron wok sabin isi rin liu ini sinangun bulat, gong ri orek kumkum ke gong ri lasan na umin ifuun e wain, isau le rin fausum fanu ini sani ae i rokap. ⁴ Rin tel u arae isi rik fausum kelefin fufuuh isi rik ier isi foron antu ri turan berberat kiri ⁵ ke isi rik nagogon fakasi wolwol kiri tom, ma isi liu kiri ik kalkaluu. Rin lasan na tumarang matanfel kiri, rin tel rokap na sinang, ke rik fapu ri na piklin foron antu ri. Rin tel u arae, isi gong tikas i orek laulau una orek ke God.

⁶ Ke ifasi sabin arae, on farakrakai foron guam isi rin nagogon fakasi wolwol kiri tom. ⁷ Na foron tier tikii, on tel rokap na sinang, isi ik arae rokap na tintof na matri. Aunbiing o fausum ri, on finngas tortores na sinang, ke ok foim ini bulat. ⁸ Ke on use foron orek ae i tortores, isi biil tikas ifasi in belbel orek ulo wo, isi fanu ae ri tikale Rokap na Fafas rik matlawen, wara le biil kere tel ti tier laulau isi ifasi rik use kerer.

⁹ On fausum foron fafauun isi rik fapu ri na piklin foron laulaumet kiri ke isi rik totof isi falaes ri na foron foim tikii ri tel u, gong ri kiliis orek kiri, ¹⁰ ma gong ri sukuum ri. Isau le rin finngas rokap na sinang, isi ifasi foron laulaumet kiri rik unune lo ri. Ke na foron tier tikii ae ri tel u, fafausum lo God Tom Fafaliu kirer, ik fapti gesges na balan fanu.

¹¹ Wara le famais ke God ae i ta fafaliu la, ka tapiiek ta usuf fanu tikii. ¹² Famais ae, i fausum kerer isi keren fin koseng foron sinang ae biil i tortores ini wolwol ke God ke koseng foron wolwol laulau tina piklinbat. I fausum kerer sabin isi keren nagogon fakasi wolwol kirer, ke isi liu kirer ik tortores ma kerek liu fafasi ini wolwol ke God na liu igii, ¹³ aunbiing kere nene ini

unune isi biingen laes ae in tapiiek. Biing ae, i e biing ae Iesu Karisito, tara God ke Tom Fafaliu kirer in tapiiek ini memeh kia. ¹⁴ I ta ta liu kia isi kerer, una fiil fafis kerer koseng foron sinang laulau tikii kirer, ke ik fakalkaluu kerer isi kerek tapiiek fanu tutus kia, ma isi kerek fanu una lala ier isi tel foron rokap na sinang.

¹⁵ Foron tier igii, on fausum ri ini. On farakrakai ri ke ok fakiing ri ini rakrakai ae God i ta ta u usuf o. Gong o somangat pes tikas isi in puris o.

3

Rokap na Liu ae foron Tom Unune rin Mi lo

¹ On fapitil wolwol ken fanu sabin isi rin fapu ri na piklin foron famfamu na matanfuntih ke na piklin foron tom nagogon. Rin wong sing ri ma rik geges isi tel foim ae i rokap. ² Gong ri use fakumkum tikas, gong ri fafating, rin fofu ini fanu ke rin finngas bulat usuf fanu tikii.

³ Wara le kerer sabin pakanini kere talos tah ma kere ongen fabulwar tah. Ri lame fager ta kerer ma kere ka tapiiek fafauun ta ken marmarsan wolwol laulau ke ken marmarsan laes na pununfo. Ma liu kirer ifuun ta ini sinangun wol isi falaulau fal ke kere ka bala laulau la. Fanu ri ememse ta kerer ke kerer sabin kere ka ememse ta fal. ⁴ Isau le aunbiing rokap na sinang turan famais ke God Tom Fafaliu kirer ka tapiiek malal, ⁵ ka faliu kerer. Biil i faliu kerer wara na tortores na sinang ae kere tel ta u, biil. Na famais kia tom. I sufe ufu foron sinang laulau kirer ke Tanwa Kalkaluu ka ta liu fuuh sing kerer aunbiing kere pang fuuh. ⁶ God i fore ta Tanwa Kalkaluu usuf kerer ma kere ka fuun ini, wara lo Iesu Karisito, Tom Fafaliu kirer. ⁷ Wara na famais kia tom, ka foteng ta kerer le kere foron tom tortores na mata ma ka fakale ta kerer ini liu fitliu ae kere nene isi ini unune. ⁸ Orek igii i tekentu kanaka. Ma ia ier le on farakrakai foron tier igii, isi fanu ae ri ka unune ta lo God, in rakrakai e wolwol kiri isi ta liu kiri tom na foron rokap na foim. Foron tier igii i rokap kanaka ma in lupes fanu tikii.

⁹ On fin koseng foron talos na fapue, ususe na foron mat ke gong o fakep ke fabalkut kunan nagogon ke Moses, wara le matngan sinang ae i tier foes sau, ma biil in to lupes o. ¹⁰ Male tikas i tempaek foron tom unune la, ke on fakiing u. Isau male biil i ongen pes orek kiam, ke ok bele fakiing u sabin, male biil tom i wong, ke suaf u. ¹¹ Matngan kaltu arae, on usum sau le ka la ger tah ma ifuun e liu kia ini sinang laulau. Ma sinangu tom i tel u isi in fiu.

Farfarop na orek ke Pol usuf Taitus

¹² Aunbiing ian wuun Artemas le Tikikus unaisam, on totof rakrakai tom isi on la ma ok tafe iau na Nikopolis, wara ia ka puput ta le ian melmel bii aiwa na foron funiil ae falifu i mir la. ¹³ On lupes fakasi Senas tom tasum na nagogon ru e Apolos ini foron tier tikii ae run dar u na ninla kiruh. ¹⁴ Fanu kirer rin falasan ri tom na ta liu kiri na tel rokap na foim, isi liu kiri ik mel e fua ma ifasi rik lupes foron lauu. Biil i rokap le liu kiri biil in mel e fua.

¹⁵ Fanu tikii igii naisang, ri ta orek an famais kiri usuf o. Ta orek an famais kimem usuf foron tom unune ae ri ier kanaka isi kemem. Famais ke God usuf gam tikii.

Leta ke Pol usuf Pilimon Orek Famu

Leta igii Pol i siit u usuf Pilimon. Pilimon i nenge tara kaltu tina Kolosi ma i nenge tom unune sabin. Nenge fafauun kia asa e Onesimus, i fin koseng ta u. Nami ka tafe Pol aunbiing Pol i kiis na kamkabet na Rom. Pol ka fafas ini Rokap na Fafas usuf i, ke ka kiliis liu kia ma ka unune. Pol ka siit leta igii una sising Pilimon isi in somangat pes Onesimus ma ik wol ufu sinangu. Wara le igii, ka tapiiek tom foim kia ke tualik sabin na asa Iesu.

Leta usuf Pilimon i aragii:

1-3 Tanwara na leta igii

4-7 Rokap na sinangu Pilimon

8-22 Pol i ier le Pilimon in somangat pes Onesimus sabin

23-25 Farfarop na orek ke Pol usuf Pilimon

¹ Ia Pol, ia kiis na kamkabet wara na unune kiak lo Karisito Iesu. Kama e Timoti, tualikrer, kama sisiit usuf o Pilimon o tala kamah ke tikiin foim kimah. ² Ke usuf Apia, fenelikrer, ke usuf Arkipus ae kere fapaket turim la ini Rokap na Fafas ke usuf uh na tom unune ae ri la turim la na fel kiam. ³ Famais usuf gam ke siaroh sing God Tama kerer ke sing Kumguui Iesu Karisito.

Pol i Laes ini Sinangu Pilimon

⁴ Ia fotrokap la tom lo God kiak, aunbiing ia wolpes wo la na foron sising kiak, ⁵ wara ia ongen ususe na famais kiam usuf fanu tikii ke God ke na unune sabin kiam lo Kumguui Iesu. ⁶ Ia sising le on rakrakai aunbiing o famalal unune kiam usuf fanu, isi ok usum rokap na foron rokap na tier tikii kirer lo Karisito. ⁷ Tuaklik, famais kiam i ta tara laes usuf iau ma ka farakrakai iau, wara le o farokap fafis balan fanu ke God.

Pol i Sising Pilimon isi in Somangat pes Onesimus

⁸ Pesu, taftawa le lo Karisito ifasi ian fas o ini sani on tel u, ⁹ isau le ia sising fakasi

o sau, wara le ia ier kanaka isi wo. Ia Pol, igii ia ka tubunkak mang ma ia kiis na kamkabet, i wara na asa Karisito Iesu. ¹⁰ Ia sising o isi on somangat pes Onesimus keng kalalik. I tapiiek arae keng kalalik aunbiing ia kiis na kamkabet. ¹¹ Pakanini o par ta u arae biil ifasi in tel foim,* isau le igii ifasi mang in tel foim kiam ke kiak sabin.

¹² Igii ia ka wuun fafis u unaisam, arae eteng tutus. ¹³ Ia ier ta le ian tel papte u naisang, isi ik kep salam na lupes iau aunbiing ia kiis na kamkabet, wara na Rokap na Fafas. ¹⁴ Isau le biil ia to ier le ian fangongos o, wo tom on tel u ini laes kiam. Biil ian tel ti tier, pang na aunbiing wo tom on somangat. ¹⁵ Onesimus i la koseng ta o na fatuklin aunbiing. Awii, wara e mangmangal kia, isi aunbiing in fis, ik kiis sikit mang naisam. ¹⁶ Ma igii, gong mang o par u arae nenge fafauun foes, gong. On par u mang arae nenge sun biitom tutus. Ia ier isi, isau le wo, on lala ier tom isi, wara le i nenge tom foim kiam, ma i tuamlik sabin na asa Kumguui.

¹⁷ Male o iliim iau arae talam, ke ok somangat pes Onesimus arae sau on somangat pes iau. ¹⁸ Male ka tel ta ti tier ae biil i rokap ini wo, le imel e tuka kia sing o, ke luun u na asang isi ian kiliis u. ¹⁹ Ia Pol, ia siit orek igii usuf o ini limang tom. Ian kiliis fafis foron tuka kia usuf o. Biil ian use ti tier usuf o, wo tom o usum le liu fuuh ae o kep u, i e tuka kiam sing iau. ²⁰ Tuaklik, na asa Kumguui ia ier le on tel sani ae ia ka use ta u. Lo Karisito, ia ier le on farokap fafis balang. ²¹ Aunbiing ia sisiit usuf o, ia unune le on misuut na foron orek ae ia fas o ini ma ia usum sabin le on tel sani ae in laumet na orek ae ia fas ta wo ini. ²² Nenge tier sabin, ia ier le on fageges ti salang na fel kiam. Ia unune le God in ongen sising kimi ke ik fasengsegeng iau tina kamkabet isi iak la unaismi.

Orek an Famais

²³ Epafaras ae i kiis na kamkabet turang, wara na asa Karisito Iesu, i ta orek an famais kia usuf o. ²⁴ Ke foron tikiin foim

1:2: Kolosi 4:17   1:10: Kolosi 4:9   * 1:11: Onesimus na orek Grik le "ifasi in tel foim"   1:23: Kolosi 1:7; 4:12   1:24: Aposel 12:12,25; 13:13; 15:37-39; 19:29; 27:2; Kolosi 4:10,14; 2Timoti 4:10,11

kiak sabin: Mak, Aristarkus, Demas ke
Luk, ri ta orek an famais kiri usuf o.

²⁵ Famais ke Kunguui Iesu Karisito, in
kiis na tanwa gam.

Leta usuf Fan Ibru Orek Famu

Leta igii, biil i malal le se i siit ta u, biil.

Ri siit ta u usuf fan Iudaia, ae ri foteng ri la sabin le fan Ibru. Ri unune lo Iesu, isau le aunbiing ri tafe tatawin, ri ka ier isi fis sabin una lotu Iudaia.

Leta igii i fas ri le, na unune kiri sau lo Iesu, ke rik tortores na mata God.

Iesu i e Kalalik ke God, ma i liuliu kulkulef lon foron angelo ke foron profet tikii. Ma puput fuuh ae Iesu i tel ta u, i kiliis ufu puput tofe. I tom i laulaumet na pris ma i ta ta dawu tom, una pa ufu foron sinang laulau kirer. Pesu, keren unune sau lo Iesu.

Leta usuf Fan Ibru i aragii:

1:1-4 Iesu i e Kalalik ke God ma i finngas God usuf kerer

1:5-2:18 Iesu i laumet lon foron angelo ma i e Tom Fafaliu

3:1-4:13 Iesu i laumet lo Moses ru e Josua

4:14-7:28 Iesu i laulaumet na pris kirer

8:1-9:28 Puput fuuh

10:1-39 Dawu Iesu i pa ufu foron sinang laulau kirer

11:1-40 Unune

12:1-13:19 Keren unune lo Iesu ke kerek misuut lo

13:20-25 Farfarop na orek

Iesu i Liuliu Kulkulef foron Angelo

¹ Tinpakanini, God i orek la usuf foron tubutamat kerer na ngusun foron profet na ifuun e aunbiing, ke na marmarsan sal.

² Isau le, na foron farfarop na biing igii, i orek usuf kerer na ngusu ke Kalalik, ae i fakale ta u ini foron tier tikii, ma lo i sau, God ka fakiis ta foron tier tikii na piklinbat turan bat. ³ Ke Kalalik i fapil memeh ke God, ma ifasi arae God tom. I pose turim na foron tier tikii ini rakrakai na orek kia. Ma aunbiing ka fafuu ta kerer koseng foron sinang laulau kirer, ka kiis na mia God, Tara King buui na kukulii. ⁴ Ma ka kep tara kiiskiis ae i liuliu kulkulef lon foron angelo

tikii. Ma as sabin ae Tama i ta ta u usuf i, i liuliu kulkulef na asan foron angelo tikii.

⁵ Wara le God biil i tara ta sing ti angelo aragii,

“O keng Kalalik,
igii ia ka tapiiek Tamam.”

Ma biil sabin i tara ta sing ti angelo aragii,
“Ian Tama,
ma in keng Kalalik.”

⁶ Ke aunbiing ka wuun ufu ta Kalalik famu kia uga na piklinbat, ka tarah,
“Foron angelo tikii ke God rin lotu tom unaisa.”

⁷ Ma ulon foron angelo, ka tarah,
“I tel foron angelo kia arae kif,
ke foron fafauun kia arae karfian yiif.”

⁸ Isau le, ulon ke Kalalik ka tarah,
“God, nian kiiskiis an king kiam in kiis fitliu ma biil ti farfarop lo,
ma na tortores na sinang sau
on nagogon matanfuntih
kiam ini.

⁹ O ier isi sinang ae i tortores,
ma o ka ememse sinang laulau.

I e wara ae God, God kiam,
ka ta ta laes sing o,
arae i to wel na olom,
ke ka falaumet o lon foron talam.”

¹⁰ Ke God i tara sabin sing ke Kalalik aragii,
“Kumguui, tina tanwaran fakfakiis o luun ta waransinglen na piklinbat,
ma o fakiis ta bat ini limam.

¹¹ Run mangmangal, isau le on kiis fitliu.

Run mutmut arae kaen ae i tofe.

¹² On finris ru arae nenge kaen.

On kiliis ufu ru arae tikas i kiliis ufu kaen tofe.

Isau le wo, biil o sokiliis la,
ma biil ti farfarop lo e foron bet kiam.”

¹³ God biil i tara ta sing ti angelo sabin le,
“Kiis na miang,
papang na aunbiing ian luun foron tuui kiam
na piklin kekem.”

¹⁴ Foron angelo tikii ri foron tanwa, ae ri tel foim la ke God. I wuun ri la isi rin lupes fanu ae rin kep fafaliu.

2

Fafaliu ke God i Temin Tier

¹ Pesu, keren wol papte foron fafausum ae kere ka ongen ta u, isi gong kere bok koseng u. ² Foron orek ae foron angelo ri use ta u pakanini, imel e tatawin lo. Male tikas i lek u, le biil i misuut lo, ke rin ta fangungut sing i, namin sinangu tom. ³ Male i arae, ke arafa keren alef arae, male kere par ufu tara fafaliu igii? Fafaliu igii, Kumguui tom i fafas famu ta ini. Ma fanu ae ri ongen ta u, ri ka famalal u sabin usuf kerer, le i tekentu. ⁴ God ka fatekentu u sabin ini foron fakileng, foron tier an fabitit ke marmarsan rakrakai na foim, ma ka tem fanu ini foron fafen ken Tanwa Kalkaluu, namin wolwol kia tom.

Iesu i Tapiiek Kaltu Toh isi in Faliu Fanu

⁵ God biil i luun ta foron angelo isi rin nagogon piklinbat fuuh ae in tapiiek namih, ae keme use u, biil. ⁶ Isau le, na nenge orek na Buk na Gogoh, tikas i use u aragii,

“Kemem fanu, keme sani tom ae o ka lala wol la lo kemem?

Ke isi sani tom o ka lala fofonoi la lo kemem?

⁷ O mamlik luun ta kemem na piklin foron angelo.

O me kemem ma o ka ta as laumet usuf kemem,

arae bangbang kimem.

⁸ Ma o ka luun foron tier tikii na piklin kekmem.”

Aunbiing God i use u le, ka luun ta foron tier tikii na piklin kekrer, ke i malal le biil mang ti tier sabin ae biil i kiis na pikli kerer. Na foron bet igii, biil biitom kere par u le foron tier tikii ri kiis na pikli kerer.

⁹ Isau le kere par Iesu, ae God i mamlik luun ta u na piklin foron angelo. Ma igii, God ka me ta u ma ka ta as laumet usuf i, wara na fangungut ken minet ae i kalsakai ta u. I met isi fanu tikii wara na famais ke God.

¹⁰ God, ae i fakiis ta foron tier tikii isi kia tom, i ier isi in lame in fuun e berberat kia isi rin kiis na memeh kia. Pesu, i tortores tom isi in mangte Iesu ik kalsakai fangungut, isi ik tapiiek waransinglen tutus na fafaliu kiri. ¹¹ Ier ae i fakalkaluu fanu la, ke fanse sabin ae i fakalkaluu ta ri, itikii sau e Temri. I e wara, ke Iesu biil i to

matlawen isi foteng ri le foron tualik. ¹² Ka tara sing God aragii,

“Ian fafas ini asam usuf foron tuaklik, ma ian seksek an ususefages unaisam, na matan fanu aunbiing ri kiis turim.”

¹³ Ma ka tara sabin aragii,

“Ian luun unune kiak lo.”

Ke ka tara sabin aragii,

“Iau igii, turan berberat ae God ka ta ta u usuf iau.”

¹⁴ Aunbiing i tara le “berberat,” kamtina le fanu, ae imel e pununfo ri, ke dawu ri. Pesu, Iesu sabin i tapiiek kaltu toh arae ri, isi minet kia ik falaulau Satan ae i pose na rakrakai ken minet. ¹⁵ I met ta isi fasengsegeng fanu ae ri soke minet, ma sokeh ae ka kabet ri na foron biing tikii na liu kiri. ¹⁶ Tekentu le Iesu biil i tel ta foim igii una lupes foron angelo, biil. Una lupes foron tubutamat e Abaram. ¹⁷ I e wara ae, Iesu ka tapiiek arae foron tualik na foron tier tikii, isi in tapiiek nenge laulaumet na pris, ae i mais fanu la, ma i tekentu la na foim kia usuf God, ma isi ik ta liu kia tom arae tunmapek una tel ufu foron sinang laulau ken fanu. ¹⁸ I tom i kalsakai ta foron fangungut turan foron fatoftof, pesu, ifasi in lupes fanse ae ri tafe foron fatoftof.

3

Iesu i Laumet lo Moses

¹ Foron kalkaluu na tuaklik, God i tawi ta gam sabin isi gamen kau na kukulii. Pesu, gamen luun wolwol kimi lo Iesu, i e Aposel ke Laulaumet na Pris ae kere fapos u la. ² I tel fatus foim ke God ae i tim pes ta u, arae sabin Moses i tel fatus foim na fatpoton fanu tikii ke God. ³ Ma i tortores tom le Iesu in kep as laumet lo Moses, arae sau lon tom tel fel, in kep as laumet na fel ae i tel u.

⁴ Wara le foron fel tikii, imel e kaltu i tel ta u, isau le God i tel foron tier tikii. ⁵ Moses i tel fatus foim kia arae nenge fafauun na fatpoton fanu tikii ke God. Foim kia i finngas sani ae God in famalal u namih.

⁶ Isau le Karisito, i e Kalalik ke God ma i tel fasuut foim kia arae laulaumet na fatpoton fanu ae ri arae fel ke God. Kere fel ke God, male kere tifat, ma biil kere sokeh, ma kere

ka nene ini unune isi foron tier ae kere laes ini.

Fafanau ulon Fanu ae ri Ongen Fabulwar

⁷ Pesu, Tanwa Kalkaluu ka tarah,
 “Igii, male gam ongen kine,
⁸ gong gam fasorokai balmi
 arae foron tubutamat gam,
 ae ri ta ta pokta ri ta usuf iau pakanini,
 ma ri ka tof ta iau,
 aunbiing ri kiis ta na falifu foes.

⁹ Aiwa, ri tof ta iau ma ri ka luun ta iau na
 fatoftof,
 taftawa le ri ka par ta sani ia tel ta u, na
 ifet e sangful e bet.

¹⁰ Pesu, ia ka ngaliaf ulon fanu na ulul ae,
 ke ia ka tarah,
 ‘Na balri, fitliu ri la rong koseng iau,
 ma biil ri ier isi mi na foron sal kiak.’

¹¹ Pesu, ia ka ngaliaf ma ia ka falimlim
 aragii,
 ‘Biil tom rin to kau ta na salan mangeh
 kiak.’”

¹² Foron tuaklik, gamen tumarang, isi
 gong tikas lo gam imel e sinang laulau na
 liu kia, ma unune kia i luut ke ka tamikis
 koseng God ae i liu. ¹³ Isau le, gamen
 farakrakai faliu ini gam na foron biing
 temtem tikii ae ri foteng u le, “Igii,” isi biil
 ti sinang laulau in fabal tikas lo gam ma ik
 fasorokai bala. ¹⁴ Kere foron tala Karisito,
 male kere posefat na unune papang na
 farfarop, arae tom tinpakanini. ¹⁵ Arae ia
 ka use ta u le,

“Igii, male gam ongen kine,
 gong gam fasorokai balmi
 arae foron tubutamat gam,
 ae ri ta ta pokta ri ta usuf iau
 pakanini.”

¹⁶ Fanse ae ri ongen kine God ma ri ka
 ta pokta ri lo? Fanu sau ae Moses i lame
 fasuu ri ta tina Isip, bikiih? ¹⁷ Fanse ae God
 i ngaliaf ta ulo ri na ifet e sangful e bet?
 Fanu sau ae ri tel ta sinang laulau, ma ri ka
 met na falifu foes, bikiih? ¹⁸ Ma fanse ae
 God i falimlim ta usuf ri le biil rin kau na
 salan mangeh kia? Fanu sau ae ri ongen
 fabulwar tah, bikiih? ¹⁹ Kere par u le, biil
 ifasi rin kau, wara le biil ri unune.

4

Salan Mangeh ke God

¹ Falimlim ke God igii biitom, isi fanu
 rin kau na salan mangeh kia. Pesu keren
 tumarang, tarama fal lo gam biil rin to
 kau. ² Wara le kere sabin kere ka ongen
 ta Rokap na Fafas arae foron tubutamat
 kerer. Ri ongen ta u, isau le biil i lupes ri,
 wara le aunbiing ri ongen u, biil ri luun
 u turan unune. ³ Ma kerer sau ae kere
 unune, kere kau na salan mangeh kia. Ma
 God i use ta u aragii,
 “Pesu ia ka ngaliaf, ma ia ka falimlim
 aragii,
 ‘Biil tom rin to kau ta na salan mangeh
 kiak.’”

Isau le foim kia i rop ta tom na aunbiing i
 fakiis ta piklinbat. ⁴ Ma nenge orek na Buk
 na Gogoh i ororek isi fafit u e biing, aragii,
 “Ma na fafit u e biing,
 God ka mangeh na foron foim tikii
 kia.”

⁵ Ke arae nenge orek sabin ae ia ka use
 famu ta u, i aragii,
 “Biil tom rin to kau ta na salan mangeh
 kiak.”

⁶ Falimlim ke God i kiis ta tom arae, le fal
 rin kau na salan mangeh ae. Ma fanu ae
 ri ka fas famu ta ri ini Rokap na Fafas biil
 ri kau, wara na sinangun ongen fabulwar
 kiri. ⁷ Pesu, God ka luun nenge biing sabin
 ma ka foteng u le, “Igii.” Ma arae ia use
 famu ta u, na ifuun e bet namih, ka orek na
 ngusu Dewit aragii,
 “Igii, male gam ongen kine,
 gong gam fasorokai balmi.”

⁸ Male Josua i ta ta mangeh sing ri, ke God
 biil in use nenge biing sabin namih, biil.

⁹ Pesu, mangeh ae i kiis ta tom arae, i e
 Biingen Mangeh ken fanu ke God. ¹⁰ Ke
 aunbiing tikas i kau na salan mangeh ke
 God, i sabin i mangeh na foron foim kia
 tom, arae God i tel ta u. ¹¹ Pesu, keren
 gugul tom isi keren kau na salan mangeh
 ae, isi gong tikas i luut na sinangun ongen
 fabulwar.

¹² Wara le, orek ke God i liu ma i yan. I
 yen kanaka na popok una fapaket ae iun

3:7: BukSong 95:7-11

3:15: BukSong 95:7,8

3:16: Namba 14:1-35

4:3: BukSong 95:11

4:4: Stat 2:2

4:5: BukSong 95:11

4:7: BukSong 95:7,8

4:8: Lo 31:7; Josua 22:4

4:10: Stat 2:2

baba turim i yen. I kau sikit ma ka tempaek tanwa kerer ke balrer. Ma i kikiit sikit una falifu ae tua kerer ke gorop lo kerer ru fatafe lo. Ke i fapos foron wolwol kirer turan foron tier ae kere nunuk u la na balrer. ¹³ Biil ti tier ae God i fakiis ta u i mumun na mata. Foron tier tikii i sapeng ma i malmalal na mata. Ma namih, keren ti na mata ma kerek fapos foron tier tikii ae kere ka tel ta u.

Iesu i e Lauaumet na Pris kirer

¹⁴ Pesu, keren posefat na unune ae kere fapos u la, wara le Iesu, Kalalik ke God, i e Lauaumet na Pris kirer, ka tatkau ta ubae na kukulii. ¹⁵ Gong kere wol le Lauaumet na Pris kirer, biil ifasi in mais kerer na aunbiing biil ti rakrakai kirer. Wara le i tafe ta marmarsan fatoftof sabin arae kerer, isau le biil i tel ta ti sinang laulau. ¹⁶ Pesu, keren kep balamas ma kerek la fatat nian kiiskiis an king ke God ae ifuun ini famais, isi ik mais kerer ma ik lupes kerer aunbiing kere tafe tatawin.

5

¹ God tom i fule pes foron laulaumet na pris la tina fatpoton fanu. I tim pes ri isi rin ti fakileng fanu na mata, ma isi ta foron fafen ke rik tel tunmapek una foron sinang laulau ken fanu. ² Nenge laulaumet na pris ifasi in fofo ini fanu ae i barung e wolwol kiri, ma ri la rong, wara le i sabin imel e fale luut kia. ³ I e wara, ka tel tunmapek la isi foron sinang laulau kia tom, ke ken fanu sabin.

⁴ Biil tikas in kep foim arae laulaumet na pris na wolwol kia tom, biil. Na fakam ke God tom, arae i kam pes ta Aron. ⁵ Ke Karisito sabin arae, biil i falaumet u tom isi tapiiek laulaumet na pris, biil. God tom i tara sing i aragii,

“O keng Kalalik,
igii ia ka tapiiek Tamam.”

⁶ Na nenge orek sabin na Buk na Gogoh, God i tarah,

“O nenge pris ae o kiis fitliu,
matngan pris arae Melkisedek.”

⁷ Na foron biing ae Iesu i liu ta aga na piklinbat, i sising ma ka piispiis God la ini tineng turan danun mata, isi in faliu u

koseng minet. Ma God ka ongen u wara le i fapu kanaka u tom na pikli. ⁸ Taftawa le i Kalalik ke God, isau le fangungut ae i kalsakai u, i fausum u isi ik misuut lo God. ⁹ Ma aunbiing ka fasuut ta u, ka tapiiek waran fafaliu ae i kiis fitliu ken fanu tikii ae ri misuut lo. ¹⁰ Ke God ka luun u isi in tapiiek Lauaumet na Pris, arae Melkisedek.

Fafanau isi Unune Gong i Luut

¹¹ Ifuun e tier biitom kemen use u na tier igii, isau le i ngangaten kanaka isi kemen famalal u usuf gam, wara le gam tom biil gam engenges isi kep u. ¹² Gam ka unune ta na dolon aunbiing, ma igii ka fasi mang le gamek tapiiek foron tom fafausum. Isau le, gamen dar tikas biitom isi in bele fausum gam sabin ini foron mulan fafausum na orek ke God. Gamen sus biitom, ma biil ifasi gamen ien inen rakrakai. ¹³ Se i sus biitom, i kalalik puun sau. Biil biitom i usum na tortores na sinang. ¹⁴ Isau le inen ae i rakrakai, an fanu matuk, ae ri falasan mulmul ri tom na par failiim rokap na sinang ke sinang laulau.

6

¹ Pesu, keren paskek isi foron fafausum ae in farakrakai kerer isi unune kirer ik matuk. Ma gong sabin kere belbel fafausum ini foron mulan fafausum lo Karisito. Kere ka kep ta u, e foron fafausum arae: Sokiliis liu koseng foron sinang ae in lame kerer una minet, unune lo God, ² fafausum ini sinangun bapitaiso, sinangun luun limrer na olon fanu, apapifis ken foron minet, ke nagogon ae God in tel u, in kiis fitliu. ³ Keren paskek male God in somangat.

⁴ Biil ifasi tikas in kep fafis fanu ae ri ka usum ta na malal, ri ka tof ta fafen tina kukulii, ri ka kep ta Tanwa Kalkaluu, ⁵ ke ri ka tof ta rokap ae na orek ke God turan rakrakai kia ae in tapiiek namih. ⁶ Male ri ka sok ufu unune kiri lo Karisito, ke biil ifasi rin kep fafis ri sabin isi rik sokiliis liu kiri. Wara le, aunbiing ri tel u arae, ke i aragii ri ka fakulkulik Kalalik ke God pes

tala na aupaket, ma ri ka famatlawen u na matan fanu.

⁷ Nanal ae i kiim danun us la ae i luut, ma ka ta inen una lupes fanse ae ri soso, nanal ae God i fakalok u. ⁸ Isau le nanal ae foron finau ae imel e si turan au moseng ri kuum lo i reke. Biil in sawin ke God ik bo u, ma na farfarop lo ik fasok u.

⁹ Foron talang, taftawa le keme orek aragii usuf gam, isau le keme unune tom le gamen tel rokap na sinang ae i finngas u le God ka faliu ta gam. ¹⁰ God biil i tel ti tier la ae biil i tortores, biil. Pesu, biil ifasi in ruruu na foron foim kimi, ke famais ae gam finngas ta u usuf i, aunbiing gam lupes ta fanu kia, ma gam tongon lupes ri biitom. ¹¹ Keme ier le gam temtem tikii, gamen foim rakrakai tom arae ini famais, papang na farfarop, isi foron tier ae gam nene isi ini unune ik suut. ¹² Biil keme ier isi gamen angos, biil. Gamen arae fanu ae ri unune ma ri ka kiis fofu isi kep foron tier ae God i falimlim ta ini.

Falimlim ke God Biil Ifasi in Sokiliis

¹³ Aunbiing God i falimlim ta usuf Abaram, i falimlim ini asa tom, wara le biil ti as sabin awii i laumet lo. ¹⁴ Ka falimlim aragii, "Tekentu kanaka, ian fakalok o ma iak ta in fuun e tubumtamat." ¹⁵ Abaram i kiis fofu ma ka nene ke nami ka kep foron tier ae God i falimlim ta ini usuf i.

¹⁶ Aunbiing fanu ri falimlim, ri falimlim la ini asan tikas ae i laumet lo ri. Ke falimlim ae, ka fatekentu sani ae ri use ta u, ma i farop tikii foron fapue. ¹⁷ Ma God sabin, i falimlim tom ini asa, isi ik finngas fanu kia, ae ka falimlim ta usuf ri, le biil mang in sokiliis wolwol kia sabin.

¹⁸ God i tel ta falimlim kia usuf kerer ke ka fatekentu u ini asa tom. Iwu e tier igii biil i sokiliis la, wara le, God biil i to fasi in lem. I falimlim ta aragii, una farakrakai kerer, ae kere fin unaisa, aunbiing kere posefat na unune kirer ae kere nene ini isi falimlim ke God ae na famu lo kerer.

¹⁹ Unune kirer isi falimlim ke God, i arae nenge angga ae i pose papte tanwa kerer. Angga ae i rakrakai ma biil ifasi in tafutlok. Nene kirer ini unune i kau sikit una falifu ae i kalkaluu kanaka, i liu ufu kaen ae na

palgan Felun Tunmapek. ²⁰ I e falifu ae Iesu i kau famu ta lo isi kerer. I Laulaumet na Pris fitliu, arae Melkisedek.

7

Melkisedek i Pris Arafah

¹ Melkisedek i king tina Salem ma i pris ke God Buuii kanaka na Mawe. Abaram i paket tikii foron king, ma aunbiing i fis, Melkisedek ka tafe u ke ka fakalok u. ² Ke Abaram ka ta itikii tina nenge sangful na foron tier tikii kia usuf i. Melkisedek, kamtina le, "King ken tortores na sinang." Ke ri foteng u la sabin le, King tina Salem, kamtina le, "King na siaroh." ³ Biil ti tama ru e tina, biil ti aulaumet lo, biil tikas i usum na tanwara ke farfarop na liu kia. Melkisedek i arae Kalalik ke God, i pris fitliu.

⁴ Wol pes u, Melkisedek i tara kaltu! Taftawa le Abaram i tara tubutamat kerer, isau le i ta itikii tina nenge sangful na foron tier usuf Melkisedek, tina foron tier ae i kep ta u na fapaket. ⁵ Taftawa le fan Israel turan berberat ke Liwai ri fatlatualik, ma ri foron tubutamat e Abaram, isau le nagogon ke Moses i use u le fan Israel tikii, rin ta itikii la tina nenge sangful na foron tier tikii usuf foron sikinting lo Liwai, ae ri tapiiek arae foron pris. ⁶ Melkisedek biil i sikinting lo Liwai, isau le i kep itikii tina nenge sangful na foron tier tikii sing Abaram. Ke ka fakalok Abaram, ae i kep ta falimlim sing God. ⁷ Ma i malal tom le, nenge tara kaltu i fakalok ier la, ae i fabiro lo. ⁸ Foron Liwai ae ri kep itikii la tina nenge sangful na foron tier tikii, ri met la sau. Isau le Melkisedek i laumet lo ri, wara le, Buk na Gogoh i use u le i liu. ⁹ Ma kere tara la aragii, Liwai ae i kep itikii la tina nenge sangful na foron tier tikii, i ta u sabin usuf Melkisedek lo Abaram. ¹⁰ Wara le, aunbiing Melkisedek i tafe ta Abaram, Liwai tinawii biitom na pununfo tubutamat.

Iesu i Matngan Pris arae Melkisedek

¹¹ Foim ken foron pris tina mat ke Liwai, i e waransinglen na nagogon ae God i ta ta u usuf fan Israel. Male foron pris ae, ifasi

rin tel ufu sinang laulau ken fanu, ke isi sani biitom God ka ier isi luun pes nenge pris arae Melkisedek, ma biil arae Aron?*

¹² Wara le, aunbiing imel e sokiliis na foron pris, ke nagogon sabin in sokiliis. ¹³ Ier ae keme use foron orek igii ulo, e Kumguui kirer. I tina nenge mat keskes, ma biil tikas tina mat ae, i kep foim ta arae pris. ¹⁴ I malal le Kumguui kirer tina mat ke Juda, ma Moses biil i use ta u le foron pris rin la tina mat ae, biil. ¹⁵ Sani keme use ta u i malal kanaka. Nenge pris keskes arae Melkisedek i tapiiek tah. ¹⁶ Biil i kep foim arae pris, namin mat kia, biil. Wara le biil i tina mat ae nagogon i use ta u, biil. I tapiiek arae pris wara na rakrakai na liu ae biil in to rop. ¹⁷ Wara le Buk na Gogoh i tara aragii,

“O nenge pris ae o kiis fitliu,
matngan pris arae Melkisedek.”

¹⁸ God ka tel ufu nagogon famu, wara le biil ti rakrakai kia ma biil ifasi in lupes kerer, ¹⁹ wara le nagogon ae, biil ifasi in farokap fanu. Isau le igii, God ka tel ta nenge puput fuuh ae ifasi keren nene ini unune isi. I rokap kanaka na nagogon ae, wara le i lame kerer fatat God.

²⁰ Aunbiing God i luun Iesu arae pris, i tel u ini nenge falimlim. Fal ri tapiiek pris, God biil i tel ta ti falimlim usuf ri, biil. ²¹ Isau le, aunbiing Iesu i tapiiek pris, God i falimlim ta usuf i le,

“Kumguui ae biil ifasi in kiliis wolwol kia,
ka falimlim ta aragii,

‘O nenge pris ae o kiis fitliu.’ ”

²² Wara na falimlim ae God ka tel ta u, Iesu tom ka fatekentu puput fuuh, ae i rokap kanaka na puput tofe.

²³ Tinpakanini ifuun ta e pris, wara le minet i tikale ri isi rin tel fitliu foim kiri.

²⁴ Isau le, Iesu i pris fitliu, wara le i liu fitliu.

²⁵ Pesu, ifasi in faliu fitliu fanu ae ri la usuf God lo i tom, wara le i kiis fitliu isi sising isi ri.

²⁶ Matngan laulaumet na pris arae ifasi lo kerer. I kalkaluu, biil ti tier ifasi rin tiu u ini ke biil i tel ta ti tier ae i duh ma i kiis pisih koseng foron tom tel sinang

laulau, pesu God ka fakiis u bae na kukulii. ²⁷ Biil i arae fale laulaumet na pris, ae ri tel tunmapek la na foron biing tikii. Ri tel famu u la isi sinang laulau kiri tom, ke nami isi sinang laulau ken fanu. Isau le, Iesu i ta ta liu kia tom arae fafen fatikii sau isi foron sinang laulau ken fanu. ²⁸ Foron laulaumet na pris ae ri luun ri la sau namin nagogon, biil ti rakrakai kiri. Isau le, nami na nagogon ke Moses, God ka tel nenge falimlim, aunbiing i tim pes ke Kalalik, ae ka tortores ta isi in tapiiek Laulaumet na Pris fitliu.

8

Iesu i e Laulaumet na Pris na Puput Fuuh

¹ Wara tutus e sani keme ususe u la i aragii: Imel e nenge laulaumet na pris kirer, ae i kiis na mia na nian kiiskiis ken tara King buui na kukulii. ² Ma i foim arae pris bae na kukulii, na falifu ae i kalkaluu kanaka, i e Felun Tunmapek tekentu ae Kumguui tom i tel ta u, ma biil e fanu.

³ Foron laulaumet na pris tikii, ri luun ta ri isi rin ta foron fafen ke rik tel tunmapek. Ma i temin tier tom le Iesu sabin in ta ti fafen. ⁴ Male i aga na piklinbat, ke biil in tapiiek ta arae nenge pris, wara le ka mel ta e fanu ae ri ta foron fafen la namin nagogon ke Moses. ⁵ Ri foim la na Felun Tunmapek, ae i arae tantanwan sani buui na kukulii. I e wara God ka fanau ta Moses aunbiing i geges isi fiti Palpalbuang ke God. I tara aragii, “Ongen u, on tel foron tier tikii, arae tom ia finngas ta wo ini bae na punggung.” ⁶ Isau le foim ae God i ta ta u usuf Iesu arae pris, i liu ufu foim ken foron pris tikii. Arae sabin na puput ae Iesu i tel ta u isi in tel turim God turan fanu, i liu ufu puput tofe, wara le puput fuuh i ti na olon falimlim, ae i rokap kanaka na neng tofe.

⁷ Male puput famu i rokap sau, ke biil sabin in mel e tikas pes. ⁸ Isau le God i tafe u le fanu ri tel sinang laulau biitom, pesu ka tarah,

“Kumguui i tara aragii:

Nenge aunbiing in tapiiek,
ae ian tel nenge puput fuuh
turan fan Israel

* **7:11:** Aron tina mat ke Liwai, ma foron tubutamat e Aron ri foim arae foron pris **7:17:** BukSong 110:4 **7:21:** BukSong 110:4 **7:27:** WokPris 9:7 **8:1:** BukSong 110:1 **8:5:** KisimBek 25:40 **8:8:** Jeremia 31:31-34

ke turan fan Iudaia.
⁹ Biil in arae puput
 ae ia tel ta u turan foron tubutamam ri,
 aunbiing ia tangne fasuu ta ri tina Isip,
 wara le biil ri to misuut ta na puput kiak.
 Ma ia ka tamikis koseng ri.
 Ia Kumguui ia use u aragii.
¹⁰ Iгии e puput ae ian tel u turan fan Israel
 na foron biing namih:
 Ian luun foron nagogon kiak na wolwol
 kiri,
 ma iak siit u na balri.
 Ian tapiiek God kiri,
 ma rik tapiiek fanu kiak.
¹¹ Biil mang tikas in fausum ier ae na fatat
 u,
 le tualik aragii,
 ‘On usum lo Kumguui,’
 wara le, ri tikii rin usum lo iau,
 types u lon fanu foes ulon fanu kausi.
¹² Wara le ian pa ufu foron sinangu ri ae
 biil i tortores,
 ma biil mang ian wolpes foron sinang
 laulau kiri.”
¹³ Aunbiing God i foteng ta puput igii le,
 “puput fuuh,” i malal le puput famu i tofe.
 Sani ae i tofe ma i mutmut, biil in sawin ke
 ik mangmangal.

9

Sinangun Lotu na Puput famu

¹ Na puput famu imel e pintokon lotu, ke
 imel sabin e salan lotu, aga na piklinbat.
² Ri fiti nenge palpalbuang, ke ri ka rum
 paket u. Na kakah lo, imel e nian soti ken
 lam, ke nenge luuf una luun beret ae ri ta
 u la usuf God. Kakah ae ri foteng u la ini
 Falifu Kalkaluu. ³ Ma na poktan fawu u e
 kaen ae i tempaek rum ae, imel e nenge
 rum ae ri foteng u ini Falifu ae i Kalkaluu
 Kanaka. ⁴ Aiwa, imel e luuf ae ri tel u ini
 goul ma ri fasok foron tier la lo ae sana i
 furung rokap. Ma bokiis na puput sabin ae
 ri mof u ini goul, i kiis la lo e rum ae. Na
 bokiis ae, imel e pungun dan ae ri tel u ini
 goul ma imel e mana na palga. Buk ke Aron
 ae i luun kubu tinaiwa sabin na palgan
 bokiis turan iwu e dangan fat leplep na

puput ke God. ⁵ Na olon bokiis na puput ae,
 iwu e tantanwan fakfakiis, ae ru finngas
 memeh ke God. Foron papawu ru i luuk
 kale matan bokiis ae, na falifu ae God i pa
 ufu foron sinang laulau la lo. Isau le igii,
 biil ifasi kemen use tikii foron tier ae.

⁶ Aunbiing foron tier tikii na palpal-
 buang ae ka geges tah, ke na foron biing
 tikii, foron pris ri kau la una kakah lo, isi
 tel foim kiri. ⁷ Isau le, laulaumet na pris
 keskes sau i kau la una rum ae na palga,
 na itikii sau e biing na nenge bet. Biil in
 kau foes, biil. In kau tom ini ti dah isi
 ik ta u arae fafen usuf God, una pa ufu
 sinang laulau kia ke sinang laulau sabin ae
 fanu ri tel saraf ta u. ⁸ Na foron tier igii,
 Tanwa Kalkaluu ka famalal u le, aunbiing
 palpalbuang famu i soti biitom, ke sal una
 kau una falifu ae i Kalkaluu Kanaka biil
 biitom i sapeng. ⁹ Tier igii i arae tintof una
 aunbiing igii. I finngas u le, foron fafen
 turan foron tunmapek ae ri ta u la usuf
 God, biil ifasi in fafuu balri, isi rik usum
 le ri ka sengsegeng tah, biil. ¹⁰ Foron tier
 igii, ri ororek sau isi sinangun ien, yin ke
 marmarsan sinangun fafuu pununfo ri. Ri
 foron nagogon una pununfo kerer sau, ma
 ri kiis sau papang na aunbiing sal fuu ka
 tapiiek.

Dawu Karisito i Fafuu Fanu la

¹¹ Aunbiing Karisito i la ta uga, arae
 Laulaumet na Pris na foron rokap na tier
 ae ka kiis tah, i kau ta na palgan palpal-
 buang ae i laumet ma i rokap kanaka na
 neng tina piklinbat. Palpalbuang ae, fanu
 biil ri tel ta u, ke i malal le biil e tier tina
 piklinbat. ¹² Biil i kau ini ti daun meme
 le ti daun fabiro bulmakau, biil. I kau
 fatikii sau una falifu ae i Kalkaluu Kanaka
 ini dawu tom, ma ka fasengsegeng kerer,
 isi kerek kep liu fitliu. ¹³ Namin nagogon
 ke Moses, ri sapi fanu la ini daun meme
 ke daun bulmakau turan piyiif na fabiro
 bulmakau fifin ae ri fasok ta u. Ri tel u
 la lon fanse ae ri duh na mata God, isi
 ik fafuu pununfo ri. ¹⁴ Male i arae, ke i
 tekentu kanaka le dawu Karisito i fafuu
 balrer. Na rakrakai ken Tanwa Kalkaluu

ae i kiis fitliu, Karisito ka ta ta liu kia usuf God, arae fafen ae biil ti toklo. I fafuu kerer isi kerek usum le kere ka sengsegeng ta koseng foron foim ae biil ti liu lo, isi kerek foim ke God ae i liu.

¹⁵ I e wara, Karisito sau ifasi in tel turim God turan fanu na puput fuuh, isi fitliu rin kep fafakalok ae i fakale ta ri ini namin falimlim kia. Wara le, aunbiing i met tah, minet kia ka fiil fasengsegeng ta ri koseng foron sinang laulau kiri, ae ri ka tel ta u na piklin puput famu.

¹⁶ Male tikas i ier isi in use famalal u le se in tikiliis u aunbiing in met, ke in sisiit na ti aun buk. Isau le aun buk ae, biil bii in yan, papang na aunbiing rik usum le kaltu ae ka met tah. ¹⁷ Aun buk ae biil in yan, aunbiing kaltu ae i liu biitom. Isau le aunbiing ka met tah, ke ik yan mang. ¹⁸ I e wara, ae puput famu sabin biil in yan tah, male biil ti dah. ¹⁹ Aunbiing Moses ka fas ta fanu tikii ini pintokon foron nagogon tikii, ka kep daun fabiro bulmakau turan daun meme, ke ka to turim u na dan. Ka kep nenge akan isop ae ri kabet u turan olon sipsip ae ri kus famelmelek ta u, ka falum u na dah ae, ma ka pakte u una buk na nagogon ke ulon fanu tikii sabin. ²⁰ Ka tara aragii, "Dah igii, i fatekentu puput, ae God i tara ta le, gamen misuut lo."* ²¹ Arae sau i tel ta u, ka pakte dah sabin na palpabuang turan foron tier tikii ae ri foim la ini na lotu. ²² I tekentu le, namin nagogon ke Moses, i par aragii fatat foron tier tikii rin fafuu u ini dah. Male biil ti dah i ring, ke God biil in to pa ufu foron sinang laulau.

²³ Pesu, na foron tier igii, ri arae foron tantanwan tier sau buuii na kukulii, i temin tier tom le rin fafuu ri ini daun foron muruuw. Isau le foron tier tutus buuii na kukulii, rin fafuu ri ini dah ae i rokap kanaka na daun foron muruuw. ²⁴ Wara le, Karisito biil i kau ta na falifu ae i Kalkaluu Kanaka, ae fanu sau ri tel ta u ma i tantanwan falifu tekentu. I kau tom bae na kukulii, ma igii ka ti na mata God isi kerer. ²⁵ Biil i kau isi in belbel ta u tom arae tunmapek usuf God, arae laulaumet na pris i kau la una falifu ae i Kalkaluu Kanaka na foron bet tikii, ini daun foron muruuw ma

biil e dawu, biil. ²⁶ Male arae, ke Karisito ik kalsakai ta fangungut na ifuun e aunbiing, types u tom na aunbiing God i fakiis ta piklinbat. Isau le igii na foron farfarop na biing, ka tapiiek fatikii sau, ma ka ta u tom arae tunmapek usuf God, una tel ufu foron sinang laulau. ²⁷ Fanu tikii fatikii sau rin met, ke nami rik ti na nagogon na mata God. ²⁸ Ke arae sabin lo Karisito, fatikii sau i ta u tom arae tunmapek usuf God una pa ufu foron sinang laulau ken fanu fuun. Ma in fis sabin, biil mang isi tel ufu foron sinang laulau, biil. In tapiiek isi faliu fanu ae ri nene isi.

10

Karisito i ta Pununfo tom arae Tunmapek

¹ Nagogon ke Moses i tantanwa sau e foron tier rokap ae in tapiiek namih, biil i foron tier tekentu. I e wara, foron tunmapek ae ri tel mulmul u na foron bet tikii namin nagogon ke Moses, biil tom ifasi in fafuu fanse ae ri la fatat God isi lotu unaisa, biil. ² Male foron tunmapek ae, i fafuu ta fanu, ke biil mang rin tel tunmapek sabin. Wara le, rik fuu ta koseng foron sinang laulau kiri ke biil mang rin sir sabin kunan ti sinang laulau. ³ Isau le biil, wara le aunbiing ri tel foron tunmapek ae na foron bet tikii, ri ka namne pes foron sinang laulau sabin kiri. ⁴ Wara le, daun bulmakau ke daun meme, biil tom ifasi in pa ufu foron sinang laulau.

⁵ Pesu, aunbiing Karisito i tapiiek aga na piklinbat, ka tarah,

"Biil o naim tunmapek turan fafen,
isau le o fageges ta nenge pununfong.
⁶ Biil o laes la isi foron tunmapek ae ri tun
u la
turan foron fafen una tel ufu sinang
laulau.
⁷ Ke ia ka tara aragii,
'God, ia igii.
Ia la uga isi fasuut wolwol kiam,
arae ri siit ta u na Buk na Gogoh ulo
iau.' "

⁸ Karisito i use famu ta u aragii, "Biil o laes ke biil o naim foron tunmapek, ke foron

9:19: KisimBek 24:6-8 * 9:20: Par KisimBek 24:8
Aisaia 53:12 10:5: BukSong 40:6-8

9:21: WokPris 8:15 9:22: WokPris 17:11 9:28:

fafen, foron fafen ae ri tun u la, ke foron fafen una tel ufu sinang laulau.” Taftawa nagogon i use u le rin tel u. ⁹ Ke nami ka tarah, “Ia igii. Ia la uga isi fasuut wolwol kiam.” Ka kiliis ufu puput famu ini fawu e puput. ¹⁰ Iesu Karisito i fasuut wolwol ke God aunbiing i ta pununfo tom fatikii sau arae tunmapek una fakalkaluu kerer.

¹¹ Na foron biing tikii, foron pris ri soti ma ri ka tel foim la kiri. Ri tel tunmapek mulmul la usuf God, isau le foron tunmapek ae biil tom ifasi in tel ufu foron sinang laulau. ¹² Isau le, Karisito i ta ta itikii sau e tunmapek usuf God isi foron sinang laulau ma tunmapek ae i kiis fitliu. Aunbiing ka tel ta u, ka kiis mang na mia God. ¹³ Ma types u na aunbiing ae, i nene biitom isi God in luun foron tuui kia na piklin keke. ¹⁴ Wara le, na itikii sau e tunmapek, ka fatortores fitliu fanse ae i famam fakalkaluu ri.

¹⁵ Tanwa Kalkaluu sabin i famalal u usuf kerer. I use famu ta u aragii,

¹⁶ “Kumguui i tarah:

Puput igii ian tel u tura ri,
na foron biing namih.

Ian luun foron nagogon kiak na balri
ma iak siit u na wolwol kiri.”

¹⁷ Namih, ka use u sabin aragii,

“Foron sinang laulau

turan foron sinangun lek nagogon
kiri,

ian wol ufu mang.”

¹⁸ Ma aunbiing God ka pa ufu ta foron sinang laulau, ke biil sabin in mel e tunmapek una pa ufu sinang laulau.

Minet ke Iesu i Sapeng na Sal isi Keren La Fatat God

¹⁹ Pesu, foron tuaklik, wara na dawu Iesu ke kere ka kep balamas isi kau na Falifu ae i Kalkaluu Kanaka, ²⁰ na nenge sal ae i fuuh ma i ta liu. Sal ae i sapeng usuf kerer isi keren kau sikit na kaen ae i balo kale Falifu ae i Kalkaluu Kanaka. Kaen ae i e pununfo Iesu. ²¹ Ma wara le imel e tara pris kirer ae i fofonoi lon fanu ke God, ²² pesu, keren la fatat God ini tekentu na balrer ke ini rakrakai na unune. Wara le

Iesu ka sapi ta balrer ini dawu, isi wolwol kirer ik fuu koseng foron sinang laulau kirer ma ka sufe fafuu pununfo kerer ini dan ae i kalkaluu. ²³ Pesu, keren posefat na unune ae kere ka fapos ta u, wara le God i fasuut falimlim kia la tom. ²⁴ Ke keren wolpes ti fale sal sabin una fapti faliu gesges kirer na sinangun famais ke sinangun tel foron rokap na foim. ²⁵ Gong kere sok ufu sinangun kiis turim, arae fal ri ka sok ufu tah, gong. Isau le, keren farakrakai faliu kerer ma keren rakrakai na tel u, wara le gam usum le Biing ke Kumguui ka fatat mang.

Gong Kere Su Fis

²⁶ Male kere tongon tel sinang laulau bitom aunbiing kere ka usum ta na tekentu, ke biil ti tunmapek sabin in pa ufu foron sinang laulau kirer, biil. ²⁷ Keren kiis sau ini sokeh ma kerek nene pes nagogon turan tara na yiif ae in fasok foron tuui ke God. ²⁸ Male tikas ka lek ta nagogon ke Moses, ma iwu le ituul ri ka somangat turim le i sir kuna, ke rin siimete u ma biil rin to mais u. ²⁹ Male i arae, ke gam wol arafa lo ier ae i puris Kalalik ke God ma ka wol le dah na puput fuuh ae i fakalkaluu ta u i tier foes sau ma ka orek laulau ulon Tanwa Kalkaluu ae i ta famais la? Awii ngan biil in rakrakai e nagogon usuf i, beh? ³⁰ Wara kere usum lo ier ae i tarah, “Iau tom ian kiliis fafis sinang laulau kiri, ian kiliis u.” Ke ka tara sabin aragii, “Kumguui in nagogon fanu kia.” ³¹ I tier an sokeh le keren luut una lima God ae i liu.

³² Gamen wolpes foron biing pakanini sau, aunbiing gam kep ta malal na liu kimi, ma gam tifat tom na palgan piran tatawin ke fangungut. ³³ Fale aunbiing, fanu ri orek laulau la ulo gam ke ri ka ta fangungut sing gam na matan fanu. Ke na fale aunbiing sabin, gam tibet fanu ae ri kep fangungut arae. ³⁴ Gam mais fanu ae ri kiis na kamkabet ke gam ka lupes ri. Ke gam laes sau aunbiing fanu ri dat foes foron minmara gam, wara le gam ka usum ta le imel e rokap na minmara gam ae i kiis fitliu.

10:11: KisimBek 29:38
WokPris 8:30; Esekiel 36:25
32:35,36; BukSong 135:14

10:12: BukSong 110:1
10:27: Aisaia 26:11

10:16: Jeremia 31:33
10:28: Lo 17:6; 19:15

10:17: Jeremia 31:34

10:22:
10:29: KisimBek 24:8
10:30: Lo

³⁵ Pesu, gong gam sok ufu rakrakai na unune kimi, wara le fasuat lo in laumet kanaka. ³⁶ Gamen tifat isi aunbiing gam ka tel fasuut ta wolwol ke God, ke gamek kep sani ae ka falimlim ta ini. ³⁷ Wara le Buk na Gogoh i tarah,

“Biil in sawin, ke ier ae le in tapiiek, ik tapiiek mang,
ma biil in muduung.

³⁸ Ma tom tortores kiak in liu, wara na unune kia.

Isau male ka su fis,
biil mang ian laes ini.”

³⁹ Isau le kere biil kerer lon fanse ae ri su fis ma ri ka fiu, biil. Kerer lon fanu ae ri unune ma God ka faliu ta ri.

11

Unune

¹ Unune i aragii: Se i unune, ka usum ta na sani i nene isi, le in kep u tom. Biil biitom i par u, isau le i usum tom le i tekentu.

² Fanu tinpakanini ri unune aragii, pesu God ka laes ini ri.

³ Na unune, kere ka usum le God i fakiisi ta bat turan piklinbat ini orek kia sau. Sani kere par u, God i tel ta u ini sani ae biil ifasi keren par u.

⁴ Na unune, ke fafen ke Abel usuf God ka rokap kanaka na fafen ke Kain. Na unune sau kia, ke God ka foteng u le i tom tortores aunbiing i laes ini fafen kia. Na unune sau, pesu Abel ka ororek la biitom, taftawa le ka met tah.

⁵ Na unune, ke God ka kep ufu Enok tina liu igii isi biil in kalsakai minet. Biil ifasi rin im tafe u, wara le God ka kep ufu tah. Wara le aunbiing God biil biitom i kep pesu, God i laes kanaka ini. ⁶ Biil ifasi tikas in falaes God male biil i unune, wara le se i ier isi in la usuf God, in unune le God i liu ma in fasuat fanu ae ri engenges isi im isi.

⁷ Na unune, ke Noa ka misuut lo God ini sokeh aunbiing i ongen ta fapanau usuf i na foron tier ae in tapiiek ae biil biitom i par u. Ma ka tel nenge sip una faliu fanu na fel kia. Na unune, ke Noa ka famalal sinang laulau ken fanu tina piklinbat ma

God ka foteng u le i tortores na mata, wara na unune kia.

⁸ Na unune, ke Abaram ka wong aunbiing God i tawi pes ta u isi la una nenge falifu ae God i falimlim ta ini le nami in ta u usuf i. I la sau, taftawa le biil i usum na falifu ae in la ulo. ⁹ Na unune sau, ke Abaram ka mel na falifu ae God i falimlim ta ini, arae nenge ses na nenge maleh keskes. I mel sau na foron palpabuang, arae sabin lo Aisak ke Jekop. Ma falimlim ae ka la sabin ulo ru ae ru ti kiliis u. ¹⁰ Wara le Abaram ka parpar famu ta isi maleh ae waransinglen lo in kiis fitliu. Maleh ae, God tom i ninwei ta u ma ka tel ta u.

¹¹ Na unune, ke Abaram ka fapuar nenge kalalik. Taftawa le ka tubunkak mang ke Sara sabin i koros, isau le Abaram i unune, wara i usum le God ae i falimlim ta usuf i, in fasuut u tom. ¹² Ke tina itikii sau e kaltu igii ae ka tubunkak laulau mang, ka fapuar fanu fuun arae keltot buuii na bat ke arae karkarat ae na kiin ae biil ifasi rin wes u.

¹³ Fanu tikii igii ri met tom ini unune. Biil ri kep foron tier ae God i falimlim ta ini, biil. Ri par ta u sau tina tapak ma ri ka laes ini. Ma ri use u tom le ri kiis arae foron ses ke arae fanu ae biil ti maleh tutus kiri aga na piklinbat. ¹⁴ Fanu ae ri use u arae, i malal le ri im biitom isi ti maleh tutus kiri. ¹⁵ Male ri wolpes maleh biitom ae ri la koseng ta u, ke ifasi tom le rin fis ulo. ¹⁶ Isau le, ri namne nenge maleh ae i rokap kanaka, maleh ae buuii na kukulii. Pesu, God biil i matlawen isi rin foteng u le i God kiri, wara le ka fageges ta nenge maleh salri.

¹⁷ Na unune, ke Abaram ka ta Aisak arae tunmapek usuf God, na aunbiing God i tof u. Abaram, ae i kep ta foron falimlim, i geges isi siimete itikii tutus sau e kalalik kia, ¹⁸ taftawa le God i tara ta sing i le, “Fanu sau ae Aisak i fapuar ri, ri foron tubumtamat tutus.” ¹⁹ Abaram i usum le God ifasi in fapti fafis foron minet. Ma ifasi keren orek fatoftof le, aunbiing Abaram i kep fafis Aisak tina salan tunmapek, i arae i kep fafis u tina minet.

10:37: Habakuk 2:3,4   **11:3:** Stat 1:1; BukSong 33:6,9; Jon 1:3   **11:4:** Stat 4:3-10   **11:5:** Stat 5:21-24   **11:7:** Stat 6:13-22   **11:8:** Stat 12:1-5   **11:9:** Stat 35:27   **11:11:** Stat 18:11-14; 21:2   **11:12:** Stat 15:5; 22:17; 32:12   **11:13:** Stat 23:4; 1Stori 29:15; BukSong 39:12   **11:17:** Stat 22:1-14   **11:18:** Stat 21:12   **11:20:** Stat 27:27-29,39,40

²⁰ Na unune, ke Aisak ka fakalok Jekop ru e Esau ini foron tier in tapiiek namih.

²¹ Na unune, ke Jekop aunbiing fatat in met ka fakalok iun kalalik ke Josep. Ka parau na olon buk una la kia ma ka lotu unaisa God.

²² Na unune, ke Josep aunbiing fatat in met, ka use famu ta ninla suuh ken fan Israel tina Isip ke ka fas ta ri le rin kep foron tua aunbiing rin la koseng Isip.

²³ Na unune, ke tama ru e tina Moses ru ka fun u aunbiing i pang na ituul e funiil, wara ru par u le biil i nenge kalalik foes ma biil ru soke isi nagogon ken king.

²⁴ Na unune, ke Moses, aunbiing ka laumet tah, biil i ier isi rin foteng u le i kalalik ken keleflik ke Parau. ²⁵ I laes sau isi in kalsakai fangungut turim turan fanu ke God ma biil i ier isi mi na sinang laulau ae laes lo in kiis sau na fatuklin aunbiing. ²⁶ I wol le matlawen ae i ngar u na asa Mesaia* i rokap kanaka na foron minsik ae na Isip, wara le i parpar famu isi fasuat kia ae namih.

²⁷ Na unune, ke Moses ka la koseng Isip ma biil i soke isi ngaliaf ken king. I rakrakai tom wara le ka par ta God ae biil ifasi rin par u. ²⁸ Na unune, ke Moses ka fas fan Israel isi rin tel inen na Liuliu Kulef ke isi sapi foron matanfeli kiri ini dah, isi angelo ae in siimete foron kalalik tamat famu, gong i siimete foron kalalik famu kiri.

²⁹ Na unune, ke fan Israel ri ka sopaket palgantes ae ri foteng u ini Tes Melmelek arae ri la na mas. Isau le aunbiing fan Isip ri totof isi rin tel u arae, ri ka kong.

³⁰ Na unune, ke rakrakai na ubiif kawil Jeriko ka luut, aunbiing fan Israel ri taltal kawil u na ifit e biing.

³¹ Na unune, ke Rahap nenge tamfaes, biil i fiu turim turan fan Jeriko ae ri ongen fabulwar sing God, wara le i somangat pes ta iun sikin Israel ae ru la isi par fakum maleh ae.

³² Ke sani sabin ian use u? Biil imel e aunbiing kiak isi ian ususe lo Gidion, Barak, Samison, Jepta, Dewit, Samuel turan foron profet. ³³ Na unune, ri ka paket fale matanfuntih, ri ka nagogon ini tortores na sinang ke ri ka kep foron tier ae God i falimlim ta ini. Ri ka fakut ngusun foron laion, ³⁴ ri ka telmete piran karfian yiif ma ri ka alfe ngisan popok. Aunbiing biil ti rakrakai kiri ke God ka farakrakai ri. Ri ka rakrakai ma ri ka fes ufu foron uh na tom fapaket tina fale falifu keskes. ³⁵ Fale kelefim ri ka kep fafis berberat kiri tina minet. Fale fanu sabin ae ri kep fangungut sing fal, biil ri ier isi fakawe ufu unune kiri lo God isi rik sengsegeng, wara le ri parpar famu isi apaptifis ae i rokap kanaka na liu igii na piklinbat. ³⁶ Fal lo ri, ri morot ini ri ma ri ka pis ri. Ma fal, ri kabet ri ini sen ma ri ka luun ri na kamkabet. ³⁷ Ri luumete fal, ri ka kiit paket fal ke ri ka siimete fal ini foron popok una fapaket. Fal ri bilbiling, ri kilkiliis sau ini punun sipsip turan meme ma fal ri ta fangungut sing ri ma ri ka falaulau ri. ³⁸ Fanu na piklinbat biil ri fasi ini ri, biil. Ri, ri rokap kanaka lon fanu na piklinbat. Ri liu sau na foron sunbiil, na foron pungpung, na foron matanfati ke na foron matansofon.

³⁹ Ri tikii igii, God i usefages ri wara na unune kiri. Isau le biil tom ri kep sani ae i falimlim ta ri ini. ⁴⁰ Wara le sani ae God ka fageges ta u kirer, i rokap kanaka. Biil i ier le in farokap ri sau, biil. I ier le in farokap kerer tura ri sabin.

12

God i Fatortores Berberat kia la

¹ Ma tara gur na fanu igii, ae ri finngas kerer ini sinangun unune, ri kawil ta kerer arae laukaf ma ri ka parpar kerer la. Pesu, keren lin ufu foron tier tikii ae i fatatawin kerer ke foron sinang laulau ae i kabet papte kerer la. Ma kerek filau ini rakrakai na fatingting ae God ka fageges ta u kirer.

11:21: Stat 47:31; 48:1-20   **11:22:** Stat 50:24,25; KisimBek 13:19   **11:23:** KisimBek 2:2; 1:22   **11:24:** KisimBek 2:10-12   * **11:26:** Mesaia na orek Ibru ma Karisito na orek Grik. Ma kamtina le, kaltu ae ri to wel na olo una fakileng u le ri ka tus pes ta u.   **11:28:** KisimBek 12:21-30   **11:29:** KisimBek 14:21-31   **11:30:** Josua 6:12-21   **11:31:** Josua 6:22-25; 2:1-21   **11:32:** Hetman 6:11–8:32; 4:6–5:31; 13:2–16:31; 11:1–12:7; 1Samuel 16:1–1King 2:11; 1Samuel 1:1–25:1   **11:33:** Daniel 6:1-27   **11:34:** Daniel 3:1-30   **11:35:** 1King 17:17-24; 2King 4:25-37   **11:36:** 1King 22:26,27; 2Stori 18:25,26; Jeremia 20:2; 37:15; 38:6   **11:37:** 2Stori 24:21

² Keren par sok lo Iesu, i e waran unune kirer ma i tel unune kirer ka kuruur. I parpar famu isi laes ae na famu lo, pesu biil i soke fangungut ae na aupaket ke biil i wol na matlawen ae i kep ta u. Ma igii ka kiis na mia God na nian kiiskiis an king. ³ Gamen wolpes Iesu, ae i tifat ta na foron fangungut ae i kalsakai ta u sing foron tom tel sinang laulau, isi gong i mut e fo gam ke unune kimi gong i puh. ⁴ Gam, dawu gam biil biitom i to ring na fapaket kimi turan sinang laulau.

⁵ Arafah, gam ka ruruu ta na fafanau ae God i ta ta u usuf gam ae gam berberat kia? I tarah,

“Keng kalalik, gong o wol fofoes na fafanau ke Kumguui aunbiing i fatortores o. Ma gong o bur aunbiing i fakiing o,

⁶ wara le Kumguui i fatortores fanse ae i ier isi ri ma ka ta fangungut una fatortores fanse ae i somangat pes ri arae berberat kia.”

⁷ Gamen tifat na foron tatawin, wara le i e sal ae God i fatortores gam la lo. Ma God i tel gam aragii berberat tutus kia tom. Ma kalalik sa tom tama biil i fatortores u la? ⁸ God i fatortores berberat tikii la kia. Male biil i fatortores gam, ke i malal le biil gam berberat tutus kia, gam pang sau na sal. ⁹ Nenge tier sabin, foron tama kerer tinaga na piklinbat ri fatortores kerer la ma kere bulat la lo ri. Male arae, ke i rokap le keren fapu kerer tom na pikli Taman foron tanwa kerer, isi kerek liu. ¹⁰ Foron tama kerer ri fatortores kerer la na fatuklin aunbiing sau na sal ae ri wol le i rokap. Isau le, God i fatortores kerer la una rokap kirer, isi kerek kalkaluu arae i. ¹¹ Na aunbiing God i ta tatawin una fatortores fanu, i fangungut ma biil ri laes ini. Isau le namih, tatawin ae in fausum ri ma ik fatapiek fuan siaroh ke tortores na sinang na liu kiri.

¹² Pesu, gamen farakrakai liumi ae i malimlim turan pukan kekmi ae i ririt. ¹³ Ke gamek la na sal tortores, isi foron kekmi

ae gam peo ini, biil in met sikit, isau le in rokap fis sabin.

Fafanau isi Gong kere ta Pokta kerer usuf God

¹⁴ Gamen totof rakrakai isi gamen liu ini siaroh turan fanu tikii. Ke gamen totof rakrakai isi gamen tapiiek kalkaluu. Biil tikas in par Kumguui, male liu kia biil i kalkaluu. ¹⁵ Gamen tumarang, tarama tikas lo gam ka tamikis koseng famais ke God, ke tarama tikas ka arae baulin au mamapek ae i kuum ma ka fatapiek kiis laulau ke ka fadu liu ken fanu fuun. ¹⁶ Gamen tumarang isi gong tikas i tel sinangun puur ke gong tikas i ta pokta ulo God arae Esau, ae i sufii kiiskiis kia arae kalalik famu ae in tikiliis tama, ini itikii sau e pelet na inen. ¹⁷ Gam usum le namih, aunbiing ka ier isi kep fafakalok igii, ke tama ka fakawe ufu mang. Taftawa le i teng isi in kep fafis fafakalok ae, isau le biil mang ifasi in sokiliis orek ae tama ka use ta u.

¹⁸ Biil tom gam la una pungpung na Sinai ae ifasi rin sigil u, ae na olo imel e tara yiif i soksok la, ka mel e kubunor, laukaf pulpulu ke tara kif aiwa. ¹⁹ Ke kinen tafih ka pugur ma kinen tikas i orek. Ma aunbiing fan Israel ri ongen u, ri ka piispiis u le gong mang i orek sabin usuf ri, ²⁰ wara le ri lala sokeh isi nagogon ae i use ta u le, “Male ti kaltu le ti muruuw sabin i sigil pungpung ae, ke rin luumete u tom.” ²¹ Foron tier ae ri par ta u i fatel ri ma ri ka lala sokeh ke Moses ka tarah, “Ia nananar ini sokeh.”

²² Isau le gam, gam la ta una pungpung na Sion, una Ierusalem buuii na kukulii, i e maleh ke God ae i liu. Gam ka tapiiek ta naisan ifuun e arip na angelo ae ri kiis turim ini laes ²³ na falifu ae berberat famu ke God ri kiis turim lo ae asri, ri ka siit ta u na kukulii. Gam ka tapiiek ta naisa God, tom nagogon ken fanu tikii ma sing tanwan foron tom tortores ae God ka fatortores ta ri ²⁴ ma naisa Iesu ae i tel puput fuuh na fatpoto God tura kerer ke na dawu

12:5: Jop 5:17; Sindaun 3:11,12   **12:12:** Aisaia 35:3   **12:13:** Sindaun 4:26   **12:15:** Lo 29:18   **12:16:** Stat 25:29-34   **12:17:** Stat 27:30-40   **12:18:** KisimBek 19:16-22; 20:18-21; Lo 4:11,12; 5:22-27   **12:20:** KisimBek 19:12,13   **12:21:** Lo 9:19   **12:24:** Stat 4:10   * **12:24:** Dawu Abel i tautau isi rin kiliis sinang ae ri tel ta u lo, isau le dawu Iesu i ta fafaliu usuf fanu tikii.   **12:25:** KisimBek 20:22

ae ri sapi ta u lo gam. Dah igii i use foron tier ae i rokap kanaka na dawu Abel.*

²⁵ Gamen tumarang, tarama gam ka ongen foes God aunbiing i orek. Fanu ae ri ongen fabulwar ta sing i aunbiing i fanau ta ri na pungpung na Sinai, biil tom rin alfe nagogon. Ma i tekentu kanaka, kere sabin biil tom keren alfe nagogon ae, male kere ta pokta kerer ulo ier ae i fanau kerer tinbae na kukulii. ²⁶ Na aunbiing ae, kine i gule ta piklinbat, isau le igii ka falimlim ta le, “Nenge aunbiing sabin ian gule piklinbat, isau le biil e piklinbat sau, kukulii sabin.” ²⁷ Aunbiing God i use u le, “nenge aunbiing sabin” kamtina le in tel ufu foron tier tikii na fakfakiis kia ae ri nut, isi sani sau ae biil i nut in kiis tom.

²⁸ Pesu, keren fotrokap usuf God, wara kere kep nenge matanfuntih ae biil ifasi in nut. Ke keren lotu unaisa God ini bulat tura sokeh ke ini matngan lotu ae i falaes u, ²⁹ wara le God kirer i arae nenge rakrakai na yiif ae in fasok tikii foron tier.

13

Matngan Sinang ae God i Laes ini

¹ Fitliu gamen ier faliu isi gam arae foron fatlatualik na asa Iesu. ² Gong gam ruruu isi somangat pes foron ses una fel kimi, wara le fale fanu ae ri tel u la, ri ka somangat pes ta foron angelo ma biil ri usum. ³ Gamen wolpes fanu ae ri kiis na kamkabeb, arae le gam sabin gam kiis turim tura ri. Ke gamen wolpes fanse sabin ae fanu ri ta fangungut sing ri, arae le gam sabin gam kalsakai fangungut tura ri.

⁴ Gam tikii gamen bulat na sinangun fakekel ma gong gam tel sinangun puur. Wara le, God in nagogon fanu ae ri tel foron sinangun tamfaes ke sinangun puur. ⁵ Liu kimi in sengsegeng koseng sinangun ier isi pitkalang. Gamen laes sau ini sani ae ka mel ta sing gam, wara le God i use ta u aragii,

“Biil ian to fin koseng o
ke biil ian to ruu wo.”

⁶ Pesu, keren kep balamas ma kerek tarah,

“Kumguui i tom falupes kiak ma biil ian to sokeh.

Ma fanu, sani ifasi rin tel u ini iau?”

⁷ Gamen wolpes foron famfamu kimi ae ri fausum ta gam ini orek ke God. Matngan liu kiri imel e rokap na fua, pesu gamen wol tole u ke gamek mi na matngan unune kiri. ⁸ Iesu Karisito ifasi nabiing, igii ma biil ti farfarop lo.

⁹ Gamen tumarang, gong i lame fager gam e marmarsan fafausum ae i neng keskes. I rokap le famais ke God in farakrakai balrer ma biil e foron nagogon na inen, wara le biil in lupes fanu ae ri mi lo, biil. ¹⁰ Ma kerer, imel e salan tunmapek kirer ae foron pris ri foim la na Felun Tunmapek, biil ifasi rin ien tin lo.

¹¹ Famfamu ken foron pris i kep daun foron muruuw la una palgan falifu ae i Kalkaluu Kanaka arae tunmapek una pa ufu sinang laulau ma pununfon foron muruuw ae, ri ka fasok u la awii na maleh na baban ubiif kawil falifu ae. ¹² Ke Iesu sabin i kalsakai ta fangungut ma ka met awii na maleh na baban ubiif kawil tara maleh, isi fakalkaluu fanu ini dawu tom. ¹³ Pesu, keren suu unaisa awii na maleh ma kerek ngar matlawen tura. ¹⁴ Wara le, biil ti maleh kirer aga ae in kiis fitliu, biil. Kere parpar famu isi maleh ae in tapiek.

¹⁵ Pesu, lo Iesu, fitliu keren usefages God arae tunmapek kirer usuf i, aunbiing kere fapos asa ini ngusrer. ¹⁶ Ma gong gam ruruu na tel rokap na sinang ke falupes faliu, wara le matngan tunmapek arae, in falaes God. ¹⁷ Gamen wong sing foron famfamu kimi ke gamek fapu gam na piklin nagogon kiri. Wara le ri fofonoi la lo gam ma nami rin ti na mata God ma rik fapos foim kiri. Gamen wong sing ri, isi rik laes ini foim kiri. Male rin foim ini tatawin, ke biil in lupes gam.

Sising isi Falupes ke God

¹⁸ Gamen sising isi kemem. Keme usum le biil keme sir kunan ti tier ma keme ier le sinangu kemem in tortores na foron tier tikii. ¹⁹ Ia piispiis gam le gamen sising isi God ik wuun sape iau unaismi.

²⁰ Ia sising usuf God ae i ta siaroh la ma ini dah na puput ae i ti fitliu, i fapti fafis ta Iesu Kumguui kirer tara tom fofonoi na sipsip le, ²¹ in ges gam ini foron rokap na tier ae in lupes gam isi gamek mi na wolwol kia. Ia sising sabin le God in foim na liu kirer isi kerek tel sani ae in laes ini, wara lo Iesu Karisito. Fitliu keren me u ma biil ti farfarop lo. Amen.

Farfarop na Orek

²² Foron tuaklik, ia sising le gamen ongen fakasi orek an falupes kiak, wara le leta igii ia siit u usuf gam i fatukli sau.

²³ Ia ier isi gamen usum le Timoti tua-likrer ka suu ta tina kamkabet. Male in tapiek sape, ke kaman la isi par gam.

²⁴ Ta orek an famais kiak usuf foron fam-famu tikii kimi ke usuf fanu tikii ke God. Foron tom unune sabin tina Itali ri ta orek an famais kiri usuf gam.

²⁵ Famais ke God in kiis tura gam tikii.

Leta ke Jems Orek famu

Leta igii, Jems i siit ta u. Foron tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le Jems igii i tualik e Iesu (par Metiu 13:55). Jems i nenge famfamu ken foron tom unune na Jerusalem (par Aposel 15:13 ke 21:18).

I siit leta igii usuf foron tom unune ae ri tafe ifuun e tatawin sing fanu ae biil ri unune. Ri fes ufu foron tom unune ma ri ka kiis arae foron ses na fale maleh tapak.

Na leta igii, i orek isi rokap na sinang ae foron tom unune rin mi lo. I fas ri sabin le rokap na sinangu ri in finngas u le unune kiri i tekentu.

Leta ke Jems i aragii:

- 1:1 Tanwara na leta igii
- 1:2-8 Unune turan rokap na wolwol
- 1:9-11 Foron lauu ke fanu ae ifuun e minmara ri
- 1:12-18 Keren tifat na fatoftof
- 1:19-27 Sinangun wong
- 2:1-13 Keren bulat lon fanu tikii
- 2:14-26 Unune in la turim turan rokap na foim
- 3:1-18 Kerme kerer
- 4:1–5:6 Fafanau isi sinang tinaga na piklinbat
- 5:7-20 Tifat na unune

¹ Ia Jems nenge fafauun ke God ke ke Kumguui Iesu Karisito. Ia sisiit usuf gam nenge sangful ini u e mat tina Israel ae gam kiis sarara na foron maleh tikii na piklinbat. Famais kiak usuf gam.

Foron Fatoftof i Farakrakai kerer la

² Foron tuaklik, aunbiing marmarsan tatawin i tapiek lo gam, ke gamen laes sau, ³ wara le gam usum le, foron tatawin ae i tof unune kimi, in farakrakai gam isi gamek tifat. ⁴ Ma gamen tifat isi sinangun tifat kimi ik mel e fua, ke liu kimi ik matuk ma gamek tapiek tortores, ke biil gamen to dar ti tier. ⁵ Male tikas lo gam i pongpong isi polo na wol, i rokap le in sising, isi God ik ta u usuf i, wara le lima God i sapeng usuf fanu tikii, ke biil i balkut la lo se ae i

sising u. ⁶ Isau le aunbiing i sising, in sising tom ini unune ke ini in tikii sau e wolwol. Wara le se ae iwu e wolwol kia, ifasi sau arae panaf ae na palgantes ae kif i kufe u una foron falifu tikii. ⁷ Gong i wol le in kep ti tier sing Kumguui, ⁸ wara le iwu e wolwol kia, ma foim i tel u biil i tikiin mata.

Nenge Lauu ke nenge Kaltu ifuun e Minmara

⁹ Male nenge tualikrer na asa Iesu i bilbiling, ke in laes sau, wara le na mata God, kiiskiiis kia i laumet tom. ¹⁰ Ke kaltu ae ifuun e minmara, in laes sau aunbiing God i fapu kiiskiiis kia. Wara le in mangmangal sau arae sian au ae i maing sape. ¹¹ Pisiuh i susupiek ini tara tuntun ke ka famang au ae. Sia ka luut ke rokap na parpar lo ka mangmangal. Ifasi sau arae kaltu ae ifuun e minmara, in mangmangal aunbiing i muduung na foron foim kia.

Wolwol Laulau kirer tom i Falamlam kerer la isi Tel Sinang Laulau

¹² I kalok e kaltu ae i tifat na aunbiing i tafe foron fatoftof. Wara le se i tifat, God in suat u ini bangbang na liu ae i falimlim ta ini usuf fanse ae ri ier kanaka isi God.

¹³ Aunbiing ti tier i falamlam tikas isi in luut na sinang laulau, gong i tara le God i falamlam u, gong. Wara le sinang laulau biil ifasi in falamlam God, ke God tom biil ifasi in falamlam tikas isi ik luut na sinang laulau, biil. ¹⁴ Wolwol laulau ken temtem tikii na kaltu tom, i dat u ke ka falamlam u isi tel sinang laulau. ¹⁵ Aunbiing wolwol laulau i laumet, ka fang sinang laulau. Namih, sinang laulau ka laumet ke ik fang minet.

¹⁶ Foron rokap na tuaklik, gong gam so-mangat pes tikas isi in fabal gam. ¹⁷ Foron rokap na fafen tikii ae i kalkaluu, i pu la tom tinbae na kukulii. Ri la tinbae sing God ae i fakiis ta foron tier ae ri malal la buuii na bat. Isau le God biil i sokiliis la, arae tantanwan nenge tier ae i sosokiliis la, aunbiing pisiuh i popos ulo, biil. ¹⁸ Na wolwol kia tom, ke kerer ka pang fuuh ini orek tekentu kia. I fule pes ta kerer tina foron fakfakiis tikii kia, arae inen famu ae ri ta u la usuf God.

Keren Ongen Orek ke Kerek Misuut lo

¹⁹ Foron rokap na tuaklik, gamen usum na tier igii: I rokap le gam tikii gamen wong sape, isau le gong gam orek sape ke gong gam ngaliaf sape. ²⁰ Wara le ngaliaf ken nenge kaltu, biil ifasi in fatapiek tortores na sinang ae God i ier isi, biil. ²¹ Pesu, gamen tel ufu foron sinang ae i duh ke foron sinang laulau tikii ae ifuun na piklinbat tina liu kimi. Ke gamek fasabiro pes gam tom ma gamek somangat pes orek ke God ae ri ka so ta u na balmi, ae ifasi in faliu gam.

²² Gamen misuut na orek ke God, gong gam ongen foes u sau, tarama gam ka fabal fafis gam tom. ²³ Se i ongen foes orek ke God, i arae kaltu sau ae i tutues ma ka par posong na mata. ²⁴ Aunbiing i par ta u, ka la ke fanpil ka ruruu le arafa i par arae. ²⁵ Isau male tikas i parpar rokap tole foron tortores na orek na nagogon ke God ae i fasengsegeng fanu la ma ka misuut lo, ma biil i to ruruu na sani ka ongen ta u, ke God in fakalok u na sani i tel u.

²⁶ Male tikas i wol le i nenge tom lotu tekentu, isau le biil i fofonoi rokap na ngusu, ke lotu kia i tier foes sau ma i fabal fafis u tom. ²⁷ Lotu tekentu ae i kalkaluu ma biil ti laulau lo na mata God Tama kerer, i aragii: Keren lupes foron natunsih turan foron makos na foron tatawin kiri ke kerek fofonoi lo kerer tom koseng foron sinang ae i duh tinaga na piklinbat.

2

Gong kere Kating Fal ma Fal Biil

¹ Foron tuaklik, gam ae gam unune lo Kumguui kirer Iesu Karisito ae ifuun ini memeh, gong gam kating fal ma fal biil. ² Male iwu e kaltu ru kau na felun lotu kimi, neng i luun ring ae ri tel u ini goul ma i ges ini foron rokap na kilkiliis, ke neng i lauu ma i kilkiliis ini foron kilkiliis ae i tofe. ³ Ke gamen bulat tom lo ier ae i luun foron rokap na kilkiliis, ke gamek tara sing i aragii, "Igai e rokap na nian kiiskiis salam." Isau le gamen tara sing lauu ae aragii, "Soti awii," le aragii, "Kiis na pikli, aga na kar kekeng." ⁴ Male gam tel

u arae, ke i aragii imel e fulfule na fatpoto gam, ma gam ka tapiiek foron tom nagogon ini wolwol laulau.

⁵ Foron rokap na tuaklik, gam ongen iau: Arafah, biil gam usum? God ka fule pes ta fanu ae ri lauu na matan fanu na piklinbat isi rin kalok na unune kiri ke rik fot u e matanfuntih ae ka falimlim ta ini usuf fanu ae ri ier kanaka isi God. ⁶ Isau le gam famatlawen foron lauu. Arafah, biil gam usum le fanu ae ifuun e minsik kiri, ri puris gam la ke ri dat gam la isi fiti gam na nagogon? ⁷ Ke biil gam usum le ri sau ri orek laulau la una rokap na asa Iesu ae ri foteng papte kerer la ini?

⁸ Gamen misuut na nagogon ae i laumet na Buk na Gogoh, ae i tara aragii, "On ier isi ier ae na fatat o, arae o ier isi wo tom."

Male gam tel u arae, ke gam tel sinang ae i tortores. ⁹ Isau, male gam kating fal ma fal biil, gam ka tel ta sinang laulau, ma nagogon ke God i famalal u le gam foron tom lek nagogon. ¹⁰ Ma se i misuut na foron nagogon tikii, isau le ka lek itikii sau e nagogon, rin nagogon u le i lek ta foron nagogon tikii. ¹¹ God i tarah, "Gong o tel sinangun puur." Ke ka tara sabin aragii, "Gong o siimete tikas." Ke male biil o tel sinangun puur, isau le o ka siimete tikas, o nenge tom lek nagogon tom.

¹² Pesu gamen orek, ke gamek foim arae fanse ae God in nagogon ri ini nagogon ae i fasengsegeng fanu la ini. ¹³ Wara le se biil i famais la, ke na biingen nagogon, God biil in mais u. Isau le se i famais la, in laes na biingen nagogon.

Unune in La Turim turan Rokap na Sinang

¹⁴ Foron tuaklik, in rokap arafa male tikas i tara le i unune, isau le biil i finngas ti rokap na sinang? Arafah, matngan unune arae ifasi in faliu u? ¹⁵ Male nenge tualikrer, le nenge fenelikrer biil ti kilkiliis kia, ke biil sabin ti inen aia una nenge biing, ¹⁶ ma neng lo gam ka tara sing i sau aragii, "La ini siaroh, ok kilkiliis ke ok ien mas," isau le biil i ta ti tier ae i dar u, ke matngan orek ae in lupes u arafah? ¹⁷ Ifasi

sabin arae unune, male biil i la turim turan rokap na sinang, ke unune ae i met.

¹⁸ Male tikas in tara le, “O unune, ma ia tel rokap na sinang.”

Finngas unune kiam usuf iau, ae biil i la turim turan rokap na sinang. Ma iak finngas unune kiak usuf o, ae i la turim turan rokap na sinangung. ¹⁹ O unune le itikii sau e God. Rokap! Foron tanwa laulau sabin ri unune arae ma ri ka nana-nar ini sokeh.

²⁰ O talos! O ier tom le ian finngas o le, unune ae biil i la turim turan rokap na sinang, i tier foes? ²¹ God i foteng tama kerer Abaram le i tom tortores, wara na sinang i tel ta u aunbiing i ta ta ke kalalik Aisak arae fafen usuf God na olon salan tunmapek. ²² Par u, unune kia i la turim turan rokap na sinangu. Aunbiing unune kia i la turim turan sinangu, ke unune kia ka kuruur. ²³ Ke orek ae na Buk na Gogoh ka suut ae i tarah,

“Abaram i unune lo God, ke na unune kia, God ka par u le i tortores na mata.”

Ke God ka foteng u sabin le i e tala. ²⁴ Par u, God i foteng nenge kaltu le i tortores, wara na sani i tel u ma biil na unune kia sau.

²⁵ Ke ifasi sabin arae Rahap, i nenge tam-faes. God i foteng u le i tortores na mata, i wara na sani i tel u aunbiing i lupes ta iwu e sikin Israel ae ru la isi par fakum maleh, ke ka wuun ufu ru na nenge sal keskes. ²⁶ Pununfo kerer i met male tanwa i mangmangal lo. Ifasi sabin arae unune, male biil i la turim turan rokap na sinang, ke unune ae i met.

3

Kerme kerer

¹ Foron tuaklik, gong ifuun lo gam rin tapiiek foron tom fafausum na palgan lotu, wara gamen usum le nagogon ke God usuf kerer foron tom fafausum, in rakrakai kanaka lon fal. ² Kere tikii kere luut la na ifuun e tier. Male tikas biil i use fager ti tier na orek kia, ke i kaltu tu ma ifasi in nagogon fakasi pununfo tikii.

³ Aunbiing kere luun nenge fabiro sun aen na ngusun nenge os isi ik wong sing kerer, ke ifasi keren dat fagiliim os kuruur

ae ini. ⁴ Par u, foron sip sabin ae ri filau la ini sel, taftawa le ri laumet, ma rakrakai na kif i kufe ri, isau le ri ikis u la sau ini fabiro fiis, isi rik filau namin wolwol ke ier ae i ikis u. ⁵ Ke, ifasi sabin ini kerme kerer, i nenge fabiro irin pununfo kerer sau, isau le ifasi in tel piran got.

Par u, nenge fabiro natnatun yiif sau ifasi in fasok nenge tara sun potormok. ⁶ Kerme kerer sabin i arae yiif, ma foron laulau tikii na piklinbat ifuun lo. I fabiro irin pununfo kerer sau, isau le ifasi in falaulau tikii liu ken nenge kaltu ma ik fasok liu tikii kia ini yiif tina tara yiif ae biil i met la.

⁷ Marmarsan muruw tikii aragii, foron man, foron tier ae ri kak la na nanal turan foron tier ae ri liu la na palgantes, ifasi fanu rin famo ri ma ri ka famo ta ri. ⁸ Isau le biil tikas ifasi in famo kerme. Biil i to mange la na use foron orek ae i laulau, ma i arae wef ae ifasi in siimete kaltu.

⁹ Kere usefages Kumguui Tama kerer la ini kerme kerer ke kere ka use falaulau fanu la sabin ini, fanu ae God i fakiis ta ri, arae i tom. ¹⁰ Ususefages turan orek laulau, ru turim ru suu sau tina ngusrer. Foron tuaklik, gong i tara arae. ¹¹ Arafah, ifasi le dan mir turan tes run suu turim tina itikii sau e matan dan? ¹² Foron tuaklik, biil ifasi le au na fik in luun fuan olif, ke biil sabin ifasi le au na wain in luun fuan fik. Ke biil sabin ifasi le palgantes in fatapiek dan mir, biil.

Iwu e Matngan Tasum

¹³ Male tikas lo gam imel e polo na wol sing i ma i tom tasum, in finngas u ini rokap na sinangu, in fapu u tom ma ik tel foron rokap na foim. Kaltu ae i fapu u la tom, i finngas polo na wol tekentu. ¹⁴ Isau male imel e bala laulau na fatpoto gam ke gam ka im tier una sik asmi tom, gong gam usefages gam tom le imel e tasum kimi, tarama gam ka fakawe ufu tekentu. ¹⁵ Matngan tasum arae, biil i la tina kukulii. I e tasum sau tinaga na piklinbat, ke Satan, ma biil ken Tanwa Kalkaluu. ¹⁶ Wara le fanse ae ri bala laulau la, ma ri im tier una sik asri la tom, liu kiri i rigorigo ma ifuun sabin ini foron marmarsan sinang laulau.

¹⁷ Isau le se imel e polo na wol sing i tinbae na kukulii, tier famu in kalkaluu, nami ik fuun ini siaroh, in wol sabin lon fal, in fapu u la na piklin fal, in fuun ini famais, liu kia in mel e rokap na fua, sinangu in fafasi usuf fanu tikii ke sinangun garan biil in mel na liu kia. ¹⁸ Fanu ae ri fatapiek siaroh la na fatpoton fanu, ri so siaroh ma fuan foim kiri ae rin lus u, e tortores na sinang.

4

Se i Ier isi Sinangun Piklinbat, i Tuui ke God

¹ Tinga e foron fapaket ke fapue ae na fatpoto gam? Ri la tina foron wolwol isi laes foes ae na balmi, ma matngan wolwol ae ka famam fapaket na liu kimi. ² Gam ier isi ti tier, isau le biil gam kep u. Gam ram na foron minmaran fanu ke gam ka siimete ri, isau le biil gam kep sani ae gam ier isi. Gam fafating ke gam ka fapaket, isau le biil gam kep u, wara le biil gam sising God isi. ³ Aunbiing gam sising, ke biil gam kep foron tier ae gam sising isi, wara le biil gam sising ini tortores na wolwol. Gam sising sau isi foron tier una falaes foes gam tom.

⁴ Gam la koseng God arae nenge fifin ae i lin antu ke ka telpes nenge kaltu keskes. Biil gam usum le se i ier isi sinangun piklinbat, i tapiiek arae tuui ke God? Ma se i ier isi fatala turan sinangun piklinbat, i nenge tuui ke God. ⁵ Gam usum le Buk na Gogoh biil i orek foes aunbiing i use u aragii, “God i ier kanaka isi fanu ae i luun ta Tanwa lo ri, arae nenge kaltu i parkale antu.” ⁶ Isau le famais ae God i ta u la sing kerer, i laumet kanaka. Pesu Buk na Gogoh ka use u aragii, “God biil i ges e bala ini fanse ae ri sik asri la tom,

isau le i finngas famais kia la usuf fanse ae ri fapu ri la tom.”

⁷ Pesu, gamen fapu gam tom na mata God. Gamen tikale Satan, ke ik fin koseng gam. ⁸ Gamen la fatat isi God, ke ik la fatat gam. Gam foron tom tel sinang laulau, gamen sofolim. Ke gam ae iwu e wolwol kimi, gamen fakalkaluu balmi. ⁹ Gamen mamais ke gamek teng ma gamek luluen.

Gamen sokiliis yong kimi una tineng ke laes kimi una mamais. ¹⁰ Gamen fapu gam tom na mata Kumguui, ke ik sik gam.

Gong Gam Use Falaulau Tikas lo Gam

¹¹ Foron tuaklik, gong gam orek laulau ulon tikas na fatpoto gam tom. Se i use falaulau tualik la, le i nagogon u, i use falaulau nagogon ke God, ke ka puris u. Male o puris nagogon ke God, biil o mi lo, isau le o falaumet wo tom na olon nagogon kia. ¹² God sau i ta nagogon la ma i keskes sau i Tom Nagogon. I sau ifasi in faliu fanu, le in falaulau ri. Ma wo, o wol le o seh, ke o ka nagogon ier ae na fatat o?

Gong Gam Sik Asmi tom

¹³ Ongen u, gam ae gam tara la le, “Igii, le lumen, kemen la una nenge maleh ma kemek kiis pes in tikii e bet aiwa, isi foim ma kemek fatapiek in fuun e pitkalang.” ¹⁴ Isi sani gam use u arae? Biil gam usum le sani in tapiiek na liu kimi lumen. Gam arae bau sau ae i tapiiek la ke fanpil ka mangmangal. ¹⁵ I rokap le gamen tara aragii, “Male na wolwol ke Kumguui, ke keren liu ma kerek tel u aragii, le arae.” ¹⁶ Isau le igii, gam sik asmi tom ke gam ka got. Matngan sinang arae i laulau. ¹⁷ Ke male tikas i usum na rokap na sinang le in tel u, isau le biil i tel u, ka tel ta sinang laulau.

5

Fafanau usuf Fanu ae Ifuun e Minsik kiri

¹ Ongen u, gam ae ifuun e minsik kimi. Gamen teng ke gamek ngangeh, wara na foron tatawin ae in tapiiek lo gam. ² Foron minsik kimi ka marot tah ke foron fitfit ka ngutngut ta foron kilkiliis kimi. ³ Foron goul turan siliwa kimi, ros ka falaulau ta u ma ros lo in tiu gam ke ik tun pununfo gam arae yiif. Na farfarop na foron biing igii, gam ka luun turim ta foron minsik kimi.

⁴ Par u, fanu ae ri foim la sing gam, ma biil gam fiil ta ri, fifil kiri i famam tiu gam. Ke tineng ken foron tom lalamok, Kumguui ae i Rakrakai Kanaka ka ongen ta u. ⁵ Na liu kimi aga na piklinbat, gam kiiskiis pikpiik na olon minsik ke gam ka

fafuun ta liu kimi ini foron sinang ae i falaes gam la. Gam arae bulmakau ae i ien ma ka suut rokap ma nami rik siimete u. Gam ien ma gam ka lala sut una biing ae rin siimete gam. ⁶ Gam ka nagogon ta foron tom tortores ke gam ka siimete ri, isau le biil ri kiliis fafis u la usuf gam.

Keren Kiis Fofu Papang na Paipaifis ke Kumguui

⁷ Pesu, foron tuaklik, gamen kiis fofu papang na paipaifis ke Kumguui. Gam par nenge tom soso, i nene fakasi us famu in luut isi ik soso ke ka kiis fofu sabin isi fawu e us ik famatuk foron rokap na inen na mok kia. ⁸ Gam sabin, gamen kiis fofu ke gamek tifat, wara le biingen paipaifis ke Kumguui ka fatat mang. ⁹ Foron tuaklik, gong gam belbel orek faliu ini gam, tarama God ka nagogon gam. Tom nagogon ae mang ka soti ta na matanfel.

¹⁰ Foron tuaklik, gamen wolpes foron profet tinpakanini ae ri fafas ta ini asa Kumguui. Ri kalsakai ta ifuun e fangungut, isau le ri kiis fofu tom. Liu kiri i rokap na tintof isi gamen mi lo. ¹¹ Par u! Kere usum le ri kalok e fanu ae ri tifat ta aunbiing tatawin i tapiiek lo ri. Gam usum na ususe lo Jop. I tifat tom aunbiing tatawin i tapiiek lo. Ke na farfarop na ususe, gam ka par ta u, arafa Kumguui i fakalok u arae. Kumguui ifuun ini famais, ma i mais kerer la.

¹² Foron tuaklik, tier ae i laumet kanaka i aragii, gong gam falimlim ini ti tier sabin. Gong gam falimlim ini kukulii le ini piklinbat. Male gam somangat, ke gamen tara sau le “iuu.” Ke male gam fakawe, ke gamen tara sau le “Auuh,” tarama gam ka fiu na nagogon.

Sising ken nenge Tom Tortores imel e Rakrakai lo

¹³ Male tikas lo gam i kalsakai tatawin, i rokap le in sising. Ke male tikas i laes, i rokap le in sek foron seksek an ususefages. ¹⁴ Male tikas lo gam i sasem, ke in fawuun isi foron famfamu na lotu ke rik sising kale u ma rik saba wel lo na asa Kumguui. ¹⁵ Sising ae i la turim turan unune, in faliu

kaltu ae i sasem, Kumguui tom in faliu u. Ke male ka tel ta ti sinang laulau, ke Kumguui in pa ufu. ¹⁶ Pesu, gamen fapos faliu foron sinang laulau kimi ke gamek sising faliu isi gam, isi God ik faliu gam. Sising ken nenge tom tortores imel e tara rakrakai lo ma i ian.

¹⁷ Profet Elaija i kaltu sau arae kerer. I sising rakrakai tom le gong i luut e us, ke na ituul e bet ma tiga, us biil i to luut. ¹⁸ Ka sising sabin, ke us ka luut tinbae na bat ma foron tier tikii ri ka kuum na nanal ke ri ka fua. ¹⁹ Foron tuaklik, male tikas lo gam ka la koseng ta orek tekentu ma tikas ka lame fafis u, ²⁰ ke gamen usum le: Se i lame fafis tikas koseng sinang laulau kia, in faliu u koseng minet, ke God in pa ufu in fuun e sinang laulau kia.

Leta Famu ke Pita Orek Famu

Leta igii i e leta famu ae Pita i siit ta u. Pita i neng lon nenge sangful ini u e kalalik na ffausum ke Iesu. I siit ta leta igii usuf foron tom unune ae ri kiis arae foron ses na fale maleh keskes. I siit ta u aunbiing i kiis na Rom.

Foron tom unune ri tafe ifuun e tatawin tina matanfuntih na Rom, wara le ri unune lo Iesu. Pita i ier isi farakrakai unune kiri ini leta igii. I fas ri ini liu fuuh kiri lo Karisito ke ka fas ri le Iesu sabin i tafe ta ifuun e tatawin. I fas ri sabin ini foron rokap na sinang ae rin mi lo.

Leta Famu ke Pita i aragii:

1:1-2 Tanwara na leta igii

1:3-12 Gamen nene ini unune isi liu fitliu

1:13—2:12 Liu ae i kalkaluu

2:13—3:7 Rokap na sinang ae gamen mi lo

3:8—4:19 Foron tom unune rin kalsakai fangungut

5:1-11 Gamen fapu gam

5:12-14 Farfarop na orek ke Pita

¹ Ia Pita, nenge aposel ke Iesu Karisito, ia sisiit usuf gam ae God ka tim pes ta gam, ae gam kiis sarara arae foron ses na falifu na Pontus, Galatia, Kapadosia, Eisia ke Bitinia.

² God Tama kerer ka tim pes ta gam, wara le pakanini tom i usum ta lo gam, ke Tanwa Kalkaluu ka fakalkaluu ta gam. Ma igii gam ka wong ta sing Iesu Karisito ke dawu ka fafuu ta gam.

Ia sising le famais turan siaroh in fuun lo gam.

Gamen Nene ini Unune isi Sani ae God i Fakale ta Gam ini

³ Keren usefages God Tama Kumguui kirer Iesu Karisito. Na tara famais kia, kere ka pang fuu sabin. Ma igii, kere ka nene ini unune isi liu fitliu, wara na apaptifis ke Iesu Karisito tina minet. ⁴ Ma kere nene ini unune isi keren kep sani ae God ka fakale ta kerer ini ke ka pakne ta u buuii na kukulii. Tier ae, biil ifasi in marot, biil in laulau ke biil in to aspaket. ⁵ Ma

i fofonoi rokap lo gam ini rakrakai kia, wara le gam unune lo. In fofonoi lo gam papang na aunbiing gamen kep liu fitliu, ae ka fageges ta u isi in famalal u na farfarop na aunbiing. ⁶ Pesu gam ka lala laes, taftawa le marmarsan fatoftof i fatamais ta gam na fatuklin aunbiing. ⁷ Ma foron fatoftof ae, ri tapiiek una tof unune kimi, le i tekentu le biil, arae ri fafuu goul ini yiif. Isau le, unune kimi i laumet kanaka na goul, wara le goul in rop sau. Male unune kimi i ti rakrakai tom na palgan foron fatoftof, ke gamen kep as laumet, memeh ke ususefages, aunbiing Iesu Karisito in fis.

⁸ Taftawa le biil biitom gam par u, isau le gam ier kanaka isi. Ke taftawa le biil gam par u igii, isau le gam unune lo ke gam ka gesges isi, ini tara laes ae ifuun ini memeh ma biil ifasi rin fatof u ini ti orek. ⁹ Wara le gam kep fafaliu na tanwa gam, i e fuan unune kimi.

¹⁰ Foron profet tinpakanini, ri orek profet ta isi fafaliu ae God in ta u arae fafen usuf gam. Ri lala ier isi usum lo ke ri ka tatang rokap ta isi.

¹¹ Tanwa Karisito i susuef lo ri ke ka fas famu ta ri ini foron fangungut ae Karisito in kalsakai u, ke ini memeh ae in kep u namih. Ke ri ka totof ta isi rik usum le nangis foron tier ae in tapiiek, ma in tapiiek arafah. ¹² God i famalal u usuf foron profet le foron orek profet ae, biil usuf ri tom, biil. Ri use u usuf gam. Ma igii gam ka ongen ta u sing fanu ae ri fafas ta ini Rokap na Fafas ini rakrakai ken Tanwa Kalkaluu ae God i wuun ta u tinbae na kukulii. Ma foron angelo sabin, ri lala kalkal isi par foron tier igii.

Gamen Kalkaluu arae God i Kalkaluu

¹³ Pesu, gamen fageges fakasi wolwol kimi ke ik malal una tel foim. Ke gamek nene ini unune tikii kimi isi fafen ae God in ta u usuf gam aunbiing Karisito in tapiiek.

¹⁴ Gam berberat ke God ae gam misuut la lo, pesu gong sabin gam mi na foron wolwol laulau ae gam tel u la pakanini, aunbiing biil biitom i malal e wolwol kimi.

¹⁵ Isau le, gamen kalkaluu na foron sinang tikii, arae ier ae i tawi pes ta gam, i kalkaluu. ¹⁶ Wara le ri ka siit ta u na Buk na

Gogoh aragii, “Gamen kalkaluu, wara le ia kalkaluu.”

¹⁷ Male gam foteng God le Tama gam, ier ae i nagogon foim ken fanu tikii la ini tortores na nagogon, ke in rokap le gamen liu ini sokeh na mata aunbiing gam kiis arae foron ses aga na piklinbat. ¹⁸ Wara le God ka fiil fasengsegeng pes ta gam tina matngan liu kimi ae biil ti kamtina, ae gam kep ta u sing foron tubutamat gam. Gam usum le biil i fiil fasengsegeng ta gam ini ti tier ae in laulau sau, arae siliwa le goul, biil. ¹⁹ I fiil fasengsegeng gam ini dawu Karisito tom ae i rokap kanaka. I arae nenge natun sipsip ae biil ti duh lo ma biil ti fabiro laulau lo. ²⁰ God i tim pes ta u aunbiing biil biitom i fakiis ta piklinbat, ma igii na foron farfarop na biing, ka tapiek malal isi una rokap kimi. ²¹ Lo i sau, gam ka unune lo God ae i fapti fafis ta u tina minet ma ka ta memeh usuf i. I e wara ae gam ka unune lo God ke gam ka nene ini unune isi sani ae in tel u namih.

Gamen Famais faliu ini Gam

²² Ma igii, gam ka tapiek fuu tah, wara le gam misuut na tekentu ke gam ka ier tekentu isi foron tualik gam na asa Iesu. Pesu, gamen famais faliu ini gam ini balmi tikii, ²³ wara le biil gam pang fuuh lon tikas tinaga na piklinbat ae in met sau, biil. Gam pang fuuh na tier ae biil i met la, i e orek ke God, ae i liu ma i kiis fitliu. ²⁴ Wara le Buk na Gogoh i use u aragii,

“Fanu tikii ri arae fifih sau
ke foron memeh tikii kiri i arae foron sian fifih.
Fifih in mang, ke foron sian au rik us,
²⁵ isau le orek ke God in kiis fitliu.”
Ma orek igii, i e orek ae ri fafas ta ini usuf gam.

2

¹ Pesu, gamen tel ufu foron sinang laulau tikii, foron sinangun lem tikii, garan, bala laulau, ke marmarsan orek laulau. ² Arae foron mirmiriii ae ri lala ier isi sus, ke gam sabin gamen lala ier isi inen na tanwa ae i kalkaluu, isi gamek kuum tin lo papang na aunbiing ik matuk e liu fuu kimi. ³ Ma igii,

gam ka tof ta u ke gam ka usum le Kumguui i rokap kanaka.

Iesu i e Fat ae i Liu

⁴ Gamen la usuf Kumguui, i e fat ae i liu. Fanu ri puris ta u, isau le God i tim pes ta u ma i rokap kanaka na mata. ⁵ Ma gam sabin, gam arae foron fat ae ri liu. God i tel gam arae felu Tanwa Kalkaluu. Gamen tapiek foron pris kalkaluu isi gamek ta foron fafen ae Tanwa Kalkaluu i fatapiek u na liu kimi ae God in somangat isi, wara lo Iesu Karisito. ⁶ Wara le ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii,

“Par u, ia luun ta nenge fat na Saion.

Fat ae ia tim pes ta u una tuh na fel i rokap kanaka,

ma se i unune lo,
biil in to matlawen.”

⁷ Usuf gam ae gam unune, fat igii i rokap kanaka. Isau le usuf fanse ae biil ri unune, “Fat ae foron tom tel fel ri puris ta u,
ka tapiek temin fat na waransinglen.”

⁸ Ma

“Fat ae i tel fanu ri ka tipe la

ma i fatkiis ae i tel fanu ri ka luut la.”

Ri tipe lo, wara le biil ri misuut na orek ke God. Aunbiing ri tel u arae, ri ka fasuut orek ae pakanini tom God i use ta u ulo ri.

⁹ Isau le gam fanu ae God i tim pes ta gam, gam foron pris ken King, gam mat kalkaluu ke gam fanu ke God. God i tawi pes ta gam tina kubunor una rokap na malal kia, isi gamek fafas ini foron rokap na foim ae ka fatapiek ta u. ¹⁰ Pakanini biil gam fanu ta ke God, isau le igii, gam ka tapiek fanu mang kia. Pakanini biil gam kiis ta na piklin famais kia, isau le igii, gam mang ae na pikli.

¹¹ Foron talang, biil e maleh kimi igii, gam kiis arae foron ses sau aga na piklinbat, pesu ia ka sising gam le, gong gam mi na foron wolwol laulau na pununfo gam ae ri fapaket turan tanwa gam, gong. ¹² Gamen tel rokap na sinang na fatpoton fanu ae na kabarais, isi taftawa le ri tiu gam ini ti foron sinang laulau, rin par foron rokap na foim kimi tom ke rik usefages God na biing ae in tapiek lo.

Gamen Fapu Gam na Piklin foron Famfamu

¹³ Gamen fapu gam tom na piklin foron famfamu tikii aga na piklinbat, wara le Kumguui i ier isi arae. Gamen fapu gam na pikli king, ae i famfamu na matanfuntih ¹⁴ ke gamen fapu gam sabin usuf foron fafawu sabin ken king, ae i wuun ri la isi nagogon fanu ae ri tel sinang laulau ke isi usefages fanu ae ri tel rokap na sinang. ¹⁵ Wara le God i ier le gamen tel foron rokap na foim, isi gamek tikale foron orek foes ken foron talos.

¹⁶ Gamen liu arae fanu ae ri ka sensegeng tah, isau le gong gam wol le sensegeng kimi i arae bobo kaleh sau una tel sinang laulau, gong. Gamen liu arae foron fafauun tom ke God. ¹⁷ Gamen finngas sinangun bulat usuf fanu tikii, gamen ier isi foron tualik gam na asa Iesu, in mel e sokeh lo God ke gamek bulat lo king.

¹⁸ Gam foron fafauun, gamen fapu gam na piklin foron laulaumet kimi ini tara bulat. Gong gam wong sau sing foron laulaumet ae ri rokap la ini gam ke ri fofola ini gam, gong. Gamen wong sabin sing ri ae ri tuktuk la ini gam. ¹⁹ God in laes ini gam male gam mi na wolwol kia ma gam ka tifat aunbiing gam kalsakai foes fangungut sing fanu. ²⁰ God biil in usefages gam male ri pose gam ke gam ka kalsakai fangungut isi sinang laulau kimi tom, biil. Isau male gam tifat aunbiing gam kalsakai fangungut isi sinang ae i tortores, ke God in laes ini gam. ²¹ God i tawi ta gam isi gamen mi na matngan sinang arae, wara le Karisito tom i kalsakai ta fangungut isi gam ke ka tel ta nenge tintof usuf gam isi gamen mi na min keke.

²² “Biil i tel ta ti sinang laulau

ke biil ti lem i suu ta tina ngusu.”

²³ Aunbiing ri orek laulau ulo, biil i kiliis ri ini ti orek laulau. Aunbiing ri ta fangungut sing i, biil i fasoksoke ri ini ti orek. Isau le i unune ufu tom una lima God ae i tel tortores na nagogon la. ²⁴ Karisito tom i kep ta foron sinang laulau kirer na pununfo aunbiing i met bae na aupaket,

isi keren met koseng foron sinang laulau kirer ma kerek liu ini tortores na sinang. Ma na foron tamtamsih na pununfo, ka faliu gam. ²⁵ Wara le gam arae foron sipsip ae ri rong tah, isau le igii gam ka fis ta usuf Tom Fofonoi na Sipsip, i e Tom Fofonoi na tanwa gam.

3

Sinangun Fakekel

¹ Kelefin, gam sabin gamen fapu gam na piklin foron antu gam. Male ti fal lo ri biil ri unune na orek ke God, taftawa le biil gam use ti tier, rokap na sinangu gam sau in filange ri usuf God, ² aunbiing rin par sinangun bulat ke sinang ae i kalkaluu na liu kimi. ³ Gong gam lala wol isi me pununfo gam ini foron tier aragii: Marmarsan fisfis ol, marmarsan kutkute ae ri tel u ini goul ke foron rokap na killkiliis, gong. ⁴ Memeh tutus kimi in la tom tina balmi, aragii: Sinangun kiis fofa ke sinangun liu ini siaroh. Memeh ae biil in to rop ma i laumet kanaka na mata God.

⁵ Sinang igii, kelefin kalkaluu tinpakanini ae ri unune lo God, ri ges la ini. Ri fapu ri la tom na piklin foron antu ri. ⁶ Arae Sara, i wong la tom sing Abaram ke ka foteng u le kumguui kia. Ke gam sabin, male gam tel sani ae i tortores ma biil gam soke ti tier, ke gam foron tubuffin e Sara.

⁷ Fanu tamat, gam sabin gamen bulat lon foron antu gam, wara gamen usum le mian kelefin biil i laumet arae gam, ke liu ae God i fakale ta gam ini, i fakale ri sabin ini. Gamen tel u arae, isi biil ti tier in tikale foron sising kimi.

Gamen Kalsakai Fangungut

⁸ Farfarop na orek kiak usuf gam i aragii: In tikii sau e wolwol kimi ke male tikas lo gam i kalsakai ti tatawin, gam sabin gamen kalsakai u tura. Gamen ier isi temtem tikii lo gam arae foron fatlatualik. Gamen famais la, ke gamek fapu gam tom. ⁹ Gong gam kiliis laulau ini laulau, ke male tikas i orek laulau ulo gam, gong gam kiliis u ini orek laulau. Isau le, gamen kiliis u ini fafakalok, wara le God i tawi pes ta gam

isi gamen tel u arae, isi ik fakalok gam.

¹⁰ Wara le Buk na Gogoh i tarah,

“Male tikas i ier isi liu kia

ma ka ier isi par foron rokap na biing
na liu kia,

ke in fofonoi rokap na kerme koseng foron
orek laulau

ma gong ti lem in suu tina ngusu.

¹¹ In tamikis koseng sinang laulau

ma ik tel sinang rokap.

In im sal una liu ini siaroh,

ma in rakrakai tom isi mi lo.

¹² Wara le Kumguui i luun mata la lon

foron tom tortores

ma i ongen sising kiri la.

Isau le Kumguui i ta pokta la lon fanse ae ri
tel sinang laulau.”

¹³ Se in falaulau gam male gam lala ier
isi tel sinang rokap? ¹⁴ Isau male rin ta
fangungut usuf gam wara na tortores na
sinang, ke gam kalok.

“Gong gam soke foron tier ae rin fasoksoke
gam ini,

ke gong gam nangnangih.”

¹⁵ Isau le na balmi, gamen luun Karisito
arae Kumguui kimi. Foron aunbiing tikii
gamen kiis an geges, isi ifasi gamek kiliis
fanse ae ri diik gam le, isi sani gam ka nene
ini unune. Isau le aunbiing gam kiliis ri,
gamen kiliis ri ini sinang ae i fofo ke ini
bulat. ¹⁶ Gamen mi tom na wolwol ae i
rokap, isi fanse ae ri orek laulau ulo gam,
rik matlawen kunan orek laulau kiri wara
na foron rokap na sinang ae gam tel u
aunbiing gam mi lo Karisito. ¹⁷ Male gam
kalsakai fangungut isi sinang laulau, ke
biil i rokap. Isau male na wolwol ke God le
gamen kalsakai fangungut isi foron rokap
na foim ae gam tel u, ke i rokap.

¹⁸ Karisito fatikii sau i met ta isi foron
sinang laulau kirer. I Tom Tortores ma
i met ta isi fanse ae biil ri tortores, isi ik
filange gam usuf God. Ri siimete ta u na
pununfo, isau le na tanwa, ka apti fis. ¹⁹ Ke
ka la ma ka fafas usuf foron tanwa ae ri kiis
na kamkabet. ²⁰ Foron tanwa ae, e tanwan
fanu tinpakanini na foron bet ke Noa. God
i nene ta isi rin kiliis liu kiri aunbiing Noa
i teltel sip la, isau le biil ri wong sing i.
Iwal sau lo ri, God i faliu pes ta ri tina nor.

²¹ Nor i fakileng na bapitaiso ae i faliu gam
igii. Biil ri baptais gam isi sufe ufu duh
na pununfo gam, biil. Bapitaiso ae, i arae
gam ta gam tom usuf God ini wolwol ae i
rokap. Ma i faliu gam wara na apaptifis ke
Karisito. ²² Ma igii, Karisito ka la ta ubae
na kukulii, ma ka kiis na mia God. Foron
angelo, ke foron tanwa ae imel e rakrakai
kiri una nagogon turan foron rakrakai na
tanwa, ri tikii ri kiis na pikli Karisito.

4

Gamen Susuafna Tel Sinang Laulau

¹ Karisito i kalsakai ta fangungut na pu-
nunfo. Pesu, gam sabin in mel e mat-
ngan wolwol kimi arae Karisito una geges
isi kalsakai fangungut. Wara le fanse ae
ri kalsakai fangungut na pununfo, ri ka
susuaf ta na tel sinang laulau. ² Ma tipes
u na aunbiing ae, na liu tikii kiri na piklin-
bat, biil mang ri mi na foron wolwol laulau
tina pununfo, biil. Rin liu mang namin
wolwol ke God. ³ Ma ka fasi ta e aunbi-
ing kimi ae gam tel ta sinang laulau lo ae
fanu tina kabarais ri ier la isi tel u. Foron
sinang aragii: Sinangun tamfaes, wolwol
isi tel sinangun puur, sinangun umin dan
rakrakai, sinangun fatalmak isi yin ke ta-
los, ke sinangun lotu unaisan foron god
famfabal, ae i laulau kanaka na mata God.
⁴ Ma igii foron talmi ri ka lala bitit le biil
mang gam ier sabin isi fatalmak tura ri
na matngan liu laulau kiri, ke ri ka use
falaulau gam. ⁵ Isau le nami rin ti na mata
God ke rik fapos sani ae ri ka tel ta u. Wara
le i Tom Nagogon, ae in nagogon fanu tikii
ae ri liu ke foron minet sabin. ⁶ I e wara
ae ri ka fafas ta ini Rokap na Fafas usuf
fanu ae ri met. Aunbiing ri met, ri ka kep
ta nagogon na pununfo ri arae fanu tikii,
isau le tanwa ri in liu tura God.

Gamen Foim Rokap ini foron Fafen ae God i Ta ta u usuf Gam

⁷ Farfarop na foron tier tikii ka fatat
mang. Pesu, in poh ma ik malal e wolwol
kimi isi ifasi gamek sising. ⁸ Tier ae i
laumet na foron tier tikii i aragii, gamen
famais faliu ini gam ini tekentu, wara le
famais i afit tikii ifuun e sinang laulau.

⁹ Gamen somangat faliu ini gam una foron fel kimi, ma aunbiing gam tel u, gong gam belbel orek.

¹⁰ God ka ta ta foron fafen usuf gam temtem tikii tina marmarsan fafen kia. Pesu, i rokap le gamen foim rokap ini, una falupes faliu na fatpoto gam. ¹¹ Male tikas i kep fafen una fafas, ke in fafas tom ini orek ke God. Male tikas i kep fafen una falupes, ke in falupes tom ini rakrakai ae God i ta ta u usuf i, isi na foron tier tikii ae gam tel u, God ik kep ususefages isi, wara lo Iesu Karisito. Kia tom e memeh turan rakrakai, fitliu ma biil ti farfarop lo. Amen.

Gamen Kalsakai Fangungut tom arae Karisito

¹² Foron talang, gong gam bitit aunbiing gam kalsakai tara fangungut ae i arae fatoftof unaismi, ke gong gam wol le nenge tier keskes i tapiiek lo gam. ¹³ Isau le gamen laes, wara le gam sabin gam kalsakai ta fangungut arae Karisito, isi gamek fuun ini laes aunbiing Karisito in tapiiek ini memeh kia. ¹⁴ Gam kalok male ri orek laulau ulo gam, wara na asa Karisito, wara le Tanwan memeh, i e Tanwa God, i kiis lo gam.

¹⁵ Gong tikas lo gam i kalsakai fangungut wara le i nenge tom sisiimete, le nenge tom suksukuum, le nenge kaltu laulau, le kaltu una fakau paklu na tier ken fal. ¹⁶ Isau male tikas lo gam i kalsakai fangungut wara le i ke Karisito, gong i matlawen, in usefages God wara le i kep asa Karisito.

¹⁷ Ka aunbiing mang una nagogon ma nagogon in tipes u lon fanu ke God. Male in tipes u lo kerer, ke sani in tapiiek lon fanu ae biil ri unune na Rokap na Fafas ke God?

¹⁸ Buk na Gogoh i use u aragii,
 “Male i ngangaten isi foron tom tortores
 rin kep fafaliu,
 ke arafa in tara arae usuf fanu ae ri ta
 pokta ri
 usuf God
 turan foron tom tel sinang laulau?”

¹⁹ Pesu, male gam kalsakai fangungut namin wolwol ke God, ke i rokap le gamen ta gam tom na lima Tom Fakfakiis kimi, wara le biil i to ruu gam la. Ke gong gam susuaf na tel rokap na sinang.

5

Fafanau usuf foron Famfamu turan Fanu Fufuuh

¹ Igii ia ier isi ian orek sing gam foron famfamu na lotu, wara le ia sabin ia nenge famfamu arae gam, ia par ta Karisito aunbiing i kalsakai fangungut, ma aunbiing in fis, ia sabin ian kiis tura na memeh kia.

² Gamen fofonoi rokap na fanu ke God ae ka luun ta u na liumi, arae foron tom fofonoi na sipsip. Gong gam foim sau wara le fanu ri fangongos gam, gong. Gamen tel foim ini laes, arae God i ier isi. Gong gam foim sau isi pitkalang, gong. Gamen foim tom ini gesges na balmi. ³ Gong gam luun rakrakai na nagogon na olon fanse ae God i unune ufu ta ri na liumi, isau le gamen tapiiek rokap na tintof usuf ri. ⁴ Ke aunbiing Lauaumet ken foron tom fofonoi na sipsip in tapiiek, in suat gam ini bangbang ae memeh lo biil in to rop.

⁵ Ke orek kiak usuf fanu fufuuh i aragii, gamen fapu gam na piklin foron famfamu. Gam tikii gamen ges ini sinangun fapu gam tom na fatpoto gam. Wara le Buk na Gogoh i use u aragii,

“God biil i ges e bala ini fanse ae ri sik ri la tom,
 isau le, i finngas famais kia la usuf fanse ae ri fapu ri la tom.”

⁶ Pesu, gamen fapu gam tom na piklin rakrakai na lima God, isi na aunbiing kia tom, ik sik gam. ⁷ Gamen ta foron tatawin tikii kimi usuf i, wara le i lala wol lo gam.

⁸ Wolwol kimi in malal ma gamek tumarang, wara le tuui kimi Satan i aragii laion ae i famam kukuk sararah, ma ka batbatam fanu isi kiim ri. ⁹ Gamen tifat na unune kimi ke gamek tikale u, wara gam usum le foron tualik gam na foron maleh tikii na piklinbat, ri sabin ri kalsakai matngan fangungut ae gam kalsakai u.

¹⁰ Isau le God i e God na famais, ma lo Karisito, ka tawi pes ta gam isi gamen kiis turim tura na memeh kia ae biil ti farfarop lo. Ke aunbiing gam kalsakai ta fangungut na fatuklin aunbiing sau, i tom in tumarngge fafis gam, ik ta rakrakai sing gam ke ik farakrakai gam isi gamek tifat.

¹¹ Rakrakai kia in kiis fitliu ma biil ti farfarop lo. Amen.

Farfarop na Orek ke Pita

¹² Sailas i lupes ta iau aunbiing ia siit fatuklin leta igii. Ia tel u la arae tuaklik tutus ae imel e unune kiak lo. Na leta igii, ia lala ier tom isi ian farakrakai gam, ke iak famalal gam ini famais tekentu ke God. Gamen tifat lo. ¹³ Foron tom unune ae ri kiis na Babilon,* ri ta orek an famais kiri usuf gam. Ri sabin ri fanu ae God i tim pes ta ri arae gam. Mak sabin, keng kalalik na asa Iesu, i ta orek an famais kia usuf gam. ¹⁴ Aunbiing gam faorek pes gam, gamen fador ini sinangun famais. Siaroh usuf gam tikii ae gam patep lo Karisito.

5:12: Aposel 15:22,40   **5:13:** Aposel 12:12,25; 13:13; 15:37-39; Kolosi 4:10; Pilimon 1:24   * **5:13:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le Pita i foteng Rom ini Babilon, wara le sinang laulau i laumet na maleh ae

Fawu u e Leta ke Pita Orek Famu

Leta igii i e fawu u e leta ke Pita usuf foron tom unune ae ri kiis na marmarsan maleh. I siit u una fanau ri koseng foron tom fafausum famfabal, ae ri lame fager foron tom unune la. Ri tara le i rokap le keren tel sinang laulau ke ri ka tara sabin le Iesu biil mang in fis.

Pita i fas ri sabin le rin tifat ini unune kiri lo Iesu. Iesu biil i fis sape, wara le i ier isi fanu tikii rin sokiliis liu kiri.

Fawu u e Leta ke Pita i aragii:

- 1:1-2 Tanwara na leta igii
- 1:3-11 Keren liu arae fanu ke God
- 1:12-21 Orek ken foron profet lo Karisito i tekentu
- 2:1-22 Fafanau isi foron tom fafausum famfabal
- 3:1-18 Paipaifis ke Kumguui

¹ Ia Saimon Pita, ia nenge fafauun ke nenge aposel ke Iesu Karisito. Ia sisiit usuf gam ae gam ka kep ta rokap na unune, arae kimem sabin, wara na tortores na sinangu God Tom Fafaliu kirer, i e Iesu Karisito.

² Famais turan siaroh in fuun lo gam, wara na tasum kimi lo God ke lo Iesu Kumguui kirer.

Keren Liu arae Fanu ke God

³ Na rakrakai ke God, ka ta ta foron tier tikii usuf kerer ae kere dar u na liu kirer ma isi kerek lotu tekentu. Kere kep foron tier tikii igii, i wara na tasum kirer lo God ae i tawi pes ta kerer i wara na memeh kia ke na rokap na sinangu. ⁴ Ma wara na memeh kia ke na rokap na sinangu, ka ta foron tier ae i laumet kanaka ma i rokap kanaka, ae i falimlim ta ini usuf kerer. I falimlim ta le gamen faturim tura na liu kia, ke ifasi gamek fin koseng foron tier laulau, ae i falaulau fanu la ae ri ier isi foron sinang tina piklinbat.

⁵ Pesu, gamen lala rakrakai tom isi gamek bunuut unune kimi ini rokap na sinang. Ke gamek bunuut rokap na sinangu gam ini tasum. ⁶ Ke gamek bunuut tasum kimi ini sinangun nagogon fakasi

liu kimi. Ke gamek bunuut sinangun nagogon fakasi liu kimi ini sinangun tifat. Ke gamek bunuut sinangun tifat kimi ini sinangun lotu tekentu unaisa God. ⁷ Ke gamek bunuut sinangun lotu tekentu kimi ini sinangun fatfatlatualik na asa Iesu. Ke gamek bunuut sinangun fatfatlatualik ini sinangun famais. ⁸ Male imel e foron matngan sinang igii sing gam ma ka kuumkuum la na liu kimi, ke tasum kimi lo Kumguui kirer Iesu Karisito biil in tier foes, biil. In mel tom e fua. ⁹ Isau le se ae biil imel e foron sinang igii na liu kia, i bau e mata ma i kut ma ka ruruu ta le God ka fafuu ta u koseng foron sinang laulau kia tinpakanini.

¹⁰ Pesu foron tuaklik, gamen lala rakrakai tom isi gamek finngas u le God ka tawi pes ta gam ke ka tim pes ta gam. Male gam tel u arae, ke biil ifasi gamen luut ¹¹ ke God ik somangat pes gam ini tara laes, una matanfuntih ke Kumguui, Tom Fafaliu kirer Iesu Karisito. Matanfuntih kia i kiis fitliu.

Foron Orek Profet i La tom sing God

¹² I tekentu, gam ka usum ta na foron tier igii ke gam ka tifat ta na foron fafausum tekentu ae gam ka kep ta u, isau le ian famam fapitil pes wolwol kimi biitom ini. ¹³ Ia wol le i tortores tom le ian famat wolwol kimi ini foron tier igii, aunbiing ia liu biitom na pununfo. ¹⁴ Wara ia usum le fatat mang iak la koseng pununfong, arae tom Karisito i fas ta iau. ¹⁵ Pesu, ian totof rakrakai tom isi fapitil wolwol kimi ini foron tier igii, isi aunbiing ia ka mangmangal tah, ke ifasi gamek wol papte foron tier ae.

¹⁶ Aunbiing keme fas ta gam ini rakrakai ke Kumguui Iesu Karisito ke ini paipaifis kia, biil keme use foron ususe foes ae fanu ri pit pes u, biil. Kemem tom keme par ta tara rakrakai kia ini matmem. ¹⁷ Wara le God Tama ka falaumet ta asa Iesu ke ka me ta u. I kiis na tara memeh ma ka tarah, "Iгии e keng Kalalik ae ia ier kanaka isi ma ia laes kanaka ini." ¹⁸ Kemtuul tom kemtuu ongen ta orek igii i pu tina kukulii, aunbiing kemtuul tinaiwa naisa na pungpung ae i kalkaluu.

¹⁹ Foron tier kemtuul par ta u, i fatekentu orek ken foron profet ma i rokap le gamen ongen pes u. Wara le orek ken foron profet i arae lam ae i sok na falifu ae i kubunor papang na biingbiing saksak ke papang na aunbiing matal ka susupiek na liu kimi. ²⁰ Temin tier i aragii: Gamen usum le biil ti orek profet ae na Buk na Gogoh i la tina tasum sau ken foron profet, ²¹ le tina wolwol sau ken fanu, biil. Tanwa Kalkaluu tom i susuef lon fanu ke ri ka use orek ae God i ta u usuf ri.

2

Sinangun foron Tom Fafausum Famfabal

¹ Pakanini imel ta e foron profet famfabal na fatpoton fan Israel. I fasi sabin arae igii, foron tom fafausum famfabal rin tapiiek biitom tina fatpoto gam. Rin fakau fakum foron fafausum famfabal ae in falaulau unune kimi ma rik fakawe sabin ufu Kumguui ae i fiil pes ta ri. Isau le biil in sawin, ke rik fiu kunan sinangu ri tom. ² In fuun rin mi na foron sinangun puur ken foron tom fafausum famfabal. Wara na matngan sinang ae, ke fanu rik orek laulau una Sal ae i Tekentu.* ³ Ma na sinangun akalemok ken foron tom fafausum famfabal, rin fabal pes pitkalang kimi ini foron ususe ae rin pit pes u sau. Isau le pakanini tom God ka ge ges ta isi nagogon ri, ma fatat mang rik fiu.

⁴ God biil i par foes ta foron angelo aunbiing ri tel ta sinang laulau, biil. I lin ri una tara toh ae i kubunor, ke ri ka kamkabet aiwa papang na biingen nagogon. ⁵ Ke God biil i par foes ta fanu pakanini, aunbiing i tule ta nor, ma fanu ae ri ta pokta ri ulo God, ri ka fiu lo. Isau le, ka faliu Noa, nenge tom fafas ini tortores na sinang, turan ifit sabin. ⁶ Ke ka nagogon iwu e maleh, Sodom ru e Gomora. I fasok ruh ma ru ka tapiiek arae piyiif. I tel u arae, isi in arae tintof na sani ae in tapiiek lon fanu ae ri ta pokta ri ulo God. ⁷ Isau le i faliu ta Lot, nenge tom tortores ae i purngis e bala kunan sinang laulau ken foron tom lek nagogon. ⁸ Wara le tom tortores ae, i kiis la na fatpoton fanu

laulau. Ma na foron biing tikii, aunbiing i par sinang laulau kiri ma ka ongen u, i fatamais tanwa la, wara le i tom tortores. ⁹ Par u, Kumguui i usum tom arafa in faliu fanu arae, ae ri bulat la lo koseng foron fatoftof. Ke i usum sabin arafa in pose papte fanu arae, ae ri tel sinang ae biil i tortores na palgan fangungut, papang na biingen nagogon. ¹⁰ Ma i tekentu tom le in tel u arae usuf fanu ae ri mi na foron sinang ae i duh ae pununfo ri i ier isi, ke ri ka puris nagogon ke God.

Foron tom fafausum famfabal ae biil ri binbin la, ri falaumet ri la tom, ma biil ri soke la isi orek laulau una foron fakfakiis ae imel e memeh kiri. ¹¹ Isau le foron angelo, aunbiing ri ti na mata Kumguui, biil ri tiu foron fakfakiis la ae ini ti orek laulau, taftawa le foron angelo ri rakrakai kanaka lon foron tom fafausum famfabal igii. ¹² Foron tom fafausum famfabal igii, biil ri usum na foron tier ae ri use falaulau u la. Ri arae foron muruuw aka ae biil ti rokap na wolwol kiri ma ri mi sau na sani ae pununfo ri i ier isi. Ri pang sau isi rin lose ri ma rik siimete ri. Pesu, ri sabin rin fiu arae foron muruuw aka.

¹³ God in kiliis laulau ae ri tel ta u ini laulau. Ri laes sau isi rin yin ma rik famfabos na siat. Ma aunbiing ri kiis tura gam na tel inen, ri arae nenge tier duh ke nenge tier ae i laulau ma ri laes sau ini foron famfabal ae ri tel u la. ¹⁴ Matri i dat ini sinangun puur, ma biil ri mangeh la na tel sinang laulau. Ri lame fager fanu la ae biil ri tifat ma ri lasan tom na sinangun akalemok. Isau le, ri ka kiis ta na piklin ngaliaf ke God. ¹⁵ Ri ka la rong ta koseng tortores na sal ma ri ka mi na sal ke Balam, kalalik ke Beor. I tel ta sinang laulau, wara le i lala ier isi pitkalang. ¹⁶ Foron dongki biil ri orek la, isau le dongki ken profet ae ka orek arae nenge kaltu usuf i, ke ka fas u ini sinang laulau kia ma ka tikale u isi talos na foim kia.

¹⁷ Fanu igii ri arae foron matan dan ae biil ti dan lo ke arae nenge laukaf sabin ae tara kif i kufe ufu. God ka fageges ta tara kubunor kut salri. ¹⁸ Ri falaumet ri la tom ini foron orek foes, ma ri ka falamlam fanu ae ri am fin sau koseng fanu ae biil ri

* **2:2:** Na aunbiing ae ri foteng lotu ke Karisito ini Sal
2:15: Namba 22:4-35

2:5: Stat 6:1–7:24

2:6: Stat 19:24

2:7: Stat 19:1-16

usum lo God, isi tel marmarsan sinangun puur ae foron wolwol laulau na pununfo i ier isi. ¹⁹ Ri falimlim usuf ri le rin sengsegeng, isau le ri tom biil ri sengsegeng, ri arae fafauun foes ken sinang laulau. Wara le nenge kaltu i tapiiek fafauun foes sing sani ae i aragii kumguui na liu kia. ²⁰ Fanu ae ri ka fin koseng ta foron sinang laulau tina piklinbat, wara le ri ka usum ta lo Iesu Karisito, Kumguui ke Tom Fafaliu kirer, isau le nami ri ka faluuiluui tala ini sinang laulau, ma sinang laulau ae ka tapiiek arae kumguui sabin na liu kiri, ke, rin laulau kanaka mang tom na liu famu kiri. ²¹ Male biil rin usum ta na sal na tortores na sinang, ke in rokap. Isau le igii, ri ka usum ta lo ma in laulau kanaka usuf ri, wara le ri ka ta ta pokta ri sabin una kalkaluu na nagogon ae ri ta ta u usuf ri. ²² Orek fatoftof igii ifasi ulo ri:
 “Nenge puul i fis la isi ien fafis kuek kia.”
 Ke,
 “Nenge pes ae ri ka sufe fafuu ta u,
 in fis sabin isi lesles na polos.”

3

Biing ke Kumguui

¹ Foron rokap na talang, fawu u mang e leta kiak igii usuf gam. Ia siit ta ru turim una fapitil wolwol kimi, isi ik tortores. ² Ia ier isi gamen wolpes foron orek ae pakanini foron kalkaluu na profet ri use ta u ke foron nagogon ae Kumguui, Tom Fafaliu kirer i ta ta u usuf foron aposel kimi.

³ Tier laumet ae gamen malal lo, i aragii: Na foron farfarop na biing, foron tom orek kamgas rin tapiiek, rik use falaulau fal ke rik mi tom na foron wolwol laulau kiri. ⁴ Rik tarah, “Fiawa mang e paipaifis ae i falimlim ta ini? Foron tubutamat kemem ri ka met tah ma papang igii, foron tier tikii ifasi ta tom arae tina tanwaran fakfakiis.” ⁵ Ma ri ka ruruu sau le, pakanini, ini orek sau, God ka fakiis ta bat ma i tel nanal ini dan, ma nanal i supiek tina dan. ⁶ Ma ini dan sau ae, God ka tel nor ke piklinbat tikii ka laulau na aunbiing ae. ⁷ Ini orek sabin ae, God ka pakne ta bat turan piklinbat igii

isi run nene yiif na biingen nagogon. Na aunbiing ae, fanu ae ri ta pokta ri ulo God, rin fiu.

⁸ Isau le, foron rokap na talang, gong gam ruruu na tier igii: Na mata Kumguui, nenge biing ifasi arae nenge arip e bet, ke nenge arip e bet ifasi arae nenge biing. ⁹ Kumguui biil i to fofu isi fasuut falimlim kia, arae na wolwol ken fale fanu, biil. I nene fakasi gam, wara le biil i ier isi tikas in fiu. I ier isi fanu tikii rin sokiliis liu kiri.

¹⁰ Isau le biing ke Kumguui in tapiiek arae nenge tom sisii. In pugur e bat ke ik mangmangal. Ke foron tier tikii na bat rik laulau na yiif ma piklinbat turan foron tier tikii lo, ik mangmangal tikii.

¹¹ Male foron tier tikii rin laulau arae, ke gamen matngan fanu arafah? In rokap le gamen kalkaluu ma gamek mi na wolwol ke God ¹² aunbiing gam parpar famu isi biing ke God ma gamek fotsangar isi biing ae. Na biing ae, bat in laulau na yiif ma foron tier tikii lo, rin tapiiek arae dan na tuntun na yiif ae. ¹³ Isau le, namin falimlim kia, kere nene isi bat fuuh turan piklinbat fuuh, i e maleh ken tortores na sinang.

¹⁴ Pesu, foron rokap na talang, wara le gam parpar famu isi biing ae, gamen lala rakrakai tom isi biil in mel e tuk lo gam na mata God ma biil in mel e tok lo gam ke gamek kiis ini siaroh tura. ¹⁵ Gamen wolpes u le Kumguui i nene fakasi fanu, wara le i ier isi faliu ri. Arae sabin Pol, rokap na tualikrer, i sisiit ta usuf gam ini polo na wol ae God i ta ta u usuf i. ¹⁶ Foron leta tikii kia ifasi sau aunbiing i fas gam ini foron tier igii. Fale tier ae na foron leta kia, i ngangaten isi keren malal ulo ke fale fanu ae biil ti tasum kiri turan fanu ae unune kiri i guuiguuiguui, ri pit fager u, arae ri tel u la na fale orek sabin ae na Buk na Gogoh. Aunbiing ri tel u arae, ke ri tom rin fiu.

¹⁷ Foron rokap na talang, gam tom gam ka usum ta na foron tier igii. Pesu gamen tumarang, tarama garan ken foron tom lek nagogon ka lame fager gam ma gam ka luut koseng rakrakai na unune kimi.

¹⁸ Isau le gamen kuum na palgan famais

ma na tasum ke Kumguui, Tom Fafaliu
kire, Iesu Karisito. Kia tom e memeh, igii,
fitliu, ma biil ti farfarop lo! Amen.

Leta Famu ke Jon Orek famu

Leta igii Jon i siit ta u. I neng lon nenge sangful ini u e kalalik na fafausum ke Iesu. Ka tubunkak mang ke ka siit u e leta igii, aunbiing i kiis na Efeses. I siit u usuf foron tom unune ae na Eisia.

Jon i fas ri le rin tifat na unune kiri lo God Tama kerer ke lo ke Kalalik, Iesu Karisito. Ke male ri ier isi God, ke rin ier sabin isi foron talri. Famais i nenge tier laumet.

Ke ka fas ri sabin isi rin tumarang isi foron tom fafausum famfabal. Foron tom famfabal igii, ri use u le Iesu biil i tapiiek kaltu toh tah. Ri wol le pununfo ri i tier laulau ke Iesu biil ifasi in tapiiek kaltu arae kerer. Foron tom famfabal ae ri use u sabin le tasum i tier laumet ma famais ke rokap na sinang i tier foes sau. Fanu ae ri use u arae, ri foron tuui ke Karisito, pesu Jon ka fas kerer le keren tumarang isi ri.

Leta Famu ke Jon i aragii:

- 1:1-4 Iesu i e Orek na Liu
- 1:5–2:27 Malal turan kubunor
- 2:28–3:10 Berberat ke God ke berberat ke Satan
- 3:11–4:21 Famais
- 5:1-21 Unune lo Karisito

Orek na Liu

¹ Kemem fafas ini ier ae, i e Orek na Liu, ae na tanwaran fakfakiis, ka kiis tah. Keme ka ongen ta u, keme ka par ta u ini matmem, keme ka kanap ta u ma keme ka sigil ta u ini liumem. ² Ke Liu ae, ka tapiiek malal, keme ka par ta u ke keme ka famalal u. Ma igii keme ka fafas ini usuf gam, i e Liu Fitliu ma i kiis ta tura Tama ma ka tapiiek malal usuf kerer. ³ Keme fas gam ini ier ae keme ka par ta u ke keme ka ongen ta u, isi ik tikii lo kerer, arae sau i tikii lo kemem tura Tata ke tura ke Kalalik, Iesu Karisito. ⁴ Keme ka siit foron tier igii, isi kerek fuun ini laes.

God i e Malal

⁵ Fafas igii, keme ongen u sing Iesu Karisito ke keme ka fas gam ini, le God i

e malal ma biil tom ti kubunor lo. ⁶ Male kere tara le, i tikii lo kerer tura God, isau le kere kiis tom na kubunor, ke kere lem ma biil kere liu namin tekentu. ⁷ Male kere la na malal, arae God i kiis na malal, ke in tikii lo kerer ma dawu Iesu ke Kalalik, in fafuu kerer koseng foron sinang laulau tikii kirer.

⁸ Male kere tara le, biil ti sinang laulau kirer, ke kere fabal fafis kerer tom ma biil ti tekentu lo kerer. ⁹ Male keren fapos foron sinang laulau kirer, ke God ae i fasuut orek kia la ma i tel tortores na sinang la, in pa ufu foron sinang laulau kirer ke ik fafuu kerer koseng foron sinang tikii ae biil i tortores. ¹⁰ Male kere tara le biil kere tel ta ti sinang laulau, ke kere tel God arae nenge tom lemlemet ma orek kia biil i kiis na liu kirer.

2

Karisito i e Tom Falupes kirer

¹ Berberat kiak, ia siit foron tier igii usuf gam isi gong gam tel sinang laulau. Isau male tikas i tel sinang laulau, imel e tom falupes kirer in tipes kerer sing Tata, i e Iesu Karisito, Tom Tortores. ² I tom i met ta arae tunmapek una fiil ufu kerer koseng foron sinang laulau kirer ma biil kirer sau, biil. Ken fanu tikii sabin na piklinbat.

³ Male kere misuut na foron nagogon ke God, ke i famalal u le kere usum lo God. ⁴ Male tikas i tara le, “Ia usum lo God,” isau le biil i to misuut na foron nagogon kia, i tom lemlemet ma biil ti tekentu lo. ⁵ Isau male tikas i misuut na orek ke God, famais ke God ifuun na liu kia. Ma fakileng igii in finngas u le kere patep lo God: ⁶ Male tikas i tara le i patep lo God, ke liu kia in arae liu ke Karisito.

Nagogon Fuuh

⁷ Foron rokap na talang, biil e nagogon fuu igii ia siit u usuf gam, biil. Neng tofe sau ae gam ongen u la tinpakanini. Nagogon tofe igii, i e fafas ae gam ka ongen ta u. ⁸ Isau le nagogon igii ia siit u usuf gam, i fuu sabin ma tekentu lo, ri ka par ta u na liu ke Karisito ke na liu kimi sabin. Wara le kubunor ka roprop lalala ma tekentu na malal ka popos tah.

⁹ Male tikas i tara le i kiis na malal, isau le i ememse tualik, ke i kiis biitom na kubunor. ¹⁰ Isau male tikas i ier isi tualik, ke i kiis na malal ma biil sabin ti tier na liu kia in faluut u. ¹¹ Ma se i ememse tualik, i kiis na kubunor ma i la na kubunor. Biil i to usum na falifu sa i la ulo, wara le kubunor ka fakut ta mata.

¹² Ia sisiit usuf gam, berberat, wara le God ka pa ufu ta foron sinang laulau kimi na asa Karisito.

¹³ Ia sisiit usuf gam foron tamankak, wara le gam ka usum ta lo ier ae i liu famu na tanwaran fakfakiis.

Ia sisiit usuf gam foron guam, wara le gam ka fapu ta rakrakai ken kaltu laulau.

Ia sisiit usuf gam berberat, wara le gam ka usum ta lo Tata.

¹⁴ Ia sisiit usuf gam foron tamankak, wara le gam ka usum ta lo ier ae i liu famu na tanwaran fakfakiis.

Ia sisiit usuf gam foron guam, wara le gam rakrakai ma orek ke God i kiis na liu kimi ke gam ka fapu ta rakrakai ken kaltu laulau.

Gong gam Ier isi Sinang tina Piklinbat

¹⁵ Gong gam ier isi piklinbat turan foron tier sabin tin lo. Male tikas i ier isi piklinbat, biil i ier isi Tata. ¹⁶ Wara le foron tier tikii tina piklinbat arae wolwol laulau tina pununfo, sinangun ram ke sinangun got ini foron minsik, biil i la sing Tama kerer, biil. Tinaga tom na piklinbat. ¹⁷ Piklinbat turan foron wolwol laulau tikii tin lo, in mangmangal, isau le se i mi na wolwol ke God, in liu fitliu.

Foron Tuui ke Karisito

¹⁸ Berberat, kere mang igii na foron farfarop na aunbiing. Gam ongen ta u le tuui ke Karisito in tapiiek ma igii, ifuun e tuui ke Karisito ka tapiiek tah. Pesu, keren usum le farfarop na aunbiing mang igii. ¹⁹ Foron tuui ke Karisito, ri kiis ta tura kerer, isau le biil ri talrer tutus, pesu ri ka la koseng kerer. Male ri talrer tutus, ke rin kiis fitliu naisrer. Isau le igii, ri ka la koseng ta kerer, wara le biil tikas lo ri i talrer.

²⁰ Isau le gam, Ier ae i Kalkaluu ka ta ta Tanwa Kalkaluu usuf gam ma gam tikii

gam usum na tekentu. ²¹ Biil ia sisiit usuf gam wara le biil gam usum na tekentu, biil. Ia sisiit usuf gam, wara le gam usum na tekentu ma biil ti lem lo. ²² Se i tom famfabal? Ier ae i fakawe le Iesu biil e Mesaia. Se i use u arae, i e tuui ke Karisito, wara le i fakawe ufu Tama ru e ke Kalalik. ²³ Male tikas i fakawe ufu Kalalik ke God, i fakawe ufu Tama sabin. Isau le se i fapos ke Kalalik, i fapos Tama sabin.

²⁴ I rokap le foron fafausum ae gam ongen u la tinpakanini, gamen pose pape u. Male gamen tel u arae, ke gamen patep sabin lo Kalalik ke lo Tama. ²⁵ Igii e sani ae i falimlim ta kerer ini, i e liu fitliu.

²⁶ Ia siit foron tier igii usuf gam, una famalal gam ini fale fanu ae ri ier isi lame fager gam. ²⁷ Ma gam ka kep ta Tanwa Kalkaluu sing Karisito ma ae lo gam. Pesu, biil gam dar tikas sabin isi in fausum gam. Aunbiing Tanwa Kalkaluu i fausum gam ini foron tier tikii, gamen misuut na fafausum kia, isi gamek patep lo Karisito. Wara le fafausum ken Tanwa Kalkaluu biil e famfabal, biil. I tekentu.

Berberat ke God

²⁸ Ma igii, berberat, fitliu gamen patep lo Karisito, isi aunbiing in tapiiek, keren kep balamas ma biil keren matlawen na mata na aunbiing in tapiiek.

²⁹ Male gam usum le Karisito i tom tortores, ke gamen usum sabin le fanu tikii ae ri tel sani ae i tortores, ri berberat ke God.

3

¹ Fanu ri! Biil i fangfang e famais ae Tata i ta ta u usuf kerer, isi ik foteng kerer arae berberat ke God. Ma i tekentu tom le kerer berberat kia. Fanu na piklinbat biil ri usum lo kerer, wara le biil ri usum lo God. ² Foron rokap na talang, igii kere ka tapiiek berberat ke God mang ma arafa keren tapiiek arae namih, biil biitom kere usum. Isau le kere usum le aunbiing Karisito in tapiiek, ke keren tapiiek arae i, wara le kerek par fatus u mang. ³ Fanu tikii ae ri nene u ini unune, ri fakalkaluu ri la tom, arae i tom i kalkaluu.

⁴ Fanu tikii ae ri tel sinang laulau, ri lek nagogon, wara le sinang laulau, i e sinangun lek nagogon. ⁵ Isau le gam usum le

Karisito i tapiiek ta aga na piklinbat isi in tel ufu foron sinang laulau kirer. Ma i tom biil ti sinang laulau kia. ⁶ Biil tikas ae i patep lo Karisito, in tongon tel sinang laulau, biil. Se i tongon tel sinang laulau, biil biitom i par u ke biil sabin i usum lo.

⁷ Berberat, gong gam somangat pes tikas isi in lame fager gam. Se i tel sani i tortores, i tom tortores, arae Karisito i tom tortores. ⁸ Se i tongon tel sinang laulau, i kalalik ke Satan, wara le Satan i tel sinang laulau la tom tina tanwaran fakfakiis. Ma wara ae Kalalik ke God ka tapiiek, isi in falaulau foim ke Satan. ⁹ Biil ti kalalik ke God, in tongon tel sinang laulau, wara le liu ke God ae sing i. Biil ifasi in tongon tel sinang laulau, wara le i kalalik ke God. ¹⁰ Ifasi keren iliim fanse ae ri berberat ke God ke fanse ae ri berberat ke Satan. Wara le se ae biil i tel sani i tortores ke se sabin ae biil i ier isi tualik, biil i kalalik ke God.

Keren Famais Faliu

¹¹ Igii e fapas ae gam ongen ta u tina tanwara: Keren famais faliu ini kerer. ¹² Gong kere arae Kain, i kalalik ke Satan, pesu ka siimete tualik. Ma isi sani ka siimete u? I wara le sinangu Kain i laulau ma sinangu tualik i tortores. ¹³ Foron tuaklik, gong gam bitit male fanu tina piklinbat ri ememse gam. ¹⁴ Kere usum le kere ka la koseng ta minet una liu, wara le kere ier isi foron tualikrer. Isau le se ae biil ti sinangun famais sing i, i met biitom. ¹⁵ Se i ememse tualik, i nenge tom sisiimete. Gam usum le biil ti tom sisiimete imel e liu fitliu sing i.

¹⁶ Keren usum na famais tekentu aragii: Karisito i lin liu kia ta isi kerer. Pesu, kerer sabin keren lin liu kirer isi foron tualikrer. ¹⁷ Male tikas ae ifuun e minmara i par nenge tualik i bilbiling, isau le biil i mais u, i malal le biil ti famais ke God na liu kia. ¹⁸ Berberat, gong kere mais foron tualikrer ini orek ke ini ngusrer sau. Keren mais ri tom ini foim kirer ke ini tekentu. ¹⁹ Aunbiing kere tel u arae, kere usum le kere mi na tekentu ma balrer in kiis aunbiing kere ti na mata God. ²⁰ Taftawa le wolwol kirer i tiu kerer le kere sir, kere usum le God i laumet na wolwol kirer ma i usum na foron tier tikii.

²¹ Pesu, foron rokap na talang, male wolwol kirer biil i tiu kerer, ke keren ti na mata God ini balamas ²² ma kerek kep sani ae kere sising u isi. Wara le kere misuut na nagogon kia ma kere tel sani ae i falaes u la. ²³ Ma igii e nagogon kia: Keren unune na asa ke Kalalik, Iesu Karisito, ma kerek famais faliu ini kerer arae tom i fas ta kerer. ²⁴ Fanse ae ri misuut na nagogon kia, ri patep lo God ma God i patep lo ri. Ma kerer, keren usum le God i patep lo kerer aragii: Kere usum lo, wara na Tanwa Kalkaluu ae i ta ta u usuf kerer.

4

Gamen Tofforon Tanwa tikii

¹ Foron rokap na talang, gong gam unune sape lon fanu ae ri tara le Tanwa Kalkaluu i ta orek usuf ri, gong. Gamen tofforon tanwa tikii isi gamek par u le i la sing God le biil. Wara le ifuun e profet famfabal ri ka sarara ta na falifu tikii. ² Gamen iliim Tanwa God aragii: Fanu ae ri fapos u le Iesu Karisito i tapiiek ta aga arae kaltu toh, Tanwa ae lo ri, i la sing God. ³ Isau le fanu ae biil ri fapos Iesu, tanwa ae lo ri, biil i la sing God. Matngan tanwa ae i e tuui ke Karisito, ae gam ongen ta u le in tapiiek ma igii mang ta na piklinbat.

⁴ Berberat, gam berberat ke God tom ma gam ka fapu ta rakrakai ken foron profet famfabal, wara le Tanwa ae lo gam i rakrakai kanaka lon tanwa ae lon fanu tina piklinbat. ⁵ Ri tina piklinbat, pesu ri use foron tier la tom tina piklinbat ma fanu tina piklinbat ri wong la tom sing ri. ⁶ Kerer ke God ma fanse ae ri usum lo God, ri wong la sing kerer. Isau le fanse ae biil ke God, biil ri wong la sing kerer. Ma keren iliim Tanwan tekentu ke tanwan famfabal sau arae.

God tom e Famais

⁷ Foron rokap na talang, keren famais faliu ini kerer, wara le sinangun famais, i e sinangu God tom. Fanu tikii ae ri famais la, ri berberat ke God ma ri usum lo God. ⁸ Se ae biil i usum na famais, biil i usum lo God. Wara le God e famais. ⁹ God i finngas famais kia aragii usuf kerer: I wuun ufu itikii tutus e ke Kalalik uga na piklinbat, isi

kerek kep liu sing i. ¹⁰ Igii e famais tekentu: Biil le kere ier ta isi God, biil. God tom i ier kanaka ta isi kerer ke ka wuun ufu ta ke Kalalik isi in met arae tunmapek una fifil na foron sinang laulau kirer. ¹¹ Foron rokap na talang, wara le God i ier kanaka ta isi kerer, ke kerer sabin keren famais faliu ini kerer. ¹² Biil biitom tikas i par ta God. Isau male kere famais faliu ini kerer, ke i finngas u le God i patep lo kerer ma famais kia i kuruur na liu kerer.

¹³ Kere usum tom le kere patep lo God ke God sabin i patep lo kerer, wara le i ta ta Tanwa tom usuf kerer. ¹⁴ Keme ka par ta u ke keme ka famalal u le Tata tom i wuun ta ke Kalalik arae Tom Fafaliu ken fanu tikii na piklinbat. ¹⁵ Male tikas i fapos u le Iesu i e Kalalik ke God, God i patep lo ma i patep lo God. ¹⁶ Pesu, kere ka usum ta na famais ke God usuf kerer ke kere ka luun ta unune kirer lo.

God i e famais. Se i famais la, i patep lo God ma God i patep lo. ¹⁷ Male i arae, ke famais ke God i kuruur na liu kirer, ma na biingen nagogon, keren kep balamas, wara le liu kirer aga na piklinbat ifasi arae liu ke Karisito. ¹⁸ Se i mel e famais ke God na liu kia, biil i soke la. Tekentu na famais i tel ufu soke la, wara le se i soke la, i usum le in kep fangungut ae namih. Ma se i soke la, tekentu na famais biil i kuruur na liu kia.

¹⁹ Kere famais la, wara le God tom i ier famu ta isi kerer. ²⁰ Male tikas i tara le i ier isi God, isau le i ememse tualik, i nenge tom lemlemet. Wara le se biil i ier isi tualik ae i par u, biil ifasi in ier isi God ae biil biitom i par u. ²¹ Ma igii e nagogon ae i ta ta u usuf kerer: Se i ier isi God, in ier sabin isi tualik.

5

Keren Unune lo Kalalik ke God

¹ Fanu tikii ae ri unune le Iesu i e Mesaia, ri berberat ke God, ke fanu tikii ae ri ier isi Tama, ri ier sabin isi berberat kia. ² Ma keren usum le kere ier isi berberat ke God aragii: Aunbiing kere ier isi God ma kere ka misuut na foron nagogon kia. ³ Keren ier isi God aragii: Keren misuut na foron nagogon kia. Ma foron nagogon kia biil i

ngangaten usuf kerer, ⁴ wara le berberat tikii ke God ri ka fapu ta rakrakai ken piklinbat. Ma unune kirer i e tier ae i fapu ta rakrakai ken piklinbat. ⁵ Se ifasi in fapu rakrakai ken piklinbat? Ier sau ae i unune le Iesu i e Kalalik ke God.

⁶ Iesu Karisito i tapiiek ta ini dan turan dah.* Biil i tapiiek ta ini dan sau, biil. I tapiiek ini dan turan dah. Ma Tanwa tom i famalal u, wara le Tanwa i e Tekentu. ⁷ Ma ituul e fakileng igii rituul fatekentu u le Iesu i e Kalalik ke God: ⁸ Tanwa, dan ke dah, ma rituul somangat turim. ⁹ Kere somangat pes fafamalal la ken fanu, isau le fafamalal ke God i laumet kanaka ma i tom i famalal ke Kalalik. ¹⁰ Se i unune lon Kalalik ke God, imel e fafamalal igii na bala. Ma se ae biil i unune lo God, i tel God arae nenge tom lemlemet, wara le biil i unune na fafamalal kia ulo ke Kalalik. ¹¹ Ma igii e fafamalal ae: God i ta ta liu fitliu usuf kerer ma liu igii ae sing ke Kalalik. ¹² Se ae Kalalik ke God i kiis na liu kia, i fot u e liu. Ma se ae Kalalik ke God biil i kiis na liu kia, biil i kep liu.

Iesu i e Liu Fitliu

¹³ Ia siit foron tier igii usuf gam ae gam unune na asan Kalalik ke God, isi gamek usum le gam ka fot ta u e liu fitliu. ¹⁴ Ma ifasi keren kep balamas na mata God, wara le aunbiing kere sising ti tier namin wol-wol kia, ke in ongen kerer. ¹⁵ Male kere usum le i ongen kerer la, ke sani ae kere sising u isi, kere usum le kere ka kep ta u.

¹⁶ Male tikas i par nenge tualik i tel sinang laulau, ae biil in lame u una minet, ke in sising isi God ik ta liu sing i. Ia use fanse ae sinang laulau kiri biil i lame ri una minet. Imel e sinang laulau ae i lame fanu la una minet. Biil ia tara le gamen sising usuf God isi in pa ufu sinang laulau kiri, biil.† ¹⁷ Foron tier tikii ae kere tel fager u, i e sinang laulau, isau le imel e sinang laulau ae biil in lame kerer una minet.

¹⁸ Kere usum le berberat ke God, biil mang rin tongon tel sinang laulau. Wara le Kalalik ke God i fofonoi rokap la lo ri, ma

4:12: Jon 1:18   **5:3:** Jon 14:15   * **5:6:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le dan i e fakileng na bapitaiso, ke dah i e fakileng na minet ke Iesu   **5:11:** Jon 3:36   † **5:16:** I mel e sinang laulau ae God in pa ufu, isau le fale sinang laulau sabin God biil in to pa ufu. Sinang laulau igii in lame kaltu una fiu fitliu. Fale tom tasum ri wol le sinang laulau igii, male tikas i fakawe le Iesu biil i Kalalik ke God.

Kaltu Laulau biil ifasi in falaulau ri. ¹⁹ Kere usum le kere berberat ke God ma piklinbat tikii i kiis na piklin rakrakai ken kaltu laulau. ²⁰ Kere usum sabin le Kalalik ke God ka tapiek tah, ma ka famalal ta kerer isi kerek usum le God i e God tekentu. Kere patep lo God tekentu aunbiing kere patep lo ke Kalalik, Iesu Karisito. I e tekentu na God ma i e liu fitliu.

²¹ Berberat, gamen fofonoi lo gam koseng foron god famfabal.

Fawu u e Leta ke Jon Orek famu

Leta igii Jon i siit ta u. I use u le i siit u usuf nenge fifin, isau le ifuun e tom tasum ri wol le i orek fatoftof sau isi lotu na nenge maleh turan foron tom unune lo. Aunbiing i use kisilik e fifin ae, i use lotu na nenge maleh sabin.

Na leta igii i fas ri le rin famais faliu ini ri ke rik tumarang isi foron tom fafausum famfabal.

Fawu e Leta ke Jon i aragii:

1:1-3 Tanwara na leta igii

1:4-6 Famais

1:7-11 Fafanau isi foron tom famfabal

1:12-13 Farfarop na Orek

¹ Ia nenge famfamu na lotu, ia sisiit usuf o fifin ae God i tim pes ta wo turan berberat kiam. Ia ier tekentu isi gam, ma biil iau keskes sau, biil, fanu tikii sabin ae ri usum na tekentu, kemem tikii keme ier kanaka isi gam, ² wara na tekentu ae i kiis na liu kirer ma in kiis fitliu naisrer.

³ Famais, falupes ke siaroh sing God Tama kerer ke sing ke Kalalik, Iesu Karisito, in kiis na liu kirer aunbiing kere usum na tekentu ma aunbiing kere famais faliu ini kerer.

Sinangun Famais Faliu

⁴ Ia laes kanaka aunbiing ia ongen u le berberat kiam ri mi na tekentu arae tom Tama kerer i fas ta kerer. ⁵ Ma igii ia sising o tin ier, le keren famais faliu ini kerer. Biil e nagogon fuuh igii ia siit u usuf o, biil. Nagogon sau ae o ongen u la tinpakanini. ⁶ Sinangun famais i aragii: Keren misuut na foron nagogon ke God. Nagogon kia ae gam ongen ta u pakanini i aragii, keren liu ini sinangun famais.

Gamen Tumarang isi foron tom Famfabal

⁷ Ifuun e foron tom famfabal ri ka sarara ta na piklinbat. Ri fakawe le Iesu Karisito biil i tapiiek kaltu toh tah. Matngan fanu arae ri foron tom famfabal ma ri tuui ke Karisito. ⁸ Gamen tumarang isi gong

gam posepel na tier ae gam ka foim ta isi. Gamen foim rakrakai isi gamek kep tikii u e fasuat kimi. ⁹ Fanse ae ri ka longe koseng ta fafausum ke Karisito, God biil i kiis tura ri. Isau le fanse ae ri mi na fafausum ke Karisito, Tama kerer ru e ke Kalalik ru kiis naisri. ¹⁰ Male tikas i la usuf gam ini ti fale matngan fafausum ae biil ifasi ini fafausum igii, ke gong gam somangat pes u ma gong gam fakau u na fel kimi. ¹¹ Male tikas i somangat pes u, ke i fatal u na foim laulau kia.

Farfarop na Orek an Famais ke Jon

¹² Ifuun e tier ia wol le ian siit u usuf gam, isau le biil ia ier le ian sisiit na ti aun buk, le ini ti pen. Ia unune le ian laum gam, kerek faparia turim ma iak faorek gam isi ik kuruur e laes kirer.

¹³ Berberat ke kisimlik ae God i tus pes ta u, ri tule orek an famais kiri usuf o.

Fatuul u e Leta ke Jon Orek famu

Leta igii Jon i siit ta u. I siit u usuf nenge tom unune asa e Gaius. I fotrokap lo, wara i lupes ta foron tom foim ae ri la ta ini Rokap na Fafas. I use nenge kaltu sabin asa e Diotrefes, ae sinangu biil i rokap.

Fatuul u e Leta ke Jon i aragii:

- 1:1-4 Tanwara na leta igii
- 1:5-8 Jon i laes ini Gaius
- 1:9-10 Sinangu Diotrefes i laulau
- 1:11-12 Sinangu Demetrius i rokap
- 1:13-15 Farfarop na orek

¹ Ia nenge famfamu na lotu, ia sisiit usuf o Gaius, rokap na talang ma ia ier tekentu isi wo.

² Rokap na talang, ia sising le foron tier tikii in rokap usuf o ma on liu ini rokap na liu, arae sabin ia usum le tanwam i rokap.

³ Ia laes kanaka aunbiing fale tualikrer ri la ma ri ka fas iau le o misuut la tom na tekentu na fafausum ma igii o tongon mi tom lo. ⁴ Biil ti laes i liu ufu laes kiak aunbiing ia ongen u le berberat kiak na asa Iesu ri mi la tom na tekentu.

On Lupes foron Tualikrer ae ri La ini Rokap na Fafas

⁵ Rokap na talang, o tel fasuut foron foim la una lupes foron tualikrah, taftawa le ri arae foron ses usuf o. ⁶ Ri ka fas ta foron tom unune igii ini famais kiam unaisri. Ma i rokap le on tule ufu ri ini matngan sinang ae in falaes God. ⁷ Ri la, wara na asa Karisito ma biil ri kep falupes la sing fanu tina kabarais, biil. ⁸ Pesu, i rokap le keren lupes matngan fanu arae, isi kerek fapose turim na fasarara orek tekentu.

Sinangu Diotrefes ru e Demetrius

⁹ Ia siit ta nenge leta usuf foron tom unune na maleh kiam, isau le Diotrefes ae i ier le in tapiek famfamu kimi, biil i ongen pes foron tier ae keme use ta u. ¹⁰ Ma aunbiing ian tapiek awii, ian famalal gam ini foron tier ae i tel u la ke foron orek laulau i use ta u ulo kemem. Ma biil sabin i

somangat pes foron tualikrer la ae ri la ini Rokap na Fafas, ke ka tikale fanu kia sabin ae ri ier isi rin somangat pes ri. Male se i somangat pes ri, ke Diotrefes i tel ufu la tina lotu.

¹¹ Rokap na talang, gong o mi na matngan sinang ae i laulau, on mi sau na sinang i rokap. Se i tel sani i rokap, i ke God. Ma se i tel sani ae i laulau, biil i to usum lo God. ¹² Fanu tikii ri use u le Demetrius i rokap na kaltu. Ma sinangu sabin i famalal u le i rokap na kaltu, aunbiing i mi la na tekentu. Kemem sabin keme use u le i kaltu rokap ma o usum le orek kimem i tekentu.

Farfarop na Orek an Famais ke Jon

¹³ Ifuun e tier le ian siit u usuf o, isau le biil ia to ier le ian sisiit ini pen. ¹⁴ Ia unune le biil in sawin ke iak par o sabin, isi karak faparia.

¹⁵ Siaroh usuf o. Foron talrer igii ri tule orek an famais kiri usuf o. O sabin on ta orek an famais kiak usuf foron talrer tikii ae naisam.

Leta ke Jut Orek Famu

Leta igii, Jut i siit u. Na orek Grik asa e Iudas. Ifuun e tom tasum ri wol le Jut igii, i tualik e Iesu ru e Jems. Par Metiu 13:55 ke Mak 6:3 ke par orek famu ae na leta ke Jems.

I siit ta leta igii usuf foron tom unune una fanau ri, aunbiing i ongen u le foron tom fafausum famfabal ri ier isi lame fager ri. Ke ka use u le Kumguui in nagogon fanu laulau. I fas ri sabin le rin mi na Rokap na Fafas ke rik tifat na unune kiri. Fale orek na leta igii ifasi aragii orek ae na fawu u e leta ke Pita (2 Pita).

Leta ke Jut i aragii:

- 1-2 Tanwara na leta igii
- 3-16 Sinangun foron tom fafausum famfabal
- 17-23 Keren tifat na unune
- 24-25 Ususefages usuf God

¹ Ia Jut, ia nenge fafauun ke Iesu Karisito ke nenge tualik e Jems.

Ia siit leta igii usuf gam ae God Tama kerer i tawi pes ta gam ma i ier kanaka isi gam ke gam kiis na fofonoi ke Iesu Karisito.

² Falupes, siaroh turan famais ke God in fuun na liu kimi.

Gamen Tumarang isi foron Tom Fafausum Famfabal

³ Foron rokap na talang, ia lala ier tom isi ian sisiit usuf gam, isi fafaliu ae kere tikii kere kep u. Isau le igii ia wol le ian siit nenge tier keskes usuf gam ma iak farakrakai gam isi gamek fofonoi rokap na Rokap na Fafas, ae ri unune ufu ta usuf fanu ke God. ⁴ Ia siit u, wara le fale fanu ri ka kau kum ta na fatpoto gam. Biil ri mi na wolwol ke God ma rin la tortores isi fiu arae ri siit ta u na Buk na Gogoh. Ri sokiliis falaulau famais ke God, aunbiing ri tara le i rokap le rin tel sinang laulau. Ke ri ka

fakawe ufu ta Iesu Karisito, ae i keskes sau i Laulaumet kirer ke Kumguui kirer.

⁵ Gam ka usum ta na foron tier tikii igii, isau le ia ier isi ian fapitil pes wolwol kimi sabin le, Kumguui i faliu ta fan Israel tina Isip, isau le nami ka falaulau fal lo ri ae biil ri unune. ⁶ Ke foron angelo sabin ae biil ri ier isi kiiskiis laumet ae God i ta ta u usuf ri ma ri ka fin koseng salri, God ka kabet ta ri ini sen ae i kiis fitliu ke ka luun ri na kubunor isi nene tara Biingen Nagogon.

⁷ Ifasi sabin arae ini Sodom ke Gomora turan fale maleh fatat ruh. Fanu tinaiwa ri tel sinangun puur, turan marmarsan sinangun tamfaes ae i laulau kanaka, ke ri ka fiu ta na yiif. Ri arae tintof usuf fanu ae rin kalsakai fangungut na tara yiif ae biil i met la.

⁸ Ifasi sabin arae fanu igii ae ri mi la na foron tier ae ri nibiilnge u sau. Ri fadu fafis pununfo ri tom ini foron sinang laulau, ri par pu na rakrakai ke God ke ri ka orek laulau ulon foron angelo ae imel e memeh kiri. ⁹ Isau le, Maikel, i nenge famfamu ken foron angelo, aunbiing ru fakep e Satan kunan pununfo Moses, i fapu u tom ma biil i tiu u ini ti orek laulau, biil. I tara sau aragii, "Kumguui tom in fakiing o."* ¹⁰ Isau le fanu igii, ri orek laulau la una foron tier ae biil ri malal rokap lo. Ri arae foron muruw aka, ae biil ti rokap na wolwol kiri. Ri mi sau na sani ae pununfo ri i ier isi. Foron tier sau igii i falaulau ri.

¹¹ Kiskam kanaka sing ri! Ri mi ta na sinangu Kain. Ma ri filau namin pitkalang arae Balam ae i tel sinang ae biil i rokap isi kep pitkalang. Ke rik fiu arae Kora, ae i famu pes ta fanu ae biil ri wong sing God.

¹² Fanu igii, ri tel sinang ae i duh la aunbiing ri kiis tura gam na foron inen na famais.† Ri arae foron tom fofonoi na sipsip ae biil tom ti matlawen kiri, ri fen famas ri la tom ma biil ri wol la lon foron sipsip kiri. Ri arae foron laukaf ae kif i kufe ufu ma biil ti us i luut. Ri arae foron au sabin ae biil ri fua la na taul fua kiri. Ma aunbiing ri rap ri, i arae fawu u e minet kiri. ¹³ Ri arae piran tuun ae na palgantes,

1:1: Metiu 13:55; Mak 6:3   **1:5:** KisimBek 12:51; Namba 14:29,30   **1:7:** Stat 19:1-24   **1:9:** Daniel 10:13,21; 12:1; Parpar 12:7; Lo 34:6; Sekaraia 3:2   * **1:9:** Ususe igii biil ri siit u na palgan Buk na Gogoh, biil. Ri siit u na nenge buk keskes.   **1:11:** Stat 4:3-8; Namba 22:1-35; 16:1-35   † **1:12:** Na sinangun foron tom unune ri ien turim la una finngas famais na fatpoto ri

biil ri matlawen kunan sinang laulau kiri, ae i tapiiek malal arae busbus an tuun. Ke ri arae foron keltot ae ri gigin koseng salri, ma tara kubunor kut, God ka fageges ta u fitliu salri.

¹⁴ Enok tubutamat e Adam, i tina fafit u e ulul nami lo Adam. I orek profet ta ulon fanu igii, aragii, “Par u, Kumguui in tapiiek turan ifuun e arip e angelo kalkaluu kia ¹⁵ isi nagogon fanu tikii. In sir matan temtem tikii kunan foron sinang laulau tikii ae ri tel ta u, ke kunan foron orek laulau tikii ae foron tom tel sinang laulau ri use ta u ulo.” ¹⁶ Fanu igii ri foron tom belbel orek ke foron tom fatiu. Ri mi na foron wolwol laulau kiri tom, Ri falaumet ri la tom ma ri ka fatel fanu la ini foron moek na orek kiri isi rik mi na wolwol kiri.

Gamen Tifat na Unune

¹⁷ Isau le, foron rokap na talang, gamen wolpes foron orek ae foron aposel ke Kumguui kirer, Iesu Karisito, ri fas famu ta gam ini. ¹⁸ Ri fas ta gam le, “Na foron farfarop na biing, fale fanu rin morot ini God ma biil rin mi na wolwol kia, rin mi tom na foron wolwol laulau kiri.” ¹⁹ Matngan fanu arae, ri tempaek gam la ma ri mi la sau na foron wolwol laulau tina piklinbat, ma biil imel e Tanwa Kalkaluu lo ri.

²⁰ Isau le gam, foron rokap na talang, gamen fiti farakrakai gam tom na unune kimi ae i kalkaluu kanaka, ke gamek sising ini rakrakai ken Tanwa Kalkaluu. ²¹ Ma i rokap le gamen liu tom na palgan famais ke God, aunbiing gam nene isi Kumguui kirer Iesu Karisito ae in ta liu fitliu usuf gam, wara na famais kia.

²² Gamen mais fanu ae unune kiri biil i rakrakai. ²³ Ke gamek dat ufu fal tina yiif isi gamek faliu ri. Ke gamek finngas famais usuf fal sabin ma gamen tel u ini sokeh, isau le gamen ememse sinangu ri ae i duh, arae kilkiliis ae i toktoktok.

Ususefages usuf God

²⁴ Ususefages usuf God, ae ifasi in fofonoi lo gam isi gong gam luut ma ae in fiti gam na mata na memeh kia, ini tara laes ma biil in mel e tuk lo gam. ²⁵ Ususefages usuf itikii sau e God ae i faliu ta kerer lo Iesu Karisito, Kumguui kirer. Ke God

tom e foron memeh tikii, kiiskiis laumet, rakrakai ke rakrakai una nagogon, tinpakanini, igii, fitliu ma biil ti farfarop lo! Amen.

Parpar ke Jon Orek Famu

Buk igii, Jon i siit ta u. I neng lon nenge sangful ini u e kalalik na fafausum ke Iesu. I siit ta buk igii aunbiing i kiis na kamkabet na bit na Patimos. Ri luun u na kamkabet wara le biil ri ier isi in fafas ini Rokap na Fafas ulo Iesu Karisito usuf fanu.

I siit ta u na iwon e sangful ini lim e bet namih, aunbiing Iesu ka tatkau ta ubase na kukulii.

Na aunbiing ae, foron tom unune ri tafe ta ifuun e tatawin, fanu ri ka famam ta fangungut sing ri ma ri ka siimete ifuun lo ri sabin. Jon i siit buk igii una farakrakai ri na unune kiri lo Iesu.

I fas kerer sabin le God i usum na foron tier tikii ae in tapiiek ke in fapu Satan. Ma na farfarop na biing, foron tatawin ae kere tafe u aga na piklinbat in rop. God ik faliu fanu ae ri unune ke ik nagogon fanu ae biil ri unune. Ma ka fageges ta nenge rokap na maleh ken fanu ae ri kia.

Ifuun e tier na buk igii, i arae foron orek fatoftof, isau male keren usum na Buk na Gogoh tofe, ke in lupes kerer isi keren usum na kamtina.

Parpar ke Jon i aragii:

- 1:1-8 Tanwara na buk igii
- 1:9-3:22 Foron leta usuf foron uh na tom unune na i fit e maleh
- 4:1-8:1 Kumguui in sapeng na buk ae ri finris u la
- 8:2-11:19 I fit e angelo ri kuf i fit e tafih
- 12:1-13:18 Dregon turan iwu e muruuw aka
- 14:1-15:8 Foron parpar
- 16:1-21 I fit e dis na ngaliaf ke God
- 17:1-20:10 Babilon in luut ke God ik fapu Satan
- 20:11-15 Biingen nagogon
- 21:1-22:6 Kukulii fuuh ke piklinbat fuuh
- 22:7-21 Farfarop na orek

¹ Buk igii i e fafapos ke Iesu Karisito, ae God i ta u usuf i una finngas foron fafauun kia ini foron tier ae fatat in tapiiek. I famalal u, aunbiing i wuun angelo kia usuf Jon, fafauun kia. ² Ke Jon ka famalal foron tier tikii ae i par ta u. Foron tier ae, i e orek ke God ke fafamalal ke Iesu Karisito. ³ Se i wes foron orek profet igii, i kalok ke fanse sabin ae ri ongen u ma ri ka misuut na orek ae ri siit ta u, ri sabin ri kalok, i wara le aunbiing ka fatat mang.

Orek an Fafamalal ke Jon

⁴ Ia Jon, ia sisiit usuf gam foron uh na tom unune na ifit e maleh na falifu na Eisia.

Famais ke siaroh usuf gam sing Ier ae i liu pakanini, igii ke namih, ke sing ifit sabin e Tanwa ae na matan nian kiiskii an king kia, ⁵ ke sing Iesu Karisito tekentu na tom fafamalal ke God, ae i kaltu famu ae i apti fis ma ka fapu rakrakai ken minet ma i tom nagogon ken foron king tikii na piklinbat.

Ususefages usuf ier ae i mais ta kerer ma ka fasengsegeng ta kerer koseng foron sinang laulau kirer ini dawu, ⁶ ma ka luun ta kerer isi keren nagogon tura na Matan-funtih kia ke arae foron pris una foim sing God, Tama. Kia tom e foron memeh tikii turan rakrakai, ma biil ti farfarop lo! Amen.

⁷ Ongen u! In tapiiek na olon laukaf ma fanu tikii rin par u,

fanu sabin ae ri so ta u.

Ke fanu tikii na piklinbat rin luluen, i wara lo.

Iuu, in tapiiek tom! Amen.

⁸ Kumguui God i tarah, "Iau tom e Alfa ke Omega,* ae i liu pakanini, igii, ma namih, ae i Rakrakai Kanaka."

Jon i Par Tikas arae Kalalik ken Kaltu

⁹ Ia Jon, tualik gam ke tikiin unune kimi lo Iesu, ae kere kalsakai fangungut turim ke kere kiis turim na matanfuntih kia ma kere ka tifat turim lo. Ia kiis na kamkabet na bit na Patimos, i wara na orek ke God ke na fafamalal ke Iesu. ¹⁰ Na biing ke Kumguui,† Tanwa Kalkaluu ka susuef iau

1:4: KisimBek 3:14; Parpar 4:5   **1:5:** Aisaia 55:4; BukSong 89:27   **1:6:** KisimBek 19:6; Parpar 5:10   **1:7:** Daniel 7:13; Metiu 24:30; Mak 13:26; Luk 21:27; 1Tesalonika 4:17; Sekaraia 12:10; Jon 19:34,37   **1:8:** Parpar 22:13; KisimBek 3:14   * **1:8:** Alfa e tanwaran matan buk ke Omega e farfarop na matan buk na orek Grik, Alfa i arae A ke Omega i arae Z   † **1:10:** Biing ke Kumguui, i e Sandii, wara le Kumguui i apti fis na Sandii

ma awii naming, ia ka ongen kinen tikas i ninih arae kinen tafih. ¹¹ Ka tarah, “Foron tier ae o par u, siit papte u na buk ae ri finris u la ke ok tule u usuf foron uh na tom unune na ifit e maleh igii: Efeses, Smerna, Pergamum, Taiatira, Sardis, Filadelfia ke Laodisia.”

¹² Ia ka giliim fis isi par tikas ae i orek usuf iau. Ke aunbiing ia ka giliim fis, ia ka par ifit e nian soti ken lam ae ri tel u ini goul. ¹³ Ke na fatpoton foron nian soti ken lam ae, ia ka par tikas arae Kalalik ken Kaltu. I kilkiliis ini nenge dolon kaen ae i dolo sikit una iun keke, ma awii na matan mangia, imel e nenge pus ae ri tel u ini goul. ¹⁴ Paklu turan olo i pos kanaka arae olon sipsip ke arae laukaf, ma iun kolson mata i arae karfian yiif. ¹⁵ Iun keke ka arae baras ae i gar na tara yiif ma kine ka arae kinen dan ae i nor. ¹⁶ I pose na ifit e keltot awii na mia, ke popok una fapaket ae iun baba turim i yen ka suu tina ngusu. Posong na mata i arae matan pisiuh ae i lala popos.

¹⁷ Aunbiing ia par u, ia ka luut una famu na iun keke arae nenge minet. Ka pose lo iau ini mia ma ka tarah, “Gong o sokeh. Iau tom e famu ke iau tom e mih. ¹⁸ Iau tom e Ier ae i liu, ia met tah, isau le par u, ia liu fitliu! Ia tom ia pose na foron ki una minet ke una Edes, maleh ken foron minet.

¹⁹ “Pesu, on siit papte foron tier igii o par u: Foron tier ae i taptapiek la igii turan foron tier ae in tapiek namih. ²⁰ Orek ae i kiis kum ta na ifit e keltot ae o par ta u na miang turan ifit e nian soti ken lam ae ri tel u ini goul, i aragii: Ifit e keltot ri arae foron angelo ken ifit e uh na tom unune na ifit e maleh, ke foron nian sotih ken lam, ri arae ifit e u na tom unune.

2

Orek usuf Uh na Tom Unune na Efeses

¹ “Sisiit usuf angelo ken uh na tom unune na Efeses aragii:

Ier ae i pose na ifit e keltot na mia ma ae i la na fatpoton ifit e nian soti ken lam ae ri tel u ini goul, i use foron orek igii:

² Ia usum na sani ae o tel u la, na rakrakai na foim kiam ke na tifat kiam aunbiing o kalsakai fangungut. Ia usum le biil o somangat pes fanu laulau la ke o ka tof ta fanu ae ri tom ri tara le ri foron aposel, isau le biil. O ka tafe ta u le ri foron tom lemlemet. ³ O tifat tom aunbiing o kalsakai fangungut wara na asang ma biil o to angos.

⁴ Isau le nenge tier ae biil ia laes isi, i aragii: Biil mang o ier isi iau, arae pakanini o ier ta isi iau. ⁵ Pesu, on wolpes falifu ae o luut ta tinlo. Sokiliis liu kiam ke ok tel foron tier ae o tel u la pakanini. Male biil o sokiliis liu kiam, ke ian la usuf o ma iak tel ufu nian soti ken lam kiam tina sala. ⁶ Isau le tier igii o tel u i rokap: O ememse foron foim ken fanu ae ri mi na fafausum ke Nikolas,* ae iau sabin ia ememse u.

⁷ Se imel e balbalu i rokap le in ongen sani ae Tanwa Kalkaluu i use u usuf foron uh na tom unune. Ma se i tifat una farfarop, ian somangat pes u isi in ien tina au na liu ae i kiis na Paradais ke God.

Orek usuf Uh na tom Unune na Smerna

⁸ “Sisiit usuf angelo ken uh na tom unune na Smerna aragii:

Ier ae i famu ke i mih, ae i met tah ke ka liu fis sabin, i use foron orek igii: ⁹ Ia usum na tatawin ae o kalsakai u ke na kiiskiiis an lauu kiam, isau le ifuun e minsik kiam. Ia usum na orek laulau ken fale fanu ulo wo. Fanu ae ri use u le ri fan Iudaia, isau le biil. Ri tina palgan lotu ke Satan. ¹⁰ Gong o soke isi foron fangungut ae fatat in tapiek lo wo. Ongen u, Satan in luun fal lo gam na kamkabet isi tof gam ke fanu rin ta fangungut usuf gam na nenge sangful e biing. Taftawa le ri ier isi siimete wo, on tifat tom na unune kiam ke iak ta bangbang na liu usuf o.

¹¹ Se imel e balbalu, i rokap le in ongen sani ae Tanwa Kalkaluu i use u usuf foron uh na tom unune. Ma se i tifat una farfarop, biil in fiu na fawu u e minet.

Orek usuf Uh na Tom Unune na Pergamum

1:13: Daniel 7:13; 10:5   **1:14:** Daniel 7:9; 10:6   **1:15:** Esekiel 1:24; 43:2   **1:17:** Aisaia 44:6; 48:12; Parpar 2:8; 22:13   * **2:6:** Foron tom tasum na Buk na Gogoh biil ri to usum le se e Nikolas   **2:7:** Stat 2:9; Parpar 22:2; Esekiel 28:13; 31:8   **2:8:** Aisaia 44:6; 48:12; Parpar 1:17; 22:13   **2:11:** Parpar 20:14; 21:8

12 “Sisiit usuf angelo ken uh na tom unune na Pergamum aragii:

Ier ae i pose na popok una fapaket ae iun baba turim i yen, i use foron orek igii: 13 Ia usum na maleh ae o mel la wah, maleh ae Satan i kiis lo arae king. Isau le o posefat tom na asang ke na aunbiing sabin ae ri siimete Antipas, unune kiam biil i lauf lo iau. Antipas i tom fafamalal tutus kiak ae ri siimete ta u na maleh kiam, na maleh ae Satan i kiis la lo.

14 Isau le fale tier ae biil ia laes isi, i aragii: Fale fanu ae naisam ri mi na fafausum ke Balam, ae i fausum ta Balak isi fabal fan Israel isi tel sinang laulau, aunbiing ri ien ta inen ae ri ta ta u arae fafen usuf foron god famfabal ke ri ka tel sinangun puur. 15 Fal sabin, ri ka mi ta na fafausum ke Nikolas. 16 Pesu, on sokiliis liu kiam. Male biil, ke ian la sape unaisam ma iak fapaket tura ri ini popok una fapaket igii na ngusung.

17 Se imel e balbalu, i rokap le in ongen sani ae Tanwa Kalkaluu i use u usuf foron uh na tom unune. Ma se i tifat una farfarop, ian fen u ini ti fale mana ae i kiis mumun. Ke ian ta nenge fat pos sing i ae nenge as fuuh ri ka siit ta u lo. As ae, biil tikas i usum lo, ier sau ae ia ta fat sing i, i usum lo.

Orek usuf Uh na Tom Unune na Taiatira

18 “Sisiit usuf angelo ken uh na tom unune na Taiatira aragii:

Kalalik ke God ae iun kolson mata i arae karfian yiif ke iun keke i arae baras ae i gar na tara yiif, i use foron orek igii: 19 Ia usum na foron foim ae o tel u la, na famais kiam, na unune kiam, na falupes kiam usuf fal ke na tifat kiam aunbiing o kalsakai fangungut. Ia usum le foron foim kiam igii, i laumet na foron foim ae o tel u la tinpakanini.

20 Isau le nenge tier ae biil ia laes isi, i aragii: O somangat pes Jesebel, fifin ae i tara le i nenge profet. I fausum

fager foron tom foim kiak isi tel sinangun puur ke isi ien foron inen ae ri ta u la arae foron fafen usuf foron god famfabal. 21 Ia ka ta ta aunbiing sing i isi in sokiliis liu kia koseng sinangun puur, isau le biil i wong. 22 Pesu, ian ta tara fangungut sing i ma ik borong ini sasem. Ke iak tel fanu ae ri tel sinangun puur la tura rik kalsakai tara fangungut, male biil ri sokiliis liu kiri koseng foron sinangu. 23 Ke ian siimete berberat ke Jesebel, isi foron uh na tom unune tikii rik usum le iau tom ia usum na balan fanu ke na foron wolwol tikii kiri, ma ian suat temtem tikii lo gam namin foim kia. 24 Isau le usuf gam ae na Taiatira, ae biil gam mi na fafausum ke Jesebel ke biil gam mi na foron fafausum ae ri foteng u ini foron orek kum ke Satan, ia fas gam le biil mang ian luun ti tatawin sabin lo gam. 25 Pesu, sani gam ka pose ta lo, gamen posefat lo papang na aunbiing ian tapiek.

26 Se i tifat una farfarop ma ka tel fasuut wolwol kiak papang na farfarop, ian ta rakrakai usuf i una nagogon fanu na foron mat tikii,

27 ‘In nagogon ri ini bis ae ri tel u ini aen, ke in faburburngi ri arae ri faburburngi sospen ae ri tel u ini pisak.’

Ian ta rakrakai usuf i arae sau ia kep ta rakrakai sing Tata. 28 Ke ian ta matal sabin sing ier ae i filau una farfarop.

29 Se imel e balbalu, i rokap le in ongen orek ae Tanwa Kalkaluu i use u usuf foron uh na tom unune.

3

Orek usuf Uh na Tom Unune na Sardis

1 “Sisiit usuf angelo ken uh na tom unune na Sardis aragii:

Ier ae i pose na ifit e Tanwa God ke i ifit e keltot, i use foron orek igii: Ia usum na foron tier ae o tel u la. Fanu ri tara le o liu, isau le o ka met tah. 2 Mat! Farakrakai fale rokap na sinang ae imel biitom sing o ae fatat in met, wara ia par

foron foim kiam biil tom ifasi na mata God kiak. ³ Pesu, on wolpes sani ae o ka kep ta u ke o ka ongen ta u. Misuut lo ke ok sokiliis liu kiam. Isau male biil o mat, ke ian la usuf o arae nenge tom sisii ma biil on usum na aunbiing sa ae ian la usuf o.

⁴ Isau le ituul sau lo gam ae na Sardis, biil tom ri fadu ta foron kaen kiri. Rin la turang ma rik kilkiliis ini foron kaen pos, wara le liu kiri i kalkaluu. ⁵ Ma se i tifat una farfarop, in kilkiliis ini kaen pos arae ri. Ma biil ian pa ufu asa tina Buk na Liu, biil. Ian famalal asa na mata Tata ke foron angelo kia. ⁶ Se imel e balbalu, i rokap le in ongen sani ae Tanwa Kalkaluu i use u usuf foron uh na tom unune.

Orek usuf Uh na Tom Unune na Filadelfia

⁷“Sisiit usuf angelo ken uh na tom unune na Filadelfia aragii:

Ier ae i kalkaluu ma i tekentu ke i pose na ki ke Dewit, i use foron orek igii: Sani i sapeng lo, biil ifasi tikas in babat lo, ke sani i babat lo, biil ifasi tikas in sapeng lo. ⁸ Ia usum na foron foim ae o tel u la. Ongen u, ia ka sapeng ta na nenge matanfel ae na famu lo wo, ae biil ifasi tikas in babat lo. Ia usum le rakrakai kiam biil i to laumet, isau le o posefat na orek kiak ke biil o fakawe ufu asang. ⁹ Ongen u, fanse ae tina lotu ke Satan, ae ri tara le ri fan Iudaia, isau le biil. Ri foron tom lemlemet sau. Ian tel ri isi rik ilepul na famu lo wo ma rik fapos u le ia ier kanaka isi wo. ¹⁰ I wara le o ka mi ta na nagonon kiak isi tifat na palgan tatawin, ke ian ubiif kale wo koseng aunbiing ae tara fatoftof in tapiek na marmarsan falifu tikii, una tof fanu ae ri liu aga na piklinbat.

¹¹ Biil in sawin, ke iak tapiek. Posefat na sani ae o ka pose ta lo, isi biil tikas in kep fifiil kiam. ¹² Se i tifat una farfarop, ian fiti u arae nenge tuh na Felun Tunmapek ke God kiak ma biil sabin in fin koseng u. Ian siit asa God kiak awii lo ke asan maleh ke God kiak, i e Ierusalem

fuuh, ae in pu tinbae na kukulii sing God kiak, ma ian siit asang fuu sabin lo. ¹³ Se imel e balbalu, i rokap le in ongen sani ae Tanwa Kalkaluu i use u usuf foron uh na tom unune.

Orek usuf Uh na Tom Unune na Laodisia

¹⁴“Sisiit usuf angelo ken uh na tom unune na Laodisia aragii:

Foron orek igii ke Ier ae asa e Amen, i tom tel fasuut foim ke God ke i tekentu na tom fafamalal, ma i e waran fakfakiis ke God. ¹⁵ Ia usum na foron foim ae o tel u la. Biil o mir ke biil sabin o tuntun. Ia ier isi on mir, le on tuntun. ¹⁶ I wara le o mamlik tuntun sau, biil o lala tuntun ke biil o mir, pesu ian kuek ufu wo tina ngusung. ¹⁷ O use u la le, ifuun e minsik kiam, o luun turim ifuun e minsik ma biil o dar ti tier. Isau le biil o iliim u le kiis kiam biil i rokap, o bilbiling, o lauu, i kut e matam ma o pongong. ¹⁸ Ia fanau o isi on fiil goul sing iau ae ri ka fafuu ta u ini yiif, isi ik fuun e minsik kiam. Ke ok fiil kaen pos una kilkiliis, una fun matlawen kiam, wara le o pongong, ke marasiin una luun u na matam, isi ok par.

¹⁹ Fanu ae ia ier isi ri, ia fakiing ri la ke ia ka pis ri la. Pesu, on sokiliis liu kiam ini balam tikii. ²⁰ Ongen u, ia soti na matanfel ma ia ka pispisih. Male tikas i ongen kineng ma ka sapeng na matanfel, ian kau unaisa ke iak ien tura ma ik ien turang.

²¹ Se i tifat una farfarop, ian somangat pes u isi kamak kiis turim na nian kiiskiis an king kiak, arae ia sabin ia ka filau ta una farfarop ke ia ka kiis turim tura Tata na nian kiiskiis an king kia. ²² Se imel e balbalu, i rokap le in ongen sani ae Tanwa Kalkaluu i use u usuf foron uh na tom unune.”

4

Nian Kiiskiis ken King na Kukulii

¹ Nami na foron tier igii, ia ka par nenge matanfel i sapeng na kukulii, na famu lo iau. Ma kinen kaltu ae ia ongen ta u na famu, ae i orek usuf iau arae kinen tafih,

ka tarah, “Tatkau ugapiék ma iak finngas o ini foron tier ae in tapiék namih.” ² Fanpil Tanwa Kalkaluu ka susuef ulo iau ke ia ka par nenge nian kiiskiis an king na kukulii ma tikas i kiis lo. ³ Ma ier ae i kiis lo, parpar ulo i arae iun rokap na fat ae ri foteng u ini jaspá ke karnelian. Ma nenge aunsih i kawil nian kiiskiis ae, i par arae rokap na fat ae ri foteng u ini emeral. ⁴ Ma kawil nian kiiskiis ae, imel iwu e sangful ini fet e nian kiiskiis ken king sabin ma iwu e sangful ini fet e famfamu ri kiis lo. Ri kilkiliis ini foron kaen pos ma ri luun foron bangbang ae ri tel u ini goul na paklu ri. ⁵ Ka famam pil, waran bat ka ninih ke ka pah tina nian kiiskiis ken king. Ma ifit e lam i soksok la na matan nian kiiskiis ken king. Ifit e lam ae, ri ifit e Tanwa God. ⁶ Na famu sabin na nian kiiskiis ae, imel e nenge tier ae i par arae palgantes ae ri tel u ini galas ma i kalkaluu kanaka.

Awii na fatpoto kawil nian kiiskiis ken king ae, ifet e fakfakiis ae ri liu, ri soti tah, ma kolson matri i kuruung tikii pununfo ri, na famu ke na mih sabin. ⁷ Neng famu lon foron fakfakiis ae ri liu i arae laion, fawu u i arae bulmakau, fatuul u posong na mata arae kaltu ke fafet u arae manurai ae i wof. ⁸ Foron fakfakiis ae ri liu, temtem tikii lo ri, iwon e papawu ma kolson matri i kuruung tikii pununfo ri, awii sabin na piklin papawu ri. Na foron wor ke na foron siat, biil ri mange la na tarah:

“I kalkaluu, i kalkaluu, i kalkaluu
e Kumguui God ae i Rakrakai Kanaka,
i liu pakanini, igii ke namih.”

⁹ Aunbiing ifet e fakfakiis ae ri liu ri ta memeh, bulat ke fotrokap la usuf ier ae i kiis na nian kiiskiis ken king, ier ae i liu fitliu ma biil ti farfarop lo, ¹⁰ ke iwu e sangful ini fet e famfamu ae, rik ilepul na famu lo ier ae i kiis na nian kiiskiis ken king ma rik lotu unaisa ier ae i kiis fitliu ma biil ti farfarop lo. Ri tel ufu foron bangbang la kiri ma ri ka luun u la na famu na nian kiiskiis ken king ke ri ka tarah,

¹¹ “Kumguui kimem ke God kimem,
i tortores kanaka tom le rin ta memeh,
bulat ke rakrakai usuf o,
wara le o fakiis ta foron tier tikii.
O fakiis ta ri ma namin wolwol kiam
tom, ri ka liu.”

5

Natun Sipsip ke Buk ae ri Finris u la

¹ Na mia ier ae i kiis na nian kiiskiis ken king, ia ka par nenge buk ae ri finris u la. Imel e sisiit na iun baba turim ke ri ka bulut papte u ini ifit e bulut ae imel e fakileng* lo. ² Ke ia ka par nenge rakrakai na angelo i perek aragii, “Se i tortores isi ifasi ik tel ufu ifit e bulut ma ik sapeng na buk igii?” ³ Isau le biil tikas tina kukulii, le na piklinbat, le na piklin nanal ifasi in sapeng na buk ma ik par sisiit ae na palga. ⁴ Ia ka lala teng, wara le biil tikas i tortores ae ifasi in sapeng na buk ma ik par sisiit ae na palga. ⁵ Ke neng lon foron famfamu ae, ka tara sing iau aragii, “Gong o teng. Par u, Laion tina mat ke Juda, i e bawu king Dewit,† ka fapu ta rakrakai ken foron tuui kia. I sau ifasi in papak ufu ifit e bulut ma ik sapeng na buk ae.”

⁶ Namih, ia ka par nenge Natun Sipsip ae i par aragii le ri siimete ta u. I soti ta na fatpoton nian kiiskiis ken king, ma kawil u, ifet e fakfakiis ae i liu, turan iwu e sangful ini fet e famfamu ae. Natun Sipsip ae ifit e kom lo, ke ifit e kolson mata ae ri ifit e Tanwa God ae i wuun ufu ta ri una foron falifu tikii na piklinbat. ⁷ Natun Sipsip ae ka tapiék ma kep buk ae tina mia ier ae i kiis ta na nian kiiskiis ken king. ⁸ Aunbiing ka kep ta buk ae, ifet e fakfakiis ae i liu turan iwu e sangful ini fet e famfamu ae, ri ka ilepul na mata Natun Sipsip ae. Temtem tikii lo ri, i pose na gita turan dis ae ri tel u ini goul. Foron dis ae ifuun ini nenge tier ae bau lo i furung rokap, i e foron sising ken fanu kalkaluu ke God. ⁹ Ke ri ka sek nenge seksek fuuh aragii:

“O tortores tom isi on kep buk ae

4:2: Esekiel 1:26-28; 10:1   **4:5:** KisimBek 19:16; Parpar 8:5; 11:19; 16:18; Esekiel 1:13; Parpar 1:4; Sekaraia 4:2

4:6: Esekiel 1:5-10,22; 10:14   **4:8:** Esekiel 1:18; 10:12; Aisaia 6:2,3   **5:1:** Esekiel 2:9,10; Aisaia 29:11   * **5:1:** Aunbiing ri luun matngan fakileng arae, biil ti kaltu foes ifasi in sapeng na buk ae   **5:5:** Stat 49:9; Aisaia 11:1,10

† **5:5:** Fan Judaia ri unune le Mesaia in la tina mat ke king Dewit, pesu ri foteng u le, “bawu king Dewit”   **5:6:** Aisaia 53:7; Sekaraia 4:10   **5:8:** BukSong 141:2   **5:9:** BukSong 33:3; 98:1; Aisaia 42:10

ma ok papak ufu foron bulut ae lo,
wara le ri siimete ta wo,
ke o ka fiil fafis ta fanu usuf God ini
daum,
fanu tina foron mat tikii,
tina marmarsan orek,
tina foron falifu tikii
ke tina foron funmat tikii.
¹⁰ O ka luun ta ri isi rin nagogon turam na
Matanfuntih kiam,
ke arae foron pris una foim sing God
kirer

ma rin nagogon aga na piklinbat.”

¹¹ Ia ka par sabin ke ia ka ongen kinen ifuun e angelo, ifuun kanaka e arip lo ri ma biil ifasi tikas in wes ri. Ri ti kawil nian kiiskiis ken king turan ifet e fakfakiis ae i liu ke foron famfamu ¹² ke ri ka lala seksek aragii:

“I tortores kanaka tom le Natun Sipsip ae ri siimete ta u,
in kep rakrakai una nagogon, minsik, polo na wol, rakrakai,
bulat, memeh ke ususefages.”

¹³ Ke ia ka ongen kinen foron fakfakiis tikii buuii na kukulii, na piklinbat, na piklin nanal ke na palgantes, ri tikii ri ka seksek aragii:

“Ususefages, bulat, memeh ke rakrakai,
ae in kiis fitliu ma biil ti farfarop lo,
usuf ier ae i kiis na nian kiiskiis ken king
ke usuf Natun Sipsip.”

¹⁴ Ifet e fakfakiis ae ri liu, ri ka tarah, “Amen,” ke foron famfamu ae ri ka ilepul ma ri ka lotu unaisa.

6

Natun Sipsip i Papak ufu foron Bulut

¹ Aunbiing ia par, Natun Sipsip ka papak ufu bulut famu na ifit e bulut ae na buk. Ke ia ka ongen neng lon ifet e fakfakiis ae ri liu ka tautau, ma kine ka ninih arae pah ke ka tarah, “La ugapiiek!” ² Aunbiing ia ka par sabin, ia ka par nenge os pos awii na famu lo iau. Ma ier ae i kiis lo, i pose na nenge bonora ke ri ka ta nenge bangbang ken king usuf i. I la arae nenge rakrakai

na tom fapaket, ae ka fapu ta foron tuui kia ma in fapu in fuun biitom e tuui.

³ Aunbiing Natun Sipsip ka papak ufu fawu u e bulut na buk ae, ia ka ongen kinen fawu u e fakfakiis ae i liu ka tarah, “La ugapiiek!” ⁴ Ke nenge os sabin ka filau suuh, ae i melmelek. Ma ier ae i kiis lo, ri ta rakrakai sing i una tel ufu siaroh tinaga na piklinbat, isi fanu rik siimete fafis ri tom. Ke ri ka ta nenge tara popok una fapaket sing i.

⁵ Aunbiing Natun Sipsip ka papak ufu fatuul u e bulut, ia ka ongen fatuul u e fakfakiis ae i liu ka tarah, “La ugapiiek!” Aunbiing ia ka par, ia ka par nenge os pulpulu na famu lo iau. Ma ier ae i kiis lo, i pose na nenge sikel. ⁶ Ke ia ka ongen nenge tier arae kinen tikas awii na fatpoton ifet e fakfakiis ae ri liu ka tarah, “Rin fiil nenge kilogrem na wit ini itikii e dinaria,* ke rin fiil ituul e kilogrem na bali† ini itikii e dinaria. Isau le gong o falaulau wel na olif, ke wain.”

⁷ Aunbiing Natun Sipsip ka papak ufu fafet u e bulut, ia ka ongen kinen fafet u e fakfakiis ae i liu ka tarah, “La ugapiiek!” ⁸ Aunbiing ia ka par, ia ka par nenge os pipiyiif awii na famu lo iau. Ma ier ae i kiis lo, asa e Minet. Ma Edes, maleh ken foron minet, ka mi pes u. Ri ka ta rakrakai usuf ruh, isi ruk nagogon in tikii e falifu lon ifet e falifu na piklinbat, isi ruk siimete fanu na foron fapaket, na fitol, na sasem laulau, ke ini foron muruuw aka tinaga na piklinbat.

⁹ Aunbiing Natun Sipsip ka papak ufu falim u e bulut, ia ka par tanwan fanu ae ri siimete ta ri wara na unune kiri na orek ke God ke na fafapos kiri ulo. Ia par ri na piklin salan tunmapek. ¹⁰ Ri ka perek aragii, “Rakrakai na Kumguui, o kalkaluu ma wo tekentu. Nangis mang ok nagogon fanu na piklinbat, kunan dawu kemem?”

¹¹ Ke ri ka ta foron dolon kaen pos usuf temtem tikii lo ri ke ri ka fas ri isi rin mamlik nene biitom, papang na aunbiing foron tikiin foim kiri turan foron tualik ri

5:10: KisimBek 19:6; Parpar 1:6   **5:11:** Daniel 7:10   **6:2:** Sekaraia 1:8; 6:3,6   **6:4:** Sekaraia 1:8; 6:2   **6:5:** Sekaraia 6:2,6   * **6:6:** Nenge dinaria, ifasi ini fifil ken nenge tom foim na itikii e biing.   † **6:6:** Iwu e matngan palawa, wit ke bali. Wit i fen e mata na bali.   **6:8:** Esekiel 14:21   **6:12:** Parpar 11:13; 16:18; Aisaia 13:10; Joel 2:10,31; 3:15; Metiu 24:29; Mak 13:24,25; Luk 21:25

na asa Iesu, rik siimete ta ri bii arae ri, isi wewes lo ri ik bunuut.

¹² Ia par ta tom aunbiing Natun Sipsip ka papak ufu fawon u e bulut. Ke nenge tara na gih ka tapiiek, matan pisiik ka pulpulu arae kaen pulpulu ae ri tel u ini olon meme, ke matan funiil ka melmelek arae dah. ¹³ Ke foron keltot buuui na bat ka luut una nanal arae foron kalwan fik ae rakrakai na kif i gule faluut ri tina au. ¹⁴ Ke bat ka mangmangal arae mii ae ri finris u, ke foron pungpung tikii turan foron bit ri ka gigin koseng foron salri.

¹⁵ Ke foron king tikii tina piklinbat, foron laulaumet tikii, foron kabisit ken foron tom fapaket tikii, fanu ae ifuun e minsik kiri, foron rakrakai na fanu, foron fafauun foes tikii turan fanu ae biil ri fafauun, ri tikii ri ka mumun na foron matanfat ke na fatpoton foron bolonfam. ¹⁶ Ri ka tau-tau usuf foron pungpung ke pirpiran fat aragii, “Luut ma gamek fun kemem koseng posong na mata ier ae i kiis na nian kiiskiis ken king ke koseng ngaliaf ken Natun Sipsip! ¹⁷ Wara le tara biingen ngaliaf kiruh ka tapiiek tah ma se ifasi in soti na matruh?”

7

Ri Luun Fakileng lon 144,000 e Fan Israel

¹ Namih, ia ka par ifet e angelo ri ka soti na ifet e matan kif na piklinbat. Ri ka tikale ifet e matan kif isi biil rin kufkufe na nanal, na palgantes ke na olon foron au. ² Namih, ia ka par nenge angelo sabin ka tapiiek tina falifu ae pisiik i susupiek la wah, i pose na nenge fakileng ke God ae i liu. Ka tautau usuf ifet e angelo ae ri ta ta rakrakai usuf ri isi rin falaulau nanal turan palgantes. ³ Ka tarah, “Gong gam falaulau nanal, palgantes le foron au, papang na biing keren luun fakileng na posong na matan foron tom foim ke God kirer.” ⁴ Ke ia ka ongen weswes lon fanu ae ka mel ta e fakileng ke God lo ri. Wewes lo ri ifasi aragii, nenge mar ini fet e sangful ini fet e arip e fanu tina foron mat tikii na Israel.

⁵ Nenge sangful ini u e arip tina mat ke Juda,

nenge sangful ini u e arip tina mat ke Ruben,
 nenge sangful ini u e arip tina mat ke Gat,
⁶ nenge sangful ini u e arip tina mat ke Aser,
 nenge sangful ini u e arip tina mat ke Nap-tali,
 nenge sangful ini u e arip tina mat ke Man-ase,
⁷ nenge sangful ini u e arip tina mat ke Simion,
 nenge sangful ini u e arip tina mat ke Li-wai,
 nenge sangful ini u e arip tina mat ke Isakar,
⁸ nenge sangful ini u e arip tina mat ke Sebulun,
 nenge sangful ini u e arip tina mat ke Josep,
 ke nenge sangful ini u e arip tina mat ke Beniamin.

Tara Gur na Fanu ri Lotu unaisa God

⁹ Nami na foron tier igii, ia ka par ke ia ka par nenge tara gur na fanu awii na famu lo iau, ae biil ifasi tikas in wes ri. Ri tina foron funmat tikii, tina foron mat tikii, tina foron falifu tikii ke tina marmarsan orek tikii. Ri kilkiliis ini foron dolon kaen pos ma ri ka pose na foron aun bebeh ¹⁰ ke ri ka perek aragii,

“Fafaliu i la sing God kirer,
 ae i kiis na nian kiiskiis ken king,
 ke sing Natun Sipsip.”

¹¹ Foron angelo tikii ae ri soti ta kawil nian kiiskiis ken king ke kawil foron famfamu ae turan ifet e fakfakiis ae ri liu, ri ka luut uf ini posong na matri una pikli ma ri ka lotu unaisa God ¹² ke ri ka tarah,
 “Amen!

Ususefages, memeh,
 polo na wol, fotrokap,
 bulat, rakrakai
 ke rakrakai una nagogon,
 usuf God kirer,
 fitliu ma biil ti farfarop lo!
 Amen!”

¹³ Ke neng lon foron famfamu ae ka diik iau aragii, “Fanu ae ri kilkiliis ini foron dolon kaen pos, ri fanseh ma ri tingah?”

6:13: Aisaia 34:4
 2:11; Malakai 3:2

6:14: Parpar 16:20

6:15: Aisaia 2:19,21

6:16: Hosea 10:8; Luk 23:30

6:17: Joel

7:1: Jeremia 49:36; Daniel 7:2; Sekaraia 6:5

7:3: Esekiel 9:4,6

7:14: Daniel 12:1; Metiu

24:21; Mak 13:19

14 Ia ka kiliis u aragii, “Ier, wo tom o usum.”

Ke ka tara sing iau aragii, “Fanu igii, ri e fanu ae ri suu ta tina tara tatawin* ke ri ka gorse fapos ta foron dolon kaen kiri ini dawu Natun Sipsip. 15 I e wara,

‘ri ka soti na famu na nian kiiskiis ke God ma ri foim sing i na Felun Tunmapek kia

na foron siat ke na foron wor.

Ma ier ae i kiis na nian kiiskiis ken king in famalmaluu ri ini palpalbuang kia.

16 Biil mang rin fitol sabin,

ke biil mang rin metdan sabin.

Ke biil mang pisiih, le ti tier ae i tuntun in yeng pununfo ri sabin.

17 Wara le Natun Sipsip ae i kiis na fatpoton nian kiiskiis ken king

in fofonoi lo ri, arae tom fofonoi na sipsip.

In lame ri una foron matan dan na liu.

Ke God in salis ufu danun matri tikii tina matri.’ ”

8

Natun Sipsip i Papak ufu Fafit u e Bulut

1 Aunbiing Natun Sipsip ka papak ufu fafit u e bulut, maleh na kukulii ka o na ituul e sangful e minit.

2 Ke ia ka par ifit e angelo ri soti ta na mata God, ma ri ka ta ifit e tafih usuf ri.

3 Nenge angelo sabin ka la ini nenge dis ae ri tel u ini goul. Ka la ma ka ti fatat salan tunmapek ae ri tel u ini goul. Ma ri ka ta ifuun e tier ae bau lo i furung rokap la na dis kia, isi in fasok u turan foron sising ken fanu kalkaluu na salan tunmapek ae na famu na nian kiiskiis ken king. 4 Bau na foron tier ae turan foron sising ken fanu kalkaluu ka tatkau usuf God, tinawii na lima angelo ae. 5 Ke angelo ae ka kep yiif tina salan tunmapek, ka siing fafis u sabin na dis ae ke ka lin fapu u una piklinbat, ke ka pah, waran bat ka ninih, ka pil ke ka gih.

Foron Angelo ri Kuf Tafih kiri

6 Namih, ifit e angelo ae ri pose na ifit e tafih, ri ka geges isi kuf u.

7 Neng famu lon foron angelo ka kuf tafih kia, ke ais turan yiif ae ri ikis u turan dah ka tapiiek ma ri ka lin fapu u una piklinbat. Itikii e falifu tina ituul e falifu na piklinbat ka sok, ke itikii e falifu na ituul e falifu na foron au ka sok, ke foron fifih makmakrau tikii ka sok.

8 Fawu u e angelo ka kuf tafih kia, ke ri ka lin fapu nenge tier arae nenge tara pungpung ae i sok, una palgantes. Ke itikii e falifu tina ituul e falifu na palgantes ka sokiliis una dah. 9 Itikii e falifu tina ituul e falifu na palgantes, foron fakfakiis ae ri liu lo ri ka met. Na foron sip tikii, i arae ri tem ri na ituul e uh, ke itikii e uh lo ri, ka laulau.

10 Fatuul u e angelo ka kuf tafih kia ke nenge tara na keltot ae i karef arae yiif ka luut tina bat. Foron dan sel ke foron matan dan tikii, arae ri tem ri na ituul e uh, ma keltot ae ka luut na itikii e uh lo ri. 11 Keltot ae i luut asa e Mamapek, wara le i falaulau itikii e uh na ituul e uh na foron dan, ma fanu fuun ae ri yin na foron dan ae, ri ka met, wara le foron dan ae ka mamapek tah.

12 Fafet u e angelo ka kuf tafih kia, ma arae ri tem matan pisiih na ituul e baba ma itikii e baba ka kubunor. Ma funiil sabin, i arae ri tem u na ituul e baba, ke itikii e baba ka kubunor. I arae ri tem foron keltot na ituul e uh, ke itikii e uh lo ri ka kubunor. Itikii e kipti tina ituul e kiptin siat ka kubunor ke wor sabin itikii e kipti tina ituul e kipti ka kubunor.

13 Aunbiing ia par, ia ka ongen nenge manurai i wof bae na mua ma ka teng aragii, “Kiskam! Kiskam! Kiskam kanaka usuf fanu tikii na piklinbat, i wara le in tuul biitom e tara tatawin in tapiiek, aunbiing ituul tala e angelo rituulen kuf tafih kiri-tuul.”

9

1 Falim u e angelo ka kuf tafih kia ke ia ka par nenge keltot ae i luut ta tinbae na bat una piklinbat. Ke ri ka ta ki usuf i una tara turuung ae biil ti farfarop lo. 2 Aunbiing ka sapeng na turuung ae, tara bau ka suu tinawii na palga, arae bau na nenge tara

* 7:14: Tatawin ae, in laumet kanaka tom na foron tatawin tikii na piklinbat. Par Dan 12:1 ke Metiu 24:21 7:16: Aisaia 49:10 7:17: BukSong 23:1,2; Aisaia 49:10; Esekiel 34:23; Aisaia 25:8 8:3: Amos 9:1; KisimBek 30:1,3 8:5: WokPris 16:12; Esekiel 10:2; KisimBek 19:16; Parpar 11:19; 16:18 8:7: KisimBek 9:23-25; Esekiel 38:22 8:10: Aisaia 14:12 8:11: Jeremia 9:15 8:12: Aisaia 13:10; Esekiel 32:7; Joel 2:10,31; 3:15 9:2: Stat 19:28

yiif. Matan pisiih turan bat ka kubunor na bau lo. ³ Foron sukuuw ri ka suu tina bau ae una piklinbat ke ri ka ta rakrakai usuf ri una pising fanu arae foron makal tina piklinbat. ⁴ Ri ka fas foron sukuuw le gong ri falaulau foron fifih, le foron au, rin falaulau fanu sau ae biil imel e fakileng ke God na posong na matri. ⁵ Biil ri ta rakrakai sing foron sukuuw una siimete fanu, biil, una ta fangungut sau usuf ri na in lim e funiil. Fangungut ae rin kalkalsakai u, in arae makal i fapising. ⁶ Na foron biing ae, fanu fuun rin im sal isi rin met, isau le biil ifasi rin met. Rin ier le rin met, isau le minet in fin koseng ri.

⁷ Foron sukuuw ae, ri par arae foron os ae ri ka fageges ta ri isi fapaket. Na paklu ri, imel e foron tier arae bangbang ken king ae ri tel u ini goul, ma posong na matri i arae posong na matan fanu. ⁸ Olri i arae olon kelefin ke ngisri i arae ngisan laion. ⁹ Ri tel kale matan mangia ri ini nenge tier ae i par arae aen, ma kinen foron papawu ri i arae kinen foron os ke foron kariis ae ri sangsangan na filau isi fapaket. ¹⁰ Ku ri i fapising la arae foron makal ma imel e rakrakai lo una ta fangungut usuf fanu na in lim e funiil. ¹¹ Imel e king kiri, i e angelo tina tara na turuung ae biil ti farfarop lo. Na orek Ibru, ri foteng u ini Abadon ma na orek Grik ri foteng u ini Apolion.*

¹² Tatawin famu ka rop tah ma iwu bitom e tatawin in tapiek.

¹³ Fawon u e angelo ka kuf tafih kia, ke ia ka ongen kinen tikas i suu tina ifet e kom na ifet e songnon salan tunmapek ae ri tel u ini goul, na famu lo God. ¹⁴ Ka tara sing fawon u e angelo ae i pose na tafih aragii, "Puk ufu ifet e angelo ae ri kabet ta ri na tara dan na Yufretis." ¹⁵ Ke ifet e angelo ae ri ka fageges ta ri ulo e aunbiing igii, biing igii, funiil igii ke bet igii. Ri ka puk ufu rifet isi rin siimete itikii e uh tina ituul e uh na fanu tina piklinbat. ¹⁶ Wewes lon foron tom fapaket tikii ae ri kiis na foron os, ifasi aragii iwu e mar e milion. Ia ongen wewes

lo ri arae.

¹⁷ Na parpar kiak, ia par foron os turan fanu ae ri kiis lo, ri par aragii: Foron dangan aen ae i tel kale matan mangia ri, i melmelek arae karfian yiif ke ka bulu ma ka singsingen arae salfa. Paklun foron os ae i arae paklun laion ma karfian yiif, bau turan salfa† i suusuuh la tina ngusri. ¹⁸ Itikii e uh tina ituul e uh na fanu na piklinbat ri ka met na ituul e tier laulau ae i suusuuh la tina ngusun foron os ae, arae karfian yiif, bau ke salfa. ¹⁹ Rakrakai ken foron os ae, i kiis na ngusri ke na ku ri. Wara le ku ri i arae foron sii ae imel e paklu ri ma ifasi rin falaulau fanu ini.

²⁰ Ma fanu tikii ae biil ri met ta na ituul e tier ae i suu tina ngusun foron os ae, biil tom ri sokiliis liu kiri koseng foron god famfabal ae ri tel u sau ini limri. Biil tom ri susuaf na lotu unaisan foron tanwa laulau ke foron god famfabal ae ri tel u ini goul, siliwa, baras, fat le au. Foron god famfabal ae, biil ri par la, biil ri wong la ke biil ri la la. ²¹ Ke biil sabin ri kiliis liu kiri koseng sinangun sisiimete, sinangun wef, sinangun puur ke sinangun suksukuum.

10

Angelo ae i Pose na Fabiro Buk

¹ Ia ka par nenge rakrakai na angelo sabin ka pu tinbae na kukulii. I kilkiliis ini laukaf ma nenge aunsih bae na mawe lo. Posong na mata i arae matan pisiih ma iun keke i arae iun tuh na fel ae i karef. ² I pose ta na nenge fabiro buk ae ri finris u la, ae i sapeng ta awii na lima. I fefes ini mia na palgantes ke kaisa na nanal. ³ Ka lala kukuk arae kinen nenge laion. Aunbiing ka kukuk tah ke kinen ifit e pah ka orek. ⁴ Aunbiing ifit e pah ae ri ka orek tah, ia ka ier le ian sisiit, isau le ia ka ongen kinen tikas tinbae na kukulii ka tarah, "Gong o siit papte u. In kum sau sing o e orek ken ifit e pah ae."

⁵ Namih, ia ka par angelo ae i fefes ta ini nenge keke na palgantes ke neng na nanal, ka sangal ini mia una kukulii. ⁶ Ke

9:3: KisimBek 10:12-15   **9:4:** Esekiel 9:4   **9:6:** Jop 3:21; Jeremia 8:3   **9:7:** Joel 2:4   **9:8:** Joel 1:6   **9:9:** Joel 2:5   * **9:11:** Kamtinan iun as ae le, tom falaulau, singsingen ae sawu i mapuh ma i suu la tina wolkeno.   **9:13:** KisimBek 30:1-3   † **9:17:** Salfa i e nenge tier   **9:20:** BukSong 115:4-7; 135:15-17; Daniel 5:23   **10:5:** KisimBek 20:11; Lo 32:40; Daniel 12:7; Amos 3:7

ka falimlim na asa Ier ae i liu fitliu, ae i tel ta bat turan foron tier tikii lo, ae i tel ta piklinbat turan foron tier tikii lo, ke ae i tel ta palgantes turan foron tier tikii lo aragii, “Biil mang ti aunbiing una mudu-ung! ⁷ Wara le aunbiing fafit u e angelo in geges isi kuf tafih kia, ke puput ke God ae pakanini i kum tah, ik suut mang, arae tom i fas ta foron fafauun kia, foron profet.”

⁸ Ke kinen tikas ae ia ongen ta u i orek ta tinbae na kukulii, ka orek sabin usuf iau aragii, “La, ma ok kep pes buk ae i sapeng tah, tina liman angelo ae i fefes na palgantes ke na nanal.”

⁹ Ke ia ka la usuf angelo ae ke ia ka sising u isi in ta fabiro buk ae usuf iau. Ka fas iau aragii, “Kep u ma ok ien u. In mingin na balam, isau le in namnamin rokap arae mindu na ngusum.” ¹⁰ Ia ka pose pes fabiro buk ae tina lima ke ia ka ien u. I namnamin rokap arae mindu na ngusung, isau le aunbiing ia ka kiim ta u, ka mingin bin na balang. ¹¹ Nami ka fas iau aragii, “On orek profet sabin ulon fanu tina marmarsan falifuh, tina foron funmat, tina marmarsan orek ke ulon foron king.”

11

Iwu e Tom Fafamalal

¹ Ka ta nenge konon au sing iau una ngaf foron tier ke ka fas iau aragii, “La ma ok fatof pes Felun Tunmapek ke God ke salan tunmapek ma ok wes tikii fanu ae ri lotu na Felun Tunmapek. ² Isau le gong o ngaf laumet ken falifu ae na maleh kawil Felun Tunmapek, wara le ri ka ta ta u usuf fanu ae biil ri fan Iudaia. Rin fosfose maleh kalkaluu na in fet e sangful ini u e funiil. ³ Ma ian ta rakrakai usuf iun tom fafamalal kiak. Run kilkiliis ini kaen na mamais ke ruk orek profet ulo iau na in tikii e arip ini wu e mar ini won e sangful e biing.” ⁴ Iun tom fafamalal ae, ru e iun au na olif ke iwu e nian soti ken lam, ae ru soti na mata Kumguui ken fanu tikii na piklinbat. ⁵ Male tikas i ier le in falaulau ruh, ke yiif in suu tina ngusruh ma ik fasok foron tuui kiruh. Male tikas i ier le in falaulau ruh

ke in met na yiif ae. ⁶ Iun kalu igii, imel e rakrakai kiruh una tikale bat isi gong i luut e us aunbiing ru orek profet. Ke imel sabin e rakrakai kiruh una sokiliis dan una dah ke una ta marmarsan tatawin usuf fanu na piklinbat na foron aunbiing ru ier le in tapiek.

⁷ Aunbiing ruk farop ta fafamalal kiruh, ke muruuw aka ae i tatkau tina tara turu-ung ae biil ti farfarop lo, ik fapaket tura ruh, ik paket ruh ke ik siimete ruh. ⁸ Rin faborong pununfo ru na palgan sal na tara maleh ae ri fakulkulik ta Kumguui kiruh lo. Maleh ae, i arae tintof na maleh na Sodom ke Isip. ⁹ Na in tuul e biing ma tiga, fanu tina marmarsan falifuh, tina marmarsan mat, tina marmarsan orek ke tina marmarsan funmat, rin kanap pununfo ruh ma biil rin somangat isi ile ruh. ¹⁰ Ke fanu na piklinbat rik lala laes, rin fafen faliu ini ri una finngas laes kiri, wara le iun profet ae, ru ta ta fangungut sing fanu ae ri kiis na piklinbat.

¹¹ Isau le, nami na in tuul e biing ma tiga, God in kuf kif na liu na ngusruh ke ruk liu fis ma ruk sotih. Fanu tikii ae ri par ruh, rik lala sokeh. ¹² Ke ruk ongen kinen tikas i tautau tinbae na kukulii aragii, “Kamu tatkau uga.” Ke ruk tatkau ubae na kukulii na olon nenge laukaf na matan foron tuui tikii kiruh.

¹³ Na aunbiing masau ae, nenge tara gih in tapiek. Arae ri tem ta tara maleh ae una i sangful e baba ma in tikii e baba in bereng sararah. Ma in fit e arip e fanu rin met na gih ae, isau le fanu ae ri liu, rin sokeh ke rik ta memeh usuf God tina kukulii.

¹⁴ Ongen u! Fawu u e tatawin ka rop ke fatuul u e tatawin fatat ik tapiek.

Fafit u e Angelo i Kuf Tafih kia

¹⁵ Fafit u e angelo ka kuf tafih kia, ke ia ka ongen kinen fal bae na kukulii, ri tautau aragii,

“Matanfuntih na piklinbat ka tapiek
matanfuntih ke Kumguui kirer,
ke, ke Mesaia kia
ma in king fitliu

10:8: Esekiel 2:8–3:3   **11:1:** Esekiel 40:3; Sekaraia 2:1,2   **11:2:** Daniel 7:25; 12:7; Luk 21:24   **11:4:** Sekaraia 4:3,11-14   **11:6:** 1King 17:1; KisimBek 7:17-19; 1Samuel 4:8   **11:7:** Daniel 7:7,21; Parpar 13:5-7; 17:8   **11:8:** Aisaia 1:9,10   **11:11:** Esekiel 37:10   **11:12:** 2King 2:11   **11:13:** Parpar 6:12; 16:18   **11:15:** KisimBek 15:18; Daniel 2:44; 7:14,27

ma biil ti farfarop lo.”

¹⁶ Ma iwu e sangful ini fet e famfamu ae ri kiis na foron nian kiiskiis ken king na mata God buuii na kukulii, ri ka ilepul ini posong na matri una pikli ke ri ka lotu unaisa God.

¹⁷ Ke ri ka tarah,

“Kumguui God,

o Rakrakai Kanaka,

o liu igii ma o liu pakanini.

Kemem fotrokap usuf o

i wara le o ka kep ta tara rakrakai kiam

ma o ka types nagogon ta arae King.

¹⁸ Foron funmat ri ka ngaliaf tah

ma ngaliaf kiam sabin ka tapiiek tah.

Ka aunbiing mang isi on nagogon foron minet,

ke isi ok fiil foron fafauun kiam foron profet,

turan fanu kalkaluu kiam, ae ri bulat la na asam,

fanu foes turan fanu ae imel e asri,

ke isi ok falaulau fanu ae ri falaulau ta piklinbat.”

¹⁹ Namih, Felun Tunmapek ke God buuii na kukulii ka sapeng ma ifasi rin par Bokiis na Puput ke God awii na palga. Ka pil, waran bat ka ninih, ka pah, ka gih ke ais ka luut arae tara us.

12

Fifin turan Dregon

¹ Ke nenge tara fakileng ka tapiiek bae na kukulii i aragii: Nenge fifin i kilkiliis ini pisiih ma funiil awii na piklin iun keke ma bangbang kia ri tel u ini nenge sangful ini u e keltot. ² Fifin ae i tian ma ka ngange fangungut, wara le fatat in fafang. ³ Namih, nenge fakileng sabin ka tapiiek na kukulii, i aragii: Nenge tara dregon melmelek ae ifit e paklu, ka sangful e kom lo ma ka fit e bangbang ken king na ifit e paklu. ⁴ Ma kun dregon ae ka pis faluut itikii e uh tina ituul e uh na foron keltot tina bat una nanal. Ke dregon ae ka tapiiek na matan fifin ae fatat in fafang, isi ik ien kalalik kia aunbiing in pang. ⁵ Fifin ae ka fang nenge kalalik tamat ae in nagogon marmarsan falifu ini bis ae ri tel u ini aen. Ke fanpil ri ka sim

pes kalalik ken fifin ae ubase usuf God ke una nian kiiskiis kia. ⁶ Fifin ae ka fin una sunbiil, na nenge falifu ae God ka fageges ta u sala, isi rik fofonoi lo aiwa na in tikii e arip ini wu e mar ma won e sangful e biing.

⁷ Ke ka mel e tara fapaket bae na kukulii.

Maikel turan foron angelo kia ri fapaket turan dregon, ke dregon turan foron angelo kia ri ka fapaket tura ri. ⁸ Isau le rakrakai ke dregon biil ifasi, pesu ri ka tel ufu turan foron angelo kia tinbae na kukulii. ⁹ Ke ri ka lin fapu tara dregon ae. I e sii tinpakanini ae ri foteng u ini kaltu laulau, le Satan ae i lame fager fanu tikii la tina piklinbat. Ri ka lin fapu u turan foron angelo tikii kia tinbae na kukulii una piklinbat.

¹⁰ Ke ia ka ongen kinen tikas i perek tinbae na kukulii aragii,

“Igai mang ta e fafaliu ke God kirer,

rakrakai kia

ke matanfuntih kia,

ke rakrakai ke Mesaia kia una nagogon.

Wara le ri ka lin fapu ta u e tom fatiu,

ae i tiu foron tualikrer la,

na mata God kirer na siat ke na wor.

¹¹ Foron tualikrer ri ka fapu ta u

ini dawu Natun Sipsip

ke ini foron orek an fafamalal kiri.

Ma biil ri soke ini liu kiri,

isi rin met.

¹² Pesu, kukulii ke gam ae gam liu lo,

gamen laes!

Isau le kiskam kanaka

usuf piklinbat ke palgantes,

wara le kaltu laulau ka pu ta unaismi!

I kut laulau e bala,

wara i usum le aunbiing kia

ka tukli mang.”

¹³ Ma aunbiing dregon ka usum mang le ri ka lin fapu ta u una piklinbat, ka fes fifin ae i fang ta kalalik tamat. ¹⁴ Isau le ri ka ta iun papaun nenge tara manurai sing fifin ae, isi ik wof una falifu ae God ka fageges ta u sala na sunbiil, isi rik fofonoi lo aiwa koseng sii ae, na in tuul e bet ma tiga. ¹⁵ Ke sii ae ka kuek ufu dan arae dan sel tina ngusu, isi ik ringe ufu fifin ae. ¹⁶ Isau

le nanal ka lupes fifin ae, ka pangang ma ka kiim tikii dan ae sii i kuek ufu ta tina ngusu. ¹⁷ Dregon ae ka kut laulau e bala lon fifin ae ke ka la isi fapaket turan fale berberat ken fifin ae. Ri fanu ae ri misuut la na foron nagogon ke God ma ri ka pose papte fafamalal ke Iesu. ¹⁸ Dregon ae i ti ta sau awii na kiin.

13

Muruuw Aka tina Palgantes

¹ Ke ia ka par nenge muruuw aka i suu tina palgantes, i sangful e kom lo, ifit e paklu, i sangful e bangbang ken king na i sangful e kom lo ma aiwa na temtem tikii na paklu, ri siit ta foron as ae i puris asa God.

² Muruuw aka ae ia par ta u, i par arae lepet, foron keke i arae keken be ke ngusu i arae ngusun laion. Dregon ka ta rakrakai, kiiskiis an king kia ke tara rakrakai una nagogon kia sing muruuw aka ae. ³ Nenge paklun muruuw aka ae, i par aragii ri tingmete ta u, isau le lot ae ka maf tah. Fanu tikii na piklinbat ri ka lala bitit ke ri ka mi namin muruuw aka ae. ⁴ Fanu ri ka lotu unaisan dregon ae, wara le ka ta ta rakrakai usuf muruuw aka. Ri lotu sabin unaisan muruuw aka ae ke ri ka tarah, "Se i arae muruuw aka igii? Ma se ifasi in fapaket tura?"

⁵ God ka somangat ufu muruuw aka ae isi in sik asa tom ma ik use foron orek laulau ulo God, ke ka somangat ufu isi ik nagogon na in fet e sangful ini u e funiil.

⁶ Ka sapeng na ngusu ke ka orek laulau ulo God, una asa, una falifu ae God i kiis lo ke ulo ri tikii buuii na kukulii. ⁷ Ri ka ta rakrakai usuf i una fapaket turan fanu kalkaluu ke God ke una fapu rakrakai kiri. Ri ta rakrakai sabin usuf i una nagogon foron mat tikii, fanu tina marmarsan falifu tikii, tina marmarsan orek ke tina foron funmat tikii. ⁸ Fanu tikii ae asri biil i kiis na Buk na Liu, ae ri siit ta u aunbiing God biil biitom i fakiis piklinbat, rin lotu unaisan muruuw aka ae. Buk na liu ae ken Natun Sipsip ae ri siimete ta u.

⁹ Se imel e balbalu, in rokap le in wong ini.

¹⁰ Male God in somangat ufu tikas isi in kamkabet, ke in kamkabet tom.

Male in somangat ufu tikas isi rin siimete u ini popok una fapaket, ke rin siimete u tom ini popok una fapaket.

Male i tara arae, ke in rokap le fanu kalkaluu ke God rin tifat tom na foron tatawin ke rik tifat na unune kiri.

Muruuw Aka ae i Suuh tina Nanal

¹¹ Namih, ia ka par nenge muruuw aka sabin i suu tina nanal. Iun kom lo, i arae kom na natun sipsip, isau le i orek arae nenge dregon. ¹² I tel foim ini foron rakrakai tikii ken muruuw aka ae i tapiiek famu tah, ke ka tel piklinbat turan fanu tikii lo, ri ka lotu unaisan muruuw famu ae ri ting ta nenge paklu ma ka maf tah.

¹³ Ka fatapieik foron rakrakai na fakileng ma nenge fakileng ae i fatapieik u, i tel yiif ka pu tinbae na kukulii una piklinbat na matan fanu tikii. ¹⁴ I lame fager fanu na piklinbat ini foron fakileng ae i fatapieik ta u ini rakrakai ae i kep ta u una tibel muruuw famu. I fas ri isi rin fiti ti tantanwan muruuw famu, ae ri ting ta u ini popok una fapaket, isau le i liu tom. ¹⁵ Ri ka ta rakrakai usuf i una ta kif usuf tantanwan muruuw famu, isi ik orek ma ik siimete fanu tikii ae biil ri lotu unaisan tantanwan muruuw ae. ¹⁶ Fawu u e muruuw aka ae ka fangongos fanu tikii isi rin kep nenge fakileng na mia ri, le na posong ma matri. Taftawa le birbiron berberat, le piran fanu, le fanu ae ifuun e minsik kiri, le foron lauu, le foron fafauun foes, le fanu ae biil ri fafauun, ri tikii rin kep fakileng ae. ¹⁷ Biil ifasi tikas in fifiil le in sufii ti tier, male biil ti fakileng igii lo. Fakileng ae, i e asan muruuw aka, le wewes na asa.

¹⁸ I rokap le in mel e polo na wol sing kerer. Se imel e rokap na wolwol kia, ifasi in malal na tier igii. In wes turim wewes ken muruuw aka ae, wara le wewes ae i fakileng nenge kaltu. Wewes kia i aragii, iwon e mar ini won e sangful ini won (666).

14

Natun Sipsip ke 144,000 e Fanu

¹ Namih, ia ka par ke ia ka par Natun Sipsip i soti bae na pungpung na Saion turan nenge mar ini fet e sangful ini fet e arip e fanu. Ri fanu ae ka mel ta e asa Natun Sipsip ke asa Tama na posong na matri. ² Ke ia ka ongen nenge tier tinbae na kukulii, arae kinen dan i nor ke arae kinen tara pah. Tier ae ia ongen u, i arae kinen foron gita ae ri paket u. ³ Ke ri ka sek nenge seksek fuuh na matan nian kiiskiis ken king ke na matan ifet e fakfakiis ae ri liu ke na matan foron famfamu. Biil tikas ifasi in usum na seksek ae, biil. Nenge mar ini fet e sangful ini fet e arip e fanu sau ae God ka fiil pes ta ri tina piklinbat, ri usum lo. ⁴ Fanu igii, ri kalkaluu, biil ri fadu ri tom, wara le biil tom ri borong ta turan kelefina. Ri mi la lo Natun Sipsip na foron falifu tikii ae i la la ulo. God ka fiil pes ta ri tina fatpoton fanu tikii tina piklinbat ma ri ka tapiek arae foron fuan au famu ae ri ta u la arae fafen usuf God ke usuf Natun Sipsip. ⁵ Biil tom ti lem i suu ta tina ngusri ma biil tom ti tuk lo ri.

Fafas ken Ituul e Angelo

⁶ Namih, ia ka par nenge angelo i wof bae na mua. I kep Rokap na Fafas ae i kiis fitliu isi ik fafas ini usuf fanu ae ri liu na piklinbat, una foron funmat tikii, foron mat tikii, marmarsan orek tikii ke fanu na foron falifu tikii. ⁷ Angelo ae ka perek aragii, "Gamen soke God ma gamek ta memeh usuf i, wara le aunbiing kia una nagogon ka tapiek tah. Gamen lotu unaisa ier ae i fakiis ta kukulii, piklinbat, palgantes ke foron matan dan."

⁸ Fawu u e angelo ka wof namih ke ka tarah, "Ka luut tah! Ka luut ta e tara maleh na Babilon, ae i faumin ta fanu na foron funmat tikii ini wain rakrakai na foron sinangun puur kia."

⁹ Fatuul u e angelo ka mi lo ruh ke ka perek aragii, "Male tikas i lotu unaisan muruw aka turan tantanwa ma ka kep fakileng kia na posong na mata le na lima, ¹⁰ i sabin in yin tina rakrakai na wain na

ngaliaf ke God, ae i fore ta u una kap na ngaliaf kia. In kalsakai fangungut na salfa ae i sok na matan foron angelo kalkaluu ke na mata Natun Sipsip. ¹¹ Ma bau tina yiif ae ri kalsakai fangungut lo, i tatkau fitliu ma biil ti farfarop lo. Fanu ae ri lotu la unaisan muruw aka turan tantanwa, ke fanu ae ka mel ta e fakileng na asa lo ri, biil ti mangeh kiri na siat ke na wor." ¹² Pesu, i rokap le fanu kalkaluu ae ri misuut la na foron nagogon ke God ma ri unune lo Iesu, rin tifat aunbiing ri tafe foron tatawin.

¹³ Ke ia ka ongen kinen tikas bae na kukulii i tarah, "Siit papte orek igii: Tipes u igii, fanu ae ri met ini unune kiri lo Kumguui, ri kalok."

Tanwa Kalkaluu ka kiliis u aragii, "Iuu. Rin mangeh koseng foron foim kiri, wara le fuan foim kiri, in la tura ri."

Ilfafua na Piklinbat

¹⁴ Ia ka par sabin ke ia ka par nenge laukaf pos ma tikas arae Kalalik ken Kaltu i kiis ta na olo. Ma na paklu, i luun ta nenge bangbang ae ri tel u ini goul. Na lima, i pose ta na nenge popok una pakat wit ae i ien kanaka. ¹⁵ Namih, nenge angelo sabin ka suu tina Felun Tunmapek ke ka tautau usuf ier ae i kiis na olon laukaf aragii, "Aunbiing mang una ilfafua igii. Kep popok kiam ma ok lalamok, wara le foron inen tikii na piklinbat ka matuk mang." ¹⁶ Ke ier ae i kiis na olon laukaf ka pose na popok kia ke ka pakat turim foron inen na piklinbat.

¹⁷ Ke nenge angelo sabin ka suu tina Felun Tunmapek buuii na kukulii. I sabin i pose na nenge popok una pakat wit ae i ien kanaka. ¹⁸ Nenge angelo biitom ae i parpar la na yiif, ka la tina salan tunmapek ke ka fakam usuf neng ae i pose na popok ae i ien kanaka aragii, "Kep popok kiam ae i ien kanaka ke ok pakat turim foron teten wain tina au na wain na piklinbat, wara le foron fuan wain ka mar tikii tah." ¹⁹ Angelo ae ka pakpakat ini popok kia na piklinbat ke ka kep turim foron fuan wain ma ka lin ri una tara salan bing danun wain na ngaliaf ke

God. ²⁰ Foron fuan wain ae, ri fosfose ri na tara salan bing danun wain awii na maleh na baban ubiif kale tara maleh, ke dah ka ring suuh tina salan bing danun wain ae, ifasi aragii ituul e mar e kilomita,* ma ka maut ifasi pes sun aen ae na ngusun foron os.

15

Ifit e Angelo ae ri Pose na Ifit e Tatawin

¹ Namih, ia ka par nenge tara na fakileng bae na kukulii, ae i neng keskes. Ia par ifit e angelo ri pose na ifit e piran tatawin. I e farfarop na foron tatawin, wara le foron tatawin ae, i e farfarop na ngaliaf ke God. ² Ke ia ka par nenge tier ae i par arae palgantes ri tel u ini galas ae ri ka ikis ta u turan yiif. Ma awii na baban palgantes ae, ia ka par fanu ae ri ka fapu ta rakrakai ken muruuw aka turan tantanwa ke fakileng na asa. Ri pose na foron gita ae God i ta ta u usuf ri. ³ Ke ri ka sek seksek ke Moses fafauun ke God, ke seksek ken Natun Sip-sip aragii:

“Kumguui God, o rakrakai kanaka,
foron foim kiam i laumet kanaka ma i
neng keskes.

O king ken foron mat tikii,
sinangum i tortores ma i tekentu.

⁴ Kumguui, o keskes sau o kalkaluu.
Se biil in to bulat lo wo?
Ma se biil in me asam?

Foron mat tikii rin la
ma rik lotu unaisam,
wara le foron tortores na foim kiam,
ka tapiiek malal tah.”

⁵ Namih, ia ka par una kukulii ke ia ka par Felun Tunmapek ae i kalkaluu kanaka ka sapeng, i e fel ae God i kiis lo. ⁶ Ifit e angelo ae ri pose na ifit e tatawin, ri ka suu tina Felun Tunmapek. Ri kilkiliis ini foron rokap na kaen ae i fuuh ma i kilangkilang ke ri ka pus ini goul na matan mangia ri. ⁷ Namih, neng lon ifet e fakfakiis ae ri liu, ka ta ifit e dis ae ri tel u ini goul usuf ifit e angelo ae. Foron dis ae ifuun ini ngaliaf ke God ae i liu fitliu ma biil ti farfarop lo. ⁸ Ke, Felun Tunmapek ka fuun ini bau tina

memeh ke God ke tina rakrakai kia. Ma biil ifasi tikas in kau na Felun Tunmapek papang na aunbiing ifit e tatawin sing ifit e angelo ae in rop.

16

Ifit e Dis na Ngaliaf ke God

¹ Namih, ia ka ongen kinen tikas tina Felun Tunmapek ka perek usuf ifit e angelo ae aragii, “Gam la ma gamek fore ifit e dis na ngaliaf ke God na piklinbat.” ² Ke angelo famu ka la ma ka fore dis kia na piklinbat, ke foron lot laulau ae i ngungut la ka tapiiek lon fanu ae ka mel ta e fakileng ken muruuw aka lo ri ma ae ri lotu la unaisan tantanwa.

³ Fawu u e angelo ka fore dis kia na palgantes, ke palgantes ka sokiliis una dah arae daun nenge minet ma foron tier tikii ae ri liu na palgantes ri ka met.

⁴ Fatuul u e angelo ka fore dis kia na foron dan sel ke na foron matan dan, ke ri ka sokiliis una dah. ⁵ Namih, ia ka ongen angelo ae i parpar la na dan ka tarah,
“Tom kalkaluu,

o liu igii ke o liu ta pakanini.

O tom tortores ma foron nagogon
kiam igii i tortores.

⁶ I wara le ri siimete ta fanu kalkaluu kiam,
turan foron profet,
ke dawu ri ka ring,
pesu, o ka faumin ri ini dah,
arae fifil kiri na sani ri tel ta u.”

⁷ Ke ia ka ongen salan tunmapek ka tarah,
“Iuu, Kumguui God ae o rakrakai kanaka,
foron nagogon kiam i tekentu ma i
tortores.”

⁸ Fafet u e angelo ka fore dis kia na olon pisiih, ke God ka ta rakrakai usuf pisiih isi in tun fanu ini yiif. ⁹ Ma tara tuntun na pisiih ka tun ri ke ri ka orek laulau una asa God ae i ta ta foron tatawin igii ini rakrakai kia ma biil i ges e balri isi sokiliis liu kiri ke isi ta memeh usuf i.

¹⁰ Falim u e angelo ka fore dis kia na nian kiiskiis ken muruuw aka ae. Ma matanfuntih kia ka kubunor ke fanu ri ka ngaetngaet kerme ri, wara na fangungut

* **14:20:** Na orek Grik ri siit u le, “nenge arip ma iwon e mar e stadia” **15:3:** KisimBek 15:1 **15:4:** BukSong 86:9; Jeremia 10:7 **15:5:** KisimBek 38:21 **15:8:** KisimBek 40:34; 1King 8:10,11; 2Stori 5:13,14; Aisaia 6:4 **16:2:** KisimBek 9:10 **16:4:** KisimBek 7:17-21; BukSong 78:44 **16:10:** KisimBek 10:21

ae. ¹¹ Ke ri ka orek laulau ulo God buui na kukulii, i wara na fangungut ae ri kalsakai u ke na foron lot kiri. Isau le biil tom ri sokiliis liu kiri koseng foron sinang laulau ae ri tel ta u.

¹² Fawon u e angelo ka fore dis kia na tara dan na Yufretis, ke dan ae ka mas una fageges sal salan foron king tina falifu ae pisihi i susupiek la wah. ¹³ Namih, ia ka par ituul e tanwa laulau ae i par arae foron rokrok. Neng i suu tina ngusun dregon, neng tina ngusun muruw aka ke neng tina ngusun profet famfabal. ¹⁴ Rituul e tuul tanwa laulau ae rituul fatapiek foron fakileng la. Rituul ka la usuf foron king tikii na piklinbat ma rituul ka lame turim ri isi fapaket na tara biing ke God ae i Rakrakai Kanaka.

¹⁵ “Ongen u! Ian tapiek arae nenge tom sisii. Se i mat ma i ge ges ini kilikiis kia, in kalok, wara le biil in pongong, ma biil in matlawen na matan fanu.”

¹⁶ Namih, tuul tanwa laulau ae ka lame foron king una nenge falifuh, ae na orek Ibru ri foteng u ini Armagedon.*

¹⁷ Ke fafit u e angelo ka fore dis kia na mua, ma kinen tikas ka perek suuh tina Felun Tunmapek na nian kiiskiis ken king aragii, “Ka rop mang!” ¹⁸ Ke ka pil, waran bat ka ninih, ka pah ke nenge tara na gih ka tapiek. Gih ae i laumet kanaka, biil biitom ti gih arae i tapiek, tipes u na aunbiing ae God i fakiis ta fanu na piklinbat. ¹⁹ Ma tara maleh na Babilon ka tampaek una ituul ma foron maleh tikii na piklinbat ri ka luut. God i wolpes tara maleh na Babilon ke ka faumin u ini kap ae ifuun ini wain na tara ngaliaf kia. ²⁰ Foron bit tikii ri ka mangmangal, ma biil mang ri par foron punggung. ²¹ Piran dangan ais ae tatawin ken temtem tikii lo ri, ifasi aragii ifet e sangful e kilogrem ka luut arae us tinbae na bat na olon fanu. Ke ri ka orek laulau ulo God isi tatawin ae ri kalsakai u, wara le tatawin ae, i laulau kanaka.

17

Tamfaes ae i Kiis na olon Muruw aka

¹ Neng lon foron angelo ae ri pose na ifit e dis, ka la ma ka tara sing iau aragii, “La ugapiiek ma iak finngas o ini fangungut ae in tapiek lon tara tamfaes ae i kiis na olon ifuun e dan. ² Foron king tina piklinbat ri tel ta sinangun puur tura. Ke fanu tina piklinbat sabin ri ka yin ta tina wain na sinangun puur kia ma ri ka talos ini.”

³ Ia fuun ini Tanwa Kalkaluu ke angelo ae ka lame iau una nenge falifu foes. Ke ia ka par nenge fifin aiwa i kiis na olon nenge muruw aka ae i melmelek. Muruw ae ifit e paklu, i sangful e kom lo, ma pununfo ifuun ini foron as ae i falaulau asa God. ⁴ Fifin ae i kilikiis ini rokap na kaen ae i par aragii sian gaih ma i melmelek. Ma i ges ini goul ke ini foron kutkute ae ri tel u ini foron fat ae i fen kanaka e matri turan foron rokap na kolson matanwah. I pose ta na nenge kap ae ri tel u ini goul. Kap ae ifuun ini foron tier ae i laulau kanaka turan foron tier duh tina foron sinangun puur kia. ⁵ Ri siit ta nenge as ae kamtina i kum na posong na matan fifin ae aragii:

TARA MALEH NA BABILON,
TINAN FORON TAMFAES
TURAN FORON SINANG AE I LAULAU
KANAKA NA PIKLINBAT.

⁶ Ia ka par fifin ae i umin ta daun fanu kalkaluu ke God i talos arae i umin ta dan rakrakai. Fanu ae, ri e fanu ae ri fafas la ini asa Iesu.

Aunbiing ia par u, ia ka lala wol. ⁷ Ke angelo ae ka tara sing iau aragii, “Isi sani o ka lala wol? Ian famalal sani ae i kum lon fifin ae usuf o ke muruw aka ae fifin i kiis lo, ae ifit e paklu ma ka sangful e kom lo. ⁸ Muruw aka ae o par ta u, i liu ta pakanini ma igii biil mang i liu. Namih, in suu tina turuung ae biil ti farfarop lo ma ik la una falifu ae in fiu lo. Ma fanu tina piklinbat ae asri biil ri siit ta u na Buk na Liu, aunbiing God biil biitom i fakiis piklinbat, rin par muruw aka ae ke rik bitit. Wara le i liu tah

16:12: Aisaia 11:15   **16:15:** Metiu 24:43,44; Luk 12:39,40; Parpar 3:3   **16:16:** 2King 23:29; Sekaraia 12:11

* **16:16:** Na Israel biil ti maleh ri foteng u ini Armagedon, imel sau e maleh ri foteng u ini Megido. Par Hetman 5:19, 2King 3:29-30, ke 2Stori 35:22   **16:18:** Parpar 8:5; 11:13,19   **16:19:** Aisaia 51:17   **16:20:** Parpar 6:14
16:21: KisimBek 9:23; Parpar 11:19   **17:1:** Jeremia 51:13   **17:2:** Aisaia 23:17; Jeremia 51:7   **17:3:** Parpar 13:1   **17:4:** Jeremia 51:7   **17:8:** Daniel 7:7; Parpar 11:7; BukSong 69:28

pakanini, igii biil mang i liu, isau le namih in fis sabin.

⁹ “I rokap le in mel e polo na wol sing kerer, isi keren malal lo: Ifit e paklun muruw ae, e ifit e pungpung ae fifin ae i kiis lo. ¹⁰ Ke nenge kamtina sabin e ifit e paklun muruw ae, i aragii ifit e king. Ilim ka met tah, itikii sau igii ma neng biil biitom i tapiiek. Isau le aunbiing in tapiiek, in kiis sau na fatuklin aunbiing. ¹¹ Ma muruw ae i liu ta pakanini, ma igii biil mang i liu, i e fawal u e king. I neng lon ifit e king ae ma in la una falifu ae in fiu lo.

¹² “I sangful e kom lo ae o par ta u, ri e sangful e king ae biil biitom ri kep rakrakai kiri una nagogon. Isau le rin kep rakrakai una nagogon arae foron king turan muruw aka ae, na in tikii sau e awa. ¹³ In tikii sau e wolwol kiri ma rin ta rakrakai turan rakrakai una nagogon kiri usuf muruw aka ae. ¹⁴ Rin fapaket turan Natun Sipsip, isau le Natun Sipsip in paket tikii ri, wara le i e Kumguui ken foron kumguui ke King ken foron king. Fanu ae ri ti tura, ri fanu ae ka kam pes ta ri, ka tim pes ta ri ke ae ri unune tekentu lo.”

¹⁵ Ke angelo ae ka fas iau aragii, “Foron dan o par ta u, ae tamfaes i kiis na olo, i e marmarsan fanu, motrong, marmarsan mat ke fanu tina marmarsan orek. ¹⁶ Muruw aka turan sangful e kom ae o par ta u, rin ememse tamfaes ae. Rin falaulau u, rik kasis ufu foron kikiis kia isi ik pongong, rik ien pinsa ke rik fasok u ini yiif. ¹⁷ Wara le God tom i tel wolwol ken foron king ae ka tikii una fasuut wolwol kia, ke ri ka ta rakrakai una nagogon kiri usuf muruw aka ae, papang na aunbiing foron orek ke God ik suut. ¹⁸ Fifin ae o par ta u, i e tara maleh ae i nagogon foron king tikii tina piklinbat.”

18

Babilon ka Luut

¹ Nami na foron tier igii, ia ka par nenge angelo sabin i pupu la tinbae na kukulii. Imel e tara rakrakai kia ma piklinbat ka

malal tikii na memeh kia. ² Ke ka lala perek aragii,

“Ka luut tah! Ka luut ta e tara maleh na Babilon!
Ma igii ka tapiiek maleh ken foron kinit,
ke felun mumumun ken foron tanwa laulau tikii,
ke felun mumumun ken foron man tikii
ae ri duh ma ri laulau kanaka.*

³ Wara le fanu na marmarsan falifu tikii
ri ka umin ta wain rakrakai tina sinangun puur kia.

Foron king tina piklinbat
ri ka tel ta sinangun puur tura.
Ke foron tom foimnge pitkalang tina piklinbat sabin,
ka fuun ta e minsik kiri
tina foron sinangu ae i laulau kanaka.”

⁴ Namih, ia ka ongen kinen tikas sabin tina kukulii ka tarah,

“Fanu kiak,
gam suuh koseng u,
isi gong gam fatal u na
foron sinang laulau kia
ke isi gong gam kalsakai
ti fangungut ae in kep u.

⁵ Wara le foron sinang laulau kia
ka kiiskiis pungpung ubae tom na kukulii,
ma God i wol papte
foron tier laulau tom ae i tel ta u.

⁶ Sani i ta ta u usuf gam,
ta fafis u sing i.
Ma fawu rin kiliis fafis u usuf i,
namin sani i tel ta u.
Kap na dan rakrakai ae i faumin ta gam ini,

gamen kiliis fafis u usuf i
ini dan ae i rakrakai kanaka.

⁷ Ta tara fangungut turan tara mamais usuf i,
in fasi ini memeh ae i me ta u ini,
turan minsik ae i kiis ta na olo.

Na wolwol kia,
i usefages u tom aragii,
‘Ia kiis arae nenge kuin,

17:12: Daniel 7:24   **18:2:** Aisaia 13:21; 21:9; Jeremia 50:39; 51:8; Parpar 14:8   * **18:2:** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le fale orek biitom na rina igii, i aragii: *ke felun mumumun ken foron muruw tikii ae ri duh ma ri laulau kanaka.*   **18:3:** Aisaia 23:17; Jeremia 51:7   **18:4:** Aisaia 48:20; Jeremia 50:8; 51:6,45   **18:5:** Stat 18:20,21; Jeremia 51:9   **18:6:** BukSong 137:8; Jeremia 50:29   **18:7:** Aisaia 47:7-9

biil ia nenge makos,
 ke biil ifasi ian mamais.’
⁸ Pesu, foron tatawin
 arae minet, mamais ke fitol,
 in tapiek lo na in tikii e biing,
 ma ik fatakal u.
 Ke ik sok tikii na yiif,
 wara le i rakrakai e Kumguui God ae i
 nagogon u.”

⁹ Foron king tina piklinbat ae ri tel ta
 sinangun puur tura ma ri ka fatal u na
 foron sinang laulau kia, rin mamais ke rik
 teng aunbiing rin par bau na yiif ae in sok
 lo. ¹⁰ Rin ti tapak koseng u, wara le rin
 nangnangih na fangungut ae i kalsakai u
 ke rik teng aragii,

“Kiskam! Kiskam!
 Kiskam e tara maleh.
 Babilon, rakrakai na maleh!
 Na fatuklin aunbiing sau,
 ke nagogon ke God ka falaulau wo!”

¹¹ Fanu tikii tina piklinbat ae ri foimnge
 pitkalang la rin teng ke rik mamais, wara le
 biil mang tikas in fil ti tier sing ri. ¹² Foron
 tier arae: Goul, siliwa, foron fat ae i fen
 kanaka e matri ke foron kolson matanwah.
 Foron rokap na kaen, foron kaen ae i par
 arae sian gaih, foron kaen ae i silika ke
 foron kaen ae i melmelek. Foron au tikii
 ae imel e rokap na sana, foron tier tikii
 ae ri tel u ini kom na elefen, foron au ae
 i fen kanaka e matri, baras, aen ke nenge
 matngan fat ae ri foteng u ini mabel. ¹³ Ke
 fale tier ae i furung rokap e sana, arae sina-
 mon, mir ke foron tier ae bau lo i furung
 rokap. Ke wain, wel na olif, palawa turan
 wit, foron bulmakau, foron sipsip, foron os
 turan kariis ke foron fafauun foes sabin.

¹⁴ Ke rik tara aragii, “Fuan au ae o mas-
 mas u la, ka mangmangal ta koseng o.
 Foron minsik turan memeh kiam ka mang-
 mangal ta koseng o ma biil mang on par
 u sabin.” ¹⁵ Fanu ae ri foimnge pitkalang
 la na foron tier ae ke ka fuun ta e minsik
 kiri lo, rin soti tapak koseng u, wara le ri
 nangnangi na fangungut ae i kalsakai u.
 Rin mamais ma rik teng ¹⁶ ma rik tarah,
 “Kiskam! Kiskam!”

Kiskam e tara maleh.
 I kilkiliis la ini foron rokap na kaen,
 fal i par arae sian gaih
 ke fal i melmelek.
 Ma i ges la ini goul
 ke ini foron kutkute ae ri tel u ini foron
 fat ae i fen kanaka e matri
 turan foron rokap na kolson matanwah.

¹⁷ Itikii sau e awa,
 ke tara minsik kiam ka laulau tikii!”
 Foron kiapten tikii, fanu tikii ae ri wof la
 na foron sip, foron tom foim na foron sip
 turan fanu tikii ae ri kep pitkalang la na
 palgantes, rin soti tapak. ¹⁸ Aunbiing rin
 par bau na yiif ae i sok lo, rik tarah, “Maleh
 sa i arae tara maleh igii?” ¹⁹ Rin saba piyiif
 na paklu ri, rik mamais ke rik teng aragii,
 “Kiskam! Kiskam!
 Kiskam e tara maleh.
 Fanu tikii ae imel e foron sip kiri na pal-
 gantes,
 ka fuun ta e minsik kiri tina foron
 minsik kia!
 Isau le na itikii sau e awa,
 ka laulau sikit!”

²⁰ “Kukulii, on laes isi!
 Gam fanu kalkaluu,
 foron aposel ke foron profet,
 gamen laes,
 wara le God ka nagogon ta u
 kunan sani i tel ta u ulo gam.”

²¹ Ke nenge rakrakai na angelo ka kep
 nenge tara na fat arae fat una fapekpekes
 wit ke ka lin u na palgantes ma ka tarah,
 “Tara maleh na Babilon,
 rin lin fatuktuk u arae fat igii,
 ke in mangmangal sikit.

²² Ke kinen gita, kinen foron tom sek-
 sek,
 kinen foron tom kuf tulal
 ke kinen foron tom kuf tafih,
 biil mang rin ongen u na maleh igii.
 Ke biil sabin rin par fanu
 ae ri usum na marmarsan foim aiwa.
 Ke biil sabin rin ongen kinen fat
 ae ri fapekpekes wit la ini aiwa.
²³ Biil ti malal na lam in popos sabin aiwa.
 Biil sabin rin ongen
 kinen ti kaltu ke fifin

18:9: Esekiel 26:16,17   **18:11:** Esekiel 27:31,36   **18:12:** Esekiel 27:12,13,22   **18:15:** Esekiel 27:31,36
18:17: Aisaia 23:14; Esekiel 27:26-30   **18:18:** Esekiel 27:32   **18:19:** Esekiel 27:30-34   **18:20:** Lo 32:43;
 Jeremia 51:48   **18:21:** Jeremia 51:63,64; Esekiel 26:21   **18:22:** Aisaia 24:8; Jeremia 7:34; 25:10; Esekiel 26:13

ae ru fakekel fuuh aiwa.
 Fanu kiam ae ri foimnge pitkalang la,
 i laumet ta e asri na piklinbat.
 O lame fager fanu na foron funmat tikii
 ini malera kiam.
 24 Ma na Babilon, ri tafe daun foron profet,
 daun fanu kalkaluu
 ke daun fanu tikii ae ri siimete ta ri na
 piklinbat.”

19

Ususefages Buuii na Kukulii

1 Nami na foron tier ae, ia ka ongen
 nenge tier arae kinen motrong bae na
 kukulii ri perek aragii,
 “Aleluia!
 Ke God kirer e fafaliu,
 memeh turan rakrakai,
 2 wara le i tekentu ma i tortores
 e foron nagogon kia.
 God ka nagogon ta tara tamfaes ae isi in fiu.
 Ka falaulau ta piklinbat ini sinangun
 puur kia.

God ka nagogon ta u
 kunan daun foron fafauun kia.”
 3 Ke ri ka perek sabin aragii,
 “Aleluia!
 Bau na yiif ae i sok lo
 i fen una mawe
 ma biil ti farfarop lo.”

4 Ke iwu e sangful ini fet e famfamu
 turan ifet e fakfakiis ae ri liu ri ka ilepul
 ma ri ka lotu unaisa God ae i kiis ta na nian
 kiiskiis ken king. Ri ka tarah,
 “Amen! Aleluia!”

5 Ke kinen tikas tina nian kiiskiis ken
 king ka tara aragii,
 “Usefages God kirer,
 gam foron fafauun kia,
 gam ae gam bulat la lo,
 gam fanu foes turan fanu sabin ae
 imel e asri.”

6 Namih, ia ka ongen nenge tier arae
 kinen motrong, arae kinen dan ae i nor ke
 arae kinen tara pah, ri perek aragii,
 “Aleluia!

Wara le Kumguui God kirer
 ae Rakrakai kia i liuliu kulkulef, i King.
 7 Keren laes ma kerek gesges

ma kerek ta memeh usuf i!
 Wara le biingen fakekel ken Natun Sipsip
 ka tapiiek mang
 ma fifin ae in telpes u
 ka geses tah.

8 Ri ka ta rokap na kaen pos usuf i
 ae i barang ma i fuuh,
 isi in ges ini.”

Rokap na kaen pos i fakileng tortores na
 sinangun fanu kalkaluu.

9 Ke angelo ae ka fas iau aragii, “Siit orek
 igii: Fanu ae ri sising ta ri isi rin la una
 inen na fakekel fuuh ken Natun Sipsip, ri
 kalok.” Ke ka tara sabin aragii, “Foron orek
 igii, i e orek tekentu ke God.”

10 Ke ia ka luut uf na iun keke isi ian
 lotu unaisa, isau le ka tara sing iau aragii,
 “Gong o tel u! Ia tikiin foim sau kiam
 turan foron tuamlik ae ri posefat na orek
 an fafamalal ke Iesu! On lotu unaisa God!
 Wara le fafamalal ke Iesu i e konon orek
 profet.”

Ier ae i Kiis na olon Os Pos

11 Ia ka par kukulii i sapeng ke ia ka
 par nenge os pos awii na famu lo iau. Ier
 ae i kiis lo, iwun asa e “Tom Tel Fasuut”
 ke “Tom Orek Tekentu” ma i tortores e
 nagogon kia turan fapaket kia. 12 Ma iun
 kolson mata i arae karfian yiif ma ifuun e
 bangbang ken king na paklu. Nenge asa ae
 ri siit ta u lo, biil tikas i usum lo, i keskes sau
 i usum lo. 13 I kilkiliis ini nenge dolon kaen
 ae ri falum ta u na dah. Ma asa e “Orek ke
 God.” 14 Ma foron tom fapaket tinbae na
 kukulii ri kiis na foron os pos ma ri ka mimi
 pes u la. Ri kilkiliis ini foron rokap na kaen
 ae i pos ma i fuuh. 15 Nenge popok una
 fapaket ae i ien kanaka i suu tina ngusu
 una fapu rakrakai ken foron mat tikii. Ma
 in nagogon ri ini bis ae ri tel u ini aen. I
 fosfose fuan wain na falifu ae ri bing turim
 wain la lo, ae i fakileng ngaliaf ke God ae
 Rakrakai kia i liuliu kulkulef. 16 Na dolon
 kaen kia ma awii isi pawa, ri siit ta asa
 aragii:

KING KEN FORON KING
 KE KUMGUUI KEN FORON KUMGUUI.

¹⁷ Ke ia ka par nenge angelo i soti bae na matan pisiuh ke ka tautau usuf foron man tikii ae ri wof na mua aragii, “Gam la turim ugapiék una tara inen ke God, ¹⁸ isi gamek ien pinsan foron king, foron kabisit, fanu rakrakai, ke pinsan foron os turan fanu ae ri kiis la lo, ke pinsan fanu tikii arae foron fafauun foes turan fanu ae biil ri fafauun, ke fanu foes turan fanu ae imel e asri.”

¹⁹ Namih, ia ka par muruuw aka turan foron king tina piklinbat ke foron tom fapaket kiri, ri ka tapiék turim isi fapaket tura ier ae i kiis na olon os pos turan foron tom fapaket kia. ²⁰ Isau le ri ka luse muruuw aka ae turan profet famfabal ae i fatapiék ta foron rakrakai na fakileng ini asan muruuw aka ae. I fatapiék ta foron fakileng ae una fabal fanu ae ri ka kep ta fakileng ken muruuw aka ke ri ka lotu ta unaisan tantanwa. Ma ri ka lin ru turim aunbiing ru liu biitom una tara kalpong ae i soksoke la ini salfa. ²¹ Fanu tikii kiruh, ri ka met na popok una fapaket ae i suu tina ngusu ier ae i kiis na olon os pos, ma foron man tikii ri ka mas na pinsa ri.

20

Nenge Arip e Bet

¹ Namih, ia ka par nenge angelo i pupu la tinbae na kukulii. I pose na ki na turuung ae biil ti farfarop lo ma i pose sabin na nenge tara sen. ² Ka luse dregon, sii tinpakanini, i e kaltu laulau ma nenge asa sabin e Satan. Ka kabet u na nenge arip e bet. ³ Ke ka lin u una turuung ae biil ti farfarop lo, ka babat rakrakai kale u ma ka bulut papte u, isi biil sabin in fabal fanu na foron funmat, papang na aunbiing nenge arip e bet ik rop. Namih, rik puk ufu tom na fatuklin aunbiing sau.

⁴ Ia ka par foron nian kiiskiis ken foron king ma fanu ae ri kiis lo ri ka kep ta rakrakai una nagogon. Ke ia ka par tanwan fanu ae ri bus ufu ta paklu ri, i wara le ri posefat na orek an fafamalal ke Iesu ke na orek ke God. Biil ri lotu ta unaisan muruuw aka turan tantanwa ke biil ri kep ta fakileng kia na posong na matri le na limri. Ri ka liu fis sabin ke ri ka nagogon

tura Karisito na nenge arip e bet. ⁵ I e apapti famu.

Foron minet tikii biil ri to liu fis, papang na aunbiing nenge arip e bet ka rop.

⁶ Fanu ae ri apti fis na apapti famu, ri kalok ma ri kalkaluu. Fawu u e minet biil ti rakrakai kia na olri, biil. Rin tapiék foron pris ke God ke ke Karisito ma rin nagogon tura na nenge arip e bet.

Satan i Fiu

⁷ Aunbiing nenge arip e bet in rop, ke rik puk ufu Satan tina kamkabet. ⁸ Ke ik la isi fabal fanu na marmarsan funmat ae ri foteng ri ini Gog ke Magog, na ifet e matan kif na piklinbat. Ke ik lame turim ri isi fapaket ma wewes lo ri ifuun arae karkarat ae tole kiin. ⁹ Rin la tina foron falifu tikii na piklinbat ke rik kawil falifu ae fanu kalkaluu ke God ri kiis lo, na maleh ae i ier kanaka isi. Isau le yiif ka pu tinbae na kukulii ke ka fasok tikii ri. ¹⁰ Ke kaltu laulau ae i fabal ta ri, ri ka lin u una tara kalpong ae i soksoke la ini salfa, na falifu ae ri lin ta muruuw aka turan profet famfabal lo. Rituulen kalsakai fangungut aiwa, na siat ke na wor, ma biil ti farfarop lo.

Foron Minet ri Ti na Nagogon

¹¹ Namih, ia ka par nenge tara nian kiiskiis ken king ae i pos, tura ier ae i kiis lo. Ke piklinbat turan bat ru ka mangmangal tina posong na mata ma biil mang ti salru sabin. ¹² Ke ia ka par foron minet, fanu foes turan fanu ae imel e asri, ri ti na matan nian kiiskiis ma foron buk ka sapeng. Ke nenge buk sabin ka sapeng, i e Buk na Liu. Ke foron minet ri ka ti na nagogon namin sani ri ka tel ta u. Ma sani ri tel ta u, ka kiis ta na foron buk ae. ¹³ Ke palgantes ka sok ufu foron minet ae ri met ta lo, ke minet turan Edes, i e maleh ken foron minet, ru sabin ru ka sok ufu foron minet tinaiwa lo ruh. Ma temtem tikii ri ka nagogon u namin sani i tel ta u. ¹⁴ Namih, ri ka lin minet ru e Edes una kalpong na yiif. Kalpong na yiif ae, i e fawu u e minet. ¹⁵ Se sabin ae biil ri siit ta asa na Buk na Liu, ri ka lin u una kalpong na yiif ae.

21

Kukulii Fuuh ke Piklinbat Fuuh

¹ Namih, ia ka par nenge kukulii fuuh ke nenge piklinbat fuuh, wara le kukulii famu turan piklinbat famu ru ka mangmangal tah ke biil mang ti palgantes. ² Ke ia ka par Maleh Kalkaluu, i e Ierusalem fuuh, i pupuh la tinbae na kukulii sing God. Ri fageges ta u, arae nenge fifin ae ri ka fak-ilkiliis fakasi ta u isi in telpes antu. ³ Ke ia ka ongen kinen tikas tina nian kiiskiis ken king ka perek aragii, “Par u, fel ke God ae mang naisan fanu ma in kiis naisri. Rin tapiiek fanu kia ke God tom in kiis naisri ma ik God kiri. ⁴ Ke ik salis ufu danun matri tikii. Biil mang in mel e minet, mamais, tineng ke fangungut, wara le foron tier tofe ka mangmangal tah.”

⁵ Ke Ier ae i kiis na nian kiiskiis ken King ka tarah, “Ia tel foron tier tikii ik fuuh!” Ke ka tara sabin aragii, “On siit papte u, wara le foron orek igii, ifasi gamen unune lo ma i tekentu.”

⁶ Ke ka tara sing iau aragii, “Ka suut tah! Iau tom e Alfa ke Omega,* Tanwara ke Farfarop. Se i metdan, ian faumin foes u ini dan na liu tina matan dan, ae biil in to fiil u. ⁷ Se i tifat una farfarop, ian fakale u ini foron tier tikii igii ma ian God kia ma ik tapiiek keng kalalik. ⁸ Isau le foron tom soksoemet, fanu ae biil ri unune, fanu ae sinangu ri i laulau kanaka, foron tom sisiimete, foron tom tel sinangun tamfaes, foron tom wef, fanu ae ri lotu la una aisan foron god famfabal ke foron tom lemlemet tikii, salri e tara kalpong ae i sokso la ini salfa. I e fawu u e minet.”

⁹ Ke neng lon ifit e angelo ae ri pose na ifit e dis ae ifuun ini foron farfarop na tatawin, ka tara sing iau aragii, “La, iak finngas wo ini fifin ae i fakekel fuuh, i e antu Natun Sipsip.” ¹⁰ Tanwa Kalkaluu ka susuef lo iau ke angelo ae ka kep iau una nenge tara pungpung ae i buuui kanaka. Ke ka finngas iau ini Maleh Kalkaluu, i e Ierusalem, i

pupu la tinbae na kukulii sing God. ¹¹ I popos ini memeh ke God ma i kilangkilang arae nenge rokap na fat ae i fen kanaka e mata, asa e jasper, ma i kalkaluu arae galas. ¹² Ubiif kale u, i laumet ma i kangkang kanaka ma i sangful ini u e matanfel lo, ke i sangful ini u e angelo ri soti temtem tikii na foron matanfel ae. Na foron matanfel ae, ri siit ta asan sangful ini u e mat tina Israel. ¹³ Ituul e matanfel i parpar una falifu pisiih i susupiek la lo, ituul ka parpar una matan labur, ituul ka parpar una matan taubar, ke ituul ka parpar una falifu ae pisiih i sup la wah. ¹⁴ Ubiif kale maleh ae, i sangful ini u e fat ae ri tel waran singlen ini, ae ri ka siit ta asan sangful ini u e aposel ke Natun Sipsip lo.

¹⁵ Angelo ae i orek turang, i pose na nenge tier ae ri tel u ini goul una ngaf dolo ken maleh ae, foron matanfel lo turan ubiif kale u. ¹⁶ Ifet e baban maleh ae, ifasi tikii sau. Sapeng ke dolo kia ifasi sau. Aunbiing i ngaf maleh ae, ifasi aragii nenge sangful ini u e arip e stadia† na dolo kia, sapeng kia ke kangkang kia, ifasi sau. ¹⁷ Ke ka ngaf but ken ubiif ae, ifasi aragii nenge mar ini fet e sangful ini fet e kiubit.‡ I fatof u arae tom fanu ri fatof foron tier la. ¹⁸ Ubiif ae ri tel u ini jasper, ma maleh ae ini goul kanan ma i kalkaluu arae galas. ¹⁹ Sangful ini wu e fat ae ri tel waran singlen na ubiif ini, ri me u ini foron rokap na fat ae i fen kanaka e matri. Fat famu ri me u ini jasper, fawu u ini safai, fatuul u ini kalkedon, fafet u ini emeral, ²⁰ falim u ini sardoniks, fawon u ini konilian, fafit u ini krisolait, fawal u ini beril, fasiu u ini topas, fasangful u ini krisopres, sangful ini tikii ini jasin ke sangful ini u ini ametis. ²¹ I sangful ini u e matanfel ae ri tel u ini foron kolson matanwah. Temtem tikii na matanfel ri tel u ini itikii sau e kolson matanwah. Tara sal tih na maleh ae, ri tel u ini goul kanan ma ifasi rin par siksikit lo arae galas.

²² Biil ia par ti Felun Tunmapek na maleh

21:1: Aisaia 65:17; 66:22; 1Pita 3:13   **21:2:** Aisaia 52:1; 61:10; Parpar 3:12   **21:3:** Esekiel 37:27; WokPris 26:11,12   **21:4:** Aisaia 25:8; 35:10; 65:19   **21:6:** Aisaia 55:1   * **21:6:** Na orek Grik, Alfa e tanwaran leta ke Omega e farfarop na leta   **21:7:** 2Samuel 7:14; BukSong 89:26,27   **21:10:** Esekiel 40:2   **21:12:** Esekiel 48:30-35   **21:15:** Esekiel 40:3   † **21:16:** 12,000 stadia ifasi aragii 2,200 e kilomita   ‡ **21:17:** Nenge kiubit ifasi aragii tina pukan liman kalu una tiptipan lima. 144 kiubit ifasi ini 33 e kipti le i aragii 66 mita.   **21:18:** Aisaia 54:11,12   **21:23:** Aisaia 60:19,20

ae, wara le Kumguui God ae i Rakrakai Kanaka ru e Natun Sipsip, ru e Felun Tun-mapek na maleh ae. ²³ Maleh ae, biil i dar ti pisiih le funiil in popos ulo, wara le memeh ke God tom i ta malal ulo ma Natun Sipsip tom i e lam na maleh ae. ²⁴ Fanu tikii na marmarsan funmat rin la na malal lo ke foron king tikii tina piklinbat rin tapiiek ini memeh kiri unaiwa. ²⁵ Biil in babat e foron matanfel lo na ti biing, wara le biil in mel e wor aiwa. ²⁶ Foron funmat tikii rin tapiiek ini memeh kiri turan foron minsik kiri unaiwa. ²⁷ Biil tom ti tier ae biil i kalkaluu in kau lo ke biil sabin tikas ae i tel foron tier an famatlawen la, le i lem la in kau lo, biil. Fanse sau ae asri ka kiis ta na Buk na Liu ken Natun Sipsip.

22

Dan na Liu

¹ Namih, angelo ae ka finngas iau ini dan sel ae i kalkaluu arae galas. I e dan na liu. I ring tina nian kiiskiis ke God tura Natun Sipsip. ² Ke ka ring tole tara sal tih na maleh ae. Na iun bulin dan ae, au na liu i ti aiwa. Au ae i fua la na nenge sangful ini u e aunbiing na nenge bet, temtem tikii na funiil, i fua la. Ma foron awu, una fafaliu ken fanu na foron funmat tikii. ³ Ma na maleh ae, biil sabin in mel e tier ae i kiis na piklin ngaliaf ke God, biil. Nian kiiskiis ke God ke ke Natun Sipsip in kiis aiwa, ma foron tom foim kia rin lotu unaisa. ⁴ Rin par mata ma asa ik kiis na posong na matri. ⁵ Biil mang in mel e wor. Ke biil rin dar malal na ti lam le na pisiih, wara le Kumguui God in ta malal usuf ri. Ma rin nagogon fitliu arae foron king ma biil ti farfarop lo.

⁶ Angelo ae ka fas iau aragii, “Foron orek igii ifasi gamen unune lo ma i tekentu. Kumguui, God ae i susuef la na tanwan foron profet, i wuun ufu ta angelo kia isi finngas foron tom foim kia ini foron tier ae fatat in tapiiek.”

Iesu in Tapiiek

21:24: Aisaia 60:3   **21:25:** Aisaia 60:11   **21:27:** Aisaia 52:1; Esekiel 44:9   **22:1:** Esekiel 47:1; Sekaraia 14:8   **22:2:** Stat 2:9   **22:3:** Sekaraia 14:11; Stat 3:17   **22:5:** Aisaia 60:19; Daniel 7:18   **22:11:** Daniel 12:10
22:12: BukSong 28:4; Aisaia 40:10; 62:11; Jeremia 17:10   **22:13:** Aisaia 44:6; 48:12; Parpar 1:8,17; 2:8   * **22:13:** Na orek Grik, Alfa e tanwaran leta ke Omega e farfarop na leta   **22:14:** Stat 2:9; 3:22   **22:16:** Aisaia 11:1,10
22:17: Aisaia 55:1   **22:18:** Lo 4:2; 12:32

⁷ “Ongen u, biil in sawin ke iak tapiiek! Se i misuut na foron orek profet ae ri siit ta u na buk igii, i kalok.”

⁸ Ia Jon, ia ongen ta foron tier igii ke ia ka par ta u. Ma aunbiing ia ka ongen ta u ke ia ka par ta u, ia ka ilepul na iun keken angelo ae i finngas iau ini foron tier igii isi ian lotu unaisa. ⁹ Isau le ka tara sing iau aragii, “Gong o tel u! Ia tikiin foim sau kiam turan foron tuamluk foron profet ke fanu tikii ae ri pose papte foron orek na buk igii. On lotu unaisa God!”

¹⁰ Ke ka fas iau aragii, “Gong o babat na foron orek profet na buk igii, wara le aunbiing ka fatat. ¹¹ Se i tel sinang laulau la, taftawa ik tel sinang laulau. Se i tel sinang ae i duh la, taftawa ik tel sinang ae i duh. Ma se i tel rokap na sinang la, taftawa ik tel rokap na sinang. Se i kalkaluu, taftawa ik kalkaluu tom.”

¹² “Ongen u, biil in sawin ke iak tapiiek! Ian tapiiek ini fifiil ma iak fasuat temtem tikii namin sani i tel ta u. ¹³ Iau tom e Alfa ke Omega,* Famu ke Mih, Tanwara ke Farfarop.

¹⁴ “Fanu ae ri gorse foron kaen kiri, ri kalok ma ifasi rin kau na matanfel na maleh ae ke rik ien fuan au tina au na liu. ¹⁵ Isau le awii na maleh, e foron puul, foron tom wef, foron tom tel sinangun tamfaes, foron tom sisiimete, foron tom lotu unaisan foron god famfabal ke fanu tikii ae ri ier la isi sinangun lem ma ri lem la.

¹⁶ “Ia Iesu, ia wuun ta angelo kiak isi ta orek an fafamalal igii usuf gam foron uh na tom unune. Iau e bawu king Dewit ke tubutamat. Iau tom e matal ae i barang kanaka.”

¹⁷ Tanwa Kalkaluu ru e fifin ae in fakekel fuuh ru ka tarah, “La ugapiiek!” Se sabin i ongen u, in rokap le in tara le, “La ugapiiek!” Se i metdan, i rokap le in la ugapiiek. Se ae i ier isi yin, i rokap le in umin dan na liu ae biil in fiil u.

¹⁸ Ia fanau fanu tikii ae ri ongen foron orek profet na buk igii: Male tikas i luun pes ti tier na olon sani ri ka siit ta u, ke

foron tatawin ae ri ka use ta u na buk igii, God in luun pes u na olo. ¹⁹ Ke male tikas i tel ufu ti fale orek tina buk na orek profet igii, ke God in tel ufu perper aia tina au na liu ke tina maleh kalkaluu. Au na liu ke maleh kalkaluu ae ri ka use ta u na buk igii.

²⁰ Ier ae i famalal foron tier igii, i tarah, “Iuu, biil in sawin ke iak tapiiek.”

Amen. La ugapiiek, Kumguui Iesu.

²¹ Famais ke Kumguui Iesu in kiis naisan fanu tikii ke God. Amen.

Kamtinan foron Orek

Aba

Mak 14:36; Rom 8:15; Galatia 4:6

‘Abba’ Aba na orek Ibru le Tata.

Amen

Rom 1:25; 1Korin 14:16; Parpar 3:14

‘Amen’ Na orek Ibru kamtina le tekentu. Ri use u la sabin aunbiing ri sising ke aunbiing ri usefages God.

Angelo

Metiu 13:41; Mak 8:31; Ibru 1:7; 2Pita 2:4

‘Angel’ Kamtinan as igii le ier ae ri wuun u ini orek, ma i matngan fakfakiis ae i tanwa ma i foim la sing God.

Aposel

Metiu 10:2; Aposel 1:25; Efeses 4:11

‘Apostle’ Ri fanu ae Iesu i wuun ri isi fafas ini Rokap na Fafas. Na famu, ri foteng ta nenge sangful ini u e kaltu ae Iesu i tim pes ta ri le, foron aposel. Ma namih, ri ka kam Pol turan fal sabin arae foron aposel. Kamtina le fanu ae ri wuun ri la isi fafas.

Aupaket

Metiu 20:19; Rom 6:6; 1Korin 1:23

‘Cross’ Fan Rom ri fakulkulik fanu laulau la na aupaket, papang rik met. Fanu ae ri kulkulik na aupaket ri kalsakai tara na fangungut la ma i tier an famatlawen sabin.

Babilon

Metiu 11:11; 1Pita 5:13; Parpar 14:8

‘Babylon’ Falifu na Babilon i tapak tina Israel. Babilon i asan tara maleh sabin na falifu ae. Pakanini fan Babilon ri dat ta fan Israel isi kamkabet na maleh kiri na ifit e sangful e bet. Na Parpar ke Jon ke na 1 Pita aunbiing ri use Babilon ri ororek isi matanfuntih na Rom ke isi foim ke Satan aga na piklinbat.

Bali

Jon 6:9; Parpar 6:6

‘Barley’ Bali i nenge matngan palawa ae ri tel beret la ini, isau le biil i rokap kanaka arae wit.

Bapitaiso

Metiu 3:7

‘Baptise, Baptism’ Bapitaiso na orek Grik kamtina le fasufe na dan, ma i arae fakileng usuf fanu le ri ka mi mang lo Iesu.

Belsebul

Metiu 10:25; 12:24

‘Beelzebul’ Asan god famfabal ae fan Kanan ri lotu la unaisa. Ri foteng u la sabin le Bal, ma as ae ri foteng Satan la sabin ini.

Berberat na fafausum

Metiu 8:18; 12:49; Aposel 6:1

‘Disciples’ Fanu ae ri mi la lon nenge tom fafausum ri foteng ri ini berberat na fafausum. Ri kam nenge sangful ini u e kaltu ae Iesu i tim pes ta ri ini sangful ini u e kalalik na fafausum kia, isau le imel e fale fanu sabin ri mi la lo Iesu ma ri foteng ri la sabin ini berberat na fafausum kia.

Biingen Mangeh

Metiu 12:2,8; Luk 13:14; Aposel 16:13

‘Sabbath’ Na fafit u e biing na nenge wik, fan Israel ri mangeh la, biing ae e Tangguro. Na biing ae ri lotu la unaisa God ma biil ri rik ti foim la namin nagogon ke Moses.

Bokiis na Puput

Ibru 9:4; Parpar 11:19

‘Ark of the Covenant’ Bokiis igii fan Israel ri tel u ini au ke ri ka mof u ini goul. Awii na palga imel nenge pungun dan ae imel e mana lo, buk una la ke Aron ke iwu e dangan fat leplep ae God i siit ta nenge sangful e nagogon kia lo. Na olo, iwu e tantanwan fakfakiis, ae ru finngas memeh ke God. Bokiis igii ri luun u la awii na palgan Falifu ae i Kalkaluu Kanaka na palgan Felun Tunmapek. Ma i arae fakileng na puput ae God i tel ta u turan fan Israel ae i finngas ri le God i kiis tura ri.

Buk na Gogoh

Metiu 19:4; 1Korin 15:4; 2Timoti 3:16

‘Bible, Scriptures’ Ifuun e buk ae na palgan Buk na Gogoh, ma ifuun e fanu ri siit ta ri. Tanwa Kalkaluu tom i lupes ta ri ini foron orek ae ri ka siit u. Aunbiing ae Iesu i liu ta aga na piklinbat, ri wes Buk na Gogoh tofe la sau. Biil biitom ri siit ta Buk na Gogoh fuuh, isau le aunbiing God ka kep fafis ta Iesu una kukulii, ke foron aposel ri ka siit u mang.

Dinaria

Metiu 22:19; Mak 6:37; 14:5

‘Denarius, denarii’ Asan pitkalang ken fan Rom. Nenge dinaria ifasi ini fifil ken nenge tom foim na itikii e biing. Awii lo imel e tantanwa Sisar, tara king tina Rom.

Dolon kaen

Metiu 9:21; 21:8; Mak 15:17; 2Timoti 4:13

'Cloak, mantle' Dolon kaen i kaen ae fanu ri kau la lo na olon kilkiliis kiri na foron biing falifu i mir.

Dregon

Parpar 12:3; 20:2

'Dragon' Ae na Parpar ke Jon, i use nenge muruuw ngalngaliaf ae ri foteng u ini dregon. Matngan muruuw igii biil tikas aga na piklinbat, ma fanu ri wol le i par arae nenge tara fuai le nenge tara sii. Muruuw igii i ti fakileng Satan.

Edes

Luk 10:15; Parpar 1:18; 20:13

'Hades' Asan falifu ae foron minet ri kiis lo.

Erot

'Herod' Imel ifet e king na Buk na Gogoh ae asri e Erot.

1. Erot ae i king aunbiing Iesu i pang. Par Luk 1:5

2. Neng i king na Galili aunbiing Iesu i foim aiwa. I siimete ta Jon Tom tel Bapitaiso ma rilame ta Iesu usuf i isi in nagogon u. Par Mak 6:14-29; Luk 23:6-12.

3. Nenge Erot i king nami na aunbiing Iesu ka tatkau ta una kukulii. Erot igii i ta fangungut ta usuf foron tom unune. Par Aposel 12:1-23.

4. Ma nenge Erot sabin ri foteng u ini Agripa. Pol i ti ta na nagogon na mata. Par Aposel 25:13

Fafauun

Luk 17:7-9; Jon 8:34; 15:15; Rom 6:16

'Slave' Nenge kalu le fin ae i nenge fafauun foes biil i kep fifil la na foim kia, ma biil sabin ifasi in fin koseng laulaumet kia. Male in fin ke aunbiing rin tafe u, rin siimete u. Foron laulaumet ri fasi sabin rin sufii foron fafauun kiri pes pitkalang.

Fanu ae biil ri fan Iudaia, le Israel

Metiu 20:19; Mak 10:42; Aposel 9:15; 10:45; Rom 15:16

'Gentiles' Fan Iudaia ri wol le ri rokap kanaka, pesu ri ka par pu la lon fanu keskes. Biil ri kiis, ien le kau la una fel kiri. Ma fale aunbiing ri foteng fanu la ae le foron puul.

Farasi

Metiu 5:20; 12:14; 16:6; Aposel 23:6

'Pharisees' Na fatpoton foron famfamu ken fan Iudaia i mel iwu e uh, nenge uh e foron Sadusi ke nenge uh e foron Farasi. Foron Farasi ri rakrakai tom isi mi na foron nagogon tikii ke Moses turan foron nagogon sabin kiri tom. Ri wol le ri rokap kanaka lon fal ma ri ka par pu la lo ri.

Felun Lotu

Metiu 4:23; Luk 12:11; Aposel 13:14-15

'Synagogue' Na foron falifu tikii ae fan Israel ri kiis lo imel e foron felun lotu kiri, ma na foron Biingen Mangeh ri la turim la unaiwa isi sising ke isi wes foron orek ae na Buk na Gogoh. Ri fausum berberat la aiwa ke foron famfamu sabin kiri ri la turim la aiwa.

Felun Tunmapek

Metiu 12:5; 21:12; Mak 13:1-2; Luk 2:46

'Temple' I tara na fel na Ierusalem ae fan Iudaia ri la turim la lo isi lotu, ke foron pris ri tel foron tunmapek la lo. Fan Iudaia tikii ri la turim la unaiwa na piran biingen lotu kiri. Na palgan Felun Tunmapek imel iwu e mua lo, nenge falifu i kalkaluu ke neng i kalkaluu kanaka. Biil ti fanu foes ifasi rin kau ulo, biil. Foron pris keskes sau. Fanu ri la turim la sau awii na palgan ubiif kale Felun Tunmapek.

Fik

Metiu 21:19; Luk 13:6; 21:29-31

'Fig' I nenge matngan au ae i kuum na falifu na Israel ma fua i namnamin rokap. Fan Israel ri ien fua la sau ae i mar ma ri fie u la sabin, isi rik pakne u una ien namih.

Foron famfamu ken fan Iudaia

Luk 22:66; 23:50-51; Jon 3:1; Aposel 22:5

'Sanhedrin, Council' Na temtem tikii na maleh na falifu na Israel, ri tim pes fale fanu la isi rik famfamu ma rik famu pes fanu na maleh ae.

Isau le, foron famfamu na Ierusalem ri nagogon fan Israel tikii, ma wewes lo ri ifasi aragii ifit e sangful ini tikii. Fal lo ri, ri foron tom fafausum ini nagogon, fal foron pris, fal foron Farasi ke fal foron Sadusi. Laulaumet ken foron pris i famu pes ri la ma i nagogon fanu arae tom namin nagogon ke Moses.

God

As igii, na orek Grik ri foteng u ini Theos, na orek Ibrui ri foteng u ini Elohim ma na Latin ri foteng u ini Deo. Na Buk na Gogoh

tofe na orek Ibru asa God tekentu e Yahwe, isau le nami ri ka binbin isi rin kam as ae, pesu ri ka kam u sau le Adonai, kamtina le Kumguui. Yahwe, kamtina le, 'Iau tom e ier ae.' Ma Iesu sabin i foteng u tom ini as ae. Par Jon 8:24.

Grik

Jon 1:41; 7:35; 12:20; Aposel 11:20

'Greek, Greece' I nenge falifu fatat Israel. Na aunbiing Iesu i liu aga na piklinbat, fan Grik ri foron tom tasum ma fanu fuun tina ifuun e falifu ri orek la ini orek Grik. Rokap na Fafa, foron aposel ri siit ta u na orek Grik.

Iesu

Metiu 1:21; Luk 1:31-33

'Jesus' Kamtinan as igii le 'Tom Fafaliu' le 'God in faliu fanu'. Na orek Ibru ri foteng u le Josua. As igii angelo i fas ta Maria isi in ta u usuf kalalik tamat kia ae in fang u. Par Luk 1:31.

Isip

Metiu 2:13; Aposel 7:9-10,36; Parpar 11:8

'Egypt' I nenge tara falifu fatat Israel. Pakanini fan Israel ri kiis ta aiwa arae foron fafauun foes na ifet e mar e bet.

Israel

Metiu 10:23; 19:28; Aposel 13:17

Israel i nenge kalalik ke Aisak. Asa famu e Jekop, isau le nami God ka kam u mang ini Israel. Ma itikii e sangful ini u e kalalik tamat kia ri ka fatapiek nenge sangful ini u e mat na Israel. Ri foteng u sabin e falifu ae ri kiis lo le Israel.

Iudaia

Metiu 3:5; 19:1; 27:11

'Judea' Nenge kalalik tamat ke Israel asa e Juda. Nanal ae ri ta ta u usuf i, ri foteng u le Iudaia. Na aunbiing ae Iesu i liu aga na piklinbat, nanal na Israel i tampaek una ituul e baba. Nenge baba ri foteng u le Galili, neng e Samaria ke neng e Iudaia. Ri foteng fan Israel la sabin le fan Iudaia. Ierusalem i kiis na falifu na Iudaia.

Jon

'John' Iwu e kaltu igii na Buk na Gogoh asru e Jon:

1. Jon Tom tel Bapitaiso. Par Metiu 3:1.
2. Jon aposel. I neng lon nenge sangful ini wu e Kalalik na Fafausum ke Iesu. Par Metiu 4:21. Jon igii, i siit ta ilim e buk:

Rokap na Fafas ke Jon, ke ituul e leta kia turan Parpar ae Kumguui i finngas ta u ini.

Josep

'Joseph' Ifuun e fanu ae na Buk na Gogoh asri e Josep.

1. Neng lon nenge sangful ini u kalalik ke Jekop. Par Aposel 7:9-14.

2. Neng, i antu Maria, tina Iesu. Par Luk 1:27

3. Ke neng i tualik e Iesu. Par Metiu 13:55.

4. Neng i kalalik ken nenge fifin ae i mi la lo Iesu. Par Metiu 27:56.

5. Neng tina Arimatia ae i kep pununfo Iesu ma ka luun u na matanfai. Par Metiu 27:57

6. Neng e Josep Barsabas. Aunbiing Iudas i met, ri ka im isi tikas in kep sala ke ri ka tafe Josep Barsabas ru e Matias, ma nami ri ka tus pes Matias. Par Aposel 1:23

7. Neng sabin nenge asa e Barnabas. I la la tura Pol isi fafas ini Rokap na Fafas. Par Aposel 4:36

Kalalik ke Dewit

Metiu 1:1; 9:27; 21:9

'Son of David' I nenge matngan as ae fan Israel ri kam Mesaia la ini, wara ri usum le Mesaia in tapiiek tina mat ke Dewit. Par Buk Song 132:11

Kalalik ken Kaltu

Metiu 9:6; Mak 8:38; 13:26

'Son of Man' Na nenge parpar ke profet Daniel, i par nenge kaltu i la tina kukulii, ae God i ta rakrakai usuf i una nagogon piklinbat, ma nagogon kia biil in to rop. I foteng kaltu ae le Kalalik ken Kaltu. Par Daniel 7:13. Iesu ka foteng u tom ini as igii. Kamtina le i e kaltu ae God i wuun u uga na piklinbat.

Karisito, Mesaia

Metiu 2:4; 16:16; Jon 4:25-26; Aposel 3:20

'Christ, Messiah' Karisito na orek Grik ke Mesaia na orek Ibru, iun as igii itikii sau e kamtina. Kamtina le, 'Ier ae ri to wel na olo'. Fan Israel ri to wel la na olon nenge kaltu una finngas u le ri ka tim pes ta u.

Ri foteng Iesu le Karisito, wara le God i tim pes ta u isi in tapiiek tom fafaliu ken fanu tikii na piklinbat.

Kenan

Metiu 15:22; Aposel 7:11; 13:19

'Canaan' Nanal ae God i falimlim ta ini usuf Abaram turan foron tubutamat, ri foteng u ini Kenan. Namih, ri ka foteng u ini Israel. Par Aposel 7:11; 13:19. Fan Kenan biil ri fan Israel, ma biil ri mi na matngan lotu ken fan Israel. Par Metiu 15:22-28.

Kiit pununfo

Luk 2:21; Jon 7:22; Rom 4:9-12; Galatia 5:2-3

'Circumcision' Fan Israel ri kiit pununfon foron kalalik tamat kiri la na fawal u e biing nami na biing ri pang lo. Ri kiit pununfo ri arae fakileng le ri fan Israel ke una fatekentu u le ri kiis lo e puput ae God i tel ta u turan foron tubutamat ri.

Fanu ae ri unune lo Iesu ri kiis na palgan puput fuu ma fakileng na puput fuuh, i e unune sau lo Iesu, biil e sinangun fakiit.

King

Metiu 11:8; 20:21; Luk 22:25; 23:11; Ibru 12:2; Parpar 19:13

'King' Nenge king i tara laulaumet ken fanu. I tel nagogon kia la na olon fanu ma ka famu pes ri la aunbiing ri fapaket turan fale matanfuntih. Na aunbiing ke Iesu, ifuun e king ri nagogon na ifuun e falifu, isau le ri tikii ri kiis na piklin nagogon ke Sisar ae i tara king na matanfuntih na Rom.

Foron king ri killiliis la ini foron kaen melmelek ae i fen kanaka e matri ma ri ka luun bangbang la ae ri tel u ini goul ma ri pose la na nenge buk ae i fakileng u le imel e rakrakai kiri una nagogon. Aunbiing nenge king i nagogon la, i kiis la na nenge nian kiiskiis ae ri me fakasi ma ri foteng u ini nian kiiskiis ken king. Tom falupes ken king i kiis la tina mia king.

Na Parpar ke Jon i use u le Iesu in fis arae King ken foron king, ke ken fanu tikii.

Kolson matanwah

Metiu 13:45-46; Parpar 17:4; 21:21

'Pearl' Kolson matanwah i pos, i kilangk- ilang ma parpar ulo i rokap kanaka. Ri im tafe u la na palgan fale matngan kai na fale aunbiing. Fan Israel turan fale fanu sabin ri kep u la una tel foron kutkute ae matri i fen kanaka.

Koros

Luk 1:7; Ibru 11:11

'Barren' Orek kirer, kelefin ae biil ri fafang ri koros. Na foron muruw kere tara la le ri pom.

Lepra

Metiu 8:2; Luk 4:27; 5:12; 17:12

'Leprosy' I nenge matngan sasem na pununfon fanu. Na aunbiing ke Iesu, biil imel e marasiin una lupes fanu ae ri sem lepra. Pesu fanu ri sem lepra, fanu ri soke ri ma ri ememse ri la. Fanu ae ri sem lepra ri kiis tapak la tom koseng fanu, ma fanu biil ri la fatat ri la ke biil sabin ri sigil ri la. Ri use u la le ri duh, pesu aunbiing lepra i rop koseng tikas, ke ri use u la le ka tapiiek fuu sabin.

Liwai

Luk 10:32; Jon 1:19; Ibru 7:5-11

'Levi, Levite' Liwai i neng lon nenge sangful ini u e kalalik ke Jekop. Fanu tina mat ke Liwai, biil ri ta ti nanal usuf ri, ri tel foim la sau na Felun Tunmapek na tumarnge foron tier ke fageges foron tier. Fal lo ri, ae ri foron tubutamat e Aron, ri foim la arae foron pris.

Metiu ae i siit ta Rokap na Fafas nenge asa sabin e Liwai.

Mana

Jon 6:31,58; Ibru 9:4; Parpar 2:17

'Manna' Aunbiing fan Israel ri kiis ta na falifu foes, God i fen ta ri ini matngan inen ae i arae beret. Inen ae i pu tinbae na kukulii ma ri foteng u ini mana, kamtina le, 'Sani igii?'

Matanfuntih ke God

Metiu 12:28; Mak 1:15; 1Korin 6:9

'Kingdom of God' Aunbiing Iesu i pu uga na piklinbat, i tapiiek ini matanfuntih ke God. Kamtina matanfuntih ke God le falifu ae rakrakai ke God i kiis lo ma God i nagogon lo. Fanu ae ri unune ma ri ka mi na orek ke God, ri kiis na matanfuntih ke God.

Matanfuntih ke God i ororek sabin isi foron tier ae in tapiiek nami aunbiing Iesu in fis sabin ma ik nagogon foron tier tikii arae King.

Matanfuntih ke God, ri foteng u la sabin le matanfuntih na kukulii.

Mir

Metiu 2:11; Mak 15:23; Jon 19:39

'Myrrh' Nenge tier ae ri tel u ini bultan nenge au. Imel e rokap na sana ma mata

i fen kanaka ma fan Israel ri fafurung pununfo ri la ini ma ri luun u la sabin na olon foron minet. Fan Israel ri saba u la sabin na pununfo ri arae marasiin.

Aunbiing Iesu i pang, foron tom tasum ri fafen ta ini unaisa arae nenge fafen. Ma aunbiing sabin Iesu i kulkulik na aupaket, ri ikis ta u turan wain ma ri ka faumin u ini. Ma aunbiing ri luun pununfo na matanfata una luun minet, Nikodimas ka saba pununfo Iesu sabin ini.

Nagogon ke Moses

Metiu 5:18; Aposel 13:39; Ibru 10:1

'Law of Moses' God i ta ta foron nagogon usuf Moses na pungpung na Sinai, ma fan Israel ri ka mi la lo. Ifuun e nagogon God i ta ta u usuf Moses ma ri siit u na ilim e buk famu na Buk na Gogoh.

Ngasa

'Feast' Aunbiing kere use tel inen, kere usum le in tapiiek na nenge biing sau, isau le aunbiing i mel e ngasa, fanu ri usum le in ti pes wik le funiil ma biil e tel inen sau, in mel sabin e tier arae niguui turan fale tier sabin. Na sinangun fan Israel, ifuun e marmarsan ngasa ke foron tel inen ae nagogon ke Moses i use u.

1. Ngasa na Liuliu Kulef

Metiu 27:15; Luk 2:41; Ibru 11:28

'Passover' Fan Israel ri kiis ta na Isip pakanini, ma aunbiing ri ka ier isi fis una Kenan, God i wuun ta nenge angelo kia ke ka siimete foron kalalik tamat famu ken fan Isip. I tel u sabin arae na foron muruuw kiri ae ri fofonoi la lo, isau le i liu kulef fan Israel, wara le ri luun da na muruuw na foron matanfata kiri. Pesu, na foron bet tikii fan Israel ri namnamne tiriik la isi sani i tapiiek ta lo ri na Isip ke ri ka tel Ngasa na Liuliu Kulef la.

2. Ngasa na Beret ae biil ti Is lo

Luk 22:7; Aposel 12:3; 20:6

'Feast of Unleavened Bread' Ngasa igii, i tipes u la na fawu e biing nami na ngasa na Liuliu Kulef ma ri tel u la na nenge wik kuruur. Na wik kuruur igii ri ien beret la sau ae biil ti is lo, una wolpes aunbiing ae ri suu tina Isip. Aunbiing ae, ri sangsangan na tun foron beret ma biil ri luun is lo.

3. Biingen Pentikos

Aposel 2:1; 20:16; 1Korin 16:8

'Pentecost' Pentikos, na orek Grik kamtina le ilim e sangful (50). Biingen Pentikos i tapiiek la na ilim e sangful e biing nami na Ngasa na Liuliu Kulef ma i aunbiing na ilfafua. Na biingen Pentikos, Tanwa Kalkaluu i filau puh ma ka susuef lon foron tom unune.

4. Ngasa na Palpalbuang

Jon 7:2,37

'Feast of the Tabernacles' Fan Israel ri tel foron palpalbuang ke ri ka borong la lo. Ri tel u arae una wolpes aunbiing ri suu ta tina Isip ma ri ka kiis ta na falifu foes. Ri tel u la na Ierusalem na ifit e biing, ma na fawal u e biing rik tel tara ngasa ma ifuun sabin e tunmapek. Ri fore dan la sabin una fot rokap lo God isi dan ae i ta ta u usuf ri aunbiing ri kiis na falifu foes.

5. Ngasa una wolpes aunbiing ae ri fakalok fafis ta Felun Tunmapek

Jon 10:22

'Feast of Dedication'

Ngasa igii ri foteng u sabin le Ngasa na Malal. Ma ri tel u la una namnamne tiriik isi aunbiing ri fakalok fafis ta Felun Tunmapek. King tina Siria i faduh ta u, aunbiing i tel tunmapek ini boh na salan tunmapek.

Olif

Jon 18:1; Rom 11:17; Parpar 11:4

'Olive' Fan Israel ri so foron au na olif la, ma fua ri tel wel la ini. Ri tutun la ini wel lo, ke ri to u la sabin na lam ke na foron lotlot na pununfo ri.

Imel e nenge falifu fatat isi Ierusalem ae ri foteng u ini Pungpung na Olif, wara ri so ta nenge porpor olif lo.

Orek profet

Jon 11:51; Aposel 19:6; Rom 12:6; 1Korin 14:4

'Prophecy' Male tikas i use ti orek ae God tom i ta ta u usuf i isi in fas fanu ini, ke i orek profet. Aunbiing tikas i use sani ae God i fas ta u ini le in tapiiek nami, ke i orek profet sabin.

Palpalbuang ke God

Aposel 7:44-45; Ibru 8:5

'Tabernacle' Aunbiing fan Israel ri la na falifu foes, God i fas ta Moses isi in tel ti palpalbuang. God tom i patrai ta u arafa in tel u arae. Ri puk pes u la sau aunbiing ri kang tina nenge falifu una nenge falifuh.

Na palgan palpalbuang ae ri luun Bokiis na Puput ke God, ma awii na maleh lo, ri tel foron tunmapek la. Na aunbiing ri ka tapiiek ta na Israel, ri ka kiliis u ini Felun Tunmapek na Ierusalem.

Paradais

Luk 23:43; 2Korin 12:3-4; Parpar 2:7

'Paradise' Kamtinan orek igii le, mok ae i par rokap ma imel e laes lo. Na Buk na Gogoh i arae tintof na kukulii. Aaunbiing ri use u, ri ororek isi falifu ae foron tom unune rin la lo aunbiing ri liu fis sabin.

Pris

Metiu 2:4; Luk 1:5; Ibru 4:14-15; 1Pita 2:5

'Priest' Foron pris ri tel foron tunmapek la usuf God ma ri par tole foim la na palgan Felun Tunmapek. Ri tapiiek na mat ke Liwai, ma ri foron fesa Aron.

Foron pris sau ri kau la na falifu ae i kalkaluu na palgan felun tunmapek. Nenge u lo ri, ri foteng ri le foron laulaumet na pris, ma imel neng lo ri, ri foteng u le famfamu ken foron pris. Famfamu ken foron pris sau ifasi in kau na falifu ae ri foteng u le, 'Kalkaluu kanaka' ma i kau la na itikii sau e biing na palgan nenge bet.

Foron pris tina piklinbat ri tel foron tunmapek la ini da na foron muruuw una tel ufu foron sinang laulau kiri ke ken fanu sabin. Isau le, Iesu i tara pris kirer, wara le dau tom i ring ta arae tunmapek una pa ufu foron sinang laulau kirer.

Profet

Metiu 2:17; 14:5; Aposel 21:10; Efeses 4:11; 1Jon 4:1

'Prophet' Fanu ae God i ta orek kia la usuf ri isi rin fafas ini usuf fal, ri foron profet. Fal lon foron profet igii, foron orek kiri ri siit u na Buk na Gogoh.

Na Buk na Gogoh imel e fafanau sabin isi foron profet famfabal.

Puput

Metiu 26:28; Rom 9:4; 16:26; Ibru 7:18-19

'Contract, Covenant' Aunbiing iwu e kaltu ru tel nenge puput, kamtina le ru tel nenge rakrakai na falimlim isi run tel nenge tier. Aunbiing God i tel puput turan fan Israel, i falimlim le in parpar kale ri, ma fan Israel ri ka falimlim le rin misuut

na foron nagogon kia. Isau le, fan Israel biil ri tel fasuut falimlim kiri.

Aunbiing Iesu i met na aupaket, God i tel nenge puput fuu ae i use u le, se i unune lo Iesu, i tortores na mata God, arae Iesu i tortores. Ma se i unune, God in ta liu fuu usuf i, i e liu fitliu.

Pus

Metiu 3:4; Mak 6:8; Efeses 6:14

'Belt, Let' Dangan kaen le finau ae kere fis u la na lifa kerer.

Puul

'Dog, wolf, fox' Ituul e matngan puul igii na Buk na Gogoh:

1. Nenge matngan i puul foes sau. Fale aunbiing fan Iudaia ri foteng fanu ae biil ri fan Iudaia la le ri foron puul.
2. Neng kere foteng u le puul ngalngaliaf ma na orek Inglis ri foteng u le 'wolf.' I laumet ma i siimete foron sipsip la ma ifasi sabin in siimete kaltu. Par Jon 10:12.
3. Ke neng i puul aka ma na orek Inglis ri foteng u le 'fox.' Par Metiu 8:20. I par arae puul tina maleh sau ma aunbiing in par kaltu ke i fin sau. Puul aka ae i lasan rokap na suksukuum. Iesu i foteng king Erot ini puul aka, wara le i lasan na sinangun garan arae puul aka ae. Par Luk 13:32.

Rom

Metiu 8:5; Luk 2:1; Aposel 28:16

'Rome, Roman Empire' Rom i tara maleh na falifu na Itali. Na aunbiing ae Iesu i liu aga na piklinbat, matanfuntih na Rom i nagogon foron falifu tikii fatat isi. Matanfuntih na Rom i nagogon sabin na falifu na Israel, ma fan Israel biil ri laes ini ri. Ifuun e fan Israel ri ememse fan Rom ma ri ka ier isi rin sengsegeng, isau le ri soke fan Rom sabin wara matanfuntih ae i rakrakai kanaka.

Sadusi

Metiu 16:1; Luk 20:27; Aposel 23:6-8

'Sadducees' Na fatpoton foron famfamu ken fan Iudaia i mel iwu e uh, nenge uh lo ri e foron Farasi ke nenge uh e foron Sadusi. Foron Sadusi biil ri unune le foron minet rin apti fis, ma ri mi la sau na sani ae ri siit ta u na ilim e buk famu na Buk na Gogoh tofe. Ifuun lon foron pris ri foron Sadusi.

Saion

Metiu 21:5; Rom 9:33; 11:26; Parpar 14:1

'Zion' Saion i e asan nenglon foron pungpung ae tara maleh na Ierusalem i kiis lo. Felun Tunmapek i kiis sabin na mawe na olon pungpung ae, ma i tafun maleh ke Dewit sabin.

Na fale aunbiing ri foteng Ierusalem fuu la buuui na kukulii ini Saion. Saion i fakileng na falifu ae God i kiis lo.

Salan tunmapek

Metiu 5:23; Luk 1:11; 1Korin 9:13

'Altar' Fan Israel ri fasok foron muruuw la arae tunmapek usuf God, ma falifu ae ri fasok foron tunmapek la lo ri foteng u ini salan tunmapek. I kiis awii na maleh na Felun Tunmapek ae na Ierusalem. Imel sabin e sabiro salan tunmapek ae na palgan Felun Tunmapek una fasok foron tier ae bau lo i furung rokap la.

Salfa

Luk 17:29; Parpar 19:20

'Sulfur' I nenge fat singsingen ae i suu la tina palgan pungpung na yiif. Ma aunbiing ri fasok u, i tuntun laulau ma sana i mapuh. Salfa i arae fakileng na nagogon ae God in tel u lo Satan turan fanu laulau tikii kia na farfarop na biing.

Samaria

Luk 9:52; 10:33; Jon 4:9; Aposel 1:8

'Samaria' I nenge falifu na Israel na fatpoto Galili ke Iudaia. I asan tara maleh sabin na falifu ae. Fan Samaria ri fan Israel sau, isau le ri fakekel una fale mat keskes, ae biil ri fan Israel. Ri mi sabin na sinangun lotu tina fale falifu ma ri ka faluuiluui u turan sinangun lotu kiri. Biil sabin ri ier isi lotu na Ierusalem, pesu fan Israel ri ka tara le fan Samaria biil ri fan Israel tutus.

Satan

Metiu 4:1; 12:26; 25:41; Mak 4:15; Parpar 12:9; 20:10

'Satan, Devil' I laulaumet ken foron tanwa laulau ma i tuui ke God. Ri foteng u la sabin le kaltu laulau, Belsebul, tom fatiu, tom fasobor, laulaumet tinaga na piklinbat, god tinaga na piklinbat, dregon le sii.

Sikin Rom

Aposel 16:37-38; 22:25-29

'Roman citizen' Na aunbiing ke Iesu, fanu tikii ri kiis na piklin matanfuntih tina Rom, isau le fanu kausi sau, fanu ri foteng ri le ri foron sikin Rom. Male tikas i sikin

Rom, ke fanu ri bulat la lo, wara le i kiis na fofonoi ken matanfuntih na Rom. Pol i nenge sikin Rom, pesu foron tom fapaket ri ka bulat lo.

Silot

Metiu 10:4; Aposel 1:13

'Zealot' Silot, i nenge uh na fan Israel ae biil ri ier isi kiis na piklin nagogon ken matanfuntih tina Rom. Ri fapaket fis la turan matanfuntih na Rom. Kamtinan as igii le, kaltu ae i tuntun e bala isi tel ti tier.

Sinangun tamfaes

Aposel 15:20; Rom 13:13; Galatia 3:5; 1Tesalonika 4:3

'Sexual immorality' Fifin ae i tel sinang laulau la aunbiing i la ma ka borong turan fale fanu ae biil ri antu tutus, ri foteng u la le i tamfaes. Na Buk na Gogoh aunbiing i use sinangun tamfaes, ke i use matngan sinang ae foron tamfaes ri tel u la.

Sipsip

Metiu 9:36; 18:12; Jon 10:1-5; 1Pita 1:19; Parpar 5:12

'Sheep' I nenge matngan muruuw ae fan Israel ri fofonoi la lo. Ri ien u la ke ri ka tel foron kaen kiri la ini olo. Fan Israel ri tel tunmapek la sabin ini usuf God una pa ufuf foron sinang laulau kiri.

Jon Tom tel Bapitaiso i foteng Iesu le, Natun Sipsip ke God. Kamtina le, Iesu i arae sipsip ae ri siimete u arae tunmapek una pa ufuf foron sinang laulau kirer.

Iesu i use u le, i tom e rokap na tom fofonoi na sipsip, wara le kerer arae foron sipsip, ma i fofonoi rokap la lo kerer.

Sisar

Metiu 22:17-21; Luk 2:1; Jon 19:12; Aposel 25:10

'Caesar' Sisar e as ae ri kam tara king tina matanfuntih na Rom la ini. Aunbiing Sisar i met, ke ier ae i kiliis u, rin foteng u sabin le Sisar. Ifuun e king tina foron falifu fatat isi Rom, ri kiis na piklin nagogon ke Sisar. Na aunbiing Iesu i liu aga na piklinbat, fan Israel sabin ri kiis na piklin nagogon ke Sisar.

Tanwa Kalkaluu

Metiu 1:18; 12:32; Aposel 2:4; 10:44; Rom 8:4-5

'Holy Spirit' Tanwa Kalkaluu i e Tanwa God. Fanu ae ri sokiliis liu kiri ma ri ka unune lo Iesu, God i ta Tanwa Kalkaluu

usuf ri isi in lame ri na sal ae i tortores tom namin wolwol kia.

Fanu ae biil ri unune lo Iesu, biil imel e Tanwa Kalkaluu lo ri.

Kaltu ae imel e Tanwa Kalkaluu na liu kia ke i arae fakileng le God i kiis tura, ma i fakileng sabin le in kep liu fitliu.

Tanwa Kalkaluu i ta marmarsan fafen la. Par 1 Korin 12:7-11.

Tanwa laulau

Metiu 8:16; 9:33; 10:8; 12:43-45; 1Timoti 4:1

'Evil spirit, demon' Buk na Gogoh i use u le foron tanwa laulau ri foron fafauun ke Satan. Satan i ta rakrakai la usuf ri una falaulau fanu ke una fabal fanu isi rik fin koseng God ma rik mi lo Satan. Fale aunbiing ri susuef fanu la isi falaulau ri.

Tier ae bau lo i furung rokap la

Luk 1:9; Ibru 9:4; Parpar 8:3-4

'Incense' Tier igii, ri tel u ini bultan foron au ae i furung rokap la, le ini bauli le ini awu. Aunbiing ri fasok u la, bau lo i furung rokap ma i arae nenge fafen ae ri ta u usuf God. Ri fasok u la na palgan Felun Tunmapek aunbiing ri sising, ma i arae sising kiri usuf God.

Tom Fafaliu

Luk 2:11; Jon 4:42; Aposel 5:31; 2Timoti 1:10

'Saviour' Iesu i e Tom Fafaliu ken fanu, wara le i faliu pes ta fanu koseng ngaliaf ke God. Aunbiing Iesu i met ta, i kep ta sinang laulau ken fanu tikii. Pesu, aunbiing fanu ri unune lo, God in pa ufu sinang laulau kiri, ke rik tapiek tortores na mata. Iesu, kamtina le Tom Fafaliu.

Tom fafausum ini nagogon

Metiu 7:29; 9:3; Mak 15:31; Aposel 5:34

'Teachers of the Law' Ri fanu ae ri usum rokap na nagogon ke Moses. Ri fausum fanu la ini foron nagogon ke ri nagogon fanu sabin ae ri lek nagogon la. Fal lo ri, ri foron Farasi.

Tom kep takiis

Metiu 9:10; Luk 18:10-13; 19:2-8

'Tax collector' Foron tom kep takiis ri fan Iudaia, isau le ri tel foim la una lupes matanfuntih tina Rom. Ri kiis la na foron matan ubiif una foron maleh ke ri ka kep pitkalang la sing fan Iudaia ae ri kep foron tier la una fifiil. Pitkalang ae, ri ka ta u la usuf famfamu na matanfuntih tina Rom. Fan Iudaia ri ememse foron tom kep takiis

la, wara le ri tel foim la ken foron tuui kiri ma biil ri mais fanu tutus kiri tom ma ri sukuum baban pitkalang la sabin.

Tunmapek

Metiu 9:13; Ibru 5:3; 9:26; 10:12; 13:11

'Sacrifice' Fan Israel ri tun foron muruw la arae nenge fafen usuf God una tel ufu foron sinang laulau kiri. Ri ta wain la sabin turan beret ke wel na olif usuf God.

Na puput fuuh, biil kere dar ti muruw sabin una tel tunmapek usuf God, biil. Iesu fatikii sau i met ta isi foron sinang laulau kirer, na foron ulul tikii.

Uh na tom unune

Rom 16:4; 1Korin 7:17; 2Korin 8:1; 11:28

'Church, Congregation' Foron tom unune ae ri lotu turim na nenge falifuh, ri foteng ri ini nenge uh na tom unune.

Wain

Metiu 11:18; 20:1; Luk 10:34; 22:20; Jon 15:1-8

'Wine' Au na wain i finau. Aunbiing i fua ma ka matuk ri ka lus turim u ke rik luun u na nenge toh ae ri kef u na fat, isi rik bing turim danu. Namih, rik dawin u isi ik tapiek arae wain ae ri umin u la. Fan Israel ri so foron porpor wain la, ma ri ka parpar rokap la kale u. Ri tafnge fat la una ubiif kale u.

Wit

Metiu 3:12; 12:1; 13:7; 24:41

'Wheat' I nenge matngan fifih ae fan Israel ri so u la, ma i par arae rais. Ri gosgos kutu la ke ka tapiek palawa ma nami ri ka tun beret la ini.

**TOPICAL Index for
FANAMAKET NT
FORON FALUPES UNA IM ISI
FORON FAFAUSUM AE NA
BUK NA GOGOŲ**

GOD
God Tama kerer

*Foron famfamu ri lose Iesu ma ri ka soman-
gat ufu is in met*

Met 26:47-68	Met 27:1-2, 11-31	Mak 14:43-65
Luk 22:47-53	Luk 22:63-23:25	Jon 18:1-14, 19-24

Ri fakulkulik Iesu na aupaket

Mak 10:27	Mak 12:29-30	Luk 1:37	Met 27:32-56	Mak 15:21-41	Luk 23:26-49	Jon 19:1-16
Jon 4:23-24	Ap 14:14-17	Ap 17:22-3	Luk 6:35-36			
Rom 11:33-36	1Kor 8:4-62	2Kor 1:3	Rom 1:18-23			
1Tim 6:15-16	Ibr 4:13	Ibr 10:30-31	1Tim 1:17			
1Pit 1:14-17	1Jon 1:5	1Jon 4:7-12, 16	Jem 1:17			
Par 4:8-11	Par 15:3-4		Jut 24-25			
			Met 27:57-66	Mak 15:42-47	Luk 23:50-56	Jon 19:17-29

Ri ile Iesu namatanafat una luun minet

Iesu Karisito
Iesu Karisito i Kalalik ke God

*Iesu i apti fis tina minet ma fale fanu ri ka
par u*

Met 11:27-30	Met 16:13-17	Luk 1:35	Met 28:1-20	Mak 16:1-8	Luk 24:1-49
Jon 5:19-29	Jon 6:35-40	Jon 8:58	Jon 1:1-25-27	Ap 2:24-32	Ap 3:15
Jon 14:5-11	Jon 17:1-5	Jon 20:26-31	Ap 10:39-43	Ap 13:29-39	Ap 17:2-3, 30-31
Ap 4:10-12	Rom 1:3-4	1Kor 3:11	Rom 4:24-25	1Kor 15:3-8, 12-21	Par 1:18
2Kor 5:21	Gal 4:4-5	Fil 2:5-1	Kol 1:15-20		
Kol 2:9-10	Ibr 1:1-14	Ibr 7:26-28	1Jon 2:1-2		
1Jon 5:20	Par 1:12-18	Par 19:11-16			

Iesu i tatkau una kukulii

Kalalik ke God i pang ma ka tapiek kaltu toh

			Luk 24:50-51	Ap 1:9-11	Ap 2:32-36	Ap 5:30-31
			Rom 8:34	Efe 1:20-23	Fil 2:9-11	Ibr 1:3-11
Jon 1:14	Luk 1:26-38	Met 1:18-25	Ibr 2:9	Ibr 4:14-16	Ibr 7:25-26	Ibr 10:12-14
Met 2:1-23	Gal 4:4-5	Fil 2:6-7	Ibr 2:14-18			

*Iesu i fausum fanu ma ka faliu fanu ae ri
sasem* Tanwa Kalkaluu

Met 4:23-25	Met 7:28-29	Met 9:35-36	Met 28:19	Mak 1:9-11	Mak 3:28-30
Luk 4:14-44	Ap 10:36-38	Jon 20:30-31	Luk 3:16	Luk 4:1	Luk 11:13
			Jon 1:32-34	Jon 3:5-8	Jon 7:37-39
			Jon 15:26	Jon 16:7-15	Jon 20:19-23

*Iesu i fatapieki ifuun e fakileng turan foron
tier an fabitit*

Met 8:1-15, 23-33	Met 9:1-7, 18-33	Met 12:14, 21-22	Met 14:1-6	Mak 1:9-11	Mak 3:28-30
Met 15:22-28, 32-38	Met 17:14-18	Met 20:19-31	Met 21:1-14	Luk 4:1	Luk 11:13
Mak 1:21-28	Mak 7:32-37	Mak 8:22-34, 30	Mak 9:1-13	Jon 3:5-8	Jon 7:37-39
Luk 7:11-15	Luk 13:10-13	Luk 14:1-6	Luk 15:26	Jon 16:7-15	Jon 20:19-23
Luk 22:50-51	Jon 2:1-11	Jon 4:1-6	Ap 2:1-18, 38-39	Ap 4:31	Ap 5:3-5
Jon 9:1-7	Jon 11:11-44	Jon 21:1-6	Ap 10:44-48	Ap 13:2-4	Ap 15:28
			Ap 19:1-7	Rom 5:5	Rom 7:6
			1Kor 2:4, 9-16	1Kor 3:16	1Kor 6:11, 19
Met 8:1-15, 23-33	Met 9:1-7, 18-33	Met 12:14, 21-22	Met 14:1-6	1Kor 3:16	2Kor 13:14
Met 15:22-28, 32-38	Met 17:14-18	Met 20:19-31	Met 21:1-14	Gal 5:26-18, 22-25	Efe 1:13-14, 17
Mak 1:21-28	Mak 7:32-37	Mak 8:22-34, 30	Mak 9:1-13	Efe 5:18-20	Efe 6:17-18
Luk 7:11-15	Luk 13:10-13	Luk 14:1-6	Luk 15:26	Luk 17:21-13	Tai 3:5-6
Luk 22:50-51	Jon 2:1-11	Jon 4:1-6	Ap 2:1-18, 38-39	1Pit 1:2, 11	2Pit 1:20-21
Jon 9:1-7	Jon 11:11-44	Jon 21:1-6	Ap 19:1-7	Jon 4:13	1Jon 5:6-8

God i fakiis foron tier tikii

Dawu Iesu i pa ufu foron sinang laulau kirer

Met 19:4	Jon 1:3	Ap 14:15	Ap 17:24-26				
1Kor 8:6	Kol 1:15-16	Ibr 1:2	Ibr 11:3	Met 26:26-29	Ap 5:31	Ap 10:43	Ap 26:18
Par 4:11				Rom 3:25	Rom 5:9-10	Efe 1:7	Efe 4:32
				Kol 1:13-14	Kol 2:13-14	Ibr 9:11-14	Ibr 10:17-18
				1Jon 1:6-10	Par 7:14-17		

God i fofonoi na foron tier tikii

Met 6:25-34	Met 10:29-31	Ap 14:15-17	Rom 8:28-11:36	God i fofonoi na foron tier tikii kerer le kere tortores na mata
Kol 1:17	Ibr 1:3	Jem 4:13-16		

KERER FANU

Fanu tikii ri ka tel ta sinang laulau

Ap 13:38-39	Rom 1:16-17	Rom 3:21-26	Rom 5:1, 18
Gal 2:16	Gal 3:6-9	Tai 3:7	

Jon 8:7-9	Rom 3:9-20, 23	Rom 5:12	Gal 3:22
1Jon 1:8-10			

God i ta liu fuuh usuf kerer

Foron sinang laulau ae fanu ri tel u la

			Jon 3:1-16	Jon 5:19-29	Jon 10:10	Jon 11:25-26
			Jon 14:6	Jon 17:2-3	Jon 20:31	Rom 5:21
Rom 1:18-32	Rom 8:5-8	Gal 5:19-21	Efe 2:8	Rom 6:5-14	Rom 8:10-17	2Kor 5:17
Efe 5:3-5	Kol 3:5-10	Jem 4:17	1Pit 4:12	Efe 12:1-6	Kol 2:13	Kol 3:1-4
Jon 3:4-5				Tai 3:4-7	1Pit 1:23	1Jon 5:11-13
						Gal 2:20
						2Tim 1:10

Sinang laulau in lame fanu una fiu fitliu

God i tel kerer arae berberat kia tom

Met 10:28	Met 13:41-42	Jon 3:18-20, 36	Ap 17:30-31			
Rom 1:18-19	Rom 6:23	Gal 6:7-8	Jon 1:12-13	Rom 8:14-17	Gal 4:6-7	Efe 1:5
2Tes 1:7-9	Ibr 9:27	Ibr 10:26-31	Ibr 12:5-17	1Jon 3:1-3		
1Pit 4:3-5	Jut 7	Par 20:11-15				

KIISKIIS NA PALGAN LOTU**GOD I FALIU FANU KOSENG SINANG LAULAU KIRI**

Fanu na lotu ke Iesu Karisito

God i ier isi fanu tikii

				Met 16:13-20	Ap 2:41-42	Rom 12:4-8	1Kor 12:12-30
Jon 3:16	Rom 5:8	1Tim 2:3-6	2Pit 3:9	Efe 1:22-23	Efe 2:19-22	Efe 4:1-16	Kol 1:18
1Jon 4:9-10				Ibr 10:24-25	1Pit 2:4-10	Par 19:5-10	

Iesu Karisito, Kalalik ke God i met isi faliu kerer

Sal ae fanu rin tim pes foron famfamu na lotu lo

Mak 10:45	Jon 3:16	Rom 4:25	Rom 5:8	Ap 6:1-6	1Tim 3:1-13	Tai 1:5-9
1Kor 15:3-4	2Kor 5:19-21	Gal 3:13	1Tim 2:5-6			
Ibr 2:9	Ibr 9:28	1Pit 1:18-20	1Pit 2:24-25			
1Pit 3:18	1Jon 2:2	Par 5:8-10	Fafausum			

usuf foron famfamu na lotu

Met 28:18-20	Luk 22:24-27	Ap 20:17-35	Jon 1:1-2	Jon 3:15-18, 36	Jon 14:6	Jon 20:31
1Tim 4:1-16	2Tim 2:1-26	2Tim 3:10-4:5	Ap 11:27-8	Ap 16:30-31	Rom 3:20-22	Rom 10:9
1Pit 5:1-4			Gal 2:16	Efe 2:8-9		

Male o wol le God biil i ier isi wo, ke on wes:

Keren bulat lon foron famfamu na lotu

				1Jon 4:9-10	Rom 5:8	Jon 3:16	1Tim 2:3-6
1Kor 9:14	Gal 6:6	1Tes 5:12-13	1Tim 5:27-28:9				
Ibr 13:7, 17							

Male biil o ier isi tel ti sinang laulau, ke on wes:

FORON FARFAROP NA BIING

Iesu in fis sabin

				Rom 3:10-12, 23-24	Rom 5:12	Gal 3:22	1Jon 3:18-20, 36
Met 24:29-44	Jon 14:1-3	Ap 1:10-11	Ap 3:18-20, 36	Ap 17:30-31	Kol 3:5-10	Rom 6:3-8	
1Fil 3:20-21	Kol 3:41	1Tes 1:9-10	Gal 3:3	2Tes 1:7-9	1Pit 4:3-5	Par 1:7	
1Tes 4:13-5:11	2Tes 1:6-10	2Tes 2:1-4	1Tim 6:13-15				
2Tim 4:8	Ibr 9:28	2Pit 3:1-18	1Jon 3:1-3				
Par 1:7	Par 22:12-13						

Male o wol le God biil in pa ufu sinang laulau kiam, ke on wes:

God in nagogon fanu tikii

				Ap 5:31	Ap 10:43	Ap 26:18	Efe 1:7
				Kol 1:13-14	Kol 2:13-14	1Tim 1:15-16	Ibr 10:17-18
Met 7:21-23	Met 16:24-27	Met 25:31-46	Jon 1:18-29				
Jon 5:24-29	Ap 17:30-31	Rom 2:1-11	Rom 14:10-12				
1Kor 3:10-15	1Kor 4:52	Ko 5:9-10	2Tes 1:5-10				
Ibr 9:27-28	Ibr 10:26-31	1Pit 1:17	Male o wol le God biil in pa ufu sinang laulau kiam, ke on wes,				
Par 20:11-15							

Foron tom unune rin kiis turim tura na kukulii

Jon 3:1-16	Jon 5:19-29	Jon 11:25-26	Jon 14:6
Jon 17:2-3	Jon 20:31	Rom 8:10-17	2Kor 5:17
Efe 2:1-6	Kol 2:13	Tai 3:4-7	1Jon 5:11-12

Luk 12:32-34	Jon 14:1-32	Ko 5:1-8	Fil 1:23
1Pit 1:4-5	Par 4:1-11	Par 21:1-4	Par 21:22-22:5
Par 22:14-15			

Male o ier isi on usum na sising, ke on wes:

Fanu ae biil ri unune rin la una tara yiif ae biil i met la

				Met 6:5-13	Met 7:7-11	Met 14:23	Met 18
				Mak 1:35	Mak 11:24-25	Luk 5:16	Luk 6:1
				Luk 18:1-8	Luk 21:36	Jon 14:13-14	Jon 15:1
				Jon 16:23-24	Rom 8:26-27	Rom 12:12	Efe 6:1
				Fil 4:6-7	Kol 4:2	1Tes 5:17	1Tim 2:1
				1Tim 4:4-5	Ibr 4:16	Ibr 10:19-22	1 1:5-8
Met 10:28	Met 13:41-42, 47-50	Met 25:41	Jon 3:36	Jem 4:23-8	Jem 5:13-18	1Pit 4:71	1Jon 3:1
Jon 3:36	2Tes 1:9	Par 20:10		1Jon 5:14-15			

FORON OREK AE IN LUPES LIU KIRER

Male o ier isi Karisito in faliu wo, ke on wes:

Male o ier isi on usum na sani on sising isi, ke on wes:

Male o tafe tatawin wara le o tom unune,

Luk 11:1-4	Luk 22:32, 39-46	Jon 17:1-26	Ke on wes
Ap 16:25	Rom 1:9-10	Rom 10:1-2	Rom 15:30-33
2Kor 12:7-10	Efe 1:15-20	Efe 3:14-21	Efe 6:19-20
Fil 1:3-5, 9-11	Kol 1:9-12	Kol 4:3-4	Met 10:1-13
2Tes 1:11-12	2Tes 3:1-2	Ibr 5:7	Jon 16:7-25

Male o tafe tatawin, ke on wes:

Met 13:9-13	Mak 13:9-13	Luk 12:4-9	Jon 15:18-
1Kor 4:11-13	2Kor 4:8-12	2Kor 12:10	Fil 1:28-29
2Tes 1:4-8	2Tim 3:10-13	Ibr 10:32-39	Ibr 12:3-4
1Pit 3:13-17	1Pit 4:12-19	Par 2:10	

Rom 8:18-28, 35-37	Rom 12:12	2Kor 1:3-5	2Kor 4:16-18
Jem 1:2-4	1Pit 1:3-9	1Pit 2:19-23	Male pilogersi kiis turim turan foron tom unune, ke on wes:

Male o sasem, ke on wes:

Met 4:23-25	Met 9:35	Met 11:2-5	Ap 3:1-6
Ap 8:4-8	Ap 19:11-16	Ap 28:8-9	1Kor 12:9, 29-30
2Kor 12:7-10	1Tim 5:23	2Tim 4:20	Jem 5:14-15
Met 18:19-20	Ap 2:41-47	Rom 12:4-8	Efe 1:22-23
Efe 4:11-16	Kol 3:15-17	1Tim 4:13	Ibr 10:24-25

Male tikas i tel sinang laulau ulo wo, ke on wes:

Male o soke minet, ke on wes:

Jon 6:39-40	Jon 11:17-27	Jon 14:1-4	Met 6:12-15	Met 18:21-35	Mak 11:25	Luk 17:3-4
Rom 14:7-9	1Kor 15:12-58	2Kor 5:1-10	Rom 8:38-39	Efe 4:31-32	Kol 3:13	
1Tes 4:13-18	Ibr 2:14-15	Par 14:13	Fil 1:20-24			
Par 22:1-5			Par 21:1-4			

Male o fakekel, ke on wes:

Male o ier isi on usum na foron sinang ae foron tom unune rin mi lo, ke on wes:

1Kor 7:1-16	Efe 5:21-33	Kol 3:18-19	Tai 2:3-5
Ibr 13:41	1Pit 3:1-7	Met 5:31-32	Met 19:3-9
Luk 16:18	Rom 7:2-3		

Jon 13:34-35	Rom 12:9-13	Gal 5:22-26	Efe 4:25-32
Kol 3:12-17	1Tes 5:12-22	Tai 2:11-14	Jem 3:13-18
2Pit 1:3-9			Male o tafe fatoftof na tel sinangun puur, ke on wes:-

Male o ier isi on par failim sinang laulau, ke on wes:

Met 5:27-28	Jon 8:2-11	Rom 13:8-10	1Kor 6:9-20
Gal 5:19	Efe 5:3	Kol 3:5-6	1Tes 4:1-8
Ibr 13:4	Jut 7		

Rom 1:18-32	1Kor 6:9-11	Gal 5:19-21	Efe 5:3-5
Kol 3:5-10	Jem 4:17	1Pit 4:3	1Jon 2:15-17
1Jon 3:4-5			Male imel e kalalik kiam, ke on wes:

Male o ier isi usum na matngan falupes arafah God i ta u la usuf kerer, ke on wes:

Efe 6:1-4	Kol 3:20-21	1Tim 3:4-5
-----------	-------------	------------

Sani on tel u lo tamam ru e tinam:

Jon 14:16-23	1Kor 10:13	Efe 3:20-21	Fil 1:6
Fil 4:13	Kol 1:11-12	1Tes 5:23-24	Ibr 13:5-6
1Jon 5:3-5			Met 15:3-6
			Efe 6:1-3
			Kol 3:20
			1Tim 5:4-8

Male o par tikas i lauu, ke on wes:

Met 7:12	Met 25:31-46	Luk 3:10-11	Met 5:3-12	Met 18:1-5	Luk 14:7-11	Luk 14:7-11
Ap 11:27-30	1Kor 10:24	2Kor 8:1-15	Rom 12:16	1Kor 4:7	2Kor 10:17-18	Efe 4:1
Gal 6:9-10	Fil 4:14-19	Ibr 10:24	Luk 6:32-38	Jem 4:6, 13-16	1Pit 5:5-7	
Jem 1:27	Jem 2:15-16	1Jon 3:16-18	2Kor 9:1-15			

Male o use foron orek laulau la, ke on wes:

Male o tafe fatoftof isi tel sinang laulau, ke on wes:

Efe 4:29	Efe 5:4	Fil 4:8	Kol 3:8
1Tim 4:12	Jem 1:26	Jem 3:9-10	

Met 6:13	Met 26:41	1Kor 10:13	Ibr 2:18
Ibr 4:14-16	Jem 1:12-15		

Male o lem la, ke on wes:

Male o tel ta sinang laulau, ke on wes:

Efe 4:25	Kol 3:9	1Pit 3:10	Jon 8:44
Par 21:8	Par 22:15		

Luk 15:11-24	Rom 6:1-23	1Jon 1:9-2:2	Jem 4:7-10
Par 3:19-20	Ibr 12:1-2		

Male o tom ininmet, ke on wes:

Male o soke Satan turan foron tanwa laulau kia, ke on wes:

Rom 13:13	1Kor 5:9-11	1Kor 6:9-10	Gal 5:19-21
Efe 5:18	1Tim 3:1-3	Tai 1:7	1Pit 4:3-5

Met 4:1-11	Met 6:13	Luk 22:31-32	Jon 17:14-19
Rom 16:19-20	1Kor 16:13	2Kor 12:7-10	1Kor 16:13
Efe 6:10-18	1Tes 3:5-8	2Tes 3:3	Efe 3:20-21
1Pit 5:8-11	1Jon 4:4	Par 12:7-12	Jem 4:7-8

Male o ier kanaka isi foron minsik kiam, ke on wes:

Met 6:19-21, 24-34	Luk 12:13-21, 32-34	Ap 20:35
Ibr 13:5-6		

Male o fabalkut turan tikas, ke on wes:

Gal 5:22-23	Efe 4:26	Kol 3:8, 13	Jem 1:19-20
-------------	----------	-------------	-------------

Sani on tel u usuf foron famfamu kiam:

Male o falaumet o la tom, ke on wes:

Met 22:15-22	Rom 13:1-7	1Tim 2:1-4	Tai 3:1
Ibr 13:17	1Pit 2:13-17		